

943
A30

NATIONALE BIBLIOTHEEK

GESCHENK VAN
DEN HEER A. J. VAN HUFFEL
DEN HAAG.

 30367 - '41 - K 983

ONZE TIJDGENOOTEN,

LEVENSSCHETSEN VAN VOORNAME MANNEN UIT ALLE
LANDEN DER AARDE.

VRIJ GEVOLGD HET HOOGDUITSCH WERK:

„Männer der Zeit, Biograph. Lexikon der Gegenwart,”

EN VERRIJKT MET DE LEVENSBESCHRIJVINGEN VAN NOG VELE NEDERLANDERS.

DOOR

J. L. TER WEN.

Inhoud.

	Bladz.		
Alexander von Humboldt	1	Benjamin Disraeli	42
Lord Palmerston	3	Jacobus Stämpfi	43
Karel Ernst Bock	9	Pius IX	44
Napoleon III, keizer der Franschen	11	Stratford de Redcliff	45
Wenceslaus Hanka	16	Horace Greeley	46
Nena Sahib	17	Lodewijk Uhlend	48
William Hickling Prescott	18	Willem Haiding	45
Graaf Julius Morry	19	Vrijheer Justus Liebig	46
Washington Irving	20	Prins Adalbert van Pruisen	48
Maarschalk graaf Castellane	23	Giuseppe Mazzini	50
Hendrik Ahrens	24	Graaf Achille Baraguay d'Hilliers	53
Charles Dickens	26	Johannes van Saksen	54
Graaf Alexander Walewski	27	Friedrich Christoph Schlosser	56
Dr. Jonas Furrer	28	Graaf Charles Forbes Montalembert	58
Alexander II Nikolajewitsch	30	N. Gerardus Dornseifen	61
Don Juan Prim, Graaf van Reus	31	Balthasar Mathias Keilhau	63

UTRECHT,

C. VAN DER POST JR.

1859.

GEDRUKT BIJ GIESEN EN D'HOONT.

Prijs 60 Cents.

Zie vooral de achterzijde van dezen omslag.

ONZE TIJDGENOOTEN,

LEVENSSCHETSEN VAN VOORNAME MANNEN UIT ALLE
LANDEN DER AARDE.

VERVOLGD HET HOOGDUITSCH WERK:

„Männer der Zeit, Biograph. Lexikon der Gegenwart,”

EN VERRIJKT MET DE LEVENSBESCHRIJVINGEN VAN NOG VELE NEDERLANDSCHE MANNEN,

DOOR

J. L. TER WEN.

Berigt.

Onder bovenstaanden titel beginnen wij eene reeks van levens- en karakterschetsen van tijdgenooten, waarover wij het volgende meenen te moeten zeggen, ten einde den aard en de strekking van dit werk nader te doen kennen.

Wij leven in eenen tijd, die, zoo wel op staatkundig gebied als op dat der wetenschap, rijk is in voorvallen en gebeurtenissen, welke te regt onze belangstelling in den hoogsten graad verdienen, omdat zij niet alleen op het lot en den toestand der meest verwijderde volken den gewigtigsten invloed hebben uitgeoefend, maar ook in verschillende takken van nijverheid en kunst, in de in- en uitwendige betrekkingen en het omdertling verkeer der volken soms reeds eene geheele omwenteling hebben te weeg gebracht. Dazelijks zien wij de wetenschappen nieuwe gebieden veroveren; de gezegende rust des vredes verleent hier aan de staten de noodige kracht om zich te ontwikkelen en eene nieuwe vlugt te nemen, of laat hen elders in trage en ontzenuwende verslapping verziinken; landstrekken, die men vroeger nauwelijks bij naam kende, worden door den vernielenden oorlog geteisterd, terwijl handel en nijverheid de geheele wereld met eene keten van gemeenschappelijke belangen trachten te omslingeren, en zich nieuwe wegen in tot nu toe voor hen gesloten rijken openen. — Deze aanblik vervult ons met bewondering en verbazing; maar het is den weetgierige niet genoeg, den gang der gebeurtenissen te leeren kennen; hij gevoelt te gelijk in zich een natuurlijk verlangen, om ook nader met de personen bekend te worden, die bij de ontwikkeling dier gebeurtenissen eene gewigtige rol spelen, of deze groote veranderingen in de wereld helpen te weeg brengen, het zij dan, dat zij zich als veroveraars op het gebied der kennis of der staatkunde in onzen tijd eenen grooten naam maken, of voor den menschelijken geest nieuwe banen openen, of staten besturen en de lotgevallen der volken

in oorlog of vrede bepalen; hetzij zij door kunst of poëzij het leven opluisteren, of dit door handel en nijverheid gemakkelijker en aangenamer trachten te maken. Ja zelfs van hen, die als verwoestende en belemmerende krachten op het grootte wereldtooneel verschijnen, verlangt de weetgierige eenige nadere levensbijzonderheden te vernemen, om zich van hunne personen een meer of minder juist denkbeeld te kunnen vormen.

Ten einde dit allezins regtmatige verlangen te bevredigen, hebben wij ons voorgenomen en het tot onze taak gesteld, om met volstrekte uitsluiting van alle staatkundige en persoonlijke partijdigheid, in dit werk eene reeks van levens- en karakterschetsen, uit de beste bronnen geput, te leveren van die mannen, welke bij het begin dezes jaars nog leefden en werkten, of gedurende den loop van het voorgaande jaar van het wereldtooneel zijn verdwenen. Uit de hierachter gevoegde lijst zal men zien, dat het ons streven zijn zal, om uit alle rigtingen en standen, uit alle landen en volken onze personen te kiezen. Het spreekt van zelf, dat deze voorloopige lijst niet als volledig en afgesloten beschouwd moet worden, daar wij voornemens zijn, die vooral met Nederlanders aan te vullen, om ons dierbaar vaderland, dat op het gebied van handel en nijverheid, kunst en wetenschap zulk eene belangrijke plaats inneemt, ook hier op waardige wijze vertegenwoordigd te doen zijn, wanneer wij namelijk door goedgunstige medewerking daartoe in staat worden gesteld. Ons doel is, in deze schetsen een zoo mogelijk getrouw beeld van onzen tijd in al zijne rigtingen te geven, en in het geleverde het juiste midden tusschen de drooge opsomming van levensvoorvallen en eene uitvoerige levensbeschrijving te bewaren, welke laatste de beperkte grenzen onzer onderneming van zelve onmogelijk maken zouden. Wij willen er voornamelijk naar trachten, om kort en zakelijk, maar

ook duidelijk, de betrekking en den stand der geschetste personen tot onzen tijd te kenmerken, en aan te toonen, waardoor zij zich in hun werken boven de vertegenwoordigers van gelijksoortige rigtingen onderscheiden.

Wij weten zeer goed, dat aan de taak, die wij op ons hebben genomen, zeer groote zwaarigheden verbonden zijn, die het ons nu en dan schijnbaar onmogelijk zullen maken, ons naar behooren van deze taak te kwijten. De geschiedschrijver spreekt zijn oordeel eerst dan uit, wanneer de boeken gesloten zijn; wie echter over nog levende tijdgenooten spreekt, voor dien is het moeilijk, om het werkelijk gewigtige en blijvende van dat gene te onderscheiden, wat slechts voorbijgaande schittert, en altijd dezelfde onpartijdigheid bij de schildering van tegengestelde rigtingen, dezelfde kalme bij het bespreken van belangen te bewaren, die van nabij het hart raken. Wij zullen evenwel in dit opzigt de uiterste voorzigtigheid in acht nemen en hopen, dat daar, waar wij enigzins mogten mistasten, of tegen onze eigene bedoeling mogten schijnen te zondigen, de berisping van het publiek ons niet te hard treffen zal.

Overtuigt van de groote belangrijkheid van het werk: *Misener der Zeit*, dat eenig in zijne soort en in Duitschland met den grootsten bijval ontrangen is, en bewust van den nut en de belangstelling, die dit ook in ons vaderland zou kunnen te weeg brengen, hebben uitgever en vertaler aiet gearzeld, dit geschrift in een nederlandsch gewaard aan ons publiek aan te bieden, in de stellige verwachting, dat zij door ruime deelneming in staat zullen gesteld worden, deze nuttige onderneming te vervolgen en ten einde te brengen. Ten einde deze deelneming zoo veel doelmijk te bevorderen, heeft de uitgever den prijs zoo laag mogelijk gesteld en daarbij de bepaling gemaakt, dat elk inteekeenaar zich slechts voor éénen jaargang of 12 afleveringen behoefte te verbinden, behoudende de uitgever zich echter voor, om wanneer hij zich in zijne verwachting van genoegzame deelneming onverhoopt mogt te

leur gesteld zien, de uitgave te staken. Doch ook in dit bijna niet te denken geval zal de inteekeenaar geen gebroken werk bezitten, daar de uitgave zoo zal ingerigt zijn, dat bij elke aflevering het werk als gesloten zal kunnen beschouwd worden, en met de vorigen een geheel vormt. — Nopens de vertaling moet alleen aangemerkt worden, dat de vertaler zich gezinszins gebonden acht om den oorspronkelijken tekst, noch de volgorde der stukken angstvallig en nauwgezet te volgen. Hij wenschte hier geheel vrij te zijn in de keuze der personen, sommige levensschetsen, die voor den nederlander van minder gewigt zijn, achterwege te laten, daarentegen anderen, welke meer van nabij ons vaderland betreffen, op te nemen, noch anderen aan te vullen, wanneer latere levensbijzonderheden van de behandelde personen bekend geworden zijn. — Het ligt in den aard van eene onderneming als deze, dat zij eerst dan goed slagen kan, wanneer zij om zoo te zeggen door de medewerking van het geheele beschafde publiek ondersteund wordt. Waar zoo vele op zich zelf staande en ver uit elkander liggende bijzonderheden tot één geheel moeten vereenigd, waar zoo talrijke, menigmaal eerst in de laatste dagen bekend en beroemd geworden personen moeten geschilderd worden, zijn dikwijls alleen zij, die met deze personen verwant en ten naauwste bekend zijn, bevoegd, om de vereischte bijzonderheden met de gewenschte juistheid te leveren, en door de toezending van dergelijke bijdragen, alsmede van bijvoegselen en tergewijzingen tot de reeds geleverde artikelen, kunnen velen zich bij het publiek verdienstelijk maken. *Het is vooral met het oog op de merkwaaardige nederlandsche mannen, die de uitgever in dit werk zou wenschen op te nemen, dat hij al zijne landgenooten uitnodigt, om hem door vriendelijke medewerking in staat te stellen, om Nederland een waardige plaats in deze beeldengalerij te doen innemen. Hij zal de toezending van dergelijke mededeelingen met dankbaarheid ontvengen, en met nauwgezetheid en bescheidenheid daaraan gebruik weten te maken.*

UTRECHT, Januarij 1859.

C. VAN DER POST Jr.

Voorwaarden van Inteekening.

1. Het werk: ONZE TIJDGENOOTEN, de levensschetsen van omtrent 1000 personen bevattende, die thans nog leven, of in den loop des vorigen jaars gestorven zijn, zal een boekdeel uitmaken van nagenoeg 100 vel, en in afleveringen verschijnen van 4 of 5 vel (64 - 80 kolommen), gelijk aan deze eerste aflevering.
2. Het getal der afleveringen zal alzoo ongeveer 20 bedragen. Titel en inhoud worden bij de laatste aflevering gevoegd. Bij elke aflevering wordt eene alphabetische lijst gevoegd van die personen, welke in deze en in al de vorige afleveringen tot dus ver behandeld zijn.
3. De tweede aflevering verschijnt met 1 maart, en later zal men geregeld met elke maand één aflevering traachten te geven. Men teekent in voor minstens 12 afleveringen.
4. De prijs der inteekening is bepaald op 60 cts. de aflev., dat is tot den zeer geringen prijs van 15 cents per vel, bevattende meer dan het dubbele van een gewoon vel druks. Voor afzonderlijke aflev. wordt de prijs met de heilt verhoogd.
5. Het werk wordt bij het einde van een supplement voorzien, hetwelk verbeteringen en bijvoegselen van de geleverde levensschetsen zal bevatten. Dit supplement zal in alphabetische orde gerangschikt zijn.
6. Men teekent in bij alle boekhandelaren des rijk.
7. **Men kan, om eene proef te nemen van het gene het werk geven zal, afzonderlijk inteekeenen op de drie eerste Afleveringen, zonder verhooging van prijs.**

De ondergeteekende wensch te ontvangen door tussenkomst van den
Boekhandelaar

Exemplaar bij Inteckening van het werk, getiteld :

ONZE TIJDGENOOTEN,

LEVENSCHETSEN VAN VOORNAME MANNEN, UIT ALLE LANDEN DER AARDE.

Vrij naar het Hoogduitsch bewerkt en verrijkt met de Levensbeschrijvingen van
nog vele Nederlandsche mannen, door J. L. TERWEN.

Uit te geven bij den Boekhandelaar C. VAN DER POST JR., te Utrecht.

Waarlijk .

Naam .

Datum .

1870

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

1899

1900

1901

1902

1903

1904

1905

1906

1907

1908

1909

1910

1911

1912

1913

1914

1915

1916

1917

1918

1919

1920

1921

1922

1923

1924

1925

1926

1927

1928

1929

1930

1931

1932

1933

1934

1935

1936

1937

1938

1939

1940

1941

1942

1943

1944

1945

1946

1947

1948

1949

1950

1951

1952

1953

1954

1955

1956

1957

1958

1959

1960

1961

1962

1963

1964

1965

1966

1967

1968

1969

1970

1971

1972

1973

1974

1975

1976

1977

1978

1979

1980

1981

1982

1983

1984

1985

1986

1987

1988

1989

1990

1991

1992

1993

1994

1995

1996

1997

1998

1999

2000

Voorloopige Naamljst.

- Abd-el-Kader, emir.
 Abdul-Meschied-Khau, sult. v. Turkije.
 Abel, Karel v., staatsman.
 Aberleem, Lord George, staatsman.
 Achenbach, Andr., schilder.
 Achenbach, Oswald, schilder.
 Aechterfeld, J. Heinr., godgeleerde.
 Adalbert, prins van Pruisen.
 Adam, Albr., dierenschilder.
 Adams, John, sterrekundige.
 Adolf, hertog van Nassau.
 Agassiz, Louis, natuuronderzoeker.
 Ahlfeldt, Fr., godgeleerde.
 Ahrens, Heinrich, regtsgeleerde.
 Ainmüller, M. E., glasschilder.
 Ainsworth, W. H., schrijver.
 Airy, G. B., sterrekundige.
 Albert van Saksen-Coburg-Gotha.
 Albrecht, aarts Hertog van Oostenrijk.
 Albrecht, W. E., regtsgeleerde.
 Alexander, hertog v. Anhalt-Bernburg.
 Alexander II, keizer van Rusland.
 Alison, Archibald, schrijver.
 Aloys, vorst van Liechtenstein.
 Andersen, Hans Christian, dichter.
 Andersson, N. J., reiziger.
 Andree, Karel, schrijver.
 Auehütz, Heinrich, toneelspeler.
 Anton, hertog van Montenegro.
 Antonelli, Jacob, kardinaal-diaken.
 Appert, B. N. M., philantrop.
 Argelander, F. W., sterrekundige.
 Arndt, E. M., schrijver.
 Armin, Heinr. v., staatsman.
 Armin-Boitzenburg, Graaf v., staatsm.
 Arnoldi, Wilh., bisschop.
 Asbjørnsen, Christ., schrijver.
 Auber, D., componist.
 Auer, Alois, Directeur der Oostenrijksche staatsdrukkerij.
 Auorbach, Berthold, dichter.
 Auersperg (Anastasius Grün), dichter.
 Auerswald, Alfred v., staatsman.
 Azeoglio, Massimo d', staatsman.
 Babbage, Charles, wiskundige.
 Babinet, Jacob, natuurkundige.
 Bach, Alexander Freih. v., staatsman.
 Back, Sir George, reiziger.
 Balfr, M. W., componist.
 Balzer, W. Ed., godgeleerde.
 Bancroft, George, schrijver.
 Baraguay d'Hilliers, maarschalk.
 Barante, Baron G. F. B., schrijver.
 Baring, Thomas, bankier.
 Baroche, Jules, staatsman.
 Barrot, Sir Charles, architect.
 Barth, Dr. H., reiziger.
 Bauer, Bruno, wijzegeer.
 Baur, Fr. Chr., godgeleerde.
 Bechstein, Ludwig, schrijver.
 Beck, Karel, dichter.
 Beckerath, Hermann v., staatsman.
 Beets, Nic., godgeleerde.
 Beims, E. M., natuurkundige.
 Belcher, Sir Eduard, ontlekker.
 Bendemann, Eduard, schilder.
 Benedict, Julius, muzikant.
 Benfey, Th., oosterling.
 Bennett, W. Sterndale, componist.
 Berghaus, Heinrich, aardrijkskundige.
 Bériot, Charol v., muzikant.
 Berlioz, Hector, componist.
 Bernhard, hertog v. Saksen-Meiningen.
 Bernsteim, G. H., oosterling.
 Bernstorff, Graaf, diplomaat.
 Berryer, M., regtsgeleerde.
 Beseler, W. H., advocaat.
 Bethmann-Hollweg, M. A. v., staatk.
 Beust, Fr. Vrijheer van, minister.
 Biard, Fr. Aug., schilder.
 Biévre, Ed. de, schilder.
 Biedermann, K., schrijver.
 Billault, M., minister.
 Bille, Steen, admiraal.
 Biot, Jean Baptiste, natuurkundige.
 Bismark-Schönhausen, K. von, staatk.
 Bissen, H. W., beeldhouwer.
 Blanc, Louis, schrijver.
 Blittersdorff, Fr. Vrijheer v., staatsm.
 Bock, Karel Ernst, geneeskundige.
 Boekh, Aug., oudheidkundige.
 Bodenschwing, K. v., minister.
 Bodestedt, Fr. Martin, schrijver.
 Boissérée, Sulpiz ou Melchior.
 Bonin, Ed. von, generaal.
 Bonpland, Aimé, natuurkundige.
 Borries, Otto v., minister.
 Bosquet, P. J., maarschalk.
 Botta, P. E., oudheidkundige.
 Böttger, Adolf, dichter.
 Böttiger, K. W., geschiedkundige.
 Bourgoyne, Sir John, generaal.
 Bourgoyne, Marquis de, staatsman.
 Bowring, Sir John, staatsman.
 Bravo Murillo, Juan, minister.
 Brewster, Sir David, natuurkundige.
 Brockhaus, Heinr., boekhandelaar.
 Brockhaus, Hermann, oosterling.
 Brofferio, afgevaardigde.
 Brooke, Sir James, Raja v. Seward.
 Brougham, Lord Henry, staatsman.
 Brongère, Charles de, staatsman.
 Brown, Sir George, generaal.
 Bruck, Karl L. Baron v., staatsman.
 Brunnow, Baron v., diplomaat.
 Buchanan, James, president.
 Budberg, Andr. v., diplomaat.
 Bulau, Fr., geschiedschrijver.
 Bull, Ole, muzikant.
 Bulwer, Sir H. L., staatsm. en schrijv.
 Bunsen, Ridder Josias, staatsman.
 Buol-Schauenstein, Graaf v., staatsm.
 Burmeister, Herm., natuurkundige.
 Burrit, Elihu, vreespostel.
 Calame, Alexander, schilder.
 Cambridge, Hertog George v.
 Campbell, Sir Colin, generaal.
 Campe, Jul., boekhandelaar.
 Camphausen, Ludolf, staatsman.
 Camphausen, Will., schilder.
 Canning, Lord, staatsman.
 Canrobert, Fr. C., maarschalk.
 Cardigan, Lord, generaal.
 Carlyle, Th., schrijver.
 Carnot, Hippolyte, staatsman.
 Carrera, Rafael, president.
 Carus, Karl G., geneesk. en schrijver.
 Casabianca, minister.
 Castellane, Victor, maarschalk.
 Cass, Lewis, staatsman.
 Castelnau, Graaf, reiziger.
 Castiglione, Graaf C., philoloog.
 Cattermole, George, schilder.
 Cavour, Graaf Camillo, staatsman.
 Changarnier, Nicolaas, generaal.
 Charlet, Nic., schilder.
 Chasles, Philarète, schrijver.
 Christiaan, hertog van Augustenburg.
 Christiaan, prins van Denemarken.
 Clarendon, Lord George, staatsman.
 Claussen, Hendrik Nicolai, godgel.
 Cobden, Richard, staatsman.
 Collier, John Payne, philoloog.
 Combe, George, wijzegeer.
 Comonfort, president.
 Concha, Marquis del Duero, generaal.
 Conrad, F. W., ingenieur.
 Conscience, Heudrik, novellist.
 Constantijn, grootvorst van Rusland.
 Constables, Peter v., schilder.
 Costa Cabral, Antonio, staatsman.
 Costa, Bernhard, geoloog.
 Cousin, Victor, wijzegeer.
 Cowley, Lord, gezant.
 Crémieux, A., regtsgeleerde.
 Cruikshank, George, teekenaar.
 Czartoryski, Vorst Adam.
 Caszky, Joh., geestelijke.
 Dahlmann, Fr., geschiedschrijver.
 Dalhousie, Markies van, staatsman.
 Dantan, Jean Pierre, beeldhouwer.
 D'Azubrig, Merle, schrijver.
 David, N., oeconomist.
 David, Félicien, componist.
 David, Ferd., muzikant.
 Dawson, Hogum, toneelspeler.
 Decamps, A. G., schilder.
 Dedecker, Pierre, staatkundige.
 Deinhardstein, Joh. L., schrijver.
 Delacroix, Eugène, schilder.
 De Lhuys, Graaf Drouyn, staatsman.
 Demidow, Anstoli Vorst van.
 Derby, Lord (Stanley), staatsman.
 Devrient, Karel, toneelspeler.
 Devrient, Emil, toneelspeler.
 Devrient, Ed., toneelsp. en schrijver.
 Dickens, Charles (Boz), schrijver.
 Didot, Ambr., boekhandelaar.
 Diersterweg, Fr. A. W., opvoedkundige.
 Dingelstedt, Franz, dichter.
 Disraeli, Benjamin, staatsman.
 Döring, Th., toneelspeler.
 Dobna, Graaf, veldmaarschalk.
 Donders, F. C., geneeskundige.
 Dove, Heinrich, natuurkundige.
 Drake, Friedr., beeldhouwer.
 Douglas, staatsman.
 Droysen, J. G., geschiedkundige.
 Duckwitz, Arnold, staatkundige.
 Dumas, W. Heinr., generaal.
 Dufour, Alexander, schrijver.
 Dupin, André, staatkundige.
 Dupont, Pierre, dichter.
 Eastlake, Sir Charles, schilder.
 Ehrenberg, Christ. Gottfr., natuurk.
 Eisenlohr, Wilh., natuurkundige.

- Elgin, Lord, staatsman.
 Emerson, Ralph Waldo, schrijver.
 Encke, Joh. Fr., sterrekundige.
 Eváos, Baron Joseph, schrijver.
 Erdmann, Otto Linne, scheikundige.
 Ericson, John, werktuigkundige.
 Ernst, hertog van Saksen-Altenburg.
 Ernst II., hertog v. Saksen-Coburg-Gotha.
 Eschricht, F., physioloog.
 Espartero, Baldomero, staatsman.
 Evans, Sir de Lacy, general.
 Ewald, George v., oosterling.
 Fallmcrayer, Phil. Joh., geschiedschr.
 Faraday, Michael, scheikundige.
 Ferdinand, keizer van Haiti.
 Fazy, James, staatsman.
 Ferdinand, prins van Denemarken.
 Ferdinand, landgr. v. Hessen-Homb.
 Ferdinand I., van Oostenrijk.
 Ferdinand, aartshertog v. Oostenrijk.
 Ferdinand van Portugal.
 Ferdinand II., kon. der beide Siciliën.
 Feuerbach, Ludw. Andr., wijsgeer.
 Fillmore, Millard, gew. president.
 Fleischer, Heinrich, oosterling.
 Floore, Ferd., staatsman.
 Flotow, Fr. v., componist.
 Forverd, Constant, staatsman.
 Fortuna, Robert, reiziger.
 Fould, Achille, staatsman.
 Frans, prins van Joinville.
 Frans V., hertog van Modena.
 Frans Joseph I., keizer v. Oostenrijk.
 Frans Karel, aartshertog v. Oostenrijk.
 Frans d'Assis van Spanje.
 Frederik Frans, grooth. v. Mekkenb.
 Frederik, groothertog van Baden.
 Frederik VII., kon. v. Denemarken.
 Frederik, vorst van Hohenzollern-Hechingen.
 Frederik Wilhelm I., keurvorst van Hessen.
 Frederik Wilhelm IV., koning van Pruisen.
 Frederik, W. K., zoon van den prins van Pruisen.
 Freiligrath, Ferd., dichter.
 Fremont, J. Chr., ontdekkingsreiz.
 Frey-Herose, Friedr., staatsman.
 Freytag, Gustaaf, schrijver.
 Fröbel, Jul., schrijver.
 Furrer, Jonas, staatsman.
 Fryxell, Anders, geschiedschrijver.
 Gade, Niels W., componist.
 Gagern, Heinr. van, staatkundige.
 Gallait, Louis, schilder.
 Gavazzi, Alex., hervormer.
 Geibel, Eman., dichter.
 Geiger, Abr., rabbijn.
 Genelli, Boaventura, teekenaar.
 George V., koning van Hannover.
 George, groothertog v. Mekkenburg-Siedlitz.
 George, vorst van Lippe-Schaumburg.
 George, Victor, vorst van Waldek.
 Gerlach, E. L. v., president.
 Gerstaecker, Fr., schrijver.
 Gervinus, G., geschiedkundige.
 Girardin, Emile de, dagbladschrijver.
 Gladstone, William, staatsman.
 Glassbrenner, Adolf, schrijver.
 Görgel, Arthur, general.
 Gortschakoff, vorst Alexander.
 Gortschakoff, Mich. vorst, stadh. van Polen.
 Gough, Lord Hugh, general.
 Gough, John, matigheidsapostel.
 Graham, Sir James, staatsman.
 Granier, (de Cassagnac), schrijver.
 Graul, Karel, missionaris.
 Grey, Sir Ch., minister van binnenlandse zaken.
 Grey, Lord, staatsman.
 Greeley, Horace, dagbladschrijver.
 Griepenkerl, Robert, schrijver.
 Grillparzer, Frans, dichter.
 Grimm, Jak. Ludw., taalgeleerde.
 Grimm, Wilh. Karel, taalgeleerde.
 Groen van Prinsterer, staatsman.
 Grote, George, schrijver.
 Grundtvig, N. S., schrijver.
 Grünne, Graf v., general.
 Grunert, Karel, tooneelspeler.
 Gubitz, Fr. W., schrijver.
 Guerrazzi, Franc.,
 Guggenbuhl, Fr. W., heelkundige.
 Guizot, Fr., staatsman.
 Günther, Anton, filosoof.
 Günther, vorst van Schwarzburg-Rudolstadt.
 Günther, vorst van Schwarzburg-Sonderhausen.
 Gurilt, Louis, schilder.
 Gutakow, Karel, schrijver.
 Gnyon, (Kurschid-Pacha).
 Haar, B. ter, dichter.
 Hähnel, F. J., beeldhouwer.
 Hackländer, Fr. W., schrijver.
 Haidinger, Willem, mineraloog.
 Halévy, Fromental, componist.
 Hallam, Henry, geschiedkundige.
 Hall, F. A. v., ex-minister.
 Hamelin, Fr. A., admiraal.
 Hammer, Jul., dichter.
 Hanka, Wenceslaus, schrijver.
 Hansemann, David.
 Hansen, Th., architect.
 Hansen, Prof., oeconomist.
 Hansteen, Christoph., sterrekundige.
 Hargraves, Ed. Hammond, ontdekker.
 Harkort, Friedr., staatkundige.
 Häring, Wilhelm (W. Alexis), schrijver.
 Harless, G. C. A., godgeleerde.
 Hartmann, Mauritz, dichter.
 Hassenpflug, Hans v., voorn. minister.
 Hasskarl, Justos, reiziger.
 Hatzfeld, Graaf, diplomaat.
 Haupt, Mauritz, taalgeleerde.
 Haaptmann, Mauritz, muzikant.
 Häusser, Fr., geschiedschrijver.
 Hawthorne, Nathaniel, schrijver.
 Hebbel, Fr., dichter.
 Hebra, Ferd., geneesheer.
 Hecker, Fr., agitator.
 Heiberg, J. L., dichter.
 Heideloff, Karel, architect.
 Hendrik XX., vorst van Reuss o. L.
 Hendrik LXVII., vorst v. Reuss j. L.
 Hendrik, hertog van Aumale.
 Hendrik, hertog van Bordeaux.
 Hengstenberg, E. W., godgeleerde.
 Herbert, John Rogers, schilder.
 Herschel, Sir John, sterrekundige.
 Herwegh, George, dichter.
 Hertz, Hendrik, dichter.
 Herzen, Alexander, schrijver.
 Heydt, von der, minister v. koophandel.
 Hess, H., Vrijheer von, general.
 Hess, Heinr. von, schilder.
 Hieronymus Napoleon.
 Hildebrandt, Theod., schilder.
 Hill, Rowland, postbesambte.
 Hiller, Ferd., componist.
 Hind, John Russell, sterrekundige.
 Hoevel, v. d., afgevaardigde.
 Hofdijk, W. J., dichter.
 Holtei, Karel v., dichter.
 Hooker, Sir William, plantenkundige.
 Horvath, Michael, geschiedkundige.
 Hosemann, Th., teekenaar.
 Huber, Victor, schrijver.
 Hübnér, Julius, schilder.
 Hübnér, Vrijheer v., diplomaat.
 Hügel, Karel Vrijheer v., nat. onderzoeker.
 Hugo, Victor, dichter.
 Humboldt, Alex. v., nat. onderzoeker.
 Hyrtl, Joseph, ontleedkundige.
 Ingemann, B. S., dichter.
 Ingres, J. D. A., schilder.
 Irving, Washington, schrijver.
 Jahn, Otto, oudheidkundige.
 James, G. P. R., novellist.
 Janin, Jules, dagbladschrijver.
 Jellachich, Joseph Baron v., Banus.
 Jerichau, A., beeldhouwer.
 Johan, aartshertog van Oostenrijk.
 Johan, koning van Saksen.
 Joinville, prins v.
 Josika, Barou, schrijver.
 Jungbunn, Frans, reiziger.
 Karel van Brunsvijk.
 Karel Anton, vorst van Hohenzollern-Sigmaringen.
 Karel, vorst van Monaco.
 Karel Lodewijk, aartsh. v. Oostenrijk.
 Karel Alexander, groothertog v. Saksen W. E.
 Karel, kroonprins van Zweden.
 Karmarsch, Karel, technicus.
 Kate, J. J. L. ten, dichter.
 Kaulbach, Wilh. v., schilder.
 Kean, Charles, achouwspeler.
 Keilhau, Bath., bergkundige.
 Kern, Conr., staatsman.
 Kerner, Justinus, schrijver.
 Kiepert, H., aardrijkskundige.
 Kiokol, Gottfried, dichter.
 Kiss, Aug., beeldhouwer.
 Kisseleff, Graaf Paul, diplomaat.
 Klemm, Gust., schrijver.
 Klenze, Leo von, architect.
 Kliefoth, general-superintendent.
 Kmety, George, general.
 Knight, Charles, uitgever en schrijver.
 Kock, Ch. Paul de, novellist.
 Kohl, J. G., reiziger.
 König, Heinrich, novellist.
 Könnertiz, J. J. v., staatsman.
 Kossuth, Lodewijk, agitator.
 Krupp, Fr., industrieel.
 Kubeck, Karel Vrijheer v., staatsman.
 Kugler, Frans, schrijver.
 Kustner, Karel v., tooneeldirecteur.
 Kuranda, Ignatius, schrijver.
 (Wardt vervolgd).

ONZE TIJDGENOOTEN.

Alexander von Humboldt.

Nauwelijks heeft, zoo ver de geschiedenis der menschheid zich uitstrekt, eenig tijdvak eenen man kunnen aanwijzen, die zich op zulk eene aangename wijze van zijne tijdgenooten onderscheidt, als onze tijd in Alexander v. Humboldt. In zijne najagingen en in zijne werkzaamheid vindt de veel omvattende bedrijvigheid onzer eeuw op alle gebieden der natuurwetenschappen haar volledig afdruksel; en op eene nog nooit gekende wijze paart zich aan bijna alle natuurwetenschappelijke ontdekkingen en uitvindingen van het laatst verloopene tijdvak, dat zich door het afwerpen van het autoriteitsgeloof onderscheidt, het groote gezag van zijnen naam. — Achter hem, den thans 59jarigen grijsnaar, ligt een leven rijk in denkbeelden en ervaringen, dat hem in aanraking met bijna alle deelen der aarde en in betrekking tot de grootste mannen van zijnen tijd bragt, en hem in staat stelde, om de uitgebreidste kennis van den Kosmos te verkrijgen, welks beschrijving hij zich tot de verhevene taak zijns levens gesteld heeft.

Frederik Hendrik Alexander von Humboldt, geb. den 14 sept. 1769, verloor zijnen vader, die in den zeventienjarigen oorlog majoor en adjudant van hertog Ferdinand van Brunswijk, maar later kon. pruis. kamerheer was, reeds in den ouderdom van tien jaren. Dit belemmerde echter de zorgvuldige opvoeding van den knaap en jongeling niet, die zich met zijnen broeder Karel Willem, onder de leiding van degelijke geleerden en van de naar geest en gemoed rijk begaafde moeder, deels te Berlijn, deels op het ouderlijke kasteel Tegel voor de hoogeschool voorbereidde. Op 18jarigen ouderdom vertrok hij naar de universiteit te Frankfurt a. O., alwaar hij zich eerst met de plantenkunde, vervolgens met de technologie en de oude talen bezig hield; doch reeds in het volgende jaar, 1789, verplaatste hij zich naar de hoogeschool te Göttingen, om zich daar hoofdzakelijk aan de natuurwetenschappen onder Blumenbach, Lichtenberg, Gmelin en Link te wijden. Het eerste werk van den 21jarigen jongeling: „Over de basalten aan den Rijn, met onderzoekingen over het syeniet en basaniet der ouden“ (Berlijn 1790) had zijnen oorsprong aan een plezierreisje door den Hartz en het Rijnland te danken. Daarop volgde in gezelschap van den wereldreiziger George Forster eene reis door België, Nederland, Frankrijk en Engeland. Slechts korten tijd vertoefde hij op de handels-academie te Hamburg, om daarna acht maanden lang op de bergacademie te Freiberg in gemeenschap met Leopold van Buch het onderwijs van den beroemden geoloog Werner te genieten. De vrucht van dit onderwijs was het eerst zijn boek: „Over de planten der voorwereld, die te Freiberg en in de omstreken gevonden worden“ (Berlijn 1793). Reeds op zijn 23ste jaar verkreeg hij den post van opperbergmeester in het Fichtelgebirge. Zijn vruchtbare geest bleek regt duidelijk in de vijf jaren, gedurende welke hij dien post bekleedde, want hij stichtte niet alleen eene herschool te Steben, maar onderzocht ook inzonderheid de chemische samenstelling der mijnmassen, en vond eene niet uitdoovende mijnlamp en een ademhalingswerktuig uit; boven al echter spoorden hem Galvani's ontdekkingen tot

de vergelijking van den electrischen stroom met de zenuwkracht aan, zoo dat hij na het nederleggen van zijnen post als mijnopsigter het gewigtige physiologische werk: „Over de geprikkelde spier- en zenuwvezelen“ (Berlijn 1797—1799) nitgeven kon. De in dit boek gevolgde echt wetenschappelijke methode van onderzoek, die tot hertoe op het gebied der zenuwen-physiologie zoo weinig ingang gevonden had, maakt het werk tot een voor alle tijden roemvol verschijnsel.

Zoo was dan Humboldt reeds in het tijdvak van 20 tot 30jarigen ouderdom, bij eene veelzijdige kennis en rusteloos voorwaarts streven, op eene buitengewoon veelzijdige wijze werkzaam, waarbij hem zijne wetenschappelijke methode om te arbeiden en zijn wijs gebruik maken van den tijd voor verbroekeling behoeftde, en hem tot de heerlijke vervulling van groote ondernemingen voerde. Een onbekommerd bestaan, menigvuldige wisseling van verblijf, naauwe betrekkingen tot belangrijke kringen en staenden, de natuurlijke gave van voorstelling, de zich altijd wisselender ontwikkelende zin voor het schoone en groote in de natuur — dit alles werkte mede, om aan de bemoeijingen van den jongen man door vroegtijdig verworvene levenservaringen en menschenkennis, en door zorgvuldige op prijs stelling van schoone talenten reeds het zegel van rijpheid op te drukken. Toen zijne moeder gestorven was en hij zijne dienstbare betrekkingen had vaarwel gezegd, zocht hij, na een kort verblijf bij zijnen broeder in Jena, Italië, om de geologische gesteldheid der vulkanen te bestuderen, deed vervolgens met L. v. Buch meteorologische waarnemingen te Berchtesgaden, en ging eindelijk naar Parijs. Daar vernam hij echter, dat de engelsche expeditie naar Opper-Egypte, waarbij hij zich aansluiten wilde, niet tot stand zou komen, waarom hij met den kruidkundige Aimé Bonpland naar Spanje reisde. Met groote bereidvaardigheid ondersteunde men hier zijn plan, om alle spansche bezittingen in Amerika en in den indischen oceaan wetenschappelijk te onderzoeken, waarop hij met Bonpland op den 5 juni 1799 zijne reis naar Zuid-Amerika aanving. Met groote naauwkeurigheid en omzigtigheid verzamelden beiden eenen verbazenden schat van wetenschappelijke kennis, even gewigtig voor de aardrijkskunde en de klimaatleer, als voor de statistiek, volkenkennis en kruidkunde. Vijf jaren later, op den 3 aug. 1804, kwam Humboldt, rijk in wetenschappelijke verzamelingen, weder te Bordeaux aan, bleef van nu af tot het jaar 1810 bijna uitsluitend te Parijs, en gaf aldaar zijne veel omvattende werken uit, die zijnen roem over de geheele wereld verspreidden. Doch ook met staatszaken hield hij zich bezig, want hij reisde daarvoor naar Engeland en nam in 1818 aan het congres te Aken deel. Eerst in 1827 keerde hij weder naar Berlijn terug, waar hij op 58jarigen ouderdom voorlezingen over de natuurlijke gesteldheid der aarde en der wereld begon te houden.

Men bedroog zich, wanneer men te dien tijde algemeen geloofde, dat Humboldt van nu af de laatste jaren van zijn werkzaam leven in kalme rust zou willen slijten; want de 60jarige man ondernam in 1829 uit Rusland eenen togt naar noordelijk Azie en de Kaspische zee, die negen maanden duurde. Terwijl de groote uitkomst van zijne reis naar

Amerika de schepping van eene nieuwe wetenschap, van de climatology en plantengraphie was, had de reis in Azie de grondvesting der nog weinig gekende leer van het aardmagnetismus en van de werkdreien ten gevolge. Voor deze wetenschappen breidde zich nu door Humboldt's bewerking over alle deelen der aarde een net van waarnemings-irrigtingen uit. — Nadat Humboldt in het jaar 1830 op den laatsten ridsdag te Warschau aanwezig, daarop gedurende de volgende zeventien jaren zeven verschillende malen met staatkundige lastgevingen naar Parijs gezonden was, en ook kleinere reizen naar Engeland en Denemarken ondernomen had, leeft hij nu te Berlijn geheel voor zijne wetenschappelijke studien. Aan het grootsche gebouw zijner natuurwetenschappelijke werkzaamheid voegde hij hier den waardigsten sluitsteen, den Kosmos, dat reuzenwerk, waarop nog latere geslachten met bewondering zullen nederzien. Het vierde deel dezer omvattende wereldbeschrijving is pas verschenen, terwijl het geheele schoone werk ook in onze taal door de kundige hand van Dr. E. M. Beima op sierlijke wijze overgebracht en van aanmerkingen voorzien is.

Door zijne verbuende, hem tot in den hoogsten ouderdom trouw geblevene geest- en werkkraecht, door zijne onvermoeide vlijt in het opzamelen van eenen overvloed van kundigheden, door zijne zeldzame helderheid in de ideënrijke bewerking van het opgezamelde, door de schitterende ontgating van zijnen herooverregten geest bij de ontdeffing van de geheimen en wetten der natuur, en door de overgankelijke waarde der door hem geschapen werken, staat Humboldt onder de grootste mannen van onzen tijd boven aan. De natuurwetenschappen voerde hij door zijne bemoeijingen een aanzienlijk eind wegs vooruit, nieuwe wetenschappen schiep hij, vele andere bragt hij tot elkander in het nauwste verband. Zijne natuurbeschouwing onderscheidt zich door den zin van het wetmatige samenwerken der verschillende invloeden. Dezen geest, die de in het geheele rijk der schepping heerschende wet boven alles doet uitkomen, maakte hij tot den eerste en grootste in de hedendaagse opvatting der natuur, en voortdurend zal deze voor alle volgende eeuwen de ware maatstaf zijn.

Lord Palmerston,

van alle engelsche staatsmannen stellig degene, die sedert de laatste 25 jaren het meest de oogen der wereld tot zich getrokken heeft, stamt van het oude engelsche en saksische geslacht der Temple af, ofschoon hij volgens zijnen titel — hij luidt volledig: Henry John Temple, viscount Palmerston of Palmerston, graafschap Dublin, en haron Temple of Mount Temple, graafschap Sligo — tot de iersche pairs behoort. Hij werd op het landgoed Broadlands in Hampshire op den 20 oct. 1784 geboren, genoot zijn eerste onderrigt op de beroemde school te Harrow, bezocht vervolgens de hoogeschool te Edinburg, en ten laatste die van Cambridge. Reeds in 1806 dong hij als tegenpartij van den tegenwoordigen lord Lansdowne naar de betrekking van afgevaardigde der hoogeschool van Cambridge, maar slaagde niet en moest zich met de vertegenwoordiging van Blethchley tevreden stellen. In het volgende parlement zat hij voor Newport op het eiland Wight, en vertegenwoordigde deze stad, tot dat hij lid voor de hoogeschool van Cambridge werd. De bevoegdheid van het jonge parlement lid in de debatten, en de ijver, waarmede hij zich aan zijne parlementaire verplichtingen wijdde, trokken weldra de oogen der regerende partij tot zich; in 1807 benoemde hem de hertog van Portland in zijn ministerie

tot eenen der jongere lords der admiraliteit, en in 1809 verwisselde hij dien post met dien van secretaris van oorlog, welken hij onafgebroken onder de herhaalde wisselingen van het kabinet en onder de ministerien van Perceval, lord Liverpool, Cannings, lord Goderich en den hertog van Wellington bekleedde. Gedurende dien tijd had er eene gewigtige scheuring in de tory-partij plaats. De oudere leiders dezer partij hadden zich door hunne lange samenwerking met de staatsmannen van het vaste land, zamenredende den strijd tegen Napoleon en de regeling der europische belangen na diens val, in eene nauwere solidariteit met de op het vaste land heerschende eigenaardige wijze van opvatting der staatkundige betrekkingen ingelaten, dan sedert Willem III onder de engelsche staatsmannen gebruikelijk geweest was, en deze rigting werd vooral door lord Castlereagh vertegenwoordigd. Tegenover hem schaarde zich om Canning eene reeks jongere talenten, waartoe ook lord Palmerston behoorde. In de buitenlandsche staatkunde bestreed deze nieuwe partij het heilig verbond, dat onder de leiding van Alexander van Rusland het regt van inmenning der absolute regeringen in de binnenlandsche aangelegenheden der verschillende europische staten tot beginsel trachtte te verheffen; in de binnenlandsche staatkunde doorzag zij met scherpen blik, dat het hoog tijd was, om de stijve grondstellingen der Tories, die gedurende den oorlog het bestuur in handen gehad hadden, te laten varen, en vooral was het de emancipatie der katholieken, die in deze partij eene warme verdedigster had, en welke zich ook lord Palmerston met ijver aantrok. Door hunnen afkeer van eene hervorming des parlementes, werden echter deze liberaal-conservatieven nog altijd van de whigs gescheiden gehouden. Ofschoon lord Palmerston naderhand in dit punt toegevoerd werd, is zijn tegenstand tegen eene uitbreiding der in 1832 doorgedreven reformbill ook in zijne latere zamenwerking met de whigs voor hem karakteristiek gebleven.

Zoo lang lord Palmerston secretaris van oorlog was, bevalde zich met weinige uitzonderingen zijne parlementaire werkzaamheid tot de zaken van zijn departement; nadat hij echter in 1829 te gelijk met Huskisson tot het ministerie Wellington getreden was, bragt hij in maart de buitenlandsche betrekkingen van Engeland in eene redevoering ter sprake, die buitengewonen indruk maakte, en welke reeds bij voorbaat zijnen toekomstigen werkring als waardig opvolger van Canning aanwees. Een jaar later, op den 11 maart 1830, veraste hij andermaal het parlement met eene schitterende en overtuigende aanspraak over de portugese zaak, waarin hij, naait hij zijne zienwijze over de buitenlandsche staatkunde van Engeland ontwikkelde had, op de noodzakelijkheid wees, om voor de voor hunne vrijheid strijdende volken van het vaste land meer sympathie aan den dag te leggen. Zijn voorstel viel met eene groote meerderheid, 150 tegen 73 stemmen; maar de grond voor zijnen lateren roem was gelegd. Toen het ministerie Wellington aftrad en de whigs aan de regering kwamen, nam lord Palmerston het staats-secretariaat voor de buitenlandsche zaken op zich, en in die betrekking legde hij eene voorbeeldige werkzaamheid aan den dag, die voor de onderbeambten van zijn ministerie dikwijls zeer lastig was; want meigmaal bleef hij tot 's nachts één of twee ure aan zijnen lessenaar zitten, en zijne ondergeschikten moesten natuurlijk zijn voorbeeld volgen. Des te vrijer liet hij hun de eerste helft van den dag, want zelden ging hij vroeger dan des avonds aan den geregelde arbeid. Van zijne aanvaarding van dien gewigtigen post af, onderging hij de lotgevallen der whigpartij en ondersteunde

hij hare staatkunde. Door zijne ondersteuning der reformbill verloor hij zijnen zetel in het parlement voor Cambridge, maar werd in 1835 voor Tiverton gekozen, welks vertegenwoordiger hij sedert gebleven is. Van het jaar 1841 tot 1846 zat hij aan de zijde der oppositie, nam vervolgens in juli 1846 na het aftreden van sir Robert Peel in het ministerie Russell andernaal de portefeuille van buitenlandsche zaken aan, en behield die tot december 1851, toen hij onverwacht zijn ontslag ontving, omdat hij op eigen gezag en zonder de koningin en den eersten minister te kennen, den *coup d'état* van Napoleon goedgekeurd had. Reeds vroeger was hij door zijne welwillende gevoelens voor den hongarschen en italiaanschen opstand een voorwerp van de bitterste aanvalen van den kant der Tories geweest, die hun toppunt bereikten, toen hij tot ondersteuning van eenen vrij twijfelschichtigen cisch van eenen portugeschen jood, Pacifico genaamd, aan het koninkrijk Griekenland, jegens deze niets beteukevende mogendheid de hardste dwangmaatregelen nam, die door de aanwending der krachten in niet de minste verhouding stonden met de magt van het rijk. Het hoogerhuis nam een votum van berisping tegen hem aan, waarin evenwel het lagerhuis niet toestemde, terwijl het zich door een goedkeurend votum daartegen aantoonde. Bij deze gelegenheid was het lagerhuis het toneel van den verhevsten driedaagschen parlementairen strijd, waarbij de beste redenners aan beide zijden van het huis met inspanning van alle krachten, aan den krans der overwinning streden, en waarbij sir Robert Peel zijne laatste redevoering, ofschoon uitdrukkelijk tegen lord Palmerstons staatkunde gerigt, met de erkenning woorden sloot: „Maar wij zijn trotsch op hem!“ en waarbij Palmerston zelf in zijne verdedigingsrede van 7 uren door de duidelijke uiteenzetting van de grondbeginselen zijner staatkunde en van hare toepassing het grootste leverde, wat sedert langen tijd van dien aard in het parlement gehoord was. Toen sprak hij ook het trotsche woord uit, dat beroemd, maar niet altijd waar geworden is, dat elk engelschman in het buitenland tegenover den vreemdeling, even als de burgers van het alleenheerschende wereldrijk, gerechtigd moest zijn om te zeggen: *Cicis romanus sum!*

Met het ontslag van lord Palmerston begon de nu eens in het geheim, dan eens in het openbaar gevoerde strijd van dezen staatsman met Russell, tot hiertoe zijn partijgenoot, om de opperste leiding der liberale partij in het lagerhuis. In het begin nam hij eene afwachtende houding aan en scheen zelfs geneigd, om het ministerie, dat hem uitgestooten had, te ondersteunen; maar weldra sloeg voor hem het uur der wraak. Bouwende op de algemeen in het land heerschende bezorgdheid voor eenen franschen inval, geloofde lord Russell door zijne bill tot het vormen eener militie, die, in den vrede in elk graafschap afzonderlijk geworven, eerst bij het uitbreken van den oorlog als algemeene reserve van het staande leger opgeroepen worden en daarom plaatselijke militie heeten zoude, zijne populariteit te ziele vermeerderen. Het was een halve maatregel, die meer eene toegeving aan de meening van den dag, dan een hulpmiddel tegen een ernstig gevaar was. Palmerston deed daarop een verbeteringsvoorstel. Onder den schijn van eene bloote naamsverandering — hij wilde alleen algemeene, in plaats van plaatselijke militie zeggen — had hij eene geheel andere inrigting op het oog, namelijk eene reeds in den vrede volledig georganiseerde militie, die bij eenen uitbrekende oorlog als reserve voor het staande leger reeds gereed stond. Met dezen voorslag, die aan de heerschende stemming veel beter beantwoordde dan die van Russell, was de bill van den laatste volkomen bedorven, en toen zij

eene minderheid van 11 stemmen verkreeg, nam het ministerie Russell in februarij zijn ontslag.

Lord Derby, die het opegevalen ministerie op zich nam, poogde lord Palmerston tot de tones over te halen, maar deze sloeg de aanbiedingen af, en trok zich weder in zijne afwachtende stelling terug. Toen daarop het tolbeschermd kabinet reeds op den 16 december viel, geraakten de vereenigde voorstanders van den vrijen handel onder de leiding van lord Aberdeen, van den vroegeren, zeer conservatieve minister van buitenlandsche zaken, Peel, aan het bestuur, en Palmerston nam in het uit peelisten en whigs zamen gestelde ministerie tot aller verwondering den post van staats-secretaris voor binnenlandsche zaken op zich, terwijl lord Clarendon minister van buitenlandsche zaken werd. Het nieuwe ministerie was op de ongestoorde duurzaamheid van den algemeenen vrede berekend, maar zag zich weldra in den oosterschen oorlog gewikkeld. De aanvankelijk ongunstige loop diens oorlogs en de ondergeschikte rol, die Engeland op het krijzstooneel naast Frankrijk speelde, maakte het volk wantrouwend jegens het kabinet, en alles riep om eenen minister, die de eer van Engeland met kracht voor het oog der wereld handhaafde. Ondertusschen deed Palmerston in het geheel niet, alsof hij zich oort om de buitenlandsche betrekkingen bekommerd had. Hij verbielp den ondragelijken rook in de fabrieksteden; hield zich met de reiniging der Theems en den gezondheidstoestand der hoofdstad bezig, en scheen voor de vraagstukken der groote politiek geen oog meer te hebben. Reeds op den 18 dec. 1853, in het begin van den oosterschen strijd, was hij uit, en na weinige dagen weder in het ministerie getreden, waarom is een geheim gebleven; daar echter weinige dagen te voren de tijding van den slag van Sinope in Engeland was gekomen, en te gelijk met zijne vernieuwde intrede in het kabinet het bevel aan de engelsche vloot in de Middellandsche zee werd afgezonden, om de Zwarte zee in te stevenen, schreef men dit begin van eene meer krachtige staatkunde reeds aan lord Palmerston toe. Dit was in deze rigting het eenige teeken van werkzaamheid, dat hij tot in het voorjaar van 1855 gaf, wanneer het kabinet Arberkelen voor het algemeene misnoegen der natie moest wijken, en Palmerston, door haar getroffen, aan het hoofd van het nieuwe ministerie trad.

Het wantrouwen, waarmede het volk en het parlement elken maatregel van het vroegere ministerie beschouwde, droeg het aanvankelijk ook op het nieuwe over, en eerst toen bij gelegenheid der parlemensverhandelingen op den 24 en 25 mei het stellige optreden van lord Clarendon gedurende de weener conferentien bekend werd, herstelde zich het vertrouwen in het land en kwam daardoor het ministerie weder op eenen vasten voet. Palmerstons eerste zorg was nn de versterking en hervorming der engelsche strijkrachten te water en te land, en zijne energie rustte de oostzeevloot op zulke wijze uit, dat tegen Swaeborg een zware slag kon geslagen worden; hij schiep de flotille van kanonneerbooten en maakte het mogelijk, dat Engeland binnen 12 maanden een leger van bijna 100,000 man op het toneel des oorlogs had staan, ja, dat het ten tijde van den parijische vrede, zoo wel in geldmiddelen als in strijkrachten, meer dan Frankrijk geschikt was, om den oorlog verder voort te zetten. Doch Frankrijk had den vrede noodig, en hij werd in Parijs gesloten, waarbij lord Palmerston nog bewerkte, dat aan Rusland niet, gelijk Frankrijk zich bereid toonde, in de zaak van Belgrado toegegeven werd, waardoor een der voornaamste uitkomsten van den oorlog zoo verloren gegaan zijn. Na het sluiten van den vrede kon hij van zich zelven zeggen, dat

hij, gelijk hij in het binnenland gedurende den oorlog de ongerustheid der genen bestreed, die bestendig den vrede met Rusland hadden aangeraden, naar buiten Engeland als eenen verzakten staat met verminderd aanzien gevonden en dit aanzien weder hersteld had; dat hij het prestige van Rusland op het vaste land voor langen tijd gebroken, diens marine in de Zwarte zee vernietigd en het gedwongen had, om voor de eerste maal veroverd terrein weder terug te geven; dat hij het russische protectoraat over den Donau afgeschaft, Zweden aan den russischen invloed onttrokken en Turkije van het veroveringszuchtige Rusland gered had.

De inspanningen, door Palmerston gedaan, om de krijgsmagt van Engeland weder tot eenen hooger trap op te voeren, kwamen aan dit land te stade, toen terstond na den vrede van Parijs achter elkander de oorlog met Perzie, die met China en de opstand in Indie uitbraken, welke de aanwending van alle strijdkrachten van Engeland vereischten. Den eerste voerde hij gelukkig en snel ten einde, van den tweede wendde hij eenen tijd lang het oproer der Sipayers af, en de krachtige maatregelen, waarmede men in Indie, zoo dra men van de eerste ontsteltenis eenigermate bekomen was, den opstand dempte, zijn allen nog van Palmerston uitgegaan. In weerwil van deze groote verdienste nam na den vrede de oppositie tegen hem toe. Eenige ongelukkige benoemingen, met name die van lord Clanricade tot zegelbewaarder, bragten aan zijne populariteit zeer veel nadeel toe, en het parlement, dat hij, zoo lang hij in de tweede betrekking geweest was, steeds met fijnen tact naar zijnen wil had weten te buigen, behandelde hij thans, nu hij den eersten rang bekleedde, menigmaal met eenen autocratischen overmoed, die hem vele vijanden verwekte. Reeds eenmaal had zich het lagerhuis tegen hem verklaard, toen hij de eigenmatige handelwijze van Bowring tegen de Chinezen in bescherming genomen had, want hij kon zijnen tegenstanders voorhouden, ofschoon dezen het niet inzien wilden, dat een rijk met zoo ver verstrooide bezittingen als Engeland, in het geheel niet geregeerd zou kunnen worden, wanneer werktuigen der regering op ver afgelegene punten zelfs dan niet door de verantwoordelijkheid der centrale regering gedekt werden, wanneer zij met een goed oogmerk, maar toch verkeerdelijk, behandeld hadden. Hij ontbond het parlement en kreeg wederom eene aanzienlijke meerderheid voor zich. Doch toen na den moordslanslag van den 14 januarij Frankrijks onhandig ondersteunde eischen Engeland in groote opschudding bragten, en Palmerston, om den bondgenoot Frankrijk, zoo ver het de eischen der billijkheid en de eer van Engeland veroortloofden, te gemoet te komen, eene bill ter verbanding van misdadige zamenspanningen in het parlement bragt, bediende zich de oppositie, die uit radicalen, vrienden des vredes en Tories bestond, van de stemming des volks, hetwelk van elke inwilliging aan Frankrijk afkeerig was, en deed een besluit tegen het gepaste tijdstip van de bill in het parlement door gaan. Palmerston trad daarop met zijn ministerie af en werd door lord Derby vervangen.

Over den man, die sedert meer dan 25 jaren met geringe tusschenpoelen de buitenlandse staatkunde van Engeland bestuurde had, zijn de meest verschillende beoordeelingen opebaar gemaakt. Hij zelf noemt zich den best gelasterden man van Europa, en hij wordt uit tegenover gestelde legerplaten op de bitterste wijze sangetast. Hij is de *l'ête noire* der absolutisten en radicalen, met dat onderscheid, dat de eersten in hem de levendige uitdrukking der revolutie zien, de laatsten eenen geslepen diplomaat,

die met vermetelete ligtzinnigheid of sluwe trouweloosheid de zaak der vrijheid aan de reactie vermaadt. Omdat hij in de hegemonie van Oostenrijk in Italie niet de eenig mogelijke oplossing der aldaar bestaande verwarringen ziet, is hij voor de Oostenrijkers een onruststoker en aartsrevolutionair; omdat hij, ten einde Kossuth Hongarije of Mazzini Italie in eene republiek te helpen herscheppen, Englands magt niet heeft willen leenen, geldt hij bij de radicalen voor eenen verrader jegens de vrijheid der volken, en omdat hij, ten einde de republiek Krakau of Polens onafhankelijkheid te redden, Eugeland zonder bondgenooten niet in eenen oorlog tegen Europa gestort heeft, is hij een heimelijk begunstiger van de plannen van Rusland. Ook de liberalen van het vaste land hebben hem onder de bunnen geteld, en zich natuurlijk niet zelden in hem bedrogen gevonden, want hij is blootelijk een engelsch staatsman van de oude vóór-revolutionaire school, die geene staatkundige bedoelingen, maar alleen de bevordering van de magt en de belangen van Engeland najagt. Na den grooten oorlog van het vaste land was Canning de eerste, die deze beginselen weder in toepassing bragt, en Palmerston, als zijn leerling, hield hen in de theorie en de praktijk nog consequenter en scherper vol. Men mag niet vergeten, dat de engelsche regering buiten den kring der hoven van het vaste land staat, die wederzijds door een zelfde belang verbonden, geneigd zijn om de staatkundige vragen naar hunne familie-sympathien of antipathien, of naar eene strekking te behandelen, die, zonder te letten op nationale belangen, bovenal op de instandhouding der troonen gerigt zijn. Nogtans moet Engeland bondgenooten op het vaste land bezitten, en ook daarop letten, dat geene mogendheid aldaar de rol van alleenheerscher spelen kan. Daarom was het de eigenlijke ziel van den tegenstand tegen den eersten Napoleon, en streed het tegen hem in den eersten rang, naast de drie noordsche mogendheden. Toen echter na den vrede Rusland naar de oppermagt over Europa begon te streven, keerde zich zijne staatkunde tegen dit rijk, eerst onder Canning negatief door het afwerpen van de interventien in Italie en Spanje, vervolgens onder Palmerston positief, sedert de julijomwenteling door het nauwe verband met Frankrijk, dat zich tot de quadruple-alliantie uitbreidde, door de lossecheuring van Belgie van Noord-Nederland, door de ondersteuning van Zwitserland in den Sonderbundsoorlog tegen den san drang der noordsche mogendheden, door het in bescherming nemen van Turkije tegen Rusland, waarin Palmerston zoo ver ging, dat hij liever in 1840 met het tot hiertoe bevriende Frankrijk brak, omdat dit door zijne begunstiging van Mehemed Ali de Porte geheel in de armen van zijnen noordelijken nabuur dreigde te drijven. Niet uit theoretische voorliefde voor constitutionele staten koos hij de partij van dezen, maar omdat Rusland, welks streven naar de alleenheerschappij op het vaste land hij met alle krachten gezind was te bestrijden, hen uit beginsel als zijne natuurlijke vijanden behandelde. Voor den franschen coup d'état verklaarde hij zich niet uit absolutistische neigingen — even min als hij om republikeinische terstond na de februarij-omwenteling de fransche republiek erkende, — maar omdat hij duidelijk inzag, dat bij de bestaande scheuring der partijen in Frankrijk de napoleontische regering de eenig mogelijke was, en omdat de herstelling van het keizerrijk Frankrijk van de groote mogendheden op het vaste land isoleren, en Engeland als bondgenoot in de armen werpen moest. Veel heeft hij in zijne lange staatkundige loopbaan moeten nalaten, omdat ook de ijverigste en krachtigste minister zich naar de omstandigheden moet schikken, en

die niet te allen tijde naar zijnen wil buigen kan; maar toch heeft steeds Engeland, zoo dikwijls hij aan het roer stond, in Europa de eerste stem gehad, en zijn volhardende tegenstand tegen Rusland heeft na lang heen- en wederweifen tot eindelijk de grootste vernederingen ten gevolge gehad, die dit rijk sedert Peter den groote had ondergaan.

De staatkunde, wier algemeene strekking wij hebben aangeleerd, is trouwens door de persoonlijke eigenschappen van den staatsman, dien zij tot vertegenwoordiger heeft, menigmaal gewijzigd en onkenbaar gemaakt. De wijze, waarop hij haar in beoefening brengt, heeft hem zelfs stellig meer vijanden gemaakt, dan de strekking zelve. Zijne snel toelastende energie grenst menigmaal aan onbeschoftheid, hij is weinig kiesch in de keuze zijner middelen en schijnt aan de gewelddadigste, als de meest effect makende, de voorkeur te geven. Met eene ligtzinnigheid, die bijna wuifheid wordt, springt hij menigmaal over oogenblikkelijke verlegenheden heen, wanneer slechts de erge verwickelingen, die hij daardoor veroorzaakt, eerst later moeten opgelost worden. Het beste bewijs daarvoor geeft zijn gedrag in het deensche vraagstuk. In den beginne was hij voor eene deeling van Sleeswijk tusschen Duitschland en Denemarck naar de nationaliteit; later, toen hij zag, dat Duitschland even min als Denemarck dezen voorslag aannam, en het eerste toeh aan den staat van oorlog ter zee, die Englands handel belemmerde, geen einde maken kon, trad hij op de zijde van Denemarck, om ten minste den vrede te bewerken, en eindelijk ondertekende hij het londenche protocol, dat aan Rusland de opvolging in Denemarck mogelijk maakt, omdat baron Brunnow dreigde, ten gevolge der bovengemelde zaak van Pacifico, zijne passen te nemen. Immers werd voor 's hands die verdrietige zaak geregeld, en de opvolging van Rusland kon immers later verhinderd worden, wanneer daarvan ooit sprake mocht zijn.

Karel Ernst Bock,

te Leipzig op den 21 febr. 1809 geboren, had zich reeds bijna in zijne prille jeugd onder de leiding zijns vaders, professor Karel August Bock te Leipzig, met de ontleedkunde vertrouwd gemaakt. Deze zoo vroeg aangevangen studien maakten hem als student tot meester in de anatomie en tot een uitstekend kunstenaar in het werkdadige der ontleedkunde. Met zijnen vriend, den lateren hoogleraar Francke te Leipzig, snelde hij in 1835 naar de slagvelden, en de hospitalen van het voor zijne vrijheid strijdende Polen; later was hij ook gedurende eenige maanden als geneesheer in de cholergastuizen van Rusland werkzaam. In zijne vaderstad terug gekeerd, wijdde hij zich andermaal aan de wetenschap der ontleedkunde. Spoedig achter elkander bewerkte hij een „Handboek” (1838), een „Zakboek” (1839), eenen „Atlas” (1840) der anatomie, die even als zijne „Gerichtliche Sectionen” (1843), buitengewoon verspreid en herhaaldt malen herdrukt werden. In woorden, geschriften en voorstellingen ontwikkelde Bock langs dezen weg weldra een buitengewoon talent als stelselmatig leeraar, die het verstaat, om met juist tact het wesentlijke in het oog te doen springen en in de verbeeldingskracht en het geheugen zijner leerlingen een treffend beeld van de vormen en de voorvallen van het ligehaam vast in te prenten.

Destijds schitterde de nieuwe leer, waarmede een nieuw gewigtig tijdvak voor de ontwikkeling der geneeskunst

aanvangt, helder te Weenen en te Praag; derwaarts begaf zich Bock, om zich door mannen als Roekiansky, Skoda en Oppolzer te laten onderwijzen. Spoedig nam hij de nieuwe begrippen der pathologische anatomie en der natuurkundige diagnose in zich op, die hij vervolgens aan zijne leerlingen en eenen grooten kring van bejaarde en jongere geneesheeren in Leipzig voordroeg. Te gelijker tijd begon hij echter, zich beroepende op de uitkomsten der eenvoudige behandeling van de zieken in Weenen, de tot dus ver gebruikelijke rampzalige geneeswijzen scherp te geeseelen. In een letterkundig opzigt werkte hij in dien zin door zijn „Leerboek der pathologische anatomie,” in 1851 voor de derde maal gedrukt, en door den in 1854 volgenden „Atlas der pathologische anatomie.” Voor het overige beantwoordde de nog jonge hervorming der heilkunde niet spoedig genoeg aan zijnen vurigen ijver. Nauwelijks had hij de hem omringende geneesheeren nauw aan zich verknocht, of hij wendde zich met zijne vermaningen tot het volk. Door de sehoolordeewijzen, de vrouwen, voor welke hij talrijke en druk bezochte voorlezingen hield, hoopte hij op altijd grooter kringen te kunnen werken. Zijne onderwijs wilde niet alleen aantoonen *wat* en *hoe* iets met opzigt tot den gezondheidstoestand geschieden moest, maar dit eischte ook een bewust *waarom*.

De invloed van Bock op het groote publiek nam aanmerkelijk toe, door de wijd verspreide „Gartenlaube,” die hij naderhand in het licht zond. Zijne ongegunstelde, bijna van alle siernaad beroofde voordragt geeft over het geheel slechts de kern eener zaak; maar overal heeft zij de uitwerking van waarachtige overtuiging, van openhartigheid en van versmading van elke grootspraak. Dat Bock in de populaire verspreiding der kundigheden van een natuurlijken leven in zijn waar element is, toonde hij verder door het „Boek van den gezonden en zieken mensch” (1855); ten aanzien van Leipzig heeft hij zich buitendien door bevordering en uitbreiding der gymnastie eene wezentlijke verdienste verworven.

In de wetenschappelijke rigting onder de verscheidene partijen noemt Bock de uiterste linkerzijde in, welke liever alles van den grond af weder zoo willen opbouwen, dan aan het bestaande met nieuwe bouwstoffen voortwerken, en wie men hoort verwijten, dat zij in alle dingen te ver gaat. Hij bestrijdt twee vijandige partijen op eens. Eerst die allopathen, welke met eenen ontzaglijken toelief van geneesmiddelen het ligehaam tot eene wandelende apotheek maken, en slechts eene nieuwe ziekte voegen bij die, welke zij genezen moeten. Vervolgens echter wordt hij het liefst handgemeen met de homeopathen, die met hun „niets” geene genezing kunnen bewerken, waar de physiologische geneesheer in staat is om te helpen, te verzachten en te verbeteren. Voor Bock zelve is het doorzien der ziekte en de regeling der doelmatigste leefwijze het gewigtigste. „De heilkunde blijft tot zoo lang een droevig aanhangen van de wetenschap der geneeskunde, als de geneesheeren door deze kunst alleen ziekteverschijnselen met hulp van geneesmiddelen trachten weg te nemen en niet liever ziekten daardoor trachten te verhoeden, dat zij de menschen met die door de wetenschap grondveste voorwaarden en wetten bekend maken, waardoor het ligehaam bij de gezondheid bewaard en tegen de talrijke ziekte verwekkende invloeden beschermd worden kan.”

Napoleon III, keizer der Franschon.

Karel Lodewijk Bonaparte is de tweede zoon van Lodewijk, den voormaligen koning van Holland, en van koningin Hortensia Eugenia Beauharnais, en op den 20 april 1808 te Parijs geboren, doch werd eerst op den 4 nov. 1810 te Fontainebleau gedoopt. Bij den val van zijnen oom, keizer Napoleon Bonaparte, die zoo wel hem als zijnen ouden broeder Napoleon, den groothertog van Kleef en Berg, groote goeueghheid had toegedragen, eerst zeven jaren oud, werd hij in dien jeugdigen ouderdom uit Frankrijk verbannen, en bragt den eersten tijd met zijne moeder in Angsburg door, waar hij eene zorgvuldige opvoeding ontving; later vertrok hij naar Thurgau, in Zwitserland, verkreeg aldaar het burgerregt, legde zich aan de militaire school te Thun met groote vlijt op de krijgskundige wetenschappen toe en trad als officier in het leger der republiek. Zijn leermeester aldaar was de latere Zwitsersche generaal Dufour, en Zwitserland heeft door de destijds ontstane vriendschap tusschen leerling en onderwijzer in de laatste jaren menig voordeel verkregen. Na de juliomwenteling (1830) verzocht Lodewijk Bonaparte den nieuwen koning Lodewijk Philips verlof, om naar Frankrijk terug te keeren, doch hij werd voor de tweede maal uit zijn vaderland gebannen, en begaf zich nu met zijnen broeder naar Toskana. De opstand in Italie in 1831 scheen aan zijnen eerczuchtigen geest een uitgebreid veld van werkzaamheid te beloven, waarom hij en zijn broeder zich in de rijen der opstandelingen in den Kerkelijken staat schaarden; maar nog vóór de beweging onderdrukt was, stierf Napoleon te Forli (17 maart 1831), ten gevolge waarvan Lodewijk, overeenkomstig de bepaling van zijnen oom, dat het oudste mannelijke lid der keizerlijke familie den naam van Napoleon voeren zonde, dien annam. Na het mislukken der onderneming vlugte hij door Italie en Frankrijk naar Engeland, het toevlugtsoord van allen, wier staatkundige ontwerpen met de bestaande orde van zaken in tegenspraak zijn. Hij vertoefde hier echter niet lang, maar begaf zich weder naar Zwitserland, alwaar hij op het slot Arenenberg in Thurgau leefde. Hier gaf hij zich in zijne ledige uren geheel aan letterkundigen arbeid over en schreef in 1832 zijne *Réveries politiques*, waarin hij de noodzakelijkheid der napoleontische dynastie voor Frankrijk trachtte aan te toonen; een weinig later verschenen zijne *Considérations politiques et militaires sur la Suisse*, en het grootere werk *Manuel sur l'Artillerie*. Toen hij door den dood van den hertog van Reichstadt in 1832 de wettige erfgenaam der napoleontische familie geworden was, achtte hij den tijd gekomen, om zijne leer van de door de Voorzienigheid aan de Napoleontiden toegewezen rol in toepassing te brengen. De ontvreemdenheid over de regering van Lodewijk Philips in Frankrijk bood hem daartoe gereede aanleiding. Buitendien werden hem vele aanbiedingen gedaan en hoopvolle uitzigten geopend; hij trad met de aanzienlijkste hoofden der verschillende partijen van Frankrijk in nadere betrekking, knoopte verstandhouding aan met officieren van onderscheidene regimenten, en besloot nu zijn plan, om zijn vaderland in opstand te brengen, te verwezenlijken. Zijne oogen vielen het eerst op Straatsburg, als eene digt bij Zwitserland gelegeue wapenplaats in eene provincie, waar de napoleontische herinneringen nog in al hare kracht voortleefden. Van daar had Lodewijk ten doel, om, wanneer zijn plan gelukte, naar Parijs op te breken, onder weg de bezettingen in den Elzas en Lotharingen met zich te vereenigen, de provincien in opstand te brengen, en de hoofd-

stad te bereiken, nog vóór de regering tijd gehad had, om tegenmaatregelen te nemen. In juni 1836 verliet alzoo Napoleon Arenenberg en begaf zich naar Baden-Baden, van waar hij zijne onderhandelingen met fransche officieren van de bezettingen, die het naast aan de grenzen lagen, voortzette en inzonderheit den overste Vaudrey, die over de in Straatsburg liggende artillerie het bevel voerde, voor zich won. In augustus begaf hij zich heimelijk naar deze stad, en had aldaar eene bijeenkomst met vijftien officieren, die hem hunne ondersteuning en medewerking beloofden. Daarop begaf hij zich naar Zwitserland terug, en liet aan eenigen zijner aanhangers de zorg over, om de noodige voorbereidingsmaatregelen voor de uitvoering zijner plannen te beramen. Eindelijk was het oogenblik tot handelen gekomen. Op den 30 oct., ten 5 ure in den morgen, verzamelde de overste Vaudrey het 4de regiment artillerie op het voorplein der kazerne Austerlitz, en stelde aan de soldaten Lodewijk Napoleon met de volgende woorden voor: „Soldaten! eene groote omwenteling begint in dit oogenblik. De neef uws keizers staat vóór u. Hij komt om zich aan uw hoofd te stellen. Hij heeft den grond van Frankrijk betreden, om aan het vaderland zijnen roem en zijne vrijheid terug te geven. Thans komt het er op aan, voor eene groote zaak, de zaak des volks, te overwinnen of te sterven. Soldaten van het 4de regiment artillerie kan de neef des keizers op u rekenen!” Werkelijk verklaarde het regiment zich voor Lodewijk Napoleon en volgde hem naar de Finkenmatkazerne, waar hij even spoedig het 46de regiment op zijne zijde hoopte te brengen. Maar de tegenwoordigheid van geest van den overste Taillandier handhaafde het regiment in zijne trouw, en Lodewijk Napoleon zag zich zeer spoedig met al zijne aanhangers in gevangenschap. De zachtheid der toenmalige regering liet alle denkbeeld aan gestrenge straf varen, en stelde zich tevreden, met den vermeten zamenzweerder naar de Vereenigde Staten te zenden (21 nov.). Zulk een afgelegen verblijf kwam evenwel niet met zijne ontwerpen overeen, waarom hij dan ook, daar hij door geene belofte gebonden was, bij de tijding van de ziekte zijner moeder dadelijk naar Zwitserland terug keerde, alwaar zijne verschijning tot zeer krachtige vertoogen van den kant der fransche regering, om hem uit te leveren, aanleiding gaf, en toen deze eisch door de bijentrekking van troepen aan de Zwitsersche grenzen ondersteund werd, achtte Lodewijk het raadzaam, om Zwitserland te verlaten en andermaal in Engeland eene schuilplaats te zoeken. Hier bleef hij van het laatst van 1833 tot 1840, in welk laatste jaar hij eene nieuwe poging deed om zich van de fransche kroon meester te maken, die evenwel nog treuriger afiep dan de eerste. Hij huurde in Londen eene engelsche stoomboot, The City of Edinburgh, scheepste zich in met den bekenden graaf Montholon, general Voisin, 53 personen en eenen tammen adelaar, om dien boven zijn hoofd te laten opstijgen, en landde op 6 augustus in de nabijheid van Boulogne. Tegen 5 ure in den morgen rukte de kleine bende de stad in en marscheerde de straten door onder het geroep van „leve de keizer!” Ditaal liepen evenwel, met uitzondering van eenen enkelen luitenant, geene troepen over; de nationale garde kwam spoedig bijeen en nam Lodewijk Napoleon en zijn gevolg gevangen, vóór zij hun schip weder hadden kunnen bereiken. Onder beschuldiging van hoogverraad voor de kamer der pairs gebragt, werd Lodewijk Napoleon tot levenslange opsluiting, graaf Montholon en drie anderen tot eene gevangenschap van 20 jaren en de overigen tot mindere straffen veroordeeld; de overgelopen luitenant werd gedeporteerd, en Lodewijk Napoleon was nu

verscheidene jaren lang een eenzaam gevangene op het kasteel van Ham; op den 25 mei 1846 gelukte het hem evenwel, als metselaar verkleed, te ontvlugten en gelukkig Engeland te bereiken, dat hij eerst na de februari-omwenteling weder verliet (26 febr. 1848).

Wat Lodewijk tot hertoe voor het openbare leven gedaan had, had niet gediend om een groot gevoelen van zijne bekwaamheid of zijn karakter in te boezemen; zijne ondernemingen waren zelfs niet vrij van de noodlottigste vlek, die haar in Frankrijk treffen kon, die der belagelijkheid. Zijne grootste sterkte bestond in den nimbus, die in de oogen van talrijke klassen des volks den naam van Napoleou omgaf. Daar dit in elk geval geen republikeinische was, zoo geloofde de talrijke partij, die zich tegen de door de februari-omwenteling aan het roer der regering gekomen gebieders verzette, in Lodewijk Napoleon een handzaam werktuig te vinden, dat door de populariteit van zijnen naam haar talrijke aanhangers uit de lagere volksklassen toevloeren zou, maar door zijne staatkundige nietigheid verhinderd zou worden, om zelf eene magt te vormen. Op deze wijze werd hij de candidaat der conservatieve partij van Frankrijk, en door haar (20 dec. 1848) president der fransche republiek, met de bedoeling, om hem of voor eenen Bourbon, of eenen Orleans de plaats te doen ruimen, zoo dra eene der beide royalistische partijen de overhand op de andere zou behalen en de massa des volks weder met haar zou instemmen. Het werktuig was echter schranderder dan zij, die zich daarvoor wilden bedienen. Lodewijk Napoleon gedroeg zich terstond bij zijne eerste wederverschijning in Frankrijk met zeer veel tact. Hij legde neiging tot populaire en liberale beginselen, philanthropische en godsdienstige gezindheden, bescheiden wenschen en bekwaamheden aan den dag. Hij wilde niet als erfgenaam zijns ooms, niet als bonapartist optreden, maar als bemiddelaar in het belang van alle partijen. Hij deelde ook werkelijk de hartstogtelijkheid der partijen niet, juist omdat hij ten gevolge zijner gedwongene verwijdering van het staatkundige leven van Frankrijk nooit aan hare worstelingen deel genomen had, en beheerschte haar juist daardoor, dat hij zich door hare vooroordeelen niet liet medeslepen. Hij bezat gezond en onbevooroordeeld verstand, groote volharding, de kunst om zich niet te laten doorgronden en onbuigzaamheid van wil nu buitengemeen hoogten graad. Stilzwygend, als een grotere voor hem, vertrouwde hij aan niemand zijne plannen, doch luisterde naar elk, zonder hem te laten bemerken, of hij diens meening goed- of afkeurde. Zwaarigheden schrikten hem niet af, daar het hem minder op den weg, dan op het doel aankwam, en de keuze der middelen kon hem niet zeer moeilijke vallen, daar zijn staatkundig geweten zich door geene bedenkingen, uit beginselen voortvloeiende, bezwaard gevoelde. Boven alles echter zag hij in, dat de massa des volks, de staatkundige opschuddingen moede, rust en vrijen tijd voor zijne broodwinning verlangde, en voor orde gaarne de vrijheid, tot op eenen matigen schijn daarvan, afstaan zoude. Bovendien werd hij altijd voorgeztauw door eene fatalistische oertuiging van de roeping zijns geslachts om Frankrijk gelukkig en groot te maken. De zeer beperkte magt, die hij als president bezat, wist hij weldra tot zijn voordeel aan te wenden. Zelfs dat hij tegenover de wetgevende overheid geen veto had, maar wel het recht om ontwerpen van wet voor te dragen, of verworpen wetsontwerpen tot eene herhaalde beradslaging aan te bevelen, diende hem er toe, om bij elke gewenschte gelegenheid zijnen wil van dien der nationale vergadering te scheiden, de vermeerdering der magt, die onpopulaire maatregelen

hem verleenden, aan te nemen, en tevens de schuld der medewerking daarnaar van zich af te schuiven. Steeds beklagde hij dan zijne constitutionele machteloosheid, om den haast der reactie van de nationale vergadering te verhinderen.

Terwijl nu de volksvertegenwoordigers in den bitteren strijd der partijen kunnen tijd verspieden, en klaarblijkelijk hun twist eenen burgeroorlog ten gevolge hebben moest, vulde Lodewijk Napoleon het leger en den stand der beamten trapwijze met zijne aanhangers, won de geestelijkheid door de ondersteuning, die hij den paus door de expeditie tegen de roomsche republiek deed geworden, en den vredeminnenden burgerstand door de zekerheid eener meer krachtige en de mogelijkheid eener betere regering, die hij, als iemand, die boven de partijen stond, in zijne dictatuur in de vertie toonde. De staatsregeling verbood echter zijne herkiezing, en toen de nationale vergadering de herziening van deze wetgeving (18 juli 1851), ofschoon bij de verdeeldheid der partijen geen andere candidaat dan Lodewijk Napoleon mogelijk was, scheen alles rijp voor den coup d'état. In het diepste geheim voorbereid, en slechts in het laatste oogenblik aan de onontbeerlijke werktuigen toevertrouwd, had deze in den nacht van den 1 op 2 december plaats, en toen Parijs in den morgen ontwaakte, zag het zich onder de heerschappij eener militaire dictatuur. De tegenstand der parlementaire partij werd door de gevangenneming en latere verbanning harer hoofden, en die der republikeinische door de meedoogenloze tuschenkomst der troepen in het straatgevecht vernietigd, en Lodewijk Napoleon sloeg zich zelve als president voor 10 jaren aan het volk voor. De verkiezing door 7½ miljoen stemmen had plaats op den 20 december, maar de meer verstandige volksklassen hielden zich achterwege, en de nieuwe regering steunde alleenlijk op de geestelijkheid, gewonnen door eenige aan de clericale belangen gedane inwilligingen, op het leger, „den waren adel van Frankrijk,” en op de plattelandsbevolking, waaruit zij door den glans van eenen beroemden naam wortel geschoten had. De controlerende inrigtingen, waardoor de prins-president zich omringde, waren slechts schaduwen; hij bezat eene volheid van magt, gelijk nauwelijks de tsaar van Rusland. Hij beoefende staatsraad en senaat, welks leden hij naar hun goed gedrag dotatie verleende, en oefende door de door hem aangestelde prefecten eene gebiedenden invloed op de keuzen tot het wetgevend ligehaam, dat niet eens eenen schijn van werkelijke magt bezat. De ministers waren alleen aan hem verantwoordelijk, hij voerde bevel over leger en vloot, en kon op eigen gezag oorlog of den staat van beleg verklaren. Zelfs de staatsregeling kon hij naar welgevallen veranderen. — Slechts één jaar duurde deze staat van zaken. In den herfst van 1852 deed de prins-president verscheidene reizen door verschillende departementen; overal werd hij begroet door den kreet „leve de keizer!” en zijne vertrouwde vrienden droegen zorg, om dit als een onbedriegelijk teken van den volkswensch uit te leggen. De gediensige senaat kwam dezen wensch te gemoet, door te verklaren, dat de herstelling van het keizerrijk de wil der natie was. Deze bekrachtigde dit met 7,800,000 stemmen, en op den 2 dec. 1852 werd Napoleon III als keizer der Franschen uitgeroepen.

Nadat de keizer door de inogendheden van het vaste land schoorvoetend erkend was, zocht hij naar eene gematria uit vorstelijken huize; toen hij echter in zijne pogingen niet kon slagen, ontdekte hij, dat verbandnissen met eene der oude dynastien voor Frankrijk meestal on-

gelukkig waren uitgevallen, en hnwde (den 29 januarij 1853) met Eugenia Maria van Guzman, gravin van Theba (geb. 5 mei 1826), eene voornaame spaansche, die in de parisische groote wereld sedert lang eene schitterende rol gespeeld had, en hem op den 16 maart 1856 eenen erfgenaam (Napoleon Eugenias Lodewijk Johannes Jozef) schonk.

Zoo nu ook Napoleon III zich door zijne aanspraak, die hij bij gelegenheid van zijn huwelijk hield, buiten den kring der oude dynastien stelde, was het toch geenszins zijn doel, om in dien toestand te volharden. In tegen-deel stelde hij van nu af alle pogingen in het werk, om te verkrijgen, dat de overige souvereinen hem niet alleen vrijwillig als gelijkgerigte erkennen, maar zich ook bij hunne oneenigheden zijne rol van bemiddelaar lieten welgevallen. Gelukte hem dit, dan geloofde hij zijne roeping als hersteller van het fransche keizerrijk vervuld en, daar hij, gelijk de eerste Napoleon, zich geheel en al met Frankrijk vereenzelvde, het hoogste doel der staatkundige wenschen van Frankrijk bereikt te hebben. Het oostersche vraagstuk bood hem daartoe eene goede gelegenheid aan, en hij heeft er uitmuntend gebruik van gemaakt. Door de grootere voortreffelijkheid der fransche landmagt over de engelsche speelde hij onloochenbaar in den oorlog de eerste rol; Engeland vereerde hem als zijnen trouwten bondgenoot. Oostenrijk dong ijverig naar zijne vriendschap, Pruisen onderhandelde met hem rechtstreeks over de voorwaarden, waarop het in een verbond zou kunnen treden, en nam later zijne bemiddeling aan in de zaak van Neufchatel; het jaar 1856 zag de gezanten der gezamenlijke groote mogendheden in Parijs om de vertegenwoordigers des keizers verzameld, ten einde over de vredesvoorwaarden met Rusland te onderhandelen. De bijeenkomst met den keizer van Rusland te Stuttgart, en het streven van het petersburgsche kabinet, om Engeland uit den stand der met Frankrijk het nauwst verbondene magt te verdringen, en zich in diens plaats te stellen, duidden toen het toppunt van het staatkundig aanzien der nieuwe dynastie Napoleon aan. Toen men echter in Frankrijk begon in te zien, dat de groote en bloedige offers, die de oostersche oorlog aan de natie had opgelegd, minder de belangen des lands dan die der dynastie hadden moeten bevorderen, toonden zich ligte sporen der oppositie, voornamelijk door de verkiezingen van republikeinsche candidaten, en in den kleinen oorlog der pers. De gerasktheid, die men daarover aan den dag legde, schijnt bijna een gevolg van onveiligheid te verraden, dat Lodewijk Napoleon tot hiertoe niet kende.

Driemaal gedurende zijne regering zag de keizer zijn leven door eene misdadige hand bedreigd. De eerste maal, op den 28 april 1855, was het een italiaan, Pianori genaamd, die in de Champs Elysees eene pistool op hem loste; hij had zich over de expeditie naar Rome om den keizer willen wreken. Bellamare, die op den dag der inneming van Sebastopol op het rijtuig der dames d'honneur van de keizerin schoot, omdat hij dacht, dat de keizer zich daarin bevond, bleek bij het onderzoek waanzinnig te zijn. Het afschuwelijkst was de jongste aanslag van 14 januarij, eereu weder van italiaansche zamenzworen, Orsini, Pieri enz., uitgaande, en waaraan de keizer op bijna wonderbare wijze ontsnapte. Op de aanklachten tegen Engeland als de zetel der zamenzwering antwoordde de Times, dat eene vrije pers aan eene dynastie betere diensten bewees, dan eene geheime politie. De oneenigheden, die daarop tusschen Frankrijk en Engeland dreigden uit te barsten, en den val van het ministerie ten gevolge hadden, zijn voor 's lands gelukkig uit den weg geruimd, en op dit oogeblik heerscht weder de hartelijkste vriendschap tusschen de beide landen,

die bij de inwijding der haven van Cherbourg door het bezoek van Engelslands koningin voor het oog van geheel Europa bezegeld werd.

Wencoslaus Hanka,

is de zoon eens landmans, en geboren den 10 juni 1791, in den kreits van Königinnengrätz in Bohemen. Ofschoon van zijne jengd af voor den landbouw bestemd, en met de algemeene letterkundige oefeningen vrij lang onbekend, gevoelde zich nogtans de jeugdige Hanka door aangeborene weetgierigheid en levendige denkkraeht aangespoord, om zich te midden zijner landelijke bezigheden een afzonderlijk eigenaardig verstandelijk leven te seheppen. Hij wendde zijne kennismaking met verschillende doortrekkende Slaven uit andere landen aan, tot vergelijking hunner talent met de boheemsche, leerde hunne boeken lezen en schafte zich eenigen dezer aan. Op dezelfde wijze werd bij hem reeds vroeg eene practische kern van slavische taalkennis, zonder vermenging met het deutsche element gevormd. Alleen de vrees, dat de sterkte en welgevoude Hanka voor de krijgslust zou geligt worden, deed zijnen vader besluiten, om hem eindelijk in 1807 op het gymnasium van Königinnengrätz te plaatsen. Vooreerst zou dit slechts voor den schijn zijn; doch bij Hanka's voortreffelijk verstand werd van deze studien volkomen ernst. Zoo wel te Königinnengrätz als aan de hoogere inrigtingen van onderwijs te Praag en te Wenen vormde zich om den krachten en door verstandelijke bekwamheden uitstekenden Hanka een kring van gelijkgezinde jonge Bohemers, waardoor de destijds ijverig opkomende en naar verbetering trachtende boheemsche volksletterkunde zeer veel won. Reeds gedurende zijne studiejaren legde hij eenen vasten grondslag tot dien invloed op zijne slavische gezinde landgenooten, inzonderheid op de jeugd, dien hij bij voortduren in vermeerderenden graad handhaaft. Gelukkig in de boheemsche taal dichtende, navorschende, zich en anderen onvermoed onderdriente, had Hanka aan den abbé Jozef Dobrowsky eene krachttige aansporing tot de nationale letterkunde op de ingeslagen loopbaan te danken. Deze beide mannen hadden elkander wederzijds noolig. Zonder Dobrowsky zou Hanka met veel meer moeite en veel langzamer in den geest en het wzen der slavische taal en letterkunde doorgedrongen zijn. Daartreuten zouden velen der schooneste ideeën en letterkundige voortbrengselen van Dobrowsky niet zoo gemakkelijk — sommigen misschien in het geheel niet — algemeen verspreid en tot zelfs in de verste kringen in broeifeng gebragt zijn, wanneer niet de rustelooze en onbuigzame Hanka als het ware de rol eens apostels van het stelsel van Dobrowsky op zich genomen had. Dit geldt vooral van de zoogenoemde analogie orthographie naar Dobrowsky's grondstellingen, ofschoon de letterkundige tegepraal op dit veld Hanka een aantal vijanden en vervolgingen op de hals haalde. Kort daarop, toen hem ten gevolge der aanklachten van professor Nejedly verboden werd, om aan de hoogeschool van Praag openlijke voorlezingen over de spraakkunst van Dobrowsky te houden (1817), deed Hanka de voor het slavisch en voor zijnen eigenen naam onwaardeerbare ontdekking van die verzameling van ond-boheemsche volksgedichten, die naar de plaats, waar zij gevonden is, onder den naam van „Königinhofer Händselrif" beroemd werd. Hiermede opende hij zich eene nieuwe baan. Nevens dit handschrift gaf hij eene geheele reeks der nitgelezenste ond-boheemsche, nu en dan ook andere oud-slavische werken in het licht, en bevorderde door hunne

verspreiding buitengemeen de grondiger kennis der boheemsche taal en letterkunde. Bij de stichting van het boheemsche nationaal museum te Praag ontwikkelde Hanka zijnen vurigsten ijver. Sedert het jaar 1820 bekleedt hij bij deze inrigting met even volhardende als omzigtige werkzaamheid den post van bibliothecaris en voert hij het opzigt over de oudheidkundige verzamelingen. Wat dit museum voor de Slaven werd, hebben zij aan de 40jarige bemoeijingen van Hanka in eene mate te danken, die wij alleen door eene breedvoerige uiteenzetting aan onze lezers begrijpelijk zouden kunnen maken. Zonder opzien, trapswijze, maar in verhevene uitgestrektheid heeft Hanka door zijne briefwisseling tot de welerzigtige toenadering der uitstekendste mannen van al de slavische volkstammen bijgedragen. Aan het staatkundige openbare leven der jaren 1848—1849 nam Hanka op gematigde wijze deel. Gedurende de pinkstervoorvallen te Praag in 1848 bleef hij standvastig op zijnen post aan het museum, waarbij hem van de copretheid der volkspartij geen enkele ter zijde stond. Zijn toestaan aldaar was niet zonder gevaar. Ofschoon uit het zeer zwakke museum geen vijandelijke stap tegen iemand ondernomen werd, werden toch door eene militaire divisie de geweren daarop gelost. De kogelregen verbrijzelde de vensters van den voorgevel en doorboorde de rieten-zolders in de kamers der beide verliëpingen als eene zeef. Daarbij werd gedreigd de groote deur met kanonnen in te schieten. Alleen aan de offerende bemoeijingen van Hanka gelukte het, nog ergere onheilen te voorkomen. Uit een ander gevaar te midden der in het museum gedrongene soldaten redde zich Hanka door snel van kleeders te verwisselen en door het omhangen zijner russische orde, die hem ontzag verschafte. Hij sloeg de verkering van afgevaardigde op den rijksdag te Weenen af. Als president van de prager „Stowanska Lipa” verwierf hij algemeene achtig. Hanka's werkzaamheid als leeraar in de slavische talen aan de hoogeschool gaat met den gelukkigsten uitslag gepaard, en zijne leerlingen vormen eene talrijke phalanx der laatste verstandelijke en nationale pogingen van Bohemen.

Nena Sahib.

Over den moordenaar der gevangenen van Cawnpour hebben wij eene menigte levensberigten ontvangen, die elkander echter allen widerspreken. Geachte engelsche bladen hebben hem tot eene nakomeling van Tipoo Snib gemaakt, en de bloedigerigheid, die hij jegens weerlooze Engelschen, zoo mannen als vrouwen, heeft aan den dag gelegd, aan wraakzucht jegens de overwinnaars zijner familie toegeschreven. Deze afstamming is echter onwaar. Daarentegen staat Nena Sahib met andere erfijnden van Engeland, de vorsten der Mahratten, in de nauwste betrekking. De laatste peishwa in Punaah, Badschi Rao, dien de Engelschen afzetteden, had Nena Sahib als zoon aangenomen. De aanneming tot zoon, die in alle wetten gegrond is, geldt bij den hindou voor heilig, en dat de Engelschen deze betrekking in de meeste gevallen niet hebben willen erkennen, is een hoofdbezwaar tegen hen. Ook Neun Sahib werd niet als aangenomen zoon in het bezit der nalatenschap van den peishwa gesteld. Het vermogen zijns aangenomen vaders werd door de hoogste gerechtshoven verbeurd verklaard en ten deele in staatspapieren belegd. Nena Sahib heeft, naar het schijnt, geene enkele roepij daarvan bekomen, maar wel een aanzienlijk deel van zijn eigen vermogen in ongelukkige processen tot het verkrigen zij-

ner erfenis verloren. In weerwil van deze bittere ervaring zocht hij met grooten ijver den omgang der Engelschen, waarschijnlijk omdat hij in zijne onkunde van de europaeische regtspleging door de gunst van invloedrijke personen, hoopte te verkrijgen, wat hem voor de rechtbanken ontzegd was. Zoo dikwijls een voornaam man hem bezocht, liet hij een klaagschrift voorlezen, waarin zijer regt op de erfenis zonneklaar bewezen werd. In zijne door rijstvelden omringde residentie Bithour, in de nabijheid van Cawnpour, heerschte hij als oppermagtig vorst. Men stond hem toe, zich Maharadschah (ontrent ons „grootvorst”) en zijne Hoogheid te laten noemen, eene lijfwacht te houden en zelfs eigen geslacht te bezitten. In Cawnpour vertoonde hij zich zeer dikwijls als gast, nam deel aan de vermaaken der officieren, was hun makker bij hunne oefeningen in het open veld, en onderhield zich met de dames in goed en vloeiend engelsch. In zijn gedrag, zoo wel als in zijne zeden, was hij half european, half hindou. Hij had de beste engelsche rijtuigen en paarden, maar het tuig was van ellendig indisch werk. Hoe dikwijls en gaarne hij ook in het gezelschap der Engelschen de voorschriften van zijn geloof ontrent spijzen en dranken schond, zoo verbrandde hij toch zijn fraaiste rijtuig, toen daarin eenmaal een kind gestorven was. In dien tegenwoordigen opstand, die hem eene gelegenheid scheen aan te bieden om aan zijn regt te komen, heeft hij het kleed der beschaving afgeworpen en zich in zijne barbaarsche naaktheid getoond. Zijne trouweloosheid jegens sir Hugh Wheeler, aan wien hij den bij de Ganga gedane eed schond, is nog niet zoo afschuwelijk, als zijne tegerachtige wreedheid jegens vrouwen en kinderen, die in zijne magt vallen. Zulk gespuis zou over Indie regeren, wanneer het gelukte de Engelschen te verdringen, waarop evenwel voor 's hands alle hoop reeds weder verloren is.

William Hickling Prescott,

een uitstekend amerikaansch geschiedschrijver, werd op den 4 mei 1796 te Salem in den staat Massachusetts geboren. Hij is de zoon van eene advocaat en de kleinzoon van generaal Prescott, die de amerikaansche troepen in den slag van Bunkershill aanvoerde. Toen de knaap 12 jaren oud was, vertrok de familie naar Boston, waar zij na dien tijd haar verblijf hield. In 1811 kwam hij op het Harvard collegie, wijdde zich daar met groote vlijt aan de klassieke studien en promoveerde in het jaar 1814, om zich aan de regtsgeleerde loopbaan te wijden. Maar het grootste ongeluk zijns levens had hem reeds getroffen. Voor hij nog den academischer graad bekomen had, was hij door eene toevaltgen slaf van een oog beroofd, en de natuurlijke gevolgen dier ramp vertoonden zich weldra. Het andere oog werd door de vermeerderte inspanning insgelijks zwakker; en na eene zware ziekte, gedurende welke Prescott geheel blind werd, was het nog overige oog zoo aangeast, dat hij alle regtsgeleerde studien en alle hoop om als advocaat te schitteren moest laten varen. De beide volgende jaren bracht hij in Europa door; hij doorreisde tot herstel zijner gezondheid Engeland, Frankrijk en Italie, en zocht de hulp der beroemdste oogmeesters in Londen en Parijs. Versterkt keerde hij naar Amerika terug; maar voor zijne eerste kwaal had hij geene genezing gevoelen. Dit kon hem evenwel niet ter neder slaan, en hij wijdde zich met vernieuwden ijver aan de studien, die zijn lijdende toestand hem nog veroorloofde. Hij besloot een geschiedschrijver in den besten zin des

woords te worden en tien jaren aan de voorbereiding van een beroep te wijden, waarvoor hij altijd eene sterke neiging gevoeld had. Toen koos hij zijn onderwerp en wijdde nog tien jaren aan de voorbereidende studie en aan de vervaardiging zijner geschiedenis van Ferdinand en Izabella, met welke hij in 1835 voor het publiek optrad. Gedurende deze langdurige werkzaamheden werd hij herhaaldt malen door oogontstekingen in zijnen arbeid bemoeiend, en zijne studien werden niet weinig daardoor bemoeijelikt, dat hij zich voor zijne navorschingen van de ooggen van anderen bedieuen moest. Zijne heldhaftige inspanningen werden echter ook niet het beste gevolg bekroond, en zijn eerste werk, te gelijker tijd in Boston en Londen uitgegeven, werd in Amerika en Europa met gelijke goedkeuring ontvangen en in het duitsch, fransch, italiaansch en spaansch vertaald. Had hij in dit werk de vestiging van het spaansche rijk uit de veelzijdig ongelijksoortige bestanddeelen van het pyreusche schiereiland geschilderd, zoo koos hij in zijn volgend werk de uitbreiding der spaansche heerschappij over de nieuwe wereld tot onderwerp, en schreef de beide werken: „de Verovering van Mexico” en „de Verovering van Peru”, die in 1843 en 1847 verscheenen en uit een geschiedkundig oogpunt waardige opvolgers van het vorige zijn, terwijl zij door de groote belangstelling, die de lotgevallen en heldendaden der stoute en helaas ook wreede veroveraars weten te verwekken, nog veel meer effect maken. Het toppunt en te gelijk het beginnend verval der spaansche magt, en de arglistige, wreede en gewelddadige staatkunde van den zoon van Karel V schildert de „Geschiedenis van Philips II”, waarvan de twee eerste deelen in november 1855 verscheenen, en in het „Kloosterleven van Karel V”, dat tot narede van eene nieuwe uitgave van Robertsons Karel V strekt, is het door vroegere geschiedschrijvers met vele romantische bijvoegselen geschilderde laatste tijdperk van het leven des magtigen keizers in het ware licht, volgens gelijkijdige en echte bronnen, voorgesteld. Buitendien heeft Prescott nog een deelje gemengde opstellen, essays en recensieën bevattende, in het licht gevegen.

Graaf Julius Morny.

geb. op den 23 oct. 1812 te Parijs, is de natuurlijke zoon der schoone koningin Hortense, de gemalin van Lodewijk Napoleon, en van haren grootstalcneester, den even galanten als schoonen graaf Auguste Charles Joseph Flahault de la Billarderie, die, twee jaren jonger dan de beminneuswaardige koningin van Holland, te dien tijde de afgod harer ziel was. De kinderlooze graaf Morny uit Isle de France werd door den graaf Flahault uitgekozen, om den zoon des laatsten als kind aan te nemen, waartoe hij zich tegen eene som van 800,000 francs bereidvaardig toonde. De jonge Morny, in het huis van mevrouw van Souza, Flahaults moeder, met grootmoederlijke teederheid opgevoed, was wegens zijne levendigheid reeds als knaap een gunsteling van Talleyrand, die voorspelde, dat hij eenmaal minister worden zou. Julius bezocht eerst de voorlezingen in het collegie Bourbon, vervolgens de school van den generaal staf, waartoe hij in 1832 als onderluitenant in het eerste regiment uhlanen in dienst trad, dat te Fontainebleau in bezetting lag. Later kreeg hij verlof om zich naar het fransche leger in Afrika te begeven, waar hij aan den togt tegen Mascara en aan het beleg tegen Constantine deel nam. Bij Mascara volbragt hij gelukkig het waagstuk, om alleen door het geheele

leger van Abd-el-Kader te rijden, ten einde zich bij de Franschen te voegen; bij Constantine werd hij door vier kogels gewond, en na het sluiten van den veldtocht kreeg hij het kruis van het legioen van eer voor de redding van den generaal Trezel uit levensgevaar onder de muren der belegerde stad. De op den 5 oct. 1837 overledene koningin Hortense had aan haren onwettigen zoon eene jaarlijksche rente van 40 000 francs vermaakt. Daarvan leefde de flinke uhlanofficier vrij aangenaam tot in het jaar 1835, toen hij zijn afscheid nam, om zich te Clermont in Auvergne als speculerend beetwortelsuikerfabrikant neder te zetten. Vier jaren later als afgevaardigde van Puy-de-Dome in de kamer der gedeputeerden gekozen, waar hij intusschen vrij onbekend bleef, wist Morny het zoo aan te leggen, dat hij de vertronweling van den destijds zeer populairen jongen hertog van Orleans werd.

In het jaar 1849 had Morny door industriële speculatie en door hoog spelen zoo veel verloren, dat hij zich gedwongen zag, op allerlei wijze geld te leenen. De snelle staatkundige wisselingen in dit jaar bereidden hem evenwel eene nieuwe toekomst. Als een sedert langen tijd getrouw aanhanger van Lodewijk Napoleon, was hij, toen de nakende erisis in den strijd tusschen de uitvoerende en parlementaire magt eene stoute onderneming noodzakelijk maakte, degene, aan wien de prins-president het vermetele plan tot den coup d'état van 2 dec. 1851 toevertrouwd. Nadat hij tot minister van binnenlandse zaken benoemd was, werd hij onder den nieuwen keizer en der gewigtigste mannen van Frankrijk. Na den vrede van Parijs ging Morny naar St. Petersburg, om daar de fransche regering bij de kroonung van den russischen keizer te vertegenwoordigen. Aldaar met groote onderscheiding ontvangen, legde hij er zich op toe, om de betrekkingen tusschen de beide groote mogendheden, die elkander pas in den naam der beschaving bestreden hadden, zoo naauw mogelijk toe te trekken; te gelijk won hij de hand der jonge prinses Trubetzkoi, die der keizerin te schoon voorkwam, om haar zonder gevaar onder de keizerlijke hofdames op te nemen, en die met hare schitterende schoonheid grooten rijkdom paarde. In den naam zijner gade kocht graaf Morny groote bezittingen in Rusland, digt bij St. Petersburg, zoo dat hem een nieuwe band aan den staat verbindt, aan welks verbond hij voor zijn vaderland boven alle anderen de voorkeur geeft. — Thans bevindt hij zich weder te Parijs en bekleedt op nieuw den post van voorzitter van het wetgevend lichtham. — Morny is meer faiseur dan staatsman. Zijne kunst bestaat daarin, om te regter tijd te spreken en te zwijgen. Dit komt met zijne leus overeen, die luidt: *Memento, sed tace* (herinner u, maar zwijg)!

Washington Irving.

de aanzienlijkste prozschrijver, waarop de amerikaansche letterkunde roem kan dragen, is op den 3 april 1783 te Nieuw-York geboren, en de jongste zoon van den schotschen koopman Willem Irving, die naar Amerika verhuisd eu met eene engelsche dame gehuwd was. Op de rigting, die zijne opvoeding en zijn geest reeds in zijne jeugd verkregen, hadden zijne beide oudere broeders grooten invloed, die zich met ijver en niet zonder geluk aan de letterkunde wijdten. Hij kreeg de beste engelsche schrijvers in handen, wier beoefening hem reeds vroeg vatbaar voor de dichtkunst maakte, en waaronder Chaucer en Spencer zijne gunstelingen waren. Na het gewone schoolonderwijs

begon hij op zijn 16de jaar zich op de reedsgeleerdheid toe te leggen. Reeds in 1802 onderscheide hij zich als schrijver in de Morning Chronicle, waarvan zijn broeder Dr. Pieter Irving de redactie had, en waarin hij onder den naam van Jonathan Oldstyle eene reeks van opstellen over de schouwburgen en de maatschappij der stad en daarmede verwante onderwerpen schreef. In het volgende jaar vertoonden zich bij den van zijne jeugd af zwakkelijken jongeling verschijnselen van borstziekte, en hij besloot daarom in 1804 eene reis naar Zuid-Europa te doen, die hem eerst van Nieuw-York naar Bordeaux, vervolgens naar Napels en Sicilie, door Italië naar Frankrijk, en eindelijk over Nederland naar Engeland voerde. In Rome werd hij bekend met den amerikaanischen schilder Alston, die hem bijna overgehaald had, om zich aan de schilderkunst te wijden, waarvoor hij eene natuurlijke neiging had.

Gesterkt en volkomen hersteld keerde Washington Irving na een tweejarig afzijn in maart 1806 naar Nieuw-York terug, om zich op nieuw aan de studie der rechten te wijden. Nog in hetzelfde jaar werd hij als attorney aangenomen; evenwel heeft hij nooit als advocaat de praktijk uitgeoefend. Des te ijveriger legde hij zich thans op de letterkunde toe en schreef een groot deel der vliegende bladen, die sedert januarij 1807 onder den titel van Salmagundi uitkwamen, en waarin vragen van den dag met humor en fijne satire behandeld werden. Zijn eerste zelfstandige werk was Knickerboekers Geschiedenis van Nieuw-York „van de schepping der wereld tot op het einde der hollandsche dynastie,” die in december 1809 verscheen. Als parodie van eene pas in het licht gegeven schildering van Nieuw-York, door zijnen broeder begonnen, gaf Washingtons pen daarna eerst de eigenaardige kleur, die dit werk tot een klassiek boek gemaakt heeft. Het is een als ware geschiedenis voorgesteld spotachtig verhaal van de lotgevallen der eerste hollandsche volkplanters op het eiland Manhattan, uitgedacht en uitgevoerd met eenen humor en eene satire, die tot lagchen dwingt, en meestal dat algemeene karakter bezit, hetwelk eene overplanting op een uitgestrekt gebied zeer goed toelaat. Schilderingen van natuurtooneelen en zeden, in eenen ernstiger toon gesteld, getuigen ook in eene andere rigting van de kunst des schrijvers.

Na het in het licht verschijnen van den Knickerbocker verbond zich Irving met twee zijner broeders als stille compaagnon in eene handelszaak. Gedurende den tweeden oorlog der Vereenigde Staten met Engeland in 1813 en 1814 gaf hij het Anaëctie Magazine met levensschetsen van amerikaansche zeehelden uit, en trad in 1814 met den rang van overste als adjutant en militair-secretaris in den staf van den stadhouder Tompkins. Na het einde van den oorlog in het volgende jaar reisde hij naar Liverpool, deed uitstapjes naar Wallis, naar eenige der schooneste graafschappen van Engeland, en wilde die ook op het vaaste land voortzetten, toen de handelscrisis uitbrak, die ook het huis, waarvan hij compaagnon was, ten val bracht en hem dwong zich van het schrijven een beroep te maken. Hij begaf zich eerst naar Londen, en begon het Schetsboek, dat in Nieuw-York in afzonderlijke nummers verscheen. Deze baarden in Engeland opzien en vonden aldaar weldra eenen drukker, die echter bankroet sloeg, waarop het werk in Murray's handen kwam, die het Schetsboek voor 200 pond kocht, maar dit honorarium later uit eigene beweging tot de dubbele som verhoogde, toen het werk aftrad.

Na een vijfjarig verblijf in Engeland vertrok Irving in

augustus 1820 naar Parijs en bleef aldaar tot juli van het volgende jaar, toen hij naar Engeland terug keerde en „Breechbridge Hall” (Londen en Nieuw-York 1822) in het licht gaf. Het is eene reeks van schetsen van het engelsche landleven en van de engelsche landelijke feesten, die aan de beste schilderingen van Goldsmith en Addison herinneren. Den volgende winter bracht hij in Dresden door, keerde in 1823 naar Parijs terug en begaf zich in mei 1824 weder naar Londen, om zijne „Tales of a Traveller (vertellingen van eenen reiziger)” nit te geven.

Den winter van het jaar 1825 sleet Irving in zuidelijk Frankrijk, en in de lente van het volgende jaar begaf hij zich naar Madrid, met het doel om de aidaan door Navarrette uitgegeven gewichtige nieuwe stukken over de reizen van Columbus te vertalen. Hij besloot evenwel, die in een zelfstandig werk te veranderen, en zoo ontstond de „Geschiedenis van het leven en de reizen van Christoffel Columbus,” naderhand vermeerderd met de „Ontdekkingen en reizen van Columbus medgezellen.” Aan eene reis naar zuidelijk Spanje, die tot in het volgende jaar duurde, hebben wij „de Kroniek der verovering van Grenada” en „het Alhambra” te danken. Uit dezelfde bron zijn de later verschenen „Legenden der verovering van Spanje” en „Mahomed en zijne opvolgers,” geschiedkundige inzerelen, die met dichterlijken gloed en groote levendigheid van kleuren geschilderd zijn.

In juli 1829 verwisselde Irving het verblijf in Spanje met dat in Engeland, alwaar hij tot secretaris van legatie van het amerikaansche gezantschap in Londen benoemd was, welken post hij tot de aankomst van Mr. van Buren bekleedde. Gedurende dien tijd verliet hem de universiteit van Oxford tot doctor, nadat hij reeds een jaar te voren de door George IV gestichte groote gouden medaille voor uitstekende geschiedkundige werken, te gelijk met den engelschen geschiedschrijver Hallam bekomen had. In het voorjaar 1832 keerde hij na een zeventienjarig afzijn naar Nieuw-York terug, alwaar hij met een opentlijk feestmaal en andere eerbewijzen ontvangen werd. In den zomer van hetzelfde jaar vergezeld hij den heer Ellsworth, een der commissarissen, die benoemd waren om de indiaansche stammen naar den westelijken oever der Mississippi over te plaatsen, en dien hij op eenen togt naar het westen ontmoet had, op zijne reis. Het belangwekkendste gedeelte daarvan beschreef hij in de in 1835 verschenen „Reis in de Prairie.” Hetzelfde jaar leverde van hem ook „Abbotsford and Newstead Abbey” en de reeds vroeger vermelde „Legenden der verovering van Spanje,” vervolgens verschenen in 1836 „Astoria” en in het volgende jaar „de lotgevallen van kapitein Bonneville,” die beiden het harde en in avonturen en gevaren rijke leven der trappers en der reizigers in de achterwouden schilderen. In 1839 werd hij voor twee jaren medearbeider van het Knickerbocker Magazine, en in februarij 1842 benoemde men hem, zonder dat hij daarom verzocht had, tot gevolmachtigd minister der Vereenigde Staten in Spanje. Hij bleef in dien post tot 1846, toen hij naar zijn vaderland terug keerde en na dien tijd, in stille afzondering zich alleen aan de letterkunde wijdende, op zijn bekoorlijk landgoed Sunnyside, aan den oever der Hudson, in den schoot der familie zijns broeders leefde. Aldaar gaf hij zijne nieuwste werken uit: „Wolferts Roost,” eene verzameling van reeds vroeger afzonderlijk uitgegeven vertellingen en schetsen, en „het leven van Washington,” dat kortelings in 5 deelen voltooid is. Als schrijver onderscheidt hij zich door beminnenswaardigen humor, een teeder en edel gevoel, eene levendige en dichterlijke verbeelding en eene

volgenden roman, „Maarten Chuzlewit, die ten deele aan gene zijde van den oceaan speelt en nog met zwarter kleuren dan de Notes amerikaansche toestanden schildert. Na de voltooiing van dit werk begaf Dickens zich in 1844 naar Italic en bleef aldaar een jaar. In 1845 vormde hij het plan tot de uitgave van een staatkundig morgenblad, de „Daily News,” welks eerste nummer hij op den 21 januarij met „Reisafreelen uit Italic” opende. De beste letterkundige krachten waren voor het blad gewonnen, een talrijk bestuur benoemd, het kapitaal was insgelijks voorhanden, maar het dagblad beantwoordde niet aan de mischien te hoog gespannen verwachtingen, en de poging, om tegenover de groote dure dagbladen een goedkoopere te stellen, leed schipbreuk. De prijs moest van 2½ op 4 pence verhoogd worden, en Dickens zelf ontrok zich aan de redactie, om zich weder geheel aan de fraaije letterkunde te wijden. In snelle, bijna onafgebroke opeenvolging verscheenen nu „Dombey en zoon,” „David Copperfield,” „Bleakhouse,” „Harde tijden,” „Klein Dorrit,” en daar tusschen de verschillende Kerasprookjes. Buitendien hield hij zich met het door hem gestichte weekblad „Household words” bezig, dat eene buitengewone en welverdiende populariteit geniet en in 60,000 exemplaren verkocht wordt.

Wat Dickens als schrijver bovenal onderscheidt, is de bedaarde humor, waarmede hij zelfs nog in het luge en in het in stof gevallen de laatste sporen van het goddelijke weet op te delven, de vreugde in het leven en in het werkelijke, die hem van allen menschenmaat ver verwijderd houdt. Hij voert ons in geene ideale wereld, om ons voor hare bovenaardsche heerlijkheden in geestdrift te doen ontvlammen. Hij geeft ons, gelijk Juliana Schmidt in zijne Karakterkunde zegt „de werkelijkste tegenwoordigheid met al hare zwakheden, dwaasheden en afdwalingen, en toch gevoelen wij ons te huis en vinden, dat het leven schoon is. De poëzij toont ons het wonderslot van het ideale niet meer in de verte, zij verlicht zelfs de benevelde straten van Londen, zij laat eenen straal in de woning der ellende vallen, zij doordringt de geheele schepping. De ware poëzij wendt zich aan het hart des menschen en erkent, dat het eigenlijk altijd goed is, dat het geen bonten vriendschapszaken toot noodig heeft, om onze beveldingskracht te boeijen, en dat de menschelijke ziel rijk genoeg is, om ook in zeer geringe omstandigheden hare schatten uit te storten, zonder zich ooit uit te putten.” Gepaard met deze eigenschap is eene zeldzame bewaambaid van vertellen, die ook voor het onbeduidendste belangstelling moet opwekken, een scherp oog voor de kleine trekken, die aan de gedaanten leven en karakter verleenen, en eene wonderbare heerschappij over de taal, wier geheimste bronnen Dickens weet te ontsluiten. Als bijzonder kenmerkende hoedanigheden moeten nog genoemd worden: zijne kunst om het landschap phantastisch te bezielen, zoo dat het geheel aan de daarin voortvallende gebeurtenissen beantwoordt, en de nigzig, om het uiterlijk vertoon zijner personen tot op de kleeding met hun karakter in volkomen overeenstemming te brengen, uit hen in zakeren zin een tooneelmasker te maken, waarin elke trek hunner physiognomie, elke knoop van hunnen rok de eigenaardigheden van hun genood vernadt.

Graaf Alexander Walewski,

de fransche minister van buitenlandse zaken, is op den 4 mei 1810 geboren. Door de banden des bloeds is hij

met den tegenwoordigen keizer van Frankrijk verbonden, aan wiens dienst hij zich gewijd heeft. Toen de eerste Napoleon het toppunt van zijnen roem bereikt had, vielen zijne oogden gedurende een schitterend, hem te Warschau gegeven bal op eene poolsche dame van groote schoonheid, de gemalin van eene reeds bejaarden edelman, en de bevrijder van Polen. waarvoor hij zich toen uitgaf, won hare gunstigheid. Na eenen hevigen strijd tusschen pijn en hartstogt gaf de gravin Walewska toe aan de onstuimige aanvallen van den overwinnaar van Austerlitz, liet zich door hem schaken en beviel op het kasteel Walewice van eenen zoon. De jonge graaf Walewski ontving zijne eerste opvoeding te Genève en keerde eerst in 1834 naar Polen terug. Drie jaren later verzoekt hij verlof tot eene reis naar Frankrijk, maar kreeg van den grootvorst Constantijn een weigerend antwoord. Hij begaf zich nu heimelijk op reis en bevond zich gedurende de julijomwenteling te Parijs, waar hij ook medestreed. De poolse omwenteling gaf aanleiding, dat generaal Sebastiani, de toenmalige minister van buitenlandse zaken, hem eene vertrouwelijke zending naar zijn vaderland opdroeg. Aldaar aangekomen werd hij adjudant van den poolsehen opperbevelhebber en verwerfde in den slag van Grochow het poolsehe militaire kruis. Graaf Walewski heeft de liefde voor zijn vaderland geërfd, die het hart zijner schoone moeder vervulde. In 1831 ging hij als gezant der revolutionaire regering naar Engeland en is sedert dien tijd lid van het poolsehe genootschap. Na den val van Warschau liet hij zich in Frankrijk naturaliseren en kreeg een patent als kapitein in het vreemdeliegen; later trad hij over onder de Chasseurs d'Afrique en vervolgens onder het 4 regiment hussaren. In staatkundig opzicht hield hij zich onder de julijsregering bij het linker centrum, redigeerde in dien zin en met medewerking van de heeren Thiers en Remusat den door hem geöchten Messenger des Chambres, en gaf verscheidene vlugschriften uit, waarhiu hij, in tegenspraak met zijne partij, reeds toen het engelsche verbond verdedigde. Zijne betrekkingen met de staatkundige grooten van dien tijd openden eindelijk aan den dagbladschrijver de diplomatieke loopbaan. In 1840 droeg Thiers, toen minister van buitenlandse zaken en president van het ministerie onder Lodewijk Philips, hem eene diplomatieke zending op aan Mehemed Ali, pacha van Egypte, en Guizot bediende zich van hem tot eene zending naar de staten van La Plata. In 1849 was hij fransch gevolmagtigd minister aan het toskaanse hof; in het volgende jaar droeg de fransche regering hem den gezantschapspost te Napels op, dien hij tot 1852 bekleedde, waarna hij als gezant naar Engeland ging. Toen evenwel in 1855 Bronyn de Lhuys na de conferentien van Weenen de portefeuille van buitenlandse zaken terug gaf, werd graaf Walewski op de Tuilerien geropen, om in plaats van den afgetredene de buitenlandse zaken van Frankrijk te besturen. Als zoodaang bekleedde hij het voorzitterschap bij de conferentien van Parijs, die in het voorjaar van 1856 den vrede met Rusland ten gevolge hadden. Graaf Walewski is een der weinige vertronwelingen des keizers van Frankrijk, en staat bekend als een ijverig verdediger van de engelsche alliantie en van eene staatkunde, die eene bedaarde en vreedzame ontwikkeling ten doel heeft.

Dr. Jonas Furrer.

geboren in 1806, voor de derde maal sedert de nieuwe bonds-staatsregeling aan het hoofd van de hoogste uitroe-

rende en besturende overheid van het eedgenootschap geroepen, stamt af uit Winterthur (canton Zurich), waar hij ook, als kind van wakkere en onbemiddelde ouders (zijn vader was smid), het eerste schoolonderwijs ontving. Te Zurich, Göttingen en Weenen bereidde hij zich vervolgens voor tot de regtskundige loopbaan, die hij sedert 1829 met geluk in zijne vaderstad betreedt, maar verwierf zich ook eene algemeene wetenschappelijke beschaving. Even als de juridische faculteit van Zurich de verdiensten van den jongen advocaat ten opzichte van de wetenschap der regtsgeleerdheid erkende, door hem tot doctor te benoemen, zoo opende zich voor den talentvollen man, die zich door kundigheden en een achtenswaardig karakter aanbeval, weldra de staatkundige loopbaan met hare gevolgen. Zijne plaats kon niet twijfelachtig zijn: zij was aan de zijde van eenen vasten, maar gematigden, zich niet overijlenden vooruitgang. Voor Furrer schijnt meer de onwederstaanbare magt der omstandigheden, gepaard met de vertrouwen inboezemende degelijkheid, dan eene overheerschende ecrucht gewerkt te hebben. De strijd tusschen het oude en nieuwe was destijds in Zwitserland met nieuwe hevigheid uitgebroken, nog meer gevoerd door de rampzalige inroeping der jezuiten. Hunne verdrijving uit Zwitserland werd het wachtwoord der liberale partij, en toen de bond niet tot dezen maatregel kon geraken, de medeoorzaak, dat de rondtrekkende vrijrscharen zich zelven zochten te helpen. Bedachtzame patriotten, als Furrer, zagen het gevaar van beiden, zoo wel van het kwaad, als van eigene hulp, in. Tegen de eerste petitioneerde aan den grooten raad, eene door Furrer, lid van dien raad, mede te zamen geroepene volksvergadering bij Zurich; in deze vergadering zegepraalde het voorstel ter verbanning der jezuiten tegen het oogmerk der nog steeds welflende regering; het voorstel werd tot besluit verheven en Dr. Furrer met Dr. A. Escher tot gezant op den grooten landdag benoemd. Toen kort na den tweeden togt der vrijrscharen, burgemeester Mousson bedankte, werd Furrer, die nu voor het hoofd der radicale partij gold, in zijne plaats gekozen; — eene burgemeester uit het getal der burgers van het canton: dit was nog nooit gebeurd! Slechts schoorvoetend nam de gekozone de betrekking aan; hij verwisselde eene zeer aangename betrekking als een druk gezocht en genacht pleitbezorger met eene veel minder vrolijke. Volgens zijne woorden uit dien tijd ondervond hij de waarheid van de spreuk, dat: „wie met eene partij te water gaat, ook met haar zwemmen moet;” maar tot beperking dezer spreuk verzekerde hij ook, „dat hij met deze partij niet zoo ver zwemmen zoude, als misschien een gedeelte daarvan wel verwachtte.” Wij zullen wel niet dwalen, wanneer wij deze woorden van den zurichschen staatsman, van den eersten beambte van het voorzittend canton, en daarbij president van den landdag, als kenmerkend verklaren voor zijn geheele staatkundig gedrag. Bedaard en bedachtzaam poogde hij in zijne verhevene betrekking het door den strijd over de jezuiten en door de vrijrscharen in rep en roer gebrachte Zwitserland in eene meer verzoenende stemming te brengen en den vrede in het door partijschappen verscheurde vaderland te herstellen; en dit deed hij, ofschoon dan ook vruchteloos, tot op de volslagen breuk. Toen echter werkte hij als lid der door den landdag benoemde, uit zeven personen bestaande commissie even vast beraden voor de ontbinding van den Sonderbund, als hij altijd, wanneer de gelegenheid zich aanbod, de zelfstandigheid van Zwitserland tegen de pogingen van het buitenland ter bemiddeling en tusschenkomst beschermde. Toen de herziening van het bondsverdrag van 1815 altijd noodzakelijker werd,

was ook Furrer onder degenen, aan wie deze tank werd opgedragen; doch ook hierbij was hij niet dadelijk voor eene algeheele verandering, maar slechts voor eene gedeeltelijke en gematigde hervorming. De magt der omstandigheden was ook ditmaal sterker; de beweging van het jaar 1848 voltooide, wat zonder deze misschien andermaal het onderwerp van langdurige oneenigheden zou geworden zijn. En dit was ook goed. Het algemeene vertrouwen riep Furrer in den nieuwen bondsraad en aan diens hoofd als president van den bond. Sedert dien tijd is hij voortdurend lid van de hoogste overheid geweest. Men kan hem gevoelig de ziel der staatkunde van den bondsraad noemen, wien nog eerst voor kort door zijne gezamenlijke herkiezing het beste votum van vertronwen gegeven werd, dat een volk door zijne vertegenwoordigers kan verleen. Furrers uitwendig voorkomen maakt geen bijzonder indruk. Nogtans veraadht het hooggewelfde vooruit springende voorhoofd over het kalme aanzicht met vastgesloten mond geest en bedachtzame zekerheid van den ervaren staatsman. Daarmede komen zijne voorkomende redevoeringen overeen. Zij getuigen van een opmerkzaam nagaan van de openbare verhandelingen, zij zijn doordacht en traekten door scherpsinnigheid aan te vullen, wat van redekunstigen toot en vuur daaraan ontbreekt. Furrer is van middelbare gestalte, eer klein, aangenaam en vriendelijk in den omgang. Rusteloos werkzaam in zijn ambt is hij eindelijk zonder twijfel dat lid van den bondsraad, dat met de critiek der pers en van zijne medeburgers het zeldzaamst in strijd geraakt.

Alexander II Nikolajewitsch

heeft op den 2 maart 1855 den russischen troon beklommen, en sedert dit tijdstip hebben op Rusland, weinig gerucht makende wijze veranderingen in Kusland plaats gegrepen, die de hoop opwekken, dat met de nieuwe regering een nieuw tijdvak voor Rusland is aangeraven. De nieuwe keizer heeft zonder zichtbare aanwending van uitwendige middelen uitkomsten bereikt en voor maatregelen den weg gebaad, die zijn vader en voorganger met al de kracht van zijnen vasten geest niet heeft kunnen doordrijven, zelfs gedeeltelijk niet heeft durven beproeven. Alexander II was geen jongeling meer, toen hij aan de regering kwam. Op den 29 april 1818 geboren, op den 28 april 1841 met prinses Maximiliane Wilhelmina Augusta Sophia Maria uit het groot-herzogelijk hessische huis (geb. 8 aug. 1822), eene dochter van den grootheer Lodewijk II en als keizerin Maria Alexandrowna geheten, gehuwd, uit welk huwelijk reeds 5 zonen en twee dochters geboren zijn, telt hij thans 40 jaren. Het familieleven zijner ouders, keizer Nicolaas I en keizerin Alexandra, was, gelijk zelfs scherpe beoordeelaars van russische toestanden erkend hebben, edel en liefdevol; Nicolaas was een wijs en teeder vader en de opvoeding der keizerlijke kinderen voortreffelijk. In de openbare zaken echter onderscheidde de Cesarwitsch, buiten de gebruikelijke deelneming van russische grootvorsten aan militaire eerbemten en het beschermheerschap van sommige inrigtingen, zich minder in het oog loopend, dan zijn jongere broeder, de grootvorst Constantijn, die inzonderheid in het zeevezen belang stelde, en wien men een vast en krachtig karakter toeschrijft. Aan den kroonprins schreef het gerucht eene vreedzame, wijze, welwillende rigting toe, maar juist geene groote zielekracht en vastheid. Zoo werd ook tegen het einde der regering van keizer Nicolaas,

hetzij dan met of zonder grond, heweerd, dat Alexander aan het hoofd der tot den vrede geneigde, en Constantijn aan dat der oorlogspartij stond. Eene tijd lang beschouwde men het als een getuigenis tegen dit ongezette gevoelen, dat de nieuwe keizer in het bij zijne troonsbestijging uitgevaardigde manifest gezegd had; „ons streven zal daarheen gerigt zijn, om dat gene te vervullen, waarnaar keizer Peter, keizerin Catharina, keizer Alexander en onze vader oonophoudelijk gestreefd hebben.“ Want men paste deze woorden toe op de uitbreiding des rijk, vooral op den val van Turkije ten voordeele van Rusland, terwijl zij intusschen even goed op Ruslands inwendige opheffing toepasselijk konden gemaakt worden. De oorlog werd nogtans vooreerst met onvermoeide kracht voortgezet; in de plaats van den terug geroepen vorst Menzikoff trad (4 maart 1855) vorst Gortschakoff als opperbevelhebber der strijkrachten in de Krim. De te Weenen geopende vredesonderhandelingen hadden geen gevolg; de zuidzijde van Sebastopol viel na hardekkige verdediging in de handen der bondgenooten (8 sept.); maar Alexander II zelf bezocht in november Odessa en de Krim. Ondertusschen bleek het toch altijd meer, dat de vreemde regeringen aan de vredeleuende gezindheid van den nieuwen keizer vertrouwen schonken; de door Oostenrijk gedane voorstellen ter bemiddeling werden op den 16 januarij 1856 door Rusland eenvoudig en zonder voorbehoud aangenomen, en op de in februarij te Parijs geopende conferentien kwam de vrede tot stand, waarop Rusland binnen buitengewoon korten tijd weder onder de zamenwerkende groote europische mogendheden optrad, en er weldra eene betrekking ontstond, die men na het voorgevallene nauwelijks hadde mogen verwachten. De bijeenkomsten van Alexander met keizer Napoleon te Stuttgart in 1857 en onmiddelijk daarna met den keizer van Oostenrijk in Weimar werkten mede om de herstelde staatkundige goede verstandhouding nog door persoonlijke kennismaking te bevestigen, en toonden te gelijk den staatkundigen taet en het zelfstandige karakter van den nieuwen russischen gebied. Niet minder gewigtig zijn de veranderingen geweest, die in het binnenste van Rusland zich aankondigden: eene verzachtende en verzoenende handelwijze naar alle zijden; eene afschoon dan ook zeer beperkte amnestie voor de Polen; opwekking der wetenschap door wezentlijke vermindering van den geestelijken druk; verligting der bepalingen omtrent de passen en vooral de groote stap tot eene wijselijk afgemeten, trapwijze afschaffing der lijfseigenschap, waarbij de kroon op hare eigene goederen met haar voorheeld roemrijk is voorgegaan, en dat weldra door geheel Rusland zal gevolgd zijn. Dit alles bewijst, hoe zeer het den nieuwen keizer ernst is, om eene toekomst te bevorderen, die Rusland ook in zijne inwendige betrekkingen met de europische beschaving zal verbinden.

Don Juan Prim, Graaf van Reus.

Prim, de zoon van eenen dapperen officier uit den onafhankelijkheidsoorlog, die bij Ferdinand VII in ougenade gevallen was, werd in het jaar 1814 in een klein dorp van Catalonie geboren. Hij had zich aan de rechtsgeleerdheid gewijd, maar liet zijne studie varen, toen Zamalacarregui de Basken tot den strijd voor Don Carlos en hunne privilegien opriep, om onder de van der jeugdige Izabella te strijden. Hij nam dienst als gemeen soldaat, doch klom door zijne dapperheid op het slagveld trapwijze op. Hij was overmoedig in het been en weder trekken en in het over-

vallen, en zijne dapperheid trok zoo zeer de aandacht, dat men hem den Gid van Catalonie noemde. Toen de dood van den gevreesden Epana aan den strijd in Catalonie een einde maakte, was Prim generaal. Gedurende den oorlog was het leger in de partijwisten gewikkeld, en Prim had de zijde der progressisten gekozen. Met de hevigste afkeeling diert partij zwoer hij zamen tegen Espartero, die, naar het zeggen, zich van den troon wilde meester maken. De gewatigden verbonden zich met hem, en aan de gemeenschappelijke inspanningen van beide partijen gelukte het den regent te verdrijven. Prim had den verbonden groote diensten bewezen, en werd kort daarop hun redder. De opstand, dien Amettler in 1843 in Reus verwekte, had zich reeds over een groot deel van Catalonie uitgebreid, en reeds had zich ook het onheilspellende verschijnsel opgedaan, dat de generaals en stadhouders der provincien werkloos toezagen, om met de opgestane partij niet op kwaden voet te geraken. Toen snelde Prim naar Barcelona, dwong den generaal Anoz troepen af, en eindigde den opstand door drie overwinningen. Dit alles verhinderde de moderaten niet, om hem te gelijk met zijne partij ter zijde te schuiven. Zijne tegenkanting tegen de eenzijdige wijze, waarop men zich van de gemeenschappelijke overwinning bediende, was zoo lyaal mogelijk, en toch werd hij wegens eene moorddaanslag op Narvaez gevangen genomen. Was de aanklagt de nietigste, die men maar kon bedenken, zoo werd het proces met verwaarloosing van alle bij een eigentlijk rechtsgeding gebruikelijke regelen gevoerd. De verklaringen der getuigen werden verminkt in het proces-verbaal opgenomen, den verdedigers werd slechts anderhalf uur tot het doorzien der acten en voor alle andere voorbereiding toegestaan, en het slot der handeling was eene daad van geweld. Men veroordeelde hem tot eene zesjarige gevangenschap, doch de koningin schonk hem op voorbede zijner bejaarde moeder genade, en niet lang daarna veranderde de stemming aan het hof te zijner gunste, zoo dat hij herhaalde malen in gewigtige betrekkingen gebezigd werd. In 1848 was hij algemeen stadhouder van Portorico en voerde verscheidene heilzame hervormingen in. In de volgende jaren werkte hij, zonder aanstelling bij het leger, als afgevaardigde, deed eenige reizen in het buitenland en beproefde zijn geluk als schrijver. Het eerste tijdvak van den turksch-russischen oorlog, den strijd aan den Donau, woonde hij als vrijwilliger bij, maar werd door zijne regering terug geroepen. Aan de laatste staatkundige woulingen nam hij niet dat in het oog loopende aandeel, dat zijne partij van hem vorderde. In 1857 werd hij andermaal in hechtenis genomen — ditmaal wegens oneerbiedige uitdrinkingen jegens de regering — veroordeeld en begenadigd.

Benjamin Disraeli

staat, even als lord Derby in het hoogerhuis, in het lagerhuis aan het hoofd der conservatieve partij, die hij onder het vaandel van het beginsel der beschermede rechten gemeenschappelijk met lord George Bentinck gevormd heeft, maar kan zich op geene zoo aristocratische afstamming als zijn patrisische strijdenoot beroemen. Zijn vader, een als opsteller der *Curiosities of literature* in Engeland bekend en bemind schrijver, stamt af uit eene spaansch joodsche familie, die zich eerst in Italie en eindelijk in Engeland met der woon vestigde. De oudere Disraeli zette zich in Londen neder; daar werd hem in december 1805 een zoon geboren, die zijne opvoeding in

eene school der voorstad ontving en na voltooiing daarvan bij eenen zaakwaarnemer (procureur) in de leer ging. De levendige jongeling vond evenwel geenen smaak in die vervelende bezigheden, en begon zich op het voorbeeld zijns vaders aan de letterkunde te wijden. Hij opende die loopbaan in een toerlyd, de *Representative*, dat na nog geen éénjaar bestaan weder onderging. Na een kort zwijgen verscheen Disraeli in eene nieuwe gedaante voor het publiek, namelijk als opsteller der schitterend geschreven romans „Vivian Grey”, „The young duke”, „Henrietta Temple”, „Contarini Fleming”, „Venetia”, „The wondrous tale of Alroy”, die buitengewoon opzien maakten en Disraeli in de eerste rij der voorwaarts strevende jeugdige engelsche letterkundigen plaatsten. Den winter van 1829 en het grootste deel des jaars 1830 bragt Disraeli in het Oosten door, en toen hij in 1831 naar zijn vaderland terug keerde, vond hij het geheele land in groote beweging over het vraagstuk der parlements-hervorming. Reeds in zijne leerjaren had hij het zich, naar het zegenen, tot zijn hoogste levensdoel gesteld, om eenmaal lid van het parlement te worden, en thans scheen hem de tijd der vervulling van de droomen zijner jeugd gekomen te zijn. Maar vruchteloos trad hij driemaal in Wycombe als radicaal, en eenmaal in Taunton als conservatief van de school van Lyndhurst als mededinger op. Hij kon de meerderheid niet winnen, en eenige lakende uitdrukkingen, die hij op de tribune der verkiezing zich over O'Connell had laten ontvallen, bragten hem in vijandige aanraking met den ierschen agitator. Met eene plompe zinspeling op de israhelietische afstamming van zijnen tegenstander zeide O'Connell van hem, dat, wanneer hij eenen stamvader gehad had, dit slechts de onbetoverdige zondaar aan het kruis geweest kon zijn. Deze onbeschooftheid had eene uitdaging ten gevolge, die Disraeli aan den zoon van O'Connell zond, daar de agitator zelf niet vechten wilde, omdat hij zijn leven te dierbaar voor het vaderland achtte. Er kwam evenwel niets van het tweevecht, en de geheele zaak eindigde met eene open brief van Disraeli aan den oudon O'Connell, waarin het op de parlementaire strijdplaats doeltende slot „bij Philippi zien wij elkander weder!” ten minste voor het onwankelbare vertrouwen van den schrijver spreekt.

In het jaar 1837 werd eindelijk zijn lang gekoesterde wensch vervuld, en als lid voor Maidstone trad hij in het lagerhuis. Met kwalijk overlachten haast wilde Disraeli zich ook in de zoo moeilijke verkregene betrekking terstond doen gelden, en trad hij in het huis als redenaar op, nog vóór hij de denkwijze en den smaak dezer merkwaardige vergadering behoorlijk bestudeerd had. Zijne vurige rede maakte geenen indruk op zijne toehoorders, die aan eenen meer bedaarden, meer beredeneerden stijl gewoon waren, en de bij afwisseling oostersche heeldrijke en sijn epigrammatische taal van den jongen redenaar verwekte slechts gelach. Onder het afkeurend geras van het huis moest hij zijne rede afbreken; maar toen hij zich nederzette, riep hij met karakteristiek zelfvertrouwen te midden van het geroez: „De tijd zal komen, dat gij toch maar mij luisteren zult!” Evenwel nam hij de les ter harte, was spaarzamer en minder aanmatigend in zijn gedrag en wist de wapenen van den parlementsirenen strijd reeds met behendigheid te gebruiken, toen de uitslag der verkiezingen voor het parlement in 1841 een conservatief ministerie onder Sir Robert Peel aan het roer bragt, dat Disraeli als lid voor Shrewsbury ondersteunde.

Omstreeks dezen tijd trad Disraeli na lang zwijgen wederom als schrijver op, en ditmaal hadden zijne romans

„Coningsby”, „Sibyl” en „Tancred” eene sterke politiek-sociale kleur. Behalve eene zeer bepaalde openlijk erkende voorliefde voor den israhelietischen stam, die bij hem als de bloei der menschheid in natuurlijk en geestelijk opzigt voorgesteld wordt, predikten zij de nieuwe staatkundige leer van het jonge Engeland, die zich helaas niet in zeer bepaalde bewoordingen laat omschrijven. Een minachtend nederzien op alle bestaande staatkundige partijen, Tories, Whigs en Radicals, een waanwijs spelen met staatkundige paradoxen, zoo als de gezegden, dat de engelsche staatsregeling de heerschappij eener oligarchie is, die het koningschap ten nadeele des volks te zeer heeft beperkt, en eene groote overhelling tot een romantisch opgesierd patriarchaal feodalismus en tot het catholieismus, of ten minste tot eene catholieusche kerkheerschappij, waren de hoofdtrekken der nieuwe leer, die in de letterkunde voor het overige langer haren invloed deed gelden, dan in de staatkunde.

Vervuld van den nieuwen geest trad Disraeli in de zitting van het jaar 1844 op. Geheel andere idealen van staatkundige grootheid zweefden voor zijne ziel, dan hij hier voor zich zag, en voor den nieuw-romantischen staatkundige vertoonde zich de werkelijkheid: „plat, flauw en nutteloos.” De hevige aanvallen, den bijtensten spot schudde hij uit over hen, die de hoofdrollen op het staatkundige toneel vervulden. De alvermogenste eerste minister, Sir Robert Peel, was bij hem slechts een held in groote woorden, achter wiens deftig stijf wezen zinledigheid en verraad loerden, het hoofd eener „georganiseerde huichelarij;” slechts „een groot middleman, die de eene partij bij den neus rondleide en de andere plunderde;” en Stanley vergeleek hij met prins Robert, die na zijne onstuimigste aanvallen den vijand steeds in het bezit zijner legerplaats vindt. Op zulk eenen toon had het huis nog nooit hooren spreken. Het hoorde onrustig de schitterende philippica's aan; het was wel verbaasd en lachte wel over de stoutheid, waarmede een op zich zelf staand lid, die geene partij achter zich had, een bloot romanschrijver tegen de groote conservatieve staatsmannen, die aan het hoofd eener overweldigende meerderheid stonden, eene partijgangers-oorlog voerde; maar weldra zonden de zaken verkeeren. In het begin der gedenkwaardige zitting van 1846 erkende Sir Robert Peel openlijk zijnen overgang tot de beginselen van den vrijen handel, waardoor de conservatieve partij in twee vijandige helften werd gescheiden, en Disraeli vond nu ruime stof voor zijne polemiek tegen den „grooten afvallige.” Hij was het, die tot orgaan verstrekte van den toorn der voor de beschermende regten ijverende grondaristocratie tegen den door haar vroeger hoogverreerden leider, en nooit sedert de dagen van Walpole waren de scherpe wapenen van den parlementairen strijd zoo meedoogenloos gebruikt, als bij dit deed. Wel dreef Sir Robert Peel met hulp der liberale partij de wetten van den vrijen handel door; maar ndat hij deze grootste daad van zijn staatkundig leven volbragt, genoot hij niet langer de ondersteuning zijner vroegere tegenstanders, en moest voor de hem vijandig geworden meerderheid van het lagerhuis wijken. Nu begon Disraeli onder de meer aristocratische firma van lord George Bentinck de oppositie tegen het aan de regering gekomen whigministerie te organiseren. De partij, wier eigenlijke aanvoerder Disraeli thans was, moest harde beproevingen doorstaan. Hun ontwerp van wet over diersche spoorwegen verkreeg de goedkeuring van het huis niet; de algemeene verkiezing van 1847 gaf Disraeli wel eenen zetel voor het graafschap Buckingham, maar dunde

de scharen zijner aanhangers; en zijne gevoelens, die eene volledige emancipatie der Israëlieten begunstigen, bragten hem in volle tweedragt met lord Bentinck. Maar in weerwil van deze tegenspoeden en oneenigheden was Disraeli onvermoeid in zijnen strijd tegen het whigministerie en de staatkunde der school van Manchester, en het gelukte aan zijnen krachtigen ijver, om den ontoedigen aanhangers een nieuw geloof aan eene reeds verlorene zaak in te boezemen, en hen weder in eenen toestand te brengen, die hen in staat stelde om weder aan te vallen. Na den onverwachten dood van lord George Bentinck, den erkenden aanvoerder zijner partij in het lagerhuis, trad Disraeli als zoodanig in de zitting van 1849 met een voorstel op ter vermindering der grondbelasting en tot benoeming eener commissie om den toestand der natie te onderzoeken, en toen in februarij 1852 het ministerie Russell door eigene zwakheid viel en lord Derby schoorvoetend de vorming van een nieuw kabinet op zich nam, moest ook voor Disraeli eene plaats daarin gevonden worden. Voor de drooge bijzonderheden der staatkunde had hij tot hertoe weinig neigzig getoond, en met beklendheid vernamen zijne vrienden, gelijk zijne vijanden met hij voorbaat zegesprekenden hooren, dat de schitterende redenaar en geestige schrijver het bestuur der financiën des lands op zich genomen had. Toen hij op den 30 april met zijne financiële plannen voor het huis trad, toonde de veelzijdige man, dat hij ook in den nieuwen werkring zich te huis vond, en zijne voordragt werd door alle partijen met toejuiching aangenomen. Erger ging het hem, toen hij zelf aan de regeling der financiën de hand wilde slaan, en aan het nieuw gekozen lagerhuis op den 3 december zijn ontwerp van financiën uit elkander zette. Het was eene behendig vermomde, met schitterende woordenpraal voorgedragene poging om de verhandeling der helastingen, die tot hertoe door de bevolking van het platte land en der steden betaald waren, geheel en al ten voordeele der eerste te veranderen. De oppositie sloeg het plan met onbarmhartige logica den bodem in, en op den 16 december leed de nieuwe minister van financiën eene schitterende nederlaag, die het ministerie van Derby deed vallen. Onder het ministerie van Palmerston streed hij na dien tijd aan de zijde zijner voormalige tegenstanders, de peelisten, in de voorste rijen der oppositie, en is thans weder als kanselier der schatkist en aanvoerder van het lagerhuis in het ministerie Derby getreden, maar toch, wanneer veleerle teekenen niet bedriegen, meer als een wegens zijne onontbeerlijkheid geduld hondgenoot, dan als iemand, die het volkomen vertrouwen zijner partij geniet, en alleen, omdat het lord Derby niet gelukte, de peelisten op zijne zijde te trekken.

Jacobus Stämpfli.

De groote, door de fransche jnlidagen bewerkte omwenteling had ook in Zwitserland haren werklank gevonden. De storm in het westelijke naburige land schokte ook hier de grondvesten van het openbare leven. Een nieuwe geest vooraf onder het jongere geslacht, andere begrippen over leven en staat, worstelden om de bestredene heerschappij. De veranderde geest des tijds en des volks streefde naar nieuwe vormen, zoo wel in de cantons, als ook voor den gemeenschappelijken, toen zoo lastigen en ondoelmatigen bondsband. Van gewigtigen invloed op de doortastende ontwikkeling dezer vormen was de werkzaamheid van W. Snell en van zijne „nieuwe regtschool,” zoo wel als van

zijne gelijk gezinde vrienden en medestrijders. Niet weinigen der aanzienlijkste mannen, die thans op het toneel des openbaren levens werkzaam zijn, waren de leerlingen van dezen genialen man. Onder dezen behoort ook Jacobus Stämpfli, bondsraad en voor 1858 vice-president van de hoogste uitvoerende overheid van het edgenootschap. Stämpfli behoort onder die mannen, die bijna alles aan hunne eigene kracht te danken hebben. Het is zelfs niet zeer lang geleden, dat de onbekende boerenzoon uit het Meerland, misschien zonder buitengewone talenten, ten minste zonder alle wetenschappelijke opleiding, maar door ijzeren vlijt en gloeiende eerezucht aangespoord, zich bij de levendige voorlezingen van zijnen lateren schoonvader W. Snell voor eene loopbaan vormde, die hem weldra tot den belangrijkste persoon van zijn geboortecanton Bern maken zoude. De jonge eergierige student werd binnen weinige jaren een goed advocaat, voor wien zich intusschen een nog rijker veld van werkzaamheid opende, toen hij als redacteur optrad van de onder zijne medewerking gestichte bernsche courant (1844), die als orgaan van de radicale partij vooral de beginselen der „jonge of nieuwe regtschool” verdedigen moest. Tegenover hare rigting verseehen de liberale, maar tevens vrij beginsellooze regering van Bern als vermomd-aristocratisch, en de staatsregeling zelve uiterst onvolkomen. Met ongewone stoutheid tastte Stämpfli de regering in zijn blad aan, en de gebeurtenissen kwamen hem te hulp. De vereenigingen der anti-jezuïten, de uitdrukking der openbare meening van een groot deel van Zwitserland, veroorzaakten de togten der vrijcharen, het revolutionaire middel om een kwaad te verwijderen, waartegen de wettige overheden niet schenen opgewassen. De regering van Bern zelve had de voorbereidende pogingen gezinszins ongaarne gezien, maar kon na den ongelukkigen afloop den juistten weg van haar gedrag niet meer vinden. Het verwilt, dat zij het verbreken van den landvrede begunstigd had, moest door de maatregelen tegen de deelnemers en bevorderaars van den noodlottigen togt ontzenuwd worden. Zoo werden beambten afgezet, de hoofdleider der beweging tegen de jezuïten, professor W. Snell, van de hoogeschool verwijderd en zelfs uit het canton gebannen. Stämpfli had met nog twee schoonzonen van Snell ingelijks aan den togt der vrijcharen deel genomen, en was slechts met moeite uit zijnen schuilhoek in Luceru zelf ontkomen. De onverstandige maatregelen der regering deden hem met nog meer kracht tegen haar in zijn blad opkomen, hetwelk hem eene menigte drukpers-proccessen op den hals haalde, maar bij het volk, dat in zijnen haat tegen de jezuïten eenmaal wantrouwend geworden was, het wankelende aanzien der regering nog meer schokte. De regtskundig zeer drooge, bijna stokstijve, maar met ijzeren vasthoudendheid trefende artikelen der bernsche courant vielen meedoogenloos eene regering aan, die in zich zelve verdeeld, en eenmaal op eenen weg geraakt, die aan hare vroegere rigting geheel tegenover gesteld was, eindelijk voor de jonge, door haar vruchteloos gevolgde regtschool de plaats moest ruimen. Onder de voorzitting der laatste kwam nu de hervorming der bernsche staatsinrigting tot stand (1846); de nieuwe grondwet, met vele verbeteringen, ofschoon dan ook niet zonder vele verkeerdheden, droeg den stempel dezer school. Stämpfli was reeds verkozen in den raad, die ter beramsdaling over eene nieuwe grondwet benoemd was, en daarbij kon hij zijne regtskundige en wetgevende bekwaamheden met ijver doen gelden; na de aanneming der nieuwe staatsregeling, en na de aftreding der oude regering werd hij nu ook lid van den regeringsraad en

kort daarop directeur der geldmiddelen, op eenen ouderdom, waarbij men zelfs zijne wettige onbevoegdheid voor dat ambt over het hoofd zien moest. Van dien tijd af was hij bijna onafgebroken als staatsman werkzaam in den zin van een scherp uitgedrukt radicalisme, welks meest vasthoudende vertegenwoordiger Stämpfli in den boezem der bernische regering bleef. Op den gedekwaardigen en zeer gewigtigen landdag van het jaar 1847 in het voorzigtig canton Bern, waarop de ontbinding van den Sonderbund en de executie daartegen besloten werd, had Stämpfli als derde gezaant der stad Bern zitting. De radicale regering van dit canton moest evenwel zich zelve oplossen. De twist tusschen Ochsenbein en Stämpfli, over het gevaar der godsdienst, door het beroep van den (staatkundig overigens meer conservatieven) jong-hegeliān Dr. Zeller uit Tübingen voor de oogen van het bernische volk te voorschijn geroepen, en waarvan de niets vergetende geestelijkheid in lateren tijd zulk een goed gebruik gemaakt heeft, en het verwijt van de verspilling der geldmiddelen ondernijnden de regering, zoo dat zij door de verkiezingen van het voorjaar 1850 aftreden moest. Blijkbaar moest bij het eindigen van haar tijdvak der in hare plaats tredende conservatieve regering hetzelfde lot te wachten staan, maar onder omstandigheden, die den bedachtzamen in het land de vermijding eener nieuwe opschudding hoogst wenschenswaardig deden zijn. Zoo ontstond de zoogenaamde „Fusie,” eene overeenkomst tusschen de conservatieve en radicale partij, ten gevolge waarvan Zwitserland de heeren Blösch en Stämpfli in ééne regering naast elkander zien zoude. In den herfst van 1854 werd Stämpfli in de plaats van Ochsenbein in den bondsraad gekozen. Voor het jaar 1855 verkreeg hij de hoogste plaats van het eedgenootschap, en onder zijn voorzitterschap (de voorzitter bestuurt te gelijk de buitenlandsche zaken) heeft de laatste strijd over Neuchâtel plaats gehad, die gedurende eenigen tijd zulk een dreigend aanzien had. Aan vele maatregelen gedurende dien hagehgelijken tijd zal men, zonder zich te vergiessen, den invloed van Stämpfli's vastberadenheid en vastheid van karakter kunnen herkennen. In zaken, die in het bijzonder het eedgenootschap aangaan, zal men niet ten onrechte Stämpfli onder de vrienden van eene grootere centralisatie van den bond ten opzichte van diens magt en eenheid tellen; hierin is hij een blijkbaar tegenvoeter van zijnen subgenoot Furrer.

Wat Stämpfli's uiterlijke betreft, zoo is het bernische karakter duidelijk in hem te erkennen. Achter de bejaarde, bijna eenigzins sombere uitdrukking zijner gelaatstrekken zoo men nauwelijks de hartstogt van eenen partijtman vermoeden. Stämpfli is een goed redenaar, minder door warmte der voordragt, dan door de logische gevolgtrekking en den practischen, vruchtbaren rijkdom van gedachten op de gebieden, die hij voor zich zelve in blijkbaar tot bearbeiding uitgekoren heeft.

Pius IX.

Zeldzaam heeft enig vorst in zoo korten tijd zulk eene wisseling van gezindheden jegens zich ondervonden, is zoo snel ten toppunt der volksagst verheven, dan weder gekrenkt en vijandig aangevalen, en eindelijk bij zijne eens zoo vurige aanhangers aan de minachting en de vergeetelheid ten prooi gegeven, als de tegenwoordige bekleeder van den pauselijken stoel. En dit niet, omdat hij weiflend of ontrouw geweest zou zijn, omdat hij van het eene uiterste tot het andere overging, van rol, van partij ver-

wisseld heeft, omdat hij de gedane beloften niet heeft vervuld, maar blootelijk, omdat hij van den beginne af niet dat gene was, waarvoor men hem deels lief, deels nitgaf.

Johannes Maria, graaf van Mastai-Ferretti, is op den 13 mei 1792 te Sinigaglia in den Kerkelijken staat geboren. Zijne zwakke gezondheid verijdelde zijnen wensch, om zich aan de krijgdiensdienst te wijden, waarom hij tot de kerk overging, voor welker dienst hij in het collegie van Volterra werd opgeleid. Nadat hij tot priester gewijd was, nam hij in 1823—25 deel aan eene missie naar Chili, werd in 1827 aartsbisschop van Spoleto, in december 1832 aartsbisschop van Imola, en trad in 1840 in de rij der kardinalen. Hij had zich zoo wel van de staatkundige als van de hiërarchisch-kerkelijke zaken, die in der daad ook staatkundige zijn, verwijderd gehouden, maar zich door echten godsdienstzin en christelijke liefde, bevoenal door werkzaam iver voor de armverzorging en steeds betoonde zachtheid van oordeel en gezindheid in uitgebreide kringen achtend en vertrouwen verworven. Zoo bij de harde en verbitterende maatregelen, waarmede Gregorius XVI het regeringsstelsel voor de kerk en den Kerkelijken staat verdedigde, zoo hij misschien ook de harde onvoorwaardelijkheid en steile doorzetting van dit stelsel, gelijk die toen gedreven werd, niet goedkeurde, geloofden velen te onrecht, dat hij het geheele stelsel afkeurde, dat hij het uit het gezigtspunt van het liberalisme beschouwde, en geneigd zijn zou, om het met een wezentlijk ander te verwisselen. Toen daarom na den dood van Gregorius (1 juni 1846) het conclave reeds op den 16 juni den kardinaal Mastai op den pauselijken stoel verrieff, waarbij hij den naam van Pius IX aannam en zich daardoor aan twee zachtzinnige en billijke voorgangers aansloot, beschouwde men dit als eene beslisse overwinning van het liberalisme, gelijk het dan ook tot bewijs kon strekken, dat zelfs in het collegie der kardinalen de meerderheid het gedrag van Gregorius gevaarlijk vond. In der daad toonden alle stappen van den nieuwen paus, hoe geheel verschillend van gezindheid hij van zijnen voorganger was, hoe zachtzinnig hij dacht, hoe welwillend hij voor het volk was en hoe zeer wautrouwen en vooroordeel van hem verwijderd waren. Hij begon reeds op den dag van zijne verkiezing met eene amnestie, koos zijne werktuigen uit de gematigde partijen, en opende het uitzigt op staatkundige hervormingen, die in het volgende jaar door de invoering eener beraadslagende staatsconculita dat gene verkregen, wat Pius IX als haren hoeksteen beschouwen mogt, terwijl ook in het binnenlandsch bestuur overal een vrijer leven ontwaakte, de censuur verligt, de stedelijke regering verbeterd en den burgers veroorloofd werd, zich in burgerwachten enz. te vereenigen. De paus, en met hem het grootste deel der italiaansche geestelijkheid, hield zich baarlijklijk aan de zijde van een gematigd liberalisme en huldigde het door Massimo d'Azeglio destijds opgestelde programma, welks gronddenkbeeld was: wanneer de vorsten van Italie niet willen, dat hunne onderdanen geëxalteerde liberalen worden, zoo moeten zij zelve gematigde liberalen worden! Zulk een verschijnsel op den pauselijken troon kon niet nalaten, op de ligt ontvlambare volken van Italie den levendigsten indruk te maken, de stoutste verwachtingen op te wekken en overal eene stemming te doen ontstaan, waarvoor ook tegenstrevende besturen moesten wijken. Bij de grootere volksmenigten werkte reeds dat gene, wat Pius IX werkelijk gedaan had, zoo wel als zijn geheel ongedwongen, hartelijk vaderlijk gedrag de vurigste geestdrift, terwijl zulke partijmannen, die zich door zijne daeden niets minder dan

bevredeigd vonden, ja wier streven welligt door een zegelprand volhouden zijner staatkunde op de stelligste wijze verijdeld zou zijn, toch in het algemeene gejuich mede instemden, om van zijnen naam en zijn aanzien gebruik te maken, en verder bedoelingen, die zij hem toeschreven, te kunnen bereiken. Overal vierde men in Italië feesten en allerwegen was de vergode *Pio nonno* de leus. Sardinië, Toskanen, zelfs Napels volgden de roemeinsche beweging en bootsten niet alleen de pauselijke hervormingen na, maar gingen zelfs nog verder. Er ontstond een wedstrijd in liberale inwilligingen, waarbij de een den ander voortdreef. De Kerkelijke staat, Sardinië en Toskanen sloten zich op de naauwste wijze aan elkander, daar zij op den 19 nov. 1847 omtrent het sluiten van een tolen-handelsverbond overeen kwamen, en daarmede te gelijk te kennen gaven, dat zij de kern van eenen steeds voortgaanden, zuiver italiaanschen vooruitgang wilden uitmaken.

Weldra echter werd de gisting in Italië grooter. In Sicilië verwoekte de beweging het denkbeeld, om zich van Napels los te scheuren (januarij 1848). Napels, Sardinië, Toskanen beloofden staatsinrigtingen naar het voorbeeld der Franschen. De februarij-omwenteling, de gebeurtenissen in Lombardij hadden plaats. Reeds sedert het laatst van 1847 had de paus meer en meer het beginsel van den Kerkelijken staat, om dien alleen door geestelijken te doen regeren, moeten laten varen. eene nieuwigheid, wier doelmatigheid hem voor het bestuur der zaken misschien in het oog was gevallen, maar wantoe hij ook welligt, uit sympathie voor de kerk, slechts bezwaarlijk zal besloten hebben. Het op den 14 maart 1848 afgekondigde statuut van staatsregeling verliende aan de volksvertegenwoordiging wel nog slechts beraadslagende regten, maar overschreed toch reeds de maat, die de paus zich mogt gesteld hebben, en nog sterker deed dit de geest, waarin de vergadering handelde, die zich weinig om de perken bekommerde, welke haar in de grondwet gesteld waren. Meer en meer onglipten de teugels uit de handen van den goetdartigen paus en kwamen in die van de agitators, die verlangden, dat Rome met alle kracht aan den strijd van Italië tegen Oostenrijk zoude deel nemen. Italië was reeds vroeger over de militaire veiligheidsmaatregelen, die de oostenrijksche bezetting in Ferrara genomen had, met Oostenrijk in oorlog geraakt, en weldra moest de paus, zeer tegen zijnen wensch, roemeinsche hulptroepen tegen Oostenrijk in het veld zien trekken, waarbij zij zich trouwens zeer slecht gedroegen. Volgens den raad van Radetzky hoopte Pius IX zich te kunnen helpen door de benoeming van eenen minister, die in Frankrijk geleerd had, parlementaire vergaderingen te leiden, van den graaf Rossi. Deze werd echter vermoord (15 nov. 1848); er volgde een opstand, waarbij kanonnen op het paleis van den paus gericht werden. Hij moest toestemmen in de benoeming van democratische ministers (20 nov.), doch vluchtte reeds vier dagen later, als abt verkleed, met hulp van den beijerschen gezant, graaf Spaur, uit Rome, en kwam den volgenden dag te Gnoëta aan, van waar hij alle sedert den 16 nov. gepleegde regeringsdaden voor nietig verklaarde. Eerst op den 12 april 1850 keerde hij in het sedert juli 1849 door de Franschen veroverde Rome terug, alwaar hij tot heden onder de bescherming van fransehe bajonetten geregeerd heeft, nog altijd de zachte en goetdartige mensch, maar ook selroomvallig voor elke doortastende staatkundige hervorming. Hij schijnt het vertrouwen op het volk verloren te hebben, gelijk hij zelf diens gehechtheid verloren heeft, in alle geval aan dit volk vreemd en onverschillig

geworden is. Mogelijk ook, dat de hooge geestelijkheid hem de handen bindt. Het bestuur is in handen van den kardinaal Antonelli, die niet zonder matiging en bedrevenheid te werk gaat, maar toch ook de kunst niet verstaan heeft, om de regering meer populair te maken. Ook in kerkelijk opzigt hebben de stappen en beslissingen van den paus in de twistvraag over de onbevekte ontvangenis der heilige maagd, in de oneenigheden met Sardinië, bij het oostenrijksche concordaat, bij de veroordeeling van zoogenaamde heterodoxe theorien, door welke de wijsbegeerte der kerk te hulp komen wilde, bewezen, dat hij in het kerkelijk gebied, nog bepaelder dan in het staatkundige, aan het oude stelsel hangt, of dit toch ten minste laat voortwerken. Anders heeft men in de laatste jaren weinig van hem gehoord, dan dat hij herhaalde malen op wonderbare wijze uit dreigende levensgevaaren, die hem evenwel niet door menschen beaard werden, gered is. Gewis is hij een edel, beminnswaardig mensch, en nog in de vorige eeuw zou zijne regering een voorwerp van ongestoorde vereering des volks geweest en gebleven zijn. Voor de betrekkingen van onzen tijd is hij niet opgewaas, en is hij nu der daad bij gene enkele partij in aanzien; mischien ook wel, omdat zijn standpunt buiten den tijd ligt. maar stellig ook, omdat hem alle zelfzucht en alle partijgeest vreemd zijn.

Stratford de Redcliffe, Viscount.

bekender onder zijnen vroegeren naam Sir Stratford Canning, de beroemde engelsche diplomaat, wiens naam met alle wendingen in de geschiedenis der Porte sedert meer dan 25 jaren onafscheidelijk is verbonden, is de zoon van eenen koopman in Bristol, Stratford Canning, die een oom van den beroemden minister George Canning was. Te Eton opgevoed, kreeg de jonge Stratford reeds in 1807 eene plaats als prescrijver (de beampte, die den wezentelijken inhoud der dépêches aan den chef schriftelijk bevestigd) bij de buitelaandsche zaken, en vergezeld in 1808 Mr. Adair op eene buitengewone zending naar Konstantinopel, alwaar de fransehe en engelsche belangen toen in den hevigesten strijd waren. In 1809 was hij reeds gezantschaps-secretaris, en onder zijne oogen en ten deele door zijnen invloed bemiddelde daarop Engeland in Konstantinopel den vrede tussehen Rusland en de Porte, waarbij de laatste Bessarabie verloor. Het kwam er toe op aan, om aan Rusland de vrije hand tegen de het bedreigende legermacht van Napoleon te verschaffen, en den eenigen bondgenoot te versterken, dien Engeland te dien tijde tegen Frankrijk bezat; van daar de deelneming van den jongen diplomaat aan eenen stap, die in lijnrechte tegenpraak met zijne latere bedoelingen scheen te zijn.

Nadat Stratford Canning voor korten tijd naar Engeland was terug gekeerd, klom hij op tot gevolmachtigd minister en ging als zoodanig in 1814 naar Bazel, waar hij aan het opstellen der bondsacte deel nam. Bijzondere gezantschappen naar Washington en Petersburg namen de eerstvolgende jaren in, tot dat hij zich in 1825 als gezant naar Konstantinopel bezag, alwaar hij zijnen invloed ter gunste der Grieken trachtte aan te wenden, doch, daar hij sultan Mahmoud niet tot torgevendheid kon overhalen, weldra met verlof weder naar zijn vaderland vertrok. In 1827 verscheen hij op nieuw op zijnen post, en bleef daarin tot na den slag van Navarino ten gevolge van welken de diplomatische betrekkingen tussehen Engeland en de Verhevene Porte afgebroken werden. Met het groot-

kruis der Bathorde voor zijne diensten beloofd, leefde Sir Stratford Canning nu geruimen tijd in diplomatische rust, die alleen in 1831 en 1832 afgebroken werd door twee bijzondere zendingen naar Konstantinopel en Spanje. In 1841 verving hij lord Ponsonby, die tien jaren lang gezant bij de Verhevene Porte geweest was, en van dien tijd af tot in den loop des verleden jaars is hij de volhardende en onvermoeide bestrijder van den russischen invloed in Turkije geweest. In 1849 wendde hij met gelukkigen nitslag al zijnen invloed aan, om de poolsche en hongarische vngelingen voor de uitlevering aan Rusland en Oostenrijk te beschermen; het schitterendst was echter zijne rol in 1853, toen hij, van een verlot uit zijn vaderland naar Konstantinopel terug gekeerd, aldaar vorst Menzikoff, met zijne bekende zending belast, aantrof. Lord Stratford de Redcliffe was het, die aan de turksche ministers de rol inprentte, welke den russische diplomaat dwong, om altijd meer openlijk met zijne plannen te voorschijn te treden, tot dat ook de blindste in den voorgewenden beschermder der grieksche ken den verkrachter der Verhevene Porte herkende; lord Redcliffe was het ook, die den Turken den moed inboezemde, om de weener nota te verwerpen, welke de vertegenwoordigers der groote mogendheden reeds aangenomen hadden. en het op deze wijze aan Rusland onmogelijk maakte, om langs eenen omweg in Weenen te bereiken, wat het nog even te voren in Konstantinopel misluk was. Zoo sloeg hij aan het aanzien van Rusland in het Oosten diepe wonden, en toen hij dit werk ten einde gebragt had, besteedde hij al zijne wilskracht, om ook elk overigt van eenen franschen of oostenrijkschen invloed in Konstantinopel te verhinderen. Daarbij legde hij er zich onophoudelijk op toe, om de turksche ministers te doen inzien, dat alleen door grondige inwendige hervormingen hun land zoo veel kracht verkrijgen kan, om de buitenlandsche ondersteuning geheel te kunnen ontberen. Met volle recht zegt het eerste staatkundige blad van Engeland van hem: „Gedurende het haagheijkste tijdvak in de nieuwere geschiedenis van Turkije was hij de leidende en waakzame genius der Porte; onomkoopbaar te midden van algemeene verdorvenheid; onverschrokken, wanneer rondom hem alles breekt; van bijna bovenmenselijke werkzaamheid, met achteloosheid en traagheid regts en links in onophoudelijken strijd tegen al het kwade, dat binnen het bereik van zijnen gezigtsskring kwam. Hij heeft eenen slaapsuchtigen sultan tot handelen wakker geschud, eigenhatige pacha's eerlijkheid en den stadhouders van afgelegen provincien rechtvaardigheid geleerd. het oproer der Grieken gedempt, de hebzucht der Armeniers beteugeld, aan de missionarissen bescherming verleend, de muzelmansehe vervolgingszucht in toom gehouden en de regten der christenen uitgebreid. Het Turkije van den tegenwoordigen tijd is grootendeels zijn werk. Alle pacha's van het jongere geslacht, die zoo veel reden hebben om voor de onkoopbaarheid hunner vaderen terug te schrikken, hebben aan hem de opvoeding te danken, die hen tot dat gene gemaakt heeft, wat zij zijn. Wanneer de „zieke man" bestemd is om ooit weder gezond te worden, dan zal de wereld in lord Stratford de Redcliffe zijnen geneesheer erkennen.“

In het jaar 1852 werd Sir Stratford Canning onder den titel van Viscount Stratford de Redcliffe tot het engelsche pairschap verheven. Vroeger was hij herhaalde malen lid van het lagerhuis, vóór de reformbill voor Ond-Sarum, en van 1835 tot 1843 voor Lynn Regia. Hij heeft steeds mede de conservatieven gestemd.

Met zijne groote staatkundige eigenschappen paart lord

Stratford persoonlijke, die hem niet beminnenswaardig maken. Hij is uiterst berech en hardnekkig in zijne handelingen, zeer tot het nepotismus geneigd, gewelddadig en wantrouwend jegens allen, die hem omringen, en dit veroorzaakt, dat hij ook onder de Engelschen in Konstantinopel geene vrienden heeft.

Horace Greeley,

geboren op den 3 februari 1811 te Amherst in Newhamshire, de zoon eens pachters, thans een der invloedrijkste publicisten der nieuwe wereld, was oorspronkelijk boekdrukkersleerling te Pulteney in Vermont. In het jaar 1831 vertrok hij naar Nieuw-York, alwaar hij een paar jaren als letterzetter arbeide, vervolgens op eigene kosten eene drukkerij begon en in 1834 onder den titel van „The New-Yorker" een dagblad stichtte, dat door de kraecht en scherpte zijner leiding-artikels grooten bijval vond, maar hem desniettemin zoo weinig voordeel aanbragt, dat hij de uitgave na zeven jaren moest staken. Kort daarna trad hij echter met een nieuw dagblad, „Tribune" genaamd, te voorschijn, dat in april 1841 uitkwam en thans tot een der meest verspreide dagbladen van Noord-Amerika opgeklommen is. Deze Tribune wordt dagelijks in 30,000 exemplaren verspreid, en wekelijks verschijnt daarvan een uitreksel, waarvan 120,000 exemplaren verkocht worden. Hij heeft daarin alle in de Vereenigde staten opkomende dwaansheden en grillen verdedigd, b. v. het spiritualismus en den tafeldans met de kloppgesten, de emancipatie der vrouwen en dergelijken meer. In 1851 bezocht hij Europa en keerde rijk in ervaring en kennis van allerlei aard in 1852 naar Nieuw-York terug. Zijne in de „New-York-Tribune" verschenen brieven uit Europa zijn onder den titel „Hints towards the Reform" afzonderlijk gedrukt in het licht verschenen. Groot kwaad rigt hij tot op den jonsen tijd daardoor aan, dat hij den strijd over de slavenkwestie op eene aanmatige wijze aanstootte, het noorden tegen het zuiden aanhiet en met den intriguanten senator Seward van Nieuw-York hand aan hand gaat. De hevige agitatie over het „bloedende Kansas" is voor geen gering gedeelte mede een werk van dezen blijkbaar gewetenloosen en veilen man, die gedurende de zitting van het congres in 1857 overtuigd werd van door duizeud dollars omgeloofd te zijn, om eene slechte landspeculatie door zijnen invloed op de leden van het huis der vertegenwoordigers door te drijven.

Lodewijk Uhland.

De zoon van eenen túbingschen godgeleerde, is op den 26 april 1787 geboren en dus reeds 72 jaren oud. In zijne vaderstad ontving hij het schoolonderwijs en later dat der universiteit; hij studeerde sedert 1805 in de regten, werd daarin doctor en advocaat. Slechts zelden verliet hij zijn beperkt vaderland. Eene reis naar Parijs had een geleerd doel; hij verkeerde veel op de kon. bibliotheek en onder de aldaar aanwezige letterkundige schachten. Zijne vroegste gedichten zijn van het jaar 1804; doch eerst in 1806 en 1807 waagde hij het, openlijk als dichter op te treden, door medewerker van Seekendorffs „Muzen-almanak" te worden, waarop hij ook in 1813 aan den „Poëtischen-almanak," en 1851 aan den „Duitschen Dichtertwald" deel nam. Doch middelerwijl was hij reeds van zijne reis naar zijn vaderland terug gekeerd en oefende se-

dert het laatst van het jaar 1812 de regtskundige practijk in Stutgard uit; daarbij nam hij ook eenen tijd lang deel aan de werkzaamheden in het bureau van het ministerie van justitie, doch liet kort daarop alle staatsdienst varen. De patriotische bewegingen van de jaren 1812—1815 hadden eenen grooten invloed op zijn denken en handelen, ofschoon hij op geene actieve wijze daaraan deel nam. Uhland is de parel der vaderlandsche deutsche dichtkunst naast Rückert, Arndt, Schenkendorf, Körner. Toen in 1816 de koning van Wurtemberg van het plan zwaarging, om de wetten der staatsregeering geheel te hervormen, kon Uhland zich niet onthouden, om met de gave des gezangs ook voor het „oude, goede regt” van zijn bijzonder vaderland op te komen. Zoo ontstonden die patriotische gezangen, die nog thans in geestdrift ontsteken, ofschoon zij slechts voor wurtembergische belangen strelden. In het jaar 1815 was het ook, dat de eerste verzameling der gedichten van Uhland verscheen, en reeds in den spoedig daarop noodzakelijk geworden tweeden druk daarvan werd de uitgave met gemelde vaderlandsche liederen vermeerderd. Sedert dien tijd zijn de gelichten, voor zoo veel wij weten, 17 maal, voor het laatst in 1846, op nieuw gedrukt. In de vier jaren 1815—19 was Uhlands muze het vruchtbaarst; na dien tijd echter werd zijne dichtelijke werkzaamheid dikwijls afgebroken, eenmaal door de staatkundige betrekking, waartoe hij trapswijze in zijn meer beperkt vaderland geranke, en vervolgens door de streng wetenschappelijke studien, waaraan wij voornamelijk twee voortreffelijke, geleerde, en door zorgvuldig onderzoek der bronnen uitstekende monographien: „Over Walther van der Vogelweide” en „Over de mythe van Thor” (1822 en 1836), alsmede eene meesterlijke verzameling van „oude hoog- en nederdeutsche volksliederen” te danken hebben (2 deelen 1844—46). Wat Uhlands staatkundige werkzaamheid nader betreft, zoo werd hij reeds in 1819 door het Oberamt Tübingen en in het volgende jaar door zijne vaderstad, later ook door Stutgard in de kamer der stenden, en door deze kort daarop tot bijzitter der grootere commissie verkozen, nadat hij eene hem toegedachte plaats in de kleinere commissie geweigerd had. In het jaar 1830 benoemde men hem, nadat hij middelerwijf de regtsgeleerde practijk geheel had laten varen, tot buitengewoon hoogleraar der deutsche taal en letterkunde te Tübingen; hij leidde echter het professoraat drie jaren later reeds weder neder, toen men hem bij het herhaalde begin van den landdag geen verlof geven wilde. In de kamer behoorde hij met ijzervaste trouw en te gelijk met de hardnekkigheid, die den Zwaben eigen is, tot de partij der „Altrechtler,” strijders voor het oude regt, tot dat hij in het jaar 1839 eindelijk besloot, zich niet weder te doen herkiesen. Sedert dien tijd leefde hij in stille afzondering en alleen voor zijne studien, waaruit hij slechts nog eenmaal kortstondig het openbare leven betrad, toen in 1848 het kiesdistrict Tübingen hem naar het parlement te Frankfort afvaardigde. Hier sloot hij, getrouw aan zijne oude beginselen, zich bij de gematigde linkerzijde aan, doch deze stelling was altijd meer eene passieve; hij verhoogde door zijnen naam en zijnen in spijt van zijne jaren nog uiterst werkzaam en vatbaren geest het aanzien der groot-duitsche partij, ofschoon hij zich ook in spreken en handelen minder uitlagend op den voorgrond plaatste. Moest in de Pauskerk een enig Duitschland geschapen worden, dan moest Uhland, wiens muze in de tooncelstakken: „Ernst van Zwaben” en „Hertog Lodewijk van Beijeren” de oude deutsche opreghtheid, kuisheid, reinheid en trouw bezongen had, niet anders dan ook hier

als het ware tot de Altrechtler behooren, die een nieuw-wetisch klein-Duitschland niet denken, eene germaansche gemeenschappelikhed niet dan alleen met insluiting van Oostenrijk denken konden. Zoo ook de onde keizerlijke glans van Germanie niet weder te herstellen was, dan kwam het er toch op aan, om grondregten voor het volk te vinden, die alle slangenooten gelijklijk zouden kunnen erkennen. Aan de roeping der nationale vergadering, om voor Duitschland een staatkundig wetboek te vervaardigen, geloofde Uhland zoo vast, dat hij, zelfs toen de zending der vergadering te Frankfort afgehoopen was, met de overblijfselen daarvan nog naar Stutgard vertrok, en toen zij ook daar uiteen gegaagd werd, hij bijna een offer onder de hoeven der wurtembergische ruitery geworden ware.

Zijne onsterfelijkheid heeft Uhland aan zijne gedichten te danken; zij behooren tot de geliefdsten onder het volk, en de meesten hunner zijn een blijvend eigendom der natie geworden. Naar het uitwendige in den vorm van het volkslied met zijne eenvoudige zangwijze gegoten, openbaar al zijne kleinere gedichten — en dit is hun karakteristiek kenteeken — een groot en sterk, uit het hart komend gevoel, dat echter nimmer tot uitersten overslaat, maar door de maat van kuische zelfbeheersching betoomd, somtijds zelfs geheel onderdrukt is, en dat meestal de houding van eiegische smart en zachte zwarmoedigheid aanneemt, of zelfs wel van droomende gelatenheid. De uitdrukking van opbruiseende hartstogtelijkheid ontbreekt hem; in edele, eenvoudige kracht en in teederheid der zuiverste diepte hebben zij hunne wedergaede niet. In de ballade heeft vóór Uhland slechts Goethe het verstaan, om eene echt dichtelijke keuze en rangschikking der stof te treffen, en levensvolle, van dichtelijke waarde doordrongene gedaanten te scheppen. Uhland is, gelijk weinige dichters van Duitschland, in de lyrische dichtkunst niet alleen muzikaal, maar ook plastisch; daarom juist is hij in de ballade zoo goed geslagn. Ook zijne beide drama's moeten als herinnerings- feestgedichten het volk waard en dierbaar blijven, niet alleen als voortbrengselen van een volstrekt dichtelijk rein gemoed, maar ook als openbaringen van edele maatschijle kracht en echt-deutsche denkwijze. — Zijne plaats in de letterkundige geschiedenis, die hij voor alle volgende tijden zal blijven behouden, kan men het best bepalen, wanneer men als het hoofd dier zoogenaamde zwabische dichterschool beschouwt, die den overgang van de romanschrijvers tot het latere tijdvak uitmaakt, in zoo verre zij met de tradities en inzigten der eersten nog niet geheel gebroken had, maar toch reeds nieuwe strekkingen najaagde. Goethe sprak in zijne oudachtige overdenkingen van eenen dichtertelijken bedelaarsmantel, waarmede staatkundige dichters hunne naktheid bedekken moesten. Goethe heeft op zijne rijkbesnaarde lier juist niet den toon gevonden, dien de heldhaftige strijders voor het vaderland aansloegen; hij is niet zijne gevoelens naar het verre Oosten gewlurt, toen de deutsche vaderlandsche Tyraeus-zangers midden onder het zwaardgekletter naar de harp grepen. — Dat Uhland niet overvloede in verzen en rhythmen is juist zijne bewaarde kracht, en zelfs zijn zwijgen is edeler dan de gewollenhed van velen. Ook in zijn zwijgen ligt een misoegheid, dat dichtertelijker spreek, dan menige redenerende lyriek. Hij heeft dikwijls moeten zwijgen, uit misoegheid en bij het zien van het geweigerde geluk, dat de deutsche natie benafdeeld werd. Tweemaal heeft hij bescheiden, maar vast zelfs den toot der ridderorden, dieu hem opgetogene deutsche vorsten aanboden, moeten weigeren, omdat de heerschende partij de deelgenooten van zijne gevoelens versloeg en

knrekte. Bij volksfeesten echter moest nooit een lied van Uhland ontbreken, het minst dat, betwek hij tot aandaken van den volkensing van Leipzig zong:

„Wenn heut ein Geist herniedersteige,
Zugleich ein Sanger und ein Held!“

Willem Haidinger

is de vierde zoon van den keizerlijk-koninklijken bergraad Karel Haidinger, en werd te Weenen op den 5 febr. 1795 geboren; zijn vader stierf reeds in 1797. Nadat hij zijne studien aan het academisch gymnasium geëindigd had, ging hij in 1813 naar Frederik Mohs, den bekenden mineraloog, die in het nieuw gestichte Johanneum te Graz zijne voorlezingen over de mineralogie begon. Haidinger vond in het schoone mineralen-kabinet van het instituut gelegenheid tot bijzondere onderzoekingen van bergstoffen, tot het meten en teekenen van kristalvormen. Geologische uitstapjes in Stiermarken en Carinthie en een bezoek in Freiberg bij den wereldberoemden Werner, deed Haidinger in Mohs gezelschap. Toen de laatste in 1817 tot Werners opvolger benoemd werd, volgde Haidinger hem naar Freiberg; daar hield hij zich vooral bezig met de kenmerken en de beschrijving der bergstoffen voor een werk, dat Mohs in gereedheid bragt. Een ander leerling van Mohs, graaf Augustus Brummer, later hofraad bij het munt- en bergwezen, noodigde Haidinger in 1822 nit, om hem op eene reis naar Parijs, Londen en Edinburg te vergezellen; op deze reis leerde Haidinger Buckland en Allan kennen, en gaf gedurende zijn verblijf in het huis van den laatste in Edinburg (1825) eene vertaling van Mohs werk: „*Treatise on mineralogie*“ nit. Met Thomas Allens zoon reisde hij in 1825 door Noorwegen, Zweden, Denemarken en Noord-Duitschland, bragt eenen winter in het leerrijke gezelschap zijner vrienden Rose, Mitscherlich, Wöhler en Magnus te Berlijn door, en ging in 1826 eerst naar Mohs te Freiberg, vervolgens naar Weenen, en later over Parijs naar Edinburg, waar hij in 1827 aankwam. Mohs was intusschen als professor in de mineralogie naar Weenen beroepen, doch stierf reeds in 1839, waarop Haidinger, die zich eenen tijd lang te Elbogen aan de porceleinfabriek zijner beide broeders bezig gehouden en in 1838 met den vorst Lobkowitz eene wetenschappelijke reis door noord-westelijk Bohemen ondernomen had, in het jaar 1840 in zijne plaats beroepen werd. Hier begon Haidinger de vermeerdering van het mineralen-kabinet der K. K. Hofkamer te regelen en in het nieuwe muntgebouw te plaatsen. Zijne voorlezingen trokken sedert 1843 eene menigte van jongere bergbeambten en academisten van Schemnitz tot zich; zijn in 1845 uitgegeven „Handboek“ diende tot grondslag voor deze voorlezingen. In het thans als „Montanistisch Museum“ bekende kabinet ontwikkelde zich de vereeniging der „Vrienden der natuurwetenschappen“, en Haidinger bezorgde de uitgave der „Verhandelingen“ en der „Berigten“ dezer vereeniging. De werkzaamheden van Haidinger en zijner jongere vrienden waren zonder twijfel de voorloopers tot stichting der academie der wetenschappen te Weenen, waarvan Haidinger in 1847 lid werd. Aan zijne leiding hebben wij „de geognostische overzigtkaart der oostenrijksche monarchie“ te danken. In het jaar 1847 werd de voortreffelijke K. K. geologische rijksinrigting gewicht, en Haidinger tot eersten bestuurder daarvan benoemd. Aan deze inrigting en haar bestuur hebben de natuurwetenschappen in Oostenrijk eene groote vlugt te danken; zij bevindt zich in het schoone Liechtensteinsche

paleis en staat tot algemeen gebruik open. Hare geologische opnemingen van het keizerrijk en de voortreffelijke werken harer beroemde leden zijn van onberekenbare waarde, maar wij moeten boven al het begin dezer wetenschappelijke beweging aan Haidinger toeschrijven, die ook aanleiding gaf tot de stichting eener „geognostische maatschappij.“ De door hem vervaardigde opstellen en verhandelingen uit het gebied der mineralogie en kristallographie zijn buitengemeen talrijk en hebben zijne verdiensten door vele wetenschappelijke vereenigingen doen erkennen. Eerst in 1856 schonk hem de bergraaf von Hauer in eene plegtige zitting der geologische rijksinrigting de gouden eermédaille, die door intekening van 360 personen in Oostenrijk, waaronder drie hertogen, verkregen was. Het doel van Haidinger en der geologische inrigting is: „Toepassing der geologie op het leven.“ Het is niet het stijfste stelsel, dat door hen geleerd wordt, maar de toegepaste natuurwetenschap.

Vrijheer Justus von Liebig

werd op den 12 mei 1803 te Darmstadt geboren. Zijne ouders behoorden tot den degelijken duitsehen burgerstand en worden noch thans als voorbeelden van de kenmerkende gewoonten en zeden van dien levenskring afgemaald; vooral worden van de moeder noch vele trekken van opgeruimde rondborstigheid verhaald, die haar kenschetsen als eene dier door de natuur begaafde degelijke vrouwen, welke onder de moeders van gewichtige mannen niet zelden gevonden worden. Zijn vader was een koopman in materialen. Van daar het scherpende antwoord des grootheerogs „dat, zoo men zegt, deze eens aan den bisschop van Mentz gaf, toen deze trachtte te bewerken, dat men de materialistische letterkunde zou onderdrukken. Toen namelijk de bisschop op de tegenwerping van den grootheerog, dat zulk een maatregel niet meer noodig was, daar Liebig zelf zich tegen deze rigting verklaard had, zeide: „och, die is immers zelf een materialist“, antwoordde de hertog met eene woordspeling: „toeh niet, dat was immers zijn vader!“ — Gelijk men in Darmstadt vertelt, begon Liebig zijne loopbaan als apothekersleerling „aan de Bergstraat“ Hij legde zich reeds toen op het nemen van proeven toe, wilde voor het voortbrengen van dure preparaten nieuwe handelwijzen opzoeken, maar had geen lust, om zich voor zijnen ijver, wanneer welligt bij zijne proeven de eene of andere kolf sprong, door zijnen meester klappen te laten geven, en liep liever daarom weg. Ten einde zich daarover bij zijne ouders te rechtvaardigen, toonde hij eenigen van zijne producten aan den geheimraad Schlieiermacher, en won daardoor diens vertrouwen in zulk eene mate, dat deze hem in staat stelde om de hoogeschool te Erlangen te bezoeken. Hier begon hij reeds zijne onderzoekingen over het koolzilver, die hij later in Parijs voortzette. Door onvermoede inspanning wist hij het hier als nog geen 18jarig jongeling zoo ver te brengen, dat zijne uitkomsten aan de academie vertoond werden en in het bijzonder de opmerkzaamheid tot zich trokken van Alexander von Humboldt, die de vergadering bijwoonde. Deze trad met hem in gesprek, noodigde hem bij zich in een maakte hem bekend met Gay Lussac, die zijn laboratorium voor hem openstelde, opdat hij hier zijne voor zijn eigen leven gevaarlijke werkzaamheden zou kunnen voortzetten. Zoo werd hij de eenige onmiddellijke leerling van den beroemden franschen scheikundige en verbief zich in die betrekking weldra zoo zeer, dat hij op eene aanbeveling van Humboldt reeds in 1824

als buitengewoon professor in de scheikunde naar Giessen beroepen, en 9 jaren daarna reeds tot buitengewoon hoogleraar benoemd werd. Hier ontwierp hij het plan tot het vestigen eener inrigting voor zelfstandige werkzaamheden en navorschingen op het gebied zijner wetenschap, en stichtte in Duitschland het eerste scheikundige laboratorium eener hogeschool, dat Giessen tot het middelpunt der scheikundige studien maakte en de bakermat van zoo vele uitstekende mannen werd, dat onder de tegenwoordige deutsche hoogleraren in de scheikunde de meesten aldaar hunne opleiding bekomen hebben. Meer en meer omringd door een aanzienlijk aantal van werkzame en ijverige mannen, die de door hem ingeslagene richting volgden en onder zijne leiding talrijke analyses en ontdekkingen deden, en in onvermoeide pogingen even zeer met den vooruit zienden blik van eenen scherpen denker, zoo wel als met de vastheid van eenen geëfenden, door zelfgevoende eenvoudige toestellen onderstenuden onderzoeker zelf steeds navorschende, verbleef hij van jaar tot jaar de scheikunde, zoo wel in een beoefenend als toepassend opzicht, tot eenen hooger trap, en verwierf zich inzonderheid ten opzichte der bewerktuigde scheikunde en dier toepassing op physiologie, geneskunde, leer der voedingsmiddelen, landbouw enz onsterfelijke verdiensten. Bij de moedelijke voortdragt zijner wetenschap had hij in het begin met verscheidene eigenaardigheden en bezwaren te kampen; door onvermoeide inspanning bragt hij het echter ook in dit opzicht tot zulk eene hoogte, dat zijne leerwijze — als het ware blootelijk een vóórdenken — regtstreeks als een voorbeeld van eene natuurlijke voortdragt gelden kan, die allen redeneerkunstigen toef versmaadt, verstaanbaar en boeiend, scherp bepalend en daarom ook door en door onderzigtend is. Niet minder heeft hij in de letterkunde voor zijne wetenschap gewerkt, deels door het invoeren eener scherpere kritiek van de in dien kring zich voordoende verschijnselen en ontdekkingen, deels door eigene werken, waaronder wij hier naast zijne bewerking des nieuwen druks van het scheikundige gedeelte van Geigers „Handboek der Pharmacie“ (Heidelberg 1839) en benevens zijn aandeel in de uitgave van verscheidene periodieke, lexicaalische en encyclopaedische werken, slechts zijne „Organische Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur“ (Brunswijk 1840; 6de druk 1846), zijne „Dierenscheikunde, of bewerkte scheikunde in hare toepassing op physiologie en pathologie“ (Brunswijk 1842; laatste druk 1855) en zijne scheikundige brieven (3de drnk, Heidelberg 1851, later nogmaals versehen) vermelden willen. Door het laatstgenoemde, in eenen algemeen verstaanbaren vorm bewerkt, heeft Liebig ook de belangstelling voor zijne wetenschap in ruimere kringen gewekt, en over het algemeen tot uitbreiding der kennis van de natuurwetenschappen zeer veel bijgedragen.

Onder de talrijke huldebetooningen aan zijne verdiensten vermelden wij slechts, dat hij in 1845 door den groothertog Lodewijk II van Hessen tot erfelijk vrijheer verheven werd. Verscheidene beroepen, die hij gedurende zijn werken te Giessen kreeg, b. v. naar Weenen en Heidelberg, wees hij in weerwil van de zeer voordelige aanbiedingen af; daarentegen gaf hij, toen hij op zijne voorstellen, om de instituten en de verhouding van docteren, onder de destijds voor de wetenschap minder gunstige staatkundige omstandigheden te verbeteren, geen gehoor gevonden had, aan de uitnodiging van koning Max van Beieren naar München gehoor, alwaar hij de rustlooze werkzaamheid van leeraar en bevoorleeraar zijner wetenschap in uitgebreider kring thans nog voortzet. Behalve dat gene, wat hij als hoogleraar en als man van weten-

schap geleverd heeft, heeft hij zich ook buitengewoon verdienstelijk gemaakt, zoo door de opheffing en bevordering der algemeene beschaving, als door het instellen van avondvoorzelingen voor een gemengd publiek, die zich over het geheele gebied der wetenschappen uitstreken en waarin hij door de aanzienlijkste geleerden ondersteund wordt.

Prins Adalbert van Pruisen.

Prins Adalbert Hendrik Willem, de schepper der pruisische marine, zoon van prins Willem van Pruisen, den broeder van koning Frederik Willem III, en van prinses Marianne van Hessen-Homburg, werd op den 29 oct. 1811 te Berlijn geboren. Op zijn tien den verjaardag werd hij tot onderluitenant in het 2de (Kolberger) batalion van het 4de garde-regiment landweer benoemd; hij diende vervolgens geregeld opklommende in de drieërlijk soort van wapenen, maar ging eindelijk tot de artillerie over. Op den 22 mei werd hij tot kapitein, en op den 30 maart 1833 tot majoor bij het 3de garde-regiment bevorderd.

Reeds in zijne jeugd had de prins eene bijzondere voorliefde voor het zeezeven opgevat en eene levendige zucht in zich gevoeld, om groote roizen in vreemde landen en vooral over zee te doen. IJverige studien, eerst als liefhebberij begonnen, hielden deze zucht gaande, en op eene reis naar de Nederlanden, die hij in 1826 met zijne ouders ondernam, zag hij zich in staat gesteld, om die practisch te bevredigen. Zoo hij hier gelegenheid vond, om de nederlandse oorlogsmarine, die wel nog altijd aanzienlijk, maar toch slechts eene schaduw van haren vroegeren luister is, in al hare inrigtingen te leeren kennen, kon hij deze studien toch later nog veel meer nitbreiden, toen hij in 1832, andermaal over Nederland, zich naar Engeland begaf, waar ziele voor zijne wetgeerigheid en onzijdig uitgebreid veld in de zeehavens en tuighuizen van het magtige eiland-rijk openle. Aan deze reis paarde hij in het volgende jaar een uitstap van Swinemunde naar de op 15 rots-eilanden gebouwde zweedsche vesting Karlskrona, met de heerlijke oorlogshaven en de uitgebreide scheepstimmerwerven, zeemagazijnen en andere voor de marine zoo gewigtige inrigtingen. Vooral moesten zijne kort daarop, in 1834 en 1837, gedane reizen in Noord- en Zuid-Rusland voor hem belangrijk worden, dewijl zij hem de gelegenheid aanboden, om vergelijkingen tusschen de verschillende landen te maken, die zich niet alleen tot het zeezeven bepaalden. De tweede reis strekte zich uit tot Konstantinopel en Griekenland, en van daar keerde hij over Triest en Venetie naar zijn vaderland terug.

Reeds koesterde de prins, even als andere vaderland-lievende mannen, het denkbeeld, dat Pruisen ter bescherming zijner kunsten noodzakelijk eene gevezenredige vloot noodig had, zoo dan ook al genee groot zeemagt, een vraagstuk, dat reeds de beroemde voorvader van den prins, de groote keurvorst, gepoogd had op te lossen. Prins Adalbert wijdde daarom een groot deel van zijnen tijd met verdelbbelden ijver aan de beoefening der zeevaartkunde, maar vergat hij de theorie nooit de praktische ervaring en toepassing. Daarom kwam het hem zeer gewenscht, toen hij in 1842, na het doorreizen van Italie en na een bezoek op Malta, van Genua eene grootere zeereis over Gibraltar, Tanger, Cadix, Madera en Tenerife naar Brazilië kon ondernemen. Hij deed deze reis op het sardinische fregat San Mielele, dat onder den kapitein d'Arcollière te zijner beschikking gesteld was. Juist deze reis

was voor hem in menig opzigt van groot gewigt; want hij vond daarop gelegenheid, om de zeediensten in alle bijzonderheden nauwkeurig te leeren kennen. Zijn scherpe blik maakte, dat hij zich daar weldra op zijne plaats gevoelde, en het waarlijk practische spoedig inzag. Het beste bewijs daarvan levert zijn slechts in manuscript gedrukt dagboek van de jaren 1842 en 1843, dat later in eene engelsche vertaling verschenen is en wel verdiende, in ruimere kringen bekend te worden, want het getuigt van buitengewoon juiste opvatting en een uiterst helder verstand. Ook de teekeningen, waardoor de daarbij gevoegde atlas verrijkt en vermeerdert is, en welke hij zelf ontworpen heeft, toonen een niet gering talent aan.

Na de terugkomst van die voor hem zoo leersame reis werd hij dus in eene betrekking, die met zijne lievelingsneigingen nauw verwant was. In maart 1846 werd hij tot luitenant-generaal bevorderd.

Door de schokken van het jaar 1848 en de behoeften van den deenschen oorlog scheen de duitsche vloot, die tot hertoe een ideale droom der patriotten geweest was, plotseling verwezentlijk te zullen worden. De nationale vergadering van Frankfurt trok zich de zaak met grooten ijver aan, stond aanzienlijke geldmiddelen toe en benoemde eene zaakkundige commissie van marine, waarin prins Adalbert van oct. 1848 tot febr. 1849 het voorzitterschap bekleedde. Het werk der nationale vergadering moest echter niet tot vollen wasdom komen, en zelfs dat gene, wat zij in der haast schiep, moest naderhand schandelijk weggeworpen worden, want haar ondergang bezegelde ook dien der duitsche vloot.

De prins had intusschen een vruchtbaarder veld voor zijne werkzaamheid gevonden, want nu begon met ernst Pruisen het plan uit te voeren, om zich eene oorlogsvloot aan te schaffen. — Toen hij op 1 maart 1849 tot opperbevelhebber der pruisische marine benoemd werd, zag hij dat, wat hij steeds gewenscht en gekocht had, zich langzaam, maar met vaste schreden ontwikkelen. Terwijl hij de talrijke tegenstrevers van een pruisisch zeezeven met kracht bestreed, legde hij er zich rusteloos op toe, om voor het aangevangen werk eenen vasten grondslag te leggen. Zijne memorie over de schepping en ontwikkeling eener pruisische zeemagt is een meesterstuk van helder inzicht en strengen bewijstrant. Wat de pruisische marine thans is, heeft zij hem te danken, die met betrekkelijk geringe middelen in korten tijd groote dingen geschapen heeft. Te regt werd daarom de prins in maart 1854 tot admiraal benoemd. In juni 1856 had hij het genootschap, van op de stoomkorvet Dantzig voor de eerste maal zijne nieuwe schepping op de wereldzee te doen verschijnen, en hier was het, dat de jeugdige pruisische marine den bloeddooft ontving. De moeren van kaap Tres Forcas hadden het namelijk gewaagd, op eene van de booten der Dantzig te varen, toen de prins eene verkenning van dat gedeelte dier beruchte zeeoeverkust ten uitvoer bragt, waarop eenigen tijd te voren het scheepsvolk van eenen gestranden pruisischen koopvaarder door de moeren vermoord was. Om deze nieuwe uitdaging niet ongewroken te laten, ging de prins tot eene landing op de kust over. Gevolgd door eene afdeling matrozen en zeesoldaten, die nauwelijks 50 man sterk was, beklom hij moedig de steile kust, plantte aldaar de pruisische vlag en trok eerst voor eene zeer groote, door de rotsen gedekte overmagt terug. Hij en zijne medestrijders hadden bij den ongelijken kamp de grootste onverschrokkenheid getoond. Een adjudant van den prins, de luitenant ter zee der eerste klasse, Nicsemann, was helms het offer dezer stoute onderneming.

Een doodelijk schot had den wakkeren jongen man in de borst getroffen en hij gaf ten gevolge daarvan weldra aan boord der korvet den geest. De prins zelf had in het gevecht een schot in den schenkel gekregen. In het geheel waren 7 man gedood en 18 gewond.

Prins Adalbert is sedert 1850 met mevrouw Therese van Barmen, geb. Elaler, door een morganatisch huwelijk verbonden. — Tot erkenning van zijne wetenschappelijke verdiensten heeft de academie voor de algemeen nuttige wetenschappen te Erfurt hem tot haren president, en de academie der kunsten te Berlijn hem tot eeredijk verkozen.

Giuseppe Mazzini,

eene geboren genees- en de zoon van een even geacht als vermogend geneesheer, van wien hij vrij aanzienlijke goederen erfd. wijdde zich na eene zeer zorgvuldige opvoeding, waardoor hij inzonderheid in de fraaije wetenschappen met rijke kundigheden voorzien werd, in zijne vroege jeugd aan de omwenteling, aan welke hij van dien tijd af geen enkel oogenblik ontrouw geworden is. Ten einde zijne denkbeelden te verspreiden, stichtte hij in zijne vaderstad een dagblad, de *Indicatore Genovese*, en vertrok, toen dit blad weinige maanden later onderdrukt werd, naar Livorno, alwaar hij eenen *Indicatore Livornese* uitgaf. Ook dit dagblad genoot geen lang leven, want Mazzini had, gelijk hem op zijne klagen geantwoord werd, „te stoute ideeën en eenen te levendigen stijl.“ Ten tijde der fransche juliomwenteling bevond hij zich in Genua en werd met verscheidene landgenooten in hechtenis genomen en naar Savona gevoerd. Na een onderzoek van 5 maanden kon men geen misdrijf in hem vinden, en de regtbanken spraken hem vrij, maar de politie verbande hem uit Genua en omringde hem zoo zeer met verspieters, dat hij verwachten moest, bij de minste verdenking andermaal gevangen gezet te worden. Hij vlugte en ging naar Marseille, dat weldra het vereenigingspunt der genee, die uit de opstanden in Modena en in de Romagna ontkomen waren, en van vele andere misnoegden uit Italie werd.

Te Marseille gaf Mazzini eene courant uit, *La giovine Italia* getiteld, welke voor de jacobijnsche grootdellingen van 1793 aanhangers trachtte te werven en tot een volkenverbond tegen de dwingelanden oppriep. Zulk een verbond werd door hem zelden in het klein bewerkstelligd. Het was het „jonge Europa,“ dat in Zwitserland, waar men de zamenstelling van het genootschap van Marseille niet kende, onder de vlugtelingen van andere volken en ook onder de Zwitsers eenege aanhangers vond. Nauwelijks had Mazzini eene handvol lieden bijeen, of hij waagde eenen aanval op Sardinië. Ramorino, uit Polen ongunstig bekend, was zijn generaal, en zijn klein leger bestond uit eenige Duitschers en Italianen. Al, wat het uitrijt, was het innemen van een tolkantoor, waarna het ijlings terug trok, hetwelk ook allezins noodzakelijk was geworden, daar in plaats van de verwachte sardinische vijscharen regeringstroepen aanraken. Mazzini werd als aanlegger der onderneming zoo wel uit Zwitserland als uit Frankrijk gebannen. De regering van het laatste land sprak bevinding in den Moniteur de ergere beschuldiging tegen hem uit, dat hij, als voorzitter van een geheim bloedgericht, twee Italianen, Emiliani en Lazzerescho, ter dood veroordeeld en daardoor hunne vermoordening veroorzaakt had.

Van 1834 tot 1842 dwaalde Mazzini rond. Hij oefende zich in deze jaren in de kunst om vermommingen van allerlei aard aan te nemen, en bragt het daarin tot eene

verbazende hoogte. In 1842 koos hij Londen tot zijne duurzame woonplaats en stichtte te gelijk eene nieuwe courant: *l'apostolato popolare*, en eene school voor italiaansche handwerkslieden. Thans hadde men kunnen verwachten, dat hij zijne omwentelingsplannen ten minste vooreerst zou hebben laten varen; maar jnist nu was hij bijzonder daarvoor werkzaam, gelijk bij eene poging tot opstand, de landing der broeders Bandiera op de napelsche kust, bleek. De engelsche regering had vooraf van deze onderaeming door het openbreken der brieven op de post (naar den toenmaligen minister van binnenlandsche zaken, sir J. Graham, door het volkvernutt „grahamiseren" genaamd), kennis bekomen, en door haar was de napelsche politie gewaarschuid. Tegen Mazzini kon men niets doen, daar men wel brieven, die aan hem gerigt waren, maar geene van hem zelven in handen had. Zijne ongevoeligheid spreidde hij als met opzet ten toon. De engelsche drukpers beklaagde de ongelukkige gade van den oudsten Bandiera, wier hart door de smart gebroken was, en Mazzini antwoordde smadelijk „*Oggi non s'ama!*" Thans is het geen tijd om te liefkozen!

Pius IX had den pauselijken stoel beklommen, en de omwenteling was door de geestdrift, waardoor deze kerkvoogd omringd werd, voor eenigen tijd gestaakt. Hetzij dat Mazzini door de algemeene deelneming werd medegelept, hetzij dat hij den paus auleiding tot het nitspreken zijner gevoelens wilde geven, die hem weder van de sympathie konden berooven, genoeg, hij rigtte op den 8 sept. 1847 een schrijven aan den paus, waarin hij hem oppriep, om de vereeniging der geestelijke en wereldlijke magt, die hij in zijnen persoon vertegenwoordigde, ter beschikking van de vrijheid en den vooruitgang te stellen. De paus moest oentlijk verklaren: „de eenheid van Italie zal een feit der 19de eeuw zijn!" en het overige aan Mazzini en zijne leerlingen overlaten. De paus antwoordde met een plegtig protest tegen die genen, welke zijnen naam en zijne apostolische waardigheid den smaad aandeden, van hem de bevordering van revolutionaire woelingen too te schrijven.

In den tijd der omwenteling smelde Mazzini niet terstond naar Italie, maar begaf zich eerst naar Parijs, om te zien, wat van daar te verwachten was. De terugtocht der Oostenrijkers uit Milaan had zijne landgenooten zoo overmoedig gemaakt, dat hij, toen hij in die stad aankwam, genoodtaakt was in den veldkreet: „Geen vreemde hulp!" mede in te stemmen. Maar in plaats van voor de eenheid werkzaam te zijn, zonder welke Italie, aan zich zelf overgelaten, niet de minste zwakke hoop op welslagen had, legde hij er zich met alle tracht op toe, om tweedragt te zaaien. Want naar het begrip van Mazzini moest alleen de italiaansche republiek zegereieren. Liever weder het oude absolutismus, dat de Italianen ten minste tot omwentelingszuchtige wanhoop bragt, dan eene liberale sardinische regering, die aan de wenschen der gematigde meerderheid voldeed! Dit kwam den Lombarden zeer gelegen. Te zelfzuchtig en te lafhartig om te trachten, han deed dwars door de vijandelijke kogels en bajonetten heen te bereiken, maakten zij van Mazzini's opgewondenheid tegen Karel Albert gebruik, om hanne eigene werkloosheid te verontschuldigen. De tegenstanders van den omwentelingsman maakten zich wel belachelijk, toen zij hem van geheime verstandhouding met Radetzky beschuldigden, maar hanne beschuldigingen waren in zoo verre gegrond, als hij door verbrokkeling en verlamming der italiaansche strijdkrachten den Oostenrijkers de overwinning gemakkelijk maakte. Hij zelf misleidde zich zoo

zeer over zijne magt, dat hij, toen de sardinische troepen Milaan ontruimden, de dictatuur aannam en, uit de hoofdstad van Lombardije verdreven, met Garibaldi en diens legioen eene groote schildverheffing der italiaansche republikeinen zocht te bewerken. Na korten tijd moest hij naar het zwitterse gebied wijken. Dit verliet hij, om naar Livorno te gaan, waar men hem tot afgevaardigde voor de te Rome bijeenkomende constituerende vergadering verkoos.

De golven der omwenteling verblieven hem op haren hoogsten top. In vereeniging met Armelli en Saffi tot drieman benoemd, vatte hij de teugels der magt op. Zoo de regeerkunst in het stellen van decreten en van oproepingen „in den naam Gods en des volks" bestond, zou Mazzini voor een toonbeeld van eenen regent hebben kunnen gelden. Hij deed dagelijks geheele papierwolken op zijne gelukkige onderdanen regenen en onderrigte hen omtrent alles, wat zij te doen hadden; maar hij zelf deed niets. Garibaldi streed als een oud romein; anderen bemoeiden zich met de verzorging, het bestuur, de hospitalen, het bereiden van krijgsvoorraad; Mazzini alleen schreef. Vóór de Franschen binnen rukten had hij reeds, om met de woorden van eenen zijner apostelen te spreken, „den mantel van Rienzi om de schouders geworpen" en was verdwenen.

Te Londen kwam hij weder te voorschijn. Van dien tijd af is zijn leven dat van den onvermoedsten, gewetenloosten samenweerder geweest. Hij kent de zinnelijke, trage Italianen nauwkeurig genoeg om te weten, dat hij hen geen oogenblik met rust moet laten. Hij laat hen niet tot zitten komen, om te maken, dat zij niet gaan liggen. Daarom slingert hij nu op het eene, dan eens op het andere punt eene handvol vermetele gelkzoekers, die een paar dolksteken toebrengen, of misschien eene bariere opwerpen en daarop vlugten. Daarom verkondigt hij ten minste eenmaal 's jaars, dat thans de reidende tijd gekomen is; daarom wendt hij tegen de meest conservatieve kapitalisten zoo lang vrees aanjagende middelen aan, tot dat zij de certificaten van zijne omwentelingsleeningen koopen; daarom laat hij zijn geneuesch blad: *Italia e popolo*, dag aan dag smaden, lasteren, aanhiten; daarom ondermijnt hij den stand van elken staatsman, die aan de wankelende toestanden misschien steun zou kunnen verschaffen. Hij heeft deze tactiek vóór jaren in de *Revue des deux Mondes* met het bedarpe zelfvertrouwen van eenen man, die trotsch is op edele drijveren en edele daden, oentlijk bekend. Hij bezit de magt van het woord in den hoogsten graad, en zijne mystieke en grootsprekende beloften oefenen op eene bartstogtelijke, ledig loopende en onbeschaafde jeugd eenen groeten invloed uit. Daar hij dit aanhoudend verklaart, zijn er duizenden, die werkelijk geloven, dat een enkele gelukkige greep Italie vrij maken en aan het hoofd der beschaafde wereld plaatsen zou kunnen.

Zijn leven in de laatste jaren te volgen is onmogelijk. Men weet nooit, waar hij zich op het oogenblik bevindt, en zijne leerlingen strooijen zoo veel valache geruchten over hem nit, dat wij, wanneer wij nit die vertellingen een geheel wilden vormen, gevarn zouden loopen sprookjes te verhalen, die alleen uitgevonden zijn, om de politie op het dwaanloop te leiden. Dat hij bij de opstanden in Milaan en Genus aldaar tegenwoordig was, is zeker; hoe hij uit zijne gewone verblijfplaats te Londen, midden door de europische politie heen, gekomen is, weten wij niet. Mazzini is opregt in de gevoelens, die hij uitspreekt. Zijn geloof is dat der carbonari en van dergelijke dweepers, dret de gouden eenw aanbreken zal, wanneer zijn doel bereikt is. Dan sullen de kwade hartstogten

als nevelen voor de opgaande zon verdwijnen, dan zal het geluk in de nederigste hutten wonen en in Italië zal van den Aetna tot den Mont Cenis slechts ééne kudde zijn en één herder — Giuseppe Mazzini.

Graaf Achille Baraguay d'Hilliers

is de zoon van eenen beroemden generaal der ruitrij uit den tijd van Napoleon en van eene Duitsche dame uit Ments, die zijn vader bij eenen der eerste veldtochten der omwenteling leerde kennen en schaakte. Op den 9 september 1795 te Parijs geboren, werd hij reeds in 1807 in een regiment van jagers te paard opgenomen. Zijn eerste veldtocht was de Russische van 1812, waarbij hij zijn vader verloor en in de onheilen van den terugtocht, zonder de opofferende hulp van zijne wapenbroeders, zelf zou ondergegaan zijn. In den volkenslag van Leipzig nam een kogel zijne linkerhand weg, en deze verminking dwong hem in de beide volgende veldtochten van 1814 en 1815 tot werkeloosheid. Daar hij onder de restauratie zijne bonapartistische gevoelens niet verborg, hielp het hem niet, dat zijne moeder en de eene zijner zusters, die met den generaal Damremont gehuwd was, (de andere was met den als liberaal beroemden generaal Foy door den eelt verbonden) warme legitimisten waren. Men veronachtzaamde hem, en zijne diensten in den spaanschen veldtocht bragten hem niet verder, dan tot den rang van kapitein. In de dagen der Juliomwenteling stond hij onder Bourmont in Algiers, en thans kwam de tijd, waarin men aan de uitgebreide kundigheden, die hij zich in zijnen ledigen tijd als onderofficier verworven had, recht liet wendervaren. In augustus 1830 was hij reeds overste, weinige jaren later werd hij als ondergouverneur aan de militaire school van St. Cyr geplaatst en in 1836 nam hij met den rang en titel van generaal-majoor het opperbeestuur daarvan op zich. In Algiers werd hij in 1841, 1843 en 1844 gezegend. In de betrekking van bevelhebber der provincie Constantine deed hij zich als een bekwaam bestuurder kennen, maar haalde zich door overdrevene gestrengheid menige berisping op den hals.

Toen de februari-omwenteling Frankrijk en de geheele wereld verraste, bevond d'Hilliers zich als bevelhebber eener divisie te Besançon. Deze stad hadden de roode gevormagtigden van Ledru Rollin tot een hunner hoofdkwartieren gekozen, maar zij hadden den generaal vergeten. Zijne energie nam zulk een dreigend karakter aan, dat de roode zendingen zoo snel mogelijk het veld ruimden, en de dankbare bewoners van het vrijgraafschap kozen Baraguay d'Hilliers tot afgevaardigde. Hij was lid van beide nationale vergaderingen en oefende als een der leiders van de groote partij der orde eenen aanmerkelijken parlementairen invloed. Met Cavaignac stond hij op kwaden voet en hij ontmoette den overwinnaar in de juni-gevechten eenige malen met de stelligste onbeleeftheid. Hij kon het niet verdragen, dat een jonger officier, dien hij zoo laag diep onder zich gezien had, thans boven hem stond. Zijne betrekkingen tot den prins-president namen zulk eene wending, dat hij tot opperbevelhebber van de tegen de Romeinse republiek bestemde troepen benoemd werd. Deze keus was aan de ultramontane partij niet aangenaam, waarom zij de hevige aanvallen op zijne goddeloosheid deed. Dat hij met het herstellende geestelijke bestuur in verscheidene ontwikkelingen geraakte, verbiterte zijne tegenstanders nog meer, en het duurde niet lang, of hij werd terug geroepen.

Één jaar na zijne terugkomst trad hij als militair-commandant van Parijs in de plaats van Changarnier. Men leidde daaruit af, dat hij aan de persoonlijke staatkunde van den prins-president zijnen degen aangeboden had, maar men vergiste zich. Hetzij, dat diplomatische bezwaren nopens den uitslag bij hem opgekomen waren, of dat hij andere tegenwerpingen tegen den coup d'état te maken had, genoeg, bij legde zijnen post neder. In de decemberdagen van 1851 zag men hem noch onder hen, die voor Lodewijk Napoleon stredden, noch onder de generaals, die tegen hem protesteerden, en ook later hield hij zich op den achtergrond. Nadat zich de nieuwe magt volkomen gevestigd had, gevoelde hij zijne bonapartistische gezindheden weder ontwaken en nam eene betrekking als vice-president in den senaat aan. In 1853 ging hij als gezant naar Konstantinopel, waar hij gedurende de voorbereidingen tot den oosterschen oorlog eene meer militaire, dan diplomatieke rol speelde. Den tijd, dien andere gezanten tot het smeden van kuiperijen aanwendden, besteedde hij tot militaire inspectie-reizen, tot verslagen over de beste aanwending der Turkische strijdkrachten en dergelijken. De eerste diplomatische ontwikkeling, waarin hij geraakte, beslechte hij zoo, dat hij zijnen tegenstander liet zeggen, dat de hand, waarin hij gewoon was de pistolen te houden, door den slag van Leipzig gespaard was. De vervulling zijner taak maakte zijn langer verblijf in de Turkische hoofdstad onnoodig, en hij keerde naar Frankrijk terug, waar hij tot maarschalk, en na den aanslag van Orsini tot opperbevelhebber van de troepen, die in de west-divisies staan, benoemd werd.

Baraguay d'Hilliers heeft een aangenaam en krijgshaftig voorkomen. Hij is soldaat ook in dien zin, dat hij er liever op toelast, dan bemiddelt. Van zijne gestrengheid en weinige verdraagzaamheid jegens nevens hem geplaatsten heeft hij bewijzen gegeven. Hij heeft zich nooit als veldheer doen kennen, maar mogt het ooit gebeuren, dat hij in de straten gevechten te leveren had, dan zou hij regtstreeks en als een kanonkogel op zijn doel losgaan.

Johannes, koning van Saksen.

Johannes, de jongste der zonen van prins Maximiliaan van Saksen en van de prinses Theresia van Parma, werd op den 12 dec. 1791 geboren en genoot mede de opvoeding, die aan zijne beide andere broeders met zoo veel zorgvuldigheid gegeven werd. Wel verbindeerde hem zijne jeugd, om hen in den veldtocht van 1813 te volgen, maar eene grondige wetenschappelijke opleiding stelde hem reeds op zijn twintigste jaar in staat, om aan de berandslagen van het geheime collegie van financien deel te nemen, waarin hem zelfs in 1825 het bewijs over een departement werd opgedragen, gelijk hij in 1830 eenigen tijd het voorzitterschap van dit collegie bekleedde. Eene reis, die hij in 1821 met zijnen broeder, prins Clemens, naar Italië ondernam, werd helaas door den dood van dezen krachten en veelbelovenden prins gestoord. Nadat in 1830 zijn oudste broeder, de latere koning Frederik Augustus II, tot het mederegeenschap verheven was, trad hij in diens plaats aan het hoofd der commissie, die met de instandhouding der openbare rust belast was, en werd kort daarop tot opperhoofd van al de gemeentelijke garden des lands benoemd, van welks verplichtingen hij tot 1845 zich met al den ijver, de liefde en doorzicht kwet, die hij aan al zijne plichten wijd, gelijk zij hem ook menigvuldige gelegenheid verschafte, om op zijne jaarlijk-

sche reizen met mannen uit alle klassen van den burgerstand in saaraking te komen. Te gelijk kreeg hij zitting en stem in den geheimen raad, en na diens spoedig gevolgde ontbinding (1831) de voorzitting in den staatsraad. Aan het tot stand komen der constitutie nam hij een werkzaam deel, inzonderheid ook als lid der commissie, die over de eindelijk vaststelling daarvan beraadslaagde. Maar ook in de uitvoering en ontwikkeling van deze grondwet verwierf hij-zich de wezentlijke verdienste, terwijl hij van zijn regt om de verhandelingen der eerste kamer bij te wonen, alleen met uitzondering van de stormachtige dagen van 1849, een bijna onafgebroken en over het geheel ijverig en roemrijk gebruik maakte. Hier was het, waar het saksische volk menigvuldige gelegenheid verkreeg, om de uitgebreide, veelzijdige en grondige kundigheden, het staatkundig doorzicht, de onvermoeide werkzaamheid en de vaderlandlievende gezindheid van den prins te leeren kennen, die aan de werkzaamheden der kamer en aan de beraadslagingen harer wetgevings-deputatie, wier regelmatig lid hij was, ten ijverigste deel nam, de moeilijkste verslagen, b. v. in 1837 die over het strafwetboek, op zich nam en zeer uitvoerig opmaakte, en overal de zoo even genoemde hoedanigheden, gepaard met bijzondere ziele en geschiktheid om te bemiddelen en te verzoenen, ontwikkelde. Even als in alles, zoo ook in de godsdienst trouw en nauwgezet, heeft hij zich in de oprichting van deze nooit anders dan gemeedelijk en verdraagzaam getoond. De treurige gebeurtenissen van 13 augustus te Leipzig, waarbij hij alleen de lijdende en zwaar beleedigde partij was, bewezen alleen, hoe vlijtig de laster gerucht had, en hoe ligtgeloozig somtijds de groote hoop is.

Naast zijne voortreffelijkheid als rechtsgeleerde en staatsman toonde de prins ook eenen grooten krijgskundigen aanleg, waarom hij bij de eerste inspectie der duitsehe legers, die van den bond uitging (1841), tot een der hoofdinspecteurs benoemd werd. De verstandelijke werkzaamheid van den prins werd echter door al deze bezigheden op verre na nog niet genoeg bevredigd, en geleerden van alle vakken hebben dikwijls genoeg verbaasd gestaan, wanneer zij bevonden, dat hij met hunne meest bijzondere takken van wetenschap vertrouwd was en daarin levendig belang stelde. Het bijzondere onderwerp zijner studien was en bleef de italiaansche letterkunde en geschiedenis, en met welken gelukkigen uitslag hij zich daaraan wijdde, blijkt uit zijne allerwegen als voortreffelijk erkende duitsehe vertaling der Goddelijke Comedie van Dante (onder den valschen naam: Philaethes), en waarvan hij den moeilijksten zin door zijne schrandere en geleerde aanmerkingen meer verstaanbaar maakte.

Op den 21 nov. 1822 is hij gehuwd met de even geestvolle als goedhartige prinses Amalia Augusta, dochter van koning Maximiliaan Jozef van Beieren, en op den 13 nov. 1801 geboren; uit dit huwelijk zijn drie zonen en zes dochters gesproten. Een zoon en twee dochters werden den vorstelijken ouders door den dood ontruk. De oudste zoon (Frederik Augustus Albert, geb. den 23 april 1828) en drie dochters zijn gehuwd.

Toen hij op den 9 aug. 1854 tot de regering geroepen werd, bragt hij de onvermoeide werkzaamheid des geleerden met al zijnen ijver op de regeringszaken over, waaraan hij over het algemeen een werkzaam persoonlijk aandeel neemt, en tot welker behandeling hij zich naar alle zijden eigen inzicht weet te verschaffen. Zelden is sedert dien dag een geruime tijd verloopen, die het berigt niet meedegeefde heeft, dat koning Johannes de eene of andere inrigting of onderneming ten doel heeft, hier uit-

breidende, daar helpende en bevorderende werkzaam is, en van alles persoonlijk overtuiging verkregen heeft. In de groote vraagstukken der wetgeving opende hij insgelijks zijne loopbaan als vorst met gewichtige stappen, met de veelomvattende hervorming van het strafstelsel, op den grondslag der nieuwe beginselen. Aan het verslag over het ontwerp van een burgerlijk wetboek heeft hij ook als lid der tusschen-deputatie der stenden een werkzaam deel genomen. — Ook in een stoffelijk opzigt gaat Saksen onder zijn bestuur eene geruste en veilige toekomst te gemoet, en met des te grooter vertrouwen mag het volk zich aan de hoop overgeven, dat het aan de wijsheid van den koning gelukken zal, om met de strenge regtvaardigheid en juristische nauwgezetheid van den regter, die de koning in al zijne daden kenschetst, die maatregelen van verzoenlijke zachtzinnigheid te nemen, welke ook de laatste herinneringen van eenen sedert lang achter ons liggenden tijd van opgewondenheid en afwaling zullen uitwischen.

F. C. Schlosser.

Friedrich Christoph Schlosser, de aanzienlijkste en grootste der hedendaagsche duitsehe geschiedschrijvers, is op den 17 november 1776 te Jever, aan de uiterste grenzen van Oldenburg, twee uren van de Noordzee, geboren. Als het jongste van twaalf kinderen en de jongste van tien broeders, bragt hij zijne eerste levensjaren in geene zeer ruime huiselijke omstandigheden door. Nadat hij zijnen vader, een advocaat, reeds vroeg had verloren, werd de knaap door eenen op het land levenden bloedverwant tot zich genomen. Zijne vroegtijdig ontwaakte zuicht naar kennis vond te dien tijde bevrediging in de boekverzameling van den dorpschoolmeester; vooral schepte hij behagen in reisbeschrijvingen en aardrijkskundige werken. Verscheidene jaren daarna bezocht de jongeling het gymnasium in zijne vaderstad, en in 1793 vertrok hij naar de hoogeschool te Göttingen, om zich aan de godgeleerdheid te wijden. Met gelijke liefde legde hij zich echter ook op de geschiedenis, de natuur- en wiskunde, de schoone letterkunde der Spanjaarden, Italianen en Engelschen toe, en voor de wijsbegeerte opende zijn vriend Köppen hem den toegang. Voor den jongen geleerde, die aan een afgezonderd en karig leven gewoon was, deden zich weldra geheel nieuwe en hem nog geheel vreemde omstandigheden op, toen hij tot gouverneur bij de kinderen van den graaf Bentinck in Varel verkozen werd; nogtans bleef hem in het nauwste verkeer met deze edele familie nog altijd tijd overig, om de verschillende wijsgeerige stelsels, inzonderheid die van Plato en Kant, dieper te onderzoeken. In 1798 werd hij hulpprediker bij eenen dorpspredikant; toen hij echter na verloop van zes maanden nog geene vaste plaats verkreeg, besloot hij weder huisonderwijzer te worden, en woonde nu als zoodanig eerst in Othmarschen bij Altona, en sedert 1800 in Frankfort a. M. Omstreeks dezen tijd begon hij zich meer bijzonder met Aristoteles bezig te houden, en gaf hij zijne twee eerste werken in het licht, die zich op het gebied der kerkelijke geschiedenis bewegen, nl. „Abaelard en Dulcin“ (1807) en het „Leven van Beza en Peter Martyr Vermili“ (1809). In 1808 werd Schlosser tot corrector aan de school te Jever benoemd; intusschen legde hij één jaar daarna die betrekking weder neder, omdat zij hem geenen genoegzamen tijd voor zijne geschiedkundige studien oerliet, waaraan hij zich van nu aan altijd meer begon te wijden. Hij begaf zich alzoo weder naar Frankfort, waar

hij eenige lessen aan het gymnasium op zich nam en zijne „Geschiedenis der beeldstormende keizers van het oost-roomeinsche rijk" voltooid (1812). Waarschijnlijk was het door de groote verdienste van dit werk, dat hij door den vorst primaat, destijds groothertog van Frankfort, tot hoogleeraar aan het aldaar nieuw opgerigte lyceum benoemd werd; toen dit echter in 1814 werd opgeheven, werd hij vooreerst door den post van stads-bibliothecaris schadeloos gesteld, tot dat hij in 1817 het beroep van hoogleeraar in de geschiedenis naar Heidelberg aannam, alwaar hij in den beginne te gelijk het opzigt over de bibliotheek had, dat hij echter na eenige jaren weder liet varen. Aan deze hoogeschool is de eerwaardige en grize geleerde tot op heden onvermoeid werkzaam gebleven. In 1822 deed hij eene wetenschappelijke reis naar Parijs; twee jaren daarna ontving hij den titel van hofraad, en later werd hij tot geheimraad benoemd.

Van zijne geschriften moeten, behalve de reeds bovengemelde, als zijne hoofdwerken vooral genoemd worden: „Wereldgeschiedenis in samenhangend verhaal" (9 deelen, 1817—24), een werk, dat niet zoo zeer door den boeienden vorm en stijl, als wel door eene grondige navorsching der bronnen nitmaat; voorts de beroemde „Geschiedenis der 18de eeuw" (2 deelen, 1823, later in den derden druk geheel omgewerkt in 6 deelen, 1843—1846, waarvan thans de 2de druk in onze taal verschijnt); de „Universalhistorische Uebersicht der Geschichte der alten Welt und ihrer Cultur" (3 deel. 1826—1834), en eindelijk het werk „Zur Beurtheilung Napoleons und seiner neuesten Tadel und Lobredner" (1832—1835). Schlosser nam ook een werkzaam aandeel aan de Heidelbergsehe Jaarboeken, en met Bercht gaf hij het „Archiv für Geschichte und Literatur" uit (5 d. 1830—1835). En nog vóór weinige jaren gevoelde zich de bijna 80 jarige grijaard opgewekt en krachtig genoeg, om van het gebied der algemeene geschiedenis als schrijver eene uitstap op dat der italiaansche partij te doen; in 1856 verschenen namelijk zijne „Studien über Dante."

Was echter het meerendeel dezer werken blijkbaar door eene geleerde voor de geleerden geschreven, zoo schied Schlosser toch ook een nationaal werk, dat voor alle klassen der maatschappij berekend is, zijne krachtige, voortreffelijke „Weltgeschichte für das deutsche Volk" (18 d. 1844—1857), dat ook onder den titel van „Algemeene geschiedenis" in onze taal overgebracht en thans reeds bijna voltooid is (Rotterdam bij O. Petri in 18 deelen). Van dit onvergelykelijke werk werden de eerste deelen wel slechts uit Schlossers schriften door G. L. Kriegk, doch de latere door hem zelven bewerkt.

Men mag Schlosser den roem geven, dat hij een zoo door en door wetenschappelijk gevormd en vrijzichtig belezen geschiedkenner is, als misschien niemand onzer tijdgenooten, ofschoon hij in zijne werken er zich niet vooral in bij uitsluiting op toeleet, om van zijne geleerdheid en zijne grondige nasporing der bronnen bewijzen te leveren. Baarblijkelijk is het meer zijn doel, om op het duitsehe volk in het groot en in het geheel te werken, diens begrippen en kennis van de geschiedenis te verbeteren en aan te kweeken, en aan zijne werken zelven eene grootten invloed bij het volk te verschaffen, zoo wel door den algemeenen verstaanbaren stijl, die van geleerde spreekwijzen en kunstmatige redekundige figuren vrij is, als door de daarin doorstralende gevoelens. Hij was een der eersten der jongere geschiedschrijvers, die een dergelyk streven openbaarden, en in thans denklijk reeds de ondsta oeder de genen, die de liberale school der geschiedschrij-

vers uitmaken. Zelfs Raumer, Welcker, Dahlmann zijn allen nog jong tegen Schlosser. Het is tevens de vrijzinnigheid zijner beschouwingen, die zijne geschriften meer op het verstand en gevoel des volks doen werken, maar niet minder de eenvoudige, redelijke denkwijze welke zich in die geschriften met de onopgesmukte eerlijkheid des mans uit het volk, dikwijls met de onwedersaanbare kracht van eenen Luther openbaart. Schlossers begrippen van goed en kwaad in de zedeleer en in de wereldgeschiedenis zijn onverwrikbaar, want hij is geen diplomaat in de historiographie; in zijne echt duitsehe vastheid van overtuiging en in zijne onomkoopbaarheid heeft hij wel iets van denouden Duitschen boer, wiens waarheidsliefde dikwijls hardnekkig en halstarrig, maar in hare rondheid en openhartigheid jegens elk toch altijd zeer vereerenswaardig blijft. Doch wanneer zijn gezond menschenverstand hier en daar niet toereikend was ter beoordeeling van de ideeën, die de wereld bewegen, zoo wel als van de geschiedkundige feiten, wanneer hij tegenover menige zaak, die onberekenbaar en onverklaarbaar schijnt in de goddelijke leiding der lotgevallen van volken en personen, of tegenover de fijnheden der kabinetstaatkunde met hevigheid en met beperkten geest sprak, wanneer, met andere woorden, zijne uitspraken en beslissingen over menig verheven verschijnsel, dat slechts niet met den gewonen maastaf kan gemeten worden, bekrompen bleken te zijn, dan zagen daarin de genen, die de kunst verstaan, om zich boven het eenvoudige zedelijke bewustzijn te verheffen, voorzeker een gebrek in Schlosser, maar de groote hoop der lezers hechtte zich juist daarom des te sterker aan hem, omdat de menschen, zoo als zij zijn, zich eerst recht tot hem heen getrokken gevoelen, die met hen voortreffelijke hoedanigheden, zoo wel als gebreken deelt.

Graaf Charles Forbes Montalembert,

fransch staatsman en redenaar, bekend als welsprekend en onvermoeid verdediger van het catholicismus, en door de botsingen, waarin hij in den laatsten tijd herhaalde malen met de fransche regering geraakt is, is de zoon van René, markies de Montalembert, die zich zoo wel door zijne dapperheid in den zevenjarigen oorlog, als door zijne uitmuntende gedenkschriften onderscheide. eenigen tijd op het instituut en in het leger een mededinger van Napoleon was, en onder Lodewijk XVIII tot pair van Frankrijk werd verheven. Hij stamde af uit eene ond-adellijke familie, waarvan verscheidene leden zich reeds in de kruistogten beroemd maakten; onder Karel X was hij eene geminnen tijd diens gezant te Stokholm en stierf in 1837, het erfelijk pairschap aan zijnen zoon, uit zijn huwelijk met eene schotsche dame uit het huis Forbes, nalatende.

Charles de Montalembert werd den 9 mei 1810 geboren en bragt de eerste jaren zijner jeugd in Engeland en Zweden door. Na de restauratie voltooide hij zijne opvoeding aan de universiteit van Parijs en kwam als 19jarig jongeling in aanraking met Guizot, wiens opmerksaamheid hij door een klein geschrift over de staatkundige en m. s. s. schappelijke toestanden van Zweden tot zich getrokken had. Reeds zeer vroe sloot hij zich bij de school aan, wier stichter en apostel Lamennais was, en die, behoefte gevoelede aan nieuwe wapenen om het staatkundige bureaucratisme en despotisme te bestrijden, het voor mogelijk hield, om de beginselen der roomsche met die der staatkundige vrijheid te verzoenen. Hij werd mede-oprichter en mede-uitgever van de *Avenir*, het orgaan dezer partij, en on-

derscheidde zich reeds vroeg door de scherpte en welsprekendheid zijner redeneringen. Daarop begon hij in den ouderdom van 20 jaren eene soort van kruistogt tegen de universiteit en hare alle geloof dooudende wetenschap, en verbond zich, op het charter steunende, met de Coux en den abt Lacordaire, om eene *Ecole libre* te stichten, ten einde verlichting en beschaving door de vrijheid van onderwijs, die zij blootelijk namen, zonder die te vragen, onder de volksklassen te verspreiden. Zonder verlof huurden zij eene zaal in de straat Tourlon, en uitstekende mannen gaven daarin gratis aan kinderen onderwijs. Maar hij vergat daarbij, dat den Franschen wel in de theorie alle mogelijke regten waren toegestaan, maar dat politie-verordeningen in het klein terug namen, wat de staatsregeling in het algemeen had vergund. De politie sloot de vrije leerschool en riep hem voor de correctionele regtbank; maar toen hij de zaak voor de kamers der pairs bracht, die hem als medelid niet kon veroordeelen, trad hij wel met grooten roem voor de eerste maal als redenaar op en verdedigde de vrijheid van het onderwijs met buitengewone welsprekendheid, maar hij werd toch tot eene geldboete van 1.000 francs veroordeeld; want het charter ging uit van het beginsel: het onderwijs is vrij; maar het gebruik dezer vrijheid is aan het verlof der politie gebonden, en dit had Montalembert vergeten te vragen. Zijne voortreffelijke redevoering, die een verbaasend openzinnig en het begin uitmaakte zijner openbare loopbaan, verscheen toen in druk onder den titel: „Redevoering van Ch. graaf de Montalembert, pair van Frankrijk en schoolmeester,” en allen erkenden, dat de schrijver een edel en groot doel beoogd, en hij en zijne vrienden dede weg voor eene hoopvolle toekomst gebaad hadden.

Eerst omstreeks het jaar 1835 nam Montalembert in het Luxemburg zitting als pair, nadat hij zich als warm verdediger van het catholicismus eenen letterkundigen roem verworven had. In 1839 schreef hij het *Leven van Elizabeth van Hongarije*, eene verhandeling over de middel-euwsche kunst, en het *Leven en de Tijden van den heiligen Anselmus*, aartsbischoep van Canterbury. — De zwakke gezondheid zijner echtgenoot, eene dochter van den belgischen minister graaf van Merode, met welke hij sedert 1843 gehuwd was, noopte hem, voor eenigen tijd Madera tot zijne woonplaats te kiezen. Van daar zond hij eenen beroemd geworden brief aan de Camden-societeit in Cambridge, waarvan hij eerelid geworden was, in welk schrijven hij de neiging dezer societeit bestreed, om het protestantismus en de hervormde kerk van Engeland met de kerk der middeleeuwen en van het vaste land van Europa te vereenzelven. Omstreeks denzelfden tijd schreef hij ook: „Du devoir des Catholiques dans la question de la liberté de l'enseignement,” welk geschrift het sein werd van eenen hevigen strijd der franse ultramontanen tegen het door den staat geoeffende opzigt over, en diens invloed op de kerk.

Nadat Montalembert in de laatste jaren van Lodewijk Philips weder naar Frankrijk terug gekeerd was, nam hij vlijtig aan de zittingen der pairskamer deel, waarin hij altijd de katholieke kerk, en nu en dan ook de vrijheid verdedigde, als deze schade scheen te zullen lijden. In de kamer werd hij met de grootste hartelijkheid ontvangen en bemind; allen boeide hij door zijne bevalligheid en sierlijke voordragt, en zelfs wist hij door eene eigenaardige kalmte den gene te bezighen, dien hij bestreed. Met kracht en waardigheid verzette hij zich in zijne redevoeringen tegen Rusland en diens absolutistische rigting, omdat de katholieke kerk van Polen door den czaar in het nauw gebracht werd; sprak voor het constitutionele Bel-

gie, omdat daar onder bescherming der staatsregeling de clericale partij uitsigt had om tot de heerschappij te geraken, en koos met ijver en onstuimigheid de partij van den zwitserschen Sonderbund, tot welks ondersteuning hij ook in Parijs een comité voor godsdienstige vrijheid stichtte. Zijne deelneming in de zaak van het catholicismus in Ierland toonde hij door de lijkplegtigheid, die hij op den 10 januarij 1848 in de kerk Notre Dame voor O'Connell vieren deed.

Na de februarij-omwenteling was Montalembert een der eersten van de parlementaire grooten, die zich voor de republiek verklaarden. Toen hij voor het departement Doubs, waar hij goederen bezit, in de nationale en later ook in de wetgevende vergadering gekozen was, verbond hij zich met de club der straat Poitiers, en stond met Thiers, Falloux, Berryer, Molé en anderen aan het hoofd der conservatieven, die standvastig en met geluk in de meeste vragen van den dag aan de socialisten het hoofd boden. Een zeer groot aandeel nam hij aan de debatten, die de expeditie tegen de roomsche republiek ten gevolge hadden, en verscheidene zijner schitterende redevoeringen, voornamelijk die van den 19 oct. 1849 over de voorwaarden, waarop het panselijk gezag in Rome weder hersteld worden moest, vonden door hare onwederstaanbare kracht en meesterlijke bewijsovering de luideste toetsjuiching in eene vergadering, die met zijne zienzwaardige geminns kon instemmen.

In den coup d'état van den 2 december schikte zich Montalembert niet alleen als eene staatkundige noodzakelijkheid, maar hij prees hem ook als eene reddende magt. Hij moest echter weldra zien, dat de onbepalende daad, die het regeringsopperhoofd gewonnen had, niet alleen bestemd was om blootelijk tot wapen tegen de vernielingspartij te dienen, en toen het besluit verscheen, waarbij de goederen van het huis van Orleans verbeurd verklaard werden, ontzeide hij aan de nieuwe magt zijne ondersteuning. Van de leden van het wetgevend ligchaam was hij van nu aan de eenige, die tegen de trapwijze onderdrukking van alle openbare vrijheden zijne waarschuwend stem verhoef. In 1854 had hij aan Dupin, den president der voormalige nationale vergadering, maar toen in eenen geestdriftigen aanbieder van het keizerrijk veranderd, eenen bijzonderen brief gesehreven, waarin vrij harde uitdrukkingen over het karakter der nieuwe regering voorkwamen, en deze brief was buiten zijn weten eerst in een belgisch en vervolgens in een fransch dagblad afgedrukt. Daardoor zag zich de regering genoopt, om bij het wetgevend ligchaam magtigting te verzoeken, om graaf Montalembert wegens belediging des keizers voor de regtbank aan te klagen. In weerwil van Montalemberts welsprekende verdediging werd de zaak toegestaan; doch het geregtsbaf vond in het aangeklagde artikel geene reden ter veroordeeling en sprak hem vrij. Bij de laatste verkiezing der afgevaardigden leed Montalembert eene nederlaag; nogtans heeft hem na dien tijd de franse academie, waarvan hij sedert 1850 lid is, tot bestuuder gekozen. Als zoodanig is hij voorzitter der jaarlijksche vergadering van het instituut, en beeldt hij in de laatste in die hoedanigheid eene redevoering over het verval van het geestelijke en zedelijke leven in Frankrijk onder de tegenwoordige regering.

Daar Montalembert van de valsche vooroorstelling der onaanstaabaarheid van het gezag eener zoo zuiver menschelijke instelling, als de katholieke kerk is, uitsaat, en hij meer uit gevoel, dan door logische gevolgtrekking een verceder der vrijheid geworden is, kan men in zijne opvattingen geene volledige consequentie verwachten. De bittere ervaringen der laatste jaren van zijne staatkundige loopbaan hebben die op veelvuldige wijze gelouterd, waar-

van reeds het in 1856 verschenen boek de *L'Asie de l'Angleterre* getuigenis aflegt. Met welsprekende toetsing van instellingen naar het engelsche voorbeeld, en als misnoegd en bitter aanklager van de toestanden zijns vaderlands is hij onlangs in een in den *Contemporain* verschenen artikel: „Eene beraadslaging over Oostindie in het oostindische lagerhuis” opgetreden. De fransche regering heeft hem daarvoor voor de regtbank geroepen en do graaf werd tot zes maanden gevangenis en eene geldboete van 3.000 francs veroordeeld. De keizer schoude den veroordeelde de straf vrij, doch Montalembert weigerde deze kwijtschelding aan te nemen, gelijk hij ook eene inschrijving, die men in Engeland tot betaling der geldboete voor hem opende, afsloeg. Hij kwam in hooger beroep, waarbij het eerste vonnis gedeeltelijk vernietigd, deels in stand gehouden werd; doch nu schonk de keizer hem voor de tweede maal gratie, waarin Montalembert berust heeft.

Montalembert is een man van middelbare gestalte, met een kalm gelaat, lang haar, dat in het midden gescheiden is en naar achteren nederhangt. De fijne trekken van zijn gelaat, de puntige neus en een blik vol geestdrift geven hem het voorkomen van eenen hofprediker, waarom hij seherstend „onze bisschop” genoemd wordt. Als ervaren redenaar vangt hij aan met zachte, doch heldere en zaehte stem zijn onderwerp te omschrijven, te verdeelen en te rangschikken, maar dan luistert men reeds gretig en met toenemende belangstelling. Als een volmaakt verhaler kiest en verwisselt hij zijne beelden zonder inspanning, zijne vormen blijven sierlijk en eenvoudig. Als een groot kunstenaar gebruikt hij juist ter sude geheele reeksen van meesterstukken van stijl tot aanhang; zijne stem buigt zich gemakkelijk, hij is wegspeled, hetzij hij schertst, verhaalt, berispt of besopt, en het slot zijner rede is steeds waardig en gepast. Zelfs den overwonnen dwingt hij toetsing en hoogachtning af. In het kiezen van beelden en vergelijkingen is alleen Lamartine met hem te vergelijken, en voorzeker zijn er onder zijne landgenooten maar zeer weinigen, die hem in kracht van redenering en sierlijke welsprekendheid kunnen evenaren.

Mr. Gerardus Dornseiffen.

Een nederlander, die niet zoo zeer eene europische vermaardheid verworven, als wel voor zijn vaderland niterst nuttig gewerkt heeft, en aan wien vele mannen, die thans het sieraad van letterkunde en wetenschap, zoo wel in ons vaderland, als op vreemd gebied, uitmaken, hunne opleiding en vorming te danken hebben. Hij werd op den 24 april 1774 geboren, en stierf op den 16^{den} nov. 1858; hij bereikte derhalve eenen 85jarigen ouderdom, waarvan hij verre het grootste gedeelte aan de opvoeding der beschaafde jeugd wijdde, en ook nog in zijne ledige uren voor haar welzijn werkte, zonder daarom zijne eigene studien te veronachtzamen, waaraan hij zich tot in den hoogst gevorderden ouderdom overgaf. Velen onzer geleerde landgenooten, die of zijn onmiddellijk onderwijs mogten genieten en hem als onderwijzer leerden hoogschatten, of die tot hoogere opleiding van zijne voor de aankomende jongelingschap geschreven werken gebruik maakten, zullen zich met dankbaarheid dien achtbaren, onvermoede werkzaam grijsaard herinneren. Daarom moge zijne levensschets hier eene plaats vinden.

Gerardus Dornseiffen, die te 's Gravenhage geboren werd, ontving zijne eerste wetenschappelijke opleiding te Arnhem aan de latijnsche school. Ofschoon hij aldaar door

zijne ouders was geplaatst om tot de predikting te worden opgeleid, openbaarde zich bij hem echter weldra een tegenzin in dit beroep, en leidde hij eene bijzondere voorliefde voor de geneeskunde aan den dag, waarom zijne ouders van plan veranderden en hem bij eenen amsterdamschen heelmeeester in de leer bestelden, ten einde aldaar de eerste kundigheden dier wetenschap op te doen. Te Amsterdam woonde hij de chirurgische lessen van den hoogleeraar Bonn, en die in de kruidkunde van prof. Burmann bij, en maakte hij onder diens leiding een drnk gebruik van den hortus. De vlijtige beoefening van het vak zijner kenze had echter de zucht tot letterkundige studien, waaraan hij zich vroeger in ledige uren gaarne wijdde, niet uitgedoofd, en deze ontving eenen nieuwen prikkel, toen hij in de zoogenaamde Engelsche en Fransche apotheek werd overgeplaatst, waardoor hij eene vollediger kennis van beide talen kon opdoen. Juist toen hij zich naar de hoogeschool wilde begeven om zijne genees- en heilkundige studien te voltooien werd hem ongezocht de betrekking als corrector aan de latijnsche school te Dlaslestein aangeboden, die hij op raad zijner ouders aannam en tot 1801 bekleedde. Hoewel hij zich aldaar in het begin nog steeds met zijne medische studien bezig hield, liet hij die toch later, op raad der prof. van Geuns en Bleuland, geheel varen, om zich bij nitsluiting aan de letterkunde, geschiedenis en rehtsgeleerdheid te wijden; toen hij in 1801 als praeceptor van de latijnsche school naar Utrecht vertrok, promoveerde hij dan ook reeds één jaar later met eene dissertatie: *de jure feminarum apud Romanos* (OVER DE REGTEN DER VROUW BIJ DE ROMEINEN), waartan later eene tweede vermeerderde uitgave het licht zag.

Van nu afield hij zich bijna onafgebroken met het onderwijs der jeugd bezig en treestte hij ook zijne studien aan de vervulling zijner schoone levenstaak, de opleiding van jongelingen, dienstbaar te doen zijn. Daarom begon hij achtereenvolgens eene reeks van handboeken in het licht te geven, die zoo wel de bevordering van grondige kennis der oudheid en der geschiedenis, als ook de aankweeking van den smaak voor de klassieke letterkunde bij zijne leerlingen ten doel hadden. Dat deze pogingen met eenen goeden uitslag bekrond werden, bewijzen de veelvuldige herdrukken van velen zijner werken, en hunne algemeene verspreiding door Noord- en Zuid-Nederland. Zoo werd zijne „Grieksche spraakkunst” vijfmaal, en zijne „Algemeene geschiedenis,” die op aanzoek van het gouvernement geschreven werd, viermaal herdrukt. Men staat in der daad verbaasd, wanneer men het aantal der door Dornseiffen uitgegeven werken naagt, en men vraagt zich af, hoe hij bij zoo dranke ambtsbezigheden den tijd daartoe heeft kunnen vinden; want van 1815 tot 1854 verliep naanweljks een jaar, waarin geene dikwijls zeer omvangrijke werken van zijne hand het licht zagen, welker aantal zelfs wel eens tot vijf of zes klom. Doch Dornseiffen behoorde tot die bevoorregten, die met eenen gelukkigen aanleg en een sterk lichaamsgestel eenen vasten wil paren, om met hunne talenten te woekeren. Voorzien van een buitengewoon sterk geheugen, een scherp en juist oordeel, begaafd met rijke, veel omvattende kundigheden, paarde hij daarmede noeste vlijt, ijzeren volharding en een warm hart voor de vervulling zijner levenstaak, waardoor zijne schoone hoedanigheden eerst recht voor hem zelve en de maatschappij nuttig werden. Zijne uitstekende verdiensten werden dan ook zoo wel door bijzondere personen en genootschappen, als door de regering zelve op hoogen prijs geschat; herhaalde malen werd hij naar andere plaatsen, soms tot hoogst eervolle betrekkingen,

b. v. als hoogleeraar in de regten naar Deventer, in de geschiedenis naar Leuven, enz. beroepen, welke hij echter allen standvastig af sloeg; de koning begiftigde hem met het ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw, en binnen- en buitenlandsche genootschappen droegen hem hun lidmaatschap op. Nadat hij in 1827 tot corrector bevorderd was, nam hij met van Heusde ijerig deel aan de hervorming der latijnsche school, waarbij zij in een gymnasium werd veranderd; in 1832 nam hij den post van rector aan dit gymnasium op zich, en bragt dit door zijne uitmuntende lessen, vooral in de geschiedenis, zijn lievelingvak, tot zeer grooten bloei. Tot lector aan de hoogeschool benoemd, gaf hij openbare lessen ten behoeve der studenten, die hij ook op andere wijzen met zijne kunde en zijnen tijd ter dienste stond, en vond bij al deze werkzaamheden toch nog gelegenheid, om zich ook met andere wetenschappen bezig te houden; zoo nam hij ijerig deel aan de oprigting van het te Utrecht met roem bestaande Physisch Genootschap.

De werkzaamheid van Dornseiffen was hem zoo zeer tot eene tweede natuur geworden, dat zij hem ook in hoogen ouderdom niet verliet. Immers, de 80 jarige grijsaard, sinds eenigen tijd door ligehaamsgebreken gedrongen om zijne betrekking aan het gymnasium neder te leggen, vatte zedurende zijn eervol emeritaat een ijevelingswerk zijner jeugd weder op, en beproefde de *Ilias* en de *Odyssea* in nederd. zesvoetige verzen over te brengen, waarvan de eerste in 1855 te Utrecht het licht zag. Deze arbeid hield hem bijna onophoudelijk bezig; telkens sprak hij daarover met zijne hein bezokkende vrienden, en reciteerde soms daaruit stukken met eene ingenomenheid en een jeugdijg vuur, die men in den afgeleefden grijsaard niet hadde kunnen verwachten. Zelfs nog weinige dagen vóór zijnen dood en reeds op het sterfbed uitgestrekt, hield hij zich nog onledig met maatregelen te nemen voor de goede correctie der drukproeven van dezen zijnen laatsten arbeid.

Aan vele maatschappelijke deugden paarde Dornseiffen eene opgeruimdheid en tevredenheid van gemoed, die hem nog aan den avond zijns levens, waarin het ook geenszins aan stormen had ontbroken, bijbleef. In den huiselijken kring was hij gezellig, leerrijk en scheidte men steeds behagen in zijn door puntige invallen en omerkingen verangenaemd onderhoud. Tot in zijne laatste ozenblikken stelde hij het levendigste belang in alles, wat op het gebied der wetenschappen of in het maatschappelijk leven voorviel, en poogde hij steeds met den tijd mede te gaan, zonder aan het oude onverzettelijk gehecht te blijven, of het nieuwe, juist omdat het nieuw was, af te keuren en te minachten. En zoo als hij daar zat met dat nechtbare hoofd, dat van diep en kalm geestesleven sprekend oog, sedert jaren onverouderd in manieren, leefwijze en kleeding, wat maakte hij dikwijls eene verkwikkende tegenstelling met die gejaagde, rustelooze levensbeelden der maatschappij van onze 19de eeuw! (Overleed).

Balthasar Mathias Keilhau.

De beroemde noorweegsche geognost, is de zoon van eenen predikant, en op den 2 nov. 1797 te Birid in het gebergte, twintig mijlen van Christiania, geboren. Reeds hadden het vulcanismus, het neptunismus en het plutonismus lang verklaard, hoe ver hun gebied zich uitstrekte. Daar voegde zich het zoogenaamde metamorphismus bij hen, hetwelk het tot stand komen van sommige, nog raadselachtige vormingen uit de herschepping (metamorphose)

van haar verband en harer bestanddeelen zocht te verklaren, als een gevolg der inwerking van plutonische of vulcanische rotssoorten op andere steenen. Het baarde zeer groote opschudding, toen men bij het denkbeeld kwam, dat de eigenaardige vorm der kristallijnsche schiefervormingen oorspronkelijk uit water leiachtig afgezet, maar vervolgens door groote hitte gesmolten en tot kristallijne gebragt waren. Op de eerste bewondering van dit denkbeeld volgde echter weldra tegenspraak, en nog altijd is men de zaak niet eens geworden. Toen zocht een man, die, gelijk niemand vóór hem, gelegenheid gehad had om zijne waarnemingen op veeljarige reizen in Noorwegen, het land der oude oorspronkelijke bergen, te doen, de metamorphische werking door eens andere oorzaak dan door den invloed der plutonische hitte te verklaren. Keilhau werd de woordvoerder eener partij, welke de metamorphische werking in de bloote aanraking zocht, waarin zich de diepere vormingen met de bovenliggende leiachtige gesteuten bevinden. Reeds had hij, nadat hij het examen in de wijsbegeerte in 1816, dat in den bergbouw in 1821 en het practisch onderzoek in 1823 had doorgestaan, op staatskosten eene reis door het buiteland gedaan, en zich vooral in Berlijn verder geoefend, doch toen hij in 1826 tot lector aan de universiteit te Christiania benoemd was, de verplichting op zich genomen, om „wetenschappelijke reizen in de weinig onderzochte streken van het vaderland te ondernemen, zoo lang dit nuttig en noodzakelijk geneht zou worden.“ Ver het grootste deel des lands was in een geognostisch opzigt nog volkomen onbekend. Keilhau was jong, bezat krachten en ijer, en zoo bragt hij dan eene geognostische kaart van Noorwegen tot stand, waarvan Oken zeide: „een schoon, uiterst gewigtig werk, nauwelijks te begrijpen, hoe een eenig man dit kan volbrengen.“ In andere landen werden dergelijke stukken alleen door vereenigde krachten in het leven geroepen. Thans werden reizen door Finmarken en Spitsbergen gedaan, daartusschen voorlezingen aan de hoogeschool gehouden, en letterkundige werken („Reis in Oost- en West-Finmarken“) op eigen kosten uitgegeven. Keilhau's benoeming tot hoogleeraar in 1834 werd gevolgd door eene aanstelling bij het geldelijk beheer der bergwerkszaken en bij de commissie der zilverbergwerken; aan zijne bemoeijingen in die betrekking heeft de staat aanzienlijke sommen te danken, die in de laatste jaren door den arbeid in de zilverbergwerken gewonnen werden. In 1838 begon hij in de deusche taal een geognostisch verzamelingswerk, *Gaea Norvegica* getiteld, uit te geven, waarin hij vooral tegen deusche onderzoekers zijne theorien over de steenvorming verdedigde. Maar in onzen tijd maakt het proces van verwing ook in de wetenschappen buitengemeen snelle vorderingen; de partij, die zich om Keilhau en zijne leer gevormd had, stortte ineen, en hij zelf zag zich weldra alleen en verlaten; bij den blaam, dien hij nu outmoette, troostte hij zich daarmee, dat hij mischien te vroeg met dat gene kwam, wat niet algemeen gunstig werd aangenomen. Verstoord over de tegenspraak verviel de ijerige onderzoeker in eene ziekte, die vele jaren duurde, en welke vooral zijn hoofd zeer verzwakte; zijn werk moest langzamerhand geheel gesnakt worden, en zoo treedt hij zonder hoop op heerschap van zijn ambt terug, terwijl hij in zijne levensbeschrijving, die hij zelf in 1857 te Christiania heeft nitgegeven, van het publiek een inzonderheid van de deusche geognosten afscheid neemt.

Voorwaarden.

1. Het werk: **ONZE TIJDGENOOTEN**, de levensschetsen van omtrent 1000 personen bevattende, die thans nog leven, of in den loop des vorigen jaars gestorven zijn, zal een boekdeel uitmaken van nagenoeg 100 vel, en in afleveringen verschijnen van 4 of 5 vel (64—80 kolommen), gelijk aan deze eerste aflevering.
2. Het getal der afleveringen zal alzoo ongeveer 20 bedragen. Titel en inhoud worden bij de laatste aflevering gevoegd. Bij elke aflevering wordt eene alphabetische lijst gevoegd van die personen, welke in deze en in al de vorige afleveringen tot dus ver behandeld zijn.
3. De tweede aflevering verschijnt met 1 maart, en later zal men geregeld met elke maand ééne aflevering trachten te geven. Men teekent in voor minstens 12 afleveringen.
4. De prijs der intekening is bepaald op 60 ets. de aflev., dat is tot den zeer geringen prijs van 15 cents per vel, *bevattende meer dan het dubbele van een gewoon vel druks*. Voor afzonderlijke afleveringen wordt de prijs met de helft verhoogd.
5. Het werk wordt bij het einde van een supplement voorzien, hetwelk verbeteringen en bijvoegselen van de geleverde levensschetsen zal bevatten. Dit supplement zal in alphabetische orde gerangschikt zijn.
6. Men teekent in bij alle boekhandelaren des rijks; te Batavia bij de Heeren **LANGE EN COMP.**, en de Heeren **G. KOLFF EN COMP.**
7. **Hovendien kan men, om eene proef te nemen van hetgene het werk geven zal, afzonderlijk op de drie eerste Afleveringen, zonder verhooging van prijs, intekenen.**

UTRECHT, Februarij 1859.

C. VAN DER POST Jr.

ONZE TIJDGENOOTEN,

LEVENSSCHETSEN VAN VOORNAME MANNEN UIT ALLE LANDEN DER AARDE.

VRJ GEVOLGD HET HOOGDUITSCH WERK:

„Männer der Zeit, Biograph. Lexikon der Gegenwart,”

EN VERRIJKT MET DE LEVENSSCHRIJVINGEN VAN NOG VELE NEDERLANDSCHE MANNEN.

DOOR

J. L. TER WEN.

Inhoud.

	Bladz.		Bladz.
Hendrik van Bordeaux	65	Kapitein Sir James Clark Ross	97
Jacobus Moleschott	66	Pierre Antoine Berryer	98
Matthew Fontaine Maury	68	Franesco Dominico Guerrazzi	99
Frederik Willem IV.	69	Lord Edward Henry Stanley.	102
Lord Derby.	75	John Arthur Roebuck	104
Bernard Pierre Magnan	77	David Livingstone	105
Juan Bravo Murillo	78	Hendrik Leo	107
Karel Hendrik Rau	80	Émile de Girardin	109
Hendrik van Hess	81	Generaal Williams van Kars.	112
Herman Melville	83	Aimable Jean Jacques Felissier	114
Leopold I, koning der Belgen	84	Andres Schelfhout.	116
Sir John Bowring	88	De prins van Pruisen	118
Frans Certain-Canrobert.	89	Abdul Meschid-Khan	120
Marie Joseph Bosquet	91	Sir Colin Campbell.	123
Frederik Willem Thiersch	92	Graaf Paul Kisselew	125
De Gebroeders Grimm	94	Henry Vieuxtemps	127

UTRECHT,
C. VAN DER POST Jr.

1859.

GEDRUKT BIJ GIESEN EN DEWENT.

Prijs 60 Cents.

Het werk, hetwelk wij het genoegen hebben, hier aan te kondigen, rust op den grondslag van een uitmuntend denkbeeld: om met den levensloop, de lotgevallen, de rigting en den geest van de groote mannen van onzen tijd door korte schetsen, die evenwel op naauwkeurige bekendheid met het behandelde onderwerp rusten, onze beschaafde kringen bekend te maken. Niets, inderdaad, kan meer strekken tot leering of tot emulation, om er zich vertrouwd te maken met de werken van die mannen, dan eene schets van hun leven, hun werken en zijn. De eerste aflevering, die ons ons ligt, voldoet in alle opzichten aan de verwachting, die men mogt koesteren en van de uitwerking van het goede denkbeeld en van de bekendheden der bewerkers. Wij hopen slechts, dat hetgeen ons beloofd wordt ten aanzien van de „Nederlandsche” mannen, niet tot de beloften blijven zal. Dan voorzeker zal het Vaderland niet langer verstoken blijven van levensschetsen van tijdgenooten als de Costa, Groen van Prinsterer, Thorbecke, van Hoëvell, van Hall, Rochussen, prof. Ackersdijck, prof. Tideman, Dirk Donker Curtius en anderen. — Aan bewerkers en uitgever wenschen wij eene groote mate van belangstelling bij het publiek toe, om hunne veel omvattende taak, naar eisch en tot het einde toe, te kunnen volbrengen. L.

(Recensie: Zondagblad, 27 Febr. 1859.)

Alphabetische Naamlijst der Personen in Onze Tijdgenooten ,

OP DE 1^e EN 2^e AFL.

	Bladz.		Bladz.		Bladz.
Hendrik Ahrens	24	Hendrik van Hess.	81	Lord Palmerston	8
Pierre Antoine Berryer	98	Alexander von Humboldt	1	De prins van Pruisen	118
Karel Ernst Bock	9	Washington Irving.	29	Aimable Jann Jacques Pelissier.	114
Hendrik van Bordeaux	65	Generaal Williams van Kars	112	William Hickling Prescott	18
Marie Joseph Bosquet	91	Balthasar Mathias Keilhau	63	Pius IX	37
Sir John Bowring	88	Abdul Meschid Khan.	120	Prins Adalbert van Pruisen.	48
Sir Colin Campbell	123	Graaf Paul Kisselw	125	Karel Hendrik Rau	80
Frans Certain-Canrobert	89	David Livingstone.	105	John Arthur Roebuck	104
Maarschalk graaf Castellane.	23	Hendrik Leo	107	Kapitein Sir James Clark Ross	97
Lord Derby	75	Vrijheer Justus von Liebig.	46	Don Juan Prim, Graaf van Reus	31
Benjamin Disraeli	32	Leopold I, koning der Belgen.	84	Andreas Schelfhout	116
Charles Dickens	26	Giuseppe Mazzini	50	Lord Edward Henry Stanley	102
Mr. Gerardus Dornseiffen	61	Graaf Charles Forbes Montalembert	58	Nena Sahib	17
Frederik Willem IV	69	Herman Melville	83	Jacobus Stämpfi	25
Dr. Jonas Furrer	28	Juan Bravo Murillo	78	Johannes, koning van Saksen	54
Emile de Girardin	109	Matthew Fontaine Maury	68	Friedrich Christoph Schlosser	56
Horace Greeley.	42	Bernard Pierre Maguan	77	Frederik Willem Thiersch	92
De Gebroeders Grimm	94	Jacobus Moleschott	66	Lodewijk Umland	42
Francesco Dominico Guerrazzi.	99	Graaf Julius Moray	19	Henry Vieuxtemps	127
Willelm Haidinger	45	Alexander II Nikolajewitsch	30	Stratford de Redcliffe, Viscount	40
Wenceslaus Hanka	16	Napoleon III, keizer der Franschen	11	Graaf Alexander Walewski	27
Graaf Achille Baragony d'Hilliers	53				

Hendrik van Bordeaux.

De onvertoorbare voortgang van het lot strafte de zonden der voorvaderen aan de kleinkinderen, doet schuldelooze hoofden voor de dwalingen van vroegere geslachten boeten, of sleept hen mede in den draankolk der gebeurtenissen, tot welker ontwikkeling en verloop zij niet het minste hebben bijgedragen. Reeds vóór zijne geboorte werd de laatste mannelijke afstammeling van den ouderen tak der Bourbons, de zoon van den hertog van Berry en van de avontuurlijke Carolina Ferdinandine Louisa van Napels door onheil bedreigd. Zijn vader, het tweede kind van den toenmaligen graaf van Artois, den lateren koning Karel X, en dien men voor den krachtigste onder de prinsen van het koninklijke huis hield, werd, toen zijne gemalin, die hem eerst eene dochter geschenken had, nog in het eerste tijdperk hore tweede zwangerschap was, op den 13 februarij 1820 te Parijs door den dolk van den geestdrijvende Louvel vermoord, en deze gruwdaad zehden den ondergang der geheele oudere dynastie voorbereid te hebben. In der daad zou welligt een bedaarnd gegrepen hebben, dan de juliomwenteling opleverde, wanneer de hertog van Orleans de naaste troonsopvolger na Karel X en den zwakhoofdigen Angoulême geworden ware. Dit moest echter niet gebeuren, want zeven maanden na dien moord, op den 29 sept. 1820, beviel de weduwe, wier zwangerschap men vruchteloos getracht had door kommer en schrik te verstoren, van eenen prins, die de namen Hendrik Karel Ferdinand Maria Dieudonné van Artois en den titel van hertog van Bordeaux ontving, en wien men bij het volk achtling en liefde trachtte te bezorgen, door hem als „het kind van Frankrijk” aan te duiden. Het was echter reeds een kwaad voorteken, dat het oogmerk, om voor hem het domeingooi Chambord in naam der natie te koopen, op de openbare meening schipbreuk leed, waarop zieh eene vereeniging van legitimisten vormde, die het genoemde gooi aankocht en het den prins op zijnen doopdag (1 mei 1821) overdroeg. Daardoor openbaarde zich de noodlottige omstandigheid, dat de wettige troonopvolger in de oogen der natie slechts het zinnebeeld eener oppopulaire partij was, en deze betrekking kwam met al hare noodlottige gevolgen volkomen aan het licht, toen Karel X, ten gevolge der juliomwenteling, de kroon ter gunste van dezen zinen kleinzoon nederlegde, voor wien ook de hertog van Angoulême zijn recht van troonsopvolging afstand deed, en daarop niet in het minst acht geslagen werd. Hendrik van Bordeaux moest zijnen grootvader in de ballingschap volgen. Terwijl zijne moeder, wie het niet aan ondernemingsgeest en aan het juiste begrip van de eischen van den nieuwen tijd ontbrak, zich met pogingen tot herstel van haren zoon, maar trouwen ook niet galanterien bezig hield, werd de prins aan het bekrompen hof zijns grootvaders te Praag onder de leiding van den baron Damas opgevoeld, waarbij eerst twee jezuiten het ambt van onderwijzer vervulden, tot dat zij bij het opgroei van den prins door krijgslieden, den generaal d'Hautpoul, en later den generaal Latour-Maubourg, vervangen werden. Daarbij ontstonden partijschappen aan het hof der verdrevene dynastie. Karel X, zoo wel als de hertog van Angoulême, beschouwden hunnen afstand als niet geschied, en de legitimistische partij scheurde zieh in carlisten en henriquinisten. Toen de jonge prins meerderjarig geworden was, snelden aanzienlijke legitimisten

naar Praag, om hem een ridderzwaard en gouden sporen over te reiken, doch werden, omdat de partij van den ouden koning deze huldiging afkeurde, aan de bohemische grenzen terug gehouden, tot dat de prins uit Praag verwijderd en daarmede de poging verijdeld was. Een denkbeeld, om den prins aan den carlistischen oorlog in Spanje te doen deel nemen, leed mede schipbreuk op die twijfelingen over de personen, die men zou hebben te kiezen om hem te vergezellen. Toen Karel X gestorven was (6 nov. 1836), scheurde zieh het hof in de nanhaazers van den hertog van Angoulême, die zieh als Lodewijk XIX liet huldigen, en in die van Hendrik V, tot dat het aan vorst Metternich gelukte, de leden der verbannen dynastie van de washeid dier kleingeestige ijverzucht te overtuigen, en hen tot eendragt te bewegen. Sedert 1838 leefde de geheele familie vereenigd in Gratz. In 1839 echter ging de prins met zijne moeder naar Italie en bezocht Rome en de kleine hoven. De hertog van Blancas had hem tot universeel erfgenaam van een vermogen van omtrent 80 millioen francs benoemd, die hem juist in 1839 toevielen, en waarbij in 1851 nog de heerlijkheid Prosdorf bij Weenen kwam, die hij van de hertogin van Angoulême erfde. Hier en te Venetie heeft hij sedert dien tijd het meest zijn verblijf gehouden. Na den dood van den hertog van Angoulême (3 juni 1844) nam hij in Belgrave-square eene huldiging af nu vereenigde legitimistische fractien aan, maar verklaarde daarbij, dat hij gene gewelddadige beweging in Frankrijk veroorzaken wilde, maar eerst, wanneer zijne verschijning eene noodzakelijkheid was, in persoon optreden zoude. Op den 16 nov. 1846 huwde hij met de rijke prinses Maria Theresa Beatrix Gaëtana van Modena (geb. 14 juli 1817), welk huwelijk nogtans kinderloos gebleven is. Na de februarij-omwenteling gaf in augustus 1850 het verblijf van den prins te Wiesbaden tot een congres van legitimisten aanleiding, waaruit echter wederom bleek, dat de prins geenszins geneigd was, om voor zijne verheffing iets op het spel te zetten. Naderhand hebben zieh legitimisten en orleanisten dikwijls met de zoogenoemde fusie-plannen bezig gehouden, terwijl zij daardoor eene vereeniging trachtten te bewerken, dat de prinsen van het huis Orleans Hendrik als huu wettig opperbehoofd erkennen, doch deze den graaf van Parijs tot zijnen opvolger benoemen zonde. Het schijnt zeker, dat noch alle leden van beide, door diep ingrijpende beginselen gescheiden partijen zieh in de zaak vereenigt, noch ook de hertogin van Orleans in eeneu stap bewilligt hebben, die op de troonsbestijging van den grootvader harer kinderen eene donkere vlek zou geworpen hebben. Ook heeft Hendrik V zieh al zeer weinig moeite om deze zaak gegeven. Hij vertoont zieh als een niets minder dan ondernemend en ererzuchtig man, en schijnt zieh blootelijk in het bewustzijn zijner aangeborene waardigheid te koesteren, welker wezentlijke beteekenis hij allen op grond der beginselen van de oude monarchie weenschen mag, terwijl de dynastie Orleans hare beteekenis als vertegenwoordigster van het constitutionele stelsel heeft.

Jacobus Moleschott.

J. Moleschott is naast Karel Vogt misschien de uitstekendste natuuronderzoeker der jongere materialistische richting, omdat hij inzonderheid de kunst verstand, om een groot deel des volks binnen den kring zijner ziens- en denkwijze te lokken. Hij werd in het jaar 1822 op den 9 augustus te 's Hertogenbosch geboren, en ontving van zijnen vóór

weinig maanden gestorven vader, die aldaar geneesheer was, eene zorgvuldige opvoeding, vooral onderwijs in de nieuwere talen, en onder den invloed van het vaderlijke voorbeeld ontwikkelde zich bij hem geheel van zelf de neiging voor het geneeskundige vak. Op zijn vijftiende jaar kwam Moleschott op het pruisische gymnasium te Kleef, van waar hij in 1842, en dus in den ouderdom van 19 jaren, naar de hoogeschool te Heidelberg vertrok, om in de geneeskunde te studeren. Hier waren liet vooral de scheikunde, de physica en physiologie, onder leermeesters als Tiedemann en Bischoff, waaraan de jongeling zich wijdde, die zich daarbij met hartstogtelijke vereering aan de studie der filosofie van Hegel overgaf. In 1845, op zijn 22de jaar, werd hij doctor in de geneeskunde, nadat hij reeds vroeger door een „Critisch onderzoek van Liebig's theorie der plantenvoeding" van de Haarlemsche Maatschappij eenen gouden eereprijs verworven had. Toen hij in zijn vaderland was terug gekeerd, zette hij zich te Utrecht als practiserend geneesheer ned. Weldra begon hij in gemeenschap met Mulder, Donders en van Deen uitgebreide chemische en physiologische onderzoekingen, waaruit de met Donders uitgegevene „Nederlandsche bijdragen tot de anatomische en physiologische wetenschappen" voortvloeiden. In zijne wijsgeerige rigting naderde Moleschott van nu af meer en meer die van Feuerbach.

Hij ging echter weldra weder naar Heidelberg terug, waar hij zich met paschen 1847 als privat-docent voor chemie en diætica, vervolgens voor de profondervindelijke physiologie en anthropologie, alsmede voor de anatomie neerzette. Hij kreeg weldra talrijke leerlingen. Toen echter gevoeld hij zich ook aangespoord, om aan de wereld de uitkomsten zijner onderzoekingen over wetenschappelijke vraagstukken voor te leggen, die de algemeene belangstelling moesten opwekken. Voor mannen van het vak schreef hij de „Physiologie der voedingsmiddelen. Een handboek der diætetiek," en voor het volk: „Leer der voedingsmiddelen;" beide werken verschenen in 1850 en vonden grooten, openlijk uitgesproken bijval, vooral om de meesterlijke behandeling van den vorm. Inzonderheid verspreidde het laatstgenoemde werk, waarvan de derde druk in 1858 verscheen, en waarin hij met groot zelfvertrouwen de werkzaamheden van den geest als de uitkomsten van stoffelijke en lichamelijke werkingen voorstelde, zijnen naam tot in de verste kringen; van eene andere zijde echter verwekte dit werk ook de hevigste tegenspraak. Zijne naturalistische zinswijze, die niets van eene zelfstandige levenskracht, niets van eene ziel weten wil, wier wezen niet uit natuur-wetenschappelijke daden ontwikkelde worden kan, ontwikkelde hij verder in zijne „Physiologie der stofwisseling in planten en dieren" in het jaar 1851, en inzonderheid in den „Kreislauf des Lebens" (Maintz, 1852, 3^e Aufl. 1858). Hier bruk hij vooral met Liebig eene lans, daar hij door het laatste werk antwoorden op diens beroemde „Chemische brieven" gaf. Met de strengste en bondigste rednering poogde hij vele beweringen en verklaringen van Liebig te wederleggen.

Het streven van Moleschott, die even als George Forster (van wien hij in 1854 eene levensschets uitgaf) in de kennis en in het weten eene grotere magt zag, dan in het geloof, verwekte bij de bestuurders der hoogeschool te Heidelberg aanstoot; men wilde niet dulden, dat hij langer in dien geest openbare voorlezingen houden zoude. Maar zijne vrijwillige terugtreding uit den academischen werkkring te Heidelberg werd in den herfst van 1855, in weerwil van eene kleingeestige tegenkanting, gevolgd

door een eervol beroep aan het polytechnium te Zurich, alwaar hij zijn leeraarsambt met de daarna in het licht verschenen redevoering „Licht en Leven" (vertaald, Utrecht, 1856) opende. Sedert dit oogeblik houdt hij niet op, den natuurvorscher door vele opstellen in wetenschappelijke tijdschriften, alsmede door een zelfstandig, door hem bestuurd physiologisch tijdschrift: „Onderzoekingen voor de natuurleer des menschen en der dieren", bijken van eene onafgebrokenen vlijt te geven. Moleschott toont in al zijne werken wijsgeerige redeneerkunst, groote duidelijkheid en veel omvattende kennis. Dat hij bij zijn zuiver scheikundig materialismus tot gevolgtrekkingen geraakt, die de geheele realistische rigting der natuurwetenschappen in eenen kwaden naam brengen, is een verwijt, dat mannen van het vak, die zelven tot deze rigting behooren, hem niet ten onrechte doen. Hij deinst voor geene sluitreden terug, wantoe hem het natuurwetenschappelijke denken van zijn standpunt dwingt, al strijdt die dan ook geheel en al met de heersche meening; hij ontziet zich echter ook niet, om zijne gevolgtrekkingen oprecht en openlijk voor de geheele wereld uit te spreken. Zijne populaire werken bezitten, zelfs voor anderdenkenden, iets aantrekkelijks door de hem eigene, zoo kunstvolle, bijna dichterlijke wijze van inkleeding.

Matthew Fontaine Maury,

geboren den 14 januarij 1806 in Virginie, in het graafschap Spottsylvania, behoort tot eene aanzienlijke amerikaansche familie, wier stamvader James Fontaine, een prediker der hugenoten, was, en omtrent welke Miss Anna Maury, terwijl zij de zelfbiographie van dien prediker op nieuw uitgaf, belangrijke mededeelingen gedaan heeft. Toen Maury vier jaren oud was, verhuisden zijne ouders naar Tennessee. De in eenen nog zoo jongen staat zeer gebruikte inrigtingen van onderwijs gaven weinig uitzipt op goeil en deugdelijk schoolonderwijs. Daar voorts zijne ouders voor de zorgvuldige wetenschappelijke opleiding van Matthew, die nog acht broeders en zusters had, niet veel konden besteden, was het een groot geluk voor hem, dat de bisschop James H. Otey zijnen voortreffelijken aanleg vroeg leerde kennen en het oog over zijne opleiding hield. In 1824 ging Maury als kadet aan boord van de Bradywine en zeilde met general Lafayette naar Frankrijk. Na zijne terugkomst ging hij op hetzelfde fregat naar den Grooten Oceaan, werd op de Vincennes overgeplant in deel met dit schip de verdere reis om de narde. Op eenen tweeden togt naar den Grooten Oceaan werd hij als luitenant op de Potomak overgeplant. Gedurende die zeetogten besteedde hij elk ledig oogeblik vooral aan het bestuderen der wiskunde, en bediende zich daarbij, om te gelijk zijne kennis van de nieuwere talen uit te breiden, van spaansche werken. Daar hij aan zich zelven ondervond, hoe moeilijk de naar wetenschappelijke vorming strevende zee-man te midden van de storingen en belemmeringen van het zeeleven zijne bouwstoffen uit de verschillende werken moet bijeen zamelen, begon hij, om anderen dezelve moeite te sparen, op de Vincennes zijn uitstekend werk over de zeevaart, voltooid dit op de Potomak en gaf het in 1835 uit. In hetzelfde jaar werd hij tot sterrekundige bij de expeditie tot onderzoek der Zuidzee benoemd, doch sloeg, toen de commodore Jones voor het opperbevel dankte, die betrekking af. Een in 1839 geschreven artikel, dat in den Southern Literary Messenger geplaatst was, bevat voorstellen tot regeling van

den Zuid-zeehandel; te gelijk ontwikkelde hij zijne beschouwingen over den Golfstroom en de stroomingen der zee, en haar naut en gebruik voor de scheepvaart. Terwijl Maury in oktober 1839 van Tennessee naar Nieuw-York reisde, om aan boord van een schip te gaan, dat met kustopnemingen belast was, had hij het ongeluk, op zijne reis door Ohio bij het omwerpen der postkoets zoo belangrijk gekwist te worden, dat hij na eene ziekte van verscheidene maanden kreupel hleef en daardoor voor de actieve zeedienst ongeschikt werd. Dit voor Maury zelve zoo betreutenswaardige ongeluk heeft aan de wetenschap der zeevaart groote voordeelen aangebraut. Terwijl hij nog in een ellendig gasthuis aan zijn ziekbed gekluisterd was, schreef hij eene reeks van opstellen over verschillende misbruiken bij de marine, vol humor en bijtende scherpte. Na zijn herstel kreeg hij het opzigt over de aan de regering toebehoorende boeken en kaarten, en trad naar het hoofd van het nationale observatorium en het hydrographisch bestuur — sedert 1855 onder den naam: „Naval Observatory” verenigd. Beide inrigtingen hebben hare uitbreiding en praktische ontwikkeling vooral aan het doorzigt en de bewonderenswaardige vlijt van Maury te danken. In 1842 trad hij het eerst met zijnen voorzigt te voorschijn, om alle waarnemingen van wind en stroom naar een bepaald plan in te rigten, en leide alzoo den grond tot zijne beroemde kaarten en voorschriften voor zeevaarders.

In 1853 nam hij deel aan het congres der zeemogendheden te Brussel en werkte daar vol geestdrift voor de aanneming van een gelijkmatig stelsel van waarnemingen ter zee. Wat hij in de rijke, maar nog ongeregelde en moeilijk te gebruiken verzamelingen van de hem ter dienste staande amerikaansche bouwstoffen van logboeken, scheepsjournalen, zeekarten enz. met moeite bijeen bragt, wilde hij voortaan, even als in de bijzondere afdelingen van eene voortreffelijk gerangschikte archievenkast, ten nutte der wetenschap naar bepaalde regelen verzameld zien, en met hulp van de hoogstmogelijke kennis van de stroomingen der zee en der atmosferen, alsmede van de zeebekkens, den zeevaarders den naasten en veiligsten weg op zee aanwijzen. De uitkomsten zijner even menigvaldige als diepe navorschingen schreef hij in zijne in 1855 verschenen natuurkundige geographie der zee (8, 274 bladz.; 2de druk 1857, 8, 360 bl.) neder, waarvan prof. Dr. Botger eene gunstig beoordeelde duitsehe vertaling (1856) gegeven heeft. Het werk onderscheidt zich door helderheid van voorstelling en rijken inhoud meer, dan door de schikking, die logischer zijn kon. Buitendien heeft Maury nog bij zijne wind- en stroomkaarten vele belangrijke bijlagen gegeven, en ook door vele voortreffelijke voordrachten voor geleerde genootschappen de algemeene opmerkzaamheid tot zich getrokken.

Frederik Wilhelm IV.

In een oogeblik, waarop eene hoogstgewigtige vorstelijke loopbaan ten gevolge van een ongeluk, dat de deelneming van elk gevoelig mensch wekt, een einde schijnt te nemen, en waarin de gespannen verwachtingen op de eerstvolgende, daardoor veroorzaakte veranderingen in de regering van Pruisen gerigt zijn, kan het niet ongepast zijn, om eenen terugblik op het leven en werken van eenen vorst te werpen, die, nog vóór de doodsengel hem heeft opgeroepen, van het staatkundig tooneel is afgetreden, omdat eene donkere wolk op zijnen rijkbegeaften geest is nedergedaald.

Frederik Wilhelm IV was het tweede kind en de eerste zoon van den toenmaligen kroonprins, den lateren koning Frederik Wilhelm III, en van diens onvergetelijke gemalin Louisa van Meklenburg-Strelitz, en werd op den 15 oct. 1795 geboren. (Zijne zuster was reeds op den dag harer geboorte gestorven). Toen hij twee jaren oud was, beklom zijn vader den troon. Werd hem zijne schranderde en teergevoelige moeder ook reeds vroeg door den dood ontruk (1810), zoo trof dit onheil hem toch niet zoo vroeg, dat zij niet nog een wezentlijk aandeel aan de vorming van zijnen geest en zijn hart hadde kunnen nemen, en ook in de ongelukkige beproevingsjaren 1806—1812 was zijn geest reeds genoegzaam ontwikkeld, om ook in deze school indrukken voor zijne verdere opleiding op te doen. Tevens werd ook de stelselmattige opvoeding van den jongen troonopvolger met de grootste zorg ter harte genomen. Ouder het onmiddellijk opzigt van eene nauwgezeten vader en eene edelzinnige moeder werd alles in het werk gesteld, om den weetgierigen geest van den jongen prins met veelzijdige kennis en eele grondbeginselen te verrijken, en van J. F. G. Delbrück en den lateren minister Ancillon ontving hij het voorbereidend onderwijs voor hoogere studien. Scharnhorst en Knesbeck gaven hem het eerste onderrigt op krijgskundig gebied. Onder Savigny, Niebuhr, Ritter en Lancizolle oefende hij zich later in de regtgeleerdheid en staatkunde, terwijl de wakker zyn van den prins voor de plastische kunsten voornamelijk door Schinkel en Rauch werd aangekweekt en gevormd. Het is een kenmerkende trek in het karakter van den prins, dat hij jegens zijne leermeesters voortdurend eene bijzonder dankbare toegeneenheid en eene innige verkleefdheid heeft aan den dag gelegd. Het jaar 1813 riep ook hem van deze vreedzame bezigheden naar de legers. Hij trok Leipzig mede binnen, woonde in 1814 de gewigtigste gevechten in Frankrijk bij, was bij den intogt in Parijs, vergezeld zijnen vader naar Engeland en snelde ook in 1815 naar het leger, aan welks laatste operatien hij deel nam. Hij heeft in deze veldtochten persoonlijke moed en eene levendige belangstelling in het afwisselende en aan gewigtige voorvalten rijke krijgsmansleven getoond, maar toch daarbij geene bijzondere voorliefde voor het militaire element opgevat. In de volgende jaren tot op zijne troonsbestijging, gedurende welke hij eene reis naar Italie ondernam, nadat hij zich (29 nov. 1823) met de prinses Elizabeth van Beukeren in eenen door wederzijdsche liefde en achting gekliken, maar kinderloos gebleven echt verbonden had, hield hij zich voornamelijk met wetenschappelijke en kunstoefeningen bezig, leefde stil en afgezonderd in eenen uitverkoren kring van geestvolle mannen, waaronder boven allen Alexander van Humboldt zijn vriend en leidman was, en oefende geenen werkelijken invloed op de staatkunde. Evenwel was hij aan het hoofd geplaatst der commissie, die benoemd was om de inrigting der steden voor te be-reiden, en welke werkzaamheden de sedert 1823 bestaande regeling der provinciale staten ten gevolge hadden. Hij deed ook herhaalde reizen door de provincien, bij welke gelegenheden zijn vriendelijk en innemend voorkomen, zijn verstandig gedrag, de juiste tact, dien hij overal wist aan te slaan, en zijne wellbespraaktheid, die hem nooit verlegen liet, den gunstigsten indruk maakten en ten minste bij die genen, welke hem van nader bij leerden kennen, menig vooroordeel leden verdwijnen, dat begonnen was zich te verspreiden. Want even als van de eene zijde in dien tijd talloze anecdoten, invalen en aardige gezegden verhaald werden, waarvan velen naar en velen blootelijk verzonnen waren, en die van den schranderden geest en het vaardig

vernunft van den prins getuigen, zoo werd ook van de andere zijde over zijne staatkundige gevoelens en sympathien meeningen verspreid, die geschikt waren, om ten minste de liberale kringen bezorgd te maken. Men geloofde, dat hij voor de inrigtingen der middeleeuwen dreepte, dat hij over het algemeen eene staatkundige romantiek huldigde, dat hij bovenal den adel en diens herleving begunstigde, en bovendien ook eene mistiek-orthodoxe kerkelijke rigting toegedaan was. Er was iets waars in deze meening, doch dit was ook overdreven, verminkt en eenzijdig voorgesteld. De prins was een vijand van het rationalismus, voor zoo verre het zich oppervlakkig en geesteloos aan hem vertoonde, zoo wel op het staatkundige als op het kerkelijke gebied, zoo wel in democratisch als in bureaucratisch omhulsel. Hij was de conservatieve, ja ook de reactionnaire rigtingen toegedaan, voor zoo ver hij haar aan hare beste zijden oppvatte, terwijl hij vele instellingen en rigtingen even zoo idealiseerde, als het idealismus de zijnen. Geenszins was hij echter een tegenstander van waarlijke vrijheid en van een edel staatsleven, voeleer een warm vriend van alles, waarvan hij hopen kon, dat het tot de opbeuring des volks en der menschheid zou kunnen bijdragen. Op het godsdienstig gebied was hij noch bekrompen bigottisch, noch onverdragzaam, maar wel op positief kerkelijken grondslag door een warm godsdienstig gevoel beziel. Buiten kijf een man van uitstekende beschaving en rijken geest, was hij tevens vervuld van de edelste bedoelingen; maar daar hij eenen meer dichtertlijken dan praktischen geest bezat, heeft hij veel nagejaagd, dat niet met den tijdgeest overeen kwam, en niet die vastheid van wil ontwikkeld, die hem misschien zwaardere strijd bereiden kon, maar hem ook zoo behoed hebben, om dat gene te moeten doen, wat tegen zijne innigste natuur streed.

Stellig is het in alle geval, dat hij sedert zijne komst aan de regering, die op den 7 juni 1840 plaats had, zich bijna overal anders voordeed, dan men, niet alleen naar de opgevatte gevoelens omtrent den nieuwen koning, maar ook volgens zijne openlijke verklaringen verwachten kon. Het is bekend, welk eenen verbanden, bijna bewelmenenden indruk de treffende troonrede des konings bij zijne huldiging te Berlijn maakte, en hoe hij toen, waarschijnlijk tegen zijne eigene bedoeling, verwachtingen weder opwekte, die door de ontwikkelende verklaringen, welke hij (9 sept.) aan den pruisischen landdag op diens verzoek om eene inrigting der rijkstenden gegeven had, den bodem ingeslagen waren. Elk legde de krachtige woorden des konings, die de edelste strekkingen van den tijd beloofden te bevredigen, maar dit niet in den vorm en de taal van den tijd deden, naar zijnen bijzonderen zin uit. Zij werden daarenboven door vele verzoenen en hoop inboezemende stappen vooraf gezegd, en in den eersten tijd gevolgd. De generaal van Boyen werd reeds op den 6 juli in den staatsraad beroepen, en trad op den 22 nov. weder in werkelijke dienst, nadat hij eenmaal, juist over het vraagstuk der constitutie, met Willem van Humboldt ontslagen geweest was. De opperpresident v. Schön werd staatsminister (10 sept.). Professor Arndt werd (21 juli) weder aangesteld, Jahn (27 oct.) van het opzigt der politie ontheven, en eene algemeene amnestie voor staatkundige misdrijven verleend. (10 aug.). De aartsbischop van Posen keerde in zijn bisdom terug, en de keulse zaak werd op bemiddelende wijze beslecht. De gebroeders Grimm werden naar Berlijn beroepen. De censuur werd wezenlijk verzacht. Maar toch was op den duur gene der tegenover gestelde rigtingen trevreden gesteld. Het liberalismus was

met veleerlei maatregelen en zich openbarende of vermoede bedoelingen ontevreden, en ook dat, wat om zinentwil gedaan werd, was het niet genoeg; de koning bereikte zijn doel niet. De beroepingen der genoemde, bij het volk beminde mannen gingen ook gepaard met de zulken, die aan de heerschende meening mishaagden; pogingen, die tot versterking van den adel, of tot bemoeielijking der echtscheidingen gemaakt werden, vonden hevige tegenspraak. De pers bediende zich van hare twijfelachtige vrijheid op eene wijze, die weldra de opheffing dier vrijheid ten gevolge had, hetwelk na de korte verligting des te smartelijker trof, en toch weinig bantte. In zijne warme liefde voor kunst en wetenschap riep de koning mannen in zijne nabijheid, die in letterkunde en kunst uitblonken: Tieck en Rückert, Schelling, Stahl en Huber, Mendelssohn-Bartholdy en Cornelius. Ondertusschen waren deze mannen meestal niet bij het volk gezien, en ten deele de rigting toegedaan, die men argwaande en haatte; deels beviel de meerderheid der mannen te Berlijn noch aan elkander, noch aan anderen, en sommigen zochten weldra weder eene andere schuilplaats op. Wel gaf de koning ook aan den zanger van het Rijnlied, Beeker, en daarna ook aan den dichter Freiligrath een jaargeld; maar even als Beeker na dit lied, dat slechts uit de stemming des tijds was voortgevloeid, niets meer leverde, dat die onderscheiding waardig was, zoo moest de koning ook zien, dat Freiligrath later voor het jaargeld bedankte. Veel, wat met de beste bedoeling begonnen werd, bleef onbeantwoord, werd niet begrepen, of ook wel verkeerd uitgelegd. Dit was onder anderen het geval met het aandeel, dat de koning aan de stichting van een evangelisch bisdom te Jeruzalem nam (1841), zoo wel als met de stichting der voor het werkdagje christendom bestemde Zwannerode (1843), die kort daarna spoorloos verdween en, schoon niet zonder ophef aangekondigd, niet het minste uitwerkte.

Het zichtbaarst was het evenwel de kerkelijke rigting, waarvan men zich tegen de nieuwe regering bediende. Het denkbeeld van den „christelijken staat,” dat de koning voorop gesteld had, werd met verbittering angevallen, en terwijl de koning wellicht slechts eene hervorming van het godsdienstige op den grondslag der kerkelijkheid bedoeld had, argwaande men allerlei plannen van achteruitgang en domperij, en vreesde men de zegepraal eener ultra-kerkelijke partij en nieuwe Wöllneriaden, als onder Frederik Wilhelm II en diens geestelijken minister Wöllner. De bewegingen der duitisch-katholieken en der lichtvrienden, waarvan de laatsten eene reactie van het rationalismus waren tegen de gevaren, die het bedreigden, riepen tegenaanregelingen te voorschijn, die deze bekommeringen nog meer deden toenemen. De evangelische algemeene synode, die in 1846 te Berlijn gehouden werd, en waarin zich veel geest en schoone gezindheden openbaarden, hadde kunnen dienen, om die ongerustheid weg te nemen; maar ook zij liet geen spoor van haar aanwezigheid achter en was vergeten, zoo dra zij gesloten was. Ook hadden er vele andere zaken plaats, die, zoo als de verbanning van Weleker en van Itzstein uit Berlijn en Pruisen (1845), het verbod van de Rheinische Zeitung en der Leipziger Allgemeine Zeitung (1843), gelijk later nog van verscheidene kleinere bladen, het ontslag van Hoffmann van Fallersleben (1842) en anderen, misnoegen baarden. In de ministerien hadden menigvuldige wisselingen plaats, en wanneer dezen zich tot enkele personen bepaalden, zocht men de oorzaak in de vooronderstelling, dat de koning, bij al zijne persoonlijke vriendelijkheid, toch in de

behandeling der zaken en van zijne staatsdienaars wezentlijk van zijnen vader verschilde. Hij deed veel voor kunst en verfranjing des lands, en besteedde met milde hand aanzienlijke sommen voor openbaar nuttige doeleinden; maar ook daarvan maakte men gebruik om bezorgheid over den staat der geldmiddelen te wekken, welke, gelijk zoo dikwijls, meer invloed had, dan het latere bewijs harer ongrondigheid. — Ook naar buiten hadden wezentlijke veranderingen plaats. Frederik Wilhelm III had zijnen zoon het getrouwe vasthouden aan het verbond met Oostenrijk en Rusland als zijne laatste vermaning op het hart gedrukt, en gedurende zijne regering had eeuzegezindheid tusschen Pruisen en Oostenrijk geheerscht, omdat er wederzijdsch vertrouwen bestond en er zich geen nauwer openbaarde. Sedert 1840 werd de betrekking van beide zijden koeler, en tusschen de deutsche mogendheden ontstond op zijn minst een gebrek aan welmeenende samenwerking, eene groote afzoudering, waarvan het eerste gevolg de lijdelijkheid van den bondsdag was. Voorzeker strekt het daarbij den koning tot eer, dat hij wel inzag, wat van de wezentlijk deutsche najagingen goed en regtmatig was, gelijk dan ook in het pruisische kabinet wel zal gevoeld zijn, dat de pruisische beweging uit de kleinere staten steeds nieuw voedsel verkreeg. Het is echter eerst, toen het te laat was, bekend geworden, wat de koning reeds in 1847 voor Duitschland had willen doen. Ongetwijfeld hadden ook de gezindheden des konings, die hij herhaaldelijk in het openbaar uitsprak, aan de beweging voedsel gegeven, zonder haar te bevredigen. — In de zaak der constitutie eindelijk nam alles toch eenen geheel anderen keer, dan het in den beginne gescheuen had. De koning had zich met vastberadenheid tegen het stelsel verklaard, dat door den tijdgeest voorop gesteld werd, en had dit gedaan, niet uit absolutistische neigingen, maar uit doctrinaire overtuiging. Nogtans kwam hem en zijnen raadslieden welligt het verlangen daarnaar zoo magtig voor, dat men zonder uitwendige noodzakelijkheid herhaalde pogingen deed, om het, zonder het beginsel te erkennen, in eenen anderen vorm dan de tijd het wilde, te bevredigen. Dit was het geval bij de vorming ee bijeenroeping der vereenigde commissien uit de stenden (1842), en bij de verrassende verordening van 3 febr. 1847, die den vereenigden landdag in het leven riepen. Maar al deze pogingen leden schipbreuk, terwijl zij aan de beweging eene nieuwe stem en eeneu nieuwe steun gaven, zonder haar te bevredigen. Eveneens was de in 1847 vergunde invoering der openbaarheid en mondelijke behandeling bij de regtszittingen voor den toenmaligen tijdgeest niet voldoende, omdat de jury achterwege bleef. — In dit eerste tijdvak van 's konings regering vallen ook de onlusten der werklieden in Silezie (1844), de poging tot den poolschen opstand in 1846, en de opschuddingen over de duarte in hetzelfde jaar. De op den 26 juli 1844 tegen den koning gepleegde aanslag van Tscheh was, gelijk later die van Sefeloge (23 mei 1850), een op zich zelf staand uitvloeisel van persoonlijke inzigten en gevoelens.

Nog had de regering ten minste naar het uiterlijke haar standpunt vrij wel bewaard; de beweging scheen uitwendig verzwakt en afgemat, en de vereenigde commissien be-radslaagden juist over de paragrafen van niet-staatskundige wetsontwerpen, toen de februarij-omwenteling van 1845 uitbrak. De koning handelde eerst in het denkbeeld, dat hij van zijn eigen land zeker was en hij door zijn sterk leger ook de kleinere deutsche staten zou kunnen beschermen tegen de omwenteling, wier regering hij tot vasten tegenstand aanmaande. Nogtans werden sommige

inwilligingen gedaan, die aan de toemalige eischen niet voldeden, en welke op den 18 maart, ten gevolge eener bezending uit de Rijnlanden, zoo vermeerdert werden, dat zij aan de wenschen der meer gematigde liberalen beantwoordden. Juist toen had er echter een opstand te Berlijn plaats, dat met barricaden overdekt werd; want de radicalen wilden hun doel niet door vergunning, maar door strijd bereiken; zij wilden de regering overwonnen hebben. De troepen werden tegen het oproer afgezonden, zij bestreden het manmoedig, en de overwinning der regering scheen zeker, toen de koning onder thans nog niet genoegzaam opgehelderde omstandigheden de troepen terug riep en de zegepraal aan het oproer overliet, terwijl hij het volk het allereerst door het instemmen in alle destijds opgekomen ideën trachtte te bedaren. Evenwel stelde hij nog in het oogenblik van dien bekenden omrid op den 21 maart zijn geweten vrij tegen het denkbeeld, van het aantasten van vreedende regten. Wij loopen spoedig over de maanden heen, gedurende welke, onder vele wisselende ministerien, de nationale vergadering te Berlijn zitting hield en beproefde wetten voor te schrijven. Hare eigene buitensporigheden en gebreken wekten de monarchaal-conservatieve gezindheden en krachten in het pruisische volk dermate op, dat in nov. 1848 de herstelling van het koninklijk gezag snel en zonder moeite gelukte, en de beslissing der zaken op nieuw in handen der regering bragt werd. De volgende jaren werden gekenmerkt door stappen, waardoor de koning en zijne ministers sekenen te willen bewijzen, dat zij van de vroegere inwilligingen of verwachtingen zoo veel maar enigzins mogelijk was wilden vervullen. Wel sloeg de koning op 2 april 1849 zijne verkiezing tot deutch keizer af; maar het pruisische unie-ontwerp van den 26 mei bevatte toch, in eenen anderen vorm en met de onvermijdelijkste beperking, hetzelfde, en dit denkbeeld heeft men uiterlijk eerst laten varen, toen het tot op het punt van eenen deutchen broederoorlog gekomen was (nov. 1850). — Voorts had men op den 5 dec. 1848 eene constitutie goetvroeerd, maar die zoo veel mogelijk in den zin der beweging van dit jaar ingerikt, waarna zij tot op den 31 januarij 1850 herhaalde malen herzien en van hare radicalste bepalingen gezuiverd is. Eerst toen bezwoer de koning haar, maar toch niet zonder aan te duiden, dat hij nog verdere herzieningen hoopte en vooronderstelde. Dit was genoegzaam de laatste maal, dat hij, wat hij sedert 1848 zoo dikwijls gedaan had, in het openbaar met zijne persoonlijke gevoelens in het staatskundige optrad. Van dien tijd af trok hij zich meer en meer terug en liet de constitutionele regering aan zijne ministers over. — De golven der inwendige beweging waren gestild, en de uitwendige staatkunde was het thans, die Europa schokte of ten minste bezig hield. Hoe ver de in de laatste jaren door Pruisen gevolgde staatkunde in den koning of in zijn ministerie haren grond heeft, is ons onbekend. Pruisen genoot inwendige rust en uitwendige vrede; de kamers werden altijd gunstiger voor de regering zamen gesteld, en de koning kon zich in rust aan zijne oefeningen in wetenschap en kunst, bovenal aan het oprigten van zijne gebouwen overgeven. Evenwel ging hij ook dikwijls op reis, om zakenkomsten met gekroonde hoofden te hebben, ontvangen bezoeken te beantwoorden en dergelijke. Op eene dier reizen naar Weenen, in den nazomer van 1857, sprande hij zich missehalen al te veel in. Reeds op de terugreis overviel hem eene ongesteldheid, die zich, toen zij weder geweken scheen, zoo dat de koning reeds weder eene nieuwe reis naar Silezie wilde ondernemen, op 6 oct.

berhaalde en eene toestand te voorschijn riep, ten gevolge waarvan de koning op den 23 oktober 1857 aan zijnen broeder, den prins van Pruisen, vooreerst als plaatsvervanger en regent, de regering overdroeg. Deze opdracht is naderhand meermalen herhaald, en daar ook een langduriger zomerverblijf des konings in Tegernsee (1858) de gewenschte beterschap niet gebragt had, zoo volgde op den 7 oct. 1858 een koninklijk besluit, waarbij de prins van Pruisen voor den tijd, tot dat de koning zelf weder in staat zou zijn om zijn koninklijk ambt te vervullen, als regent met koninklijke magt bekleed werd.

Lord Derby.

met zijnen volledige naam Edward Geoffrey Stanley, earl of Derby, het tegenwoordige hoofd der conservatieve partij in Engeland, begon zijne staatkundige loopbaan als liberaal, want de Stanley's behooren tot de oude whig-familien des lands. Hij werd op den 29 maart 1796 te Knowsley-Park in Lancashire geboren, kreeg zijne opvoeding te Eton en te Christchurch in Oxford, en trad reeds in 1822 in het lagerhuis, waarin hij gedurende de eerstvolgende 20 jaren eene gewichtige rol speelde. Voorzigtig er op bedacht, om vooraf de gebruiken en den geest van het lagerhuis te leeren kennen, wachte hij met zijne eerste redevoering tot in 1824, en oogtte daarbij reeds grooten lof in. In de tweede redevoering in dezelfde zitting, waarin hij de kerkelijke aangelegenheden van Ierland behandelde, toonde hij reeds in eene goede mate de strijdvaardigheid en den snellen takt van een ervaren parlementairen kamprechter. Macauley zeide van hem, dat zijne kennis van de wetenschap der parlementaire verdediging op een instinct geleek, en dat het moeilijk vallen zoude, eenen anderen redenaar te noemen, die zich niet ten koste zijner toehoorders tot meester in zijne kunst gemaakt had. De jonge talentvolle aristocraat vond weldra eene plaats in het ministerie en was onder Canning en Goderich onderstaatssecretaris voor de colonien. Naderhand, toen door Lord Grey, na den val van het ministerie Wellington, de whigs sedert langen tijd weder voor de eerste maal aan het roer kwamen, nam hij den post van staatssecretaris voor Ierland op zich, eene betrekking, die weldra zeer moeilijk werd, daar de partij, die voor de opheffing der unie tusschen Ierland en Engeland ijverig werkzaam was, door de aan de katholicen toegestaan inwilligingen en de onzekere stelling van het ministerie, dat de stemmen der iersche leden van het lagerhuis niet wel outeren kon, tot buitensporige eischen aangevoerd werd. Het scheelde echter niet veel, of Stanley hadde zijn ambt niet kunnen aanvaarden; want ofschoon de staatkundige gevoels van den jongen man zeer liberaal waren, bezweek in den verkiezingsstrijd te Preston de ergensam van een der weinige engelsche parishen, die tot denouden adel behooren, voor eenen destijds veelgenoemen demagogischen grootspreker, Henry Hunt. Hij werd daarvoor in Windsor verkozen, en moest nu tegen O'Connell en Shiel, die eene geheel nieuwe wijze van discussie-tactiek in het lagerhuis invoerden, dikwijls geheel alleen den last van den parlementairen strijd torschen. Toen verwierf hij den naam van den Heetspoor (*Hotspur*) der debatten, en hij verliede dien door het hartogtelijke vuur zijner redevoeringen, de onwonderstaalbare kracht zijner redeneerkunst, en de vernietigende scherpte van zijn vernuft. Gedurende de beradslaging over de reformbill in 1832 speelde hij als haar verdediger eene werkzame rol, en als staatssecretaris

voor Ierland dreef hij de bill der iersche volksovoeding, die de iersche volkscholen aan den eenzijdigen kerkelijken invloed onttrok, in het lagerhuis door. In de volgende zitting van 1833 begon de strijd tegen de iersche repealers (tegenstanders der unie) met vernieuwde en vermeerderde hevigheid. Ook Stanley leidde meer hevigheid dan tot dus verre in den parlementairen strijd aan den dag, en de hem aangeborene aristocratische trots, gepaard met het gevoel van verstandelijke meerderheid, gaf aan zijne handelwijze iets kwetsends, dat hem vele vijanden verwekte en hem eene reeks der hevigtste aanvallen op den hals haalde. Maar in zulke gevechten werd hij zich in zijn waar element en hij verlangde, noch gaf jardon. Deze verbitterde worsteling met de iersche democratische liberalen heeft wellicht het meest medegewerkt, om de aristocratische natuur van Stanley de overhand te doen behalen over de liberale beginselen, en om hem trapwijze van zijne partij te vervreemden, te meer, daar deze tegenover de iersche repealers altijd toegevoerd werd. Stanley verwisselde het staatssecretariaat van Ierland nog met dat voor de colonien, en dreef in die betrekking als lid van het kabinet de emancipatie der westindische slaven door. Toen evenwel in 1834 het ministerie het plan vormde, om de protestantsche staatskerk van Ierland nog meer te beperken en daardoor aan de iersche oppositie eene nieuwe inwilliging te doen, trad lord Stanley met sir James Graham, lord Ripon en den hertog van Richmond niet het kabinet. De daardoor ontstane scheuring in de voormalige reformpartij scheen in den beginne slechts voorbijgaande te zullen zijn, maar werd eene duurzame; want ofschoon na het terugtreden van lord Grey door lord Stanley het aanbod van sir Robert Peel, om deel van diens ministerie uit te maken, uiet aangenomen werd, stemde hij toch zeven jaren lang met de conservatieve oppositie en nam eindelijk in 1841, toen sir Robert Peel weder een conservatief ministerie vormde, de portefeuille van minister van colonien aan. Hij behield die vier jaren en werd gedurende dien tijd als lord Stanley in het hoogerhuis geplaatst. Zijne verhouding met zijne nieuwe staatkundige vrienden was echter niet van duur. Toen in het laatst van 1845 sir Robert Peel het groote besluit nam om het stelsel van beschermende toelagen te laten varen, en in weerwil van den tegenstand der aristocratie der grondbezitters de korenwetten op te heffen, kon lord Stanley het niet van zich verkrijgen, om de nationale beginselen van staathuishoudkunde op te geven, die de partij tot hier bijeen gehouden hadden, en ging derhalve uit het kabinet. In het volgende jaar verscheen hij in het hoogerhuis aan het hoofd van eene nieuwe partij, de beschermende of protectionistische oppositie, wier aanvoorders in het lagerhuis lord George Bentinck en de heer Disraeli waren. De strijd voor een beginsel, dat door de wetenschap reeds lang veroordeeld was, en welks handhaving aan de welvaart des lands dooddelijke wonden zou geslagen hebben, scheen hopeloos; lord Stanley in het hoogerhuis, en na den dood van lord George Bentinck in het lagerhuis Disraeli voerden dien echter onvermoed voort en hielden hunne aanhangers met de beloften van de beschermende regten te zullen herstellen, bijeen, die zij echter niet konden verweztlijken. De gebeurtenissen stelden hen op de proef. Toen in 1852 het door de af-treding van lord Palmerston verzwakte whigministerie viel, werd bij de algemeene oplossing der partijen aan het hoofd der conservatieven aan Stanley, die middertijl als veertiende graaf Derby zijnen overleden vader opgevolgd was, de taak opgedragen, om een nieuw ministerie te vormen.

Hij riep alle vrienden en aanhangers van zijne partij op, om een ministerie uit louter protectionisten zamen te stellen, die slechts weinig uitstekende mannen in hunne rijen telde; hij kon het echter niet wagen, om het protectionistische programma tegen de algemeene stem des volks door te drijven. Bij de opening van het parlement, dat intusschen nieuw verkozen was, moest zelfs het ministerie uitdrukkelijk van elke gedachte aan de wederinvoering der korenwetten afzien, en de eenige zwakke poging, die men ter verzoening der minste, voor de beschermende regten ijverende grondeigenaars deed, terwijl men bij de nieuwe verdeling der inkomstenbelasting aan den grondeigenom voorregten verleen wilde, liep ten nadeele van het Derby-ministerie uit. Met eene meerderheid van 305 tegen 286 stemmen leed het in het lagershuis de nederlaag en het trad daarop af. Het was van febr. 1852 tot den 17 dec. deszelfs jaars aan het bestuur geweest. Lord Derby had gedurende dien tijd de zwakheid zijner partij zoo zeer gevoeld, dat hij na den val der peelsch-wigische coalitie in het jaar 1855 de poging niet wande, om een ministerie te vormen, ofschoon hij daartoe last ontving. De reden, die hij voor zijne weigering op gaf, was, dat hij slechts een ministerie bijeen brengen kon, dat voor zijn bestaan van de lankmoedigheid zijner vijanden afhankelijk zou zijn. Eene driejarige verbinding met de oppositie had hem wel gelegenheid tot menige schitterende redevoering gegeven, maar gene, om aan zijne partij eenen ruimeren grondslag te verschaffen; en uit hetzelfde personeel, dat ten spijer der groote begaafdheid van beide aanvoorders in 1852 zoo schitterend viel, heeft hij thans na den onverwachten val van lord Palmerston een nieuw conservatief ministerie gevormd, dat vrede en vriendschap met alle mogendheden, toegevendheid jegens Frankrijk in de zaak der vluchtelingen onder behoud van de uiterlijke welvoegelijkheid, en gene hervorming in Engeland en Indie! op zijne banier geschreven heeft.

Bernard Pierre Maguan,

fransch maarschalk, is een der gelukkige soldaten, die hunnen maarschalksstaff in de patroontasch gevonden hebben. Op den 7 december 1791 te Parijs geboren, trad hij in 1809 als vrijwilliger in het 60ste regiment der infanterie en vocht in Spanje onder Massena en Ney als soldaat, onderofficier, luitenant en kapitein. De veldtochten van 1841 en 1845 woonde hij in de keizerlijke garde bij. De Bourbons namen hem insgelijks in hunne garde op. sloch het was in een regiment van linie, waarmede hij onder den hertog van Angoulême naar Spanje trok. Bij de verovering van Algiers werkte hij mede als overste, en onderscheide zich vooral in de 22daagsche gevechten onder de muren van Bona. Op bevel van Lodewijk Philips trad hij in 1832 in het belgische leger, waartoe hij tot in 1839 als generaal bleef behooren. Aan zijne bekwaamheid om te regelen werd een schitterend getuigenis gegeven. In Frankrijk werd hij tot luitenant-generaal benoemd en had altijd, uitgezonderd gedurende zijne inspectieeris naar Algiers en zijne korte aanstelling op Corsica, commando's in het binneinland. In 1845 deed hij, om nan de bedreigde orde hulp toe te brengen, eenen togt van de Alpen naar Parijs, waarop hij in zeven dagen 120 onl-fransche uren aflegde. In den zomer van het jaar 1851 gaf hem de prins-president, die met dezen ouden en getrouwen aanhanger van zijn huis ligtelijk overeen gekomen was, het leger van Parijs over, waarmede Ma-

gnan in de dagen van 2 tot 4 december den tegenstand der republikeinen vernietigde. Zijne tegenwoordige benoeming tot opperbevelhebber der noord-divisies heeft hem in zijne betrekking gelaten.

Maarschalk Maguan heeft vóór den coup d'état tweemaal tegen oproerlingen gestreden, onder Lodewijk Philips tegen de werklieden van Rüssel en Boubaix, en in 1849 te Lyon tegen de socialisten. Voor het overige is hij niet alleen krachtig en omsigtig, maar ook dapper.

Juan Bravo Murillo.

Deze spansche staatanan is in juni 1803 te Frejual de Sierra in de provincie Badajoz geboren. Zijne ouders bezaten slechts een middelmatig vermogen; hij werd voor de kerk bestemd, en studeerde in Sevilla en Salamanca in de godgeleerdheid. Hij kreeg evenwel trapzwise eene tegenzin in deze studie en legde zich daarom op de regtsgeleerdheid toe. In 1825 trad hij in het advocaten-collegie te Sevilla. Een logische geest, groote bedrevenheid in de dialectiek en aanmerkelijke redenaarsbegaaftheid maakten hem weldra onder zijne ambtgenooten beroemd. Zijn roem vermeerderde nog door zijne bekame verdediging van den overste Bernardo Marquez, die in 1831 in eene zamenzwering der liberalen gewikkeld en van hoogverraad aangeklaagd was.

De welverdiende roem van den jongen advocaat deed na den dood van Ferdinand III den minister van justitie Garely besluiten, om hem de betrekking van opperstaats-procureur in Caeres bij het gerechtshof van Estramadura aan te bieden. Bij de uitgebreide practijk, die Bravo reeds had, zou hij zeer goede reden gehad hebben, om bloote inzigten van zijn tijdelijk belang voor dit aanbod te beklanken; doch hij nam het aan, daar het hem een ruimer veld voor staatkundige werkzaamheid opende. Bravo bekleedde zijn ambt in den zin van den practischen en gematigden vooruitgang. Toen intusschen in 1835 de partij der stellige progressisten aan het roer kwam, bleek het spoeligt, dat hij hare genegenheid niet bezat; want Gomez Beerra, de nieuwe minister van justitie, wilde hem van Caeres naar eene mindere betrekking in Oviedo verplaatsen. Bravo nam hierop zijn ontslag en wijdde zich wederom aan de regtsgeleerde practijk. Dewijl hij te gelijk het voor Spanje geheel nieuwe plan koesterde, om een regtsgeleerd tijdschrift uit te geven, koos hij Madrid tot zijn verblijf. In gemeenschap met zijnen vriend, den regtsgeleerde Pacheco (in 1847 eerste minister), gaf hij van 1836 af het *Boletín de Jurisprudencia* uit. Voor eenen korten tijd werden de werkzaamheden van Bravo als advocaat en letterkundige afgebroken, toen de minister Isturiz hem tot secretaris in het staatsdepartement benoemde. Dit kabinet viel echter reeds na drie maanden ten gevolge der omwenteling van La Granja, en Bravo legde terstond zijnen post neder met het besluit, om zich nooit weder met de staatkunde in te laten, en andermaal wijdde hij zich te Madrid met ijver aan zijne zaken als advocaat.

De letterkundige voerde echter Bravo weder tot de staatkunde terug, en met Donoso Cortes, Gonzales Llanos en Dionysius Guiliano werd hij een der werkzaamste stichters en medewerkers van het tijdschrift *El Porvenir*, dat de buitensporigheden van de aan het hoofd der regering staande partij met groote stoutheid en bekwaamheid bestreed. In 1837 koos hem de stad Sevilla tot lid der cortes, en zelfs de portefeulle der justitie in het ministerie van Oflalia werd hem aangeboden, die hij echter weigerde. Na de

kort daarop gevolgd ontbinding der cortes werd Bravo als te gematigd niet herkozen. Hij vatte daarom zijne bezigheid als dagbladschrijver weder op en gaf nu in gemeenschap met Donoso Cortes en Alcalá Galiano de courant *El Piloto* uit, die onvermoeid was in haren strijd tegen de beginselen der heersche radicalen partij.

Middelwyl waren de cortes andermaal ontbonden en bij de nieuwe verkiezing van 1840 verkregen de moderados of gematigden de meerderheid, waaronder ook Bravo Murillo voor de provincie Avila werd gekozen. In deze cortes nam hij, behalve dat hij het vak der rechtsgeleerdheid als zijn eigentlijk beroep bleef uitoefenen, ook aan de staatkundige vraagstukken het levendigste aandeel. De moed, waarmee hij gematigde hervormingen verdedigde, verschafte hem het vertrouwen der conservatieve partij. Toen in 1841 de omwenteling van september uitbrak, werd Bravo als aanvoerder der moderados in hechtenis genomen. Hij ontvlugte naar de basische provincien, en van daar over de Pyreneeën naar Bayonne, alwaar hij de tijding zijner verbanning en zijner terugroeping door de provisionale regering bijna te gelijker tijd ontving. Na een kort verblijf in Parijs keerde hij naar Madrid terug om zich geheel aan zijn rechtsgeleerd beroep te wijden. In 1847 nam hij wederom den post van minister van justitie in het overgangsinisterie van den hertog van Sotomayor op zich, maar trad weder af, toen Pacheco minister-president werd. In november deszelfden jaars, bij de vorming van het nieuwe kabinet, vielen hem de portefeuilles van den handel en van het onderwijs ten deel, en in 1849 en 1850 was hij in het ministerie van den hertog van Valencia (maarschalk Narvaez) minister van financiën. Uit hoofde van het aanzienlijke deficit sloeg hij bezuinigingen ten bedrage van 100 miljoen reuk voor, waarvan 20 miljoen het ministerie van oorlog zouden treffen. De minister van oorlog bestreed dit voorstel, en daar de meerderheid zijner ambtgenooten zich vóór hem verklaarde, nam Bravo Murillo zijn ontslag. De tweedragt, die eigenlijk reeds sedert 1848 in de partij der gematigden bestond, vertoonde zich daardoor het eerst openlijk onder de leden der regering. Het eerste gevolg was, dat de generaal Narvaez, die weldra gevoelde, dat zijne stelling tegenover de koningin-moeder niet langer houdbaar was, op den 19 januarij 1851 zijn ontslag indiende en terstond daarop naar Frankrijk vertrok. Bravo Murillo werd met de vorming van een nieuw kabinet belast, en trad als president aan diens hoofd. In naam was het een moderado-kabinet, even als het vorige, maar de aanhangers van den maarschalk Narvaez maakten eene afzonderlijke partij onder de moderados uit, die zich weldra sterk tegen het ministerie aanknamt. Uit de persoonlijke scheuring werd vervolgens eene staatkundige. Het nieuwe kabinet, door de magtigsten onder zijne oude vrienden verlaten, kon slechts op het hof steunen, bij hetwelk de absolutistische invloeden alvermogen waren; de afgetreden moderados moesten kunnen steun in de openbare meening zoeken en sloten zich meer en meer aan bij de constitutionelen.

De invloed van de aan het hof de overhand hebbende absolutistische strekking toonde zich het duidelijkst na den gelukkig geslagnen coup d'état van 3 dec. 1851, die aan de zoogenaamde franse republiek geheel een einde maakte en het keizerrijk in diens plaats stelde. De strenge wetten van 19 jan. en 2 april 1852 bragten de pers tot zwijgen, en zoo dra men zich van deze oppositie ontslagen had, begon het ministerie door koninklijke besluiten te regeren, alsof de cortes in het geheel niet bestonden. Slechts weinigen der moderados volgden Bravo in deze uiterste rig-

ting. Armero, de minister van marine, Lara, die van oorlog en Ordonez, die van binnenlandsche zaken, traden af en een der aanzienlijkste conservatieven, Martinez de la Rosa, weigerde het ministerie te ondersteunen. De tegen 1 dec. bijeen geroepen cortes zaten slechts éénen dag, daar de verkiezing van eenen president ongunstig voor de regering uitviel, en na hunne verdraging maakte de regering op den 3 dec. de door haar voorgenomen veranderingen in de staatsregeling bekend. Het kiezerget werd tot slechts 26,000 kiezers beperkt, het regt van het toestaan der belastingen door een duurzaam budget, dat slechts door overeenstemming van alle drie takken der wetgevende magt veranderd kon worden, tot eenen bloeten schijn gemaakt, de persvrijheid en de waarborgen der persoonlijke vrijheid afgeschaft, en zoo er ook nog aan de willekeur der regering eenige perken gesteld waren, werd haar toegestaan, om de onvoorzienige gaping zonder medewerking der cortes aan te vullen.

Deze handelwijze was te stont, dan dat zij niet de hevigste tegenkanting zou gevonden hebben; aan het hoofd der oppositie plaatsten zich de moderados onder den maarschalk Narvaez, en Bravo Murillo zag de aanzienlijkste generaals van het leger, de voornaamste grandes en de gematigste staatsmannen hand aan hand met de progressisten in gesloten phalanx als tegenstanders tegenover zich. Een tijd lang beproefde hij stand te houden, maar op den 14 dec. nam hij zijn ontslag en verliet, met passen van het franse gezantschap voorzien, het land. Nog eenmaal keerde hij terug, om zitting in de cortes te nemen, want nog eenen tijd lang beproefde het kabinet Lersundi tegen de altijd magtiger wordende oppositie den strijd vol te houden. Maar de dag van Vivalcero wierp de absolutistische partij ter neder, Bravo moest andermaal uit Spanje vlugten en is eerst voor korten tijd weder, sedert den nieuwen omkeer van zaken, naar zijn vaderland terug gekeerd.

Karel Hendrik Rau.

Als veteraan der deutsche nationale staathoudkundigen, maar nog altijd met overzwakte kracht aan hun hoofd ijverende en werkende, zal de beroemde heidelbergse hoogleraar dezer zaken zoo ijerig beoefende wetenschap door alle bevorderaars en leerlingen der staathoudkunde in Duitsland dankbaar als leeraar en meester erkend worden. Hij heeft niet naar eenen vroegtijdigen en verbindenden roem gestreefd, en juist niet gepoogd om door de veelzijdigheid van zijnen verstandelijken arbeid te schitteren, maar wel het veld, dat hij zich uitgekozen had, met onverdroten vlijt zoo door en door bewerkt, dat de trapwijze opbouw van zijn wetenschappelijk sanzen des te vaster en te duurzamer werlt. De loop van zijn uitwendig leven is eenvoudige. Te Erlangen op den 27 nov. 1792 geboren, van eene beschaafde familie, groeide hij onder gunstige uitwendige omstandigheden op, genoot eene voortreffelijke opvoeding, en was bij gelukkigen aanleg en levendige vlijt reeds op zijn 16de jaar rijp voor de hoogeschool, en reeds op zijn 26ste zoo ver gevorderd, dat hij zich aan het door hem uitgekozen vak der staats- en kamerwetenschappen wijdde kon. Voor zijne verdere loopbaan was het een goed voorteken, dat het hem in 1814 gelukte, om bij de mededinging ter beantwoording van de door de güttingse sociëteit uitgeschreven prijsvraag: „hoe de nadeelen van de opheffing der gilden konde voorkomen worden“ den prijs

te behalen, gelijk hij ook in 1820 door eene verhandeling over de oorzaken der armoede eenen eereprijs van de Haarlemsche Maatschappij van wetenschappen won. Eene in 1816 door hem opgestelde dissertatie: „*Primaе linae historiae politicae*” bewijst reeds, dat hij het rijpe, scherpzinnige oordeel, hetwelk hij bij de onderwerpen zijner bijzondere studien vroeg ontwikkeld had, ook op het geheele gebied der staatswetenschappen wist toe te passen, en zij bevat beschouwingen, die lang naderhand, door de medewerking van anderen, in de wetenschap algemeen erkend zijn. Reeds in 1818 werd hij buitengewoon, kort daarna gewoon hoogleeraar en bibliothecaris aan de hoogeschool zijner vaderstad, van waar hij evenwel reeds in 1822 als buitengewoon professor der staats- en kamerwetenschappen naar Heidelberg beroepen werd, waar hij sedert dien tijd onafgebroken werkzaam geweest en een der grootste sierraden van de hoogeschool gebleven is, hetwelk ook de staat door titels en orden erkend heeft. Zonder van vroegere geschriften, die minder verspreid en dunzaam waren, te spreken, was het vooral zijn hier in 1826—1837 in 3 deelen uitgegeven en thans reeds in den 3^{den} druk verschenen werk: „*Lehrbuch der politischen Oekonomie*,” dat hij bij elke uitgave nieuw bewerkte, en hetwelk hem zijn zo uitgebreiden en ouwankelbaar aanzien bij de theoretici en practici verschaft heeft. Het onderscheidt zich niet door treffende, nieuwe wegen openende ideeën, ook niet door uitstekende helderheid en scherpte der bepalingen, of door eene levendige, boeiende voorstelling, ofschoon het in dit opzigt ook gezinsams aan de tegengestelde gebreken lijdt, maar wel door een zorgvuldig, onbevooroordeeld en ervaren onderzoek, door eene zifting en keuze van het meest erkende, door eene vertrauwde bekendheid met het practische leven, zoo wel als met de ingevoerde wetgeving der verschillende staten, door eenen practischen en juist zinnigen en een gelukkig gebruik maken van de statistiek en der geschiedenis voor de nationale staathuishoudkunde. Vooral in het laatste opzigt kan men Rau als den stichter van eene ten minste in de leerwijze nieuwe school der staathuishoudkunde beschouwen. In elk geval is hij een achtenswaardig, kundig, niet ligt op den dwaalweg vorend leidsman, en overal leerrijk. Het door hem in 1834 gestichte, later in gemeenschap met den voortreffelijken Haussen uitgegeven en in 16 deelen verschenen „*Archiv der politischen Oekonomie*” bevatte zeer vele grondige en onwaardeerbare opstellen, die echter ten deele op te veel bijzondere zaken betrekking hadden, om aan het tijdschrift eene algemeene deelening te verzekeren, hetwelk dan ook in 1853 met het tübingsche tijdschrift voor de gezamenlijke staatswetenschap ineen gesmolten is. Herhaalde malen is Rau ook als lid der eerste kamer der stendenvergadering van Baden werkzaam geweest, waarbij hij zich als een grondig en hooggeacht verslaggever in gewichtige zaken van wetgeving heeft doen kennen.

Hendrik van Hoss,

eene der beroemdste historie- en fresco-schilders van den lateren tijd, de zoon van den beroemden graveur K. E. Ch. van Hess, werd op den 19 april 1798 te Dusseldorf geboren, volgde in 1806 zijnen vader naar München en ontving hier, eerst onder het opzigt van zijnen koning. n vader, vervolgens onder de onderwijzers der academie van München, zijne opleiding als kunstenaar. Kort nadat deze voltooid was, trok hij de algemeene aandacht voor de eerste maal tot zich door eene schilderij, die de „Begra-

fenis van Christus” met zulk eenen diep goddienstigen zinn en een zoo fijn gevoel van rangschikking en compositie voorstelde, dat daaruit het groote aanzien, hetwelk hij later vooral op het gebied der godsdienstige schilderkunst verkreeg, reeds voorspeld kon worden. Dezelfde uitwerking had, benevens andere stukken, eene in 1817 door hem te toon gestelde „Heilige familie,” die, even als de eerste schilderij, door koningin Caroline aangekocht werd; ook een kleiner stuk: „Geloof, hoop en liefde” (thans in het paleis van Leuchtenberg) en „De heilige Lucas, zoo als hij de heilige maagd met het Christuskind schildert” (door koning Maximiliaan aan den koning van Pruisen geschonken), zijn allerwegen om hunne voortreffelijkheid en liefelijkheid met de grootste toejuiching begroot.

In het jaar 1821 begaf zich de jonge kunstenaar naar Italië, om hier, en vooral te Rome, zijne studien te voltooien. De invloed, dien hier de studie der klassieke meesterstukken op hem oefende, was onmiskenbaar; want hij wendde zich van nu af van het bloot lieflijke en bevallige slijd meer bepaald tot het ernstige, waardige en verhevene, zonder zich daarbij in het onbehagelijk rigoureuse of overladene te verliezen. Behalve talrijke andere stukken, b. v. een carton tot eene verhevene, maar onvoltooid geblevene schilderij van een streng kerkelijk karakter en een voortreffelijk portret van den beroemden Thorwaldsen, schiep hij hier op last van koning Maximiliaan van Beieren den „Parnassus,” eene voor de feestzaal bestemde schilderij met levensgrote figuren, die Apollo, door de Muzen omringd, voorstelt, en zich door idealiteit van vormen en diepte van kleurschakering onderscheidt.

Nadat hij naar München terug gekeerd en sldaar in 1826 tot professor der academie benoemd was, onderstunde hij eerst Cornelius in het beschilderen der Godenzaal in de Glyptothek, terwijl hij daarvoor de zolderschilderij: „Daphne, in de armen van Apollo nederzinkende” vervaardigde. Reeds in het volgende jaar opende zich voor hem de baan van eenen meer zelfstandigen werkring, want hij werd met het opzigt belast over de inrigting van glaasschilderkunst te München, en leverde in die betrekking deels zelf, deels door zijne leerlingen Ruben, Fischer en Schraudolph van tijd tot tijd de cartous voor de glaasschilderijen van den dom van Regensburg (afbeeldingen der vier evangelisten en borstbeelden van heiligen, martelaren enz.) en van de Auwerk te München (afbeeldingen uit het leven der heilige maagd), die zich door buitengewone schoonheid van compositie onderscheiden, en door de pracht der kleuren, waarin zij uitgevoerd zijn, niet weinig tot den roem van hunnen meester bijgedragen hebben.

Een nog uitgebreider veld van werkzaamheid werd hem geopend door den last om de Allerheiligen- of nieuwe hofkapel te München met fresco-schilderstukken te voorzien. De met dit doel zamen gestelde en deels door hem zelven, deels onder zijne leiding nigtewerkte afbeeldingen bevatten voorstellingen uit het Oude- en Nieuwe-Testament, terwijl voor den eenen koepel God de vader met de schiepingsgeschiedenis, de geschiedenis van Noeh enz., voor den andere Christus met de twaalf apostelen en de zegspralende kerk als onderwerp gekozen is, en de beelden boven het altaar op den heiligen geest, de sacramenten en de drieënhed betrekking hebben. De aan de profeten Johannes den dooper enz. gewijde compositien hebben op het verbindingsgewelf tusschen de beide koepels hare plaats verkregen. De zijplaatzen bevatten voorstellingen uit het leven der artsvaders en Mozes aan de eene zijde, en uit de geschiedenis van Christus aan den anderen kant.

Met deze verhevene, in 1837 ten einde gebrachte taak ging eene niet minder verhevene gepaard, nl. de hem opgedragen vinding en uitvoering der fresco-schilderijen voor de Basilica van den heiligen Bonifacius. Deze werken, waarbij hij natuurlijk insgelijks de hulp zijner leerlingen, met name van Scharaoudolph, inroepen moest, maken het vervolg uit van die der Allerheiligenkapel, ook ten opzichte der behandelde stof, want zij bestaan uit afbeeldingen uit de kerkgeschiedenis, inzonderheid van de uitbreiding des christendoms door Bonifacius, uit portretten der pausen, enz. Het vebrengen dier taak hield den kunstenaar tot 1850 bezig en beantwoorde geheel aan den godsdienstig-kunstmatigen geest, die al zijne stukken van dergelyk karakter bezielt. Zoo ook zijne stukken in diepte en oorspronkelijkheid van opvatting en in indrukwekkende verhevenheid van stijl met die van Cornelius, en in uitdrukking van echte vroomheid en godzaligheid met die van Overbeck niet kunnen vergeleken worden, spreken zij daarentegen door natuurlijke bekoorlijkheid en innige ineenstemming van het bovenzinnelijke met het zinnelijke des te meer regstreeks tot het menselijke hart, en nemen zij om deze hoedanigheid onder de voortbrengselen der christelijke schilderkunst van onze dagen eene der uitstekendste plaatsen in. Onder de bijzondere stukken, welke de kunstenaar naast gemelde groote groepen van schilderingen voortbragt, verdient inzonderheid eene groote altaarschilderij, die zich in de nieuwe Pinsakothek bevindt, (Maria met het Christuskind op den troon zittende en door engelen, kerkvaders en de beschermheiligen der vier door koning Lodewijk in München gebouwde kerken omringd) genoemd te worden. Uit de opening des kunstenaars in verscheidene academiën, ridderorden en in den adelstand kan de achting blijken, die hem algemeen ten deel gevallen is.

Herman Melville,

een verbeeldingrijk, ook in Europa zeer bemind amerikaansch schrijver, werd op den 1 augustus 1819 te Nieuw-York geboren. Zijn vader was chef van een aanzienlijk handelshuis, en ook de zoon was bestemd, om de loopbaan van koopman te betreden. Maar eene vroeg ontstane neiging voor het zeeleven deed hem weldra den kantoorlezenaar verlaten, en op zijn 18de jaar scheepte hij zich als gemeen matroos op een schip van Nieuw-York naar Liverpool in, bragt van daar een snel bezoek aan Londen en keerde als gemeen matroos terug. Zijne tweede reis ving hij op den 1 januarij 1841 op eenen walvischvaarders naar de Zuidzee aan. Na eenen krijgstogt van 18 maanden landde het schip in den zomer van 1842 in de haven van Nukahiva, een der Marquesas-eilanden. Melville, die het zeeleven moede was, greep de gelegenheid aan om het schip te verlaten, en verborg zich met eenen makker in het bosch, met oogmerk om zich naar eenen in de nabijheid wonenden vriendelijk gezinden stem van inboorlingen te begeven. Zij verdwaalden evenwel en kwamen na eene omzwerving van drie dagen, waarop zij eene hooge bergketen moesten overklimmen, die dwars door het eiland liep, in het Typeetal, dat door eenen krijgshaftigen stam bewoond werd. Hier werd Melville vier maanden lang in eene soort van vrije gevangenschap gehouden. Men scheidde hem van zijnen medgezel, en hij had reeds alle hoop opgegeven om ooit in het beschaafde leven terug te keeren, toen hij op zekeren dag aan het strand het scheepsvolk van eenen walvischvaarder uit Sidney ontmoette, hetwelk hem mede nam en hem de vrijheid verschafte. Hij

scheepte zich aan boord van dit vaartuig in en landde in Otaheite juist op denzelfden dag, waarop de Franschen de Gezelschaps-eilanden onder hunne bescherming namen. Van Otaheite begaf Melville zich naar de Sandwicheis-eilanden, sloeg daar eenige maanden land en volk gade, en voer in den herfat van 1843 als gemeen matroos van Honolulu op het amerikaansee fregat United States naar Boston, alwaar hij in oktober 1844 aankwam. Kort daarna trad Melville als schrijver op. Zijn eerste werk: „*Typee, or a peep at Polynesian life during a residence of four months in a valley of the Marquesas*” verscheen in 1846, en vestigde in weinige dagen zijnen naam als schrijver door de levendigheid en bonthed van stijl en de nieuwhed en oorspronkelijkheid der tooneelen en versierselen. Dit werd weldra gevolgd door: „*O moe, or adventures in the South Sea*”, eene humoristische schildering van de lotgevallen des schrijvers op Otaheite, meesterlijk door den ligten gang en de natuurlijke bevalligheid der vertelling. Tot hiertoe had Melville uit zijne persoonlijke ervaringen geput en was zelfs daar, waar zijne schilderingen uiterst phantastisch schijnen, de waarheid des levens veel trouwer gebleven, dan men gewoonlijk geneigd was te gelooven. Een ander vel betrad hij in 1849 met „*Mardi*”, eenen wijsgeerigen roman, waarin hij de menschelijke natuur en de europaeische beschaving in het gewaad der dichterlijke mythologie en der romantische zeden en overleveringen der bewoners van Polynesie zoekt voor te stellen. Ofschoon rijk aan schoone schilderingen en tafereelen, verveelt het boek toch door de onverstaanbare duisterheid zijner allegorien. Melville bemerkte weldra zijne mistuning en keerde weder tot de oude manier terug, waarin hij in 1849 „*Redburn, or the adventures of the son of a Gentleman*”, en in 1850 „*White-jacket, or the world in a man of war*” in het licht gaf, het eerste tafereelen uit de handelsmarine, het andere uit de oorlogsmarine bevatende, en beiden met groote levendigheid en gelukkigen humor geschreven. Op deze beide werken volgde in 1851 „*Moby Dick of de walvisch*”, waarin eene Hoffmannsche phantasie in de wonderen van de diepten des oceanus rondlooft, en hij in den het schip vervolgende walvisch den daemon van het kwade voorstelt. Het laatste groote werk van Melville, „*Pierre*”, is eene mislukte poging, waarbij de schrijver tot zijn naadeel den gezonden, door de zeelucht bezwangerden atmosfeer van het matrozenleven met den zickelijken eener mystieke romantische wereld verwisselt. Na dien tijd heeft hij slechts enkele opstellen geschreven. Melville is sedert 1847 met eene dochter van den opperreger Shaw gehuwd, en leeft tegenwoordig op eene hoeve dicht bij Pittsfield in Massachusetts.

Leopold I, koning der Belgen.

Niet alleen door de stem eener drukpers, die men van eigenbelangzuchtige beoeligenen zou kunnen verdenken, maar ook door het getuigenis der onbevooroordeeldste, onpartijdigste waarnemers, die misschien slechts met wezigen aan de magt der verkregene indrukken toegeven, wordt erkend, dat koning Leopold de ongedeelde, varige trouw en liefde van het volk der Belgen geniet, dat zelfs de hevigste liberalen met achtung, zelfs overdervene katholieken zonder wantrouwen, dat alle ware vaderlanders en de geheele massa des volks met trotscheid en vertrouwen het oog op hem gevestigd houden. Het is daarenboven bekend, dat hij, zonder de noodzakelijke opmerkzaamheid op de wenschen des volks en het uiterlijk vertoon der koninklijke waardigheid in den

wind te slaan, toch geenszins door allerlei kunstnarigen de volksgunst bejaagt, dat hij zelfs veeleer in zijn persoonlijk gedrag en karakter iets terughoudends heeft, ja aerdert verscheidene jaren niet zonder eenen zweem van ernstige waarmoedigheid is. Ook geloof men geenszins, dat het laud en volk der Belgen gemakkelijk te regeren is, en de toestand van België levert zoo wel uit als inwendig vele moeilijke verwickelingen op, terwijl zijne staatsregeling tot op 1845 voor die gehouden werd, welke, naast de noorweegsche, het minst gunstig was voor de koninklijke magt.

Leopold George Christiana Frederik, koning der Belgen, was een der talrijke kinderen van hertog Frans van Saksen-Coburg-Saalfeld en van diens tweede gemalin, prinses Augusta van Reuss-Ebersdorf, en werd op den 16 dec. 1790 geboren. Hij was nog geen 16 jaren oud, toen hij zijnen vader, op een oogenblik, waarna het lot van zijn huis door de overwinning der Franschen bij Jena op het spel stond, door den dood verloor (9 dec. 1806). Even als toen het gevaar, voornamelijk door de tusehenkomst van den keurvorst van Saksen, voorbijging, zoo had ook in de vroegere vrij hegehele omstandigheden van het huis, vóór een tiental jaren, eene gelukkige wending plaats gegrepen, die voor de toekomst rijk in gevolgen was. Een gunstig toeval had in het midden van het laatste tiental jaren der vorige eeuw eenen russischen agent, die aan de duitsche hoven naar eene gemalin voor den grootvorst Constantijn moest omzien, maar nogtans geen last voor Coburg had, op de doorreis door deze stad door ongesteldheid opgehouden; aldaar had hij in den geneesheer, die bij hem groepen werd, eenen ouden bekende uit Rusland herkend, die na rijk geworden te zijn, zich weder in zijne vaderstad had nedergezet, en deze had hem op de schoone, huwbare prinsessen opmerkzaam gemaakt, die zich aan het hof van Coburg bevonden. Hij bleef aldaar, liet zich voorstellen, zond de portretten der dames naar Petersburg, en dit werd door eene uitnoodiging derwaarts gevolgd, hetwelk naderhand wederom het huwelijk der derde prinses met den grootvorst ten gevolge had (26 febr. 1796). Dit huwelijk was niet gelukkig en is ook in 1820 wettig ontbonden, maar bewerkte toch, dat eerst de benarde geldelijke omstandigheden der familie verbeterd werden, en bovenal aanzienlijke en gewichtige verbintenissen werden aangeknoopt, die voor de toekomst der opwassende broeders en zusters slechts voordelig konden zijn.

Werkelijk werd prins Leopold al vroeg russisch geneaaf en verzegelde hij als zoodanig keizer Alexander naar het congres van Erfurt. Wel werd hij door de bevelen van Napoleon gedwongen, om in 1810 die betrekking te laten varen, waarop hij zijnen broeder, den hertog, in de regeringszaken bijstond, onder anderen in 1811 te München een grensverdrag met Beieren tot stand bragt, en zich overigens toedeide, om door wetenschappelijke studien en reizen zijne kennis en beschaving te vermeerderen; doch nadat de zaken eenen anderen keer genomen hadden, spoedde hij zich reeds in februari 1813 naar Polen, en volgde nu het russische leger in de gevechten van dit en het volgende jaar, tot aan den intogt in Parijs, verzegelde daarop de monarchen naar Engeland en verscheen in februari 1815 ook op het weener congres, tot dat de terugkeer van Napoleon hem andermaal naar het leger riep, waarmede hij voor de tweede maal Parijs binnen rukte. Hetzij nu hij gemeld bezoek in Engeland, of bij eene andere reis, die hij, zoo men meent, tot het overbrengen van dépêches derwaarts gedaan had, of bij beide gelegenheden te gelijk —

bij was aldaar met de toenmalige erfgenams van den britschen troon, prinses Augusta Charlotte, de eenige dochter van den prins regent, den lateren koning George IV, niet alleen bekend geworden, maar had ook zulk eenen indruk op haar hart gemaakt, dat zij zelve alleen dezen prins tot gemaal begeerde en haren wil ook doordreef. Daarbij had het opmerkelijke geval plaats, dat hij reeds toen een tegenstander was van den prins van Oranje, den lateren koning Willem II van Nederland, voor wien de hand der prinses eigenlijk bestemd geweest was, doch jegens wien zij om vershillende redenen eenen verklaarden tegenzin aan den dag legde, en die in eenen veel lateren tijd Leopold andermaal als zijnen gelukkigen tegenstander moest erkennen. Prins Leopold, door eenen courier, die hem in Berlijn aantrof, naar Engeland terug geroepen, werd door een besluit van het parlement op den 27 maart 1816 in Engeland genaturaliseerd, kreeg een jaarlijksch inkomen van 50.000 pond, den titel van hertog van Keudal en daarmede de britsche pairwaardigheid, den rang onmiddellijk na de prinsen van het koninklijke huis, en de benoeming als veldmarschalc en als lid van den geheimen raad. Van zulke schitterende titels voorzien, werd hij op den 9 mei 1816 met de genoemde prinses in een huwelijk verbonden, welks korte duur des te meer betreurd werd, daar het door de teedere wederzijdsche liefde en de overeenstemming tusschen de beide echtgenooten een zeer gelukkig huwelijk geworden was. De prinses stierf op den 5 nov. 1817, nadat zij reeds eenmaal, in 1816, te vroeg bevalen was, en thans weder eenen dooden prins ter wereld gebragt had. De diepe smart des weduwnaars gaf nieuwe kracht aan de moerwape en vriendelijke gezindheid, die zijn verstandig gedrag hem bij het engelsche volk, dat zulk eene hooge waarde hecht aan het huiselijk leven en de overledene met hem betreude, voor zich verworven had. Hij bragt nu verscheidene jaren in stille afzondering door, nu eens in Londen, dan eens op het landgoed Claremont, dat hij met de afgestorvene bewoond had en hetwelk een geschenk van het parlement was, en leidde voortdurend een gedrag, dat hem de achting van allen verzekerde, terwijl hij vnn zijne rijke inkomsten het verstandigste en weldadigste gebruik maakte.

Eerst tegen het einde der eerste twintig jaren van onze eeuw werd hij op nieuw op het staatkundig toneel gebragt, waarop hij van nu af eene gewichtige rol spelen zoude. Toen voor de Grieken een vorst uit de europische dynastie gezocht werd, viel de keuze het eerst op Leopold, als op eenen prins, die met de beide voornaamste vijandelijke mogendheden, met Engeland en Rusland, op goeden voet stond, en wiens overige betrekkingen aan niemand aanleiding tot argwaan gaven. Op den 3 febr. 1830 werd hem deze waardigheid door Engeland, Frankrijk en Rusland opgedragen, en op den 11 februari nam hij haar, doch evenwel onder een voorbehoud aan, hetwelk hem in staat stelde, om op den 11 mei de opdracht af te slaan, en wel om redenen, die zijn staatkundig doozigt hooge eer aandeden en in de volgende tijden maar al te zeer bekrachtigd zijn, omdat namelijk de grenzen van den nieuwen staat op zoodaunige wijze bepaald werden, dat men vooruit berekenen kon, dat aan dit rijk noch inwendige bevrediging, noch uitwendige bloei zoo gemakkelijk en zoo spoedig ten deel zouden vallen. Terwijl de prins op deze wijze eene kroon weigerde, kon hij niet vermoeden, dat zulk eene weigering niet onherroepelijk was, en hem binnen den tijd van één jaar eene tweede kroon zou aangeboden worden. De juliomwenteling brak uit, en had de afscheuring van België van de noordelijke

Nederlanden ten gevolge; dit werd onder het beschermheerschap van Engeland en Frankrijk geplaatst; beiden verwierven ook de toestemming der andere grootere mogendheden, en nadat de eerste verkiezing van den hertog van Nemours als koning door het belgische congres door Lodewijk Philips was afgeslagen, werd de tweede keuze, op den 4 juni 1831, op Leopold bepaald. De hem opgedragene waardigheid nam hij ook ditmaal eerst voorwaardelijk aan (26 juni), hij verkreeg de gewenschte toezeggingen, verklaarde (12 juli) zijne eindelijke toestemming, bezoorde de nieuwe constitutie en werd op den 21 juli te Brussel gehuldigd. Daarbij deed hij, voor zoo lang zijne nieuwe betrekking duren mogt, afstand van zijn engelsch jaargeld, en liet aan de engelsche staatskas slechts de nitbetaling der verleende jaargelden en het onderhoud van het landgoed Claremont over.

Het was evenwel een zeer kwaad begin der nieuwe regering, dat onmiddellijk na haren aanvang, in augustus 1831, een hollandsch leger in België binnen drong en de belgische troepen in twee veldslagen, in eenen van welken de nieuwe koning in persoon de verdediging bestuurd, geheel versloeg en uiteen dreef. Nogtans heeft deze gebeurtenis den nieuwen koning slechts voordeel aangebracht. Hij zelf had ook bij die gelegenheid zijnen plicht met waardigheid vervuld, juiste beschikkingen gemaakt en persoonlijken moed getoond. De schuld der nederlagen lag zoo onloochenbaar aan de belgische troepen, wien het nog aan regeling, oefening en krijgstuif geheel ontbrak, dat dit zelfs toen door niemand betwijfeld werd, en deze bewustheid sloeg den vrij hoog gestegen overmoed der Belgen wezentlijk neder en deed hun den toon lager stemmen, zoo dat zij bereidvaardiger werden om zich in de onvermijdelijke voorwaarden voor hunne opening in de europasche statenfamilie te schikken. Te gelijk deed de hulp, die hun door Engeland en Frankrijk verleend werd, hun het gewigt van hunnen nieuwen koning voor hunne welvaart en veiligheid meer gevoelen. Nadat deze storm voorbij was, huwde de koning (9 aug. 1832) met prinses Louisa, dochter van Lodewijk Philips, en werd nu ook in zijn nieuw huiselijk leven een waardig voorbeeld voor het volk. Dit gelukkige huwelijk werd echter helaas op den 11 oct. 1850 door den dood der koningin verscheurd, gelijk dit reeds in het begin door den vroegen dood van den eerstgeboren zoon beneveld was (16 mei 1834). Doch in den kroonprins Leopold, hertog van Brabant (geb. 9 april 1835), in prins Philips, graaf van Vlaanderen (geb. 24 maart 1837), en in de prinses Maria Charlotte (geb. 7 juni 1840) groeiden schoone evenbeelden der ouders tot vreugde des volks op. De hertog van Brabant, die reeds de liefde des volks met zijnen vader deelt, is (22 aug. 1853) met de aartschertogin Maria van Oostenrijk gehuwd, en even als deze verbintenis in België, waar men nog altijd met vreugde aan de luisterrijke tijden van Albrecht en Izabella en aan de volksliefde terug denkt, die aan hertog Albrecht van Saksen-Teschen en aan de aartschertogin Christina zelfs nog in de bewegingen der omentelling trouw bleef, zoo heeft ook de aartschertogin door de trouwe vervulling harer moederplichten en door hare binninnelijkheid de ongedeelde liefde des volks verworven. Ook prinses Charlotte is sedert den 27 juli 1857 met eenen oostenrijkschen prins, den aartschertog Ferdinand Maximiliaan, gehuwd.

Wij zouden de geheele geschiedenis van België sedert het jaar 1831 moeten doorloopen, als wij de werkzaamheid des konings als regent nader wilden omschrijven. Wij moeten ons daarom slechts met eene algemeene aanduiding daarvan vergnoegen, te meer, daar hij een volledig

gebruik van de vrijheid en de verpligting van het daar heerschende constitutionele stelsel gemaakt heeft, om zich voor den gewonen gang der zaken op den achtergrond te houden, en zijne ministers op den voorgrond te stellen. Dat zijn groot staatkundig doorzicht ook op de ministers invloed geoefend heeft, wordt reeds daardoor waarschijnlijk, dat ten laatste al de wisselende ministerien, die uit den kring der gescheiden partijen voortgekomen waren, in gematigde en veelzijdig overeenstemmende wijze gehandeld hebben. De koning hield zich in den volsten zin boven de partijen en volgde naauwkeurig de wenken van het constitutionele stelsel. Waar dit hem echter oppriep, om zelf tusschen beide te treden, daar wist hij steeds het middel te kiezen, dat onder de telkens heerschende omstandigheden het geschiktste was. Bij de gedenkwaardige voorvallen van 1851 overschreed hij echter in zekere mate dit stelsel, doch deed dit op eene wijze, die hem de geheele dankbaarheid van het volk verzeekerde. Het ministerie en de meerderheid der kamers waren voor eenen maatregel, die bij de meerderheid der beschaafde standen gehaat was, en er ontstonden op vele plaatsen des lands onrustige bewegingen. De koning hadde die zonder bezwaar kunnen dempen en in het door de constitutionele vormen gewettigde stelsel kunnen volharder; doch dan zou ook het misnoegen voortgeduurd en zich ook tot hem uitgestrekt hebben, en zelfs wanneer later nieuwe verkiezingen eene verandering van het stelsel bewerk hadden, zou hij daarmede geen dank hebben ingeogst. Dit had plaats, toen de koning de kamers verdaagde en de ministers magtigde, om het ontwerp te laten vallen. Zoo wel door zijne schrandere en naauwgezette uitvoering der staatsregeling, als door zijne in acht neming der voorname punten, waarvan de rust der Belgen wezentlijk afhangt, van hun geloof, van hun vrij gemeentelieven en van hunne nationale gewoonten en herinneringen, heeft hij zich aan het belgische volk dierbaar gemaakt, zoo wel zich zelven, als zijne dynastie, die voor dit volk als een pand zijner afhankelijkheid geldt. Ook het huiselijk leven des konings levert geene stof tot bittere aanvallen; zijn hof is eenvoudig en zijn inkomten wordt op de waardigste en weidagigste wijze besteed.

Sir John Bowring,

de engelsche stadhouder van Honkong en algemeen gevolmagtigde voor China heeft zich den weg tot zijne aanzienlijke betrekkingen zelf geopend. Hij werd op den 17 oct. 1792 te Exeter geboren en aldaar voor den handel opgeleid, daar hij bestemd was, om eenmaal den wolhandel van zijnen vader over te nemen. Deze opleiding en de werkelijke overneming der zaak hebben hem in staat gesteld, om voortreffelijke berichten over de betrekkingen van den handel en het verkeer van vreemde staten mede te deelen. Toen hij in 1825 zijne zaken in andere handen overgaf, was hij reeds een taalkenner van zelfzamen aard. Door privaattlessen en ten deele door reizen had hij zich met de verschillendste taalfamilien bekend gemaakt, en sprak de noordsche telen, het duitsch met alle oude en nieuwe germanasche tongvallen, het spaansch, fransch, italiaansch en portugeesch, het russisch, sersisch, poolsch, boheemsch, bulgaarsch, slowakisch en illyrisch, het estnisch, lettisch, finsch en hongarsch. Zijne reizen deed hij als koopman, ethnograaf, geleerd verzamelaar en dichter. De schoone pogingen, om tot de oudste bron van alle poëzij, het volkslied, op te klimmen, trokken vroeg zijne opmerkzaamheid.

De engelsche letterkundige bezit van hem vertalingen van de volksliederen van dertien volken. Door zijne handelsberigten oogste hij roem op een ander veld in. Het eerste werk, dat van hem in druk verscheen, heeft betrekking op Zwitserland, het tweede op het deutsche Zollverein (1840), en lezen werden nog door anderen over Frankrijk, Italie, Syrie en Egypte gevolgd. Ook was hij verscheidene jaren lang redacteur van het „Westminster Review“, dat door de Bentham'sche school, de zogenaamde philosophische radicalen, gesticht was.

Bowring was reeds vroeg met het ministerie in betrekking en werd ook door de latere besturen als agent gebezigd. Zijne eerste zending eindigde met eene gevangenschap. In den herfst van 1822 nam men hem in Boulogne als voorgewend lid eener revolutionaire propaganda in hechtenis. In Engeland geloofde men, dat de fransche politie zich alleen van hem meester maakte, om zich in het bezit van dépêches te stellen, die voor de spansche eeries bestemd waren. Hij kwam andermaal in Frankrijk, toen hij als gelastigde der londensche burgerij den Parijsenaars met de verdrijving van den ouderen tak der Bourbons geluk wenschte.

Na met Bentham tot aan diens dood (1832) in vertronwen omgang geweest te zijn, gaf hij in 1835 de nationaal-oecoonomische geschriften van zijnen vriend uit. Het verbond der whigs met O'Connell, die de partij ten val bragt, beroofde ook hem van zijnen zetel in het parlement. Den grooten strijd over de korenwetten hielp hij in het lagerhuis ten einde brengen. Dat hij zich bij Cobden en de Manchester-school aansloot, spreekt van zelf. Deze parlementaire schermutselingen en de sehoeken van het jaar 1847 deden hem tegen zijne gewoonte lang in zijn vaderland vertoeven. Eene des te langere afwezigheid veroorloofde hij zich, toen hij in 1849 wederom aan zijnen ouden reislust toegaf. Hij bezocht nu China (1849—1852), en ondernam in 1855 zijne beroemde gezantschapsreis naar Siam, waardoor andermaal een oost-aziatisch land voor het europesche verkeer geopend is. Als stadhouder van Honkong (sedert 1853) was hem te gelijk de waarneming der engelsche belangen in China opgedragen. Terwijl hij deze betrekking bekleedde, begonnen de vijandelijkheden, die de vereeniging van eene fransch-englische vloot in de golf van Petscheli ten gevolge hadden, en het pas gesloten verdrag bewerkten, waarbij de keizer van China zijne havens voor den handel openstellen en het verblijf van vreemde gezanten in zijne hoofdstad toestaan moest.

Frans Cortain-Canrobert,

fransch maarschalk en vroeger opperbevelhebber van het leger in de Krim, werd in 1809 in het departement de Lot in de nabijheid van hetzelfde dorp geboren, dat de geboorteplaats was van Murat. In het jaar 1826 werd hij in de militaire school van St. Cyr opgenomen, die hij twee jaren lang met onderscheiding bezocht, trad in den herfst van 1828 als onder-luitenant in het 47me regiment van linie, en ging in 1835 als luitenant naar Algiers. In de provincie Oran, waar zijn regiment verblijf hield, nam hij deel aan alle togtten, die onder de generals Clausel, d'Arlandes en Letang tegen Abd-el-Kader ondernomen werden, welke laatste na zijne overwinning aan de Makta den Franschen veel te doen gaf. Bij de expeditie tegen Mascara trof Canrobert het eerst de blikken der hoofd-officieren tot zich. Daar hij bij de inneming van Tlem-

sen, bij het gevecht aan de Tafna en overal elders, waar gestreden werd, het goede gevoelen, dat men van hem koesterde, schitterend rechtvaardigde, werd hij in het voorjaar van 1837 tot kapitein bevorderd. Bij de bestorming van Constantine kreeg hij in de bres en aan de zijde van den overste Combes, die doodelijk gewond werd, een schot in het been. De laatste woorden, die de stervende overste sprak, waren eene aanbeveling van Canrobert, dien hij aan den maarschalk Valée als eenen officier sauduïdde, wien eene groote toekomst wachte.

Nadat hij tot ridder van het legioen van eer benoemd was, werd hem in 1839 de moeilijke taak opgedragen, om uit de benden van Cabrera, die op fransch grondgebied gevlugt waren, een bataillon voor een vreemd-legioen te vormen. In het leger van St. Omer werkte hij vervolgens aan de voorschriften voor officieren der ligte troepen, die onder de persoonlijke leiding van den hertog van Orleans ontworpen werden. In 1841 streed hij weder met het 6de bataillon jagers te voet in Algiers, werd in 1842 tot bataillons-chef in het 15de ligte regiment bevorderd en voerde zijne jagers tot aan de rivier de Chelif. Zoo wel in deze jaren, als in 1845, toen in plaats van Cavaignac St. Arnaud zijn opperhoofd werd, verwerkte hij zelfs onder de aan den krijg gewone troepen van Algiers door zijne ridderlijke dapperheid opzien. Even als hij bij Bahl met 250 jagers tegen 3.000 vijanden stand hield, zoo streed hij ook hardnekkig acht maanden lang, zonder ooit zijne vijanden te tellen, tegen de Kabylen en droeg wezentlijk bij tot de onderwerping van het aan de Tenos grenzende district. In 1848 bekam hij als overste het opperbevel over een regiment van het vreemd-legioen, waarmede hij de herg bewoners van den Aures sloeg en bey Achmed gevangen nam. Van het vreemd-legioen ging hij tot de Zouaven over, en deed te midden van den tijd der cholera eenen heldenmoedigen togt tegen Zaatscha. De versterkingen, die hij bragt, verstrekten aan generaal Herbillon, die half werkeloos voor de oase lag, de middelen, om iets beslissends te ondernemen. Onder weg bij Boa Sada zag hij zich door eene tallooze menigte Arabieren omringd, „Plaats!“ riep Canrobert hun toe, „met mij komt de pest!“ en verschrkt stoven de vijanden uit elkander en lieten hem den weg vrij. Het dorp Zaatscha ligt te midden van een digt palmboesh, waardoor slechts weinige voetpaden loopen. Het is omringd door tuinen, die meestal door grachten en gezamenlijk door muren op verschillende hoogtgronden doorsneden zijn. Het dorp zelf is eene vesting, want zonder de Kasbah of citadel mede te rekenen, die met bastions en gecreeneleerde muren omringd is, heeft ook elk der steenen luizen schietgaten. De tijd van den 8 tot den 26 nov. 1849 verliep, vóór de Franschen de tuinen en het bosch veroverd hadden. Op den laatstgenoemden dag was er eene beganbare bres, en kon er storm gelooopen worden. De overste Canrobert voerde de eene der drie stormende colonnes aan, en deze was het ook, die de zaak besliste. Van de zestien Zouaven, die hem als wacht omringden, vielen er twaalf, van zijne vier ordonnance-officieren werden er twee gedood en twee gewond, maar hij sloeg zich door eenen chaos van straten tot op de markt der plaats door.

Het loon voor deze heldendaad was zijne benoeming tot commandeur van het legioen van eer en tot brigade-general. In 1850 riep de prins-president hem naar Parijs en benoemde hem, nadat Canrobert eenen tijd lang het bevel over eene brigade voetvolk gevoerd had, tot zijnen adjudant. In die betrekking bevond hij zich ten tijde van den coup d'état, en hij behield haar ook onder

den keizer met den rang van divisie-generaal. De eerste gevechten in de Krim woonde hij bij als bevelhebber van de eerste divisie infanterie. Toen St. Arnaud stierf, werd het beleid der geheele belegering van Sebastopol in zijne handen gesteld. Juist te dien tijde bestonden er zulke eigenaardige omstandigheden, b. v. eene voortdurende on-eenigheid der generaals over de rigting van den hoofdaanval, dat het mislukken der operaties gedurende den tijd van zijn commando niet als een bewijs van zijne ongeschiktheid voor de eerste plaats kan beschouwd worden. Hij bood zelfs zijn ontslag aan en was zelfverloochenend genoeg, om onder zijnen opvolger Pelissier aan het hoofd der tweede divisie te blijven dienen. Hij was bij de troepen buitengewoon bemind, omdat hij steeds voor haar stof-felijk welzijn opofferend bezorgd was, en telkens, wanneer hij verscheen, werd hij met luide toehuizingen begroet. Dit kon Pelissier niet aangenaam zijn, en Canrobert ontving daarvoor op den 26 juli eene telegraphische dépêche van den minister van oorlog, waarbij de keizer hem op-riep, om ter herstelling zijner gezondheid naar Frankrijk terug te keeren. Daar Canrobert antwoordde, dat de zorg voor zijne gezondheid hem niet zou kunnen doen be-sluiten, om zijnen werkkring te verlaten, kwam weldra eene nieuwe dépêche aan, die aan Canrobert beval, om voor de persoonlijke dienst bij den keizer naar zijn vader-land terug te komen. Diensvolgens verliet Canrobert op den 8 aug. de Krim; het vertrouwen des keizers bleef hij onverminderd behouden, en hij werd na eikander tot maarschalk, senator, gezant in Zweden en eindelijk tot een der vijf opper-commandanten van Frankrijk benoemd.

Marie Joseph Bosquet,

tegenwoordig maarschalk van Frankrijk en opperbevelhebber van alle in het zuid-westen staande troepen, is een der beminnenswaardigste en geachtste karakters van het fransche leger. In 1810 te Mont de Marsan geboren, kwam hij in 1829 op de polytechnische school, werd in 1831 luitenant bij de artillerie en ging als zoodanig in 1834 naar Afrika. Den grondslag van zijnen krijgsroem legde hij op eenen togt, dien hij met enige stukken gescht begeleidde. De kleine afdeeling Franschen werd plot-seling door eenen troep Arabieren omsingeld en geraakte door verkeerde maatregelen van den hoogsten officier in den haaghelejksten toestand. Bij geluk had Bosquet den moed om een ander plan voor te slaan, en door de aan-neming daarvan was de afdeeling gered. Hij werd tot rid-der van het legioen van eer voorgesteld, maar eene af-gunstige hand schrapte in het ministerie van oorlog zijnen naam door, en de verdiende eer zou hem ontgaan zijn, wanneer zijne wapenbroeders niet bij den stadhouder daar-over klagen hadden ingebracht. Men decoreerde hem nu door middel van een afzonderlijk besluit. Nadat hij in 1841 bij Sidi Sakhar gewond was, ging hij in 1842 tot de infanterie over, en werd commandant van het ba-taillon jagers-inboorlingen (*tirailleurs indigènes*), waartoe hem zijne grondige kennis van het arabisch nog bijzonder geschikt maakte.

Twintig jaren lang, van 1834—1853, bleef Bosquet in Algiers, en in dezen langen tijd vielen weinige aanmerkelij-ke gevechten voor, die hij niet bijwoonde. Hij klom meer en meer in rang op, en in augustus 1848 was hij brigade-generaal. In 1851 opende hij den veldtogt tegen Kabylie op eene schitterende wijze, door de bestorming van dien pas over den Mcnegal. Ofschoon hij daarbij aan het hoofd

gewond werd, verliet hij toch zijne brigade niet, voor dat de geheele oorlog geëindigd was. Zijne benoeming tot divisie-generaal bleef lang uit, ofschoon zij volgens het gevoelen van het geheele leger van Algiers dadelijk na dien veldtogt van 1851 hadde moeten volgen. De staat-konink van dien tijd had blindelings toegedane divisie-bevelhebbers, die men voor verschillende zaken gebruikten kon, noodig, en de bekende rondreis, die Persigny bij de beroemdste afrikaansche generaals deed, deed Bosquet, den ouden vriend van Cavaignac, niet als een geschikt werktuig kennen. In de vijf jaren, die hij nog in Algiers vertoefde, voegde hij bij zijne verdiensten nog eene nieuwe, door de verzoening der onderworpen stammen. Terwijl hij hun door zijne zielkracht achting en gehoorzaamheid af-dwong, verwierf hij door zijne gematigdheid, zijne liefde tot strenge rechtvaardigheid, zijne zorg voor hunne be-hoeften, zijn ontsien van hunne gebruiken en gewoonten, hunne liefde.

In augustus 1853 werd Bosquet tot divisie-generaal benoemd en ter beschikking van den minister van oorlog gesteld. In het leger van de Krim kreeg hij het bevel over het tweede legerkorps, dat uit vijf divisien infanterie be-stond. In den slag van de Alma besteg hij de door de Russen voor ontoegankelijk gehouden hoogten op hunnen linker vlegel met zijne divisie en de gezamenlijke artillerie, en maarschalk St. Arnaud noemt in zijn berigt van den slag deze beweging de beslissende van den dag. Bij Inkermann was hij het, die juist te regter tijd den En-gelchen te hulp snelde, welke aan de russische overmagt naanwelijks meer weerstand boden, en na den slag be-tuigde lord Raglan in naam van Engeland hem zijnen dank. De mislukte poging tot bestorming der Karabelajna, op den 18 juni 1855, keurde hij af, en hij gaf op dien dag last om Tschernaia te dekken. Des te krachtiger werkte hij bij de bestorming van den Malakoff mede, die, zoo als bekend is, de ontruiming van de havenzijde van Se-bastopol ten gevolge had. De wond, welke hij op dien dag ontving, geuvs eerst in Frankrijk.

Het kenehetst den wakkeren man, wiens leven wij in korte omtrekken geschilderd hebben, dat zijne verheffing tot de hoogste militaire waardigheid in Frankrijk, tot maarschalk, hem daarom genoeg baarde, dat zijne onde moeder die nog beleefde. Voor zich zelven is Bosquet vrij van de koortsachtige eerzucht, die de meesten zijner wapen-broeders tot hunne daden aanspoort. Er is geen beschei-dener man dan hij, en hij wordt door de reinste vader-landsliefde gedreven.

Frederik Willem Thiersch.

Deze wijze Nestor der duitse taalgeleerden en school-mannen, die voor korten tijd te München, onder groote deel-neming der beschafden, zijn vijftigjarig jubilee als doctor vierde, is op den 17 juni 1784 te Kirchseidungen bij Frei-burg aan de Unstrut geboren. Hij behoort, gelijk bijna alle duitse onbedieners en taalgeleerden, tot het noordelijk deel van Duitschland. Nadat hij zich in Naumburg en op de vorstenschool te Pforta voor de hoogeschool had voorbereid, begon hij in de theologie en philologie te Leipzig te studeren, van waar hij in 1807 naar Güt-tingen vertrok. In het volgende jaar deed hij met eene verhandeling over Plato's Gastmaal zijne intrede aan de oud-beroemde Georgia Augusta en kreeg hij te gelijk eene leeraarsplaats aan het gymnasie, doch werd reeds in 1809 als professor aan de nieuw opgerigte hoogeschool te

München beroepen, alwaar hij zeer spoedig een taalkundig seminarie stielde, dat in 1813 met de academie vereenigd werd, en de bekende *Acta philologorum Monacensium* (3 deelen 1811—1826) uitgaf. Met Frederik Hendrik Jacobi, die toen insgelijks zich in Beieren vestigde, was Thiersch een der eerste Noord-Duitschers, die naar München beroden werd, en had, toen hij op koninklijk bevel tot gewichtige ambten benoemd was, als protestant en Duitsch „buitenlander“ zeer veel te lijden van de wangunst, waarmede te dien tijde nog de ultramontane partij niet minder dan het bigottische volk de vreemdelingen beschouwde. Ten opzichte van Thiersch liep de vijandschap van het gemeen zoo hoog, dat hij des avonds op de straat messteeken ontving. Gedurende de twisten, die van Christoffel van Arctin uitgingen, had Thiersch inzonderheid door zijn geschrift „Over het aangenomen onderscheid tusschen Noord- en Zuid-Duitschland“ (München 1810) veel kwaad bloed gezet. Naderhand is de stemming veel vredelievender geworden; ook hebben protestantsche Frankenlanders, zoo als thans minister v. d. Pforden, deel in de regering gekregen, terwijl na elkander twee protestantsche koninginnen, Therese en Maria, de eerste koning Lodewijks gemalin uit Hildburghausen, de tweede de gemalin van koning Max II en tot het geslacht van Hohenzollern behorende, de liefde der Beijerschen weten te winnen. Beide opvolgers van den ouden Maximiliaan Jozef, de zoon en de kleinzoon, gewenden even als hun voorganger het volk meer en meer, ofschoon dan ook met tusschenpoozen, gelijk het ontslag van Dönigges en Dingelstedt in de laatste dagen bewees, aan de beroepingen van uitstekende mannen uit Noord-Duitschland. Zoo is dan ook in den loop des tijds de stemming jegens Thiersch juist geheel omgekeerd; men erkent algemeen met dankbaarheid de verdienste, die hij zich jegens het land verworven heeft, en bij zijn jubilee haastten zich alle klassen der bevolking, om hem bewijzen van hoogachting te brengen. Dat vorstelijke huldebewijzen en academische eerbetooningen niet ontbraken, spreekt van zelf.

Aan den Duitschen vrijheidsstrijd van 1813 nam Thiersch, voor zoo veel de omstandigheden het toelieten, door woord en schrift een levendig aandeel; bijna nog sterker werd zijn medegevoel door den vrijheidsstrijd van Griekenland opgewekt, en hij liet niet na, om zelf zich naar het tooneel van den strijd te begeven, en al zijne krachten aan te wenden, om Griekenland en Duitschland altijd nader tot elkander te brengen, en zoo wel hunne staatkundige als verstandelijke belangen met elkander te vereenigen. In het werk: „*De l'état actuel de la Grèce et des moyens d'arriver à sa restauration*“ (2 deelen, Leipzig, 1833) zijn zijne pogingen daartoe opengelgd. Als uitstekend taalgeleerde had Thiersch zich reeds vroeger door zijne „Grieksche grammatieca, vooral van het dialect van Homerus“ (Leipzig, 1826) en door de „Bewerking van Pindarus“ (2 deelen, Leipzig, 1820) doen kennen. Het geschrift „*Ueber die Epochen der bildenden Kunst bei den Griechen*“ (2 dl., München, 1829) heeft de verdienste, van de voor de studie der oudheden in den hoogsten grand gewichtige vraag over de tijdrekening der hellenische kunstenaars en kunstwerken bijna het eerst ter sprake gebragt te hebben, al zijn dan ook de door Thiersch verkregen uitkomsten door de latere onderzoekingen van Welcker, Jahn, Bruuns, Overbeck en anderen geheel en al te niet gedaan. Eveneens, ten minste ten deele, zijn de „*Reizen in Italië*“ (Leipzig 1826), die hij in vereeniging met Schorn, Gerhard en Klenzo uitgaf, van oudheidkundigen inhoud. Thiersch was zelf in 1822 in Italië geweest. Maar van grooter gewigt, dan al zijn

vroegere geschriften, werden zijne werken „*Ueber gelehrte Schulen, mit besonderer Rücksicht auf Bayern*“ (3 Bd., Stuttgart u. Tüb. 1826—1837) en „*Ueber die neuesten Angriffe auf die Universitäten*“ (Stuttg. u. Tüb. 1837), in zoo verre aan Thiersch in 1829 de last werd opgedragen, om een plan van inrigting voor de gymnasia te ontwerpen, en hij daarbij het in die werken voorop gestelde en verdiedige beginsel van het vasthouden aan de klassieke studien in werking wist te brengen. Zoo ook tegen de beide laatstgenoemde geschriften vele stemmen zich verheven hebben, was toch de strijd, die over het werk „Over den tegenwoordigen toestand van het openbaar onderwijs in de westelijke staten van Duitschland, in Holland, Frankrijk en België (3 deelen, Stuttg. u. Tüb. 1838) ontstond, nog veel heviger en algemeener. De vrijmoedigheid en beslissende uitspraken van den schrijver konden natuurlijk niet zonder aanvallen van de andere zijde blijven.

De verdiensten van den ouden Thiersch zijn van drieërlei aard. Voorreest heeft hij door zijne geleerde nasporingen over de oude dichters en kunstenaars de studie der oudheid over het geheel wezenlijke voordeelen aangebragt; vervolgens heeft hij tot de verstandelijke wedergeboorte van Griekenland in der daad zeer veel bijgedragen; en ten derde, zijn boven alles door zijne bemoeijingen de toestanden op de hoogeschoolen van Beieren wezenlijk verbeterd, ja, hij is het eigenlijk, dien men den grondlegger der taalkundige studien in Beieren noemen kan. Eindelijk was het ook Thiersch, die bij gelegenheid van het jubilee der universiteit van Göttingen de eerste aanleiding gaf tot de naderhand regelmatig gehouden vergaderingen van Duitsche taalkundigen en onderwijzers, aan welke bij in de eerstvolgende jaren te Manheim, Gotha, Cassel, Erlangen en Dresden door zijne persoonlijke tegenwoordigheid leven en ziel wist bij te zetten.

De gebroeders Grimm.

Deze scheppers en grondleggers van een nieuw tijdvak der wetenschap van de Duitsche taal zijn inboortlingen van Hessen, uit de stad Hanau. De oudste, Jakob Lodewijk, geboren op den 4 Januarij 1785, kwam eerst door eenen omweg tot de studie der taalkunde; in het begin leidde hem zijn weg tot het staatkundige vak. Van het lyceum te Cassel vertrok hij in 1802 naar Marburg, om aldaar in de regten te studeren, en vergezeld in 1805 zijnen leermeester Savigny als helper bij zijne letterkundige werkzaamheden naar Parijs. Na zijne terugkomst uit Frankrijk werd hij in 1806 staatssecretaris in Cassel. Reeds in Parijs vond hij tijd en gelegenheid voor zijne lievelingsstudie der letterkunde en van de dichtkunst der middel-euwen. Toen het koninkrijk Westfalen onder Jerome gesticht werd, kreeg J. Grimm, door tusschenkomst van Joh. van Muller, in 1808 het opzigt over de bibliotheek op Wilhelmshöhe, en later ook erne betrekking als staatsraad-auditeur. Bij de terugkomst van den keurvorst vergezeld hij het hessische gezantschap als secretaris eerst in het hoofdkwartier der bondgenooten, en later naar Parijs en bij het weener congres, in welke laatste stad hij tot in juni 1815 vertoefde. In de volgende maand reisde hij voor de derde maal naar Frankrijks hoofdstad, en wel met eene dubbele lastgeving, daar hij behalve de behartiging van verscheidene bijzonder hessische zaken ook nog voor de pruisische regering onderzoek naar gewichtige handschriften doen moest. Na deze beide lastgevingen naar genoege vervuld te hebben, verzeentlijkte hij eindelijk

zijn lang gekoesterd plan, om de staatkundige loopbaan te laten varen, en nam hij in het jaar 1816 den post als tweede bibliothecaris in Cassel aan, die hem met de eigenlijke bezigheden zijner betrekking toch nog vrijheid genoeg overliet, zoo dat hij langzamerhand begon met de uitkomsten zijner taalkundige onderzoekingen in het licht te geven. In het jaar 1830 werd J. Grimm als hoogleraar naar Göttingen beroepen, en hij nam het aan — naar men zegt, inzonderheid daaron, dat hij al te smartelijk de achteruitzetting gevoelde, die hem wedervoor, toen na den dood van den eersten heesischen bibliothecaris, Vükel genaamd, hem de geschiedschrijver Rommel voorgetrokken werd. Aan de Georgina-Augusta hield hij met groote toejniging voorlezingen over de deutsche talen, het oude rechtsweten en de geschiedenis der letterkunde, tot dat het jaar 1837 aanbrak en het koninkrijk Hannover door den strijd over de grondwet van den staat op eene ernstige wijze geschokt werd. Toen behoorde J. Grimm tot die zeven edele en grootmoedige mannen, die tegen de stappen der regering protesteerden en daarom gezamenlijk van hun professoraat ontzet werden. J. Grimm zeeben zelfs nog zwaarder dan de anderen misdaan te hebben, daar hij met Dahlmann en Gervinus uit het land gebannen werd. Wij herinneren hierbij aan de door hem zelve geschreven brochure: „Over mijn ontslag” (Bazel 1838). Hij ging naar Cassel terug en leefde hier in stille afzondering, tot dat hij in 1841 door Frederik Wilhelm IV naar Berlijn beroepen werd, en hij verliet ontving, om als lid der academie voorlezingen aan de universiteit te houden, waarvan hij trouwens sedert lang geen gebruik meer gemaakt heeft. Tweemaal, in 1846 en 1847, was hij voorzitter in de vergaderingen der Germanisten te Frankfurt en Lubeck, en in het volgende jaar werd hij waarschijnlijk meer om zijnen beroemden naam, dan omdat hij aan de beweging een werkelijk aandeel genomen had, naar het parlement gezonden, waar hij een geacht, ofschoon dan ook niet veel sprekend lid van de gothische partij werd, met welke hij zich ook in 1849 naar Gotha begaf, om daar, gescheiden van de andersdenkenden, verder zitting te houden.

Door zijne tot op heden nog niet geheel voltooide „Deutsche Grammatik” (sedert 1819), die zich bij hem niet meer als een bloot droog stelsel vertoont, maar waarin hij, om niet eenen nieuwen schrijver te spreken, „een historisch leven met al den vloed van blijmoedige ontwikkeling tooverde,” heeft J. Grimm onmiskenbaar tot den opbouw der deutsche volkstaal eenen nieuwen grondslag gelegd. Voorts is hij het geweest, die later in zijne „Geschichte der deutschen Sprache” den gang der ontwikkeling van de deutsche taal met den doordringenden blik des geleerden en met schitterende scherpsinnigheid alijd verder heeft nagespoord, en daarmede te gelijk in verscheidene andere zijwaarts gelogene of tot hiertoe verborgene wegen van het deutsche volklevten licht en orde heeft zoeken te brengen. Wij herinneren slechts aan zijne „Deutsche Rechtsalterthümer,” aan de „Deutsche Mythologie,” de „Deutsche Weisthümer” en eindelijk aan de „Deutsche Kinder- und Hausmärchen,” die hij met zijnen broeder Willem verzamelde en uitgaf. Vele bijzondere onderzoekingen van J. Grimm zijn vervat in M. Haupts „Zeitschrift für deutsches Alterthum” en de gedenkschriften der berlijnsche academie, uit welke laatste voornamelijk de ook afzonderlijk afgedrukte verhandeling „Over den oorsprong der taal” algemeen bekend werd. In de voorrede van Merckels „Lex Salsica” bespreek J. Grimm de Malbergse Glossen; buitendien bestaan van hem vele uitgaven van oude taalkun-

dige gedenkstukken, zoo als de „Silva de romancae viejos,” eene oud-hoogdutchse interliniaire vertaling van latijnsche kerkliederen, de angelsaksische gedichten „Andreas en Elene,” de „Latijnsche gedichten der 10 en 11 eeuw,” alsmede de „Gedichten der middeleeuwen op koning Frederik I den Stafer, en uit zijnen en den eerstvolgenden tijd.” In den „Reinhart Fuchs” gaf J. Grimm nevens elkander den middeleeuwschen Reinhart, den nederlandschen Reinart, en andere deutsche en latijnsche gedichten der middeleeuwen dierenfabel uit, over wier ontwikkeling en eigenaardigheid ons in de inleiding der uitgave zeer belangrijke opmerkingen gegeven worden.

Willem Karel Grimm, Jakobs jongere broeder, werd op den 24 febr. 1786 geboren, en volgde geheel denzelfden gang der ontwikkeling als zijn broeder, met wien hij slechts één jaar in ouderdom verschilde. Hij bezocht met hem het lyceum te Cassel en volgde hem in 1804 naar Marburg, om zich insgelijks aan de rogtgeleerdheid te wijden. Hij moest in zijne jonge jaren eene langdurige en gevaarlijke ziekte doortaan, waarvan hij eerst na 1809 langzaam genaas. Ook tot na den studietijd bleef hij steeds in de nabijheid zijns broeders, en even als hij aanvankelijk in 1814, aan dezelfde bibliotheek te Cassel, alwaar deze tweede bibliothecaris was, den post van secretaris verkreeg, zoo ging hij ook in 1830 met hem niet slechts naar Göttingen aan de universiteit, maar hij behoorde insgelijks tot de zeven van hun aanbuit ontzette hoogleraren en werd in 1841 te gelijk met Jakob naar Berlijn beroepen, nadat hij nog tot in oktober 1838 te Göttingen had mogen blijven.

Willem is ook op wetenschappelijk gebied de getrouwe makker van Jakob. Als vruchten zijner studien in het vak van duitsch taalonderzoek en middeleeuwsche poëzij moeten vooreerst zijns talrijke uitgaven van oude dichtwerken genoemd worden, als die van den „Grave Ruodolf,” van het „Hildebrandslied,” den Freidank, den Rosengarten, het Rolandlied, de Beronica van Werner van den Nederrijn, de Goldenen Schmiede, den Sylvester van Koernard van Wurtzburg, den Athis en Prophtias, en eindelijk der „Alteutsche Gespräche.” Reeds vroeger gaf Willem Grimm eene vertaling van „Altdäuischer Heldenlied” uit, alsmede een onderzoek „Over deutsche Runen” en eene anthropologie, „die deutsche Heldensage,” met eene inleiding over haren oorsprong en verdere ontwikkeling. De „*Exhortatio ad plebem christianam*” bevat ook eene verhandeling over de „*Glossae Cassellanae*,” die tot de oudste gedenkstukken der deutsche taal behooren, en eene andere „Over de beteekenis der deutsche vingerringen.” Voorts schreef W. Grimm nog twee opstellen, „Ueber die Sage vom Ursprung der Christusbilder,” en „Ueber Freidank.” Misschien nog gewigtiger dan al deze afzonderlijke werken werden de in gemeenschap met zijnen broeder ondernomen werken, de „Alteutsche Wälder,” de „Deutsche Sagen,” de „Irische Elfenmärchen,” vooral de deutsche „Kinder en Hausmärchen,” en het in het jaar 1852 begonnen „Deutsche Wörterbuch,” dat reuzenwerk, hetwelk den gezamenlijken schat der nieuw-hoogdutchse taal, voor zoo ver die in de voortbrengselen der letterkunde uit den tijd van Luther af tot op Goethe vervat is, opnemen en ophelderen wil. Ten opzichte van onvermoede vlijt en lust tot onderzoek verdient dit roemwaardige werk de bewondering van iedereen; wat de beginselen en de wijze der verklaring en ontlegging betreft: — *sub judice lit est*. Onloochenbaar en algemeen erkend is de verdienste der broeders in de verzameling en zifting der deutsche sagen en sprookjes. Bij de „Kinder- und Hausmärchen” kwam het er namelijk

op aan, om de duitse volksprookjes aan eene scherpe en op de scherpsinnigste onderzoekingen gegronde kritiek te onderwerpen, al de vreemdsoortige bestanddeelen, die de romandichters, wanneer zij zich daarmede bezig hielden, er in gebragt hadden. daarvan ten strengste af te zonderen en hen in haren ouden oorspronkelijken vorm te herstellen. Men kan zeggen, dat de duitse volksprookjes eerst na dien tijd in bare oorspronkelijkheid aan het volk bekend werden, en dit was niet weinig verwonderd over den niet vermoeden schat van echte en oorspronkelijke poëzij, die hier door dichtertlijk schoonheidsgevoel, een gelukkig instinct en een vroom gemoed aan de vergeetheid ontrukken werden.

Een derde, minder bekend geworden broeder is Lodewijk Emile Grimm, in 1790 te Hanau geboren, sedert 1832 professor aan de schilder-academie te Cassel. De zoon van Willem is de talentvolle dichter Herman Grimm te Berlijn, die zich zoo wel in proza als poëzij reeds op veelvuldige wijze aan het publiek heeft bekend gemaakt. Jacob is ongetrouwd gebleven, en daarin verschillen de beide broeders; maar overigens verdient de bij elkander behoorde wederzijdsche aanvulling en gemeenschappelikhed der broeders Jacob en Willem in zaken van duitse wetenschap en stantkunde, in trouw van overtuiging en in werkzaamheid, als een zeldzaam en roemwaardig voorbeeld de eervolste vermelding.

Kapitein Sir James Clark Ross.

De onversaagde onderzoeker der beide poolzeeden en de ontdekker der noordelijke en zuidelijke magnetische pool, is de derde zoon van Geouge Ross op Ballcaroch in Galway, en neef van den overledenen Sir John Ross, die in de geschiedenis der ontdekkingen in de poolzeeden insgelijks eene aanzienlijke rol gespeeld heeft. Sir James is in het jaar 1800 in Finsbury Square geboren. Hij nam in 1812 dienst bij de marine en diende eerst op de Briseis onder het commando van zijnen oom, met wien hij in 1818 den eersten togt tot het opsporen van eenen noordwestelijken doortogt deed. In de jaren 1819 tot 1825 vergezelde hij Sir Edward Parry op drie verscheidene reizen in de poolstreken, en in 1827 deed hij in gezelschap van denzelfden kapitein eene poging, om van de noordelijke kust van Spitsbergen de noordpool in sleden over het ijs te bereiken. Bij zijne terugkomst in Engeland in 1827 kreeg hij eene aanstelling als scheepsbevelhebber. In de jaren 1829 tot 1833 vergezeldde hij als tweede bevelhebber andermaal zijnen oom op eene reis naar de poolzee, nam daerbij de vakken der sterrekunde, der natuurlijke historie en der graadmetingen op zich, en was zoo gelukkig, de ware ligging van de noordelijke magnetische pool te ontdekken en daarop de engelsche vlag te planten. Nadat hij in 1834 tot kapitein van een fregat was aangesteld, bevond hij zich in het volgende jaar andermaal in de poolzee, om aan eenige vermiste walvischvaarders, die in de Baffinsbaai in het ijs vast waren geraakt, ondersteuning te brengen. Tot in 1838 was hij bezig bij de magnetische opmeting van Groot-Britannie en Ierland, die door de admiraliteit werd bewerkstelligd. Eindelijk nam hij in 1839 het opperbevel over de ontdekkings-expeditie naar de zuidelijke poolzee op zich, die zoo zeer tot verrijking der aardrijkskunde, der natuurkunde en der natuurlijke historie heeft bijgedragen. Met zijne beide schepen Erebus en Terror deed hij in vier jaren drie pogingen om tot de zuidpool door te dringen. Op den 11 januarij 1841

ontdekte hij op 70° 47' Z. B. het zuidelijkste bekende land, dat hij in naam van koningin Victoria in bezit nam, en op den 2 febr. drong hij tot 78° 4' Z. B. door, het zuidelijkste punt, dat ooit bereikt werd. Door het ijs tegen gehouden, keerde hij na verschillende vergeefsche pogingen om de magnetische pool te bereiken, naar van Diemensland terug; maar reeds in junij vertrok hij weder over Nieuw-Zeeland naar het zuiden en ontdekte toen een groot vast land, dat door eenen ijsmuur van 150 voet hoog omringd was en hem het verder voortdringen belette. In het volgende jaar stuitte hij op dezelfde onoverkomelijke zwaarigheden, en bevond toen, dat gemeld vast land zich 450 eng. mijlen oostwaarts uitstrekte, gerekend van den door hem ontdekten werktamen vulkaan de Erebus, die 12.400 voet hoog is en op 167° O. L. ligt. Hij bleef toen nog slechts 160 eng. mijlen van de magnetische pool verwijderd. De onwaardeerbare uitkomsten dezer reis voor de wetenschappen der kruid-, dier-, aard- en werkkunde en van het aardmagnetismus werden in 1847 met de reisbeschrijving in het licht gegeven, welke laatste in verschillende talen overgebragt is. Na vreeselijke gevaren door storm en ijs te hebben doorgestaan, keerde de expeditie in sept. 1843 in Engeland terug, en had in die vier jaren slechts drie man door ongelukkige toevallen en één door ziekte verloren. In 1844 werd kapitein Ross tot ridder benoemd, en in 1848 zeilde hij naar de Baffinsbaai, om de sedert drie jaren vermiste schepen van Sir John Franklin op te zoeken; hij moest echter terug keeren, zonder het minste spoor van hem ontdekt te hebben. De universiteit van Oxford heeft Sir James Ross eershalve tot doctor benoemd, en het geographisch genootschap versierde hem in 1841 met de gouden medaille van zijnen stichter.

Pierre Antoine Berruyer,

geboren te Parijs in 1790, is een zoon van den beroenden advocaat, die met Dupin den ongelukkigen Ney verdedigde. De zoon, die dezelfde loopbaan koos, maakte onder de restauratie weinig fortuin, omdat hij koningsgezind was. Juist echter die opzettelijke veronachtzaming der partijen, welke in die dagen den boventoon voerden, was voor hem de prikkel, die hem voorwaarts dreef. In 1829 trad hij in de tweede kamer, op het oogeblik van den laatsten strijd der oppositie met het ministerie Polignac. Hij betwistte den veel sterkeren tegenstanders de overwinning met talent en volharding, zoo dat reeds besloten was hem een ministerie op te dragen, toen de juliordonnantien den strijd op de straten overbragten. Nadat Lodewijk Philips den troon beklommen had, stelde hij alles in het werk om de leden zijner partij voor den zelfmoord te behoeden, die onvermijdelijk volgen moet, wanneer men aan het beginsel vasthoudt om zich aan de openbare zaken te onttrekken. Zijne staatsregtelijke stellingen, dat men altijd een staatsburger blijft, al beschouwt men zich ook niet als onderdan der nieuwe regering, en dat het beginsel der volksovereenreiniteit het regt van den bijzonderen persoon in zich sluit, om aan zijne overtuigingen getrouw te blijven, werden voor jeczuïtisch uitgetrekt. Daarentegen was Berruyer niet opregt, toen hij, met nauwe aansluiting aan de uiterste linkerzijde der legitimisten, waarvan de abbé Guenoude de aanvoerder was, voor algemeene verkiezingen, eene goedkoopere regering en andere zaken schreef, die hij nog kortelings bestrede had. Hij wilde het zijne er toe bijdragen, om Lodewijk Philips bij het volk gehaat te maken, en verwachtte den uitslag met

zulk eene zekerheid, dat hij alle geweldlodge middelen afried. In weerwil daarvan landde de hertogin van Berry in de Vendée, en Berryer achtte het thans plicht, om aan de aanzienlijke dame en hare vrienden middelen tot de vlingt te verschaffen. Door de gevangenneming van eenige legitimistische aanvoorders kwam zijne medewerking aan den dag, en hij werd voor de regtbank geroepen. De procureur-generaal had de doodstraf geëischt, maar de gewoeneu spraken hem vrij.

In de kamer, waarvan hij sedert 1831 wederom lid was, wilde men lang niets van hem weten, ofschoon hij zich als den hevigste van alle redenners deed kennen. Cormenin, voorzeker een bevoegd beoordeelaar, gaat, om eenen waardigen mededinger van Berryer te vinden, tot op Mirabeau terug. Het gesterne van Lodewijk Philips moest verbleeken, vóór dat de glans bemerkd werd, dien Berryer uitstraalde. De jaren van 1843 tot 1846 waren de tijden van zijnen grootsten roem als redenaar. Lamartine's woorden kwamen meer met de gevoelens en zienwijzen van den dag overeen en verspreidden zich daarom verre over de oppervlakte; dat gene daarentegen, wat Berryer sprak, drong dieper door. Even gewichtig was de plaats, die hij buiten de kamer als lid der besturende commissie der legitimisten innam. Daar kwam de verschrikkelijke nacht, waarin de hertogin van Orleans den graaf van Parijs in de kamer bragt, om voor hem de kroon en voor zich de voogdschap te eischen. Wie weet, of Berryer het thans niet betreurt, dat hij in dezen nacht, waarin Frankrijk uit zijne regnante baan geslingerd werd, zijne stem niet het woeste geschreeuw der barricadehelden vereenigd heeft. Onder de in drie afdeelingen gescheurde partij der orde nam hij eene der aanzienlijkste plaatsen in. Het was nu echter eenmaal zijne bestemming, altijd de voorvechter eener verlorene zaak te zijn, en zoo mistikte de vereeniging der orleanisten en legitimisten, waarvoor hij werkte, en op den 2 dec. 1851 besliste hij voor de derde partij. Berryer trad nu in den achtergrond, doch heeft zijne staatkundige werkzaamheid niet laten varen, maar die blootelijk een diplomatisch karakter doen aannemen. Hij behoort onder de vertrouwden van den graaf van Chambord. In 1855 viel hem de eer ten deel, die hem als eerste redenaar van Frankrijk toekwam; de academie benoemde hem tot medelid. In 1857 trof hem de smart, van zijnen zoon Arthur door een eeroovend proces op de bank der beschuldigten te zien. — Berryer is eenigzins klein, maar heeft innemende trekken vol uitdrukking. De wonderschoone klank zijner stem heeft door den onderdom verloren. In de regterlijke welsprekendheid is hij tot op heden nog niet geveuanard. Hij is een der aanzienlijkste leiders der legitimisten gebleven. De keizer neht zijne overtuiging en heeft hem, toen Berryer in de academie gekozen werd, van zijne persoonlijke verschijning in de Tuileries ontslagen.

Francesco Dominico Guerrazzi.

De toscanische bewegingen van 1848 en 1849 hebben eene in het oog loopende overeenkomst met de florentijnse stads-geschiedenis der 14de en 15de eeuw. Het is, alsof de latere volksleiders de eene of andere oude kronijk bestudeerd en die tot leidraad van hunne daden genomen hebben. In alle geval kenden zij de geschiedenis van hun vaderland en wisten, hoe gemakkelijik in denouden tijd de zegpraal der partijen behaald werd, en hoe dikwijls die eene partij de andere door eene bloote demonstratie

op de Piazza de' Signori ten val bragt. Zij handelden op de oud-florentijnse wijze, toen zij hunne verwachtingen op ellendige straat-demonstraties vestigden. Zij zegerieden door dit overoude middel; maar onverwacht werd dit tegen hen zelve, en met schitterende uitslag, aangevoeld. Een coup de main had Guerrazzi en zijne deelgenooten ten top verheven, en een coup de main wierp hen weder in den afgrond.

Francesco Dominico is in de laatste jaren der vorige eeuw geboren, en heeft door vlijtige oefening kundigheden verworven, die bij eenen zoon van het schiereiland der Appenijeu en bij een lid van het jonge Italie dubbele opmerking verdienen. In zijne jeugd kon men nog niet voor eenen volledigen patriot doorgaan, wanneer men den franschen catechismus der omwenteling van 1793 van buiten kende en in slaat was om het gebruik van den dolk door toespelingen op Brutus en Cassius te regtvaardigen. Men moest iets geleerd hebben, om de aanspraken van Italie op vrijheid en onafhankelijkheid op vasten grondslag dan op hoogdravende gezegden te vestigen. Guerrazzi werd zelfs geleerd, en terwijl hij zijn doel beoefende, en onder bijna alle Italianen het zuiverste italiaansch te schrijven, maakte hij zich te gelijker tijd met Goethe, Byron en Chateaubriand bekend. Dit waren echter allen bijvakken; zijne eigentlijke studie was de regtgeleerdheid en die bestudeerde hij met eenen ijver en eene volharding, welke hem binnen korten tijd tot den meest gezocht en advoocat van Livorno maakte.

Het geld schatte hij niet hoog genoeg om zich met eene voordeelige praktijk tevreden te stellen, en alzoo werd hij, om ook roem te verwerven, schrijver. De roman verheugde zich toen in eenen groeten bloei, en daaraan wijdde hij zich. Wat hij schreef, was op kunstwarde geene aanspraak maken. Het zijn schilderingen, in de sterkste kleuren vervaardigd, waarin het talent voor expositie en verhaal, dat er onloochenbaar in gevonden wordt, verstikt wordt door woordenrijke declamatie en door het schetsen van karakters en toestanden, die door hunne buitensporigheid de ridder- en rooverromans in het geheugen terug roepen. Hij jaagt niet zijne romans ook volstrekt geen kunstdoel na: zij zijn voor hem slechts het voertuig voor zijne staatkundige gevoelens, een middel om het volk in beweging te brengen.

Terwijl Guerrazzi de tegenwoordige maatschappij in gloeiend roode kleuren en in donker zwarte verwen afmaakt, geeft hij te kennen, dat een storm, eene omwenteling haar moet reinigen. De omwentelingszuchtige strekking springt uit al zijne romans zoo onverholen in het oog, dat verscheidene humer in Italie geenen drukker gevonden hebben, ofschoon hij schrandrer genoug was, om den vorm van den geschiedkundigen roman te bewaren. De gebeurtenissen gingen naar zijnen zin te langzaam, en hij wilde de Italianen door de vorige woorden, die hij zijnen helden in den mond leide, aansporen. Opdat men zich in dit doel niet zou vergissen, heeft Guerrazzi de geschiedkundige waarheid en de plaatselijke kleur geheel veronachtzaand. De Slag van Benevento, het Beleg van Florence, Isabella Orsini en zoo ook zijne andere romans zijn nieuwerwetsche declamaties in den stijl van eene democratische Cicero. Nu en dan verbergt hij zijne strekking in het geheel niet, gelijk hij dan ook in eenen roman zijnen lezers toeroept: „Waagt het! David zegpraalde met den slinger, en uwe vijanden zijn geene reuzen, ofschoon ook hun waanzin eene reus is. De maat uwer vernedering is vol, dieper knut gij niet zinken, het leven bestaat in beweging, derhalve moet gij opstaan. Nog eenmaal zal

oude banier tot schrik van de zonen der Cimbrén op de vijandelijke torens wapperen. Marius graf zal zich openen en zijne schaalw doen te voorschijn treden; nog eenmaal zullen wij de kroonen der tirannen in het stof op het Marsveld sleeten!" Kon men duidelijker tot het jonge Italië spreken?

Er wordt beweerd, dat Guerrazzi, vóór dat hij tot de uiterste partijen overging, naar het stallhouderschap van Livorno gesmaan en na het schipbreuk zijner hoop de roode velder op zijnen hoed gestoken heeft. Livorno, eene stad met zeer levendige zeehandl., is in hare hoogste klassen van den koopmansstand ultra-conservatief, en in de lagere des te meer revolutionair, vooral echter in die stadswijk, die, omdat zij door kanalen doorsneden is, Klein-Venetië heet, en waar duizende facchino's, baronjuelos en stranddagdiven, van ouds af eene wijdberuchte plaag der reizigers, rondzwerfen. Dit gespuis volgde blindelinge eenige geestdrifters, waaronder drie, nl Berlinghieri, Ricci en Magurchi, zich op den voorgrond plaatsten. Guerrazzi stookte in het geheim; maar de regering kende hem zoo goed als hoofd van het geheel, dat, toen in januarij 1848 onlusten uitbraken, zij hem het eerst in hechtenis nam en hem vervolgens naar Porto-Ferrajo op het eiland Elba zond. De omwenteling bevrijdde hem uit deze verbanningsplaats van Napoleon.

Als ultra-liberaal afgevaardigde van Livorno in de toskaansche tweede kamer was Guerrazzi de voornaamste toneelspeler in het schandelijke drama, waarvan Massimo d'Azeglio zeide, dat hij er nog na twijfelde, of de domheid, dan wel de boosheid daarin de grootste rol speelde. Het eerste ministerie, naar Ridolfi genoemd, vereenigde de beste hoofden, de geachtste personen des lands, maar week voor eene straatlooper. Eveneens ging het met het ministerie van Capponi, en nu was de tijd van Guerrazzi gekomen. Hij trad met Montanelli en andere oude makkers onstreeks het einde van het jaar 1848 aan het hoofd van het ministerie. De tijd zijner ambtsbekleeding werd door gewigtige voorvallen gekenmerkt: de verdrijving van den grootheer door krijgsgestogten, waarvan een door Guerrazzi in persoon bestuurd werd, de inrigting eener provisionele regering, tot welker leden hij behoorde, de ontbinding der kamers en hare vervanging door eene enkele, die uit eene geotroyceerde kieswet voortspoot, de opheffing der zelfstandigheid van Toskana door de aansluiting aan Rome, de afkondiging van het standrecht tegen de constitutionelen, enz.

Even als het begin, zoo was ook het einde. Op den 11 april 1849 ontstond tusschen vrijwilligers uit Livorno en burgers uit Florence een twist, waarbij bloed vloede. Op den volgenden morgen hieuen eenige moeilijke aanhangers van den verjaagden vorst de vrijheidsboomen om, haalden verborgene grootheertogelijke wapenen te voorschijn en hechten die aan de openbare gebouwen. De republiek, de anarchie waren op eens vernietigd, en Guerrazzi moest voor zijne eigene veiligheid in de gevangenis gebragt worden, omdat het woeste volk hem anders zou omgebragt hebben.

Zijne hechtenis duurde lang. Toen zijn proces eindelijk in den zomer van 1852 in de openbare regtszitting eene aanvang nam, leverde hij het bewijs, dat hij jegens de republikeinen eene valsche rol gespeeld had, en maakte het bijna waarschijnlijk, dat hij altijd voor den grootheer geweest was. Hij had de republikeinen in het oog doen houden, en hunnen sterken aandrang om de republiek uit te roepen, met groote slijmheid ontweken. Eens had hij hun geantwoord, dat Florence niet op zich zelf handelen mogt en de italiaansche constituerende vergadering

niet mogt vooruit loopen; het was immers de eerste van alle republikeinse leerstellingen, dat het individu het geheel niet vooruit loopen mag. Een ander maal, toen hij de aanstormende volkshoopen, die door Mazzini zelve aangevoerd werden, op geene andere wijze meer wist te ontwijken, riep hij op de markt uit: „Goed, de republiek zal uitgeroepen worden, als morgen vroeg 2.000 gewapenden daar beneden gereed staan om haar te verdedigen en alle krijgslust te doen." Natuurlijk waren er op den volgenden dag geen 20, en de republiek werd niet uitgeroepen.

De provisionele regering — dit deed Guerrazzi tot zijne verdediging voornamelijk gelden — had aan den grootheerzog Massa en Carrara, Luigiana en Garzagnana verschaft. Hij verklaarde, dat het zijn eigen doel geweest was, om den souverein door een algemeen volksbesluit te doen terug roepen op den troon, en dat hij niet gelooven kon, dat den vorst zulk een bewijs van liefde en vertrouwen onangenaam geweest zou zijn. — Slechts zijn dubbelhartig gedrag werd geregteijk bewezen, en het was daarom eene daad van genade, dat de grootheerzog zijn vonnis van 15 jaren gevangenschap in de ijzers, in levenslange ballingschap veranderde.

In zijne ballingschap heeft hij nog verscheidene dingen geschreven, als: eenen in Corsica spelenden roman: „de Markies van Santa Prassede," eenen historischen roman: „Pietro Carnesecchi," en „Levensbeschrijvingen der beroemdste italiaansche veldheeren en staatsmannen." — Hij is een man van hooge gestalte en vrij gezet. Zijn geheel uiterlijk draagt meer den stempel van den eenen of anderen rijken overheidspersoon eener gemeente, dan van eene staatkundige. Zijn gelaat is bruin en regelmatig, zijne varige en diep liggende zwarte oogen worden door digte wenkbrauwen overschaduw. Hij draagt eene pruik van gelijke kleur en eenen gouden bril. Wat zijn karakter betreft, zoo heeft hij van zich zelve gezegd: „Ik zou een aanzienlijker man zijn, als ik wat minder van de apen eu wat meer van den adelaar had."

Lord Edward Henry Stanley,

van al de jonge engelsche staatsmannen uit den tegenwoordigen tijd die, welke de grootste verwachtingen opwekt, en in elk geval bestemd om in de staatkunde van zijn vaderland eene groote rol te spelen, is de zoon van graaf Derby, den tegenwoordigen eersten minister, en in 1826 op diens kasteel Knowsley geboren. Zijne eerste opvoeding ontving hij in Rugby, vervolgens ging hij naar Cambridge, alwaar hij in het Trinity-college studeerde en grooten acad-mischen roem behaalde. Reeds in het voorjaar van 1845 dong hij, hoewel vruchteloos, naar de stemmen der kiezers in Lancaster, en begon zich nu op eene andere wijze voor het staatkundige leven voor te bereiden. De stand zijns vaders als hooggebooren patricier en hoofd van eene magtige oppositie-partij zou het hem gemakkelijk gemaakt hebben, zich zonder veel inspanning eene staatkundige betrekking te verwerven; hij verkoos echter liever den wel meer moeilijken, maar ook meer roemvollen weg te bewandelen, en op uitgestrekte reizen door eigene ervaring staatkundig doorzigt op te doen. Eerst bezocht hij Canada en de Vereenigde Staten, om de staatkundige toestanden aldaar te leeren kennen, en werd gedurende zijne afwezigheid na den plotseligen dood van lord Bentinck, den toenmaligen aanvoerder der conservatieve partij, in het lagerhuis voor

Kings Lynn in het parlement gekozen. Na eene rondreis door engelsch Westindie, toen voor den engelschen staatsman een bijzonder gewichtig terrein, omdat de klagen der aldaar gevestigde suikerplanters over de benadeeling hunner belangen door de staatkunde van den vrijen handel van het moederland een hoofdwapen der conservatieven tegen de whigs waren, keerde lord Stanley naar Engeland terug, en hield in den zomer van 1850 in het lagerhuis zijne eerste redevoering over de suiker-colonien, die door lord Palmerston en door Gladstone ten zeerste geprezen werd. Hij bleef echter niet in het parlement, maar deed eerst eene reis naar het Oosten, en was nog in Oostindie, toen hij in maart 1852 zijne benoeming als onderstaatssecretaris voor de buitenlandsche zaken in het ministerie Derby ontving. Bij de algemeene verkiezing werd hij weder voor Lynn gekozen, doch hij voegde zich spoedig weder bij de oppositie, daar het kabinet zijns vaders, na kort aan de regering geweest te zijn, weder moest aftreden. In het begin des verleden jaars trad hij met zijnen vader in het ministerie, eerst als staatssecretaris voor de colonien, vervolgens als president der controle, d. i. als minister voor de oostindische aangelegenheden, en thans is hij, nadat de regering der oostindische compagnie opgehouden heeft, staatssecretaris voor Oostindie. Ofschoon hij volgens zijnen stand en familiebetrekkingen conservatief is, zou men hem volgens zijne redevoeringen meer tot de philosophische radicalen behooren te tellen, en het is alleen een bewijs van de tegenwoordige oplossing van alle oude staatkundige partijen in Engeland, dat een staatsman met de beginselen, die lord Stanley be leidt, niet slechts onder de leden der conservatieve partij gerekend wordt, maar ook een der gewichtigste ambten in een conservatief ministerie bekleedt, en een der aanvoorders der partij in het lagerhuis is. Ook wordt hij in de staatkundige wereld zoo weinig voor een lid der partij zijns vaders gehouden, dat lord Palmerston, na den dood van Sir W. Molesworth, in het jaar 1855 hem het ministerie voor de colonien aanbod, en dat het eenige verwondering baarde, toen hij na lange beraadslagingen met lord Derby het aanbod af sloeg, en met de partij verbonden bleef, wier grondstellingen hij niet deelde. Eene gewichtige engelsche stem zegt over de tegenwoordige stelling van den jongen edelman, die welligt eenmaal eerste minister van Engeland zijn zal: „Een conservatieve is lord Stanley zekerlijk niet, want velen zijner redevoeringen zouden door de Tories der oude school als de grootste ketterij veroordeeld worden. Een whig is hij even min, en voor eenen radical is hij te practisch. Hij is een omzigtig, wijzigeerig staatsman, die niet vergeet, wat vele engelsche staatkundigen van den lateren tijd vergeten, dat namelijk het parlement niet de eenige toetsteen van hunne bekwaamheid zijn kan, een staatsman, die voor de belangen der partijen de belangen der menschheid niet vergeten zal. Onder den ouden staatkundigen regel, toen elk lid van het ministerie in alle gewichtige vraagstukken het hoofd volgen moest, zou lord Stanley waarschijnlijk nooit een deel van het ministerie hebben willen uitmaken, en het allerminst van een conservatief. Maar die oude staatkundige regel is voorbij gegaan; het despotismus van den eersten minister is slechts eene schaduw van den vroegeren tijd; eigenlijke twistpunten, die het leven eener partij meer van nabij betreffen, zijn veel minder talrijk, aan een afzonderlijk lid eener partij is eene veel grootere vrijheid van beweging toegestaan, en „openbare vraagstukken” behooren bijna tot de orde van den dag. Van daar komt het, dat mannen van verschillende zinswijzen omtrent gewichtige staatkundige

vraagstukken het toch met hunne staatkundige gevoelens overeen brengen kunnen, om met elkander in één kabinet te zitten.” Deze beschouwing draagt allezins eenigermate het kenmerk van het standpunt des schrijvers, dat van eenen Tory. Maar eigentlijk hebben de conservatieven ingezien, dat de oude beginselen hunner partij onbestaanbaar waren met het duurzaam bezit eener ministeriële betrekking, en zij hebben die daarom laten varen, zonder tot op heden een volheid stel van aanhangers voor nieuwe te hebben kunnen vinden. Hun staatkundig geweten veroorlooft hun daarom ook, om volgens de grondstellingen hunner tegenstanders te regeren, en daar zij buitendien op de ondersteuning der liberalen, die met de eigentlijke leiders ontvreden zijn, rekenen moeten, kunnen zij er des te minder iets tegen hebben, om met eenen staatsman zamen te werken, die een aanzienlijk talent en groote populariteit bezit, den naam van eenen conservatief heeft, en daarbij het groote, niet conservatieve voorrecht bezit, om op opmerkelijke wijze vrij te zijn van partij-overleveringen, en zonder zich om dezen te bekommeren, de taak op zich neemt, om dat gene, wat hij eenmaal voor waar en heilzaam erkend heeft, met moedige vastberadenheid door te zetten.

Had lord Stanley reeds gedurende zijne niet ministeriële loopbaan door zijne ijverige zorg voor het welzijn der arbeidende klassen, door de oprichting van scholen voor handwerkslieden, volksbibliotheken, en de bevordering van het volksonderwijs getoond, dat hij van plan was, het pad van het Toryismus te verlaten, zoo heeft hij toch ook onlangs in zijne betrekking als minister bij de verkiezing der leden voor de nieuw ingestelde regering van Oostindie bewezen, dat hij, met achterzetting van alle partijzucht, alleen het belang van den staat op het oog heeft.

De redevoeringen van lord Stanley zijn steeds vol betekenis en houden altijd de opmerkzaamheid in hooge mate bezig; maar ten gevolge van een natuurlijk gebrek spreekt hij onduidelijk, en de aard van indrukwekkend spreken is hem daarom ontzegd.

John Arthur Roobuck,

een radicalaal parlementslid en staatkundig schrijver, is de kleinzoon van eenen aanzienlijken geneesheer uit Birmingham, en te Madras in 1801 geboren. Nog als kind verhuisde hij het verblijf in Oostindie met dat in Canada, en verliet deze colonie in 1824, om in Engeland in de regten te gaan studeren. In 1832 werd hij lid in de corporatie van advocaten opgenomen, en bij de eerste verkiezing na de reformbill zonden hem de kiezers van Bath in het lagerhuis. De naam, dien hij in deze betrekking als aanhanger eener doortastende hervorming verwierf, deed hem in 1835 tot agent van de statenvergadering van Neder-Canada benoemen, waardoor hij deze colonie in de onenigheden moest vertegenwoordigen, die zij met de regering van het moederland had. Kort na deze benoeming begon Roobuck eene reeks van staatkundige „Vlugschriften voor het volk” uit te geven, en daar hij in deze stukken de gezamenlijke redacteurs, onderredacteurs, berichtgevers en medewerkers der staatkundige dagbladen, en vooral die van den Morning Chronicle met hevigheid aanviel, werd hij tot een tweegevecht uitgedaagd door Mr. Black, den uitgever van het genoemde dagblad, hetwelk echter zonder bloedstorting afliep. — De scherpte en bitterheid van Roobucks gedrag hebben hem in het lagerhuis

niet dien invloed doen verkrijgen, welken vele menschen van veel minder begaafdheid bezitten, maar bij het volk is hij een groot gunsteling en bij de openbare vergaderingen een steeds met toejuiching gehoord redenaar. In 1837 kostte hem de rondborstigheid, waarmede hij zich tegen de whigs had uitgelaten, die hij als afvallig van de zaak van den vooruitgang beschouwde, zijne plaats in het parlement. Hij werd in 1841 op nieuw gekozen, maar viel in 1847 bij de algemeene verkiezing uit. Naderhand benoemde hem evenwel de stad Sheffield tot haren vertegenwoordiger, die hij ook bij de algemeene verkiezingen van 1852 en 1857 gebleven is. Scherp en meedoogenloos als redenaar is Roebuck bijzonder gelukkig in zijne parlementaire wedstrijden met Disraeli geweest, die in hem steeds eenen even strijdvaardigen tegenstander vond. Of schoon tot de radicale hervormers gerekend en ook hunne beginselen bijdeende, hangt hij hen toch niet blindelings aan, maar neemt eene onafhankelijke stelling in en heeft reeds meer dan eens aan het whigministerie zijne niet geringe te achten ondersteuning verleend. Zoo sprak hij in de beruchte zaak van Pacifico in 1851 met nadruk voor lord Palmerston, en is hij over het algemeene langer een verdediger der staatkunde van den edelen lord gebleven, dan de andere leden zijner partij. Bij de laatste crisis is evenwel ook hij van hem afgevallen.

Toen de drukkers door de schildering van den jammerlijken toestand, waarin zich het engelsche leger voor Sebastopol bevond, het misnoegen tegen het achtelooze bestuur van het ministerie ten toppunt had doen klimmen, deed Roebuck in januarij 1855 in het lagershuis het voorstel tot het benoemen eener commissie om de zaken van oorlog te onderzoeken, en bragt daardoor het ministerie Abercrombie ten val, omdat het de aanneming van dit voorstel als een afkeurend votum moest beschouwen. In het daarop door lord Palmerston gevormde kabinet kreeg evenwel Roebuck geene plaats, maar hij werd voorzitter van de door hem voorgestelde commissie van onderzoek, de Sebastopol-commissie, welke gewigtige openbaringen van talrijke misbruiken en verkeerdheden in de inrigting en het bestuur van het engelsche leger aan het licht bragt, maar in zoo verre geene onmiddellijke praetische gevolgen had, als het niet gelukte, de schuld op bepaalde personen te werpen, daar zij meer een gevolg van een lang heerschend verouderd stelsel bleek te zijn. Nogtans gaf zij aanleiding tot groote hervormingen in het krijgswezen. De diepe blikken, die het publiek door de Sebastopol-commissie, en de daarmede gepaard gaande agitatie in de verkeerdheden van het engelsche bestuur geslagen had, veroorzaakten de vorming der vereeniging voor de hervorming des bestuurs, welke zich ten doel stelde om de ontdekte gebreken door aandrang van beneden te herstellen. Mr. Roebuck werd tot voorzitter dezer vereeniging benoemd, doch de beweging liep spoedig op niets uit.

Voor eenige jaren gaf Roebuck eene „Geschiedenis der whigpartij” in het licht, die met groote waarheidsliefde en veel talent gescreven is, en als eene kostbare bijdrage tot de kennis der inwendige ontwikkeling van de engelsche staatkundige partijen beschouwd moet worden.

David Livingstone.

Deze beroemde afrikaansche reiziger is in 1817 in het dorp Blantyre in Schotland geboren. Zijn vader was aldaar theehandelaar, en naderhand diaken in de kerk der Independanten te Hamilton, waar hij eerst in 1856 gestorven is.

David werd reeds op tienjarigen ouderdom in eene fabriek besteld, om als draaijer bij de weverij iets te verdienen, daar het zijnen ouders moeilijk viel rond te komen. Voor een gedeelte van zijn eerste weekloon kocht hij eene latijnsche spraakkunst, en leerde deze taal in eene avondschool, waarin van 8 tot 10 ure onderwijs werd gegeven. Dikwijls legde hij ook zijn boek op de spinmachine, om geen oogelid van zijnen tijd te laten verloren gaan, en hij liet zich door het geras en het geklapper der machines niet storen. Naderhand zat hij tot middernacht aan zijn opgegeven werk, en dikwijls bleef hij tot laat in den nacht bij zijne boeken, zoo dat zijne moeder die wegnaam, want 's morgens ten 6 ure moest hij weder naar de fabriek, en aldaar met korte tusschenpoosen voor het eten tot 's avonds 8 ure werkzaam zijn. Toen de knaap 16 jaren oud was, verstond hij Ilorantius en Virgilius zeer goed. De onderwijzer was hem geneegen, en nam slechts een gering schoolgeld van hem. Nadat de jongeling goede voorrindingen in het latijn gemaakt had, las hij met ijver wetenschappelijke werken en vooral reisbeschrijvingen, zonder ooit romans in de handen te nemen; zijn vader had evenwel liever gezien, dat hij uitsluitend stichtelijke werken gelezen had. Na enigen tijd besloot de jongeling zijn geheele leven aan de schoone taak te wijden om de ellende zijner medemenschen te verlichten, en zoo mogelijk als zending naar China te gaan. Met dit oogmerk begon hij zich op de geneeskunde toe te leggen en in zijne weinige vrije uren ook de kruidkunde te bestuderen. Daarbij gaf hij zich ook aan astrologische droomerijen over, maar viel weldra op de veel nuttiger studie der geognosie, toen hij in eene kalksteengroeve vele fossielen in het gesteente gevonden had.

Op zijn negentiende jaar werd Livingstone katoenspinner en bezocht hij in de avonden de voorlezingen over de grieksche taal en de geneeskunde in Glasgow; nu en dan was hij ook toehoorder bij theologische voorlezingen. Bij dit alles werd hij door niemand ondersteund, en dat gene, wat hij in de zomermaanden in de fabriek verdiende, moest strekken om hem in den winter te onderhouden. Een bekende maakte hem toen op het Iondense zendinggenootschap opmerkzaam, dat de heidelen niet tot de eene of andere geloofssecte bekeerden, maar hun alleen het evangelie laten prediken wil. Met dit genootschap stelde zich de jonge katoenspinner in betrekking. Van nu af kon hij zich uitsluitend aan de studie wijden; eenigen tijd later onderging hij een onderzoek, werd licentiaat in de genees- en heilkunde, en wilde juist naar China vertrekken, toen de zoogenaamde opiumkrijg uitbrak, waardoor dit plan de bodem werd ingeslagen. In 1840 ging Livingstone evenwel op reis, doch niet naar het Hemelsche rijk, maar naar Zuid-Afrika, alwaar hij zestien jaren lang als geneesheer, reiziger en zending eene veelzijdige en nuttige werkzaamheid ontwikkeld heeft. Hij was de eerste european, wien het gelukte, het geheele vaste land in de breedte door te trekken; hij heeft het meer Ngami ontdekt en was zoo gelukkig, om van zijne zendingplaats Kolobeng in het land der Beetjungen, dwars door het binnenland heen, de portugsche haven St. Paolo de Loanda op de westkust te bereiken. Van daar ging hij weder naar het land Makololo terug, om eene reis in eene oostelijke rigting aan te vangen, die niet minder gelukkig afliep. Hij slaagde er in, om langs de Zambezi en op die rivier oostwaarts reizende, op den westelijken oever van de Indische zee aan te komen en alzoo een groot vraagstuk op te lossen. Deze schotsche zending is in elk opzigt een merkwaardig man; zijne zucht, om

in het binnenste van Afrika de beschaving over te brengen, heeft iets buitengewoon treffends, en de volharding waarmede hij dit doel najagt, kan niet anders dan de hoogste eebting voor hem inboezemen. Zijne zelfopoffering kent geene palem; hij is voor de Betsjanen, zoo wel als voor de negers, een welwillend vader; hij deelt met hen alle ontberingen, traelt hun, waar hij kan, nuttig te zijn, en gewiet daarom ook hun vol vertrouwen. Hij bedient zich van zijnen invloed om oorlogen voor te komen, en wanneer hij een gedeelte van zijnen tijd besteedt om hen te bekeeren, is hij toch ook onvermoed om hen in praktische dingen door een goed voorbeeld voor te gann. Hij geeft hun onderrigt in handwerken en landbouw, helpt hen met raad en daad, en is even onbaatzuchtig als moedig. Onverschrokken begeeft hij zich te midden der wilde volken en trotsceert, wat veel meer is, het moorddadige klimaat van het binnenland en der kusten van Afrika. Daarbij heeft hij eene opoffrende liefde voor de wetenschap, waaraan hij zoo groote diensten bewezen heeft. In 1857 keerde Livingstone naar Engeland terug, en wijdde hij zich aan de uitgave zijner reisbeschrijving, welke uitgever, Murray, die toevallig met hem op de stoomboot bekend geworden was, hem voor den eersten druk 2 000 pond betaalde. Na hare voltooiing maakte hij toebereidselen tot eene nieuwe reis in de binnenlanden van Afrika; zijne laatste berichten over de nieuwe expeditie op de rivier de Zambezi luiden gunstig.

Hendrik Leo.

Deze historieschrijver der middeleeuwse richting en school werd op den 19 maart 1799 te Rudolstadt geboren; hij bezocht het gymnasium zijner vaderstadt en ging in 1816 naar Breslau, om aldaar aan de hoogeschool in de geueekunde te studeren. Op zijne reis derwaarts werd hij bekend met Lodewijk Jahn, den schepper en vader der turknunst, of der inrigtingen voor de gymnastie in Duitschland, en deze won hem voor zijne zonderlinge ideeën. Sedert dien tijd had hij geen lust meer om geneesheer te zijn; hij wilde zich aan het onderwijs wijden, en het lijden der menscheit niet alleen genezen, maar ook in de geneeswijze onderrigt geven. Later heeft hij toch ook symbolische recepten geschreven, en b. v. met onvergelykelyken keruwentrots eenen algemeenen krijg van allen tegen allen als het laatste en eenigste geneesmiddel tegen omwentelingen voorgeschreven. De onderwijsstand was in de jeugd van Leo de eigentijke vertegenwoordiger der nieuwe vrijzinnige rigtingen. Reeds in den zomer van 1817 verliet Leo Breslau weder en zette zijne studien te Jena voort, vooral in de oude letterkunde. Hier werd hij meer en meer bekend met turuers en demagogen, inzonderheid sloot hij innige vriendschap met Wolfgang Menzel en Karel Follenius. Met paschen van 1819 begaf hij zich tot voortzetting zijner studien voor eenigen tijd naar Göttingen; doch zijn doctorsexamen deed hij weder te Jena, waarna hij zich te Erlangen vestigde. Hier schreef hij de verhandeling „Over de staatsrigting der lombardische steden." Plotseling — men kent de beweegredenen niet — begon hij er zich met ijver op toe te leggen, om zich van zijne vroegere liberale vrienden los te maken, en zich als een vijand der demagogische partij te doen kennen. In 1821 vertrok hij naar Berlijn, en hier nam zijn uiterst onvraagbare geest eene geheel nieuwe en ongewone spijze in zich op. De studie der hegeliaansche filosofie dreef

hem tot metaphysische en hyperbolische bespiegelingen over de geschiedenis. In Berlijn hield en schreef hij zijne voordrachten over den theocratischen staat der Joden. Later liet hij het stelsel van Hegel even zoo varen als de demagogen, en bestreed diens aanhangers met dezelfde hartstogtelijkheid, als hij eenen tijd lang vóór hem gekampt had. Ondersteund door de vorstin-weduwe van Schwartzburg-Rudolstadt, had Leo in 1823 eene reis naar Italie gedaan, en daarbij den grond gelegd tot zijne onderzoekingen over de italiaansche middeleeuwen. Hij schreef daarop te Berlijn zijn „Ontwerp der staatsregeling van de lombardische steden" (Hamb. 1824), in welks voorrede de grondtrekken zijner staatkundige, naar middeleeuwse vormen terug bakende geschiedenis reeds worden aangevoelen. Een beroep naar Dorpat, waarvoor hij in 1825 bedankte, had ten gevolge, dat hij te Berlijn tot buitengewoon hoogleraar zonder jaarwede benoemd werd; om aan de laatste te komen, nam hij in 1826 de betrekking van medewerker aan de koninklijke bibliotheek aan. Menigvuldige werkzaamheden en de ontverdenheid over zijne persoonlijke toestand verbitterden hem eindelijk zoo zeer, dat hij in nov. 1827 zich plotseling uit Berlijn verwijsde, en eerst in Leipzig om zijn ontslag verzocht, waarop hij naar Jena ging. Met blijdschap nam hij daarna den post van buitengewoon hoogleraar in de geschiedenis te Halle aan, die hem door bemiddeling zijner vrienden verschaft was, en welken hij twee jaren later met het gewone professoraat verwisselde. Van zijne werken moeten nog de reeds toten vermeldde „Voordrachten over de geschiedenis van den joodschen staat" (1828) genoemd worden, die hij zelf naterhand als verkeerd en op een dwaalbegrip berustende afgekeurd heeft. In zijn „Handboek van de geschiedenis der middeleeuwen", dat in 1830 te Halle in het licht kwam, gaf Leo reeds op zeer bedenkelyke wijze in verscheidene opzichten aan het hem van nu af altijd meer beheerschende obscurentismus en de daaraan nauw verwante staatkundige reactie toe. Veel voortreffelyker daarentegen is zijne „Geschiedenis der italiaansche staten" (5 deelen, 1829—30), en de „Twaalf boeken der nederlandsche geschiedenis" (2 deelen, 1832—35), die hij beiden voor de verzameling van Heeren en Ukert vervaardigde. Hierin wordt nog het minst van eene eigenzinnig volgehouden partijnechte afzondering aangetroffen. Daarentegen sprak hij in zijne „Studien und Skizzen zur Naturgeschichte des Staats" (1833) onbewimpeld en onverschrokken gevoels uit, die volstrekt met den tijdgeest stroden, en zijne bijdragen voor het „Berliner politische Wochenblatt", de „Evangelische Kirchenzeitung", het „Hallsche Volksblatt", zoo wel als zijn twistschrift „Herr Dr. Diesterweg und die deutschen Universitäten" (1836), zijn „Sendschreiben an J. Görres" (1831), zijne „Polenik gegen die Hegeligen" (1838 - d. i. tegen A. Ruge en diens jaarboeken), alsmede eindelijk zijne *Signatura Temporis* (1849), zijn allen van denzelfden stempel. Voornamelyk was het de in Halle in zekere kringen heerschende pietistische strekking, die zich van hem meester gemaakt en eenen grooten invloed op hem verkrege had. Behalve genoemde werken van geringeren omvang, en behalve verscheidene hoogstlofwaaardige tankdijnde navorschingen, b. v. zijne „altsächsische und angelsächsische Sprachproben" (1835), den „Beowulf" (1839), de „*reclitudo singularis personarum*" (1841), de „Mallbergsche Glosse" (1842—45) en de „Ferienschriften" (1847—52), heeft hij ook nog een grooter geschiedkundig werk voltooid, het „Lehrbuch der Universalgeschichte" (6 Bd., 1835—44), waarbij hij eenen „Leitfaden für den Unter-

richt in der Universalgeschichte (4 Bd., 1838—40) leverde. In dit werk zijn de ergste gevolgtrekkingen uit zijne niet alleen anti-revolutionaire, maar ook anti-rationalistische richting te pas gebracht, en de in bovengemelde geschriften verspreide ideeën in samenhang ontwikkeld.

Henrik Leo is steeds tot uitersten vervallen; en de turngezelschappen tot de partijgeners der Kreuzzeitung, van den „Alten im Barte“ tot den heer von Gerlach, van den catheder van Hegel tot het gestoelte der dominicanen van Hengstenberg. Zulk eene weifelmoeidigheid bleef niet ongestraft; van alle kanten verhoef zich jegens hem een geweldige storm. Bij hem zelven ging de onstuimige leer van omverwerping van al het bestaande, die hij nogtans naar zijne beginselen verwerpt, tot de allerbitterste en hevige uitdrukkingen in de ontwikkeling zijner zienwijze en in zijne schriften over. Van daar ook zijne voortdurende ornist en opvliegenderheid, en de uiterst verbitterde stemming jegens zijne tegenstanders.

Leo heeft onwettelbaar aanleg gehad tot iets buitengezwoons en hij heeft dien nog. Zijn talent voor de opvatting der geschiedenis verdient zeldzaam genoemd te worden, zijne geschiedkundige schilderingen hebben onder de tijdgenooten slechts in Ranke enen mededinger; ook in zijnen „Universalgeschichte“ treffen wij nog episodien aan van onschatbare waarde, en zijn verhaal van de algemeene volksverheffing in 1813 is b. v. eene zeer schoone herinnering aan zijne eigene, door den goeden geest vervulde jeugd; wanneer men hem echter thans in zijn geheel beschouwt, dan levert hij slechts een nieuw bewijs op, dat een met de grootste eigenschappen begaafde geest, die geschikt zou geweest zijn om de moeilijkste vraagstukken der wetenschap op te lossen en de donkere paden van den wereldgeest te verlichten, — omdat de vroegere ernst zijner overtuiging zich tot het fanatisme der harstogt verhit heeft — zich in zijne eigene netten onherstelbaar verstriken en op eene dwaalweg geraken kan, van waar geen terugkeer mogelijk is. — Ook is het zoo wel voor Leo, als voor het beginsel, dat hij huldigt, kenmerkend genoeg, dat dit hem niet eens zoo veel aehing kon inboezemen, om er met waardigheid en welvoegelijkheid voor te strijden. Zijne polemieek is beuzelend en zonder maat in den sociaalen zin, lomp en smakeloos in den aesthetischen; de zucht om te schelden heeft bij hem de overhand en zijne taal is de gemeenste, die er zijn kan. Trouwens moet men juist daarom meer om hem lagchen, dan zich over hem loos maken. Leo is het *enfant terrible* der reactie. Hij verston nu eenmaal de kunst niet, om ook bij zijne tegenstanders zoo veel aehing voor zich te bewaren, als dit b. v. aan Julius Stahl gelukte, ofsehoon ook deze de proef van de berlijnsche Kladderadatsch werd. Stabls oproeping tot „Omkeer der wetenschap“ heeft, hoe vermetel zij ook zij, nog altijd eenen zekeren pathos, die tot ernst stemt; Leo's uitdrukkingen van het „schelmachtig gespuis, dat de levenslucht van een eerlijk mensch bederft,“ alsmede van het „cannalle van het stoflijk belang, dat door eenen krachtigen vrolijken oorlog van de aarde verdorfd moest worden“, zijn niet alleen boosaardig, maar te gelijk potsierlijk, en derhalve een geneesmiddel tegen zich zelven.

Emile de Girardin.

In het dagelijksche leven bestaat er een hoofdregel, welks veronachtzaming niet alleen bijzondere personen, maar zelfs ook geheele partijen, onder anderen de fransehe legitimisten, van aanzien en magt beroofd heeft. Hij

luit: houd u onder alle omstandigheden op den voorgrond van het tooneel, opdat de menschen u geen enkel oogeblik uit het oog verliezen. Wie dezen regel in aehnt neemt, kan, in geval hij een duitcheer is, onbaathigheden in menigte begaan, of, wanneer hij een fransman is, vlekken op zich laden, en toeh zal hij, al wilde men hem ook somwijlen wegstoeten, zijne plaats bij het algemeen behouden. Graecht of niet, hij zal opgemerkt worden. Deze gedachten worden bij ons opgewekt door eenen man, wien's leven en gelukkig slagen om de letterkundige verdorvenheid in Frankrijk ten duidelijkste voor oogeu steld.

Emile de Girardin heeft eenen naam van zijne eigene keuze. Hij zegt, dat hij in 1803 geboren is, niet in Frankrijk, maar ergens in het buiteland. Zijne moeder, was, gelijk hij zelf opentlijk voor de regtbank verklaard heeft, eene gewilde vrouw, en liet hem heimelijk opvoeden, omdat zij reden had om het bestaan van dit kind voor haren echtgenoot geheim te houden; zijn vader was naar zijn zeggen luitenant-generaal en hofopmeester van Karel X, en Alexander de Girardin genaamd; doch deze heeft overigens, insgelijks opentlijk, voor de regtbank, tegen dese eer geprotesteerd. De zoon werd voor eene kleine som, die zijne moeder voor hem afgezondert had, opgevoeld, en toen dit geld uitgeput was, deed hij zijne eerste speculatie. Hij riep zijnen gewaanden vader voor de regtbank, en zoo als hij had berekend, maakte het schandaal, van eenen der eerste hovelingen eens niet beminden konings dubbel aan de verachting te zien prijs gegeven, zijnen naam bekend, en verachte koopers aan het kleine tijdschrift, dat hij uitgaf. Hij had nu het geluk, de liefde van eene jonge dochters te winnen, die als jonge dochter dikwijls naast l'etranger gesteld werd, en toen zij stierf, den roem mede in het graf nam, van het zuiverste voorbeeld van fransehe vrouwelijkheid gegeven te hebben. Dit was Delphine Gay; zij werd zijne echtgenoot en hief hem in de mantelspannijp op, gelijk zij op zijnen stijl den wezentlijksten invloed oefende.

De julijomwenteling opende aan den bekvamen en talentvollen jongen man verschillende wegen. Hij koos dien, welke door gemeenheid tot rijkdom voerde. Hij maakte zich verdienstelijk bij de regering, om bij zijne speculativen eene toegevende beoordeeling van de politie te verkrijgen. Hij was het, die het plan van goedkoopere dagbladen ontwierp en met zijne *Presse* het monopolie der groote dagbladen vernietigde, terwijl hij in plaats van het staatkundige het geldelijke belang tot beginsel der redactie stelde. Niet het leiding-artikel was bij hem de hoofdzaak, maar wel de kronijk der gebeurtenissen van den dag, en in plaats van gelijk de andere couranten de als het ware gesteriotypeerde *faits de Paris* te geven, die slechts uit geschiednissen van moorden en diefstallen bestaan, teekende hij in zijne kolommen elke bevoordering in het leger, in de marine of in de staatsdienst, elke nieuwe ontdekking in alle takken van menschelijke wetenschap op, en stelde zich tot regel, om alles mede te deelen, wat de belangstelling van het publiek voor het oogeblik kon opwekken. Hij vond het romanfeuilleton uit, en gaf daardoor aan den ziekelijken smaak van het publiek eenen nieuwen prikkel, hij leerde eindlijk den Franschen het gebruik van dagbladaankondigingen, en gaf aanleiding tot de stichting der compagnie Duveyrier, die een gedeelte van zijn blad voor 100,000 franes jaarlijks voor aankondigingen werkelijk in pacht nam. Schitterend was de uitslag zijner geldspeculatie; reeds na verloop van het eerste jaar had de *Presse* 15,000 abonnes, en tien jaren na haar bestaan gaf zij een jaarlijksch inkomen van 200,000

francs. Eene staatkundige kleur had het blad in het geheel niet, en de uitdagende aanval op Arnaud Carrel, den redacteur van den republikeinischen nationaal, welke het ongelukkige duel veroorzaakte, waarin een der zuiverste patriotten van Frankrijk door de hand van eenen beginselloozen gelukzoeker viel, was minder veroorzaakt door staatkundigen partijhaat of persoonlijke wrok, dan wel door de beoefte, om door schandaal opzien te wercken en daardoor de cournt meer te verspreiden. Evenwel had dit vooral in zoo verre invloed op Girardin's staatkundige betrekking, dat de onherstelbare breuk met de partij der oppositie hem tot zelfbehoud geheel tot de ministeriele zijde deed overgaan, van welke hij tot hertoe nu en dan was afgefallen, om het gewigt zijner ondersteuning des te meer te doen gevoelen. Hij had ook in andere opzichten de bescherming van het ministerie noodig.

Zijne speculaties bragten hem herhaalde malen in aanraking met de geregtshoven; de eerste maal geschiedde dit bij het stichten van een tijdschrift (*Musee des familles*) op actien, die 18 procent voor dividend gaven. Nadat deze winst tot in 1836 was uitbetaald, hielden de dividenden geheel op. De actiehouders onderzochten de zaak, en nu bleek het, dat deze dividenden niet betaald waren van eene winst, die nooit bestaan had, maar van de ingelegde kapitalen zelve. Een der bedrogenen kon zijn verlies niet verkroppen, en riep Girardin voor de regtbank. Er werd duidelijk bewezen, dat hij met eenige handelings van de schade der anderen eene groote winst gehad had, en dat hij, om de actiehouders tot op het oogenblik, dat hun geld weg was, in den waa van groote winsten te houden, eene valsche rekening had gemaakt. Hij werd evenwel vrij gesproken, maar toch met de bijvoeging, dat het geregtshof het voor plicht hield, eene handelwijze als de zijne ten sterkste te laken. Zijne tweede speculatie geschiedde op eenen groteren maatstaf. Hij stichtte wederom eene actien-compagnie, om namelijk de steenkolenmijnen te St. Verain te ontginnen. Men vond de waarde der mijnen op 34 millioen francs eenigermate te hoog geschat, maar Girardin was in zijne *Presse* onuitputtelijk in bewijzen, dat zij meer waardig waren, en de actien werden bijna allen geplaatst. Reeds met 100.000 francs zouden de werken te hoog betaald geweest zijn. Girardin was slim genoeg geweest, om zijnen persoon achter twee zaakwaarnemers te verschuilen. Terwijl zijne medeaangeklaagden veroordeeld werden, kwam hij vrij. De uitspraak van het geregtshof, dat de onderneeming eene zedelijke laagheid was, gold ook hem.

Girardin was ook afgewaardigde, daar hij het kleine stadje Bourgneuf vertegenwoordigde. De regering kon aldaar over een deel der kiezers beschikken, en vele stemmen werden door Girardin voor geld gekocht. Bij alle volgende verkiezingen herinnerde men hem aan zijne schandelijke speculatie, en hij werd openlijk beschimpt. Eens trad een raadshoer van het hof van cassatie voor Frankrijk, Voysin de Gartens, als mededinger op, niet uit staatkundige eerbij, maar omdat het schande ziju zou, dat een man als Girardin het kleinste francsche vlek zou vertegenwoordigen. Een ander maal gaven de onafhankelijke kiezers, om Girardin te doen gevoelen op welken prijs men zijne talenten schatte, huone stemmen aan den voormaligen galeislaaf en politie-spion Vidocq. Eenmaal weigerde de tweede kamer Girardin toe te laten, doch niet om zijne omkoppingen der stemmen, maar omdat hij, daar hij zijne geboortepiats niet kon opgeven, zijne hoedanigheid als francsman niet kon bewijzen. In het volgende jaar kwam hij terug, en werd van nu af geduld.

In den tijd, dat het ééné schandelijke regtsgeding na het andere opkwam, mogt men verwachten, dat ook tegen Girardin eene of meer aanklagingen zouden ingeleverd worden. Des te grooter was de verbazing, toen hij zelf als aanklager optrad en met deugdzaam afsluw eenige schelmrijen en omkoppingen bekend maakte. De regering had hem veronachtzaamd, en hij wilde toonen, dat hij een gevaarlijk man was. Hij dreef de zaak zoo ver, dat men hem als lasteraar aan het geregtshof der pairs overleverde. Het proces liep af met eene enkele zitting (22 juni 1847), en eindigde met eene vrijspraak.

Gedurende de februarijden was Girardin zeer woelig; hij drong zich bij de algemeene radeelsoheid in de Tuileries en ontving niet de handen van Lodewijk Philips de acte van afstand. Omtrent een jaar later verzamelden zich de republikeinen, die thans meesters van het terrein waren, om op het graf van Arnaud Carrel een lijkeest te vieren. Plotseling stond Girardin ouder hem. Met overvloedige tranen sprak hij zoo schoon van den doode, van Frankrijk, van de republiek, dat alles hem omarmde. Toen de comédie uitgespeeld was, spitte hij zijne pen tot de schandelijkste aanvallen op de vrienden van Carrel, en kort daarna ging hij als vertrouwde het Elysée uit en in. Na den 2 dec. nam hij eene oppositeler houding aan, waarmede hij zijne persoonlijke belangen altijd voortreffelijk wist te vereenigen. Eenen tijd lang trok hij zich van de *Presse* terug. In deze dagen schrijft hij voor prins Napoleon met het doel, om hem als vertegenwoordiger van het francsche liberalismus voor te stellen.

Generaal Williams van Kars.

William F. Williams, de beroemde, maar ook dikwijls vijfandig aangevallenen verdediger van Kars, is een Nieuw-Schotlander en in de laatste helft van het jaar 1800 te Annapolis geboren. Hij nam dienst bij de koninklijke artillerie, was in 23jarige ouderdom reeds majoor, en werd toen langen tijd in diplomatische zaken gebezigd. Zoo benoemde hem de regering b. v. tot engelsch medelid der commissie, die te Erzerum bijeen kwam, om in den perzisch-turkschen oorlog over de grensscheiding eene beslissing te treffen, die aan den strijd eindelijk een einde maakte. In deze moeilijke zaak verwierf hij zoo veel den naam van eenen bekwapenen onderhandelaar, als eene nauwkeurige kennis van de aziatische provincien van Turkije. Beide zaken bevalen hem, toen de oorlog der westerse mogendheden tegen Rusland uitbrak, aan tot de betrekking van engelsch gevolmagtigde bij het leger van Anatolie.

Op den 24 sept. 1854 kwam hij te Kars aan en vond de turkse bezetting zonder orde of krijgstuich. Zij vertegenwoordigde het overschot van het anitolische leger, dat na den ongelukkigen slag van Kuruklere (5 aug.) door ziekten en desertien 10.000 man verloren had en toen nog 14.000 man sterk was. De troepen hadden twee jaren lang geen soldaat gehad; er was gebrek aan geneesheren, aan schoenen, de ammunitie was bijna geheel verbruikt, en de wapenen waren de meesten onbruikbaar. Williams legde er zich met den grootsten ijver op toe om in al die gebreken te voorzien, die vooral uit de kwaadwilligheid of de beurtgerijen der hoofdofficieren ontstaan waren. Hij ging daarbij te werk op eene wijze, die de turkse hoofdofficieren eenigermate in het harnas joeg. Zoo cischte hij b. v. om over een aangeduid regiment revue te houden, dat zich dienvolgens voor hem in orde plaatste; hij liet zich daarbij de monsterrol overgeven, en zag nu, dat het

regiment, hetwelk 900 man sterk zijn moest, slechts uit 600 manschappen bestond. De oversten van het regiment hadden de soldij en het rantsoen van 300 man eenvoudig opgestoken, nadat ook de muschir zijn aandeel gehad, en de hoogere overheden in Konstantinopel hunne percenten gekregen hadden. Generaal Williams had als militair-commissaris eigenlijk geen regt om zich daarmede te bemoeien; maar hij bevroedde, dat hij het turkse leger alleen dan redden kon, wanneer hij zijne volmagt te buiten ging. Hij aarzelde geen oogenblik, riep de schuldigste taal hunne trouweloosheid en verklaarde hun openlijk, dat hij van hun gedrag in het hoofdkwartier berigt zou geven. Verder drong hij er op aan om te weten, hoe veel rations uitgegeven en hoe veel fourage er gebruikt werd. Hij bezocht elken morgen de keukens van het leger en proefde de voor de troepen bestemde spijzen. Even regelmatig bezocht hij de hospitalen en onderzocht, hoe de zieken verzorgd werden. Eindelijk bezigtigde hij bij de nadering van den winter zelf nauwkeurig elk huis, dat tot verblijf der troepen bestemd was, en zocht de beste en gezondste plaatsen uit. De turkse overheden gedroegen zich tegenover deze krachtige handelwijze zoo als men van hen verwachtte kon; zij hoorden de bevelen en plannen van den generaal aan, maar beproefden in liet geheim die te dwarsboomen. Williams kende echter het turkse karakter te goed, om hier geen meester en overwinnaar te blijven.

Het moeilijkste gedeelte zijner taak begon, toen de Russen onder Murawief in juni 1855 tegen Kars oprukten. Hij zag bij den eersten blik in, waarop het hier aankwam. Hij mocht den vijand geen terrein laten overeren, vóór dat hij bij de latere vredesonderhandelingen in staatkundige concessies iets eischen kon, hetwelk daartegen konte opwegen; en daar het turkse leger niet in staat was, om aan de vijanden in het open veld het hoofd te bieden, maar des noods echter hunnen stand kon houden, bleef hem niets anders overig, dan zich in Kars op te sluiten, om de Russen ten minste zoo lang mogelijk het verder voortdringen te beletten. Dat hij zulk een besluit nam is des te verdienstlijker, daar hij voornit zag, dat hij zich zelve en zijn leger voor hoogere staatkundige belangen offerde. Het geringe aantal zijner troepen was, gelijk reeds gezegd is, slecht gewapend en gevoed. Er was nauwelijks ruitery genoeg om de voorposten te bezetten; de levensmiddelen waren voor drie maanden toereikend, maar het krad en lood kon slechts drie dagen duren, wanneer de Russen eene regelmatig belegering beproefden. De goede gezindheid der inwoners vergoedde eenigermate de zwakheid der bezetting, en maakte, dat de nieuwe werken verdedigd konden worden, die de engelsche overste Lake aangelegd had; maar het gebrek aan levens- en krijgsvorraad was op geenerlei wijze te herstellen. Dit wist Murawief, en hij vergenoegde zich derhalve om de stad te leren; hij sloot haar, in weerwil der herhaalde uitvallen van de belegerden, altijd nauwer in, en liet na de cholera en den honger het werk over, dat hij spoediger met zwaard en kogel zou hebben kunnen verrigten. Slechts eenmaal, op den 29 sept., wande hij eenen storm, doch werd met groot verlies terug geslagen.

Niettegenstaande herhaalde malen ontzet beloofd was, kwam dit niet opdagen; zelfs de troepen, die in Erzerum lagen, verroerden zich niet. Na het afslaan van den storm maakte Murawief zich gereed om den winter vóór de vesting gemakkelijk door te brengen; hij liet hutten bouwen

en schafte zich brandstoffen aan. De levensmiddelen werden schaarsch, op den 9 oct. werd aan de troepen het laatste vleesch uitgedeeld, en zij werden, zoo als natuurlijk was, meer en meer ontseind. Van den 15 oct. tot den 25 nov. 1855 stierven 2.000 menschen van honger. Op den laatstgenoemden dag had Williams met Murawief een mondsprek, op den 27 onderteekende hij het verdrag van overgave, en op den 29 legde de bezetting de wapenen neder.

Als krijgsgewangene der Russen werd generaal Williams naar Alexandropol en van daar naar Tiflis gevoerd. De russische overheden behandelden hem met de vriedeljkste oplettendheid, en zijne gezondheid liet in den beginne niets te wenschen over. Ten gevolge echter der inspanningen en ontberingen in Kars viel hij in eene zware ziekte, zoo dat het bevel der regering, om hem naar Moskou te zenden, in langen tijd niet kon volvoerd worden. Door den vrede van Parijs kreeg hij zijne vrijheid terug. Op zijne terugreis van Petersburg naar Londen kwam hij door Stettin, waar hij eenen voorsnaak kreeg van de vlejende ontvangst, die hem door zijne landgenooten berid werd.

Alleen aan generaal Williams is het toe te schrijven, dat de Russen voor liet door de bondgenooten ingenomen Sebastopol geene veroverde provincie konden aanwijzen, die hun dit verlies vergoedde. Met schranderheid en zelfopoffering koos hij zijne rol, niet kracht en volharding voerde hij haar uit en de openbare meening, die de militaire verdienste dikwijls zonder kennis van zaken verheldert, veroordeelt, bedroeg zich ditmaal niet in hare toewijding. De city van Londen schouk aan Williams het burgerregt, zijn vaderland Nieuw-Schotland zond hem eene kostbare eeregede, Calne koos hem voor het parlement. De regering verliet generaal Williams tot baronet van Kars, benoemde hem tot gouverneur van Woolwich en verleende hem met een jaargeld van 1.000 pond sterling het commandeurskruis der Bathorde. Voor korten tijd is hij als opperbevelhebber naar Canada vertrokken.

Aimable Joan Jacques Pelissier,

fransch maarschalk en tegenwoordig gezant van Frankrijk aan het engelsche hof, werd op den 6 nov. 1794 te Maromme in het departement der Neder-Seine, niet verre van Rouaan, geboren. Zijne eerste opleiding ontving hij op het lyceum te Brussel, tijdens dat België met Frankrijk verenigd was, en in de lente van 1814 werd hij op de artillerieschool van La Flèche toegelaten, van waar hij spoedig naar de militaire school van St. Cyr overging. Niet lang voor Napoleons landing werd hij bij de artillerie van het koninklijke huis tot seconde-luitenant benoemd en na eenigen tijd trad hij in het 57me regiment van linie. Dit regiment was eene der weinige troepenafdeelingen, die in den veldtoeg van 1815 niet in het vuur kwamen. De terug gekeerde Bourbons namen eene strengere staatkunde aan, ten gevolge van welke Pelissier op nonactiviteit gesteld werd. Nadat hij weder bij het leger was opgenomen, stond hij met schitterenden nitslag zijn examen door; hij trad in den generalen staf en diende van 1819—1823 als regiments-aadjutant en luitenant van de eerste klasse bij de huzaren der Meurthe. Hij leerde alzoo de drie soorten van wapenen, artillerie, infanterie en ewallerie door practische oefening kennen. De veldtoeg tegen Spanje, dien hij in den generalen staf bijwoonde, was zijn eerste. In 1828 vergezeldde hij den generaal Durvieu als adjutant naar Griekenland.

Twee jaren later was hij in het gevolg van Bourmont tegenwoordig bij de verovering van Algiers. Dit eerste verblijf op den afrikaanschen grond duurde nogtans niet lang, en tot 1839 diende hij in Frankrijk als majoor bij den generaal staf. Met generaal Schramm, die hem tot chef van zijnen staf benoemde, keerde hij naar Algiers terug, dat hij gedurende 14 jaren niet weder verliet. Nadat hij tot overste benoemd was, deed hij met zijn regiment in 1845 eenen togt tegen de Ouled-Bia in Dahra. Duizend menschen van dezen stam, gewapenden, vrouwen en kinderen, vlugten in de Kantara, een hol, dat aan de voorzijde twee ingangen over elkander en van achteren alleen een paar zeer nauwe spleten heeft. Hij meende, hen daar niet te mogen laten, omdat zij bij zijnen verderen togt zich in zijnen rug zouden uitgebreid en hem den toevorst zouden afgesneden hebben. Even min kon hij vóór het hol blijven liggen, tot de honger den vijand in zijne magt leverde, en een aanval op deze onderaardsche vesting was volstrekt onmogelijk. Daar de Arabieren op zijne onderhandelaars schoten, beproefde hij hen door rook te verdrijven. Nadat de verzamelde en angstigen takken eenen tijd lang vóór de beide ingangen gebrand hadden, zond hij eenen tweeden parlementair af en ook op dien werd geschoten. Men heeft naderhand aan ondubbelzinnige teekenen waargenomen, dat, terwijl de takkebossen brandden, in het hol een gevecht plaats had, en de fanatieke partij hen, die het hol wilden verlaten om zich over te geven, met hare yatgahns terug dreef. Daar Pelissier met deze omstandigheid, die eenen aanval zeer verligt zoude hebben, onbekend was, liet hij het vuur onderhouden, tot dat op den derden dag het laatste geluid in het hol verstonde. Er waren niets dan lijken daarin overgebleven. Deze daad verwekte in Europa eenen algemeenen kreet van ontzetting en afschuw, maar de opperhoofden van Pelissier verontschuldigten haar met het harde gebod der noodzakelijkheid.

In 1848 kwam Pelissier als generaal-majoor aan het hoofd der divisie van Oran, en in 1850 kloof hij tot divisie-generaal op. Driemaal bekleedde hij als plaatsvervanger het stadhouderschap, tweemaal werd hij in gevechten gewond. In 1852 volbragt hij het eerste schitterende wapensfeit van het nieuwe keizerrijk, hetwelk hem, juist omdat het het eerste was, dubbel toegeremd werd. Te Laghat, eene stad aan den uitersten rand der Sahara in Algerie, predikte een Marabout, die uit den Tell verdreven was, den heiligen oorlog. Er moest een aanval plaats hebben; maar de stadhouder Randon had te hooge gedaente van de sterkte der plaats en der onwouende stammen, en geloofde daarvoor een leger van 30.000 man bijeen te moeten brengen. Pelissier verzamelde intusschen zijne strijdmagt en trok op eigen gezag met 6.000 man tegen Laghat op. In eenen enkelen dag werd bres geschoten, en op den tweede de stad bestormd. „De pleinen zijn met lijken bedekt” berigte Pelissier naar Parijs, „en in de straten stroomt het bloed als water.”

In de Krim had Pelissier aanvankelijk het bevel over het eerste corps. Daar Canrobert niet krachtig genoeg handelde, droeg de keizer aan hem het opperbevel op (16 mei 1857). Hij beantwoordde volkomen aan de verwachtingen, die men van hem koesterde. De belegering werd terstond met meer spoed en krachtiger doorgezet. De door Canrobert terug geroepen expeditie naar de Azofsche zee werd op nieuw afgezonderd en rittte aldaar groote verwoestingen aan. De redouten Kamschatka en Volhynie, voorwerken van den Malakoff, vielen op den 7 juni, en zoo ook eene eerste bestorming van dit laatste werk op den 18 juni

na groot bloedvergieten mislukte, liet hij daarom den moed niet zinken, maar waagde op den 8 september na een bombardement van 8 dagen eenen nieuwen storm, die hem in het bezit van die gewichtige sterkte stelde, en den val van het zuidelijke gedeelte van Sebastopol ten gevolge had. Zijne belooning was de benoeming tot maarschalk van Frankrijk en tot hertog van Malakoff.

Pelissier is een soldaat uit de harde school van Bugeaud en heeft in eenen langdurigen strijd met Arabieren en Kabylen de zielskracht, die een bestanddeel van zijn karakter uitmaakt, in zulk eene mate versterkt en vergroot, dat hij alle bedenkingen en zwagheden versmaadt. Even als het zijn lust is om den vijand niet alleen te verslaan, maar ook te vernietigen, zoo zou hij ook, wanneer het er op aankwam om een groot doel te bereiken, zijn leger tot op den laatsten man opofferen, wanneer deze laatste man slechts het fransche vaandel op dit doel plantte. Zulke generalen worden door de fransche soldaten bemind, voorondersteld namelijk, dat zij ook rechtvaardig zijn, en dat is Pelissier. Bij officieren is hij minder gezien; zij noemen hem trotsch en onvriendelijk. Vooral moeten zijne adjudanten eene moeilijke betrekking bij hem hebben.

Andreas Scheffhout.

Deze uitstekende landschapschilder, niet alleen een der beroemdste kunstenaars van de hollandsche school, maar ook een der grootsten, die de 19de eeuw tot op heden heeft voortgebracht, zag het eerste levenslicht te 's Gravenhage op den 16 febr. 1787. Zijn vader, die een vergulder en lijstenmaker was, leidde hem aanvankelijk in zijn beroep op, zonder te vermoeden, welk een buitengewoon genie in zijnen zoon verborgen was. Nogtans hield de jonge Andreas zich in zijne vrije uren bestendig met teekenen bezig, en gaf hij als jongeling reeds talrijke, ofschoon dan ook gebrekkige bewijzen, dat hij voor iets hoogers en edelers bestemd was. Ten einde bij aan zijnen lust tot teekenen en schilderen zou kunnen voldoen, werd hij op 24jarigen ouderdom bij eene decoratieschilder van den schouwbrug geplaatst, en van dat oogenblik af gaf hij zich met zulk eene onwedersaanbare drift en volharding aan de schilderkunst over, dat hij de verbanzende vorderingen maakte en zijn buitengewone aanleg en uitstekend genie zich meer en meer openbaarden. Gedurende de vier jaren, die hij bij den decoratieschilder bleef, vond hij bij hem gelegenheid, om zich meer bepaald een helder begrip te vormen van de gronden en regelen der edele kunst; maar overigens streefde hij geheel alleen voorwaarts op het pad des roems en der onsterfelijkheid, zonder eenigen anderen gids dan de natuur zelve, die reeds van den beginne af zijne voornaamste leermeesters en leidsvrouw geweest was. Door de schoone voortbrengselen der beroemde landschapschilders van zijn vaderland aangetrokken, en begaafd met de bekwaamheid om de natuur in al hare schoonheid, oorspronkelijkheid en kracht op te vatten en op het doek na te bootsen, koos hij haar ook in het vervolg tot zijne leidsvrouw, en wijdde hij zich geheel en al aan de landschapschilderkunst, waarin hij een der beroemdste meesters worden moest. Zijne vorderingen waren zoo groot en snel, dat hij reeds in 1815 het wagen kon, om eene schilderij, den *Vijver in het Haagse bosch bij winter*, in den Doelen te 's Gravenhage ten toon te stellen, en daarmee reeds grooten roem inoogste. Vier jaren later behaalde hij op een conours te Antwerpen de groote medaille der Koninklijke Maatschappij, en nadat

lij bij de instelling der Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam de bij die gelezenheid geslagen medaille ontvangen had, werd hij in 1833 voor een *Wintergezicht met jingangers* te Gent met eene gouden medaille bekroond, ofschoon hem anders slechts gewoon was, bij het concours eene zilveren uit te reiken. Van nu af was elke tentoonstelling van schilderstukken eene ware zegepraal voor den kunstenaar, want overal waar hij naar uitgeloofde prijzen mededoug, behaalde hij de overwinning. Weldra was hij door geheel Nederland als een der voortreffelijkste landschapsschilders bekend, en zoo wel in het Noorden als in het Zuiden vielen hem bijna ontelbare eereblijken ten deel. Zoo behaalde hij in 's Hage in 1830, te Brussel in 1836, en te Brugge in 1837 den eereprijs, bij de laatste gelegenheid voor een voortreffelijk *Stroomgezicht*, bij de voorlaatste voor een uitmuntend *Winterfeest*, en in het jaar 1840 werd hij andermaal, bij gelegenheid van de Rubensfeesten te Antwerpen, bekroond. Maar niet alleen bij de tentoonstellingen werd aan zijn groote bekwaamheid als schilder regmatige hulde bewezen; ook vele academiën, genootschappen en maatschappijen rekenden het zich tot eene eer, den grooten kunstenaar onder linne leden te tellen. Wij houden ons niet op met al de maatschappijen te noemen, waarvan hij eerelid was, noch ook met de opstelling van al die onvergelykelijke meesterstukken, die zijnen naam als landschapsschilder onsterfelijk maakten; wij willen alleen vermelden, dat hij op den 16 febr. 1839 door koning Willem I tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw benoemd werd, en dat al zijne stukken, zoo wel zomer- en winter-, morgen-, middag- en avondgezichten, als die, welke storm en windstille voorstellen, uitmuntten door oneindige verscheidenheid, en zij allen het keurige penseel aantoonen, dat de waarheid der natuur, de harmonie der kleuren, de fijnheid der schakeringen met de eigenaardige en schoonste stofhandje heeft weten te vereenigen. Niet minder verdienen zijne strand- en zeegezichten den hoogsten lof; maar vooral zijn het de wintergezichten, die zijnen grootsten roem als kunstenaar hebben gevestigd. Zijn ijs heeft eene bijna ongelooftelijke doorschijnendheid en zijne sneeuw is zoo natuurlijk, dat men bij het zien daarvan zich in het midden eener sneeuwvlag geloof te bevinden.

Niet alleen gezigten uit zijne vaderlandsche streken maken de onderwerpen zijner schilderijen uit; ook buitenlandsche voorstellingen heeft hij daartoe gekozen, welke hij als schetsen en studien in 1833 op zijne reizen door Frankrijk, in 1835 in Engeland, en later in België, Duitschland enz. verzameld had. Zijne uitmuntende werken zijn overal verspreid, en worden in de voornaamste kabinetten van ons vaderland niet alleen, maar ook in die van andere landen, België, Rusland, Wurtemberg, Oostenrijk, Frankrijk, Engeland, Beieren enz. aange troffen. Onder zijne schoonste stukken telt men mede een *Landschap*, op het Paviljoen te Haarlem, een *Strandgezicht* in Teylers stichting, en twee *Gezigten op het Loo*, die hij voor de koningin der Nederlanden vervaardigde. Al zijne uitmuntende gewrochten, zoo wel zijne landschappen, strandgezichten, woelende en stille waters, als zijne teekeningen met sapverw en oostindische inkt, doen hem als eenen der grootste meesters kennen, die Nederland ooit in dit vak heeft voortgebracht.

Scheffhout huwde omstreeks het jaar 1814 met mejufvrouw Cornelia Catharina Goeters; na het diep betreurde verlies der eerste gade, huwde hij met Maria Martina van Wielik, uit welk huwelijk hem twee dochters geboren werden, die insgelijks met aanzienlijke schilders huw-

den. Zijne laatste levensjaren brengt de verdienstelijke schilder in zijne geboortestad door, waar hij zich reeds voor geruimen tijd in het midden der schoone natuur aan den boschkant gevestigd heeft, en nog altijd blijft de beoefening der schoonste aller kunstzoo zijne eerste en voornaamste bezigheid.

De prins van Pruisen.

Prins Frederik Wilhelm Lodewijk, die sedert den 23 oct. 1857 door zijnen broeder, koning Frederik Wilhelm IV, tot regent benoemd en alzoo met het bestuur van het koninkrijk Pruisen belast is, is op den 22 maart 1797 geboren en derhalve bijna reeds 60 jaren oud; echter schijnt hij zoo wel naar het uiterlijke, als naar den geest veel jonger.

Op zijnen tienden geboortedag, den 22 maart 1807, begon hij zijne militaire loopbaan als vaandrig bij het eerste garde-regiment, en in den kort daarop gevolgden vrijheidskrijg leide hij reeds als jonk officier eene zelfzame over-schrokkenheid aan den dag. In april 1814 werd hij majoor; op den 1 januarij 1816 werd hem het bevel over het sietinier garde-landweer-bataillon opgedragen; in 1818 kreeg hij als generaal-majoor het commando over de garde-infanterie-brigade, en op den 1 mei 1820 droeg zijn vader Frederik Wilhelm III hem uit aanmerking van zijne verdiensteu het opperbevel op over de eerste garde-divisie, waarna hij in 1825 tot luitenant-generaal benoemd werd, en hij alzoo de leiding van een geheel armee-corps verkreeg.

Na den dood zijns vaders kreeg hij overeenkomstig het gebruik aan het pruisische hof, als de naaste tot den troon, den titel van prins van Pruisen, die steeds door den troonsopvolger gedragen wordt, wanneer de regerende vorst geen zonen heeft. In het jaar 1840 werd hij tot generaal van het voetvolk en op den 9 maart 1845 tot gouverneur der Rijnprovincie benoemd; de koning koesterde het vertrouwen, dat de prins in dien oruustigen tijd bijzonder geschikt zou zijn, om in de Rijnlanden de liefde voor het koninklijke huis te bevestigen. Het is algemeen bekend, hoe hij en zijne schrandere en beminnenswaardige gemalin Maria Louisa Augusta (geb. den 30 sept. 1811, dochter van den groothertog Karel Frederik van Saksen-Weimar en kleindochter van Karel Augustus) zich in dien tijd aldaar de algemeene achting verwierven, en hoe beiden door vrijzinnigheid en humaniteit aller harten wonnen.

Dat de prins in het rampzalige jaar 1848, door eene verblinde partij belasterd, voor eenigen tijd zijn vaderland verlaten en zich in Engeland ophouden moest, zoo nog meer te betrueren geweest zijn, wanneer dit niet had bijgedragen, om den prins met vele heilzame inrigtingen van Groot-Brittannië nader bekend te maken, en aanleiding hadde gegeven tot de voor het pruisische volk zoo verblijvende huwelijksverbintenis van zijnen zoon Frederik Wilhelm Karel (geb. 18 oct. 1831) met de oudste dochter van koningin Victoria, Victoria Adelaide (geb. 21 nov. 1840).

Toen in het jaar 1849 de republikeinse partij het achterlijke der rijkstaatsregeling tot voorwendsel bezigde, om de wapenen op te vatten, en tot middelpunt van haren opstand Baden verkoos, viel aan Pruisen de rol ten deel, om dien opstand te bestrijden, en de prins van Pruisen trad aan het hoofd van het leger, hetwelk met dit doel naar Zuid-Duitschland oprukte. Onder zijn bevel trokken de pruisische troepen op den 20 junij den Rijn bij Gernersheim over, sloegen de opstandelingen onder den pool Microslawski op den volgenden dag bij Waghäusel, op den 23

bij Ubstadt, en op den 24 bij Neustadt en Bruchsal. Na de bestorming bij Durlach op den 25 hield de prins zijn intogt in Karlsruhe en herstelde aldaar de groothertogelijke regering. Met de gevechten bij Kuppenheim op den 30 juni en bij Oos eindigde de tegenstand in het open veld, en alleen Rastadt hield zich nog drie weken staande, daar het als bondsvesting met verschooning belegerd moest worden; het gaf zich echter op den 23 juli op genade en ongenade over.

Het doel der pruisische staatkunde in dien tijd was niet, om de bondsstaatsregeling van vóór maart weder in te voeren, maar om die in den zin der meerderheid van de nationale vergadering van Frankfort te hervormen; al hare pogingen leden echter schipbreuk in het volgrade jaar, en wel voornamelijk door den tegenstand van Oostenrijk, dat door Rusland krachtig ondersteund werd. Deze vijandige houding der beide voormalige bondgenooten van Pruisen schoen eene even groote omwenteling in de staatkundige gevoelens van den prins voortgebragt te hebben, als vroeger zijn verblijf in Engeland. Hij keerde zich van nu aan van die partij in Pruisen af, welke zich voor den voornaamsten steun van den troon uitgaaf, en de toegewendheid jegens Oostenrijk en Rusland als de beste staatkunde voor Pruisen beschouwde, ofschoon het den prins bij de loyaliteit van zijn karakter nooit in de gedaachte komen kon, om zich tegen de regering van zijnen broeder aan te kanten. Hij bepaalde zich daarom in de eerstvolgende jaren streng tot zijnen militaireren werkring, tot dat het uitbreken van den oosterschen oorlog aan den strijd der partijen in Pruisen weder nieuw leven bijzette. Destijds wangede het eene kleine, maar magtige partij, om den prins van Pruisen op zijne reis in de Rijnlanden eenen geheimen verspieder ter zijde te stellen, die lasterlijke berichten aan voornamelijk personen te Berlijn zond. Deze verspieder was een letterkundige, die vroeger tot het verlies der nationale coördie veroordeeld geweest was, maar naderhand genade ontvangen had. Het is ons thans nog niet vergund om den stuiper, die den samenhang der toemalige gebeurtenissen verbergt, geheel op te lichten; slechts dit eene moeten wij opmerken, dat, toen op het aandringen van den russischen gezant en van de partij der Kreuzzeitung, Bonin, de minister van oorlog, zijn ontslag vroeg, ook de prins van Pruisen op het punt was van zijnen post neder te leggen. De oneenigheid werd echter weder bijgelegd en de koning benoemde zijnen broeder tot generaal-overste der infanterie, een ambt, hetwelk met dat van veldmaarschalk — dat een pruisische prins volgens de wetten niet bekleeden kan — in rang overeen komt.

De prins draagt in zijn uiterlijke den stempel van een geboren vorst. Hij bezit eene verhevene, indrukwekkende gestalte, een open, edel gelaat, met regelmatige aangename trekken. Zonder al te vol zijn, heeft zijn gelaat toch het indruk van gezondheid en kracht. Dat het militaire karakter, evenwel verzeft door de vriendelijkheid, een erfdeel van zijne overledene moeder koningin Louisa, in de houding van den prins de overhand heeft, kan niemand betveemden, die weet, dat Pruisen sedert Frederik den groote aan zijn leger zijnen rang in Europa te danken heeft. Hoe veel moed en krijgsbekwaamheden hij ook bij vele gelegenheden aan den dag moge gelegd hebben, zoo toont de prins toch genoegzaam, dat hij in het beroep van den krijgsman niet de eenige taak erkent, die hij heeft te vervullen, gelijk hij dan ook aan zijnen zoon, den vermoedelijk ten troonsopvolger, geenszins eene mislatend militaire opvoeding heeft doen geven. Hij heeft niets slechts door de degelijkste en in der daad vrijzinnige

onderwijzers voor de wetenschappelijke opleiding van den jongen prins gezorgd, maar hem ook geruimen tijd aan de universiteit te Bonn laten studeren en hem bij verschillende afdelingen der regering met de zaken vertrouwd laten maken. Nog meer bewijst de prins van Pruisen aan de kunsten en wetenschappen hare gunst, en verzamelt zij gaarne die geuen, welke daarin het meest uitmunten, rondom zich.

Even min als ten opzichte der buitenlandsche hecht zich de prins in vraagstukken der binnenlandsche staatkunde aan de rigting van de partij der Kreuzzeitung; hij zoekt meer zijne diennars in den kring der oude, erkende staatkundige vrienden van het koninkrijk Pruisen, wien de ideeën, waarvan Pruisen in de schoonste dagen van zijn roem de vertegenwoordiger was, niet geheel en al vreemd geworden zijn. De vrees, dat, wanneer hij eenmaal aan de regering gekomen was, hij de staatsregeling ter zijde zou schuiven, heeft zich niet bewaarheid. want hij heeft haar kort daarna naar het schijnt met alle oprechtigheid bezwoeren, en van zijne sehraderheid en regtvaardigheid liet zich ook niet anders verwachten, dan dat hij het eenmaal op eenen vasten grondslag gevestigde gebouw der vrijheid langs wetmatigen weg ook verder zou helpen oprigten.

Volstrekt afkeerig van alle kwezelarij, schijnt de prins de kernspreuk van zijnen grooten voorzader: „dat in zijne staten ieder op zijne wijze kon zalig worden,” tot de zijne gemaakt te hebben. Door zijne toetreding in de vrijmetseleersorde en de opening van zijnen zoon in dit verbond heeft hij getoond, dat de geest van ware humaniteit bij hem hoog staat aangeschreven, en dat hij niet te trotsch is, om van de hoogte van den troon af te dalen, om in den kring der burgers de menschen te achten.

Abdul Mejid Khan,

de tegenwoordige beheerscher van alle ware geloovigen, werd op den 20 april 1823 geboren. Zijne opvoeding ontving hij onder en van de vrouwen van het serail. De turksche kroonprinsen worden niet langzamerhand in de openbare zaken ingewijd; zoo wel de sehoel des levens als de sehoel der wetenschap is voor hen gesloten. Het bloed van Osman werkt in zijne nakomelingen op zulk eene bijzondere wijze voort, dat daardoor al de vorstendengden der eerste sultans tot op de verste nakomelingen schijnen overgebragt worden. De sultan behoeft niet oplegde te worden, hij is op eens vorst. Zoo dra de vrouwen en gemedenen hem ontslaan, is hij een staatsman, een krijgsman, een licht des geloofs, dat zijne stralen over drie werelddelen uitstort. Sultan Abdul Mejid had dit wonderbare bloed zeer noodig. Zijn land was in oorlog met Mehemed Ali van Egypte en bezat noch leger, noch vloot. Het leger was, na in den slag van Nisib uiteen gedreven te zijn, naar alle zijden verstrooid geraakt, de vloot was tot de overwinnaars overgegaan. Men overzag den geheelen omvang van het ongeluk nog niet, toen sultan Mahmoud zijnen zoon aan zijn sterfbed riep (1 juli 1839), om hem met zijne laatste woorden de gehechtheid aan de zaak der hervorming aan te bevelen; maar reeds in de eerstvolgende dagen bleek het, dat Mehemed Ali door geen geweld van wapenen verhinderd kon worden, om in de Aja Achmedijn zijn eerstkomend Beiramfeest te vieren. In die dagen was de zinspelende beaanning van den „krank man” meer gegrond dan ooit, en toen verwierf zich de west-europisehe diplomatie werkelijk de verdienste zijner redding.

Eene der eerste daden van Abdul Mejid was de onderteekening van den hattisherif van Gulliane, en daardoor deed hij zich als den voortzetter der vaderlijke hervormingen kennen. Zoo wel bij deze als bij andere gelegenheden deed hij slechts, wat hem voorgeschreven werd. Het werkelijke bestuur der zaken beruiste tot aan haren dood (2 mei 1853) bij zijne moeder, de Sultane Valide, eene verstandige en krachtige vrouw. Zij bevoerde bijna alle osmanische grooten: Risa-Pacha, Mehemed Ali-Pacha, Fethi Achmed-Pacha en boven allen het zwaard der hervorming, Musehir Omer. In haar weduwenpaleis Bejik-Tasch bevond zij zich, daar de beide paleizen des sultans, Dscherhgan en Beglerbey, regts en links lagen, juist in het middelpunt der gebeurtenissen. De vroomheid van haren zoon weigerde nooit haar te gehoorzamen; maar daarvoor zorgde zij ook met den grootsten ijver voor dat gene, wat hem het naast aan het hart lag. Wanneer de vasten-maand Ramasan kwam, die het Beiramsfeest vooraf gaat, dan trok zij door de stad en de naaste omstreken om berigten in te winnen, onderzocht de schoonen, die tot haar gebracht werden, en voerde de onberispelijksten den sultan als gemalin in de armen. Zoo had elke gemalin van haren zoon slechts aan haar hare verheffing te danken, en daardoor behield zij steeds eenen onoverwinnelijken invloed op den sultan.

Met al hare zielskracht en schrandrheid bleef echter de sultane-weduwe eene vrouw, en hare belangen, zelfs hare luimen waren bij haar van meer gewicht, dan de streuge opvolging van het staatkundige testament van haren overledenen gemaal. Zoo de voortdurende weifelingen der binnenlandsche staatkunde al niet aan deze gezondheid haren oorsprong te danken hadden, droeg zij daartoe toch wezenlijk bij. Abdul Mejid werd met zijne genoegen in den harem, waartegen in den eersten tijd zijne gezondheid niet bestond scheen, met plezierreizen en vooral met het oprigten van gebouwen bezig gehouden. De harem nam dermate toe, dat er vleugels moesten bijgebouwd worden, en dat de eiviele lijst, die de sultan volgens europeisch gebruik voor zich had vastgesteld, door het hofgezin der vrouwen alleen in nog geene volle zes maanden werd uitgeput. De civiele lijst bedraagt 75 millioen piasters, en in den afgrond van den harem werden elk half jaar 80 millioen verzwoegen. Alle geillustreerde bladen hebben teekeningen van de nieuwe paleizen van den sultan gegeven, maar geene enkele heeft onderzocht, of de kosten dezer prachtgebouwen met de inkomsten van een vervalend rijk overeen te brengen waren.

Even als Abdul Mejid bij den dood zijns vaders met Mehemed Ali had te kampen gehad, zoo zag hij zich, toen zijne moeder nog nauwelijks de oogen had gesloten, in eenen oorlog met Rusland gewikkeld. Zijne europeische raadgevers verkregen van hem de tweede stantsgrondwet van het turksche rijk, den Hat Houmayoum. Beschouw men deze beroemde wet van den 21 febr. 1856 op het papier, en brengt men haar met den hattisherif van Gulliane in verband, dan noemt men de hervorming van Turkije in den westerschen zin voor voltooid houden. De zegenrijke grondwetten, waaraan de wel geregeerde staten van het christelijke Europa welvaart en beschaving, orde en vrijheid te danken hebben, zijn nu allen in Turkije aangenomen en vastgesteld. Men vindt er een geregeld belastingsstelsel, een goed ingerigt bestuur, gelijkheid voor het recht en geloofs-vrijheid; er bestaan waarborgen voor leven, eer en eigendom, de verschillende takken van bestuur hebben hunne staten, de verhevene Porte haar budget, het besluit van den 24 februarij 1856 heeft provinciale

staten in het leven geroepen, de Hat Houmayoum heeft het hoogste gerechtshof in eene soort van paarskamer beschapen met vertegenwoordigers van alle christelijke genootschappen; zij heeft eindelijk aan de gemiddelde eene zelfstandigheid verleent, die men in westelijk Europa niet overal aantreft. Dat is de vooruitgang op het papier; maar in de werkelijkheid is Turkije nog altijd het oude, inwendig door en door vermolmd rijk, hetwelk het was, toen sultan Mahmoud de eerste janitsaren in het reupkerker byzantijnsche keizers liet slagten. De hervormingen worden misschien in Konstantinopel en de naaste omstreken ten uitvoer gelegd; in de provincien slaat men daar nu zoo verre acht op, dat de klassen, die uit de misbruiken voorleed trekken, bunnen wrok over de aanmatigen van den divan door nieuwe en sehandelijke mishandelingen aan de ongelukkige rija's koelen. De laatste voorvallen in Bosnie, de turksche Kraina en in Herzogewina leveren daarvan voorbeelden op.

Schijnbaar is de magt van Turkije onder Abdul Mejid toegenomen. De jonge sultan mogt niet weinig trotsch zijn, toen Mehemed Ali, de doodvijand zijns vaders, voor de trappen van zijnen troon verscheen, en zijn door beirouwe geprangd gemoed in woorden lucht gaf. Behalve Egypte zijn ook Tripoli en Tunis tot de gehoorzaamheid teruggekeerd, de turksche vlag wappert op de kust van Abyssinie, de imam van Maskate is aan het turksche opperzegg, en in de laatste dagen zijn zelfs de Arabieren van Aleppo tot Bagdad onderworpen. Het laatste is door Omer-Pacha, al het andere door het buitenland bewerkt. Tunis, Tripoli en Egypte verklaren in woorden hunne gehoorzaamheid, omdat zij als deelen van het turksche rijk onder de bescherming der europische mogeuheden staan; de imam van Maskate is turksch, voor zoo verre hij zijn eene dekmantel voor zijnen aarzelendheid ziet; en de armezalige chebek, die in de haven van Massouah tot leet, oefent daar op engelsche bevel de regten van het turksche opperzegg uit. Ontneem men aan het bouwvallige gebouw, op welks top de halve maan hare laatste matte stralen werpt, de europische steunels, dan blijft er slechts een puinhoop over, waaronder slechts weinige steenen gevonden worden, die voor eene nieuwe opbouw zouden kunnen dienen.

De kerkhervorming had eene hervorming van hoofd en leden ten doel. Het hooft hebben de schrandere turksche staatslieden buiten het spel gelaten. Het is niet genoeg, dat de sultan op pleizertogtes in den griekschen Archipel met bisschoppen omgaat en op de hofbals met eene europische dame in eene quadrille mededanst. Deze kleinigheden baten niet, zoo lang de verkwistende harem blijft bestaan; eerst dan, wanneer deze oostersche plaag is afgeschaft, is er beterschap te hopen. Tot voor zeer korten tijd was Abdul Mejid met oud-turksche geechtheid aan dezen harem verkleefd, en dit was zoo wel zijn eigen ongeluk, als dat van zijn land. Al zijne plannen worden door een eenwieg gebrek aan geld verijdeld, zijn serail is de worm, die de beste krachten des lands verteert. In den russischen oorlog gaf hij aan zijne dames kostbare feesten, terwijl zijn leger van alles ontbloot was en zonder de milddadigheid der bondgenooten verhorgerd zou zijn. Ware hij een europisch vorst, dan zou zijne verwarlozing der gewigtigste belangen voor die van zijn hof de sterkste berisping verdienen, maar hij is een oosterling, en volgt de zeden zijns lands, de natuur van zijnen stam. Nogtans schijnt hij in de laatste dagen de kwalte te hebben ingezien; er hebben althans eenige doortastende hervormingen in het serail plaats gehad. Voor het overige is hij schrandere, vriendelijk en zacht, en, naar men zegt, van

alles, wat in zijn rijk en in Europa voorvalt, doorgaans zeer goed onderrigt.

Sir Colin Campbell.

Generaal Sir Colin Campbell, opperbevelhebber van het engelsche leger in Oostindie, is te Glasgow geboren, en trad in 1805 als vaandrig bij het 9de regiment infanterie in dienst. Hij woonde daarmede de onderneeming naar Portugal en die naar Walcheren bij, vocht vervolgens weder in Spanje, en maakte naderhand den veldtocht in dit land mede, die voor de engelsche wapenen zoo roemrijk was, maar door de inscheping te Corunha ongelukkig eindigde. Voor zijne diensten in Vimiera, Corunha, Barossa, Vittoria en Sint Sebastian, bij welks bestorming hij aan het hoofd der colonne stond, ontving hij de zilveren medaille. Bij de laatste gelegenheid en bij den overtocht over de Bidassoa werd hij zwaar gewond. In 1814 en 1815 nam hij deel aan de expeditie naar de Vereenigde Staten. Nadat hij in 1825 majoor was geworden, bleef hij zich geruime tijd in Engeland ophouden, tot dat in 1842 de oorlog met China hem de gelegenheid gaf om zich te onderscheiden. Hij stond in dezen veldtocht aan het hoofd van het 98 regiment, en werd in het officieel dagblad voor zijn aandeel bij den aanval op Tschusin eervol vermeld. Gedurende den veldtocht in de Pendjab in 1848 en 1849 toonde hij voor de eerste maal zijne geschiktheid voor een zelfstandig commando. Hij was middeleders vijf brigadier geworden, en sloeg als aanvoerder der voorhoede met eene brigadede infanterie, eene divisie ruiters en drie batterijen rijdende artillerie op den 22 november 1848 de Sikhs in het gevecht bij Ranmoyger. Vervolgens onderscheidde hij zich bij den overtocht over den Djenab (3 sept. 1848), waar Sir Jos. Thackwell het bevel voerde, en van zijn gedrag werd toen met grootten lof melding gemaakt. Hij voerde de 3de divisie voetvolk aan, die bij Djillia-wallan den linker vleugel uitmaakte. Lord Gough, de opperbevelhebber, schreef na de overwinning aan den stadhouder-generaal: „de brigadier Campbell wierp met de koelbloedige kalmte en de militaire juistheid, die hem zoo zeer onderscheiden, alles voor zich neder.“ Bij Djillia-wallan werd hij gewond, maar genas nog te regter tijd, om aan den grooten slag van Guzurat deel te kunnen nemen, die aan den veldtocht een einde maakte. Zijne uitstekende diensten in dezen moeijelijken strijd, waarin de Sikhs en de Afghans, voor de eerste maal tegen Engelslands magt verbonden, zulk eene zware nederlaag leden, worden in de dépêches van Lord Gough en in de dagorde van den stadhouder-generaal van Oostindie erkend. In 1851 en 1852 voerde Campbell in het destijds zeer onrustige district Peshawar het bevel. Toen Lord Gough door Sir Charles Napier vervangen was, bediende de laatste zich van Campbell bij de bestorming van den Kohatpas. Gedurende het gevecht jaar 1852 schermutselde hij met de bergbewoners van Peschawar, die hij, in weerwil van hun veel grooter aantal, steeds overwon. Na het eindigen van den veldtocht in de Pendjab werden zijne verdiensten met het commandeurskruis der Bathorde beloond. Toen de oostersehe oorlog uitbrak, kreeg hij het bevel over de brigade Hooglanders, die met de gardebrigade in het operatieleger de divisie van den hertog van Cambridge uitmaakte. De eerste ontmoeting met den vijand had op den 20 sept. aan de Alma plaats. De lichte divisie werd door het vreeselijke vuur der karteschon en uit het klein geweer, waarmede de Russen haar begroetten, zoo geteisterd, dat zij nauwelijks hare plaats kon inhouden. De garde en de Hooglanders werden tot

hare ondersteuning afgezonden en nauwelijks was het bevel gegeven, of de beide afdelingen vlogen in den stormpas als om strijd door den kogelregen den heuvel op. „Hooglanders!“ riep hoo Sir Colin toe, toen hij beval met de bajonet aan te vallen, „gij moet mij een genoege doen; gedraagt u zoo, dat ik de koningin verzoeken kan om u toe te staan de schotsche muts te dragen! Doet geen schot, zoo lang gij nog meer dan vijf schreden van de Russen verwijderd zijt!“ De Hooglanders gekoelzamen aan zijn verlangen, deden in weerwil van den kogelregen, die hunne rieu dunde, geen enkel schot, tot dat zij digt bij de russische colonne waren, begroetten haar toen met een salvo en vielen met de bajonet aan. Hun aanval was onwederstaanbaar en de vijand werd overhoop geworpen.

Na de insluiting van Sebastopol kreeg Campbell het bevel over een zamen gesteld corps, bestaande uit het 93de regiment (Hooglanders), een gecombineerd bataillon van herstelenden, de marinesoldaten der vloot, eenige turksche troepen en eene batterij der derde divisie. Hij dekte daarmede in Balacava den linker vleugel en den rug van het engelsche leger. Op den 25 oktober had de bekende aanval plaats, waarbij de Russen na eenen korten tegenstand de Turken uit vooruit gebragte redouten dreven en tegen Kadikoi oprukten. Campbell moest zich voornamelijk op zijn regiment Hooglanders verlaten. Een russisch cavallerie-regiment viel daar op aan en geloofde ook op hen eene gemakkelijke overwinning te zullen behalen, doch de Hooglanders stonden als een muur in gelid. Campbell verloor hier geen tijd met eerst een carré te doen vormen, maar ontving de Russen met een zoo digt en levendig vuur, dat zij afstonds en den aanval niet herhaalden. Het hoofdoel des vijands, om de Engelschen van hunne gemeenschap met de zee af te snijden, werd derhalve niet bereikt, en Balacava met zijnen grooten krijgsvorraad en de talrijke transportschepen in de haven bleef in de handen der bondgenooten.

Na den slag bij Balacava had er geen verder treffen van Campbells gedetacheerd corps met de Russen meer plaats, want hunne beweging tegen zijne stelling gedurende den bloedigen slag van Inkermaan was slechts eene demonstratie. Toen evenwel op den 8 sept. 1855 bij den algemeenen storm op Sebastopol de aanval op het Redan mislukte was, ontving Sir Colin Campbell van generaal Simpson last, om het werk nog vóór het aanbreken van den dag met zijne divisie Hooglanders te nemen. Terstond maakte hij voorbereidselen daartoe. Nog laat in den avond deed hij de ronde door de loopgraven en sprak zelf met de officieren, die de regimenten commandeerden. Zijne aanspraak aan de troepen was karakteristiek: „Generaal Simpson heeft ons bevolen, om dezen nacht het werk te nemen; houdt u derhalve gereed; vergeet niet, dat ik u aanvoeren zal.“ Toen evenwel de aanval zoo plaats grijpen, bleek het, dat de Russen het werk reeds ontwaamd hadden.

De verdiensten van Sir Colin Campbell gedurende den russischen oorlog werden beloond door zijne bevordering tot luitenant-generaal en door het grootkruis van de Bath, van de sardinische Manrita- en de Lazarusorde, en dat van het legioen van eer. Ook verleende hem de stad Londen het eere-burgerschap, en de universiteit van Oxford benoemde hem tot eere-doctor. Kort na zijne terugkomst uit de Krim werd Sir Colin tot inspecteur-generaal van het voetvolk benoemd, en deze betrekking nam hij waar, tot dat de regering hem in 1857 op de tijding van den dood van generaal Anson in Oostindie als opperbevelhebber derwaarts zond, om den opstand te onderdrukken. De spoed, waarmede hij zich op reis begaf, toonde reeds, dat onder hem de operaties aldaar veel levendiger zouden gevoerd worden.

Naauwelijks waren 24 uren na zijne benoeming verlopen, of hij bevond zich reeds met al zijne bagaasje op een schip, dat hem naar Indje moest overbrengen. Aldaar aangekomen, was zijne eerste daad het ontzet van de voor de tweede maal ingesloten bezetting van Luknow.

Om dit te bewerkstelligen moest hij evenwel eerst uit de troepen, die slechts langzaam uit Engeland aankwamen, een operatie-corps zamen stellen. Er bleven hem daartoe slechts weinig krachten overig, en met slechts 2.700 man voetvolk, 700 ruiters en 4 voor de helft zeer zware batterijen kon hij op den 9 nov. van Cawnpore naar de ingesloten stad oprukken. Op den 16 begon daarop de aanval op Luknow, en op den volgenden dag was na eenen bloedigen strijd het ontzet van het zeer binnenaauwde garnizoen bewerk. Thans leidde hij er zich op toe, niet om door nieuwe ondernemingen den vijand terug te slaan, maar om de talrijke zieken, gewonden, wronwen en kinderen, die in Luknow opgesloten geweest waren, te redden. Eerst op den 6 dec. waren zij in zekerheid gebracht. Op dezen dag kwam Campbell nog te regter tijd aan, om Cawnpore door eenen snellen aanval te redden, hetwelk generaal Windham aan de overmigt der oproeringen van Gualior verloren had. Deze stad werd nu het punt, van waar Campbell de nieuwe ondernemingen deed nagaan; want het land aan den regter oever der Ganges moest eerst van de benden der oproeringen gezuiverd worden, om dan, zonder in den rug bedreigd te zijn, weder naar Luknow te kunnen oprukken. Het engelsche leger had middelerwijl aanzienlijke versterkingen gekregen, en op den 6 maart stond Campbell met 50.000 man voetvolk, 10.000 ruiters, waarvan de helft Europeanen waren, en 120 stukken geschut andermaal voor de hoofdstad van Oude. Hij bestormde haar op den 10, 11 en 12 maart, doch bereikte het eigenlijke doel der kunstmatige concentrische beweging, om namelijk de oproerlingen door een onoordeelbaar net te omringen, niet. Het grootste deel der opstandelingen ontkwam, ofschoon dan ook in verwarring en met verlies van hun geschut, en zelfs de ruitery kon de vlugtelingen niet inhalen. Na dit tijdstip neemt het oproer meer en meer het karakter van eenen rooversoorlog aan, waarvan het einde nog niet te voorzien is, ofschoon telkens meer oproerige streken weder aan het engelsche gezag worden onderworpen.

Sir Colin Campbell onderscheidt zich door eene bijna onafgebrokene werkzaamheid van lighaauw en geest — nog onlangs leidde de meer dan zestigjarige man vijfzig engelsche mijnen in eenen enkelen rid af, — door eene vermetele minachting van het gevaar, die voor den post van eenen opperbevelhebber bijna te groot schijnt, door eene deelnemende en onvermoeide zorg voor het lichamelijke welzijn en het onderhoud zijner troepen, maar ook te gelijk door onwrikbare geestkracht in het doorzetten van de oorlogen, door veel omzigtigheid in het ontwerpen zijner plannen. Dit alles maakt Sir Colin tot eenen der beste generaals, die Engeland tegenwoordig bezit.

Graaf Paul Kisselew,

de tegenwoordige russische gezant in Parijs, bekleedde, voor hij de diplomatische loopbaan insloeg, in zijn vaderland als krijgs- en staatsman eenen aanzienlijken post in zijn vaderland. Hij werd in het jaar 1788 te Moskou geboren, trad, gelijk zulks bij alle voornaame Russen gebruikelijk is, op zijn 15de jaar als cornet bij de chevallerie-garde in dienst, en deed daarop met zijn regiment

den veldtocht van 1807 in Pruisen mede. In 1812 en 1813 diende hij na elkander als adjudant der generaals Bagration en Miloradowitseh, kwam als vliegeel-adjudant in 1814 in de onmiddellijke nabijheid van keizer Alexander, vergezeld dien op het weener congres e vond hier, gelijk later in Parijs in 1815, veelvoudige gelegenheid, om eenen blik in den inwendigen gang der diplomatie te slaan; hij was dan ook reeds gedurende den vooraf geganeen kortstondigen veldtocht tot verschillende diplomatische zendingen gebezigd, wier gelukkige uitslag hem de tevredenheid van zijnen heer verwierf. Dit bewees zijne aanhoudende bevordering; want in 1817 was hij generaal-majoor en in 1819 stond hij aan het hoofd van den generaal staf van het tweede leger. In die betrekking was hij nog, toen in 1828 de oorlog tegen Turkije uitbrak. Zijn onmiddellijke opperbevelhebber, de veldmaarschalk vorst Wittgenstein, bestuurde in den eersten veldtocht de ondernemingen des legers, maar toch slechts in zoo verre naar zijn eigen gevoelen, als zulks bij de tegenwoordigheid des keizers met een talrijk militair hof in het hoofdkwartier mogelijk was en de chef van den generaal staf had niet altijd den invloed op de operaties, die aan zijnen stand toekwam. Evenwel onderscheidde hij zich bij de belegering van Brailow, den overtocht over den Donau en de blokkade van Schumla in vele opzichten, werd tot luitenant-generaal bevorderd en ontving van den keizer eene met diamanten bezette eeregeden. Na de verovering van Varna zag Wittgenstein evenwel van het opperbevel af, en Kisselew nam het bevel over het vierde reserve-artillerie-corps op zich, waarmede hij in den veldtocht van 1829 deels in Klein-Wallachije, deels op den regter Donau-oever werkzaam was, en den pacha van Scutari bij Wrazza sloeg.

Na den vrede van Adrianopel kreeg Kisselew het bevel over de russische troepen, die volgens het vredesverdrag in de Donauvorstendommen achter bleven, en te gelijk ook het burgerlijk bestuur van deze door den oorlog verarmde en uitgeputte provincien.

Hij was zeer werkzaam voor de stoffelijke opbeuring des lands, maar toonde zich ook te gelijk een geschikt werktuig voor de russische staatkunde, daar hij geproefde, om door de organische wet, welke hij door eene commissie onder zijne voorzitting liet uitwerken, de door de verdragen erkende soevereiniteit van den sultan ter zijde te schuiven en de inlijving in het russische rijk voor te bereiden. Hij zette dit met zulk eenen ijver door, dat sedert dien tijd de Donauvorstendommen voor half russische provincien konden gelden, en toen het russische bestuur ophield en Kisselew in mei 1834 Jassj verliet, om naar Petersburg terug te keeren, vond hij eene voldoende bevoeling in zijne benoeming tot generaal van het voetvolk.

De groote bedrevenheid in de regeling van zaken, welke Kisselew als administrateur der Donauvorstendommen ten toon gespreid had, deed den keizer besluiten, om hem in 1838 aan het hoofd van het nieuw opgerigte ministerie van domeinen te stellen. Daardoor kwam eene bevoeling van 18 millioen zielen, die over eene uitgestrektheid van 17.000 vierkante mijlen verspreid waren, onder zijn onmiddellijk bestuur; eene bevoeling, die van de lijf-eigenschap tot het vrije gemeentelieven moest overgebracht worden, en die ook voor den kleinsten vooruitgang den eersten stoot van de regering verwachtte. Hier kon zich Kisselews administratieve bekwaamheid volkomen vrij ontwikkelen, want alles moest hier nieuw geschapen worden. Wij geven slechts eenige getallen op, om te toonen, wat hij vond, en wat hij bij zijn vertrek achter liet. In plaats van de 40 volkscholen met 13.000 leerlingen, die in 1838

onder de 18 miljoen kroonhoeren in het onderwijs moesten voorzien, bestonden er in 1855: 2.924 scholen met bijna 170.000 leerlingen. Voor den gezondheidstoestand werd door de aanstelling van geneesheeren, en dewijl aan dezen gebrek was, door de ingeroepen medewerking der geestelijkheid gezorgd, die reeds in het seminarie onderwijs in de heilkunde ontving. Van de zorg voor het armenwezen getuigen 400 nieuw opgerigte armbuizen, en 1.600 inrigtingen van ondersteuning en spaarbanken hielpen om den landbouw en de industrie op te beuren. Moeilijkheden, landbouwscholen en tijdschriften verspreidden theoretische en praktische kundigheden in de landhuishoudkunde en wekten den sluimerenden ondernemingsgeest op, die op jaarlijksche tentoonstellingen beloofd werd. De gevolgen lieten ook niet lang op zich wachten. Het gezaaid koren werd in vijftien jaren verdubbeld, en de aardappelteelt klom tot het tienvoudige. De uitvoer van hennip steeg van 17 tot 25 miljoen roebels, de prijs van den tabak, uit hoofde van zijne betere hoedanigheid, van 1 tot 10 roebels. Ook de opbrengst der schapenwol nam in hoeveelheid en hoedanigheid toe, en 400 beetwortelsuikerfabrieken vertegenwoordigden eenen tot nog toe in Rusland onbekenden tak van nijverheid.

Van drie gezegden werkkring werd Kisselew in augustus 1856 afgevoerd, en op den 12 nov. werd hem de gewichtige post van russisch gezant bij Lodewijk Napoleon opgedragen. In die betrekking was hij vooral werkzaam bij de vereffening der geschillen over Neufchatel, wist hij met groote bekwamheid de beide westersche mogendheden in het vraagstuk der vereeniging van de Donauvorstendommen van elkander te scheiden, woonde later in september 1857 de zamenkomst in Stuttgart bij, en heeft zich vervolgens na zijne terugkomst te Parijs met goed gevolg er op toe geleed, om bij de onderhandelingen en besluiten over de regeling der Donauscheepvaart eene geslotene meerderheid tegen Oostenrijk te bewerken, opdat dit land zijn heugole en aan Rusland misgunde doel, om zich in de Donauvorstendommen vast te zetten, niet zou bereiken.

Henry Viouxtemps.

Een der grootste virtuosus van den tegenwoordigen tijd, en ook in ons vaderland, waarin hij den uitbundigsten lof heeft ingeooft, bij alle kunstminnaars bekend, is Henry Viouxtemps, deze beroemde leerling der belgische school. Hij werd op den 17 febr. 1820 te Verviers, in de belgische provincie Luik, geboren, en legde reeds buitengewoon vroeg zijnen uitstekenden aanleg voor de muziek, en wel bijzonder voor de viool aan den dag. Zijne voorliefde voor dit instrument kan misschien daarvoor ontstaan zijn, dat zijn vader, die in eene fabriek te Verviers werkzaam was, zelf een weinig daarop kon spelen. De kleine Viouxtemps leerde van hem de eerste ruwe behandeling der viool, en hij maakte door aanhoudende oefening zulke vorderingen, dat zijn bijzondere aanleg en zijne uitnemende geschiktheid voor de viool bij zekere gelegenheid de bewondering van eenen kunstminnaar opwekten, die van dit oogmerk af zorg droeg, dat het veel belovende kind geregeld onderwijs op de viool ontving. Op den ouderdom van zeven jaren had hij reeds zulke vorderingen gemaakt, dat hij eene kleine kunstreis kon ondernemen. Toen hij bij deze gelegenheid te Brussel kwam, had hij Charles de Bériot onder zijn gehoor, en deze groote violspeler merkte dadelijk in den jongen Viouxtemps een buitengewoon ta-

lent op, waardoor hij aangespoord werd, om den vluggen knaap zelf onderwijs te geven. Onder de leiding van zulken eenen leermeester kon het niet anders, of Viouxtemps moest reusachtige vorderingen maken. Na verloop van weinig jaren had hij dan ook eenen trap van bekwamheid en oefening in de kunst bereikt, die niet den minsten twijfel overliet aan zijn welslagen en zijne groote beroemdheid, wanneer hij zich in het openbaar zou doen hooren. Toen hij 14 jaar oud was, ondernam alzoo de jonge muzikant eene groote kunstreis in Rusland, die hem naderhand ook in Duitschland voerde, en overal, waar hij zich deed hooren, oogste hij toen reeds de hoogste bewondering in. Terwijl hij zich te Weenen ophield, maakte hij gedurende geruimen tijd gebruik van het theoretische onderwijs van Simon Sechter, van wien hij gepaard met zijnen natuurlijken aanleg, de compositie grondig leerde. Zoo was hem ook, bijzonder voor de oefening op de viool, een korstondig verblijf te Stuttgart bij Bernhard Molique zeer nuttig.

Nadat Viouxtemps gedurende verscheidene jaren Duitschland, Engeland en Frankrijk steeds met denzelfden roemrijken uitslag had doorgereisd, bezocht hij ook ondermaal Rusland. Toen hij van daar in zijn vaderland was terug gekeerd en daarna weder eene kunstreis ondernam, die hem uoegmaals naar Petersburg voerde, werd hij door den keizer van Rusland tot diens kamerspeler beuoemd. Dit had plaats in het jaar 1846, en Viouxtemps bleef ten gevolge daarvan tot in het jaar 1852 aan het russische hof. Sedert dien tijd leidt de beroemde muzikant, wien het aan onderscheidingen van allerlei aard, zelfs ook niet aan benoemingen tot ridderorden ontbrak, een min of meer onbestendig zwerfend leven. Zelfs gevoelde hij zich geneept, om ook Amerika op zijne bekwamheid te ver gasten; thans echter bevindt hij zich weder op het vaste land der oude wereld, dat hij n hier, dan daar door zijn uitmuntend geestvol spel in verrukking brengt.

Het spel van Viouxtemps onderscheidt zich in den hoogsten graad door eenen grooten, breedten, zangrijken toon, door schitterende stoutheid, kracht en aiel van voordragt, alsmede door de uitstekende, tot in de kleinste bijzonderheden zorgvuldig geoufende bedreuevheid in het technische der kunst. Het laatste, dat den kunstenaar in staat stelt om de grootste zwarigheden te boven te komen, blijkt uit zijne compositien voor de viool en vooral uit zijne vier in druk verschenen concerten, met begeleiding van het orgel. Dezen behooren overigens ook als muzikstukken tot het beste, wat de letterkunde der viool in de laatste tijden heeft voortgebragt. Zij zijn wel in de hoofdzak met het bijzondere doel van eene zoo schitterend mogelijke behandeling der viool gesehreven, maar zij onderscheiden zich evenwel ook op de voordeeligste wijze van de gewone compositien der virtuosus, door eenen over het geheel edeler inhoud, door vernuftige denkbeelden, zoo wel als door eene eigenaardige, dikwijls karakteristieke instrumentatie. Alles hij elkander genomen, doet de vioolcompositien van Viouxtemps hem kennen als eenen denken muzikant van niet gewone begaaftheid, wien tevens eene degelijke, hoogst verdienstelijke theoretische vorming ter dienste staat.

gen
van
ax-
ter-
rap
die
ijne
zon
zoo
nd,
ral,
g-
old,
co-
ge-
ndig
: op
ru-

sch-
em-
aal
rug
tem
kei-
had
lge
Se-
aan
be-
on-
ge-
ter-
ste
zijn

ten
oor
ils-
er-
the
elt
ikt
ne
in
c-
le
l-
o-
r-
na
et
oo
ke
ol-
en
ens
ing

Voorwaarden.

1. Het werk: ONZE TIJDGENOOTEN, de levensschetsen van omtrent 1000 personen bevattende, die thans nog leven, of in den loop des vorigen jaars gestorven zijn, zal een boekdeel uitmaken van nagenoeg 100 vel, en in afleveringen verschijnen van 4 of 5 vel (64—80 kolommen), gelijk aan deze eerste aflevering.
2. Het getal der afleveringen zal alzoo ongeveer 20 bedragen. Titel en inhoud worden bij de laatste aflevering gevoegd. Bij elke aflevering wordt eene alphabetische lijst gevoegd van die personen, welke in deze en in al de vorige afleveringen tot dus ver behandeld zijn.
3. De derde aflevering verschijnt met 1 April, van nu aan zal men geregeld met elke maand ééne aflevering trachten te geven. Men teekent in voor minstens 12 afleveringen.
4. De prijs der intekening is bepaald op 60 ets. de aflev., dat is tot den zeer geringen prijs van 15 cents per vel, *bevattende meer dan het dubbele van een gewoon vel druks*. Voor afzonderlijke afleveringen wordt de prijs met de helft verhoogd.
5. Het werk wordt bij het einde van een supplement voorzien, hetwelk verbeteringen en bijvoegselen van de geleverde levensschetsen zal bevatten. Dit supplement zal in alphabetische orde gerangschikt zijn.
6. Men teekent in bij alle boekhandelaren des rijks; te Batavia bij de Heeren LANGE EN COMP, en de Heeren G. KOLPF EN COMP.
7. **Bovendien kan men, om eene proef te nemen van hetgene het werk geven zal, tot aan de verschijning der 3^e Aft. afzonderlijk op de drie eerste Afleveringen, zonder verhooging van prijs, intekenen.**

UTRECHT, Maart 1859.

C. VAN DER POST JR.

Het ligt in den aard van eene onderneming als deze, dat zij in waarde toeneemt, wanneer zij om zoo te zeggen door *de medewerking van het geheele beschaafde publiek* ondersteund wordt. Waar zoo vele op zich zelf staande en ver uit elkander liggende bijzonderheden tot één geheel moeten vereenigd, waar zoo talrijke, menigmaal eerst in de laatste dagen bekend en beroemd geworden personen moeten geschilderd worden, ziju dikwijls alleen zij, die met deze personen verwant en ten naauwste bekend zijn, bevoegd, om de vereischte bijzonderheden met de gewenschte juistheid te leveren, en door de toezending van dergelijke bijdragen, alsmede van bijvoegselen en teregtwijzingen tot de reeds geleverde artikelen, kunnen velen zich bij het publiek verdienstelijk maken.

DE REDACTIE.

ONZE TIJDGENOOTEN,

LEVENSSCHETSEN VAN VOORNAME MANNEN EN VROUWEN
UIT ALLE LANDEN DER AARDE.

VRIJ GEVOLGD HET HOOGDUITSCH WERK :

„Männer der Zeit, Biograph. Lexikon der Gegenwart,“

EN VERRIJKT MET DE LEVENSBESCHRIJVINGEN VAN NOG VELE NEDERLANDSCHE MANNEN.

DOOR

J. L. TER WEN.

Inhoud.

	Blaadz.		Blaadz.
John Bright	129	Prins Napoleon	160
Victor Emanuel II, koning van Sardinië.	131	Joannes Zwijsen	162
Graaf Camillo Cavour	134	Prins Lucien Murat.	164
Kardinaal Antonelli	136	Vorst Metternich.	165
Ferdinand II, koning van de beide Siciliën.	139	Karel August Varuhagen van Ense.	169
Marchese d'Azeglio	142	Luitenant-generaal Marmora	171
Angelo Brofferio	144	Gerardus Johannes Mulder	173
Louis Agassiz.	145	Franciscus Cornelis Donders	176
Michael Bakunin.	146	Ida Pfeiffer.	178
Alexander Herzen	149	Karel Ferdinand, Graaf Buol Schauenstein.	184
Ernst Maurits Arndt.	152	Adriaan Rudolf Willem Gey van Pittius	189
August Böckh.	154	Karel Frederik Gey van Pittius.	192
Lord Henry Brougham.	156		

UTRECHT.

C. VAN DER POST JR.

1859.

GERECHT NIJ GIEKEN EN DE MOET.

Prijs 60 Cents.

Zie vooral de achterzijde van dezen omslag.

Bijna al de Hoofdpersonen, die in den oorlog in Italië eene belangrijke rol spelen of er een' grooten invloed uitoefenen, komen in de drie verschenen aflleveringen voor.

Om een ieder in de gelegenheid te stellen met deze belangrijke personen niet onbekend te blijven, zijn deze aflleveringen ook afzonderlijk te bekomen, zonder verhooging van prijs.

Alphabetische Naamlijst der Personen in Onze Tijdgenooten,

OP DE 1e, 2e EN 3e AFL.

	Bladz.		Bladz.		Bladz.
Louis Agassiz	143	Karel Frederik Gey van Pittius	192	Prins Napoleon	160
Hendrik Ahrens	24	Émile de Girardin	109	Graaf Julius Morny	19
Kardinaal Antonelli	136	Horace Greeley	42	Alexander II Nikolajewitsch	80
Ernst Maurits Arndt	152	De Gebroeders Grimm	94	Napoleon III, keizer der Franschen	11
Marchese d'Azeglio	142	Francesco Dominico Guerrazzi	99	Lord Palmerston	3
Michael Bakunin	146	Willem Haidinger	45	Ida Pfeiffer	178
Pierre Antoine Berryer	98	Wenceslaus Hanka	16	De prins van Pruisen	118
Karel Ernst Bock	9	Graaf Achille Baraguay d'Hilliers	83	Aimable Jean Jacques Pelissier	114
August Böckh	154	Alexander Herzen	149	William Hickling Prescott	18
Hendrik van Bordeaux	65	Hendrik van Hess	81	Pius IX	37
Marie Joseph Bosquet	91	Alexander von Humboldt	1	Prins Adalbert van Pruisen	48
Sir John Bowring	88	Washington Irving	20	Karel Hendrik Rau	80
John Bright	129	Generaal Williams van Kars	112	John Arthur Roebuck	104
Angelo Brofferio	144	Balthasar Mathias Keilhau	63	Kapitein Sir James Clark Ross	97
Lord Henry Brougham	156	Abdul Meschid Khan	120	Don Juan Prim, Graaf van Reus	81
Karel Ferdinand, Graaf Buol Schauenstein	184	Graaf Paul Kisselew	125	Andreas Schelfhout	116
Sir Colin Campbell	123	David Livingstone	105	Lord Edward Henry Stanley	102
Frans Certain-Canrobert	89	Hendrik Leo	107	Nena Sahib	17
Maarschalk graaf Castellane	23	Vrijheer Justus von Liebig	46	Jacobus Stämpfli	35
Graaf Camillo Cavour	184	Leopold I, koning der Belgen	84	Johannes, koning van Saksen	54
Lord Derby	75	Luitenant-generaal Marmora	171	Friedrich Christoph Schloesser	56
Benjamin Disraeli	32	Giuseppe Mazzini	50	Frederik Willem Thiersch	92
Charles Dickens	26	Herman Melville	83	Lodewijk Ukland	42
Mr. Gerardus Doruseiffen	61	Vorst Metternich	165	Karel August Varnhagen van Ense	169
Franciscus Cornelis Donders	176	Graaf Charles Forbes Montalembert	58	Victor Emanuel II, koning van Sardinië	131
Ferdinand II, koning van de beide Siciliën	139	Gerardus Johannes Mulder	173	Henry Vieuxtemps	127
Frederik Willem IV	69	Prins Lucien Murat	164	Stratford de Redcliffe, Viscount	40
Dr. Jonas Fuurer	28	Juan Bravo Murillo	78	Graaf Alexander Wlenski	27
Adriaan Rudolf Willem Gey van Pittius	189	Matthew Fontaine Maury	68	Johannes Zwijnen	162
		Bernard Pierre Magnan	77		
		Jacobus Moleschott	66		

John Bright,

de aanvoerder der onafhankelijke liberalen in het engelsche lagerhuis, werd in 1811 in Greenbank bij Rochdale geboren, en is tegenwoordig associé der firma John Bright brothers, katoenspinners in Rochdale. De algemeene beweging tegen de graanwetten heeft ook hem op het staatkundige toneel gebracht. Hij was een der eerste leden der vereeniging, die de afschaffing der wetten ten doel had, doch trad eerst op den voorgrond, toen zij hare werkzaamheid tot in Londen uitbreidde en hare stelselmattige rondreizen in de landbouwdistricten aanving. De redevoeringen van Bright bij de vergaderingen in het theater van Drurylane werden door het geheele land verspreid, en verschaften hem reeds vooraf een bereidwillig gehoor bij de pachters in de provincien, alwaar zijne uit het hart voortkomende vurige welsprekendheid zeer werd toegejuicht. Zoo was hij mede zeer werkzaam bij de inrigting en regeling van den bazar, dien de vereeniging ter ondersteuning harer beweging in 1842 te Manchester en in 1845 in den schouwburg van Coventgarden te Londen opende. Reeds in april 1843 had hij naar de parlamentsplaats voor Durham gelongen, maar was niet geslaagd; hij werd evenwel in juli van het zelfde jaar voor deze plaats gekozen, en vertegenwoordigde nu tot in 1847 het conservatieve Durham, op welk tijdstip hij door Manchester naar het parlement gezonden werd. Deze stad heeft hij onafgebroken tot in 1857 vertegenwoordigd, toen zijne redevoeringen en zijn voortdurend stemmen tegen het ministerie van lord Palmerston in de zaak van den chineschen oorlog hem zijne plaats deden verliezen. Later werd hij weder gekozen, en heeft hij in het begin des vorigen jaars wel het meest tot den val van genoemden staatsman bijgedragen.

Reeds bij zijne verkiezing voor Durham verklaarde Bright, dat hij alle partijzuchtige bedoelingen laten varen en de hervormingen ondersteunen wilde, van welke partij zij ook mogten uitgaan. Aan deze verklaring is hij steeds getrouw gebleven, en hij heeft haar op eene wijze toegepast, die van groote invloed op den toestand van het lagerhuis in het algemeen geweest is. Aan het oude staatkundige beginsel, waardoor eene parlementaire regering in Engeland eigenlijk eerst mogelijk geworden is, en volgens hetwelk het ministerie als commissie eener meerderheid van haar een mandaat van vertrouwen ontvangt, en in de vooronderstelling, dat zijn bestuur over het geheel aan de staatkundige strekkingen en zinswijzen zijner partij voldoet, niet in elk bijzonder geval zijner regering gecontroleerd wordt, was daardoor de bodem ingeslagen. Vroeger was steeds algemeen aangenomen, dat elk op zich zelf staand parlementslid zijn gevoelen aan de uitspraak der meerderheid zijner partij onderwierp, zoo dat daardoor de vorming eener partij, die aan het ministerie eenen vasten steun verleende, mogelijk werd. Wanneer evenwel elk lid zich voorbehoudt, om elken maatregel van het ministerie naar zijne bijzondere zinswijze af- of goet te keuren, wordt het ministerie van iedere zich toevallig voordoende meerderheid afhankelijk, die nog daarenboven door de geringe inwendige overeenstemming in staatkundige gevoelens voor de regering ongeschikt is; het moet alsnog bij den dag leven en geeft de leiding der staatkunde uit de handen, die dan aan de afwisselende meerderheid van het lagerhuis vervalt. In zulk een geval zouden de ministers hun ambt bekleeden zonder eene zelfstandige bevoegdheid te hebben, en de leiders in het lagerhuis zouden de

magt zonder de verantwoordelijkheid bezitten. Deze vernietiging van de magt van het uitvoerende bewind door het gezag van het lagerhuis te bewerken en op het lagerhuis, welks magt dan ongedeelde en onbeperkt zou zijn, de uitsluitende leiding der geheele staatkunde van het land over te brengen, is het doel, hetwelk Bright en zijne partij beoogen, en de bijval, dien zij onder een groot gedeelte der liberalen vonden, heeft den val van Palmerston veroorzaakt, omdat onder alle ministers hij het minst geneigd was, de magt uit zijne handen te geven; daardoor is dan ook de tegenwoordige regeringloosheid van het lagerhuis mogelijk geworden, waardoor eene minderheid het roer van den staat in handen heeft gekregen, die echter niet naar hare staatkundige beginselen regeert, maar naar die, welke hare tegenstanders haar voorschrijven.

De heer Bright is een der beste redenaars van het lagerhuis. Hij heeft een goed orgaan, eene duidelijke uitspraak, zijne voordragt heeft niets gemaakts of onaangenaams, en het getuigt van eenen sierlijk gevormden smaak, dien men anders bij eenen kwaker niet zoeken zou, dat hij somwijlen Shelley of Wordsworth aanbaalt. In den woordenstrijd is hij een gevreesd tegenstander, en de kracht zijner redenering en zijner bittere scherps werkt verpletterend. Maar hij is meer dan dat: hij is wijsgeer en staatsman, en kan, wanneer zich eene gelegenheid daartoe aanbiedt, de luisterende menigte zijner toehoorders door diepte en veelzijdigen rijkdom der denkbeelden, vastheid en kracht van bewijsvoering, en zijne gelukkige keuze der treffendste voorbeelden tot opheldering in de aangehaamste bewondering houden. Zulk eene redevoering hield hij voor korten tijd over de indische reformbil, waarbij hij het huis in zulk eene gespannen opmerkzaamheid wist te houden, dat het zelfs vergat toe te juichen. Het is voor den redenaar niet moeijelijk, de hartstogten der menschen op te wekken en daardoor toejuiching te verwerven; maar een aantal beschaafde toehoorders uren lang door eene bedaarde en kalme uiteenzetting te boeien, is een der grootste meesterstukken der redeneerkunst. Toen Bright ging zitten, stonden de leden gezamenlijk op en verlieten het huis, om zich weder in de vooraal in groepen te vereenigen en over de redevoering te spreken, die zij pas gehoord hadden, en die door allen eene „grootte“ redevoering genoemd werd, ofschoon zij het ook met inhoud niet eens waren; zoo groot was de indruk dien Bright gemaakt had.

Den moed om zijn gevoelen uit te spreken en te verdedigen, bezit Bright in eenen hoogen graad, en al kan men ook dikwijls met zijne overtuiging niet instemmen, zoo moet men toch achting gevoelen voor de trotsche onafhankelijkheid van zin, die geene volksgunst zoekt en den volkshaat niet vreest. Terstond na zijne komst in het lagerhuis sprak hij tegen de bill tot onderdrukking van den slavenhandel, om de ernstige nadeelen, die daardoor de engelsche handel op de afrikaansche kust zou lijden; en terwijl het engelsche patriotismus in den oorlog tegen Rusland hoog oplamde, sprak Bright onverschrokken voor den vrede en was een der aauleggers der vergadering van kwakers, die in 1854 eene deputatie aan keizer Nicolaas afvaardigde, om hem de instanthouding van den vrede als ware staatkunde en christelijken plicht voor te stellen. Hier ligt de kwetsbare plek van Bright en zijne partij. Losgescheurd van alle staatkundige overleveringen van huu vaderland, zijn beiden zoo cosmopolitisch geworden, dat zij zich geroepen gevoelen, om als zaakwaarnemers van de met Engeland in botsing komende volken op te treden, en steeds geneigd zijn om het vaderland in het ongelijk

to stellen, zelfs wanneer het tot handhaving zijner regten de wapenen moet oprichten.

Victor Emanuel II. koning van Sardinië.

Victor Emanuel II, in zijn eigen land de krachtigste steun der door zijnen vader gegronde staatsregeling, is ook voor het overige Italië de man geworden, van wien het al zijn heil verwacht, om wien de telrijke partij onder de hoogere en middelstand, die de eenheid van Italië in den vorm der gematigde constitutionele monarchie trachten te verwezenlijken, met hoopvolle gheechtheid en liefde het oog heeft geslagen, maar die ook voor de aanhangers der bestaande regeringen, voor de vrienden van het oude, voor de ultramontane gestictheid en voor de republikeinen zelven, die aan den leiband van Mazzini loopen, een voorwerp van wantrouwen en afkeer is. Voor zoo verre wij naar alle, wat ons van het karakter en het streven van den sardinischen vorst door geloofwaardige berichten is bekend geworden, over hem oordeelen kunnen, en zonder in het minst af te gaan op de partijige mededeelingen en oordeelvingen der dagbladen, gelooven wij in der daad, dat de gheechtheid nu de constitutionele zaak bij hem natuurlijk en in zijn geheele wezen gegrond is, en hij haar geenszins enkel als middel bezigt, om daardoor naar buiten staatkundige bedoelingen te bereiken. Dat zij tevens ook het laatste is, wordt waarschijnlijk, en het vermoeden, dat zij niets anders is dan zulk een middel, is ten minste niet onnatuurlijk, wanneer men eenen blik op de geschiedenis van zijn huis slaat.

De heeren van Savoye waren als vassalen en stadhouders van het deutsche rijk, waartoe Borgondie en dus ook Savoye behoorde, op dezelfde wijze en door dezelfde oorzaken in het erfelijk bezit der vorstelijke magt geraakt. Als dit met de andere vorstengeslachten in Duitschland het geval geweest is, en stonden in den eigentlichen zin in dezelfde verbouding tot het rijk. Ook de inwendige toestanden in de aan hen onderworpen landen hadden, ofschoon het volk van celtischen en niet van germaanschen oorsprong was, eene onmiskenbare verwantschap met de deutsche en bijna in het geheel geene met Italië. Bij den grooten afstand van den eigentlichen zetel der magt was echter de betrekking van Savoye tot het deutsche rijk natuurlijk vrij los, en het bezit der gewichtige Alpenpassen gaf den graaf van Savoye menige gelegenheid om den keizers inwilligingen ten opzichte van hunne zelfstandigheid, hunnen rang en hunne magt af te dwingen. Wederom anders werd deze betrekking, toen sedert 1418 de piemontische bezittingen, die reeds sedert de elfde eeuw verkeerd waren, naar na 1379 door eenen bijzonderen tak geregeerd waren, voor goed met Savoye vereenigd werden. Want de vorsten verplaatsten nu meer en meer de hoofdmagt van hun land uit het arme bergland naar het schoone italiaansche gebied, en rigten van nu af hunne steeds op verhooging bedachte staatkunde, die tot hiertoe meer op Zwitserland het oog geslagen had, doch aldaar altijd grootere hinderpalen vond, meer op Italië, terwijl zij onderzochten ook het zuidelijke deel van Frankrijk niet uit het oog verloren. Bij het uitbreken van den grooten strijd tuschen Frankrijk en de Habsburgers was het tuschen beide partijen gelegen gebied der Savoyards moermalen het krijgstoneel, tot dat de hertogen altijd menigvuldiger en behendiger eene dubbelhartige staatkunde aannamen, die dan eens naar de eene, dan eens naar de andere zijde der oorlogvoerende mogendheden overhelde, en al naar

omstandigheden zich aan eene van beiden hechtte, waar de meeste voordelen te behalen waren, of beloofd werden. Herhaaldelijk wisselden zij in eenen en denzelfden oorlog van partij, en somwijlen hadden zij reeds met den vijand verstandhouding aangeknoopt, terwijl hunne legers nog tegen hem streeden. Zij vergrooten daardoor trapswijze, ofschoon dan ook niet aanmerkelijk, hun gebied, doch moesten trouwens ook dikwijls ondervinden, dat zij bij den vrede, wanneer de grooteren de zaak eens geworden waren, met veel minder afgescheept werden, dan zij verwacht hadden. Daar zij voor het overige het meest door Frankrijk bedreigd werden, kozen zij meestal de zijde van Oostenrijk, hetwelk zij slechts verlieten, wanneer hun op diens kosten enige buit beloofd werd, waarbij zij dan voornamelijk de oogen op Lombardij gevestigd hadden. Nadat de fransche omwenteling koning Karel Emanuel IV, niet tegenstaande hij zich met Frankrijk tegen Oostenrijk had verbonden, uit zijne bezittingen op het vaste land had verdreven, en nadat na de restauratie de piemontische omwenteling der carbonari in 1821 door oostenrijksche hulp onderdrukt was, verbond zich de sardinische dynastie niet alleen in de uitwendige, maar ook in de inwendige staatkunde ten naauwste met het oostenrijksche stelsel. Dit onderzocht ook geene wezenlijke verandering, toen met Karel Albert de zijtak van Carignano in 1831 den troon van Sardinië bestoeg. Karel Albert was alleziens een kundig en beschaafd vorst, die een gedeelte zijner jeugd in Duitschland had doorgebracht, en de omwenteling had op hem hare hoop gevestigd. Maar even als hij zich slechts aanzelend en half gedwongen aan haar had aangesloten, zoo verliet hij haar ook bij de nadering der Oostenrijkers door heimelijke vlugt, en haastte zich, om vrede met de regeringen te sluiten, terwijl hij zich als vrijwilliger bij de fransche interventie in Spanje aansloot. Ook als regent zette hij het absolute stelsel zijner voorgangers in het wereldlijke voort, gelijk hij in kerkelijk opzigt den jezuiten de handen ruim gaf. In de buitenlandsche staatkunde was hij een bepaald tegenstander van Frankrijk en begunstigde bij het carlismus in Spanje. Hij zorgde evenwel ijveriger dan zijne laatste voorgangers voor de stoffelijke belangen des volks, en zijne regering was over het geheel geregeld, voorzigtig voorwaarts gaande en in dien zin ingerigt, wat men met eene alleziens valsche uitdrakking een verlicht despotismus noemt. Delfzefte rigting was het kenmerk der sardinische regering gedurende omtrent de geheele 18de eeuw geweest. Volgens deze antecedenen wordt het trouwens niet zeer waarschijnlijk, dat Karel Albert, toen hij sedert 1847 de partij der liberale beweging in Italië koos en in 1848 als haren voorvechter optrad, door iets anders zou gedreven geweest zijn, dan door de oude verhoogingsstaatkunde van zijn huis. Het mislukken zijner plannen riep zijnen zoon op den troon.

Victor Emanuel II was op den 14 maart 1820 geboren, terwijl zijn vader nog prins was, en wel uit diens huwelijk met Theresia van Toskana (geb. 21 maart 1801, overl. 13 januari 1855), met welke hij zich op den 30 sept. 1817 door den echt had verbonden. De omwenteling had zijne wieg omringd, en hare gevolgen hadden zijnen vader gedurende verscheidene jaren uit zijn vaderland verwijderd gehouden. Hij keerde echter nog vroeg genoeg terug, om in vereeniging met de voortreffelijke moeder de opvoeding van den aanstaanden troonopvolger, even als die van den rijkbegeaftend jongeren zoon, den hertog Ferdinand van Genou (geb. 15 nov. 1822, gest. 10 febr. 1855), met zorg en omzigtigheid te bestaren. Zijn huwelijk (12 april 1842) was nog geheel in de rigting der vroegere

staatkunde, die van aansluiting aan Oostenrijk, alzoo de aartschertogin Adelheide (geb. 3 juni 1822), dochter van den toenmaligen onderkoning van het lombardisch-venetiaansch koninkrijk, aartschertog Reiner, en wier inoelder tevens eene zuster van Karel Albert was, tot zijne gemalin verkozen werd. Zes jaren later vlugte zijn schoonvader voor den opstand, dien Karel Albert begunstigde en bevorderde, en Victor Emanuel volgde zijnen vader in de krijgstoegen tegen Oostenrijk, die door Radetzky en zijn dapper leger tweemaal een ongunstig einde namen. De bittere ervaringen, die Karel Albert daarbij opgedaan had, en de overtuiging, dat hij zich al te zeer had blootgesteld, om op eenen billijken vrede en op de ten onderbrenging der opgezette binnenlandsche partijen te kunnen rekenen, deden den koning besluiten, om nog op het slagveld van Novara (23 maart 1849) van de regering afstand te doen, waardoor aan zijnen zoon de taak overgelaten werd, om met de Oostenrijkers zoo goed mogelijk eene overeenkomst te treffen. Hackländer heeft de zamenkomst van den jongen koning, die op deze wijze ten ontjiede den troon besteeg, met Radetzky met levendige kleuren geschilderd. Victor Emanuel verscheen daarbij in eenen enigzins phantastischen opschik, die aan Murat herinnerde, doch hij gedroeg zich daarbij met onverschrokken bedaardheid en tegewoordigheid van geest, en maakte door zijn ruw natuurlijk en stout krijgsmansgedrag eenen gunstigen indruk. Men kan niet zeggen, dat Oostenrijk van de behaalde voordeelen misbruik gemaakt heeft. Nadat het tweemaal, zonder Sardinië reden daartoe gegeven te hebben, overvallen was, en tweemaal als overwinnaar uit den strijd was getreden, liet het zich slechts de oorlogskosten vergoeden, en vermeed verder alles, wat de nederlagen, die de Sardinieren na eenen dapperen strijd hadden geleden, voor hen grievend hadde kunnen maken. Het gelukte den koning, om aan de binnenlandsche verwarringen en wanorden, de onvermijdelijke gevolgen der doorgeestane crises en nederlagen, spoedig en duurzaam een einde te maken. Hij zelf toonde zich het constitutionele stelsel oprecht toegedaan, deed geene poging, om de hem door de staatsregeeling gezette grenzen te verzwakken, en was in der daad de werkzaamste steun der nieuwe toestanden, die alleen in Piemont, niet in Savoye, onder het volk diepe wortelen geschoten hadden. Eveneens kante hij zich onwrikbaar en vastberaden tegen de kerkelijke bedoelingen aan, en bood wederstand aan alle aanbiedingen en bedreigingen van Rome, niettegenstaande deze strijd tegen het ultramontanisme bij den aanhang, dien de geestelijkheid onder de lagere volksklassen had, niet zonder gevaar was. Te gelijker tijd echter verzetste hij zich ook met kalme vastberadenheid tegen de radicale buitensporigheden, die voornamelijk in het steeds ontvredene Genua haren zetel hadden, en verwierf hij zich aanspraak op de achtung en dankbaarheid der Genuezen, toen hij met moed en zelfverloochening in eenen tijd, waarin de cholera aldaar ten sterkste woedde (1854), zich in persoon naar de plaats des gevaars begaf en den vreesachtigen door zijn voorbeeld toonde, hoe dit getrosteerd moest worden. Zoo dra hij nogtans in liet binnenland zijnen troon bevestigd had, nam hij de nitwendige staatkunde der laatste jaren van zijnen vader weder aan en verriod dien duidelijkste, dat hij Oostenrijk zijne overwinningen misgunde. Hij verbond zich nauw met Frankrijk, trad toe tot het verbond tegen Rusland en kreeg daarvoor voor zijn rijk eene stem in den raad der groote mogendheden, betwikk ongetwijfeld tot de gevoeligste naadeelen behoort, die de oostersche verwikkeling en de daarbij gevolgd

staatkunde voor Oostenrijk na zich gesleekt hebben. Zijne grootste zorg wijdde hij aan het leger en de verdedigingsmiddelen des lands, die hij in eenen ontzagwekkenden toestand bragt heeft. Reeds vroeg gemaakte hij met Oostenrijk in eene diplomatische spanning, welke thans nog steeds voortduurt, ja aanhoudend dreigender geworden is; en sedert Rusland getoond heeft, dat het geneigd is om den wrok over zijne onlangs geleden nederlagen het eerst alleen aan Oostenrijk te koelen, zijn er tusschen Sardinië en Rusland vriendschappelijke betrekkingen ontstaan, waarvan het overlaten eener haaf aan de russische marine het eerste openbare blijk geweest is. De zaken schijnen zoo ver gekomen, dat binnen zeer korten tijd zal moeten blijken, waarop dit alles uitloopen moet. Voor Sardinië blijft altijd de zwaarigheid bestaan, dat het alléén tegen zijnen vijand niet opgewassen is, dat bij eene ondersteuning door Frankrijk en Rusland het van beiden en hunne staatkunde afhankelijk blijft, en dat wel het overige Italië zich van dit land in den strijd tegen Oostenrijk kan bedienen, maar dat naar alle opgedane ervaringen Sardinië hoogstbezuwaarlijk eenen genoegzamen bijstand van de Italianen te verwachten heeft, noch op hunne duurzame dankbaarheid rekenen kan.

Een treurig jaar was voor den koning het jaar 1855, waarin hij binnen ééne maand zijne moeder, zijne gemalin (20 januari 1855) en zijnen broeder door den dood verloor. Zijne gemalin heeft hem vijf kinderen geschenkt, nl. drie zonen, prins Humbert (geb. 14 maart 1844), Amadeus (geb. 30 mei 1845) en Otto Eugenius (geb. 11 juli 1846), en twee dochters, de prinses Clotilde (geb. 2 maart 1845), welke dozer dagen met prins Napoleon gehuwd is, en Maria Pia (geb. 16 oktober 1847).

Graaf Camillo Cavour,

president-minister van Sardinië, werd in het jaar 1809 te Turijn geboren, en was de zoon van eenen rijken korenkooper in het graafschap Nizza, die door koning Karel Albert tot den adelstand werd verheven. Hij legde zich vroegtijdig op de studie der staathuishoudkunde en de aanverwante wetenschappen toe en deed tot zijne verdere vorming eene reis door Frankrijk en Engeland. Toen hij in zijn vaderland terug gekeerd was, werd hij medeopzitter van het genootschap Agraria, hetwelk nationale gevoelens en belangen bevorderde, en besloot toen om gemeenschappelijk met graaf Balbo den *Resorgimento* uit te geven, een constitutioneel blad, waarin hij artikelen over de staathuishoudkunde schreef; hij was ook medeondertekenaar van het adres aan den koning in 1847, waarin om eene constitutie gevraagd werd. Toen deze verleend was, werd Cavour in de kamer gekozen; doch bij zijn gematigd liberalisme, hetwelk zich tegen de destijds in zwang zijnde democratische gezindheden aanstante, kon hij zich maar weinig aanzien bij het volk verwerven. Evenwel werd hij na den ongelukkigen afloop van den oorlog tegen Oostenrijk in 1849 ook lid van de nieuwe kamer en verkreeg daarin door zijne talenten zulk eene invloed, dat d'Azeglio, dien Victor Emanuel bij zijne troonsbestijging tot eersten minister benoemd had, hem in plaats van den aftredenden Santa Rosa in het ministerie riep en hem de portefeuille van den handel opdroeg; daarenboven verkreeg hij in het begin van 1851 ook die der financiën. In deze betrekking viel hem de moeilijke taak ten deel, om eensdeels in de door eenen ongelukkigen oorlog nitgeputte en verwarde financiën orde te brengen, en anderdeels om de

middelen aan te schaffen, welke de hervorming en nieuwe inrigting van een land, dat sedert eenen menschenleeftijd allen vooruitgang op het gebied der staat- en landhuis-houdkunde veronachtzaam had, volstrekt noodzakelijk maakte. Hij legde den grond voor eene nieuwe ontwikkeling der volkswelvaart, door zijne staatkunde meer op den vrijen handel te richten, sloot handelsverdragen met Oostenrijk, Engeland, Frankrijk, België, enz., voorzag Sardinie van straat- en spoorwegen, en gaf daardoor aan het verkeer eene groote vlugt. Dat al deze gewichtige hervormingen niet zonder sterke inspanning der financieel krachten des lands konden bewerkstelligd worden, spreekt van zelf, en ten onrechte heeft men hem dit verweten, zonder te bedenken, dat het grootste voordeel der door hem gedane uitgaven daarin gelegen is, dat zij de volkswelvaart voor de toekomst meer ontwikkeld en daaraan eenen aanmerkelijken bloei verzekerd hebben.

Toen markies d'Azeglio den graaf Cavour aan den koning tot minister van koophandel voorloeg, had deze tegen den eersten minister gezegd: „Maar zijt gij dan niet, dat deze man u ten slotte allen uit den zadel zal ligten?” Wat het gezond verstand des konings reeds vooruit zag, gebeurde ook werkelijk kort daarna, want zoo Cavour door zijne bekwaamheden het kabinet ook wezenlijk versterkte, gebod hij toch ook in de kamer zelve door zijne verbandtenis met het linker centrum langzamerhand over eene talrijkere partij, dan de eerste minister zelf. Hoe meer hij tot deze linkerzijde naderde, des te sterker geraakte hij met zijne ambtgenooten in tegenspraak, en in het begin van 1852 leidde hij zijne portefeuille neder, om in oktober deszelfs jaars, toen de markies d'Azeglio ten gevolge der geschillen met den pauselijken stele aftrad, voorzitter van het nieuwe kabinet met de portefeuille van financiën te worden. Na dien tijd is hij bestendig aan het hoofd der zaken gebleven, en is hij behalve met zijne eigene portefeuille meestal provisioneel nog met eene tweede, nu en dan zelfs met eene derde, die der buitenlandsche en der binnenlandsche zaken, belast geweest, waartoe hij alleen door buitengewone kracht en onvermoeiden ijver in staat geweest is. Door eene nauw aaneen gesloten meerderheid in de kamer ondersteund, volgde hij onafgebroken eene vrijzinnige staatkunde naar de beginselen der in 1848 uitgevaardigde staatsregeling. De verdere nitbreiding en toepassing van deze bragt hem in hevige botsing met de geestelijkheid van Sardinie, daar hij, in spijt van haren tegenstand, den verkoop der bezittingen uit de doode hand doorzette en aan de godsdienstige genootschappen het uitsluitend recht op het onderwijs ontnam. Zelfs door de bedreigingen van den pauselijken stoel, om hem en den koning in den kerkelijken ban te doen, liet hij zich niet van het doorzetten dezer hervormingen afschrikken; evenwel moest hij de verdere daaruit volgende inrigtingen, de invoering van het burgerlijk huwelijk en de volkomene vrijstelling der leeken van de heerschappij der kerk, tot gunstiger oogenblikken verschuiven.

De vrijzinnige binnenlandsche staatkunde is voor Cavour, volgens zijne eigene bekentenissen, de noodzakelijke voorwaarde voor zijne buitenlandsche staatkunde, als welke vertegenwoordiger hij in deze oogenblikken zulk een gewichtig persoon is. Openlijk heeft hij de hanier der onafhankelijkheid en eenheid van Italië onder de bescherming van het huis van Savoye opgestoken. Om aan deze staatkunde de ondersteuning van Engeland en Frankrijk te verschaffen, heeft hij den koning en de kamers overgehaald, om zich bij het verbond der westersche mogendheden tegen Rusland aan te sluiten en den zwaren last van eene werkelijke

deelneming aan den oorlog op zich te nemen. Na het eindigen van den oorlog in het Oosten heeft hij er zich met goeden uitslag op toegelegd, om met de misnoegen van Rusland tegen Oostenrijk zijn voordeel te doen, en het overgeven der haven van Villafranca aan het eerste toont, welke groote offers hij voor de bereiking zijner staatkundige bedoelingen brengen durft. Op het congres van Parijs beproefde hij de belangen van Italië voor de regtbank der groote mogendheden te brengen, en verklaarde rondborstig, dat de voortdurende oostenrijksche en der pauselijke heerschappij de enige oorzaak was van al de rampen en ongelukkige omstandigheden van het schiereiland. Wel verklaarde zich de europaeische diplomatie voor onbevoegd om in deze zaak te handelen; maar de bezwaren en wenschen van Italië waren toch voor den raad der groote mogendheden uitgesproken, en geheel Italië legde door plegtige betuigingen en demonstratie zijne dankbaarheid voor den sardinischen minister aan den dag. De meest in het oog loopende dezer was de in alle italiënische steden geopende uiteekening tot versterking der vesting Alessandria. Oostenrijk protesteerde tegen dezen oorlogszuchtigen maatregel, en brak de diplomatische betrekkingen met het hof van Turijn af. Cavour heeft zich echter daardoor niet van zijne staatkunde laten afbrengen, maar met de grootste tegenstanders van Oostenrijk, Rusland en Frankrijk, slechts nog nauwere betrekkingen aangeknoopt. Zelfs heeft hij na den aanslag van januarij ook in het binnenland van de fransche staatkunde offers gebracht, die met zijne staatkundige beginselen niet geheel en al te rijmen zijn. In de kamer verontschuldigde hij zich met de noodzakelijkheid om zich ten nauwste met Frankrijk te moeten verbinden, daar dit land alleen de kracht en den wil had, om iets voor de onafhankelijkheid van Italië te doen.

Ten slotte moge hier nog het oordeel van eenen man nagehaald worden, die gelegenheid heeft gehad, om de parlementaire en staatkundige werkzaamheden van den sardinischen minister gedurende geruimen tijd van zoo nabij mogelijk gade te slaan. „Cavour is eigenlijk geen redeenaar, zijn orgaan is scherp en onaangenaam, de oratorische vlugt ontbreekt hem, maar niemand weet eene zaak duidelijker uiteen te zetten, niemand is vaardiger in het antwoorden, niemand scherper en eustischer in vernunft dan hij; in dit opzigt gelijkt hij naar Thiers. Eerst maakt hij den indruk van eenen gegoeden bourgeois, maar ofschoon hij aan het hoofd van den derden stand in Piemont staat, zoo bemerkt men, nog vóór hij gesproken heeft, reeds aan zijn sijn ironiek lighen in hem den hoogst beschafden man van de wereld, dien zijne aanspreken steeds aantoonen. Cavour is voorzeker eergierig, maar wij gelooven, dat hij minder persoonlijk is, dan wel voor de ideeën, die hij koestert; ten minste kan niemand hem verwijten, dat hij ooit om persoonlijke redenen geweifd heeft; lang voor dat hij de baan van het openbare leven insloeg, had hij dezelfde staatkundige begrippen, die hem later bestuurden, gekoesterd, en de verbandtenis met het linker centrum, die hem hevige verweten werd, was de eenig mogelijke weg om met de kamer te regeren.

Kardinaal Antonelli.

Giacomo Antonelli, kardinaal en staatssecretaris van den paus en de eigentlijke leider der staatkunde van den Kerkelijken staat, is op den 2 april 1806 te Sontio bij Ternina geboren. Zijn vader was een eenvoudige houthakker, maar behoorde tot eene oude familie der Romagna, die

in de dagen van haven afwisselenden luister en ondergang rechtgeleerden, geschiedschrijvers en straatrovers onder hare leden geteld heeft. Een der bloedverwanten werd gedurende de bezetting onder het eerste keizerrijk ter dood veroordeeld en te recht gesteld. De tegenwoordige kardinaal studeerde in het groote seminarium te Rome, en werd, nadat hij de wijding had ontvangen, een der gunstelingen van Gregorius XVI, die hem tot kerkvoogd, tot bijzitter in het hoogste gerechtshof voor strafzaken en tot delegaat in Orvieto, Viterbo en Macerata benoemde. In 1841 werd hij onderstaatssecretaris bij het ministerie van binnenlandsche zaken, drie jaren later tweede schatmeester, en in het volgende jaar, in de plaats van Tosti, opperschatmeester der beide apostolische kamers, of minister van financiën. Pius IX verleende hem kort nadat hij den troon beklommen had op den 12 jnnij 1847 de waardigheid van kardinaal.

Te dien tijde onderscheidde zich Antonelli door zijne tamelijk vrijzinnige gevoelens, die hem de gunst van den nieuwen paus deden verwerven. De buigzaamheid van zijn karakter en zijne zielkracht, die zich onder de vriendelijkste vormen verbergde, verschafden hem eenen overwegenden invloed op den paus, die weldra in eene werkelijke heerschappij over hem ontvaardde. Als minister van financiën was hij lid van den door Pius IX ingestelde ministerraad en bovendien voorzitter der consulta, die de paus in november benoemde, om de behoeften van den tijd te onderzoeken en berigt over de noodzakelijk geachte hervormingen in te dienen. Zij deed in der daad verscheidene zeer patriottische voorstellen, die echter door de magtelooheid van het ministerie en de kwaadwilligheid van het heilige collegie nooit uitgevoerd werden. Kardinaal Antonelli bezat destijds in Rome grooten invloed als lid der commissie voor de constitutie, die aan Italië op den 14 maart 1848 het beroemde statuut verleende, waarvan de voornaamste bepalingen echter zeer spoedig ontboden of geschrond werden. In dezelfde maand was de kardinaal president van een ministerie van negen leden geworden, waarvan slechts drie geestelijken waren. Eenen tijd lang was hij bij het volk zeer gezien, omdat hij, in weerwil van het weifelen van den paus, de nationale partij door het mobiel maken van een leger van 17.000 man vleide, dat bestemd was, om in de legatien en des noods ook in Lombardij vijandelijk tegen de Oostenrijkers te handelen. Maar reeds gevoelde hij zich te gelijk als kardinaal en populair minister in eene verkeerde stelling, waaruit hij zich alleen door zijne aftreding wist te redden. Zijne vrijzinnige gevoelens waren middelerwijl zeer afgekoeld. In de engte gedreven door het ernstige karakter, dat de omwenteling had aangenomen, en door den uitdrukkelijken tegenstand, dien de nieuwe staatsregeling bij de geheele hooge geestelijkheid ondervond, besloot hij zijne vroegere vrijzinnige gevoelens geheel te laten varen. Mamiani was zijn opvolger als eerste minister geworden, maar Antonelli bleef desniettemin de vertrouwde raadsman van den paus en de gene, die aan diens staatkunde de laatste beslissing gaf. Door hem stond Pius IX in briefwisseling met Karel Albert, door hem en zijne vrienden liet hij de wetten op de drukpers uitwerken; zijne stem besliste over de benoeming der staatsraden en auditeurs, en door hem eindelijk werd de beroeping van Pellegrino Rossi tot minister bewerkt, wiens groote heksamheden en ernstige wil nogtans den naderenden storm der omwenteling niet bezworen konden.

Nadat Rossi vermoord was, was het wederom de kardinaal, die den paus aanriep, om uit Rome te vlugten, en die alle voorbereidende maatregelen tot dezen beslissenden

stap trof. Hij volgde ook den paus in november van 1848 naar Gaëta. Aldaar poogde hij bij Pius het denkbeeld van eene oostenrijksche tusschenkomst op te wekken, wera de afgevaardigden der provisionele commissie van Rome, die den paus verlangden te spreken, af en protesteerde in zijnen naam en diën van den paus tegen de nieuwe regering. Op den 18 febr. 1849 zond hij aan de vertegenwoordigers van Frankrijk, Oostenrijk, Spanje en Napels eenen rondgaanden brief, die de gezamenlijke christenheid oppriep, om tot de herstelling van den paus, hun geestelijk opperhoofd, op den stoel van den heiligen Petrus bij te dragen. Daarbij behandelde hij den franschen gezant steeds met eene zekere koelheid, omdat hij den invloed van diens regering vreesde, en betuigde steeds, dat hij het statuut in stand wilde houden. Op den 9 april, toen de fransche troepen reeds in Civita Vecchia ontscheept waren, had zijne benoeming plaats tot voorzitter van eene buitengewone commissie, die over de hervormingen beraadslagen moest, welke in den Kerkelijken staat plaats moesten hebben.

Na de overgave van Rome ried hij den paus aan, zich jegens de Franschen zeer terughoudend te gedragen, en zich niet te zeer te haasten, om in de hoofdstad terug te keeren. Aan zijnen invloed schrijft men de eerste repressieve maatregelen toe, die na de onderdrukking der revolutie genomen werden, en welke de Romeinen deden zeggen, dat zij reeds weder de magt van den rooden paus, d. i. van den kardinaal, die eigenlijk den paus bestuurde, gevoelden. Het motu-proprio, het manifest van Pius IX aan de Italianen, wordt even zeer voor zijn werk gehouden. Toen Pius IX eindelijk besloot, om naar Rome terug te keeren (20 april 1850), benoemde hij zijnen getrouwen dienaar tot staatssecretaris voor buitenlandsche zaken. In dien verhevenen post, diën de kardinaal na dien tijd behouden heeft, heeft hij met al den ijver van eenen nieuwbekeerde steeds eene contra-revolutionaire en reactionaire staatkunde gevolgd. Eerst in 1852, nadat twee jaren verlopen waren, stond hij toe om de beloften van het motu-proprio na te komen. Op den 10 sept. 1850 regelde hij door twee edicten de ministerie afdeelingen, stelde eenen staatsraad aan en hervormde gedurende de beide volgende maanden het bestuur der provincien en gemeenten naar beginselen, die langzamerhand aan de gerustelijkheid wederom de alleenheerschappij in den Kerkelijken staat verschaft hebben. De truchten diër staatkunde zijn de uitputting der geldmiddelen, de vernietiging van den handel en der stoffelijke welvaart, het wegsterven der beschaving, de aanhoudende vernederdering van de straffeloos gepleegde straatoverrij, de voortdurende staat van beleg en algemeene onvredeheid. Zelfs in den schoot van het heilige collegie, dat voor de heilige maatregelen van zijnen voorzitter in zaken der kerk en der justitie terugdeinsde, vond de alvermogenende minister somtijds tegenspraak, en ook aan vermaningen en raadgevingen der buitenlandsche mogendheden heeft het niet ontbroken. In het voorjaar van 1855 richtten Frankrijk en Engeland, door Sardinie daartoe aangespoord, hunne bedenkingen aan den paus, die evenwel weigerde zijnen minister af te dauken. Twee maanden later, op den 12 jnnij 1855, ware deze bijna als offer van eenen sluipmoordenaar gevallen, doch hij ontving toen slechts eene lichte wond. Op de conferentien van Parijs duidde graaf Cavour de verkeerde regering in den Kerkelijken staat als de voornaamste oorzaak van den voortdurenden revolutionairen toestand in Italië aan, en de algeheele verwarring van de pauselijke staten trekt tegenwoordig de opmerkzaamheid van geheel Europa tot zich. De kardinaal echter, tot wien direct of indirect alle be-

denkingen gerigt worden, verschanst zich steeds achter de toestemming van den paus, zijner soeverein.

Ferdinand II, koning van de beide Siciliën.

Even als Victor Emmanuel in Italië als de voorvechter en bevorderaar der pogingen van dit land ter verkrijging van constitutionele vrijheid en eenheid geëerd wordt, zoo wordt Ferdinand II voor den stijfzinnigsten voorstander en verdediger der bestaande toestanden op het schiereiland gehouden, vooral van het absolutistische stelsel en de clericale bedoelingen. In de eerste jaren zijner regering dacht men geheel anders over hem; daarom zal men, om hem juist te beoordeelen, zoo wel de geschiedenis en het karakter der volken, waarover hij regeert, als den toestand, waarin hij geplaatst werd, alleins in aanmerking moeten nemen, en nu en dan van de partijdige herigten over de toestanden van Napels vree moeten aftrekken.

Napels — want van dit land zal men als het voornaamste moeten uitgaan — is een der schoonste landen der aarde, maar zijne geschiedenis is eene der treurigsten. Het zij de oorzaak in zijne plaatselijke betrekkingen, in den ontzuwendend invloed van het klimaat, in de ongelijkssoortige bestanddeelen zijner bevolking of in iets anders mogen gelegen zijn: het heeft nooit zelfstandig en door eigene kracht over zijn lot beslist. Grieken, Romeinen, Byzantijnen, Saracenen, Noormannen, Duitschers, Franschen, Hongaren, Spanjaarden hebben op zijn grondgebied geheerscht en gestreden, en steeds was het de lijdelijke buit hunner afwisselende gerechten en overwinningen, dikwijls lijdend, norrend, maar altijd zonder kracht en zonder wil. Welk een treurig tafereel leveren die eenenlange oneenigheden en oorlogen over de troonsopvolging tot aan het einde der middeleeuwen op! Toen kwam het wel is waar tot rust, maar als eene afhankelijke, door stadhouders bestuurde provincie der spaansche monarchie, uit welker nalatenschap het in de vorige eeuw voor eenen korten tijd in oostelijke handen overging, tot dat het door verovering de zetel van eenen jongeren tak der spaansche Bourbons werd. Hunne regering was onder Karel en in de eerste tijden van Ferdinand zacht en voorzigtig vooruit gaande, doch veranderde in de eerste jaren der fransche omwenteling geheel en al. Daarop volgde wederom de door Frankrijk gebrachte omwenteling, de met engelsche hulp bewerkte reactie, de verdrijving van het vorstenhuis door de Franschen, de vestiging van eenen vorst uit het huis van Napelen, de wederom door vreemde wapenen bewerkte restauratie, de door Spanje overgebrachte omwenteling en nogmaals hare onderdrukking door vreemde wapenen. Ook het napelsche volk heeft vele achtinwaardige karaktertrekken; maar er bestaat eene magtige kloof tuschen de beschaafde standen en de lagere klassen des volks, en ook in de hoogere standen wordt onder de zeer talrijke geestelijken, advocaten en verarmde edellieden eene gevaarlijke armenklasse gevonden. Borens heeft de klaarlijkste onmogelijkheid om een genoegzaam aantal eerlijke, nauwgezette en onomkoopbare ambtenaren te vinden, even als in Italië in het algemeen, zoo ook in Napels in het bijzonder aan de hervorming onoverkomelijke zuiverheden in den weg gelegd. Daarbij komt nog de betrekking tot Sicilië, dat zijne geheele vereeniging met Napels haat, omdat het zeer goed gevoelt, dat het nooit ernstig en in waarheid door dit land tot gelijke regten zal verheven, maar altijd aan een wingewest van het overheerschende Napels beschouwd worden zal.

Al deze gebeurtenissen en omstandigheden hadden den toestand van het rijk onder de beide regeringen, die der tegenwoordige vooraf gegaan zijn, in der daad treurig gemaakt. Op den 8 nov. 1830 besteede de thans regerende koning Ferdinand II den troon. Hij was de zoon van den kroonprins, den lateren koning Frans I, en van diens tweede gemalin, de spaansche prinses Izabella Maria, en zag op den 12 jan. 1810 het eerste levenslicht. Hij was alzoet een kind der ballingschap — want als zoodanig moet het verblijf in Sicilië beschouwd worden — en nog eerst twintig jaren oud, toen hij aan de regering kwam. Het volk koesterde echter groote verwachtingen van hem, daar hij als kundig, werkzaam en welwillend bekend stond, en in der daad begon hij met eene sanstie en andere verzachtende maatregelen, zoo wel als met krachtige stappen tot regeling der financiën. Hij voerde wezentlijke bezuinigingen in, zond onwaardige ambtenaren weg, stelde den uitvoer van koren vrij, bragt het leger en de andere verdedigingsmiddelen op eenen beteren voet en legde zich met ijver toe om groote wegen, havens, enz. aan te leggen en te verbeteren. Ten opzichte van het stoffelijke bestuur is er in dit streven des konings in het wezentlijke geene verandering gekomen, en nauwelijks zal er in de geschiedenis van Napels een even lang tijdvak aangewezen kunnen worden, waarin zoo veel voor de stoffelijke verbetering geschied is, als onder Ferdinand II. Trouwens zagen zich die genen bedrogen, die de inrigting van eenen constitutionelen staat. Het laten varen van het absolute stelsel, of eene krachtige hervorming in de kerkelijke zaken gewacht hadden. Dat de koning de zaak van don Carlos in Spanje ondersteunde, behoeft niet registateers als een mitwoisel van eene overhelling tot het absolutisme verklaard te worden; want de koning was bij de zaak persoonlijk betrokken, daar door de opheffing der salische wet de regten van opvolging van zijn huis in Spanje benadeeld werden. Wie bij den twist over den zwavel, die in 1840 tuschen Napels en Groot-Britannië ontstond, eigenlijk het recht aan zijne zijde had, zal moeilijk zijn te beslissen zijn. Wel echter heeft die twist, waarbij de engelsche handelsbelangen bedreigd werden, wezentlijk tot het ongeuoegen bijgedragen, dat in Engeland jegens den koning heerscht. Overigens naderde de koning na het beslochten dezer oneenigheden door familieverbindingen meermalen tot de westersche mogendheden. Men kan ook in der daad niet zien, dat hij in dien tijd eene wezentlijke, meer absolutistische staatkunde volgde, dan Karel Albert van Sardinië. Zelfs liet hij in den herfst van 1845 het groote italiaansche congres van geleerden te Napels houden. Dit evenwel schijnt reker, dat het jonge Italië hem met veel meer wantrouwen en weerzin beschouwde, dan Karel Albert, en terwijl de inval van februari 1839 de laatste dwaze onderneming tegen den laatste geweest was, had nog in maart 1844 te Cosenza een opstand plaats, en deden in juni deszelfden jaars de gebroeders Bandiera hunne ongelukkige landing. Intusschen schijnt de volslagen mislukking van beide ondernemingen toch aan te tonen, dat het volk niet zoo omwentelingsgezind is, als men wel geloofde. De gevaarlijkste plek bleef trouwens altijd Sicilië, welks bezwaren de koning wel niet miskende, maar die hij niet kon of wilde opheffen, omdat wellicht de pogingen van het eiland om zich onafhankelijk te maken hem bestendige bezorgdheid inboezemden. Vruchteloos zond hij zijnen broeder Leopold als stadhouder daarnaars. De onlusten bij gelegenheid der cholera in 1836, die oorspronkelijk uit grove onwetendheid ontstonden en op verschillende plaatsen een staatkundig karakter aannamen, werden na

kanne onderdrukking zwaar gestraft en eindelijk nog gebezigd, om het overschot van de siciliaansche onafhankelijkheid te vernietigen en het eiland voor eene napelsche provincie te verklaren, waarbij men de Sicilianen door de belofte trachtte tevreden te stellen, dat de ambten, zonder aanzien van nationaliteit, bezet zouden worden.

Sicilië was het dan ook, van waar de crisis het eerst uitging. De koning had geene neiging aan den dag gelegd, om aan de door Pius IX te voorschijn geroepen beweging gevolg te geven; zelfs had hij gechoopt, de opgewondenheid door allerlei stoffelijke inwilligingen, verminderingen van belastingen enz. te kunnen bedaren. Daardoor waren evenwel op zich zelf staande pogingen tot opstand niet verhindert, die echter in Napels aanvankelijk weldra onderdrukt werden en strenge maatregelen te gevolge hadden. Toen echter op den 12 jan. 1848 te Palermo een groote en gelukkig geslaagde opstand uitbrak, werd deze reeds op den 18 jan. door vrijzinnige besluiten gevolgd, die het eerst het eiland heffdeligen en ook in Napels de opgewondenheid bedaren moesten. In beide landen misten zij echter hun doel volkomen. In Sicilië breidde zich de opstand altijd meer en gevaarlijker uit en had eerst de herstelling der oude siciliaansche staatsregeling, maar later onmiskenbaar de geheele afscheiding van Napels ten doel. In Napels zelf noopte eene volksdemonstratie, die op den 27 jan. 1848 plaats vond, den koning, om eene constitutie naar het destijds in Italic algemeen gevolgde fransche voorbeeld, vrijheid van drukpers enz. te beloven en het ministerie in eeneu liberalen zin te veranderen. Sicilië liet zich echter daardoor niet tevreden stellen, daar het op eene volkome afscheiding van het bestuur van Napels aandrong, en op den 13 april 1848 besloot het siciliaansche parlement den koning en zijn huis van den troon vervallen te verklaren. Te Napels werd daarentegen op den 10 febr. de geëctroyeerde staatsregeling geproclameerd en door vele volksfeesten gevierd. De nieuwe wending, die de zaken genomen hadden, werd echter voor den koning door de voortdurende opgewondenheid, die door de algemeene gebeurtenissen in het overige Europa gevoerd werd, verbitterd; na de demonstratie tegen Oostenrijk, ten gevolge van welke de oostenrijksche gezant Napels verliet, verlangde hij er nog slechts vruiger naar, om zich aan de deelneming in den strijd tegen Oostenrijk te onttrekken. De laatste gaf hem evenwel gelegenheid om den generaal Pepe en een gedeelte der troepen, waarop hij mischien minder vertrouwen kon, uit Napels te verwijderen. Toen nu de afgevaardigden bijeen kwamen, en de onvoorzigtigheid begingen, om de geëctroyeerde staatsregeling niet onvoorwaardelijk te willen bezweren, omdat zij die in eeneu radicalen zin wilden hervormen, ontstond er een twist, die oproerige bewegingen veroorzaakte, waarvan de regering zich bediende om met hulp der Zwitsers en der Lazzaroni het oude absolute oppergezag weder in handen te krijgen (15 mei). Ook de opstanden in de provincien werden gedempt, en de koning vond geene reden om eene tweede poging met een parlement te doen, zoo als hij in den beginne had doen hopen. In april 1849 werd ook Sicilië weder onderworpen en alles kwam weder op den voet van het jaar 1846.

Al deze voorvallen hadden echter natuurlijk veel stof tot wantrouwen aan de eene en van gisting aan de andere zijde achter gelaten, waarvan het gevolg was, dat weldra eene reeks van staatkundige processen werd aangevangen, waarover ten deele met de zwartste kleuren geschilderde berichten verspreid zijn. Zoo lang dit ongeteekende dagblad-artikelen waren, kon men die over het hoofd zien, doch

toen de engelsche conservatieve staatsman Gladstone insgelijks zijne stem tegen de binnenlandsche staatkunde der regering verhef (1851), en lord Palmerston zijne schildering van den belageuswaardigen toestand des lands aan de europische hoven mededeelde, begon er eene wisseling van bittere nota's tusschen Napels en Londen. Ook van het hof van Parijs had de bourbonsche dynastie in Napels geene gunst te verwachten, daar men in Parijs niet vergeten had, dat de troon van Napels eenmaal door Murat en eene der Bonapartes gedeeld geweest was. Dat koning Ferdinand zich bij den turkschen oorlog onzijdig hield, bragt hem nog meer in ongenade bij de westersche mogendheden. Toen daarop Frankrijk en Engeland het gepast oordeelden, om den koning, ten einde de rust in Italic te verzekeren, eene verandering in zijne staatkunde aan te bevelen (1856), verzette hij zich zoo vast en stellig tegen elke vreemde tusschenkomst, dat deze mogendheden de diplomatische betrekkingen met Napels geheel afbraken. De koning liet zich daarvoor grensruin van den ingeslagen weg afbrengen, en werd door den aanslag op zijn leven van Agesilao Milano, op den 8 dec. 1856, nog des te meer in de gekozene richting gestijfd. Men zegt, dat hij zich na dien moordlaanslag gedurende geruime tijd opsluit, en de politie-maatregelen nog veel meer versterkte. In eeneu lateren twist met Sardinië over de wegenueming eener stoomboot (de Cagliari), die oproerlingen aan land zou gezet hebben, week hij echter voor de engelsche bemiddeling, en de laatste berigten van Napels deelen ons, naar het schijnt, zachtere maatregelen jegens staatkundig veroordeelden mede, naar het schijnt, zeggen wij, omdat zij door de verbanning der gevangenen, die geende bekomen hebben, naar Amerika in waarde zeer veel hebben verloren.

De koning is tweemaal gehuwd: op den 21 november 1832 trouwde hij met Christina Maria van Sardinië (geb. 14 nov. 1812, gest. 31 jan. 1836), op den 9 jan. 1837 met de aartschertogin Maria Theresa Izabella van Oostenrijk (geb. 31 juli 1816), eene dochter van den aartschertog Karel. Uit het eerste huwelijk is de kroonprins Frans Maria Leopold op den 16 jan. 1836 geboren, die vóór zeer korten tijd met de dochter van hertog Max van Beieren, prinses Maria Sophia Amalia (geb. 4 oct. 1841), gehuwd is. Uit het tweede huwelijk heeft hij vijf zonen; Lodewijk Maria, graaf van Trani (1 aug. 1833), Alphonsus, graaf van Caserta (28 maart 1841), Gaetano, graaf van Girgenti (12 jan. 1846), Pasquale, graaf van Bari (15 sept. 1852), en Gennaro, graaf van Castel Girono (28 febr. 1857), benevens nog vier dochters.

Marchese d'Azeglio.

Massimo Taxarelli, marchese d'Azeglio, voormalig minister van Sardinië, te Turijn in het jaar 1801 geboren, heeft zich als schrijver, kunstenaar en staatsman aanspoken op de achtig zijner landgenooten verworven. Reeds in zijne prille jeugd kwam hij in botsing met de kerk, daar hij, in den ouderdom van nauwelijks 14 jaren, zijnen al te strengen leermeester, eeneu geestelijke, de deur uitwierp, en daarvoor in den kerkelijken ban gedaan werd. Eerst na eene lange boete werd hij weder in den schoot der kerk en zijner familie opgenomen. Zijn vader, die sardinisch generaal was, had besloten hem de militaire loopbaan te doen inslaan, maar nam hem voornamelijk naar Rome, waar hij tot gezant van het hof van Turijn benoemd was, en aldaar ontving de zoon indrukken, die hem eene anderen weg deden kiezen. Hij werd voornamelijk door de nu-

zijn en de schilderkunst aangetrokken, en ofschoon hij, gehoor gevende aan de wenschen zijner ouders, als officier bij een piemontesch cavallerie-regiment in dienst trad, bewerkten toch zijne dringende verzoeken, ondersteund door eene ziekte, die hij zich door al te ingespannen arbeid had op den hals gehaald, bij zijnen vader, dat deze hem verlof gaf, zich aan de kunst te wijden. De jonge d'Azeglio trok nu naar Rome en vertoefde aldaar van 1821 tot 1829. Hij leidde zich toen voornamelijk op de landschapsschilderkunst toe, en verdiende in dit vak grooten lof.

Na den dood van zijnen vader begaf zich d'Azeglio in 1829 naar Milaan en geraakte aldaar met Manzoni bekend, wiens dochter hij huwde en wiens invloed hem geheel en al op het gebied der letterkunde voerde. Hij schreef nu in lange tusschenruimten (1833 en 1841) twee historische romans: „Ettore Fieramosca” en „Nicola de Lappi,” welke te gelijk zijne staatkundige gevoelens blootleiden en door geheel Italië als eene staatkundige demonstratie met geestdrift ontvingen werden. In geschiedkundige inkleeding openbaart zich daarin eene warme vaderlandsche liefde en een vurig verlangen naar de onafhankelijkheid van Italië, maar te gelijk ook de afkeer van alle omwentelingszuchtige gevoelens, die het kenmerk van zijne geheele staatkundige loopbaan geweest is. Van dit tijdstip af was marchese d'Azeglio een der voornaamste opperhoofden der gematigde liberale partij in Italië; hij werkte in het jaar 1845 door zijnen persoonlijken invloed te gelijker tijd opwekkend en matigend in Middel-Italië en gaf in 1846 het zeer beroemde vlugschrift, de „Casi di Romagna,” uit. Daarin veroordeelde hij het zwakke gedrag der pauselijke regering en erkende hij openlijk zijne deelneming aan het algemeene vurige verlangen naar de nationaliteit van Italië; maar te gelijker tijd wendde hij zich met ernstige en overtuigende woorden aan het gezonde verstand en de bezadigdheid zijner landgenooten. Hij zeide hun, dat omwentelingen in het klein slechts verbittering en onheil ten gevolge hebben konden, en dat alleen veranderingen, welke door alle of eenige groote mogendheden ondersteund of goedgekeurd werden, van duurzaam gevolg konden zijn. Dit werk verwekte in Florence, waar zich de voor korten tijd uit Milaan gebannene marchese ophield, groot misnoegen, en de tusschenkomst van den oostenrijkschen gezant was bijna niet eens noodig om het ministerie aan d'Azeglio het bevel te doen geven, om Florence en geheel Toskanen voor altijd te verlaten.

Met de troonsbestijging van Pius IX scheen voor Italië een geheel nieuw tijdvak te beginnen en d'Azeglio verplaatste nu het toneel zijner werkzaamheid naar Rome. Hij was aldaar niet zonder invloed op den paus, en aan dien invloed worden de meeste vrijzinnige maatregelen toegeschreven, waarmede de nieuwe regering begon. Ook gaf hij toen eene reeks van artikelen uit over de inlijving van Luca in het groothertogdom Toskanen, over de drukperswet, over de hervormingen van den paus, de emancipatie der joden in den Kerkelijken staat, enz.

Toen na het uitbreken van den oorlog tusschen Sardinië en Oostenrijk de liberale partij in geheel Italië de wapenen tegen den buitenlandschen vijand opvatte, nam ook d'Azeglio het zwaard weder op en voerde de romeinsche troepen aan, die tot ondersteuning van Sardinië aan de greuzen van den Kerkelijken staat bijeen trokken. De verandering in de pauselijke staatkunde riep ondertusschen het corps weldra weder naar Rome terug en d'Azeglio trad nu als overste in het venetiaansche leger in dienst en ontving bij Vicenza eene zware wond. Te Florence, waarnaar hij te zijner geneezing gebracht was, vond hij na

zijne herstelling weldra gelegenheid, en ook hier zich met de staatkunde bezig te houden, en nu konnte hij zich met vastberadenheid tegen de republikeinsche bedorvingen van Guerazzi aan. Hij vond echter helaas geene genoegzame ondersteuning, en toen na de vlugt van den groothertog het radicalismus in Florence volkomen zegeverde, moest d'Azeglio, dit maal door de republikeinen gelijk vroeger door de absolutisten vervolgd, Toskanen verlaten.

Toen hij in zijn vaderland terug gekeerd was, werd hij in de kamer gekozen en na den ongelukkigen afsloop van den oorlog met Oostenrijk door den nieuwen koning Victor Emanuel II op den 11 mei 1849 aan het hoofd van diens ministerie geplaatst. De tank, die hij daarbij op zich nam, was uiterst moeijelijk. De geldmiddelen waren uitgeput, de nieuwe hervormingen hadden in het land nog geene wortelen geschoten, het koninkrijk was door binnen- en buitenlandse vijanden in zijn bestaan bedreigd. Het kwam er op aan om de orde te herstellen en toch den weg der vrijheid niet te verlaten. De republikeinsche opstand in Genua werd door den general de la Marmora met kracht onderdrukt, de vrede met Oostenrijk gesloten, met de nieuw gekozen kamer de weg van ernstige, maar kalme beraadslagingen betreden, en terwijl alle andere italiaansche regeringen de inwilligingen, die zij gedurende de crisis aan hunne volken hadden gedaan, weder introkken, wist Sardinië onder het bestuur van d'Azeglio het in 1848 verkregene te bewaren en te ontwikkelen. Overal roemde men de vaderlandsche liefde en de verdiepte van d'Azeglio's ministerie. De aftreding van den graaf Cavour ten gevolge van eenen twist met Foresta, den minister van binnenlandsche zaken, verzwakte evenwel zijne stelling tegenover de kamers, en de hartstogtelijke tegenstand der geestelijkheid tegen de kerkelijke wetten en financiële verlegenheden dwongen het op den 30 oct. 1853 om af te treden. Later heeft d'Azeglio zijnen opvolger, den graaf Cavour, meermalen bij gewichtige vraagstukken in de kamer ondersteund.

Angelo Brofferio.

Deze vurige sauvoerder der linkerzijde in de sarlinische kamer der sigevaardigen werd op den 24 sept. 1802 te Castelmoro in de provincie Asti geboren. Eene sterke neiging voor de dramatische letterkunde en den valschen pathos deed hem zijne iwendige roeping miskennen en zich voor eenen geboren dichter houden. Te Turijn, waar hij in de regten studeren moest, schreef hij bijspelen, drama's en vooral treurspelen, waarvan eenigen werden opgevoerd. Eerst uaderhand leidde hij zich onder het toezigt van den jezuit Manera ernstig op de geregelde studie toe, waaraan hij de goedgunstige ontvangst van het treurspel *Endoria* in 5 bedrijven te danken had. Op eene reis door Italië en Frankrijk dichtte hij nieuwe stukken, als: *Salvator Rosa*, de *Terugkomst des bannelings* en anderen. Na zijnen terugkeer werkte hij eindelijk bij eenen procureur en werd daarop zelf advocaat. Uit de bechtens, die hij zich in 1830 door deelneming aan eene zamenzwering op den hals gehaald had, werd hij door de genade van koning Karel Albert bevrijd. Kort daarna gaf hij een boekdeel met gedichten in het licht, hetwelk leem door zijne partij als den piemontesch Benanger deed begroeten; eene andere reden voor dezen naam, dan dat de gedichten in het volkslaet geschreven zijn, zal men moeijelijk kunnen opsporen. Al het andere, hetwelk hij destijds schreef, had in het openbaar of in het geheim

een staatkundig karakter. In het treurspel: *Filipes, koning der Golten*, was de strekking zoo klaarblijkelijk, dat Brofferio het in Parijs moest laten drukken. In 1848 gaf hij te Turijn eene courant, de *Messaggio torinese*, in het licht, die zich echter even min staande hield als hare vervolgen, welke onder verschillende benamingen verschenen. Bij de catastrofe van Novara was Brofferio de onverstankste der schreuwars, die het land, dat voor de verdediging geheel ongeschikt geworden was, nog dieper in den afgrond stooten wilden. Achtmaal beriep hij zich in de zitting van den 24 maart 1849 op de woeste hartstogt der menigte, en voornamelijk zijne uitvalen hadden de ontbinding der kamer ten gevolge. Zijne verdediging van Ramorino doet hem meer eer, ofschoon hij daarbij meer in het oog hadde moeten houden, dat de generals van den kriegsrand, vóór wien hij sprak, staatkundige vijanden der door hem en den ongelukkigen gelukzoeker vertegenwoordigde rigting waren. Ramorino werd in weerwil der in der daad welsprekende verdedigingsrede doodgeschoten. Van 1849 tot 1852 werkte hij aan eene „Geschiedenis van Piemont sedert 1814,” die meer een pamphlet dan geschied-nis is. In staatkundige en criminele processen werkt hij ook als pleitbezorger, doch hij hecht veel meer gewigt aan zijne plaats in de tweede kamer. Hij is de verbindende schakel der monarchale democraten en der Mazzinisten. Indien het hem en zijnen handlangers gelukte, Saardinia in eenen oorlog met Oostenrijk te wikkelen, en het wonder plaats hebben mogt, dat Italie zonder bondgenooten de zegespraal behaalde, dan zou hij de laatste niet zijn, die de monarchale ladder, van welke hij zich bediend had om de hoogte te beklimmen, met de voeten van zich zoo stooten.

Louis Agassiz,

een uitstekend natuuronderzoeker, is op den 28 mei 1807 te Orbe, in het canton Waadt, alwaar zijn vader protestantsch geestelijke was, geboren. Na het voorbereidend onderwijs te Lausanne en te Zurich ontvangen te hebben, studeerde Agassiz in de geneeskundige wetenschappen, voornamelijk in de vergelijkende anatomie, te Heidelberg en in München, aan welke laatste academie hij in 1830 als doctor in de genees- en heilkunde promoveerde. Reeds in 1826 werd hem door Martius de beschrijving der door Spix uit Brazilië medegebragte visschen opgedragen. In dit werk (München 1829 tot 1831, in fol. met 91 steendrukplaten) ontwikkelde de schrijver voor de eerste maal zijne denkbeelden over de classificatie der visschen, en legde hij den grond voor zijnen roem als uitstekend ichthyoloog, die volkomen geregtvaardigd werd door zijne latere werken, de *Histoire naturelle des poissons d'eau douce de l'Europe* (sedert 1839 bij afleveringen uitgekomen en wel onder medewerking van C. Vogt) en uitgebreide onderzoekingen over de fossiele visschen (*Recherches sur les poissons fossiles*, 2 T. Neuch. 1833—1837, met verscheidene supplementen), de vrucht van een grondig onderzoek van verscheidene aanzienlijke verzamelingen, vooral van die van het Museum te Parijs. De beschrijving van de in een geologisch opzigt zoo belangrijke fossiele visschen door Agassiz is niet alleen een bijna eenig werk in zijne soort, maar ook nog daardoor bijzonder merkwaardig, dat de algemeene gevolgtrekkingen, waartoe het aanleiding gaf, werkelijk eene nieuwe wending gaven aan de wijze om de fossiele dieren te beschouwen. Ter voltooiing dezer werken had Agassiz, die inmiddels tot hoogleraar in de

natuurlijke historie aan het collegie in Neuchâtel benoemd was, zich de hulp van twee jonge degelijke geleerden, E. Desor en C. Vogt, verzekerd, die hem ook bij eenen anderen tak zijner wetenschappelijke werkzaamheden ondersteunden, welke zijnen naam niet minder bekend maakte. Wij bedoelen zijne onder de grootste inspanningen gedane onderzoekingen over de gletschers, uitgegeven in de: *Etudes sur les glaciers*, Neuch. 1840, en in het *Système glaciaire ou recherches sur les glaciers*, par J. Agassiz, A. Guyot et E. Desor. Par. 1847. Het treffende in het aanwezig der gletschers, hunne gewichtige rol en de uitkomsten, die de andere bekendheid met hen aan de aardkunde in het algemeen beloofde, hadden in den laatsten tijd lange en veel omvattende onderzoekingen van dit onderwerp uitgelokt, en dit tot eene der gewichtigste strijdvragen op het gebied der natuurkunde gemaakt. De onderzoekingen van Agassiz over dit zoo belangwekkende verschijnsel, ter verklaring van de vorming, de ontwikkeling, de beweging der gletschers, zijn de uitgebreidsten en munten uit door nieuwe of gelukkig toegepaste ideeën. Hare buitengewone resultaten doen de grootste eer zoo wel aan den geest van waarneming des natuuronderzoekers, als aan zijnen buitengewonen ijver. Na een kortstondig verblijf in Frankrijk en Engeland begaf Agassiz (1845) zich met der woon naar de Vereenigde Staten, waar hij nog thans als professor aan de Lawrence Scientific School te Cambridge bij Boston werkzaam is, en met onverzakten ijver en volharding zijne wetenschappelijke oefeningen voortzet. Om deze studien alleen, voornamelijk om een groot, pas aangevangen werk, dat vergelijkingen met de fossielen van vroegere tijdvakken ten doel heeft, bedankte hij in het vorige jaar voor een van de eerloofste betuigingen vergezeld schitterend beroep voor den leerstoel der paleontologie aan het Museum der natuurlijke historie te Parijs, welke betrekking door den dood van d'Orbigny opengevallen was. De bij die gelegenheid begane dwaling van den minister van onderwijs, die Agassiz eenen franselman en Frankrijk zijn vaderland noemde, wees hij zelf te recht door de verklaring, dat zijne familie, ofschoon van fransche afkomst, sedert eeuwen steeds zwitsersch geweest was, en hij zelf nooit opgehouden had zwitser te zijn. Het plan, om den beroemden geleerde en leeraar naar Frankrijk te lokken, is intussehn niet opgegeven, en men sprak er onlangs van, om Agassiz den post van directeur van het Museum op te dragen. Reeds vroeger heeft Agassiz verscheidene beroepen afgeslagen, b. v. dat naar Berlijn in 1855, waar hij door bemiddeling van Humboldt beroepen was, en in hetzelfde jaar dat naar Edinburg als hoogleraar in de natuurlijke historie met eene jaarwedge van 50.000 francs. Ook de poging-n zijn vrienden, om hem voor het nieuwe zwitsersche polytechnicum te winnen, bleven vruchteloos. Hij zelf, onbetwistbaar een der ijerigste en getrouwste beoefenaren der wetenschap, heft, zegt men, het plan, om later naar Zwitserland terug te keeren, en zijne dagen wederom tusschen de Alpen en de Jura, de verhevene gewigten zijner studien en van zijnen grooten roem, te slijten.

Michael Bakunin.

De staatkundige beweging van onze dagen slaat juist eene tegenover gestelde rigting in, als de ons door de geschiedenis medegedeelde beweging der oudste beschaving. Terwijl de laatste haren weg van het oosten naar het westen heeft genomen, is de eerste van het westen naar het oosten terug gegaan. Nadat zij ouder de romanische vol-

ken ontstaan was, overschreed zij den Rijn, en bragt de germaansche volken in gisting. Lang scheen het, als of de revolutionaire vonk onder de Slaven alleen bij de Polen zou ontvlammen. De groote zamenvoering van den adel onder de Russen, die keizer Nicolaas wilde ter neder werpen, nog vóór hij de trappen, die tot zijnen troon leidden, bereiken kon, was een uitheemsch verschijnsel. Thans echter is het gebleken, hoe ver de nieuwere begrippen zich in het reusachtige rijk, dat zich van de Kaspische zee tot langs de IJzsee uitstrekt, verspreid hebben. Op welke wijze de propaganda der beschaving aldaar veld gewonnen en zoo wel in het algemeen als in het bijzonder veroveringen gemaakt heeft, zal eerst door latere geschiedonderzoekers uitgemaakt worden. Wij, die thans leven, staan als voor eenen golvenden nevel, waarin zich sommige voorvallen, sommige gestalten meer of min duidelijk aan ons vertoonen, en volgens dezen moeten wij over het geheel uitspraak doen. Slechts sommige gedaanten hebben scherpe omtrekken, en daaronder behooren Herzen en Bakunin. Wij begrijpen deze beiden des te beter, daar zij denzelfden weg hebben ingeslagen, waarop zoo velen der deutsche wijsgereen op het dwaalspoor zijn geraakt. Terwijl zij zich aan eene theorie hechten, zijn zij langzamerhand tot een uiterste vervallen en hebben dit met de meest logische gestrengheid vastgehouden.

Michael Bakunin is uit Groot-Rusland en in 1814 te Torschok in het gouvernement van Twer geboren. Zijne familie behoort tot de heerschende kerk en is niet slechts adellijk, maar ook met de eerste en invloedrijkste geslachten, onder anderen met de Murawiews, nauw verwant. Generaal Murawiew, die bij den overleden keizer in eene gunst stond, welke hij ook bij diens zoon en opvolger voortdurend schijnt te genieten, is Bakunins oom. Daar zijne familie ook rijk was, was de weg tot grootheid en magt voor hem gebaad. Te Moskou werd hij echter met Kant, Fichte, Schelling en Hegel bekend, en ontving hij te gelijk de indrukken der groote wereld, die in de oude krooningsstad tegen het bureaucratische stelsel een stille, maar niet van gevaar ontloopte oppositie vormt. Geheel in zijne boeken verdiept, misleidde zich Bakunin over de drijfveeren, waardoor de misnoegde Russen in beweging gehouden werden, zoo zeer, dat hij in hen de steunpilaren der verachtingen zag, die hij op den invloed der deutsche wijsbegeerte bouwde. Hij was een radicale geworden, toen zijne familie hem overhaalde, om bij het leger in dienst te treden. De kleine poolache landsteden, waarin hij met zijn regiment rondtrok, boden hem geen verstandelijk voedsel aan. Hij bleef hij zijne boeken, en hoe meer hij de banden der russische krijgstracht voelde knellen, des te meer en des te sterker hebbte hij zich aan zijne denkbeelden vast. Gedurende geruimen tijd mislukten zijne pogingen om verlost te eene reis te verkrijgen; eindelijk had hij den gewenschten pas in handen en snelde hij langs den naasten weg naar Berlijn. Den wijsgere, die hem geheel en al geboeid had, vond hij echter niet in deze stad, maar te Dresden. Dit was Arnold Ruge, de man zonder standpunt, de zogenaamde „allerrootste filosoof”. Door hem aangezet, schreef Bakunin een duitsch werk, „De reasie in Duitschland” getiteld, dat veel meer de opmerkzaamheid der russische agenten, dan die van het deutsche publiek tot zich trok. Men waarschuwde hem en deed hem schitterende beloften, wanneer hij zijne uitstekende bekwaamheden aan de regering wilde wijden. Hij sloeg alles af en verliet Dresden, waar hij zich niet meer veilig geloofde. Aan het meer van Zurich kwam hij met de socialistische droomers bijeen, aan welke Bluntschil

door zijn bekend bericht over de communistische woelingen in Zwitserland eene onverdiende vermaardheid verschafte heeft. Daar hij nu geheel en al met het russische stelsel gebroken had, bleef hem geene andere keuze over, dan het bevel, dat hem naar Rusland terug riep, niet te gehoorzamen. De verbeurdverklaring van zijn vermogen, waarmede hij daarvoor gestraft werd, was toch nog altijd verkieslijker, dan een gedwongen verblijf in Siberie. Hij vergezelde nu Karol Vogt op eene reis naar de kusten der Middellandsche zee. De natuuronderzoeker zocht mosselen, en Bakunin sloeg de stille huishouding der schelpdieren gade, waarbij hij tot het besluit kwam, dat zelfs bij deze schepelen uit de lagere dierenwereld de republikeinsche inrigtingen en gewoonten doorgedrongen zijn. Na gemelde reis zette hij zich te Parijs neder en kwam ten gevolge zijner opstellen in de tijdschriften met de grooten der oppositie in aanraking. Eene redevoering, die hij tegen de poolache vlugtelingen bij het verjaarfest van de omwenteling te Warschau hield, verwekte in Parijs een verband opzien en werd door vertalingen in geheel Europa verspreid. De russische regering trok zich deze tartende openbaarzaking van gevoelen aan en eischte van Lodewijk Philips de uitlevering van Bakunin. Hij werd gewaarschuld en vlugte over de grenzen. Te Brussel vernam hij, dat men in Petersburg eenen prijs van 10.000 zilverroebels op zijn hoofd gezet had.

Toen deze redevoering in 1847 gehouden werd, scheen zij een wilde droom, voortgesproten uit kokend bloed en een zwak brein. Weinige jaren later echter was de vereniging der romanische, germaansche en slavische omwentelingskrachten, waartoe Bakunin opriep, binnen het bereik der mogelijkheid gekomen. Hij werkte nu met al de kracht van zijn volk aan de verwezenlijking zijner plannen. Zonder eigenlijk een voorvechter te zijn, was hij op alle plaatsen te zien, waar op het oogdenklik de sterkte ontleding der electrieke stof plaats vond. Hij was de stormvogel der omwenteling, en de politie zou hem als thermometer hebben kunnen gebruiken. Vooral zocht hij die punten op, waar de slavische en deutsche elementen der omwenteling met elkander in aanraking waren. Altijd slechts bezig met de gedaachte om door de vereniging der Slaven en Duitschers eenen hefboom te verkrijgen, waardoor de russische colossus zou omver geworpen kunnen worden, toonde hij met even welsprekende, als nuttelooze wegstervende woorden, dat de europische omwenteling door zich zelve moest ondergaan, wanneer beide volken kunnen haat en vijandschap niet lieten varen. Dit was dan ook te Praag op het congres der Slaven en te Breslau bij de daar uitgebroken opehoudingen zijn thema. In de novemberdagen van 1848 was hem zijn post in Berlijn aangewezen; naanwelijks echter had men tot den lijdlijken tegenstand besloten, of hij zocht een nieuw brandpunt voor de revolutie op. Hij vertoefde na elkander te Dessau, Leipzig en Dresden, en wel in de laatste stad gedurende den opstand van mei 1849. Hij was de wezentlijke aanvoerder van den bloedigen strijd, en het was zijne schuld niet, dat de seboone Elbestad met hare voortreffelijke kunstschaten niet in eenen puinhoop veranderd werd. Op den terugtocht werd hij te Chemnitz door zijn noodlot ingehaald. De regeringspartij der stad vatte mede, voerde tegen hem, die met weinige gezellen het omwentelingsleger vooruit gemed was, eenen stouten aanslag uit en nam hem gevangen. Gedurende het onderzoek werd hij op den Königstein bewaard. De doodstraf, die het gerechtshof over hem uitsprak, werd in levenslange gevangenschap veranderd, doch kort daarop werd hij door de

oostenrijksche regering opgeëischt en uitgeleverd. Toen hij de soldaten zag, die hem wegvoerden, verloor hij voor de eerste maal zijne bedaardheid. Het onderzoek tegen hem had te Praag plaats en wel zoo geheim, dat men nooit te weten gekomen is, of hij de ontdekkingen, die niemand beter dan hij geven konde, werkelijk gedaan heeft. De goede burgers van Praag, die wisten, dat hij boven hen in den Ibradschin zat, geloofden des nachts een onderaardsch huuieren en kloppen te hooren, hetwelk door medezamen-geworonen veroorzaakt werd, die hem door eenen geheimen weg onder den grond wilden bevrijden! De militaire bevelhebbers lieten zich door deze herschenschim aansteken en omringden zijne gevangenis aan alle zijden met wachters, wier geweren met scherp geluiden waren. De uitlevering aan Rusland, die hij reeds op den Königstein geveesd had, had te Praag werkelijk plaats.

Na de wegvoering van Bakunin naar Rusland zijn niets anders dan geruchten omtrent hem bekend. Volgens sommige berigten is hij eerst in de citadel van Petersburg, later in de vesting Schlüsselburg gevangen gehouden en in de laatste plaats voor zijne strenge gevangenschap bezweken. Het laatste is in alle geval valsch. Volgens andere berigtgevers zou hij van den beginne af een russisch agent geweest zijn, die in last zoo gehad hebben, om de verwoering in Duitschland zoo te vergrooten, dat de regering de noodzakelijkheid van russische hulp inzagen. Ware dit het geval geweest, dan kon Bakunin in Rusland niet gestraft zijn, en werkelijk wordt er beweerd, dat hij als officier bij het leger van den Caucaseus geplaatst is. In 1856 ontstond er een gerucht, dat hij genade ontvangen had, doch dit werd terstond daarop tegengesproken. Dat het zijnen bloedverwanten gelukt zal zijn, om de tegenwoordige zachte stemming tot zijn voordeel aan te wenden, gelooven wij te mogen aannemen.

Alexander Herzen.

De vlugtelingen van alle natien, die na de schipbreuk hunner verwachtingen in Engeland een toevlugtsoord gevonden hebben, genieten over het geheel weinig of geen aanzien en invloed. Slechts twee hebben een werkelijke magt. De een is Mazzini, de ander Herzen. De italiaan bedient zich van stilleten en bommen, de rus laat het gedrukte woord voor zich werken. Beiden hebben hunnen werkkring zeer ver uitgebreid en zijn zelve onbereikbaar. Even als Mazzini de apostel van vele duizenden zijner landgenooten is, zoo wordt Herzen van de Witte zee tot aan de bergen in het oosten, welker wateren zich in de zee van Ochotsk gaan uitstorten, geëerd.

Alexander Herzen is de zoon van eenen russischen vader en eene deutsche moeder. De deutsche opvoeding, die hij door de laatste verkreeg, was een grondslag, waarop hij door eigene studien ijverig voortbouwde. De deutsche wetenschap voerde hem tot de jong-hegelianen; de russische smaak maakte hem vertrouwd met de fransche encyclopedisten. Indien men nu bij deze deutsche en fransche invloeden nog het russische voegt, dat hem in het bloed stak en hem als de onmiddellijke levenslust omringde, dan verkrijgt men een geheel, dat vrij belangwekkend en vreemdsaortig is. Zijne studie aan de hoogeschool te Moskou werd gewelddadig afgebroken. Als lid van een vrolijk gezelschap studenten had hij zich onvoorzigtig uitgelaten en was aangeklaagd. Men nam hem en al zijne vrienden in hechtenis en ontwierp hen aan een scherp onderzoek naar demagogische woelingen. Nadat hij, door wachten omringd, voor den iu-

litairen stadhouder gevoerd was, vernam hij, dat het vonnis der verbanning naar Siberie over hem was uitgesproken. De anderen onderwierpen zich zijwend, hij alleen trad stoutmoedig voorwaarts en verklaarde den ambtenaar, dat, daar hij zich onschuldig gevoelde, hij zich gelukkig zou achten, wanneer hij de redenen zijner veroordeeling mogt kennen. In plaats dat deze stap zijn lot zoo verzwaaard hebben, werd het er door verbeterd. Zijne ballingschap werd verzacht, zoo dat men hem niet naar Siberie, maar naar eenere der oostelijke steden, naar Perm zond.

Het vroegere russische stelsel was uit strengheid en zachtheid zamen gesteld. Als staatkundig veroordeelde mogt Herzen in de burgerlijke dienst treden en werden hem vele, deels gewichtige zaken opgedragen. Daarbij bleef hij aanhoudend onder het opzicht der politie, en eene nieuwe onbezonnenheid zou zijnen toestand zeer lagebelyk gemaakt hebben. Van Perm werd hij naar andere steden verplaatst en werkte hij deels te Novogorod, deels te Petersburg. Te Novogorod werd hij tot zijne grootste blijdschap van den schrijftensenaar ontslagen. Toen wilde hij naar eenen vriend te Moskou gaan, maar de middelen ontbraken hem daartoe. Naauwelijks werd dit in de stad bekend, of een der inwoners vervoegde zich bij hem en stelde hem in naam zijner medeburgers eene aanzienlijke som ter hand. Te Moskou hield hij zich met den letterkundigen arbeid bezig, die hem beroemd gemaakt heeft, en verkreeg hij toen zonder groote moeite het gevraagde verlof, om Europa geheel naar eigen zin en keuze te doorzeien.

De werken, die hij in Russisch in het licht gaf, teekende hij alleen met zijnen voornaam, waaraan hij den turkschen vorm van Iskander gaf. Het eerste bestaat uit eene reeks van brieven onder den algemeenen titel van „Het dilettantismus in de wetenschap.“ In Rusland vond dit werk door zijne bespiegelingen over de russische secten bijval. Op deze brieven, die in 1842 in het licht verschenen, volgden in 1845 en 1846, insgelijks in een tijdschrift, brieven over de studie der natuur. Op dit werk antwoordde het publiek, dat nog niet regt vatbaar was voor de leer der jong-hegelianen, met het verlangen naar eenen roman. In plaats van één gaf Herzen het er twee, nl. „Wie draagt de schuld?" en „Doctor Krupof.“ In den eerste dier romans heeft het genre de overhand, dat door de beste russische romanschrijvers, waaronder wij Bulgarin niet tellen, tot type geworden is. Het werk van Herzen is niet jong-hegeliaansch, maar russisch, half zedenschetsend en half eene zekere strekking beoogende. Alle personen zijn uit het volle menschelijke leven genomen, zoo wel de ambtenaren der administratie, die hij in zijne bureaux te Perm, Novogorod en Petersburg nauwkeurig had gade geslagen, als de adellijke vertegenwoordigers van oud-Rusland en jong-Rusland. Oud-Rusland toont zich onwetend, ruw, grof zinnelijk en in weerwil daarvan toch achtenswaardiger dan jong-Rusland, dat uit alle vreemde landen het eene of andere overneemt, maar steeds het leelijke en gemeene tref. Eene ondergeschikte figuur van den eersten roman, docter Krupof, is de held van den tweede. Hij schetst zijne herinneringen en ervaringen, waardoor een raam ontstaat, waarin eenige comische en treffende tooneelen gevoegd worden. Uit zijne waarnemingen en ondervindingen trekt hij het besluit, dat bij de meeste menschen de waanzinnigheid in verborzen toestand aanwezig is.

Toen de tweede dier romans gedrukt werd, bevond Herzen zich op reis. Hij bezocht Duitschland, Frankrijk en Italie. In 1847 schreef hij in het fransch reisherinneringen, sierlijke en levendige schilderingen, bijna zonder staatkundige strekking, en in den toon des romans gesteld. Daar-

entegen zijn twee werken, die hij in het Duitsch schreef, „Van den anderen over” en „Brieven uit Italië en Frankrijk,” geheel van staatkundigen aard. Het eerste bevat phantasien, het tweede houdt zich met de omwentelingen in Frankrijk en Italië bezig, die Herzen met eene vurige belangstelling had nagegaan. In het omwentelingsjaar zelf was hij begonnen aan een vervolg op zijne romans en had dit naar Rusland gezonden, om het in een tijdschrift te doen opnemen. Deze vertellingen werden aangekondigd, maar zij kwamen in Rusland nooit in het licht. In 1854 heeft Herzen die in Londen onder den titel van „Afgelbroken verhalen” uitgegeven.

De keizer verdubbelde in 1848 zijne gestrengheid ten opzichte der drukpers. Niet het geringste koeltje van den grooten omwentelingsstorm, die het onchristelijke Europa teisterde, mogt over den grond van het heilige Rusland heenstrijken. Om dit doel te bereiken benoemde hij eene commissie van oppertoozigt over de boeken, de schrijvers en de recensenten. Deze bestond onder voorzitting van den minister van marine uit adjudanten-generaal, luitenant-generaal, intendanten-generaal, generaals der artillerie, general-staff-officieren van het keizerlijke gevolg, plaatscommandanten, twee monniken en eenen tartarschen prins. Volgens de bewering van Herzen verbood deze commissie de uitgave van elk werk, dat van hem afkomstig was, zelfs wanneer het de voordeelen der geheime politie en van het absolutismus, of het nut der lijfgeenschap, der lichamelijke straffen en van de reënering aantoonen moest. „Dit besluit der hooge commissie,” voegt hij er bij, „deed mij begripen, dat er geene mogelijkheid meer bestond, om in Rusland de pen te voeren, en dat een schrijver geen ander besluit nemen kon, dan buiten 's lands te schrijven.”

Herzen zette zich in Londen neder en stichtte aldaar zijne vrije russische pers. Voor de eene zijde van zijne werkzaamheid in deze stad is de letterkunde hem den opregtesten dank verschuldigd. Er bestaat nauwelijks eene onverminkte uitgave van eenen voornamen russischen schrijver of dichter. In de beste werken van Lermontow, Puschkin, Marlinsky en der overige dichters heeft de censuur groote gapingen gemaakt. De russische schoone letterkunde is de romps van een standbeeld, waaraan na eens het eene, dan eens het andere lid ontbreekt. Daarom zijn echter de stukken, die de schaar der censuur heeft uitgeknipt, niet verloren gegaan. Zij gaan in handschrift van hand tot hand; ja, op de kasteelen van den adel, inzonderheid van den klein-russische, vindt men verzamelingen van handschriften, wier schrijvers het niet waagden, die op de tafel der censuur te leggen. Zulke offers en vngtelingen der censuur na worden door Herzen opgezameld, en hij zait ons eenmaal de volledige uitgaven schenken. Daarenboven schrijft hij vlugschriften en geeft tweemaal 's maands eene russische courant onder den titel van „de Klok” uit.

Herzen schrijft voornamelijk voor de Russen, en al zijne werken bereiken het voor hen bestemde doel. Zij worden over de grenzen binnengesmokkeld en alsdan op verbazende wijze verspreid. Hij heeft in Moskou, Petersburg en andere steden talrijke correspondenten en medewerkers, door welken hij alles verneemt, wat er voorvalt. Allen, die in de bedaarde bespreking der russische toestanden, welke thans binnen de grenzen des rijks geoorloofd is, geene bevrediging vinden, zoeken hunnen wrevel in de drukkerij te Londen lucht te geven. Hij hooft en bespot daar, waar men tot hertoe met eerbied sprak; met bijtende ironie trekt hij tegen allerlei gunstbewijzen, bloedverwantschappen en verborgene invloeden, die niemand vermoedt, te velde en noemt alle namen. Men verslindt zijne werken, en het uit-

wensel heeft zich ook niet laten wachten, gelijk thans zelfs blijkt in krieg, die men tot hertoe voor ontoegankelijk gehouden had.

De tegenwoordige tijdgeest helt er toe over, om het nieuwe Rusland voortreffelijk te vinden, en het is misschien daarom goed er opmerkzaam op te maken, dat de met den geest der oppositie bezield jeugd dezelfde reusachtige denkbeelden van de russische grootheid en magt koestert, die men in den overleden keizer zoo kwalijk genomen heeft. In een werk, dat vóór den veldtoeg in de Krim geschreven werd, zegt Herzen met de eigene woorden: „De keizer kan groote werken verrigten. Hij kan naar welgefallen den onvruchtbaren hoogmoed van Frankrijk vernederen en de majestueuse wijsheid van Engeland buigen; hij kan de Porte russisch en Duitschland moskovitisch maken.” In zijn jongste werk: *La France ou l'Angleterre? Variations russes sur le thème de l'attentat du 14 janvier*, waarschuwt hij voor een verbond met Frankrijk, want Rusland zou met het europesche despotismus niets te maken hebben.

Ernst Maurits Arndt.

De dichter van het schoone volkslied: „Was ist des Deutschen Vaterland?,” de onvermoeide aanstoker tegen de fransche vreemden-heerschappij, de vurige verkondiger van de heerlijkheid van het duitsehe „Volksthum” en van duitsehe eenheid, werd op den 26 de. 1769 te Schoritz op Rügen geboren. In het ouderlijke huis kreeg hij van zijnen vader, rentmeester van een adellijk landgoed, eene eenvoudige, in vele opzichten strenge opvoeding. Hij bezocht het gymnasium te Stralsund en studeerde van 1791 tot 1794 in de godgeleerdheid en wijsbegeerte te Greifswalde en Jena. Naderhand liet hij het beroep van geestelijke varen, en deed gedurende de jaren 1797—1799 verscheidene reizen door Zweden, Italië, een gedeelte van Frankrijk, door Duitschland en Hongarije; zijne waarnemingen en opmerkingen op deze togtog gaf hij na zijne terugkomst in eene reeks van werken in het licht. Een scherpe geest van opmerking, critisch onderzoek en schitterende genialiteit, waardoor zoo wel zijne reisbeschrijvingen, als zijn in 1803 verschenen werk: „Fragmenten über Menschenbildung” zich kenmerkten, deden hem weldra in zijne geheele waarde als schrijver kennen, en verschaften hem in 1806 de vereerende betrekking van hoogleraar in de geschiedenis en de hoogeschool te Greifswalde, die hij evenwel slechts kort bekleedde. Maar al te spoedig moest hij echter ook de onzangenaamheden van het schrijversvak ondervinden. Eerst zette hij door de „Geschiedenis der lijfgeenschap in Pommereen en Rügen” (Berlijn 1803) den Pommerschen adel tegen zich op, die hem dezen naamval op zijne aangematigde voorregten niet vergeven kon. Nog erger ging het hem na de uitgave van zijn naderhand herhaalde malen herdrukt werk „Geest des tijds” (Altona en Berlijn 1806), waarin hij, die zich vroeger, even als vele anderen, door den schijnbaren luister van het nieuwe fransche heddentijvak had laten verblinden, met al den ijver van de vurigste vaderlandsliefde er naar streefde, om den vaderlandseu zin en de verheffing van Duitschland op te wekken en te gelijk met profetieschen geest den val van den magtigen keizer en de daarop volgende gebeurtenissen verkondigde. Even als Fichte's aanspraken aan het duitsehe volk drong dit werk in het hart zijner landgenooten door, al werd het dan ook door vele overdrevene stellingen en eenzijdigheden ontsierd. Arndt haalde zich door zijn boek

het misnoegen van Napoleon op den hals en moest daarom na den slag van Jena naar Stokholm vlieden, waar hij weldra bezigheid vond. Reeds vroeger had hem zijn vurige ijver voor de eer van het deutsche vaderland in een tweegevecht met eenen deenschen officier gewikkeld, waarin hij zwaar gewond werd. In het jaar 1809 keerde hij uit Zweden terug, onder den naam van eenen taalmeester Allman, en vatte in hetzelfde jaar zijn betrekking te Greifswalde weder op; bij de nadering van den oorlog van 1812 begaf hij zich echter weder naar Rusland, en knoopte te Petersburg persoonlijke omgang aan met velen der aanzienlijkste mannen, die zich vereenigd hadden om Duitschland van de slavernij der vreemden te bevrijden en gemeenschappelijk aan den val der vreemden-heerschappij te arbeiden. Vooral was het aan den door hem hoogverreerden minister Vrijheer van Stein, wien hij in het belang der zaak, waaraan hij zich had toegewijd, zijne pen ter beschikking stelde, en onophoudelijk legde hij er zich nu op toe, om door talrijke vlugschriften vol geest en vuur de haat tegen de onderkrakters te vermeerdereu en den ijver voor de onafhankelijkheid, de eer en de regten van zijn vaderland te ontvlammen en te voeden. Later vergezelde hij den Vrijheer van Stein gedurende den veldtocht van 1813 en 1814 door Duitschland naar Frankrijk en Parijs, en hield zich al dien tijd met zijn groot doel bezig; onder de talrijke gedrukte stukken, die hij in dit tijdvak in het licht gaf, verdienen hier vooral zijn: „Soldaten-Cathechismus“, „Over landweer en landstorm“, „An-und Aussehen der deutschen Geschichte“, „Der Rhein, Deutschlands Strom, nicht Deutschlands Grenze“ genoemd te worden. Ook als dichter — eene verzameling zijner gedichten verscheen in 1804 en 1818 — droeg hij veel bij tot de versterking en bevordering van vaderlandsche gevoelens, en nog tot in de laatste dagen worden zijne liederen „Was ist des Deutschen Vaterland?“ „Der Gott, der Eisen wachsen liess“, „Was bliesu die Trompeten?“ „Husaren, heraus“, en anderen onder het volk en op de hoogeschoolen van Duitschland gezongen. Na den val van Napoleon keerde hij naar Duitschland terug, hield zich sedert 1815 in de Rijnlanden op en gaf in dit en het volgende jaar te Keulen een tijdschrift „der Wächter“ uit. In 1817 vestigde hij zich te Bonn, huwde in hetzelfde jaar (zijne eerste echtgenoot had hij reeds in 1801 in het kraambed verloren) met een zuster van professor Schleiermacher te Berlijn, en werd in 1818 als hoogleeraar in de nieuwe geschiedenis aan de nieuw opgerigte universiteit te Bonn beroepen. Nog geen jaar was hij aan deze hoogeschool werkzaam geweest, of hij werd, even als Frederik Lodewijk Jahn en de beide broeders Welcker, in een langdurig onderzoek naar „demagogische woelingen“ gewikkeld, ten gevolge waarvan hij eerst geschorst, en later wel vrijgesproken, maar toch, met behoud van zijn jaargeld, van zijn ambt ontzet werd. Hij zelf gaf naderhand alles, wat daarop betrekking had, gestaafd door echte stukken, in zijn „Abgenötigtes Wort in meiner Sache“ aan de beoordeeling des publieks over (Altenburg 1821). Van dien tijd af was Arndt slechts als schrijver werkzaam, en in dit tijdvak verscheenen van hem voornamelijk: „Nebenstücke“ (Leipzig 1826), „Christliches und Türkisches“ (Stuttgart 1828), „Die Niederlande und die Rheinlande“ (Leipzig 1831), „Belgien und was daran hängt“ (Leipzig 1824), „Leben G. Assmanns“ (Berlijn 1834), „Schwedische Geschichten unter Gustav III, vorzüglich aber Gustav IV Adolph“ (Leipzig 1839) en anderen. In het jaar 1834 had hij het ongeluk, zijnen hoopvollen jongsten zoon bij het baden in den Rijn te verliezen. Eerst in het jaar 1840 ontving hij na twintigjarige schor-

sing van zijn ambt van koning Frederik Wilhelm IV van Pruisen weder verlof om voorzittingen te houden; in het volgende jaar werd hij tot rector benoemd en twee jaren later vereerde hem de vorst met de ridderorde van den Rooden Adelaar, gelijk hij reeds vroeger door den koning Lodewijk van Beieren met de ridderorde van Verdienste versierd was.

Alleen de hooge vereering van den nog krachtigen en steeds werkzaam grijsaard, zoo wel als eene dankbare herinnering aan zijne uitstekende verdiensten in eenen tijd, waarin er moed toe behoorde om opentlijk te erkennen, dat men vaderlandsche gevoelens koesterde, bewerkten, dat hij in 1848 tot lid van de nationale vergadering verkozen werd. De krachten van den anders nog zoo bloeienden grijsaard waren echter niet meer voor die stormachtige loopbaan bestand. Bijna alleen door zijn tegenstemmen was hij hier nog werkzaam; hij hield zich als pruisisch patriot aan de partij van Gagern. Op den 21 mei 1849 trad hij uit de vergadering, en slechts nu en dan laat hij zich in kernaachtige taal bestraffend en vermanend voor de eer en de magt des deutschen volks hooren. Dit laatste heeft hem zelfs in de jongste dagen eene geregtelijke veroordeeling tot eene geldboete op den hals gehaald, die de verontwaardiging van alle vrijdenkende opwekte, en hem in zijnen ouderdom door de toejuiching van al wat edel denkt, door plegtige erbetuigingen van den kant der studenten, en door de algemeene goedkeuring en deening van ware vaderlanders vergeerd werd.

Ten slotte geveu wij als bliken van zijne onvermoeide werkzaamheid als schrijver nog slechts de titels op van de werken, die hij na zijne herbenoeming aan de hoogeschool geschreven heeft. Zij zijn: „Versuch in vergleichenden Volkergeschichten“ (2de druk, Leipzig 1844), „Schriften für und an seine lieben Deutschen“ (3 dl., Leipzig 1845), „Erinnerungen an dem unsers Lebu“ (3de druk, Leipzig 1842), „Blätter der Erinnerung meistens um und aus der Paulskirche“ (Leipzig 1849). Zelfs de Muzen schijnen nog den hoogbrijden grijsaard en dichter genegen te zijn, want nog voor weinige maanden zond zij voor het Album van het Johanneum een fraai gedicht op koning Johannes van Saksen in. *Pro populo Germanico* noemde hij zijn laatste werk, en *pro populo Germanico* droeg hij nog onlangs op de oeffening der speelhelen aan. Wat hij ten slotte over Meklenburg schreef, vernaadt misschien al te zeer zijne verouderde kennis der tegenwoordige toestanden.

August Böckh.

Deze hoogverreerde veteraan der deutsche taalkunde, thans hoogleeraar in deze wetenschap aan de academie te Berlijn en bestendig secretaris van de philosophisch-historische klasse van de Academie der Wetenschappen, werd op den 14 nov. 1784 te Karlsruhe, waar zijn vader raad van de rekenkamer was, geboren. Na op het gymnasium te dezer stede het eerste grondige onderwijs genoten te hebben, vertrok hij in 1803 naar de hoogeschool te Halle om aldaar in de godgeleerdheid te studeren; doch het groote voorbeeld van F. A. Wolf had op hem zulk eenen invloed, dat hij dit vak geheel liet varen, en zich op de taalstudie toeliede. In het jaar 1806 ging hij naar Berlijn, waar hij lid van het paedagogisch seminarie werd; doch niet lang daarna verliet hij wegens den uitgebroken oorlog deze stad weder, om zich naar Heidelberg te begeven. Hier werd hij in 1807 tot buitengewoon hoogle-

naar aan de hoogeschool benoemd, en ongeveer één jaar later opende hij zijne loopbaan als schrijver met een uitgebreid werk, getiteld: *Graecae tragoediae principum, Aeschyli, Sophoclis, Euripidis, summa ea quae insperant et genuina et omnia sint* (Heidelberg 1808), hetwelk hem, gepaard met zijnen gunstigen uitslag als doent, welken zulk een aanzien verwierf, dat men hem in 1809 uitnoodigde om naar Koningsbergen te komen. Hij sloeg dit evenwel af en werd daarvoor te Heidelberg gewoon professor. In hetzelfde jaar schreef hij de verhandeling: „Over de versmaat van Pindarus,” en in het volgende verscheidene stukken over Plato. In het jaar 1811 beriep hem het pruisische ministerie, opmerksaam gemaakt door den altijd toenemenden roem van den jongen geleerde, tot professor in de welsprekendheid en oude letterkunde naar Berlijn, alwaar de 74 jarige grijsaard nog thans met onverwakte kracht werkzaam is; in 1830 werd hij tot geheimraad benoemd, en later met ridderorden en erbewijzen overladen. Als de vijf voornaamste werken van Böckh moeten genoemd worden: de uitgave van „Pindarus” (3 dl., Leipzig 1811—1821), met eene nieuwe beklikking der pindariësche versmaat, en met onderzoekingen over de muziek der Grieken; „de Staatshuishouding der Atheners” (2 dl. Berlijn 1817), een meesterwerk, dat, uit de grondigste onderzoekingen voortgevoeld, deze gewigtige stof voor de eerste maal wetenschappelijk behandelde, en voor dergelijke onderzoekingen van W. Wachsmuth, K. F. Hermann en anderen den weg gebaad heeft; om het praktische nut, dat dit werk voor den lateren tijd heeft, is het dan ook in het engelsch en fransch vertaald. Voorts de „Metrologische Untersuchungen über Gewichte, Münzfusse und Masse des Alterthums in ihrem Zusammenhange” (Berlijn 1835); de „Urkunden über das Seewesen des attischen Staates” (ald. 1840), vol grondige geleerdheid, en eindelijk het omvattende, zich in alle gebieden der philologie verdiepende „*Corpus inscriptionum Graecarum*” (sedert 1824), hetwelk hij op last der Academie van Wetenschappen uitgeeft. Doch ook de kleinere werken van Böckh verdienen den hoogsten lof, als „die Entwicklung der Lehren des Pythagoräers Philolaus” (Berlijn 1819), het onderzoek „over Manetho en de Mondsterperiode,” de uitgave der „Antigone” en anderen. Als lid der Academie en als secretaris der filosofisch-historische klasse heeft hij ook in hare gedenkschriften verscheidene verhandelingen in het licht gegeven, b. v. in 1825 die „Ueber die kritische Behandlung der Pindariëschen Gedichte,” en in 1835 die „Ueber Leibnitz und die deutschen Akademien.” Voorts neemt hij een werkzaam aandeel aan de uitgave der werken van Frederik den groote, en aan zijne verplichting als professor in de welsprekendheid, om tweemaal 's jaars eene voorrede voor den catalogus der lessen te schrijven, hebben wij eene geheele reeks van kleinere opstellen van taalkundigen inhoud te danken, die zich even als zijne latijnsche redevoeringen, welke hij in naam der hoogeschool houden moet, door vorm en inhoud zeer onderscheiden. Onder de laatsten, die thans in één werk verzameld worden, is bijzonder merkwaardig en voortreffelijk die, welke hij in den herfst van 1850 bij de opening der vergadering van taalkundigen te Berlijn hield, waarin hij, gelijk vroeger in het *Corpus inscriptionum*, zijne opvatting der philologie en aler oudheid helder ontweekt heeft.

Böckh werkt in den geest van zijnen leermeester F. A. Wolf en zet diens werk voort, in zoo verre hij meer dan iemand anders zijner tijdgenooten er naar streeft, om de antieke taalwetenschap met de geschiedenis te verbinden en de gezamenlijke taalkunde als een geheel met de orga-

nisch onder elkander in samenhang staande deelen voor te stellen. Zijne beschouwingen bleven eene tijd lang niet zonder hevige tegenstanders, zelfs werden de duitse taal-kundigen destijds regtstreeks in twee vijandige partijen gescheiden, waarvan Böckh de ene en Godfried Herrmann te Leipzig de andere aanvoerde. Men mag zeggen, dat de overwinning eindelijk aan de zijde des eersten bleef. Herrmann te Leipzig hield vast aan de betekenis van het begrip der taalkunde als woordleer; Böckh te Berlijn breidde de taalkunde tot den geheelen inhoud van de kennis der oudheid uit; zijne voorlezingen over Demosthenes b. v. leverden ook eene grondige en vurige kritiek van de staatkunde diens beroemden redenaars. In den strijd over afzonderlijke plaatsen en dier opheldering wordt Böckh door zijnen tegenstander overwonnen; maar in het geheele en groote en in de opvatting zijner geheele wetenschap wordt de laatste door den eerste verre overvleugeld. Böckh is tot ver buiten Duitschland beroemd; bijna alle academies der werelden hebben hem van tijd tot tijd onder hare leden opgenomen. Naast Alexander van Humboldt schittert Böckh in Berlijn te gelijk als een vrijzinnig man, die even als deze in de nabijheid van den troon zijne gevoelens behoudt en doet gelden.

Lord Henry Brougham.

Deze door zijne veelzijdigheid, welsprekendheid, zijne lange en roeuvolle parlementaire loopbaan en staatkundige excentriciteit uitstekende engelsche schrijver, regisgeleerde en staatsman is op den 19 sept. 1779 te Edinburg geboren; volgens eene andere opgave op een klein landgoed zijns vaders in het engelsche graafschap Westmoreland. Zijne moeder, eene nicht van den geschiedschrijver Robertson, was eene vrouw van talent en beminenswaardig karakter, en had eenen grooten invloed op zijne opvoeding. Zijne eerste opleiding ontving hij op het gymnasium te Edinburg, en hij maakte zulke snelle vorderingen, dat hij reeds op zijn vijftiende jaar de hoogeschool kon bezoeken. Bij voorkeur legde hij zich hier op de wis- en natuurkunde toe en reeds op zijn zeventiende jaar zond hij aan de *Royal Society* eene verhandeling „Over het licht” in, die door dit genootschap waardig gekeurd werd, om in de *Philosophical Transactions*, het eerste wetenschappelijke blad van Engeland, te worden opgenomen. Bij deze diepzinnige studien verloor hij echter zijn reeds vroeg opgevat doel, om in het openbare leven eene werkzaam rol te vervullen, niet uit het oog. Hij wijdde zich tevens met den grootsten ijver aan de regtsgeleerdheid, las de voortreffelijke redevoeringen der welsprekende Grieken en Romeinen, en oefende zich in de kunst der mondelijke voordragt volgens de gewoonte der jonge Engelsen in een beroemd afgesloten gezelschap, de *Speculative club* genaamd. Na dat hij reeds in 1803 in gezelschap van lord Stuart de Rothsay eene reis door het grootste deel van Europa gedaan had, zette hij zich als advocaat te Edinburg neder, waar hij spoedig tot den kring dier jonge en ijverige geesten behoorde, die in 1802 het bekende *Edinburgh Review*, onder de redactie van Geoffrey, stichtten. De oprigting van dit Review, hetwelk aan zijne medewerking voornamelijk den invloed te danken heeft, dien het op de letterkundige rigting uitoefende, was toen een belangrijk staatkundig verschijnsel, want door de gruwelen der fransche omwenteling was eene reactie der gemoeiëden in het leven geroepen, die in Engeland het stijfzinnigste toornis van het roer der regering

gebragt had, en het tijdschrift vormde het eerste brandpunt der liberale oppositie. Door zijne uitstekende bewaamheid en ijver, zoo wel als door de stoutheid zijner aanvallen tegen de destijds in Engeland heerschende oligarchische rigting, werd het weldra beroemd en kreeg het eene aanmerkelijke invloed. Van den beginne af behoorde Brougham tot de ijverigste medewerkers, maar in weerwil van zijne uitstekende begaaftheid als journalist, werd hij niet in de geheimen der redactie ingewijd, daar men zijne onbescheidenheid vreesde. Toen het Review omtrent vijf jaren bestaan had, schreef Brougham aan den uitgever om een voorschot van duizend pond, met de belofte, hem spoedig met ingezonden stukken te zullen betalen. Werkelijk schreef hij ook om zijne schuld af te doen, met uitzondering van twee, al de artikelen in een nummer van het 17de deel. Zij behandelen allerlei onderwerpen, onder anderen de operatie van het slijden van den steen!

Vóór dien tijd had Brougham zich reeds eenen naam als advocaat gemaakt, en voor het hoogerhuis de aanspraak der familie Ker op de hertogelijke patrie Roxburgh verdedigd. Door den roem, dien hij daardoor verworven had, werd hij geroepen, om in 1807 Edinburg geheel te verlaten en zich in Londen neder te zetten, alwaar hij lid van Lincoln's Inn werd. In 1810 pleitte hij andermaal voor het hoogerhuis in eene gewichtige zaak, terwijl hij als procureur van een aantal engelsche kooplieden de engelsche voorschriften over de geldigheid eener blootelijk op papier bestaande blokade, die tegen het door Napoleon ingevoerde continentale stelsel uitgevaardigd waren, met kracht, doch vruchteloos aangreep. Hoewel hij door dergelijke belangrijke processen reeds lang de opmerkzaamheid tot zich getrokken had, werd zijn wensch om in het parlement te komen eerst in 1810 vervuld, toen hij door den invloed van graaf Darlington voor het vervallen vlek Camelford in het lagerhuis werd gekozen, waar hij zich bij de whigoppositie aansloot. Hier wijdde hij zich met al zijne kracht aan de afschaffing der slavernij, waarbij hij door Wilberforce en Clarkson ondersteund werd. Lang scheen de strijd over het voorstel, dat hij daartoe had ingediend, hopeloos, doch in 1811 zag hij zijne pogingen bekroond, daar de beide huizen dit voorstel aannamen en tot wet verheven, waarbij zij den slavenhandel voor eene hoofdmissdaad verklaarden. Na dien tijd nam hij aan alle gewichtige verhandelingen deel, en toonde vooral in 1812, in de bestrijding der verordeningen van den geheimen raad van 1807, die den handel der onzijdigen vernietigden, zijne schitterende welsprekendheid. — Bij de volgende algemeene verkiezing trad hij vruchteloos te Liverpool als candidaat tegen Canning op, doch twee jaren later, in 1816, kwam hij andermaal door graaf Darlington en wederom voor een vervallen vlek, Winchelsea, in het parlement, en bestreed nu met kracht de toen juist in haren hoogsten bloei staande repressieve staatkunde van het Liverpool-ministerie. Na de verdeling van het parlement deed hij in 1816 eene reis op het vaste land en bezocht te Como de prinses van Wallis, Carolina van Brunswijk, die hem tot haren zaakwaarnemer benoemde. Toen deze ongelukkige vorstin in 1820 na langdurige afwezigheid naar Engeland terug keerde, om hare aanspraken op de regten eener britsche koningin te doen gelden, koos zij den welsprekenden Brougham tot haren verdediger in het hoogerhuis, en hij deed dit met zulk een schitterend talent, dat het ministerie de aanklagt en den eisch tot echtschending moest intrekken. De koning werd daardoor nog des te verbitterder, maar het volk had de zaak der koningin tot de

zijne gemaakt, en haar verdediger werd nu zijn gunsteling.

Gedurende al dien tijd tot in het jaar 1829 hield Brougham zich in het parlement onafgebroken bezig met het bestrijden der nog bestaande staatkundige en godsdienstige onderdrukking, en de oppositie zag hem steeds in hare voorste geleiders. In den grooten strijd van 1829, die met de emancipatie der katholieken eindigde, speelde hij eene gewichtige rol, en zijne populariteit werd nog slechts vermeerderd, toen hij in dit gewichtige vraagstuk het initiatief Peel en Wellington tegen de aanhangers der Tories verdedigde. Bij de nieuwe verkiezing van het parlement na den dood van George IV werd Brougham door het groote graafschap York, welks keuze altijd voor het zekerste teeken van de op dat oogenblik heerschende rigting der openbare meening geldt, in het parlement gezonden, en nam hij in het lagerhuis zitting als erkend aanvoerder der liberale partij. In de hevige debatten over de reformbill was zijne stormachtige welsprekendheid geheel op hare plaats, en in zulk eene reedsproeven was het ook, dat hij, op lord Wellington's onverstandige verklaring tegen elke hervorming zinspelende, op Sir Robert Peel wees en uitriep: „Hem verachten wij niet; — U verachten wij, u, zijnen gemeenen, laagharigen, slijkloofjenden tafelsehnmier!” De anders zoo bedaarde en niet van zijn stuk te brengen baronet sprong op, en verklaarde op den smadelijksten, maar hartstogtelijksten toon, dat hij niemands tafelsehnmier was. De tusschenkomst van den voorzitter verhoedde, dat dit tooneel ernstiger gevolgen had.

Aan de stormen in het lagerhuis en aan de toenemende ongunst bij het volk konden de Tories niet langer het hoofd bieden, en het ministerie zag zich gedwongen af te treden. Elk verwachtte nu natuurlijk, dat Brougham in het ministerie eene plaats zoude innemen; men was daarom dan ook ten hoogste verwonderd, toen hij herbaadlijk verklaarde, geene betrekking te willen aannemen, en dat hij, welke partij ook aan het roer komen mogt, toch zijne reform-notie zou voorstellen. Alleen zij, die achter de coulissen zaten, kenden de oorzaak zijner onverschilligheid: hij was met de aangeboden plaats in het kabinet niet tevreden, en wilde geene andere betrekking dan die van lord-kanselier aannemen. Zijne hardnekkigheid behaalde de overwinning, en niet gering was de verbazing van het publiek, der whigs en der Tories, toen zij den onbuigzamen volkstribun, den onvermoeden bestrijder der aristocratie, als lord en kanselier in het hoogerhuis zagen treden. Daar vreesde men voor hem als voor het spooksel der omwenteling, en Brougham gaf zich ook niet de minste moeite om die vrees te doen bedaren, maar scheen er juist een genot in te vinden, om het hoogerhuis door zijnen eigenaardigen rede-naarsstijl in verbazing te brengen. Bij de debatten over de reformbill vond hij dikwijls gelegenheid, om zich tegen het historische recht te verklaren in eene vergadering, waarvan elk afzonderlijk lid zijne plaats aan het erfregt te danken had; en met de allergrootste bedaardheid zeide hij haar in het gezigt, dat de geheele aristocratie van den grondgrondom in Engeland niet al haren rijkdom en hare voorregten „zelfs geen haarje tegen de middelklasse van Engeland opwoog.” Deze verklaring is de sleutel van Broughams staatkundige loopbaan; hij had altijd meer de vergroting van de magt der middelklasse, dan die des volks in eenen engeren zin op het oog, en het is wel mogelijk, dat de toenemende invloed van democratische elementen sedert de reformbill zijne latere omkeering veroorzaakt hebbe.

Gedurende en na de doordrijving der reformbill leide

zich Brougham voornamelijk op de verwezenlijking van een zijner lievelingsdenkbeelden, de hervorming der burgerlijke rechtspleging, toe, en inzonderheid had de bill voor de oprigting van plaatselijke gerechtsbanken, die hij in 1830 doordreef, eene goedkoopere en meer gemakkelijke burgerlijke rechtspleging ten doel. Later zette hij eene hervorming der wetgeving op de bankroeten door, en heeft hij na zijne eerste intrede in het hoogerhuis tot op dezen dag de hervorming der rechtspleging in al hare takken, en de vereenvoudiging der wetgeving met steeds onvermoeiden ijver ter hand genomen. Hij is ook voorzitter der Law Amendment Society, en als zoodanig de ziel van al de pogingen ter hervorming van de engelsche juristen.

Van 1830—1834 moest Brougham met de whigs den snellen omkeer der volksgunst ondervinden, en hij inzonderheid laaide in groote mate het misnoegen des volks op zich door zijne verdediging der nieuwe armwet, waarbij hij de gevoellooze theorieën van Malthus met bijzonder welbehagen in hare voortreffelijkheid uitdrukkend zette en de deugden der weldadigheid en barmhartigheid als zwakheden, die de misdaad der armoede begunstigen, veroorzaakten. De repressieve staatkunde, die in Ierland noodzakelijk bleek te zijn, en de krachtige maatregelen tegen de onlusten der handwerkslieden, beroofden eindelijk de whigs geheel en al van de gunst der openbare meening en in november 1834, na den dood van den graaf van Spencer, hun aanvoerder in het lagerhuis, moesten zij in de regering voor de conservatieven wijken. Dezen handhaafden zich echter niet lang in het bezit der macht, en andermaal volgde een whigministerie onder lord Melbourne. Daarin bekleedde evenwel lord Brougham geen plaats, en na dien tijd heeft hij ook nooit weder eene ministerie betrekking bekleed. Hij heeft zich meer en meer van de whigpartij verreed, zonder zich bij de tories aan te sluiten, en hij valt beiden met gelijke hevigheid en eene bitterheid aan, die misschien ook gedeeltelijk aan gekrenkte eerezucht is toe te schrijven. Nog altijd schittert hij door zijne uitstekende bekwaamheid in alle vakken en door buitengewone welsprekendheid, maar zijne loopbaan als staatkundige is nooit te berekenen. Hij bestrijdt de vatbaarheid der negers voor de beschaving even zoos sterk en krachtig, als hij vroeger voor hunne emancipatie gekampt heeft. In 1816 verklaarde hij zich voor het beschermende tolstelsel, later streed hij met vuur voor de opheffing der graanwetten, en toonde zich ten slotte een hevig tegenstander der anti-cornwet-vereniging, wier hoofden hij voor de rechtbank geropen wilde hebben. In 1823 trof de donder zijner welsprekendheid Oostenrijk en Rusland, „de eeuwige en onverzoenlijke vijanden der vrijheid,” en in 1850 was hij de warme voorspreker hunner staatkunde, de aanklager van elke poging om zich tegen hunne magt te verzetten, en zag hij in den eeren van den besten bondgenoot van Engeland. De bestaande orde van zaken op het vaste land vindt in hem eenen ijverigen lofredenaar, en toch was hij in 1848 na de februarijagen de eerste, die naar de eer streefde, om burger der fransche republiek te worden, een plan, dat alleen niet tot uitvoering komen kon, omdat Brougham ook engelsch lord blijven wilde.

De letterkundige werkzaamheid van Brougham is groot en veelzijdig geweest. Zijne beste voortbrengselen, uitstekend door buitengewone geleerdheid, geest en bittere satire, zijn ongetwijfeld de bijdragen tot het *Edinburgh Review*, schitterend geschreeven is de in 1803 verschenen verhandeling over de koloniale staatkunde der europesche mogendheden, een schoon gelukstuk der vroegtijdige

staatkundige rijpheid van den schrijver. In een later uitgegeven werk, „De Levens der staatsmannen onder George III”, toont zich het vuur van den vroegeren volks-triëbun als sedert lang uitgebluscht, en de gekunstelde deftigheid van den stijl komt niet met de voortreffelijkheid van den inhoud overeen. Ook de twee deelen: „Staatkundige filosofie” (1844) behooren reeds tot de vergeten boeken. De belangrijkste rederoeringen van Brougham zijn insgelijks in verscheidene deelen in het licht verschenen; zij zullen altijd de beste maatstaf voor de rijke en schitterende begaafdheid van dien al te veelzijdigen staatsman zijn. Gewigtig zijn Broughams verdiensten ten opzichte der beschaving en verstandelijke opheffing des volks. Aan hem voornamelijk hebben de *mechanic's institutions* (verenigingen ter opleiding van ambachtslieden) en het genootschap tot verspreiding van algemeene kundigheden, aan welke hij zijne letterkundige werkzaamheid wijdde, hun bestaan te danken.

In den reid leeft lord Brougham op zijn landgoed bij Cannes in Zuid-Frankrijk; slechts gedurende de zittingen van het parlement houdt hij zich in Engeland op.

Prins Napoleon.

Absolute monarchien, die de ondersteuning der openbare meening niet geheel kunnen ontberen, dragen meestal zorg, om buiten haren kring geene voor haar gevaarlijke populariteit te laten opkomen, om in het vorstelijke huis zelf een lid uit te zoeken, dat de vrijzinnige denkbeelden vertegenwoordigt, welke in hun staatkundig stelsel niet te pas komen, maar waarmede zij toch gaarne de gunst des volks zouden winnen. In het fransche keizerrijk wordt deze rol gespeeld door prins Napoleon, met zijnen vollen naam Napoleon Jozef Karel Paulus Bonaparte. Deze tweede zoon van den voorusialgen koning van Westphalen Hieronymus en van prinses Frederika van Wurtemberg werd op den 9 sept. 1822 te Triest geboren. Zijnen eersten leeftijd bracht hij in Italië door en hij bevond zich in den Kerkelijken staat, toen in 1831 de omwenteling in de Romagna uitbrak, waarna zijn neef, de tegenwoordige fransche keizer, mede deel nam. Terwijl echter Lodewijk Napoleon met zijnen broeder bij de beweging eene rol speelden, moest prins Napoleon, die toen pas acht jaren oud was, natuurlijk in Rome een werkeloos toeschouwer blijven; desmeteen was hij na de onderdrukking van den opstand gedwongen den Kerkelijken staat te verlaten en zich te Florence te vestigen. In 1835 begaf hij zich naar Zwitserland, vertoefde twee jaren op eene kostschool te Geneve en trad in 1837 in de wurttembergsehe militaire school te Ludwigsburg. Na den afloop van eenen driejarigen cursus nam hij evenwel geen dienst, omdat hij zijn vaderland niet dienen konde, maar bragt vijf jaren met reizen door Duitschland, Engeland en Spanje door. Eerst in 1845 verkreeg hij na vele vruchteloze pogingen van het ministerie Guizot verlof, om onder den naam van graaf van Montfort naar Parijs te komen, alwaar hem evenwel zijne betrekkingen met de democratische partij en zijne radicale gevoelens spoedig verdacht maakten en hem na een verblijf van vier maanden het bevel op den hals haalden, om het land te verlaten. Nogtans mogt hij reeds in 1847 met zijnen vader weder naar Frankrijk terug keeren.

De val der dynastie van Orleans liet aan elke eerezucht den vrijen loop en prins Napoleon liet niet na zich reeds op den 24 febr. op het stadhuis te Parijs te doen opmerken.

Twee dagen later gaf hij eenen brief in het licht, waarin hij zich ter beschikking stelde van de provisionele regering, en verklaarde: „dat het pligt van elk goed burger was, zich aan de republiek aan te sluiten.” Nog duidelijker leide hij zijne republikeinsche beginselen bloot in eenen brief aan de kiezers van Corsica, waarin hij zich voorstelde tot candidaat voor de constituëerende vergadering. Nadat hij aldaar dan ook de meeste stemmen had bekomen, sloot hij zich in den beginne in de vergaderingen bij de gematigde republikeinen aan, stemde meestal met de regterzijde voor de expeditie naar Italië en voor het behoud der doodstraf, en verklaarde zich met de minderheid tegen de verbanning der familie van Orleans.

Na op den 10 febr. 1849 tot gevolmachtigd minister aan het spaansche hof benoemd geweest te zijn, werd hij zeer kort daaron van daar terug geroepen, omdat hij zijnen post zonder verlof verlaten had. Sedert dien tijd voegde hij zich bij de oppositie en zat hij in de wetgevende vergadering, ook ditmaal als vertegenwoordiger van Corsica, op de banken der linkerzijde. Zijne deelneming aan de beraadslagingen werd echter altijd zeldzaam, hoe meer de oneenigheid tusschen de vergadering en den president eene volslagen breuk deed vooruit zien, en na den coup d'état trad hij geheel in het ambtelooze leven terug.

Toen de herstelling van liet keizerrijk het wenschelijk maakte om aan de bloedverwanten van Lodewijk Napoleon eenen aanzienlijken stand te verschaffen, trad ook prins Napoleon wederom nit zijne afzondering te voorschijn. Een besluit van den 13 dec. 1852 verklaarde hem bij ontstentenis van andere erfgenamen tot troonsopvolger, en door een senaatsbesluit van den 23 derzelfde maand verkreeg hij den titel van fransch prins en als zoodanig zitting in den senaat en in den staatsraad; te gelijk ontving hij het grootkruis van het legioen van eer, en, ofschoon hij nog in het geheel niet gediend had, de benoeming tot divisie-generaal.

De oorlog tegen Rusland bood den nieuwen generaal de schijnbare gelegenheid aan om zich lauweren te verwerven, en op zijnen wensch droeg de keizer hem het bevel op over eene divisie voetvolk, die in de veldslagen aan de Alma en bij Inkermann de reserve uitmaakte. Tegen het einde des jaars leide prins Napoleon, onder voorwendsel van ziekelijkheid, zijn commando neder en keerde hij naar Frankrijk terug. De eigentlijke reden van dit besluit was echter zijne ontevredenheid over zijne stelling, die den prins volgens het begrip, dat hij zich van zijne bekwaamheid gevormd had, te ondergeschikt voorkwam. Tot deze gevoelstrkking moet men ten minste wel na het doorlezen der brochure komen, die hij zonder naam te Brussel uitgaf, en welke eene bittere, ofschoon niet altijd gegronde critiek der operatien van St. Arnaud en Canrobert bevatte.

Na deze militaire episode wijdde prins Napoleon zich weder aan vreedzamer bezigheden, en werd hij tot president der keizerlijke commissie van de groote tentoonstelling van nijverheid van het jaar 1855 benoemd, waarbij hij eene heilzame werkzaamheid ontwikkelde, die algemeen door de tentoonstellers en de afgevaardigden van het buitenland erkend werd. Nadat den keizer een zoon geboren was, trok zich prins Napoleon bijna geheel van het staatkundig tooneel terug, en eerst in den laatsten tijd heeft hij weder eene staatkundige rol op zich genomen. In 1857 ondernam hij op de korvet Reine Hortense eene reis naar Jaldand en de Poolzee, die in een keizerlijk, rij versierd prachtwerk uitgegeven is, en na zijne terugkomst was het prins Napoleon, die, toen de repressieve staatkunde, welke de regering na den aanslag van januarij had aangenomen,

den Franschen te zwaar op de schouders begon te drukken, liehmaldeijk zich in het openbaar, ten minste in de theorie, voor vrijzinniger beginselen verklaarde, en op de noodzakelijkheid van meerdere vrijheid der drukpers en eene minder sterke centralisatie aandrong. Sedert den 24 juni 1855 tot in de eerste dagen van maart 1859 stond hij aan het hoofd van het nieuw gevormde ministerie voor Algerie en de colonien, en was hij met de voorberedende maatregelen belast, om in Algiers, in plaats van het bestaande militaire bestuur, een burgerlijk bestuur in te voeren. Zijn huwelijk met prinses Clotilde, de ondste dochter van koning Victor Emanuel, is binnen veertien dagen van een onzeker gerucht in de dagbladen eene uitgemaakte en volbrachte zaak geworden; zoo spoedig heelt het de drie tijdvakken van annoek, verloung en huwelijk doorloopen, welk laatste op den 30 januarij gesloten werd. Deze echtverbuindnis was reeds een getuairlijk teeken voor de stelling, die het fransche keizerrijk in het italiaansche vraagstuk scheen te willen innemen, en waardoor dit thans nog te ingewikkeld geworden is. De stand van zaken kreeg zulk een dreigend aanzien, dat de oorlog het onvermijdelijke gevolg moest zijn, en prins Napoleon was het, die algemeen voor den vertegenwoordiger der oorlogspartij gehouden werd. Zijne onverwachte aftreding als minister verwekte echter wederom eene flauwe hoop op het behoud van den vrede, die echter nu vervolgen is.

Prins Napoleon, die van al de Napoleoniden zijnen grooten oom in gelatsvorm en gezetheid van ligelcaam het meest nabij komt, bootst ook dien oom in zijne kieding na, zoo dat hij zelfs den grijzen rok en den driekantigen hoed draagt. Maar noch deze nasping, noch zijne liberale gesprekken hebben hem de gunst des volks doen winnen, waarnaar hij echter altijd ijverig gestreefd heit.

Joannes Zwijzen.

Sedert de herstelling der roomsch-katholieke hiërarchie in het koninkrijk der Nederlanden aartsbisschop van Utrecht, is geboren te Driel, in de provincie Noord-Brabant, den 28 augustus 1794, en werd, na volbrachte priesterstudie, in 1818, op vier en twintigjarige ouderdom, in zijne geboorteplaats (onder het dekaan van Bommel), kapellaan. Na tien jaren in die betrekking dienst verrigt te hebben, bekam hij de kapellanij van Best, om vervolgens in 1832 pastoor te worden te Tilburg aan het Heike, eene der twee parochien dier ver uitgebreide stad, en zoo behoorde jnist het eigentlijke hoofdgedeelte der bevolking tot zijne meer bepaalde kudde, en bewoonde hij een ruim en frui huis, waar koning Willem I, — als hij zich bij gelegenheid van groote wapensclouwingen in het nabij liggend legerkamp van Reijen te Tilburg ophield, — meermalen vertoefde, audientie verleede en overnachtte. Die vorst droeg den pastoor Zwijzen hooge necting toe, terwijl ook de toenmalige kroonprins, later koning Willem II, hem groote genegenheid bewees, vooral wegens de liefderijke pogingen, welke de christenherder voortdurend in het werk stelde tot het uringen van allerlei liefde-gestichten voor armen, wezen, kranken, onden van dagen, met één woord, in het belang der lijdende menschheid. Daartoe was hem ook bijzonder nuttig toegeschenen het uit België herwaarts overbrengen van liefdezusters, die sedert 1837 zich te Tilburg hebben gevestigd, van daar naar verschillende ziekbetten in en ook buiten de provincie Noord-Brabant werden afgezonden, en steeds tot den pastoor wederkeerden met de loffelijkste getuigenis van hare edele

diensten, zonder onderscheid ook aan anders denkende christenen bewezen. Geen wonder alzoo, dat prins Willem van Oranje bij zijne troonsbestijging, den 28 november 1840, den waardigen menschevriend de borst versierde met het ridderkruis der orde van den Nederlandschen Leeuw. — Tot steun van den krankten vicarius-apostolicus van het oud-bisdom van 's Hertogenbosch, den bisschop van Ennaeus, Henricus den Dubbelden, werd de pastoor Zwijssen, den 14 januarij 1842, met den titel van bisschop van Gerra tot zijnen coadjutor benoemd, en als zoodanig, den 17 april van dat jaar, door de bisschoppen van Curium (haron van Wijckerslooth), van Chersonesus (monseign. Laurent, uit Luxemburg), en van Hirene (monseign. Paredis, uit Roermonde) te 's Hertogenbosch gewijd. Tot aan de kerkelijke organisatie van 7 maart 1853 bleef de nchtenswaardige prelaat onder zijne beminnel en hem hoogschattende parochianen te Tilburg geestelijk werkzaam, en zette hij zijne verschillende lidwerken daar met ernst en nadruk voort. Middelerwijl was hij zijn zestigste jaar ingetreden, en scheen niemand aan den H. stoel méér geschikt toe dan hij, om in de nieuwe hiërarchische orde voor Nederland op te treden als aartsbisschop van Utrecht, aan de spits van geheel het kerkelijk bewind. Daartoe had waarschijnlijk niet weinig bijgedragen het tijdelijk waarnemen der betrekking van zaakgelastigde aan het nederlandsche hof en vice-superior der hollandsche missie, van af de terugroeping, als zoodanig, van monseign. Innocentius Ferrieri (1847), tot de aankomst (1848) van monseign. Carolus Belgrado, als internuntius bij het nederlandsche hof. — Monseign. Zwijssen was intusschen door koning Willem II bevorderd tot commandeur der Nederlandsche Leeuwen-orde, en volgde monseign. den Dubbelden in 1851 daadwerkelijk op als apostolisch administrator van het oud-bisdom van 's Hertogenbosch. — Tevens tot aartsbisschop van Utrecht en bisschop van 's Hertogenbosch benoemd, was zijn eerste werk het oprigten van een groot-seminarie te Rijsenburg, in de provincie Utrecht, welk kapitaal bouwwerk in 1857 is voltooid en ingewijd; — voorts de regeling der kerk-parochien, met de daarbij noodige arm- en weesbesturen, door het geheele koninkrijk; en eindelijk de instelling der kapittels, volgens de voorschriften van het canonisch regt. Bij dit alles had men gelegenheid, het energiek karakter van den kerkvoogd voortdurend op te merken; en heeft hij, behalve de gewone kerkmandementen, ook al niets van zich in druk laten uitgaan, zoo mag men het er toch voor houden, dat monseign. Zwijssen een man is van veelzijdige en veelvuldige kennis, die in alle opzigten juist berekend was voor de moeilijke taak der aanvangsperiode eener vernieuwde kerkelijke orde van zaken, waartegen om allerlei redenen zich in Nederland een even gedachte, als toch ook gelukkig weldra weer bedaarde storm vernemen deed. — In 1856, ter gelegenheid der vaststelling van het leerstuk der onbevleete ontvangenis van de H. Maagd, mede naar Rome heengeereisd, is hij van daar weergekeerd versierd met het pallium, en voert hij tevens ook den titel van huisprelaat van Z. H. Paus Pius IX, assistent-bisschop bij den pauselijken troon. — Zijne residentie is op den huize Gerra, in de gemeente Haaren, bij 's Hertogenbosch, terwijl naast het groot-seminarie van Rijsenburg tevens een landhuis tot tijdelijk optrek van den aartsbisschop van Utrecht is bestemd.

(1.)

Prins Lucien Murat.

Napoleon Lucien Karel, prins Murat, senator van Frankrijk, geboren te Milaan op den 16 mei 1803, is de tweede zoon van den lateren koning van Napels, Joachim Murat, dien toen nog generaal was, en van Carolina, de derde zuster van den eersten consul. In het jaar 1815 verliet hij met zijne moeder Napels, waar zijn vader sedert 1808 op den koninklijken troon gezeten had, en begaf zich naar Triest, hield zich later te Venetie op en selepte zich in 1824 naar de Vereenigde Staten in, om zich naar zijnen oom Jozef Bonaparte en zijnen ouderen broeder Achilles te begeven. Het schip, waarop hij zich bevond, leed evenwel schipbreuk op de spaansche kust, ten gevolge waarvan hij gevangen gezet werd en eerst na vele vruchteloze aanzoecken zijne vrijheid herkreeg. In 1827 huwde hij met miss Carolina Georgius Fraser, doch onderging korten tijd na zijn huwelijck door de bankroeten van verscheidene handelshuizen zulke groote geldelijke verliezen, dat gedurende verscheidene jaren de opbrengsten eener meisjesschool, die zijne vrouw hield, zijn eenig middel van bestaan waren. Tweemaal, in 1839 en 1844, keerde hij naar Frankrijk terug, waar de regering hem slechts een zeer kortstondig verblijf vergunde. Murat, die ondertusschen de aanspraken van zijnen ouderen broeder geërfd had, haastte zich, om op de tijding der februarij-omwenteling uit de Vereenigde Staten naar Frankrijk terug te keeren, alwaar hij zich aan de kiezers van het departement de Lot als candidaat voorstelde en door hen met 45,000 stemmen tot afgevaardigde voor de coöstituerende vergadering gekozen werd. Als lid der commissie voor de buitenlandsche zaken stemde hij meestal met de regterzijde, en onleerstemde na de verkiezing van 10 dec., met al zijne krachten de staatkunde van den president. Toen hij voor de wetgevende vergadering dubbel gekozen was, voor de departementen Seine en Lot, besliste hij voor het eerste, doch ging op den 3 oct. 1849 als gezant naar Turijn, in welke post hij 's jaars daarna door Ferdinand Barrot vervangen werd. Na den coup d'état werd hij door een besluit van den 25 januarij 1852 tot senator benoemd en ontving hij in 1853 den prinselijken rang, waardoor hij aanspraak op den titel van Monseigneur en Hoogheid had. In den laatsten tijd, voornamelijk in 1856, heeft men veel van de aanspraken van den prins op de kroon van het koninkrijk der beide Sicilien en van eene liberale partij van Italic gesproken, die geneigd zou zijn, om deze aanspraken te ondersteunen. In Napels schijnt voorzeker zulk eene partij te bestaan, maar de prins staat ten minste in geene openlijke betrekkingen tot haar; hij heeft intendeel in eenen brief aan den graaf Pepoli, den zoon zijner zuster, uitdrukkelijk verklaard, dat hij in geen geval het initiatief zal nemen en den Italianen volkomen de vrije hand zal laten. Ook de fronsche regering heeft niets gedaan, om dergelijke verwachtingen aan te moedigen.

Uit zijn huwelijck met miss Fraser heeft prins Murat vijf kinderen: Carolina, geb. 1830 en sedert 1850 gehuwd met den baron Chassiron; Jozef Joachim Napoleon, geb. 1831, tegenwoordig luitenant in het regiment guides; Achilles, geb. 1835; Anna, geb. 1838; en Lodewijk Napoleon, geb. 1852. Zijne beide zusters zijn nog in leven. De oudste, Laetitia Josephine, geb. op den 25 april 1802, is met graaf Pepoli in Bologna gehuwd; de jongste, Louiza Julia Carolina, geb. 22 maart 1805, is de gemalin van Rasponi in Ravenna.

Vorst Metternich.

Clemens Wenceslaus Nepomuk Lotharius, vorst van Metternich, is buiten tegenspraak een der merkwaardigste staatsmannen dezer eeuw, gelijk hij ook een der oudsten is. Hij speelde eene werkzaam rol bij de groote gebeurtenissen, die Europa van de vreemde overheersching bevrijdde, was in het allergevaarlijkste tijdstip de bedrevene en standvastige vertegenwoordiger der europische zaak, en ofschoon zelf niet de man des volks en niet door de volksgunat gesehraagd, was hij vele jaren lang de voornaamste spil der europische staatkunde, terwijl nogtans zijn invloed zich in de duisternis der kabinetten en in geheime onderhandelingen verborg. Bijna even lang was hij dan ook het voorwerp van het grootste wantrouwen der openbare meening en van den bitteren haat der aangehitte partijen, die het eerst aan hem de schuld gaven van alles, wat tegen den volksgeschiede, terwijl hij zelf jegens allen, die in zijne nabijheid kwamen, zelfs jegens zijne staatkundige tegenstanders, zich steeds vriendelijk gedroeg. Later zien wij hem op eenmaal door eene schijnbaar onbeduidende beweging, zonder dat hij tegenstand geboden had, zonder dat iemand gepogd had om hem terug te houden, van het toppunt zijner magt nederstorten, voortvlugtig, in ballingschap levende, en hier door zijne vijanden spoedig vergeten; allengskens echter bekomt hij weder het aanzien terug, dat hij door zijne uitstekende bekwaamheden als staatsman in zijn eigen vak, de buitenlandsche staatkunde, verdiende; en na het uitwoeden der stormen keert hij weder bedaar terug, om den avond zijns levens in schitterende rust te slijten, en zijne vroegere staatkunde ten deele van geheel andere zijden aangevat en zijn eigen gezag daarvoor aangehaald te zien. Dit alles te zamen genomen maakt vorst Metternich, niet alleen in zijn leven en werken, maar ook door zijne betrekking tot de heerschende denkbeelden van zijnen tijd en tot hunne afwisselingen, tot een allermerkwaardigst verschijnsel.

Vorst Metternich stamt af uit een oud rijnlandsch geslacht, dat in twee takken de rijksgrafelijke waardigheid verkregen en vooral in de aartsbisschopen van den Rijn zeer veel invloed bezeten heeft. Zijn vader evenwel, graaf Frans George Karel (geb. 2 maart 1746, overl. 11 aug. 1818), betrad de diplomatische loopbaan in keizerlijke dienst, werd tot gewichtige zendingen bevestigd, was een tijd lang dirigerend minister in de Oostenrijksche Nederlanden en verkreeg in 1802 de rijksvorstelijke waardigheid. Hij had bij zijne geinail, eene vrijvrouw van Kagenegg, drie zonen en eene dochter, waarvan de oudste, de tegenwoordige vorst, op den 15 mei 1773 te Coblenz geboren werd. Reeds op zestienjarige ouderdom, in 1788, vertrok deze naar de hogeschool te Straatsburg, en derhalve in eenen tijd, dat de eerste teekenen der opkomende stormen van de fransche omwenteling zijne studies, indien hij daartoe grootere neiging mocht gehad hebben, ligtelijk hadden kunnen afbreken. Een beletsel van eenen anderen aard werd door de kroonning van keizer Leopold II (9 oct. 1790) te Frankfort veroorzaakt, waarbij de jonge graaf het ambt van ceremoniemeester van het katholieke gedeelte van den westphalische gravenstand vervulde en danmede zijne eerste proeve op het gebied van het hofceremonieel deed. Van daar ging hij niet naar Straatsburg terug, maar naar Mentz, waar hij zich tot in 1794 op de diplomatische loopbaan voorbereide. Na eene reis naar Engeland werd hij in genoemd jaar tot keizerlijk gezant in 's Gravenhage benoemd; maar de bezetting der noordelijke Nederlanden

door de Fransen verhinderde hem op dien eersten trap zijner staatkundige loopbaan proeven zijner bekwaamheid af te leggen. Daarop vertrokken beide Metternichs, vader en zoon, naar Weenen, waar de laatste op den 27 september 1795 met gravin Eleonora van Kaunitz, eene kleindochter van den grooten staatskanselier, in het huwelijk trad, en daardoor niet alleen zijne aanzienlijke betrekkingen vermeerdeerde, maar ook aanmerkelijke goederen verwierf. Vervolgens bleekde hij bij de vredesonderhandelingen te Rastadt, waarbij zijn vader de eerste gevolmagtigde van het weener hof was, de nederige betrekking van gezant van het westphalische graven-collegie, doch verkreeg in 1801 den post van oostenrijksch gezant te Dresden, dien hij thans, na 57 jaren, door zijnen zoon bekleed ziet. Van hier, waar hij de voor hem gewichtige kennismaking met de hertogin van Sagan aanknoopte, en waar hij het eerst Adam Muller en Pilat leerde kennen, ging hij in den zomer van 1803 naar Berlijn, om een nauwelieud getuige van de toenmalige menigvuldige weifelingen der pruisische staatkunde te zijn, terwijl hij het ook in de oostenrijksche laakte, dat zij de zuid-deutsche staten niet aan zich had weten te verbinden. De keizer van Rusland, die hem te Potsdam, bij het sluiten der alliantie tusschen Oostenrijk, Pruisen en Rusland door zijne bewerking had leeren kennen, wenschte hem tot gezant te Petersburg benoemd te zien; doch toen Metternich in 1806 weder te Weenen terug kwam, vond hij zijne benoeming tot gezant te Parijs, eene tot op het huwelijk van Napoleon met de aarts-hertogin in elk geval zeer moeilijke en onaangename betrekking, die al de ooverstoorbare kalme en gespenheden van den jongen diplomaat verisichte. In 1807 sloot hij te Fontainebleau de voor Oostenrijk voordeliger overeenkomst, waarbij Braunau terug gegeven en de Isonzo tot grens van het koningrijk Napels bestemd werd, en 's jaars daarna doorstond hij in de maand augustus bij eene openbare audientie met waardigheid eenen dier hevige uitvalen van keizer Napoleon, waartoe deze zich nu en dan door zijne drift liet wegslepen. Toen hij in 1809 zijnen post moest verlaten, had hij door zijne vertrouwelijke betrekkingen met Talleyrand, Fouché en andere fransche staatsmannen, die de buitensporige handelingen van den keizer met bezorgdheid beschouwden, menigen diepen blik in het inwendige zamenspel van het keizerrijk geslagen, en in Parijs zelf den indruk achter gelaten, dat hij niet ongenegen was om Oostenrijk en Frankrijk naauw te verbinden. Nadat hij eerst kort vóór den slag van Wagram de hem in het begin geweigerde passen bekomen had, werd hem na dezen slag, eerst provisioneel, later (8 oct.) voor goed het ministerie van buitenlandsche zaken opgedragen, dat vóór hem zoo dikwijls in andere handen was overgegaan, en waarvan toen wel niemand, zelfs hij zelf niet, zal vermoed hebben, dat hij het gedurende 38 jaren onafgebroken zou behouden. Men hield hem toen voor den vertegenwoordiger der fransche partij, doch hij was dit slechts in zoo verre, als hij liet in de toenmalige omstandigheden randzaam oordeelde, om met Frankrijk in goede verstandhouding te blijven en daarvan zoo veel mogelijk voordeel voor Oostenrijk te trekken, terwijl hij in het overige voor het laatste eene zekere zelfstandigheid trachtte te bewaren, en de wenschen dier genen deelde, die Frankrijks overmagt binnen de behoorlijke grenzen hoopten terug gebracht te zien. Het aandeel van Oostenrijk aan den russischen oorlog was, gelijk bekend is, geen zoodanig, waarover Rusland bijzondere reden had om verstoord te zijn. Na de russische catastrofe veroorzaakte Oostenrijks schijnbaar weifelende houding zoo wel in Oostenrijk zelf, als daar

buiten, vele tegenstrijdige oordeelvellingen, die zich ten deele zeer bitter vooral tegen Metternich keerden. Daarmede werd hem echter onrecht gedaan; maar het was toen ook slechts aan zeer weinig ingewijden bekend, tot hoe ver de bondgenooten reeds in het begin van het jaar 1813 op Oostenrijk rekenen konden, en welke maatregelen tusschen hen afgesproken waren. Oostenrijk moest zich vooral eerst in den toestand plaatsen, om zijn volle gewigt in de weegschaal te kunnen leggen, en tot op het oogenblik, dat dit geschied-n kon, moest alle behendigheid in het werk gesteld worden, om Frankrijk ten minste in onzekerheid te houden. Ook kan het wel waar zijn, dat men in Weenen niet zoo onmiddellijk al de gewigtige gevolgen doorzag, die de loop der gebeurtenissen naderhand moest voortbrengen. Oostenrijk streefde naar eene bemiddelende, naar beide zijden gematigde houding, maar wilde onder alle omstandigheden Duitschland van het fransche juk verlossen, en Frankrijk binnen zijne eigene grenzen en uit de gemaakte veroveringen terug dringen; het had echter geenszins den val van Napoleon ten doel, en was alleen dan besloten, tegen hem vijndelijk op te treden, wanneer het niet gelukte, hem de noodzakelijkste inwilligingen af te dwingen. Het was Napoleons ongeluk, dat hij, door de nieuwe overwinningen bij Lützen en Bautzen verblind, dien stand van zaken niet begreep, zich gedurende den voor hem zoo noodlottigen wapenstilstand op diplomatische kuiperijen verliet, waardoor hij de bondgenooten van elkander hoopte te scheiden, en niet inzag, hoe welgemeend en verstandig de raadgevingen van Oostenrijk waren, die Metternich, nog in een persoonlijk onderhoud met Napoleon te Dresden, met onmiskenbare vastheid, waardigheid en bezadigheid vertegenwoordigde (30 juni 1813). Toen Oostenrijk inzag, dat Napoleon tot geen opregt toegeven bracht kon worden, stelde Metternich, die reeds vroeger in eene geheime zamenkomst met de bondgenooten te Gitschin zoo wel voor het eene als andere geval maatregelen beraamd had, in den nacht van den 10 op 11 augustus de oorlogsverklaring tegen Frankrijk op, en reeds op den morgen van den 11 trokken de russisch-pruisische legers de boheemsch-silezische grenzen over. Het gewigt van deze toetreding tot de verbondenen werd destijds ten volle erkend en aan Oostenrijk de eerste plaats in de alliantie, alsmede in het bijzonder de onderhandelingen met de zuid-duitsche staten overgelaten. Te Reichenbach en te Teplitz, waar hij op den 9 sept. de quadruple-alliantie onderteekende, bragt Metternich die vaste verbindtenis met de geallieerden volkomen tot stand, en op den 8 oct. sloot hij te Ried het verdrag met Beieren, waarbij aan dit land zijne bezittingen en de voortdurende der soevereiniteit gewaarborgd werden, en aan de verwachtingen van al de geneen, die eenen terugkeer tot den ouden toestand hoopten, of een geheel nieuw Duitschland opgericht hebben wilden, de bodem werd ingeslagen. Op den laatsten avond vóór den grooten volkenslag bij Leipzig werd Metternich voor zich en zijne nakomelingen door keizer Frans tot den vorstenstand van Oostenrijk verheven, terwijl de oudere rijksvorstelijke waardigheid alleen op den oudste van het huis had kunnen overgaan. Ook later speelde hij eene eerste rol bij alle volgende onderhandelingen over vredesverdragen of verbonden, zoo als b. v. bij het congres van Chatillon, bij den vrede van Parijs (30 mei), bij het sluiten van het nieuwe viervoudige verbond in Engeland en vooral bij het congres te Weenen, waarbij hem de verzamelde ministers eenstemmig het voorzitterschap opdroegen. Men zou kunnen betwijfelen, of hij persoonlijk aan den loop der zaken veel hadde kunnen veranderen; de

ontverredenen waren vooral verstoord op hem, die allezins in zijn geheele wezen het volkomen indruk van eenen diplomaat vertoonde, eene menschenkras, die bij mannen van de soort van von Stein en Blücher al zeer weinig bemind is. De volgende congressen van Aken, Troppau, Laibach, Verona, met de daaruit volgende maatregelen der reactie in Duitschland, Italië en Spanje, waren niet zeer geschikt, om hem de volksagting, die hij reeds door de onderhandelingen over den parijschcn vrede en later door die te Weenen verloren had, weder te doen winnen. Hij had het destijds heerschende stelsel niet uitgevonden, gelijk in het algemeen niemand afzonderlijk dit gedaan heeft, en hij heeft het naar evenredigheid met gematigdheid uitgevoerd; maar zijne hooge betrekking, de eereposten en waardigheden, waarmede hij overhoopt werd, heeft hij, zoo als natuurlijk is, daarmede moeten betalen, dat het door dit stelsel verwekte misnoegen voornamelijk zich tegen hem rigtte. In 1818 was hij oostenrijckhe gevolmachtigde op het congres te Aken, in 1819 was hij voorzitter bij het congres te Karlsbad en in 1820 bestuurde hij te Weenen de verhandelingen tot voltrekking der deutsche bondsacte en vervolgens die van Troppau en Laybach. De anti-grieksche staatkunde, waarin Oostenrijk met Engeland vooraan ging, kan bij Metternich minder uit het revolutionaire karakter van den griekschcn volksopstand, dan uit zijn wantrouwen tegen Rusland voortgevoeld zijn, maar verergerde, bij de toenmalige stemming, zijnen stand in de openlijke meening wezenlijk. Wat hij in 1827—1829 tot vrijdeling der russische plannen deed, is in het duister verborgen. Terwijl het misnoegen des volks aldus op hem rustte, hetwelk echter niet zoo zeer zijn persoonlijk gedrag, dat naar alle getuigenissen innemend was en zelfs eenen Rotteck voor zich winnen kon, dan wel zijnen invloed betrof, nam zijn aanzien in de kabinetten aanhoudend toe, hoewel het trapswijze door het was van den ouderdom, der gewoonte en der uitkomsten omringd werd. Ook in Oostenrijk zelf bleef hij steeds aan het hoofd, en de troonsverandering van 1835 scheen slechts zijne magt te vergrooten. Hij bleef destijds in het bezit van al zijne ambten en zijnen invloed, vergezeld keizer Ferdinand I in sept. 1836 naar Teplitz en Praag ter bijeenkomst met de vorsten van Pruisen en Rusland, was onafgebroken werkzaam ter instandhouding van den vrede; vooral bij gelegenheid van het oostersche vraagstuk in 1840 en 1841 trok hij Frankrijk weder door het tractaat van 13 juli 1841 in het verbond der groote mogendheden, en wist hij bij de herhaaldelijk uitbrekende onlusten in Italië en Zwitserland de beginselen zijner conservatieve staatkunde steeds te doen gelden. Evenwel was het in dezen tijd, dat zijne groote magt trapswijze ondermijnd werd. Wel heeft hij ook aan het binnenlandsche bestuur van Oostenrijk een groot en bestendig aandeel genomen, en zal hij ook wel ingezien hebben, dat vele verkeerdheden in dit bestuur bestonden; maar waarschijnlijk bevroedde hij tevens, dat, wanneer men eenmaal begon te veranderen, niemand het einde voorzien kon. Zoo lang keizer Frans leefde, was er ten minste naderhand en eenheid in het bestuur; naderhand begon de zamenhang te ontbreken en openbaarde zich verslapping. Het stelsel zelf echter werd ook voornamelijk aan Metternich geweten, en toen hij daarom door de beweging van 1848 moest aftreden, was het Metternichs val, die het begin der omwenteling aanduidde. Op den 13 maart 1848 legde hij den post van huis-, hof- en staatskanselier, dien hij in 1821 aanvaard had, neder en vlogtte met zijne familie over Dresden naar Nederland, van waar hij zich naar Engeland begaf. Hier werd hij op eene wijze

ontvangen, die zijne langdurige en gewigtige werkzaamheid hem verdiend had, en toen de stormen eenigzins bedaard waren, ging hij in november 1849 naar Brussel. In 1851 naar het hem in 1816 verleende Johanneberg, waar de koning van Pruisen hem met een bezoek vereerde, en kwam in den herfst weder te Weenen, waar hij met niet minder onderscheiding ontvangen werd. Na dien tijd heeft hij geen openbaar aandeel aan de zaken genomen; doch in het oostersche vraagstuk heeft men meermalen zijne vroegere autoriteit gevolgd. — Hij is napelsch hertog van Portella, spansche grande der eerste klasse, en bezit bijna alle europesche ridderorden. — Van de zeven kinderen, die zijne eerste gemalin hem geschonken heeft, leven nog drie dochters, waarvan de oudste met graaf Sandor, den stouten ruiter, gehuwd is. Nadat hij op den 19 maart 1826 weduwnaar geworden was, huwde hij op den 5 november 1827 andermal met de jonge en schoone Maria Antonia, vrijvrouw van Leykam, die tot gravin van Beilstein verheven werd, maar reeds op den 12 jan. 1829, ten gevolge der geboorte van eenen eenigen zoon, overleed. Uit zijn derde huwelijk, dat hij op den 30 jan. 1831 met de geestrijke en bekoorlijke gravin Melanie Zichy sloot, zijn twee zonen gesproten; maar ook deze echt werd op den 3 maart 1854 door den dood der vorstin ver scheurd. — De gezant in Dresden (geb. 7 jan. 1829) is het eenige kind uit het tweede huwelijk.

Karel August Varnhagen van Ense.

Vele afwisselende lotgevallen kenmerken reeds de jeugd van dezen zeldzamen man, die zoo wel door inwendige roeping, als door uiterlijke, afwisselende omstandigheden, tot kunstenaar en diplomaat gevormd werd. Hij werd te Dusseldorf, in de nabijheid der grenzen, in 1785 geboren, maar verliet, toen de oorlog na de fransche omwenteling in Duitschland begon te woeden, met zijnen vader, een geneesheer en natuurkundige uit de beijersche Keur-Paltz, deze streek, om zich naar Straatsburg te begeven, waar de jonge Karel August getuige van de tooneelen der omwenteling was, misschien zelfs wel godwogen werd, om rondom den vrijheidsboom te dansen. Later vertrok hij naar Hamburg, waar hij zijnen vader verloor, terwijl zijne zuster, Rosa Marie, daar met den voortreffelijken geneesheer Assing, van israelitische afkomst en met uitstekenden geest begaafd, huwde. Het geslacht Ense zelf is oorspronkelijk uit Westphalen; de eene tak noemde zich reeds vroeger naar een in de Soester veete verwoest kasteel Varnhagen, en trad door den invloed der jezuiten tot de roomsche kerck terug. Varnhagen zelf is insgelijks van katholieke geloofsbelijdenis; zijne moeder was protestantsch, en zoo zijne echtgenoot Rahel Levin (geb. in juni 1771) van israelitische afkomst was, bewijst dit minder eene vermenging der godsdienstige elementen, dan veeleer, hoe zeer de klassieke vorming van den ouden tijd op den grondslag der humaniteit zich verheven gevoelde boven de bekrompen vooroordeelen van tweeperle en godsdiensthaat. De jongeling August studeerde in de geneeskunde te Berlijn, maar legde zich ook te gelijk met grooten ijver op de wijsbegeerte en de oude letterkunde toe. Hier werd hij bekend met A. W. von Schlegel en Fichte, gelijk later te Halle met F. A. Wolf, Schleiermacher en Steffens, die allen door hunne voorlezingen beslissend op hem werkten en hem in laatstgemelde studien bevestigden. Reeds in 1804 gaf hij met A. van Chamisso eenen Miszenalmanak uit, en later schreef hij met W. Neumann eene vertelling in den romanstijl: „Karls Versuche

und Hindernisse" (1808). In 1809 verliet hij zijne studien te Tubingen, en begaf zich langs eenen grooten omweg naar het oostenrijksche leger, nam daarbij dienst en werd na den slag van Aspern tot officier bij een regiment voortvolk bevoorlert. In den slag bij Wagram, dien hij naderhand meesterlijk schilderde, werd hij zwaar gewond, daarop naar Weenen gevoerd en leed daar lang aan zijne wond; eerst in den herfst kon hij zich weder bij zijn regiment in Hongarije voegen, met welks overste, den lateren generaal prins Beuthen, hij zeer bevriend werd; hij vergezelde dien later als adjudant op verschillende reizen, onder anderen ook naar Parijs in 1810 aan het hof van Napoleon. Hier, zoo wel als later, paarde hij aan zijne letterkundige werkzaamheid de staatkundige. Te Praag kwam hij in aanraking met Justus Gruner en den minister von Stein. Toen Oostenrijk in 1812 aan den veldtog tegen Rusland deel nam, verliet Varnhagen de oostenrijksche dienst en begaf zich met aanbevelingen van Metternich naar Berlijn, waar hij hoopte in de burgerlijke dienst te treden, doch te naauwernood de verdenking der Fransen ontging. Bij de wending der zaken in 1813 nam hij weder dienst als kapitein in het russische leger, met voorbehoud evenwel van zijn regt om weder in Pruisische dienst te kunnen treden. Als adjudant van Tutenborn, wiens veldtogten hij in 1814 beschreef, nadat hij nog gedurende den oorlog te Londen de „Geschiedenis der voorvallen te Hamburg" had doen drukken, vergezelde hij dien naar Champagne en Parijs, van waar hij weder door Pruisen als diplomaat in dienst werd gesteld, om in 1814 den staatskanselier Hardenberg naar het congres te Weenen te volgen. Hier schreef hij op diens last onder anderen een werk over Saksen. In het volgende jaar (waarin ook de „Duitsche vertellingen" van hem verschenen), ging hij andermal met Hardenberg naar Parijs bij gelegenheid van den tweeden vrede, en werd daarna pruisisch minister-resident te Carlsruhe, waar hij het vraagstuk over de grensscheiding tusschen Beieren en Baden hielp beslechten. Toen hij in 1819 terug groepeeren was, sloeg hij de benoeming tot minister-resident in Noord-Amerika af, en sedert dien tijd leeft hij ambtelos meestal in Berlijn. De reactie, die zich toen tegen het nieuwe constitutionele deitsche staatsleven openbaarde, ontzag geen middelen om den tegen den nationalen vijand gekeerden volksgeest verdracht te maken, en wist ook Varnhagen van het staatkundig tooneel te verwijderen.

Aan de zijde van Rahel Levin, die reeds in 1814 zijne echtgenoot geworden was, nadat zij tot het christendom was overgegaan, vijfde Varnhagen zich nu geheel en al aan zijne letterkundige studien, en een groot aantal schriften, die hem als eenen der voortreffelijkste prozaschrijvers van het tegenwoordige Duitschland hebben doen kennen, zijn zoo vele getuigen van den onvermoeiden ijver, waarmede hij zich daarop toelagde. In 1820 begonnen Varnhagens „Biographische Denkmale" het licht te zien, die tot in 1852 in 5 deelen voortgezet werden en met de eenvoudigheid en sierlijkheid van eenen Xenophon schilderingen en portretten uit den ouden en nieuwen tijd bevatten. Zijne artikelen en berigten in de „Jaarboeken voor wetenschappelijke critiek", aan welker redactie Varnhagen een levendig aandeel nam, verzamelde hij onder den titel: „Zur Geschichtschreibung und Literatur" (1833). Voorts behooren tot zijne hoofdwerken, behalve de genoemden: „Vermischte Gedichte" (1816), „Geistliche Sprüche des Angelus Silesius" 1822; „Goethe in den Zeugnissen der Mitlebenden" (1823); „Leben der Generals Seydlitz" (1835); „Leben des Generals Winterfeldt" (1836); „Leben der

Königin van Preussen Sophie Charlotte" (1837); „Leben des Feldmarschalls Keyth" (1844); „Hans von Held" (1845); „Denkwürdigkeiten und vermischte Schriften" (7 dln., 1843 - 1846), enz. Eenen grooten invloed op zijne werkzaamheid bezat zijne eedle gade, die hij in maart 1833 door den dood verloor, en welk verlies hem op de amarlijkste wijze aandeed. Ofschoon de uitstekende vrouw nooit iets voor den druk geschreven had, had zij toch gedurende haar leven zeer veel opgetekend, en daar uit is het, dat haar echtgenoot na haar overlijden eene rijke bloemlezing in het licht gaf, onder den titel: „Rahel, ein Buch des Andenkens für ihre Freunde" (1833), hetwelk kort daarna gevolgd werd door de „Galerie von Bildnissen aus Rahel's Umgang" (3 dln. 1836). Over het geheel zou het moeilijk zijn grootere tegenstrijdigheden van karakter en stemming met elkander vereenigd te vinden, dan die van Varnhagen en Rahel.

Nog in het omwentelingsjaar 1848 verscheen zonder naam van Varnhagen een vlagschrift: Schlichter Vortrag an die Deutschen, über die Aufgabe des Tages, die hij zoo veel schijnbaar antieke eenvoudigheid van vorm het hevigste vuur van inwendige overtuiging nauwelijks kon doen vermoeden. Ook thans rust de pen van den 74-jarigen grijsaarl nog niet; hij is in staat om aan de zorgvuldig bewerkte marmerbusten zijner portretten van tijdgenooten misschien nog in zijne ledige uren den beschadende beitel te leggen, of misschien nog liever en ongehinderd grijpt hij lachend naar de schaar, om uit zwart papier allerlei figuren uit de menschen- en dierenwereld te knippen; want in deze kunst, die met de fraaiheid en sierlijkheid van zijne schrijffletters wedijvert, is hij een meester, en daaraan heeft hij, gelijk hij met spottenden humor in zijne Memoires zelf zegt, bijna meer vleijende lofuitingen, dan aan al zijne andere eigenschappen te danken. Aan dezen opgeruimden zin in het kleine en bijzondere beantwoordt in het groote en algemeene zijne onveranderlijke frisheid van geest, die zich in het salon der beschaafde standen, zoo wel als in het kabinet der diplomatie en op het slagveld wel voegen en buigen, maar nooit breken liet.

Luitenant-generaal Marmora.

Chev. Alphonso Ferrero della Marmora, koninklijk sardinisch luitenant-generaal en minister van oorlog, is niet een der oudste piemontese adellijke geslachten gesproten, trad in 1816 in de militaire dienst te Turijn, en doorliep de verschillende graden van zijne krijgsmansloopbaan met zulk eene snelheid, dat hij reeds in het jaar 1848 den rang van generaal bezat. Waarschijnlijk moet deze snelle bevordering grootendeels worden toegeschreven aan zijne nauwe betrekking met het koninklijke huis; want sedert 1816 was hij page des konings en sedert 1841 eerste stalmeester van den hertog van Genua, in wiens gevolg hij ook, zonder een zelfstandig commando te voeren, in 1848 den oorlog tegen Oostenrijk en bijzonderlijk de belegering van Peschiera bijwoonde, bij welks overgave Marmora in de legerordeer bijzonder eervol vermeld werd. Na het eindigen van den oorlog kreeg hij het bevel over de sardinische divisie, die het lievelingsdenkbeeld van Gioberti, om in Toskanen gewapend tusschenbede te komen, verwezenlijken moest; de sardinische kamers weigerden evenwel hunne toestemming, en bij de opzegging van den wapenstilstand in maart 1849 kreeg deze divisie van Marmora de veranderde bestemming, om door Parma heen

zieh in den rug der Oostenrijkers in Lombardije te werpen. La Marmora was juist op het punt om den hertog van Modena in het bruggenhoofd van Brescello aan te tasten, toen de overwinning der Oostenrijkers bij Novara al deze plannen, die wellicht voor de Oostenrijkers zeer gunstig hadden kunnen worden, op eenmaal den bodem insloeg; want het door het opgestane Brescia gegeven voorbeeld zou dan ligtelijk onder de bescherming der troepen van La Marmora navolging hebben kunnen vinden. De plotselinge nederlaag te Novara veranderde echter alles, onbegrijpelijk inzonderheid voor de trotsche en opgewonden bewoners van Genua, die in openbaren opstand uitbraken, zich van Piemont losscheurden en de republiek proclameerden. Toen kreeg La Marmora, die overeenkomstig de voorwaarden van den wapenstilstand op den 28 maart Parma ontruimd had, het bevel om naar Genua op te rukken en deze oproerige stad tot de gehoorzaamheid terug te brengen. Reeds op den 4 april stelde hij zich door eenen krachtigen aanval in haar bezit, en algemeen erkende men, dat hij door zijne overlegde en snelle bewegingen zich ten opzichte van de zaak der orde, der wetten en de des regeers onloochenbaar verdienste verworven had. Kort daarna werd hij minister van oorlog, en met die betrekking begint ook voor hem het tijdvak van schitterende werkzaamheid, en wel niet alleen ten opzichte der krijgssaken, maar ook ten aanzien van parlementaire verhandelingen. Terwijl hij in het eerste opzigt al zijne krachten aan de talrijke verbeteringen der in eenen zeer slechten toestand verkeerende armee wijdde, had hij, als behoorende tot de conservatieve partij, den hardnekkigsten strijd met de ultraliberale vertegenwoordigers der sardinische kamers door te staan. Nogtans behaalde hij, in volkomen bewustzijn van het goede zijner zaak, gepaard met zijne behendigheid en takt, vernuft en satire in den woordenstrijd, meestal daarin de overhand. Indien hij zich in zoo verre een bestrijder van het ultra-liberalismus toonde, zoo behoort hij toch, ofschoon hij een conservatieve is, even als de meerderheid der genen, die zijne gevoelens deelen, ten hen, welke eenen strijd voor de onafhankelijkheid van het italiaansche schiereiland niet afkeuren. Hij verzuimde derhalve niets, om het leger sterker en beter te maken, en het alzoovoor den strijd, die toch eenmaal uitbreken moest, voor te bereiden. Daartoe behooren de door hem ingerigte vermeerdering der versaglieri (scherpschutters) tot 10 bataillons, het scheppen eener ligte ruitrij, de verbetering der inrigtingen tot opleiding der militairen, van den generalen staf, van de genie, en eindelijk de door hem doorgezette versterking van Casale, en in den laatsten tijd de bevestiging van Alessandria. Daarbij lechtte zich La Marmora met voorliefde aan sommige inrigtingen des pruisische legers, gelijk dan ook Sardinie het Pruisen van Italie genoemd wordt.

Het eerste bewijs hunner verbeterde krijgskunst en de gelijkheid leverden de Sardiniers, toen koning Victor Emanuel II ten tijde van den onsterchen oorlog zich door het verdrag van 26 jan. 1855 bij het verbond der westersehe mogendheden tegen Rusland aangesloten had, en alzoovoor verpligtig op zich had genomen, om een contingent van 15.000 man te leveren. Dit corps schepte zich, onder bevel van La Marmora, in februarij naar de Krim in, om bij de belegering van Sebastopol mede te werken. Intusschen had dit corps op het eentigste beleg al zeer weinig invloed, daar het bij de observatie-troepen gevoegd werd, die de veldarmee der Russen in het oog moesten houden. In dien toestand vocht het op den 16 aug. in den slag aan de Tschernaja, toen de Russen over de brug

van Traktir aanvullender wijze wilden handelen, en verwierf het aan de zijde der Franschen den roem van oefening en dapperheid. Bij den storm op Sebastopol op den 8 sept. leverden de Sardiniers slechts een klein hulpcorps, dat alleen 40 dooden verloor, gelijk dan ook over het algemeen de cholera meer in de gelederen der Sardiniers gewoeld heeft, dan gedurende het beleg de vijandelijke kogels. Na het eindigen van den oorlog keerde het contingent naar het vaderland terug, en werd door de opgewonden Sardiniers met de uitbundigste toelichting ontvangen; vooral was La Marmora de hooggevierde man van den dag, ofschoon hij zich bescheiden op den achtergrond trachtte te stellen. Hij nam audermaal het ministerie van oorlog op zich, en bekleedt dit nog op dit oogenblik, ofschoon hij thans tot bevelhebber van het sardinische leger in Italië tegen Oostenrijk, altijd onder directe bevelen des konings, benoemd is, en zijn ministerie middelerwijl door een ander waargenomen wordt.

Bij alle verdiensten, die hij zich onbetwistbaar verworven heeft, schijnt La Marmora toch ook tot de troetelkinderen der fortuin te behooren; in elk geval weet hij haar door geslepenheid en behendigheid te boeien. Een zijner verceders schildert hem met de volgende woorden: „Eene slonke, maar welgevulde gestalte, een vaste gang, eene voordeelige krijgsluifige houding, werkzaamheid, stoutheid met schranderheid verbonden, en een der gelukkigste militaire *coups d'oeil* zijn de natuurlijke eigenschappen, die hem kenschetsen.”

Gerardus Johannes Mulder.

een der grootste sieraaden van Nederlands wetenschappelijke kroon, werd den 27 december 1802 te Utrecht geboren, waar zijn vader het heelmeeesterschap uitoefende, en zijnen zoon reeds in de prieste jengd, zoo wel in het practische als theoretische gedeelte der chirurgie, met het beste gezelf onderwees, en daardoor opleidde voor den hoogen leercursus der academie, die in 1819 den zestienjarigen jongeling onder hare kweekelingen opnam. Toen reeds openbaarde zich in den verheleloven student een onwederstaanbare trek naar de scheikundige wetenschap: Orfila's *Almanac de chimie* en Thénard strekten hem tot eerste gidsen op dat pad van eere, waar hem twintig jaren later de buiver der onsterfelijkheid wachtte. — De Utrechtsche hoogleeraar Fremery en Bleuland waren zijne leermeesters in scheikunde en physiologie; doch voornamelijk oefende professor Moll, door zijne voortreffelijke collegie over natuur- en sterrekunde, en professor Schröder, door zijne lessen over de hoogere wiskunde, op Mulders ontwikkeling eenen zeer belangrijken invloed uit. — In 1825 promoveerde hij in de medicijnen en pharmacie, en zette zich, in juni van dat jaar, te Amsterdam als geneesheer neder. — Nog als student had hij, in 1821, een accessit verworven door zijn antwoord op eene uitgeschreven prijsvraag over de *zugenandsoormen*; in 1823 werd zijn prijschrift over het *Utrechtsche water* met het eermetaal bekroond. — Twee jaren later zond hij, als practisch medicus, eene verhandeling in het licht over *Austerdams water en lucht*; sloech spoedig daarop verliet hij de hoofdstad, om zich met der woon naar Rotterdam te begeven, waar hij tot lector voor de physica in een botanisch gezelschap was benoemd, en tevens, vier jaren lang, ijverig tot het opleiden van bekwaame apothekers hielp medewerken. — Toen men in 1827 te Rotterdam eene klinische school oprigtte, werd Mulder, in plaats van met het lectoraat in

de scheikunde, met het onderwijs in de kruidkunde belast, welke wetenschap hem echter, volgens eigen bekenten, volstrekt niet eigen was; weldra nogtans bekwaam hij ook het lectoraat der chemie, en van nu af vangt zijn eigentlijk streven in dat groote strijdperk van zijnen overgangskelijken roem voor goed aan. Mulder, de *Scheikundige*, trad toen in het leven, en spoedig had hij al de aanverwante takken der wetenschap, pharmacie, pharmacologie, physica, botanie en zoölogie, zegevierend als inester in zijne magt. Van daar dan ook die groote helderheid van voordragt, wanneer de beroemde chemicus in of over zijne wetenschap het woord voert: hij weet grondig, wat hij verklaart, en daardoor is zijn gesproken of gesehreven woord ook altijd helder en juist, maar meestal daarenboven ook nog fraai door de geestdrift, die den onvergelykelijken geleerde beziet, wanneer het de wetenschap zelve, of wel hare eer en handhaving geldt, en hij is altijd welsprekend, hetzij diepe verontwaardiging hem den mond open, hetzij hooge ingenomenheid met het onderwerp zijner voorliefde hem tot spreken brengt: in Mulder vormt vooral waarheid de kracht van den regel: „*le style c'est l'homme*”. — In 1831 vondt zijne sterk toenemende practijk als geneesheer den lector tot het nederleggen van zijne betrekkingen aan de klinische school. — In 1832 beriep hem het Athenaeum Illustré der hoofdstad tot den zetel der chemie. Mulder bedankte evenwel daarvoor, nit hoofde men hem geene genoegzame middelen kon toestaan ter oprigting van een chemisch laboratorium, ingerigt naar de eischen der wetenschap. — Van 1834 tot 1844, werd het *leerboek der scheikunde* van Berzelius, onder medewerking van Mulder, in het nederduitsch vertaald, en dit gaf aanleiding tot de nadere kenismaking van twee groote mannen, wier namen sinds dat oogenblik meestal gelijktijdig werden genoemd. — In 1836 verscheen Mulders *scheikundig onderzoek van koper tot dubbeling der schepen gebruikt*, alsmede eene *chemische analyse van China- en Java-thee*; buitendien had zijn *leerboek over scheikundige werktuigkunde* (1832—35), zijn *natuur- en scheikundig archief* (1833 en 34), zijne verhandeling over de *cholera in Rotterdam* (1833), zijn overzigt van den *staat der genees-, heel-, verlos- en artsnijverheidskundige school te Rotterdam* (1836), zijn met Dr. Miquel en Dr. Wenckebach uitgegeven *bulletin des sciences physiques et naturelles en Néerlande* (1838), alsmede een paar *vooreden*, hij Geigers *handboek der artsnij-verheidskunde*, door van der Bijll, en bij Ross's *handboek der analytische scheikunde* door de Vrij, voortdread de aandacht der geleerde wereld op den bekwaamen, werkzaam man gevestigd, wien in 1841 het hoogleeraarsambt door de Utrechtsche academie werd aangeboden, en die straks daár zijne scheikundige lessen opende, met eene verhandeling over *de waarde der natuurkundige wetenschap voor de geneeskunde*, welk doorwocht stuk al spoedig werd opgevolgd door eene reeks van *scheikundige onderzoekingen, gedaan in het laboratorium der Utrechtsche hoogeschool* (V deelen, loopende van 1842—1850). — In dien zelfden tijdkring van ruim zeven jaren, verscheen negen stukken zijner *proeve eener algemeene physiologische scheikunde*; zijne *geringselijke scheikundige onderzoekingen*; eene *scheikundige analyse van het Gebugans- en Assisuns-water* (twee iodium-houdende watersoorten van Neêrl. Indië); eene voorlezing over *het streven der stof naar harmonie*; en eene andere over *de elementen*; voorts eene *redvoering over de stoflijke wereld*, een *middel tot hoogere ontwikkeling*, uitgesproken bij de inwijding van het scheikundig laboratorium der Utrechtsche hoogeschool, den 22 september 1845; en dnarna (1848) *Berzelius herdacht*, eene rede, voorgelezen bij de opening der schei-

kundige lessen aan genoemde hoogeschool; eindelijk, eene rede, uitgesproken bij het openen zijner lessen, in september 1849, te weten: *de weg der wetenschap*. — Daarbij kwamen nog in 1847: *de voeding in Nederland, in verband tot den volkageest*; — *de voeding van den Neger in Suriname*; — en een woord bij den catechismus der landbonen-, schei- en aardkunde, naar Johnston, vertaald door Dr. van Laer; — in 1848 een paar brochuren: *eermaal van Nederland, bezuiniging, onderkrijg*; en: *wetenschap en volksgeluk, een woord geschreeven voor Nederland*. — Wat Amsterdam niet scheen tot stand te kunnen brengen, werd naar des hoogleeraars Mulders voorschrijven en onder zijne leiding door Utrecht in het leven geroepen, namelijk: een uitmuntend chemisch laboratorium, waar de geniale man gelegenheid heeft, om zijne wetenschap in geheel haren omvang te leeren en te doen keunen, en waar hij beoefenaars wekt en kweekt, die haar en hem tot eere zullen blijven strekken, ook in het opvolgend geslacht, dat wederom in hun spoor op de schreden van een zoo grooten voorganger door hen zal gevormd worden. — In 1848 leverde Prof. Mulder bijlagen tot de *levensschets* (door Sloet tot Oldhuis) van den talentvollen *Vorselman de Heer*; — in 1848 eene voorrede bij Dr. Gunning's vertaling uit het hoogduitsch van Stöckhardt: *de scheikunde van het onbewerkte land en de bewerktelande rijk*; — in 1849 een voorwoord bij de vertaling (naar het engelsch) der *Sporen van de natuurlijke geschiedenis der schepping*, door Dr. van den Broek. — Het tiende of laatste stuk completeerde, in 1850, de door Mulder in 1843 aangevangen *proeve eener algemeene physiologische scheikunde*; terwijl dat zelfde jaar ook nog van hem in het licht zag verschijnen een viertal wetenschappelijke vertoogen, als: *de suikerwet aan de scheikunde getoetst*; — *een vergelijkend onderzoek van suiker met en zonder stoom*; — *de wet op het zout, aan de scheikunde getoetst*; — en de *veertienjehooft*. — Het jaar 1851 was minder vruchtbaar aan wetenschappelijke proeven, dan wel aan eene politieke bijdrage en poging van den grooten scheikundige, om, zoo mogelijk, ook op het toneel der staatkunde het vaderland nuttig te kunnen zijn. In verband daarmee beschouwde men den *open brief aan den heer Mr. J. R. Thorbecke*, die zekter eerder vergeten zal worden, dan des hoogleeraars verschillende brochuren van 1851: over de *ontleding van gegradeerd water*; — over *afkoop van het graadewerk, te Kalwijk*, met afzonderlijk uitgegeven bijlage; — en over het *zeewater en het zout, in verband tot nijverheid en wetgeving* beschouwd. — Nog werd in dat zelfde jaar *Schielders boek der Natuur*, onder toezigt van den hoogleeraar Mulder, door Altheer, naar de 5e hoogduitsche uitgave bewerkt. — Even vóór den staatkundigen storm van 1854, die echter te goeder ure in tijds weér afdroef, gaf de hoogleeraar in het licht zijn *advies omtrent het gemeekundig onderwijs, ingediend aan zijne medeliden der commissie, door den koning, den 25 julij 1848, benoemd*. — Daarop volgde, den 1 januarij 1854, een vertoog over de *voeding der Nederlanders*; — en eindelijk, in 1855: *de wijn, scheikundig beschouwd*. — Mulder scheen, van dit sterk wonden tijdstip af, naar rust te verlangen. Zoo min als van ieder ander geleerde, was zijn hoofd of zijn gemoed voor politieke woelingen, met telkens afwisselende eb en vloed, inzerigt of geschikt. — De koning had hem, tijdens hoogstdezelfs heugelijk bezoek der stad Utrecht, in den herfst van 1854 de ster der Eikenkroon-orde op de borst gescheit, naast de Poolster van Zweden en het Kommandeurskruis van den Nederlandschen Leeuw. — De waro vereerders van den grooten man betreunden zóó zijne voor hem zelfden en voor de wetenschap beiden hoogst gevaarlijke iumenging in zaken van

voorbijgaand belaug, en sloegen met innige smart zijne terugtrekking van het toneel der intellectuele handeling gerad. Eindelijk, daar keerde de *Scheikundige* op zijn glansrijk standpunt terug, en vond de wetenschappelijke wereld een vernieuwd blijk zijner krachtige wederopleving voor de chemie in een deel *scheikundige verhandelingen en onderzoekingen*, die te Rotterdam, bij zijn gewonen uitgever Kramers, verleden jaar in het licht verschenen. — Die Mulder waarlijk hoogschatten en hoogwaarderen, wegens zijne even grenzenlooze als grondige kennis, wenschen niets variger, dan dat een zoo ééning groot man zich zelven moge blijven handhaven op de schitterende hoogte, hem door de Voorzienigheid vergund, tot nut zijner land- en tijdgenooten, tot roem voor zich zelven en van zijne twee zonen: Dr. Louis Mulder, die aan het atheneum van Deventer de botanie, en Dr. Eduard Mulder, die aan de koninklijke academie voor civile ingenieurs te Delft de scheikunde onderwijft, en welke beiden, op hanne beurt, streven, om den schoonen naam, dien zij voeren, den naam van hunnen onsterfelijken vader, met eere voor het oog van geheel Europa, dat er met welgevallen op staart, op te houden. (2.)

Franciscus Cornelis Donders

werd den 27 mei 1818 te Tilburg, in de provincie Noord-Brabant, uit zeer achtenswaardige ouders (Jan Francis Donders en Agnes Elisabeth Heg) geboren en wegens zijnen hoogst-gelukkigen aanleg al vroeg voor de studie bestemd. Behalve het nederduitsch, en de fransehe, hoogduitsche en engelsehe talen, welke hij spoedig aanleerde, werd hem ook het grieksch en het latijn aigen, in welke laatste taal hij zulk eene vlugheid van gebruik wist te verwerven, dat zeker niemand zich gemakkelijker in zijne moederspraak zal uiten, dan hij in den rijken toonval van het oude Latium. Verder méér dan gewoon toegerust met alles, wat ter inleiding van hoogere studien vereischt wordt, trad hij den 11 oktober 1836 de loopbaan van kweekeling bij 's rijks-hospital in, en werd na ruim drie jaren studie den 19 februarij 1840 tot officier van gezondheid 3e klasse benoemd, en vier jaren later, den 18 julij 1844, in diezelfde betrekking tot de 2^e klasse bevorderd, nadat hij reeds den 13 oktober 1840 met grooten lof (*magna cum laude*) aan Leydens hoogeschool, op eene dissertatie, houdende *observationes anatomico-pathologicae de centro nervoso*, als medicijn doctor was gepromoveerd. — Het kon niet missen, of op zulk een uitstekend talent moest weldra hoogere aandacht vallen, en het was vooral de beroemde scheikundige professor Mulder, sedert 1841 te Utrecht als hoogleeraar opgetreden, die den wakkeren officier van gezondheid ganre eenen ruimeren werkkring wenschte te verschaffen, waaraan echter — wegens Donders dienstpligtigheid aan den laude — eerst in 1847 gevolg kon worden gegeven. wanneer, den 15 oktober, de uitstekende militaire arts op 39 jarigen leeftijd met het ambt van buitengewoon hoogleeraar aan de academie van Utrecht bekleed, en hem den 29 dier zelfde maand een eervol ontslag uit die dienst van het leger verleend werd. — Reeds sedert 1845 trad Donders door middel der drukpers ook als bekwaam oorspronkelijk schrijver over wetenschappelijke onderwerpen in het openbaar op, en wel met een *blik op de stofwisseling van het epitelurische leven, als bron der eigene warmte van planten en dieren*, eene voorlezing, welke hij te Utrecht in het natuurkundig gezelschap gehouden had. — Te zamen met de heeren militaire artsen Ellerman en Jansen gaf hij dat zelfde jaar eene 2^e serie in 't licht van

het *Nederlandsch lancet*, welk werk door hem tot in 1854, met tien jaargangen, werd voortgezet. — In 1848 verscheen zijne *harmonie van het dierlijk leven, als de openbaring van wetten*. — In 1852 ontving men zijne *voedingsbeginselen, of grondslagen eener algemeene voedingsleer*, terwijl een jaar later de physiologische wetenschap door hem (in vereeniging met den talentvollen militair arts en docent bij 's rijks-kweekschool voor militaire geneeskundigen, Dr. F. A. Bauduin) verrijkt werd met eene *handleiding tot de natuurkunde van den gezonden mensch*, ten gebroek bij het onderwijs aan bedoelde school, welk uitmuntend werk echter tot dus verre onvoltooid is gebleven. — In 1854 deelde hij zijne denkbeelden mede over: *De accijnsen op 't getracht en op 't genaau, uit het diastetische oogpunt toegezicht en vergeleken*. — Van zijn met Dr. W. Berlin in 1858 aangevangen *Archiv für die holländischen Beiträge zur Natur- und Heilkunde* zien reeds twee deelen het licht. — Op het gebied der vertaling leverde Donders eene overzetting uit het *engelsch* naar de van het hoogerduitsche handchrift bezorgde uitgave van Gregory's *dierlijke scheikunde, of bewerktuigde scheikunde, toegepast op physiologie en pathologie*. — 1842. — Uit het hoogerduitsch bewerkte een voorzag bij met aantekeningen (1847 en 1848) *Rueste's leerboek der ophthalmie*, in 2 deelen, — terwijl hij, met Dr. Jansen, uit Wagner's *handwörterbuch der Physiologie* eene vertaling van Vogels *verhandeling over de ontsteking en hare uitgangen* leverde. — 1843. — Met *vooreelden* verrijkte hij in 1850 Peelen's vertaling uit het hoogerduitsch van Hyrtl's *Leerboek der ontleekunde van den mensch*; — en, in 1856, Dr. Imans overzetting van het *Handboek der oogheekunde* door Seitz. — 'In daar een vlugtig overzicht van wat Donders, in ongeveer twintig jaren, voor de genees- en heilkundige wetenschap, zoo praktisch als theoretisch verrigtte. — Doch, daar is méér. Door zijne buitengewone gemakkelijkheid van opvatting, mededeeling en vooral uiting in onderscheidene talen, werd voor hem het verkeer met vreemde geleerden en het bezoeken van Europa's hoofdsteden eene zeer rijke bron van kennis, en streefde tevens zijn onvermoeid werkmakende geest, om wat hij elders goeds had opgemerkt en angetroffen, immer van toepassing te maken op zijnen eigenen werk- en levenskring, tot nut der menschheid en van de nederlandsche wetenschap. Het is in 't bijzonder aan die edele bedoelingen en pogingen toe te schrijven, dat in den loop van het jaar 1858 te Utrecht door den hoogleraar is tot stand gebragt een naar al de eischen der ophthalmie ingerigt *verpleeggesticht voor ooglijders*, hetzij uit den min-, of geheel onvermogenen stand, en welk philanthropisch etablissement tevens eene hoogst eigenaardige kweek- en oefenschool is voor jonge geneeskundigen, die zich meer nitsluitend aan dien hoogst-belangrijken tak der heilkunde wenschen toe te wijden. — De academie van Utrecht heeft in den aanvang van dit jaar door het verleenen van den doctoren-titel in de heilkunde haren genialen hoogleraar een vernieuwd blijk gegeven, dat zij zijne groote verdiensten, ook op dit terrein, waardeert, en eene openbare hulde waardig schatte. Darenboven schonk de koning professor Donders, in 1854, met den rang van gewoon hoogleraar, het ridderkruis der orde van den Nederlandschen leeuw, en in 1859 de commandeurs-versierselen der orde van de eikenkroon. — Onder de geleerden, die Nederland in den vreemde, geheel de wetenschappelijke wereld door, ook als lid van een aantal genootschappen, tot duurzame eer verstreken, bekleedt Franciscus Cornelis Donders eene aanzienlijke plaats.

(8.)

Ida Pfeiffer.

Wie kent haar niet, de vermaarde reizigster, die na alle bekende en zelfs nog onbekende landen der aarde bezocht en meer dan 150,000 mijlen ter zee en 20,000 engelsche mijlen te land afgelegd te hebben, zonder andere middelen, dan die zij eerst met de grootste spaarzaamheid had moeten verwerven, op den 23 oktober 1858 in hare geboortestad Weenen ten gevolge eener ongeneeslijke ziekte den laatste adem uitblies, en den naam naliet van eene der merkwaardigste vrouwen geweest te zijn.

Ida Pfeiffer werd op den 15 oktober 1797 te Weenen geboren, stamde uit de niet onbemiddelde familie Keijer af en ontving eene voor dien tijd zeer goede opvoeding. Reeds in hare kinderjaren legde zij eeneen veel meer mannelijken dan vrouwelijken aard aan den dag, dat zij, met hare broeders opgroeiende, in hun leeren en spelen deelde, en zich door eeneen levendigen, vatbaren geest en door eeneen aangeboren vasten wil onderscheidde. Zelfs ging hare neiging tot mannelijke bezigheden en uitspanningen zoo ver, dat zij dikwijls in jongensklederen met de knapen stoede en hare broeders leerde exerceren. Te midden dier jongensspelen en lichaams oefeningen bezat zij eeneen onverzadelijken leeslust, en koesterde zij overeenkomstig haar karakter eene hartstogtelijke bewondering voor die helden der oudheid, die zich door moed en geestkracht hadden doen kennen. Zij dweepte met Leonidas, Mucius Scaevola, Brutus en Cato, en zelfs in gevorderde jaren sprak zij nog dikwijls van hare onbegrensde geestdrift voor de helden der geschiedenis, die zoo ver ging, dat zij gaarne, volgens hare eigene bekentenis, in hare jonge jaren tegen Napoleon, in mansgewaad vermomd, ten strijde getogen zou zijn, ten einde zich eeneen onsterfelijken naam voor de vaderland te verwerven. Toen in het jaar 1809 de Franschen te Weenen kwamen, had hare moeder de grootste moeite, om het twaaljarige meisje te beletten, haren afkeer van Duitschlands tiran, Napoleon, op de openbare straat door woorden en daden lueht te geven; en de geschiedenis van Wilhelm Tell maakte op haar zulk eeneen indruk, dat hare moeder haar eens met eeneen appel op het hoofd aantrof, naar welken zij hare broeders met pijlen liet schieten. Reeds toen vertoende zij de sporen van den krachtigen wil, die haar in latere dagen eene wereldvermaardheid verschaffen zoude.

In latere jaren, toen zij tot maagd opgroeide, toonde zij eeneen grooten lust voor de aardrijkskunde en het lezen van reisbeschrijvingen. Doch ook legde zij zich met ijver toe op de roeping eener toekomstige huisvrouw, en onderscheidde zich daarin door ernst, doorzigt en behoudendeheid. In het jaar 1820 huwde Ida den advocaat Pfeiffer te Weenen; doch in dien rampspoedigen echt, zonder liefde van hare zijde aangegaan, en waarbij zij haar belangrijk vaderlijk vermogen inboette, vond zij noch geluk, noch rust. Eindelijk scheidde zij formeel van haren echtgenoot, die zich in Gallicie vestigde, terwijl zij met hare twee zonen Oscar en Alfred Weenen tot hare verblijfplaats koos. Aan de opvoeding van deze beide zonen wijdde zij zich nu geheel en al toe, en het diepe gevoel van moederplicht, dat haar geheel bezielde, weerhield haar, om aan de neiging haars geestes, die om vreemde landen te bezoeken, toe te geven.

Naauwelijks echter hadden hare zonen een beroep gekozen, zoo dat zij in staat waren voor zich zelven te zor-

gen, of de oude neiging ontwaakte weder met kracht in haren geest en zij begon met ernst aan de uitvoering van haar plan te denken. Daartoe bespaarde zij al het geld, dat zij naar eenigzins missen kon, en toen zij aldus eene som van 1,000 florijnen bijeen gebragt had, verliet zij, na het maken van de noodige beschikkingen, op den 22 maart 1842, en dus in den ouderdom van bijna 45 jaren, Weenen, om de reis naar Jeruzalem te aanvaarden.

Eerst begaf zij zich naar Konstantinopel, trok door Klein-Azië naar het Heilige land, bezocht de Doodse zee, den Libanon, Damascus, Baalbeck, en keerde over Egypte, Sicilië en Italië naar Weenen terug, waar zij in december van hetzelfde jaar aankwam. Op dringend verlangen harer vrienden gaf zij eindelijk, ofschoon met tegenzin, hare nauwkeurige aantekeningen en reisontmoetingen in het licht, onder den titel van: „Reis van eene Weener-vrouw naar het heilige land“ (waarvan in 1856 de vierde druk verschenen is), en opende daarmee hare loopbaan als schrijfster, ofschoon zij steeds bleef verklaren, den naam van schrijfster niet waardig te zijn. Hoewel het werk geestins door stijl, gedachte of wijze van voorstelling uitmunt, vond het echter gereeden afstrek, omdat het publiek in de stoute reiziger belang stelde en in de eenvoudige wijze van voorlragt, die van zuivere, onvervalschte waarheid getuigde, behagen schiep.

De goede ontvangst van haar werke stelde haar binnen korten tijd in staat om eene nieuwe reis te ondernemen; thans wist zij echter in het noorden de grootsche natuurtooneelen bewonderd. Op den 10 april 1845 begaf zij zich alzoo weder op weg, en reeds op den 16 mei zette zij, na een kort verlijf te Kopenhagen, op IJsland den voet aan wal. Zij doorkruiste dit eiland in alle rigtingen, zag de verhevene Geiserbronnen, besteed met groote moete en gevaren den Hecla, en keerde in juli 1845 op een vliegend vaartuig naar Kopenhagen terug. Van daar deed zij nog een uitstapje naar Christiania, Stokholm, Upsal en de Ijermijnen van Danemora, en zag op den 4 oct. 1845 hare geboortestad weder. Deze togt werd door haar beschreven in het werk: „Reis naar het Scandinavische noorden en het eiland IJsland“ (2 dln. Pesth. 1846), hetwelk insgelijks goeden afstrek vond. Het honorarium voor deze belangrijke reisbeschrijving, die wederom door eenvoudigheid en getrouwe waarheidsliefde uitmuntte, zoo wel als de ophreugst der natuurvoortbrengselen, die zij in het noorden had verzameld, legde den grond tot eene nieuwe reis; want met elken nieuwen togt klom de moed en de lust der onversaagde vrouw, die op hare reizen reeds eene groote ervaring had opgedaan, en eene bijzondere gevatheid had verkregen om de meest geschikte en goedkoopste reisgelegenheden op te sporen. Het was haar ondoenlijk, langer dan éénen winter te Weenen te blijven; daarom verliet zij op den 1 mei 1846 die stad en begaf zich naar Hamburg, om van daar eenen togt rondom de wereld te ondernemen! Op den 25 juni verrok zij op eene kleine deensche brik naar Brazilië, en kwam eerst op den 16 sept. te Rio Janeiro aan. Van hier deed zij kleine togten door het binnenland, alwaar de wederen der tropische natuur op haar vaarbaar gemoed den diepsten indruk maakten, en zij zou bij rene drie gelegenheden onder het mes van eenen ontvlugten neger gevallen zijn, zoo er in het oogblik van het uiterste gevaar nog niet tijdig hulp gekomen ware. In dec. 1846 verliet zij de hoofdstad van Brazilië weder, zeilde op den 3 febr. kaap Hooru om en kwam op den 2 maart 1847 te Valparaiso. Hier maakte de spansche bevolking op haar den ongunstigsten indruk, waarom zij zich spoed-

dig weder scheep begaf, den grooten Oceaan overstak, en in het laatst van april op Otaheite landde. Zij werd daar aan koningin Pomare voorgesteld, en ergerde zich ten hoogste over de grenzenlooze zedeloosheid der bewoners, die de fransehe beschaving onder deze natuurkinderen had gebragt. Van Otaheite rigtte zij zich naar China, landde in het begin van juli te Macao, en bezocht Hongkong en Canton. In laatstgemede stad was zij echter spoedig genoodzaakt, hare uitstapjes in het hemelsche rijk te staken, dewijl zij gevaar liep door het chineesche gepeupel mishandeld te worden. Weldra zette zij alzoo haren togt in westelijke rigting voort, bragt een kort bezoek op het eiland Singapore en landde in oktober op de kust van Ceylon. Dit schoone eiland bezocht zij in al zijne deelen en zag bij die gelegenheden Colombo, Candy, enz. Van hier stak zij naar het vaste land van Indië over; zij doorreide de presidentschappen Madras en Calcutta, in welke laatste stad zij zich langen tijd ophield, woonde er eene tijgerjagt en de verbranding eener indische vrouw bij, schroomde geene moeite en gevaren om eene nauwkeurige kennis van de zeden en gebruiken dezes lands, dat kort na haar vertrek met zoo veel bloed gedrenkt zou worden, te verkrijgen, en onderzocht ook vooral den toestand der godsdienstige engelsche zendingen in Indië, waarvan zij in hareu eenvoudigen stijl als onpartijdig ooggetuige berigten mededeelt, die ons genoegzaam verklaring geven van al de gruwelen, die aldaar naderhand gepleegd zijn. Van Calcutta stevende zij op de Ganges naar Benares, zij zag de bonnwallen van Sarнат, was in Allahabad, Cawnpore en Delhi, en begaf zich over Indore naar Bombay, waar zij, na de beroemde overblijfselen der indische oudheid te Elephanta en Salsette, van Adjunta en Ellore bezocht te hebben, zich weder scheep begaf, om het binnenland van Perzie te bezoeken. Wel kwam zij te Buschir aan, doch binnenlandsche onlusten en het rondzwerven van talrijke rooverborden belleten haar om verder naar het oude Babylonie en Assyrie door te dringen, waarom zij zich naar Mesopotamie wendde, den Chat al Arab opvoer, Bagdad, Ctesiphon en Babylon bezocht, en met eene karavaan eerst te Mosoul en vervolgens te Tebris aankwam. Vreeselijk was het lijden, dat zij op dezen togt had doorgestaan, en alleen een ijzersterk gestel, gelijk deze vrouw bezat, was in staat om daaraan het hoofd te bieden. Zelfs wilde de engelsche consul te Tebris in het eerst niet gelooven, dat eene vrouw geheel onverzeld en zonder kennis van de landstaal door deze landstrekken zulk eenen gevaarlijken, bijna onbegrijpelijken togt had afgelegd.

Van Tebris begaf Ida Pfeiffer zich in augustus 1848 naar Armenie, Georgie en Mingrelie; zij had op deze reis gelegenheid om de russische toestanden van de ongunstigste zijde te leeren kennen, en reisde over Redout-Kald en Anapa naar de Krim, als of het bare bestemmings was, om alle plaatsen te zien, die kort na haar vertrek zulk eene wereldvermaardheid zouden verkrijgen. Over Odessa en Konstantinopel wendde zij zich naar Griekenland en de Ionische eilanden, en na deze streken naauwkeurig gale geslagen te hebben, ging zij over Triëst naar Weenen, waar zij op den 4 nov. 1848, weinige dagen na de innuming der hoofdstad door het leger van prins Windischgrätz, aankwam.

Deze reis om de wereld, waarop zij 2,760 engelsche mijlen te land en 34,930 zee mijlen te water afgelegd had, verspreidde den naam der koene reizigerster door geheel Europa. Alle dagbladen spraken van haar als van een wonderbaar verschijnsel; en misschien werkte deze open-

bare toerijching nog mede, om haar tot nieuwe togten aan te sporen. De groote menigte van natuurvoortbrengselen, die zij uit alle oorden der aarde had medegebracht, werd aan de voornaamste museums verkocht; want ofschoon zij niet met de verischte kennis was toegerust, om hare reizen tot een wetenschappelijk doel dienstbaar te maken, hield zij zich bestendig met het opzamelen van voorwerpen van ethnographisch belang en natuurvoorwerpen bezig, en liet zich ook daarvan niet afschrikken, wanneer het bleek, dat zij somtijds slechts alledaagsche en dingen zonder waarde had medegevoerd. Nogtans had zij langzamerhand eenen tact verkregen om die belangrijkheid te gissen, en was zij vooral door het vangen van insecten en kleine vogels voor de groote europesche museums van een onberekenbaar nut. Kort na hare terugkomst begon zij ook haar dagboek in orde te brengen, en in 1850 verscheen te Weenen hare: „Reis eener vrouw om de wereld,” in 3 deelen, die in onderscheidene talen vertaald werd.

In weerwil van haar dikwijls genit voornemen en van den aandrang haar vrienden, om na zoo veel onzwerfens eindelijk van hare vermoeyensissen voor goed uit te rusten, kon Ida Pfeiffer in de huiselijke rust geene bevrediging vinden, en besloot zij tot eene nieuwe reis, waartoe de oostenrijksche regering haar 1.500 gulden schonk, die echter, verenigd met al, wat zij bij rikander kon brengen, op verre na niet voor hare grootsche onderneming toereikend waren. Op haar gelukkig gesterne vertrouwen, verliet zij op den 15 maart 1851 Weenen, om te Londen eene gelegenheid tot de verdere reis af te wachten, zonder daarbij een hepaald doel te hebben, naar welke hemelstreek zij zich rigten zoude. In het laatst van mei zeldte zij van Londen uit, kwam op den 11 augustus in de Kaapstad aan en wisselde, of zij naar de binnenlanden van Afrika of naar Australië zou reizen. Van beiden werd zij door hare geringe geldmiddelen terug gehouden; daarom maakte zij van eene scheepsgelegenheid gebruik om Singapore voor de tweede maal te bezoeken, en begaf zij zich van daar naar Serawak op Borneo, waar sir James Brooke haar op de vriendelijkste wijze ontving. Van hier deed zij zeer goedaartige uitstapjes in het binnenland, waarbij zij het behoud van haar leven onder de Dajakkers alleen aan haren moed en hare koelbloedigheid te danken had, en bereikte onder talrijke gevaren en verschrikkingen Pontianak. Geheel hare reis door den indischen Archipel werd door voorkomende der hollandsche officieren en ambtenaren gekenmerkt, en zij kan in haar laatste werk „Mijne tweede reis om de wereld,” (Weenen, 1856, 4 dl.) het nederlandsche gouvernement daaromtrent niet genoeg lof toezwaaijen. Op Java werd zij door den toenmaligen gouverneur-generaal Duyvaer van Twist in zijne residentie genoodigd, en door de eerste ambtenaren van al het benoedigde voor hare reis voorzien. Uit deze hoofdstad van Nederlands Indië ondernam zij volgens hare eigene verklaring den belangrijkste togt, dien zij ooit heeft ondernomen; want zij begaf zich naar Padang op Sumatra, en drong van daar te voet, door slechts éénen gids vergezeld, in de binnenlanden der menschenetende Batakkers door, waar zij den dood alleen door hare tegenwoordigheid van geest ontging. Alles, wat zij van hare verdere reis door de eilanden van den indischen archipel verhaalt is ten hoogste merkwaardig en voor den nederlander dubbel belangrijk.

Een amerikaansch reiziger bood haar vrijen overtocht naar Californië aan, en zo kwam zij op den 27 sept. 1853 te San Francisco, om daar de goudwasscherijen aan de

Sacramento en de naburige indianen-stammen te zien, welke laatsten zij niet zoo ruw en onbeschaafd vond als het schuim en uitschot der beschafte wereld, dat op den bolevan van het goudland verenigd was. In het laatst des zelfden jaars vertrok zij weder te scheep naar Panama, van daar naar Callao en Lima, en werd nu slechts door de onveiligheid der wegen belet om de Cordilleras over te steken. Zij ging alzoo per stoomschip naar Guayaquil en trok toch zeer nabij den Chimborasso den rug der Cordilleras over, eene hoogte van 14 à 16.000 voet. Bij deze gelegenheid genoot zij het zeldzame sehouspel van eene uitbarsting van den vulkaan Cotopaxi, een geluk, dat Alexander van Humboldt haar later zeer benijdde. — Op den 3 april 1854 bereikte zij Quito, doch moest hier haar plan, om dwars door Z. Amerika naar de oostkust van Brazilië te reizen, opgeven, en alzoo nogmaals over de Cordilleras naar Guayaquil terug keeren. — Op het einde van mei trok zij van Panama de landenge over, zeldte van Aspinwall naar Nieuw-Orleans, reisde verder de Vereenigde Staten door, zag de groote canadase zee-meren en bewonderde den grooten waterval van Niagara. Na een uitstapje in Canada hield zij zich nog eenigen tijd te Nieuw-York, te Boston enz. op, ging toen weder scheep en kwam den 21 nov. 1854 te Liverpool aan. Nogtans was hare tweede reis om de wereld hiermede niet afgelopen. Een hrer twee zonen was op San Miguel, een der Azorische eilanden, gevestigd, en hem bragt zij een bezoek. Hier vertoefde zij van januarij tot mei 1855 en keerde toen over Lissabon, Southampton en Londen naar Weenen terug.

Ook van deze ruim vierjarige wereldreis bragt zij eenen rijken sebat vogels, insecten, schelpen en andere voorwerpen mede, die in de aanzienlijkste kabinetten hunne plaats vonden. Allerwege werd zij met de grootste achting en eerbewijzen ontvangen, en zelfs de eerste geleerden beoonden haar hunne hulde. Op voortdurf van A. van Humboldt en Karel Ritter, den grooten geograaf, werf Ida Pfeiffer in 1856 tot eerelid van de koninklijke anrijkskundige maatschappij te Berlijn benoemd, en de koning van Pruisen schonk haar de gouden medaille voor wetenschap en kunst. In weerwil van deze eerbewijzingen bleef echter de merkwaardige vrouw altijd haar bescheiden en zelfstandig karakter bewaren.

Na de terugkomst van hare vroegere reizen had zij telkens het voornemen gekoesterd om rust te nemen en hare omzwerfingen als afgelopen te beschouwen, doch thans dacht zij er geen oogenblik aan. Zij begreep, dat ook zij werkelijk nut stichtte voor de wetenschap, en wilde daaraan nu ook hare laatste krachten wijden. Daarom vestigde zij nu haren blik naar het nog nabij geheel onbekende Madagaskar, en vertrok, niettegenstaande Humboldt haar zulks ten sterkste afried, in mei 1856 derwaarts over Berlijn en Parijs, waar zij tot eerelid van de Société géographique benoemd werd. Hier vernam zij echter zulke schrikwekkende berichten van Madagaskar, dat zij haar voornemen vooreerst uistelde en liever nogmaals den indischen archipel bezocht. Aan de Kaapstad gekomen, werd zij evenwel door zekeren franschman, Lambert, opgezocht, die haar voorsoleg om gezamenlijk den togt naar Madagaskar te ondernemen. Met blijdschap vatte zij nu haar eerste plan weder op en ging dadelijk met Lambert naar het eiland Mauritius, waar de franschman gevestigd was, en waar alle toebereidselen tot de reis gemaakt werden.

Deze reis was zeer ongelukkig. Lambert was reeds in 1855 op Madagaskar geweest en had toen met Rakoto,

den trouwserfgenaam, een naauw verbond van vriendschap gesloten. Naar de berigten van Ida Pfeiffer was deze prins Rakoto een voortreffelijk mensch, die het wreede regeringsstelsel zijner moeder Kanavalo verfoeide en het eiland voor het echristendom wilde openstellen. Hij had daartoe met Lambert liet plan beaamd, om de oude koningin van den troon te stooten en zelf het bewind te voeren. Deze aanslag mislukte door het verraad der engelsche zendingen, die alles aan de koningin openbaarden, en toen nu Ida Pfeiffer in de hoofdstad Tananarive aankwam, werd zij met Lambert wel eerst allervriendelijkst ontvangen, doch kort daarna door de wreede koningin gevangens genomen, die hen na eene harde gevangenschap van 14 dagen nít het land verbande. Door een gewapend geleide werden de beiden ongelukkig gedurende 53 dagen, die de reis van Tananarive naar de zeeplaats Tamatave duurde, op de onbeschofte wijze behandeld en van alle gemakken beroofd, zoo dat zij, dagelijks door de koorts gekweld, in den beklagenswaardigsten toestand aan de zee kust aankwamen en eindelijk doodziek Mauritius bereikten. De gezondheid der zestigjarige reiziger was door deze wreedaardige behandeling geheel ondermijnd, en toen zij met een ziekelijk en uitgeput ligchaam over Engeland, Hamburg en Berlijn naar Weenen terug keerde, ging zij slechts haren dood te gemoet, die op den 28 oct. 1858 voorviel.

Ida Pfeiffer was eene buitengewone vrouw, begaafd met eene vastberadenheid en geestkracht, die men maar zelden bij anderen aantreft. Eenvoudigheid en nederigheid waren kenmerken van haar karakter. Haar voorkomen maakte weinig indruk, zoo dat velen niets dan eene alledaagsche vrouw in haar zagen; zij was klein, tamelijk mager, door vermoedens en ellende eenigzins gebogen, en bezat een kalm en rustig gelaat; maar onder dit bedaarde uiterlijk verborg zij eenen krachtigen en onhalgzamen geest, die soms in stugheid ontsaarde. Het was uiterst moeilijk haar van overtuiging te doen veranderen, of een door haar opgevat plan aan het wankelen te brengen; maar hare geestkracht, hare volharding, hare lijdzaamheid in gevaren en lichaams-smart, hare schrauderheid met eenvoudigheid gepaard in gevarrijke toestanden, dit alles vormde een karakter, dat geschikt was om iets groots te ondernemen. Tot hare in het oog vallende zedelijke eigenschappen behoorde voorts een streng plichtgevoel, dat door niets aan het wankelen was te brengen. Zij was door en door waarheidsliefde en trouw; immer kwam zij hare beloften na, en nooit sprak zij onwaarheid; daarom zijn de berigten van de landen, die zij doorreisde, zoo hoogst belangrijk. Daarbij bezat zij eenen onafhankelijken geest, die niet wist te buigen, noch te vleijen, ja, zich met norsheid tegen elke aristocratische aanmatiging verzette. Daarentegen was zij vriendelijk in de kringen, die haar aangenaam waren, en zeer weldadig jegens de armen, ook toen zij in bekropene omstandigheden verkeerde. Opschik en fraasje kleederen waren haar geheel onverschillig, en voor sieraden had zij geenen penning veel. Te betrennen is het slechts, dat hare kundigheden in de natuurwetenschappen zoo beperkt waren, waardoor zij aan de wetenschap niet al het nut heeft aangebragt, dat zij haar door hare reizen had kunnen verschaffen. Evenwel is dat gene, wat zij voor haar gedaan heeft, geenszins gering te achten, vooral daar zij op hare latere reizen zekertijl ten doel had, om haar te verrijken en te bevoordeelen, en door hare getrouwe berigten menige verkeerde voorstelling en onwaarheid aan het licht bragt. Wat ook sommigen over haar rusteloos onzwerfen mogen oordeelen, zoo zal toch ieder moeten

erkennen, dat Ida Pfeiffer, in het verloop van eeuwen, als een der zeldzaamste verschijnselen kan aangemerkt worden.

Karel Ferdinand, Graaf Buol Schauenstein,

de tegenwoordige bestuurder der buitenlandsche staatkunde van het keizerrijk Oostenrijk, staat af uit een ridderslijk geslacht uit Graaubunderland, dat reeds vroeg in den naburigen keizerlijken staat dienst zocht, en ook op veelvoudige wijze vond. Keizerlijke gunst verhefde familie in 1649 in den rijkandel, in 1690 tot den stand der rijks-vrijheeren, en in 1742 erfde een Buol van zijnen oom, den oostenrijkschen veldmaarschalk graaf Frans Thomas van Schauenstein, naam en goederen. De vader van den thans levenden vertegenwoordiger der familie, Johannes Rudolf, vertegenwoordigde Oostenrijk aan verschillende kleine hoven en bij den rijksdag in Regensburg, en was daarna van de stichting des duitschen bonds af tot 1823 presidialgezaant bij den bondsdag. Hij stierf in 1834 als staatsminister en president der hofcommissie te Weenen. Zijn zoon Karel Ferdinand is op den 17 mei 1797 geboren; hij betrad reeds in jeugdigen ouderdom de diplomatische loopbaan, klon, bij verschillende gezantschappen aangesteld, (hij was onder anderen secretaris van legatie te 's Gravenhage en later gezantschaps-attaché te Parijs en gezantschaps-secretaris te Londen) steeds hooger op de ladder der diplomatieke hiërarchie, en werd in 1828 gezant te Carlsruhe, bekleedde vervolgens van 1838 af denzelfden post in Stuttgart, en betrad het terrein der hoogere politiek eerst in 1844, toen hij als vertegenwoordiger van Oostenrijk naar Turijn ging, na eerst den titel van geheimraad ontvangen te hebben. Te Turijn had hij ruimschoots gelegenheid om bewijzen van diplomatieke scherpsinnigheid, taet en waardigheid te geven, toen Piemont, door de italiaansche beweging voortgeleid, plotseling de laag bestaand hebbende naauwe verbanden met Oostenrijk verscheurde, en tegen dit rijk de van der italiaansche volksafhankelijken opstak. Buol liet zich door de sardinische politiek niet misleiden, doch verliet Turijn eerst na de oorlogverklaring van den 23 maart 1848, en werd nog op het einde deszelfden jaars met den gewigtigen post van gezant te Petersburg belast. Met uitzondering van den korten tusschentijd der tot niets leidende duitsche conferentien van Dresden, waarbij Buol tweede oostenrijksch gevolmagtigde naast vorst Schwarzenberg was, bleef hij dit ambt drie jaren lang bekleeden, en wel in eenen tijd, die voor Oostenrijk met gevaren bezwangerd was, en het werkelijk niet gemakkelijk viel, om met behoorlijken nadruk eenen staat te vertegenwoordigen, die tot de ten onderbrenging zijner oproerige hongarische onderdanen de hulp van Rusland had ingeroepen. Ook op Duitschland oefende in dit tijdstip Rusland een beslissend overwigt, terwijl het door krijgstoerusting en Pruisen dwong, om de ondersteuning der sleeswijksche zaak te laten varen. Stellig had destijds graaf Buol in den naam van Oostenrijk al zijne krachten in het werk gesteld, om Pruisen bij de handhaving dezer nationale zaak tegen den aandrang van Rusland te ondersteunen, ofschoon van den uitslag zijner bemoeijingen niets merkbaar geworden is.

Het beleid, dat graaf Buol in zijne moeilijke betrekking te Petersburg had getoond, gaf aanleiding, dat hij omstreeks het midden van 1851 tot oostenrijksch gezant te Londen benoemd werd, waar hij even zeer eene zeer moeilijke taak te vervullen had, daar de betrekkingen

van het hof van St. James tot dat van Weenen, ten gevolge der italiaansche en hongarsche gebeurtenissen, tamelijk koel geworden waren. Zijne handelingen aldaar, waarbij hij zoo wel een scherpsinnig verstand als eenen verzoeken-geest aan den dag legde, werkten vooral mede tot eene meer vriendschappelijke verhouding tusschen Oostenrijk en Groot-Brittannië. Evenwel kon hij dien post slechts kort bekleeden, want de onverwachte dood van vorst Schwartzberg riep hem naar Duitschland terug, en in april 1852 werd hem het ministerie van buitenlandsche zaken en van het keizerlijke huis opgedragen. De taak, die hem zijn voorganger had nagelaten, was groot. In Italië had de gelukkige nitslag van den oorlog tegen Sardinië, in Duitschland de sehroomvellige houding van den heer von Manteuffel aan Oostenrijk het verloren overwigt terug gegeven; aan gene zijde der Alpen hadden de Oostenrijkers weder de legatien bezet, aan deze zijde hadden Habsburgs vanen weder tot aan de Oostzee gewapperd, en het kwam er nu op aan, om den invloed, dien vorst Schwartzberg door stonttoestaten en registreechsc vooruit dringen voor Oostenrijk verworven had, niet alleen te handhaven, maar ook uit te breiden. Nogtans bleek het spoedig, dat Oostenrijk niet opgewassen was tegen de taak, die de groote geestkracht van den overleden vorst het gesteld had. Noch de geldelijke, noch de militaire krachten waren toereikend om in Duitschland, Italië en in het Oosten te gelijker tijd eene beslissende rol te spelen, en men moest die noodzakelijk aan ééne zijde laten varen. Het kon niet anders, of zulk een scherpsinnig staatsman, als graaf Buol, moest de vanverhouding tusschen aanmatgingen en magt wel opmerken, en daarom moest het van nu af zijn doel zijn, om de eischen van de nieuwgewekte eerezucht van den keizerstaat te bevredigen, zonder offers van dien te verlangen, welke deze niet in staat was te doen. Deze taak heeft hij met buitengewone behendigheid en menigmaal met gelukkiger uitslag vervuld, dan de ongunst der bestaande betrekkingen liet verwachten.

De houding van het oostenrijksche cabinet in de ook na den dood van vorst Schwartzberg aanhoudende oneenigheden met Pruisen en gedurende het oostersche vraagstuk doet het eigenaardig karakter der staatkunde van graaf Buol het best kennen. De rustelooze begeerte, om eene even grooten invloed als Rusland op Turkije te erlangen, veroorzaakte de inmenging ter gunste der Montenegro's en de zending van den graaf van Leiningen naar Konstantinopel. Maar in plaats van, zoo als men gehoopt had, daardoor op Rusland eenig voordeel te behalen, bezigde dit het gegeven voorbeeld als verontschuldiging voor de zending van vorst Menzikoff, die bijna, en nog wel door Oostenrijks medewerking, tot definitieve vaststelling van den alleenheerschenden invloed van Rusland op de Porte geleid zou hebben. De russische plannen leden schipbreuk op lord Stratfords scherpsinnigheid en zijnen krachten invloed op de turksche staatsmannen, en de westersche mogendheden verklaarden aan Rusland den oorlog.

Oostenrijk weifelde lang, welke partij het kiezen zoude. Het was er verre van verwijderd om de wereld door de „grootte ondankbaarheid te verbazen," die vorst Schwartzberg in het verscheid had doen zien, om te bewijzen, hoe weinig Ruslands invloed in Weenen gold; maar het toonde zich in den beginne geneigd, om de gewapende neutraliteit, waarop graaf Orlov te Weenen androng, ten voordele van Rusland aan te nemen. Pruisen nam juist toen voor eenen korten tijd eene krachtige staatkunde aan, en wees graaf Orlov af, waardoor ook het weener cabinet bewogen werd om zijne stelling eene wijziging te doen

ondergaan. Het gelukte aan de bedrevenheid der oostenrijksche onderhandelaars, om door het sluiten van het aprilverdrag aan Oostenrijk de gewapende ondersteuning van Pruisen in geval van eenen aanval van de zijde van Rusland te verzekeren, en nu stelde het zich aan de verbondene cabinetten als die mogendheid voor, die over de krijgsmagt van Duitschland vrijelijk beschikken kon. Daarin vergistte zich Oostenrijk echter zeer. Toen het, zonder voorkennis van Pruisen, met de westersche mogendheden het decemberverdrag gesloten had, weigerde het berlijnsche cabinet te regt, voor de zonder zijn medeweten veranderde stelling de vroeger aangegane verplichtingen te laten gelden, en zelfs de deutsche bond sloot zich ditmaal bij Pruisen aan. Alle pogingen, om dien in beweging te brengen, waren vruchteloos; zelfs het aanbod, om de deutsche bondgenooten aan de vruchten van eenen gelukkigen oorlog te laten deelnemen, werkte niets uit. Desniettemin spaarde Oostenrijk geene beloften aan de westersche mogendheden, en handelde in schijn met dezen in volle overeenstemming. Nogtans was zijne deelneming aan de coalitie voor den oorlog tegen Rusland geenszins bevorderlijk. Wel werden de russische troepen door zijne bedreigingen gedwongen, om de Donauvorstendommen te verlaten, en alzoo van den aanvallenden oorlog tegen de Porte af te zien, en een oostenrijksch corps rukte daar nu binnen, doch dit scheen meer bestemd te zijn, om eene scheiding tusschen de werkelijk oorlogvoerende mogendheden te bewerken, dan bij eenen aanval tegen Rusland in de eerste linie te staan. Trouwens verschenen in Weenen fransche en engelsche krijgsevolmagtigden en ging een oostenrijksche naar Parijs, om gemeenschappelijke operatien af te spreken; Oostenrijk rustte zich met grooten ijver toe, bevestigde Cracau, en verzamelde een aanzienlijk corps in Zevenbergen en Gallicie; maar toen de westersche mogendheden hunne strijkrachten insgelijks tegen den Donau wilden richten, vond Oostenrijk dit krijgstooneel hoogst ongeschikt, verhinderde elke beweging in deze rigting, en voerde de kwalijkgezindheid en zelfs de mogelijkheid van eenen vijandelijken stap van Pruisen als verontschuldiging van eene werkzame deelneming in den oorlog aan.

Nog duidelijker legde Oostenrijk zijne overhelling tot Rusland op de conferentie te Weenen bij de onderhandelingen over de onzijdigverklaring der Zwarte zee aan den dag. Ofschoon het de vier punten mede ondtteekende, nam het toch geene verplichting op zich, om Rusland door dwangmaatregelen tot aanneming daarvan te bewegen, en Gortschakovs voorstellen ter bemiddeling, die ten doel hadden, om het overwigt van Rusland in de Zwarte zee achter den rug der intervenierende mogendheden ongeschonden te bewaren, beval het ten sterkste aan. Toen Engeland en Frankrijk die voor oogenoegzaam verklaarden en de conferentien van Weenen vruchteloos af liepen, werd Oostenrijk in zijnen ijver voor de westelijke alliantie trapswijze koeler, en de vermindering van zijn leger met 200.000 man gedurende den zomer deed genoeg zien, dat het niet van zins was, een werkelijk aandeel aan den oorlog te nemen.

Eerst toen na den val van Sebastopol pogingen aangevend werden om eenen afzonderlijken vrede tusschen Frankrijk en Rusland te bemiddelen en Oostenrijk van deze gevaarlijke omstandigheid berigt ontving, geraakte zijne diplomatie weder in beweging, en beval deze nogmaals de aanneming der vijf punten te Petersburg aan, waar men, zich thans geneigd tot den vrede toonde en besloot in de conferentien te Parijs deel te nemen.

Geene wankelmogelijkheid of radeloosheid, maar de moeijelijkheid van zijnen toestand drong Oostenrijk deze weifelende staatkunde op. Het kon bij eene botsing tusschen Rusland en de westersche mogendheden geen bloot toeschouwer blijven en toch maakte de staatkundige en geldelijke toestand van zijn eigen rijk het bijna onmogelijk, om eenen oorlog te ondernemen, en de in de hoogste kringen te Weenen heerschende gevoelens deden eenen oorlog tegen Rusland dubbel onaangenaam voorkomen. Aan den anderen kant bezat Frankrijk in Italie een geschikt middel, om het Oostenrijk zeer lastig te maken, als het zich met vastheid tegen de staatkundige plannen van den franschen keizer zou willen verzetten. Zoo zien wij het dan, uit staatkundig medegevoel en om stoffelijke redenen ongeuegen, om tegen het Oosten gewapend op te treden, en van den anderen kant door de staatkundige noodzakelijkheid verhinderd, om het Westen met een bepaald neen te beantwoorden, in eene staatkunde van uitvlugten bevanging, die de verlegenheden van het oogeblik verdragt, omdat het volgende welijgt redding aanbrenge kan.

Dat Oostenrijk in dezen hoogst moeijelijken toestand over het algemeen staatkundige bedoelingen bereikte, is blootelijk aan de bedrevenheid van graaf Buol te wijten. De wapening kostte het rijk wel 200 millioen guldens en 50,000 man, die gedurende den zomer in Gallicie door onstekende ziekten omkwamen; maar de vrede tusschen Rusland en de westersche mogendheden was weder hersteld, zonder dat Oostenrijk naar het zwaard had behoeven te grijpen, en het hield de Donauvorstendommen bezet, die het trouwens eerder onttruimen moest, dan het gewenscht had. Nogtans was zijne stelling op de parisische conferentie niet zeer aangenaam; Rusland was ondankbaar genoeg, om de zoede diensten, die Oostenrijk op de weener conferentie en vóór de verplaatsing van het krijgstooneel naar de Krim bewezen had, te vergeten, en het laatste ultimatum, dat de nood het dwong aan te nemen, met vijandigen wrok te vergelden. Frankrijk toonde zich koel jegens Oostenrijk, en daar graaf Cavour het eerste zedelijk ondersteund werd, durfde deze de staatkundige rampen van Italie op het congres der mogendheden bloot leggen, en de voortdurende oostenrijksche heerschappij op het schiereiland niet onduidelijk als de oorzaak daarvan aanwijzen. Zelfs de vereeniging der Donauvorstendommen, zoo verderfelijk voor Oostenrijks plannen voor de toekomst, zoo met algemeene acclamatie doorgestaan zijn, zoo niet Eugeland, dat de nieuwe vriendschap tusschen Frankrijk en Rusland wantrouwe, zich daartegen had augekeant. Zoo stond Oostenrijk na de parisische conferentie alleen, en slechts met Engeland had enige toondering plaats. Danvoor werd Oostenrijk echter door andere voordeelen schadeloos gesteld. Het had de westersche mogendheden tegen Pruisen als onvoorwaardelijke aanhangers van Rusland wantrouwend gemaakt, had het van de conferentie te Weenen uitgesloten, en zich aldaar als de eenige vertegenwoordiger van Duitschland gedragen. Nooit, zelfs niet na de catastrofe van Olmutz, was het aanzien van Pruisen in Europa dieper geraaken, en in Duitschland zelfs was het geheel door Oostenrijk overschaduwd. Tastbare voordeelen bragt euewel deze stemming in Duitschland Oostenrijk niet aan. Vorst Schwartzberg had tegen de plannen van Pruisen nog de gezamenlijke deutsche koningrijken in beweging gebragt, maar voor de plannen van graaf Buol roerden zich in Duitschland alleen de schrijvende handen der gediensstige journalisten.

Het magtige wapen, dat Oostenrijk in den najver der

deutsche middelstaten op Pruisen bezit, weet graaf Buol in den nu eens overluid, dan eens zwijgend geueerden, maar altijd voortdurende strijd tegen den noordschen mededinger met groote behendigheid te bezigen. Zag hij zich ook bedrogen, toen hij dit in den oosterschen oorlog tot ondersteuning van Oostenrijk wilde aanwenden, zoo hielp het hem des te nadrukkelijker, toen hij het van vorst Schwartzberg geëirde plan eener handelsvereeniging tusschen het tolverbond en Oostenrijk poogde door te drijven en reeds het terrein trachtte te bezetten, dat Pruisen zich na jaren lange bemoeijingen gesehapen en geleerd had als zijn eigendom te beschouwen. Zelfs de openbare meening bleef blind voor het geuaar, van de tweedragt tusschen de beide groote mogendheden ook in het tolverbond over te brengen, het daardoor zijn levensbeginsel te onnemen en het even ongeschikt voor de ontwikkeling te maken, als den deutschen bond; zij liet zich veelder door de voorspiegelingen van Oostenrijk van een rijk te willen vormen, dat met 70 millioen inwoners geheel middel-Europa omvatten zoude, winnen, — want de deutscher streeft nooit ijeriger naar de wereldheerschappij, dan waanneer hij in zijn eigen huis gene orde bewaren kan, — en leide de grootste geestdrijf voor Oostenrijks plannen aan den dag. Ditmaal bleef Pruisen echter vast staan. Het had zijne stelling door het septembervetrag met Hannover versterkt, liet aan de bondgenooten van Oostenrijk in het tolverbond de ontbinding daarvan doorscheremen, noodzaakte hen daardoor van de vereeniging met Oostenrijk af te zien, en gaf aan het laatste land slechts de belofte, om in 1860 nieuwe onderhandelingen over (olverligtingen te zullen aanknoopen. Deze sloopf toonde duideijk, hoe zelfs de trouwste bondgenooten van het weener cabinet hunne neigingen aan de magt der omstandigheden opofferen moeten, zoo dra de wedstrijd der beide mogendheden het terrein van diplomatische plagerijen verlaat en op het gebied van stoffelijke belangen overgeplant wordt, en hij gaf Oostenrijk te gelijker tijd eene even duideijklen wenk over de grenzen van zijnen invloed, als de latere weigering der deutsche staten, om zijne oostersche politiek te ondersteunen.

In al deze omstandigheden, zoo wel als later, toen Oostenrijk de staatkunde van Schwartzberg geheel liet varen en het concordat sloot, waardoor het zich wel de mogelijkheid afsneed om ooit in Duitschland de hegononie te bemagtigen, maar ook eenen band verkreeg, door welken de elkander vijandige roomschegezinde volken onder zijne heerschappij vaster aaneen gesnoerd moesten worden, had graaf Buol de verbazenste werkzaamheid en eene groote schranderheid ontwikkeld, die hem den naam van eenen doorlepen en ver vooruit zienden staatsman verworven hebben. Ook in de tegenwoordige gewigtige omstandigheden, nu de oorlog tusschen Oostenrijk en Sardinie, door Frankrijk ondersteund, is uitgebroken, geeft de staatkunde, die door graaf Buol gevolgd wordt, even groote bewijzen van de kragt zijner overtuiging en helder doozigt, daar hij de plannen van Napoleon III, om Oostenrijk door eene gewapende werkeloosheid te gronde te rigten, door eenen stouten stap, maar die door den hagehjeliken toestand van zijn vaderland dringend werd geboden, den bodem heeft ingeslagen, en zijne wapenen op sardinisch grondgebied heeft overgebragt.

De graaf is sedert 1834 gehuwd met Carolina, geboren prinses van Isenburg-Birstein, uit welk huwelijk twee dochters zijn gesproten. Van zijne drie zusters is de jongste, Sophia, met den russischen geheimraad en

vroegeren gezant te Weenen, vrijheer Pieter van Mayendorf, gehuwd 1).

De gebroeders Gey van Pittius.

Deze beide hoogstverdienelijke Nederlanders, waarvan de een na een veel bewogen leven, dat rijk was in afwisselingen en heildevaarten, thans de wel verdienende rust geniet en de ander onder de aanzienlijkste mannen van het leger nog eene der eerste plaatsen inneemt, zijn de eenige zonen van den colonel der artillerie Gey, die tijdens de jaren 1806—1809 dat wapen te veld van het contingent bij het fransche leger commandeerde, in 1807 bij het bodeg van Straalsond door het corps van den maarschalk Brune in de loopgraven door het springen eener vijandelijke bom zwaar gewond werd, en, na met de ridderorde door koning Lodewijk vereerd te zijn, zich eerst uit de werkelijke dienst moest terug trekken, doch na de inlijving van Holland in Frankrijk verplicht werd het bevel te aanvaarden over de kust-artillerie der Nederlanden. Hij was gehuwd met Louise van Pittius, dochter van eenen hoofdofficier der infanterie in hollandsche dienst. — Hun oudste zoon, Adriaan Rudolf Willem Gey van Pittius, den 1 dec. 1787 te Willenstade geboren, sloeg al vroeg de loopbaan in, welke zijn vader en grootvader, die als colonel der genie in nederlandsche dienst de eerste school in het vaderland ter opleiding van genie-officieren te Bodegraven uit eigene geldmiddelen gesticht had, zoo roemrijk volbragt hebben, en waarop ook hij met zijnen broeder zulk eene aanzienlijke rol zouden vervullen. — Reeds op twaalfjarigen leeftijd werd Adriaan op de militaire school te Breda geplaatst; 5 jaren later zag hij zich tot 2^{den} luitenant der artillerie benoemd en werd adjudant zijns vaders, met wien hij in 1806 naar Duitschland trok, om aldaar met ons contingent een werkelijk aandeel aan den strijd te nemen. Nog in hetzelfde jaar werkte hij mede tot het beschieten van Hameln, ten gevolge waarvan deze vesting moest capituleren. In 1807 hielp hij Straalsond belegeren, dat de koning van Zweden moest onttruimen, en veroverde hij bij nachtelijken overval het eiland Daenhold op de Zweden, bij welke gelegenheid hij het garnizoen gevangen maakte. Voor dit heidenfeit werd hij tot 1sten luitenant der rijdende artillerie bevorderd en voor het leger in Spanje bestemd; doch toen hij derwaarts wilde vertrekken, werd hij door koning Lodewijk te 's Gravenhage terug gehouden, om bij de militaire rijksschool de fransche cavallerie-exercitie te leeren en die met eenige andere officieren in het hollandsche leger te onderwijzen. — Na de ongelukkige inlijving in Holland vertrok hij in dec. 1810 te paard naar het groote hoofdkwartier van het fransche leger te Hamburg, en werd aldaar door den maarschalk Davoust hoogst eervol ontvangen, zoo dat deze hem zelfs met den graaf W. van Wassenaar en den commandant generaal, graaf de Pernetti, aan zijne tafel noodigde. Veertien dagen na zijne aankomst te Hamburg werd hij belast met de overbrenging van 1 miljoen francs naar het groote artilleriepark te Münden; kort daarop werd hij bij eene compagnie artillerie ingedeeld en hem het bevel over de artillerie van een fort bij Warnemünde aan

de Oostzee opgedragen, om aldaar onze kanoneerbooten en kapers te verdedigen. Terwijl hij met den generaal Baltus over de uitbreiding van dit fort in briefwisseling was, noodigde deze hem uit, om den post van adjudant bij hem te aanvaarden, en ten gevolge van dit eervol aanbod begaf hij zich naar Hamburg tot dien generaal, die het bevel over de artillerie van het groote leger tot in Polen voerde. — In het begin van 1812 brak hij met hem naar Rusland op, trok den 24 juni met 350.000 man de Memel over, redde vóór Smolensk het leven van Napoleon, door eene brandende granaat voor 's keizers voeten op te nemen en in eene diepte te verpen, werd daarvoor benoemd tot kapitein bij den staf, en te Moskou in het Kremlin tot ridder van het legioen van eer en ridder van het fransche keizerrijk verheven. — Tijdens den rampzaligen terugtogt van het leger was Gey van Pittius bij den keizer, toen na den slag van Malo-Jaroslewetz, waarin prins Eugenius met 14.000 man op 70.000 Russen van Kutasow zulk eene schitterende, maar bloedige overwinning behaalde, 6.000 kozakken onder Platow den keizer op den weg naar Kaluga onverwacht aanvielen, en door zijne escadrons de service en één regiment grenadiers van de garde terug gedreven werden, waarbij Gey eene lanssteek bekwam. Voor Smolensk stelde hij Davoust voor, om zijne infanterie den weg te wijzen, ten einde uit den bedekten weg in de stad te dringen. Na het bereiken dezer vesting zwom hij aan het hoofd van 100 pontonniers den Dnieper over, en haalde van de overzijde houtvloten ter overvoering der fransche voltigiers. Gedurende den bloedigen slag van Valutina-Gora, door Ney en de divisie van het eerste corps onder generaal Guden geleverd, bragt hij op eigen gezag eene zware reserve-batterij van 16 twaalfponders en 4 houwtisers tegenover den linker vleugel der Russen, hetwelk den algemeenen aanval der Fransen bespoedigde en hen de overwinning deed behalen. Bij Orcha voegde hij zich bij het heilige legioen, bestaande uit generals en officieren van alle rangen, en bestemd om Napoleon te dekken. Hij voerde zijnen generaal Baltus in zijne armen over eene der bruggen van de Berezina, nadat deze bevelhebber reeds zijnen piqueur, 16 bedienden en 20 paarden verloren had. Uit Thorn sloeg hij zich met 700 man infanterie en 4 drieponders van Davoust door 12.000 Russen te Bronnberg heen, en werd schier stervende te Stettin in het groote hospitaal gebragt. Na zijne aanvankelijke herstelling wilde hij zich met eene slede over de sneeuw naar Berlijn begeven, doch veranderde onder weg van plan, omdat de fransche officieren verder op door de boeren vermoord werden; hij bereikte Magdenburg, waar een nieuw artillerie-materieel voor het leger bijeen gebragt werd. — Op den 2 mei woonde hij den veldslag van Lutzen, later die van Dresden, Culm en Leipzig bij, werd in den laatste weder zwaar gewond, en bereikte onder bescherming van den generaal-majoor prins Berthier Erfurt. In deze stad werd hem na zijne herstelling door den gouverneur luitenant-generaal Dalton het bevel over de artillerie van een fort opgedragen; maar weldra ontving hij andermaal door eene granaat eene zware wonde, werd naar het groote hospitaal te Erfurt vervoerd, en viel kort daarna in handen der pruisische troepen. Daar hij echter spoedig als hollander herkend werd, werd hij ontslagen en over Kassel naar zijn vaderland gezonden.

Verre van zich thans na zoo veel vermoedigen, ontbering en lijden aan de rust over te geven, wilde de ervaren en dappere officier voortaan zijnen arm aan de zaak zijns bevrijden vaderlands wijden. Reeds op den 10 jan. 1814

1) Op het oogenblik van het afschrijven dezer biografie verneemt men, dat graaf Baol zijnen post als minister heeft nedergelegd; de reden der plotselinge ontkoring zijn tot heden nog niet bekend.

werd hij te 's Gravenhage tot kapitein der eerste compagnie rijdende artillerie aangesteld, en gaf hij bij Quatrebras nieuwe bewijzen van zijnen moed, toen hij aldaar het corps van Ney bevocht, en op de fransehe tirailleurs 5 kanonnen der batterijen van Bijleveld en Stevensan, welke laatste gedood werd, heroverde. Twee dagen daarna bevond hij zich in den grooten slag van Waterloo met zijne batterij den gebelen dag tegenover de artillerie der fransehe garde en schoot met de engelsche artillerie alle aanvallen der vijandelijke infanterie en cavallerie terug. Daarvoor werd hij door koning Willem I, als de eenigste kapitein van het nederlandsche leger, verceed met het gouden Willemskruis der 3de klasse. Kort daarop ging hij over bij het corps van prins Frederik, beeshoot Valenceiennes en Le Quesnoy, bekwam 14 kruisen der Willemsorde voor zijne compagnie, en had een groot aantal rijaarden der compagnie Bijleveld tijlens het gevecht doen opvangen, om zijne gedooide paarden aan te vullen.

Na het herstel van den vrede kon zich Gey van Pittius niet aan het rustige garnizoensleven gewennen, en zocht hij een ander tooneel voor zijnen werkzaam geest. Daarom vertrok hij in mei 1820 naar Java, waar hij het bevel over de artillerie te paard ontving. Hij woonde nu de expeditie naar Palembang in 1821 onder generaal de Kok bij, en was de eerste, die met de bajonet door de vijandelijke schietgraten eene batterij bekrom en die veroverde; vervolgens voer hij, ofschoon bijna niemand aan het welslagen der onderneming geloofde, met zijne compagnie artillerie te voet, met geweren gewapend, naar den linker vleugel der groote batterijen over, vreedf den vijand van daar door alle gedetacheerde batterijen, en bestormde later, door de infanterie geholpen, de groote batterijen, waardoor de verovering van Palembang beslist werd en de sultan gevangen werd genomen. Hierop volgde zijne benoeming tot majoor. — In 1825 voerde hij het bevel over de artillerie der expeditie naar Celebes onder generaal van Geen, formeerde in ééne maand te Makasser een ligt veld- en bergmaterieel der artillerie, landde het eerst te Signai, versloeg daar de Bonieren en bestuurde voor Badjoa den aanval op die groote batterijen, waarvan de verovering in 2 uren plaats had; te Soepa dwong hij door het krachtige artillerievuur den sultan tot onderwerping. — Op Java, te Samarang, terug gekeerd, voerde hij het bevel over de veldartillerie van het leger tegen Dipoe Negoro, na wegens de celebesche expeditie, waarbij hij tweemaal gewond werd, den rang van luitenant kolonel bekomen te hebben.

Toen de dappere Gey van Pittius in 1829 door eene leverziekte werd aangelast, zag hij zich tot herstel zijner gezondheid genoodzaakt naar het moederland terug te keeren, met het pensioen van luitenant kolonel; doch ook thans waren de te dagen zijner rust nog niet aangebroken. Gedurende het oproer te Brussel in augustus 1830 bevocht hij aan het hoofd van een honderdtal wegzijnde burgers de maitelingen en ried hij den prins van Oranje, den opstand door het kanon te bedwingen. — Voor Leuven in 1831 voerde hij de voorhoede van de 1ste divisie onder generaal van Geen aan, verstrooide met eene geringe magt het corps van Nielon, sterk 2.000 man en nam een deel daarvan gevangen, en naderde het eerst tot onder de poorten van Leuven, waar hij koning Leopold zou gevangen gemaakt hebben, zoo generaal van Geen hem de meermalen gevraagde 2 bataillons infanterie gezonden had. — Willem I vereerde hem, nadat hij in dien veldtocht, deze belangrijke diensten had bewezen, met den rang van kolonel en de orde van den Nederl. Leeuw. Hij genoot een pensioen,

dat wegens gebrekkige beheering van het oostindische officieren-fonds van 3 000 gl. tot op 2.143 gl. verminderd was. Even belangeloos heeft de edele, thans 72 jarige, maar nog krachtige grijsaard na 45 jaren werkelijke dienst, waarin hij 20 hoofdveldslagen en een honderdtal gevechten en belegeringen bijwoonde, 7 maal gewond werd en 3 paarden onder hem gedood werden, in dezen heugheleijken tijd, waarin een algemeene oorlog Europa dreigt te verscheuren, zijne diensten als krijgsman den koning weder aangeboden, en er bestaat niet de minste twijfel, of Gey van Pittius zou, wanneer de nood zulks vereischte, den naam van dapper en edel krijgsman ook thans nog even zoo handhaven, als bij zich dien op zijne onderscheidene veldtochten en in verschillende hemelstreken met roem verworven heeft.

Karol Frederik Gey van Pittius,

jongere broeder van den dapperen Adriaan Rudolf Willem, wiens leven wij boven beschreven hebben, heeft zich niet minder dan deze, hoewel eenigzins op eene andere wijze, beroemd gemaakt. Hij werd in 1790 te Brielle geboren, betrad even als zijn broeder de militaire loopbaan en werd reeds op 18 jarigen ouderdom officier bij de genie. Reeds in 1811 werd hij tot kapitein bevorderd, terwijl hij bij de fransehe legers in Italië diende. Hier leidde hij zijne uitstekende kennis van den vestingbouw aan den dag, door in 1812 en 1813 de sterken van La Spesia en Orbitella op te rigten en die van Civita Vecchia te verbeteren. In 1813 was hij bij het corps van Marmont verbonden, doch werd bij eene verkenning door de pruisische cavallerie krijgsgevangen gemaakt en naar het fort Neis vervoerd, van waar hij echter met eenen adjudant van Marmont en 2 andere officieren wist te ontvlugten. Bij deze gelegenheid zocht hij op den 17 oct., in den tijd tusschen de beide groote veldslagen van Leipzig, zijnen broeder in het leger op, woonde vervolgens even als deze de veldslagen der fransehe legers in Duitschland in 1813 en het begin van 1814 bij, en keerde na Nederlands herstelling naar zijn vaderland terug. Aldaar bouwde hij volgens een geheel nieuw stelsel voor eene som van 4 miljoen guldens de citadel van Gent, die algemeen om haren aanleg en versterking bewonderd werd, en hem de grootste toejuching verwierf. Daarna versterkte hij Geertruidenberg en nam als tweede directeur der genie een werkdadig aandeel in den veldtocht tegen België in 1831. Zijne groote verdiensten als vestingbouwkundige werden niet alleen allerwegen erkend, maar ook verschillende regeringen hadden hem de doorslaandste bewijzen gegeven, dat zij deze verlietenst na waarde wisten te schatten. Zoo is Karol Frederik Gey van Pittius ridder van het legioen van eer, commandeur der russische orde van St. Anna met juweelen, en ridder van de militaire Willemsorde van den Nederlandschen Leeuw. Thans voert hij het bestuur over het grootste deel van het militaire geniewezen in Nederland als generaal-majoor.

Voorwaarden.

1. Het werk: ONZE TIJDGENOOTEN, de levensschetsen van omtrent 1000 personen bevattende, die thans nog leven, of in den loop des vorigen jaars gestorven zijn, zal een boekdeel uitmaken van nagenoeg 100 vel, en in afleveringen verschijnen van 4 of 5 vel (64—80 kolommen).
2. Het getal der afleveringen zal alzoo ongeveer 20 bedragen. Titel en inhoud worden bij de laatste aflevering gevoegd. Bij elke aflevering wordt eene alphabetische lijst gevoegd van die personen, welke in deze en in al de vorige afleveringen tot dus ver behandeld zijn.
3. De vierde aflevering verschijnt met Junij, van nu aan zal men geregeld met elke maand éene aflevering trachten te geven. Men teekent in voor minstens 12 afleveringen.
4. De prijs der intekening is bepaald op 60 cts. de aflev., dat is tot den zeer geringen prijs van .5 cents per vel, *bevattende meer dan het dubbele van een gewoon vel-druks*. Voor afzonderlijke afleveringen wordt de prijs met de helft verhoogd.
5. Het werk wordt bij het einde van een supplement voorzien, hetwelk verbeteringen en bijvoegselen van de geleverde levensschetsen zal bevatten. Dit supplement zal in alphabetische orde gerangschikt zijn.
6. Men teekent in bij alle boekhandelaren des rijks; te Batavia bij de Heeren LANGE EN COMP, en de Heeren G. KOLFF EN COMP.
7. **Bovendien kan men, om eene proef te nemen van hetgene het werk geven zal, tot aan de verschijning der 4^e Afv., afzonderlijk de drie eerste Afleveringen, zonder verhooging van prijs, bekomen.**

UTRECHT, Mei 1859.

C. VAN DER POST Jr.

Het ligt in den aard van eene onderneming als deze, dat zij in waarde toeneemt, wanneer zij om zoo te zeggen door *de medewerking van het geheele beschaafte publiek* ondersteund wordt. Waar zoo vele op zich zelf staande en ver uit elkander liggende bijzonderheden tot één geheel moeten vereenigd, waar zoo talrijke, menigmaal eerst in de laatste dagen bekend en beroemd geworden personen moeten geschilderd worden, zijn dikwijls alleen zij, die met deze personen verwant en ten naauwste bekend zijn, bevoegd, om de vereischte bijzonderheden met de gewenschte juistheid te leveren, en door de toezending van dergelijke bijdragen, alsmede van bijvoegselen en teregtwijzingen tot de reeds geleverde artikelen, kunnen velen zich bij het publiek verdienstelijk maken.

DE REDACTIE.

ONZE TIJDGENOOTEN,

LEVENSSCHETSEN VAN VOORNAME MANNEN EN VROUWEN
UIT ALLE LANDEN DER AARDE.

VRJ GEVOLGD HET HOOGDUITSCH E WERK :

„Männer der Zeit, Biograph. Lexikon der Gegenwart,”

EN VERRIJKT MET DE LEVENSSCHRIJVINGEN VAN NOG VELE NEDERLANDSCHE MANNEN.

DOOR

J. L. TER WEN.

Inhoud.

	Bladz.		Bladz.
Faustinus I, Soulouque	193	Richard Cobden	226
Omer Pacha	196	Elihu Burrit	228
Vorst Michael Gortschakow	199	Hendrik, Vrijheer van Hess	229
Graaf Jellachich de Buzim, banus v. Croatie.	201	Lord Aberdeen	232
Generaal Lamoricière	204	Arnold Ruge	234
Generaal Changarnier	206	Generaal Frans Eduard Tottleben	237
Charles Rogier	208	Jean Baptiste Adolphe Charras	239
Jozef Garibaldi	209	Henry Wadsworth Longfellow	242
Graaf Frans Giulay	212	Lord John Russell	244
Lord Malmesbury	213	William Ewart Gladstone	248
Dr. Hendrik Barth	214	Admiraal Hamelin	251
Jan Jacob Rochussen	219	Georg Klapka	253
Vorst Hermann von Pückler-Muskau	224	Hieronymus Ullon	256

UTRECHT,

C. VAN DER POST JR.

1859.

GEDRUKT BIJ GIBBER EN DUMONT.

Prijs 60 Cents.

De tijdsomstandigheden zijn voorzeker gewigtig genoeg, om naar levensschetsen als die van *Jozef Garibaldi*, *Graaf Frans Giulay*, *Hendrik Vrijheer van Hess*, *Georg Klapka*, *Vorst Michaël Gortschakow*, *Generaal Frans Eduard Tottleben*, *Lord John Russell*, alle in deze *Ab.* voorkomende, te verwijzen.

Ook kan het niet genoeg onder de aandacht gebragt worden, dat de *Afslevering* slechts 60 Cents kost en dat alleen bij zeer ruime deelname deze prijsberekening betaalbaar is.

Zie vooral de achterzijde van dezen omslag.

Alphabetische Naamlijst der Personen in Onze Tijdgenooten ,

OP DE 1^e—4^e AFL.

	Bladz.		Bladz.		Bladz.
Lord Aberdeen	232	Horace Greeley	42	Graaf Julius Moray	19
Louis Agassiz	145	De Gebroeders Grimm	94	Prins Napoleon	160
Hendrik Ahrens	24	Francesco Dominico Guerrazzi	99	Alexander II Nikolajewitsch	80
Kardinaal Antonelli	136	Jozef Garibaldi	209	Napoleon III, keizer der Franschen	11
Ernst Maurits Arndt	152	Graaf Frans Giulay	212	Omer Pacha	196
Marchese d'Azeglio	142	William Ewart Gladstone	248	Lord Palmerston	3
Michael Bakunin	146	Vorst Michael Gortschakow	199	Ida Pfeiffer	178
Dr. Hendrik Barth	214	Willem Haidinger	45	De prins van Pruisen	118
Pierre Antoine Berryer	98	Wenceslaus Hanka	16	Aimable Jean Jacques Pelissier	114
Karel Ernst Bock	9	Graaf Achille Baraguay d'Hilliers	53	William Hickling Prescott	18
August Böckh	154	Alexander Herzen	149	Pius IX	37
Hendrik von Bordeaux	65	Hendrik van Hess	81	Prins Adalbert van Pruisen	48
Marie Joseph Bosquet	91	Admiraal Hamelin	251	Vorst Hermann von Pückler-	
Sir John Bowring	88	Hendrik, Vrijheer van Hess	229	Muskau	224
John Bright	129	Alexander von Humboldt	1	Karel Hendrik Rau	80
Angelo Brofferio	144	Washington Irving	20	John Arthur Roebuck	104
Lord Henry Brougham	156	Graaf Jellachich de Buzim, ba-		Kapitein Sir James Clark Ross	97
Karel Ferdinand, Graaf Buol		nus van Croatie	201	Don Juan Prim, Graaf van Reus	31
Schaunstein	184	Generaal Williams van Kars	112	Charles Rogier	208
Elihu Burrit	228	Balthasar Mathias Keilhau	63	Jan Jacob Rochussen	219
Sir Colin Campbell	123	Abdul Meschid Khan	120	Arnold Ruge	234
Frans Certain-Canrobert	89	Graaf Paul Kiasclew	125	Lord John Russell	244
Maarschalk graaf Castellane	23	Georg Klapka	253	Andreas Schelfhout	116
Graaf Camillo Cavour	134	David Livingstone	105	Lord Edward Henry Stanley	102
Generaal Changarnier	206	Hendrik Leo	107	Nena Sahib	17
Jean Baptiste Adolphe Charras	239	Vrijheer Justus von Liebig	46	Jacobus Stämpfli	35
Richard Cobden	226	Leopold I, koning der Belgen	84	Johannes, koning van Saksen	54
Lord Derby	75	Generaal Lamorieière	204	Friedrich Christoph Schlosser	56
Benjamin Disraeli	32	Henry Wadsworth Longfellow	242	Frederik Willem Thiersch	92
Charles Dickens	26	Lord Malmesbury	213	Generaal Frans Eduard Tottleben	237
Mr. Gerardus Dornseifen	61	Luitenant-generaal Marmora	171	Lodewijk Ubland	42
Franeiscus Cornelis Donders	176	Giuseppe Mazzini	50	Hieronymus Ulloa	256
Ferdinand II, koning van de		Herman Melville	53	Karel August Varnhagen van	
beide Siciliën	189	Vorst Metternich	165	Ense	169
Frederik Willem IV	69	Graaf Charles Forbes Montalembert	55	Victor Emanuel II, koning van	
Dr. Jonas Furrer	28	Gerardus Johannes Mulder	173	Sardinie	131
Faustinus I, Soutouque	193	Prins Lucien Murat	164	Henry Vieuxtemps	127
Adriaan Rudolf Willem Gey van		Juan Bravo Murillo	78	Stratford de Redcliffe, Viscount	40
Pittius	189	Matthew Fontaine Maury	68	Graaf Alexander Walewski	27
Karel Frederik Gey van Pittius	192	Bernard Pierre Maguan	77	Joannes Zwijssen	162
Émile de Girardin	109	Jacobus Moleschott	66		

Faustinus I, Soulouque.

De van den troon gestooten negerkeizer van Hayti, Faustinus I, meer algemeen bekend onder den naam van Soulouque, werd in 1789 in het zuidelijk deel van St. Domingo als slaaf op de plantaardje van den franschman Vaillet geboren. Door het besluit van 1790 vrij geworden, nam hij in 1803 deel aan den negeropstand tegen de Franschen, en was later bij verschillende generaals adjudant. Toen in 1820 Boyer de heerschappij in handen kreeg, ontving hij den rang van kapitein, en werd hij een der meest gheleefde officieren van den president, die hem het opperbevel in Plaisance toevertrouwde. Onder de regering van den president Herard was hij reeds tot overste opgeklimmen, Guerrier maakte hem brigade-generaal, en hij was op het punt om divisie-generaal te worden, toen eene plotselinge ziekte den president Riché uit het leven rukte (1846).

Na diens dood streften twee candidaten, de generaals Souffran en Paulus, om de opperste magt. De senaat kon het omtrent de keuze niet eens worden, en besloot, ten einde zich uit de verlegenheid te redden, om eenen derden generaal te kiezen, aan wien tot nog toe niemand gedacht had. Op deze wijze werd tot aller verbazing Soulouque op den 1 maart 1847 tot het hoogste ambt in de republiek verheven. Volgens zijne antecessanten behoorde hij tot de gematigde inulattenpartij, maar als lid der Vandoux, een geheim verbond onder de negers, dat met afschuwelijke plegtigheden het afgrijselijkste, uit de bosschen van Afrika afkomstige bijgeloof viert, won hij de gevaarlijkste klasse der bevolking voor de regering. In den hoogsten graad vreesachtig en door eene overdrevene voorstelling van zijne onbekwaamheid en onwetendheid vervuld — hij kon toch ten minste gedrukt schrift lezen en zijnen naam schrijven — toonde hij zich in den beginne zachtzinnig en toegankelijk voor de begrippen der beschaving; maar het woeste afrikaansche bijgeloof kreeg weldra weder bij hem de overhand, en toen hij dit in het openbaar begon te vertoonen, werd hij het voorwerp van luiden spot bij den burgerstand in de steden. Dit vervulde hem met eenen diepen wrok tegen de beschaafde klassen, die hem trapwijze het gemeen in de armen voerde.

Zekere mulat Courtois was onvoorzigtig genoeg, om op den 29 augustus 1837 in het Handelsblad tegen deze, met de heerschappij van het gemeen dreigende strekking der regering op te komen, en werd daarvoor, in weerwil van zijnen bevoorregten stand als lid van den senaat, ter dood veroordeeld. Dit was de eerste stap tot de heerschappij van het schrikbewind. Daar hij bestendig van zamenzweringen droomde, besloot Soulouque zijne tegenstanders met éénen slag te vernietigen. Op den 16 april 1848 weergalnde in de straten van Port au Prince de alarmtrom, die de lijfwacht van den president onder de wapenen riep, en nu begon een urenlange noord- en rooftocht tegen de mulatten in de stad, die zonder de tusschenkomst van den franschen consul Reybaud en van het fransche oorlogschip Danaïde in een afgrijselijk bloedbad zou geëindigd zijn. Wat in de hoofdstad niet geheel gelukt was, zon in de provincie voltooid worden. Van zijne lijfwacht vergezeld, sneide Soulouque naar de zuidelijke provincien, waar hij de generaals Pyrrhan en Lelièvre liet doodschieten, te Cayes een bloedig schrikbewind instelde en eene maand lang door verbeurdverklaringen, verbanningen en tergestellingen den burgerstand decimeerde.

Nauwelijks was Soulouque in zegepraal naar de hoofdstad terug gekeerd, of er werd bij de kamers een eerbiedig verzoekschrift, zoogenaamd uit den vrijen wil des volks voortgesproken, ingediend, dat de herstelling van het keizerrijk van Jakob I verlangde. Daarop werd Soulouque op den 26 aug. 1849 bijna eenstemmig tot keizer verkozen; hij nam den naam van Faustinus den eerste aan, rigtte zijn hof op de bespottelijkste wijze op keizerlijken voet in, stichtte eene militaire orde van het legioen van eer, en benoemde grootwaardigheidsbekleders der kroon en 400 adellijken, waaronder 4 vorsten, 59 hertogen en 3 markiezen waren, gedeeltelijk met belangrijke titels, zoo als de hertog van Marmelade, de markies van Limonade, enz. Daarboven wees hij zich eene civiele lijst toe van 800.000 francs, omtrent het zevende deel der jaarlijksche staatsinkomsten, zonder eene jaarlijksche bijdrage van 2 tot 3 miljoen te rekenen, die als buitengewone belasting van den koffijjoost gegeven werd. Eindelijk gaf hij eene staatsregeeling, een zamenraap van artikelen uit alle mogelijke geschrevene constitutien, maar behield aan zich het regt, om bij voorkomende gelegenheden naar zijne eigene willekeur te regeren. In het volgende jaar, in april 1849, ontsloeg hij zich door een nieuw bloedbad van de voornaamste werkmagten zijner verheffing, de dweepzieke leden der Vandoux, onder anderen van den bevelhebber zijner lijfwacht, den woesteling Similien.

Van alle beperkingen ontslagen, gaf zich thans de dwingeland van Hayti aan al de luimen zijner verberdelingskracht over, en leverde hij aan de europische daglunden overvloedige stof tot lachen. Nadat hij vruchteloos getracht had, de dominicaansche republiek in het oostelijk deel van het eiland te veroveren, geraakte hij in talrijke twisten met zijne grootwaardigheidsbekleders, zette den prins Bobo, eenen voormaligen galeislaaf, af, en liet zich op den 18 april 1852 met buitengewone praal tot keizer kroonen, bij welke gelegenheid hij de kroonung van Napoleon I naapte. Zijn hoofddoel was de vereeniging der beide deelen van het eiland tot éénen staat, en de herhaalde bedenkungen van Engeland en Frankrijk konden hem niet weerhouden, om toebereidselen tot eenen nieuwen togt tegen de naburige republiek te maken. In december 1856 had hij 10.000 slecht gedisciplineerde en slecht gevende troepen bijeen gebragt en ving met dezen den oorlog aan. Naauwelijks echter was hij eenige dagen in het veld, of hij liet zich door eene handvol Dominicanen onder het bevel van Santana sehandelijk slaan. Zijne nederlaag was zoo volkomen, dat al de krijgsvorraad met de geheele bagaadje, de krijgskas en de keizerlijke kroon in handen des vijands vielen. Soulouque zelf ontkwam met moeite aan de gevangenschap. Na eene tweede nederlaag keerde hij in februari 1856 naar zijne hoofdstad terug, niet zonder vooraf verscheidene hoofdofficieren, waaronder de generaal Voltaire en Castor, een der voornaamste deelneemers in het bloedbad van 1848, te hebben laten doodschieten. Ten einde de aandacht des volks van die sehandelijke nederlagen af te leiden, verleende hij aan de steden des rijks wapens, en stichtte de beide orden der heilige Maria Magdalena en der heilige Anna. De fransche bemiddeling noopte hem, om op den 17 febr. 1857 de verpighting aan te gaan, om zijne naburen in de drie eerstvolgende jaren niet weder aan te tasten. Zijn lot was echter beslissig, vóór dat dit gedwongen bestand was afgelopen. Na eene handelscrisis op Hayti, waarbij een bankier, zijn bijzondere beschermeling en compagnon, met een miljoen dollars, door hem geholpen, uit het land vlugte, bereikten

in 1858 het gebrek en de ellende zulk eene hoogte, dat het volk overtuigd begon te worden. Het meer verlichte deel der bevolking nam toen het gunstige oogenblik waar, om het juk van dien tiran af te werpen, en het gevolg leerde, hoe los de koperen kroon op het hoofd van Soulouque gezeten had. Een ondernemende mulat, de generaal Fabre Geffrard, dien de keizer sedert geruimen tijd met een bijzonder wantrouwen vereerd en in zijne nabijheid gehouden had, ontvlugte uit Port au Prince, stak bijna alleen in december 1858 de vaan der omwenteling op en werd te Gonaïves met gejuich ontvangen. De daar aanwezige troepen en overheiden sloten zich terstond bij de beweging aan, en deze verspreide zich met bliksemnelheid door het geheele eiland. Er had slechts een enkel gevecht plaats in de nabijheid van Port au Prince, maar zoo dra de republikeinen onder Geffrard vuurden, koken de keizerlijke troepen het hoozenpad. Slechts drie weken eener vreedzame omwenteling waren voldoende, om een in misdaden van allerlei aard geboren en opgewassen keizerrijk omver te werpen. Bloed werd daarbij niet vergoten, ofsehoon de oude booswicht wel lust zou gehad hebben, om het tot het uiterste te laten komen, zoo zijne soldaten hadden willen vechten. Soulouque keerde naar de hoofdstad terug, waar hij in eene belachelijke proclamatie verklaarde, dat hem het hart bloedde. De republikeinen gedroegen zich met groote gematigdheid, en vooral Geffrard verdient voor zijn verstandig en beleidvol gedrag den grootsten lof. Het paleis des keizers werd omringeld en de keizer op de beleefde wijze uitgenoodigd om naar buiten te komen. Hij kwam en werd naar het franse consulaat gevoerd, waar hij bleef, tot dat hij aan boord van de engelsche oorlogstoomboot kon gebracht worden, die hem gelukkig met vrouw en kind te Jamaica aan wal zette, terwijl Geffrard tot president der republiek Hayti werd erkend. Vooraf had hij de openbare schatkist geplunderd en met zijne overige kostbaarheden aan boord van een schip, dat in de haven van Port au Prince lag, gebracht, maar dat alles viel in de handen zijns overwinnars.

In tegenstelling met zijne voorgangers Christoffel, Boyer, Petion, Riche had de negerkeizer niet het minste gedaan, om onder zijne stamgenooten eenige beschaving te verspreiden; zelfs wist hij niet eenmaal de grondslagen der welvaart te bewaren, die de tegenwoordige bewoners zijns rijk van de voormalige kolonisten van het eiland geerfd hadden. Van eene stoffelijke ontwikkeling, van vooruitgang en wat dies meer zij was geen sprake; in tegendeel scheen Soulouque het trapswijze terugzinken in de ruwste barbaarscheit te begunstigen en te bevorderen. Volgens alle berigten was hij een stompinnig en bloeddorstig tiran, die aan niets dacht, dan om met de soldaten, die hij voeden moest, te spelen en zijne onderdanen met een pralend hofceremonieel te verblindelen, welks luister in de treffendste tegenpraak met de rondom heerselike barbaarscheit stond. Hij woedde als de willekeurige despoot tegen zijne staatkundige vijanden; zoo had hij b.v. eene onderaardsche gevangenis ingerigt, die met de zee gemeenschap had; ten tijde der ebbe werden zijne offers, die zich veelal slechts door een enkel woord verdacht hadden gemaakt, aan den grond vastgeketed en aan zich zelve overgelaten. De vloed bespoelde hunne voeten, ratten en slangen knaagden aan hunne leden, en gewoonlijk eerst na verloop van eenige dagen werden de ongelukkigen door den dood van hun lijden verlost. De voornaamste klachten, die over het geheel tegen hem werden ingebragt, worden in de eerste proclamatie van generaal Geffrard op de vol-

gende wijze opgesomd: „1) Hij heeft zonder vonnis en regt talloze burgers in afschuwelijke kerkers geworpen. 2) Hij heeft de gezamenlijke fondsen der staatskas gestolen. 3) Hij heeft het vijfde deel van den gezamenlijken koffijooft voor zich in beslag genomen. 4) Hij heeft de opbrengst van het op de staatslanderyn geveelde mahoniehout in zijn eigen zak gestoken. 5) Hij heeft de geheime vervaardiging van schatkistbiljetten tot zijn eigen voordeel aangewend. 6) Hij heeft zeeroof gedreven, door de vloot plunderingen aan de kust laten doen, en misdaden begaan, die zoo wel de eer der Haytiërs als der vreemdeligen schandvlekten, en hen verhinderden om aan hunne verplichtingen te voldoen.” — Steeds was het zijn lust om groote hoven na te apen, ja, zelfs in Inister te overtreffen. Onder zijner hofgezin telde men eenen aalmoerzenier, eenen opperschenker, eenen grootmaarschalk van het paleis, eereheren, gouverneurs der keizerlijke sloten en paleizen, pages, ceremoniemeesters, bibliothecarissen, heranten, enz. Zijne ministers waren: zijne doorlichtigheid Monseigneur van Louis Dufresne (de adel in Hayti zet steeds het woordje van vooranaam), hertog van Tiburon, maarschalk des rijk, Monseigneur van Louis Etienne Solomon, hertog van St. Louis du Sud, en Monseigneur van Hippolyte, hertog van de Bande du Nord. Rijkskanselier was zijne excellentie heer van Dom Delva, graaf van Petite Rivière de Dalmarie. Keizerin Adelina, insgelijks eene negerin, had haar eigen hofgezin, dat uit eenen aalmoerzenier, 2 eeredames, 2 kamerdames, 56 paleisdames, 22 dames van de Kapel (louter hertoginnen, gravinnen en baronessen), kamerheeren, stalmeesters en pages bestond. Niet minder schitterend was de hofstaat der keizerlijke prinses Olivia ingerigt.

Omer Pacha.

Omer Pacha is in het jaar 1811 te Plaske, niet ver van Fiune, in Croatie, geboren, en derhalve een geboren oostenrijker. Zijn eigentlijke familienaam is Michael Lattas. Zijn vader, die luitenant der administratie in een grensregiment was, deed hem de militaire normaalschool bezoeken, waarin hij uitstekend fraai leerde schrijven, hetwelk de grondslag van zijn later geluk werd. Zijne verdere militaire opleiding, inzonderheid in de wiskunde, ontving hij op de militaire school te Thurm bij Karlsstadt, waarop hij als kadet bij het ogulynsche grensregiment in dienst trad en weldra als schrijver bij den auditeur en directeur der groote wegen, majoor Knetschig, geplaatst werd. De eergierige jongeling kon zich evenwel met deze ondergeschikte betrekking niet tevreden stellen; doch het is niet uitgemaakt of hij haar vrijwillig verlaten, of dat men hem zittig afscheid gegeven heeft. Stellig is het, dat de jonge Lattas zich naar Bosnie begaf en aldaar bij eenen mahomedaansehen koopman eene geringe betrekking kreeg. Ten einde de geschiktheid te erlangen om den post van huisonderwijzer te kunnen vervullen, ging hij hier tot den ielam over en nam den naam van Omer aan. In 1833 vertrok hij als huisonderwijzer met de kinderen van zijnen heer naar Konstantinopel, waar hij zijne betrekking liet varen, en als schrijfnestel aan eene der nieuwe militaire scholen aangesteld werd. Hier trok hij spoedig de opmerkzaamheid van den ouden seraskier Chosrew Pacha tot zich, die zijn beschermer werd, hem eerst tot zijnen adjudant benoemde, en hem vervolgens eene plaats bij deu troonspovoler van sultan Mahmoed I, den tegen-

woordigen sultan Abdul Mejid, en wel als diens schrijfwester, verschaft. Thans was de weg tot snelle bevordering voor Omer gebaad. Chosrew gaf hem de rijke nagelaten dochter van eenen in 1827 ter dood gebragten aga der Janisaren tot vrouw, en bevorderde hem in 1834 tot majoor, in welken post hij het werkzaamste aandeel aan de hervormingen van het turksche leger nam, dat toen onder generaal Kirzanowsky's toezigt bij Konstantinopel naar het voorbeeld der europische legers werd ingerigt. Omer diende dieu generaal daarbij als adjutant en tolk. In de volgende jaren werden hem aanhoudend door de gunst van Chosrew moeilijke zendingen en gewigtige commando's opgedragen; zoo was hij in 1839 overste in Syrie tegen de Drusen, vervolgens in Bulgarije en bij den albaneschen opstand in 1846; ook eenmaal in Kurdistan. In den tusschentijd werkte hij ijverig aan de nieuwe hervormingen, vooral bij de inrigting van den nizam of het staande leger. In het jaar 1848 kreeg hij als generaal-majoor het bevel over het turksche leger, dat gemeenschappelijk met de Russen in Moldavie en Walschije binnen rukte, om deze landen voor de voortplanting van den in het naburige Hongarije uitgebroken oorlog te beschutten. In dien post was het, dat Omer vooral door de bescherming, die hij aan de hongarische vlugtelingen verleende, toen dezen na de capitulatie van Görgey naar Turkije de wijk namen, gelijk ook door zijne handelwijze tegenover de Russen, het eerst de gunst van het liberale Europa verwierf. Nog grooter werd de roem van Omer Pacha, toen hij weinige jaren daarna, in 1851, tot oppergeneraal in Bosnie benoemd werd, en binnen korten tijd met zijne geregelde troepen de opgestane christenen der provincie ten onder bragt. De algemeene stem verklaarde hem voor den bekwaamsten generaal van Turkije, een naan, dien hij trouwens reeds in het jaar 1852, toen hij het opperbevel tegen de opgestane Montenegrijnen ontving, bijna zoo verloren hebben, zoo niet de tusschenkomst van Oostenrijk door den graaf van Leiningen (februarij 1852) aan den oorlog, die voor Turkije eene ongunstige wending nam, een einde gemaakt had. Des te hooger werd de verwachting gespannen, toen in het jaar 1853 de oostersche oorlog, die het eerst door het met de tractaten strijdige binnoen rukken der Russen in de Donauvorstendommen veroorzaakt werd, uitbrak, en serdar Omer Pacha als veldmaarschalk (muschir), wessir en generalissimus aan het hoofd van al de turksche legers tegenover de Russen gesteld werd. De Russen begingen daarbij de onvoorzigtigheid, den oorlog met ontoereikende krachten te beguunen, zoo dat zij in gedeeltelijke en kleine gevechten, gelijk bij Oltenitza den 4 november 1853, en bij Cetate den 6 jan. 1854, door de Turken geslagen werden. De sympathie van het den Russen vijandige Europa was de oorzaak, dat deze kleine nederlagen op overdevene wijze werden uitgemeten, en Omer Pacha, die eene zuiver verdedigende houding achter den Donau had aangenomen, veel meer verheven werd, dan hij verdiende. Een schrandere maatregel was onbetwistbaar de juist gepaste bezetting van Kalafat, tegenover Widdin, waardoor hij den Russen de gelegenheid ontnam, om zich met de Serviers en de grieksch-katholieke provincien in verbinding te stellen. Na het einde van den winter van 1853—54 nam in plaats van Gortschakow de ingeroepen veldmaarschalk Paskewitz het opperbevel over de Russen op zich. Hij verraste de Turken volkomen door den stouten togt over den Donau bij Braila, dien hij op den 23 maart ondernam. Omer Pacha trok zijn leger bij Schumla bijeen en stonde zich daarmee op Varna, Silitria en Rustschuk, zonder zich tegen

de operatien der Russen in de maand mei ook slechts eene enkele maal in het open veld te verzetten. Het was veeleer de strategische houding van Oostenrijk in Gallicie en Zevenbergen, die de Russen noopte, om in de maanden juni en juli Turkije en de Donauvorstendommen langzamerhand te onttruimen. Wel poogden 45.000 Turken onder Omers eigen bevel in een bloedig gevecht bij Giurgewo den 7 juli den Donau over te trekken en den terugtogt der Russen te bestoken, maar de grootere oefening en bedrevenheid der laatsten openbaarde zich op eene schitterende wijze, en zij sloegen den dappere aanval terug. De Turken othielden zich van verdere aanvallen op de Russen en volgden hen zonder gerechten tot over de Pruth. Uit een krijgskundig oogpunt doen zich de operatien van Omer Pacha gedurende dezen veldtogt niet zeer schitterend voor. Zijne handelwijze was, zelfs in de gunstigste oogblikken, steeds zuiver lijdelijk, zonder ooit den stand van zaken te beheerschen, zich altijd naar de vijanden schikkende, zonder eenmaal eene krachtige tegenwerking te beproeven. Ofschoon zijne strijdkrachten die der Russen in sterkte evenaarden, zoekt men te vergeefs naar eene schrandere aanzevingen en stout doorgezette onderneming van het turksche leger. Wanneer men intusschen overweegt, dat onder de toenmalige omstandigheden het winnen van tijd voor de Russen grootere waarde had dan het winnen van eenen slag, dat Omer Pacha zijne troepen nauwkeurig kende en hen daarom liever verdedigend achter muren, kanalen en rivieren vechten liet, dan verdient zijne handelwijze allezins den naam van verstandig en weloverleigd. Zeker is het ondertusschen, dat door haar op den duur te volgen het turksche leger eindelijk het onderspit hadde moeten delven, zoo de westersche mogeuheden het niet te hulp gekomen waren. Terwijl deze hulproepen in september naar de Krim trokken en Sebastopol insloten, bleef Omer, dien de Oostenrijkers in de Donauvorstendommen vervangen hadden, in de Dobrudscha en aan den Balkan staan, tot dat het den bondgenooten wenschelijk voorkwam, om de russische strijdkrachten, die zich bij Sebastopol ophoopten, eenigzins van daar af te trekken. Met dit doel werd Omer Pacha in oct. 1854 met 40.000 man naar Eupatoria, een stadje aan de westkust van de Krim, ingescheept, waar hij zich verachtnaste, en hierdoor den terugtogt der Russen nit de Krim over de landengte van Percek bedredide. Eene verkenning van Eupatoria, door de Russen op den 17 febr. 1855 ondernomen, werd door de Turken bloedig terug geslagen, en Omer waagde het zelfs, eenigzins in het binnenste van de Krim door te dringen. De woestheid der landstreek, zoo wel als de grootere sterkte der Russen in ruitelij, toonden echter al de moeijeligheden eener aanvallende houding, en de bondgenooten riepen daarom in mei 1855 Omer met zijn hoofdeger van Eupatoria af en naar de legerplaats vóór Sebastopol, waar de strijd altijd grootere uitbreiding gekregen had en eene sterke reserve noodzakelijk werd, om de Russen, die zich achter de Tschernia hadden neergeslagen, in bedwang te houden. Omer Pacha sloeg zich daarom met 20.000 Turken, met de Sardiniërs en een deel der Franzosen in den hoek bij Balclava neder en bleef aldaar tot aan den val van Sebastopol, zonder dat zijne troepen anders dan tot nu en dan voorkomende verkenningen in het Baidardal gebezigd werden. Middelerwijl hadden de Russen aanzienlijke voordeelen in Klein-Azie behaald, en de vesting Kars, den steelet tot Erzerum en Anatolie, werd door hen zeer in het nauw gebragt. Om dit gewigtige punt te ontzetten, werd Omer Pacha met 30 à 50.000 Turken in oktober 1855 naar Klein-Azie ingescheept, welks kusten aan de Zwarte zee,

voor zoo ver zij in handen der Russen waren, slechts met zwakke afdelingen gedekt waren. In plaats echter van bij Batum te landen, waar hij slechts 25 mijlen van Kars verwijerd zou geweest zijn, koos hij daartoe Souchoum Kalé aan de kust van Mingrelie, een punt, dat hem tot eenen togt van 50 mijlen door een vijandelijk, door christenen bewoond land dwong. Gebrek aan middelen van vervoer deed hem zijnen togt tot in het midden van oktober vertragen. Op den 3 november stiet hij, nadat hij in 20 dagen slechts 10 mijlen afgelegd had, aan de oevers van den Ingur het eerst op den vijand, 4.000 man mingrelische troepen onder vorst Bagration Muchranski. Hij sloeg dezen wel is waar terug, maar kon niet besluiten, noch verder dan ééne mijl in het binnenland door te dringen. Een uitgebroken volksoptand maakte hem zelfs voor zijnen terugtogt bezorgd. Hij bleef daarom werkloos in het dal der Tschanis tegenover den vijand staan, en toen op den 7 december de tijdning van den 8 den verosting Kars aankwam, aanvaardde hij op den 9 den terugtogt op Redout Kalé, waar hij op den 18 aankwam. Deze veldtogt, waarvan men zulke groote verwachtingen gekoesterd had, vernietigde de goede meening, die tot dus ver nog altijd van Omers veldheerabekwaamheden bij velen was blijven bestaan, geheel en al, zoo dat de veldheeren der westerse mogendheden op zijne terugroeping aandrongen. De vrede van Parijs, waarmede de oorlog kort daarna eindigde, zoo wel als Omers persoonlijke invloed bespaarden hem echter deze vernedering. Hij staat alzoo nog altijd als generalissimus aan het hoofd der osmanische troepen, maar was tot voor weinige weken bijzonder met het algemeen bestuur der provincie Bagdad (Babylonië) belast, van waar hij thans weder naar Turkije terug geroepen is. — Het uiterlijke van Omer is zeer krijgshaftig, en het ontbrekt hem ook niet aan persoonlijke moed. Zijn gedrag is welwillend, behendig, openhartig en geschikt om de soldaten aan zich te boeien. Hij onderscheidt zich door zijne kennis van krijgssaken en vreemde talen, want hij spreekt met gelijke gemakkelijheid turksch, sersisch, duitsch en italiaansch. Ofschoon hij de mahomedaanse gebruiken niet volledig heeft aangenomen, zoo volgde hij die toch altijd in zoo verre op, als hem geschikt scheen om vooruit te komen en alzoo aan zijne eerezucht te voldoen. Dit doel heeft hij volkomen bereikt, en hij heeft zich met groot beleid en menschenkennis tot lieden toe op zijn verheven standpunt weten te handhaven.

Vorst Michael Gortschakow,

stadhouder van Polen en opperbevelhebber van het actieve leger, behoort tot een oud-russisch grootvorsten-geslacht, dat evenwel trapwijze in vermindering geraakte, en eerst weder door een huwelijk met de zuster van den beroemden Suwarow enig aanzien verkreeg. Sedert dien tijd heeft dit geslacht verscheidene uitstekende generals opgeleverd, en de beide broeders Michael en Alexander hebben, de een als veldheer, de ander als diplomaat, eene uitstekende rol in den laatsten strijd tusschen Rusland en de westerse mogendheden gespeeld. Michael is de tweede zoon van vorst Alexander, een der beste generals van Suwarow, en werd in 1795 te Moskou geboren. Reeds te Borodino vocht hij mede als officier der artillerie, en later in 1825 en 1829 was hij tegenwoordig bij den veldtogt tegen de Turken, als officier bij den staf van generaal Krassowski. Onder generaal Schilder, die in den laatsten oorlog vóór Siliëria viel, bestuurde hij een deel der belegeringswerken vóór deze vesting, later vocht hij ge-

lukkig bij Eski Stamboul en keerde na den vrede als adjudant-generaal naar Petersburg terug.

De poolse optand gaf hem nieuwe gelegenheid om zich te onderscheiden. Hij was chef van den staf van generaal Pahlen, voerde bij Wawre een regiment jagers in persoon tegen den vijand aan, stond met roem aan het hoofd der artillerie bij Grochow, Ostrolenka en bij den storm op Werslau, en werd na de onderdrukking van den optand als luitenant-generaal chef van den generaal staf van het actieve leger.

Eerst in 1849 verscheen hij weder op het slagveld, toen de ezaar aan den keizer van Oostenrijk hulp zond ter bestrijding van den hongarschen optand; hij speelde echter in Hongarije geene aanzienlijke rol. In 1852 werd hij als vertegenwoordiger des russischen legers naar Londen gezonden, ter bijwoning der begrafenis van den hertog van Wellington, en aldaar werd hij met groote onderscheiding ontvangen. Kort daarop begon de oostersche oorlog, in welks eerste tijdperk Gortschakow met een russisch corps van 60.000 man de Donauvorstendommen bezette, maar gezinsins den ondernemingsgeest aan den dag legde, dien zijne vereerders van hem verwachtten. Hij bleef werkloos aan den Donau staan en liet zich zelfs door de verachte Turken onder Omer Pacha eenige kleine nederlagen toebrengen, die wel op zich zelve niet van beteekenis waren, maar den roem der russische wapenen gezinsins tot eer verstrakten. Eindelijk ging hij in maart 1854 over den Donau, maar nu duurde het wederom twee maanden, voor dat hij het beleg voor Siliëria sloeg. Ook daar was het Gortschakow niet vergund om lauweren in te oogsten. Hetzij, dat staatkundige beweegredenen na deeling in het voeren van den oorlog werkten, of de inmening van het hof zijn zelfstandig handelen belemmerde, of hetzij, dat zijne eigene besluiteloosheid en gebrek aan ondernemingszucht daarvan de schuld droegen, de belegering van Siliëria werd in elk geval met eene slaphed voortgezet, die den veldheer Gortschakow ook van onpartijdigen de grootste berisping op den hals haalde. Daaruitgeen moest men weder allerwegen erkennen, dat hij bij het opbreken van het beleg en bij het bewerkstelligen van zijnen terugtogt over den Donau, op den 24 juni, groote voorzigtigheid en bekwaamheid aan den dag gelegd had. Nadat op aandringen van Oostenrijk het russische leger de Donauvorstendommen ontruimd had, sloeg zich Gortschakow aan de Pruth neder en kon, daar Oostenrijk geene toebereidselen maakte om ernstig aan den oorlog deel te nemen, aanzienlijke versterkingen naar de Krim zenden, waardoor Meuzikoff in staat gesteld werd om den slag van Inkermann te leveren.

Kort voor zijnen dood benoemde keizer Nicolaas Gortschakow tot opperbevelhebber in de Krim. Onder hem bestuurde de generaal Osten-Sacken de verdediging van Sebastopol, terwijl de generals Read en Liprandi het bevel voerden over het leger, dat aan de noordzijde der vesting op het plateau van Mackenzie verschanst lag. Ook hier toonde Gortschakow wederom groot beleid en standvastigheid in de verdediging, maar geene ondernemingsgeest en geene neiging, om door eene aanvullende handelwijze den voortgang des vijands te stuiten, of hem zelfs tot opbreken van het beleg te dwingen. Eerst op onmiddellijk bevel uit Petersburg, gelijk men beweert, overnam hij op den 16 augustus den aanval op de rechter flank van het belegeringsleger aan de Tschernia, die geheel mislukte en tot voortceken van den val der vesting diende.

Het moorddadige vuur, dat de bondgenooten sedert den 17 augustus op Sebastopol onderhielden, overtaigde Gort-

schakow, dat hij, daar geen ontzet uit Rusland te verwachten was, zich niet lug meer staande zou kunnen houden. Hij maakte daarom, terwijl hij de verdediging met onverminderde standvastigheid voortzette, en den aanvallers elken voet grond hardnekkig betwistte, met de grootste voorzichtigheid en bedachtzaamheid voorbereidselen om de vesting te ontruimen. Op den 8 sept. had de bestorming en de inneming van den toren van Malakoff door de bondgenooten plaats. Zij konden zich echter slechts in de buitenste ringmuren vastzetten, want zoo dra Gortschakow had ingezien, dat het uur der ontruiming geslagen had, liet hij de gebouwen aan de zuidzijde in brand steken, deed de werken aan de haven in de lucht springen, en ging, nadat hij dezen muur van vlammen tusschen zich en de vijanden had opgetrokken, met zijn geheele leger in de beste orde en bedaard over de vroeger geslagen brug naar de noordzijde. Deze meesterlijke terugtogt en de indrukwekkende houding, die Gortschakow na den val van Sebastopol tegenover Pelissier aannam, hebben hem eenen welverdienden roem verworven.

Na den oorlog in de Krim begaf zich Gortschakow als stadhouder van Polen naar Warschau, waar hij zich thans nog ophoudt en zich door regtsvaardigheid, krijgsmans-openhartigheid en eene strenge handelwijze tegen de diep ingewortelde misbruiken zeer bemind gemaakt heeft.

Graaf Jellachich de Busim, banus van Croatia,

is den 16 oct. 1801 geboren te Peterwaradin, waar zijn vader, vrijheer van Jellachich, als oostenrijksch luitenant-veldmaarschalk in garizoen lag. Hij koos op diens voorbeeld de militaire loopbaan, en werd reeds in 1809 op de Theresiaansche militaire academie geplaatst, waar hij gedurende tien jaren onder bijzondere bescherming van keizer Frans opgevoerd werd. Zijne taalkennis, een strvk geheuen, een vurige ijver en een zeldzame aanleg onderscheidden hem zoo zeer boven zijne medeleerlingen, dat de keizer elken voornaam vreemdeling, die het instituut bezocht, aanbeval, om zich „den kleinen Jellachich" te laten toonen. Op den 11 maart 1819 trad de 18 jarige Jellachich als luitenant in het dragooner-regiment van baron Kuesevitz, waarin hij in 1825 tot opperluitenant oplkrom. In 1830 werd hij tot luitenant-kapitein benoemd en in het ogulijnsche grensregiment overgeplaatst, waarin hij in 1835 werkelijk kapitein werd; met dit regiment rukte hij Bosnie binnen, en onderscheidde zich in den slag bij Kadusch door goede aanvoering zijner compagnie. In februari 1837 werd hij majoor bij het infanterie-regiment Gollner en adjudant van graaf van Lilienberg, gouverneur van Dalmatie, waardoor hij de toestanden aan de grenzen, inzonderheid die van Montenegro, nauwkeurig leerde kennen. In het jaar 1841 klom hij op tot luitenant-overste en 's jaars daarna tot overste in het banaat-regiment, waarmede hij verscheidene botsingen met de turkse onderdanen roemvol bijwoonde. In maart 1848 verliet hem de keizer, die daardoor den wensch der Croaten voorkwam, welke Jellachich als den uitstekendste hunner landgenooten vereerden, tot general-majoor en tot banus en opperste kapitein van Croatia, Slavonie en Dalmatie, tot werkelijk geheimraad, en eenige dagen daarna ook tot luitenant-veldmaarschalk en commanderend generaal in Agram. In deze betrekking betrad Jellachich te gelijk het staatkundig tooneel van dien tijd, waarop hij geroepen was, om aan het keizerlijke huis de gewigtigste diensten te bewijzen. Het uitbreken der februarij-omwenteling te Parijs gaf aan-

leiding, dat ook in Hongarije de sedert lang gistende elementen, die eene zelfstandigheid van den magyaarschen volkstam beoogden, van het tijdvak van algemeene verwarring gebruik zochten te maken, om van keizer Ferdinand een van Weenen onafhankelijk hongaarisch ministerie onder Bathyanyi en Kossuth af te dwingen. Ja, de laatste ging zelfs zoo ver, dat hij overhellen of de volkomene loscheuring van Hongarije van Oostenrijk azenrong. Tot het nieuwe hongaarische rijt moesten ook Zvenbergen en de Militaire grenzen behooren; doch hier leed Kossuth schipbreuk op den nationalen afkeer der Zuid-Slaven van de Magyaren. Eene bezending van het nationale comité der oostenrijksche Serviers, dat te Neuzatz was bijeen gekomen en hetwelk van Kossuth voor de Serviers en Magyaren gelijke aanspraken en regten verlangde, werd door hem op den 8 april met trotscheid afgewezen, waarop beide partijen de wapenen opratteden. Ook de nieuwe banus onderwierp zich niet aan de bevelen van het nieuwe hongaarische ministerie, maar handhaafde zijne zelfstandige stelling, die nog versterkt werd, toen de slavoische grensbewoners niet meer aan hunnen hongarischgezinden generaal Hrabowsky wilden gehoorzamen en zich onder den banus plaatsen. Daarop zonden de Serviers en Croaten bijzondere gezantschappen tot den naar Innspruck gevlugten keizer om hunne nationaliteit te handhaven, doch dezen werden afgewezen, daar men destijds de opstandelingen in Italie, Weenen en Praag te gelijk te bestrijden had, en met de Hongaren niet openlijk breken wilde. Jellachich, die zelf aan het hoofd der deputatie gestaan had, moest onverrichter zake naar Agram terug keeren, waar zelfs op den 10 juni het besluit zijner afzetting aankwam. Evenwel verrees de keizer hem nog aan denouden aartshtertog Johann, om eene vereeniging met de Hongaren te bewerken; deze had echter geen plaats en Jellachich scheidde van Bathyanyi met de wederzijdsche belofte, van elkander eerst weder op het slagveld te ontmoeten. Het is tot heden nog onbekend gebleven, of Jellachich niet met geheime instructien van Innspruck voorzien was; zeker is het, dat hij, in weerwil van zijne afzetting, banus van Croatia bleef en, toen Kossuth in juli 200.000 Hongaren onder de wapenen riep, om de opgestane Serviers en Croaten, zoogenoemd in naam des keizers, tot onderwerping te dwingen, een croatisch leger bijeen bragt en daarmee den Donau overtrok, om de Hongaren te tuchtigen, daar zij slechts van den schijn in naam des keizers handelden. Werkelijk werd Jellachich door eenen eigenhandig geschreven brief des keizers van den 4 sept. weder in zijne waardigheden hersteld en aan de Hongaren verboden om tegen hem te strijden. Dit was het keerpunt, waarvan Kossuth gebruik maakte om het innsaker af te werpen en zich aan het hoofd eener commissie ter verdediging des lands te stellen. De Hongaren en Croaten bereidden zich ijverig tot den oorlog, en op den 29 sept. stielen de hongaarische generaal Moga en Jellachich bij Velenetz het eerst op elkander. Beide partijen braken echter het weinig beduidende gevecht spoedig weder af, om zich eerst zoo meê te versterken, en Jellachich kon niet verhinderen, dat de generaal Rath en Philippowitz, die zich met 8.000 man bij hem moesten voegen, door de Hongaren onder Perzel omsingeld en gevangen genomen werden. Op den 6 oct. brak de omwenteling te Weenen uit, waardoor Kossuth zich wilde dekken, nadat door den moord van den keizerlijken gevolgsmagtigde, graaf Lamberg te Pesth, de omwenteling van Hongarije beslist was. De keizer had zich naar Olmutz begeven en gaf aan Windischgrizt het bevel

om zich van de oproeger hoofdstad meester te maken. Jellachich, die tot Raab voortgerukt was, keerde daar plotseling om en trok insgelijks naar Weenen. Moga volgde niet en zoo gelukte het den beiden veldheeren spoedig, Weenen te omsingelen en het van den 24 oct. af, aan te tasten. Kort vóór den val der stad verscheen op den 30 Moga wel in hare nabijheid bij Schwechat, maar zijne zwakke poging tot ontzet werd door de ruitrij van Jellachich afgeslagen, en Weenen op den 31 oct. door Windischgrätz en Jellachich, wiens Croaten de burgpoort bestormden, ingenomen.

Jellachich plaatste zich nu onder het bevel van maarschalk Windischgrätz, en beiden trokken hierop den Hongaren in de richting van Presburg te gemeet. Nadat dezen bij Altenburg door Jellachich naar Raab terug gedrongen waren, ontruimden zij ook spoedig daarna Pesth, hetwelk de beide vereenigde generaals op den 5 jun. 1849 binnen trokken. Er ving nu een tijdperk van rust aan, deels veroorzaakt door de tweedragt onder de keizerlijke generaals over het gene nu verder te doen stond; ook de banus was met de wijze, waarop maarschalk Windischgrätz den oorlog voerde, niet tevreden. Wel rukte deze in februarij naar de rivier de Theiss op, hetwelk den slag van Kapolna ten gevolge had; maar het steeds toenemend geluk van Görgey in Opper-Hongarije bragt eindelijk zijne terugroeping te weeg. Welden, die hem opvolgde, oordeelde het eindelijk het raadzaamst, om Pesth geheel op te geven, en aan de oostenrijksche grenzen eene nieuwe basis te zoeken, waar Hanau hem in het opperbevel afloste. Jellachich, in maart tot veldtuigmeester benoemd, werd evenwel met 15,000 man tot dekking der Militaire grenzen op den 23 april derwaarts gezonden en versterkte hier zijn corps, dat nu den naam van het zuiderleger aannam, tot 44,000 man. Van nu af speelde hij eene geheel zelfstandige rol, die des te gewigtiger worden kon, daar de hongaar Perczel in het begin van mei het bannaat en de Batska (het land tuschen den Donau en de Theiss) met uitzondering van het Tittler-plateau, waar de Serviers onder Knitschanin ingesloten waren, in bezit had. Op den 18 mei begon nu de banus uit Esseck aanvullender wijs te handelen; hij nam Neusatz in en ontzette de in het naauw gebragte Serviers. In het midden van juni had hij in verscheidene gevechten de Hongaren geslagen en de Batska tot aan het Franzenskanaal in bezit genomen. Deze voorspoed deed den hongarschen generaal Bem, die in veldheersbekwaamheden verre boven Jellachich nitmuntte, uit Zevenbergen toensellen om met Vetter en Kmety Jellachich tegen te houden. Het plan, dat de laatste gesmed had om de Hongaren te overvallen, werd hun verraden, en in plaats van de gehoopte overwinning onderging Jellachich zelf op den 14 juli bij Hegyes eene zoo volkomene nederlaag, dat alle tot hertoe behaalde voordeelen met éénen slag verloren gingen. Hij vertiet niet alleen het Tittler-plateau, maar trok zelfs op den 17 naar Ruma in Slavonie op den regter Donauoever terug, zonder zich tot op het einde van den oorlog weder te vertoonen. Toen in het begin van augustus Hanau de Hongaren achter de Theiss terug drong, stelde Jellachich zich wel in waar weder in beweging; maar daar hij zes dagen noodig had om zijn leger over den Donau te brengen, werd zijn togt daardoor zoo zeer vertraagd, dat de beslissende slag bij Temeswar op den 9 augustus en de capitulatie van Görgey bij Vilagos op den 13 der maand reeds plaats gehad had, zonder dat de ban, die eerst op den 16 te Temeswar nakwam, in deze gebeurtenissen deel had kunnen nemen. Men heeft het bestuur van het zuiderleger door Jellachich

uit een krijgskundig oogpunt op veelvoudige wijze zeer gelaakt, en zelfs den banus deswege alle veldheersbekwaamheden ontzegd; doch deze harde uitspraak kan door de nauwlettende beschouwing der bestaande omstandigheden zeer veel verzacht worden. Het zuiderleger werd door de dekking eener grensstreek van 60 mijlen, door de insluiting van Peterwaradin en door de bezetting van het plateau bezig gehouden en alzoo belet om aanvullend te handelen. Daarenboven werd het in het uitgezogen land door ontberingen en ziekten gedeïmcerd, en telde b. v. in het laatst van augustus nog slechts 21,000 man. Ook moet men in het oog houden, dat het uit ongelijkssoortige deelen, merstal uit nationale troepen bestond, die uit de laatste krachten der Militaire grenzen bijeen geraapt waren, en dat het alzoo niet ophouden kon, om het bemaande vaderland te verdedigen. Eene zoogenaamde actieve verdediging was voor dit leger de enige gepaste wijze om den oorlog te voeren; daarom kan dat, wat het verrigtte, ook niet naar de eischen van den grooten oorlog beoordeeld worden. Hoe dit ook zij, men zal moeten erkennen, dat de wapenroem van het zuiderleger nooit door lafhartigheids verdonkerd werd, en dat het in zijne nietigen toestand en bij geringe middelen eene groote volharding toonde. Altijd behoudt de banus de verdienste van het oostenrijksche keizerlijke huis in diens bangste tijdperk met de hem toevertrouwde provincie trouw ter zijde gestaan te hebben, en een vaste steun geweest te zijn ter herstelling der orde.

Jellachich bezit eenen vurigen aard en zijn gedrag is zeer geschikt, om de soldaten aan hem te boeien. Zijn karakter is daarbij zacht en welwillend, soms een weinig opvliegend. In zijne betrekkingen legt hij steeds de grootste werkzaamheid aan den dag en zoo wel al die zijne voorliefde voor de poëzij, die hij zelf beoefent (een deel gedichten van zijne hand verscheen in 1852) toont eene uitstekende geest en een diep gevoelend gemoed. Eene middelbare grootte, zwarte, digt overschaduwde oogen, een hoog voorhoofd, een vrije stoute gang en eene bruine gelaatskleur geven hem den stempel van eenen echten zoon van het zuiden.

Zijn dankbare keizer heeft hem met het grootkruis der Leopoldsorde, met het commandeurskruis der Maria-Theresia-orde en het militaire kruis van verdienste versierd, en hem in den gravenstand verheven; buitendien is hij geheime raad en kamenaar, bezitter van het infanterieregiment N°. 46 en van twee grensregimenten van het Bannaat, en volgens de tegenwoordige inrigting van het keizerrijk Oostenrijk, gouverneur en bevelvoerder generaal in Croatie, Slavonie en Dalmatie, en gouverneur van Fiume 1).

Generaal Lamoricière.

Onder de belangrijke personen, die door de laatste omkeering der zaken in Frankrijk van het tooneel zijn verdronken, maar die wellicht nog eenmaal geroepen zullen zijn om eene gewichtige-militaire of staatkundige rol te spelen, is Christophe Leon Louis de Lamoricière een der voornaamsten. Hij werd op den 5 febr. 1806 te Nantes uit eene legitimistische familie geboren, was van 1824 tot 1826 leerling op de polytechnische school, en na eenen cursus in de militaire school te Metz te hebben doorloopen,

1) Op het oogenblik van het afstrakken dezes verreeft men, dat Jellachich den 19 mei te Agram is overleden.

trad hij in 1830 als luitenant in het corps ingenieurs. Spoedig daarop vertrok hij naar Algiers, om daar aan den oorlog tegen den roofstaat deel te nemen, en zijn beleid en dapperheid, die hij bij verschillende gelegenheden aan den dag legde, verschaften hem eene snelle bevordering. Bij de oprichting van het corps Zouaven was hij reeds kapitein; in 1833 nam hij het bestuur van het eerste der arabische bureaux op zich, die in het bestuur van Algiers zulk eene gewichtige rol gespeeld hebben, en nog in hetzelfde jaar werd hij tot bataillons-chef der Zouaven benoemd. In het jaar 1835 klom hij op tot luitenant-overste, en twee jaren daarna tot overste, nadat hij bij de belegering van Constantine in de eerste rijen der bestormers had medegevochten en door het springen eener mijn gewond geweest was. In 1839 keerde hij naar Parijs terug, doch was reeds in het volgende jaar andermaal in Afrika, onderscheidde zich bij Musaja, en werd in 1840 tot generaal-majoor, in 1843 tot divisie-generaal, in 1844 tot commandeur van het legioen van eer en in 1845 provisioneel tot stadhouder van Algiers benoemd. Lamoricière had achttien veldtochten in Afrika gedaan, toen hij in 1848 dit krijgstooneel verliet, en roemvol bekroonde hij alles, wat hij aldair als krijgsman verrigt had door de regeling der gelukkig uitgevoerde onderneming tegen de Smala van Abd-el-Kader en der bewegingen, die den emir van alle zijden insloten en hem dwongen, om zich aan den hertog van Aumale over te geven. Lamoricière werd daarvoor tot groot-officier van het legioen van eer benoemd.

Reeds sedert augustus 1846 was Lamoricière lid van de kamer van afgevaardigden, en had hij zich bij de oppositie tegen het regerende huis gevoegd. In de verschillende ministerien van Thiers, Molé en Odilon Barrot, waarmede de dynastie van Orleans vóór haren val de opgewondenheid des volks trachtte te bedaren, werd de generaal tot minister van oorlog benoemd, en op den 24 febr. 1848 begaf hij zich in de uniform van eenen overste der nationale garde midden onder de opstandelingen, om hun den afstand des konings en het regentschap der hertogin van Orleans aan te kondigen; doch hij werd met geweerschoten beantwoord, zijn paard werd onder hem gedood, hij zelf gewond, en zoo niet eenige handwerklieden hem in bescherming genomen hadden, ware hij ala offer van de volkswoede omgekomen. De portefeuille van het ministerie van oorlog, die de provisionele regering hem aanbod, weigerde hij te aanvaarden, even als elk commando in het binnenland van Frankrijk; nogtans nam hij zijne verkiezing tot lid der constituerende vergadering voor het departement Sarthe aan. Gedurende de juniidagen stelde hij zich ter beschikking van generaal Cavaignac, kreeg het opperbevel over de troepen, die ter verdediging der rijke stadswijk aan den rechter oever der Seine bestemd waren, en nam op den 28 de portefeuille van het ministerie van oorlog aan, die hij tot den 28 dec. 1848 behield. Als een getrouw aanhanger van generaal Cavaignac stemde hij steeds met de getuigtigste fractie der democratische partij, van welke hij zich slechts eenmaal, bij het vraagstuk over de al of niet inrigting van twee kamers, afscheidde. Als minister van oorlog bood hij een ontwerp aan ter hervorming van het fransche krijgswezen, dat hij na de afschaffing der plaatsvervangers naar de grondtrekken van het stelsel der pruisische landweerd wilde ingerigt hebben; hij verdedigde dit ontwerp met groote welsprekendheid, maar het gelukte hem niet, daarvoor een genoegzaam aantal stemmen te winnen.

Na de verkiezing van den president voegde zich gene-

raal Lamoricière niet bij de stelselmatige oppositie tegen de nieuwe regering, ofschoon hij de staatkunde, die zij in Italië volgde, niet goed kon keuren. Voor de wetgevende vergadering viel eene dubbele keuze op hem, doch ook ditmaal nam hij die van het departement Sarthe aan, waar hij aan het hoofd der kieslijsten gestaan had, en hij toonde zich een der standvastigste verdedigers van den republikeinchen regeringsvorm. In juli 1849 werd hij, bij gelegenheid dat de Russen Hongarije binnen rukten, door den president met eene buitengewone zending aan het hof van Petersburg belast; hij kwam aldair eerst na de ten onderbrenging der hongaarsche revolutie aan en werd door den keizer zeer voorkomend ontvangen. Toen hij evenwel de afzending van het ministerie Odilon Barrot vernam, verlangde hij terug geroepen te worden. Sedert dien tijd wendde Lamoricière zijnen invloed op de wetgevende vergadering, tot wier vice-president hij herhaald malen gekozen werd, aan, om de staatkunde van Napoleon en diens plannen te bestrijden. Op den 19 juli 1851 stemde hij tegen de herziening der staatsregeling, waarop de napoleontische partij aandrong, en op den 17 november vóór het ontwerp van wet, dat in geval eener crisis de gewapende magt ter beschikking der wetgevende vergadering stelden wilde. Op den morgen van den 2 dec. werd hij in hechtenis genomen en naar Ham gevoerd, waar hij eerst gevangen bleef; later werd hij door politie-beambten naar Keulen gebragt. Toen hij eenige maanden daarna als nog in werkelijke dienst staande officier den eed op de nieuwe staatsregeling afleggen moest, weigerde hij dit in eenen krachtigen, aan de nieuwe regering gerigten brief, die in alle dagbladen opgenomen werd en groot opzien werkte. Na dien tijd heeft hij zich deels in Duitschland, deels in België en Engeland opgehouden; in het laatst van 1857 kreeg hij echter bij den dood van een zijner kinderen, dat met de moeder in Frankrijk achtergebleven was, zondert dat hij daarom aanzooek gedaan had, van den keizer verlof om naar zijn vaderland terug te keeren, van welk verlof hij echter slechts een kortstondig gebruik gemaakt heeft.

Generaal Changarnier.

de beroemde generaal, dien de royalistische partij in Frankrijk als candidaat tegenover Lodewijk Napoleon stelde, is te Autun op den 26 april 1793 geboren en heet met zijnen vollen naam Nicolaas Armé Theodol. Nadat hij zijne opvoeding in de militaire school van St. Cyr ontvangen had, diende hij eerst in de garde du corps van Lodewijk XVIII, trad naderhand als luitenant in de linie over en deed met zijn regiment op eene loffelijke wijze den veldtogt in Spanje mede. Bij het uitbreken der juli-omwenteling bevond hij zich weder in het eerste regiment der koninklijke garde. Nadat deze ontbonden was, liet hij zich in het actieve leger overplaatzen en verwierf in Afrika den naam van een schrander en krachtig officier, zoo dat hij dan ook spoedig bevorderd werd. Hij nam deel aan de expeditie naar Mascara, onderscheidde zich als bataillons-chef door onverschermden en koelbloedigheid gedurende den veldtogt van maarschalk Clausel tegen Achmed-Bey, en bovenal gedurende den terugtogt der mislukte expeditie tegen Constantine, in november 1836, toen hij, bestendig door den vijand bestookt, de achterhoede aanvoerde. Zijne uitstekende diensten bij die gelegenheid verschaften hem den rang van opperluitenant. Gelijk bekend is, verliepen de volgende jaren onder bijna

onafgebroke veldtochten in Algerie, waarin Changarnier ruimschoots gelegenheid vond om zich te onderscheiden. In 1840 was hij reeds generaal-majoor, en drie volgende jaren van zeer gewichtige diensten, eene bij Medea ontvangene wond, een krachtige aanval der ruitery op eene veel sterkere bende Kabylen, en eindelijk de overwinning der Bedouinen in de omstreken van Tenes, die Abd el Kader ondersteunden, verschaften hem in augustus 1843 den rang van luitenant-generaal. In 1847 droeg hem de hertog van Aumale, toen algemeen stadhouder van Algerie, het opperbevel over de divisie Algiers op.

Toen de zaken in 1848 algemeen eene geheele verandering ondergingen, ging Charnier na de februari-omwenteling naar Parijs terug, alwaar hij aan de nieuwe republikeinische regering zijne diensten aanbood en door Lamartine tot gezant te Berlijn benoemd werd. Toen hij op den 16 april even vóór zijn vertrek naar dien post de laatste instructie bij het hoofd der provisionele regering wilde afhalen, en de tijdging kwam, dat eene bende oproerlingen, door de socialistische clubs op het Marsveld bijeengebragt, naar het stadhuis in aantogt was, om de bestaande regering omver te werpen, nam hij op verzoek van Lamartine het bevel over de mobile garde op zich, die het Stadhuis bezette, en hij bragt dit, naderhand ondersteund door de op den stormmarsch toegesnelde nationale garde, in zulk eene geduchten staat van verdediging, dat de aanvallers het raadzamer oordeelden, om onverrichter zake terug te trekken. Het was de eerste zegespraal der regering over de partij der veruiling. In plaats van naar Berlijn begaf Changarnier zich kort daarop naar Algiers, om aldaar Cavaignac te vervangen, doch keerde na korten tijd, daar hij voor het departement der Seine tot lid der constituerende vergadering was gekozen, naar het voornaamste tooneel der gebeurtenissen terug en kreeg van het hoofd der uitroerende magt het opperbevel over de parijische nationale garde, hetwelk hij ook na de verkiezing van den president behield. Tweemaal, in januarij en in juni 1849, verenigde hij daarmede het bevel over de in de hoofdstad zamengetrokken troepen, die toen 100.000 man beliepen.

In zulk eene betrekking en bij zijn vastberaden karakter speelde hij natuurlijk eene gewichtige rol in de toenmalige gebeurtenissen. Zijn groote naam en zijne krachtige houding verhinderden op den 29 januarij het uitbreken van den burgeroorlog in de straten van Parijs, en den opstand der verenigde republikeinen en socialisten op den 13 junij verstikte hij in de kiem. Toen de antirepublikeinische beweging zich altijd sterker deed gevoelen, werd hij algemeen voor het zwaar der monarchale partij gehouden, en de openbare stem duidde hem aan als den frauschen Monk, die gezind en willens was, om het koningschap te herstellen. Zijne koningsgezindheid bepaalde zich echter tot het huis van Orleans en niet tot dat van Napoleon, en even weinig geneigd als de meerderheid der wetgevende vergadering, om de elken dag duidelijker wordende bedoelingen van den president, die naar eene met de staatsregeling strijdende verlening van zijne heerschappij streefde, te ondersteunen, geraakte hij in openbaren strijd met diens staatkunde en werd door hem op den 9 jan. 1851 van zijn dubbel bevelbeheerschap ontslagen. De vergadering zag daarin den eersten stap tot hare opheffing en wilde, om voor hare eigene veiligheid te zorgen, hem het opperbevel over de te hare bescherming bestemde troepen toevertrouwen; maar het voorstel der quaestoren, om aan den president der vergadering de bevoegdheid te geven om over de gewapende magt te beschikken, ging niet door,

en Charnier, die in de wetgevende vergadering verklaard had: „dat zich noch een bataillon, noch zelfs eene compagnie er toe leenen zoude, om den tijd der Casars terug te voeren,“ kon niets doen om den coup d'état te verhinderen. Zeer vroeg in den morgen van 2 december in hechtenis genomen, werd hij naar het fort Mazas bragt, alwaar hij eenige dagen bleef en vervolgens door het besluit van 9 jan. 1852 uit Frankrijk verbannen werd. Sedert dien tijd leeft hij in Mechelen en België, zonder van het hem later verleende verlof, om naar Frankrijk terug te keeren, gebruik te maken. Op den 21 maart 1855 rigtte hij aan de dagbladen eenen brief, waarin hij de bewering, door Veron in zijne *Memoires d'un bourgeois de Paris* geopperd, dat Changarnier in januarij 1849 ten behoeve van eenen antirepublikeinischen coup d'état in het bijzijn van Veron en andere getuigen zou aangeboden hebben, om Cavaignac, Lamoricière, Charras en andere republikeinische kamraden in hechtenis te nemen, verre van zich afwerpt en in de stelligste bewoordingen voor onwaarheid verklaart.

Charles Rogier.

Deze belgische staatsman, die thans voor de vierde maal in het ministerie zit, is op den 12 augustus 1800 te St. Quentin geboren en heeft in Luik in de regten gestudeerd, doch koos later de loopban van huisonderwijzer. Daar hij reeds vroeg met Lebeau en Devaux nauw bevriend was, die beiden in de belgische omwenteling eene gewichtige rol speelden, nam hij met hen deel aan de stichting van het tijdschrift Mathieu Laensberg, dat naderhand den titel van *Le Politique* aannam en een der krachtigste organen van de belgische oppositie tegen de hollandsche regering werd. Rogier schreef voor dat blad de brieven van eenen burger van Saint Martin, die grooten bijval vonden.

Toen de belgische omwenteling uitbrak, legde Rogier de pen neder en nam het geweer in handen. Hij vormde in Luik een bataillon van 300 burgers, trok daarmede naar Brussel en maakte zich op den 19 september aan het hoofd zijner manschappen van het stadhuis meester, dat hij tegen plundering beschermde. Ook gedurende de volgende dagen streed hij met onderscheiding op de gevaarlijkste posten en vormde op den 24 met twee andere aanvoerders der opstandelingen de eerste belgische nationale regering, de commissie van administratie. Later werd hij lid der provisionele regering en van het nationaal congres en verklaarde zich in het laatste ter gunste eener constitutionele erfelijke monarchie.

Terwijl zijne vrienden Lebeau en Devaux in het ministerie Nothomb traden, begaf zich Rogier naar het leger, om daar de krijgsmacht te handhaven en het volksgevoel op te heffen. Toen hij te Brussel terug gekeerd was, stemde hij voor de verkiezing van den hertog van Nemours, doch later, toen Lodewijk Philips deze keuze afloeg, voor Prins Leopold, den tegenwoordigen koning. In juni 1831 werd hij gouverneur van Antwerpen en trad den 21 oct. 1832 als minister van binnenlandsche zaken in het kabinet, waarvan hij de voornaamste steun werd.

De republikeinische partij, verbitterd over de laagzaamheid waarmede de conferentie van Londen bij de beslechting der belgische zaak te werk ging, en veel meer geneigd om haar door de wapenen, dan door de onderhandelingen te beslissen, riep toen, door de volksklassen ondersteund, luide om den oorlog, en dagdijks werd minister Lebeau, die het verdrag der 18 artikelen aangenomen

had, op de straat beledigd. Rogier nam in de kamer de verdediging van zijnen ambgenoot op zich en geraakte daardoor met Gendebien, den aanvoerder der radicalen, in levendigen strijd, die met een tweegevecht eindigde, waarbij Rogier een schot door de waag outving. Na de geneezing zijner wond nam hij geïndeneerde zitting van 1834 een levendig aandeel in de debatten over de herstelling van het spoorwegwet. In het volgende jaar viel echter het ministerie, hetwelk door het minder liberale kabinet de Theux vervaangen werd. Rogier nam het bestuur der provincie Antwerpen weder op zich, en maakte zich in de volgende 5 jaren door opbeuring van handel en landbouw uitstekend verdienstelijk.

Na de aftreding van het cabinet de Theux in het jaar 1840 kreeg Rogier in het ministerie Lebeau de portefeuille van openbare werken, en legde die eerst na de breuk tusschen Nothomb en Lebeau neder. Hij werd nu een der aanvoorders van de liberale oppositie en bestreed zes jaren lang de conservatieve strekking van het ministerie Nothomb (1841—1846), en de katholieke van het ministerie de Theux. De koning zelf begon echter het toeneemende overwigt der vereenigde conservatieve en katholieke partij gevaarlijk te vinden, en riep daarom op den 12 aug. 1847 Rogier op nieuw in het ministerie. Hij lieid zich vijf jaren lang daarin staande, deels als minister van binnenlandsche zaken, deels als minister van oorlog, en een wel onder de moeijelijkste omstandigheden, waarbij hij zoo gelukkig was, België voor de bijna algemeene ontwetingsstokken te bewaren, die in 1848 geheel Europa teisterden. Op den 31 oct. 1859 diende hij eindelijk zijn ontslag in, toen de aanmatigende eischen der fransche regering, om de vrijheid der drukpers in België te beperken, al te sterk werden. Nadat Rogier onder de beide opvolgende ministeriën van Brouckere en Dedecker de aanvoerder der liberale oppositie geweest en zich inzonderheid als onvermoeid bestrijder der aanmatigheden van de clericale partij onderscheiden had, is hij na den val van deze in den zomer van 1857 weder aan het hoofd van het cabinet getreden.

De oudste broeder van den minister, Firmin Rogier, in 1781 te Kamerijk geboren, heeft zich sedert 1830 aan de diplomatieke loopbaan gewijd, en is sedert 1848 belgisch gezant te Parijs.

————— Jozef Garibaldi.

Deze voornaamste partijgauger, dien de italiaansche patriotten bezitten, kan niet geheel en al voor eenen echten italiaan gehouden worden, daar hij op den 4 juli 1807 te Nizza geboren werd, in het bekoorlijke grensgebied van de Vur, waar het fransche en italiaansche karakter onder elkander vermengd is. Heeds vroeg trad Garibaldi in de sardinische marine en verstaalde hij zijnen moed in den strijd tegen wind en golven. De kleine vloot van zijn vaderland kon hem niets aanbieden, dat zijne eerozucht bevredigde of zijne zucht naar avonturen voldeed. Het verveelde hem, langer een stil leven als toewachter te leiden, waarom hij zich uit misnoegen met het jonge Italie verbond. De ouderhanden togt der Savoyers van Mazzini in 1834, die de politie tot vele ontdekkingen leidde, stelde hem in gevaar. Hij vlugte naar Frankrijk, waar hij evenwel zoo weinig uitzigt op eenen bevrijdingsoorlog voor Italie zag, dat hij zich spoedig weder vervrijde, en als zeeofficier in dienst van den bey van Tunis trad. Na weinige maanden was hij zijne chebeck moede en vertrok hij

naar Amerika, en vel naar Montevideo, de verzamelaars van vele italiaansche vlugtelingen en glukoekers. Hier had hij eindelijk, wat hij wenschte, eenen oorlog namelijk, die niet naar strategische regels gevoerd werd, maar uit overvallen en afzonderlijke gevechten bestond en de ruimste gelegenheid gaf om de persoonlijke hoedanigheden te doen uitkomen. In het begin voerle hij het bevel over de kleine zeemagt van Uruguay, later, toen de fransch-englische tusschenkomst de Argentijners van de La Plata verjaagde, rigtte hij eene vrijzchaar op, waarmede hij jaren lang den kleinen oorlog voerde.

De tijdig van de gebeurtenissen van het jaar 1848 berikte Montevideo niet zoo spoedig, dat Garibaldi, hoe hij zich ook naar zijn vaderland haasten mogt, in het eerste gelukkige tijdvak van den oorlog in Opper-Italie hadde kunnen medestrijden. Zijne rol begon na de ont-ruiming van Milan door de Sardiniers en na het bestaad van den 9 augustus. De oorlog der monarchie was geëindigd, en nu zou de oorlog der republiek, de strijd des volks eenen anvang nemen. Mazzini kondigde dien aan in de weuige streken, die zich nog niet aan de oosteurijksche wapenen onderworpen hadden, en benoemde Garibaldi tot opperveldheer. Omtrent 5 000 vlugtelingen en deserteurs van de oosteurijksche regimenten vormden het republikeinsche leger, dat echter in drie kleine gevechten aan het Langeneer de proef slecht doorliep en sneller uit elkander liep, dan het ontstaan was. Nadat hij over de sardinische greuzen terug geworpen was, begraf Garibaldi zich schiep, verzamelde in Toskane nieuwe benden om zich en droog daarmede in den Kerkeijken staat. Ook deze tweede republikeinsche poging verween geheel in rook. Ofschoon generaal Zucchi, wien men den invallers te gemoet zond, zachter met hen handelde, dan de oosteurijker Aspre aan het Langeneer, moesten zij toch de wapenen nederleggen en uiteen gaan. Garibaldi suelde naar Sardinie terug, liet zich aldaar tot afgevaardigde verkiezen, en onderscheidde zich in de oppositie door de bitterste aanmerkingen over den ongelukkigen veldtogt en door de overtrevenste beschuldigingen van de generals des konings en van dezen zelven.

Toen de oorlog voor de tweede maal verklaard werd, koos Garibaldi Middel-Italie tot het tooneel zijner werkzaamheid. Zijne oude soldaten voegden zich allen weder bij hem, en op den togt over Rieti naar Rome nam zijn klein leger bij elke mijl in aantal toe. De gegode Romeinen kridderden bij het gezigt der rawe krijgstiedu; doch te onrecht, want Garibaldi handhaafde de krijgstucht met ijzeren strengheid. Hij had zijne manschappen naar oud-romeinsche wijze in cohorten, centurien en decurien verdeeld en uit hen een legioen van 2 000 man met enige ruitery gevormd. Zijne vrouw Leonta, eene nog geen 30 jarige ereolsche van weelderige lichaamsgestalte, met levendige oogen en gitzwart haar, was bij de vierde centurie ingescheven. Men houde dit voor geen blooten vorm; want zij heeft werkelijk medegestreden en bij den terugtogt van Rome als kapitein harer centurie schitterende bewijzen van moed gegeven.

Garibaldi was tot lid der constituerende vergadering gekozen en nam eenigen tijd aan de beradslagen deel. In de eerste zitting (5 febr. 1849) zou een „wettige“ weg gekozen worden, die uit het pausdom tot de republiek zou leiden. Toen stond Garibaldi op, en bevende van ongeduld riep hij uit: „Waar toe dient het, den tijd met ijdele vormen te verspillen? Eene minuut te dralen is eene misdadig te begaan. Live de republiek!“ Zoo dra het bleek, dat het op vechten aan zou komen, liet Garibaldi de af-

gevaardigden praten en wijdde zich geheel aan zijn legioen. Met de lauding der Franschen begint het korte schitterende tijdperk zijns levens. Niet genoeg, dat hij zijne werkzaamheid en onverschrokkenheid, zoo wel als zyne behendigheit in het gebruik maken der oogenblikkelijke omstandigheden aan den dag legde, die hem als krijgsman eer aandeed, toonde hij thans een verhevener karakter, dan dat van den gewonnen soldaat. Ofschoon hij het krijgsplan der driemannen voor noodlottig hield, gaf hij in den gevaarlijksten tijd het voorbeeld van onvoorwaardelijke gehoorzaamheid, en vervulde zijnen plicht met denzelfden ijver, alsof de overtuiging eener zekere overwinning hem aangepoerd hadde.

Alle voordeelen, die gedurende de belegering behaald werden, had men hem te danken. Hij was het, die het eerste onvoorzigtige voortrukken der Franschen door eenen zijdelingschen aanval in eene nederlaag veranderde, en aan zijne bijna woedende verdediging van den post aan de poort van San Pancrazio was men de zegepraal verschuldigd, dat Oudinot tot eene werkelijke belegering der opene stad moest overgaan. Wederom was het Garibaldi, die bij de gelukkige aanvallen op de Napolitanen bij Palestrina en Velletri den zegelpalm wegdroeg. Tot zijn legioen behoorden de dapperen, die zich liever onder het pain van Casino Quattrotrenti lieten begraven, dan den aan hunne eer toevertrouwen post te ontmuisen. In menig gevecht sneuvelden alle officieren rondom Garibaldi, slechts hij alleen bleef in het herigste vuur ongedeerd. In de laatste dagen vocht zijn legioen alleen met de bajonet, en elk gevecht werd een bloedbad. Eindelijk hadden de Franschen alle beheerschende punten ingenomen, en Garibaldi werd in de constituerende vergadering geroepen, om zijn gevoelens te zeggen over de mogelijkheid van eenen langeren tegenstand. Hij verklaarde, dat wanneer men Trastevere ontmuisde en alle bruggen over den Tiber in de lucht deed springen, Rome nog gehouden kon worden. „Hoe lang?” werd van alle zijden gevraagd. „Eenige dagen,” antwoordde hij koel.

Van zijne 2.000 man waren 453 bij het beleg gesneveld. Met het overschot trok hij op Napels gebied, om daar eenen opstand te verwekken. Zijne vrouw vergezelde hem te paard en deed de diensten van adjudant. Oostenrijksche troepen vervolgden hem en bragten hem in zulk eenen wanhopigen toestand, dat hij in San Marino zijn volk ontloeg. Met omtrent 200 man, die hem niet verlaten wilden, trok hij door het gebergte naar Cesenatico, waar hij zich inscheepte. Bij de Punta maestra werd zijn doel, om naar Venetië te gaan, vrijgesteld. Eene oostenrijksche vloot versperde hem den weg, en maakte zich van de meesten zijner booten meester. Hij zelf ontkwam met zijne echtgenoot, met den bekenden volksredenaar Cicciaracchio en verscheidene andere vrienden. Als vischer verkleed bereikte hij gelukkig Genua, maar zonder zijne vrouw, die op de avontuurlijke vlugt aan de gevolgen eener bevalling bezweken was.

Voor hem, die zich tot vijand van alle regeringen, ook van de sardinische gemaakt had, bestond in Italië geene wijkplaats meer. Hij vertrok weder naar Amerika en moest in Nieuw-York om te leven bediende in eene kaarsenfabriek worden. Noch daar, noch bij de californische goudgravers, waarbij hij zich voegde, hield hij het lang uit. In 1852 voerde hij als stuurman eene permaansche brik naar China, en in het volgende jaar nam hij in het leger van Peru dienst, maar reeds in 1854 was hij in Sardinie terug. Hij had met de regering vrede gesloten. Eene zijner eerste daden aldaar was eene oproeping aan de jeugd van Italië,

om zich van Mazzini los te scheuren, wiens staatkunde het vaderland telkens nader aan den afgrond voeren zoude. Deze verklaring schijnt hem geïsoleerd te hebben, hij gevoelde zich ten minste niet op zijn gemak, en zoo zijn dikwijls aangekondigd besluit, om naar Montevideo terug te keeren, sedert lang uitgevoerd hebben, zoo de vermoordung van eenen zijner nauwe bloedverwanten, den advocaat Garibaldi te Nizza, hem niet met vele bezigheden had overladen. In het begin dezes jaars 1859 was hij gereed tot de afvaart; maar toen ontstonden de jongste verwickelingen tusschen Frankrijk, Sardinië en Oostenrijk, waardoor hem het nitziigt geopend werd, van op een grooter krijgstooneel zijne bekwaamheden te kunnen ten toon spreiden. De regering droeg hem de aanwerving van een legioen Italianen en vreemdelingen op, nu nauwelijks was dit bekend geworden, of uit alle oorden van Italië stroomden de vrijwilligers, die de oostenrijksche dwingelandij haatten of van eene vrijheid van Italië droomden, tot hem, zoo dat hij binnen weinige weken omstreeks 12.000 man bijeen had. De eisch van Oostenrijk aan Sardinië om dit gevaarlijke corps af te danken en de weigering van het laatste om daaraan gehoor te geven had onmiddellijk de oorlogsverklaring van Oostenrijk ten gevolge.

Garibaldi is een schoon, een eenigzins romanesk opgeschildt soldaat. Een krachtige ligchaamsbouw en mannelijke trekken vol uitdrukking verschaffen hem een middeleeuwsch ridderlijk uiterlijke, dat dadelijk elk voor hem inneemt. Zijn legioen aanbad hem, omdat hij alle moeiten en gevaren broederlijk deelde en voor elken soldaat in het bijzonder de grootste zorg aan den dag legde. In den tegenwoordigen oorlog heeft hij door zijnen stouten togt over de Tiesno naar Como, en door de dapperheid, waarmee hij aldaar de Oostenrijkers heeft verdreven, reeds weder veel van zich doen spreken en zijnen vroegeren roem als dapper krijgsman gebaadhaafd.

Graaf Frans Giulay.

de tegenwoordige opperbevelhebber in Italië, is een hongaars van afkomst en heet met zijnen vollen naam graaf Giulay van Maros-Nemeth-Nadaska. Hij is een zoon van den bekenden generaal Ignatius Giulay, die te gelijk generaal en diplomaat was, en in de laatste hoedanigheid in den oorlog stappen deed, die uit een krijgskundig oogpunt als grove misslagen beoordeeld moesten worden. Hij liet bij Lindenau Napoleon ontsnippen, maar toonde zich later in Frankrijk een beter veldheer. Hij was een der laatste voorzitters van den hofkrijgsraad en stierf in febr. 1831 te Weenen, na tot op het laatste oogenblik met het volle vertrouwen van keizer Frans vereerd te zijn geweest. Zijn zoon Frans werd in het jaar 1799 te Pesth geboren en trad één jaar na den vrede van Parijs bij het leger in dienst. In den tijd van vollen vrede klom hij toch spoedig tot de hoogere graden op en was in 1827 reeds majoor bij de ruitery, van welke hij in 1830 als luitenant-colonel tot het voetvolk overging. In 1831 werd hij tot bevelhebber van het infanterie-regiment N°. 19, in 1837 tot general-majoor en brigadier, in 1846 tot luitenant-veldmaarschalk en divisie-bevelhebber in Weenen benoemd. In het volgende jaar zag hij zich aan het hoofd van het kustland geplaatst, en droeg hij bij de revolutionaire bewegingen van 1848 er veel toe bij, om Oostenrijk zijne zeemagt in de Middellandsche zee te doen behouden. Triest, eene stad van den duitschen bond, die hare welvaart voornamelijk aan de vlijt en het beleid harer duitsche

kooplieden te danken heeft, in de italiaansche beweging van 1848 te wikkelen, was het groote doel der ultralitaliënen. Giulay hield hen evenwel door zijne krachtige houding zoo in bedwang, dat niemand het waagde zich te roeren. Buiten deze verdienste verwierf hij zich eene tweede, om namelijk de belangen van het onderling verkeer in dien kwaden tijd zoo veel mogelijk gemakkelijk te maken. — Van juni 1849 tot juli 1850 stond hij aan het hoofd van het ministerie van oorlog. In dien tijd vallen de eerste nieuwigheden, die de voorboden eener geheele hervorming van het oostenrijksche leger waren. Van alle ervaringen, die men in twee groote veldtogten in Italië en Hongarije had opgedaan, werd gebruik gemaakt, om een even vast als bewegelijk geheel te scheppen. De bekwaamheid van Giulay om een leger in goede orde te brengen, verwierf hem de hoogachting des keizers en maakte hem onder zijne krijgsmakers beroemd. Daarop ging hij als bevelhebber van de vijfde legerafdeeling naar Milaan, alwaar hij later tot generaal der artillerie benoemd werd. In 1851 was hij aan de italiaansche hoven en in 1853 te Petersburg met diplomatische lastgevingen belast. Thans is hem het leger in Italië en te gelijk het stadhouderchap in Lombardije toevertrouwd. Hij bezit een zeer energiek, vasthoudend en stout karakter. Of hij voor zijne groote taak een genoegzaam militair doorzicht bezit, kunnen wij nog niet beoordeelen, daar hij tot hertoe zijne bekwaamheden in den grooten oorlog nog niet aan den dag heeft kunnen leggen, want in de groote beslissende veldslagen der laatste veldtogten in Hongarije en Italië had hij geen deel. De laatste voorvallen in Italië schijnen echter niet zeer voor hem te pleiten, daar men de verliezen der Oostenrijkers gedeeltelijk aan zijne mindere ervaring toeschrijft. Men spreekt dan ook van zijne verplaatiging.

Lord Malmesbury.

James Howard Harris, earl van Malmesbury, die sedert de aftreding van Aberdeen de minister van buitenlandse zaken der Tories geworden is, heeft zich tot deze betrekking niet door vooraf gegane diplomatische diensten, maar misschien door het bestuderen der gedenk- en staatkundige schriften van zijnen grootvader voorbereid, die in der daad een bekwaam staatsman was en ook lang genoeg geleefd heeft, om door den tegenwoordigen earl nog gekend geweest te zijn. Dit was James Harris, wiens vader secretaris van koningin Charlotte, als taalgeleerde bekend en tevens van moeders zijde een neef van den beroemden earl van Shaftesbury was. Hij was gezant in Berlijn ten tijde van Frederik II, had gewichtige diplomatische zendingen in Petersburg, 's Gravenhage en elders vervuld, werd in 1788 tot den eersten trap van het pairschap verheven en in 1800 tot viscount Fitzharris en earl van Malmesbury bevorderd, doch moest, daar hij doof geworden was, zich kort daarna uit het openbare leven terug trekken, ofschoon hij nog altijd een vriend en vertrouweling van de aanzienlijkste staatsmannen bleef en eerst op den 21 nov. 1820 gestorven is. Zijn kleinzoon, de tegenwoordige earl, zoon van James Edward, tweeden earl van Malmesbury, en van Susanna Dashwood, v. d. op den 25 maart 1807 geboren, en trad, nadat hij op den 13 april 1830 met de eenige dochter van den earl van Tankerville gehuwd was, al vroeg in het lagerhuis, waar hij, terwijl zijn grootvader een gematigde whig geweest was, zich bij de Tories voegde, zonder zich veel te hebben doen opmerken, vóór hij door den dood zijns vaders,

die op den 10 sept. 1841 als gouverneur van het eiland Wight stierf in het booghuis geraakte; tot op dit tijdstip had hij alleen den titel van viscount Fitzharris gevoerd. Ook hier was hij een ijverig aanhanger van de Torypartij, en hij toonde dit vooral door de halstarrigheid, waarmee hij aan het beschermende stelsel vasthield, nadat reeds vele leden zijner partij het hadden laten varen. Daarentegen verwierf hij zich eene onloochenbare verdienste, toen hij in 1846 het dagboek en de briefwisseling zijns grootvaders in 2 deelen in het licht gaf en daarin eene rijke bijdrage tot de gebeime geschiedenis der laatste 25 jaren van de achttiende eeuw leverde. Voor het overige zegt men, dat hij in dezen tijd vertrouwelijke betrekkingen met den lateren keizer Lodewijk Napoleon, die zich toen in Engeland ophield, aanknoopte; doch men gaat zekerlijk te ver, wanneer men de snelle erkenning van het Fransche keizerchap met deze betrekking in verband brengt, daar dit een maatregel was, die in Engeland niet zoo zeer van de persoonlijke neigingen eens ministers afhangt, hoe veel minder dan van zulken eenen, die niet de eigentlijke aanvoerder zijner partij is. Toen in febr. 1852 het eerste ministerie van Derby gevormd werd, werd hij staatssecretaris van buitenlandse zaken, doch moest reeds in december deszelfden jaars, bij de vorming van het ministerie Aberdeen, voor den graaf van Clarendon wijken. Het bestuur van zijn ministerie werd natuurlijk, al naar het standpunt der partijen, op verschillende wijze beoordeeld. Dat hij, zoo wel als zijn opvolger, aangename aan vreemde regeringen was, dan lord Palmerston, was natuurlijk. Na zijne aftreding bezocht hij in het begin van 1853 zijnen keizerlijken vriend te Parijs, en bevestigde daardoor huane vriendschappelijke betrekking; evenwel zat hij, sedert hij op den 26 febr. 1858 op nieuw het ministerie van buitenlandse zaken aanvaard heeft, wel gelegenheid genoeg gevonden hebben, om te zien, dat ook in de buitenlandse staatkunde de gemoedelijkheid ophoudt, en dat Napoleon III grotere plannen koesterde, dan allen de Franschen in toom te houden. Over het geheel is elke engelsche minister van buitenlandse zaken thans veel meer, dan vroeger, gedwongen, om op de openbare meening te letten, en wordt deze zelve veel meer door staatkundige sympathien en antipathien bepaald, en aan velerlei vroeger onbekende invloeden onderworpen, welke de grotere uitbreiding en krachtige optreding van de vrijzinnige denkbeelden op het vaste land met zich gebragt hebben.

Dr Hendrik Barth,

werd den 16 juli 1821 te Hamburg geboren. Van zijne jeugd af toonde hij eene groote voorliefde voor de studie der oudheid, welke neiging hem ook bijbleef, toen hij, na het Johanneum (het gymnasium zijner vaderstad) bezocht te hebben, als jongeling naar de hoogeschool te Berlijn vertrok. Hier was het vooral prof. Ritter, die hem door zijne boeiende voordragt deed besluiten, om de oude landen der beschaving met eigene ogen te zien. Hij vertrok alzoo nog als student naar Italië en Sicilië, en hier ontwikkelde zich zijne liefde voor de Middellandsche zee zoo zeer, dat hij besloot het onderzoek harer kusten en van hare omliggende landen tot de taak zijns levens te stellen. Nadat hij van dezen eersten uitstap terug gekomen was, legde hij zich met vernieuwde vlijt op de studie der oudheid toe, en ving na zijne geëindigde academische loopbaan (1844) zijne eerste groote reis aan, die over hem de kustlanden der Middellandsche zee zoude ontvli-

ten. Voor de tweede maal verliet hij in 1845 Hamburg en ging eerst naar Londen en Parijs, om de museums aldaar in oogenschouw te nemen, waarop hij in verscheidene richtingen de oude steden van Frankrijk en Spanje doortrok en op den 7 aug. voor de eerste maal den afrikaanschen grond betrad. Daar deze eerste reis voornamelijk ten doel had, om de handelsbetrekkingen van de kustten der Middellandsche in de oobheid te leeren kennen, reisde hij meestal langs de kustten, deels te water, maar voornamelijk te land. Hij trok alzoo eerst langs de westkust van Marokko en reisde vervolgens van Oran in Algerie, altijd de kust volgende, naar Egypte, om de zetsels der oud-carthagsche beschaving, den Syrtus, Cyrenaica enz. te bezoeken. Met rijke aanwinst was hij aldus aan de onveilige grenscheidung tusschen Tripoli en Egypte gekomen, toen hij aan den zoogenoemden pas van Katabuthmos op den 7 juni 1846 door eenen troep roofzigtige Bedouinen, die de groote daguerreotypenkast des reizigers voor een geldkast hielden, overvallen, en na vergeschellen tegenstand van al zijne bagaasje, waaronder zijner dagboeken, beroofd werd. Slechts enige aantekeningen, die hij bij zich droeg, kon hij redden. Het is kenmerkend voor den zedelijken moed van Barth, dat hij, met een gevaarlijke wond in zijn been, en zonder de geringste hulpmiddelen, als eenzaam en onbeschermd vreedelingsch zich naar Alexandrie sleepte, met het verpletterende bewustzijn van de vruchten van groote inspanningen verloren te hebben, en dat hij in weerwil van dit alles den moed niet liet zinken. Want nauwelijks had hij zich hersteld en op nieuw uitergest, of hij zette zijne onzwerfing voort, doorreisde Egypte en ging vervolgens door Palestina naar Syrie, waar hij het oed Pamphylië, Lycië, Ionië, Lydië, Aëolie, Troas en Bithynië doorzocht. Hij besloot deze driejarige reis, die hij op eigen kosten ondernomen had, met het bezoek van Konstantinopel en triëkeuland, en keerde in het laatst van 1847, rijk aan opgedane kundigheden en ervaringen, terug. Hij zette zich nu te Berlijn neder, om de betrekking van doctaat aan de hoogeschool te vervullen, maar begon te gelijk aan de werking zijner reis, die in 1849 onder den titel: „Wanderungen durch die Küstenländer des Mittelmeeres“ (1 deel: het nord-afrikaansche kustland) in druk verscheen. Het daarin gekozen standpunt, dat Barth ook op zijne tweede groote reis bleef inhouden, was het geschiedkundig geographische. Daarbij is met bijzondere voorafde het leven der volksstammen in de onderzochte streken voor oogen gesteld, waartoe hij door zijne zeldzame taalkennis en wetenschappelijke opleiding vooral geschikt was. De landschappen zijn naar hunne plaatselijke vorming en ligging geschilderd, maar daartuigen zijn de dierlijke, plantaardige en delfstoffelijke eigenaardigheden, daar dit voor den schrijver verder afgelegene onderwerpen waren, niet bijzonder in het licht gesteld. Kort daarna werd echter Barth nit zijnen werkring geroepen, toen in 1849 op voorspraak van Ritter Bunsen de engelsche regering besloot, om de ontworpen handelsexpeditie van Richardson in het binnenste van Noord-Afrika door twee wetenschappelijk gevorderde duitsche geleerden te doen vergezellen. Daartoe besloten de geoloog Dr. Adolf Overweg, insgelijks een geboren hamburger, en op aansporing van Humboldt Dr. Barth, die, als nauwkeurig bekend met de afrikaansche toestanden en met de arabische taal, en door zijn geheel lichaam voor de expeditie zeer nuttig worden kon. De rijke engelsche regering wilde evenwel aan de beide reizigers slechts 200 pond sterling toestaan. Daarom ontving Dr. Overweg van de geographische maatschappij te Berlijn eene aan-

ziedlijke ondersteuning, terwijl Barth zich op zijne eigene kosten uitrustte. Op den 8 dec. 1849 scheepden beide reisgenooten zich te Marseille naar Tripoli in. Hier namen zij in de maand februari 1850 het Ghuriangebirge naauwkeurig op, en vingen op den 23 maart, toen Richardson aangekomen was, de reis naar het binnenland aan. Zij hadden hunnen weg over de hoogvlakte van Hamada, Mourzouk en Serdalus gekozen en kwamen op den 15 juli aan den Kasr Janun, of het Duivelslot, in de nabijheid van Ghat aan. Hier had Barth bijna zijn leven verloren, want terwijl hij in de waarnemingen van dieu wonderbaren doolhof van rotsen verdiept was, was hij verward geraakt, terwijl de nacht inviel. Meer dan 28 uren verlieten, voor de half versmachtte reiziger weder door zijne reisgezellen opgespoord werd; hij had in de laatste uren zelfs getracht, zijnen brandenden dorst met zijn eigen bloed te lesschen. — Hierop trok de expeditie Ghat voorbij, overschreed het hooge, woeste, rotsachtige en onbewoonde bergvlak van Tadjert, en kwam op den 21 aug. aan de grenzen van het koninkrijk Air of As ben der Tuarik, dat nooit te voren door eenen european bezocht was. Hier reed Dr. Barth door zijne krachtige handelwijze tegen eene groote horde van roofzuchtige en fanatieke Tuariks, die de christenen wilden ombrengen, doch zich eindelijk met een groot losgeld lieten tevreden stellen, de expeditie van eenen schandlijken terugtocht naar het noorden. Daar deze geheel ontmoedigd en thans van geldelijke middelen ontbloot was, omdat de engelsche regering slechts karig voor de uitrusting had gezorgd, verhoogde Barth haar aanzien, door dat hij alleen van den 4 oct. tot den 6 nov. de reis naar de hoofdstad Aghadex ondernam, terwijl zijne reisgezellen in Tin Tellast achterbleven. De onderneming van Barth werd zoo wel door gewigtige wetenschappelijke uitkomsten, als door de verzekering van de bescherming voor de verdere reis bekoord. Op den 1 jan. 1851 lag de woestijn achter de reizigers en zij betraden nu de streek van het zuiden. Op den 11 januarij scheidden zij in Tagelal van elkander om in Kuka, de hoofdstad van Bornou, weder bijeen te komen. Barth wendde zich naar de gewigtige koopstad Kano, waar hij de eerste meer uitgebreide berichten over het binnenland van Afrika inwon. Van daar naar Kuka verter trekende, vernam hij de treurige tijding van den dood van Richardson, die op den 6 maart te Unguratus, zes dagreizen westelijk van Kuka, aan uitputting bezweken was. Barth snedde terstond derwaarts en vond de expeditie in geheel opgelosten toestand; wel reedde hij de papieren en goederen, maar in plaats van geld en voorraad vond hij, dat Richardson slechts schulden aan zijne dienaars nagelaten had. Met groote opoffering betaalde hij die nit zijne eigene middelen, en de eer van den engelschen naam te redden, en plaatsie zich op eigen gezag aan het hoofd der onderneming, om die geen schipbreuk te zien lijdten. Dit alles geschiedde op de omzigtigste, verstandigste wijze. Op den 2 april kwam Barth nog vóór Overweg te Kuka aan en werd door den vizier van Bornou op de vriedelike wijze ontvangen. Tervuil Overweg nu het meer van Techat onderzocht, ondernam Barth op den 29 maart 1851 de gedenkwaardige reis naar Adamaus in zuidelijke rigting, en deed hier de groote ontdekking van de Binoue-rivier, een bevaarbare zijtak van den Nizer, door welke het mogelijk is, te water gemakkelijker in het hart van Afrika door te dringen, en de watergeestige expeditie, in 1845 op grond van deze ontdekking door Baikie ten uitvoer gebracht, bewijst. Deze waterweg is korter en minder gevaarlijk, dan de landweg door de Sahara en zal de gewigtigste

gevolgen hebben, zoo dra hij nog nader onderzocht zal zijn. Dr. Barth moest helaas Yola, de hoofdstad van Adamaua, na een kort verblijf verlaten en keerde op den 22 juli naar Kuka terug, waarop hij met Overweg gedurende de maanden september, oktober en november het land Kaniem, ten noorden van het meer van Tschat, onderzocht. Toen beide reizigers van daar naar Kuka terug gekeerd waren, woonden zij eenen krijgstogt bij, dien de mahomedaanse vizier van Bornou tegen de heidensche Mousgou-landen ondernam, waarbij zij tot op 10 graden noorder breedte in de bijna horizontale alluviaal-vlakten kwamen, die zich ten zuiden van het meer van Tschat uitstrekken. Van het laatst van maart tot het laatst van augustus deed Barth alléén de gewichtige reis naar Bagirmi, dat in eene oostelijke richting van Bornou ligt, en nog nooit door Europeanen bezocht was. In wereldwijd menigvuldige bezwaren bereikte Barth de hoofdstad Massena en verzamelde hier de gewichtigste narigete over Bagirmi, Waday en de landen, die zich tot het Nijldal uitstrekken. Na zijnen terugkeer vond Barth te Kuka eindelijk de middelerwijf aangekomen aanzienlijke geldmiddelen, die hem de engelsche regering met bekrachtiging zijner waardigheid als hoofd der expeditie toegezonden had. -- Op den 27 sept. 1853 overleed Dr. Overweg op de oevers van het meer Tschat, dat hij als de eerste europeanen bevaren had, plotseling aan de landskoorts; maar ook deze ramp was niet in staat, om Barth's moed neder te slaan, en daar hij de onmogelijkheid heeft inzag, om zich door de landen, die in den omtrek door de rompen des oorlogs tusschen den islam en het heidendom verscheurd waren, naar de bronnen van den Nijl eenen weg te banen, nam hij, naar het schijnt volgens den wensch van lord Palmerston, het niet minder heldhaftige besluit; om den weg naar den Niger in te slaan, ten einde zoo mogelijk het even gewigtige als gevreesde Tombukto te bereiken. Deze reis ontvat, met de terugreis naar Europa, omtrent drie jaren en was rijk aan verhevene ontdekkingen van tot hertoe nog geheel onbekende hemelstreken, b. v. van de beide westelijke groote rijken der Fellatans, Gando en Hamda Allahi, die men tot hertoe niet eens bij naam kende. Barth verliet Kuka op den 25 nov. 1852, bereikte Katsena in februarij 1853 en in april Sokatou, het oostelijke rijk der Fellatans, welks gebied Altu hem vriendelijk ontving. Midden door opgestane landen en door nu eens bebouwde, dan eens verwoesterde streken, kwam hij bij Say aan den Niger, en, na het doorstaan van vele gevaren, den 7 sept. 1853 te Tombukto, de groote stad aan den Niger, en te gelijk aan den zuidelijken rand der Sahara, waar hij gedurende een verblijf van 7 maanden de bescherming en vriendschap van den schach El Bakay, het geslachtige mahomedaanse opperhoofd der westelijke Tuariks, genoot. Maar dit verblijf was een tijd van bange verwachtingen; want de dweepzieke westelijke Fellanis wilden volstrekt den dood van den christen, en alleen de grootste voorzigtigheid en een beleidelv gedrag, zoo wel als de bescherming der Tuariks, konden hem redden. In april 1854 kon hij eindelijk de terugreis naar Soudan aanvangen, nadat hij te voren met de opperhoofden der Tuariks, gelijk vroeger met den sultan van Sokatou, een gewichtig verdrag gesloten had, hetwelk den Engelsen veroorloofde, voortaan in die landen tot handelsondernemingen te reizen en den Niger te bevaren. Terwijl hij van Tombukto tot Say altijd den Niger volgde, en van deze 110 duitsche mijlen lange onbekende rivierstreek kaarten vervaardigde, sloeg hij den weg naar Kuka weder in. Door ziekten bijna geheel uitgeput en zonder middelen, bereikte hij Kano weder op den 17 oc-

tober, en vernam aldaar, dat men ten gevolge zijner afwezigheid en uit kuiperij de tijding van zijnen dood reeds naar Europa gezonden had. Op den 1 december ontmoette hij eindelijk onverwacht Dr. Vogel, dien hem de engelsche regering had nagezonden. Deze hulp kwam elater te laat voor Barth, wiens verzwakte gezondheid zijne terugreis naar Europa noodzakelijk maakte. Nadat hij met Dr. Vogel vier weken in Kuka doorgebracht, en voor diens welzijn met de grootste opoffering zorg gedragen had, gelukte het hem eindelijk, op den 5 mei 1855 den terugweg van Kuka naar Tripoli te kunnen inslaan. Door slechts weinige dienuurs vergezeld trok hij, door verlangen voortgedreven, met groote dagtroepen in den zeer korten tijd van 3½ maand over Bilna de Sahara door, nadat hij gedurende zijne vijfjarige reizen omstreeks 3.000 duitsche mijlen op afrikaanschen grond afgelegd had. Onloochenbaar laat de gelukkige uitslag zijner ondernemingen, even als de grootheid, de volharding en zielskracht, waarmee zij ondernomen werden, vergeleken met de geringe middelen, die hem ter dienste stonden, alle dergelijke ontdekkingsreizen verre achter zich. De expeditie had 10,999 thalers gekost; daarvan komen 1.400 thalers op Barth's eigene rekening, 1.000 thalers had de koning van Pruisen gegeven; de engelsche regering heeft derhalve niet veel meer dan 1.000 pond sterling bijgedragen. Op den 8 sept. betrad de stoute reiziger te Marseille den europischen grond, om zich terstond naar Londen en vervolgens naar Berlijn te begeven. Van alle zijden werd den moeligen ontdekker deelneming, bewondering en blijken van hoogachting betoond, die hij zoo ruimschoots verdiend had. Met de hem eigene volharding ging hij, terwijl hij in onafhankelijke trekking te Londen zijn verblijf koos, terstond aan de wetenschappelijke bearbeiding zijner reizen, een arbeid, dien hij op uitgebreide voet in drie jaren, en wel in de engelsche en duitsche taal te gelijk, met ijeren vijftienvoetde. Beide werken werden binnen korten tijd tweemaal gedrukt, zoo groot waren de verwachtingen van het groote publiek; en wanneer zich dit ook in zeker opzigt te leun gesteld zag, daar de reiziger met eene edele bescheidenheid dat gene, wat hem zelve betrof, zeer verre op den achtergrond geplaatst had, zoo zijn de daarin vervatte wetenschappelijke ontdekkingen niet het oogpunt van aardrijks-, geslacht- en volknkunde des te gewigtiger. De duitsche uitgave voert den titel: „Reise und Entdeckungen in Nord- und Central-Africa in den Jahren 1849 bis 1855.“ en verscheen in de jaren 1857 en 1858 bij Justus Perthes te Gotha, en wel in eene prachtigave en in eene andere, die voor den grooteren kring van lezers bestemd is. Het werk bestaat uit 5 bijzondere deelen en bevat een groot aantal gekleurde platen met uitstekende door August Petermann geteekende kaarten. De laatste toonen ons een geheel nieuw en onvermoed beeld van het binnenste van Noord-Afrika, dat alle tot hertoe gemaakte hypothesen in waarheid veranderend heeft en jaren lang een onnavolbaar voorbeeld voor de inspanning van een enkelen persoon blijven zal. Na de voltooiing van het werk heeft zich ook de engelsche regering bewogen gezien, om den reiziger door de verleening der Bath-orde en de daarmede verbondene riddersijde waardigheid een blijk van hulde te geven, welke hij in Duitschland, inzonderheid in zijne vaderstad en in Pruisen, reeds op veelvoudige wijze ontvingen had. De universiteiten van Oxford en Jena benoemden hem eershalve tot doctor, de geographische genootschappen te Londen en te Parijs schonken hem gouden prijsmedailles. Tot voltooiing van zijne eerste reis heeft de rustelooze zwerwer in de laatste maanden van het jaar 1858 het noor-

delijke Klein-Azië op den weg van Trebizonde over Tokat, Karahissar, Anassia en Angora nagespoord, en is hij voornemens de uitkomsten van deze en zijne eerste reis in één werk zamen te vatten. Gewis heeft de wetenschappelijke wereld het recht, om van den grooten Barth, die nog in den krachtigsten maatschappelijke leeftijd van een gloeiend gevoel voor zijne wetenschap doordrongen is, nog veel te mogen verwachten, te meer daar hij persoonlijke eigenschappen bezit en ervaringen heeft opgedaan, die, men maar zelden bij zijne voorgangers en tijdgenooten vereenigd aantreffen zal.

Jan Jacob Rochussen,

de tegenwoordige minister van colouën in Nederland, en nu ruim een jaar geleden met de samenstelling van het bewind belast, werd den 23 oktober 1797 te Etten in N. Brabant geboren. Zijn vader bekleedde een aanzienlijke betrekking bij het bestuur der geldmiddelen en stond op vriendschappelijken voet met mannen als Gogel, Appellius, van Geunep en anderen, die zich als uitstekende bewindslieden, vooral op het gebied der financiën, hebben doen kennen. Tijdens de herstelling van Nederlands onafhankelijkheid tot directeur der belastingen over Noord-Holland en Utrecht benoemd, was zijn tweede zoon, de heer J. J. Rochussen, hem in de regeling van zaken behulpzaam, en werd deze, ofschoon nog op zeer jeugdigen leeftijd, door den Souvereinen Vorst benoemd tot controleur der belastingen in het arrondissement Amsterdam. In 1815 volgde hij de roepstem der vaderlandsheide en maakte, als vrijwillig jager te paard, den veldtocht mede, die den vrede van Europa voor geruimen tijd bevestigde. In oktober deszelfden jaars keerde hij tot zijn eigen ambtelijken werkring weder, en wisselde, in onderscheidene betrekkingen, tot 1819 van woonplaats, nu eens te 's Bosch, dan te Rotterdam en Delfshaven; eindelijk werd hij, in vermeid jaar, weder als controleur naar Amsterdam overgeplaatst. Het jaar te voren had hij zijnen vader verloren, welk verlies eenen diepen indruk op hem maakte, vooral ook om het plotselinge van den slag, daar de overledene, staande de godsdienstoefening, door eene beroerte was getroffen.

Tot 1825 verbleef de heer R. in dezelfde betrekking in de hoofdstad, en legde hij daarin niet alleen eene groote werkzaamheid aan den dag, maar zijn kortstondig verlof, dat hij gewoon was jaarlijks te vragen, maakte hij ook zich ten nutte om de onderscheidene gewesten des lands te bezoeken, of zich ook wel met den vreemde meer van nabij bekend te maken. Hij werd daarbij door een ouderzoeklievend geest gedreven, en de hoofdoorwerpen, welke bij zich bij zijne nasporingen voor oogen stelde, vloeiden als 't ware uit den aard zijner betrekking voort: het hoogere financiewezen, de staathuishoudkunde, de bronnen en voorwaarde van Neêrlands handelsbloei. In 1823 vatte hij de pen op en gaf in een geschrift, dat hij aan koning Willem I opdroeg, belangrijke wenken over den handel van Amsterdam, als vruchten van zijn onderzoek. Het geschrift, dat in manuscript bleef, droeg 's konings bijzondere tevredenheid weg, en 's vorsten oog bleef op den schrijver gevestigd, zoo dat, toen twee jaren later de betrekking van secretaris der kamer van koophandel en fabrieken te Amsterdam openviel, de heer Rochussen daartoe benoemd werd.

Het was als 't ware de eerste stap tot eene hoogere loopbaan; want het was den dieper inzienden Rochussen

niet te doen, om op den ouden weg voort te gaan, maar hij achtte het oogenblik gekomen, om bij de nieuwe handelsbeweging, die zich in beide werelddeelen openbaarde, en bij den strijd, die zich tusschen de groote takken van volksbestaan ontwikkelde, eenen krachtigen stap ter verzoening van dezen en tot leiding van gene in Neêrlands belang te doen: hij raadde het oprigten van eene vrijhaven of groot entrepôt aan. De koning keurde het denkbeeld goed, benoemde den heer R. tot directeur van het entrepôt-dok, en deze begaf zich naar Engeland, om al de noodige kennis in de bijzonderheden over het stelsel van entropozering op te doen, waartoe de voorlichting van den edelen Falck hem zeer te stade kwam. Ondanks de tegenspraak, die het aanvankelijk ondervond, werd het ontwerp met kracht doorgezet, en in 1830 mocht de hoofdstad op een entrepôt roemen, dat zelfs de bewondering van den vreemdeling wekte. De loop van zaken, na de afscheiding van België, deed er nog meer het nut en de onmisbaarheid van gevoelen, en in 1837—1838 werd de inrigting, onder de oogen des ontwerpers, merklijk uitgebreid, en werd ook op zijne aansporing eene tweede en groote schutsluis tot stand gebragt, zoo mede de havenkomp uitgediept, waardoor aan de koopvaardij-schepen de gelegenheid werd gegeven om door het Noord-Hollandsch Kanaal tot Amsterdam te komen. Daarbij was natuurlijk de gemiddelde inhoud van de toenmalig in zwang zijnde koopvaardij-schepen in aanmerking genomen; thans, nu de koopvaarders meer en meer in iouwd toemenen, heeft men er bij herhaling van gesproken, om het Noord-Hollandsch kanaal te verbreden, en staat ook het plan tot registratie-verbinding der hoofdstad met de zee, door de doorgraving van Holland op het smalst, met de beantwoording aan de nieuwere eischen van den handel in verband. Toch was de aanvankelijke verbetering, door den heer R. ingevoerd, reeds van groot nut, en hij wist die door eene conversie van schuld tot staad te brengen, waaruit de uoddige fondsen, buiten bezwaar der inrigting, werden gevonden.

En en ander bragt den heer R. meer in dadelijke aanraking met den gouverneur van Noord-Holland, later minister van financiën, den heer van Tets van Goudriaan, die hem meermalen raadpleegde. De moeijelijkheden van financiën aard, voor den lande uit een strak volhardenden voortspruitende, had hij al vroeg voorzien, en daarom in tijds de aanneming van de 24 artikelen aangeraden. Hij zou later geroepen zijn, om zelf de moeijelijkheden te helpen verffleuen.

Inmiddels had hij gelegenheid ook op menige wijze voor Neêrlands handelsbelangen werkzaam te zijn. Toen de heer Op den Hooff, in 1834, als lid van den Hoogen Raad naar 's Hage vertrok, volgde de heer Rochussen hem als lid der commissie voor de Rijvaart op, eene keus te vleijender, wanneer men op de uitstekende gaven zijns voorgangers en op het gewigt der betrekking let. De heer R. legde evenveel ijver als kennis in de beurtiging ook van dezen handelstak bloot, dien de heer Op den Hooff eenmaal zoo te regt eene der bronnaden van Neêrlands welvaren genoemd heeft. Maar de heer R. erkende ook al spoedig den invloed, dien de spoorwegen naast de rivierbaan op het handelsverkeer moesten uitoefenen; en in 1834 zien wij hem alreeds deel nemen aan eene commissie, welke zich had zamen gesteld ten behoeve van eenen spoorweg tusschen Amsterdam en Keulen; in hetzelfde jaar begaf hij zich naar Duitschland en had met den directeur der postieren van Pruisen menig onderhoud over deze aangelegenheid; geen wonder, dat hij twee jaren later benoemd werd tot lid der commissie, onter voorzitting

van den heer Falck, op last des konings te 's Hage bijeen geroepen om over de zaak der spoorwegen, in verband met de belangen van Nederland, een verslag nit te brengen. De heer R. had een zeer werkzaam aandeel aan de verrichtingen van die commissie.

De belangen zelve, in den boezem daarvan besproken, hadden hem nog iuniger bekend gemaakt met de handelsbetrekkingen van ons vaderland en de naburige landen. Het gevolg daarvan was, dat hij tot onderhandelaar gekozen werd, tot het aangaan van drie gewichtige tractaten, wier sluiting eigenaardige moeilijkheden opleverde, daar het ligt te beseffen is, dat de handelsdiplomatie, vooral in eenen tijd van overgang, als die waarin de heer R. optrad, velerlei belangen in het spel bragt. In maart 1837 naar Berlijn gezonden, mogt het hem gelukken, reeds weinige maanden daarna een scheepvaartverdrag met Pruisen te sluiten. Daaraan verbond zich in 't volgende jaar het verdrag van handel en scheepvaart met het Deutsche Tolverbond. Men herinnert zich al de tegenwerpingen, die zijne voorstellen bij vele staten van den bond ondervonden. doch hij wist die met veel bekwaamheid te boven te komen. In 1839 tot voorzitter benoemd der commissie te Antwerpen, welke zich met de uitvoering van het verdrag van Londen had bezig te houden, meende hij voor die vereerende onderscheiding te moeten bedanken; doch in hetzelfde jaar werd hem de taak opgedragen, om een handelsverdrag tusschen Nederland en Frankrijk te bewerken, waartoe hem de titel van raad van legatie werd toegekend. De moeilijkheden aan de sluiting ook van dit verdrag verbonden, verminderden niet, toen in 1840, onder den invloed van de destijds reeds dreigende oostersehe quaestie, het fransche ministerie eene belangrijke wijziging onderging en de heer Thiers den marschak Sout opvolgde. De nederlandsche onderhandelaar slaagde er ook hier in om, tegen eenige inwilligingen onzerzijds, belangrijke voordelen voor den nederlandschen handel te bedingen: de nederlandsche vlag werd zoo wel bij in- als uitvoer ter zee met de fransche gelijk gesteld; de Rijn voor den invoer van coloniale waren in Frankrijk geopend; de scheepvaart op den Franschen Rijn vrijgesteld.

Was de heer R. reeds een tiental jaren te voren met de ridderorde van den Nederlandschen Leeuw begiftigd, hij verwierf bij de sluiting van het verdrag met Frankrijk, met de bijzondere genegenheid van koning Lodewijk Philips, het Legioen van Eer.

Spoedig na het welsagen van zijne pogingen te Parijs werd hij tot hooger werkring in zijn vaderland geroepen: den 1 augustus 1840 aanvaardde hij het bewind der geldmiddelen. En het was geene gemakkelijke taak onder de omstandigheden, waarin de klimmende schuld de financiën van den staat gebragt had. Hij nam de gewichtige betrekking niet op zich, dan onder voorwaarde, dat het amortisatie-syndicaat, waartegen sinds lang zoo vele stemmen waren opgegaan, zou worden afgeschaft en de staat van 's lands financiën zonder eenige achterhoudenheid zou worden blootgelegd. Daaraan legde hij dadelijk en met kracht de hand, en begon hij op dien grondslag met in den achterstand te voorzien. Andere hoogst belangrijke verrichtingen kenmerkten zijn bewind, en te meer inspanning vorderden die, daar al spoedig na zijn optreden, door den afstap van koning Willem I en de troonsbeklimming van koning Willem II, als 't ware een nieuw tijdperk aanbrak; een tijdperk van regeling en vereeniging, van toepassing van nieuwe staatsbeginselen. Het beginsel der ministeriele verantwoordelijkheid was in de gewijzigde grondwet geschreven; dit richte o. a. eene reorganisatie

van de Algemeene Rekenkamer. Deze kwam tot stand, zoodme de vereeniging van zaken met Belgie, waartoe ook gebragt moet worden de capitalisatie der vijf millioenen jaarlijksche rente, door Belgie aan Nederland verschuldigd. Niet alleen wenschte de heer R. daarvoor de onzekerheid omtrent de betaling van die rente in de toekomst geheel weg te nemen, maar ook als 't ware een hefboom te vinden tot uitvoering van de groote financiële maatregelen, welke hij voorged. Als eerste grondslag van verbetering van 's lands financiën toestand, had hij voorgelagen, en was ook aangenomen, de vervoegde overgang der uitgestelde in werkelijke schuld. Had die maatregel reeds veel tegenkanting ondervonden, sterker nog was die tegen het overnemen van den heer R., waarbij hij was uitgegaan van de gedachte, om door jaarlijksche inkooprenten te besparen en nieuwe belastingen te ontgaan. Tevens zou door dat plan de schuldvordering van de handelsmaatschappij worden afgelost. Gelijk men weet werd in Juni 1843 dat plan verworpen en de minister, die daarin een blijk van parlementair wantrouwen zag, achtte zich volgens de grondwettige beginselen verplicht, daarom de portefeuille van financiën neder te leggen. Alle aanzaken, zelfs van tegenstanders van zijn voorstel, om hem van dit voornemen terug te brengen, bleven vruchteloos. Den 17 juni gaf hij in den boezem der tweede kamer, die nog weergalmde van de hevige berandslagen over dit ontwerp, van zijn voornemen kennis, in eene merkwaardige rede, waarin men het volgende leest:

„Eerbied voor de grondwet legde, naar mijne wijze van zien, mij ook de verplichting op, om in de uitspraken van beide kamers der Staten-Generaal niet alleen lijdelijk te berusten, maar die te eerbiedigen, ook dan, wauner die uitspraken strijdig waren met mijne overtuiging. Daarom zullen uwe edel mogenden thans geen woord van slecht uit mijnen mond hooren, zal ik mij geen beroep op de omstandigheden, die voorbij zijn, veroorloven, nu het stelsel, het eenige stelsel, dat, naar mijne meening, tot grondig herstel van 's rijks financiën kon leiden, het door de regering voorgedragen stelsel, de goedkeuring van uw edel mogenden niet heeft mogen verwerven. Geenerlei geëraktheid heb ik gevoeld, omdat eene voordragt, die ik sedert jaren getracht had voor te bereiden, verworpen is geworden. Maar mijne overtuiging heeft niet gewankeld. Van het oogenblik dier verwerping af heb ik bedaar en opzettelijk overwogen, of er geene mogelijkheid bestond om dat voorstel zoodanig te wijzigen, dat ik hetzelfde alsnog tot stand kon brengen. Ik zou gaarne dien weg hebben bewandeld. Ik zou mij gelukkig geacht hebben zoo doende nog te bereiken, wat ik tot doel van mijn leven had gesteld: het regelen van den financiën toestand waaraan ik gearbeid heb, op het govaar af eener vroegtijdige grijsheid, met opoffering van mijne rust, van elk uur van den dag en somtijds ook van een deel van den nacht. Maar ik ben in het vinden van zoodanig een ander middel niet geslaagd, en alzoo is mij wel niets anders overgebleven dan het besluit, om het geëerbiedigd hoofd van den staat te verzoeken, de leiding van het beheer der financiën aan andere handen dan de mijne toe te vertrouwen.”

De minister legde nog de laatste hand aan de voordragt tot tijdelijke voorziening in de behoeften der schatkist, welke dan ook werd aangenomen.

Alvorens wij zijne verdere loopbaan doen kennen, vermelden wij, dat hij zich ook tijdens zijn bewind naar buiten nog als diplomaat deed kennen, en wel in 1841, door de regeling van de Luxemburgsche zaak, waartoe hij zich o. a.

naar Londen begaf, om zich te verstaan met den koning van Pruisen, die aldaar vertoefde, en waardoor de goede verstandhouding tusschen de hoven van Berlijn en 's Graavenhage volkomen hersteld werd; — naar binnen legde hij de laud naar een nieuw tarief van regten op den in- en uit- en doorvoer. Toen de koning hem een eervol ontslag als minister van financiën verleende, werd hij benoemd tot minister van staat en tevens tot Zr. Mr. gezant naar het hof van België. Wij zullen wel niet het gewigt van die hestrekking, vooral onder de toenmalige omstandigheden, behoeven te schetsen; het gold de ten uitvoer legging van een verdrag, dat de wederkeerige belangen der beide, nu ook regtens gescheidene landen regelde; het gold de afwering van menigen maatregel, in België tegen Neêrlands handel gekant; het gold eindelijk de bevestiging van de goede betrekkingen met het nabuurland, de volle gewissching van vrees, die uit den strijd nog moesten zijn overgebleven. De heer R. was gelukkig ook in deze zending: hij verving den heer Falk, en zonder dat hij dezen zoo wel in Nederland als in België hoog gevierden staatsman kon doen vergeten, wist hij mede aan beide zijden ruimschoots de volks geuegenheid te verwerven, gelijk hij met het vertrouwen zijner regering, de op prijs stelling ook der Belgische deelachtig was. Hij had van juli 1843 tot februari 1845 den post van gezant te Brussel vervuld, toen hij, onder de vleiendste betuigingen van leedwezen over zijn vertrek, door koning Willem II tot een nog hooger werking werd geroepen. Hij werd benoemd tot gouverneur-generaal van Neêrlandsch Indië.

Tot 1851 vervulde hij die hooge waardigheid; het was den 28 september 1845, dat hij die aanvaarde. Zijne zesjarige bewindvoering laat zich in dit kort bestek kwalijk in bijzonderheden behandelen, en behoort dit te minder, omdat de heer R. die zelf in een opzettelijk geschrift, na zijne terugkomst, heeft in 't licht gesteld en verdedigd tegen wederpraak, die ook hij inermalen ondervond. Intusschen kunnen wij niet nalaten, als bewijzen van de moeijeligheden, gedurende zijn bewind opgekomen, aan te stippen, dat hij tot handhaving van Neêrlands gezag in 1846, 48 en 49 krijgsondernemingen moest bevelen tegen Bali, die ten slotte niet goed gevolg bekroond werden; tegen onlusten in het Bantamsche, tegen onlusten onder de Chinezen in de wester-afdeeling van Borneo, tegen onrustige bewegingen op Banka. De blik van den staatsman moest er voor zorgen, dat de nederlandsche bezittingen op Borneo tot een bepaald gouvernement werden verheven, dat de zeerovers met nadruk vervolgd werden, dat handelsootsluitingen getempeld werden, en de verklaaring van Macassar, van Menapoera en Kema tot vrijzaven behoort ook tot den tijd van 't bewind des heeren R. Wij voegen daarbij de invoering der nieuwe wetgeving voor Neêrlandsch-Indië (1 mei 1848); het moeijelijke om den schok te wederstaan, dien de schriknaaren uit Europa, door den wijden afstand voor de opgewonden verbeelding nog vergroot, in Indië voortbragten, en die een oogenblik den band van het gezag aldaar schenen te zullen doen springen. Bij al die onmiskenbare bezwaren kan men niet anders, dan den Heer R. gelukkig rekenen, dat hij in 1851 (12 mei) de tougels van het bewind naar zijnen opvolger, Mr. A. J. Duymner van Twist, onder gunstiger omstandigheden heeft kunnen overgeven, dan zich eenige jaren te voren liet voorzien, en met het sedert verwezenlijkt vooruitzigt van uitbreiding van verscheidene takken der cultuur en des handels. Veelzins, en dit dijkte ook uit opgemeld geschrift van den heer R., had daarvoor bijgedragen zijne zorg, om de aanplanting van kuffijboomen te be-

vorderen en andere cultures uit te breiden of te temporen.

Na zijnen terugkeer in het vaderland bleef hij eenige tijd ambtelooz toeschouwer van de staatsaangelegenheden, doch gundo zich geene werkeloze ruste: de aangelegenheden, waaraan hij van der jeugd af zijne aandacht had gewijd, bleven, nu hij ze van hooger standpunt had leeren kennen, steeds zijne belangstelling wekken, en hij deed ook verschillende reizen naar naburige staten, deels om van zware huiselijke rampen te bekomen (hij was voor de tweede maal weduwnaar), deels om de groote vorderingen op het gebied van nijverheid en verkeer gade te slaan.

In 1856 werd hij, namens het district Alkmaar, ter tweede kamer afgevaardigd. Behalve door beschouwingen over vele der aanhangige financiële punten, kenschetste zijne parlementaire loopbaan zich o. a. door een voorstel tot onderzoek van het misbruik van sterken drank, waartrent hij eene zeer gemoedelijke rede hield. Hetzij de loop der staatkundige aangelegenheden, hetzij redenen van geuezendheid, die hem tot het doen van een buitelandse reis bewogen, in januari 1857 nam hij zijn ontslag als lid van de tweede kamer. Na zijne terugkomst werd hij aan het hoofd geplaatst eener commissie, belast met het onderzoek van het belangrijke vraagstuk der colonisatie in Indië, waartrent een verslag werd uitgebragt, dat, ofschoon op verschillende gronden colonisatie op groote schaal onmogelijk keurende, eene proficiëncie op kleinere schaal niet wilde afgeween hebben. In het voorjaar van 1853 werd hij door Z. M. koning Willem III, na de aftreding van verschillende ministers, met de zamenvestelling van een nieuwen bestuur belast. Blijkens het programma van het nieuwe ministerie zou dit eene gematigd liberale, opregtelijk constitutionele gedragslijn volgen, en werd het vooruitzigt geopend op de behandeling van een aantal voor de staatsinsten en volkswelvaart hoogst gewigtige voordragen, in de hoop, dat wij in het genot mochten blijven van den vrede, welke ook voor de ontwikkeling der volken in 't algemeen zoo wenschelijk is. Nieuwe stormen zijn sedert voor Europa opgekomen, en hebben reeds zekeren invloed op aanhangige voorstellen hier te lande uitgeoefend. Wij behoeven daarop, als geheel tot de geschiedenis van den dag behoorende, hier niet te wijzen, maar wij achten het niet ongepast, hier de loopbaan te schetsen van hem, die, in het tegenwoordig tijdsgewricht, een zoo gewigtig aandeel aan de aangelegenheden van dezen staat neemt. Wat zijne persoonlijke hoedanigheden betreft, wij zullen, om zelfs den seluyn van vleiery te mijden, alleen zeggen, dat minzaamheid, heusche vormen, menschevriendheid, toewijding aan hetgeen hij ondernaemt, algemeen in den heer R. erkend worden. De heer R. is grootkruis der Nederlandsche en van verschillende vreemde orden.

Vorst Hermann von Pückler-Muskau.

De Pücklers zijn een oud-silezisch ridderslacht, voor welks stamvader Nicolaas Pöckeler te Blumenthal bij Neisse gehouden wordt, en dat tot den vrijbeerenstand in 1580, tot den rijksgravenstand in 1690 en tot den vorstenstand in éénen tak, den Jausitzschen tak te Branitz, in 1822 is opgeklimmen.

Hermann Lodewijk Hendrik, vorst van Pückler-Muskau is de zoon van graaf Lodewijk Karel Johan Erdmann van Pückler, keursaksisch geleernraad, en werd op den 30 oct. 1785 te Muskau in de Opper-Lausitz aan de Neisse geboren. Daar zijn geslacht de leerstellingen van graaf Zuo-

zendorf toegedaan was, werd de jonge knaap op de hernuttische school te Uhyast bij Bautzen opgevoed; van daar vertrok hij naar het Paedagogium te Halle en werd later te Dussau voor de hoogeschool verder voorbereid. Van 1800—1803 studeerde hij te Leipzig in de regten, doch liet toen deze studie varen en nam dienst in de saksische roode garde, een overblijfsel uit den praalzielen tijd van Augustus den sterke, dat tot in het jaar 1848 in stand bleef, en waarvoor meestal slechts schoone vernogende jonge lieden nitgekozen werden, — eigenschappen, die graaf Hermann in ruime mate bezat. Toen hij tot den rang van kapitein was opgeklommen, nam hij zijn ontslag, en deed eene reis over Weenen naar Frankrijk en Italie. Kort na zijne terugkomst kwam hij in 1811 door den dood zijns vaders in het bezit van een zeer aanzienlijk vermoegen, hetwelk hij terstond besteedde om zijne heerlijkheid Muskau op allerlei wijze te verbeteren en te verfraaijen, waarbij hij door Schinkels raad ondersteund werd. Uit hoofde van eene ziekte kon hij eerst in oct. 1813 deel aan de krijgsgesbeurtenissen nemen; toen echter trad hij als majoor in russische dienst, en werd vervolgens adjudant bij hertog Karel Augustus van Weimar. Kort daarop werd hij tot luitenant-colonel benoemd, onderscheidde zich vooral in de Nederlanden, bijzonder bij de bestorming van Merssem, rigte een regiment jagers op en bekleedde te Brugge den post van militair en burgerlijk gouverneur. Na den vrede verliet hij de krijgsdienst andermaal en hield zich één jaar in Engeland op. Later vertoefde hij afwisselend te Berlijn, te Dresden en te Muskau, in welke laatste plaats hij zich nu bezig hield, om de heerlijke tuinen en parken aan te leggen, die nog verfraaid werden door de stichting van een aluin- en graderwerk, dat honderd arbeiders bezig houdt, en der badplaats Hermannsbad, waartoe de ontdekking der minerale bronnen aanleiding gaf. In het jaar 1817 huwde hij met de rijksgravin van Pappenheim, de dochter van den staatskanselier Hardenberg, welk huwelijk echter negen jaren later geregteijk ontbonden werd, ofschoon de vriendschappelijke betrekking tusschen beiden bleef bestaan. In 1822 werd hij door koning Frederik Wilhelm III in den vorstenstand verheven, naar het zeggen voornamelijk om hem voor eenige vrijwillig afgestane voorregten schadeloos te stellen. In 1828 ondernam hij eene nieuwe reis naar Engeland en Frankrijk; een jaar later breidde hij zijne togen evenwel verder uit en zwierf eenen geruimen tijd in Noord-Afrika en zuid-westelijk Azie om. De vrucht van deze omzwervingen in verre landen was een der meest gelezen boeken uit, dien tijd: de „Brieven eens afgestorvenen" (4 dln. 1831), als welks schrijver hij echter eerst later met zekerheid genoemd werd. Vervolgens verscheen van hem de „Tutti frutti", uit de papieren des afgestorvenen" (5 dln. 1834) en de „Jugendwanderingen" (1835), die even als de brieven groot opzien maakten, maar toch veel onbebuidens bevatten. Zijne latere werken zijn: „Semilasso's volcztzer Weltgang; Traum und Wachen; aus den Papieren des Verstorbenen" (3 dln. 1835), „Semilasso in Afrika" (dln. 1836), „der Vorläufer" (1838), „Südöstlicher Bildersaal" (3 dln. 1840), „Aus Mehemed Ali's Reich" (3 dln. 1844), en „Die Rückkehr" (1 dl. 1846). Gedurende het schrijven dier werken hield hij zich gewoonlijk te Muskau op, tot dat hij in 1845 die heerlijkheid verkocht, en zich met zijne gescheiden vrouw op zijn vaderlijk stampoed Branitz in de Neder-Lausitz nederzette, om aldaar insgelijks de voortreffelijkste parkinrigtingen in het leven te roepen. Ook hier verdient zijne kennis van de landhuisbouwkunde en zijn smaak voor de schoone natuur

de hoogste bewondering, daar zijn scheppende geest niet alleen het schoone met het nuttige wat te vereenigen, maar ook in Muskau ten deele uit eene zandwoestijn engelsche parken in grootschen stijl schiep, geheele wouden verzette en verpluutte, en van eene vlakke een kunstmatig berglandschap maakte, waarin de bekoorlijkheden van bijna alle land- en hemelstreken vereenigd zijn. Alleen de overplanting en opwekking van het arabische paardenras en der negers van Afrika scheen den stouten natuurhervormer niet geheel te willen gelukken. — Sedert zijn verblijf te Branitz leefde vorst Pückler in afzondering; alleen bij de septemberfeesten te Weimar in 1857, bij den honderdsten geboortedag van zijnen voormaligen chef, hertog Karel Augustus, zag men hem in het openbaar in pruisische generals-uniform, en in den vollen luister van zijn kunstvol ondersteund toilet. In den laatsten tijd sprak men er van, dat hij ook Branitz weder verkopen en zich naar Madera begeven wilde. — Vorst Pückler is geheel en al de vertegenwoordiger van een kortstondig tijdvak der deutsche letterkunde, en hij heeft er voornamelijk toe bijgedragen, om een nieuw voorbijgaand geure daarin ingang te verschaffen, dat der „Reisenovellen" en „Reisebilder", in den trant van Heyer. Er was eenmaal een tijd, waarin men noch met het ernstige doel reisde, om de wetenschap door nieuwe ontdekkingen te verrijken, noch met den naiven wensch, om zich uitspanning te verschaffen, om zijne nieuwsgierigheid, zijne zucht naar het ver afgelegene, of zijnen lust in getaren te bevredigen, maar men alleen reisde om eenen naam te maken, en omdat men treffende avonturen ontmoeten en zijnen tijd met een aangenaam nietsdoen verbeuzelen wilde, waartoe het eenvoudige en eenvormige leven in Duitschland geene gelegenheid aanbood. Tot dezen tijd — die der Chateaubriants, Lamartines, Heines, Ida Hahns, enz. — behoort ook vorst Pückler, en het onderscheid is alleen, dat diens maatschappelijke stelling hem toestond om in de hoogste kringen te verkeerren. Hij kon alzoo door eigene aanschouwing schilderingen van toestanden ontwerpen, die de andere schrijvers ten deele slechts van hooren zeggen kenden. En dit deed hij met een oorspronkelijk talent en te gelijk met eene vrijmoedigheid en eene stoute opreghtheid, die voor eenen man uit zijnen kring algemeen verbazing wakte. Na dien tijd zijn trouwens nog wonderbaarder proeven van gebrek aan bescheidenheid gegeven. Duurzamer mischieu nog dan de reisaafreelen van vorst Pückler, zijn zijne verdienstee ten opzichte van de opwekking en ontwikkeling van den tuinbouw in Duitschland. Zijne klassieke „Andeutungen über Landschaftsgartnerei" verscheen in 1834. De neiging der sauzieulijken naar het bezit van tuinen en buitenplaatsen, tot aankwekking, ondersteuning en verbetering der natuurschoonheden is eigentlijk eerst door zijn voorbeeld in het leven geroepen, en de goede smaak, de zin voor het edele en schoone is door hem aanzienlijk bevorderd.

Richard Cobden,

een der aanvoeders der engelsche partij van den vrede en den vrien handel, meer bekend onder den naam der Manchester-school naar het middelpunt harer werkzaamheid, werd omstreks het jaar 1800 te Midhurst in Sussex geboren. Zijn vader was pachter van eene kleine hoeve, en het toekomstige parlementslid moest in zijne jeugd de schapen hoeden, doch verliet vroegtijdig het vaderlijke huis, om in Londen zijn geluk te beproeven. Aldaar vond hij

bij enen bloedverwant, eigenaar eener katoenfabriek, eene zeer oudgeschikte betrekking. Zijne vlijt en ijver deden hem echter weldra opklimmen, en toen hij eene grondige kennis van de zaak en de goedkeuring en achting van zijnen meester verworven had, werd hij buitenlandsch agent voor zijn huis, en doorreide als zoodanig de Vereenigde Staten en een groot deel van Europa. Daarbij wijdde hij zijne opmerksaamheid niet alleen aan zijne handelsbelangen, maar maakte zich ook met de staatkundige en maatschappelijke toestanden der landen, die hij bezocht, bekend.

Vlijt en arbeidzaamheid stelden hem weldra in staat om zelfstandig te handelen, en hij trad als deelgenoot in de zaak van de heeren Shereff en Foster te Manchester. Daar ijver en voorzigtigheid zelden door het geluk onbeloofd blijven, zag Cobden zich na korten tijd in het bezit eener bloeiende zaak, die hij zelf door het vervaardigen van katoenen met smaakvoller teekeningen, dan zijne mededingers voortbragen, deed bloeien. Daarbij vond hij den tijd om als schrijver op te treden, en hij trok de opmerksaamheid in geene geringe mate tot zich door twee staatkundige vlggeschriften: „Engeland, Ierland en Amerika” en „Rusland.” Het laatstgenoemde was bestemd, om het geloof nau de onmetelijke hulpbronnen van den ezaar te vernietigen en het eugelsche volk van de vrees voor deze mogendheid te ontnemen, die andere schrijvers en redenaars zoo gaarne opwekten. Cobden wilde aantoonen, dat het beste en in der daad eenige middel, om de groote noordse mogendheid tot de vriendin van Engeland te maken, het herstel van een voorleelig, op de beginselen van den vrijen handel berustend verkeer tusschen beide landen was. De door hem uitgesproken beginselen werden door de voorstanders van het stelsel van bescherming op de hevigste wijze aangevalln, en kort daarop begon de strijd, die na eene lange worsteling met de opheffing der graanwetten eindigde. Den eersten slag in den strijd tegen de belasting op het brood werd toegebracht door generaal Peyronett Thompson in zijnen: „Catechismus der graanwetten,” die eerst in Westminster-Review verschen, en Sir Robert Peel maakte door de opheffing der korenbelasting aan den strijd een einde, waarvan Cobden, de voorzitter der antigraanwet-vereeniging te Manchester, een der hoofdaanvoerders geweest was. De eerste stad, die den man der beweging in het parlement zond, was Stockport, waarvan hij in 1841 de stemmen op zich vereenigde, nadat hij zich reeds vier jaren vroeger vruchteloos tot candidaat had voorgesteld. Zijne eenvoudige, onopgesmukte aanspraak, gelijk Peel haar noemde, de schrandere wijze, waarop hij zijne feiten wist te pas te brengen en te rangschikken, en de moed, waarmede hij zijne gevoelens uitsprak, wonden hem weldra de achting van het huis, die hij altijd heeft weten te bewaren. Een blijk van zijne toenemende populariteit en staatkundig gewigt was, dat in 1847 het groote en onafhankelijke kiesdistrict Westriding, welks stem steeds voor een beslissend kenmerk van de heerschende rigting der openbare meening gehouden wordt, hem tot vertegenwoordiger koos. Nadat door de opheffing der graanwetten de overwinning behaald was, beloonden hem zijne staatkundige vrienden door eene inschrijving voor hem te openen, die hem, in zekeren zin als nationale belooning, eene som van meer dan 70.000 pond sterling opbragt.

Cobden liet nu zijne zaak als katoendrukker varen en wijdde zich geheel aan de staatkunde. Daar het tot dusver broegde doel bereikt was, verleende hij zijne ondersteuning aan de partij, die het ophouden van den oorlog en de voortdurend van den vrede trachtte te bewerken. Hij is bovendien de geheime stemmer, voor de uitbrei-

ding van het stemregt, korte parlementen, de hervorming der financiën en de opheffing van alle belastingen werkzaam, die voor de verspreiding van kundigheden huiderlijk zijn. In de laatste jaren heeft hij door zijn verzet tegen de versterking van de verdedigingsmiddelen des lands en tegen den oorlog met Rusland veel van de volksgunst verloren. In januarij 1853 heriep hij eene groote vergadering naar Leeds, om aan zijne kiezers zijne inzichten nopens den oorlog mede te deelen. Zijne staatkundige vrienden ontvingen hem bij deze gelegenheid op de vriendschappelijkste wijze, erkenden volkomen de zuiverheid zijner bedoelingen; maar verzetten zich toeh door de aanroeping van een besluit tot eene krachtige voortzetting van den oorlog tegen zijne eigenaardige zienswijze. Toen in het begin van 1857 het door Cobden voorgestelde votum van afkeuring tegen de oorlogzuchtige handelwijze van Sir John Bowring in China eene nederlaag van lord Palmerston en de ontbinding van het parlement ten gevolge had, wilde hij niet meer als candidaat in Westriding optreden, maar dong naar de stemmen der kiezers van Huddersfield. De uitslag der stemming verraste het publiek en was eene grievende les voor hen, die tegen den stroom der openbare meening willen opzwemen. De groote voorvechter der handelsvrijheid, die ministers en parlementen tot zijne gevoelens had overgehaald, onderging bij deze gelegenheid eene volkomen nederlaag. In de laatste dagen is Cobden bij den val van het ministerie Derby, dat het vertrouwen der natie niet meer bezat, lid van het ministerie Palmerston geworden; hij is, nog terwijl hij in Amerika vertoefde, tot minister van koophandel beuoemd.

Elihu Burrit.

de geleerde smid en vrede-apostel, is op den 8 dec. 1811 te New-Britain in Connecticut geboren. Zijn vader was een schoenmaker en had tien kinderen, waaronder vijf zonen, waarvan de oudste en de jongste zich als schrijvers eenen naam hebben gemaakt. De eerste, Elias, had reeds vroeg lust in de wiskunde en heeft eenige zeer gezochte schoolboeken over wis- en sterrekunde in het licht gegeven. De jongste, Elihu, had slechts het gewone school-onderwijs ontvangen, toen hij zijnen vader door den dood verloor en op zijn 17de jaar bij eenen smid in de leer kwam. De vertellingen der oude deeleners in den onwentelingsoorlog, die zijnen vader dikwijls bezochten, hadden bij hem nogtans eenen grooten dorst naar kennis opgewekt, dien hij ook in zijn nieuw beroep trachtte te stillen. Toen zijn leertijd geëindigd was, liet hij zich door zijnen broeder, die schoolmeester in zijne vaderstad geworden was, onderwijzen, en leerde van hem de eerste gronden der latijnsche en fransche taal en der wiskunde. Na zes maanden keerde hij in de smederij terug en besteedde de tusschepuren van den arbeid om zich met het grieksch bekend te maken. Kort daarna begon hij zich bij voorkeur op het aanleeren van talen toe te leggen, maakte zich meester van het hebreusch, en besloot, ten einde zich boeken in de oostersche talen aan te schaffen, om zich te Boston als matroos in te schepen en de verdiende gagie in Europa tot het aankopen van boeken te besteden. Hij liet dit plan echter weder varen, toen hij te Worcester kwam, waar hij, behalve eene kleine industrie, die hem ruimehoofs gelegenheid aanbood om zijn brood te verdienen, in de bibliotheek van het oudheidkundig genootschap bevrediging van zijnen dorst naar kennis vond. Hier smeedde en studeerde hij gedurende het gheele jaar

1837, en hoe hij daarbij te werk ging, toonen de volgende aan zijn dagboek ontleende aantekeningen: „Maandag, 18 juij. Hooftspijn; 40 bladzijden van Cuviers theorie der aarde, 64 bladzijden fransch gelezen; 11 uren gesmeed. Dingsdag. 65 regels hebreuwsch, 32 bladzijden fransch, 10 zijden van Cuviers theorie, 8 regels syyrisch, 10 regels deensch, 12 regels boheemsch, 9 regels poolsch gelezen, 15 sterrennamen van buiten geleerd, 10 uren gesmeed.” — Als hij ten gevolge van overmatige inspanning der hersenen hoofdpijn had, verdreef hij die door een paar uren langer te smelen.

Ofschoon aan Burrit werd aangeboden, om in Harvard College zijne studien voort te zetten, wilde hij liever bij zijn ambacht blijven, maar trad toch met een maandwerk: „De letterkundige tweelingen” voor het publiek op. Het had ten oogmerk, de kennis van het fransch te verspreiden en hield zich één jaar staande. In 1840 begon hij voorlezingen te houden, die hij na dien tijd met zeer goed gevolg in verschillende steden voortgezet heeft. Bovendien heeft hij ijslaudische sagen en verscheidene stukken uit het samaritaansch, arabisch en hebreuwsch vertaald, waarbij hij nog altijd onvermoeid werkzaam is, om den kring zijner taalkennis uit te breiden, die niet slechts de oude en nieuwe klassieke talen, maar ook den semitischen taalstam in al zijne vertakkingen, het portugeesch, vlaamsch en nederlandsch, deensch, zweedsch, ijslandsch, alsmede verscheidene celtische en slavische talen omvat.

In juij 1846 kwam Burrit naar Europa en wel het eerst naar Engeland. Reeds sedert verscheidene jaren had hij bij zich zelve het plan ontworpen tot eene algemeene vredevereeniging, en reeds in 1844 had hij daartoe eenigen zijner „Olijfbladeren” in het licht gegeven. Thans legde hij zich met groeten ijver op de verwezenlijking van zijn wel zeer loffelijk, maar toch hersenschimmig ontwerp toe, en poogde door de pers en door vredecongressen te Parijs, Brussel, Frankfurt en Londen daarvoor te arbeiden. Zelfs het wapengekletter, waarvan in het laatste tiental jaren de wereld bijna onafgebroken weergalmd, heeft hem niet kunnen doen verstommen.

Hendrik, vrijhoer van Hess.

de tegenwoordige chef van den generalen staf der oostenrijksche legers in Italië, werd in 1788 te Weenen geboren. In het jaar 1805 begon hij zijne militaire loopbaan in het keizerlijk oostenrijksche leger, zoo dat hij al dadelijk gelegenheid kreeg om zich in den grooten vaderlandschen strijd tegen den franschen geweldenaar, ofschoon dan ook nog slechts in de laagste officiersgraden, te onderscheiden. Zijne uitstekende schranderheid en kennis verschaftte hem weldra eene plaats in den staf van den generaal-kwartiermeester, in welke hoedanigheid hij de veldtoegen van 1805, 1809, 1812 en 1815 bijwoonde. Nadat hij in het jaar 1809 tot opperluitenant, en voor zijne betoonde dapperheid in den slag bij Wagram nog in hetzelfde jaar tot kapitein-luitenant in dit corps benoemd was, verzegelde hij in 1813 onder anderen den generaal graaf Bubna bij diens bekende diplomatische zending naar Dresden; later bevond hij zich, in diens staf tot kapitein opgeklommen, bij den slag van Leipzig, en in 1814 in de gevechten bij Geneve en Lyons. In 1815 was hij in het groote hoofdkwartier, waar hij voor de eerste maal gelegenheid vond, om de operatieplannen van groote legers te leeren kennen. Nog in hetzelfde jaar werd hij majoor, en na het eindigen van den oorlog versierden reeds vier riddersorden de borst van

den 27 jarigen stafofficier. In de opvolgende jaren van vrede leide hij zich met den grootsten ijver op de verkrijging van wetenschappelijke kundigheden toe, vooral wijdde hij zich met bijzondere voorliefde aan de krijgsgeschiedenis en de militaire aardrijkskunde, met al wat daartoe behoort. In 1819 werd Hess in het 33de regiment voortvolk overgeplaatst, in 1822 klom hij op tot luitenant-colonel in hetzelfde regiment, en in 1829 werd hij colonel en commandant van het tweede regiment infanterie. Eén jaar later zag hij zich andermaal overgeplaatst in den staf van den generaal-kwartiermeester, en wel als chef van de afdeling van den generalen staf der mobile corps in Opper-Italië. Deze gewigtige betrekking bragt hem aan de zijde van den bevelvoerende generaal graaf Radetzky, wiens vertrouwen hij in den hoogsten graad verwierf, en wiens ideën en plannen hij met zeldzame schranderheid ten uitvoer bragt. Voor den schranderen geest en het helder doorgigt van Radetzky waren de gebreken en verkeerdheden niet verborgen, die het oostenrijksche leger, vooral ten aanzien van de gemakkelijkheid der krijgswegeningen, aankleefden, en welke zoo dikwijls de nederlagen der Oostenrijkers, in weerwil van hunne dapperheid, nog in de laatste oorlogen ten gevolge gehad hadden. Maar eerst in de onafhankelijke betrekking van bevelvoerende generaal was het hem mogelijk, om de denkbare, die hij tot herstel dezer gebreken koesterde, te verwezenlijken. Hess werd het geschikte werktuig, om deze denkbare schriftelijk in het leven te roepen, want uit zijne pen vloeiden de „Feldinstruction” en „de Manövrir-Instruction,” welke de oogen van alle dieper ziende officieren van Europa weldra op de italiaansche armee vestigden, toen deze door de toepassing van en de oefening in deze voorschriften de voortreffelijkheid daarvan deed kennen. In weerwil van alle tegenspraak der aanhangers van de oude gewoonten werden de nieuwe regels eindelijk bij het geheele oostenrijksche leger ingevoerd, en daardoor is de vroegere logheid en onbeholpenheid in eene vliegheid en behendigheid veranderd, die zeventiik er toe bijdroeg, om den Oostenrijkers in 1848 en 49 hunne overwinningen te doen behalen, en hun onder al de legers van het vaste land een groot gewigt verschaft heeft. Het jaar 1834 riep Hess als generaal-majoor en brigadier der infanterie naar Moravie, maar reeds in 1839 werd hem het bevelid der zaken van den generaal-kwartiermeesterstaf opgedragen, in welke hoedanigheid hij in 1842 tot luitenant-velddmarschalk oplom. In 1845 werd hij tot oppercommandant van de in het leven geroepen nationale garde bestemd, toen de wensch van Radetzky, om hem weder nevens zich te hebben, hem eenen meer belovenden werkring deed betreden. Hij werd in Mei 1843 tot generaal-kwartiermeester van het leger in Italië benoemd, en in die betrekking was het, dat het voor hem weggelegd was om onverwelklijke lauweren te plukken. Niet ten onregte is zijne betrekking tot Radetzky, gedurende de italiaansche veldtoegen in 1845 en 49, met die van Gneisenau tot Blücher vergeleken. Even als bij Gneisenau ontstonden uit zijn helder brein de schoone en schitterende operatieplannen, die zijn reeds bejaarde, maar krachtige en door de soldaten vergode veldheer ten uitvoer bragt; even hartelijk, als bij deze beide helden van den vrijheidsoorlog, was het vertrouwen van beiden op elkander; en wanneer men ook in de anders voortreffelijke schildering dier veldtoegen, uit de pen van den luitenant-velddmarschalk von Schön-hals voortgevloeid en onder den titel van „Erinnerungen eines österreichischen Veteranen” uitgekomen, met geen enkel woord van de verdienste en den invloed van den

luitenant-veldmaarschalk van Hess melding vindt gemaakt, zoo is dit meer aan den betreurenwaardigen invloed van persoonlijke vijandschap, dan aan historische trouw toe te schrijven. Hess vond bij zijne aankomst in Italië het oostenrijksche leger wel niet outmoedig, maar hulpeloos en verbrokkeld achter de Etsch terug getrokken. Slechts 35,000 man sterk, aan drie zijden door vijandelijke legers bedreigd, was het binnen den gewigtigen vierhoek gelegerd, dien de vestingen Peschiera, Verona, Mantua en Legnano vormden. Toen echter op den 25 mei de eerste reserven (19,000 man onder graaf Thurn) van den Iffono aangekomen waren, begon Radetzky de diep doorzachte plannen van zijnen nieuwen generaal-kwartiermeester ten uitvoer te brengen. De eerste sehoone operatie, die Hess ontwierp, was de stoute flankenmarsch, dien de oostenrijksche armee bijna onder de oogen des vijands van Verona naar Mantua uitvoerde. Hij had de gevechten van Curtatone en Montanara ten gevolge, maar eigenlijk het ontzet van Peschiera ten doel. Het mislukken van dit plan werd veroorzaakt, door dat generaal d'Aspres op eigen gezag van zijne voorschriften afweek; evenwel vloeiden daaruit aanmerkelijke strategische nadeelen voor het vijandelijke sardinische leger voort. Nog voor dat deze hersteld waren, had een tweede onverwachte slag plaats. De Oostenrijkers trokken plotseling terug, maar niet in hunne oude stellingen bij Verona, gelijk de Sardiniers waanden, maar met het hoofdleger naar het negen mijlen verwijderde, in hunnen rug gelezene Vicenza, dat door 15,000 man pauselijke en nationale troepen onder Durando bezet was. De stoute en onverwachte inneming dier plaats, die met ééne slag het venetiaansche vaste land van den vijand zuiverde, is een der schoonste wapenfeiten van de italiaansche armee. Toen de Sardiniers daarvan berigt kregen, stonden de Oostenrijkers reeds weder bij Verona. Hierop volgde een tijdvak van werkloosheid, dat voor de Oostenrijkers, die op versterkingen wachten moesten, zeer gewenscht was. Nadat deze versterkingen in het midden van juli aangekomen waren, begon het leger aanvullenderwijs te handelen. De ver uitgestrekte stelling der Sardiniers deed het denkbeeld opvatten, om in het midden door hen heen te breken en hen dan in de flanken en den rug aan te tasten. De onderneming gelukte volkomen; in de driedaagsche gevechten van Custoza werd het sardinische leger uiteen gelreven, en door eeno krachtig doorgezette vervolging na groote verliezen over de grenzen terug gejaagd. De geheele operatie had slechts 17 dagen geduurd, waarop een op den 9 augustus gesloten wapenstilstand vooreerst een einde aan den strijd maakte. Op den 16 maart 1849 zeilde Sardinie dien op, gelijk Radetzky sedert lang verwacht had. Hess was ondertusschen reeds lang met zijn plan gereed, doch het bleef een diep geheim tot op het oogenblik der uitvoering; ook behoorde daartoe eeno omzigtigheid, vaardigheid en nadruk, die men alleen van goede legers en aanvoerders verwachten kan. Men wilde uit Pavia midden door den vijand heen op Turin aantrekken, en vóór het front van den vijand, gelijk over het algemeen in Lombardije, slechts 10,000 man laten staan. Het plan gelukte geheel en al. Het geheele oostenrijksche leger, bij Pavia snel en in het geheim bij een getrokken, ging hier over de Po en rukte over Mortara naar Novara op. Het sardinische leger werd in zijne voorhoede volkomen doorsneden en de regter viengelen van het leger afgescheiden. Op den 23 maart viel de slag bij Novara voor, waarin het sardinische leger eene volslagen nederlaag leed. Reeds op den 26 verzoekt Victor Emanuel om den vrede, nadat de geheele veldtocht nauwelijks 5 dagen geduurd had.

Nooit is een oorlog sneller begonnen en gefindigd, en te allen tijde zal hij leerrijk voor de studie blijven. Met edele bescheidenheid meldde Radetzky aan zijnen keizer: „Aan den luitenant-veldmaarschalk van Hess, — ik betuig het hierbij met mijn gehele hart — komt verre het grootste aandeel aan de overwinningen toe, die de wapenen van onzen keizer in de laatste veldtochten behaald hebben.” De waarheid dier getuigenis was het ook, die den keizer deed besluiten, om Hess, behalve andere hem toegewezen belooningen, op den 27 sept. 1849 tot chef van den generalen staf der geheele armee en later tot generaal der infanterie te benoemen. Zijne schikkingen, om de oostenrijksche legers in 1850 te concentreren, toen de verwoekelingen met Pruisen een dreigend aanzien kregen, verdienen meesterlijk genoemd te worden. In 1855 benoemde de keizer hem tot bevelvoerder generaal der oostenrijksche legers, die gedurende den oostenrijkschen oorlog tegen Rusland in het veld gebracht werden. Ook hier bleek zijne voortreffelijkheid in het vormen van grootsche strategische combinatiën. Door de zamentrekking van twee legers, waarvan het eene uit Gallicie Polen bedreigde, en het andere in de Bukowina en in Zevenbergen tegenover de Donauvorstendommen stond, werden de Russen zonder eene zwaardslag gedwongen, om den togt naar den Balkan door de Dobradtscha heen op te geven en de Donauvorstendommen te ontruimen. Oostenrijks invloed was verzekerd en de oorlog van zijne grenzen verwijderd. Generaal von Hess, sedert 1849 tot vrijheer verheven, en thans weder tot chef van den generalen staf in Italië benoemd, is een oog krachtig griaard en ontwijfelbaar de bekwaamste veldheer van Oostenrijk, van wien men met alle recht verwachten mag, dat hij in den strijd tegen het verenigde Frankrijk en Sardinie zijnen roem zal handhaven. Hij is sedert april 1841 gehuwd met Marianne, vrijvrouw van Diller. Voorts is hij bezitter van het 49de regiment infanterie, K. K. werkelijk geheimraad, en bezit, behalve vele buitenlandsche eerbetoonen, het commandeurskruis der militaire Maria-Theresia-orde, het militaire kruis van Verdienste en het grootkruis der Leopolds- en St. Stephanus-orde.

Lord Aberdeen.

George Hamilton Gordon, vierde graaf van Aberdeen, door welke waardigheid, even als door de insigels door hem gevoerde titels van viscount Formantine, lord Haddo Methlic, Tarves en Kellie, hij tot de schotsche pairs behoort, terwijl hij in het engelsche hoogerhuis als viscount Gordon van Aberdeen zit, werd op den 28 januarij 1784 geboren. Hij verloor zijnen vader, George lord Haddo reeds op zijn achtste, en zijne moeder, Charlotte Baird, op zijn twaalfde jaar, doch kreeg door zijnen grootvader, George earl van Aberdeen, dien hij in 1801 in zijne waardigheden opvolgde, eene zorgvuldige opvoeding, die hem zoo wel voorbereidde voor de stantkundige loopbaan, welke hij eenmaal zou betreden, als hem ook eenen grooten lust en ijver voor kennis en wetenschap inboezemde. In het practische leven trad hij evenwel eerst later, dan zulks gewoonlyk bij uiterlijk begunstigde mannen in Engeland het geval is. Nadat hij zijne academische studien gefindigd had, deed hij de gebruikelijke groote europische reis, en hield zich daarbij eenen bijzonder langen tijd in het destijds nog weinig bezochte Griekenland op, hetwelk hem zulk eene groote belangstelling inboezemde, dat hij kort na zijne terugkomst, in het jaar 1804, te Londen een

Athenian Society stichtte, waarvan niemand lid worden konde, die niet in Griekenland geweest was. Het was bij deze gelegenheid, dat hij zich voor het eerst openlijk deed kennen. Kort daarop (28 juli 1803) huwde hij met Catharina Elizabeth, de oudste dochter van den eersten markies van Abercorn, die evenwel, na een kort kinderloos huwelijk, op den 29 febr. 1812 stierf, waarna hij, op den 8 juli 1815, zich in den echt verbond met Harriet Douglas, die hem vier zonen en ééne dochter schonk en op den 26 aug. 1833 overleed. Kort vóór dit tweede huwelijk had hij zijne intrede in het openbaar leven gedaan, daar hij in 1813 naar Weenen gezonden werd, om te bewerken, dat Oostenrijk zich bij de coalitie tegen Napoleon voegde, hetwelk trouwens ook wel zonder hem geschied zou zijn, maar waarvan hij de voorwaarden, voor zoo ver zij Engeland betroffen, op den 3 oktober te Teplitz door een verdrag ondertekende. Voor dat, wat hij bij deze gelegenheid verrigt had, werd hij op den 1 juli 1814 door de verheffing tot pair van het vereenigde koninkrijk — pair van Schotland was hij sedert lang, — alsmede door zijne benoeming tot buitengewoon gezant te Weenen beloofd, in welke laatste betrekking hij inzonderheid de verstandhouding met Murat aanknoopte, welke deze in 1815 tot zijn ongeluk plotseling afbrak. In hetzelfde jaar verloor Aberdeen eenen broeder bij Waterloo en keerde weldra naar Engeland terug, alwaar hij in 1828 zich slechts in het hoogerhuis door eene vastberaden verdediging van het standpunt van tory in de buitenlandsche staatkunde deed opmerken. Bij de vorming van het ministerie Wellington nam hij als staatssecretaris van buitenlandsche zaken daarin eene plaats in, en verbond zich daarbij wezenlijk met de staatkunde van vorst Metternich, met wien hij reeds in 1813 op goeden voet gekomen was. Moest hij daarbij herhaalde malen, vooral in het grieksche en portugsche vraagstuk, openlijk tegen de gevoelens der liberalen optreden, zoo was toch ten minste in het eerste opzigt de tegenstand tegen Rusland de eigenlijke beweegreden, die toen met de engelsche en de algemeen europische belangen vrij wel overeen stemde. Nadat hij in 1830 met zijne ambtgenooten voor de ministers der whigpartij plaats gemaakt had, bleef hij in het hoogerhuis de toryistische belijder van de buitenlandsche staatkunde der whigs, waarbij hij evenwel zonder borscheheid, met gepaste welvoegelijkheid en bescheidenheid te werk ging, alsmede de voortdurende candidaat der tories voor de portefeuille van buitenlandsche zaken. Wel was hij in het korte torytijdsvak van 1834—35 niet met deze portefeuille, maar met die van colonien belast; maar in het tweede ministerie Peel van 1841—46 bestuurde hij de buitenlandsche zaken weder en handelde daarbij, overeenkomstig den geest van het ministerie, op eene wezenlijk verzachtende en bemiddelende wijze. Het kon derhalve niet verwonderen, dat hij (op den 28 dec. 1852) aan het hoofd van dat coalitie-cabinet geplaatst werd, hetwelk, benevens de tories en Peelisten, ook de aanvoorders der whigs, Russell en Landsdowne, den radicala Moleworth en Aberdeens langjarige bijzondere tegenstander, Palmerston, in zich bevatte. Aberdeen was hier voor het overige, volgens de regeling van het engelsche ministerie, eerste lord der schatkist en liet de buitenlandsche zaken aan den graaf van Clarendon over. Ofschoon nu zijn toenmalig bestuur geene scherpe tegenkanting in het leven riep, vond men toch bij het uitbreken van den turksch-russischen oorlog, dat Aberdeens naam ten minste geen waarborg opleverde voor een krachtig anti-russisch bevelind, hetwelk de openbare meening destijds verlangde,

en alzoo trad hij in febr. 1855 af en maakte plaats voor het ministerie Palmerston. Met de nieuwe conservatieven, die zich onder de banier van graaf Derby, den dezer dagen afgetreden minister schaarden, stond hij in geene staatkundige verbinding; zelfs sloeg hij alle aanbiedingen daartoe standvastig af. En toch hadden hem zijne gevoelens in de buitenlandsche staatkunde eigentlijk naar die zijde moeten doeu overhellen, want gelijk hij in het begin zijner loopbaan de regten van Don Miguel en Don Carlos verdedigde en den slag van Navarino veroordeelde, zoo zou hij zich thans nog liever bij de deutsche onmogeligheden en bij Rusland, dan bij Frankrijk, aansluiten, en zelfs de krijgstoerusting van Rusland hielden hem niet terug, om zijne persoonlijke sympathie voor den tsaar uit te drukken. Alleen zijn hooge ouderdom heeft hem misschien terug gehouden, om zich weder met de conservatieven te verbinden. Persoonlijk is hij bij alle partijen geacht, en voor de vreemde regeringen is hij ook met zijne beginselen, uit hoofde van zijne gematigdheid en zijne vriendelijke vormen, altijd een gewenscht minister der britsche kroon geweest.

Arnold Ruge

Arnold Ruge is een landsman van den ouden beroemden Arndt, want hij is even als deze op het eiland Rügen, te Bergen, in het jaar 1803 geboren. Hij studeerde te Jena in de philologie en philosophie, doch nam aldaar ijverig deel aan de *burschenschaften*, waarvoor hij tot eene zesjarige gevangenis veroordeeld werd; het eerste jaar daarvan sleet hij te Köpenick, de vijf laatste jaren in de vesting Colberg. Evenwel liet hij den tijd zijner gevangenschap niet ledig voorbij gaan; hij besteedde dien veeleer tot het ijverig voortzetten zijner wijsgeerige studien, en nog vóór hij zijne vrijheid terug bekommen had, gaf hij reeds eene vertaling van den „Oedipus in Colonus” van Sophocles (1830), en een treurspel in den trant van Körner, onder den titel van „Schill en de zijnen” (1830) in het licht. Na den afloop van zijnen straf tijd begaf hij zich naar Halle, vestigde zich aan de hoogeschool aldaar als privaant-docent, en hield tamelijk druk bezochte voorlezingen over de aesthetica en andere wijsgeerige onderwerpen, bijzonden ook over de komische letterkunde. Omstreeks dezen tijd gaf hij zijne „Akademie,” een „philosophisches Taschenbuch,” alsmede de „Platonische Aesthetik” van het standpunt van Hegel uit, want het hegeliaansche stelsel was hij geheel en al toegedaan — en toonde toen reeds, dat hij geleerde scherpsinnigheid en de gave van aangename en duidelijke voordragt in eenen hoogen graad bezat. Het gelukte hem eeuwel niet, als hoogleraar aan de hoogeschool aangesteld te worden, zoo dat hij zich eerst door een huwelijk eene onafhankelijke maatschappelijke stand kon verzekeren; dit huwelijk werd nogtans door den dood zijner gade, kort nadat hij met haar eene reis naar Italie gedaan had, weldra weder verbroken. In dezen tusschentijd schreef hij eene soort van satirien roman: „de Novellist,” in den trant van Jean Paul, die echter weinig opgang maakte. Daar nogtans zijne betrekking tot de hoogeschool steeds onaanagenamer werd, en hij trouwens ook niets tot hare verbetering deed, nam hij in 1837 met blijdschap het plan van zijnen vriend Th. Echtermeyer aan, om een nieuw tijdschrift „de Hallische Jahrbücher” te stichten — een tijdschrift, dat, hoewel het zich slechts vier jaren staande hield, eene eervolle plaats in de geschiedenis der deutsche journalistiek zal blijven bekleeden. Volgens hunnen inhoud waren deze „Jahrbücher” het eerste blad, dat de oude

geelofsstellingen der romantiek, zoo wel die der poëtische, als der wijsgeerige, godsdienstige en staatkundige, openlijk en krachtig aantaste, en het vandel van het rationalismus en liberalismus, in het vaste vertrouwen op de overwinning, en met de onwankelbaarste overtuiging, die niemand ook in Ruge betwijfeld heeft, opstak, terwijl het te gelijk door stoutmoedige vrijheid en sierlijkheid van voorstelling, en door eene zekere dartele ongedwongenheid in den stijl de logge manieren en het verouderde gewaad der door de universiteiten uitgegevene „Literaturzeitungen“ van hare magt en aanzien beroofde. In den eersten tijd hunner verschijning, zoo lang de Hallische Jahrbücher nog eene gematigde wetenschappelijk rigting behielden, bestond er in Duitschland geen critisch tijdschrift, hetwelk zulk eenen grooten invloed oefende; alles, wat eene jeugdige kracht in zich gevoelde, scheurde zich daar om heen, en alles wat met ijver en geestdrift naar eene hervorming der maatschappelijke toestanden streefde, ontving hen met opene armen. Ruge had het voornaamste aandeel in de redactie van het blad en liet zich door zijne vorige drit, om deel te nemen aan de praktijk des openbaren levens, die bij hem met eene opmerkswaardige ongeschiktheid gepaard gaat, om zich in de werkelijkheid der omstandigheden te kunnen redden, weldra door den stroom der staatkunde van den dag medeslepen, waarbij het radicalismus altijd meer op den voorgrond trad. Het tijdschrift nam langzamerhand eene andere gedaante aan; Eckertmeyer trok zich meer en meer terug, en Ruge werd altijd heviger en bitterder. Nu eischte de pruisische regering in 1841, dat het tijdschrift, hetwelk te Leipzig uitkwam, maar naar eene pruisische stad genoemd werd, aan de censuur zou onderworpen worden: doch Ruge en Eckertmeyer verkozen, liever dan daartoe over te gaan, Pruisen geheel te verlaten en zich te Dresden neder te zetten, waar zij de „Hallische Jahrbücher“ in „Deutsche Jahrbücher“ veranderden. Ruge verwierf zich in zijne nieuwe woonplaats het burgerregt, en werd kort daarop zelfs tot eene regeringspost geroepen. Zoo dit ook al eene erkenning zijner populariteit was, deed hij echter aan den anderen kant de ergerlijke ervaring op, dat zijne staatkundig-letterkundige werkzaamheid juist in de kringen, voor welke hij hooftal wenschte te werken, geene opmerksaamheid, hoewel minder dan nog invloed gewekt had. Want toen in 1843 de saksische regering besloot, om de duitse jaarboeken te verbieden, en dit aan de kamers mededeelde, hoorde hij met eigene ooren op de toeschouwertribune, dat het bestaan van zijn blad aan de meeste afgevaardigden nog volkomen onbekend was. Dit verbod grieft den schrijver, die al zijne vlijt en ijver naar zijne jaarboeken had ten koste gelegd, zoo diep, dat het daaraan hoogst waarschijnlijk is toe te schrijven, dat hij naderhand tot uiteren verviel, welke noch met het positieve christendom, noeh met de bestaande maatschappelijke toestanden verenigbaar zijn, en dat hij, na nog de fragmenten der gestaakte jaarboeken tot drie deelen „Anekdoten“ bijeen gevoegd te hebben, Duitschland geheel verliet en naar Parijs ging, om daar weldra duitisch-fransche jaarboeken uit te geven, die „de brug ter vereeniging der beide cultuurvolken op den grondslag der democratie vormen zouden.“ De nieuwe onderneming slaagde echter niet en zoo vertrok hij dan, altijd misnoegder en bitterder, naar Zwitserland, zonder zich met de communisten en socialisten, wier stelsels hij grondig doorzocht, te hebben kunnen vereenigen. Hier gaf hij zijn merkwaardig werk: „Twee jaren in Parijs“ (1845), waarin alle vaderlandsehe gevoel op boosardige wijze met voeten wordt getreden, in het licht; hij had menigvuldigen omgang met Herwegh, Frei-

ligrath en Jul. Fröbel, en nam in gezelschap des laatsten ook in het te Zurich en te Winterthur gestichte letterkundige bureau aandeel. De geldelijke offers, die hem deze onderneming, alsmede de uitgave van zijne verzamelde werken in 10 deelen (1846 v. v.) kostte, konden hem niet ontmoedigen; maar hij keerde in 1846 naar Leipzig terug en vestigde daar andermaal een letterkundig bureau. Bij het uitbreken der onwenteling, die hem ook tot de „politische Bilder aus der Zeit“ (2 dln.) aanleiding gaf, opende hij wederom een nieuw tijdschrift: „die Reform,“ hetwelk echter op verre na niet zoo veel opzien maakte, als de jaarboeken. Hij deed het dan ook in Berlijn verschijnen, alwaar hij zelf in mei 1848 tot lid der frankforter vergadering gekozen werd. Hier nam hij zijne plaats aan de uiterste linkerzijde, want reeds zoo ver was hij op de baan van den vooruitgang gekomen, dat hij aan stilstand niet meer denken kon, maar zich door den stroom der onwenteling altijd verder liet voortlepen. Hij maakte zich bij zijne partij door het in gereedheid houden van treffende toespelingen en vernuftige gezegden bemind. Eenmaal hield hij eene lange redevoering over de herstelling van Polen, waarmede hij echter niet veel uitwerkte, en nog veel minder de sympathie van de vergadering kon winnen. Eindelijk geloofde hij de zaak der democratie in eenen hoogen graad te kunnen bevorderen, wanneer hij de vergadering, waarin destijds de gematigde liberalen de meerderheid hadden, vrijwillig verliet. Hij ging alzoo naar Berlijn terug, alwaar hij in januarij 1849 aan het congres der democraten deel nam; daarvoor werd hij echter uit Pruisen gebannen, en nu vertrok hij op nieuw naar Saksen, waar hij in de kort daarna gevolgde moeibeurtissen gewikkeld werd. Toen de overwinning van het koningschap in Saksen beslist was, vlugte hij nog juist bij tijds over Bremen naar Londen, en voegde zich daar bij dat door Mazzini en Ledru Rollin gestichte „europaisch-propagandistische comité,“ hetwelk zich tot taak gesteld heeft, om de omverpewing van al het bestaande zonler schroom te prediken en oproer en verwoesting over de geheele aarde te verspreiden. Ruge heeft alzoo het verste uiterste bereikt, waartoe zijne leer hem brengen moest. Uitgegaan van de partij van gematigten vooruitgang, overzeegan in de geledeerd der democratie, behoort hij nu tot de roodsten der roode republikeinen, onder welken hij evenwel nog altijd door een zeker idealismus zijner gevoelens uitmunt. Want dit moet van hem gezegd worden, dat het barre materialismus der mannen, met welken hem minder zijne overtuiging, dan zijne excentrieke natuur bijeen brengt heeft, hem tot nog toe vreemd is gebleven, en hij in elk geval de beste der omwentelingspredikers te Londen is. Zijn invloed in Duitschland is, wanneer daarvan ooit sprake kon zijn, thans geheel vernietigd, sedert aan zijne gezindheid als de bekende „umgekehrte Weltanschauung“ de vloek der belagelijkheids ten deel viel.

Ruge is thans te Londen als duitseh onderwijzer, wien het zeer wel gaat, gelijk ook als schrijver werkzaam. Hij heeft b. v. de „Brieven van Junius en de schriften van P. Courier vertaald,“ een ontzaglijk drama, „die neue Welt“ gedicht, dat in een voorspel Göthe's aankomst in het Walthalla voorstelt, gedurende de julij-onwenteling speelt en van het denkbeeld uitgaat: „dat het carnaval der zijne liefde een treurspel wordt“, en bovendien heeft hij ook vele opstellen voor tijdschriften vervaardigd, waarvan de meesten in het „duitsche Museum“ van Prutz verschenen zijn. De in het vorige jaar door hem geleide pogingen, om de jaarboeken weder in het leven te roepen, leden, zoo als te voorbijk was, schipbreuk op de overschilligheid van het publiek.

Generaal Frans Eduard Tottleben,

de beroemde verdediger van Sebastopol in den oosterschen oorlog, is op den 25 mei 1818 te Mittau in Koerland geboren, waar zijn vader koopman was. Nadat de jonge Tottleben de school te Riga en later de ingenieurschool te Petersburg bezocht had, begon hij in 1838 als luitenant bij het corps ingenieurs zijne militaire loopbaan. Zijn eerste wapenfeit was het bestuur der belegeringswerken vóór de vestingen Sulti en Tschoch in den Caucasus, gedurende de jaren 1847 en 1848. Ten gevolge daarvan klom hij van kapitein tot stafofficier op, woonde als zoodanig in den zomer van 1854 de belegering van Silistria bij, en trok hier de aandacht van den koningden en zonderlingen generaal Schilder tot zich, die hem naar Sebastopol, de gewichtigste zeevesting der Russen op het schiereiland de Krim, zond, waarvan men vermoedde, dat de verbondene westersche mogendheden zich bij verrassing wilden meester maken. Van den zeekant was evenwel niets te vrezen, want ontzagelijke forten met kasematten, en van honderde kanonnen voorzien, beschermden en dekten den ingang der haven. Hoe hadde men echter bij de stichting van Sebastopol kunnen vermoeden, dat eenmaal de stoomkracht aan de beweging der schepen zulk eene snelheid zou bijzetten, dat geheele legers over zee binnen een kort tijdsverloop in het vijandelijke land zouden kunnen overgebracht worden! Toen alzoo, kort na de aankomst van Tottleben te Sebastopol, in september het engelsch-fransche leger in de Krim landde, en reeds in het laatst dier maand de vesting aan de zuidzijde instoot, bestonden de verdedigingsmiddelen aan de landzijde slechts uit eenen met schietgaten voorzienen muur, op sommige plaatsen door torens van kalksteen bevestigd. Zulk eene omwalling was in het geheel niet geschikt, om een werkelijk beleg uit te houden, maar beveligde op zijn hoogst tegen eenen overval, hetwelk ook blootelijk als eene uiterst onwaarschijnlijke mogelijkheid bij den bouw der vesting in het oog gehouden was. Toen nu vorst Menzikoff na het verlies van den slag aan de Alma Sebastopol aan zich zelf moest overlaten, ontstond in allen ernst de vraag, of de vloot, als eigenlijk doel van den strijd, den ondergang in eenen zeesrijd zoeken zoude, of dat de versterkingen te land tot hare verdediging gebezigd zouden worden. Men besliste voor het laatste, daar in den kriegsraad de luitenant-colonel Tottleben optrad en aanbod, om de landzijde binnen tien dagen in staat van verdediging te stellen, terwijl de aanwezige generaal-ingenieur verklaarde, daartoe minstens tien maanden noodig te hebben. Men overwoog, dat de wallen eerst aangestort, de batterijen opgebouwd, de grachten uitgediept moesten worden. Natuurlijk kon dit alles slechts op eene kleine schaal, als blootelijk tijdelijk, geschieden. De eerste en grootste verdienste van Tottleben daarbij was, dat hij zich niet tot een kunstig stelsel bepaalde, maar met een helder verstand en eenen vasten blik den bestaanden omtrek der vesting behield en handhaafde, die dan ook ten opzichte van het terrein zeer goed gekozen was. Hierdoor kreeg de borstwering, die men achter den muur opwierp, eenen toestand, waardoor de daarop geplaatste kanonnen het geheele daarvoor liggende terrein volkomen konden beheerschen. Op de hoogste zes punten der zuidzijde liet hij grotere werken vooruit brengen, die men bastions noemde en waarvan de hoofdverdediging uitgaan moest. Bij het gebrek aan casematten werd het geslacht onder sterke houten daken geplaatst, en ter bescherming der manschappen aan de

achterzijde van de borstwering, werden schuine, met aarde gedekte balken, aangebragt, die aan de troepen een bomvrij verblijf verschaften. In plaats van den bedekten weg, die de graacht aan de overzijde moest verdedigen, bediende men zich van bestande openingen, onde steenbreuken en kleine grachten, die men spoedig aanlegde. Daar men weldra inszag, dat men niet alleen zich tot de tijdelijke verdediging, maar ook tot uitvallen bepalen moest, werden te dien einde in den omvattenden kring groote openingen gelaten (natuurlijk gemaskeerd), om aan talrijke troepen in het open veld uitgang te verleenen. Deze eenvoudige, maar verstandige maatregelen van den ingenieur waren niet alleen genoegzaam, om het eerste bombardement der bondgenooten op den 17 october volkomen krachtenloos te maken, maar ook om eene verdediging van bijna elf maanden te verduren. Tottleben erkent zelf, dat eene door de bondgenooten ondernomene bestorming, terstond na hunne verschijning vóór de vesting, de werken, die hij toen nauwelijks begonnen had, waarschijnlijk overmeesterd zoude hebben. Trouwens werd de verdediging door zaken gemakkelijker gemaakt, waarmede de verdediger niets te maken heeft, en daartoe rekenen wij vooreerst den heldenmoed der verdedigers. Voorts de mogelijkheid om de bezetting altijd weder te kunnen vernieuwen, dewijl Sebastopol gedurende het geheel beleg aan de noordzijde open en de gemeenschap met het leger van Gortschakov in stand bleef; voorts de rijke, ja onuitputtelijke voorraad van kanonnen uit de zeeschepen van Sebastopol en de hulp van 3000 zeesoldaten en matrozen voor het bedienen van het geschut. Een even groot aandeel in de roemrijke verdediging komt eindelijk aan den opperbevelhebber, generaal Osten-Sacken toe, die, gelijk gezegd is, door nachtelijke uitvallen de vorderingen van den vijand even zoo belemmerde, als het kanonvuur der werken bij zag. Zoo het veldleger volgens hetzelfde beginsel gehandeld had, gelijk het in der daad bij Inkermann op den 5 nov. 1854 en aan de brug der Tschernaia op den 16 aug. 1855 beproefde, ware Sebastopol nooit gevallen. De schrandere maatregelen, die Tottleben als ingenieur gedurende het beleg zelf nam, kunnen in het volgende zamen gevat worden. Vooreerst: de bovenvermelde herstelling der eeneite (grooten ringmuur) in het begin van het beleg; ten tweede: de buitengewoon stoute oprigting der buitenwerken, 500 à 600 schreden vóór de plaats, in het gezigt van den vijand en onder diens oog, gedurende de wintermaanden van 1854—55; ten derde: de buitengewoon schrandere toepassing van den mijnoorlog, waarin de Russen tot op het einde van het beleg op de bondgenooten de overhand behielden.

Daarentegen kan Tottleben als bevelvoerende ingenieur, nadat de Franschen in 1858 alle platte gronden van Sebastopol het licht hebben doen zien, van het verwijt niet vrijgesproken worden, dat de aanleg van eenige hoofdwerken, inzonderheid het inwendige van het bastion Malakoff, dermate ingerigt was, dat de aanval, zoo dra hij eenmaal was binnen gedrongen, te gelijk in het bezit der achter den hoofwal aangelegde tweede verdedigingslijn zijn moest. Dat had ook op den 8 sept., nadat de plaats zich reeds elf maanden (834 dagen) gehouden had, haren val ten gevolge. Zoo de toren van Malakoff, dien de Franschen op dezen dag met storm binnen drongen, door een tussehenwerk van de achterste verdedigingslijn gescheiden geweest ware, hadde deze aanval een nieuw tijtvlak van het beleg in het leven moeten roepen. De beide lijnen geraakten echter te gelijk in het bezit der Franschen, en de vesting moest terstond door de Russen verlaten wor-

den. Een tweede verwijt, dat Sebastopol, hetwelk eigenlijk slechts eene keten van sterke veldverschansingen was, toch naar de regelen voor versterkte steden verdeeldigd werd en alle groote uitvallen over dag (met uitzondering van den slag van Inkermann) achterwege blieren, moet eerder aan den bevelvoerende generaal Osten-Saeken, dan aan Tottleben toegereogd worden. Nogtans verdiende u, bemeldde laatste de bewondering der tijdgenooten. Nog gedurende het beleg benoemde hem de keizer tot colonel en tot generaal, later tot zijnen adjudant. In het laatst van juni werd de dappere ingenieur door eenen springenden hollen kogel gewond, hetwelk hem echter niet terug hield, om de verdediging tot het laatst te besturen. Toen de vesting gevallen was, begaf hij zich naar Nicolajew, vervolgens naar Kroostadt, om de vestingwerken aldaar te inspecteren. Na het einde van den oorlog ondernam Tottleben tot herstel zijner gezondheid eene reis door Duitschland en Zwitserland naar Frankrijk, alwaar hij te Parijs in april 1857 door keizer Napoleon met groote onderscheiding ontvangen werd. Bij deze gelegenheid bezocht hij ook ons vaderland en Engeland, en ontving ook daar ruimschoots de hulde, die hij als groot en dapper krijgsman verdiende.

Joan-Baptiste Adolphe Charras,

voorheen hoofdofficier in fransche dienst en eener der aanzienlijkste hoofden der republikeinse partij, maar misschien nog meer bekend door zijne krijgskundige geschriften in anti-napoleonischen geest, werd op den 7 jan. 1810 te Pfaltzburg in Lotharingen geboren. Zijn vader was in dien tijd der groote omwenteling een hartstogtelijk republikein geweest, en bleef dit ook onder het keizerrijk, maar kloof in weerwil daarvan toch onder den keizer tot divisie-generaal op, en genakte als zoodanig in evangenschap te Leipzig; zijne echtgenoot, ofschoon van den oud-provenciaalsehen adel, deelde geheel in zijne gevoelens; geen wonder alzoo, dat de jonge Charras in denzelfden geest werd opgevoed, en hij, nadat hij in 1828 aan de polytechnische school gekomen was, die in 1830 weder moest verlaten, omdat hij op een openbaar banket eenen toast op Lafayette ingesteld en de Marsellaïse gezongen had. In de juli-dagen plantte hij zich aan het hoofd eener colonne, die die door de zwitsersehe soldaten bezette kazerne in de rue Babylone bestormde, en toen hij aldaar de overwinning behaald had, ging de jeugdige held in de artillerie- en ingenieurschool te Metz over, werd daarbij luitenant in het eerste regiment artillerie, en klom aldaar tot kapitein op. Zijne verdere bevordering werd echter door zijne openlijk uitgesproken gevoelens, waardoor hij zich tegen het toen heerschende stelsel verzettede, verhinderd. Hij weigerde, om op het verlangen der regering eene staatkundige vereeniging, wier hoofddoel het weren van den terugkeer der Bourbons was, te laten varen, en was (met Cavaignac) reeds uit de dienst ontslagen, toen de gelukkige uitkomst van den veldtocht in België voor zulke vergripen eene amnestie verleende. Later maakte hij kennis met Armand Carrel en schreef hij in den National veler scherpe artikelen over militaire vraagstukken, die door de daarin aan den dag geleide kennis en den onafhankelijken geest, die er in doorstraalde, algemeen opzien verwekten, maar het gouvernement zeer onaangenaam waren. Daar hij nu ook onder zijne vrienden republikeinse gezindheden trechte te verspreiden, maakte de regering daarvoor een spoedig einde, door hem onverwacht naar Algiers over te plaatsen.

In Afrika opende zich voor hem een geheel nieuwe werkring. Hier vraagde men niet naar staatkundige gevoelens, maar wel naar krijgsdienstigen geest, moed en dapperheid, en deze eigenschappen toonde Charras in zijne nieuwe betrekking als commandant der artillerie in zoo hooge mate, dat hij het volle vertrouwen van Lamoricière verwierf en een der chefs der vier arabische bureaus, namelijk van dat van Mascara, werd. Uit dezelfde plaats overviel hij op den 23 juni 1843 de legerplaats van Abd el Kader, vernietigde de bataillons van den emir, verstrooide zijne ruitery, maakte 200 gevangenen en bragt een vaandel als teeken van zegepraal terug. De maarschalk Bugeaud schreef over tile heilbeidaad aan den minister van oorlog met de woorden: „Charras, de kapitein der artillerie, heeft aan het hoofd van 600 fransche en arabische ruiters op den 22 juni veel dapperheid en doorzicht aan den dag gelegd. Ik beveel hem aan uwe welwillendheid aan. Hij is geboren om eruitte te maken." Ook onder general Tempoure onderscheidde hij zich in verscheidene gevechten, en ook deze beval hem met warmte aan. Maar altijd vond de minister in den nog jeugdigen leeftijd van den kapitein een bezwaar voor zijne verdere bevordering, en eerst toen Bugeaud naar Parijs schreef: „Wanneer men mij nog eenmaal de jeugd van kapitein Charras tegenwerpt, dan antwoord ik, dat de arabische handdraver niet op dezelfde wijze moet marcheren als een os", werd Charras in 1844 tot bataillonschef in het eerste regiment van het vreemden-legioen benoemd, waarin hij geheel zelfstandig met vliegende colonnen van 2.000 tot 2.500 man van alle soort van wapening werken kon. Twee jaren later, in 1846, kreeg hij het eerste bataillon der licht afrikaansche infanterie, der zoogenoemde Zephyrs, alleen uit geregteijk veroordeelden bestaande, legde met zijne manschappen de bevestigde colonie van de Sig tusschen Oran en Mascara aan, gelijk hij reeds vroeger een fort in Daya, met magazijn, hospitaal en kazerne gebouwd had, en werd aan dien nieuwen gouverneur-generaal, den hertog van Aumale, door Lamoricière met de woorden voorgesteld: „Een jacobijn, de zoon van eenen jacobijn, en een uitstekende officier!" Nogtans werd aan Charras de eerste opgevallende plaats van luitenant-colonel beloofd, en hij zou haar ook verkregen hebben, zoo niet de februariumomwenteling uitgebroken ware.

Charras had juist verlof gekregen, en kwam op den 2 maart te Parijs aan; zijne partij had de overhand bekomen, en onder Arago werd Charras op den 7 april als ondersecretaris bij het ministerie van oorlog geplaatst, ofschoon hij in der daad de chef was. Als zoodanig vaardigde hij het onslag van een groot aantal hoogere officieren en generaals uit, die verdaacht waren, van de nieuwe orde van zaken niet oprecht toegedaan te zijn, maar verzettede zich toch ook met kracht tegen al de pogingen der clubs, om de tucht van het leger te verzwakken en te ontbinden, en legde bij het mobilismaken van het leger en de zamen-trekking van een observatiecoops aan de italiaansche grenzen ongewone talenten en werkzaamheid aan den dag. Na de zamenkomst der nationale vergadering nam Charras provisioneel tot op de aankomst van general Cavaignac de portefeuille van oorlog op zich, tot dat de laatste het op den 15 mei zelf aanvaardde. Hij werd toen chef van den generalen staf van Cavaignac en werkte in die betrekking krachtig mede tot onderdrukking van den junijopstand, doch slechts met moeite tile stijfzinnige republikein zich door Cavaignac en Lamoricière overhalen om in het ministerie te blijven, toen de eerste de dictatuur op zich nam, daar hij dit als eene reactionairen maatregel be-

schouwde. Ook in de nationale vergadering, waarin hij als afgevaardigde door het departement Puy de Dôme gekozen was, stunde hij tegen alle buitengewone maatregelen tegen de revolutionaire partij, zoo als tegen de deportatie der insurgenten zonder vorm, en zelfs tegen de verguining om Louis Blanc en Cossidière, de algemeen bekeerde aanvoorders van den opstand, geregtelijk te vervolgen. Een merkwaardig voorval in Charras staatkundige loopbaan was zijne aanneming van het aanbod, dat de provisionele regering der republiek van Rome en Toskanen hem deed, om de regeling harer vereenigde legers op zich te nemen. Hij besloot daartoe, nadat hij van de fransche regering de verzekering bekomen had, dat hij daardoor noch zijne militaire, noch zijne burgerlijke en staatkundige regten in Frankrijk verliezen zoude, en was ook reeds druk bezig om soldaten te werven en kadets in te rigten, toen de regering onverwacht van besluit veranderde en een leger naar Rome zond, om, zoo als later bleek, de republiek te bestrijden.

Nadat Lodewijk Napoleon op den 10 dec. tot president gekozen was, en Charras zijn ontslag als onderscretaris genomen had, ging hij tot de linkerzijde over, en bestreed de politiek van het Elysée, zoo dat hij mede onder de minderheid der wetgevende vergadering behoorde, die den president der republiek en de ministers over het beschieten van Rome in staat van beschuldiging wilde doen stellen. Onvermoed bestreed hij elken stap naar het keizerrijk, eischte, dat het leger tot beschikking der nationale vergadering zoude gesteld worden, en beschermde met warnte cken maatregel tegen de altijd meer zichtbaar wordende reactie. Daaron behoorde hij ook tot de krijgsofficiërs, die in den nacht van 2 dec. gevangen genomen en naar Ham gevoerd werden. Op den 9 jan. 1852 werd hij nit Frankrijk gebannen, door fransche gendarmes naar België gebragt, en op den 23 jan. van de lijsten van het leger geschrapt. Ook in België had hij geene rust, want daar hij hier in geschriften den strijd tegen Napoleon voortzette en op allerlei wijze het fransche leger tegen de bestaande regering zocht aan te hitsen, eischte deze van België zijne uitwijzing, en dit was gedwongen toe te geven. Charras begaf zich in 1854 naar s Gravenhage, doch werd daar ziek, waarom hij verzocht, tot herstel zijner gezondheid eenigen tijd weder in België te mogen doorbrengen, en daar graaf Felix de Merode zich borg voor hem stelde, werd hem dit toegestaan. In 1855 moest hij echter weder vertrekken, zonder dat daartoe aanleiding schijnt bestaan te hebben. Hij heeft zich daarop in Zwitserland nedergezet, en is daar in den verleden herfat gehuwd met de kleindochter van Charlotte Kestner, die onder den naam van Lotte door den Werther van Göthe zoo beroemd geworden is.

Het verblijf te Brussel gaf Charras gelegenheid, om de geschiedenis van den veldtocht van 1815 op de plaats zelve te bestuderen, en de verbittering, die hij jegens Lodewijk Napoleon en diens staatkunde koesterde, heeft er wellicht veel toe bijgedragen, om hem de nationaal-fransche vooroordeelen te doen overwinnen, en hem te leeren, om met een helderder oog de zaken te doorzien, dan anders aan zijne landgenooten eigen is. Hij ontdekte, dat de tot hiertoe in Frankrijk verspreide voorstellingen van die gewigtige gebeurtenissen geheel valscht waren, en die, welke van Napoleon zelven uitgogaan waren, niet het minst; hij verdiepte zich daarop in de studie der deutsche en engelsche bronnen over den veldtocht, en schreef toen zijne „Histoire de la Campagne de 1815,” de eerste in de fransche taal, die naar waarheid den gang der gebeurtenissen, zonder partijidee voorleefde voor deze of gene zijde, voorstelt, een gevoel voor de regtvaardiging der nationale hartstogten,

die Europa tegen Napoleon wapenden, zoo als dit tot tot hiertoe bij eenen franschaan ongehoord was, blootleide, en eene scherpe, dikwijls vernietigende critiek over de niet zelden opzettelijke valschtningen oefent, die dit gedeelte der krijgsgeschiedenis van Frankrijk, ten minste tot hiertoe vermint hebben. Dit alles verschaft aan het werk eene blijvende geschiedkundige waarde. Thans is hij ook met eene geschiedenis van den veldtocht van 1813 bezig.

Henry Wadsworth Longfellow.

Deze beroemde amerikansche, ook in ons vaderland hooggeachte dichter, geboren op den 27 februari 1807 te Portland in den staat Maine, trad reeds op zijn veertiende jaar in het Bowdoin College te Brunswick, en werd, na den afloop der vier gebruikelijke studiejaren, in 1825 te gelijk met Hawthorne tot s len doctoralen grad bevoorlert. Ten einde zich aan de regtsgeleerde loopbaan te wijden, arbeide hij eerst op het kantoor zijns vaders, en aanzienlijk advocaat, doch gevoelde weldra veel meer neiging voor de letterkundige studien, waarom hij met blijdschap het voorstel aannam, om den leerstoel der nieuwe talen in het Bowdoin College in te nemen. Ten einde zich voor die nieuwe betrekking grondig voor te bereiden, deed hij in 1826 eene reis naar Europa. Gedurende vierdehalf jaren, die hij op het vaste land doorbragt, hield hij zich korteren of langeren tijd in de hoofdsteden van Frankrijk, Spanje, Italië, Duitschland, Nederland en Engeland op, en maakte hij ook van de gelegenheid gebruik, om te Göttingen eenen tijd lang voorlezingen bij te wonen. Na veel omzwervens keerde hij in 1829 naar Amerika terug, om zijn professorat terstond te aanvaarden. Hij bekleedde dit zes jaren lang, en schreef toen ook reeds artikelen over letterkundige onderwerpen in het North-American-Review, terwijl hij ook enkele gedichten in het licht gaf.

Toen Ticknor, de geschiedschrijver der spansche letterkunde, zijnen post als hoogleeraar in de nieuwe talen en letterkunde aan het Harvard-College te Cambridge nederlegde, verklaarde zich de algemeene stem terstond voor Longfellow als opvolger; — zoo grooten roem had hij toen reeds in zijn vak verworven, ofschoon hij toen nog slechts 28 jaar oud was. Hij nam de betrekking aan, maar deed, toen hij zijn hoogleeraarsamt aan het Bowdoin College had nedergelegd, vooraf eene tweede reis naar Europa, waarop hij ditmaal de scandinavische rijken, Denemarken, Zweden en Noorwegen, en eindelijk ook Zwitserland bezocht. Na zijnen terugkeer begon hij zijne voorlezingen, en betrok Craigiehouse, het oude hoofkwartier van Washington, dat naderhand zijn eigendom geworden is, en alwaar hij de vrije uren, die hem na de vervulling zijner ambtspligten overig bleven, aan de studie en aan zijne vrienden wijdde. Slechts door eenen korten uitstap naar Europa, in het jaar 1842, ter herstelling zijner gezondheid, heeft hij dit stillevende afgebroken, en nadat hij in 1854 ook het professoraat aan het Harvard-College nedergelegd had, wijdde hij zich geheel en al aan de wetenschappen en aan de dichtkunst.

Het eerste, dat Longfellow in het licht gaf, waren de korte reisverhalen „Outre-mer” 1835; daarop volgde in 1839 „Hyperion” een roman zonder eigenlijke intrigue of handeling, doorvlochten met critiek en reisbeschrijving, vol diepe en overal blootgelegde sympathie voor het deutsche karakter en de deutsche toestanden, maar die ook op zijne zwakke plaatsen al te zeer de deutsche voorbeelden vermaadt. Hetzelfde gebrek aan bekwaamheid om zelf uit te

vinden en een in zij deelen uitgewerkt plan te vormen, toonen ook de novellistische en dramatische proeven van Longfellow, „Kavanagh” en „The spanish student.” De schoone zijden van zijn talent en zijne uitstekende gaven ontwikkelt hij het meest in zijne lyrische en verhalende gedichten. Van de eersten verscheen het eerste deeltje in 1839, onder den titel. „Voices of the night” (stemmen van den nacht), hetwelk in 1842 door „Ballads and other Poems” en „Poems on Slavery” gevolgd werd. In 1850 gaf hij een nieuw deel met lyrische gedichten uit: „The Seaside and the Fireside”, en voegde hij deze twee deeltjes zeer goed gelukte vertalingen van duitsche, spaansche, deensche en zweedsche gedichten. Het verhalende gedicht „Evangeline, a Tale of Acadia”, eene zeer schoone hylle uit het leven der volkplanters van Nieuw-Schotland, waarop Göthes Hermann en Dorothea blijkbaar wel eenigen invloed uitgeoefend hebben, en die ook in een metrisch opzigt door de toepassing van den hexameter merkwaardig is, verscheen in 1847; in 1851 volgde haar de novelle of sage in verzen: „The golden Legend”, waarvau de stof aan den „armen Hendrik” van Hartmann van der Aue ontleend is, en eindelijk in 1855 „The Song of Hiawatha”, het hoofwerk des dichters, dat in Amerika met voorbeeldeeloozen bijval ontvangen is en ook in Engeland en Duitschland buitengewoon toejuiching gevonden heeft. In de keuze der stof heeft Longfellow eenen zeer gelukkigen greep gedaan, daar hij de belangrijkste der indiaansche volksoverleveringen tot een klein heldendicht vereenigde, en aan de Amerikanen toonde, welke schoonheden en bevalligheden een sijn gevormde smaak en een diep gevoeld gemoed over de tot hertoe onopgemerkt gebleven schatten, die de vaderlandsche grond bezit, uitstorten kunnen. De kleurenpracht van het gedicht en de humanistische strekking weenen phantasie en harten, en ook de trochaeische versmaat, voor de Amerikanen tot dus ver nog geheel nieuw, droeg het hare tot de buitengewoon gunstige ontvangst bij. Eindelijk is vóór korten tijd als Longfellows nieuwste werk verschenen: „The Courtship of Miles Standish.”

De duitsche letterkunde heeft eenen zeer grooten invloed op Longfellow uitgeoefend, en er zouden onder zijne gedichten velen aangewezen kunnen worden, die zonder hunnen duitschen grondslag niet te verstaan zouden zijn. Hij is echter volstrekt geen slaafsche navolger en heeft de duitsche indrukken in zich uitgewerkt, en in zelfstandige gedaante weder terug gegeven. Hij onderscheidt zich door eenen edelen zinn, door teederheid en diepte van gevoel, gepaard met verhevene geestbesaving en sijnen smaak, door sierlijkheid, maar niet door kracht; en der amerikaansche critici, Gristold, spreekt het volgende, over het geheel zeer gegronde oordeel over hem uit: „Longfellows verdiensten zijn van eenen verhevenen, zoo niet van den verhevensten aard. Niets kan lieflijker en teederder zijn, dan eenigen zijner stemmen van den nacht, of schilderachtiger en dramatischer dan eenigen zijner balladen; of eenvoudiger, kuischer en bevalliger dan de meesten zijner kortere gedichten, die op geschilderde ervaringen, zoo wel van het hart als van den geest, gelijken. Maar nochtans schijnt hem eene zekere frischheid en scheppende kracht te ontbreken, hetwelk mischien aan dat gebrek van zelfvertrouwen moet toegeschreven worden, dat men meermalen bij geniale mannen ontmoet, op wier vorming van karakter de studie eenen te grooten invloed uitgeoefend heeft.”

Verscheiden van Longfellows werken zijn ook in het nederlandsch vertaald; daartoe tellen wij inzonderheid eene

voortreffelijke vertaling van den Hyperion, die ook in ons vaderland de gunstigste ontvangst heeft genoten.

Lord John Russell.

Deze beroemde engelsche staatsman is de tweede zoon van den zesden hertog van Bedford en op den 16 aug. 1792 te Londen geboren. Reeds op zijn 21ste jaar, toen hij nog pas de hoogeschool van Edinburg verlaten had, trad hij als afgevaardigde voor het kiesvlak Tavistock, dat ter beschikking van zijnen vader stond, in het parlement, waarin hij zich, even als de overige leden zijner familie, terstond bij de whigs aansloot, en voortaan de beginselen eener vrijzinnige staatkunde, inzonderheid de parlementshervorming, verdedigde. Reeds toen ving hij aan, zich met de letterkunde bezig te houden, daar hij het leven van zijnen voorvader, den staatkundigen martelaar Russell, alsmede een treurspel „Don Carlos” (1823) en eene Proeve van de geschiedenis der engelsche staatsregeling (1821) uitgaf, werken, die thans half of geheel vergeten zijn. Eenen vasteren grondslag voor zijnen room legde hij in het lagerhuis, waar hij reeds in 1819 voorstelde tot de hervorming van het parlement indiende; twee jaren later behaalde hij dan ook zijne eerste overwinning, toen hij voorstelde om het „rotte burgvlak” Granpound, dat zich bij de parlementsverkiezing had laten oomkoopn, het kiesregt te ontnemen, en dit voorstel na langen strijd doorging. In 1823 deed hij herhaalde voorstellen tot hervorming. In eene door vorm en inhoud schitterende rede toonde hij aan, dat de tegenwoordige inrigting van het Ingerhuis niet meer aan de bestaande maatschappelijke toestanden beantwoordde, en trachtte hij den tegenstand van de bezitters der *Rotten-Boroughs* door het uitzigt op eene schadeloosstelling te verzwakken; zijn voorstel werd echter door de welsprekendheid van Peel en Canning geheel verworpen. Russell liet zich echter daardoor geenszins ontmoedigen. In de zittingen van 1823 en 1824 kwam hij op nieuw op hetzelfde onderwerp terug, en in 1826 herhaalde hij zijn voorstel onder eenen anderen vorm, daar hij toen op de verhinderling van het oomkoopn bij de verkiezingen aandrong. Ditmaal werd zijne bill, om het kiesregt van de kleine kiesvlekken op de volkrijke fabrieksteden over te brengen, ten minste voor de tweede maal geldeen.

Na de ontbinding van het parlement in hetzelfde jaar werd Russell door het graafschap Huntingdon niet herkozen, omdat hij zich voor de emancipatie der katholieken verklaard had; daarentegen koos hem een iersch vlek voor het parlement, waarin hij nu zeer krachtig voor de zaak van Griekenland sprak. Echter oordeelde hij het gedurende het bestaan van het ministerie Canning, dat door verscheidene whigs ondersteund werd, raadzamer om niet verder op de hervorming aan te dringen, daar hij voor het oogenblik daarmede niets kon winnen, maar wel het ministerie, dat anders eene vrijzinnige staatkunde toegedaan was, verzwakt zoude hebben. Eerst in het jaar 1830 nam hij den strijd voor de hervorming weder op, nadat hij in 1825 de afschaffing der *test-act*, die de emancipatie der katholieken voorbereide, had doorgevoerd. Toen deed hij het voorstel, dat aan de groote fabrieksteden Leeds, Manchester en Birmingham het regt zou verlenend worden, om zich in het parlement te doen vertegenwoordigen; nog behaalde hij de overwinning niet; maar daar zijne motie met 140 tegen 180 stemmen verworpen werd, werd dit te regt als het begin eener geheele hervorming van het parlement beschouwd. Toen in november 1830 het toryministerie voor dat van lord Grey plaats maakte,

verkeeg lord John den post van generaal-betaalmeester. De staatkunde van het nieuwe kabinet kenmerkte zich in drie woorden: vrede, spaarzaamheid en hervorming, en met kracht sloeg het de hand naar de ten uitvoer legging van zijn programma. In maart 1831 bragt eindelijk lord John het door het ministerie goed gekleurde ontwerp tot eene doortastende parlementshervorming in het lagerhuis; het was de beroemde *reformbill*, die eenen langdurigen en hardnekkigen strijd in het leven riep, waarbij Russell al zijne kracht en al zijne uitstekende talenten ontwikkelde, om den grooten mantel, waarvoor hij sedert den aanvang van zijn staatkundig leven onvermoeid gekampt had, eindelijk de overwinning te doen behalen. De bill werd voor de tweede maal gelezen; maar toen dreef de oppositie het voorstel door, dat het getal der parlementsliden niet zou vermeerderd worden, hetwelk door de ontbinding van het parlement gevolgd werd.

De verkiezingen verschaften aan de whigs eene besliste meerderheid, en toen lord John aan het lagerhuis andermaal eene reformbill voorlegde, gelukte het hem, haar, ofschoon niet zonder hevige tegenkanting, door te drijven. Het hoogerhuis verwierp evenwel de bill, die de ministers daarop beloofden te wijzigen en te verbeteren, en toen het parlement weder bijeen kwam, ging de nieuwe bill bijna zonder debatten in het huis der gemeenten door. Minder inschikkelijk tonden zich de pairs; zij verwierpen haar andermaal en het ministerie van lord Grey trad af. De crisis verwekte in het land zulk eene groote opschudding, dat de hertog van Wellington, die het nieuwe ministerie vormen moest, zelf den raad gaf, om zijne staatkundige tegenstanders weder aan de regering te roepen, en door zijne invloedrijke stem het hoogerhuis overreedde, om de reformbill tot wet te verheffen.

Het is hier de plaats niet, om al de talrijke en doortastende hervormingen op te tellen, die het ministerie Grey met hulp van het hervormde lagerhuis doorzette; wij behoeven hier slechts de afschaffing der slavernij in de engelsche volkplantingen, de verbeteringen der engelsche armwetten, de regeling der stoffelijke betrekkingen van de engelsche kerken in Ierland te noemen. In 1834 werd evenwel het kabinet van Grey door de aftreding van lord Stanley, den tegenwoordigen graaf Derby, uit hoofde van de bedoelde verdere beperking der protestantsche staatskerk van Engeland, verzwakt, en een verschil van gevoelen tusschen den eersten minister en lord Althorp leidde tot de aftreding der beide staatsmannen. Lord Melbourne nam voor eenen korten tijd de betrekking van eersten minister op zich, maar werd reeds in december door sir R. Peel verdrongen. In het lagerhuis waren de whigs, met lord John Russell aan het hoofd, evenwel nog te sterk, en de ontbinding van het parlement, zoo wel als de nieuwe verkiezingen, hadden geen gunstiger stand der partijen ten gevolge. Reeds in april 1835 leidden de Tories de regering weder neder, lord Melbourne kwam weder aan het hoofd, en hij droeg aan lord John het ministerie van binnenlandsche zaken op. Zijne staatkundige vijanden verhoorden echter zijne herkiezing in het graafschap Devon, zoo dat hij eenigen tijd in het parlement geene zitting had. Als de ziel van het kabinet nam hij een wettelijk aandeel in de diep ingrijpende hervorming der stedelijke regeringen, in de iersche tiendenbill, in de nieuwe armenwetgeving, de regeling van het openbaar onderwijs en de verbetering der rechtspleging. Als hoofd van het binnenlandsch bestuur moest hij de pogingen der charitisten en radicalen in toom houden. In 1839 verwisselde hij het departement van binnenlandsche zaken met dat van co-

lonien en behield dien post tot in 1841. In deze beide jaren vereenvoudigde hij het bestuur, begunstigde hij de landverhuizing en nam hij een groot aandeel in de zaken van Canada en Jamaica. Toen in 1841 de conservatieve partij bij de nieuwe verkiezingen de overhand verkreeg, trad hij met zijne ambgenooten af, en liet de oplossing van het gewichtige vraagstuk der graanwetten aan het ministerie van sir R. Peel over.

In de eerstvolgende jaren stond lord Russell, die thans door de city van Londen tot afgevaardigde was gekozen, met eene gematigdheid en waardigheid aan het hoofd der whigpartij in het lagerhuis, die geheel aan zijn karakter en zijne tot hertoefte afgelegde loopbaan beantwoordde. Hij ondersteunde het kabinet in alle vraagstukken, die de vrijheid van den handel, de verbetering van het lot der arbeidende klassen en de bewaaring der rust in Ierland ten doel hadden; maar daarentegen verzette hij zich in febr. 1844 met vastheid tegen de staatkunde, die de regering over het algemeen ten opzichte van Ierland volgde. Hij had evenwel eene moeilijke taak, want het overwigt in aantal was aan de zijde der tegenstanders, en zulk een drietal van parlementaire redenaars als Peel, Stanley en Graham onderdrukte alle tegenkanting. Maar lord John wachtte zijnen tijd af, en toen in den herfst van 1845 de door de Manchester-school bewerkte beweging tegen de graanwetten haar hoogste punt had bereikt, en de tegenstand tegen de opheffing der graantollen het ministerie altijd meer deed wankelen, gaf hij zijnen beroemden brief aan Edinburg uit, waarin hij zich voor de algehele opheffing der graantollen verklaarde. Ofschoon hij toen reeds pogingen deed, om volgens den hem opgedragen last verschillende personen tot leden van een nieuw ministerie te winnen, leden die echter schipbreuk, daar hij de mededingende aanspraken der personen van zijne partij niet met elkander verzoenen kon. Eerst in juli 1846, toen Peel met vaderlandlievende zelfopoffering tegen den wil zijner aanhangers de maatregelen van den vrijen handel doorzette, maar daardoor ook zijne eigene partij verbroekelde en als offer van den wrok der grond-aristocratie viel, gelukte het Russell, bij de volslagene ontbinding der Torypartij, om een whigministerie tot stand te brengen, waarin hij zelf den post van premier minister en eersten lord der schatkist op zich nam. Het nieuwe ministerie was van den beginne af zwak, en lord Russell toonde geene bekwaamheid om daaraan meer vastheid te geven. Het was een ministerie van onvervulde beloften, van veel spreken en weinig handelen, en toen het vraagstuk der suikertollen opgelost, en het beginsel der handelsvrijheid door de opheffing der scheepvaartwetten volledig doorgezet was, scheen het, alsof de whigs alle bekwaamheid, om verder iets te doen, verloren hadden.

De verder vooruit gestreefde liberalen, die tot hertoefte de krachtigste steun van het ministerie geweest waren, begonnen te morren, en lord Russell gevoelde, dat het hoog tijd was, om iets voor zijne populariteit te doen. Juist te dier tijd had de pans der protestantsche zelfgevoel van Engeland daardoor gekwetst, dat hij het land in bisdommen verdeeld en voor deze bisdommen ook bisschoppen benoemd had. De ontsteltenis over deze aanmatiging was groot. De oude argwaan jegens de katholieken werd weder opgewekt, en het algemeen begon te betreuren, dat de emancipatie doorgedreven was. In eenen brief aan den bisschop van Durham verklaarde zich ook Russell zeer bepaald tegen de panselijke aanmatigingen, maar sprak daarin ook te gelijk over het catholicisme op eene wijze, die met het beginsel van geloofsvrijheid, dat hij en zijne partij verdedigden, zeer weinig strookte. Bijna nog erger

was het voor hem, dat hij zich door dezen brief zedelijk verplichtte, om aan het parlement wetsvoorstellen te doen, die hij nauwelijks hopen kon door zijne partij te zien aannemen. Werkelijk gevoelde hij al dadelijk bij de heropening van het parlement, dat zijne populariteit wel kortstondig toegenomen, maar de vastheid zijner stelling aanmerkelijk verminderd was. De radicalen en de vrijzinnige whigs waren tegen de door hem voorgestelde middelen om de pauselijke aanmatigingen te keeren, dewijl zij het beginsel der gewetensvrijheid schonden; de hevige Tories kantten er zich inszelijks tegen, omdat zij naar hun gevoelen niet ver genoeg gingen. Het ministerie moest zich daarom op de ondersteuning van zijnen onmiddellijken aanhang en van zijne tegenstanders, de massa der conservatieve partij, verlaten en nam, door het gevoel zijner zwakheid overweldigd, na eene nederlaag, die voor de beginselen zonder betekenis was, op den 24 febr. zijn ontslag, om na eene tusschenregering van 6 dagen op den 3 maart het bestuur weder op te vatten, daar de conservatieven in de vorming van een kabinet niet hadden kunnen slagen. Te gelijk echter werden de voor de liberale partij hinderlijke bepalingen der bill tegen de pauselijke aanmatigingen door het ministerie ingetrokken. Dit beginsellooze en zwakheid verradende gedrag bragt aan Russells aanzien in het parlement eenen zwaren slag toe. Nogtans liep de zitting zonder verder gevaar voor het ministerie af, en eerst gedurende de wintervacantie openbaarde zich in zijn midden eene crisis, toen lord Russell den minister van buitenlandsche zaken, lord Palmerston, ontsloeg, omdat hij den coup d'état van Lodewijk Napoleon goed gekeurd had, zonder zijne ambtgenooten en inzonderheid zijnen chef daarin te kennen. De wraak bleef niet lang uit, en lord Russell moest de kronking belevan, van door den staatsman, dien hij om zoo te zeggen weggejaagd had, ten val gebragt te worden. Thans kwam een ministerie Derby aan het roer, en Russell beproefde zich aan het hoofd der oppositie te stellen; dit wilde hem evenwel niet gelukken; want in den strijd tegen de pogingen van het ministerie om de graantollen te herstellen, stonden de Peelisten in het eerste gelid, en na den val van lord Derby kwam een coalitie-ministerie tot stand, waarin Russell onder zijnen ouden tegenstander Aberdeen de buitenlandsche zaken op zich nam. Deze portefeuille werd echter kort daarop aan Clarendon opgedragen, en Russell werd eerst na eenigen tijd, gedurende welken hij het lagerhuis bestuurd en in het kabinet gezeten had, voorzitter van den raad. Als zoodanig bragt hij in de zitting van 1854 de sedert twee jaren beloofde reformbill, die hij echter met traanen in de oogen terug nam, toen hij zag, dat het vergeefsch moeite was, om de aanneming van eenen maatregel der binnenlandsche staatkunde in eenen tijd te willen doorzetten, waarin aller oogen uitsluitend op den grooten oorlog tegen Rusland gevestigd waren. Van dit oogenblik af gevoelde lord John zich niet meer in het ministerie op zijn gemak, en toen in 1855 het coalitie-ministerie door eenen aanval over de wijze van oorlogvoeren in de Krim bedreigd werd, liet hij zijnen post varen, om hij de spoedig te verwachten ontbinding van het kabinet ten minste voor zijne veiligheid te zorgen. Deze overijde stap baante hem evenwel niet. Niet lord Russell, maar lord Palmerston kwam aan het hoofd van het nieuwe kabinet, en de eerste moest zich met het secretariaat voor de colonien onder denzelfden staatsman vergenoegen, dien hij nog weinige jaren te voren zijn ontslag gegeven had. Een paar maanden later werd hij als gevolmachtigde naar de Weener conferentie gezonden, doch beantwoordde aldaar

zoo weinig aan de groote verwachtingen, die men van hem koesterde, dat hij den haat van zijne eigene partij en van het publiek zich op den hals haalde, en hem een votum van afkeuring van den kant van het lagerhuis boven het hoofd hing, hetwelk hij echter liever niet wilde afwachten. Hij trad uit het ministerie, terwijl het nog altijd een raadsel blijft, in hoe verre de groote staatsman al de verwijten verdient heeft, waarmede men hem heeft overladen. Eene schitterende voldoening viel aan zijne talenten ten deel, toen hij na de ontbinding van het parlement, in 1857, in weerwil van de hevige tegenkanting, andermaal voor Londen met eene groote meerderheid tot vertegenwoordiger werd gekozen; nogtans duurde het geruimen tijd, eer de beroemde aanvoerder der liberale partij in den grooten strijd over de reformbill zijne vroegere stelling in het lagerhuis kon hernemen. In de laatste dagen stond hij echter wederom aan het hoofd der liberalen, en toen nu hij den thans in Italië uitgebroken oorlog het engelsche volk beducht begon te worden, dat de onzijdigheid van Engeland onder het bestaande ministerie Derby door zijne overhelling tot Oostenrijk gevaar zou kunnen loopen, vereenigden zich tot veler verbazing de vroegere, zoo hevige tegenstanders Palmerston en Russell met elkander, om, door hune wederzijdsche aanhangers ondersteund in het lagerhuis een votum van wantrouwen tegen de regering uit te brengen, hetwelk door zijne aanneming den val van het ministerie ten gevolge had. Diensvolgens werd vóór weinige dagen lord Palmerston met de vorming van een nieuw ministerie belast, waarin lord John Russell de portefeuille van buitenlandsche zaken heeft op zich genomen (juni 1859). -- Behalve de reeds bovenvermelde werken heeft lord John de gedenkwaarnigheden en brieven van zijnen vriend Thomas Moore uitgegeven, alsmede die van den grooten aanvoerder der whigs, Charles Fox, van wiens levensbeschrijving hij onlangs het eerste deel in het licht heeft gezonden. Bovendien heeft hij ook eene Geschiedenis van Europa sedert den vrede van Utrecht geschreven.

William Ewart Gladstone.

Deze engelsche staatsman, sedert weinige dagen kanselier der schatkist, is geboren te Liverpool op den 29 dec. 1809, en de zoon van eenen koopman te dier stede, die door zijnen handel op West-Indië een zeer aanzienlijk vermogen verworven had. Hij ontving zijne opleiding op het gymnasium te Eton en aan de hoogeschool van Oxford, bragt na de voltooiing zijner studien eenigen tijd op het vaste land door, en werd in 1832 door den invloed van den hertog van Newcastle voor de stad Newark in het lagerhuis gekozen. Ja weerwil van zijne jeugd trok hij door zijn redenaarstalent en zijne kundigheden de opmerkzaamheid van het huis tot zich, en Sir Robert Peel, welke destijds de conservatieve partij, die door de zegenpraal der reformbill uiteen gesprongen was, op nieuw organiseerde, leerde weldra de diensten van het nieuw aangeworven lid waarderen. Toen hij in 1835, na de ontbinding van het parlement, voor korten tijd het ministerie op zich nam, benoemde hij Gladstone achtereen tot eenen der lords van de schatkist, en tot onderstaatssecretaris voor de colonien. Reeds in de lente van hetzelfde jaar keerde evenwel de jonge staatsman met zijne partij weder op de banken der oppositie terug.

In het jaar 1838 gaf Gladstone het werk: „De staat in zijne betrekkingen tot de kerk“ uit, waarin hij zeer ver strekkende hoogkerkelijke gevoelens blootlegde. De val van

het whigministerie in 1841 bragt hem weder in het bestuur, en wel als ondervoorzitter van de zaken van koophandel, voor welke betrekking hij door zijne naauwkeurige kennis der engelsche handelsbetrekkingen zeer bijzonder geschikt was. Sir Robert Peel deed toen de eerste stappen, om voor de naderhand door hem doorgezette staatkunde van den vrijen handel den weg te baten, en Gladstone werkte voorreest mede tot eene gewettelijke vermindering der invoerregten van minder gewichtige artikelen. Toen hem kort daarna was opgedragen, om eene algemeene herziening van het tollariaf voor te bereiden, werd hij door zijn dieper indringen in al de vraagstukken, die op dit onderwerp betrekking hadden, geheel tot het stelsel van den vrijen handel bekeerd, en legde aan het lagerhuis een zoo helder en logisch berigt ter gunste van het nieuwe stelsel voor, dat al de door hem voorgelagen resolutie aangenomen werden. Ook buiten het lagerhuis trad hij met warmte als verdediger van het stelsel van den vrijen handel in dagbladen en vlugschriften op, inzonderheid door zijne brochure: „Opmerkingen over de handelswetgeving in de laatste jaren,” waarin hij de weldadige gevolgen van het tarief van 1842 aantoonde. Deze verandering van gezindheid uit wel overwogen overtuiging was voor Gladstone eene verloochening van de overleveringen zijner familie en zijner partij; want niet slechts waren zijn vader en broeder de stelligste voorstanders der beschermende regten, maar ook de hertog van Newcastle, aan wien hij zijnen zetel in het lagerhuis te danken had. Bij de eerste gelegenheid, die zich opdeed, moest hij daarvoor den toorn van de hooggeplaatsten edelman gevoelen. Gladstone was sedert mei 1843 minister van koophandel, en trad wel in januarij 1845 wegens een verschil van gevoelen met zijnen chef over de begifstiging van het katholieke collegie Maynooth uit het kabinet, maar nam toch tegen het einde des jaars daarin weder eene plaats aan, toen lord Stanley, de tegenwoordige graaf Derby en de pas afgetreden eerste minister, de portefeuille van kolonien nederlegde, daar hij het met de door Peel beoogde opheffing der graanwetten niet eens was. De aannemering dier plaats dwong Gladstone zich op nieuw te laten verkiezen, maar de hertog van Newcastle, de aanvoerder der protectionisten in het hoogerhuis, die onbepikt over het kiesvlak Newark beschikte, legde zijnen invloed tegen zijnen voormaligen beschermeling in de schaal. Daarvoor kwam het, dat Sir Robert Peel gedurende den gedenkwaardigen parlementairen veldtocht van 1846, die met de opheffing der graanwetten en met de verbrokking der conservatieve partij eindigde, zich van den bekwaamsten verdediger zijner staatkunde in het lagerhuis beroofd zag.

Eene schitterende vergoeding voor deze nederlaag was het, dat bij de algemeene verkiezingen van het jaar 1847 de hogeschool van Oxford Gladstone tot haren vertegenwoordiger koos, eene eer, die meestal slechts aan staatsmannen en redenaars in het parlement van den eersten rang bewezen wordt, gelijk dan ook onder anderen Canning en Peel als zijne voorgangers afgevaardigden van de eerste engelsche universiteit geweest waren. Hij deelde nu in het lagerhuis met Sir Robert Peel de leiding der liberaal-conservatieve partij, stemde volgens zijn eigen gevoelen omtrent de noodzakelijkheid van de onafhankelijkheid der kerk van den staat, hetwelk hem onafhankelijk de verdenking van het pusejismus op den hals gehaald heeft, tegen de goestelijke titelbil en, ook hierin een bewijs voor de onafhankelijkheid zijner gevoelens gevende, tot groote ergernis zijner kiezers voor de toelating der joden in het parlement. Daar hij zich tevens voor het door Disraeli, den

aanvoerder der voorstanders van de beschermende regten, voorgestelde onderzoek naar den nood der landbouwende bevolking verklaard had, koesterde deze partij de hoop hem voor zich te winnen, waarom zij hem in 1851, toen zij beproefde een ministerie samen te stellen, aanbiedingen deed. Maar wat hare voorstanders bij Gladstone voor eenen afval van zijne staatkundige gevoelens gehouden hadden, was niets anders geweest, dan het vrijzijn van de bekrompenheid der partijmannen, een voorreest, dat Gladstone in eenen hoogen graad bezit, maar dat hem ook dikwijls de volksgunst heeft doen verliezen; zelfs was hij het, die in de zitting van 1852 aan het ministerie van lord Derby door eene vernietigende kritiek van de financiële staatkunde der Tories den beslissenden slag gaf. In het daarop gevolgde coalitie-ministerie, onder voorzitting van lord Aberdeen, nam Gladstone de betrekking van staatskanselier op zich, in welke hoedanigheid hij zich niet alleen een der strijdhaftigste voorvechters van het ministerie toonde, maar ook een wijdtrekkend plan tot eene trapwijze vermindering der engelsche staatschuld ontwierp, hetwelk echter door den middelerwijl uitgebroken oosterschen oorlog reeds in zijne beginselen bleef steken.

Na de aftreding van lord Aberdeen en de benoeming van lord Palmerston tot eersten minister, ging Gladstone in zijne oude betrekking mede in het nieuwe kabinet over, doch verliet dit na zeer korten tijd weder met de andere Peelisten, toen lord Palmerston de door het lagerhuis benoemde commissie, om de wijze van oorlogvoeren in de Krim te onderzoeken, niet wilde toelaten. Na dien tijd stemde hij met de oppositie en droeg niet weinig bij tot het votum over den chineschen oorlog, dat in 1857 lord Palmerston eene nederlaag bereide en de ontbinding van het parlement ten gevolge had. In den laatsten tijd naderde hij de Tories nog meer en nam hij eene buitengewone zending naar de ionische eilanden op zich, waar hij eenen tijd lang, tot op de aankomst van eenen opvolger, buitengewoon lord-oppercommissaris van deze onder de engelsche bescherming staande republiek werd. Ofschoon hij afgezonden was, om de eilanders, die eene vereeniging met het koninkrijk Griekenland wenschten, met de engelsche heerschappij te verzoenen, heeft hij zelf door zijne zorg om het nationale gevoel niet te kwetsen, en door de misschien overdevene toegevendheid voor hunne aanmatigingen niet kunnen verliederen, dat zij hunne zucht naar onafhankelijkheid nog bepaelder te kennen hebben gegeven, dan ooit te voren. — Bij den val van het ministerie Derby, dat door een votum van wantrouwen, in het lagerhuis uitgebragt, omdat men geloofde, dat in den tegenwoordigen oorlog in Italie de onzijdigheid van Engeland onder zijn bestuur gevaar liep, geenoedzaakt was af te treden, heeft Gladstone voor weinige dagen in het ministerie eene plaats ingenomen; hij is thans onder den eersten minister Palmerston kanselier der schatkist.

Als redenaar heeft Gladstone in het lagerhuis, wat het talent der uiteenzetting, der diepte en van den omvang der studien van het vak, en de zuiverheid van taal betreft, zijns gelijken niet. Vertrouwd met de geschiedenis, de godgeleerdheid en de klassieken, weet hij daaraan voorbeelden te ontleenen, die op het onderwerp der beraadslagingen steeds een nieuw licht werpen; nu en dan helt zijne redevering wel eens tot haarkloverij over, maar doorgaans is zij beknopt en doeltreffend, en te allen tijde maken zijne redevoeringen op het eigenaardig gemengde publiek van het engelsche lagerhuis eenen grooten indruk.

Behalve het boven aangehaalde geschrift heeft Gladstone ook nog in 1840 „De beginselen der kerk,” in 1851 en

1852 eene vertaling van Farini's „Geschiedenis van den Kerkelijken staat," en in 1857 „Studien over Homerus" uitgegeven. Het meeste opzien maakte hij echter door een vlugschrift over de staatkundige vervolgingen in Napels, dat hij in 1851 in het licht gaf. Hij had het jaar te voren zich voor nitspanning in zuidelijk Italië opgehouden, en door mededeelingen van hooggeplaatste Napolitanen vernomen, dat bijna al de voormalige leden der oppositie in de kamer in den kerker of in verbanning smaechten. Hoe ongelooftelijk hem in het begin dit bericht ook voorkwam, werl hem dit toch door onverdaachte getuigenissen van anderen bevestigd, en verdere onderzoekingen stelden buiten allen twijfel, dat te dien tijde in het koninkrijk Napels verscheidene duizende staatkundige gevangenen waren, waaronder velen van den hoogsten stand en van onberispelijken levenswandel; dat slechts weinigen hunner onder wettige vormen in hechtenis genomen, of voor de regtbank gesteld waren, en zij toch vastgekend in donkere en rochtige kerkerholen moesten versmaelten. Nadat Gladstone zich zelven overtuigd had, dat ditnaal de werkelijkheid het gerucht nog verre overtrof, besloot hij, hoe afkeerig hij bij zijne streng conservatieve gevoelens ook zijn mocht, om de inmenging in de binnenlandsche aangelegenheden van eenen anderen staat aan te moedigen en zich voor republikeinen tegen hunne wettige vorsten in de bres te stellen, dezen offers eener overderve gestrengheid zoo mogelijk eenige verzachting te verschaffen. Hij zond daarom terstond na zijne terugkomst aan lord Aberdeen eenen brief, waarin hij berigte, wat hij gezien en gehoord had, en de bemiddeling van den engelschen minister bij de napelsche regering ter verzachting van het lijden der ongelukkige gevangenen verzocht. Daar de tussehenkomst van lord Aberdeen vruchteloos bleef, gaf Gladstone zijnen brief als vlugschrift uit, dat in weinige weken den twintigsten drak beleefde. Lord Palmerston zond het aan alle engelsche gezanten op het vaste land, om het aan de respectieve hoven mede te deelen, en het opzien, hetwelk het geschrift in geheel Europa werkte, deed de napelsche regering er toe overgaan, om in het lot der staatkundige gevangenen ten minste eenige verzachting te brengen.

Admiraal Hamelin.

Ferdinand Alphonsus Hamelin, fransch admiraal, is den 2 sept. 1796 te Pont l'Évêque in het departement Calvados geboren. Zijn oom, de in zijnen tijd beroemde vice-admiraal Hamelin, nam hem reeds op zijn 10de jaar als eenvoudig scheepsjongen op het fregat Venus mede naar zee, zoo dat hij al vroeg gelegenheid vond, om het zeelven van zijne ernstige zijde te leeren kennen; want zijn oom vocht in de indische wateren van 1805—1808 tegen de Engelsen, ofschoon bij den toenmaligen toestand der fransche marine slechts van kleine gevechten sprake kon zijn. Van 1808 tot 1812 diende de jonge Hamelin met den graaf van provisioneel vaandrig in het eskader op de Scheide, en later in den vredestijd eerst als luitenant, vervolgens als adjudant onder zijnen oom, welke graden hij in 1831 en 1823 verkreeg. In het laatste jaar behoorde hij tot het eskader, dat in den spaanschen oorlog tot de onderwerping van Cadix bijdroeg. In 1827 kreeg hij het bevel over een fregat, dat in de Middellandsche zee tegen de algerijnsche zeerovers kruiste. Hij behaalde daarbij grooten lof, daar hij hen met uitstekende dapperheid spoedig tuchtigde, en daardoor den handel van Marseille van eene groote plaag verlost. In 1828 werd hij kapitein

van een fregat en met eene diplomatische zending naar de Zuidzee belast, en in 1830 woonde hij met zijn fregat Favorite den aanval op Algiers bij. Nadat hij in 1836 tot scheepskapitein benoemd was, voerde hij onderscheidene commando's, tot dat hij in 1842 tot vice-admiraal en majoor-generaal der marine in Toulon benoemd werd. In 1844 gaf men hem het fransche station in Oceanie, hetwelk op dit tijdstip, wegens de plannen van Lodewijk Philips op de Sandwicheilanden, van bijzonder gewigt was. Kort na de februarij-omwenteling keerde hij naar Frankrijk terug en werd op den 7 juli 1848 door de republiek tot vice-admiraal benoemd. Als zoodanig was hij in de volgende jaren inspecteur-generaal te Toulon en te Rochefort, en in den tusschentijd ook lid der commissie van de licht-torens, bijzitter van den raad van admiraliteit en zee-prefect te Toulon. Op den 30 juni 1853 gaf hem keizer Napoleon III het commando over het oefenings-eskader in de Middellandsche zee, dat bij de gescheiten met Rusland weldra eene oorlogzuchtige bestemming kreeg. Op den 15 juli kreeg hij het bevel over de versterkte fransche vloot in de baai van Besika, waarmede hij op den 17 oet., in gemeenschap met de verbondene engelsche vloot, eerst de Dardanellen en op den 14 november den Bosphorus inliep. De winter, die voor de scheepvaart op de Zwarte Zee wegens de aldaar heerschende stormen zeer gevaarlijk is, werd besteed, om met afzonderlijke schepen verkenningen naar Sebastopol en den Sulina-moed te ondernemen, tot dat op den 24 maart 1854 de geheele vloot de Zwarte Zee binnen liep en in de havens van Kavarna en Kustendische ankerde, om de stelling der Turken aan den muur van Trajans op die zijde een vast steunpunt te geven. De terugtogt der Russen uit de Donauvorstendommen beleefte haar, krachtdadiger werkzaam te zijn, zoo dat zij nu grootendeels diende om troepen over te voeren. Niet ten onrechte is er op gewezen, dat in die tijdruimte meer door haar ter bestoking der russische kusten hadde kunnen geschieden, dan alleen het bombardement van Odessa op den 22 april, hetwelk Hamelin bestuurde. Wel gelukte het bij die gelegenheid, een groot gedeelte der derwaarts gevlugte russische handelsvloot te vernielen en aan de stad zelve enige schade toe te brengen, maar toch waren de fransche stoomschepen, waarvan acht in de eerste linie op 2.000—2.500 schreden vóór de haven hunne stelling hadden genomen, niet in staat, om eene zwakke russische strandbatterij tot zwijgen te brengen. Uit een krijgskundig oogpunt was het behaalde voordeel al zeer onbeduidend. Des te gewigtiger waren de diensten der vloot bij de behendig en doordacht uitgevoerde overbrenging der verbondene legers van de westersche mogendheden van Varna naar de Krim, die op den 14 sept. plaats had, zonder dat de Russen die hadden kunnen verhinderen. Even gewigtig was de medewerking der vloet bij den slag aan de Alma op den 20 sept., waarbij hare vuurmonden aan de geallieerden een zeker steunpunt aan de zee verleenden en de omringeling der Russen door de divisie Bosquet ondersteunden. Daarop volgde de insluiting van Sebastopol van de landzijde door de legers, en van de zeezijde door de vloet, tot dat op den 17 oet. de batterijen der eersten in zoo verre gereed waren, dat men het eerste bombardement kon aanvangen. Op dien dag, des middags ten 12 ure, naderden ook 26 oorlogschepen der verbondene vloot de baai van Sebastopol, wier ingang door gezonken russische schepen ontoegankelijk gemaakt was. De lichtere schepen wierpen op 900, de zwaardere in de tussehenruimten tussehen de eersten op 1.500 schreden het anker en begonnen een vreeselijk vuur tegen de steenen forten der Russen, waarvan men, gelijk

bekend is, weinig tegenstand verwacht had. Men vergiste zich evenwel buitengemeen, en ondertong spoedig het tegendeel. Na een bombardement van 5 uren stonden de Montalembertsche forten der Russen nog als te voren onbeschadigd, terwijl de verbondene schepen 500 doodden en gewonden en een groot aantal zeer bevestigde schepen hadden. Het meest had het admiraalschip van Hamelin, de „Ville de Paris” geleden, en Hamelin zelf was slechts door een wonder den dood ontkomen; waut eene russische bom viel op het achterdek, sprong aldaar en doodde of verminkte zes officieren van den hem omringenden staf. Op den 23 dec. 1854 werd Hamelin van het commando terug geroepen en te gelijk tot admiral benoemd. Indien ook de openbare meening een blijk van wantrouwen daarin wilde zien, zoo is toch Hamelin door de volgende gebeurtenissen bij de belegering van Sebastopol schitterend gregtvaardig, want alle latere pogingen der vloeten tegen de haven eindigden op gelijke wijze. De onveranderlijke genegenheid des keizers voor hem bleek daaruit, dat hij op den 19 april 1855 tot senator benoemd werd. Admiraal Hamelin geldt niet slechts voor een zeer dapper, schrander zeeman, maar ook voor iemand, die bijzonder ervaren is in al, wat tot zijn vak behoort, en zijn men in eenen ernstigen zeeoorlog van Frankrijk gerustelijk het bestuur en opperbewind over diens vloeten kan toevertrouwen.

Georg Klapka.

Georg Klapka werd op den 7 april 1820 te Temeswar geboren, waar zijn vader burgemeester was. Zijn eerste militaire opvoeding kreeg hij in de artillerie-school te Weenen. In het jaar 1838 trad hij in het oostenrijksche leger en werd in 1842 in de hongaarsche lijfwacht te Weenen opgenomen. Vijf jaren later werd hij echter als eerste luitenant in het actieve leger overgeplaatst. Met zeldzamen ijver had hij zich gedurende zijn verblijf te Weenen op de wetenschappen der artillerie en de krijgsgeschiedenis toegelegd, en daarin uitgebreide kundigheden verworven. De werkeloosheid van het garnizoensleven kon zijnen ijverigen geest geenszins bevalen; daarom vroeg hij nog in hetzelfde jaar 1847 zijn ontslag en ondernam hij eene groote reis, van welke hij evenwel in april 1848 naar Hongarije terug keerde, alwaar zijn vaderlandlievende en vurige geest dadelijk het levendigste aandeel nam aan de pogingen zijner landgenooten om hante onafhankelijkheid te verwerven. In juni werd hij tot kapitein in een bataillon der Honveds benoemd, doch spoedig daarna droeg men hem, uit hoofde van zijne uitstekende zaakkennis, het toezigt over de versterkingen van Presburg en Comorn op. In den herfst vinden wij hem reeds als chef van den generalen staf van het tegen de Serben zamen getrokken zuidelijke leger onder Vetter, en nadat de Serben terug geslagen waren, als chef der sectie van den generalen staf in het ministerie van oorlog. — Terwijl in dezen tijd, in het laatst des jaars, Windischgrätz tegen Pesth oprukte, had de oostenrijksche general Schlick van den kant van Gallicie zich door de noordelijke comitanen den weg tot Kaschau gebaad, en dreigde naar de Theiss op te rukken. De hongaarsche troepen, door Messaros, den minister van oorlog, zelven aangevoerd, waren door den dapperen Schlick in bijna alle gevechten geslagen. Ten einde de operatiën te herstellen, kreeg Klapka, tot colonel benoemd, in januarij 1849, in plaats van Messaros, het opperbevel over het eerste corps, dat tegenover graaf Schlick stond en 17.000 man sterk was. — Door eene gunstige stelling, die

hij bij Keresstur, Tarezal en Tokay had ingenomen, wist hij den voortgang van Schlick niet alleen te beletten, maar door de nadering van Görgey geraakte de laatste ook in eenen hoogst gevaarlijken toestand, zoo dat hij alleen door zijne groote bekwaamheid zich uit het net kon redden, dat Klapka en Görgey rondom hem gespannen hadden. Vorst Windischgrätz, die hem te hulp snelde, haalde zich daarvoor de geheele hongaarsche legermacht op den hals, en op den 26 en 27 februarij werd de slag bij Kapolna geleverd, waarbij Klapka den rechter vleugel der Hongaren, Görgey den linker vleugel, en Dembinsky het centrum aanvoerde. Oneenigheid onder de hongaarsche bevelhebbers was de oorzaak, dat de slag, niettegenstaande de overmacht der Hongaren, door dezen verloren werd, en zij tot den terugtocht over de Theiss gedwongen werden. Klapka had evenwel als een leeuw gevochten, en groote tactische bekwaamheden in den slag ontwikkeld. Door een achterhoedegevecht, dat hij met veel geluk leverde, zagen zich de Hongaren in staat, om ongehindert achter de Theiss terug te trekken; doch reeds op den 14 maart gingen zij andermaal onder Görgey's opperbevel over deze rivier, om op nieuw eene aanvallende houding bij Szolnok aan te nemen. Klapka, nog altijd bevelhebber van het eerste hongaarsche corps, vervulde daarbij te gelijk de betrekking van chef van Görgey's generalen staf. De banus en Schlick werden, terwijl zij op Pesth terug trokken, in deszels nabijheid op den 6 april bij Isaszeg aangeast, en ofschoon de overwinning eigentlijk onbeslist bleef, eindigde de slag toch met den daags daaraan volgenden terugtocht der Oostenrijkers. Klapka had het grootste aandeel aan deze gelukkige uitkomst en werd op het slagveld tot general benoemd. Terwijl Windischgrätz zijne magt nu bij Pesth bijeen trok, vingden Görgey en Klapka hunnen beroemden togt tot ontzet van het zeer benaauwde Comorn langs den linker Donauoever aan, terwijl zij vóór Pesth slechts eene afdeling onder Aulich, om hunnen togt te verbergen, achterlieten. Na bij Waizen en Nagy Carlo den vijand terug geworpen te hebben, baanden beiden zich den weg naar Comorn, waar Klapka op den 23 april, onder het gejuich der inwoners, zijnen intogt hield. Drie dagen later werden den Oostenrijker hunne laatste insluitingschansen ontomen, en zij daarvoor genoodzaakt, het beleg op te breken, van Pesth tot aan de oostenrijksche grenzen terug te trekken, en zich aldaar eerst onder Weiden, en vervolgens onder Haynau nieuw te regelen. Daarop werd Klapka in plaats van Messaros tot minister van oorlog benoemd, welken post hij gedurende de maand mei bekleedde. Het strekt zijne vaderlandsliefde tot eer, dat hij alles aanwende, om de oneenigheden, die tusschen Kossuth en Görgey waren uitgebroken, over verscheid van gevoelens, ten beste des vaderlands te vereffenen; eveneens legde hij zijne portefeuille in het begin van juni met blijdschap in de handen van Görgey neder, omdat hij inzag, hoe noodig het was, dat het opperbevel bij eenen eenige beruiste. Klapka's strategisch plan, om den dreigenden inval der Oostenrijkers en Russen te verhinderen, hetwelk hij nog als minister uitwerkte, getuigt van een helder inzicht der omstandigheden. In het begin van juni kwam hij te Comorn, om het opperbevel over deze gewigtigste der hongaarsche vestingen en over het 7de en 8de hongaarsche legercorps op zich te nemen. Onder bescherming van deze stelling verzamelde zich het hongaarsche leger onder Görgey, doch hij werd op den 28 juni bij Raab geslagen. Wel werd de insluiting van Comorn op den rechter oever met hulp van Klapka op den 2 juli afgeslagen, maar zij werd evenwel op den 11 juli in den slag bij Comorn door de Oosten-

rijkers tot stand gebracht. Görgey, wiens poging, om zich door de Oostenrijkers heen op den regter oever door te slaan, hierdoor verijdeld was, verliet nu de vesting, om den van het noorden aanrukkenden Russen te ontmoet te trekken, en Klapka werd met 18.000 man in Comorn achter gelaten. — Slechts 8.000 Oostenrijkers onder Csorich bleven op den regter Donauoever achter om hem in het oog te houden, terwijl Haynau met het gros van het oostrijksche leger zijne aanvalen voortzette, den vijand snel achter de Theiss terug dreef, hem in verscheidene gevechten sloeg en hem ten laatste bij Temeswar, op den 9 augustus, bijna geheel vernietigde. Op den 13 aug. capituleerde Görgey bij Vilagos. Gedurende de twee maanden, die tot op deze ramp verliepen, was ondertusschen Klapka niet werkloos geweest. Op den 26 juli trok hij uit zijne vesting, overviel de Oostenrijkers bij Dotis en bracht hun groote verliezen toe. Op dezelfde wijze drong hij op den linker oever de Oostenrijkers op de groote eiland Schütt terug en noodzakte hij hen tot Neuhäusel terug te trekken. De grootste onderneming voerde hij evenwel op den 3 aug. uit. Terwijl hij een gedeelte zijner troepen als bezetting achterliet en uit een ander een mobiel corps vormde, wierp hij zich met het laatste op Csorich, brak door het blokkade-corps heen en bracht het een verlies toe van 1.000 man en 7 kanonnen. Thans langs den Donau den af-trekkenden vijand narukkende, kwam Klapka op den 5 aug. te Raab aan, en Weenen zou werkelijk reden gehad hebben om te sidderen, zoo niet Klapka tijding had bekommen van de ongelukken van het hoofdeger, en dat Haynau met de grootste snelheid tegen hem oprukte. Er bleef hem nu niets anders overig, dan naar Comorn terug te gaan, waar hij weldra naauw en van alle zijden werd ingesloten. Er kwam een wapenstilstand van 14 dagen tot stand, gedurende welken afgezonden commissarissen zich overtuigden, dat de hongarische legers alsewege onbonden waren. Ofschoon eene hevige partij in Comorn er op aandrong, dat men de vesting tot op den laatsten man zou verdedigen, zag toch de gematigde Klapka het hope- en noodeloze van eenen langeren tegenstand in, en gaf op den 20 oct. 1849 de door hem op de eervolste wijze verdedigde vesting bij verdrag over. Daar aan de bezetting passen werd uitgereikt om naar het vaderland terug te keeren en aan de officieren, om zich buiten 's lands te begeven, verliet Klapka zijn vaderland en vertrok naar Engeland. Op zijnen weg derwaarts ontving hij overal blijken van ongehuchelde deelneming. Sedert dien tijd leeft hij afwisselend te Londen, Parijs of Geneve, van welke laatste stad hij burger geworden is. Bij de uitbarsting van den russisch-turkschen oorlog begaf hij zich naar Konstantinopel, doch nam daaraan geen deel, omdat hij geene aanstelling kon verkrijgen, die aan zijne verwachtingen beantwoordde; in den laatsten tijd was hij bij de regering der bank werkzaam, die men te Konstantinopel wilde oprigten, en thans schijnt zich bij de herhaalde nederlagen der Oostenrijkers in Italië, en bij de onrustige bewegingen, die zich ten gevolge daarvan in Hongarije beginnen te vertoonen, een nieuw veld van werkzaamheid voor hem te zullen openen. — In het jaar 1851 schreef hij Gedenkschriften over zijn aandeel in de hongarische omwenteling, die zich door helderheid en onpartijigheid onderscheiden, ofschoon zij in stankindig opzigt natuurlijk van een zuiver hongarisch standpunt geschreven zijn. Klapka is zonder twijfel een van de edelste karakters, die de hongarische onafhankelijkheidskrijg op het wereldtooneel deed verschijnen. Altijd patriot en vol van zelfverloofchenig, plaatste hij zijn eigenbelang steeds op den achter-

grond. Goelheid van hart en zachtzinnigheid gaan bij hem met vurige verbeeldingskraacht en ritterlijke gezindheden gepaard. Ook als veldheer moet hij boven de meesten zijner krijgsmakkers door eenen scherpen blik en eene juiste waardering der omstandigheden uit.

Hieronymus Ulloa

is een napolitaan uit een der aanzienlijkste geslachten der stad, en in het jaar 1810 geboren. Hij was omstreeks 20 jaren oud, toen de Nanziatella, eene polytechnische school, gesicht werd, en hij was de eerste leerling, die in deze inrigting werd opgenomen. Aldaar maakte hij zulke snelle vorderingen, dat hij haar ook als de eerste volleerde kweekeling weder verliet. In 1831 trad hij als vaandrig in een regiment artillerie, en in de volgende jaren schreef hij verscheidene bijdragen voor het militaire tijdschrift des koningrijks. In 1833 werd hij in hechtenis genomen, omdat hij eene zamenzwering, waarvan hij kennis droeg, niet had aangegeven, en hij bracht een half jaar in de gevangenis door. Zijn stilzweigen deed hem evenwel naderhand geen nadeel, want in 1837 werd hij tot luitenant benoemd, hetwelk in 1845, nadat hij door een werk over de taetiek der drie wapenen een nieuw bewijs van zijne bakwaaheid gegeven had, door zijne benoeming tot kapitein gevolgd werd. Hij bestuurde dikwijls de practische oefeningen in de krijgsscholen en schreef een werk over het schieten voor onder-officieren der artillerie.

Toen in 1848 eene constitutie gegeven werd, nam Ulloa den officieren des regiments de plegtige belofte af, van nooit op het volk te schieten, uitgenomen wanneer het de verdediging der vrijheid gold in gemeenschap met de burgerwacht. Men koos hem in het parlement des koningrijks, maar hij verkoos liever in Opper-Italië tegen Oostenrijk te strijden, en vormde een vrijcorps, waarmede hij reeds op het punt was om op te rukken, toen het besluit genomen werd, om Sardinië door eene legerafdeeling, onder generaal Willen Pepe, te ondersteunen. Ulloa trad als adjudant in diens generalen staf; maar nauwelijks had men Bologn bereikt, of er volgde eene terugroeping, waaraan bijna alle soldaten gehoorzaamden. Slechts 1.500 man, waaronder ook Ulloa, trokken met Pepe verder, en wierpen zich in Venetië. In Ulloa vond de stad eenen harer dapperste verdedigers. Langzamerhand tot brigade-generaal opgeklimmen, voerde hij het bevel in het fort Malghera, waarop de Oostenrijkers het voornamelijk gemant hadden. Met zijne 2.400 soldaten verdedigde hij het hem toevertrouwd punt eene geheele maand lang, en toen hij op den 28 mei 1849 den puinhoop, waarin de vijandelijke kogels de kleine vesting verkeerdel hadden, eindelijk moest ontruimen, liet hij geen enkel stuk geschut en geenen enkelen zijner manschap achter. De cholera, het gebrek en de verdedigingen der vijanden maakten Venetië onhoudbaar, zoo dat de overgave volgde. Ulloa leefde sedert dien tijd te Parijs, van waar de nieuwe omkeer der zaken hem terug geroepen heeft. De koning van Sardinië heeft hem het opperbevel over de toskaansche troepen in den tegenwoordigen oorlog tegen de Oostenrijkers opgedragen. Ulloa heeft, behalve het bovengenoemde, nog verscheidene andere werken geschreven, als: Beschouwingen over de inrigting van het napelsche leger, over het staatkundige en militaire gesicht van Napels, en over de krijgskunst.

Voorwaarden.

1. Het werk: ONZE TIJDGENOOTEN, de levensschetsen van omtrent 1000 personen bevattende, die thans nog leven, of in den loop des vorigen jaars gestorven zijn, zal een boekdeel uitmaken van nagenoeg 100 vel, en in afleveringen verschijnen van 4 of 5 vel (64—80 kolommen).
2. Het getal der afleveringen zal alzoo ongeveer 20 bedragen. Titel en inhoud worden bij de laatste aflevering gevoegd. Bij elke aflevering wordt eene alphabetische lijst gevoegd van die personen, welke in deze en in al de vorige afleveringen tot dus ver behandeld zijn.
3. De vijfde aflevering verschijnt ongeveer den 15^{en} Augustus, van nu aan zal men geregeld met elke maand ééne aflevering trachten te geven. Men teekent in voor minstens 20 afleveringen.
4. De prijs der intekening is bepaald op 60 cts. de aflev., dat is tot den zeer geringen prijs van 15 cents per vel, *bevattende meer dan het dubbele van een gewoon vel druks*. Voor afzonderlijke afleveringen wordt de prijs met de helft verhoogd.
5. Het werk wordt bij het einde van een supplement voorzien, hetwelk verbeteringen en bijvoegselen van de geleverde levensschetsen zal bevatten. Dit supplement zal in alphabetische orde gerangschikt zijn.
6. Men teekent in bij alle boekhandelaren des rijks; te Batavia bij de Heeren LANGE EN COMP, en de Heeren G. KOLFF EN COMP.
7. **Hovendien kan men, om eene proef te nemen van hetgene het werk geven zal, tot aan de verschijning der 5^e Aft., afzonderlijk de vier eerste Afleveringen, zonder verhooging van prijs, bekomen.**

UTRECHT, Julij 1859.

C. VAN DER POST Jr.

Het ligt in den aard van eene onderneming als deze, dat zij in waarde toeneemt, wanneer zij om zoo te zeggen door *de medewerking van het geheele beschaafte publiek* ondersteund wordt. Waar zoo vele op zich zelf staande en ver uit elkander liggende bijzonderheden tot één geheel moeten vereenigd, waar zoo talrijke, menigmaal eerst in de laatste dagen bekend en beroemd geworden personen moeten geschilderd worden, zijn dikwijls alleen zij, die met deze personen verwant en ten naauwste bekend zijn, bevoegd, om de vereischte bijzonderheden met de gewenschte juistheid te leveren, en door de toezending van dergelijke bijdragen, alsmede van bijvoegselen en teregtwijzingen tot de reeds geleverde artikelen, kunnen velen zich bij het publiek verdienstelijk maken.

DE REDACTIE.

ONZE TIJDGENOOTEN,

LEVENSSCHETSEN VAN VOORNAME MANNEN EN VROUWEN
UIT ALLE LANDE DER AARDE.

VRIJ GEVOLGD HET HOOGDUITSCH WERK:

„Männer der Zeit, Biograph. Lexikon der Gegenwart,”

EN VERRIJKT MET DE LEVENSBESCHRIJVINGEN VAN NOG VELE NEDERLANDSCHE MANNEN.

DOOR

J. L. TER WEN.

Inhoud.

	Bladz.		Bladz.
Alexander Cousa	257	Frederik Gerstäcker	290
Robert M'Clure	259	Marie Patrick Maurits Mac-Mahon	292
Generaal Dufour	262	Jean Baptiste Philibert Vaillant	293
Adelaide Ristori	264	Lodewijk van Benedek	294
Maarschalk Narvaez, hertog van Valencia.	265	Regnaud de Saint-Jean-d'Angely	295
Charles baron Cagliard de la Tour	269	Maarschalk Niel	296
Maarschalk O'Donnell	269	J. P. Sprenger van Eijk	299
François Pierre Guillaume Guizot	273	Jan van der Hoeven	300
Peter Frederik Hendrik Fromberg	280	Frans Jozef, keizer van Oostenrijk	303
Giuseppe Verdi	281	Gotthilf Heinrich v. Schubert	306
Hermann Goldschmidt	282	Johan Herman Kufferath	309
Louis Joseph de Potter	283	Victor Hugo	312
M. H. Steenberghe	284	Jacob Lodewijk Randon	316
Coenraad Jacob Temminck	285	Lord Cowley	317
Georg Gottfried Gervinus	286	Baron d'Ablaing van Giesenburg	318

UTRECHT.

C. VAN DER POST JR.

1859.

GEDRUKT BIJ GIBBS EN D'HOOT.

Prijs 60 Cents.

Zie vooral de achterzijde van dezen omslag.

De levensschetsen, in de verschenen afleveringen voorkomende, als van de H.H. **Donders, Mulder, Jan van der Hoeven, Rochussen, Fromberg, Gey van Pittius, Kufferath, d'Ablaing van Giesenburg** en anderen, leveren het bewijs, dat wanneer de Redactie eenige medewerking van het Publiek inag ondervinden, het werk „**Onze Tijdgenooten**” hoe langer zoo meer aan het voorgestelde doel kan en zal beantwoorden.

Alphabetische Naamlijst der Personen in Onze Tijdgenooten,

OP DE 1^e—5^e AFL.

Bladz.	Bladz.	Bladz.
Abdul Meschid Khan. 120	Gerstäcker, Frederik 290	Narvaez, Maarschalk, hertog van
Aberdeen, Lord 232	Gervinus, Georg Gottfried 286	Valencia 265
d'Abtling van Giesenburg, Baron 318	Greely, Horace 42	Nena Sahib 17
Agassiz, Louis 145	Gey van Pittius, Adrian Rudolf	Niel, Maarschalk 296
Ahrens, Hendrik 24	Willem 189	O'Donnell, Maarschalk 269
Alexander II Nikoljewitsch 30	Gey van Pittius, Karel Frederik 192	Omer Pacha 196
Antonelli, Kardinaal 136	Girardin, Emile de 109	Palmerston, Lord 3
Arndt, Ernst Maurits 152	Giulay, Graaf Frans 212	Pelissier, Aimable Jean Jacques 114
d'Azeglio, Marchese 142	Gladstone, William Ewart 248	Pius IX 37
Bakuin, Michael 146	Goldschmidt, Hermann 282	Potter, Louis Joseph de 283
Barth, Dr. Hendrik 214	Gortschakow, Vorst Michael 199	Prescott, William Hickling 18
Benedek, Lodewijk van 294	Grimm, de Gebroeders 94	Prim, Don Juan, Graaf van Reus 31
Berryer, Pierre Antoine 98	Guerrazzi, Francesco Dominico 93	Pruisen, de prins van 118
Bock, Karel Ernst 9	Guizot, François Pierre Guillaume 279	Pruisen, Prins Adalbert van 48
Böckh, August 154	Huidinger, Willem 45	Pückler-Muskau, Vorst Her-
Bordeaux, Hendrik van 65	Hamein, Admiraal 251	mann von 224
Boaquet, Marie Joseph 91	Hanka, Wenceslaus 16	Randon, Jacob Lodewijk 316
Bowring, Sir John 88	Herzen, Alexander 149	Rau, Karel Hendrik 80
Bravo Murillo, Juan 78	Hess, Hendrik van 81	Ristori, Adelaide 264
Bright, John 129	Hess, Hendrik, Vrijheer van 229	Roebuck, John Arthur 104
Brofferio, Angelo 144	d'Hilliers, Graaf Achille Baraguay 53	Ross, Kapitein Sir James Clark 97
Brougham, Lord Henry 156	Hoeven, Jan van der 300	Rogier, Charles 208
Buol Schauenstein, Karel Ferdi-	Humboldt, Alexander von 1	Rochussen, Jan Jacob 219
naand, Graaf 184	Ida Pfeiffer 178	Ruge, Arnold 234
Burrit, Elihu 228	Jellachich de Buzim, Graaf, banus	Russell, Lord John 244
Campbell, Sir Colin 123	van Croatie 201	Saksen, Johannes, koning van. 54
Canrobert, Frans Certain- 89	Keilhau, Balthasar Mathias. 63	Saint-Jean-d'Angely, Regnaud de 295
Castellane, Maarschalk graaf. 23	Kisselw, Graaf Paul 125	Schelfhout, Andreas 116
Cavour, Graaf Camillo 134	Klapka, Georg 253	Schlosser, Friedrich Christoph. 56
Changarnier, Generaal 206	Kufferath, Johan Herman 309	Schubert, Gotthilf Heinrich von 306
Charras, Jean Baptiste Adolphe 239	Lamoricière, Generaal 204	Sprenger van Eijk, J. P. 299
M'Clure, Robert 259	Leo, Hendrik 107	Stanley, Lord Edward Henry. 103
Cobden, Richard 226	Leopold I, koning der Belgen. 84	Stämpfli, Jacobus 35
Cousa, Alexander 257	Liebig, Vrijheer Justus von 46	Steenberghe, M. H. 284
Cowley, Lord 317	Livingstone, David 105	Stratford de Redcliffe, Viscount 40
Derby, Lord 75	Loongfellow, Henry Wadsworth 242	Temminck, Coenraad Jacob. 285
Disraeli, Benjamin 32	Mac-Mahon, Maria Patrick Maurits 292	Thiersch, Frederik Willem 92
Dickens, Charles 26	Magnan, Bernard Pierre 77	Tottleben, Generaal Frans Eduard 237
Donders, Franciscus Cornelis. 176	Malmesbury, Lord 213	Tour, Charles baron Cagniard de la 269
Dornseiffen, Mr. Gerardus 61	Marmora, Luitenant-generaal 11	Uhland, Lodewijk 42
Dufour, Generaal 262	Maury, Matthew Fontaine 68	Ulloa, Hieronymus 256
Ensc, Karel August Vanbagen	Mazzini, Giuseppe 50	Vaillant, Jean Baptiste Philibert. 293
van 169	Melville, Herman 83	Verdi, Giuseppe 281
Faustinus I, Soulouque 193	Metternich, Vorst 165	Victor Emanuel II, koning van
Ferdinand II, koning van de	Moleschott, Jacobus 66	Sardinie 131
beide Siciliën. 139	Montalembert, Graaf Charles Forbes 58	Victor Hugo 312
Frans Jozef, keizer van Oostenrijk. 303	Morny, Graaf Julius 19	Vieuxtemps, Henry 127
Fredenk Willem IV 69	Mulder, Gerardus Johannes 173	Walewski, Graaf Alexander. 27
Fromberg, Peter Frederik Hendrik 280	Murat, Prins Lucien 264	Washington Irving 20
Furrer, Dr. Jonas 28	Napoleon III, keizer der Franschen 11	Williams van Kars, Generaal 112
Garibaldi, Jozef 209	Napoleon, Prins 160	Zwijzen, Joannes 162

Alexander Cousa,

de hospodar der beide vorstendommen Moldavie en Walachie, is in het jaar 1821 of 1822 geboren. Hij stamt af uit een der mindere bojaren-geslachten, dat naar het oordeel, in de Donaurvorstendommen heerschende gebruik er nooit op leeft kunnen rekenen, dat een zijner leden eenmaal tot de hoogste waardigheid zou verheven worden. Deze kleine adel bestaaf uit lieden, die eenmaal een ambt bekleed hebben, of wien hun rang door den hospodar verleend is, en staaf met den hooger en in geenerlei verband. Cousa's vader was woruk, d. i. een ambtenaar bij de overheid, welke met de uitvoering der door de geregshoven geveldde vonnissen belast is. Alexander Cousa kreeg zijne eerste opleiding in het opvoedingsgesticht, dat door den heer Gall, den zoon van den bekenden grondlegger der scheidleer, te Bucharest gehouden wordt. Zijne hoogere opleiding ontving hij in inrigtingen in het buitenland. Eenen tijd lang was hij leerling geweest in het kadettensticht te Potsdam; te Munchen studeerde hij te gelijk met Gregorius Ghika, den vroegeren, thans overleden vorst van Moldavie, in de rechtsgeleerdheid, en naderhand bezocht hij Parijs. In zijn vaderland terug gekeerd trad hij in de staatsdienst, en zijne kundigheden en talenten trokken zoo zeer de opmerksaamheid, dat men hem weldra aanzienlijke ambten toevertrouwde. Hij was onder anderen stadhouder van Galatz en directeur van eene afdeeling in het ministerie van binnenlandse zaken. Door zijn huwelijk met de dochter van den bojaar Rosetti werd hij met de Sturda's verwant, en daardoor ook met den geheelen hooger en adel des lands. Zijne echtgenoot was niet alleen aanzienlijk, maar ook beschaafd, hemmenswaardig en zeer rijk, maar het huwelijk was toch niet gelukkig. De beide echtgenooten leefden jaren lang van elkander gescheiden, en werden eerst in januarij 1859, toen Cousa tot vorst verkozen was, weder vereenigd. Hun zoon, die thans 14 jaren oud is, wordt in het kadettensticht te Potsdam opgevoed.

In het jaar 1848 verbond Cousa zich met de patriotische partij. De intogt der Russen dreef hare geleederen uiteen, en elk, die als lid dier partij zich op eenigerlei wijze op den voorgrond geplaatst had, werd op de ruwste wijze gevangen genomen. Ook Cousa werd gehoeid naar Galatz gezonden, om daar in den kerker geworpen te worden; doch hij ontsnapte onder weg, en vlugte op eene oostenrijksche stoomboot, waarmede hij naar Weenen voer. Te Konstantinopel verbond hij zich met de overige banuelingen, nu wier bemoeijingen het eindelijk gelukte, de Porte nopens den waren staaf van zaken en omtrent de willekeurigheden, die de hospodars pleegden, in te lichten. Na den aftogt der Russen keerde Cousa naar zijn vaderland terug en nam dienst in het leger. In den beginne adjudant van vorst Bogorides, werd hij als majoor bij de Uhlanen overgeplaatst en later tot colonel benoemd. Bij de bewegingen, die nu den russisch-turkschen oorlog door den twist over de staatsregeling ontstaan waren, deed hij zich opmerken als eenen der woordvoerders van de unie-partij. Hij was in 1857 lid van den divan *ad-hoc*, werd in oct. 1858 aan generaal George Ghika als tweede hetman toegevoegd, en bekleedde, toen Bogorides aftrad, den post van minister van oorlog.

In januarij 1859 moesten in Jassy en Bucharest de verkiezingen van eenen hospodar plaats hebben. Volgens de te Parijs gemaakte bepalingen zou elk der vorstendommen zijnen eigenen vorst verkrijgen, terwijl de unionisten, met

wie voor het oogenblik de groote meerderheid der bevolking in stede, de bezetting der beide vorstendommen door denzelfden persoon ten doel hadden. Hun candidaat was Cousa. In Moldavie had de tegenpartij vorst Michael Sturda op den voorgond gesteld, en deze man schaamde zich niet, aan Kogalnitshano, den aanvoerder der vrijzinnige partij, eene zeer aanzienlijke gedsom te beloven, wanneer deze hem zijne stem gaf en zijnen invloed ter verkiezing van Sturda aanwendde. Kogalnitshano bleef echter aan zijne verplichtingen getrouw en maakte de omkoopung van Sturda openlijk bekend, waardoor zulk eene verbittering tegen de oud-bojaren ontstond, dat Cousa onder algemeen gejuich verkozen werd. In Wallachie waren er verscheidene mededingers. De gematigden hadden zich voor den jongen Brancovano verklaard; de oud-bojaren hadden op Janko Floresco, G. Bibesco, J. Kantakuzeno en B. Stirbey het oog geslagen; de partij der beweging weifelde eerst tusschen Cousa, Volesco en Pretiana. De verkiezing van Cousa in Jassy deed haar meele voor dien besluiten, en werkelijk kon bij de unionisten nog slechts van hem sprake zijn, omdat bij de keuze van elk ander de gechoopte vereeniging nooit tot stand kon komen. De oud-bojaren werden bevreemd gemaakt. De plattelands-woners stroomden in menigte naar de stad, aangezet door het gerucht, dat de conservatieven, die in de staatsvergadering met hune 34 stemmen de meerderheid uitmaakten, het land aan de Russen wilden verkoopen. De liberalen werden door deze opgewonden menigte met gejuich, de oud-bojaren met uitouwingen begroet. De lansten verloren bij deze dreigende teekenen den moed, en niet alleen Brancovano, maar ook Bibesco en Stirbey sloten zich bij de unionisten aan. Op den dag der verkiezing (5 febr.) zonden de volkshoopen, die het voorplein van het gebouw der vergadering bezetteden, afgevaardigden in de zaal, om te verklaren, dat er bloed zou gestort worden, in geval de keus niet op Cousa viel. De lands-afgevaardigden zoudren zich nu tot eene geheime beraadsluug af, die tien a vierdertien minuten duurde. Toen zij hune plaatsen in de vergaderzaal weder ingenomen hadden, besteg Creulesco het redelnarsgestoelte en verklaarde in aller naam: dat de nationale vergadering hiermede den vorst Alexander Johannes I eeu-stemmig als regerend vorst der vereenigde vorstendommen uitriep.

De parijse conferentie heeft de dubbele verkiezing van Cousa als fait accompli erkend. De beide vorstendommen mogen zich met dien aftoep geluk wenschen, want Cousa is een kundig, beschaafd man, met een vast karakter en in de volle kracht van den mannelijken leeftijd. Zijne benoeming is ook daarom goed, dat de Roumanen door haar van het verkeerde gelruik zijn afgeweken, om hune blikken uitsluitend op die geslachten der bojaren te rigten, waaruit reeds hospodars zijn voortgekomen, en zij nu mischieben leeren zullen, zich door de ware belangen des lands te laten leiden, zonder zich om de overgeleverde voorrechten van sommige familien te bekommeren. Cousa heeft zich tot taak gesteld, om de breede kloof, die de oud-bojaren van de liberale partij scheidt, te vullen. Hoe korten tijd hij ook aan de regering is, zoo heeft hij toch reeds reles bewijzen van energie gegeven, en in den ouden sleur des bestuurs met krachtige hand verbeteringen aangebragt. Hij zelf overziet alles en voert zoo wel in het groote als in het kleine de noodzakelijke hervormingen in; en dit is voorwaar geene gemakkelijke taak, die door de traagheid, onwetendheid en zedeloosheid der bojaren nog veel meer verzaard wordt. Voor het leger heeft hij strenge bevelen uitgevaardigd, welke de officieren, die tot hertoe hunen

tijd slechts in koffijhuizen en op de wandelwegen doorbrachten, tot de werkelijke dienst noodzakelijk. De vrouwelijke lange haren, die mode geworden waren, zijn plotseling verduwen, sedert Cousa gedreigd heeft, dat hij elken officier, die daarmede aangetroffen werd, vóór de hoofdwacht zou laten scheren. Zijne civiele lijst is op 50.000 dukaten bepaald, en voor zijne eerste inrigting heeft men hem 15.000 dukaten toegestaan. Naar het uiterlijke is hij een schoon, vriendelijk man met edele trekken.

Robert M'Clure.

Kapitein Robert John le Mesurier M'Clure, de ontdekker van den noordwestelijken doortogt, is de zoon van eenen engelschen kapitein en werd op den 28 jan. 1807 in het graafschap Wexford in Ierland geboren. De knaap werd eerst naar de school te Winchester en vervolgens naar Eton gezonden, en trad later in het Sandhurst-college. Ofschoon hij aanvankelijk voor de landdienst bestemd was, veranderde hij van besluit, om zich aan de zeedienst te wijden. Hij verliet Sandhurst en betrad als adelborst het eerst het verdek van *de Victory*, het oude beroemde admiraalshoofd van Nelson. Daarop diende hij in verscheidene deelen der wereld tot in 1836, in welk jaar hij als vrijwilliger zijne eerste noordpool-expeditie ondernam op het schip *Terror*, onder kapitein Sir George Back, met wien hij in 1838 terug keerde. Op deze reis leerde hij het eerst het gevaarlijke, maar ook aantrekkelijke van zulke togtogen voor den zeeman kennen. Van 1838—42 diende M'Clure ondermaal op verschillende zeeën, en kreeg eindelijk in 1843 het bevel over de *Romey*, waarmede hij vijf jaren bij Havannah gestationneerd bleef. In 1848 nam hij andermaal als vrijwilliger deel aan de noordpool-expeditie van Sir James Ross, en was bij die gelegenheid eerste luitenant op de *Entreprie*. Toen hij een jaar daarna, in november, van deze reis terug keerde, kreeg hij den rang van commandeur, en daar de engelsche regering in december deszelfden jaars andermaal eene expeditie uitrustte, om den sedert 1845 verdwenen Franklin op te zoeken, bood hij voor de derde maal zijne dienst als vrijwilliger aan. Zijn hoogste wensch werd vervuld, alhoewel hij tot bevelhebber van het schip *Investigator* benoemd werd. Met het vaste besluit, om of tijding van Franklin, of van de ontdekking van den noord-westelijken doortogt te brengen, verliet hij op den 20 januarij 1850 de engelsche kust, vergezeld door het schip *Entreprie*, onder kapitein Collinson, die het opperbevel had. Men had in last, om van de aziatische kust, en derhalve door de Behringstraat, in de Poolzee binnen te dringen en sporen van Franklin op te zoeken. De *Entreprie* kwam, omdat het schip een veel beter zeiler was, spoedig vooruit. Ten einde deze schade weder in te halen, ondernam de eergierige M'Clure het stoute waagstuk, om tegen alle ervaringen der zeevaart van de Sandwicks-eilanden in eene rechte lijn naar de Behringstraat te sturen, een besluit, dat, met vastberadenheid en geluk gepaard, M'Clure in staat stelde, om 14 dagen vóór Collinson, den 31 juli, kaap Lisburn aan gene zijde der Behringstraat te bereiken. Zonder tijding van zijnen commandeur en tegen zijne instructie, sloeg M'Clure met onwankelbaar vertrouwen nu den weg naar Banks-land en de Melville-eilanden in, om van daar op alle eilanden en kusten, in alle baaijen en bogten naar Franklin en zijne medgezellen te zoeken.

M'Clure verdwijnt nu voor eenige jaren, maar slechts om na verloop van dezen met zijne groote ontdekking weder te voorschijn te komen. Wonderbare lotgevallen had hij gedurende dien tijd beleefd, maar wij kunnen ons hier slechts tot de voornaamste zaken, die op de reis zelve betrekking hebben, bepalen. Zijn oorspronkelijk plan, om tenoost noordwaarts te wenden, leed reeds in het begin schipbreuk op de ontzaglijke ijsvelden, die hem dwongen, om langs de noord-amerikaansche kust, door een kanaal van 4 of 5 mijlen breed, voort te stevenen. Eerst op den 6 september gelukte het om van kaap Parry af eene noordelijke rigting in te slaan, die hem naar streken voerde, welke nog door geen european onderzocht waren. Dit is het aanvangspunt der eigentlijke ontdekkingsreis. Op den 9 sept. zield de *Investigator*, 12 duitsche mijlen van kaap Parry verwijderd, de zuidpunt van een uitgebreid eiland te gemoet, dat door eenen kroms van groene, 3.000 voet hoge bergen omringd was, en waaraan M'Clure den naam van *Baringseiland* gaf. Terwijl hij nu de kust in eene noord-oostelijke rigting volde, ontdekte hij weldra een tweede land, dat zich oostwaarts uitstrekte en hetwelk den naam van *Prins Alberta-Land* ontving. Weldra bevond zich het schip in eene noord-oostelijk voerende zeeingte tusschen de beide kusten, in de aldus door hem genoemde „*Prins Wallisstraat*,” die de hoop oprekte op eene gelakkige doortocht naar de Barrowstraat, en wanneer deze bereikt was, was immers de noordelijke weg om Amerika gevonden, daar de Barrowstraat door de Lancaster Sound met de Baffinsbaai, en dus ook met den Atlantischen oceaan verbonden is.

Op den 13 sept. kreeg men echter tegenwind, waardoor het schip aan de grootste gevaren werd blootgesteld. M'Clure besloot evenwel niet om te keeren, maar te midden van het drijfjjs te overwinteren. Na een weinig zuidwaarts gedreven te zijn, voor zijn schip midden in het Prins Walliskanaal op 72° 40' N. B. en 117° 31' W. L. vast. Steeds onvermoed werkzaam, maakte M'Clure zich reeds op den 21 oct. gereed, om met 6 man in sleden den ingeslagen waterweg tot aan het einde te onderzoeken, en met onbeschrijflijke vreugde sloeg hij op den 26 oct. 1850 zijne tent in het gezigt der zee van de Barrowstraat op. De eerste noord-westelijke doortogt, sedert eeuwen het doolwit van vele honderde reizigers, was door hem gevonden.

In de lente van 1851 zette M'Clure zijne onderzoekingen en ontdekkingen in sleden voort; vooral onderzocht hij het Baringseiland (hetzelfde met het door Parry dus genoemde Banksland), bij welke gelegenheid hij eene legerplaats van Eskimo's ontmoette, waarin hij eene idyllische eenvoudigheid en een in wonderbare onschuld levend natuervolk leerde kennen. Eerst op den 14 juli 1851 begon het ijs los te gaan, maar in weerwil van alle volharding gelukte het den stouten reiziger niet, met zijn schip de Barrowstraat te bereiken. Hij naderde haar tot op 25 engelsche mijlen, waar echter de open gepakte ijsmassa's het verder voortdringen onmogelijk maakten.

Toen besloot M'Clure tot Nelson Head (de eerst ontdekte zuidpunt van het Baringseiland) terug te keeren, dit eiland westelijk om te zeilen en tusschen Banksland en het eiland Melville eenen tweeden doortogt op te zoeken. Onder de vreeslijkste gevaren gelukte het echter slechts, om wel bijna het geheele eiland om te varen; eenen doortogt kon men evenwel niet vinden. Hij zag zich genoodzaakt om op den 24 sept. zijn schip aan de noordkust van Baringseiland in eene veilige baai (*Bay of mercy*) te bergen, en hier den tweeden winter in het ijs door te

brengen. Reeds was men gedwongen het gewone ratioen met een derde te verminderen. In april 1852 ondernam de rusteloze M'Clure eenen togt in eene slede over het ijs in de zeeïngte, die hem van het eiland Melville scheidde, en legde hier op den 28 april op de plaats van de beroemde door Parry ontdekte zandsteenrots met een beklemd voor gevoel van eene sombere toekomst, eene soort van testament neder, waarin hij zijne ontdekking en het standpunt van zijn schip aanduidde. Ook de zomer van 1852 verliep, zonder dat het ijs in de Gemedebai opbrak. In den loop van den derden winter van 1853—1855 verminderde langzamerhand de vroeger zoo groote kloekmoedigheid en operuimtheid der manschap, en M'Clure besloot daarom, de helft van zijn volk naar Engeland terug te zenden. Met de andere helft wilde hij het nog één jaar volhouden. Reeds was de 15 april tot den dag der afreis bepaald, toen op den 6 april luitenant Pim met eene door de *Resolute* afgezonden sledenpartij als een reidende engel verscheen en aan de manschap de varig ghehoopte hulp bragt. In hare bezorgdheid om het lot der expeditie van Collinson, had de engelsche regering in 1852 eene nieuwe expeditie onder kapitein Belcher en kapitein Kellet uitgezonden, den laatste met de schepen *Resolute* en *Intrepid* en met de bestemming om naar het eiland Melville te stevenen. Op dezen togt bezocht gedurende den winter van 1852—1853 een gedeelte der manschap in sleden onder anderen ook de zandsteenrots van Parry, en vond aldaar het nedergelegde bergt van M'Clure. Op den 19 april 1853 verscheen Kellet zelf bij de *Investigator* en nam de uitgeputte manschap met zich mede. Het schip, dat 19½ maand lang, zonder uitzigt om ooit weder los te komen, in de Bay of Mercy vastgevroren geweest was, werd nu verlaten en aan zijn lot prijs gegeven. Maar nog waren de gevaren niet voorbij. Ook Kellet moest den winter van 1853—1854 in het ijs vastgevroren midden in de Barrowstraat doorbrengen en eindelijk in den zomer 1854 zijn schip op Belchers bevel in het ijs achterlaten. De manschap van al de drie schepen begaf zich nu tot kapitein Belcher, die met de *Noordster* bij het Beechey-eiland overwinterd en met wien men de gemeenschap onderhouden had. Ook Belcher liet hier twee andere schepen in het ijs achter en keerde op den 26 aug. 1854 met de bezetting van 5 schepen, waaronder die van de *Investigator*, naar Engeland terug; in sept. begroeten zij bij Cork de vaderlandsche kust weder. Van Franklin waren door al deze expeditien geene andere sporen gevonden, dan die van zijne eerste overwintering in het jaar 1846, terwijl, gelijk wij weten, Dr. Rae in 1853—1854 zekere sporen van diens ondergang op de amerikaansche kust en alzoo ver van het punt, waar men hem zocht, gevonden heeft.

Doch, hebben ook al deze talrijke expeditien, die zoo veel geld en menschen kosten, ten opzichte van Franklin helaas den ghehoopen uitslag niet gehad, zoo heeft men toch daaraan eene wezenlijke verrijking der aardrijkskundige kennis van de geheimzinnige poollanden te danken, en daaronder neemt de ontdekking van M'Clure eene der eerste plaatsen in. Hij heeft het vraagstuk van het bestaan van eenen noordwestelijken doortogt, dat is, de mogelijkheid van eene regtstreekse verbinding tusschen den Atlantischen en Grooten stillen Oceaan door de poolzee heen, voldoende opgelost. Dat deze verbinding wegens de te groote gevaru en den langen tijd, die daartoe noodig is, voor de belangen van den handel nutteloos is, kan aan de waarde zijner ontdekking niets ontnemen. Dit bleek dan ook de algemeene zienswijze te zijn, daar het engel-

sche lagerhuis hem 10.000 pond sterling toestond, waarvan de helft aan hem zelve, en de andere helft aan zijne manschap uitbetaald werd. De geographische maatschappij te Londen bekroonde hem met hare groote gouden medaille, en erkende alzoo openlijk de verdiensten van den onvermoeiden en onverschrokken zoezeiger.

Generaal Dufour.

Guillaume Henri Dufour werd op den 17 sept. 1787 te Constanz geboren, alwaar zijne zwitsersche ouders zich met der woon hadden nedergezet. Hij werd eerst door hen voor den regtsgeleerden stand bestemd; doch zijn inwendige aandrang noopte hem, om, toen zijne ouders zich later te Geneve vestigden, de militaire loopbaan te betreden. Ten gevolge van dit besluit kreeg Dufour zijne eerste militaire opvoeding in de polytechnische school te Parijs, daar Geneve te dier tijd een deel van het napoleonische keizerrijk uitmaakte. Na zijne studien met lof voltooid te hebben, verkreeg hij den grad van luitenant der genie, en begon zijne werkzaamheid als krijgsman met de verbetering der vestingwerken te Corfu, een werk, dat hij, steeds door engelsche kruisers bestookt, tot groote terredienheid ten uitvoer bragt. In 1814 keerde hij naar Frankrijk terug en verdedigde gedurende de honderd dagen van 1815 het fort de l'Écluse in het Rhoduce tegen den oostenrijkschen generaal Frimont. Toen Geneve in 1815 weder met Zwitserland vereenigd werd, verliet hij de fransche krijgdiens, om zijne diensten als officier bij de genie van het eedgenootschap aan zijn vaderland te wijden. Gedurende de laatste twintig jaren was het krijgswezen in Zwitserland zeer vervallen, en Dufour was een der ijverigsten, om in plaats van de cantonale krijgsmacht een gemeenschappelijk krijgswezen, dat aan de hoogere eischen kon beantwoorden, in te richten, daar zijn vaderlandlievende zin in eene militaire eenheid het krachtigste vereenigingspunt voor de Zwitsers erkende. Ondersteund door de eerste toenmalige krijgsliden van Zwitserland, den generaal Finsler en Gignur van Prangins, werd Dufour, die tot eedgenootschappelijk opperluitenant opgeklimmen was, chef van de militaire school te Thun en de ziel dier inrigting. De cursus, voor officieren van de genie en den generalen staf bepaald, duurde telkens 2 maanden en had voornamelijk ten doel, om deze officieren in de kennis der passen en voornaamste militaire stellingen van Zwitserland te oefenen. Reeds vóór 1830 trad Dufour als colonel in de plaats van den overledenen Finsler, en wel als generaal kwartiermeester van het hondgenootschappelijke leger. Als zodanig dreef hij niet alleen de herziening van het eedgenootschappelijke reglement door, maar ook al die hervormingen, welke Zwitserland in staat stelden, om zonder een staand leger in geval van nood een leger van 100.000 man op de been te brengen. Buitendien bevorderde hij krachtig tot op dit oogenblik de uitgave der groote topographische kaart van Zwitserland, die zijnen naam draagt en om haar voortreffelijke inachtneming van alle eigenaardige omstandigheden van den zwitserschen grond een voorbeeld van alle dergelijke cartographische werken genoemd mag worden. Daarbij verschaft hij zich eenen beroemden naam als schrijver over de krijgskunst, door de uitgave van verscheidene militaire werken, waarvan wij slechts zijne *Taktik* en zijn werk *Sur la fortification permanente*, 1824, noemen, welk laatste keizer Alexander deed besluiten, om hem den rang van generaal-majoor in de russische krijgdiens aan te bieden; de vaderland-

lievende Dufour meende echter dit uitlokkend aanbod te moeten afslaan.

Terwijl hij in stille eenvoudigheid, als een Cincinnatus, ver van het gewoel der partijen leefde, ontving hij in het jaar 1847, ten tijde der zwitsersche onlusten, die onder den naam van den oorlog van den Sonderbond bekend zijn, van den algemeenen landdag te Bern bevel, om zich als generaal en opperbevelhebber aan het hoofd der executietroepen te stellen, die de radicale cantons tegen de katholieke, het conservatieve beginsel vertegenwoordigende cantons opgeroepen had. De oude soldaat van Napoleon kende zijne manschappen. Niet toegevende aan den aanwring der woordvoerders, stoud hij er op, dat het krijgsvolk, vóór dat de vijandelikheden geopend werden, eerst zes weken in den wapenhandel zou geoefend worden. Alleen daardoor hoopte hij, in weerwil der hem ter beschikking staande krijgsmagt, aan den broederrijke spoedig en met ééne slag een einde te kunnen maken. Dit gezonde en voor hem vereerd gevoelen paarde hij met behoudende strategische schikkingen. Eerst omringde hij met 25,000 man een veel geslacht der stad Freiburg, die van de overige katholieke cantons geheel afgezonderd lag, en dwong daardoor de regering der stad, om na een onbeduidend gevecht op den 14 nov. te capituleren. Hij kon echter helaas niet verhinderen, dat zijne door partijwoede aangehitte soldaten deze snelle en schoone overwinning door schandelijke ongeregeldeheden bezoedelden. Eene gelijke handelwijze wendde Dufour bij het kleine, insgelijks afgezonderd liggende canton Zug met gelijk aan. Eerst thans voerde hij het leger naar Lucern, en tastte het hoofdleger van den Sonderbond, onder generaal Salis Soglio, dat zich bij Gislikon verschanst had, op den 23 november met ontzaggelijke overmagt aan. Het gevecht duurde niet lang en was in weerwil van eene hevige kanonnade niet zeer bloedig, want er snevelde slechts 34 man aan Dufours, en slechts 12 aan Salis zijde. Het leger van den Sonderbond trok zich ten gevolge daarvan over het meer in het hinnenste der Alpen terug, en het vruchteloze van eenen langeren tegenstand inziende, maakte hier de door Dufour aangeboden capitulatie een einde aan den oorlog, welks schandelijke afloop op zijn hoogst diende, om de krijgsvolkzaamheden van Dufour den verdienden lof te doen verwerven. Nog eenmaal trad Dufour aan het hoofd der ditiinaal verenigde eedgenootschappelijke troepen, toen in 1857 wegens het canton Neuchâtel vijandelikheden met Pruisen dreigden uit te breken; maar de zaak werd door de diplomatie beslecht, zonder dat het zwaard uit de scheede had behoeven getrokken te worden. — Dufour beboort tot die Zwitsers, die, slechts door zuiver patriotismus vervuld, zich van alle partijwoelingen verwarder houden en toch de hoogachting en op prijs stelling des geheelen volks genieten. De eenvoudigheid en bescheidenheid, die hem in het openbare leven onderscheiden, zijn ook steeds de kenmerken van zijn bijzonder, ambtelooze leven. Het uiterlijke van den generaal heeft niets in het oog loopends en bijzonder krijgshaftigs. Hij is een man van middelbare lengte en draagt noch bakkebaarden, noch knevels. Velen vinden in zijn gelaat eene overeenkomst met Lafayette. De uren van zijn dagelijksch leven zijn tussehen zijne studien, zijne familie en de genietingen van het landleven verdeeld; het laatste geniet hij zoo dikwijls mogelijk op een klein landgoed in Savoye, of in zijne fraaije, maar bescheidene woning op eene heuvel, in de nabijheid van het meer en de stad Gneuve.

Adelaide Ristori.

Deze, onlangs ook in ons land, zeer te recht gevierde kunstenaars aanschouwd het eerste levenslicht in het jaar 1821, in het venetiaansche stadje Cividale. Hare ouders, Antonio Ristori en Maddalena Poniatelli, behoorden tot eenen troep arme toneelspelers, onder de directie van zekeren Cavicchi. Reeds toen zij pas twee maanden oud was, verscheen zij op het toneel, namelijk in de wieg, in „de Ondernemer in verlegenheid“, een stuk van Giraud. Vier jaren oud zijnde, vervulde zij reeds de kinderrollen bij den troep, waartoe hare ouders behoorden, en bleef dezen spelen tot aan haar twaalfde jaar, toen zij overging tot eenen anderen reizenden troep, onder directie van Giuseppe Moncalvo, die haar de *voubrette*-rollen toevertrouwde. Bij dezen had zij de gelegenheid om nu en dan ook in meer ernstige rollen op te treden, en vervulde zij op haar veertiende jaar reeds de titelrol in Silvio Pellico's treurspel *Francaesca di Rimini*.

Onder Moncalvo's leiding zou het talent der jeugdige kunstenaars zieh echter bezwaarlijk tot de later bereikte hoogte hebben ontwikkeld; hare eigentlijke vorming tot kunstenaars begon eerst met haar vijftiende jaar, toen zij zieh verbond aan den troep van den koninklijken sardiniischen schouwburg, onder de directie van Gaetano Bazzi, welk gezelschap te dien tijde op zeer vele talenten mogt bogen, waaronder Luigi Vestri, Rosina Romagnoli en bovenal Charlotta Marchioni schitterden. Hier werd de laatste hare moederlijke vriendin en waardig voorbeeld. Charlotta Marchioni's huis te Turin was toen het brandpunt, waar de voornaamste letterkundigen, dichters, kunstenaars en redenaars zieh verzamelden, en daar, waar Ristori als kind verkeerde, deed zij eens kennis op en werd haar smaak gelouterd op eene wijze, die enkel op het toneel en uit boeken niet te bereiken zoude geweest zijn.

In 1841, één jaar nadat Marchioni van het toneel was afgetreden, verbond Ristori zieh aan het gezelschap der hertogelijke toneelisten van Parma, onder directie van Romualdo Masherpa, en van toen af aan, van 1842 tot 1846, trad zij aan Antoinette Robotti's zijde te Pavia op, alwaar zij met ontzaggelijke bijval werd ontvangen en zieh tot eene der eerste toneelkunstenaresses van Italie verheef. Zij schitterde in dit tijdvak van haar leven in tussehen hoofdzakelijk in het blijspel, vooral in Goldoni's stukken. Haar roem verspreide zieh weldra door geheel Italie, en te Rome, Florence, Modena en Livorno werd zij achterenvolgens met eene ongekende geestdrift ontvangen.

In het gedenkwaardige jaar 1846 gaf Ristori voorstellingen te Rome, en daar had eene gebeurtenis plaats, die op hare verdere dramatische loopbaan eenen zeer belangrijke invloed heeft uitgeoefend: de jeugdige marchese Giuliano del Grillo werd een harer vurigste bewonderaars en bood haar zijne hand aan. Zijn vader, de marchese Capranica, eigenaar van de schouwburgen Capranica en Valle, verzette zieh echter krachtdadig tegen de verbintenis der gelieven, ten gevolge waarvan hunne liefde eene zeer romantische rigting verkreeg, maar toch in 1847 eindigde met de toestemming der adellijke ouders tot hun (vroeger reeds in het geheim gesloten) huwelijk.

Als voorwaarde van dit huwelijk was gesteld, dat Ristori het toneel zoude verlaten, en zij was genoodzaakt dit zware offer te brengen.

Eene verdienstelijke daad, die van haar edelmoedig hart getuigt, was oorzaak, dat, twee jaren na haar hu-

welijk, de gevierde kunstenaars het toneel weder betrad. Een geruineerd *impressario* werd om schuld gegijzeld, en met diens lot bewogen, besloot Ristori te zijnen voordeele een drietal voorstellingen te geven. De geestdrift, die op het berigt, dat Ristori weder ten toneele zoude verschijnen, heerachte, was zoo buitengewoon, dat haar schoonvader, die nu een harer vurigste bewonderaars was geworden, zijne dochter verzegde hare dramatische loopbaan weder op te vatten.

Na gedurende eenigen tijd zelve aan het hoofd van een toneelgezelschap gestaan te hebben, verbond zij zich bij dat van Domeniconi, die zelf een uitmuntend acteur was, en van toen af aan wijdde zij, hiertoe opgewekt door Carolina Internari, haar talent aan het treurspel. Onder de leiding dezer beroemde kunstenaars bestudeerde zij de voornaamste rollen van het italiaansche treurspel, vooral de *Myrrha* van Alfieri. Evenwel zouden de staatkundige gebeurtenissen van 1848 hare verdere verbindingen aan het toneel bijna verijdeld hebben; want gedurende het beleg van Rome door de Franschen ziede zij het op nieuw vaarwel en verpleegde, als *soeur de charité*, de gekwetsten.

Eerst in 1850 betrad zij het toneel weder, en werd toen door het italiaansche volk op nieuw met de vroegere geestdrift ontvangen en toegejuicht. Door haar herrees het italiaansche treurspel weldra in al zijnen luister. Behalve de *Myrrha* speelde zij ook de *Rosemunda*, *Octavia* en *Antigone*, allen van Alfieri. Weldra verbond zij zich weder met de sardinische toneelkasten, en speelde van toen af aan eenige maanden te Turijn en voorts in het geheele schiereiland, in hare geliefkoosde rollen: *Myrrha*, *Francesca di Rimini*, *Piu dei Tolomei* en *Maria Stuarda*.

In 1855 trad zij te Parijs in deze zelfde stukken op. Nooit werd eene vreemde kunstenaars in Frankrijk met zulk eene geestdrift ontvangen als Adelaide Ristori; haar naam was op aller lippen, hare portretten werden in onnoemelijke getale verkocht, Lamartine maakte een gedicht op haar, en het gouvernement deed haar de schitterendste aanbiedingen om haar aan Frankrijk te verbinden. Sedert dien tijd heeft Ristori geregeld voorstellingen gegeven in het *Théâtre Italien* te Parijs en voorts in geheel Frankrijk. In 1856 vertrouwde Legouvé haar zijne *Medea*, die Rachel niet had willen spelen, en nu voor haar door Montanelli in het italiaansch vertaald werd. Deze laatste schreef voor haar ook de *Caissa*, waarmede zij veel roem inoogstte. Niet alleen tot Italie en Frankrijk is intusschen de roem der kunstenaars bepaald gebleven. Te Brussel, Dresden, Berlijn, Weenen, Frankfurt, Warschau, Madrid heeft zij achtereenvolgens lauweren verzameld. In het laatst van Junij 1859 betrad zij voor het eerst ons vaderland, alwaar zij te Amsterdam, 's Gravenhage, Utrecht en Rotterdam eene onbeschrijfelijke geestdrift verwekt heeft door hare voortreffelijke opvoering van de *Medea*, *Phedra*, *Judith* en *Maria Stuarda*.

Maarschalk Narvaez, hertog van Valencia.

Don Ramon Narvaez, hertog van Valencia, het hoofd der conservatieve partij in Spanje, is op den 4 aug. 1800 te Loja in Andalusie geboren. Hij trad reeds vroeg in dienst, diende in de waaalse garde, en was bij de wederinvoering der constitutionele regering in Spanje in 1820 reeds officier. Toen op den 2 Julij 1822 een gedeelte van de troepen der garde zich tegen de staatsregeling verklaarde, koos Narvaez partij voor de liberalen en droeg

door zijnen moed veel bij tot onderdrukking van den opstand. Kortens tijd daarna deed hij onder bevel van Mina den veldtoeg in Catalonie tegen de geloofstroepen mede, nam een aanmerkelijk aandeel aan de inneming van het door de absolutisten met groote standvastigheid verdedigde Castellollit, waarbij hij gewond werd, en begaf zich, toen aan den tegenstand der constitutionelen door het binnenrukken der Franschen in 1823 een einde gemaakt werd, naar zijne vaderstad terug, alwaar hij tot op den dood van Ferdinand VII zonder aanstelling leefde.

In 1834 nam hij weder als kapitein in het regiment der prinses dienst, en stond bij het noorderleger, dat in de baskische provincien den voornaamsten last van den oorlog tegen de Carlisten had te dragen. Narvaez onderscheidde zich in den slag van Mendigorra, werd bij den aanval der linien van Artaban zwaar gewond en kreeg in 1836 als brigadegeneraal eene divisie onder bevel van Espartero. Hij ontving met zijne troepen den last, om den carlistischen generaal Gomez te vervolgen, die tot hertoe alle pogingen om hem tegen te houden te leer gesteld had, en middelen door de constitutionele legers half Spanje was doorgetrokken. Reeds bedreigde hij Madrid, toen Narvaez hem op den 25 november 1836 op de hoogvlakte van Majaceite bij Arcos inhaalde en hem volkomen vernietigde. Het was het beslissende keerpunt in Narvaez lot. Sedert geruimen tijd was het de eerste belangrijke slag in den door christino's noch krachtig, noch gelukkig gevoerden oorlog, en de buitengewone volksgunst, die Narvaez zich door dezen gelukkigen slag verwierf, maakte hem terstond tot medelidder van Espartero, die tot hertoe de held der christino's geweest was.

Nadat hij in 1838 in drie maanden door bovenmatige strengheid de rust in la Mancha weder hersteld had, welk landschap gedurende den burgeroorlog een toevluchtsoord van alle roovers en moordenaars geworden was, wier benedide de gemeenschap tusschen Madrid en Andalusie volkomen afbraken, werd Narvaez tot kapitein-generaal van Oud-Castilie en vervolgens tot opperbevelhebber van een reserveleger benoemd, dat een tegenwigt tegen het noorderleger en de partij van Espartero vormen moest. De laatste verijdelde de intrigue, die koningin Christina tegen hem smeedde, door de benoeming van generaal Alaix tot minister van oorlog, en Narvaez legde nu zijn bevel neder en verzocht verlof, om naar zijne vaderstad Loja terug te keeren. Zijne afreiding van het staatkundige schouwtooneel was evenwel slechts schijn; want reeds werd in het geheim eene geweldige beweging tegen Espartero voorbereid, die op den 12 november onder de leiding van den generaal Cordova te Sevilla uitbrak. In plaats van naar Loja snelle Narvaez derwaarts, en stelde zich aan het hoofd van den opstand, die echter zoo weinig bijval vond, dat Narvaez zich gedwongen zag, zoo spoedig mogelijk naar Gibraltar en van daar naar Frankrijk te vlugten, waarwaarts hem weldra (1840), na Espartero's volledige zegepraal, ook de koningin moeder volgde.

Het kleine hof van Christina te Parijs werd nu het middelpunt en Narvaez de hoofd Leider der intrigues, gedurende welke hij zich eindelijk in 1842 naar Perpignan begaf, om aldaar de christino's te verzamelen, tot dat hij zich in het volgende jaar aan het hoofd van den opstand stelde, die den val van den dictator Espartero bewerkte. Hij landde in Valencia, trok tegen Madrid op, sloeg op 23 Julij 1843 den progressistischen generaal Seoane bij Torrejon de Ardoz en trok als overwinnaar de hoofdstad van Spanje binnen. Een gedeelte der progressisten had zich bij de oorspronkelijk van de moderados

uitgaande beweging angesloten, en daarom hadden de vrijzinnige elementen in het eerste ministerie, dat na den val van Espartero gevormd werd, de overhand; ten minste in aantal. Maar werkelijk bezaten de conservatieve generaals den meesten invloed, en nadat Narvaez eenen tijd lang Spanje van achter de schermen geregeerd had, trad hij in mei 1844 op den voorgrond, terwijl hij, tot hertog van Valencia benoemd, het voorzitterschap in het ministerie op zich nam.

Hij stond thans op het toppunt van zijn geluk. Ofschoon hij vóór korten tijd nog een behoeftig banaal en een eenvoudig brigade-generaal geweest was, had hij nauwelijks één jaar na zijnen terugkeer in het vaderland, de hoogste waardigheid in het spaansche leger verworven, die namelijk van kapitein-generaal of veldmaarschalk; voorts was hij graaf van Canadas Atlas en hertog van Valencia, en als zoodanig in het bezit van eenen titel, dien anders slechts koninklijke prinsenvoerden, was met de orde van het gulden vlies versierd en in het volle bezit der koninklijke gunst, die hem niet alleen eer, maar ook onmetelijke rijkdommen aanbragt. In staatkundig opzigt was zijne regering eene openbare reactie tegen de liberale partij, welke slechts ten deele door de ouder Espartero al te ver gedrevene verzwakking van het monarchale beginsel geregtvaardigd kon worden. Hij riep Maria Christina terug en liet de grondwet van 1837 herzien. Zoo ontstond de nieuwe staatsregeling van 1845, die het beginsel der volkssoevereiniteit vernietigde, eenen kiezerscensus vaststelde, het recht om de senatoren te benoemen aan de koningin opdroeg, de vrijheid der drukpers en de onafhankelijkheid der gemeentebesturen beperkte. Eenige stoffelijke verbeteringen konden voor het verlies van zoo vele vrijheden niet schadeloos stellen; er braken opstanden uit, die Narvaez met kracht onderdrukte en zijne heerschappij scheen vaster grondvestend dan ooit. Zijn val kwam ook niet van zijne staatkundige tegenstanders, maar hij vervreemde door zijn heerschezuchtig gedrag velen zijner persoonlijke aanhangers van zich; een aanzienlijk deel der moderados, verbitterd over de aanhoudend onwettige maatregelen van het ministerie, ging tot de oppositie over, en eene hof-intrigue gaf eindelijk den uitslag. Op den 10 febr. 1846 hield Narvaez op eerste minister te zijn, en hij bleef nu eenen tijd lang van alle staatszaken verwijderd, tot dat hij tot gezant te Parijs benoemd werd. Op den 4 oct. 1847 trad hij andermaal aan het hoofd van een ministerie, en behield die betrekking tot 10 jan. 1851. Gedurende deze gewigtige jaren rustte liet lot van Spanje op zijne schouders, en heeft hij toen bewezen, dat hij niet alleen een dapper soldaat, maar ook een hekwaam man was, wiens staatkundige beginselen wel niet tot het programma eener partij kunnen terug gebracht worden, maar die in ingeleidelijke tijdsomstandigheden snel zijne besluiten weet te nemen en met kracht uit te voeren. In het binnenland waren de partijen ten onder gebracht, de Carlisten beproefden in het begin van 1850 eenen laatste opstand in Catalonië en de progressisten waren overhaalbaar uiteen gevallen; de noordse hoven, die zich lang van Spanje hadden verwijderd gehouden, hadden met dit land weder staatkundige betrekkingen aangeknoopt, de franche invloed, ten tijde der spaansche huwelijken in Madrid alvermogen, was door de februari-omwenteling veruigt en eene zeer beslissende diplomatische demonstratie deed Engeland zien, dat maarschalk Narvaez de man niet was, om zich door het buitenland de wet te laten voorschrijven. Onmiddellijk na de februari-omwenteling zond namelijk lord Palmerston eene nota aan

het spaansche ministerie, waarin hij vrij onbewimpeld aanduidde, dat in de tegenwoordige tijdsomstandigheden het conservatieve cabinet zijne plaats liever aan een progressistisch behoorde over te laten, en zich reeds bij voorbaat afkeurend verklaarde tegen elke mogelijke poging der regering, om zich tegen de beweging te verzetten. Op deze aanmatigende inmenging in de binnenlandsche aangelegenheden van Spanje antwoordde het spaansche ministerie met de verklaring, dat wanneer Engeland meende zich uogmaals met de binnenlandsche zaken van Spanje te moeten bemoeien, het niet zou kunnen nalaten, om aan den engelschen gezant Sir H. Bulwer zijne passie toe te zenden. Dit gebeurde ook in der daad, toen Bulwer al zijnen zedelijken invloed in de schaal der oppositie wierp, en, wanneer men aan de spaansche politie geloof mag schenken, zelfs hare geheime vergaderingen bijwoonde. De diplomatische betrekkingen tusschen de beide landen bleven nu twee jaren afgebroken, en werden eerst in 1850 door bemiddeling van den koning van België op eene wijze weder hersteld, die der vastheid van maarschalk Narvaez alle eer aandeed. De verkiezingen van het jaar 1850 vielen zoo beslissend ten voordeele van het ministerie uit, dat zijn bestaan voor eenen langen tijd verzekerd scheen; doch onverwacht werd het door hof-intrigues, die met de staatkunde niets te maken hadden, ten val gebracht. Het overwigt van den maarschalk was voor de koningin lastig geworden, en toen deze begon te gevoelen, dat hij aan het hof zijne betrekking niet zou kunnen behouden, nam hij een financieel vraagstuk tot voorwendsel voor zijne afstreding uit het ministerie. Ten einde hem te verwijderen werd hij tot gezant te Wenen benoemd.

De volgende ministerijen, die er zich op toelieden om Spanje naar de middelwiel te Parijs moed geworden staatkunde te regeren, stonden geheel en al onder den invloed van het hof. Zelfs lieden als O'Donnell werden daardoor naar de oppositie gedrongen; de opstand van Vicalvaro had de vereeniging der progressisten met de vrijzinnige moderados ten gevolge; Espartero kreeg het bestuur wederom in handen, doch kon de toenemende regeringloosheid in takken van bestuur niet overwinnen en moest voor O'Donnell plaats maken, die als aanlegger van den opstand van Vicalvaro bij de moderados, en als medelider van Espartero bij de progressisten gehaat was. Zoo werd Narvaez van zelf weder de man der omstandigheden, en op den 12 oct. 1856 droeg hem de koningin het voorzitterschap in het ministerie zonder portefeuille op, met de heeren Pidal, Nocedal en de generaals Urbistondo en Lersundi als voornaamste ambtgenooten. Daar het nieuwe ministerie door de wijze van zijn ontstaan zich blootelijk tot ondersteuning der stellig behoudende partij moest bepalen, begon het met eene hervorming van den senaat, waardoor de invloed der kroon op dit lichaam versterkt werd, met eene drukperswet, die de persvrijheid tot een bloot schaduwbeeld maakte, en met voorstellen over de inrigting der gemeente- en provinciale besturen naar het franche voorbeeld. Deze wetten werden wel door de cortes aangenomen, maar de meer gematigde conservatieven verwijderden zich altijd meer van Narvaez, en toen de koningin bemerkte, dat hij er niet in slaagde, om de verschillende fractiën tot eene groote gematigde partij te vereenigen, besloot zij zich van hem te ontslaan, ofschoon hij al het mogelijke gedaan had, om de staatkunde, die de koningin ten zeerste was toegedaan, door te zetten. Uit de onredelijke, naar allen schijn blootelijk met aanvallen van grilligheid voortvloeiende weigeringen om besluiten van het ministerie goed te keuren, zag Narvaez,

dat hij zijner meesters tot last geworden was, en op den 1 oct. 1857 diende het ministerie zijn ontslag in. Na vele vergeefse pogingen, om een nieuw te vormen, trad op den 15 oct. het gematigde progressistische ministerie Armero aan het hoofd der zaken.

Charles baron Cagniard de la Tour

werd geboren den 31 maart 1777 te Parijs. Zijne eerste wetenschappelijke opleiding ontving hij aan de oude militaire school te Rebas, vervolgens sedert 1794 aan de polytechnische school, van waar hij overging naar die der *Ingénieurs-Geographes*. In het jaar 1811 werd hij geplaatst bij den *Conseil d'Etat* en later aan het ministerie van binnelandse zaken, en van toen af wijdde hij zich met hart en ziel aan de beoefening der natuurkundige wetenschappen. Op het gebied der werktuig-, natuur- en scheikunde heeft hij vele praktische onderzoeken en vele belangrijke ontdekkingen gedaan. Voor een en ander werd hij met talrijke onderscheidingen vereerd: zoo ontving hij in 1815 het kruis van eer, in 1818 den titel van baron, in 1823 de orde van St. Michiel, terwijl hij den 17 januarij 1851 in Gay-Lussac's plaats werd verkozen als lid van de fransche academie van wetenschappen.

Cagniard de la Tour's eerste ontdekking was die der bekende lucifers. In 1819 maakte hij de naar hem genoemde Cagniardelle bekend, een werktuig dienende om eene voortdurende luchtstroom te leveren, dat eene toepassing is der schroef van Archimedes. In 1814 trad hij op met eene vereenvoudigde methode ter bereiding van buskruit. Later vond hij een molente uit, dat nog geen zeven ned. ponden weegt, bestemd om koren te malen, van welk werktuig gedurende de honderd dagen ten behoeve van het leger gebruik gemaakt is. In de jaren 1818 en 1819 hield hij zich bezig met de verbetering der gasverlichting, vooral in het hospitaal Saint Louis, terwijl hij in het laatste jaar tevens zijne *Sirène* ontvond, een werktuig ter bepaling van het aantal trillingen van eenen toon, waarmede het bovendien voor het eerst gelukt is, vuchten door eigene trillingen toonen te doen geven. In 1823 gelukte het hem om door sterke verbitting sommige vuchten bij slechts zeer geringe vermeerdering van volumen tot den gasvorm te doen overgaan. Onder zijn toezigt werd in 1826 de hangende waterleiding van Crouzol daargesteld, een reuzenwerk van meer dan 200 aed. ellen lengte. Van 1850 tot 1850 heeft Cagniard nog verscheidene andere uitvindingen bekend gemaakt, terwijl hij tevens meaign gewigtigen weenk gaf aangaande de vorming der steenkolen, de vervorming van gerkte staven, de verbetering van pompen, enz.

Deze verdienstelijke man overleed den 9 juli 1859 te Parijs, in den ouderdom van 83 jaren, in eene zitting der fransche academie.

Maarschalk O'Donnell.

Leopold O'Donnell, graaf van Lucena, maarschalk en eerste minister van Spanje, stamt af uit een oud iersch geslacht, welks voorvaders nog onder koningin Elizabeth als onafhankelijke vorsten in Dougal regeerden. Het hoofd van het geslacht onderwierp zich wel aan Jacobs I, maar zwoer naderhand tegen hem zamen en moest naar het vaste land vlugten. Hij werd aan het spansche hof

gastvrij opgenomen, en verscheidenen zijner nakomelingen bekleedden aanzienlijke betrekkingen in habsburgsche dienst, deels in Spaaje, deels in Oostenrijk. Een hunner ging na de omwenteling van 1688 weder naar Ierland terug, verwekte daar onder de vroegere onderdanen van zijn huis eenen gewelddigen opstand, verdedigde Linmerik met vrij gelakkigen uitslag tegen Willem III, doch onderwierp zich een jaar later tegen een jaargeld van 500 pond aan de door de omwenteling ingestelde regering. Van hem stammen nog de thans in Ierland levende O'Donnells af. De vader van den graaf van Lucena was spaansch generaal in den onafhankelijkheidsoorlog, sloeg de Fransen bij Bisbal en kreeg daarvoor den titel van graaf van Bisbal. Toen hij door absolutistische kuiperijen bij de cortes verdacht was geworden, moest hij eene lange gevangenschap verduren, doch zag zich daarvoor ook na de volledige restauratie van Ferdinand beloond met de benoeming van kapitein-generaal van Andalusië en stadhouder van Cadix. Zijn zoon Leopold, geb. 1808, trad vroegtijdig in de krijgsveld dienst en klom door vaderlijken invloed spoedig op. Op zijn 19de jaar was hij kapitein, op zijn 25de colouel; doch, in weerwil van de absolutistische neigingen van zijn voorgeslacht, verklaarde hij zich na den dood van Ferdinand VII in 1833 tegen don Carlos en vóór de constitutionele koningin, terwijl zijne beide broeders aan de zijde van den pretendent streden. Als chef van den staf onderscheidde zich O'Donnell in den carlistischen oorlog verscheidene malen, dwong Cabrera het beleg van Lucena op te breken, waarvoor hij den titel van graaf van Lucena verkreeg, en was op het einde van den oorlog luitenant-generaal en opperbevelhebber van het leger van het centrum. Als zoodanig onderstunde hij koningin Maria Christina en trachtte hij tegen den invloed van Espartero te weeten; dit mislukte echter geheel en al en daardoor werd hij dan ook in den val der regentes gewikkeld en geenoedzaakt, een toelugtsoord in Frankrijk te zoeken. Ook gedurende zijn verblijf in Frankrijk hield hij zich onophoudelijk bezig om aan den nieuwen regent Espartero zwaarigheden te verwekken, en toen ten gevolge daarvan in 1841 militaire opstanden in vele steden van Spanje uitbraken, sieelde O'Donnell naar zijn vaderland terug en plaatste zich aan het hoofd der minogenen in Pampelona. Overwonnen vlugtte hij nogmaals naar Frankrijk, begon overmoedbaar zijne kuiperijen op nieuw en speelde alzoo eene hoofdrol in de istrigues, die in 1843 den val van Espartero ten gevolge hadden. Zijn ijver werd door de benoeming van kapitein-generaal van Cuba beloond, eene betrekking, die hij, zoo als de wereld beweert, voornamelijk gebruikte om den verboden slavenhandel te begunstigen, en die hij met een zeer aanzienlijk vermogen aederlegde. Na zijne terugkomst in Spanje trad hij in den senaat, voegde zich bij de oppositie tegen het ministerie Bravo Murillo en werd, na dat dit gevallen was, door Narvaez tot directeur-generaal der infanterie benoemd. Hij wist zich van deze betrekking op uitnemende wijze tot versterking zijner staatkundige stelling te bedienen, en bezette met zijne aanhangers de gewigtigste commando's. Als senator maakte hij deel uit van de oppositie, die te gelijk de invloeden van het hof en de vershillende ministeriën, welke dat van Bravo Murillo onder het voorzitterschap der generals Noncni, Lersundi en San Luis opvolgden, bestreed. Onder de gewelddadige maatregelen, die het laatst genoemde kabinet tegen de oppositie nemen wilde, behoorde ook de in hechtenis neming van den graaf van Lucena; hij ont kwam echter door de vlugt, hield zich eenige maanden lang deels in Madrid, deels in de nabijheid der hoofdstad in Canaligo ver-

borgen, en verschen eerst weder op het toneel, toen te midden der door de gedwongene leening veroorzaakte opschudding een van O'Donnells getrouwe aanhangers, generaal Dulce, zich aan het hoofd van het grootste deel der in Madrid gelegen ruitery, op den 28 juni, zich tegen de regering verklaarde. Bij Vicalvaro, eenige uren van Madrid, had op den 30 juni een gevecht plaats, dat met de nederlaag der regeringstroepen eindigde; maar de opstand vond weelig bijval in de provincien, voornamelijk bij de progressisten of de liberale partij, die noch de opregtheid van O'Donnell, noch van de hem toegedane generaals, die sedert de overwinning van den 30 juni als staatkundige partij den naam van vicalvaristen voerden, vertrouwde, en eerst toen zich het onde hoofd der liberale partij, Espartero, voor de beweging verklaarde, was de val van het ministerie San Luis beslist.

Eene verbintenis tusschen de gematigde en liberale partij, tusschen de eervolste generaals, die de constitutionele oppositie toegedaan waren, en de uit beginsel aan de staatsregeling getrouwe aanhangers van Espartero had aan de beweging de overwinning verschaft, en het karakter van deze „liberale vereeniging” droeg ook het nieuwe ministerie, waarvan Espartero voorzitter was, terwijl O'Donnell, nu tot maarschalk verheven, zich met de portefeuille van oorlog belastte. Bij alle opregtheid zijner overtuiging toonde Espartero zich nogtans te zwak, om de nog altijd sterke beweging te bedwingen, en er ontstonden weldra onenigheden in den boezem van het ministerie. O'Donnell verdroeg niet ongeduld de heerschappij van eenen mededinger, met wien hij den buit had moeten deelen, nadat hij de revolutie alleen gewaagd had, wiens staatkundige eerlijkheid hem een weinig verbied, als zijn gebrek aan energie vrees inboezemde, en die hem slechts om zijne populariteit onontbeerlijk was. Alleen de haat der koningin tegen beiden hield de eensgezindheid enigermate in stand; maar toch moest het tot eene breuk komen, zoo dra de een bij het volk, in het leger of aan het hof zulk eenen overwegenden invloed verkreeg, dat hij zonder den andere meende te kunnen bestaan. Espartero verliet zich op de constitutie; O'Donnell daarentegen zocht het leger voor zich te winnen. Hij legde er zich niet alleen op toe, om het beter in te richten en daarvoor stoffelijk te zorgen, maar hij diende ook het plan in tot de vorming van een reserveleger van 30,000 man, en wat de hoofzaak was, hij bezette, gelijk reeds vroeger in gelijksortige, ofschoon minder verbevene stelling, de hoogste bevelhebbersposten met persoonlijke aanhangers, zoo als met Ros de Olano, Serrano, Dulce en anderen.

Toen O'Donnell zich sterk genoeg gevoelde, maakte hij gebruik van eene overjuring van den progressistischen minister van het binnenland Escosura, die de opstanden in Oud-Castilie onbillijkerwijs aan de clericale partij, welke O'Donnell altijd zeer ontzien had, toeschreef, om het lang beoogde doel te bereiken. Hij liet Espartero slechts de keus tusschen zijne aftreding en die van Escosura, en daar de minister-president er op aandrong, dat of beiden aanblijven, of aftreden zouden, bemoeide, nadat verscheidene dagen in vergeefsche pogingen waren verlopen om het ministerie op eenen vasteren grondslag op nieuw te vestigen, de koningin zelve er zich mede en zond zij midden in den nacht aan het ministerie Espartero zijn ontslag toe. Alleen de minister van oorlog, de graf van Lucena, behield zijne betrekking en nam de vorming van een nieuw ministerie op zich, waarvan de voornaamste leden de heeren Rios Rosas, Cantero en Callado werden (14 juli).

Weldra brak nu een opstand in Madrid uit; een ge-

deelte der cortes, die juist vacantie hadden, kwam bijeen om een votum van wantrouwen tegen O'Donnell uit te brengen, welks wettigheid door hem niet erkend werd. Van den 15—20 juli onderdrukte hij de gevaarlijke opstanden in Madrid, Barcelona, Saragossa en vele andere steden, die ten deele eene republikeinsche kleur aangehouden hadden.

Het gevolg der zegepraal was, dat de omwenteling tot haar uitgangspunt van juli 1854 terug gevoerd, en O'Donnell in eene valsche stelling tusschen de progressisten, die hij verlaten had, en de conservatieven, die hem niet als hunnen volledigen vertegenwoordiger erkennen konden, gebragt werd. Zelfs de zamenstelling van het ministerie, dat half uit liberalen en half uit reactionaireu bestond, was de oorzaak van nieuwe ongelegenheden, die zich door weifelende en halve maatregelen verrieden. De nationale militie werd afgeschaft en de cortes werden ontbonden; in de provincien hield evenwel het ministerie den anti-revolutionairen ijver der praefecten in toom, en schorste wel de desmortalisatiewet, die den verkoop der goederen uit de doode hand voorschreef, maar erkende toch haar beginsel en herstelde over het geheel de constitutie van 1845. Daarmede heide O'Donnell echter altijd meer tot de zuiver behoudende staatkunde over, en het was een slechts natuurlijk gevolg, dat hij eindelijk voor den eentigen vertegenwoordiger dier staatkunde, den maarschalk Narvaez, de plaats ruimen moest, die op den 12 oct. 1856 het ministerie aanvaardde. Generaal O'Donnell zat nu weder onder de oppositie in den senaat, en legde in de tactiek, die hij tegen zijnen mededinger Narvaez volgde, evenveel parlementaire bedrevenheid als kracht aan den dag. Toen men hem zijne rol bij den opstand van Vicalvaro verweet, bediende hij zich van de gelegenheid, om de zedelijke medeplichtigheid van den minister-president aan de beweging van 1854 aan te toonen en zijn eigen aandeel daaraan in het beste licht te stellen. Het gelukte hem ook in oktober 1857 den val van het kabinet te bewerken, dat zich in eene al te uitsluitende staatkunde verstrikt en aan den reactionairen andrang van het hof al te zeer toegeeven had. Nogtans kwam O'Donnell niet onmiddellijk daarop aan het hoofd van het ministerie, maar eerst, toen op het gematigd progressistische kabinet van generaal Armero het ministerie Isturiz, geschraagd door de conservatieve meerderheid der cortes, gevolgd, en door zijne magtelooosheid en de ontbinding zijner eigene partij buiten staat was om zich staande te houden, riep teene alle verwachting de koningin op den 30 juli den maarschalk O'Donnell op nieuw bij zich, om een cabinet te vormen. Tusschen de beide georganiseerde partijen des lands, de moderados en de progressisten, geplaatst, welke hij beiden door zijne antecedenen beledigd had, is het zijne taak, om nit de voorwaarts gestreefde moderados en de oprechte aanhangers der monarchie eene tusschenpartij te vormen, die aan het sedert langen tijd door baatzuchtige belangen vermieelde staatkundige leven van Spanje weder een vast steunpunt en duurzaamheid geven kan. Daartoe is O'Donnell alzins de man; want ofschoon ook zijne staatkundige gevoels, zoo als zijn geheele levent doet zien, niet zeer diep in zijn hart geworteld zijn, zoo bewaart dit hem toch ook voor het gevaar, om zich aan het eenzijdige fanatisme van eenen blooten partijman over te geven, en hij is verstandig genoeg om in te zien, dat hij zich tegenover de bestendig veranderlijke invloeden van het hof slechts door de ondersteuning eener partij staande kan houden, die door eenen vasteren band den bloot personeele belangen bijeen gehouden wordt en eene

breeder grondslag heeft, dan een nitsluitend partijdig programma. Ook zijne ongewone zielskracht, zijn erkend talent om te organiseren, en zijne buitengewone bemindheid bij het leger menken hem bijzonder tot het volbrengen dier taak zeer geschikt. Dat de maarschalk zijnen voornaamsten staun in het leger zoekt, bewijst hij daardoor, dat hij benevens het voorzitterschap van den raad ook het ministerie van oorlog aan zich gehouden heeft, en ook ditmaal de voornaamste ambten in het leger met zijne trouwste aanhangers heeft bezet. Zoo is generaal Marchesi in Nieuw-Castilie, generaal Dulce in Catalonie, Echaque in Valencia opperbevelhebber, en Ros de Olano en Sericino zijn directeurs-generaal der infanterie en artillerie geworden. De oppositie van den senaat, die de zitting der cortes al dadelijk met een afkeurend votum tegen het ministerie begon, is door de benoeming van een aantal nieuwe senatoren ten minste verzwakt, en het ministerie is door de verzekering van eene nieuwe drukperswet met beslissing door gezwooren, door eene verdere uitwerking der provinciale en municipale wetgeving in den liberalen zin tot de vrijzinnige constitutionelen genaderd. De verkoop van de goederen der gestellikeid en der stiften is gestaakt, tot dat eene schikking met Rome getroffen is: eene inwilliging aan dat gedeelte der moderados, dat wel de staatsregeeling is toegedaan, maar toch de kerk in haar tegenwoordig bezit en hare bestaande regten niet gaarne gekrenkt zou zien; en door het uitbreiden van de wegen tot binnenlandsch verkeer en den aanleg van de gewichtigste spoorwegen is de eerste stap tot openbaring van de zoo lang verwarloosde stoffelijke toestanden van Spanje gedaan. waardoor alleen aan den regelmatig terug keeren den geldnoed - de invretende kanker des lands - langzamerhand een einde gemaakt kan worden.

François Pierre Guillaume Guizot.

Deze fransche staatsman en schrijver is op den 4 oct. 1787 te Nimes uit eene eeraardige protestantsche familie geboren, die om haar geloof door de bonbonsche regering, en om hare staatkundige gevoelen door de revolutie vervolgd werd en haar hoofd, den vader van Guizot, die advocaat was, op den 8 april 1794 op het schavot moest zien bloeden. De moeder vingte met haren zoon naar Geneve, alwaar hij zijne eerste opvoeding ontving, om zich in 1805 naar Parijs te begeven en aldaar in de regten te studeren. Reeds in het volgende jaar werd hij huisonderwijzer bij Stapfer, den voormaligen gezant van Zwitsersland bij de fransche regering, die hem inzonderheid in staat stelde om de duitsche letterkunde en wijsbegeerte, vooral die van Kant, te bestuderen. Te gelijk kreeg hij in het huis van Suard toegang en daarmede tot eenen kring van veruafte en letterkundige mannen, die in den schitterenden roem van Napoleon geene vergoeding vonden voor de staatkundige werkzaamheid en de vrijheden, die de keizer hun zelfs in de geringste mate ontzeide, en zich danarom wrokkend en misnoegd van hem verwijderd hadden. Als geheim medewerker van den door Pauline de Meulan uitgegeven „Publicist" nam hij gedurende eene langdurige ziekte der uitgeefster, altijd nog zonder naam, het bestuur van het journal op zich, dat zonder zijne zeer ijverige medewerking geheel gestaakt hadde moeten worden. Op deze wijze werd hij nader met deze dame bekend, die hij, ofschoon hij 12 jaren jonger was, eenige jaren later (1812) de hand reikte. Destijds trad hij ook voor de eerste maal met een grooter werk voor het

publiek op, daar hij in 1809 een woordenboek der synoniemen van de fransche taal uitgaf, welks inleiding eene zeer methodieke geest verried. In de volgende jaren verschenen van hem eene brochure: „Toestand der schoone kunsten in Frankrijk." „Jaarboeken voor de opvoeding." en „Levens der fransche dichters onder Lodewijk XIV." In weerwil van zijne gevoelen, die volstrekt afkeerig waren van het napoleontische despotismus, verleende hem Fontanes, die de onafhankelijkheid van karakter, welke hij zelf bezat, ook in anderen wist te wanderen, hem het onder-professoraat in de geschiedenis aan de Sorbonne.

Na de eerste restauratie bragt de aanbeveling van Royer Collard den jongen hoogleraar als secretaris-generaal in het ministerie van binnenlandsche zaken, in welke hoedanigheid hij de nieuwe drukperswet mede hielp uitwerken en hij lid der commissie van censuur werd. De terugkomst van Napoleon van Elba maakte aan die betrekking een einde en Guizot ondernam op last zijner staatkundige vrienden eene reis naar Gent, om Lodewijk XVIII op de noodzakelijkheid van het vasthouden aan het charter en op het wenschenswaardige der verwijdering van den hertog van Blancas, dien de constitutionelen niet zonder reden met groot wantrouwen beschouwden, opmerkzaam te maken. Deze reis is hem gedurende zijne staatkundige loopbaan zeer ten onregte als een staatkundig verraad verweten, alsof hij tegenover de napoleontische regering bepaalde verplichtingen op zich genomen, en zich niet veeleer vooraf openlijk als tegenstander van dit stelsel verklaard had. Na de tweede restauratie trad hij als secretaris-generaal in het ministerie van justitie, werd later maître des requêtes en directeur-generaal van het departementaal en communale bestuur en staatsraad, maar kon zich evenwel tegen de toenemende absolutistische reactie niet handhaven en trad na den moord van den hertog van Berry met het ministerie Decazes geheel van zijne staatkundige betrekkingen terug, om als professor aan de Sorbonne zijne geschiedkundige voorlezingen weder op te vatten. De groote toeloop, dien dezen vonden, zoo wel als de levendigheid, waarmede hij in eene reeks van vlagschriften het ministerie Villèle bestreed, maakte hem voor de regering in den hoogsten graad lastig, en in 1825 sloot zij zijne voorlezingen. Zij wikkeld zich daardoor in den verbitterden strijd tegen de wetenschap, die gedurende de laatste jaren der restauratie zulk een frisch en nieuw letterkundig leven onder de fransche geesten wekte en meer dan al het andere er toe bijdroeg, om de kenr der natie van de Bourbons te vervreemden en de julijonwending mogelijk te maken. De gedwongene rust gaf aan Guizot aanleiding, om eene buitengewone werkzaamheid als schrijver te ontwikkelen. In dien tijd verschenen van hem: „De geschiedenis der representatieve regering," 3 dln.; voorts: „Verhandeling over de doodstraf" (1822); de „Proeve over de geschiedenis van Frankrijk" (1828); de „Verzameling der memoires over de engelsche omwentelingen" sedert 1823 in 26 dln., door vershillende geleerden vertaald en door den uitgever met aanmerkingen voorzien, alsmede de: „Verzameling der memoires van de fransche geschiedenis" in 31 dln.; in 1827 en 1828 de „Geschiedenis der engelsche revolutie van de troonsbeklimming van Karel I tot op die van Karel II," die hem oorspronkelijk als inleiding tot de bovengenoemde verzameling van memoires over de engelsche geschiedenis diende en met de in 1854 en 1856 uitgekomen vervolgen, „Geschiedenis van Oliver Cromwell en van de engelsche republiek," en „Geschiedenis van Richard Cromwell en der restauratie," het hoofd-

werk van Guizot geworden is, waarin hij zich te gelijk als geschiedkundig wijsgeer en als staatkundig leermeester voor den tegenwoordigen tijd vertoont. Daarbij gaf hij nog eene nieuwe uitgave van Rollins geschiedenis nit, schreef voor eene vertaling van Shakespeare eene voorrede over den grooten engelschen tooneeldichter, redigeerde de „Encyclopédie progressive,” en stichtte de „Revue progressive” (1828). Te gelijk was hij een der grondleggers en der werkzaamste leden van het genootschap *Aide toi, le ciel t'aidera*, dat toen geene revolutionaire bedoelingen op het oog had, maar alleen tot bescherming van de onafhankelijkheid der verkiezingen oprigtig was. Over het algemeen waren destijds de betrekkingen tusschen de verschillende fractiën der oppositie, de gematigde constitutionelen en de bijna tot het republicanisme voortgeschreden liberalen wel nog vrij beperkt, maar de groep, wier aanvoerder Royer Collard en wier bekwaamste lid onder de jongeren Guizot was, trad als doctrinairin bijzonder scherp afgezonderd op den voorgrond. Het waren louter mannen van geest, wetenschap en karakter, die echter als stijfzinnige aanhangers van een bepaald stelsel in de staatkunde minder gewigt hechten aan de veelsoortige beweegredenen, waardoor bijzondere personen en partijen in het leven werkelijk beheerscht worden, dan aan de staatkundige en zedelijke grondstellingen, welke hun doen en laten behoorden te besturen. Hun staatkundig voorbeeld zochten zij in Engeland, en wetmatige vooruitsgang, zonder gewelddadige sprongen of omwentelingen, was hunne leus.

Op den 1 aug. 1827 stierf Guizots eerste vrouw, en reeds een jaar later hndte hij hare nicht Eliza Dillon, een hnwelijk, dat de overledene zeive voorzien en aanbevelen had.

Het gematigde ministerie Martignac gaf aan Guizot zijnen leerstoel aan de Sorbonne en zijne plaats in den staatsraad terug (1828). In dit tijdvak genoot hij zijne grootste populariteit. Als hoogleraar vormde hij met Cousin en Villeman het beroemde driegesternte, dat zulk eenen helderen glans over de parijse universiteit verspreide, en aan zijne toenmalige werkzaamheid als professor hebben wij zijne gewigtige geschiedkundige werken: „Cursus der nieuwe geschiedenis” (1828—1830) in 6 dln., „Algemeene geschiedenis der beschaving in Europa” en de „Algemeene geschiedenis der beschaving in Frankrijk,” beiden in 1845 voor de vijfde maal herdrukt, te danken. De roem, dien hij zich door zijne buitengewone vlijt aan de academie verworven had, bragt hem in januarij 1830 als afgevaardigde voor de stad Liseux, die hij zonder tusschenpoozing tot op de februarij-omwenteling vertegenwoordigd heeft, in de kamer, en hij de beraadslagingen over het ontwerp van het adres, dat de bepaaldste afkeuring tegen het ministerie Polignac bevatte, verscheen Guizot voor de eerste maal op het parlementaire redenaarsgestoelte. Hij bestreed het amendement van Martignac, hetwelk den oorspronkelijken inhoud verzwakte, als te onbepaald met de woorden: „De waarheid heeft moeite genoeg, om tot in het cabinet des konings door te dringen; laat ons daarvoor zorgen, dat zij ditmaal niet al te kleurloos en te zwak verschijne,” en hij stemde voor het adres der 221, hetwelk de ontbinding der kamer en vervolgens de juliomwenteling ten gevolge had.

Gedurende de drie dagen, op den 27 juli, ontwierp Guizot het protest der gelepten, hetwelk, verre verwijderd van zich van de Bourbons los te scheuren, nog de gehechtheid der kamer „aan den koning en zijne verhevene dynastie” uitsprak. Op den volgende dag voegde hij zich bij zijnen ambtgenoot Lafitte, maakte een deel uit

der municipale commissie en werd door haar tot provisioneel minister voor het openbaar onderwijs benoemd. Koning Lodewijk Philips droeg hem eenige dagen later het ministerie van binnenlandsche zaken op, en als zoodanig hervormde hij met ongewonen ijver het geheele personeel van de regering. Hij nam ook deel aan de herziening der staatsregeling en drong er op aan, dat de ouderdom van 25 jaren bepaald zou worden om kiezer te kunnen zijn.

Als lid van het ministerie Lafitte geraakte Guizot weldra met de inzigten van den president in tegenspraak en nam zijn ontslag; daarentegen ondersteunde hij het ministerie Perier en trad na den dood van dien staatsman op den 11 oct. 1832 als minister van openbaar onderwijs in het ministerie Soult, waarin de hertog van Broghe, de andere doctrinair in het cabinet, de portefeuille van buitenlandsche zaken en Thiers die van binnenlandsche zaken op zich nam. Het ministerie, dat in het binnenland tegen republikeinische zamenzweringen en legitimistische opstanden te kampen had, en in het buitenland het belgisch-hollandsche vraagstuk moest oplossen, was, daar het door den drang der omstandigheden zich gedwongen zag in het land zelf eenige repressieve maatregelen te nemen, en het er niet aan denken kon, tegen het buitenland de propaganda-staatkunde in werking te brengen, waarvoor de oppositie zweeptte, in den hoogsten graad impopulair en moest zich laten welgevalen, zijne gematigde staatkunde met den spotnaam van het *juste milieu* bestempeld te zien, doch hield zich in weerwil daarvan 4 jaren staande. Guizot had zoo wel in den ministerraad als in de kamer grooten invloed op de algemeene zaken en verdedigde de impopulaire maatregelen, die door de omstandigheden vereischt werden, met even veel moreel als welsprekendheid. In zijn eigen departement verwierf hij zich eene groote verdienste door de bewerking en doordrijving der in 1833 uitgevaardigde wet over het volksouderwijs.

Na de afreding van het ministerie van den 11 oct. (23 febr. 1836) leidde Guizot eenigen tijd een ambtelooz leven; spoedig daarop nam hij echter in het ministerie Molé zijne vroegere portefeuilen weder op (6 oct.), doch geraakte in tweespalt met den president, met wien hij om de toogevende stem in den raad streed, en veroorzaakte daardoor de ontbinding van het cabinet, waardoor de doctrinairen vooreerst ter zijde geschoven werden. Gekrenkte eerzucht deed nu Guizot een verbond aangaan met de dynastische linkerzijde onder Odilon Barrot en met het linker centrum onder Thiers, met het zuiver personele doel om den val van het ministerie Molé te bewerken, want in hunne staatkundige beginselen en bedoelingen hadden de drie fractiën der coalitie, gelijk het nieuwe verbond zich noemde, zeer weinig met elkander gemeen. Nogtans gelukte het aan hunne hartstogtelijke inspanninge eene volledige zegepraal op hunne tegenstanders weg te dragen, maar de staatkundige ongerijmdheid der verbindingen en de onzedelijkheid der middelen, die de overwinning moesten verschaffen, bragten Guizot in zulk eene minachting bij de doctrinaire partij, dat zij zijn oude leermeester en vriend, Royer Collard, openlijk verklaarde, dat hij niets meer met hem gemeens wilde hebben, en het voornaamste orgaan der partij, het *Journal des Debats*, hem en zijnen vrienden toeriep: „Onze ondersteuning zullen wij u mischieven terug geven, maar onze achting nooit!”

Het voornaamste doel zijner eerzucht, om zelf in het ministerie te komen, bereikte Guizot evenwel niet, daar Lodewijk Philips eenen zeer bepaalden afkeer tegen de coalitie opgevat had en zich liever met ministerien be-

hielp, die uit bekwamheden van den tweeden rang zamengesteld waren; zelfs toen op den 1 maart 1840 onder het voorzitterschap van Guizots voormaligen bondgenoot Thiers een ministerie van een minder voorbijgaand karakter dan het vorige aan de regering kwam, zag zielf Guizot op den 9 febr. 1840 tot eene soort van ervolle ballingschap naar Londen als gezant verzoen. Zijn naam, zijne godsdienst, zijne werken over de engelsche geschiedenis en letterkunde en de puriteinsche waardigheid van zijn gedrag verschaften hem aanzien en populariteit in Engeland, maar diplomatischen roem behaalde hij niet. Het oostersche vraagstuk, waarin Frankrijk den onderkoning van Egypte ondersteunde, doch de andere mogendheden de onschendbaarheid van Turkije handhaafden, naderde destijds tot eene crisis, en Guizot, door zijn ministerie even zeer omtrent diens geheime intrigen, als door lord Palmerston omtrent de tegenkuiperijen der diplomatie van de vier mogendheden in volkomen onwetendheid gelaten, werd ten volle door de gebeurtenissen verrast. Nog op den 14 juli schreef hij naar Parijs: „Wij hebben nog tijd vóór ons,” en reeds op den 15 was het verdrag der 4 mogendheden onder teekend, dat Frankrijk isoleerde en het eindelijk dwong, den onderkoning van Egypte aan zijn lot over te laten.

Deze loop der zaken had, gelijk bekend is, na eenige maanden het ontslag van het ministerie Thiers ten gevolge, en Guizot nam onder het voorzitterschap van maarschalk Soult op den 29 oct. de portefeuille van buitenlandsche zaken era in der daad ook het voorzitterschap in het ministerie op zich. De hoog opbruiseide golven der tot den woedendsten krijgslust aangehitste volkstemming te doen bedaren, ten spijt van deze en van de met de bitterste hartstogtelijkheid strijdende oppositie der kamers den vrede in stand te houden en Frankrijk weder in het „Concert” der europeische mogendheden terug te voeren, was de eerste moeilijke taak, die Guizot had te vervullen, en die hij met onwrikbaren moed en zonder zich door het uitjouwen der tegenstanders over zijne staatkunde „van den vrede tot elken prijs” te laten verschrikken, doorgezet heeft. Jammer was het slechts, dat in dezen verbitterden, met eerlijke en oneerlijke wapenen gevoerden strijd zijn buitendien tot dogmatische stijfzinnigheid eigen karakter zoo vast in zijne eigene overtuiging handelde, dat hij andere behoeften der openbare meening, wanneer die niet in zijn stelsel pasten, geheel over het hoofd zag en in de binnenlandsche staatkunde een eenzijdig conservatismus toonde, dat zelfs noodzakelijke hervormingen versmaade. Het hartstogtelijke geschreeuw, dat de oppositie zelfs daar aanhief, waar menschelijkheid en regtvaardigheid toegevendheid jegens het buitenland van Frankrijk eisekten, gelijk in de zaak van het onderzoek op zee en het beruchte vraagstuk van Pritchard, leerde hem de openbare meening zoo zeer verachten, dat hij eindelijk geloofde, het raadsel der heerschappij opgelost te hebben, wanneer hij slechts de niet altijd met de eerlijke middelen bijeen gebragte meerderheid der Kamer, het *Pays legal*, voor zich had, zonder te bedenken, dat deze meerderheid, zonder de zedelijke ondersteuning der denkende klassen van de bevolking, geene duurzame kracht verleenen kan. Zijn staatkundig stelsel was diep doordacht en in grooten zin ontworpen; maar vooreerst veroorloofde hem zijne onbekendheid met het fransche karakter niet, de regte middelen te vinden, om diens toepassing aan het volk smakelijk te maken, en vervolgens verleidde hem heerschzucht en hartstogt maar al te dikwijls, om zulke middelen te haat te nemen, wier dubbelzinnigheid hij door de prijselijkheid van het nagejaagde doel geloofde te kunnen regtvaardigen.

Zeven jaren lang stond Guizot aan het hoofd van het ministerie, en wel sedert september 1847 ook officieel als hoofd daarvan zich meer en meer met de persoonlijke staatkunde van Lodewijk Philips verzezelvigende, en eindelijk in de impopulariteit, die hem rijkelijk ten deel werd, eenen waren roem zoekende. In bijzonderheden op te noemen, wat hij in die betrekking voorstelde en doorzette, zou zijn, de geschiedenis van Frankrijk in dit tijdvak te verhalen, en het moge daarom genoeg zijn te vermelden, dat hij reeds in 1842 eene zeer matige uitbreiding van het zeer beperkte kiesregt verhinderde, dat hij na den dood van den hertog van Orleans, gehoor gevende aan den persoonlijk wil des konings, eene wet van regentschap door-dreef, welke de weduwe des hertogs ter gunste van den minst genachte zijner broeders uitsloot; dat hij de „hartelijke overeenstemming,” het verbond met Engeland, sloot en in weerwil van kortstondige storingen wist te onderhouden, dat hij ten spijt van zijne voorliefde voor dit verbond, andermaal ten gevalle des konings, achter Engeland om, en onder dubbelzinnige uitvlugten, het huwelijk van den hertog van Montpensier met de spaansche infante doorzette en daardoor bijna eene vredebreuk met Engeland veroorzaakte, en dat hij, de protestant, uit liefde tot de solidariteit der belangen van de behoudende partijen, de zijde van den de jezuiten geneegen Sonderbond koos.

Reeds deed zich de opschudding, die de oorlog van den Sonderbond in Zwitserland en de verkiezing van den nieuwen paus in Italië had veroorzaakt, door geheel Europa gevoelen en in Frankrijk werd het geroep om hervormingen altijd sterker. Maar Guizot hoorde dien kreet niet, want nog altijd had hij de meerderheid in de kamers voor zich. Zelfs de verspreiding der reformbanketten door het geheele land kon hem niet doen wankelen, en bij de opening der kamers schroomde hij niet, in de troonrede de oppositie van verbindende en vijandelijke hartstogten te betigten en daardoor al den toorn der hervormingspartij zich op het hoofd te laden. Het groote reformbanket van het twaalfde arrondissement werd besloten en op den 22 februarij bepaald. Het ministerie weigerde daartoe het verlof en dreigde het gewapendhand te zullen verhinderen. De oppositie zeide alzoo het banket af, maar kon evenwel den storm der hartstogten, dien zij had opgeroepen, niet weder doen bedaren. De volksmenigte, aangeblazen en geleid door de geheime republikeinsche genootschappen, had zich reeds van de beweging meester gemaakt, de nationale garde, in den beginne wantrouwend verwijderd gehouden, verscheen slechts, om de zegepraal van het oproer mede aan te zien of die te ondersteunen en in den kreet „weg met Guizot!” mede in te stemmen. Op den avond van den 23 legde deze het ministerie neder. Maar het was te laat; de besluiteloosheid des konings en de radeelooisheid van zijn hofgezin deed het oproer in eene omwenteling overgaan, en het ministerie Guizot sleepte het fransche koningschap in zijnen val mede.

De gevallen minister begaf zich naar Engeland, terwijl de provisionele regering hem met zijne ambtgenooten in staat van beschuldiging stelde. Het hof van appel vond evenwel geene aanleiding om deze aanklagt door te zetten, en reeds in het begin van 1849 keerde Guizot naar Frankrijk terug en dong hij te vergeefs naar eene plaats van afgevaardigde voor het departement Calvados. In weerwil dezer mislukking nam hij toch eenigzins deel aan de staatkunde van den dag en sloot hij zich bij de fusiepartij aan, die er naar streefde om de beide takken van het huis van Bourbon met elkander te verzoenen. Ook

legde hij er zich op toe, om door gelegenheidschriften voor de constitutionele monarchie te werken; zoo zijn na 1849 van hem verschenen: „De democratie in Frankrijk,” „Waarom is de engelsche onwetentheid gelukt?” (1850) „Zal Cromwell koning worden?” (1852) „Onze misleidingen en verwachtingen” (1855) en „Belgie in het jaar 1857.”

Heeft Guizot als staatsman de zuiverheid zijner beginselen niet altijd van de bestemming der practijk vrij kunnen houden, des te schitterender vertoont hij zich als schrijver en redenaar. In zijne geschiedkundige werken maakt een verheven, maar eenigzins spartaansch begrip van de bestemming en de behoeften des menschelijken geslachts den grondtoon uit. Den invloed, dien persoonlijke gezindheden en hartstogten op de gebeurtenissen hebben, ziet hij meestal over het hoofd, en personen en voorvallen worden daarom bijna nooit met dramatische levendigheid voorgesteld. Wij zien bijna alleen belangen, leerstellingen, stelsels tegenover elkander staan en elkander bestrijden, en even zoo zeer als het verstand door de scherpsinnige aantooning van den innerlijken samenhang der gebeurtenissen en de openlegging harer verborgene oorzaken bevreemd wordt, even ledig blijft het gemoed, daar wij ons zelden onder menschen en meestal onder abstractionen bevinden. Maar het onwrikbaarste vertrouwen in de eendielige zegenaar der wet en der vrijheid, de ernstige waardigheid der gedachten, eene door vrijzinnige wijsbegeerte verzachte paritensche gestrengheid van zeden dwingen achting af, al winnen zij dan ook het hart niet. Wat de strekking betreft, zoo stralen hier de inzigten en gevoelsden door, die oorspronkelijk zijne staatkunde leidden. De wezentlijke bestanddeelen van den nieuweren staat zijn bij hem de waardigheid en magt van het koningschap en de verstandelijke ontwikkeling van den beschaafden middelstand; de geringere standen beschouwt hij met wantrouwen, ja met uauwelijke verborgen tegenzin, en voor de huishoudelijke voorwaarden van het leven der volken en voor de geschiedkundige ontwikkeling heeft hij weinig gevoel. Zijn stijl onthoudt zich met opzet van alle opsierd bijwerk en redekunstigen tooi, bezit eene klassieke zuiverheid en mist slechts, menigmaal uit neiging om te generaliseren, scherpte en bepaaldheid.

Denzelfden toon van gezag en waardigheid, waarmede Guizot in zijne boeken spreekt, bezat hij ook op het spreekgestoelte; edels en eenvoudige gebaren versterkten den indruk zijner degelijkheid en meestal onopgesierde redevoeringen, en de onverstoorebare kalinite van zijn uiterlijke schein steeds door een gevoel van onfeilbaarheid ingegeven en van eene bedwongene, maar toch gebiedende hartstogt doorgelooft te zijn. Het grootst was hij steeds, wanneer hij met het volle bewustzijn van zijn eigen ik den storm eener tierende menigte tegenvalt, gelijk in het oogeblik, toen hij de oppositie, die hem uren lang niet aan het woord liet komen, toelonderde: „Gij kunt mijne stem schokken, maar niet mijnen moed!” of op eenen anderen tijd, toen hij den genen, die hem de reis naar Sint werfven, toeriep: „Uwe beledigingcn zullen nooit de hoogte mijner verachting bereiken.”

Guizot is sedert 1833 lid der academie der zedelijke en staatkundige wetenschappen, sedert 1833 lid der academie van inschriften en sedert 1836 lid der fransehe academie. In 1840 kreeg hij het grootkruis van het legioen van eer, en buitendien wordt zijne borst door de hooge orden van bijna alle europaeische staten versierd.

Behalve de reeds aangehaalde werken heeft Guizot nog geschreven: „Washington,” als inleiding tot het werk: „Leven, briefwisseling en schriften van Washington” (6

dn. 1840—1842), „Philosophische studien” (1851), eene verzameling van vroegere op zich zelven verschenen opstellen, „De liefde in den eedt” (1855), „Eene episode uit het leven van Lady Russell;” Willem de veroveraar;” „Eduard III en de burgers van Calais,” en onlangs: „De Gedenkwaardigheden der geschiedenis van mijnen tijd, waarvan tot heelen eerst twee deelen verschenen zijn. Ook de beide vrouwen van Guizot zijn als schrijfsters opgetreden, en vooral zijne eerste vrouw heeft zeer gezochtte werkjes voor de jeugd in het licht gegeven.

Peter Frederik Hendrik Fromberg

werd geboren te Amsterdam, den 19 februari 1811. Aanvankelijk opgeleid voor apotheker, en als zoodanig reeds op jeugdigen leeftijd de noodige examina afgelegd hebbende, was hij gedurende eenige jaren in die betrekking in zijne geboortestad gevestigd geweest, toen na de benoeming van Dr. G. J. Mulder als hoogleeraar aan de utrechtsehe academie, in het jaar 1840, de natuur- en scheikundige wetenschappen aldaar op veel ruimere schaal beoefend begonnen te worden en ook bij Fromberg de lust ontwaakte om zich, onder de leiding van den beroemden hoogleeraar, meer bepaald op de scheikunde te gaan toediepen. Tot dit einde liet hij, onschoon reeds gehuwd, in het jaar 1841 zijne betrekking als apotheker te Amsterdam varen, en zich aan Utrecht's hoogeschool als student in de wis- en natuurkundige wetenschappen inschrijven. Vooral in dien tijd begon zich een meer wetenschappelijke geest te ontwikkelen in de uitoefening van den vaderlandschen landbouw, en Fromberg maakte van de landbouwkundige scheikunde weldra zijn hoofdvak. Na een driearig verblijf te Utrecht legde hij zijn examen af als kandidaat in de wis- en natuurkunde, en vertrok toen naar Edinburg als assistent van den hoogleeraar James F. W. Johnston (van wien's *Grondbeginselen der landbouwkundige scheikunde en geologie* hij in 1844 eene nederduitsehe vertaling leverde). Onder de leiding van den als landbouw-scheikundige zoo vermaarden Johnston oefende hij zich gedurende drie jaren op uitgebreide schaal in al, wat den landbouw betrof en reeds ruime practische toepassing had gevonden in Schotland en in Engeland. Aldaar werd zijne verhandeling *Over den aard en de oorzaken der aard-appelziekte* bekroond. Vervolgens keerde hij weder naar Utrecht terug en werd aldaar den 30 juni 1847 tot doctor in de wis- en natuurkunde bevorderd, na verdediging van zijn physiologisch-scheikundig proefschrift: *Over de bestanddeelen der planten in verband met het plantaardige leven* (de eerste dissertatie, welke in de nederduitsehe taal geschreven en verdedigd is). Zijn terugkeer naar het vaderland stond in verband met eene zending in die belang van den landbouw in onze oostindische bezittingen, welke de toenmalige, onlangs (den 27 juli 1859) overleden minister van colonien, de heer J. C. Baul, aan hem wenschte op te dragen. Fromberg werd dan ook benoemd als landbouw-scheikundige der indische regering, en kwam in het begin van het jaar 1848 te Batavia aan, om in deze gewigtige betrekking in nederlandsch Indie den landbouw voordeel te doen trekken van de toepassing der scheikundige wetenschap. Als zoodanig heeft hij den lande vele uitstekende diensten bewezen, en zulks in weerwil, dat hem het terrein onbekend en dit borendien nog geheel onbewerkt was. Hij moest zijne werkzaamheden beginnen met het verkennen van het terrein en deed te dien einde, vooral in de jaren 1849, 1850 en 1851, vele reizen door Java. Ver-

volgens leefde hij meestal te Buitenzorg, alwaar hij, door eene reeks van onderzoekingen in het inmiddels opgerigte landbouw-scheikundige laboratorium, steeds nuttig was in den hem aangewezen werkring. Onder zijne door den druk bekend gemakte werken verdienen zijne verhandelings- en zeer uitgebreide verslagen eene eerste plaats; in de laatste heeft hij de vruchten zijner uitgebreide studie nedergelegd, en dezen zullen in de toekomst nog eene uitgebreide toepassing kunnen hebben. Een werk, waarmede hij zich in den laatste tijd van zijn leven bezig hield, over de *Suikerbereiding en -teelt*, is onvoltooid gebleven.

Hij overleed 2 september 1858. J.

Giuseppe Verdi.

Deze vruchtbare opera-componist is geboren den 9 October 1814 in het dorp Roncole, in het hertogdijck Parma. Zijne ouders hielden aldaar eene herberg, maar geene middelen bezittende, zou hun zoon waarschijnlijk zonder verdere opleiding gebleven zijn, bijaldien de organist van het dorp, zekere Ferdinando Hovesi, den muzikalen aanleg van den knaap niet opgemerkt en hem aanvankelijk in het orgel-spel onderwezen had. Een rijk man, Antonio Barezzi, hoorde van den buitengewonen aanleg van den knaap en verschafte hem de middelen tot verdere studie te Milaan, alwaar Verdi vervolgens, van 1833 tot 1836, door Lavigna, directeur van den schouwburg La Scala, werd onderwezen, onder wiens leiding hij zich met den grootsten ijver op de toonkunst toelegde. Naar zijne geboorteplaats terug gekeerd, huwde hij in 1836 met Margaretha, de dochter van zijnen weldoener Barezzi, en leefde met haar zeer gelukkig gedurende eenige jaren, terwijl hij zich bij voortdurende op de compositie bleef toewegen. In 1839 trad hij op met zijne opera: *Oberto di San Bonifacio*, welke te Milaan opgevoerd en met veel bijval ontvangen werd. Met een tweede werk: *Un giorno di Regno*, was hij minder gelukkig, want dit viel, hetwelk zijne droefheid over den kort te voren plaats gehad hebbenden dood zijner schoone echtgenoot nog vermeerderde. Daarop componeerde hij *Nabuchodonosor*, welke opera het eerst in 1842 te Milaan werd opgevoerd; vervolgens in 1843 de *Lombardi a la prima Crociata* (bij de Fransen: *Jerusalem*), die, van 1844 tot 1845, door *Hernani*, *Gli due Piosari* en *Jeanne d'Arc* werd gevolgd. De laatste was, vóór dat hij den *Trovatore* had geschreven, zijne meest gezochte opera, en werd te Parijs, Londen, Weenen, Napels, Milaan en elders ten toneele gebracht. Zijne *Azire* vond even min bijval als de *Attila* (in 1845 en 1846 te Napels gespeeld); de *Macbeth* daarenteën werd bij de opvoering te Florence in 1847 met geestdrift ontvangen. In 1847 schreef hij tevens voor Londen de *Masnadieri*; zijn *Corsaro* viel in 1848 te Triëst. Hierop volgden: *Battaglia di Legnano*, te Rome opgevoerd; *Luisa Miller*, met weinig bijval in 1849 te Napels gegeven; alsmede *Stifelio*, eene opera, welke te Triëst en Venetie opgevoerd, maar hier en daar afgewezen werd om den inhoud van den tekst. Als zijn hoofdwerk beschouwt Verdi zelf de *Rigoletto* (1851). Gedurende het carnavel te Rome volgden in 1853: *Trovatore*, *Traviata*, en in 1855 bij de parisische wereld-tentoonstelling: *Les Vêpres Siciliennes*, welke laatste opera te Parijs meer dan 60 achterenvolgende malen met den grootsten bijval werd gegeven. Voor Venetie componeerde hij in 1857: *Simon Boccanegra*. Den meesten roem oogstte hij te Parijs in, alwaar hij tot het begin van 1857 vertoefde. Bij de Fransen hebben vooral *les Vêpres Siciliennes*, *Trovatore*, *Tra-*

viata en *Rigoletto* grooten bijval gevonden. Onder de 87 opera's, welke de italiaansche opera te Parijs in 1856 tot 1857 ten toneele bragt, werd de *Trovatore* 23 maal, de *Traviata* 15 maal en *Rigoletto* 13 maal gegeven. Door de critiek zoo wel als door het publiek wordt de *Trovatore*, waarvan de tekst uit Victor Hugo's *Le roi s'amuse* getrokken is, als zijn beste werk beschouwd. Ook in Italie zijn Verdi's opera's gezocht, verre weg minder in Engeland en Duitschland. Verdi's muziek heeft op den eersten indruk, vooral voor den leek, iets innemends, verbludends, ja schitterends, maar weldra voelt de kenner, dat het zijnen werken gewoonlijk aan ernst, diepte en oorspronkelijkheid ontbreekt. Slechts somwijlen neemt hij eene hogere vlugt; in de *Rigoletto* is vooral het kwartet in het vierde bedrijf uitstekend bewerkt. Verdi's opera's zouden waarschijnlijk zoo veel bijval niet hebben gevonden, wanneer hij er niet mede was opgetreden in eene tijd, dat er gebrek is aan scheppende talenten. Zijn laatste werk: *Un Ballo in Maschera*, werd in februarij 1859 te Rome opgevoerd en met geestdrift ontvangen. J.

Hermann Goldschmidt.

Deze schilder, die zich zelven tot sterrenkundige gevormd heeft, is geboren den 17 mei 1802 te Frankfort aan den Main. In zijne eerste levensjaren was hij steeds ziekelijk, maar bezat lust om kennis op te zamelen. Aanvankelijk voor den handelstand opgeleid wordende, beoefende hij tevens in zijne vrije uren de nieuwere talen en schilderkunst, voor welke laatste zich van lieverlede een niet alledaagsch talent bij hem ontwikkelde. Hij nam danom het besluit om zich geheel aan die kunst te wijden en begaf zich met dat doel naar München, alwaar hij het onderwijs van Cornelius en Schnorr genoot, en vervolgens naar Parijs, om zich aldaar in die kunst te volmaken. Zijne schilderijen, van welke velen grooten bijval vonden, dragen meest allen eene ernstigen stempel. Daarover verdienen vooral vermelding: de *Sibylle van Cimae* (1846), eene offerande aan *Venus* (1846), een gezigt op Rome (1849), de dood van *Romeo* en *Julia*, eene *Cleopatra*, alsmede eenige landschappen uit de Alpen.

Meer nog dan als schilder is Goldschmidt bekend door zijne vele ontdekkingen in de sterrenwereld; hij is uitgezeggelijc een der ijverigste waarnemers van den tegenwoordigen tijd. De auleiding, dat hij zich op de sterrenkunde begon toe te leggen, was eene voorlezing van Le Verrier, door welke hij plotseling met zulk eene vurige geestdrift voor de astronomie beziel werd, dat hij onstonds trachtte, zich de noodige kennis van den hemel en hulpmiddelen voor zijne waarnemingen te verschaffen. Hoevel slechts een niet bijzonder grooten kijker bezittende, ontdekte hij reeds den 15 november *Lutetia*, eene der kleine planeten of asteroiden, welke zich tusschen Mars en Jupiter bevinden. Weldra daarna werden door hem ontdekt: 26 november 1854 *Ponona*; 5 October 1855 *Atalanta*; 31 maart 1856 *Harmonia*, en 28 mei van hetzelfde jaar *Daphne*; 29 mei 1857 *Nysa*, en 27 juni van hetzelfde jaar *Eugenia*, terwijl de ijverige waarnemer den 19 september, mede van hetzelfde jaar, op denzelfden avond twee nieuwe planetoiden ontdekte, welke van Gould de namen *Doris* en *Pales* ontvingen. Behalve deze negen kleine planeten ontdekte Goldschmidt den 4 februarij 1858 nog *Europa*, alsmede den 10 september van hetzelfde jaar eene elfde asteroïde, waaraan de naam Moigno ter eere van Alexander von Humboldt den abt van *Alexandra* heeft

gegeven. Bovendien heeft men aan dezen onvermoeiden waarnemer nog de plaatsbepaling te danken van meer dan 10,000 sterren, die op de berlijnsche sterrekaarten ontbreken. De gelukkige uitkomsten, welke Goldschmidt door zijne ijverige en nauwkeurige waarnemingen vreekreeg, werden door de parijsche academie van wetenschappen met den grooten astronomischen prijs vereerd.

Louis Joseph de Potter.

Den 25 juli had te Brussel de begrafenis plaats van eenen man, die in de geschiedenis der belgische omwenteling eene belangrijke rol vervulde, en, te midden van den strijd der hartstogten, bij de Hollanders even diep veruisd, als bij vele Belgen hemelhoog verheven werd, maar wiens oprechtheid en onbaatzuchtigheid, hoe men overigens zijne handelingen moge beoordeelen, niet betwijfeld schijnen te mogen worden.

De heer Louis Joseph de Potter, ten jare 1786 te Brugge uit eene aanzienlijke familie geboren, stierf aldaar den 22 juli jl. en bereikte dus den ouderdom van 73 jaren, terwijl hij gereed stond naar de baden van Ostende te reizen. In zijne jeugd gaf hij zich aan de wijsgeerige studien over, die hem eene zeer vrije denkwijze inboezemden, welke hem levenslang bijbleef. In 1816 en volgende jaren gaf hij historische beschouwingen over de voornaamste kerkvergaderingen en andere geschriften in het licht, maar in 1829 ving hij den pennestryd tegen de nederlandsche regering aan, inzonderheid door zijne medewerking aan den Courier des Pays-Bas, in welken onder anderen zijn beruchte brief van 5 november werd opgenomen, voor welks inhoud hij den 20 december voor het hof van assises van Brabant te regt stond, en, in weerwil der pleidooijen van de heeren van Meenen en Sylvain van de Weijer, tot gevangenisstraf van achttien maanden, f 1000 boeten en de kosten veroordeeld werd. In zijne gevangenis, werwaarts hij door de menigte in triumf werd terug begeleid, schreef hij onder anderen zijnen bekenden brief aan den koning, wien hij het verlies van België voorspelde. Kort daarna voerde eene nieuw artikel in genoemd dagblad, dat tot openbaren wederstand aanspoorde, hem op nieuw voor het hof van assises, hetwelk hem ditmaal tot acht jaren ballingschap veroordeelde, eene ballingschap, die hij te Parijs ondergaan wilde, maar kort na de omwenteling van 1830 verliet. Zijne terugreis was, van Enghien tot Brussel, eene ware zegetocht.

Als oudste lid in jaren der provisionele regering teekende hij het eerst het decreet van 3 oktober 1830, waarbij België onafhankelijk verklaard en de zamenroeping van het nationale congres bevolen werd. Tot dien 12 november bleef hij aan het bewind, maar nam toen, met anderen zijner medeleden, zijn ontslag als lid der provisionele regering en keerde tot het ambtelooze leven terug, dat hij secler dien tijd nooit meer wilde verlaten.

Bij zijne ter aarde bestelling waren, volgens de begeerte des overledenen, zeegeestelijken in functie en liep alles zeer eenvoudig en zonder aanspraken bij het graf af, maar zag men nogtans, behalve de leden van het genootschap der zoogenamde solidairen, waarvan hij lid was, een aantal vroegere of latere ambtenaren, officieren, deelgenooten aan de gevechten van september 1830, letterkundigen, kunstenaars, enz. De slippen van het lijkkleed werden door den heer Navez, directeur der academie van schoone kunsten, en door leden van het voornoemd genootschap gedragen. De lijkrede, het uitspreken waarvan

door den overledene verboden was, zal toch denkelijk in druk worden uitgegeven.

M. H. Stoenberghe,

den 13 april 1787 te Charleroy geboren, behoorde tot die krijgslieden, die, van gewoon soldaat tot de hoogsten rang opklimmen, waartoe dan ook de groote gebeurtenissen in het begin dezer eeuw bijzonder de gelegenheid openden.

Maximiliaan Henri Steenberghe was in 1804 in fransche dienst getreden als kanonnier bij het 2de regiment artillerie der marine; in 1806 werd hij bevorderd tot korporaal en fourier; in 1809 tot sergeant. Gedurende de jaren 1808, 1809 en 1810 maakte hij den veldtocht mede in Spanje, en was hij tegenwoordig bij de blokkade van Barcelona en bij het innemen van Mataro, alwaar hij eene ernstige wonde bekam door eene kogel in de borst. In 1811 werd hij sergeant-majoor en voorts in 1812 bevorderd tot 2de luitenant; in het begin des volgende jaren tot 1ste luitenant en nagenoeg 3 maanden later tot kapitein-adjoint bij den generalen staf van het 6de legercorps der groote armee, in welke betrekking hij de veldtochten van 1813 en 1814 in Duitschland en Frankrijk medemaakte en tegenwoordig was in 1813 bij den veldslag van Lützen, waar een paard onder hem werd doodgeschoten, bij de bataille van Bautzen, bij de gevechten te Reichenbach, Jauer, bij den veldslag van Dresden, na welken veldslag hij benoemd werd tot ridder van het Legioen van Eer; verder bij de gevechten te Königstein, Altenburg, Zinnwald en Meissen, bij de bataille te Waechau en bij den volkeren-slag van Leipzig, waar hij door het springen van eene granaat aan den regterschouder gekwetst werd en zijn paard onder hem werd doodgeschoten. Het volgende jaar bragt hij mede door in eenen onafgebroken felle strijd; zoo woonde hij de gevechten van St. Disier, Vassy, Brienne, Rosnay, Champaubert, Vauchamps, Montmirail, Sezanne, Viudé, Meaux bij, den aanval van Soissons, het gevecht van Laon, het innemen van Rheims, de veldslagen van Oulehy le Chatena, la Fère Champenoise, la Ferté Gauche en eindelijk den veldslag van Parijs, waar hij weder gekwetst werd door eenen lansteek in de buik. In oktober 1814 is hij als chef de bataillon met eervol ontslag uit de fransche dienst getreden en kort daarop in november als kapitein 1ste klasse bij het 4de bataillon artillerie in nederlandsche dienst overgegaan. Als zoodanig maakte hij in 1815 den veldtocht mede in Frankrijk, en bevond hij zich bij het beleg van Valenciennes. In 1823 werd benoemd tot majoor bij het 1ste bataillon veldartillerie, en in 1830 in dien rang belast met het commando van het bataillon; kort daarop zag hij zich benoemd tot commandant der kon. militaire academie, waartoe zijne veeljarige ondervinding hem bijzonder geschikt maakte. Bij gelegenheid van den opstand in België was hij in 1830 2de commandant der artillerie in de vesting Breda, van 1831 tot 1834 bij het mobiele leger als commandant eener divisie batterij; in 1831 werd hij benoemd tot luitenant-colonel en ridder der Militaire Willemsorde 4de klasse; in 1839 tot colonel bij den staf der artillerie; in juli van hetzelfde jaar tot commandant van het 1ste bataillon veldartillerie. In het volgende jaar werd hij begiftigd met de ridderorde van den Nederlandschen Leeuw; in 1841 benoemd tot commandant van het 1ste regiment artillerie, en in 1843 tot general-majoor, directeur der 1ste artillerie-directie, in welke laatste betrekking hij achtereenvolgens commandeur werd en ridder met de Ster van de Eiken-

kroon. In 1852 werd hij aangesteld tot luitenant-generaal inspecteur der artillerie, lid van het comité van défense en in 1855 gepensioneerd onder dankbetuiging voor de langdurige en trouwe diensten, door hem aan den lande bewezen, en tevens bevorderd tot ridder Grootkruis der Eikenkroon, hebbende hij alstoen den ouderdom bereikt van 67 jaren en tellende 49 dienstjaren. De eenvoudige opgave van 's mans krijgsmans-loopbaan getuigt van het welverdiende der rust, die hij nog een viertal jaren mogt genieten; toewijding aan zijne pligten, en gehechtheid aan het vaderland stonden bij hem immer op den voorgrond.

Coenraad Jacob Temminck.

Deze beroemde nederlandse natuuronderzoeker werd geboren den 31 maart 1778 te Amsterdam, alwaar zijn vader de betrekking van thesaurier der toenmalige oost-indische compagnie bekleedde. Op 17jarigen leeftijd werd hij, door den invloed zijner bloedverwanten, benoemd tot vendumeester der genoemde compagnie, in welke betrekking hij reeds overvloedig tijd had om zich met natuurhistorische, vooral zoologische studien bezig te houden, terwijl hij later, na de opheffing der oost-indische compagnie, zich bepaald aan de zoölogie wijdde. In het jaar 1807 trad hij het eerst op als schrijver met zijn *Catalogue systématique du cabinet d'ornithologie et de la collection de quadrumanes de C. J. Temminck*, welke tevens den buitengewonen rijkdom zijner verzameling bekend maakte. Weldra daarna leverde hij den tekst voor het eerste deel van de *Histoire naturelle des Pigeons*, waarvan de afbeeldingen vervaardigd zijn door mevrouw Knip, geboren Pauline de Courelles; het tweede deel van dit werk werd door de genoemde dame begonnen, onder medewerking van Provost, maar niet voltooid. Den zakelijken inhoud van dit prachtwerk heeft Temminck later (1813 tot 1815) geleverd in de *Histoire naturelle générale des Pigeons et des Gallinacées*, waarop hij in 1817 zijne, uitsluitend polemische, *Observations sur la classification méthodique des oiseaux* liet volgen. Inmiddels had koning Lodewijk hem benoemd tot kamerheer en begiftigd met de door hem ingestelde orde van de Unie. Na den val van het keizerrijk werd Temminck, die de wapens had opgevat, een der aanvoerders van het uit Amsterdam getrokken vrijcorps te paard. Dit stoorde hem wel enigzins in zijne studien, maar verhinderde toch de uitgave niet van zijn *Manuel d'ornithologie* in 1815. Later heeft van deze handleiding eene tweede uitgave het licht gezien te Parijs (1820 tot 1840). Dit werk is een der belangrijkste over dezen tak der zoölogie; de daarij gevolgde rangschikking werd zeer geprezen en is tot heden de heerschende gebleven.

In het jaar 1820 verkocht Temminck zijne verzamelingen aan het rijk, en werd tevens, na den dood van Brugmans, benoemd tot directeur van 's rijks museum voor natuurlijke historie te Leiden. In deze betrekking heeft hij zeer veel bijgedragen tot uitbreiding en volmaking der zoölogische wetenschappen, terwijl onder zijn opzigt het leidsche museum, dit sierdard van ons vaderland, zeer in bloei is toegeomen. Tot aan zijnen dood, den 30 januarij 1858, vervulde hij die betrekking met de meeste nauwgezetheid en ijver.

Behalve door de vermelde werken heeft Temminck zich nog onderscheiden door het *Nouveau recueil de planches coloriées d'oiseaux* (1830 tot 1839), waarmede hij de *Planches enluminées* van Buffon voltooide; dit reuzenwerk bevat 600

uitmuntend uitgevoerde platen, met de afbeeldingen van 661 nieuwe soorten. Voorts door zijn *Monographie de mammologie ou description de quelques genres de mammifères*, door de *Esquisses zoologiques sur la cote de Guinée*, welke de zoogdieren van dit nog weinig bekende land behandelen, alsmede door zijn *Comp d'oeil général sur les possessions néerlandaises dans l'Inde archipelagique*. Onder zijn toezigt werd ook het prachtwerk: *De beoeking, de dierra- en plantenwereld van nederlandsch Indië* uitgegeven. Bovendien arbeide hij ook aan von Siebold's *Fauna Japonica*.

Temminck genoot vele onderscheidingen. Hij was ridder der orde van den nederlandse leeuw, van het legioen van eer en van de portugese orde der ontvangenis. Den 6 Augustus 1819 werd hij door de Groningsche hogeschool *honoris causa* benoemd tot doctor in de natuurwetenschappen. Vele binnen- en buitenlandseche genootschappen keuden hem bovendien het lidmaatschap toe. .

Georg Gottfried Gervinus.

De geschiedschrijver der deutsche volkeletterkunde, G. G. Gervinus, is op den 20 mei 1805 te Darmstadt geboren en kreeg zijne eerste opleiding aan het gymnasium aldaar, tot dat hij uit eigen verkiezing de school verliet, om boekhandelaar te worden. De poging, om als leerling te Bonn geplaatst te worden, mislukte echter, en daar op dit oogenblik geen andere boekwinkel voorhanden was, keerde hij naar Darmstadt terug en begaf zich daar op een klein handelskantoor, waaraan hij 5 jaren bleef. Zoo het toeval hem in eene groote zaak gevoerd had, ware hij, volgens zijne eigene meening, zeer waarschijnlijk koopman geworden; maar de kleinere zaak had, zoo dra hij haar eenmaal had leeren kennen, geene bekoorlijkheid meer voor hem, waarom hij, ten einde zijnen geest beter voedsel te verschaffen, deelgenoot werd van de studien, waarop zijne schoolvrienden, die zich aan den geleerden stand wijdde, zich toelieden. Zijne ledige uren besteedde hij aan de uitgebreidste lectuur op het gebied der nieuwere deutsche letterkunde, en het overzigt van het geheele gebied der deutsche dichtkunst werd eigentlijk toen reeds voor haren lateren geschiedschrijver geopend. Eindelijk kon hij den inwendigen aandrang, om van den koopmansstand af te zien en de wetenschappelijke loopbaan te betreden, niet langer weerstand bieden, en toen de beslissende stap gedaan was, beoefde hij zich nog slechts een half jaar voor te bereiden, om zich den toegang tot de academie te openen. Hier begon hij in de philologie te studeren, doch de methode en wijze van behandeling dezer „aantrekkelijkste aller wetenschappen" scharkten hem erenwel daarvan terug, en toen hij een jaar later van Gießen naar Heidelberg vertrok en juist de oude Voss stierf, aan wien hij aanbevolen was, geloofde hij, door de voorziedingen van Schlosser aangetrokken, in de studie der geschiedenis het doel zijns levens gevonden te hebben. Er vielen hem, zoo als hij zelf eenmaal gezegd heeft, als schillen van de oogen, en hij zag zich in de toen verkregen overtuiging sedert dien tijd altijd op nieuw versterkt. Gervinus is een leerling van Schlosser; hij deelt diens voortreffelijke gaven, diens kernachtige kracht en vrijzinnige rondborstigheid, ook zijne bewaamheid om de wijdloopigste en meest opgehoopte bonwstoffen met sterke hand te beheerschen en te regelen. Dit maakt hem in de letterkundige geschiedenis, wat Schlosser in de staatkundige is. Ranke's vrijheid, om uit de bonwstoffen de gestalten te ontwikkelen en plastisch te geven, ontbreekt aan be-

den. Dat Gervinus zich laat aan de wetenschappen wijde, kon hem slechts tot voordeel gelden; ook tot de studie der oudheid behoort het gerijpte verstand: knapen verstaan Plutarchus en Tacitus niet. — Door geldelijke omstandigheden gedwongen, nam Gervinus evenwel, nadat hij Heidelberg verlaten had, in 1828 eerst eene onderwijzers-betrekking aan eene bijzondere inrigting te Frankfort a. M. aan, en bezorgde hier met Morstadt eene nieuwe uitgave van Thucydides, waarbij de critische herstelling van den tekst, maar geenszins het geschiedkundig of staatkundig gewigt van den oulen griek de hoofzaak was; reeds twee jaren later keerde hij naar Heidelberg terug en vestigde zich aan de hoogeschool aldaar als docent der geschiedenis met eene dissertatie, die onder den titel van „Geschiedenis der Angelsaksen in algemeen overzigt“ (1830) ook in den boekhandel verschenen is. Voorlezingen hield hij trouwens toen nog niet; zelfs trokken hem reeds in het volgende jaar deels het plan, of Spittlers geschiedenis der europische staten door een werk te vervangen, dat aan den tijd en den stand der wetenschap beantwoordde, deels het doel om zich zelven verder te ontwikkelen, naar Italië, verwaarts hij nog tweemaal door liefde tot de kunst en oudheid gedreven werd. Nog gedurende dit verblijf in het zuiden ontstonden de „Historische schriften“ (1 dl. 1833) met hunne twee verhandelingen: „Geschiedenis der florentijnsche geschiedschrijving tot op de 16de eeuw met eene karakteristiek van Machiavel“ en „Proeve eener binnenlandsche geschiedenis van Arragonie tot op het uitsterven van het barcelonische koningshuis“, eveneens met eene voorrede, die onder anderen enige woorden bevat, welke de geheele latere werkzaamheid van Gervinus aanduiden. Hij zegt namelijk daarin: „wie er eenig begrip van heeft, hoe de tijdsomstandigheden op eene opene ziel, die deel neemt in het lot der menschheid, bepalend werken, zal zich ligtelijk kunnen verklaren, waarom hij bij de bloote historische navorsching zijner eerste proeve niet is blijven staan, maar van daar eenen stap verder gedaan heeft.“ Deze „stap verder“ bepaalde zich daartoe, dat in zijne schriften, even als in die van Dahlmann, met wien hij over het algemeen veel overeenkomst heeft, nevens de geleerde onderwerpen de staatkundige strekking van nu af aan altijd meer op den voorgrond trad, en dat Gervinus bij zijne historische studien in het bijzonder zijn oog gevestigd hield op de staatkundige geschiedenis en op de ontwikkeling des openbaren levens, waarin juist toen door de julij-omwenteling een nieuwe schok gekomen was. — Uit Italië in het vaderland terug gekeerd en aldaar tot buitengewoon hoogleeraar aan de hoogeschool te Heidelberg benoemd, gevoelde hij den sterksten aandrang om zich meer door letterkundige geschriften te doen kennen; daarbij wiefelde hij tusschen de oude letterkundig-aesthetische neiging en de krachtige staatkundige opwekkingen der jaren 1830—32, en liet, daar hij, even als de tijd, zelf heen en weder wankelde, het aan het toeval over, waartoe hij zich bepalen zoude, dat wil zeggen, hij gaf zijnen uitgever de kens tusschen eene staatkunde op geschiedkundigen grondslag (een thema, dat hij in 1846 te Heidelberg wederom tot onderwerp zijner voorlezingen verkoos), tusschen eene geschiedenis der europische staten, en tusschen eene geschiedenis der deutsche dichtkunst. De uitgever koos zonder de minste narzing de laatste, en zoo ontstond in vier jaren (1835—38) zijne „Geschiedenis van de dichterlijke volksletterkunde der Duitschers“ (3 dln.), welke gevolgd werd door de „Latere geschiedenis van de dichterlijke volksletterkunde der Duitschers“

(2 dln. 1840—42), terwijl het geheele werk onlangs omgewerkt onder den titel „Geschiedenis der deutsche dichtkunst“ (4de drnk, 5 dln.) in het licht gekomen is. Een uittreksel daaruit leverde hij reeds vroeger in het „Handboek der Geschiedenis der dichterlijke volksletterkunde“, en eene trouwens op vrij eenzijdige beginselen rustende inleiding voor de bijzondere deelen van het geheele werk vornt buitendien de brochure: „Over de briefwisseling van Goethe“ (1836).

Van eene zekere eenzijdigheid en, wanneer men wil, bekrompenheid van opvatting is trouwens ook het geheele werk niet vrij te pleiten, en wel niet alléén in zoo verre als het op eene in elk geval gewelddadige, somtijds zelfs willkeurige wijze eene scheiding maakt tusschen de dichterlijke letterkunde en de prozaische, of in zoo verre als het na den dood van Goethe liever van eene deutsche dichtkunst in het geheel niets meer weten wil. Hoe dit ook zij, waar is het, wat van het werk gezegd is, dat het namelijk de eerste deutsche letterkundige geschiedenis „in grooten stijl“ is, daar hier werkelijk de geheele buitengewoon rijke, en door Gervinus met verhabende belesenheid en onuitputtelijke kennis bijeen gebrachte stof voor de eerste maal omvattend op wetenschappelijke wijze gescheiden en bijeen gevoegd werd. De geschiedkundige bouwstof is voortreffelijk geregeld.

Maar nog gedurende de bewerking van dit nationale werk, dat hem buitendien (1835) tijd liet tot het stichten van een nieuw tijdschrift, de „Deutsche Jahrbücher“, werd Gervinus, op aanbeveling van Dahlmann, als gewoon hoogleeraar naar Göttingen beroepen, en voor zijne ambtgenooten aldaar is het propaedeutische geschrift „Grundzüge der Historik“ (1837) geschreven. Het was hem nogtans slechts één jaar vergund in die betrekking te blijven, daar hij, gelijk bekend is, insgelijks tot die 7 göttingische hoogleeraren behoorde, die door hun protest tegen de willkeurige opheffing der hannoverache constitutie hun ambt verloren, en wel onder die bijzondere drie, welke binnen drie dagen het land moesten verlaten; door Gervinus toch was het protest der 7 professoren aan het publiek bekend geworden. Hij ging nu weder naar Darmstadt, vervolgens naar Heidelberg, in 1838 voor de tweede maal naar Italië, van welke reis hij de „venetiaansche breieven over de nieuw-deutsche en oud-italiaansche schilder-kunst“ (geplaatst in „Blätter für litterar. Unterhaltung.“ 1 aug. tot 23 oct. 1839) mede naar huis bragt. Te gelijker tijd verzamelde hij zijne „kleine historische schriften“, waaronder de bijeenvoeging der opstellen voor de reeds in 1836 weder opgehouden „deutsche Jahrbücher“, alsmede de „Geschiedenis der drinkkunst“ opmerkenwaardig blijft, een onderzoek, dat ten doel heeft om aan te toonen, dat de beschaving der volken steeds met de aankwekking van den wijnstok hand aan hand ging. — Sedert 1844 was Gervinus weder als honorair professor in Heidelberg werkzaam; evenwel bekleedde zijne werkzaamheid als leeraar bij hem altijd slechts de tweede plaats, waarom dan ook thans weder zijne deelneming aan de staatkundige bewegingen en woelingen, die de gebeurtenissen van 1848 voorafgingen, door vlug- en gelugenheidschriften van verschillenden aard zijne gewigtigste bezigheid nitmaakte. Voor de verzamelde werken van Forster schreef hij diens „Charakteristik“ (1844); het optreden van Ilongo en Czerni tegen de roomsche kerk gaf hem stof tot zijne brochure over de „Mission der Deutsch-katholiken“ (1846), die wel met groote warmte geschreven is, maar het verwijt niet ontgaan zal, van al te verheven en te groot gedacht te hebben, over eene in den groot zeer ondergeschikte

beweging. Gervinus was het voorts, die door het bekende „Heidelbergsche adres“ de zaak der Sleswijk-Holsteiners, waarvoor hij later (1850) nog door eene trouwens vruchteloos gebleven zending naar Engeland zocht te werke, eigenlijk eerst tot de zaak van het deutsche volk maakte. Ook den voor Pruisen zoo gewigtigen 3 febr. 1847 liet hij niet voorbij gaan, zonder in een geschrift over „de pruisische staatsregeling en het patent van den 3 febr. 1847“ het halve of ongenoegzame eener constitutie, gelijk die aan Pruisen gegeven was aan te toonen, en te bewijzen, dat deze geenszins beantwoordde aan de eischen des tijds.

Gewigtiger nog werd zijne redactie der „Deutsche Zeitung“, die hij, met aansluiting aan de „Jaarboeken“, te gelijk met Mathy, Mittermaier en Häusser in juni 1847 te Heidelberg stichtte, welke met hare grootdeels door Gervinus geschrevene hoofdartikelen in de periodieke letterkunde van dien tijd zeer veel opschudding maakte, en die boren alle andere tijdschriften van die dagen uitmaakte in staatkundige wijsheid, zedelijken ernst en wetenschappelijke rigting.

In maart van het jaar 1848 werd Gervinus door de Hanzesteden als haar zaakgelastigde naar den bondsdag gezonden; hij had dan ook deel in de uitwerking van het ontwerp der constitutie der zeventien, en in het frankforter parlement koos hem een in de pruisische provincie Saksen gelegen district. Aldaar nam hij zijne plaats in het regter centrum aan den kant der partij van Gagern, die hij door zijne beschouwingen ondersteunde, hoewel hij niet altijd met haar overeen stemde. Hij sprak slechts weinig, doch openbaarde zijne gevoelens, zoo wel voor als na, in de „Deutsche Zeitung“, tot dat in augustus 1848 deels lichamelijke ongesteldheid, deels inwendig verdriet over den loop der openbare zaken, die eenen geheel anderen koers namen, dan hij gehoopt had, hem deden besluiten, om zoo wel de redactie, als zijne plaats in het parlement te laten varen en eene derde reis naar Italië te ondernemen. Daarmede eindigde zijn, meestal slechts schriftelijk, aandeel aan de deutsche beweging, dat gewis de populairste zijde van zijne geheele letterkundige werkzaamheid uitmaakt en het onmiddellijk gevolg heeft gehad, dat de beginselen eener groote en vereenswaardige partij onder het volk meer aanzien en invloed gekregen hebben, dan honderd redevoeringen in het parlement konden bewerken. Ook zijne pen liet toen de staatkunde voor de dichtkunst varen en schreef het werk „Shakespeare“ in 4 dln. (1849), dat behalve eene pragmatisch historische en zedelijke analyse der afzonderlijke stukken van den grooten brit ook een algemeen tafereel van zijne dichterlijke voortbrengselen ontrolt en naast de aesthetische bedoelingen ook vaderlandse staatkundige betrekkingen ontwikkelt. Dezen zijn door hem zelve in de voorrede aangeduid, en daar is ook reeds gewezen op het nieuwste, nog onvoltooid werk van Gervinus, de „Geschiedenis der 19de eeuw sedert de Weener verdragen“ (1855—58, tot hiertoe, 3 dln., in het hollandsch vertaald bij Otto Petri, Rotterdam), gezezen, dat het diepst met zijn geheele levensplan schijnt ineen gegeven, en reeds aan het slot der „Geschiedenis der deutsche dichtkunst“ (1842) als het ware aangekondigd werd. Het is natuurlijk nog te vroeg om een oordeel over dit pas aangevangen werk te vellen, en danrom willen wij hier slechts opmerken, dat de aansluiting daarvan aan Schlossers geschiedenis der 18de eeuw maar niet alleen in naam, maar ook in der daad schijnt plaats te grijpen. Gervinus is Schlossers ijverigste en getrouwste leerling. Wat de „Inleiding tot de geschiedenis der 19^{de}

eeuw,” die in 1854 afzonderlijk verscheen en ook in onze taal is overgebragt, betreft, zoo hield zij, gelijk bekend is, den schrijver om hare democratische rigting een proces van hoogverraad en staatkundige woelingen op den hals, dat met eene gedeeltelijke veroordeeling begon en met eene vernietiging van dit vonnis eindigde. Het proces bragt hem in verdenking van eene verandering zijner staatkundige gevoelens, omdat daarin, volgens de uitspraak van eenen lateren geschiedschrijver, zonderling genoeg, „zoo wel methode als resultaat met het wijsgeerige radicalismus verwant was, waarmee Gervinus toch steeds in vriendschap geleefd had.“ Wanneer echter ook in de brochure: „Gervinus en zijne staatkundige overtuigingen“ (1855) het bewijs van het tegendeel geleverd is, dat is, het bewijs, dat de in de inleiding uitgesproken gevoelens uit eene juiste, zich volstrekt gelijk blijvende ontwikkeling zijner vroegere gevoelens zijn voortgevoeld, dan behoefte het den drom niet voor juist en oeffenbaar te houden, „dat Duitschlands toekomst tot de gematigde democratie behoort;“ veeleer zou men zich ten minste, gelijk Juli-aan Schmidt opgemerkt heeft, „voor de mogelijkheid, om Duitschland democratisch te maken, eerst meer concrete voorstellingen moeten vormen, dan men tot heden toe in staat is.“

Gervinus leeft thans nog altijd te Heidelberg, zonder evenwel voorlezingen te houden, en geheel alleen met zijne geschiedenis der 19de eeuw bezig. Daarbij bemoeide hij zich ook met den grootsten ijver om de muziekwerken van Händel in Duitschland populair te maken. De eerste stoot voor de oprigting van het staandbeeld des grooten deutschen meesters in diens vaderstad Halle, voor de stichting van het deutsche Händelgenootschap, en voor de uitgave zijner werken door dit genootschap is door Gervinus gegeven.

Frederik Gerstäcker.

De stoute, overmoedige reiziger en beminde schilder van het transatlantische leven is op den 16 mei 1816 te Hamburg geboren, en de zoon van den bekenden tenorzanger Gerstäcker, die in 1825 te Cassel overleed. Na den dood zijns vaders kwam de negenjarige knaap in het huis van eenen in Brunswijk wonenden oom, die hem na den afloop van zijnen schooltijd bij eenen koopman te Cassel in de leer deed. Zijn onrustig voorwaarts strevende geest paste echter niet voor den kantoorlessenaar. Reeds vroeg was zijne verbeeldingskracht door het lezen van den Robinson Crusoe opgewekt, en sedert lang haakte hij naar het verre Amerika. Na eenigen tijd in Böben bij Grimma vertoofd te hebben, om den landbouw te leeren, verwezentlijkte hij zijn plan, en scheepte zich, nog nauwelijks twintig jaren oud, in de lente van 1837 met geringe middelen te Bremen naar de Vereenigde Staten in. Joug en onervaren ging het hem trouwens daar als duizend anderen. Hij werd gedrende eene verblijf van verscheidene maanden te Nieuw-York door bedriegerij van zijne landgenooten van alles beroofd, wat hij aan geld en goet medegenomen had, en daar hij in zijne ligt te begrijpen trotscheid vast besloten was, om geene verdere ondersteuning van zijne familie aan te nemen, bedacht hij zich niet lang, maar zocht, op zijne eigene ligehaamskracht stout vertrouwend, werk in het vreemde land, nam dit aan, waar hij het slechts vond en begon zoo zijne omzwervingen door de gezamenlijke noord-amerikaansche vrijen staten. Gerstäcker heroemt zich, en heeft dantoe ook ruimschoots reden, van destijds beurtelings stoker op verschil-

lende stoombooten, boerenknecht, zilversmid, pillendozenfabrikant, chocolademaker, houthakker, kok, enz. geweest te zijn en te gelijk ook geleerd te hebben in het woud met de buks om te gaan, zoo dat hij eindelijk zelfs jager van beroep werd, dat is, lange jaren, zonder ander doel dan juist de jagt, in de oorspronkelijke bosschen omzwierf en met zijne kogels tallooze wilde dieren nedervelde. In het allen 1842 nam de alles wagende, alles beproevende voor eigene rekening een logement in den staat Louisiana over, waarop hem echter in het volgende jaar, en na eene zevenjarige afwezigheid uit Europa, het heimwee en het verlangen om de zijnen weder te zien naar het vaderland terug dreef. Hier hoorde hij tot zijne niet geringe verbazing, dat brokstukken uit de aan zijne moeder nu en dan gezonden dagboeken in Robert Hellers „Rosen“ in druk verschenen waren, en toen de boekhandelaar Arnold te Dresden hem aanspoorde, om zijn dagboek in zijn geheel uit te geven, deed hij dit in de „Stroif- und Jagdzügen durch die Vereinigten Staaten Nord-America's," die in 1844 in 3 dln. verschenen. Het daarvoor bekomen honorarium was trouwens slechts zeer gering, maar daarmede werd hem toch, voor hem zelve onverwacht, het uitzigt geopend, van in zijn vaderland, bij de zijnen, een onafhankelijk bestaan door letterkundige werkzaamheden te kunnen verwerven. Hij begon nu ook langzaamhand de vertellingen, die bij in Amerika bij de nebhuren van andere jagers gehoord had, op te schrijven, en de eersten daarvan verschenen in het „Pfeinmagazin." In het jaar 1846 kwam echter zijn eerste zelfstandige roman in het licht, namelijk „De regulateurs van Arkansas," waarop, nadat eenmaal het in Gerstäcker sluimende talent om dat gene, wat hij met open oog en gezonden zin, ofschoon dan ook niet met wetenschappelijke geest waargenomen had, te schilderen, gewekt was, eene geheele reeks van nieuwe werken snel achter elkander volgde. Wij vermelden daarvan „Die Fluspiraten des Mississippi" (3 dln. 1848), de „Mississippibilder" (2 dln. 1847), de „Ameriëanische Wald- und Strombilder" (3 dln. 1849), de „Reisen um die Welt" (6 dln. 1847—48), „Der deutschen Auswanderer Fahrten und Schicksale" (1847), „Die Quakerstade und ihre Geheimnisse" (4 dln. 1846), „Pfarr- und Schule" (3 dln. 1849) en de „Echos aus den Urwäldern" (1849), welke beide laatste echter deels zuivere vertaling, deels ten minste naar engelsche bronnen bewerkt zijn. Bij al dit schrijven gevoelde Gerstäcker evenwel ten laatste, dat hij eenzijdig en centooing wonden moest en tot herhalingen zou moeten vervallen, wanneer de achtergrond zijner romans altijd slechts de groote wonden van Noord-Amerika was, en wanneer hij niets anders dan dezen van vreemde landen zag. Hij ving daarom in de lente van 1849, ondersteund door het toenmalige rijksministerie, alsmede door de „Cottasche Buchhandlung, eene tweede groote reis over zee aan, die hem eerst naar Zuid-Amerika bragt. Van Rio Janeiro ging hij vervolgens over Buenos Ayres en Valparaiso naar Californie, stak over naar de Zuidzee-eilanden, kruiste met eenen walvischvanger tot de Gezelschaps-eilanden, ging naar Sidney en trok nu Anstralie door, dat hij in september 1851 verliet, om over Batavia naar zijn vaderland terug te keeren. Gerstäcker zette zich nu in het dorp Plagwitz bij Leipzig neder, om van zijne wereldreis uit te rusten, en begon weldra zijne gedane opmerkingen en lotgevallen voor de drukpers te bewerken. Bij Cotta verschenen de 5 deelen zijner „Reisen," die bij gedeelten in het *Ausland* en in de *Allgemeine Zeitung* uitgekomen waren, gelijk ook trapwijze verscheidene romans: „Tahiti,"

„Naeh America," „Aus Nord- und Süd-america," „Die beiden Sträflinge," „Aus der See," „Matrosenleben," „Blau Wasser," „Der Flatbootman," „Gold" enz.; zij spelen allen deels in Australie, deels weder in Amerika — de laatste, gelijk reeds de titel aanwijst, in Californie, en slechts eerst sedert kort heeft Gerstäcker eene vertelling geleverd, die op den vaderlandschen grond verwijt, nl. „Das alte Haus," ook in onze taal overgebracht. Buitendien heeft hij bijdragen in zeer vele tijdschriften gegeven en eindelijk ook de literatuur der jeugd tot onderwerp gekozen. Nog altijd echter neemt zijne gezochtheid bij het lezend publiek toe, en zijne werken zijn bijna allen in de engelsche, gedeeltelijk ook in het fransch, hollandsch en poolsch vertaald. Door de gunst van den hertog van Saksen-Coburg-Gotha is hem sedert verscheidene jaren in het bevallige lustlot Rosenau bij Coburg een vriendelijk verblijf verschafft, waarij hij na lang rusteloos omzwerven op den vaderlandschen grond en aan den huiselijken haard een kalm en rustig leven geniet, en dat hij in den laatste tijd slechts bij gelegenheid van gemzenjagen in Tyrol, Gastein enz., waartoe hij dikwijls uitnoodigingen ontvangt, verlaten heeft. Wij achten het echter nog geenszins zeker, dat hij voortaan altijd in Duitschland blijven zal, en zijne leus is wellicht ook thans nog niet vergeesich: „Rust ik, dan roest ik."

In elk geval is Gerstäcker een oorspronkelijk karakter, een niet gewoon mensch, en het leven van dien man, door hem zelve beschreven, te lezen, zou ons een groot genot verschaffen, dat ons naar wij hopen, eenmaal ten deel zal vallen. De mannelijke moed, de overvloedigheid en taaije kracht, waarmede hij zich in alle toestanden des levens heeft weten te schikken, de dreigende gevaren getroscerd en zijn eigen lot geschapen heeft, is onder ons verweekelijkt geslacht een even zeldzaam verschijnel, als de onderneming, om altijd in de verte rond te dolen, zonder eigentlijk doel en vast plan, en vooral ook zonder zucht tot gewin verre zee te doorkruisen en in de wildernis om te dwalen, in onzen stoffelijk gezinden tijd te behouden op zich zelve staat. De bekende Ida Pfeiffer heeft iets dergelijks gedaan. Wel hebben de reizen van Gerstäcker het verheven doel niet, dat mannen als Heudrik Barth, Eduard Vogel, de gebroeders Sebaginweit en anderen najaagden; hij werd niet aangedreven door de zucht om de wetenschap te bevorderen, of om nieuwe gebieden voor den menschelijken geest te openen; maar alleen uit persoonlijke aandrif, om zijn verlangen naar het verre onbekende, zijne nieuws- of weetgerigheid te bevredigen, onderaan hij zijne groote wereldreizen. Doch zoo ook zijne schriften in den eigentlichen zin geene geleerde bouwstof aanbrengeu, hebben zij toch de verdiensten, van onder de massa van het lezend publiek veel kennis verspreid en dit een gezond en nuttig onderhoud aangeboden te hebben.

Maris Patrick Maurits Mac-Mahon,

maarschalk van Frankrijk en in de laatste dagen beroemd als de gene, aan wien de Franschsen de overwinning bij Magenta te danken hadden, is omstreeks het jaar 1807 te Autun geboren en stamt af uit een oud ierech geslacht, dat de zaak der Stuarts toegedaan was, in dier lot deelde en in Frankrijk tot hooge eer geraakte. Zijn vader was fransch pair en behoorde tot de persoonlijke vrienden van Karel X. De zoon trad in 1825 in de militaire school van St. Cyr en kwam het eerst op den togt tegen Algiers in het vuur. Bij de belegering van Antwerpen was hij

adjutant van generaal Achard, klom in 1833 tot kapitein op en ging in hetzelfde jaar naar Afrika. Het eerste groote wapenfeit, waartoe hij medewerkte, was de bestorming van Constantine, waarbij hij zich zoo onderscheidde, dat hem het bevel over een bataillon jagers te voet opgedragen werd. Hij voerde later een regiment aan van het vreemden legioen, werd in 1845 tot overste en in 1848 tot brigadegeneraal benoemd, bestuurd in de laatste hoedanigheid de provincien Oran en Constantine na elkander, en werd in 1852 tot divisie-generaal verheven. Hij bevond zich toevallig zonder bijzondere dienst te Parijs, toen generaal Canrobert in mei 1855 het opperbevel over het leger in de Krim nederlegde. Generaal Mac-Mahon nam nu eene divisie op zich, die door de plaatsverwisseling open kwam, en voerde zijne troepen op den 8 september tegen den toren van Malakoff aan, die de sleutel van Sebastopol was. De aanval gelukte volkomen, en daar alle inspanningen der Russen, om het gewichtige werk te heroveren, vruchteloos waren, moesten zij de zaidzijde van Sebastopol ontruimen. Voor dit schitterende wapenfeit werd Mac-Mahon door het grootkruis van het Legioen van eer, en door eene plaats in den senaat beloofd. In dit ligchaam heeft hij bewijzen van vrijmoedigheid en onafhankelijkheid gegeven; vooral heeft hij zich tegen de beruchte veiligheidswetten, die op den aanslag van Orsini op Lodewijk Napoleons leven volgden, krachtig verzet. Toen Algerie onder het bestuur van een atzonderlijk ministerie gesteld werd, verkreeg Mac-Mahon onder het algemeene stadhoonderschap het opperbevel over al de land- en zeetroepen deser colonie, en bij het uitbreken van den oorlog tegen Oostenrijk riep de keizer hem naar Parijs, om hem het bevel over het tweede corps van het italiaansche leger op te dragen. De slag van Magenta, waarin hij op eigen verantwoordiging de door de Oostenrijkers bijna reeds geheel overwonnen garde te hulp snelde, en door de inneming van Magenta de overwinning besliste, verschafte hem den rang van maarschalk en den titel van hertog van Magenta. Ook in den slag van Solferino speelde hij eene aanmerkelijke rol, daar hij den laatsten hoofdaanval der Oostenrijkers, die tusschen zijn corps en dat van Niel traachten door te breken, afslag en hen daardoor noodzaakte, het slagveld te ontruimen.

Jean Baptiste Philibert Vaillant,

geboren 6 dec. 1790 te Dijon, werd op zeventienjarigen ouderdom leerling op de polytechnische school, en, nadat hij op de artillerieschool te Metz zijne studien had voortgezet, op den 1 oct. 1809 als tweede luitenant in het leger opgenomen. Aan welke laatste veldtogten onder het keizerrijk hij een uitstekend aandeel nam. Van Dantzig, waar hij als eerste luitenant bij de sapeurs stond, ging hij als kapitein van de tweede klasse naar Rusland, en hij legde daarbij zulke proeven van koelbloedige energie aan den dag, dat hij daarvoor, op den 8 aug. 1813, met de orde van het Legioen van eer bekroond werd. In den duitschen vrijheidsoorlog werd hij, door vijanden in eenen ongelijken strijd omringd (30 aug.), gevangen genomen, en eerst door den vrede kreeg hij zijne vrijheid terug. In 1815 werkte hij mede bij de bevestiging van Parijs en vocht dapper bij Ligny en Waterloo. De Bourbons namen hem in den generelen staf op, maar hielden hem weinig bezig en bevorderden hem langzaam. In 1823 vertaalde hij een engelsch werk over het bouwen van bruggen in den oorlog, getiteld: *Essai sur les principes et la construc-*

tion des ponts militaires; drie jaren later werd hij eindelijk majoor, en als zodanig nam hij deel in den togt tegen Algiers. Bij dezen togt had hij gelegenheid om zijne uitstekende bekwaamheden in het ware licht te toonen. Hij was het, die de belegering van het keizersfort bestuurde, waardoor de stad beheeracht werd, die het in de lucht deed springen en, daardoor het lot der stad besliste. Hij werd daarbij door eenen karteskelgewond, daar deze zijn been verbrijzelde, en ten gevolge daarvan moest hij naar Frankrijk terug keeren. Bij het beleg van het kasteel van Antwerpen onderscheidde hij zich andermal, en werd tot colonel en lid van de Leopoldsorde benoemd (7 jan. 1833). In het volgende jaar (1834) volbragt hij den last der regering, om in de omstreken van Algiers tot verligting der krigsoondernemingen schansen en blokhuisen aan te leggen, hetwelk hij in buitengewoon korten tijd volbragt. In 1839 werd hij generaal-majoor en in 1845 luitenant-generaal. Men droeg hem te dien tijde voor eene korte poos de polytechnische school op, liet hem dat gedeelte der versterkingen van Parijs, hetwelk den regter oever betreft, ten uitvoer brengen, en benoemde hem in de commissie, die alle plannen ter verdediging van Frankrijk moest onderzoeken. Eerst bij het beleg van Rome deed hij wederom diensten in het veld, en wel in naam als tweede bevelhebber, maar werkelijk als de eerste. Het beslot van den 11 dec. 1851, dat hem de waardigheid van maarschalk opdroeg, gaf te kennen, dat hij, ofschon in den tweeden rang geplaatst, werkelijk als overwinnaar den val der plaats beslist had. In 1854 werd hij minister van oorlog, na reeds 5 jaren te voren het grootkruis van het Legioen van eer ontvangen te hebben; reeds sedert 1843 was hij eere lid van de academie van wetenschappen. De tegenwoordige keizer benoemde hem tot senator, tot graaf en tot grootmaarschalk van het paleis. Hij nam deel aan al de beramslagen over den oorlog, maar moest in de eerste dagen na de oorlogsverklaring van Frankrijk aan Oostenrijk de portefeuille terug geven, daar hij in verschillende opzichten van groot verzin beschildigd werd aangaande de legertoerusting. De keizer heeft hem daarvoor echter tot chef van den generelen staf van het vereenigde fransch-sardinische leger benoemd.

Lodewijk van Benedek.

Lodewijk van Benedek, die in het jaar 1804 te Odenburg in Hongarije geboren werd, is de zoon van eenen geneesheer, die den militairen stand koos, in het keizerlijk militaire instituut te Neustadt werd opgevoed en in 1822 als kadet in het leger dienst nam. In 1824 was hij 2de luitenant, in 1831 werd hij tot den eerstvolgenden rang benoemd en overgeplaatst bij den generelen staf in Italie. Na in 1835 tot kapitein te zijn bevorderd, ging hij in 1840 als majoor en als adjutant van het generaal commando naar Gallicie, waar hij, wegens zijne uitmuntende dienstverrigtingen, in 1843 zijne bevordering tot luitenant colonel en in 1846 die tot colonel verwierf. In laatste-geenoemd jaar viel de opstand voor der Polen, die zulke vernietigende wending voor den adel genomen heeft. De weinig talrijke oostenrijksche troepen zonden niet voldoende hoedanigheden uit, en door de overwinning, die

hij bij Gdow op de Polen beocht, bereidde hij den uitslag toe, die later door het aantrekken van den generaal Collin tegen Craeu voltooid werd. Voor dit wapenfeit werd hij beloofd met het Leopolds-kruis. Men had het voornemen aan hem te danken, dat het oostelijk gedeelte der provincie tot orde en rust werd terug gebragt. De aarts Hertog Ferdinand van Este achtte hem hoog en maakte hij het hof van hem eene allerloffelijkste melding. In 1847 kreeg hij het bevel, om als colonel van het uit Hongaren bestaande infanterie-regiment Gyulai, naar de armee in Italië op te rukken.

In den veldtocht van 1848 legde hij bij den terugtocht uit Milaan en gedurende den geheelen marsch naar Verona eene zeldzame koelbloedigheid en tegenwoordigheid van geest aan den dag. Hij bewees de schitterendste diensten bij den merkwaardigen aanval op de met eene dubbele rij geslacht voorziene linie van Curtatone, die zich onverwinnbaar achtte en nogtans, nadat er tweemaal, hoewel te vergeefs, was storm geloopt, met de bajonet genomen werd. Radetzky prees hem in het eerstvolgend dag-rapport bovenmate, en hij beval hem uitdrukkelijk aan voor de Maria-Theresia-orde. Toen de Sardiniërs in het volgende jaar eenen nieuwen krijgstoet ondernamen, rukte Benedek aan het hoofd van zijn regiment op Mortara aan, joeg zijne vijanden op de vlugt en maakte eene geheele brigade krijsgeslagen. Hiermede had hij eigentlijk den veldtocht tot een beslissend einde gebragt, daar hij den vijand nu volgens de regelen der krijgskunde verslagen had. Ook bij Novara bragt hij door zijne krachtige maatregelen niet weinig toe tot dezen gelukkigen uitslag. Nu verliet hij het legerkorps van Aspres, tot betweel hij tot nog toebehoord had, om als generaal-majoor en opperbevelhebber eener brigade bij het leger van den Donau onder Haynau geplaatst te worden. Bij Raab voerde hij het bevel over de voorhoede, die, door dat zij de stelling der Hongaren bemtgigde, hen tot den terugtocht noodzaakten, en in den slag bij Comorn (11 juli) verdedigde hij het punt Harkaly zoo hardnekkig, dat Görgey zijne stelling op dit punt moest laten varen, en eindelijk in de vesting werd terug geworpen. Bij den slag van Czegedin bevocht hij den overgang over den Theiss in vereeniging met eene andere brigade. Hier kreeg hij eene ligte wond en in eene der latere schermutelingen werd hij door het springen eener bom gevaarlijk gekwetst. Na het sluiten van den vrede stond hij in Italië aan het hoofd van den generelen staf voor het tweede legerkorps, en Radetzky noemde hem zijne rechterhand. De maatregelen, welke in den eersten tijd tegen de Italianen genomen werden, verboden zijnen naam met menige daad, die in eenen anderen tijd als eene daad van hardvochtigheid zou zijn veroordeeld geworden, en toen men nu beproeven wilde, de harten der Italianen door zachtere maatregelen en door toegankelijkheid te winnen, werd Benedek uit Italië verwijderd. Hij werd als opperbevelhebber naar Craeu verplaatst, van waar men hem in april 1849 naar Italië terug riep. Benedek is een der meest gevierde en schitterende namen uit de laatste veldtochten, en zijne dapperheid heeft iets ridderlijks. Hij is standvastig en streng, van welke beide hoedanigheden hij in Italië, ook in den laatsten oorlog, proeven geleverd heeft.

Regnaud de Saint-Jean-d'Angely.

Auguste Michael Marin Etienne, graaf Regnaud de Saint-Jean-d'Angely, die in den pas geëindigden oorlog

eene divisie van het italiaansche leger aanvoerde, heeft zijne militaire loopbaan reeds onder den eersten Napoleon aangevangen. Hij werd op den 29 juli 1794 te Parijs geboren, ontving zijne eerste opvoeding in het Prytneum van Saint-Cyr, kwam in 1811 in de militaire school van St. Germain en ging reeds in het volgende jaar naar Rusland, om daar als tweede luitenant in het 8ste regiment huzaren te treden. Als zoodanig deed hij de laatste helft van den ongelukkig veldtocht mede, keerde gelukkig naar Frankrijk terug en streefde vervolgens in 1813 met zijn regiment in Saksen. Bij Leipzig, waar het tot de eerste ruitersafdeeling onder Latorr Manbourg behoorde, werd het bijna geheel vernietigd, en Regnaud werd gedurende den veldtocht van 1814 bij den keizerlijken generelen staf gevoegd, waarin hij zich bij Rheims onderscheidde. Na den eersten afstand van Napoleon wijdde hij zijnen degen aan de Bourbons, doch nam na de terugkomst van Elba toch weder dienst in het keizerlijke leger, en werd op den 29 mei 1816 door Napoleon tot orlonansofficier benoemd. Op het slagveld van Waterloo zelf had zijne bevoorlating tot ridmeester plaats.

Zijn vrijwillige overgang in het keizerlijke leger na de terugkeer van Elba had ten gevolge, dat Regnaud na de tweede restauratie op de armeelijsten werd doorgehaald. Nadat hij verscheidene jaren zonder aanstelling zich in Frankrijk had ophouden, begaf hij zich in 1825 naar het voor zijne onafhankelijkheid strijdende Griekenland, rigtte daar in gemeenschap met den colonel Fabvier een europisch cavaleriecorps op, en deed als vrijwilliger de expeditie van generaal Maison naar Morea mede. De juli-omwenteling maakte hem weder fransch officier, en zelfs beviel hij door bijzondere gunst den hem door den keizer te Waterloo verlienden graad. Wat tot hiertoe in zijne bevoorlating verzuimd was, werd thans spoedig ingehaald, want reeds in 1832 vinden wij Regnaud als colonel van het eerste regiment lanciers, en in 1840 volgde zijne benoeming tot generaal-majoor en militair commandant van het departement Meurthe. In deze betrekking bevond hij zich bij het ontstaan der republiek, waarbij de generaal zich aansloot; hij werd daarvoor bij het leger der Alpen geplaatst en op den 10 juli 1848 tot divisie-generaal bevorderd. In de wetgevende vergadering, waarin hij als afgevaardigde door het departement Neder-Charante gekozen was, speelde hij geene uitstekende rol en stemde hij met de conservatieve meerderheid. Gedurende den tijd der oneenigheden tusschen den president en de nationale vergadering vóór den coup d'état was hij eenige dagen, van 9 tot 24 januari 1851, minister van oorlog, en na den coup d'état werd hij bij de oprichting van den senaat tot lid daarvan benoemd. Sedert 1854 is generaal Regnaud opperbevelhebber der keizerlijke garde, die hij ook in den slag van Magenta heeft nagevoerd. Met haar alleen moest hij verscheidene uren tegen de Oostenrijkers stand houden, en zou zonder de tijdige verschijning van Mac-Mahon verloren geweest zijn. De keizer, op wiens bevel hij de gevaarlijke stelling had ingenomen, benoemde hem voor zijne bij deze gelegenheid betoonde dapperheid tot maarschalk.

Maarschalk Niel.

Adolf Niel, de held van Solferino, werd in 1802 geboren en ontving zijne militaire opvoeding eerst in de polytechnische school na 1821, en later, na 1823, als tweede luitenant op de school voor de genie te Metz. In

het jaar 1827 krom hij op tot eersten luitenant, en in 1835 werd hij tot kapitein bij het wapen der genie bevorderd. In 1836 vertrok hij naar Afrika en 's jaars daarna werd hij bij den generaal staf van het expeditiecorps gevoegd, dat tegen Constantine moest oprukken. Bij die zeer moeilijke en bloedige belegering dier plaats, die voornamelijk door de ijverige medewerking van het corps der genie ingenomen werd, had Niel zich zoo zeer onderscheiden, dat het ministerie van oorlog hem daarover geluk wenschte en hij later tot commandant der genie van deze stad benoemd werd. Reeds in het volgende jaar had zijne benoeming tot bataillons-chef en in 1838 die tot generaal-majoor plaats. Toen hij naar Frankrijk terug gekeerd was, diende hij te Metz in het derde regiment der genie, tot welks colonel hij in 1846 benoemd werd. In dezen tijd was zij nu naam als een der bekwaamste en geleerdste officieren der genie reeds zoo beroemd, dat hij in het jaar 1840 als chef van den generaal staf der genie aan de expeditie naar Rome werd toegevoegd, waarna twee maanden later zijne benoeming tot brigade-generaal en tot commandant van de genie der expeditie volgde. In die betrekking bestuurdde hij het beleg van Rome, dat drie weken duurde, nadat generaal Oudinot door eenen onberaden aanval met zijne geringe magt vergeefs beproefd had, om de door Garibaldi en zijne talrijke vurige benden verdedigde eeuwige stad stormenderhand in te nemen. Alle deskundigen zijn eenstemmig in den lof van Niels belegerings-operaties, die zich vooral door de gelukkige en geschnitte keus van het punt van aanval en door eenen krachtige doorzetting van den arbeid aan de loopgraven onderscheidden. Na drie weken was er bres geschoten, die op den 20 juni bestormd werd. Ofschoon de verdediging van binnen werd voortgezet, vermeesterden de Franschen toch op den 29 het eerste en gewigtigste bastion, hetwelk op den 3 juli de capitulatie der stad ten gevolge had. Zijne verdiensten daarbij waren zoo groot, dat hij twee maanden daarna tot brigade-generaal benoemd werd, en last ontving, om de sleutels der stad aan den paus te Gaëta te brengen.

Nadat Niel met roem overladen van dezen krijgsoptogt was terug gekeerd, werd hem het bevelid der genie bij het ministerie van oorlog opgedragen, terwijl hij tevens tot lid van het hoogste comité der genie, tot staatsraad in buitengewone dienst, en in 1853 tot divisie-generaal benoemd werd. Als zoodanig voerde hij het bevel over de troepen der genie van het corps van generaal Baraguay d'Hilliers, die in augustus 1854 met de oostzeevloot naar Bomarsund gezonden werd. Dit versterkte punt der Russen op een der Alandsche eilanden was aan de zeezijde wel gereed, maar aan de landzijde was de kring der verdedigingswerken nog niet gesloten. De troepen werden daarom aan land gezet. Niel wierp tegen den zoogenaamden zuidelijken toren, die de geheele sterkte beheerschte, twee batterijen op, en voltooide die niet alleen binnen twee dagen, maar bragt ook het geschut van den toren tot zwijgen. Ofschoon de aanval aan de zeezijde mislukte, slaagde die aan de landzijde des te beter, want de gunstig geplaatste batterijen der Franschen overstroonden de plaats dermate met eenen vuur- en kogelregen, dat zij zich op den 16 aug. bij verdrag moest overgeven. Deze korte, maar gelukkig geslaagde, ofschoon dan ook om de gevolgen niet zoo zeer gewichtige belegering, verhoogde Niels aanzien en gewigt buitengewoon, en de hoogachtung des keizers voor den uitstekenden ingenieur nam dermate toe, dat hij hem in het begin van 1855 tot zijnen adjudant benoemde en hem den last opdroeg, om zich naar

de Krim en het belegerde Sebastopol te begeven, ten einde te onderzoeken, waarom de aangevangen belegering der plaats door de Franschen en Engelschen geene vorderingen maakte. Dit bezoek van Niel had plaats in de maand februari 1855, toen het beleg reeds vier maanden geduurd had. Een bestendig verlijf van drie weken in de loopgraven, gepaard met het nauwlettendste onderzoek, deed hem eindlijk inzien, dat de beslissende aanval niet tegen de stad zijde van Sebastopol, maar tegen de voorstad Karabelaja ondernomen moest worden. Hier voerde echter de weg naar het gewigtigste en sterkste verdedigingspunt der Russen, het zoogenaemde Malakoffbastion. Indien evenwel dit genomen was, dan beheerschte men van daar de geheele zuidzijde en haven van Sebastopol, en alzoo was de prijs wel de offers waard, die de inneming van dat punt zou eischen. Op bevel des keizers moest generaal Niel ook voor het vervolg als berigtgever bij het beleg tegenwoordig blijven, en toen op den 9 april de commandant der genie, generaal Bizot, door eenen kanonkogel gedood werd, nam Niel het opperbevel over de operaties van den aanval op zich. Terwijl hij in het begin het reeds in werking gebrachte stelsel voortzette, ondernam men op den 6 mei andermaal een vreesdijk bombardement der vesting; toen dit echter even als het vorige vruchteloos bleek te zijn, en de aanval, die nu het eigenlijke hoofddoel geworden was, volstrekt niet vorderde, legde generaal Canrobert, tot hertoe de opperbevelhebber, zijne betrekking neder. Zijn opvolger, de meer krachtige en vurige Pelissier, vereenigde zich nu weltra met Niel omtrent een ander te volgen stelsel, hetwelk beter met het karakter en de inzigten van beiden strookte, en de vesting ten val moest brengen. De sterke artillerie en talrijke infanterie-betzing der Russen moest door eenen soort van zigzagnadering overmeesterd worden. Na voorafgaande kanonnaden werd in eenen reeks van stormen de eene stelling der belegerden na de andere ingenomen, waarop de troepen der genie zich in de veroverde stellingen instelden, in plaats van, volgens het voorschrift van Vauban, steeds langzaam en stelselmatig voort te rukken. Daarbij werd het front van den Malakofftoren als hoofddoel aangenomen, en op deze wijze gelukte het, om op den 8 sept. 1855 de vesting, nadat de loopgraven tot op dertig schreden van den kant der graebt stelselmatig waren voortgezet, stormenderhand te veroveren. Eenige dagen na den beslissenden aanval ontving Niel de insignien van grootkruis van het Legioen van eer, eenen slechts regtmatige hulde van zijne uitstekende verdiensten.

De inneming van Sebastopol is niet alleen uit een krijgskundig, maar ook uit een staatkundig oogpunt een gewichtige wereldgebeurtenis geworden, en de namen der beide ingenieurs, van den russischen generaal Totleben en den franschen generaal Niel, waarvan de eerste de verdediging bestuurdde en de ander het opperbevel over den aanval had, zijn daaraan onafscheidelijk verbonden. Het beleg, dat 349 dagen duurde, overtreft ten opzichte van de uitgestrektheid der aangewendde middelen en der daarbij ten toon gespreide bekwaamheden alles, wat de geschiedenis der krijgskunst oplevert. De loopgraven der bondgenooten hadden eenne lengte van niet minder dan 110.000 schreden of 11 geographische mijlen; niet minder dan 80.000 schanskorven, 60.000 fascines en één miljoen aardzakken waren verbruikt; 800 stukken geschut hadden in den laatsten tijd bijna onophoudelijk gewerkt en in het geheel zijn er 1.600.000 schoten op de vesting gedaan. Hiervan komt slechts een gering gedeelte op rekening van de Engelschen, die alleen in den tweeden rang mede-

werken en doorgaans bij hunne ondernemingen ongelukkig waren. Generaal Niel heeft zich onder de ingenieurs tot eene autoriteit verheven. Zijne naauwe betrekking tot den persoon des keizers van Frankrijk heeft hem ook een staatkundig gewigt verleend, gelijk hij dan ook in de laatste jaren herhaalde malen tot vertrouwelijke zendingen door Napoleon III bezigtigd werd. De laatste dezer was die naar Turijn, waar hij krijgskundige maatregelen moest bespreken, en, als voorbereiding tot de naauwste aansluiting van Sardinië aan Frankrijk, over een huwelijk van prinses Clotilde met prins Napoleon onderhandelde. Ook in den laatsten oorlog van Frankrijk en Sardinië tegen Oostenrijk nam hij zeer groot aandeel, en legde hij in den laatste geleverden slag, bij Solferino, zoo veel bekwaamheid en dapperheid aan den dag, dat Napoleon III hem tot maarschalk en hertog van Solferino verheef.

Ds. J. P. Sprenger van Eijk.

Den 4 augustus 1859 ontliep te Oosterbeek, bij Arnhem, de weleer. zeer gel. her Jacobus Petrus Sprenger van Eijk, in hoog geklommen leeftijd, na gedurende eenige jaren de welverdiende rust van veelsoortigen en ijerigen arbeid in landelijke afdoeijing te hebben gemaakt. Hij was de oudste zoon van Ds. P. G. Sprenger van Eijk, die ten jare 1806 aan de herv. gem. aldaar door den dood ontviel, werd den 8 november 1777 (te Bergschenhoek) geboren, in 1799 pred. te Zegveld, in 1803 te Kethel, in 1805 te Vlaardingen en in april 1809 te Rotterdam, waar hij tot het laatst van 1847 de evangeliebediening vervulde, om, nadat hat hem verleed emigrant den 1 januarij 1848 was ingegaan, zieh met der woon te Oosterbeek te vestigen, waar hij den 23 juli 1849 zijne voor 50 jaren aangevangen evangeliebediening openlijk herdacht.

Niet alleen in zijne ambtsbetrekking was de nu overledene verdienstelijk en velen tot nut; ook als letterkundige heeft hij zich eenen gunstigen naam verworven, onder anderen door zijne verschillende werken over vaderlandsche spreekwoorden, als: „Handleiding tot de kennis van onze vaderl. spreekwoorden en spreekwoordelijke zegswijzen, bijzonder aan de scheepvaart en het scheepsleven ontleend” (1835), „Handleiding enz. bijzonder uit het dienrenijk ontleend” (1838), „Handleiding enz., bijzonder aan het landleven ontleend” (1841), en eenige andere geschriften.

Voorts heeft men van hem eenige reisverhalen, en op kerkelijk-historisch gebied: „De martelaars der protest. kerken in Hongarije in de 17de eeuw” (1845), en „Ganganelli (Paus Clemens XIV), in zijn leven en karakter geschetst” (1848). Gedurende geminten tijd was hij redacteur van de „Pakkel”, welks verschillende jaargangen een aantal stukken van zijne eigene hand bezielde, die zoo vele getuigen zijner veelzijdige kunde en van zijnen smaak zijn. Gedurende zijn veeljarig verblijf te Rotterdam verpligte hij verschillende maatschappijen en genootschappen door zijne medewerking, onder anderen het departement der maatschappij tot Nut van 't Algemeen, waarvan hij sedert 1de januarij 1820 bij afwisseling medebestuurder, van 1 januarij 1831 af, tot dat hij deze stad met der woon verliet, bestendig een der secretarissen geweest is, en tot de bevordering van welks bloei en belangen hij veel heeft toegebracht. Ook de maatschappij Verscheidenheid en Overeenstemming werd, inzonderheid na den dood van Ds. J. Scharp, een tijd lang ijerig door hem geschrangd. Hij bezat uitgebreide menschenkennis en een fijn vernuft, en

was in het gezellig verkeer minzaam, onderhoudend en leerrijk. Niet alleen bij zijne talrijke naaste betrekkingen, maar ook bij vele anderen zal zijne nagedachtenis bewaard blijven.

Jan van der Hoeven.

Deze uitstekende nederlandsche, ook, en te regt, in het buitenland zeer vermaarde natuuronderzoeker, werd geboren den 9 februarij 1801 te Rotterdam. Hij is de jongste van vier broeders, waarvan, door de zorg van eenen waardigen stiefvader, den med. doctor Pruyts te Rotterdam, drie werden opgeleid voor de studie. De oudste broeder, Cornelis Pruyts van der Hoeven, is, als hoogleeraar in de geneeskundige wetenschappen, nog een sieraad van Leyden's hoogeschool, terwijl de op den 29 juli 1855 overledene Abraham des Amorje van der Hoeven een der uitstekendste nederlandsche kanselredenaars geweest is.

In 1819 vertrok Jan van der Hoeven naar de leidsche hoogeschool, ten einde zieh op de natuur- en geneeskundige wetenschappen toe te leggen. Reeds in 1822 werd hij bevorderd tot doctor in de natuurlijke wijsbegeerte, na verdediging van eene dissertatie *Oer het geraamte der visschen (De scetelo piscium)*, terwijl hij in 1824 ook de doctorale waardigheid in de geneeskunde verkreeg na verdediging eener dissertatie *Oer de ziekten van het gekoor en het gehoorschakel (De morbis aurium auditusque)*. Zijne verhandeling *Oer de leer der eind-oorzaken en haar gebruik in de dierkunde (De causarum finalium doctrina ejusque in zoologia usus)* was in 1822 door het utrechtsc genootschap met eene zilveren medaille bekroond; vroeger waren reeds twee academische prijsvragen door hem beantwoord, en te Gené (1820) en te Utrecht (1821) bekroond. Na het verlaten der hoogeschool bezocht de jeugdige geleerde Parijs, alwaar hij van juli tot in het begin van september 1824 vertoefde, met den grooten ijer het cabinet van vergelijkende ontleedkunde van Cuvier bestudeerde, en het voorregt genoot van eenen persoonlijken omgang met den grooten Cuvier, die hem, even als Latreille, veel dienst bewees; de laatstgenoemde bragt hem ook in kennis met Straus-Dürckheim, bij wien hij zieh in de ontleedkunde der insecten oefende. Vervolgens over Straatsburg en Bielea naar het vaderland terug gekerde zijne, vestigde hij zieh in november 1824 als geneesheer te Rotterdam, alwaar hij weldra eene niet onbelangrijke practijk verkreeg, vooral ook door dat zijn oudste broeder toen juist naar Leyden als hoogleeraar in de geneeskunde beroepen was. Daar van der Hoeven in den winter van 1825 tot 1826 bovendien nog het lectoraat in de physica bij het te Rotterdam gevestigde hantsfeh genootschap der profonderindelijke wijsbegeerte waarna, had hij aanvankelijk meer bezigheid, dan anders gewoonlijk aan pas gevestigde geneesheeren te beurt valt.

Geen wonder, dat een man als Jan van der Hoeven weldra, even als zijn broeder, de aandacht trok, en dat hij al spoedig tot buitengewoon hoogleeraar aan Leyden's hoogeschool benoemd werd. Hoe hij aldaar tot heden gewerkt heeft, kunnen wij hier niet in het breedte aantoonen; wij zullen ons moeten vergenoegen met kortelij gewag te maken van zijne werken, waardoor hij zieh zulk eenen naam verworven heeft, dat hij eene eerste plaats verdient onder de thans levende geleerden op het gebied der natuurwetenschap, dat hij het vaderland, en der leidsche hoogeschool in het bijzonder, tot een van sieraad verstrekt. Uit die opgave zal blijken, dat van der Hoeven zijne hoofdstudie heeft gemaakt van de zoologie, in haren geheelen omvang, bepaaldelijc uit

het oogpunt van de bewerktuiging; vergelijkende ontleedkunde was, gelijk uit zijne dissertatie over het visschen-skelet blijkt, zijne meest geliefkoosde studie, en het is waarschijnlijk aan uitwendige omstandigheden en beletselen toe te schrijven, dat hij haar niet tot zijne hoofdstudie gemaakt heeft, zoo als eerst zijn loel schijnt te zijn geweest. Bij de beoefening der dierkunde is het niet zoo zeer zijn streven geweest, om nieuwe soorten te doen kennen, als veeleer om het half gekende vollediger bekend te maken en vooral om de natuurlijke verwantschappen in het licht te stellen. Eene bijzondere verdienste is het voorts bij van der Hoeven, dat hij bijkans al de platen, die hij bij zijne werken en verhandelingen uitgaf, zelf getekend heeft.

Op vijf en twintigjarigen leeftijd aanvaardde Jan van der Hoeven het hoogleeraars-ambt, den 29 april 1826, met eene oratie *De diligenti veritatis studio, praecipua naturae interpretatōe*, in welke hij aantoonde, dat de natuuronderzoeker vooral naar waarheid behoort te streven. Behalve eenige kleine opstellen in de *Bijdragen tot de natuurkundige wetenschappen* van W. Vrolik, H. C. van Hall en G. J. Mulder, gaf hij, van 1827 tot 1833, in het licht: zijn *Handboek der dierkunde*, in twee deelen met eenen atlas van 20 platen, in welk werk hij de rijke schatten van het leidsche museum verwerkte en tevens de geheele dierkunde physiologisch opvatte. Dat dit werk aan de eischen der wetenschap voldeed en ook in het buitenland de aandacht trok, blijkt daaruit, dat van de *tweede uitgave* (1846 tot 1855) in 1847 eene hoogduitsche vertaling het licht zag, eerst van het eerste stuk, bewerkt door Dr. Jacobus Moleschott, en later, toen deze vertaling was blijven steken, in 1850 van het geheele eerste deel, door Dr. F. Schlegel (broeder van den leidschen naturalist H. Schlegel), terwijl in 1855 ook het tweede deel door den hoogleeraar R. Leuckart te Giessen vertaald werd. De laatste voegde er nog een aanhangsel bij, nalazigen en toevoegsels tot het eerste deel bevatende, welk aanhangsel vervolgens weder in het nederduitsch werd overgebracht door des hoogleeraars zoon J. van der Hoeven, destijds (in 1856) candidaat in de geneeskunde te Leyden, thans med. en chir. doctor in zijne vaderstad Rotterdam. Maar niet alleen in Duitschland, ook in Engeland werd van der Hoeven's arbeid naar waarde geschat; want in het begin van 1856 verscheen ook eene engelsche vertaling van het genoemde *Handboek der dierkunde*, bewerkt door W. Clark, hoogleeraar in de ontleedkunde aan de hoogeschool te Cambridge; het tweede deel van deze vertaling verscheen in 1858 met eenige bijvoegsels en verbeteringen van des schrijvers hand. Vermelding verdient hier onder anderen ook nog de *Beknopte handleiding tot de natuurlijke geschiedenis van het dierenrijk* (1835), bestemd om jonge lieden met de eerste beginselen der dierkunde bekend te maken. Een hoogst voortreffelijk populair werk *Over de natuurlijke geschiedenis van het dierenrijk* (1851—1857) leverde van der Hoeven voorts als derde deel der geheel vernieuwde uitgave van Vilken's *Volwanaktheden van den Schepper in zijne schapelen beschouwd*.

In 1831 gaven twee levende cameloons, die hij gedurende eenige weken waarnaam, aanleiding tot de uitgave der *Icones ad illustrandas coloris mutationes in Chamaeleonte*, in welk werk van der Hoeven zijne onderzoekingen wereldkundig maakte betreffende de zonderlinge kleurverandering van den camelon, aangaande welk, in vele opzichten zeer merkwaardig dier onze landgenoot W. Vrolik in 1827 eenige natuur- en ontleedkundige opmerkingen had medegedeeld.

In 1834 begon van der Hoeven (met W. H. de Vriese,

destijds med. doctor te Rotterdam, kort daarna beroepen tot hoogleeraar in de plantenkunde te Amsterdam, later als zoodanig te Leyden en thans in nederlandsch Indië) de uitgave van het *Tijdschrift voor natuurlijke geschiedenis en physiologie*, dat, nadat 12 deelen het licht hadden gezien, in 1845 werd gestaakt. Daarin komen vele opstellen van zijne hand voor, inzonderheid over de natuurlijke geschiedenis van den mensch en over verscheidene scheldels van onderscheidene menschenstammen; het elfde deel bevat onder anderen ook eene zeer belangrijke *Monographie der Lemuriden of Spookdieren (Prosimii)*.

In 1838 verschenen de *Recherches sur l'histoire et l'anatomie des Limales*, behelzende een kritisch onderzoek der soorten van een vroeger zeer onvolkomen bekend geslacht van schaaldieren (*Crustacea*), benevens eene anatomie van dit geslacht, die nog geheel ontbrak. In 1842 gaf van der Hoeven zijn *Bijdragen tot de natuurlijke geschiedenis van den Negerstam*. In 1835 tot gewoon hoogleeraar benoemd, gaf hij in 1843, bij het nederleggen van het rectoraat der hoogeschool, eene redevoering in het licht, getiteld: *De aucta et emendata zoologia post Linnaei tempora* (*Over de uitbreiding en verbetering der dierkunde sedert Linnaeus*). In 1845 verscheen *Herinneringen aan eene reis naar Stokholm*; in 1846: *Redevoeringen en verhandelingen*, van welk werk, onder den titel van *Ergebnisse der Naturforschung für das Leben*, in 1848 eene hoogduitsche vertaling het licht zag; in 1848 verscheen een academisch geschrift: *Over den waren aard der vergelijkende ontleedkunde* (*De vera anatomes comparatae indole*), en in 1849 zijne in de openbare zitting van het koninklijk nederlandsch instituut gehouden voorlesing: *Over de vorming van den natuuronderzoeker*. In 1856 leverde van der Hoeven: *Bijdrage tot de ontleedkundige kennis aangaande de Nautilus Pompilius* (in het derde deel der *Wis- en natuurkundige verhandelingen van de koninklijke academie van wetenschappen*), in welke belangrijke verhandeling hij het mannelijke dier van deze soort (waaraan men tot nog toe alleen vrouwelijke voorwerpen beschreven had) leerde kennen; van den laatstgenoemden arbeid verscheen eene engelsche vertaling van den hoogleeraar Clark (in de *Annals of natural history*), eene fransche van den hoogleeraar Brullé (in de *Annales des Sciences naturelles*), alsmede eene hoogduitsche van den hoogleeraar Troschel (in het *Archiv für Naturgeschichte*). In 1857 gaf hij eene beschrijving van *Cecrops* en *Laemargus*, twee parasitische schaaldieren (in het eerste deel van het *Tijdschrift voor entomologie*).

Behalve de opgenoemde geschriften, kleinere stukjes en aankondigingen in hollandsche tijdschriften, populair opstellen in het *Album der Natuur*, enz., leverde van der Hoeven nog bijdragen in de *Annales des sciences naturelles*, in *Guérin's Magazin de Zoologie*, Meckel's *Archiv für Physiologie* en Müller's *Archiv für Anatomie und Physiologie*; in de *Acta Academiae Leopoldino-Carolinae* (namelijk de *Mémoire sur le genre Ornithorynque*, 1823, en de *Annotaciones de quibdam mammalium generibus*, 1839); in de *Mémoires de la Société du Muséum d'histoire naturelle de Strasbourg* (de *Fragmens zoologiques sur les Batraciens*, 1840); in de *Transactions of the zoological society* (namelijk de *Contributions to the knowledge of the animal of Nautilus Pompilius*, 1851); bovendien nog in het *Tijdschrift voor de wis- en natuurkundige wetenschappen*, uitgegeven door de eerste klasse van het koninklijk nederlandsch instituut (eene *Beschrijving een twee scheldels van Guajiro's*, 1851), alsmede in de *Verhandelingen van diezelfde klasse* (*Bijdrage tot de kennis van den Potta van Bosman*, 1851), en in de *Verhandelingen van de wis- en natuurkundige afdele-*

ling der koninklijke academie van wetenschappen voor 1855 (een opstel over het geslacht *Ictiocyon van Lund*).

Uit een en ander blijkt, hoe werkzaam van der Hoeven steeds geweest is en hoe zeer hij de wetenschap met nieuwe onderzoekingen verrijkt heeft. Desniettemin staande had hij toch nog gelegenheid tot het doen van onderscheidene wetenschappelijke reizen; zoo bezocht hij, behalve de vroeger vermelde plaatsen, in 1830 Cassel, Göttingen en Heidelberg, in 1840 Engeland voor de eerste maal, later nog in 1846 en in 1850, terwijl hij in 1846 de vergadering der *British Association* te Oxford, in 1850 die te Edinburgh bijwoonde. In 1848 bezocht hij in het midden van den zomer Koppenhagen en Stokholm (waarvan de bovengenoemde reisbeschrijving de vrucht was), in 1845 Parijs voor de tweede maal. Voorts woonde hij de vergadering der deutsche naturalisten driemaal bij, namelijk in 1841 te Brunswijk, in 1851 te Bonn en in 1858 te Carlsruhe; terwijl in de jaren tusschen 1851 en 1856 Göttingen voor de tweede en derde maal, Berlijn, Leipzig en Dresden tweemaal, en Praag eenmaal door hem bezocht werden.

Aan onderscheidingen heeft het onzen beroemden landgenoot niet ontbroken. Talrijke geleerde societeten en academies namen hem onder hare leden op; ook werd hij in 1849 benoemd tot ridder van de zweedsche orde van de Poolster, tot ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw in 1855, en tot ridder van de badensche orde van den Zähringer Leeuw in juni 1859.

Jan van der Hoeven blijft nog lang gespaard tot sierraad van de leidsche hoogeschool, van het vaderland, — van de wetenschap!

J.

Frans Jozef, keizer van Oostenrijk.

Nog in zijne jongelingsjaren op eenen der oudste en schitterendste troonen der wereld, aan het hoofd der uitgebrede laudenmassa eener europische groote mogendheid geroepen, zou de jeugdige beheerscher van Oostenrijk zijne taak reeds daardoor alleu verzaard gevonden hebben; maar hoe verbandend werd deze taak nog meer bemoeijelijkt door den tijd waarin, en door de omstandigheden, waaronder zijne troonsbeklimming plaats had! Zij geschiedde niet langs den weg der natuurlijke erfopvolging, die hem eerst later op den troon zoude geroepen hebben, maar na eenen dubbelen afstand, zoo wel van den werkelijken bezitter der kroon, als van den naasten erfgenaam, den vader des tegenwoordigen keizers. Zij viel midden in eenen tijd van gisting en oproeijende bewegingen, nadat slechts even te voren de revolutiegeest in het middelpunt des rijks door bloedige wapenfeiten was nedergeslagen, in Italië een gevaarlijke oorlog roefvol, maar met moeite ten einde gebragt was, terwijl in Hongarije de opstand gereed stond zich geheel van Oostenrijk los te scheuren en het als mogendheid tegen mogendheid te bestrijden, en terwijl de betrekkingen van vroegere dagen tot de naburige landen en boven al tot Duitschland verzwakt en onzeker geworden waren. In der daad vermaadt het een groot vertrouwen, hetwelk de toenmalige raadslieden van het keizerlijke huis in de wilskracht en vastheid van den prins gesteld moesten hebben, dat in zulk eenen tijd een eerst 18jarig jongeling op den troon verheven werd om hem weder te bevestigen, om van dit standpunt de oostenrijksche monarchie voor verbrokkeling en ontzenuwing te bewaren, en haar voor buiten- en binnenlandse vijanden te beveiligen.

Frans Jozef Karel werd op den 18 aug. 1830 geboren

en is de zoon van aartshertog Frans Karel Jozef, den tweeden overlevenden zoon van keizer Frans I van Oostenrijk, en van diens genalin, prinses Sofia van Beieren. Hij was slechts 5 jaren oud, toen zijn keizerlijke grootvader stierf (2 maart 1835) en zijn oom Ferdinand den keizerzoon besteed. Daar evenwel het huwelijck des laatsten kinderloos bleef, koesterde men al vroeg de verwachting, dat Frans Jozef aan het hoofd der regering treden zoude, en bij de opvoeding van den prins, waarop inzonderheid zijne verstandige en kundige moeder invloed oefende, maar die meer bijzonder door den graaf Bombelles bestuurd werd, werd op die bestemming ten zorgvuldigste acht geslagen. Was het ook natuurlijk, dat eene nadere kennis van de gevolgen dezer bemoeijening niet zoo spoedig in verdere kringen doordrong, zoo werd het toch reeds vroeg bekend, dat de jonge aartshertog eenen levendigen, rijk-begaafden geest ontwikkelde, en vooral de bekwaamheid, waarmede hij reeds vroeg wist te representeren en de verschillende nationaliteiten van het uit zoo vele volksstammen bestaande uitgestrekte rijk in hare eigene taal wist te begroeten, wekte de bewondering op.

Men vond het dan ook niet te vroeg, dat hij in april 1848, nadat de partij der orde reeds gezegevierd had, bestemd werd, om als stadhouder van Bohemen in plaats te treden van den naar Hongarije overgeplaatsten aartshertog Stephanus, die in Bohemen zoo benijd geweest was. Ondertusschen kwam het hier niet verder dan tot de benoeming, daar juist toen de omstandigheden in Bohemen zeer spoedig een karakter aannamen, hetwelk men niet raadzaam oordeelde ter behandeling aan den toekomstigen troon erfgenaam toe te vertrouwen. De prins, die voor het oogblik nergens in de deutsche erfdaden voor zich eene plaats om te handelen kon vinden en het onrustbarende en gevaarlijke der algemeene toestanden diep gevoelde, zocht Oostenrijk daar, waar het nog in zijn geheel en ongeschonden was, in de legerplaats van Radetzky, waar zijne verschijning tot verblijvend teken strekte, dat het keizerlijke huis anders dacht, dan de toenmalige andere vorsten, die de zegelranden hunner dappere strijders geheim poogden te houden, omdat zij op de omwentelingsgezuinden behaald waren. Frans Jozef legde in de gerechten van Radetzky, die hij bijwoonde, persoonlijk moed aan den dag, en nam, toen hij tot eene hoogere roeping terug keerde, de in het zegelrande leger verkregen indrukken met zich. Intusschen werd ook in Wenen de revolutie door Windischgrätz en Jellachich ter neder geworpen, de rijksdag naar Kremser, de residentie naar Olmutz verlegd, en hier werden de besluiten genomen, die eene nieuwe bevestiging der monarchie ten doel hadden, terwijl zij eenen jeugdigen krachtigen persoon, die door geene beloften gebonden was, aan het hoofd plaatsten. Op den 1 dec. 1848 werd Frans Jozef meerderjarig verklaard. Op den 2 deed zijn vader, de aartshertog Frans Karel, afstand van de troonsopvolging en legde keizer Ferdinand zijne kroonen neder, die nu naar den vastgestelden regel op zijnen neef overgingen.

De jeugdige monarch had zich van eene zeer moeilijke en zeer gewigtige taak te kwijten. Het kwam er op aan, om van de uitwiskelen der revolutie, die in een staatsgebouw, waaraan men zoo lang gevreesd had eene of andere grondige verbetering te bewerkstelligen, dieper ingegrepen had, dan ergens elders, dat gene te behouden, wat werkelijk tot de vestiging van een krachtiger staatsleven, tot een beter gebruik maken van de rijke hulpmiddelen des lands, tot meerdere bevruchting van de talrijke volksklassen dienen zou kunnen, zonder evenwel de magt

der regering te verzwakken, en de inwendige eenheid van haar werken in gevaar te brengen; maar ook, om dat gene uit den weg te ruimen, wat met de grondbeginselen streed, die men ook voor het vervolg in de toestanden en de bestemming van Oostenrijk gegrond geloofde. Daarenboven dreigde een nieuwe oorlog in Italië, scheen een strijd in Hongarije onvermijdelijk, en bleven de betrekkingen tot Duitschland onzeker en dreigend. De italiaansche oorlog baarde trouwens de minste bezorgdheid, daar thans alles geschieden kon en ook geschiedde, om aan Radetzky de ondersteuning te verschaffen, waaraan hij tot hiertoe de dringende behoefte gevoeld had. Naar Hongarije, dat de troonsverandering niet erkende en zich geheel van Oostenrijk loscheurde, begaf de keizer zich ten minste in het begin zelf en woude de bestorming van Raab bij (28 juni 1849). Door eene bijeenkomst met keizer Nicolaas te Warschau (21 mei) werd de intogt der Russen voorbereid, en de overwinningen van Haynau beslisten in augustus 1849 de onderwerping van Hongarije. Ten opzichte der binnenlandsche staatkunde had men eenigen tijd noodig, eer men het stelsel, dat van den beginne af in de hoogste kringen ontworpen was, met volkomen vastheid ten uitvoer brengen kon. Zoo lang graaf Stadion in het ministerie werkte, scheen men het behoud van constitutionele vormen ook voor het geheele rijk en eene gematigde doortzetting van het provinciale stelsel, ofschoon dan ook niet in zijne vroegere scherpte en bepaaldheid, op het oog te hebben. Toen hij echter door ziekte aan de zaken werd onttrokken en Bach in zijne plaats trad, liet men de constitutie voor het vereenigde rijk in haar tegenwoordigend gedeelte onuitgevoerd en hief haar eindelijk geheel op (20 aug. 1851); daarenboven werd het gelijkvormige stelsel van centralisatie, welks aanneming in bepaalde, dringend noodzakelijke punten alsweggen eerst als vooruitgang beschouwd werd, op eene wijze doorgezet, die velen en te regt al te scherp toescheen. Nogtans bleven de groote landhuishoudkundige hervormingen, de bevrijding van den landbouw en van den boerenstand, ongeschonden bestaan. Justitie en bestuur werden in den geest van den tegenwoordigen tijd hervormd en het onderwijs in den zin der duitsche beschaving tot eenen waarborg voor het verstandelijke leven ontwikkeld, welks voortdoring een gedeelte van de bezorgdheid wegneemt, die door het oocordaat, den verkeerdsten en betreurenwaardigsten stap, dien Oostenrijk in den laatsten tijd gedaan heeft, is opgewekt. Ten opzichte van nijverheid en handel nam men meer en meer het beginsel van vrijheid aan, en zelfs het beruchte oostenrijksche passstelsel is gevallen. In de duitsche betrekkingen werd de krachtige staatkunde van vorst Felix Schwarzenberg met goeden uitslag bekrond.

Zoo lang deze stoute en krachtige staatsman leefde, die aan al zijne ondernemingen eenen grootschen stempel indrukte, schreef men hem eenen wezentlijk krachtigen invloed op den jongen keizer toe, die hem als een vader moet vereerd hebben. Bij zijnen dood (5 april 1852) ving de meer zelfstandige werkzaamheid des keizers in de regering aan. Invloeden, waarvan ook later nog wel gesproken is, schijnen ten minste slechts voorbijgaande en alleen in bijzonderheden op hem gewerkt te hebben. Veel invloed woude den adjudant-generaal des keizers, graaf Görüne, toegeschreven, die in den jongsten tijd zelfs den graaf O'Donnell, den redder des keizers, toen op den 18 febr. 1853 de hongaar Libengy eenen aanslag op diens leven deed, zou verdronken hebben.

In het algemeen heerscht de meening, dat de keizer voornamelijk in het krijgswezen belang stelt, en wanneer men daaronder gene bijzondere voorliefs verstaat, die

andere zaken aan deze zucht opoffert en de palen van den pligt te buiten gaat, mag dit ook wel waar zijn. De keizer heeft evenwel beweerd, dat hij ook hier niet meer dan het noodzakelijke op het oog heeft, en telkens, wanneer de omstandigheden het veroorloofden, het leger verminderd (zoo b. v. op 27 oct. 1857). Maar ook in andere opzichten heeft hij eene groote werkzaamheid ontwikkeld, bij zijne menigvuldige reizen door zijne staten voor al, wat goed en gewigtig was, belangstelling en een regt begrip aan den dag gelegd, en dit ook getoond, waar zich slechts de gelegenheid aanbood. Over het algemeen schijnt bij hem de vastheid, waarvan hij telkens blijken geeft, met eene van alle uitersten verwijderde gematigdheid gepaard te gaan, en dikwijls heeft hij, in algemeene en bijzondere maatregelen, eene behoudende zachtzinnigheid getoond (amnestie van 12 juli en 2 dec. 1856 en van 8 mei 1857). De strenge school, die hij doorloopen heeft, en de zware verantwoordelijkheid, die zoo vroeg op zijne schouders gelegd is, heeft aan zijn wezen eenen mannelijken ernst en eene waardige terughouding verleend, waardoor men moeijelijk nagaan kan, in hoe verre ook het goedmoedelijke element bij hem heerschend is, dat zulk eenen kenmerkenden trek van het oostenrijksche keizershuis uitmaakt. Zeker is het, dat een verheven gevoel voor de waardigheid en eer van zijn rijk hem bezielt; dit is vooral gebleken in de laatste maanden, toen hij door de uitartingen en krijgstoerusting van Sardinië en Frankrijk gedwongen was den oorlog te verklaren, een oorlog, die, hoe kort hij ook geduurd moge hebben, toch ontzettend veel bloed kostte, en in weerwil van den hardnekkigten tegenstand en de uitstekendste dapperheid voor Oostenrijk eenen ongelukkingen keer nam. Frans Jozef, hoewel in ziekelijke toestand, begaf zelf zich naar het leger in Italië, en toen hij bemerkte, dat de mogendheden, op wier hulp hij gerekend had, vooral Pruisen en Duitschland, hem kunnen bijstand ontbeelden, nam hij na den slag van Solferino de voorwaarden van eenen wapenstilstand aan, die keizer Napoleon hem onverwacht aanbood. Twee dagen daarna, op den 8 juli, hadden de beide keizers eene bijeenkomst te Villafranca, waarin tot verbazing van de geheele wereld door hen de grondslagen van den vrede werden vastgesteld, en alzoo aan het bloedvergieten, zoo wel als aan den hageheligken toestand, waarin beide monarchen geraakt waren, een einde werd gemaakt.

De keizer is op den 24 april 1854 gehuwd met de dochter van hertog Maximiliaan Jozef van Beieren, genaamd Elizabeth Amalia Eugenia (geb. 24 dec. 1831); deze echtverbintenis was op eene zuivere neiging des harten gegrond. Zijn oudste kind, de aartschertogin Sophia, geb. 5 maart 1855, is reeds op den 29 mei 1857 weder overleden. Thans leven nog 2 kinderen, n. de aartschertogin Gisela (12 juli 1856 geb.), en de aartschertog-kroonprins Rudolf Frans Karel Jozef, geb. op den 21 aug. 1858.

Gotthilf Heinrich v Schubert.

Onder de talrijke zelfbiographien, waardoor in de laatste dagen de kennis van den tegenwoordigen tijd en van het afzonderlijke menschelijke leven op eene verblijvende wijze verrijkt is, bekleedt die van G. H. von Schubert een voorname plaats. Zij verscheen in 1854—1856 te Erlangen onder den trouwens eenigzins somberen titel: *Der Erwerb aus einem vergangenen und die Erwartungen von*

eines zukünftigen Leben, in 3 deelen in het licht, en heeft wel weinig of niets te maken met de beroeringen des openbaren levens, maar levert talrijke trekken op tot de schildering der inwendige toestanden van een lang tijdsverloop, tot de karakter Schildering van belangrijke personen, en vooral tot de kennis van richtingen, die zich anders niet ligtelijk in het openbaar vertoonden. Daarbij verschaft het altijd een inwendig genoegen, wanneer men opmerkt, hoe hier door een lang, afwisselend en door vele stormen inwendig bewogen leven dezelfde grondtoon van de wieg af tot in den hoogsten onderdom blijft heerschen, en hoe hier een verheven wetenschappelijke naam en een aanzienlijke staad wezentlijk door de beminnenswaardigheid van karakter en de zienswijzen van den man verkregen en bewaard zijn. Jammer slechts, dat het werk in zijnen loop ten minste voor ons minder uitlokkend geworden is, daar tegen het einde de feiten altijd sparsamer, maar de bespiegelingen altijd geraker worden. Het schitterendste gedeelte daarvan maken de geschiedenis der jeugd en de eerste worstelingen en pogingen tot en met den tijd te Neurenberg uit.

G. H. von Schubert werd op den 21 april 1780 in de pastorie te Hohenstein, in het saksische Ertsgebirge, geboren. Zijn vader was hulprediker bij diens schoonvader. Onder vele zorgen en nooden, waartegen echter zulke sterke en vrouwe karakters, als die, welke daar bij elkander leefden, opgewasschen waren, maar ook onder veel eenvoudige, zielverheffende genoogens, sleet Schubert zijne jeugd in het ouderlijke huis; niemand zal de bijzonderheden, die hij uit de geschiedenis zijner kindsheid verhaalt, zonder belangstelling, zonder aandoening en blijdschap lezen. Zoo is het ook voor hem, zoo wel als voor den toenmaligen tijd, kenmerkend, wat verder over zijne schooljaren medegedeeld wordt, die hij van zijn achtste jaar bij zijnen zwager te Lichtenstein, waar Bretschneider zijn medelerling was, later in zijne vaderstad, en vervolgens in Greitz en Weimar sleet. Te Weimar had hij het geluk, dat Herder, door eenig schoolwerk op hem opmerkzaam gemaakt, hem zijne genegenheid schonk en hem gaarne in zijn gezin en als vriend van zijne jongste zonen ontving. In het jaar 1799 vertrok hij naar de hoogeschool te Leipzig, aanvankelijk om volgens den wensch zijns vaders in de godgeleerdheid te studeren, terwijl hij, zijne eigene neiging volgende, al dadelijk ook de voorlezingen in de wis-, natuur- en kruidkunde bezocht; het duurde dan ook niet lang, of hij verkreeg van zijnen vader de toestemming, om tot de studie in de geneeskunde over te gaan. Onder de genen, met wie hij toen het meeste omging, behoorden Strüve, de grondlegger der kunstnatige inrigtingen van minerale wateren, Jörg, de geachte leermeester der ontbindingsleer, de dichter Fr. Gottlieb Wetzel en Ang. Köthe, met welken hij een geheel eigenaardig leven leidde, dat berekend was, om het toen in zwang zijnde Brownsche stelsel practisch te verwezenlijken. Met Wetzel vertrok hij in 1801 naar Jena, waar zijn leven eene vrolijker tint aanneem, maar waar hij ook door Schelling voor de natuurphilosophie gewonnen werd, die van dezen tijd af, in verband met de in het ouderlijke huis ingezogen kerkelijke rigting, het geheele leven zijns geestes beheerscht heeft. Nog als student knoopte hij de betrekking met zijne eerste gade aan, en toen hij haar in eenen vacantielijkt bezocht, trad hem een kind te gemoet, dat bestemd was om zijne tweede echtgenoot te worden. Nauwelijks was hij gepromoveerd, of hij bragt, zonder middelen en zonder stellige vooruitzichten, het stoute besluit ten uitvoer, om het lot zijner beminde ouherroepelijk aan het zijne te

verbinden. Het jonge paar vestigde zich eerst te Altenburg, waar Schubert door zijne goedhartigheid en welwillendheid wel spoedig eene zeer uitgebreide, maar slechts weinig voordelige practijk verwierf. De huuselijke bekommelingen, die hij hier had te verduren, maar die door het leveren van vertaalkwerk, het schrijven van romans („De Kerk en de Goden,” 2 dln. 1804) en nog veel meer door de hartelijke liefde en den moed der jonggehuwden verligt werden, herinneren dikwijls dergelijke toestanden, die Jean Paul zoo gaarne schilderde. Zoo groot was ondertusschen het vrome vertrouwen van Schubert en zijne gade, dat zij in 1805, nauwelijks voorzien van de noodzakelijkste middelen van onderhoud voor de eerste maanden, besloten naar Freiberg te verhuizen, waar hij zich op de bergwetenschappen wilde toeleggen. Na hier een gelukkig jaar te hebben doorleefd, begaf hij zich op raad van zijne vrienden Kothe en Wetzel naar Dresden, om daar van de letterkundige en kunstschatten partij te trekken. Hier knoopte hij vriendschappelijke omgang aan met alle geleterde bewoners der stad en hield hij vrij druk bezochte voorlezingen over het dierlijk magnetismus, die dan ook in het licht verschenen. Een vast bestaan kreeg hij echter eerst in het laatst van 1809, toen hij, door zijnen leermeester Schelling aanbevolen, tot directeur van de pas opgerigte realschool te Neurenberg aangesteld werd. Zijn leven aldaar, slechts bitterd door de tegenkanting van den bekenden Paulus, tegen wien hem evenwel de vrijheer van Lerchenfeld krachtdadig in bescherming nam, werd hem door de vriendschap zijner ambtgenooten en door het met het zijne strookende karakter der oude rijkstad en harer bewoners verangenaamd. Zijn omgang met Kanne en andere merkwaardige mannen versterkte zijne uit natuurphilosophie en kinderlijk kerkgeleefd gemengde godadienstige rigting, die evenwel ook elke andere rigting duldde, gelijk hij dan ook met den destijds in Neurenberg werkenden Hezel inig bevriend was. Op den 11 febr. 1812 verloor hij zijne eerste voortreffelijke gade Henriette, en ruim 2 jaren daarna, 25 april 1813, huwde hij met zijne Julia, die van dit oogenblik af de trouwe gezellin zijns levens en zijner omzwervingen gebleven is. Toen de opheffing der school te Neurenberg niet meer twijfelachtig was, werd hij in 1816 onverwacht door den erfgroothertog van Mecklenburg-Schwerin als opvoeder van diens kinderen naar Ludwigslust beroepen, en deze betrekking was niet alleen zeer voordelig, maar zij werd hem door het voortdurend bewezen vertrouwen der vstelijke familie, door den omgang met hartelijke vrienden en door aangename reizen gemakkelijk gemaakt. Daar echter de luchtgesteldheid en leefwijze op zijne gezondheid eenen nadeligen invloed hadden, verliet hij haar na drie jaren weder, toen hij als hoogleeraar in de natuurwetenschappen te Erlangen beroepen werd, van waar hij in 1827 in dezelfde betrekking naar de nieuwgestichte hoogeschool te Munchen vertrok, waar hij nog werkzaam is, en geheimraad en lid van de academie der wetenschappen werd. Herhaalde reizen, die hij in jongere jaren meestal te voet, door zijne echtgenoot vergezeld, ondernam, vooral ook de grotere naar Italie en Zuid-Frankrijk en die van 1836 en 37 naar Palestina, zijn gedeeltelijk door hem in bijzondere schriften geschet. Van zijne talrijke werken halen wij slechts de volgende aan: „Ahnungen einer allgemeinen Geschichte des Lebens” (Leipzig, 3 dln. van 1806—1820), „Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaften” (Dresden, 1808; 4de druk 1840), „Symbolik des Trams” (Bamberg, 1814; 3de druk 1840), „Die Urwelt und die Fixsterne” (Dresden,

1822; 2de druk 1839), talrijke handboeken van de mineralogie, natuurlijke historie, enz.; voorts: „Geschichte der Seele“ (2 dln., Stuttgart, 1830, 2de druk 1833), welk laatste werk, do vrucht van een meer dan 20jarig onderzoek, over zeer vele onderwerpen van het geheimzinnige gebied der ziel- en geestkunde gedachten bevat, die meer rijk in vermoeden en voor gevoel, dan wel wetenschappelijk gegrond zijn; „Die Krankheiten und Störungen der menschlichen Seele“ (Stuttgart, 1845), een vervolg op het vorige; „Altes und Neues aus dem Gebiete der innern Seelenkunde“ (5 dln., Leipzig en Erlangen 1817—1844), „Züge aus dem Leben des Pfarrers Joh. Fried. Oberlin“ (3de druk, München, 1832), „Das Weltgebäude, die Erde und die Zeiten des Menschen auf der Erde“ (Erlangen, 1852), en vele anderen, waaronder zijne bevallig geschrevene reizen. — Wanneer Schubert zich op het gebied van natuurphilosophisch onderzoek door een ongewoon talent voor analogie en inductie onderscheidt, zoo heeft hij bij eenen wonderbaar grooten rijkdom van geleerdheid op het gebied der scheikunde, der vergelijkende ontleedkunde, der natuurlijke historie, der wiskundige sterrekunde en der mineralogie, gepaard met eene zeer uitgebreide taalkennis, eene rigting der bespiegeling, vooral in de sterrekunde, in de geschiedenis van den aardbol en in het wonderbare rijk des geestes, gezigtspunten en beschouwingen geleverd, die door de gemoedelijke en welwillende wijze, waarop zij werden gegeven, hem vele vrienden verschaft hebben.

Johan Herman Kufferath

is de oudste zoon van eene talrijke familie, waarvan zes broeders zich met goed gevolg aan de beoefening der toonkunst hebben gewijd. Hij werd geboren den 12 mei 1797 te Mühlheim aan de Ruhr. Zijne ouders waren Carl Kufferath en Catharina van der Horst.

Reeds vroeg ontwikkelde zich bij den knaap aanleg en lust voor de toonkunst, zelfs zóó zeer, dat hij reeds op den jeugdigen leeftijd van 8 jaren, slechts het onderwijs van zijnen vader (een dilettant) genoten hebbende, de eerste viool-solo van Rode op een concert voordroeg. Het onderwijs van den bekwaamen kunstenaar Alexander te Duisburg droeg vervolgens veel bij om Kufferath's aanleg verder tot ontwikkeling te brengen. Ook hield hij zich, zelfs zonder nog eenig onderwijs daarin genoten te hebben, reeds vroeg met de compositie bezig. Ten einde met goed gevolg voor blaas-instrumenten te kunnen schrijven, beoefende hij tevens verschillende instrumenten zoo ver, dat hij solo daarop konde spelen. In den toenmaligen onrustigen tijd werd er te Mühlheim een muziek-corps opgericht bij den landstroom, en de vijftienjarige Kufferath met de leiding daarvan belast. Hier had hij toen veel gelegenheid om zich in het schrijven en arrangeren te oefenen, terwijl het corps onder zijne leiding uitstekende vorderingen maakte.

Te Dortmund genoot Kufferath vervolgens het onderwijs op de viool van Scheffer, een leerling van Louis Spohr. Inmiddels werd door den uitgebroken oorlog de jongelingschap genoodzaakt de wapenen op te vatten, en ook Kufferath moest drie jaren dienen. Hij werd geplaatst bij een muziek-corps; hier kwam hem zijne kennis van verschillende instrumenten bijzonder te stade en daardoor werd hij weldra de lieveling zijner officieren, zelfs in zoo hooge mate, dat, na het einde van den veldtogt, de com-

mandant van Keulen, generaal van Enden, hem in zijn hôtel liet wonen, maar tevens zorgde, dat zijn logé eenige uren daags viool speelde en dikwijls quartetten medemaakte. Door tusshenkomst van genoemden generaal werd Kufferath, na het einde van zijn diensttijd, tot violist bij de koninklijke kapel te Berlijn benoemd, voor welke betrekking hij echter om familie-aangelegenheden bedankte. Naar Mühlheim terug gekeerd, dirigeerde hij de concerten aldaar, alsmede die te Duisburg en Rheinberg.

Kufferath had reeds lang gewenscht het onderwijs van den toen reeds beroemden Louis Spohr te genieten, en eindelijk werd deze wensch vervuld in de jaren 1822 en 1823; te Cassel werd hij tevens, door den grooten theoreticus Hauptmann, tegenwoordig directeur van de Thomas-school te Leipzig, ook in de compositie onderwezen. Op Spohr's aanbeveling werd hij vervolgens naar Nordhausen beroepen, waarvoor hij om familie-aangelegenheden echter wederom moest bedanken. Naar Mühlheim terug gekeerd, werd hij weder met de directie der bovengemelde concerten belast en tevens aangesteld als solo-violist voor de concerten te Elberfeld en Dusseldorf; tevens werkte hij ook ijerig mede op de muziekfeesten, waarbij Ferdinand Ries weldra zijne virtuositeit opmerkte en hem eene plaats aan den eersten lessenaar der violen aanwees.

In 1825 werd Kufferath beroepen als muziek-directeur te Bielefeld, alwaar hij vertoefde tot in 1830, toen hem te zelfder tijd de betrekkingen van concertmeester te Keulen en die van kapelmeester te Paderborn werden aangeboden; tevens werd hij ook, in hetzelfde jaar, door de regering der stad Utrecht, in verband met de maatschappij ter bevordering der toonkunst, aangesteld tot stedelijk muziek-directeur, welke betrekking hij aannam. Aan dezen post waren verbonden: de directie der winter-concerten, de leiding der stedelijke zangschool, en voor de maatschappij, de directie der zangvereniging. In weerwil van de toenmalige verwikkelingen, bragt men onder Kufferath's bekwaame leiding weldra zeer lofwaardige composities ten gehoor, terwijl, den 14 maart 1833, bij gelegenheid van het 200jarig bestaan van het stads-concert eene Cantate werd uitgevoerd, gecomponeerd door Kufferath, op woorden van Da. J. Becker Zimmerman. Gedurende dien korten tijd had de stads-zangschool, waar de leerlingen toen langer het onderwijs bleven genieten dan tegenwoordig, ook reeds goede vruchten gedragen en onderscheidene zeer verdienstelijke dilettanten opgeleverd, die met eigen krachten goede concerten geven en bij latere groote uitvoeringen medewerken konden; ook was er eene zangschool voor den hooger stand opgericht, welker eerste klasse zulke loffelijke vorderingen had gemaakt, dat hare leerlingen konden medewerken bij de uitvoering van Kufferath's *Jubileecantate* in 1836, ter gelegenheid der viering van het tweede eeuwfeest der utrechtsehe hoogeschool.

Deze Cantate (gedrukt te Leipzig bij Breitkopf und Härtel) is, volgens de nitsprank van onpartijdige kunstregters, „eene der schoonste welke op den nederlandschen zangberg zijn gehoord.“ In de drie afdelingen van den door Mr. M. C. van Hall zamengestelden tekst wordt Gode de eer gebragt voor het licht, dat de christelijke godsdienst en de wetenschappen verspreid hebben, wordt Gods hulp, waardoor Utrecht's hoogeschool in stand is gebleven, en de lof der ten strijde getrokken academische jongelingschap bezongen, en voorts de goddelijke zegen afgesmeekt over het afgeloopen feest en over de hoogeschool, gedurende de derde eeuw van haar bestaan. Een onzer meest bevoegde beoordeelaars zeide van Kufferath's muziek op deze Cantate: „De compositie is hel-

der en bevattelijk; met geringe moeite had de componist aan zijn werk nog veel meer schijn van geleerdheid kunnen geven. Wij schatten zijne muziek, die hij al hare klaarheid gedurig de blijken draagt van eenen met de leer der harmonie volledig bekenden kunstenaar tot vervaardiger te hebben, daarom des te hooger. Waar zich overgangen opdoen, zijn die niet als uit de lucht gegrepen, maar behoorlijk gemotiveerd en voorbereid. Meermaal werden wij bij dit alles en bij den gang der melodie aan Haydn's stijl herinnerd. De instrumentering verdient daarbij allerwegen den meesten lof. De componist heeft overvloedig en met de daad bewezen, hoe hij met den bijzonderen aard en strekking der onderscheidene instrumenten bekend is." Ook in onderscheidene buitenlandse tijdschriften werd dit werk zeer eervol vermeld. De Cantate werd uitgevoerd den 17 juni 1836, in de Jacobiekerk te Utrecht, met een orkest van ongeveer 120 leden en 300 zangers, onder welke ruim 60 voornamste zangers en zangeressen uit andere steden medewerkten (de soprano-solo's werden door Kufferath's begafte echtgenoot gezongen). De uitvoering was zeer gelukkig, en de koren, onder Kufferath's leiding, goed groefend. Na afloop van de tweede afdeling werd de componist genoodigd ter plaatse, waar prins Frederik, de eratoren, de gouverneur en de geëliteerde staten, benevens de burgermeester en wethouders gezeten waren, en ontving aldaar van den vorst de gelukwensching met zijn zo uitnemend geslaagden arbeid, en uit handen van den president curator der hoogeschool den op het feest geslagen gedenkpenning; nadat hij op het orkest terug gekomen was, plaatste eene der jeugdige zangeressen hem, uit naam der dames van het koor, eenen lauwerkrans op het hoofd en omhing hem met eene gouden keten, „tot een blijken van bewondering voor het genie van den componist en de uitnemende uitvoering zijner muzikale gedachten." Tevens werd Kufferath bij deze gelegenheid ook benoemd tot lid van verdienste van de maatschappij tot bevordering der toonkunst. Dit aan schoonheden rijke werk werd kort daarna herhaald ten voordeele van het staatsconcert, en ook ten gehoor gebracht den 1 april 1857 ten voordeele van het fonds voor hulpbehoevende toonkunstenaars, bij welke laatste uitvoering, mede onder Kufferath's leiding, na een tijdsverloop van twintig jaren, den verdienstelijken componist de onverdeelde hulde van kunstbroeders en stadgenooten werd gebracht.

Na dit groote muziekfeest konden, met de inmiddels verzamelde krachten, onder Kufferath's leiding vele groote werken worden uitgevoerd; zoo onder anderen en meermalen: Haydn's *Schöpfung* en *Jahreszeiten*; Mendelssohn's *Paulus*, *Elia*, *Waldpürgarnacht*, *Psalm*, *Lorelei* en *Lobgesang*; Mozart's *Hymne an Doride penitente*; *Hymne in C* en *Meeresstille* van Beethoven; *Ier Rose Pilgerfahrt* en *Das Paradies und die Peri* van Schumann; *Die letzten Dingen*, *Das Vater Unser* en *der Fall Babylons* van Spohr; de *Messias* en het *Alexandersfest* van Händel; alsmede Reinthaler's *Jephtha* *und seine Tochter*. Bij gelegenheid van de inwijding der nieuwe concertzaal in het gebouw voor kunsten en wetenschappen (den 20 maart 1847) ontving Kufferath van stadswegen een met goud gemontereerden, van het stedelijke wapen voorzien dirigeerstok. Bij gelegenheid van het bezoek van Z. M. den koning, te Utrecht (in 1855) — voor welke gelegenheid de ijerige componist een Feestzang geschreeven had, die in het groot auditorium der hoogeschool werd gezongen, alsmede eene Cantate voor mannenstemmen, die des avonds in het gebouw voor kunsten en wetenschappen werd uitgevoerd —

beloonde Willem III's mans algemeen gekende en gewaardeerde verdiensten met de ridderorde van de Kikerkroon.

De geslachte Kufferath heeft thans sedert bijna dertig jaren in Utrecht's hoofdstad gewerkt en door zijn onvermoeiden ijver en groote bekwaamheden zeer veel bijgedragen tot de beoefening en uitbreiding der toonkunst in de hoofdstad van het Sticht. Vele werken voor zang en orkest zijn bij onderscheidene gelegenheden door hem gecomponeerd, maar slechts weinige in druk verschenen. Geen wonder dan ook, dat bij hij gelegenheid van zijn 25-jarig verblijf te dier stede vele welverdiende en trefsende bewijzen van hoogachting ontving, zoowel van de directie van het stads- en studentencorps, het zanggenootschap, de mannenzangvereniging en zijne kunstbroeders als van vele hooggeplaatste families, welke leden zijn onderwijs in de muziek genieten of onder zijne leiding tot degelijke musici en dilettanten zijn opgevoerd.

Van Kufferath's broeders werd Carl, destijds een verdienstelijk fluitist, in 1826 te Duisburg als muziekonderwijzer aangesteld, Heinrich in zijne vaderstad Mühlheim. De derde broeder, Louis, een leerling van Friedrich Schneider, werd naar Leeuwarden als muziek-directeur beroepen, vanwaar hij, na een 10-jarig verblijf, naar Gent vertrok en zich aldaar vestigde. Friedrich Kufferath is een zeer geacht muziekonderwijzer te Keulen, terwijl de én als componist én als kunstenaar eervol bekende Ferdinand, de jongste van dit muzikale zetal, een leerling van Mendelssohn, te Brussel woont.

J.

Victor Hugo,

het hoofd der romantische school van Frankrijk, is den 26 febr. 1802 te Besançon geboren. Zijn vader, een lotharinger, tot eene sedert 1831 geëdele familie behoorende en gedurende de oorlogen der omwenteling als vrijwilliger in de krijgsmacht getreden, was op het tijdstip der geboorte van Victor colonel en werd onder Napoleon generaal; zijne moeder, geboortig uit de Vendée, stemde in gevoelens en gezindheid overeen met de markiesin de la Roche Jacquelin en had nog als meisje met de brigands harer woonplaats tegen de revolutionaire armee gestreden. De jonge Victor volgde met zijne moeder het zegenprende napoleontische leger en kwam van Besançon naar Elba, van Elba naar Parijs, van daar naar Rome en van daar naar Napels, nog vóór hij 5 jaren oud was, zoo dat hij later uitroepen kon: „Ik heb Europa doorloopen, nog voor ik begon te leven." Verscheidene jaren vertoefde hij in Napels, waar zijn vader stadhouder der provincie Avellino in Calabrie was en den beroemden bandiet Fra Diavolo te bestrijden had. In 1809 keerde de jonge Victor met twee broeders en zijne moeder naar Parijs terug, alwaar het gezin zijne woonplaats vestigde in het voormalige klooster der Feuillants. Hier genoot de zeventienjarige knap grondig onderwijs van eenen vogelrij verklaarden aanhang der Bonbons, dien zijne moeder voor de nasproingen der napoleontische politie verborgen hield. General Lahorie, dit was de naam van den banneling, werd echter verraden, voor de regtbank gebracht en te regt gesteld, en de vreeselijke indruk, dien deze treurige gebeurtenis op het ligt onvankelijke gemoed van den knaap maakte, de haat, dien hij daardoor tegen het napoleontische bestuur leerde gevoelen, heeft wellicht niet weinig bijgedragen tot die koningsgezinde geestdrift, waardoor hij zich in de eerste helft zijns levens onderscheidde.

Omstreeks het einde van het jaar 1811 riep hem zijn vader, die destijds generaal en hofbeambte van Jozef Bonaparte was, naar Madrid en versehafte hem sluisar eene plaats in de adel-academie, waar zijn diehterlijke geest in het schouwspel van eenen nieuwen grond en nieuwen hemel voedsel vond. Reeds op den overdorm van 10 jaren maakte hij verzen. Hij bleef daar echter slechts één jaar en keerde reeds in 1812 met zijne moeder in het stille klooster te Parijs terug; onder haar opzicht leefde hij aldaar, tot dat de honderd dagen en de terugkeer der Bourbons de tegenstelling der staatkundige gevoelens van zijne beide ouders zoo verbitterden, dat zij hun huwelijk geregelijk lieten ontbinden. De opvoeding van den zoon viel den vader ten deel, die den jongen Victor en diens broeder Eugenius op een voorbereidings-instituut bragt, hetwelk hun den toegang tot de polytechnische school openen moest.

Victor Hugo legde zich ijverig toe op de wiskunde, doch veronachtzaamde daarom de dichtkunst niet, en schreef toen reeds een teurspel in streng klassieken vorm, namelijk: „Irtamène,” en twee groote lyrische gedichten, „de rijke en de arme” en „de Canadasehe,” die hij in 1816 drukken liet. In 1817 dong hij naar den door de academie uitgeoefden prijs voor het beste diehtstuk over de voordeelen der studie, dien hij zoo gewonnen hebben, als de academie niet geloofd had, dat er bedriegerij bij plaats greep. In eene plaats van het gedicht noemde zich de vervaardiger overeenkomstig de waarheid een 15-jarig jongetje, en toeh heerschte in het gedicht zulk een ernstige en melancholieke toon, dat de academie geloofde, het aan eenen veel ouderen diehter te moeten toeschrijven, en zich daarom alleen tot eene loffelijke vermelding bepaalde. Het kind bragt zijn geboorte-extract, maar men wilde op de reeds uitgesproken zaak niet terug komen. Deze letterkundige overwinning had ten minste het goede gevolg, dat de vader hem vergunde, zich geheel en al aan de loopbaan van schrijver toe te wijden.

In de jaren 1819 tot 1823 diende de jonge diehter bij de academie der bloemspelen te Toulouse drie gedichten in: „de maagden van Verdun,” „de wederoprigting van het standbeeld van Hendrik IV,” en „Mozes op den Nijl,” die alle drie den eersten prijs behaalden en door hunne geestdrift voor het koninklijke huis de algemeene aandacht op hem vestigden. Nog grooieren roem behaalde hij door de in 1823 versehene „Oden en Balladen,” wier rijkheid van verzen en godsdienstige en koningsgezinde geestdrift hem tot den lievelingsdiehter der regering en van den geheele emigranten-adel maakten en den jongen diehter zelfs de vriendschap van Chateaubriand denken verwerven, die hem bewonderend *l'enfant sublime* noemde. Ook gaf koning Lodewijk XVIII hem een jaargeld van 3.000 francs.

Terwijl de jonge diehter echter in het lierdicht zich nog aan de strenge vormen van het klassieke vasthield, werkte hij reeds aan 2 romans: „Han van IJsland” en „Bug Jargal,” die in 1823 en 1825 versehene, en tegen zijne tot hertoe gebezigde manier scherp afstaken. Daar hij zijne levendige verbeeldingskracht niet met de erringen van een in- en uitwendig leven voeden kon, daar hij noch overvloed van denkbeelden, noch van gewaarwordingen bezat, waardoor hij aan de beelden zijner phantasie leven en werkelijkheid zou hebben kunnen schenken, verviel hij in het groteske — een gevaar, waaraan jonge beaafde dichters dikwijls blootgesteld zijn. Doeh hij maakte den misstap, die bij anderen door de jeugd verontschuldigd wordt, tot stelsel en verrief het monstreuse tot het eigenlijke doel der poezij, tot ideaal. De stoutheid, waarmede hij daardoor op het tot hertoe gebruikelijke aanviel, ver-

wierf hem de toerjuicing der opgewonden jeugd, en vormde rondom hem eenen kring van jonge vurige geesten, die hem hoogelijk als hunnen meester vereerden, en onder den naam van *Cénacle* de kern der romantische school vormden. Daartoe behoorden Sainte-Beuve, A. en E. Deschamps, Bonlangier en anderen. Om de nieuwe rigting ook in het drama ingang te verschaffen, schreef Hugo in 1827 „Cromwell,” met eene lange voorrede, waarin hij aan de grondstellingen van Aristoteles en Racine den oorlog verklaarde en de theorie van de nieuwe school ontwikkelde. Zij kan zamen gevat worden in de stellingen: „Alles, wat in de natuur is, behoort ook in de kunst; het drama ontstaat uit de verbinding van het verhevene met het groteske; het drama is de uitdrukking van den lateren tijd; niet het schoone, maar het karakteristieke voor te stellen, is het doel der kunst.” Het met zoveel woorden aangekondigde drama was echter slechts eene vormlooze poging, die van vele zijden hevig bestreden werd. Gelukkiger slaagde Hugo in eene nieuwe verzameling van gedichten, „les Orientales” getiteld, die een jaar later versehene, en die van al zijne lyrische werken het rijkste in kleuren en beelden, het kunstrijkste ten opzichte van versbouw, maar arm in gedachten en gewaarwordingen zijn. Wij voegen hier terstond de titels zijner latere diehterlijke voortbrengelen bij: Herfstbladeren, 1831. Gezangen der scheuring, 1835. Inwendige stemmen, 1837. Stralen en schaduwen, 1840. Verlostingen, 1854. Van dezen waren de Gezangen der scheuring het laatste werk, dat met groote toerjuicing ontvangen werd; in de lateren werd meer en meer de armoeljkheid van den inhoud alerter het schitterende busel van den vorm zichtbaar. Nogtans hebben deze gedichten in de fransche letterkunde (epoque gemaakt en te regt. Want door hen heeft Victor Hugo, gelijk een der beste duitsche beoordeelaars zich uitdrukt, „de verbeeldingskracht aan het gedicht terug gegeven; hij heeft het met schitterende kleuren en stoute onttrekken versierd, en wanneer hem zijne onrijpe ontwikkeling tot wilde uitspattingen verleidee, zoo heeft hij voor zijne navolgers het werktuig gereed gemaakt, waarmede zij aan edeler motiven eene diehterlijke gestalte kunnen geven. Hij verliet met groote stoutheid den lijnregten weg, dien de fransche diehtkunst tot hertoe bewandeld had, en zocht het verborgen pad, het onbekende. Zijne gedachten waren niet diep genoeg, om hem tot de wijsbegeerte en godsdienst op het rechte pad te leiden, maar van den vorm is hij werkelijk meester geworden. Om onvermoede worstelingen van den geest voor te stellen, schiep hij eenen nieuwen stijl, en zijn invloed op de taal zal duurzamer zijn, dan zijne pogingen, om aan de zedeleer eenen nieuwen grondslag te geven.”

„De laatste dag eens ter dood veroordeelden” is eene wonderlijke zielechildering, waarin de kwellingen van den doodsangst met buitengewone kraeht geschilderd zijn. Het verscheen in 1829, kort voor dat Hugo met een nieuw drama voor het publiek optrad. „Hernani” werd het eerst op den 26 febr. 1830 op het fransche Theatre Français opgevoerd en door de aanhangers der oude klassieke school met dweepachtigen haat, door de vereerders der nieuwe met de uitbundigste bewondering en geestdrift ontvangen. In het partiden kwam het bij de eerste opvoering van het stuk tot kloppartijen tussehen de tegenstanders en aanhangers van den diehter, waarin de laatsten de overhand behielden. Ook van het toneel verdrween het regelmatig klassieke teurspel, en het romantische drama, waarin de anbjectieve willekeur des dichters alleen de grenzen der kunst bepaalt, trad in zijne plaats.

Daar Victor Hugo in de staatkunde slechts gemeedeaandoeningen zocht, verdween zijn royalismus, dat buitendien reeds in dezelfde mate afgenomen was, als de strijd der oppositie tegen de regering in belangrijkheid en hevigheid had gewonnen, met de julijomwenteling geheel en al, te meer daar thans het drama „Marion Delorme,” dat door de theatercensuur voor het toneel geweigerd was, en waarmede die lange reeks van verheerlijkingen van het maîtressenleven geopend werd, die de nieuwe fransche letterkonde schandvlekken, onder de meer inschikkelijke juijregering op het toneel gebragt worden kon. Daarop volgen suel achter elkander: „De koning vermaakt zich” (*Le roi s'amuse*, opgevoerd op den 22 nov. 1832 en reeds den volgenden dag door het ministerie verboden), „Lucretia Borgin” en „Maria Tudor” (1833), „Angelo” (1835), „Ruy Blas” (1838) en de „Burggraven” (1843). In weerwil van al het gewoel en getier der hartstogten, en van de boniste afwisseling van personen en toneelen ligt aan al deze stukken een vrij smal plan ten grondslag. Ontdoet men de karakters van den trouwens phantastisch genoeg bijeen gevoegden toof, dan houdt men als kern slechts een klein aantal stereotipe figuren over; als: den geblazerenden edelen jongeling *à la Byron*, die door de wereldverachting tot eenen in zijne oogen regtmatigen misdadiger gemaakt wordt, den ouden burggraaf, wiens aristocratisch hoohartig gevoel over het woeste gewoel rondom zich siddert en moraliseert, den koelen intrigant, die alle geheimen weet en met raad-selachtige magt de geheele wereld gebiedt, den cavalier, die zijn leven in minnarijen, tweegevechten en brood-dronkene drinkgelagen doorbrengt, de courtisane, die uit haar leven van schande en gemeenheid toch een edel gevoelig hart en door de liefde haar maagdelijk gevoel gered heeft, en somwijlen een wangedrogt, in welks boezem bestaatsche en duivelsche lusten naast de teederste gevoelens eene plaats vinden. Aan schitterende effecten en verrassende wendingen ontbreekt het in deze drama's niet, en de dichter verstaat meesterlijk de kunst om het hart des toeschouwers beurtelings met vrees, afgrijzen en ontzetting te vervullen. Daarin toont hij zijne dichterlijke kracht; doch aan de toestand ontbreekt niet alleen de waarschijnlijkheid, maar dikwijls zelfs de mogelijkheid van het voorkomen in het leven, alsmede aan de karakters de psychologische waarheid, en in het najagen van scherpe tegenstellingen dwaalt de dichter ver van de wegen der poëzij en der natuur af.

Na de „Orientales” is de roman „Notre Dame de Paris” (1831) het belangrijkste werk van Victor Hugo. De scheppende phantasie des schrijvers toovert ons daarin een tafereel van Parijs in de middeleeuwen voor oogen, dat hij met vreemdsoortige, maar op effect berekende karakters, zoo als Quasimodo, Claude Frollo, Esmeralda enz. opvult, en dat in weerwil van alle invendige gebreken en van het noodlot, dat daarin alles beheerscht, door de daarin ten toon gespreide oudheidkundige kennis, door de kracht van het coloriet en door de eenheid van stemming een waar meesterstuk geworden is en eene krachtige werking op den lezer uitoefent.

In het jaar 1841 werd Victor Hugo in de Academie opgenomen, en daarna deed hij verscheidene reizen in verschillende landen, onder anderen in Spanje, van waar hij in 1843 plotseling werd terug geroepen door den treurigen dood zijner dochter Leopoldine en van zijnen schoonzoon Charles Vaquerie; die gebeurtenis maakt het onderwerp uit van een groot aantal gedichten, die de *Contemplations* (1856) uitmaken. In 1845 werd de dichter

door koning Lodewijk Philips tot pair van Frankrijk benoemd, en nu scheen hij zijne staatkundige loopbaan in de rijen der conservatieve partij te willen besluiten, toen de februari-omwenteling in zijne gevoelens eene nieuwe omkeering te weeg bragt. Door de stad Parijs in de constituerende vergadering gekozen, stemde hij meestal, ofschoon niet consequent, met de democratische partij en sloot zich in de wetgevende vergadering geheel bij de aanhangers der sociale en democratische republiek aan, wier hoofdredenaar hij werd. Deze beginselen huidige hij ook in het door hem in 1848 gestichte journaal *l'Evenement*, hetwelk, na dat het verboden was, op nieuw verscheen onder den titel van *l'Assemblée*. Daar hij zich sedert de verkiezing van 10 december een der hevigste tegenstanders van den president getoond had, trof hem na den coup d'état met velen zijner vrienden en aanhangers het lot der verbanning, en vertrok hij, na de kostelijke schatten, die hij met liefde en angstige zorg in zijn cabinet had oopen geboept, voor eenen geringen prijs verkocht te hebben, met zijn gezin naar het eiland Jersey, vanwaar evenwel de engelsche regering zich in 1855 genoodzaakt zag hem te verwijderen. In de ballingschap schreef hij het staatkundige pamphlet „Napoleon de kleine”, en in 1853 één deel staatkundige gedichten „de Tuchtgingen” (*Les châtimens*), vol hartstogtelijke aanvallen op Napoleon III. Zijn laatste lyrisch werk zijn de *Contemplations*, die door hare kalme houding, hare grotere eenvoudigheid in den vorm en haar dikwijls innig gevoel vele bewonderaars gevonden hebben.

Jacob Lodewijk Bandon,

maarschalk van Frankrijk en minister van oorlog, is geboren op den 25 maart 1795 te Grenoble, en trad reeds in jeugdigen ouderloorn in dienst, toen geheel Frankrijk eene enkele leerplaats was. Zijne eerste veldtogten waren die in Rusland, Duitschland en Frankrijk van 1812 tot 1814. In den slag bij Borodino verdiende hij de epauletten, in Duitschland werd hij kapitein, en in den slag bij Lutzen ontving hij twee wonden. Ook in de honderd dagen nam hij deel in de krijgskundige gebeurtenissen, maar de dapperheid, die hij daarbij aan den dag legde, was voor hem de slechtste aanbeveling bij de Bourbons, zels zijne bloedverwantschap met generaal Marchand, die Grenoble aan Napoleon overgeleverd had, deed hem nadeel, en gedurende de geheele restauratie kwam hij niet vooruit. Eerst Lodewijk Philips maakte goed, wat de anderen jegens hem misdaan hadden, en droeg hem het bevel over het 13de eskadron jagers op. Toen hij daarna (1838) tot colonel der afrikaanische jagers benoemd was, vertrok hij naar Algiers, waar hij tien jaren lang in bijna alle gevechten tegen de Arabieren eene schitterende rol speelde. De prinzen van het huis van Orleans schonken hem hunne bijzondere genegenheid en zijne diensten werden altijd opgemerkt. Hij werd dan ook snel bevorderd, want in 1841 verkreeg hij den rang van generaal-majoor en in 1847, tot belooning voor zijn krachtig bestuur van Bona, dien van luitenant-generaal. Onder de provisionele regering was hem eenen tijd lang het bestuur der colonien toevertrouwd, en hij ging vervolgens als aanvoerder van de derde divisie naar Metz, waar hem te gelijker tijd de inspectie over de regimenten ruitrij opgedragen werd. Van januarij 1851 tot oktober deszelfs jaars was hij minister van oorlog en nam, eenige dagen na den coup

d'état, het algemeene bestuur van Algerie op zich, dat hij eerst nederlegde, toen de colonie ter gunste van prins Napoleon gereorganiseerd werd (1838). De onderwerping van Kabylie, die onder zijne leiding plaats had (1857), is het laatste wapenfeit, waardoor hij zich in Afrika onderscheiden heeft. Hij is sedert 31 dec. 1852 fransch senator, sedert 10 maart 1856 maarschalk van Frankrijk, en sedert 26 aug. 1850 groot-officier van het Legioen van eer. Bij het uitbreken van den laatsten oorlog tusschen Frankrijk en Oostenrijk werd hij tot chef van den generalen staf des keizers benoemd, doch weinige dagen later ruidde hij met maarschalk Vaillant en belaste zich met de portefeuille van oorlog.

Lord Cowley.

Henry Richard Charles Wellesley, lord Cowley, de engelsche diplomaat, die in de laatste staatkundige verwikkelingen zulk eene belangrijke rol gespeeld heeft, behoort tot die in veldheeren en staatsmannen rijke familie, wier oorspronkelijke naam Cowley hij draagt, terwijl zij onder dien der Wellesley, welken zij eerst in de vorige eeuw wegens eene nalatenschap aannam, veel bekender is. Hij is een neef van Wellington, den ijzeren hertog, die zijnen vooruaamen roem aan zijne uitstekende bekwaamheden verschuldigd is, maar die ook als staatsman eenen grooten verriaf; voorts van dien markies Wellesley, die zich in Indie met zoo veel roem onderscheidde, maar nog grooter staatsman, dan veldheer was, en een zoon van lord Cowley, een der verdienstlijkste engelsche diplomaten van den lateren tijd. Deze, zijn vader, Henry Wellesley, de jongste broeder van den hertog van Wellington, had den gouverneur-generaal Wellesley als secretaris naar Oostindie verzegeld, het rijk Oude als stadhouder bestuurd, was secretaris der schatkist geweest, tot dat hij in 1809 in de diplomatische loopbaan omtrent, en tot in 1822 als gezant in Spanje, van 1823—31 in dezelfde hoedanigheid te Weenen, van 1841—46 te Parijs vertoefde, waar hij ook op den 27 april 1847 gestorven is. Hij was op den 20 sept. 1803 met Charlotte, de tweede dochter van den earl van Cardigan, gehuwd, die echter in 1809 met lord Paget den lateren markies van Anglesen wegliep, en van welke hij in 1810 gescheiden werd. Zij had hem op den 17 juni 1804 eenen zoon geschonken, den tegenwoordigen lord Cowley.

Deze, door schitterende voorbeelden in zijne familie en door aanzienlijke betrekkingen aangespoord, wijdde zich insgelijks aan de diplomatische loopbaan, waarop hij te Weenen, als attaché zijns vaders, den eersten stap deed. Van daar ging hij in 1832 naar Stuttgart, waar hij secretaris van legatie werd, en welke stad hij eerst in 1843 verliet, om den veel aanzienlijker post te Konstantinopel te aanvaarden. Hier vond hij in Sir Stratford Canning eenen chef, die in de betrekkingen van het Oosten ingewijd was, en bovenal de middelen, waardoor men in Konstantinopel moet werken, met meesterlijke hand wist aan te wenden. Daarbij verrieff hij zich het vertrouwen van dien staatsman in zulk eenen hoogen graad, dat deze niet aarzelde, om zich van juli 1846 af meer dan een jaar lang van zijnen post te verwijderen en de zaken, die daar voor eenen vertegenwoordiger van Engeland geenszins gemakkelijc zijn, in zijne handen te laten, maar hem daardoor ook te gelijk gelegenheid gaf, om zijne geschiktheid ook aan het ministerie in eenen hoogen graad te

toonen, en zich tot gewigtiger betrekkingen daarbij aan te bevelen. In der daad werd hij, toen de dood zijns vaders en zijne daarmee verbonden intrade in het hooft huis hem naar Engeland terug geroepen had, in januarij 1848 tot gezant in Zwitserland benoemd, dat toen, ter stond na het eindigen van den Sonderbondsoorlog, eene geheel andere regeling van het eedgenootschap te gemoet ging, terwijl zoo wel daardoor, als door de reeds opkomende verwarringen in Italie, dit land een brandpunt van diplomatische verhandelingen was. Cowley bleef evenwel slechts korten tijd in Zwitserland, welks belangen bij de groote bewegingen in Frankrijk en Duitschland op den achtergrond traden; hij werd naar Frankrijk verplaat, waar hij verscheidene jaren lang slechts eene provisorische betrekking bekleedde, terwijl hij als vertegenwoordiger van den nog niet werkelijk terug geroepen eikenlijc gezant Fox-Strangways fungeerde, en waar hij eerst op den 5 juni 1851, nadat de herstelde bondsdag nlerwegen in Duitschland was erkend, als gezant van Groot-Brittannië werd aangesteld. Deze post, die in gewonen tijd meestal slechts een wachtpost, zoo niet geheel eene betrekking van rust is, vereischte destijds echter al de werkzaamheid van den gezant, daar hij tegen de opname van het geenele Oostenrijk in den deutschen bond protesteren en het gedrag van Engeland in de zaak der vlugtelingen verdedigen moest, en hij derhalve in beide gevallen eene staatkunde van zijn land had te vertegenwoordigen, die zijnen stand aldaar minder aangenaam mogten konde. In der daad ging hij in het laatst van 1851 met verlof naar Engeland en van daar, nadat het ministerie aan het hoofd getreden was, in febr. 1852 als gezant naar Parijs, op dit tijdstip misschien de gewigtigste post der engelsche diplomatie. Toen dit ministerie binnen zeer korten tijd viel, geraakte hij wel weder buiten betrekking; maar het coalitie-ministerie stelde hem reeds op den 6 dec. 1852 weder op nieuw aan, en van dien tijd af is hij, onder alle wisseling der engelsche ministerien, tot hertoe de vertegenwoordiger van Engeland te Parijs gebleven. Van daar begraf hij zich, gelijk algemeen bekend is, in den laatsten tijd naar Weenen, ten einde eene bemiddeling in de tusschen Frankrijk en Oostenrijk hangende geschillen te beproeven, waarin hij echter niet mocht slagen, ofschoon zijne onderhandelingen aanvankelijk de hoop hadden opgewekt, dat hij den dreigenden oorlog zou hebben kunnen afwenden. Lord Cowley is uitsluitend diplomaat, die de omstandigheden wezenlijk slechts naar haar gewigt voor de algemeene betrekkingen der staten onder elkander, bijzonder voor de nitwendige belangen van Engeland, met een gezond en onbevangen oog gade slaat, die voor het overige eene bedaarde, gematigde, ernstige houding weet te bewaren, welke den indruk van degelijkheid en vertrouwen wekt, en die zich noch door bedreigingen, noch door vleijerijen op het dwaalspoor laat brengen.

Baron d'Ablaing van Giesenburg.

Deze aanzienlijke nederlander, die in de maand juni dezes jaars op Moersbergen in den ouderdom van 50 jaren overleed, stamde af van het oud-adellijc geslacht d'Ablaing, dat in 1696 door koop eigenaar werd van het vroeger in den Alblasserwaard geleegene adellijc slot Giesenburg en van de heerlijkheid Gieszen-Nieuwerk, en hetwelk in 1743 daarmede de heerlijkheid Moersbergen vereenigde, daar de heer Jan Daniel d'Ablaing, vrijheer

van Giesenburg, kanunnik ten Dom en president ter vergadering van de staten der provincie Utrecht, in genoemd jaar voor de laatste maal met deze ridderhofstede in de nabijheid van Doorn beleend werd.

Joan Daniel Cornelis Carel Wilhelm, baron d'Ablaing van Giesenburg werd op den 6 juli 1779 te Utrecht in het voormalige bisschoppelijke hof geboren. Nog in zijne eerste jeugd trof hem het ongeluk van zijne ouders door den dood te verliezen; deze ramp werd hem echter zoo veel mogelijk vergoed door zijnen vaderlijken oom, den luitenant-generaal van Moersbergen, die zich als voogd met zijne opvoeding belastte, en al vroeg ten doel had, om zijnen jongen neef de krijgskundige loopbaan te doen betreden.

De staatkundige gebeurtenissen, die op het einde der vorige eeuw ons vaderland beroerden en de verdrijving van het huis van Oranje ten gevolge hadden, oefenden echter eenen grooten invloed op den aanvankelijken levensloop van den jongen d'Ablaing uit. Zijn geslacht was steeds de partij der Oranjegezinden toegedaan geweest, en de jongeling had deze gevoelens dermate ingezogen, dat, toen na de vlugt van prins Willem V en na de bezetting van ons vaderland door de Fransen, zich vele Oranjegezinden te Osnabrug onder Frederik van Oranje-Nassau verenigden, ook de nog zeer jeugdlige d'Ablaing den geboortegrond verliet, om zich bij hen te voegen. Ook in het vervolg bleef hij zijnen beginselen getrouw en toonde hij steeds, dat hij met de meest vaderlandlievende gevoelens bezield was. Zoo maakte hij in 1799 een deel uit van het oranjegezinde corps, dat zich in afwachting van de eene of andere gunstige gebeurtenis te Liège had vereenigd, en toen nu de Engelschen en Russen hunnen inval in Noord-Holland deden, was het d'Ablaing, die, niettegenstaande de waakzaamheid der Fransen en in met levensgevaar, dépêches van Lingen naar N. Holland overbragt, waarbij hij grooten moed en voorzigtigheid aan den dag legde. De engelsche onderneming mislukte echter en ons vaderland gemaakte meer en meer onder franschen invloed, tot dat het eindelijk zijn volksbestaan geheel verloor. In die rampzalige jaren was d'Ablaing wel weder naar zijne goederen terug gekeerd, maar zijn afschuw van de vreemde overheersching was zoo groot, dat hij, niettegenstaande herhaalde aanbiedingen, weigerde eenigen post of bediening onder het vreemde bestuur aan te nemen, en niet schoonde zijne liefde voor het huis van Oranje openlijk te toonen. Zoo dra dan ook in het jaar 1813 de zaken voor Napoleon eenen ongelukkigen keer genomen hadden en de hoop op eene aanstaande bevrijding allerwegen ontwaakte, begaf d'Ablaing zich naar Munster, om den pruisische generaal Bulow van 's lands iuwerlijken toestand kennis te geven, en juist was hij vertrokken, toen door het fransche bestuur bevel gegeven werd om den oranjevriend, dien het steeds met wantrouwige oogen had gade geslagen, gevangen te nemen en naar Parijs te voeren, welk bevel echter thans te laat kwam. Hij bleef nu aan Bulows zijde, overreedde door zijne krachtige vertoogen dien generaal om zoo spoedig mogelijk voorwaarts te rukken, zoo dat reeds weinige uren na zijn gesprek met hem, Bulow Munster verliet, en onderscheidde zich bijzonder bij de bestorming en inneming van Arnhem, die in dec. 1813 plaats had. Thans werd d'Ablaing voor zijne trouw aan het vorstelijke huis beloofd, en nam hij na de gelukkige bevrijding gaarne de moeijelijkste betrekkingen op zich. Zoo werd hij reeds in jan. 1814 tot commissaris-generaal in de russische en pruisische legers hier te lande benoemd; twee maanden

later werd hij met den rang van generaal-majoor intendant generaal van het nederlandsche leger te velde, en bleef dit, tot dat hij bij de ontbinding van dit leger zijn ontslag vroeg. Bij de instelling der orde van den Nederlandschen Leeuw was d'Ablaing onder de eersten, die tot ridder dier orde benoemd werden. Reeds vroeger was hij met de benoeming tot kamerheer des konings vereerd, en in sept. 1815 werd hij met gelijken rang als de hofmaarschalken van Z. M., tot hofmaarschalk van den prins van Oranje aangesteld. Het was in die betrekking, dat hij tegenwoordig was bij het huwelijk van den kroonprins te Petersburg met de russische grootvorstin Anna Paulowna, en bij deze gelegenheid werd hij tot grootkruis van de russische orde van St. Anna benoemd.

Na zijne terugkomst zette hij zich in Utrecht neder en leefde daar, zich alleen met de verfraaijing en verbetering van zijne schoone bezitting bezig houdende, eenen geruimen tijd afgezonderd en buiten alle betrekking, met uitzondering alleen, dat hij in dien beginne onder de notabelen behoorde, die ter goedkeuring der grondwet uit het geheele land waren opgeroepen, en bij verloop van de Provinciale Staten van Holland wegens de ridderschap had behoord. Naauwelijks echter was de opstand in Belgie uitgebroken, of hij gevoelde zich uit zijne rust wakker geschud en aarzelde geen enkel oogenblik, om goed en bloed voor vaderland en diens dierbaar koningshuis op te offeren. Niet zoo dra was de mare van den opstand in Noord-Nederland verspreid, of de edele d'Ablaing lood zich met zijne vier zonen aan, om vaderland en koning tegen de overmoedige opstandelingen vrijwillig te dienen, en zijn ijerig ging zoo ver, dat hij zelfs de aanstelling tot luitenant-colonel en chef der mobiele schutterij van de provincie Utrecht in oct. 1830 bereidwillig aannam, ofschoon hij vroeger reeds den rang van generaal-majoor bekleed had; de eerzucht, een der magtigste hefbomen des krijgsmans, moest bij hem voor de liefde tot het vaderland en de zucht om dit nuttig te zijn onderdoen. Ook in dezen kortstondigen oorlog had hij gelegenheid om zich te onderscheiden; vooral bleken zijn moed en beleid, toen hij aan het hoofd eener colonne, gedurende den tiendagenchen veldtoeg van 1831, de vijanden tusschen Brescaet en Calmthout aanviel en terug dreef, voor welk dapper feit hij met de Militaire Willemsoorde beloofd werd. Nadat de schutterijen naar het getrouw geblevene Noord-Nederland waren terug gekeerd, bleef d'Ablaing aan het hoofd der rustende schutterij van Utrecht, en werd hij, ter belooning zijner bezwene diensten, door den koning tot lid van het hoofdbestuur van het metalen kruis benoemd.

Na dien tijd werd hij achtereenvolgens gekozen tot lid van de staten der provincie Utrecht, later tot lid van de Tweede en Eerste Kamer der Staten-Generaal, waarin hij meestal eene conservatieve rigting volgde. Slechts voor weinige weken legde hij met treffende bewoordingen laatstgenoemde betrekking in den boezem der kamers zelve neder, en hartelijk waren de betuigingen van achting en eerbied, waarmee alle tegenwoordige leden van den 80 jarigen grijsaard afscheid namen. Slechts korten tijd mocht hij zich aan de rust overgeven, die hij zoo zeer gewenscht en verdiend had; hij stierf op den 27 juni, 1859.

Voorwaarden.

1. Het werk: ONZE TIJDGENOOTEN, de levensschetsen van omtrent 1000 personen bevattende, die thans nog leven, of in den loop des vorigen jaars gestorven zijn, zal een boekdeel uitmaken van nagenoeg 100 vel, en in afleveringen verschijnen van 4 of 5 vel (64—80 kolommen).
2. Het getal der afleveringen zal alzoo ongeveer 20 bedragen. Titel en inhoud worden bij de laatste aflevering gevoegd. Bij elke aflevering wordt eene alphabetische lijst gevoegd van die personen, welke in deze en in al de vorige afleveringen tot dus ver behandeld zijn.
3. Zoo mogelijk zal er om de 4—6 weken eene Aflevering verschijnen. — Men teekent in voor minstens 20 afleveringen.
4. De prijs der teekening is bepaald op 60 ets. de aflev., dat is tot den zeer geringen prijs van 15 cents per vel, *bevattende meer dan het dubbels van een gewoon vel druks*. Voor afzonderlijke afleveringen wordt de prijs met de helft verhoogd.
5. Het werk wordt bij het einde van een supplement voorzien, hetwelk verbeteringen en bijvoegselen van de geleverde levensschetsen zal bevatten. Dit supplement zal in alphabetische orde gerangschikt zijn.
6. Men teekent in bij alle boekhandelaren des rijks; te Batavia bij de Heeren LANGE EN COMP, en de Heeren G. KOLFF EN COMP.
7. **Bovendien kan men, om eene proef te nemen van hetgene het werk geven zal, afzonderlijk de vier eerste Afleveringen, zonder verhooging van prijs, bekomen.**

UTRECHT, Aug. 1859.

C. VAN DER POST Jr.

Het ligt in den aard van eene onderneming als deze, dat zij in waarde toeneemt, wanneer zij om zoo te zeggen door *de medewerking van het geheele beschaafte publiek* ondersteund wordt. Waar zoo vele op zich zelf staaude en ver uit elkander liggende bijzonderheden tot één geheel moeten vereenigd, waar zoo talrijke, menigmaal eerst in de laatste dagen bekend en beroemd geworden personen moeten geschilderd worden, zijn dikwijls alleen zij, die met deze personen verwant en ten nauwste bekend zijn, bevoegd, om de vereischte bijzonderheden met de gewenschte juistheid te leveren, en door de toezending van dergelijke bijdragen, alsmede van bijvoegselen en terechtwijzingen tot de reeds geleverde artikelen, kunnen velen zich bij het publiek verdienstelijk maken.

DE REDACTIE.

ONZE TIJDGENOOTEN,

LEVENSSCHETSEN VAN VOORNAME MANNEN EN VROUWEN
UIT ALLE LANDE DER AARDE.

VRIJ GEVOLGD HET HOOGDUITSCH WERK

„Männer der Zeit, Biograph. Lexikon der Gegenwart,”

EN VERRIJKT MET DE LEVENSBESCHRIJVINGEN VAN NOG VELE NEDERLANDSCHE MANNEN.

DOOR

J. L. TERWEN

EN

CORSTIAAN DE JONG.

Inhoud.

	Biede.		Bislr.
Gerardus Vrolik	321	Achille Fould	358
Willem Vrolik	324	Joseph, prins van Chimay	360
Cornelis Pruyss van der Hoeven	328	Robert Stephenson	362
Ferdinand de Lesseps	329	Pedro II, keizer van Brazilië	363
Samuel de Wind	332	A. J. Ingenhousz	365
Pieter Ras	333	Louis Sison Pedro Meijboom	366
Sir James Brooke	333	Adolf Schlagintweit	369
George V, koning van Hannover	336	Hermann Schlagintweit	369
Karel Christiaan Jozias vrijheer van Bunsen	338	Robert Schlagintweit	369
Adolf Thiers	343	Sir Edward Lytton Bulwer	374
Jonnes Hartman	348	Frederik Adolf Willem Diesterweg	376
Karel Karmarsch	349	Christian Gottfried Ehrenberg	378
Hermannus Christiaan van Hall	350	Margarethus Cornelis Verloren	380
Jan Schröder	353	Schamyl	382
Hieronymus Napoleon	355	Albertus Ascenius van Heusden	383

UTRECHT,

C. VANDER POST JR.

1859.

VERREKKT BIJ GIERES EN BOMST.

Pris 69 Cents.

Zie vooral de rechterzijde van dezen omslag.

In de volgende afllevering zullen mede voorkomen de levensschetsen van de H. H. **J. J. C. Schroeder van der Kolk, F. W. Conrad, P. Harting** en vele anderen.

Onder het afdrukken dezes ontvangt de Redactie de treurige tijding, dat de Hoogleraar **Gerardus Vrolik**, wiens levensbeschrijving in deze afllevering voorkomt, is overleden.

Utrecht, 10 November 1859.

Alphabetische Naamlijst der Personen in Onze Tijdgenooten ,

OF DE 1^e—6^e AFL.

	Bladz.		Bladz.
Abdul Meschid Khan	120	Gerstäcker, Frederik	290
Aberdeen, Lord	232	Gervinius, Georg Gottfried	286
d'Abiaing van Giesenburg, Baron	318	Greely, Horace	42
Agassiz, Louis	145	Gey van Pittius, Adriaan Rudolf Willom	159
Ahrens, Hendrik	24	Gey van Pittius, Karel Frederik	192
Alexander II Nikolajewitsch	30	Girardin, Emile de	109
Antonelli, Kardinaal	135	Giulay, Graaf Frans	212
Arndt, Ernst Maurits	152	Gladstone, William Ewart	248
d'Azeglio, Marchese	142	Goldschmidt, Hermann	282
Bakunin, Michael	146	Gortsehakow, Vorst Michael	199
Barth, Dr. Hendrik	214	Grimm, de Gebroeders	94
Benedek, Lodewijk van	294	Guerrazzi, Francesco Dominico	99
Beryer, Pierre Antoine	98	Guzot, François Pierre Guillaume	273
Boek, Karel Ernst	9	Haedinger, Willem	45
Boeckh, August	154	Hall, Hermannus Christiaan van	350
Bordeaux, Hendrik van	65	Hamelin, Admiraal	251
Boaquet, Marie Joseph	91	Hanka, Wenceslaus	16
Bowring, Sir John	85	Hartman, Joannes	348
Bravo Murillo, Juan	78	Herzen, Alexander	149
Brazilie, Pedro II, keizer van	363	Hess, Hendrik van	81
Bright, John	129	Hess, Hendrik, Vrijheer van	229
Brofferio, Angelo	144	Housden, Albertus Ascanius van	343
Brooke, Sir James	333	d'Hilliers, Graaf Achille Baraguay	53
Brougham, Lord Henry	156	Hoeven, Jan van der	300
Bulwer, Sir Edward Lytton	374	Hoeven, Cornelis Pruys van der	328
Bunsen, Karel Christiaan Jozias vrijheer van	338	Humboldt, Alexander von	178
Buol Schauenstein, Karel Ferdinand, Graaf	184	Ila Pfeiffer	365
Burrit, Elihu	228	Ingenhousz, A. J.	201
Campbell, Sir Colin	123	Jellicovich de Bazin, Graaf, baron van Croatia	319
Canrobert, Frans Certain	89	Karmarsch, Karel	249
Castellane, Maarschalk graaf Cavour, Graaf Camillo	134	Keilhau, Balhasar Mathias	63
Chauvagnier, Generaal	206	Kisselew, Graaf Paul	125
Charras, Jean Baptiste Adolphe	239	Kloppke, Georg	253
Chimay, Joseph, prins van	360	Kufforath, Johan Herman	309
McClure, Robert	259	Lamoriciere, Generaal	204
Cobden, Richard	226	Leo, Hendrik	107
Cousa, Alexander	257	Leopold I, koning der Belgen	84
Cowley, Lord	317	Lesseps, Ferdinand de	329
Derby, Lord	75	Liebig, Vrijheer Justus van	46
Disraeli, Benjamin	32	Livingstone, David	105
Dickens, Charles	26	Longfellow, Henry Wadsworth	242
Diesterverf, Frederik Adolf Willem	376	Mac-Mahon, Maria Patrick Maurits	292
Donders, Franciscus Cornelis	176	Magnan, Bernard Pierre	77
Dornseiffen, Mr Gerardus	61	Malmesbury, Lord	213
Dufour, Generaal	262	Marmora, Luitenant-generaal	171
Ense, Karel August Varnhagen van	169	Mauy, Matthew Fontaine	68
Ehrenberg, Christian Gottfried	378	Mazzini, Giuseppe	50
Faustinus I, Soulonque	193	Melville, Herman	83
Ferdinand II, koning van de beide Siciliën	139	Metternich, Vorst	165
Fould, Achille	353	Meijboom, Louis Suson Pedro	366
Frans Jozef, keizer van Oostenrijk	303	Moleschott, Jacobus	66
Frederik Willem IV	69	Montalembert, Graaf Charles Forbes	58
Fromberg, Peter Frederik Hendrik	280	Morny, Graaf Julius	19
Furrer, Dr. Jonas	28	Mulder, Gerardus Johannes	173
Garibaldi, Jozef	209	Murat, Prins Lucien	164
George V, koning van Hannover	336	Napolon III, keizer der Fransen	11
		Napolon, Prins	160
		Napolon, Hieronymus	355
		Narvaez, Maarschalk, hertog van Valencia	265
		Nena Sahib	17
		Niel, Maarschalk	296
		O'Donnell, Maarschalk	269
		Omer Pacha	196
		Palmerston, Lord	3
		Pelissier, Aimable Jean Jacques	114
		Pius IX	37
		Potter, Louis Joseph de	283
		Prescott, William Hickling	18
		Prim, Don Juan, Graaf van Reus	31
		Pruisen, de prins van	118
		Pruisen, Prins Adalbert van	48
		Pueckler-Muskau, Vorst Hermann van	224
		Randon, Jacob Lodewijk	316
		Ras, Pieter	333
		Rau, Karel Hendrik	80
		Ristori, Adelaide	264
		Roebuck, John Arthur	104
		Ross, Kapitein Sir James Clark	97
		Rogier, Charles	208
		Rochussen, Jan Jacob	219
		Ruge, Arnold	234
		Russell, Lord John	244
		Saksen, Johannes, koning van	54
		Saint-Jean-d'Angely, Regnaud de	295
		Schamyl	382
		Schröder, Jan	303
		Scholthout, Andreas	116
		Schlagintweit, Adolf	369
		Schlagintweit, Hermann	369
		Schlagintweit, Robert	369
		Schlosser, Friedrich Christoph	56
		Schlumberg, Gottlieb Heinrich von	306
		Sprenger van Eijk, J. P.	299
		Stanley, Lord Edward Henry	102
		Stämpfli, Jacobus	35
		Steenbergho, M. H.	284
		Stephenson, Robert	362
		Stratford de Redcliffe, Viscount	40
		Temminck, Coenraad Jacob	285
		Thiers, Adolf	343
		Thiersch, Frederik Willem	92
		Tottleben, Generaal Frans Eduard	237
		Tour, Charles baron Cagniard de la	29
		Uhland, Lodewijk	42
		Ulloa, Hieronymus	256
		Vaillant, Jean Baptiste Philibert	293
		Verdi, Giuseppe	281
		Verloren, Margarethus Cornelis	380
		Victor Emanuel II, koning van Sardinië	131
		Victor Hugo	312
		Vieuxtemps, Henry	127
		Vrolik, Gerardus	321
		Vrolik, Willem	324
		Walewski, Graaf Alexander	27
		Washington Irving	20
		Williamus van Kars, Generaal	112
		Wind Samuel de	332
		Zwijzen, Joannes	162

De met zwarte letter gedrukte namen zijn die van Nederlanders of in Nederland levende mannen.

Gerardus Vrolik.

Slechts aan weinigen is het vergund tot in zeer hoogen ouderdom met jeugdiglen lust en ijver de wetenschap te blijven beoefenen en haar nog op den laten avond des levens met nieuwe waarnemingen en onderzoekingen te verrijken. Een treffend voorbeeld hiervan levert de erbidwaardige grijsaard, van wies veel onnavante werkzaamheden wij tuans eene schets zullen trachten te geven.

Gerardus Vrolik werd geboren den 25 april 1775, te Leyden, aan welks hoogeschool hij in de geneeskunde studeerde. Reeds op den jeugdigen leeftijd van twintig jaren, den 14 februari 1795, verdedigde hij, onder het voorzitterschap van wijlen den beroemden Sebald Justinus Brugmans, eene uitmuntende dissertatie, welke onmiddellijk (b. v. in de *Nieuwe algemeene kunst- en letterbode* voor 1795, n°. 63 p. 86) reeds zeer gunstig beoordeeld, tot op heden eene klassieke waarde heeft behouden, en getiteld is: *De homine ad statum gressumque erectum per corporis fabricam disposito*, waarin op scherpsinnige wijze wordt aangeleerd, dat 's menschen ligchaam van nature zoo gevormd is, dat zijn opgerigte stand en gang als noodzakelijke gevolgen van zijne bewerkingen en als de eenige natuurlijke moeten beschouwd worden.

Nog vóór zijne promotie tot doctor in de geneeskunde werd de jeugdige geleerde benoemd tot hoogleeraar in de kruidkunde aan het *Athenaeum illustre* te Amsterdam, ter vervanging van den in 1796 overleden, als botanicus en als scheikundige vermaarden, voor de wetenschap te vroeg gestorven Nicolaas Bondt, mede een leerling van den verdienstelijken Brugmans. Gerardus Vrolik was dus eigenlijk reeds hoogleeraar vóór dat hij leeraar was. In 1796 werd hij te Leyden tot doctor in de geneeskunde bevorderd, na verdediging zijner, aan de curatoren van genoemd *Athenaeum* opgedragene *Observationes de defoliatione vegetabilium nec non de viribus plantarum a principiis botanicis diducendis* (Eenige waarnemingen betreffende het afvallen van de bladeren, en over de geneeskundige krachten der planten, af te leiden uit botanische gronden).

Het genoemde hoogleeraarsambt aanvaardde hij den 3 april 1797 met eene redevoering *De eo quod Amstelodamenses ad rem botanicam contulerunt* (Over hetgene de amsterlamsche geleerden tot de uitbreiding der kruidkundige kennis hebben bijgedragen).

In het daarop volgende jaar werd hem bij het professoraat in de kruidkunde ook dat in de ontleedkunde en natuurkunde van den mensch opgedragen, in de plaats van Andreas Bonn, den eigenlijken schepper der algemeene ontleedkunde, die, uit aanmerking van zijnen zestigjarigen leeftijd, deze vakken afstond en alleen met het onderwijs in de heekkunde belast bleef. Vrolik aanvaardde zijne nieuwe betrekking den 5 november 1799 met eene oratie *De viribus vitalibus in omni corpore organico observandis, vique constantibus* (Over de levenskrachten, welke steeds bij alle beweerkte ligchamen worden waargenomen).

Van dien tijd af aan werd door Gerardus Vrolik onderwijs gegeven in vier verschillende vakken, namelijk in: botanie, anatomie, physiologie, theoretische en praktische verloskunde; daarbij was hij lid, en gedurende vele jaren voorzitter der provinciale commissie van geneeskundig onderzoek, oefende bovendien de geneeskundige praktijk nit, en werd de vraagbaak van alle genees-, heel- en verloskundigen, in en buiten den omtrek van Amsterdam. In weerwil van zoo vele werkzaamheden was het hem mogelijk, van de oprigting af (in het jaar 1800) tot in 1844, de betrekking van secretaris der eerste klasse van het

koniaklijk nederlandsch instituut te vervullen, en wist hij bovendien nog tijd te vinden tot het schrijven van den *Catalogus plantarum medicinalium in horto Amstelodamensi* (Lijst der geneeskragtige gewassen, die in den Amsterdamschen kruidtuin worden gekweekt), alsmede van vele verhandelingen, vooral over belangrijke misgeboorten. Deze verhandelingen werden in 1822 door den nog levenden, zeer verdienstelijken belgischen geneesheer Falloot in het fransch overgebracht, onder den titel van *Mémoires sur quelques sujets intéressants d'anatomie et de physiologie*.

In 1820 legde Vrolik het hoogleeraarsambt in de ontleed- en natuurkunde van den mensch neder; zijne plaats werd vervangen door H. Bosscha, tien jaren later door G. C. B. Suringar, thans hoogleeraar te Leyden, en eindelijk door Willem Vrolik. In 1828, bij de vestiging der heel-, genees- en verloskundige school te Amsterdam, ging het practisch onderwijs in de verloskunde over op den hoogleeraar Tilanus, boewel de ijverige Vrolik zich steeds bereid heeft verklaren, om voor de studenten van het *Athenaeum* onderwijs te blijven geven in dien tak der geneeskundige wetenschap. In het jaar 1834 stoude Gerardus Vrolik het onderwijs in de kruidkundige wetenschap af aan H. W. de Vriese. — Van dit oogenblik af aan belasten zich derhalve drie hoogleeraars met de vakken, welke vroeger gedurende een zoo groot aantal jaren door éénen enkelen geleerde waren behandeld.

Reeds als student was Gerardus Vrolik, vermoedelijk wel op het voetspoor van den reeds vermelden Brugmans, begonnen met het aanleggen van een museum voor ontleedkunde, in de uitgebreidste beteekenis des woords, dat, van dien tijd af aan (dus reeds sedert het einde der achtentiende eeuw) met voorriede en met groote kosten, sedert het jaar 1821 ook onder de ijverige medewerking van zijnen zoon Willem Vrolik, uitgebreid en verrijkt, thans wellicht het belangrijkste particuliere museum in Europa is, en dan ook eene europeesche vermaardheid heeft verkreegen. Een van de meest belangrijke werken daaromtrent, vooral dewijl het nieuwe gezigtspunten in een belangrijk wetenschappelijk vraagstuk leverde, is zijne *Beschouwing van het verschil des bekken bij onderscheidene volkstammen* (1826), met acht door zijnen zoon geteekende platen en eene tafel. Deze verhandeling werd ook in de fransche taal uitgegeven en sluit zich aan aan hetgene door Blumenhach, Camper en Sömmering betreffende het verschil in schedelvorm en andere organen bij verschillende volkstammen was bekend gemaakt. Vrolik was de eerste, die leerde, dat een gelijk onderscheid zich ook in het bekken openbaart.

Het bekken was in vroeger en in later tijd meermalen het onderwerp zijner nauwgezette studie. Zijne allereerste verhandeling dienaangaande dagteekent van het jaar 1805, en is, onder den titel van *Vroesen op het achteruitrijken des heiligbeens zoo in ongeschonden bekken, als na het doen der schaambeensnijding*, opgenomen in het eerste deel der *Nieuwe verhandelingen van het genootschap ter bevordering der heekkunde te Amsterdam*. Voorts leverde hij in de *Nieme verhandelingen der eerste klasse van het voormalige nederlandsche instituut*, in 1840: *Over hetgen bij den mensch na onkerstelde heupontwringing, hetzij aangeboren, hetzij na de geboorte verkregen, wordt te veeg gebracht* (deze verhandeling is ook in de fransche taal verschenen); en in 1851: *Hoe men zich de doormetingen van het vrouwelijk bekken bij den mensch behoort voor te stellen*. Eindelijk gaf hij in 1841 afzonderlijk eene verhandeling in het licht, getiteld: *Over eene volkome gerichtsverrijping der heilig-, darm- en schaambeenderen*, welke ook in het duitsch werd uitgegeven.

Behalve door deze beschouwingen aangaande het beken, waardoor Vrolik, hoewel de verloskundige praktijk reeds sedert lang hebbende laten varen, zijne belangstelling in dit onderwerp bleef opeularen, leverde hij in diezelfde tijdruimte nog menigen anderen arbeid, in welken hij zijne voorliefde voor de zierkundige ontleedkunde kenbaar maakte. Als zoodanig vermelden wij hier zijne *Verhandeling over een zonderting misvorming des aangezigts bij een lam* (1827); *Over verstandige beginselen van een tweede kind, waargenomen in een gezeel van het linkerdeel des aangezigts bij een zeventiendjarige vrucht* (1831), overgenomen door E. A. W. Himly in *Meckel's Archiv für Anatomie und Physiologie* voor 1832; *Ontleed- en natuurkundige beschouwing van een te kortheid der onderkaak bij een volwassen mensch en eerstgeboren kind* (1836); *Bedenkingen over het inwendig waterhoofd* (1840): deze vier werken zijn opgenomen in de *Nieuwe verhandelingen der eerste klasse van het koninklijk nederlandsch instituut*. Afzonderlijk werd door Vrolik uitgegeven de *verhandeling Over de wijze waarop de opene ruimte in de schedel, na panboring of ander beentreeks, wordt aangevuld* (1837). Voorts leverde hij in *Het instituut of Verlagen en mededeelingen, uitgegeven door de vier klassen van het koninklijk nederlandsch instituut*, voor 1841: *Over de breuk der knieschijf, beschouwd als het gevolg van vernietiging eener middenstreek in hare beenzelfstandigheid*; alsmede, in het eerste deel van het *Tijdschrift voor de wis- en natuurkundige wetenschappen der eerste klasse van het koninklijk nederlandsch instituut: Aanteekeningen over het ontstaan van witscassen in de slagstanden van elephanten*.

Op het gebied der vergelijkende ontleedkunde heeft men van G. Vrolik's hand: *Eenige ontleed- en natuurkundige aanteekeningen over den Haai* (in de *Bijdragen tot de natuurkundige wetenschappen* voor 1826); *Nieuw voorbeeld van twee uitgegroede stootlanden aan denzelfden Narelschedel* (in de *Bijdragen tot de oerkunde, uitgegeven door het genootschap Natura artis magistra* 1851); *Over het verschild van de inwendige gesteldheid der horenpillen bij Antilopen* (opgenomen in de *Verhandelingen der koninklijke academie van wetenschappen*, 1854); en, slechts een jaar geleden, dus op zeer gevorderden leeftijd, nog: *Aanteekeningen over de uitwendige kenmerken van het zeeveel verschild der Vennollen en over hunne huishouding* (in de *Verlagen en mededeelingen der koninklijke academie van wetenschappen*, 1858). — Opmerkelijk is het, dat de eerwaardige grijsaard na een tijdsverloop van meer dan eene halve eeuw nogmaals terug kwam op een onderwerp, waarmede hij in 1795 zijne wetenschappelijke loopbaan als het ware was ingetreden. Hij gaf namelijk uit: *Betog over de werelkolon en het beken van den mensch naar aanleiding van de voorstelling dezer deelen door de broeders W. en E. Weber* (opgenomen in het *Tijdschrift der eerste klasse van het koninklijk nederlandsch instituut*, voor 1850).

Terwijl Gerardus Vrolik in ons vaderland de vertegenwoordiger der ontleedkundige wetenschap was, en haar gedurende zijn langen levensloop in de meest uitgebreide betekenis opvatte, bleef hij niettemin de kruitkunde gelinken. Het *Tijdschrift der eerste klasse van het koninklijk nederlandsch instituut* en dat der koninklijke akademie van wetenschappen dragen in onderscheidene verhandelingen van Vrolik's hand daarvan de blijken. Wij noemen hier: *Over een rankvormige ontwikkeling aan witte Lelie-bloemen* (1827); *De Cycas-stam met bolken vergeleken* (1846); *Over woekering van paarache Vingerkornd*, en *Over merkwaardige verschijnselen in planten te neeg getrogt door een oplossing van bijend keikambriaat* (1842); *Voortgezette proeven over de woekering (proliferatie)*

in de topbloemen bij paarache Vingerkornd (1845); *Waarnemingen eener zonderting misvorming van bladvoer bij een Aristolochia Siphon* (1846); *Waarnemingen op den wasdom van de vrucht der Cucurbita mozzina* (1848); *Over den wasdom van plant en vrucht eener verscheidenheid van kutebas* (1849); *Bedenkingen over de Apios tuberosa als voedselgevoas* (1850); *Over gelijkvormige oorzaak en verschijnselen bij het afvallen van bladeren en kleine takjes aan sommige Eiken* (1851); *Over eenen van boven nannelijken, van anderen vrosmelijken bloeklos bij Zea Mais* (1851); *Voorebeeld van verbaazenden wasdom bij Heracleum giganteum* (1852).

Bij de oprigting der koninklijke academie van wetenschappen in 1852 werd Gerardus Vrolik onder den titel van *rustend lid* opgenomen in de lijst der benoemde leden; hij toonde intusschen, dat deze titel eene *contradictio in adjecto* was, daar hij hare *Verlagen en mededeelingen* onafgebroken met nieuwe verhandelingen bleef verkrijgen, onder anderen met: *Natuurkundige beschouwing van den groei eens aardappels binnen het weefsel van den suederknobbel* (1852); *Over eenige physiologische eigenschappen van Fiacum album* (1857); *Merkwaardige verschijnselen bij den groei eener Lonicera periclymenum* (1857); *Over het vermenigvuldigen van Naaldtragende boomen door wortelende uitspruitsels en daaruit te voorschijn komen van nieuwe plantoen* (1858). Vermelding verdient hier ook nog een klein, maar veel bevattend borske: *Over de ziekte der Aardappelen*, in den jare 1847 ook in de fransche taal uitgegeven.

Ook op het gebied van de geschiedenis der wetenschap heeft Gerardus Vrolik zich werkzaam getoond door een betoog, waarin hij aan Leendert Bonme (1773) regt doet wervdwaren, als den eersten ontdekker van de werktiglijke wijze waarop de Pholaden (eene familie van borende schelpdiern) zich in steen boren (opgenomen in de *Verlagen en mededeelingen der koninklijke academie van wetenschappen*, voor 1853).

Het is niet te verwonderen, dat een man van zoo zeldzame verdiensten, zoo binnen- als buiten's lands de algemeene achting geniet; een tal van geleerde genootschappen gaf daarvan blijk door hem het lidmaatschap aan te bieden. In 1846, op den dag waarop hij zijn vijftigjarig doctoraat vierde, benoemde Z. M. de koning der Nederlanden den eerwaardigen, krachtvollen grijsaard tot staatsraad in buitengewone dienst. Willem I had hem vóór vele jaren reeds het ridderliert van den Nederlandschen Leeuw geschonken.

Gerardus Vrolik heeft twee zoons in leven; de oudste, Willem Vrolik, is hoogleeraar aan het *Athenaeum illustré* te Amsterdam, de jongste, Aguitus Vrolik, leeft, als oudminister van financiën, te 's Gravenhage. Het zij hun vergunnd den eerwaardigen grijsaard nog lang in hun midden te zien.

Willem Vrolik,

de oudste zoon van den Nestor onzer vaderlandsche geneeskundigen, van wiens leven wij in de voorgaande bladzijden eene schets hebben getracht te geven, is geboren te Amsterdam, den 29 april 1801. Hij genoot zijne aanvankelijke opleiding aan het *Athenaeum illustré* te Amsterdam, onder het oog van zijnen beroemden vader, en later aan de hoogeschool te Utrecht, ten huize van wijlen den hoogleeraar Vosmaer, die beide een allergunstigsten invloed op zijne verdere vorming en ontwikkeling uitoefenden. Zijne ge-

hechtheid aan zijne beide leermeesters Vosmaer en de Fremery heeft hij in beider door hem uitgegeven levensberigten geproeven.

Den 20 maart 1822 verdedigde hij, gelijk toen meer gebeurde, onder het voorzitterschap van wijlen Nicolaas Cornelis de Fremery, eene dissertatie: *De Phocis, praesertim de Phoca vitulina (Over het geslacht Phoca, inzonderheid over de Robben)*. Daarna deed hij eene reis naar Frankrijk's hoofdstad en verbleef daar zes maanden om zijne studien te voltooien. Na zijne terugkomst verwierf hij, den 10 juni 1823, het doctoraat in de geneeskunde, na verdediging eener dissertatie *De vultu vasorum sanguiferorum decursu in Scolioti et Cythosi (Over den veranderden loop der bloedvaten bij verkrompingen van de ruggegraaf)*. Vervolgens vestigde hij zich te Amsterdam en oefende aldaar gedurende zes achtereenvolgende jaren de geneeskundige praktijk uit.

Met het voorbeeld zijns grooten vaders voor zich en bovendien in diens rijk anatomisch museum over buitengewone hulpmiddelen kennende beschikken, zal het niemand verwonderen, dat een man, zoo vol van warme belangstelling in de wetenschap als Willem Vrolik zich niet enkel tot het uitoefenen der praktijk bepaalde, maar zich ook met eene aangeboren voorliefde aan ontledkundige onderzoekingen wijdde. Onderscheidene verhandelingen waren daarvan de vruchten; zoo verschenen in 1824: *De peculiari arteriarum extensilitate in novantibus animalibus dispositione (Over het eigenaardig verloop van de slagaderen, zoogenoemde wondernetten, der ledematens bij sommige diersoorten)*, welk belangrijk ouderwep hij een dertigtal jaren later nogmaals behandelde; in 1827 verschenen te *Natuur- en ontledkundige opmerkingen oer den Clauvelen*; en in 1828 leverde hij (in de *Nieuwe verhandelingen der eerste klasse van het koninklijk nederlandsch instituut*) een geschrift *oer eene vervoedelijk tweede soort van Rendier (Cervus Tarandus L.)*, afgeleid uit eenen merkwaardigen schedel, behoorende tot de fraaije verzameling van wijlen Klinkenberg. Tevens redigeerde hij te dien tijde, met H. C. van Hall en G. J. Mulder, de *Bijdragen tot de natuurkundige wetenschappen* (1826--1832), waarin onderzochte oopstellen van zijne hand voorkomen. In het jaar 1829 werd Vrolik beroepen als buitengewoon hoogleeraar bij de geneeskundige faculteit der groningser hoogeschool, welke betrekking hij den 20 maart van dat jaar aanvaardde met het houden eener redevoering: *De foris humano animalium minus perfectorum forma referate (Over de ooreenstemming der vormen van de menschelijke vrucht met die van minder volkomene dieren)*. De groningser academie moogt zich intusschen niet lang in haren ijverigen hoogleeraar verheugen. Niet alleen toch trok Vrolik in het woelige jaar 1830 uit als tweede luitenant der groningser en franker flankleers (studenten-compagnie van vrijwilligers), in welken rang hij den geheelen belgischen veldtocht medemaakte, maar reeds in het volgende jaar 1831 werd hij naar Amsterdam beroepen tot hoogleeraar in de ontleed- en natuurkunde van den mensch en in de dierkunde aan het *Athenaeum illustré*; hij vertroude dan ook weldra derwaarts, om in het schoone ontledkundige kabinet zijns vaders, later in den dienst van het koninklijk zoologisch genootschap *Natura artis vasastra*, hem door het verlichte bestuur dier uitmuntende instelling goepend, zijne ontledkundige studien op ruimer schaal voort te zetten. Van toen af volgde hij, naar den aard van de omstandigheden, waarin hij verkeerde, eene tweeledige rigting in zijne studien: hij bestudeerde namelijk voor eerst het maaksel der misgeboorten, tot opheldering van de leer dienaangaande

en de wetten harer vorming, en hield zich ten andere bezig met vergelijkend ontledkundig onderzoek, inzonderheid van zoogdieren. Met de beoefening van de leer der misgeboorten trad hij geheel en al in de voetstappen van zijnen vader, door wien reeds vele belangrijke misgeboorten beschreven waren, terwijl voorts uit alle mogelijke musea, zoo wel uit algemeene als uit die van bijzondere personen (onder anderen uit die van Suerman, Klinkenberg, Cl. Mulder), aan den vijftigen beoefenaar der wetenschap specimina ter ontleding werden toegezonden, hetwelk van alle kanten ook vele belangstellende geneeskundigen in den lande bij voortdurende deden. Als uitkomsten zijner onderzoekingen werden achtereenvolgens door Vrolik in het licht gegeven: *Over den aard en oorsprong der Cyclopie (éénougigheid) en Over dubbele misgeboorten (beide opgenomen in de Nieuwe verhandelingen der eerste klasse van het koninklijk instituut, voor 1836 en 1840) en Handboek der ziektekundige ontledkunde (2 deelen 1840--42); Aangeboren gebreken*, ook onder den titel van *De menschelijke vrucht beschouwd in hare regelmatige en onregelmatige ontwikkeling*, onder welken laatste titel het werk volledig is, daar de verkregen gebreken er niet in behandeld zijn; *Tabulae ad illustrandum embryogenesis hominis et mammalium tam naturalium quam abnormem (Platen ter opheldering zoo wel van de natuurlijke als van de onregelmatige ontwikkeling der vrucht bij den mensch en de zoogdieren)*, eigenlijk een atlas van honderd platen bij het laatstgenoemde werk, welke hoogst belangrijke arbeid, buiten 's lands zeer gunstig beoordeeld, door mannen als Albers, Henle, van den Busch, enz. en den 16 december 1850 door de *Académie des sciences* te Parijs bekroond werd met den prijs van den baron de Montyon, voor eenen Nederlander waarlijk eene zeldzame onderscheiding, en terens het ééuige ons bekende voorbeeld. De oorkosten van dit uit den aard der zaak kostbare werk werden niet alleen geheel en al gedekt door de intekening, maar daarvan is thans zelfs geen enkel exemplaar meer in den nederlandschen boekhandel te bekomen, daar na de sluiting der intekening al de overblijvende exemplaren door den boekhandelaar Weigel te Leipzig zijn aangekoekt. Betreffende de misgeboorten leverde Vrolik ook nog: *Beschrijving van eenige merkebaarste misgeboorten (in de Verhandelingen van het genootschap ter beoording der genees- en heekunde, 1855)*, alsmede het artikel *Teratology (Leer der misgeboorten)* voor *Todd's Cyclopaedia for anatomy and physiology*, in welk algemeen geacht werk hij ook het artikel *Quadrumania* (viervoetige dieren) schreef.

Als anatomie en zooloog was Vrolik inmiddels met niet minder ijver werkzaam. Zoo gaf hij uit, in 1841 voor eigen rekening: *Recherches d'anatomie comparée sur le Chimpanzé (Simia Troglodytes)*; een plantwerk ook voor de anatomie der apen en voor vergelijkende myologie (kennis der spieren) belangrijk; verder: *Recherches d'anatomie comparée sur le Balyrusia* (het hertzwijn). *Sus Balyrusia*, opgenomen in de *Nieuwe verhandelingen der eerste klasse van het koninklijk nederlandsch instituut voor 1848*. In de *Natuurkundige verhandelingen van de hollandsche maatschappij der wetenschappen te Haarlem*, voor 1848, leverde hij zijne *Natuur- en ontledkundige beschouwing van den Hippofoon (Delphinus edentulus)*. Dit merkwaardig walvischachtig zoogdier, ter lengte van 7 Ned. ellen 6 palm 3 duim 9 streep, was den 24 juli 1846 te Zandvoort gestrand, en werd ten gevolge van de ijverige en belangstellende bemoeijingen van den hoogleeraar J. G. S. van Breda secretaris der hollandsche maatschappij van wetenschappen, door de verlichte directeurs dier inrigting aangekoekt,

en aan Vrolik ter ontleding toevertrouwd. Het geraamte en al de ingewanden bevinden zich in de verzameling der maatschappij te Haarlem. De naar aanleiding van Vrolik's anatomisch onderzoek, waarmede der wetenschap eene gewigtige dienst is bewezen, uitgegevene verhandeling bevat 15 platen en werd in de vergadering der maatschappij van den 22 mei 1847 met goud bekroond. Een ander hoogst zeldzaam walvischaardig zoogdier, waarvan nog slechts weinige exemplaren in de musea van Europa voorkomen, en dat vermoedelijk met groote kosten door Vrolik's vader werd aangekocht, gaf in 1848 aanleiding tot de belangrijke *Bijdrage tot de natuur- en ontleedkundige kennis van den Manatus Americanus* (de lamantijn of zeeoek, *Manatus latirostris*). Gemeenschappelijk met Schroeder van der Kolk leverde Vrolik: *Nasporingen omtrent de vaatvlechtes bij onderscheidene diersoorten*, welke reeds beschrijving bevatten van het te dier tijd geheel onbekende feit van merkwaardige adervlechtes (wondernetten), welke bij vele vogels, vooral bij hoogvliegende, rondom de slagaderen der extremiteiten, inzonderheid der voorste of vleugels, voorkomen; voorts: *Recherches anatomie comparée sur le genre Stenops d'Illiger* (tot de groep der zoogenaamde Spookdieren behorende). De laatste verhandeling (even als de beide vorigen geplaatst in de *Bijdragen tot de dierkunde*, 1841—1854, uitgegeven door het koninklijk zoologisch genootschap *Natura artis magistra* te Amsterdam) heeft haren oorsprong daaraan te danken, dat Vrolik in zijne vroegere *Recherches anatomie comparée sur le genre Stenops d'Illiger* (geplaatst in de *Verhandelingen der eerste klasse van het koninklijk nederlandsch instituut*) punten van verschil met vroegere, in druk uitgegevene beschouwingen van Schroeder van der Kolk had bekend gemaakt, waaruit eene vrij heftige polemiek tusschen de beide geleerden ontstond; in de latere, gezamenlijk ondernomene en uitgegevene nieuwe *Recherches* werden deze geschilpunten veriffend; eene warme vriendschap tusschen beide anatomen is daarvan het gevolg. Zoo zijn dan later ook nog gezamenlijk door beide geleerden uitgegeven: *Ontleedkundige nasporingen oer de hersenen van den Chimpansé* (opgenomen in de *Verhandelingen der eerste klasse van het koninklijk nederlandsch instituut*, voor 1849). In 1845 leverde Vrolik eene *Beschrijving van gebrekkigen hersen- en schedelvoorn*, naar aanleiding van een hoofd, heen door Dr. Gugzenbuhl van den Abendberg uit Interlaken overgezonden; en in 1857 *Ontleedkundige nasporingen omtrent Dendrolagus inustus*, eene zeldzame, boomen beklimmende soort van kangoeroe, die eenigen tijd in den zoologischen tuin te Amsterdam geleefd heeft (beide laatste werken zijn opgenomen in de *Verhandelingen der koninklijke academie van wetenschappen*). Kluniker en Cretschmar leeren ons in hun reisverhaal, dat Vrolik eene menigte van bouwstoffen voor vergelijkende myologie verzamelde. De schrijver van dit levensbericht mag hier den wensch niet onderdrukken, dat hij ook deze eenmaal zal kunnen bewerken en bekend maken.

En nog te vermelden werk van Vrolik's hand is voorts: *Het leven en maakt der dieren* (1853—1859), een werk dat, hoewel door inhoud en aangename wijze van voorstelling hoogst lezenswaardig, en door een schoonen stijl uitmuntende, intusschen meer belooft, dan het werkelijk geeft, daar het niet het geheel dierlijk behandelt, maar enkel aan de natuur- en ontleedkundige beschrijving der gewone dieren schijnt gewijd te zullen blijven. Met de hoofd-richting, in dit werk blijkbaar, is verwant eene redevoering door Willem Vrolik den 18 maart 1856 in de maatschappij *Felix Meritis* gehouden, *Oerkracht en stof, lig-*

chaam en ziel, gezamenlijk met twee redevoeringen van Dr. L. S. P. Meyboom ter zelfder plaatse uitgesproken en uitgegeven onder den titel van *Vraagpunten des tijds* (Haarlem 1856).

De beperkte ruimte verbiedt ons Vrolik's verdere kleinere opstellen op te noemen, die, meest allen eigene ontleedkundige nasporingen bevattende, in verscheidene tijdschriften, onder anderen in de *Verlagen en mededeelingen van de academie*, in het *Tijdschrift der eerste klasse van het koninklijk nederlandsch instituut* enz. enz., verstrooid zijn.

Werpen wij eenen blik op het vermelde, dan kunnen wij niet nalaten 's mans werkzaamheid te bewonderen, vooral ook, wanneer men daarbij in aanmerking neemt dat hij, behalve het aan zijnen post verbondene onderwijs en onderscheidene buitenlandse reizen, in de laatste twaalf jaren ook nog het secretariaat eerst van de eerste klasse van het koninklijk nederlandsch instituut, later van de koninklijke academie van wetenschappen met ijver en bijzondere belangstelling heeft waargenomen. Omtrent de laatste heeft hij zich bovendien allerverdienstelijkst gemaakt door het aanknoopen van nieuwe betrekkingen, waardoor hij de boeken in Nederland uitgegeven meer bekend gemaakt en bovendien eenen rijken boekenschat uit den vreemde naar Nederland gelokt heeft.

Dat Vrolik's verdiensten ook in het buitenland niet onopgemerkt zijn gebleven, en dat onderscheidene geleerde genootschappen hem met het lidmaatschap vereerden, kunnen wij hier niet in bijzonderheden vermelden. Z. M. de Koning der Nederlanden schonk hem de volgende onderscheidingsteekenen: de Militaire Willemsorde 4de klasse, de orde van den Nederlandschen Leeuw en het commandeurschap der orde van de Eikenkroon. J.

Cornelis Pruijs van dor Hooven

is de oudste van een viertal broeders, waarvan drie, als hoefden van verscheidene wetenschappen, eene zeldzame vermaardheid hebben verworven. Hij werd geboren te Rotterdam, den 13 augustus 1792, en genoot zijne aanvankelijke opleiding aan de latijnsche of erasmiaansche school, alwaar hij onder anderen ook onderwezen werd door den beroemden frieschen geleerde en toenmaligen rector dier school, Jan Adam Nodell, tevens als verdienstelijk latijnsch dichter bekend. In 1812 vertrok hij naar de leydsche hoogeschool en werd aldaar den 16 november 1816 tot doctor in de geneeskunde bevorderd, na verdediging eener dissertatie: *De constitutionis epilepsiae doctrina* (*Oer de leer van het heerschende ziekte karakter*). Hierop vestigde hij zich te Rotterdam als practiserend geneesheer en werd van daar in het jaar 1824 als buitengewoon hooggeleraar in de geneeskunde naar Leyden beroepen. Den 24 december 1824 aanvaardde hij die betrekking met het houden eener redevoering: *De simplicitate sensu medicinae cultoribus excolenda* (*Oer het gevoel voor eenvoudigheid, door den hoefenaar der geneeskunde zorgvuldig aan te kweeken*). In het jaar 1827 werd Pruijs van dor Hooven bevorderd tot gewoon hooggeleraar in de geneeskunde, en sprak bij die gelegenheid de redevoering uit: *De perfecta medico* (*Oer den volmaakten geneesheer*). Bij het nederleggen van het rectoraat der leydsche hoogeschool, in 1840, hield hij de oratie: *De institutione academica* (*Oer de academische opvoeding*). In zijne verscheidene geschriften over de geneeskunde, over hare hoefening en onderwijs heeft hij zijne denkbeelden diensangaande blootgelegd. Voor

zoo ver zij den gang zijner studien kunnen aanwijzen, laten wij de voornaamsten hier volgen.

Een zijner eerste werken was de *Chrestomathia Hippocratica* (1824), dat in 1832 door zijne *Lessen over de cholera* werd gevolgd. In 1834 verscheen de *Initia disciplinae pathologicae (Regulae der pathologie)*, welk werk hij later (1851—1853), daar het toen verouderd was, verving door eene „Proeve van natuuronderzoek, en wel van anthropologisch onderzoek, of liever van pathologische anthropologie, waarin hij tevens het historisch-critische element opnam, ten einde zijne leerlingen daardoor in de moeilijke studie der pathologie in te leiden en aan te wijzen, hoe zij zich zelve in den loop der eeuwen en door de overleving van denkende menscheugeslachten gevormd heeft.” Dit geheel verscheen in vier stukken, onder den titel van *Anthropologisch onderzoek*. Het eerste bevat: de *Studie der pathologische anthropologie*, het tweede die der *Historische anthropologie*, het derde die der *Klinische anthropologie*, terwijl het vierde aan de studie der *Christelijke anthropologie* gewijd is. Dit laatste stuk, waarin de hoogleeraar „eene blik werpt in het levend organisme van natuur, geschiedenis, maatschappij en leven” werd, zoo wel als de in 1857 verschenen *Levensstudien*, „de vruchten van de na het overlijden zijns broeders (Abraham des Amorice van der Hoeven) meinguldige geschriften hem betreffende, de steeds voortdurende vijandelijke woelingen van ongelooft en bijgeloof”, van verschillende zijden zeer verschillend beoordeeld en gaven aanleiding tot de uitgave van onderscheidene geschriften, waarvan wij hier slechts C. J. van Heusden's *Open brief aan een vriend over de Studie der christelijke anthropologie en de Levensstudien van den hoogleeraar C. Pruyx van der Hoeven* (Utrecht 1858), alsmede: *Leek en Schriftgeleerde* door Rooda van Eysing (Leyden 1859) naar aanleiding eener recensie in de *Gids* vermelden. — Van 1838 tot 1840 had Pruyx van der Hoeven ook zijn werk *De arte medica, libri duo (Over de geneeskunst, in twee boeken)* het licht doen zien. Vooral voor geschiedkundige studie heeft hij steeds eene bijzondere voorliefde gehad, waarvan zijne ook in het buitenland zeer gewaardeerde *De historia medicinae (Over de geschiedenis der geneeskunde)*; 1842), *De historia morborum (Over de geschiedenis der ziekten)*, 1846) en *De historia medicamentorum (Over de geschiedenis der geneesmiddelen)*, 1847) zoo vele bewijzen zijn.

In 1847 werd de ijverige en verdienstelijke hoogleeraar benoemd tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw.

Ferdinand de Lesseps.

Bij den naam van de Lesseps denkt men onwillekenig aanstonds aan het in den laatsten tijd zoo veel besproken plan om de landengte van Suez door te graven. Anderen hebben vóór hem dit denkbeeld geopperd, maar tegenwoordig is hij de ziel van alle ondernemingen, die daarop betrekking hebben, en steeds werkt hij met onverminderden ijver enkel in deze richting.

De Lesseps is in het jaar 1805 te Versailles geboren, en dus thans 54 jaren oud; aan het vraagstuk der doorgraving van de landengte van Suez schijnt hij zijne overige levensdagen geheel te willen wijden. In het jaar 1825 begon hij zijne diplomatische loopbaan als beampte bij het consulaat te Lissabon. Onder den minister graaf La Ferronnays was hij van 1827 tot 1828 werkzaam aan het buitenlandsche ministe-

rie voor den koophandel; den 12 oktober 1828 werd hij adjunct-consul, en later benoemd tot attaché bij het algemeene consulaat te Turin. Eenige maanden ná de verovering van Algiers belastte de maarschalk Clausel hem met eene zending betreffende de onderwerping van Constantine. In het jaar 1831 begaf hij zich voor de eerste maal naar Egypte en was aldaar tot 1833 als vice-consul werkzaam. Den 12 november 1833 tot consul der tweede klasse te Cairo benoemd, moest hij tevens tweemaal de zaken van het consulaat te Alexandrie waarnemen. Zulks was ook het geval gedurende de vreeselijke pest, welke Alexandrie in de jaren 1834 en 1835 zoo hevig teisterde, en die bijna het derde gedeelte der bevolking wegruapte. De vele diensten, welke de Lesseps aan de europesche kooplieden had bewezen, in aanmerking genomen, schonk Lodewijk Philips hem het kruis van het Legioen van Eer. In 1836 nam de Lesseps het algemeene consulaat weder waar onder gewigtige staatkundige omstandigheden. Hij maakte bij deze gelegenheid gebruik van de bezetting van Syrie door Ibrahim-Pacha om den katholieken in de Levant zekere beschermende regten te verschaffen, terwijl hij tevens zorgde voor eene betere verstandhouding tusschen Mehemed Ali en den Sultan.

Nadat hij tot herstel van gezondheid erfvol van zijne betrekking in Egypte ontslagen was, werd hem den 17 juli 1838 de waarneming van het fransche consulaat te Rotterdam opgedragen. Den 8 juli van het volgende jaar werd hij belast met het consulaat op Malaga, alwaar hij de spaansche partijschappen nauwkeurig nazag, en daardoor te Parijs onderscheidene nuttige werken dienaarsgaude kon geven. Toen Catalonie het middelpunt der oppositie tegen Espartero begon te worden, werd de Lesseps naar Barcelona verplaatst. Den 24 mei 1842 kwam hij aldaar aan, en in november had het bombardement plaats, waardoor de opgestane stad tot onderwerping werd gebracht. Intusschen bevond de Lesseps, als ambtenaar van eene magt, welke vijandelijke gezindheid ten opzichte van Espartero voor niemand een geheim was, zich in eeren zeer moeilijken toestand. Evenwel nam hij zoo doeltreffende maatregelen voor de veiligheid en de belangen zijner landgenooten, verleende hij aan zoo vele Spanjaarden, welke leven in gevaar was, op de fransche oorlogschepen eene wijkplaats en deed hij zulke vruchtbare pogingen om den toorn des overwinnaars van het volkrijke Barcelona af te wenden, dat hij bij deze gelegenheid onder de handelende personen eene zeer belangrijke rol speelde, en hij voor zijne bemoeijingen vele eervolle bewijzen van onderscheiding van verschillende regeringen ontving. Lodewijk Philips benoemde hem tot officier van het Legioen van Eer, de koningen van Sardinië, Napels, Zweden en Nederland zonden hem ritterorden, andere vorsten betuigden hem op diplomatischen weg hunnen dank voor den aan hunne onderdanen verleenden bijstand, terwijl de koningin Isabella hem na hare meerderjarig-verklaring aanstonds verhieft tot commandeur van de eerste klasse der orde van Karel III. De kamer van koophandel te Marseille zond hem eene zeer vleijende dankbetuiging, de te Barcelona wonende Franschen lieten te zijner eere gedekpenningen slaan, en in de kamer van koophandel aldaar plantte men zijn borstbeeld.

Als fransch consul vertoefde de Lesseps tot de februari-omwenteling in 1848 te Barcelona. De provisionele regering ontbood hem den 25 maart door den telegraaf naar Parijs, ten einde van hem berigt te erlangen aangaande den toestand van het spaansche rijk. Den 10 april 1848 werd hij als fransch gezant naar Madrid gezonden, alwaar

onder anderen door zijne bemoeijingen een postverdrag werd gesloten, waardoor de briefportien eene aanzienlijke vermindering ondergingen. Versierd met het grootkruis der orde van Isabella de Katholieke verliet hij den 10 februari 1849 de spansche hoofdstad, alwaar hij vervangen werd door prins Napoleon Joseph Bonaparte. De post van gezant te Bern was toen voor hem bestemd, maar ten gevolge van den aanval der Franschen op Rome werd hem een andere werkkring aangewezen. Men belaste hem namelijk met eene zending naar het roemeische triumviraat, welke als verzoenend werd opgegeven. De val der roemeische republiek was evenwel onherroepelijk besloten, en de onderhandelingen, waarmede de Lesseps belast was, moesten slechts dienen om voor de fransche nationale vergadering den schijn te bewaren. De Lesseps was niet ingewijd in dit geheim en onderhandelde met de eerlijke bedoeling om zonder bloed vergieten eene goede verstandhouding tusschen de beide republieken te bewerkten. De berigten, die hij zijnen lastgevers deel geworden, ademden dezen geest en gaven aan de Romeinen de sprekendste bewijzen van zijne eele bedoelingen. Men liet hem begaan, tot dat Oudinot alle verlangde versterking had ontvangen, waarna de Lesseps werd terug geroepen. Toen maakte hij gebruik van het regt, waarop hij om zijne lange dienstjaren aanspraak had, en verlangde zijn ontslag. Vóór dat hij de staatsdienst voor altijd verliet, gaf hij zijne *Mémoire au Conseil d'Etat en Réponse à l'examen de ses actes* in het licht, om zijn gedrag ten opzichte van Rome te rechtvaardigen.

Het plan ter doorgraving van de landengte van Suez was ten gevolge van de europesche omwenteling eenigzins in het vergeetboek gemaakt. De Lesseps had nu den tijd om het groote plan uitvoerig uit te werken en kende Egypte in allen deele door zijn langdurig verblijf aldaar. In de eerste plaats kwam het er op aan om Mohamed Saïd, toen deze onderkoning was geworden, voor het plan te winnen. Men wil, dat hij dit doel bereikte op eene reis van Alexandrie naar Cairo door de Libysche woestijn, op welke hij den onderkoning vergezeld. Mohamed Saïd gaf toe, dat een kanaal door de landengte groote voordeelen voor zijn land zou kunnen afwerpen, en belaste de Lesseps met het opstellen van een uitvoerig geschrift dieuaangaande. De Lesseps toog daarop onmiddellijk aan het werk, en zoo ontstond het werk getiteld: *Percevant de l'isthme de Suez, Exposé et documents officiels* (1856), een schoon werk, waarin het plan uitvoerig in bijzonderheden wordt ontwikkeld. Menig ander zou zich met den opgang, dien dit geschrift maakte tevreden hebben gesteld, maar voor de Lesseps was het slechts een eerste grondslag, waarop verder moest voortgebouwd worden. De diplomatische moeilijkheden, de bezorgdheid van de Porte, de nabijver van Engeland, die door den mond der ministers openlijk in het Parlement werd uitgesproken: dit alles bestreed hij en zette tevens zijne werking op de meening van het publiek met goed gevolg voort. Op eene reis door Engeland behaalde hij de zeldzame zegespraak, dat het hem gelukte, den koopmansstand der hoofdstad met geestdrift te bezielen voor een denkbeeld, dat oorspronkelijk niet van engelschen oorsprong was. Daarbij voerde hij eene zoo uitgebreide briefwisseling met de meest invloedrijke mannen in alle deelen van Europa, dat men met die brieven verscheidene dikke boekdeelen zoude kunnen vullen.

Tot hiertoe was er op zijne werkzaamheden niets te zeggen geweest. Dat hij als bemiddelaar tusschen alle volken optrad, was eenigzins te verontschuldigen door zijne geestdrift voor het grootsche plan. Maar zoodra de dit

plan belemmerende moeilijkheden onoverwinnelijk bleken te zijn, werd hij onwaar. In den zomer van 1858 rigtte hij aan de kapitalisten eene uitnodiging tot het doen van geldelijke inschrijving en tot het constitueren eener maatschappij voor de doorgraving van Suez, daarbij voorgoedende, dat de Sultan de tot dus ver geweigerde toestemming had verleend. Vroeger was een dividend van twaalf procent beloofd, en op eens werd dit tot twintig procent verhoogd; vervolgens werd van de genen, die actien namen niet meer dan vijf procent, en voor de volgende jaren in het geheel 200 francs verlangd, waarvan hun aanstands een interest van vijf procent zoude uitbetaald worden. Onder deze gunstige voorwaarden namen zoo vele personen van die actien, dat in Frankrijk alleen voor het geheele kapitaal van 200 miljoen francs werd ingeschreven. Later bleek het intusschen, dat de firma (verlofbrief) uit Konstantinopel, waarop de Lesseps had gezinspeeld, volstrekt niet bestond, en dat de Porte zich verzettede tegen eene onderneming, welke men zonder hare toestemming wilde beginnen. De Lesseps had er op gerekend, dat Engeland zich niet langer tegen het graven van het Suez-kanaal zou blijven verzetten, zoodra er werkelijk eene maatschappij gevormd was. Met dezelfde eigenlunkelijkheid ging hij in 1859 te werk. Hij begaf zich met arbeiders naar de reede van Pelusium, plantte aldaar eene Egyptische vlag, liet de fundamenten leggen voor eene vuurtoren en verklaarde de werkzaamheden aan het kanaal voor begonnen. Ook ditmaal ontbrak de firma van de Porte, en de onderkoning verbood uit dien hoofde de voortzetting der werkzaamheden. Het zou te bejammeren zijn, zoo de Lesseps door de moeilijkheden, waarin hij thans gewikkeld is, in de uitvoering van zijn grootsch plan verhindert werd. J.

Samuel de Wind

werd geboren in het jaar 1793 te Middelburg. Zijne opleiding tot regtsgeleerde genoot hij aan de leydsche hogeschool. In 1814 vestigde hij zich in zijne vaderstad als advocaat, werd aldaar in 1819 tot substituut-officier, en in 1834 tot officier van justitie bij de arrondissemens-regtbank benoemd, terwijl hem in het jaar 1834 het vice-presidentschap van het provinciaal gerechtshof in Zeeland werd opgedragen.

Onderscheidene werken zijn door hem in het licht gegeven, onder anderen: *Oever den invloed van Wagenaar's Vaderlandse historie op de beschouwing en broefning onzer geschiedenis, en De doof van Floris IV, graaf van Holland, of het touwrooi te Corbie in 1234* (opgenomen in de *Verhandelingen der tweede klasse van het nederlandsch instituut*); voorts: *Dagerhaal der ontdekkingsreis van Jacob Roggeveen, met de schepen den Arend, Tienkoven en de Afrikaansche galei, in de jaren 1721 en 1723* (uitgegeven in 1830 van wege het zeeuwsch genootschap der wetenschappen). Ook bezornde hij de uitgave van *Vier fragmenten eener nederlandsche bewerking van den ridderroman Iwan de Bordenas* (in de *Werken van de maatschappij der nederlandsche letterkunde, voor 1847*). Verder leverde hij in 1827: *Bijzonderheden uit het strafregt in de Nederlanden*. Vooral is hij bekend door zijne *Bibliotheek der nederlandsche geschiedschrijvers, of oordeelkundig overzicht van de inlandse geschiedenis der Nederlanden, van af de vroegste tijden tot op den jare 1815* (Middelburg 1831 tot 1836), in welk onvoltooid gebleven werk hij de eerste proeve leverde van eene critische biographie der nederlandsche geschiedschrijvers.

De Wind bekleedde het presidentschap bij het zeeuwsch genootschap der wetenschappen. Hij overleed den 19 augustus 1859. J.

Pieter Ras

werd geboren den 14 januarij 1791 te Utrecht. Na het onderwijs aan het gymnasium aldair genoten en de academische lessen gedurende een paar jaren gevolgd te hebben, promoveerde hij, vooral met het oog op de, bij de op handen zijnde inlijving van Nederland in het fransche keizerrijk, gevreesde opheffing der utrechtse akademie, reeds den 17 november 1810, na verdelging van *Theses*, in de regten. Den 14 december 1810 legde hij den eed af als advocaat bij het toenmalig provinciaal gerechtshof van Utrecht. Den 29 mei 1811 werd hij ook bij het keizerlijk gerechtshof van 's Gravenhage als advocaat beëdigd, later ook bij het hoog militair gerechtshof ingeschreven, en den 10 maart 1818 tot commies ter griffie van gemeld hof aangesteld. Den 16 april 1819 werd hij benoemd tot substituut-griffier bij het genoemde gerechtshof, en den 18 augustus 1825 tot substituut-advocaat-fiscaal. Den 10 augustus 1827 tot advocaat-fiscaal bevorderd zijde, was hij als zoodanig werkzaam aan de instructie van het proces wegens het zuidelijk Frontier, waartoe hij niet eene commissie uit het hoog militair gerechtshof geruimen tijd te Yperen en Ostende moest vertoeren. In het jaar 1844 (bij koninklijk besluit van 12 december) volgde hij Conrady op als president van het hoog militair gerechtshof, en vervulde die gewigtige betrekking tot aan zijnen dood toe, met grooten ijver en bekwaamheid.

Ook in andere betrekkingen maakte Ras zich verdienstelijk. Zoo was hij onder anderen geruimen tijd lid van de staats-commissie voor de herziening der militaire wetgeving; lid, daarna secretaris of eindelijk voorzitter van de districts-commissie ter aanmoediging en ondersteuning van de gewapende dienst; sedert 1839 lid, en sedert 1846 vice-president van de commissie van administratie over de gevangenen, terwijl hij voorts aan vele andere betrekkingen, b. v. aan de afdelingen der Maatschappij tot nut van het algemeen en die van nijverheid, aan kerkelijke aangelegenheden, enz., zijne zorgen wijdde.

Pieter Ras genoot de achtung zijner medeburgers, zoo als onder anderen blijkt uit zijne verkiezing tot lid der provinciale staten, welke betrekking hij van 1850 tot 1856 bekleedde. Onze regering verstoende beloonde zijne verdiensten door hem in 1831 tot ridder, en in 1849 tot commandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw, alsmede in 1853 tot commandeur van de Eikenkroon te benoemen.

Den 30 september 1859 werd hij plotseling door eene beroerte getroffen, ten gevolge waarvan hij binnen weinige oogenblikken overleed. J.

Sir James Brooke,

Raja van Serawak en gouverneur van Laboan, is den 29 april van het jaar 1803 te Bondel in Bengalen geboren. Zijn vader was ambtenaar in dienst der oostindische compagnie en bezorgde zijnen zoon reeds vroeg door zijne betrekkingen eene plaats als kadet in Indie. De jongeling ving zijne loopbaan als krijgsman dadelijk aan, want de veldtocht tegen de Birmannen was reeds begonnen, en de

jonge Brooke werd reeds in het begiu te Rungpoor door een schot in de borst gewond. Dit noodzaakte hem met verlof naar Engeland te gaan; zoo dra hij echter weder hersteld was, maakte hij toebereidselen om naar Indie terug te keeren. Hij had evenwel het ongeluk bij het eiland Wight schipbreuk te lijden en moest naar Londen terug, om op eene nieuwe scheepsgelegenheid te wachten. Ten gevolge dier onverwachte vertraging kwam hij eerst na afloop van zijn verlof in Indie aan en volgens de dienstregelen had hij, streng genomen, opgehouden lid van het leger uit te maken. Dit ware nu wel door een verzoek te veranderen geweest; maar Brooke had geen lust, om zich aan de vervelende formaliteiten te onderwerpen, die tot herkrijging van zijne betrekking noodig waren; hij diende in 1830 zijn afscheid in en begaf zich van Calcutta naar China sloop. Gedurende deze reis werd zijne aandacht het eerst op de eilanden in den indischen archipel gevestigd. Hij overtuigde zich weldra, dat Borneo en de oostelijke eilanden een gunstig veld voor eenen ondernemenden geest opleverden. Van nu af aan werd het zijn loffelijk streven, waaraan hij zich met al de kracht van zijnen ondernemenden geest toewijde, om de Maleijers, sedert zoo lang de schrik der europische koopvaarders, met de zegeningen der beschaving bekend te maken, de zeeooverij te onderdrukken en de slaverij af te schaffen. Vele zwarijghden kanten zich tegen de uitvoering van dit plan aan, maar hij overwon die allen door zijne volharding. Daar zijn vader hem een aanzienlijk vermogen nagelaten had, kocht hij een oorlogsschip, *le Royaliste*, van 140 ton, tot de engelsche oorlogsmarine behoorende, koos met zorg zijne equipage van 20 man, oefende haar gedurende 3 jaren op alle zeeën van Europa, en vertrok op den 27 oct. 1838 naar Oostindie, onder voorwensel van de maleische zeeoovers te willen bestrijden, die tot dus ver aan alle inspanningen der Engelschen, Nederlanders en Portugezen het hoofd hadde geboden.

In het begin van 1839 kwam hij te Singapore aan en zeilde danop naar Serawak, waar hij voet aan land zette, en de genegenheid van den raja Mouda-Hassim, den inoederlijken oom van Omer-Ali, den sultan van het eiland, won, door hem ter onderdrukking van zijne oproerige onderdanen, de Dajaks, hulp te bieden. Hierbij bewees hij zeer goede diensten. De oproerlingen hadden het bovengedeelte der rivier bezet en versperden den toegang tot het binnenland. Nadat Brooke vooraft vergiftenis bedongen had voor hen, die in gevangenschap mogten geraken, plaatste hij zich met zijne kleine schaar aan het hoofd van het leger van den raja, voerde dit tegen de opstandelingen aan, en sloeg hen zoo volkomen, dat zij zich op genade en ongenade overgaven. Mouda, die beloofd had hem tot zijnen opvolger te zullen benoemen, daar hij zelf als eerste minister zich bij den sultan vestigen wilde, en zijn opperleeneer hielden hun woord, en Brooke werd tot onafhankelijk raja van Serawak, verklaard. — Zijn nieuw gebied bestond bijna geheel uit moerassen en werd door de woeste inboorlingen, de Dajaks, slechts schaars bebouwd, daar zij veel meer aan de meer uitlokkende bezigheid van menschenjagt en zeeooverij de voorkeur gaven, en die vooral bij hen in zwang was. Brooke zag terstond, dat er van vooruitgang geen sprake kon zijn, zoo lang de moord niet alleen een aangenaam tijdverdrif, maar ook in zekeren zin als godsdienstige plicht beschouwd werd. Hij verklaarde de menschenjagt voor eene des doods schuldige misdad. Nogtans kostte het moeite en was het ook vrij dikwijls van gevaar vergezeld, om de Dajakers van hunne bloeddorstige gewoonten af te houden. Te gelijk

belemmerde hij den zeeroof op de krachtigste wijze, en hij ging daarbij met zulk eene kracht en vastheid te werk, dat de talrijke klasse in Engeland, die deel uitmaakt van de zendinggenootschappen, en met haren staatkundigen invloed meestal meer om het lijden der tegenvoeters, dan om dat van de hen het naast omringenden bekommerd is, den dapperen strijder tegen moordenaars en zeeroovers aanklaagde van nutteloozen en moedwillig bloedvergieten. Daar de engelsche regering eenen bloedprijz (*head money*) voor elken gedooden zeeroover betaalde en de manschap van een oorlogschip naar het getal der zeeroovers, die in den strijd gesneveld waren, meer of minder gagie ontving, had hare aanklagt, dat de regering den oorlog tegen de zeerooverij bloediger maakte, dan noodig was, wel eenigen grond, maar kon Brooke niet treffen. De regering schafte overigens dit gebruik af, zonder daarom het gescreuw tegen Brooke tot zwigen te brengen, want deze vrome lieden wilden den nieuwen raja volstrekt als eenen wreeden en hebzuchtigen gelukzoekster brandmerken. Deze zette ondertusschen zijne plannen krachtig door, en toen de sultan van Borneo zoo wel Mouda Hassim als de voornaamste begunstigers der Engelschen had doen vermoeden, trok Brooke, met medewerking van den admiraal Cochrane, tegen de hoofdstad op, versloeg het leger van den sultan, en dwong dien, om aan Engeland het eiland Laboan af te staan (1846), dat door zijne ligging bestemd schijnt te zijn om eene stapelplaats van den eersten rang tusschen Indie en China te worden.

In 1847 keerde de raja naar zijn vaderland terug, en werd aldaar met de grootste eerbewijzen ontvangen. De koningin versierde hem met de Bathorde, de regering erkende hem als raja van Sarawak, benoemde hem tot gouverneur van Laboan, met een jaargeld van 1.500 pond en 500 pond extra als consul, en stelde een oorlogschip te zijner beschikking om hem naar zijne nieuwe colonie terug te brengen. De voormalige cadet der oostindische compagnie was de stichter van eenen nieuwen staat geworden, de vorst van een half volk, dat hij de beschaving deelachtig wilde doen worden. Hij stelde een wetboek op, verklaarde zich voor de vrijheid van den handel en der wegen, handhaafde de onschendbaarheid van den eigendom, en voerde eenen vasten maanstandaard en een geregeld stelsel van belastingen in. Het in zijn gebied gevonden spiegelglanserzield hij als bijzonder eigendom voor zich en dreef daarmede eenen voordeelen handel.

Half wilde volken, die alleen voor stoffelijke kracht eerbied gevoelen, kunnen niet met even zachte middelen als beschaafde staten geregeerd worden. Dit valt in het oog, maar de zendingspartij in Engeland begreep dit evenwel niet, en daar raja Brooke zijne bloeddorstige zeeroovende naburen niet met vriendelijke woorden, maar met het scherpe zwaard van hunne kwade gewoonten zocht af te brengen, begon het gescreuw tegen hem op nieuw. Vooral de kwakers en de voor den algemeenen vrede ijverende leden der Manchesterpartij waren het, die hem altijd weder op nieuw in het parlement aanklaagden. Niet alleen het door hem aangerigte „bloedbad der schuldelooze eilandbewoners” kwam in het parlement ter sprake, maar er werd ook gevraagd, of Sir James Brooke te gelijkertijd stadhouder eener engelsche colonie, deelgenoot van een handelbis in deze colonie en raja onder de regering van eenen oosterchen, half wilden vorst zijn kon. Het toenmalige ministerie stond op zwakken voet; het gescreuw tegen Brooke werd van den kant zijner eigene aanhangers angeheven, en daar een langere tegenstand ligtelijk de rijen der eigenlijke oppositie kon versterken, offerde lord Aberdeen lie-

ver den raja op. Sarawak hield op onder de engelsche colonien geteld te worden; elke officieel bescherming werd hem onttrokken, zelfs de engelsche oorlogschepen mochten de haven niet meer bezoeken, en Brooke moest van nu af aan op eigen krachten steunen. Hij liet zich daardoor niet ontmoedigen, maar zag zich toch genoodzaakt, zijne ondernemingen tegen de zeerooverij zeer in te korten. In welk eene mate hij zijne heerschappij bij zijne onderlanen bevestigd had, blijkt uit het gedrag der Dajaks bij eenen opstand, dien in febr. 1857 de talrijke, te Sarawak gevestigde Chinezen wegens de strenge maatregelen beproefden, die Brooke tegen den smokkelhandel van opium had genomen. Ofschoon hij zich gedurende eenige dagen voor hunne overmacht uit de stad Kutschin, zijne residentie, moest verwijderen, kon hij toch weldra versterkt terug keeren en hen verdrijven, en de Dajaks zelve droegen het meeste er toe bij, om hen op hunnen terugtoeg en na een tweede gevecht op den 10 maart bijna geheel te vernietigen.

Naderhand is Brooke naar Engeland vertrokken, ten einde, zoo mogelijk, de regering te bewegen, om tot hare vroegere, de colonie beschermende staatkunde terug te keeren, of zijne bezitting van hem over te nemen. Alle pogingen, die hij daartoe in het werk gesteld heeft, zijn echter, in weerwil van de groote ondersteuning, die hij bij een groot deel der bevolking vond, vruchteloos geweest. Thans is de raja van Sarawak nog in Engeland, maar door eene ongeneeslijke ziekte aangetast, en zijne vrienden hebben eene inschrijving voor hem geopend, om te voorkomen, dat de man, die ten koste van de nederlandsche naburen een rijk op Borneo stichten wilde, zijne laatste levensdagen niet in diepe armoede doorbrengt.

George V, koning van Hannover.

Is het reeds op zich zelf een eigenaardig en belangwekkend verschijnsel, eenen vorst aan het hoofd van eenen niet onbelangrijken staat te zien, die van het gezigtvermogen beroofd is, zoo veel te merkwaardiger wordt dit nog, wanneer zulk een vorst zich van de hem opgelegde taak met onmiskenbaren ijver en onafgebroken werkzaamheid kwijt, en daarbij een vrij scherp afsteekeud stelsel, dat meer in zijne bijzondere zienswijze en rigting, dan in de stemming van den tijd en van het volk gegrond is, met kracht en vastheid handhaaft.

George Frederik Alexander Karel Ernst Augustus, koning van Hannover, koninklijk prins van Groot-Brittannië en Ierland, hertog van Cumberland en Brunswijk-Luneburg, werd op den 27 mei 1819 in Engeland geboren, en zou thans koning van Engeland kunnen zijn, wanneer niet drie dagen vóór hem de tegenwoordige koningin Victoria, de dochter van den ouderen broeder zijns vaders, geboren ware. Hij is de eene zoon van den toenmaligen hertog van Cumberland, den lateren koning Ernst August van Hannover, en van prinses Frederika van Mecklenburg-Strelitz, die in hare jeugd om hare schoonheid zeer beroemd was en op den 29 juni 1841 gestorven is, na driemaal gehuwd geweest te zijn. Zijn vader was, zoo lang hij als prins van het Iuis aan het engelsche staatsleven deel nam, een stijf aanhanger van de ultratorypartij en juist daarom aan de vijandelijke aanvallen van de liberale pers in hoogen graad blootgesteld. Deze stelde zijn openbaar en bijzonder leven meedoogenloos aan de kaak, en zoo hij ook al daartoe in eene stormachtige jeugd ontwijfelbaar menige aanleiding gegeven had, zou

heeft het natuurlijk ook aan overdrijvingen en lasteringen, en vooral aan miskenningen van het goede in zijn karakter niet ontbroken. Toen hij in 1837 den troon van Hannover besteg, dat nu na eene meer dan honderdjarige vereeniging met Engeland onder hetzelfde hoofd daarvan weder werd geschieden, begon hij met stappen, die hem in eenen strijd van verscheidene jaren met zijn land wikkelden, en daarbij grooten wrevel tegen hem in Duitschland verwekten, dat door den hannoverschen strijd over de constitutie geruimen tijd in al zijne deelen werd geschokt. Doch niet alleen gelukte het hem eindelijk om zijnen wil in de hoofzaak door te zetten: hij mogt er ook in slaagen, trapswijze een door het volk bemind en in het buitenland gencht vorst te worden. Misschien droeg daartoe wel eenigzins bij, dat de Hannoveranen blijde waren, eindelijk weder eenmaal eenen vorst in hun eigen land te hebben. Meer werkte daartoe echter mede, dat hij een vast karakter, veel gezond praktisch doozigt en op zijne eigene wijze een hart voor het volk bezat, en hij ook in Engeland had geleerd, over kleinigheden heen te springen en zich in het onveranderlijke met waardigheid te schikken.

Reeds bij de geboorte van prins George was het vooruit te zien, dat hij bestemd zijn zoude, om eenmaal den Duitschen troon van het huis Hannover te bekleeden, en zijne opvoeding werd daarom met zorg daarnaar ingerigt. In zijne vroege jeugd trof hem echter de betreurenswaardige ramp van door eene oogziekte aangetast te worden, die aan alle geneesmiddelen weerstand bood en langzamerhand hem volkomen van het gezigt beroofde. Alle pogingen, om zijne oogen weder voor het licht te openen, leden schipbreuk; zelfs was eene operatie, door den beroemden oogmeester Dieffenbach bewerkstelligd, geheel vruchteloos. Daar hij evenwel de enige prins van zijnen tak was en buitendien een gezond en goed verstand bezat en veelzijdig ontwikkeld was, nam zijn vader, tegen de hier en daar geopperde bezwaren, maatregelen om hem, in weerwil van dit gebrek, de troonsopvolging te verzekeren. Bij een patent van 3 juli 1841 werd bepaald, dat, zoo lang de regerende landsvorst van het gezigt beroofd was, de ondertekening der regeringsacten door hem telkens in tegenwoordigheid van twee uit twaalf hiertoe onder eede benoemde personen zou plaats hebben, die hem vooraf de acte, welke hij ondertekenen moest, overleed en duidelijk moesten voorlezen. Op deze wijze bekleedde de prins, die ook aan de zittingen van den staatsraad en van de eerste kamer deel nam, in 1843, gedurende het lange verblijf zijns vaders in Engeland, het regentschap. Zijnen ledigen tijd besteedde hij echter, naar eene den blinden gewone rigting, met bijzondere voorliefde aan de muziek, waaruit hij de rijkste genietingen putte, en waarin hij zelfs ook trachtte den naam van componist te verdienen. Ook voor de dichtkunst legde hij bijzonderen zucht aan den dag, gelijk over het algemeen voor alles, wat zijnen geest kon bezig houden en voeden. Een verdere troost in zijn lijden was voor hem het gelukkig huwelijk, dat hij op den 18 febr. 1843 met prinses Maria Alexandrina (geb. 14 april 1818), de oulste dochter van hertog Jozef van Saksen-Altenburg en van prinses Amalia van Wurtemberg sloot, en waaruit hem op den 21 sept. 1845 een zoon, prins Ernst Augustus, geboren werd, die later door twee dochters werd gevolgd.

Op den 18 nov. 1851 werd George V door den dood zijns vaders tot den troon geroepen. De omstandigheden waren sedert zijne eerste komst in Hannover wezentlijk veranderd. Het omwentelingsjaar van 1848 had zelfs ko-

ning Ernst August unwillingen afgedwongen. Wel waren dezen, ten gevolge der vastheid, die hij zelf en de mannen, welke hij aan zijne zijde riep, bezaten, zoo wel als van de algemeene toestanden en rigtingen van Hannover vergeijkender wijs zeer gematigd; maar toch strekten zij zich veel verder uit, dan het standpunt, waartegen de koning in 1837 den strijd der constitutie aangevangen had. Daarbij legde de besturende minister Stüve, een man van echt volkegezinde historische vrijheid, er zich vooral op toe, om voor de staatsregeling in de inrigtingen van bestuur, der rechtspleging, der gemeentelijke inrigtingen eenen grondslag te bereiden, die de onafhankelijkheid der inwendige kringen van het staatsleven, zoo veel maar eenigzins mogelijk was, beveiligde. Toen nu de tijd der reactie aanving, verhieven zich eerst de aristocratische, en vervolgens de bureaucratiese tegenkantingen, tegenover welke Ernst August evenwel het eenmaal verleende handhaafde, ofschoon hij dan ook wenschen mogt, dat door onderlinge overeenstemming veranderingen in eenige punten mochten gebragt worden, en hij te dien einde in 1850, in de maand oktober, zijn ministerie veranderde. Bij den aanvang der regering door den nieuwen koning, waarbij deze beloofde de gematigd liberale constitutie van 1848 te zullen handhaven, werd nogtans dadelijk het nieuwe ministerie Minnehausen-Lindemannu ontslagen en door dat van Scheele vervangen; daarop volgden andere ministerien, aan welken het, na lange worstelingen, eindelijk in 1855 met hulp van den bondsdag gelukt is, de wet der constitutie van 1840 te herstellen en ook vele veranderingen in den zin van een strenger reactionair bestuur te bewerken. In alle punten heeft men evenwel zijn doel niet bereikt. De koning zelf heeft een zeer beminnenswaardig karakter en toont zich in alle zuiver menschelijke betrekkingen goedhartig en welwillend. Het door hem gevolgde stelsel schijnt echter in zijne persoonlijke overtuiging gegrond te zijn, zoo wel als de rigting, die waant, het volk door begunstiging van een dogmatisch stelsel, hetwelk voor dit volk onverstaaubar is, en tot het godgeleerd scholasticismus, in toom te kunnen houden. Merkwaaardig ondertusschen is het, dat men in Hannover de stemming, die men door zijn staatkundig en kerkelijk stelsel tegen zich opzet, in zekeren zin daardoor schadeloos zoekt te maken, dat men in buitenlandsche aangelegenheden met bijzondere kracht in den zin des volks te werk gaat. Dit was b. v. het geval in de holsteinsche zaak; dit is het thans geweest in de houding tegenover Frankrijk.

Karel Christiaan Jozias vrijheer van Bunsen.

Aan den naam van van Bunsen verbindt zich de als een hoogst gewichtig „teeken des tijds“ diep ingrijpende groote strijd tusschen gewetensvrijheid en godsdienstige vrijheid, tusschen slaafs overgeleverd lettergeloof en echt evangelische, echt christelijke verlichting en ontwikkeling. Bunsen vertegenwoordigt de godsdienstige vrijheid in de kerk zelve van Christus, hij is te gelijk een waarborg, dat de partij der christelijke verlichting de overwinning op hare tegenstanders eenmaal behalen zal. — Geboren op den 25 aug. 1791 te Corbach in het vorstendom Waldeck, studeerde Karel Christiaan Bunsen sedert 1808 te Marburg en van 1809—13 te Göttingen onder Heyne's opzigt in de philologie. Aan het gymnasium te Göttingen was hij reeds tot medeonderwijzer aangesteld, maar op den duur vond zijn voorwaarts strevende geest in den engen werkring, dien de kleine stad hem aanbod, geen voedsel;

hij wilde verder, hij verlangde verre landen en zeeën te zien en vreemde volken te leeren kennen. Ten einde zijne taalkennis, die hij reeds door vlijtige studien in gemeenschap met Lachmann in de oud-duitsche taal en letterkunde aanmerkelijk vermeerderd had, te volmaken, vertrok Bunsen eerst naar Holland en later naar Kopenhagen, alwaar Finn Magnussen zijn leermeester in het ijslandsch werd. Na zijne terugkomst, in 1815, had hij het geluk, in Berlijn met Niebuhr bekend te worden, wiens kort te voren hem toegankelijk geworden werken — juist toen was namelijk Bunsen ook begonnen zich meer bijzonder met historische studien bezig te houden — den diepsten indruk op hem maakten, en wiens omgang later op zijne verstandelijke ontwikkeling, zoo wel als op zijne maatschappelijke stelling duurzaam en krachtig werken moest. In het voorjaar van 1816 begaf Bunsen zich naar Parijs, waar hij onder Sylvestre de Sacy de perzische en arabische taal leerde, en reeds had hij zich het uitlokkend vooruitzicht geopend om Indie, het land der Braminen, met eigene oogen te zien, daar hij besloten had eenen jongen rijken amerikaan op diens voorgenomen groote reis door Europa en Azie te vergezellen; maar deze verscheen niet op de plaats der bijeenkomst te Florence, en nu trok Bunsen van daar alleen naar Rome. In de eeuwige stad was het, waar zijn lot weldra op tweevoudige wijze beslist werd. Het gelukte hem, het hart en de hand eener rijke engelsche erfgename, de dochter van den overleden R. Waddington, Esq, en daardoor ook de middelen tot een vrij, schitterend bestaan te verwerven, alsmede om familiebetrekkingen aan te knopen, die naderhand bij zijn verblijf in het geboorteland zijner gemalin voor hem van het hoogste nut bleken te zijn; tevens werd hem door Niebuhr, die intusschen pruisisch gezant te Rome geworden was, en met wien Bunsen seker de vernieuwing hunner kennismaking door Brandis eenen altijd nauweren omgang aangeknoopt had, de door hem gretig aangegrepen gelegenheid aangeboden, om in pruisische stantsdienst te treden, waarin hij later zulk eene schitterende rol speelde, zoo zelfs, dat koning Frederik Willem III hem eenmaal persoonlijk uitnoodigde, om daarin te blijven, nadat hij de degelijkheid zijner gevoelens door wederzijdsche gesprekken over de zaak der agenda's en van het gezagboek had leeren kennen en eeren. Reeds in 1818 werd Bunsen attaché en in 1827 eindelijk, toen Niebuhr zijnen post had nedergelegd, pruisisch minister-resident bij den pauselijken stoel. Welk vertrouwen reeds toen zijne regering, zoo wel als de overige staten, in hem stelden, bewijst de omstandigheid, dat hem door de europische conferentie de regeling der zaken van den Kerkelijken staat opgedragen werd, en hij daarvoor het *Memorandum del del Maggio* in het licht gaf; dat hij voorts den last ontving, om de onderhandelingen over gemengde huwelijken te leiden, en in 1832 ook werkelijk de naderhand zoo beroemde brief uitwerkte. Het eigentijde doel van al zijne openbare en bijzondere pogingen in Rome was steeds, om het Duitsche en protestantsche element in het katholieke Rome ingang te verschaffen, en in dien zin was ook de inrigting gemaakt, die reeds uit den eersten tijd na zijne benoeming tot minister-resident dagteekent. Daar namelijk de reeds vermelde zaak der agenda's in Pruisen niet volgens de door hem gedane voorstellen beslist werd, besloot Bunsen in vereeniging met Richard Rothe, den toenmaligen gezantschapsprediker, in de kapel van het pruisische gezantschap te Rome eene nieuwe liturgie in te voeren, waarvan hij in 1828 aan Frederik Willem III verslag gaf. De laatste beval, dat deze liturgie gedrukt

zou worden onder den titel: „De liturgie, zoo als zij aan aanhangsel tot de kerkagenda van het jaar 1822 ten gebruike voor de koninklijk pruisische evangelische gezantschapskapel te Rome toegestaan is — 1828 —,“ en verwaardigde zich zelfs, eigenhandig eene voorrede voor de brochure te schrijven. Deze is wel nooit in den handel gekomen, maar haar inhoud werd, wat de hoofdzak betreft, in het „Algemeene evangelische gezang- en gebedenboek,“ dat in 1846 anoniem bij Hamburg in het licht kwam, afgedrukt. — Doch niet alleen op kerkelijk gebied, maar ook op het zuiver wetenschappelijke toonde zich Bunsens invloed gedurende zijne ambtsbekleeding te Rome als eene heilzame en bevorderende magt, terwijl hij b. v. de oudheidkunde aldaar eene nieuwe plaats hielp bereiden, of met andere woorden, zich onafgebroken werkzaam toonde bij de stichting van het archaeologisch instituut door den later in Berlijn werkzaam prof. Eduard Gerhard, waartoe de toenmalige kroonprins, de tegenwoordige koning van Pruisen, het denkbeeld gecopperd had. Ook was het Bunsen, door wiens bemiddeling Lepsius van de pruisische regering de middelen tot zijne wederberoemde reis naar Egypte ontving, gelijk hij dan eindelijk ook, als voortdurend blijk van zijne christelijke verdraagszame gevoelens en echte menschenliefde, in het jaar 1835 op de Tarpeische rots een protestantsch hospitaal stichtte. Wel mocht men het al een bitter verlies voor alle Duitschers te Rome beschouwen, toen Bunsen in 1838 op zijne terugroeping van zijnen met zooveel beleid en tact waargenomen post aandrong, omdat hij het niet met zijne waardigheid bestandbaar hield, dien langer te blijven bekleeden, nadat zijne bemoeijingen, om de onenigheden, die tusschen zijne regering en den pauselijken stoel over de keulse verwarvingen en de in hechtenis neming van den bisschop Droste Vischerung ontstaan waren, in der mine bij te leggen, bij den laatste schijfbreuk hadden geleden. Van Rome ging Bunsen eerst naar München, waar hij van zins was, de onder Lepsius aangevangen studien over de hieroglyphen en over Egypte voort te zetten. Slechts korten tijd mocht hij zich echter in dit ambtelooze, aan de studie gewijd leven verheugen, want zijn koning wreefde hem weder in zijne dienst te hebben, en droeg hem weldra den gezantschapspost bij het eedgenootschap te Bern op. Toen echter reeds een jaar daarna Frederik Willem III het tijdelijke met het eeuwige verwisselde en zijn zoon, die door vriendchappelijke betrekkingen tot Bunsen reeds lang hem en zich zelven vereerd had, den troon beklom, geloofde deze, de talenten van Bunsen op den troon prijs schattende, in hem den man gevonden te hebben, die zijn lievelingsdenkbeeld, de stichting van eenen pruisisch-engelschen bisschopszetel te Jeruzalem, het eerst en het best verwezenlijken kon. Aan Bunsen werd een buitengewoon gezantschap aan het hof van St. James opgedragen, en reeds in het jaar 1841 vertrok hij derwaarts. Het is bekend, met welk een gelukkig gevolg deze zending bekroond werd, en tot erkentenis voor de spoedige uitvoering van zijn plan koos hem Frederik Willem IV kort daarop tot pruisisch gezant te Londen. Eevevel had de stichting van het bisdom te Jeruzalem hem te gelijk in verdenking gebracht, dat hij er naar streefde om in de Duitsche protestantsche kerk de anglicanische vormen in te voeren. Ten einde zulke valsche geruchten te ontzenuwen, legde hij zijne zienwijze over kerkinrigting in een werk bloot, dat, met bijvoeging van de over het bisdom tusschen Bunsen en Gladstone gevoerde briefwisseling, in het jaar 1846 onder den titel verscheen: „De regeling van de kerk der toekomst. Practische ophelderingen tot

de briefwisseling over de deutsche kerk, het episcopaat en Jeruzalem." Hierin verklaarde Bunsen zich bepaald tegen de invoering van het bismod in de evangelische kerk van Duitsland in den geest der engelsche, en zeide hij rond uit: „dat de kerk der toekomst geene oude vormen, geene vreemde wijzen, geene afgeleefde titels noodig had, doch even zoo min een dood en kraehteloos schoolgebabel, maar zedelijke kracht en werkzaamheid, een leven met en onder het volk uit het eigen hart, een oorspronkelijk en eeuwig jong en nieuw bezielend leven." — In staatkundig opzicht koesterde Bunsen mischien meer den wensch, dat de engelsche inrigtingen in Duitsland ingang mogten vinden. Hij had gedurende zijn verblijf te Londen eerbiedig opgevat voor de verhevene en vrijzinnige engelsche staatsinrigtingen, en toen hem daarom in het jaar 1844 door den koning van Pruisen bij de vraag over de constitutie om de bloedlegging van zijn gevoelens gevraagd werd, stelde hij het ontwerp op van eene zoo trouw mogelijk naar de engelsche gevormde pruisische staatsregeling, en trachtte hij de voordeelen eener algemeene staatsvergadering met regt tot beraadslaging in twee kamers, een huis der heeren en een der gemeenten, aan te toonen. In de holsteinische zaak toonde Bunsen zich insgelijks bijzonder werkzaam, en gaf reeds op 8 april 1848 aan lord Palmerston zijn *Memoir on the constitutional rights of the Duchies of Schleswig and Holstein over*. In 1849 was hij bij de verhandelingen over deze zaak der pruisische gevolmagtigden, en in het volgende jaar verscheen zijn protest tegen het lonlensehe protocol, hetwelk hij voors van den beginne af had getracht te verhinderen. — Voor de bij de monarchie behorende deutsche lauden was hij steeds een trouw raadsman en een hulpvaardig vriend, en zijn gastrij huis was steeds een open middelpunt voor hun gezellig verkeer. Ook in Engeland stichtte hij een werk der barmhartigheid, namelijk, het deutsche hospitaal te Dalston bij Londen, even als hij reeds een zoodanig te Rome gesticht had.

Zeer werkzaam was Bunsen kort vóór en in het begin van den oorlog der westersche mogendheden tegen Rusland. Hij verklaarde zich met groote warmte voor de deelneming van Pruisen in den oorlog aan de zijde van Engeland, en wees ook in een uitvoerig gedenk-schrift de voordeelen aan, die Pruisen door zulk eene deelneming voor zich in Duitsland behalen kon, maar haalde daardoor ook den haat op den hals der russische partij, die het naast den koning omringde, en dus ook zijne terugroeping bewerkte. Zij had plaats onder den verschoonen vorm, dat hij zelf (1853) den wensch uitsprak, om zijn ambt neder te leggen en zich nit het openbare leven te mogen terug trekken, ten einde voortaan ongestoord voor de wetenschappen te kunnen leven. De toestemming werd natuurlijk verleend, maar nogtans met betuiging van groot leedwezen van wege den koning, en zoo verliet Bunsen dan Engeland en zette hij zich te Heidelberg neder, waar hij thans nog woont. Zoo hij ook aan de bezigheden van zijn ambt den voorrang gaf boven die van zijn burgerlijk leven, bleef hem toch bij zijne bijna voorbeelde-looze vijft en de onvermoeide werkzaamheid van zijnen geest toch nog tijd genoeg over, om zijnen roem als geleerde nog altijd te vergrooten. Eene vrucht van zijne oudheidkundige studien, waartoe hem zijn verblijf in Rome aanprikkelde, hadden wij reeds vroeger moeten vermelden, nl. zijne deelneming aan de door Coita in het leven geroepen verzameling: „de beschrijving van Rome" (1830—43), en bewijzen van voortgezette vijftige navorschingen op het gebied der oudheidkunde gaf hij naderhand door het

historisch-philosophische, helaas niet voltooid werk: „Aegyptens Stelle in der Weltgeschichte," alsmede door: „die Basiliken des christlichen Roms, nach ihrem Zusammenhang mit Idee und Geschichte der Kirchenbaukunst" (1843). Het eigentlijke middelpunt zijner bemoeijingen echter waren ook in lateren tijd de bijbelsche studien, die der kerkgeschiedenis en der liturgie, welke bij trapswijze, ofschoon zijne algemeene begaafdheid hem ook nu en dan op de verscheidene gebieden der menschelijke kennis voerde, tot zijn levensdoel verheven heeft. Nog in Bern gaf hij eenen open brief „Elisabeth Fry aan de christelijke vrouwen en maagden van Deutschland" uit, alsmede eene monographic „de heilige lijdensgeschiedenis en de stille week" (1841), en in het lonlensehe tijdvak behoeven, behalve de reeds vermelde „Regeling van de kerk der toekomst", nog de volgende drie te gelijk in het engelsch en deutsch verscheuen voortreffelijke werken: „Ignatius van Antiochie en zijn tijd," „de drie eche en vier onechte brieven van Ignatius van Antiochie" (1847) en „Hippolytus en zijn tijd. Beginselen en uitzigten des christendoms en der menschheid" (2 dln. 1852). Vooral het laatste werk, hetwelk ten doel heeft, om bisschop Hippolytus van Pontus als den schrijver van het kort te voren te Oxford verscheuen werk: „de philosophumena van Origenes of wederlegging van alle ketterijen" aan te wijzen, levert een verheven, plastisch voltooid beeld van „eenen man en eenen tijd, die de beginnende ontwikkeling van het christendom in zich zelven toonen en daarom een nieuw licht over de toekomst dier ontwikkeling verspreiden, welke de ontwikkeling van het menschelijk geslacht is."

Doeh wanneer Bunsen tot dus ver altijd slechts „Schilderingen der oude kerk" gaf „in opvoeding, doop en godsdienst, in regering en maatschappelijke betrekkingen," wanneer zijne werkzaamheid als schrijver zich altijd slechts tot de geschiedenis, de nasporing van het verledene bepaald had, zoo ging hij toch ook eindelijk tot het veld van het tegenwoordige over en schreef zijne „teekenen van den tijd" (1855) — een werk, dat, gelijk reeds vroeger „Hippolytus en zijn tijd" deels uit brieven aan den engelschen aartsdiaken Julius Hare bestond, insgelijks in den brievenvorm, uit 10 brieven aan Ernst Maurits Arndt over den christelijken geest van vereeniging en de kerkelijke rigting van den tegenwoordigen tijd zamen gesteld is. De herderlijke brief van Kettler, bisschop van Mentz, bij het elf honderdjarige herinneringsfeest van den martel-dood van Bonifacius of Winfried den apostel, alsmede eene door Julius Stahl in de evangelische vereeniging te Berlijn gehouden redevoering „over de christelijke verdragszaamheid" (d. i. over het christendom als godsdienst der verdraagszaamheid), zijn de voornaamste „teekenen des tijds," die Bunsen aan eene zeer krachtige en diepgaande, maar te gelijk ook aan zeer gematigde en echt wetenschappelijke kritiek onderwerpt. De uitkomst van al zijne onderzoekingen en bespiegelingen spreekt Bunsen aan het einde in de door edelen toorn vervulde woorden uit: „Wie voor onderdrukking van het geweten en verslaving van den geest werkt — ja, wie niet met alle trouw en kracht de vrijheid van het geweten en van den geest in het geloof bevordert, die werkt voor het jezuitismus, en voor zoo veel in zijn vermogen is aan den onderzang zijner eigene gemeente en van zijn eigen vaderland. Is hij echter protestant, dan is hij dubbel afschuw- of medelijdenswaardig." Dit werk van Bunsen verwekte een opzien, dat in den latsten tijd zoo ligt door geen ander geëvenaard werd; het verwekte bij de vrienden des schrijvers even veel vreugde

en bewondering, als bij zijne tegenstanders hevige verbittering, en gaf van den kant der laatste aanleiding tot talloze openbare en geheime aanvallen, waarop als tegenwigt de verheffing van Bunsen in den erfelijken vrijheerenstand — werkelijk geheimraad en ridder van hooge orden was hij reeds lang — alsmede zijne opening in de kamer der heeren volgde. Thans is hij bezig aan eene „nieuwe Theodiceë“ onder den titel „God in de geschiedenis,” als ook met zijn nationaalwerk, dat reeds lang voorbereid is, maar weldra voltooid zijn zal: „Volständiges Bibelwerk für die Gemeinde.” Ook deze beide werken, waarvan het eerste, zonder als de Teekenen des tijds regelregt polemisch te zijn, nogtans over Bunsens tegenstanders eene nieuwe zegenpraal behalen, en het laatste te gelijk de werkelijke onjuistheden en dwalingen in Luthers vertaling vermijden, en volgens de taal zich aan de nieuwere vormen houden zal, begroeten wij met blijdschap, ofschoon dan ook eene zekere partij reeds vooraf den staf daarover gebroken en een hooggeplaatst pruisisch geestelijke, wannear wij niet dwalen, zelfs van den kansel af, voor het tweede gewaarschuwde heeft, „omdat daardoor de bijbel tot menschenwerk gemaakt wordt.”

Adolf Thiers.

de beroemde fransche staatsman en geschiedschrijver, heeft zich door eigene kracht en inspanning tot den verheven stand opgewerkt, dien hij in zijn vaderland als schrijver steeds inneemen zal en als staatsman herhaalde malen ingenomen heeft. Hij is op den 16 april 1797 te Marseille geboren, alwaar zijn vader slotemaker was. Zijne moeder behoorde tot eene fatsoenlijke, maar verarmde burgerfamilie en bezat door hare bloedverwanten nog invloed genoeg, om haren zoon kosteloos toegang tot eene der openbare scholen der stad te verschaffen, waar hij snelle vorderingen maakte en zich ijverig op wis- en landmeetkunde toelegde met eene levendige neiging tot den militair stand, die te dien tijde het gehele opkomende geslacht vervulde. De val van het keizerrijk maakte wel aan alle uitzigten naar dien kant een einde, maar later wist Thiers op den eenmaal gelegden grond voortreffelijk voort te bouwen. Eerst koos hij nu de rechtsgeleerde loopbaan en ging, om onder Arnaud te studeren, naar Aix, waar hij met Mignet, Cremieux en andere naderhand veel genoemde staatkundige aanzienlijke mannen bekend werd. Nadat hij advocaat geworden was, begon hij te pleiten, zonder zich daarbij eenen grooten naam te maken. Gelukkiger was hij met enige letterkundige proeven, waarvan eene, eene lofrede op Vauvenargues, bij de academie van Marseille den prijs behaalde. Daardoor aangemoedigd, besloot hij zich geheel aan de letterkunde te wijden, en zich met dit doel naar Parijs te begeven. Zijne ontmoetingen op den weg derwaarts schijnen zoo wel naar de getuigenis zijner vrienden, als zijner vijanden vrij zonderling geweest te zijn. De eersten vertellen, dat hij onder gauwdieven gerantk zou zijn, die hem van al zijn goed beroofden; de anderen beweren, dat hij zich bij eenen troep van reizende tooneelspelers zou aangesloten hebben. Dit moge zijn zoo het wil, maar zeker is het, dat de latere eerste minister van Frankrijk in zeer armoedige kleding te Parijs aankwam, waar hij evenwel door eenige landgenooten welwillend werd opgenomen; met Mignet betrok hij een zolderkamerje in een huis van de donkere en morsige straat Montesquieu; hier werd hij aan den gedeputeerde der oppositie Manuel aanbevolen en door hem als mede-

werker aan den Constitutionnel gebragt. Zijne krachtige, scherpe en toch sierlijke artikelen baarden weldra opzien en bragten hem langzamerhand in de hoogere kringen der politieke maatschappij, waarin hij zich door zijn uitstekend talent om een gesprek te voeren en vol te houden, aanzien verschaftte. Ofschoon naar het uiterlijke door de natuur niet begunstigd, wist hij toch door de uitgebreidheid en veelsortigheid zijner kennis, zijn vast en helder oordeel en de behendigheid zijner taal te winnen en indruk te maken. Talleyrand, aan wien hij voorgesteld werd, zeide van hem: „Il n'est pas parvenu, il est arrivé.”

In de staatkundige kringen, waarin Thiers zich destijds bewoog, deed zich de behoefte gevoelen, om de revolutie, die de heerschende partijen dweepsuchtig veroorzaakten, en die door hare uitspattingen de meerderheid van het fransche volk ook jegens de vrijzinnige denkbeelden wantrouwend gemaakt had, wier verzeentelijkheid zij het eerst in Frankrijk had beproefd, weder in de volksgunst te doen rijzen. Aan de beide vrienden en studiebroeders Mignet en Thiers werd deze taak opgedragen, welke beiden dan ook op klassieke wijze volbragt hebben. Wat Thiers betreft, hij nam met zijn werk in grootte toe. In de beide eerste deelen, die in 1823 verschenen, vergenoegde hij zich met den Moniteur en eenige memoires als bron te bezigen en de gewonne stof met een talent voor frissche en levendige vertelling te bewerken, hetwelk hem spoedig de gunst van het publiek verwierf. Zijn geest stelde zich weldra daarmede niet meer tevreden en gevoelde de aandrift, om dieper in zijn onderwerp in te dringen. Hij liet zich door baron Louis, den minister van financiën van Lodewijk XVIII, in de geheimen van de wetenschap der geldmiddelen en in de kronkelingen van het budget inwijden, en kreeg alzoo een denkbeeld van het beheer der financiën onder de conventie en het directoire. Voorgaande in zijne vroegere wiskundige studien, liet hij zich door de generals Foy en Jomini onderwerpen in de gronden der krijgskunst, woonde zelfs eenen practischen oefeningscursus in de kunst der genie te Vincennes bij, en verdiepte zich in alle studien, waarop zich een officier moet toeleggen, wanneer hij volkomen theoretisch gevormd wil heeten. De kennis der betrekkingen van het krijgswesen en staatswezen wordt daarom bij ieder deel van de geschiedenis der omwenteling tot op hare voltooiing in 1827 omzigtiger en staatkundiger, terwijl daarentegen in de beoordeeling der personen eene vereering der gelukkige magt op den voorgrand treedt, die de begrippen van zedelijkheid en recht geheel en al op den achtergrond plaatst.

Toen Karel X door de benoeming van het ministerie Polignae aan de liberale partij den oorlog verklaarde, stichtte deze onder het bestuur van Thiers en Armand Carrel in januarij 1830 den National, die niet slechts de constitutionele beginselen verdedigde, maar ook aan den val der regerende dynastie en hare vervanging door het huis Orleans werken moest. Thiers vulde met Mignet bijna alleen het staatkundige deel van het blad, dat door de kracht en stoutheid zijner polemiek weldra grooten invloed kreeg en onder de strijders tegen de regering de eerste plaats innam. In het bureau der redactie van den National was het ook, waar op den 26 juli na de verscheijning der juli-ordonnantien de redacteurs der gezamenlijke oppositiebladen bijeen kwamen, en een door Thiers opgesteld protest tegen dezen maatregel ondertekenden, waarmede de juli-omwenteling begon. Aan den strijd zelf nam Thiers geen deel, ofschoon hij op den 27 juli toegestreden was tot het besluit van verscheidene voorname afgevaardigden en kiezers, om aan de magt opent

lijken weerstand te bieden. De uitvoering van dit besluit wilde hij nochtans liever aan anderen overlaten, zoo dat hij op den 28 des avonds, uit vrees van in hechtenis genomen te zullen worden, eene schuilplaats te Montmorency zocht. Toen de straten der stad weder veilig waren, verscheen ook hij weder te Parijs en ontwierp hij in eene vergadering in Lafitte's woning de proclamatie, die door de aanbeveling van den hertog van Orleans tot regent aan de juli-omwenteling eene monarchale rigting gaf. Ook ging hij zelf naar Neuilly tot Lodewijk Philips, om in den naam zijner partij dien op te roepen om zich aan het hoofd der regering te stellen, en herhaalde dit voorstel, ditmaal met goed gevolg, als hoofd eener bezending, toen de toekomstige „burgerkoning" op den 31 juli op het stadhuys verscheen.

Met de juli-omwenteling begon de loopbaan van Thiers als staatsman, welke hij in augustus 1830 als secretaris-generaal bij het ministerie van financiën het eerst bestrad. Reeds in november werd hij onder-staatssecretaris in het ministerie Lafitte, en toonde in de kamer der afgevaardigden, waarvoor hij te Aix gekozen was, na de eerste mislukte pogingen in plegtig stijl, een uitstekend talent als redenaar in den lichten conversatiestoon, met groote behendigheid en veelzijdigheid in den aanval. Door deze en zijne administratieve bezaafdigheden bij de regerende kringen aanbevolen, bleef hij in het ministerie, toen na de aftreding van Lafitte met Casimir Perier de represseive staatkunde tegen de revolutionaire beweging aan het roer kwam, en werd hij na den dood van Perier in 1832 minister van binnenlandsche zaken, in welke hoedanigheid hij den opstand in de Vendée onderdrukte, de hertogin van Berry liet gevangen nemen en met ijver voor de expeditie naar Belgien werkte. Sedert december 1832 minister van koophandel en openbare werken, legde hij zich er op toe, om benevens de invoering van vele werkelijk nuttige bouwwerken, door de oprigting van het standbeeld van Napoleon op de zuil van Vendôme, en de voltooiing van de zegespoort de l'Etoile het andenken van Napoleon levendig te houden. Ook de versterking van Parijs, die Lodewijk Philips tot zijne veiligheid tegen de Parijzenaars wenschte, vond in hem reeds destijds als eene oorlogzuchtige demonstratie tegen het buitenland eenen begunstiger en bevorderaar. Ofschoon hij door zijne neiging voor eene werkzamer staatkunde voor het hof dikwijls zeer lastig was, kon hij toch door zijne betrekkingen, die hij nog altijd met de liberalen onderhield, in de oppositie te gevaarlijk worden en hield zich daardoor in het ministerie staande. In 1834 nam hij het ministerie van binnenlandsche zaken op zich, en toonde nu na de democratische opstanden in Parijs en Lyon, door strenge wetten tegen de drukpers en door militaire dwangmaatregelen tegen alle uitspattingen der vrijheid, dat hij, in weerwil van alle vrijzinnige spreekwijzen, zich zeer goed naar de tegenstand biedende staatkunde des konings schikken kon. Slechts in de buitenlandsche staatkunde, aan welker hoofd hij sedert 1836 stond, was hij steeds voor een trotsch, ja uitdazend gedrag jegens het buitenland, en kwam daardoor wel dikwijls in tegenspraak met de vreedzame neigingen van Lodewijk Philips, maar won daardoor toch in zekere mate de volksgunst, hoe zeer echter zijne repressieve maatregelen de kloof tusschen hem en zijne vroegere vrienden vergroot hadden. Daarvoor werd hij dan ook, nadat hij in augustus 1836 nit het cabinet getreden was, en aan eerst twee jaren ambtelooz geleefd en de volgende twee jaren aan het hoofd der oppositie gestaan te hebben, eindelijk toch weder aan

het hoofd van het ministerie van 1 maart 1840 geplaatst. Het mislukte hem echter geheel en al, door zijne militaire grootspraak de andere mogendheden over te halen, om hem bij zijn streven, om Egypte van de Porte onafhankelijk te maken, de vrije hand te laten; integendeel sloten zij zonder Frankrijk op den 15 juli 1840 het viervoudig verbond, en maakten door krachtdadige tusschenkomst een einde aan den oorlog van Mehemed Ali tegen de Porte. Vrachtelooz versterkte Thiers zijne demonstratiën. de koning stemde toe in de bevestiging van Parijs, omdat zij in zijne plannen te pas kwam, maar niet in de verlangde krijgstoerusting, waarom Thiers op den 21 oct. zijn ontslag nam. Hij trok zich nu eenen tijd lang geheel van het openbare leven terug, vatte zijn vroeger plan, om de geschiedenis van het keizerrijk te schrijven, weder op, deed vooraft reizen naar Italië en Duitschland, om de slagvelden van Napoleon met eigen oogen te leeren kennen, en trad eindelijk in 1845 met het eerste deel zijner *Histoire du Consulat et de l'Empire* voor het publiek op. Ook op het parlementaire gebied verscheen hij wederom, en was zoo wel in de kamer als in den Constitutionnel, op welk blad hij grooten invloed bezat, een even welsprekend als gevaarlijk tegenstander van het ministerie Guizot en van de persoonlijke staatkunde des konings.

In de onzinnige verwarring der februari-omwenteling was voor Thiers geen plaats; hij verscheen eerst weder, toen na den juni-opstand de groote partij der orde zich vaster begon aaneen te sluiten, werd in de nationale vergadering gekozen en verbief zich hier weldra tot het hoofd eener talrijke partij, die de parlementaire aanvoorders tot werkelijke regenten der natie maken, misschien ook wel in het vervolg eene herstelling van het koningschap in den zin der Orleans bewerken wilde. In Lodewijk Napoleon geloofde hij een werktuig voor zijne plannen te vinden, maar ontdekte weldra, hoe zeer hij zich vergist had, en ging nu in de hevige oppositie van het boupartismus over. Het gedrag van Lodewijk jegens hem toonde, dat hij hem onder zijne gevaarlijkste tegenstanders telde. Thiers behoorde onder de genen, die 's nachts vóór den coup d'état van 2 dec. in hechtenis genomen werden, en werd in ballingschap gezonden — een trefend lot voor den man, die door zijne schriften en door zijne staatkundige neigingen het meest er toe bijgedragen had, om de herinneringen aan Napoleon levendig te houden, van tot staatkundig magtelooheid veroordeeld te worden, door de herstelling der inrigtingen, die hij als het heerlijkste op de wereld had aangeprezen!

Het verbanningsdecreet tegen Thiers werd na verloop van een jaar opgeheven, maar hij heeft zich van alle staatkundige werkzaamheid sedert dien tijd verwijderd gehouden en zich alleen aan de voltooiing van zijne geschiedenis van het keizerrijk gewijd, die thans tot het 16de deel gered is. Als geschiedkundig werk neemt dit boek eene zeer verhevene plaats in. Het is niet alleen de harmonische schikking en verdeling van de veelomvattende stof, de doorzigtige helderheid en te gelijk vloeiende levendigheid van den stijl, het uitstekende talent om te schilderen en de scherpe, met weinige trekken voltooide karakterschildering, die onze verwondering afdwingt; wij vinden veel meer. Wij lezen reeds uit de eerste bladzijden, dat de geschiedschrijver met groote staatszaken, door zelf daarin deel te nemen, vertrouwd geworden is, dat hij een man is, die met practischen tact het waarlijk gewigtige, misschien beuzelachtig schijnende van de eenvoudige bijzaken, maar meer in het oog loopende weet

te scheiden; die bij ondervinding weet, welke beweegredenen bij de regeerders het meest waarschijnlijk op hunne besluiten werken, en voor welken zij het eerst doof blijven; die heeft leeren doorgonden, hoe vele bijomstandigheden, die zich aan den wil en de magt van den handelende onttrekken, op zijn doen en laten invloed oefenen en het vernuftigste plan bij de uitvoering doen mislukken, den krachtigsten wil van den regten weg afsleiden, of dien te vroeg paal en perk stellen. Nergens ontmoeten wij het oordeel van den kamergeleerde, die alleen weet te prijzen, waar zijn ideaal tot in de kleinste bijzonderheid verwezentlijkt is. Eindelijk wordt Thiers door zijne bekendheid met de bijzonderheden van het beheer der geldmiddelen en van het bestuur in het algemeen voortreffelijk in staat gesteld, om ons in den keizer maar niet alleen het krijgshaftige, maar ook het administratieve genie op prijs te leeren stellen, en ons niet alleen den glans van zijne schitterende heldendaden, maar ook de vijltige, niets verzeggende zorgvuldigheid, de het grootste zoo wel als het kleinste te gelijk overziende omzigtigheid te laten bewonderen, waarmede hij de stoffelijke grondslagen zijner magt schiep.

Al deze schoone eigenschappen gaan echter ook met groote gebreken gepaard. De opvatting is zoo innig frisch, dat Thiers nooit in zijnen held en in zijne natie eenen misslag, maar alleen gebreken in de uitvoering ziet; dat hij niet erkent, welk eene ontzagelijke misdaad deze beving, toen hij geheel Europa, Frankrijk ingeloteu, en het leven van vele duizende menschen slechts aan zijnen persoonlijk roem en aan zijn persoonlijk bestaan ten offer bragt; dat hij zoo zeer het gevoel van recht voor andere volken mist, dat vaderlandslijde bij hem tot dwaze verblindings of tot laag egoïsme wordt, wanneer zij tegen de plannen van Napoleon gerigt is, en de grootste misdaden bij hem door de noodzakelijkheid verontschuldigd worden, wanneer zij tot verhooring van den roem des franschen volks dienen; dat hij eindelijk de staatkunde des keizers wel dikwijls genoeu berispt, doch niet omdat hare bedoelingen op zich zelve berispelijk of met de goddelijke wereldorde in tegenspraak zijn, maar omdat zij, zonder te letten op de mogelijkheid der uitvoering en met eene te hooge schatting van eigene krachten ontworpen waren, hetwelk eene tegenwerking moest verwekken, die de magt van Frankrijk verzwakte. Zeer eenzijdig wordt er voorts van de bronnen gebruik gemaakt. De fransche archieven heeft Thiers op het vijftigste doorsnuffeld en — ook door zijne betrekking begunstigd — veel nieuws aan het licht gebragt, zoo wel als op menige donkere plaats een onverwakt, helder licht geworpen. Op de talrijke deutsche en engelsche bronnen, zelfs op die welke het meest voor de hand lagen, slaat hij daarentegen niet het minste acht en reeds daardoor wordt zijne geschiedenis partijdig. Komt het er ten slotte op aan, om den roem der fransche wapenen te regtvaardigen, dan houdt hij den geschiedschrijver alle eerbied voor bezeevde zaken en getallen op, en de waarheid moet ter gunste zijner landgenooten voor het beeld der verbeelding wijken.

Onder de redenaars van Frankrijk is Thiers een der belangrijkste, en origineel door zijn uiterlijke en zijne manier. „Wat zijn uiterlijke betreft,” aldus schildert hem een tourist, „zoo kan men zich geen erbarmelijker mannelijge denken dan Adolf Thiers. Hij is onaanzienlijk van gestalte en gelant, zonder bevalligheid of waardigheid in zijne bewegingen en manieren; het meest gelijkt hij, om Cornemius zeer platte vergelijking te bezigen, op een dier

barbiersjongens in kleine steden, die met het scheerting in de hand van deur tot deur loopen, om hun beroep uit te oefenen. Zijne stem is schel, ruw en wanklinkend; onopgrettheid, sluwheid en arglistigheid spreken uit zijne oogen; een sardonische lach speelt om zijnen valschen spottenden mond, en bij den eersten aanblik vat men het voornemen op, om van zulk eenen kleinen leelijken dwerg geen woord te gelooven. Maar men hoore slechts het rabbelende kaboutermaunke, en hij begint een zoo aangenaam, levendig, vlug en ligtvaardig gesprek, vermengt dit met historische herinneringen, door hem zelve beleefde aneodoten, geestige gedachten, alles in eene zoo heldere, beknopte en onvergelijkelijke taal uitgedrukt, dat men zijne leelijheid, zijne stoutheid, zijne onopgrettheid en oneerlijkheid geheel en al vergeet. Men luistert en wordt, zoo als Rousseu in eenen, zijner welsprekende brieven zegt: „al Inisterend in het verder geklokt. Hij is, om met Cornemius te besluiten, de amusanste roué van onze staatkundige roués, de scherpsinnigste onzer sophisten, de listigste en bedrevenste van onze goochelaars — de Bosco der tribune.”

Joannes Hartman.

Deze waardige, bij allen, van welke geloofsbelijdenis ook, geachte herder en leeraar der Roomsche Katholieken te Utrecht, werd geboren den 18 juli 1798 te Hoogland bij Amersfoort. Aanvankelijk onderwezen aan het gymnasium te Ravestein, genoot hij later zijne opleiding tot R. K. geestelijke aan het theologische seminarium te 's Heerenberg, en verwerfde zich aan beide inrigtingen door zijn goed gedrag en ijver voor de studie in ruime mate de achting zijner onderwijzers. Zijne wijding tot priester ontving hij in het jaar 1821 te Munster, terwijl de jeugdigde kapellann onmiddellijk daarop in de talrijke gemeente van Amersfoort bijna met de geheele leiding der kerkelijke zaken belast werd. Van Amersfoort werd Hartman in 1831 bevorderd tot pastoor te Gellicum aan de Linge, waar hij het financiele der kerk zeer verbeterde. Uit de laatst genoemde gemeente wotrok hij als pastoor naar Utrecht, alwaar hij godardene 23 jaren met grooten ijver werkzaam is geweest, namelijk sedert 1837 als pastoor (aanvankelijk in de parochie in de Dorstge Hartsteeg, en later, toen deze kerk wegens bouwvalligheid gesloopt was, in die van den H. Willebrordus), vervolgens sedert 1843 als aartspriester, en eindelijk, sedert 1853, bij het herstel der geregelde kerkerde voor de Roomsche Katholieken, als deken. Als aartspriester nam Hartman een niet gering aandeel aan al wat door de catholieke geestelijkheid te Utrecht en ook buiten zijn aartspriesterschap in de overige provincien van ons koninkrijk werd verrigt, en zoo werd dan ook de indeeling der R. K. kerk te Utrecht grootendeels met zijnen raad tot stand gebragt; hij genoot in de ruimste mate het vertrouwen, zoo wel van de geestelijkheid, als de aehing en liefde van allen die ooit met hem in aanraking kwamen. In het geheim werd door hem veel goeds gesticht.

Bij de organisatie der bisdommen, in 1853, benoemde Z. H. Paus Pius IX, ten bewijze zijner bijzondere terdenheid, Hartman tot Z. H. gezeim kamerleer, terwijl hem in 1859 ook de onderscheiding te beurt viel van bij zijne benoeming tot kanunnik der Metropoliitaan-kerk tevens de waardigheid van penitencier te erlangen. — Ook ons koninklijk huis toonde 's mans verdiensten op prijs te stellen, eerst door zijne benoeming tot ridder der orde

van den nederlandschen Leeuw, en vervolgens tot commandeur der orde van de Eikenkroon.

De edele Hartman overleed te Utrecht den 27 september 1859. Ter nauwer nood teruggekeerd van eene reize, welke hij tot het herstel zijner gezondheid had ondernomen, viel hem slechts de troost te beurt van te midden der zijnen te sterven. c.

Karel Karmarsch,

eerste directeur der polytechnische school te Hannover, is te Weenen op den 17 oct. 1803 geboren. Na den afloop van het gewone schoolonderwijs, dat hij met de hoogste klasse van de normaal-hoofdschool reeds in den ouderdom van elf jaren doorloopen had, bezocht hij drie jaren lang de toenmalige reaal-academie zijner vaderstad, daarop één jaar de afdeling voor den handel en het volgende die van de werktuigkunde van het in dieu tijd pas opgerigte polytechnische instituut. Onmiddellijk daarna werd hij in zestienjarige ouderdom tot hulponderwijzer bij de mechanische technologie aangesteld, en stond als zoodanig gedurende 4 jaren den verdienstlijken, in het jaar 1858 overleden hoogleeraar Altmütter ter zijde. Ondertusschen stond hij door die vroegtijdige benoeming ook aan het gevaar bloot, van aan de behoorlijke voltooiing zijner wetenschappelijke ontwikkeling onttrokken te worden — een gevaar, dat nogtans door gunstige uitwendige omstandigheden gelukkig afgewerd werd. Altmütter, die den jongeling weldra geheel in zijne nabijheid hield en tot zijn einde voor hem de hartelijkste vriendschapskoesterde, gaf hem gelegenheid tot uitgebreide studien (in de oude en nieuwe talen, in de wiskundige wetenschappen, de natuurkunde en de letterkunde), waarop hij zich gedurende gemelde vier jaren, van 1819—1823 met ijver en vlijt toelegde. Te gelijker tijd vond Karmarsch ook gelegenheid om als schrijver op te treden, en eigene letterkundige voortbrengselen, zoo wel als eene veeljarige deelneming aan de redactie der „Jaarboeken van het polytechnische instituut te Weenen” vormden zijnen natuurlijke aanleg, om even snel als nauwkeurig te arbeiden. Misschien hebben weinige deutsche technische schrijvers zich met eene gelijke naauwgezette zorg op eenen vloeienden stijl bij duidelijkheid en scherpte van uitdrukking toegelegd. Van de eene zijde door het voorbeeld en de aansporing van Altmütter gewoon, om eigene practische aanschouwing in hoogerem graad aan het technische weten ten grondslag leggen, dan de meeste vroegere leeraars en schrijvers van het vak noodig geoordeeld hadden, werd Karmarsch aan de andere zijde door de eigene rigting van zijnen geest trapwijze er toe gebracht, om het onderwerp op meer wetenschappelijken grondslag te vestigen en te regelen. Het is algemeen erkend, dat hij in dit opzigt de stichter eener nieuwe school geworden is.

In juli 1830 werd Karmarsch naar Hannover beroepen als eerste bestuurder der toen opgerigt wordende polytechnische school, waarbij hem te gelijk de leerstoelen voor de mechanische technologic en der theoretische chemie opgedragen werden; den laatste liet hij in 1840 varen. In weerwil van zijne jengd werd hij in Hannover allerwegen met vriendelijkheid en vertrouwen ontvangen, en gelukte het hem aan de nieuwe inrigting al dadelijk een academisch karakter te geven, waarbij zij voortreffelijk bloeide, en dat haar bij hare latere zeer aanmerkelijke uitbreiding te stade kwam. Aan het groote gewigt van zulke technische inrigtingen voor onzen tijd is ook het gewigt van

de werkzaamheid van Karmarsch verknocht. Aan Karmarsch is het namelijk te wijten, dat de hannoversche school hare taak erkend en veel goeds tot vervulling dier taak gedaan heeft; zij is eene „technische hoogeschool,” wier leerlingen worden opgekweekt om eenmaal aan de realistische volmaking der menschheid te kunnen medewerken. Reeds leggen 2.050 leerlingen, die tot hiertoe aldaar hunne opleiding ontvingen, door hunnen arbeid de schoone toekomstigen af voor de vlijt en geschiktheid van Karmarsch. Zijne wijze van voordragt, die er naar streeft om de belangrijkheid van het onderwerp in het oog te doen spraken, om door levendigheid de toehoorders te boeien en hen door het leveren van geschikte gezigtspunten tot zelfdenken op te wekken, maakt altijd zijne voorlezingen tot de meest bezochten. De zeer rijke, door Karmarsch aangelegde verzamelingen der polytechnische school komen daarbij steeds ondersteunend te hulp. De door oprechtheid en onwankelbaarheid gebleken vriendschappelijke betrekking met zijne landgenooten, en de algemeene bekendheid zijner onafhankelijke gevoelens bij alle afwisselende staatkundige lotgevallen van Hannover, maakten Karmarsch zijne betrekking zoo aangenaam, dat hij voordeelige buitenlandsche aanbiedingen, b. v. die als hoogleeraar te Tubingen, als directeur der inrigting van nijverheid te Berlijn en tot bestuurder der polytechnische school te Stuttgart, afloeg. Karmarsch is lid der commissie van bestuur over de industriescholen en sedert 1845 vicepresident der vereeniging van nijverheid voor het koninkrijk Hannover. Als afgevaardigde van het onderwijzerscollegie voor hoogere schoolinrigtingen was hij in 1851 lid van de eerste hannoversche kamer der stenden. Hannover, Pruisen, Saksen, Beijeren en Noorwegen vereerden zijne verdiensten door ridderorden, en de universiteit te Göttingen zond hem in 1856 bij zijn 25 jarig jubilé als onderwijzer zijne benoeming tot eeredoctor toe. Eenen bijzonderen ijver toonde hij als lid der commissien, die bij verschillende deutsche tentoonstellingen, gelijk ook bij die van Londen en Parijs, ter toewijzing der prijzen benoemd waren. Onder zijne letterkundige voortbrengselen heeft vooral zijn „Handboek der mechanische technologic” (1837—41, 3de druk, 1857—58) door de wijze van voorstelling, schikking en helderheid algemeen bijval gevonden. Uit vroegeren tijd moet een „Grundriss der Chemie” (1823), en eene inleiding tot de mechanische leerstellingen der technologic (1825) vermeld worden. In gemeenschap met Heeren gaf hij in 1843 een „Technisch woordenboek uit, dat naar de tweede uitgave van 1854—57 thans ook in onze taal wordt overgebracht (G. B. van Goor te Gouda in 3 dlu.); voorts leverde hij vele bijdragen tot de technologische Encyclopaedie van Precht, tot Hulscs, Maschins-Encyclopaedie” en in talrijke technische tijdschriften; ook religieerde hij van 1854—57 de „Mittheilungen des hannoverschen Gewerbevereins,” en met Voltz sedert 1844 drie jaargangen van „Polytechnische Mittheilungen.”

Hormannus Christianus van Hall,

vierde zoon van wijlen Mr. Maurits Cornelis van Hall, werd geboren te Amsterdam, den 18 augustus 1801. Reeds vroeg toonde hij veel neiging en aanleg tot het beoefenen der kruidkunde, betwelk aanleiding gaf tot het voornemen om hem in de geneeskunde te doen studeren. Gedeeltelijk door privaat onderwijs, gedeeltelijk aan de latijnsche school zijner vaderstad, werd hij voorbereid voor het hooger onderwijs, dat hij in het jaar 1817 aan het *Athenaeum* il-

lustre te Amsterdam begon bij te wonen. Aldaar had hij het geluk, mannen als J. H. van Swinden, G. Vrolik, D. J. van Lennep en J. P. van Capelle tot leermeesters, en vele ijverige en bekwame medestudenten te hebben, onder anderen W. Vrolik, P. J. Uyenbroek, J. B. Thorbecke, zijnen iets ouderen broeder J. van Hall (overleden in 1859, als hoogleraar in de rechten te Utrecht), en meer anderen, van wier omgang, ook door de destijds in Amsterdam talrijke en degelijke letter- en natuurkundige studentengeselschappen, hij groot nut had. In het jaar 1819 verwisselde van Hall het amsterdamsche *Athenaeum* met de utrechtse hogeschool, waar toen mannen als J. Bleuland, J. Vosmaer, N. C. de Fremery, J. Kops en anderen bloeiden. De nabijheid van het buitenverblijf zijns vaders te Heikop, bij Vinnen, alwaar hij des zomers gewoonlijk vertoefde en de inlandse planten alsmede den landbouw beoefende, was eene der oorzaken, dat hij zich vooral op de kruidkunde en den landbouw toeleide, zich diens ten gevolge inzonderheid aan den hoogleraar J. Kops aansloot en onder diens voorzitterschap, den 19 december 1821, eene botanische verhandeling verdedigde, bevattende eene *Synopsis Graminum indigenarum (Overzicht van de inlandse Grassoorten)*. Als student had hij reeds tweemaal de gouden medaille behaald voor het beantwoorden van botanische prijsvragen: in 1819 te Leiden, *Over eene beschrijving van inlandse planten*; en in 1820 te Utrecht, *Over de stelsels in de kruidkunde tot op den tijd van Linnæus*. In het laatste jaar zijner studie deed hij met zijn vriend Dr. C. Nicati, een gedeeltelijk ook met zijn medestudent te Utrecht, den reeds genoemden W. Vrolik, eene groote reis om verschillende academiën in Duitschland te bezoeken en eenen geruimen tijd te Parijs te vertoeven, waarna hij den 11 juni 1823, daags na de promotie van zijn vriend W. Vrolik, tot doctor in de geneeskunde werd bevorderd. Zijne dissertatie voert den titel van *De stethoscopia in morbis pectoris usu (Over het gebruik van het hoortuig in borstziekten)*.

Na zijne promotie vestigde hij zich als geneesheer te Amsterdam, alwaar hij veel verpligting had aan den, ook als grondig geleerde zeer gunstig bekenden Dr. H. F. Thysen. — Gedurende zijn verblijf te Amsterdam gaf hij zijne *Flora Belgii Septentrionalis of Kort begrip der Balaafische Flora* in het licht; de op dit werk vroeger in tijdschriften verspreid uitgekome *Nalezingen* verschenen in 1836 als derde stuk van het eerste deel dezer Flora, dat alleen aan de planerogonische planten van Noord-Nederland gewijd is. Twee gunstig bekende leerlingen des schrijvers, de heeren F. A. W. Miquel en M. Dassel, bewerkten later het eerste stuk van het tweede deel dezer Flora, dat de *Varens en Mossen* behandelt, en in 1832 verscheen; terwijl van Hall met Miquel in 1840 het tweede stuk van het tweede deel, dat de *Korstmossen en Wieren* bevat, uitgaf; de *Zoammen*, waarmede dit werk voltooid zijn zoude, hebben het licht niet gezien. Deze Flora, welke voornamelijk volgens de *Synopsis plantarum* van Persoon, maar voor een groot gedeelte ook naar de *Flora Française* van Decandolle bewerkt is, heeft zeer veel bijgedragen tot eene ijverige beoefening der kruidkundige wetenschap in ons vaderland; de zaamenstelling van dit werk ging uit den aard der zaak met zeer vele eigenaardige moeilijkheden gepaard, en mag, vooral met het oog op het weinige dergelijke, dat toen over de nederlandsche Flora bestond, een voor zijn tijd hoogst verdienstelijke arbeid genoemd worden, ofschoon het sedert, zoo al niet in allen deelen, dan toch gedeeltelijk, vervangen is door den *Prodromus Florae Batavae* (1850-1859), uitgegeven door de vereeuiging

tot bevordering van de kennis der Flora van Nederland en zijne overzeesche bezittingen. — Ook redigeerde van Hall te dien tijde, met W. Vrolik en G. J. Mulder, de *Bijdragen tot de natuurkundige wetenschappen* (1826-1832).

In november 1825 werd van Hall, in de plaats van den in mei 1825 overleden J. A. Ulken, benoemd tot hoogleraar aan de hogeschool te Groningen, welke betrekking hij den 12 april 1826 aanvaardde met eene redevoering *Over het belang, dat er voor den landbouw gelegen is in de kennis der natuurlijke historie van het vaderland*. Aanvankelijk onderwies hij de landhuishoudkunde, en een gedeelte der kruidkunde, terwijl hij later, na den dood van den hoogleraar P. Driessen, met het geheele onderwijs in de kruidkunde en met het beheer van den academischen kruidtuin werd belast.

Behalve onderscheidene *Handboeken* bij zijne lessen, zoo als: *Elementa botanices* (1834, waarvan in 1846 eene tweede verbeterde uitgave verscheen, onder den titel van *Handboek der kruidkunde*), en voor andere hoorders (pharmaceuten en later ook landhuishoudkundigen) de *Eerste beginselen der plantkunde* (1836, tweede druk in 1842), en laatstelijk *Toegepaste kruidkunde* (1857), gaf van Hall in het licht: *Epitolaec incitatae Caroli Linnæi, Burmanni, Dillenii, Pallavii, Thunbergii, etc.* (1830), eene verzameling van onuitgegeven brieven van de genoemde en eenige andere plantkenners. Voorts vervolgde hij het werk van Ulken: *De volmaaktheiden van den Schepper in zijne scheepsel beschoond*, waarvan hij het *Plantenrijk* (vierde deel, 1837) en de *Delfstofkunde en Geologie* (vijfde deel, 1840) bewerkte; terwijl hij later, toen door de zorg van den boekhandelaar G. T. N. Suringar te Leeuwarden eene geheele vernieuwde uitgave van dit beroemde werk het licht zag, daarvoor, als vierde deel, zijne *Natuurlijke geschiedenis van het plantenrijk* (1852) schreef. Van vele stukken van minder belang en van bijdragen in verschillende tijdschriften moeten wij zwijgen, om geene te lange lijst te leveren. — Wij vermelden alleen nog, dat van Hall ook geruimen tijd, met zijn voormaligen leermeester J. Kops, heeft medegewerkt aan de afbeeldingen van de sedert 1800 uitgegevene en thans nog vervolgd wordende *Flora Batava*; van deze uitgave moest hij zich evenwel terug trekken, omdat de uitgever geene genoegzame zorg meer besteedde aan de platen. — Van het jaar 1839 af was hij mederedacteur van het *Tijdschrift voor nijverheid*, waarin vooral het landhouwkundig gedeelte door hem geleverd werd. Sedert 1842 is hij ook werkzaam als secretaris der commissie van landbouw in de provincie Groningen, en als zoodanig belast met het opmaken van het jaarlijksche verslag over den landbouw in dit gewest.

Bij het nederleggen van het rectoraat der Groninger hogeschool, in oktober 1837, hield van Hall eene redevoering: *De Neerlandia historica naturali excolenda atque amplificanda reliquia Europae partibus non minus idonea*, welke rede ook in de nederlandsche taal het licht heeft gezien in *De vriend des vaderlands* van 1839, onder den titel van: *Redevoering over Nederland, als ter beoefening en uitbreiding der natuurlijke historie niet minder geschikt dan de overige deelen van Europa*.

Toen, in het jaar 1840, het onderwijs in de landhuishoudkunde aan de hogescholen van ons rijk, voor allen, ook voor hen die geene studenten aan de hogeschool waren, geheel kosteloos werd opgesteld, waren er eenige zoonen van landbouwers, welke die lessen te Groningen kwamen bijwonen, en toen behoefte gevoelden om ook eenige kennis te verkrijgen van de natuurkundige wetenschappen in verband met den landbouw. Dit gaf auleiding

tot het oprigten van de landhuishoudkundige school te Groningen in 1842, van welke inrigting, die steeds de beste uitkomsten heeft opgeleverd, van Hall van de oprigting af aan directeur is geweest. Aan deze school wordt, ook door van Hall, geregeld onderwijs gegeven.

Deze verdienstelijke vaderlandsche kruidkundige is ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw, commandeur van die van de Eikenkroon, en lid van de koninklijke academie van wetenschappen, even als vroeger van het koninklijk nederlandsch instituut.

J.

Jan Schröder.

Jan Schröder, de pruisische vice-admiraal, onlangs (1859) aan het hoofd van het bestuur der marine in Pruisen geplaatst, is een nederlander van geboorte, en vooral daarom is het voor ons van belang, met nadere bijzonderheden aangaande hem bekend te worden, zoo al niet de uitstekende diensten, welke hij in vroegere jaren aan ons vaderland bewezen heeft, onze belangstelling reeds in hooge mate verdienen.

Hij werd den 15 november 1800 te Vlissingen geboren. Zijn vader was, even als hij, officier in dienst van de nederlandsche marine, en stamde af uit Kleefland, waar ook de zoon zijne eerste levensjaren doorbragt. Reeds van zijne kindsheid af legde Schröder eene groote geneigdheid voor het zeezeven aan den dag, en geen wonder dan ook, dat hij, naauwelijks twaalf jaren oud zijnde, besloot het voetspoor van zijnen vader te volgen, en dienst nam bij de fransch-nederlandsche marine, waarbij hij in februari 1818 als *apprentif-marin* werd opgenomen. Als zoodanig kwam hij aan boord op het lineschip *Doggerbank*, en werd tien maanden later bij de omwenteling van dat zelfde jaar ontslagen, waarop hij als stuurmansleerling op een kleiner schip geplaatst werd. dat tot het eskader behoorde, hetwelk den admiraal Verhuel in den Helder blokkeerde. Reeds spoedig hadden zijne superieuren het oog op hem en in 1814 werd hij als kadet bij de nederlandsche marine geplaatst, doch toen zijn schip kort daarna buiten dienst gesteld werd, keerde hij naar het ouderlijke huis terug, om gedurende eene nonactiviteit van twee jaren zich aan zijne studien te wijden.

In 1816 werd hij weder opgeroepen en op eene korvet geplaatst, waarmede hij eene reis van 13 maanden naar de kust van Guinea en West-Indie maakte; bij zijne terugkomst legde hij een voortreffelijk examen af en werd, niettegenstaande zijnen jeugdigen leeftijd, tot den rang van adelborst bevorderd.

In 1818 ging hij met de *Ajax* naar Oost-Indie en nam in dit en het volgende jaar een werkzaam aandeel aan de krijgsverrigtingen op de oostkust van Sumatra. In 1823 werd een einde gemaakt aan dien hardnekkigen kamp, door de onderwerping van sultan Mahmud-Baderuddin, nadat op den 24 juni van dat jaar Palembang was veroverd, tot welk wapenfeit Schröder, die toen het commando over eene kanonneerboot voerde, voornamelijk had bijgedragen. Hij werd dan ook om zijn heldhaftig gedrag in dezen oorlog tot ridder der Militaire Willemsorde benoemd, en weldra volgde zijne aanstelling als luitenant ter zee 2de klasse, waartoe hij reeds in 1819 een uitstekend examen had afgelegd. De onderwerping van Palembang was naauwelijks geëindigd, of hij ondernam met verschillende kanonneerbooten eenen kruistogt tegen de zeerovers in de wateren van Ban-

ka, en werd daarna op het lineschip *Admiraal Tromp* geplaatst.

Op drieëntwintigjarigen leeftijd was hij reeds eerste officier op de korvet *de Dolfijn*, van 30 stukken, met welke hij tot 1825 in de oostindische zeeën kruiste en onder anderen ook deel nam aan de verovering van Benoulen, Natal en Padang.

Schröder trok ook van deze reis, door zijne groote bekwaamheden aan te wenden tot het algemeen welzijn, daar hij de tot dien tijd nog bijna onbekende hoofd rivieren van Palembang, den Soengans en Banjoe-Assing, even als het noordwestelijke gedeelte der kust van Banka trigonometrisch opnam en in kaart bragt.

In januari 1826, dus na een achtjarig verblijf in Indie, keerde hij met *de Dolfijn* naar Europa terug, legde in 1827 zijn examen af voor luitenant ter zee 1ste klasse, en deed daarop eene korte reis naar Java met *de Kortenaar*.

In het vaderland terug gekeerd, huwde hij in 1829, en werd in april 1830 benoemd tot luitenant ter zee 1ste klasse. Bij het uitbreken der vijandelijkheden in België eindigde zijne non-activiteit; met twee kanonneerbooten dekte hij in dat zelfde jaar den terugtogt der nederlandsche troepen over den Rupel, en nam met zijnen bodem deel aan het bombardement van Antwerpen. Na het verbranden der flottille op de Schelde trok hij in de citadel terug, nam aan hare verdediging een roemrijk aandeel, werd bij de overgave naar Aire gevoerd en keerde van daar in 1833 naar Nederland terug. Behalve het metalen kruis en de medaille van de citadel, werd hem ook de orde van den Nederlandschen Leeuw geschenken. Afwisselend in activiteit en buiten dienst, ging hij na eenige jaren (1837) weder naar Oost-Indie, waar hij zich herhaalde malen onderscheide, als bij voorbeeld bij eenen aanval op de zeerovers der Cangelon-eilanden en in 1840 als bevelhebber over het station van Macassar. Als zoodanig leidde hij het maritieme gedeelte van den togt tegen den sultan van Tanette op Celebes, eenen vasal van de nederlandsche regering, die was opgestaan. — Met 400 europeanen en 3.000 inboorlingen gelukte het, den opstand te onderdrukken, den sultan te ontroffen en hem door een ander te vervangen.

Schröder bleef tot febr. 1842 op Celebes en maakte zich dien tijd ten nutte om alle bij zijn station behorende eilanden en de gewigtigste punten der kust geografisch te bepalen en in kaart te brengen, die, even als zijne vorige kaarten, op kosten van het gouvernement gedrukt werd. Met *de Panther* keerde hij daarop naar Nederland terug, waar hij de smartelijke tijding van het overlijden zijner gade ontving, die hem vier kinderen naliet. Hij bleef nu eenigen tijd non-actief en trad later voor de tweede maal in het huwelijk.

Nadat hij als kapitein-luitenant den kruistogt van prins Hendrik in 1844 op het fregat *de Rijn* had medegemaakt en nog tot 1846 op dien bodem was gebleven, volgde zijne aanstelling als navigations-director in Pruisen. Reeds sedert 20 jaren had die mogendheid hare aandacht op de marine gevestigd en haar belang voor den handel en de verbinding met andere natien erkend, doch de opleiding harer zeelieden was hoogst gebrekkig en meestal aan invaliden van vroegere tijden toevertrouwd. Die staat van zaken kon echter niet lang meer duren; leerschoolen voor de marine werden opgericht, en het bevel daarover moest noodzakelijkerwijze aan vreemde zee-officieren gegeven worden. Men beproefde het eerst met Denen, maar wendde zich later tot het nederlandsche gouvernement, dat den kapitein Schröder als den meest geschikte

voor zoodanige betrekking aanbeval. Hij nam het aanbod aan, en ging met onbepaald verlof op den 1 juli 1846 naar Dantzig. Op den 1 augustus van dat jaar ging hij met de kweekelingen der marine aan boord van de korvet *Amazon*, om eenen kruistogt naar de Middellandsche zee te doen, en te gelijker tijd het lijk van prins Hendrik van Pruisen, die te Rome gestorven was, naar het vaderland terug te voeren. In het volgende jaar deed hij eene dergelijke oefenings-reis naar de voornaamste havens van Noord-Amerika, en vormde zoo doende langzamerhand eene kern, waaruit Pruisen, toen het in 1848 tot het oprigten eener krijgsmarine besloot, verscheidene jonge, theoretisch en praktisch krachtig ontwikkelde officieren trekken kon.

Zijne gewichtige diensten en groote bekwaamheden noopen de pruisische regering, hem tot commodore en marine-commandant te benoemen, terwijl hij tevens van het nederlandsche gouvernement een eervol ontslag als kapitein ter zee verkreeg. Nu begon zijn werkkring eerst in het groot, en even als zulks in vroegere eeuwen in Rusland en Zweden het geval geweest is, was het nu in Pruisen ook een nederlandsch zeeman, die den grond legde tot eene meer ontwikkelende nationale marine. Hem heeft Pruisen het te danken, dat zijne eerste fregatten reeds dadelijk met pruisische zee-officieren konnen bemand worden, zoo dat de staat reeds toen geen vreemden meer behoeftte aan te stellen, en bij dat alles wist hij de toegeueghenheid van al zijne oudergeschikten, zoo wel als de tevredenheid van zijne superieuren te verwerven.

In mei 1853 kwam hij te Vlissingen met de fregatten *Gefon* en *Barbarossa*, de treurige overblijfsels van de duitsche vloot van 1848, die door Pruisen gekocht waren en naar genoemde haven werden gebracht om voor eene groote reis te worden gereed gemaakt. Met deze schepen, die met de *Amazon*, den *Mercur* en de stoomkorvet *Dantzig* tot een eskader vereenigd waren, maakte hij den eersten pruisischen kruistogt op den ocean, die twee jaren duurde.

Na zijne terugkomst in 1854 werd hij tot contre-admiral benoemd en verkreeg in 1856 de orde van den rooden adelaar 2de klasse (met zwaarden aan den ring). In dat zelfde jaar trof hem ten tweeden male de bitterste slag door den dood zijner tweede gade, met welke hij 13 jaren gelukkig was geweest.

Den 22 mei 1858 volgde zijne bevordering tot vice-admiral en in maart 1859 werd Sehröder aan het hoofd gesteld van het pruisische marine-departement, met zitting en stem in het ministerie en de verantwoordelijkheid als minister. Den 3 april werd hij als zoodanig naar Berlijn verplaat.

Hieronymus Napoleon.

Deze eenige nog levende broeder van keizer Napoleon I is als de jongste van diens broeders op den 15 dec. 1784 te Ajaccio geboren. Zijne familie, in 1713 uit Corsica verbannen, zag zich gedwongen in Frankrijk een nieuw vaderland te zoeken en aldaar ontving ook Hieronymus zijne eerste opvoeding in het *Collège de Juilly*, dat hij na den eoup d'état van den 18 brumaire verliet, om zich naar den wensch zijns broeders aan de zeedienst te wijden. Reeds na één jaar diens dienst werd hij luitenant van een fregat, en deed hij als zoodanig in 1801 onder general Leclerc, zijnen zwager, de expeditie naar Hayti mede. Met de tijding van de gelukkige ontschepping der

troepen op het eiland keerde hij naar Parijs terug, doch vertrok terstond weder van daar naar de Antillen, waar hij aan boord van de *Sperceer* op de hoogte van Martinique kruiste. Het schip werd evenwel na korten tijd door de Engelschen uit deze wateren verdreven en moest, door de eersten vervolgd, in de haven van Nieuw-York eene wijk-plaats zoeken. Daar vertoefde Hieronymus verscheidene jaren en huwde hij op den 24 dec. 1803 met miss Elizabeth Patterson, de dochter van eenen rijken planter bij Baltimore. Dit huwelijk haalde hem den toorn van Napoleon op den hals, die met zijnen jongsten broeder reeds andere plannen had, en, op diens minderjarigheid vertronwende, dit huwelijk als hoofd der familie nietig verklaren liet. Vruchteloos was al zijn bidden, en zelfs toen de jonge gade hare zaak in persoon wilde verdedigen en daarom naar Europa kwam, moest zij in Amsterdam zelfs niet eens aan land stappen, maar moest terstond naar Engeland vertrekken, alwaar zij in de nabijheid van Londen eene woning betrok en eene maand later, op den 7 juli 1805, van eenen zoon beviel, de eenige spruit uit dit huwelijk, die, in tegenstelling met zijne bloedverwanten, zich van het staatkundige leven steeds heeft verwijderd gehouden en zijn leven als eenvoudig goedbezitter heeft willen slijten. Hij is in 1829 met miss Suzanna May, eene amerikaasche, gehuwd, en een zijner zonen, Hieronymus Bonnaparte, in 1832 geboren is, nadat het gesternde der Napoleoniden met nieuwen luister is begonnen te schitteren, naar Frankrijk gekomen en daar officier bij de afrikaanische jagers geworden.

Eindelijk stemde Hieronymus er in toe om zich van zijne gade te scheiden, en werd hij door zijnen broeder weder in genade aangenomen. Op het laatst van 1805 ontving hij van den keizer last, om van den dey van Algiers 250 Genuezen terug te eischen, die zich daar in slavernij bevonden, en kreeg, na zich met geluk van dezen last gekweten te hebben, in het volgende jaar als kapitein van een linienschip het opperbevel over een eskader van 8 schepen, dat hij naar Martinique voerde. Nog in hetzelfde jaar keerde hij als contre-admiral naar Frankrijk terug.

Daarmede eindigde zijne loopbaan ter zee, want zijn keizerlijke broeder wilde hem ook gelegenheid geven om zich op het land te onderscheiden, en benoemde hem, toen in den herfst van 1806 de veldtogt tegen Pruisen begon, tot opperbevelhebber van beijersche en wurtembergsche troepen, waarmede Hieronymus Silezie bezette. Minder door eigene bekwaamheid, dan door de raadgevingen der genen, die hem als krijgsoffizieren toegevoegd waren, inzonderheid door die van Van Damme, nam hij hier verscheidene vestingen in. Nadat hij na den vrede bij Tilsit tot divisie-general benoemd was, huwde hij op den 7 aug. 1807 met prinses Frederica van Wurtemberg, en werd op 1 dec. door zijnen broeder tot koning aangesteld over het koninkrijk Westphalen, dat uit de pruisische bezittingen aan de linker zijde der Elbe, alsmede uit een gedeelte van het hannoversche en brunswijksche gebied nieuw gevormd was. Op den 1 jan. 1808 hield hij zijnen intogt te Cassel, en nu begon aldaar zulk een losbandig en dartel leven, als misschien na Lodewijk XV te Versailles en diens naepers aan de kleinere duitsche hoven nooit weder gezien is. Nog heden moeten de Duitschers van schaamte blozen, wanneer zij bedenken, dat duitsche vrouwen en duitsche edellieden aan die sleempartijen en losbandigheden deel konden nemen. Zoo ook door sommige bekwame ministers oude misbruiken afgeschaft en een eenigzins geregeld werktuigelijk bestuur in-

gesteld werd, verloochende de westphaalsche regering toch nooit haren oorsprong, als eene op vreemd geweld gebronde heerschappij. Hieronymus zelf bekommerde zich om de staatszaken volstrekt niet en leerde van de taal zijner onderdanen alleen het gezegde: *morgen wieder lustig* (morgen weer pret!), waarmede hij de gasten tot de oufgebroken op elkander volgende feesten uitnodigde, bij welke hij met de uitgelatenheid van eenen zeman, en niet met de waardigheid eens konings de eerste plaats insam. Zelfs Napoleon deed hem ernstige verwijten over zijn ligtzinnig leven, zonder dat hij daarin verandering brengen kon. Gedeeltelijk de buitensporige verkisting van het hof, deels de groote geldelijke eischen, die Napoleon aan den staat deed, dieu hij geheel en al als eene fransche provincie behandelde, rigten de financiën volkomen te gronde, en ook het stofelijke lijden van het land onder de schandelijke vreemdenheerschappij was zeer groot.

Het vrolijke leven aan het Casselsche hof werd meer dan eenmaal op onaangename wijze gestoord. Von Dörrnberg, de colonel der lijfwacht van Hieronymus zeiven, beproefde in 1809, terwijl Schill in de westphaalsche departementen der Elbe en der Ocker viel, in vereeniging met andere deutsche patriotten eenen opstand in het oude Hessenland, die het teken tot eene algemeene omwenteling in Noord-Duitschland geven moest, terwijl de legers van Napoleon aan den Donau bezig gehouden werden. Deze poging tot opstand mislukte volkomen. Daarop verscheen de hertog van Brunswijk-Oels, uit Saksen komende, in Westphalen, versloeg de koninklijke troepen, die zich tegen zijnen togt aankantten en baande zich den weg naar de Noordzee, waar hij zich naar Engeland inschepte. Het jaar 1812 verwijderde insgelijks Hieronymus uit Cassel. Zijn broeder de keizer stelde hem aan het hoofd eener fransche divisie, opdat hij zich in den oorlog tegen Rusland lauweren zou kunnen verwerven. De koning van Westphalen verwaarloosde echter zijnen post, hield in Warschau een weelderig hof en toonde, toen hij later aan het hoofd zijner afdeling Rusland binnen rukte, wel persoonlijk dapperheid, maar als veldheer eene zoo volledige onbekwaamheid, dat Napoleon hem in augustus 1812 vertoornend naar huis zond. Aan hem werd het voornamelijk geweten, dat de vereeniging der beide russische legers van Barclay de Tolly en Bagration bij Smolensk (6 aug.) niet verbinderd geworden was.

Het koninkrijk Westphalen was nog slechts een enkel jaar levens toegestaan. Terwijl Napoleon in de tweede helft van den veldtocht van 1813 aan de Elbe stond, maakte eene der talrijke stroopende legerafdeelingen, die zich in den rug van het fransche leger bewogen, onder den russischen generaal Tschernitschew op den 30 sept. 1813 aan de hofhouding in Cassel een spoedig einde, en slechts nog eenmaal, op den 17 oct., keerde Hieronymus naar zijne hoofdstad terug, om zijne schatten bijeen te pakken en daarmede naar Parijs te vlugten. Na den val van Napoleon begaf zich de ex-koning van Westphalen naar Zwitserland, hield zich vervolgens in Triëst en Napels op, en verscheen in april 1815 weder te Parijs. Gedurende de honderd dagen woonde hij de plegtigheid op het Meiveld bij, en had hij ook als fransch prins zitting in de kamer der pairs genomen. Bij de heropening der vijandelijkheden kreeg hij wederom een commando, vocht bij Ligny en bij Waterloo met veel dapperheid, werd bij den strijd van Huguemont aan den arm gewond, en keerde met zijnen broeder naar Parijs terug. Na den afstand des keizers verliet hij heimelijk de hoofdstad op den 27 juni, en poogde, nadat hij geruimen tijd in Frankrijk en

Zwitserland had omgezworven, zijne gemalin in Wurtemberg te bereiken, waar de bondgenooten hem veroorloofden te blijven, op voorwaarde, dat hij in afzondering zou leven en geene Franschen in zijne dienst zou nemen. Sedert 1816 leefde Hieronymus nu onder den titel van graaf van Montfort afwisselend op het wurtembergse slot te Ellwangen, op zijne bezittingen Crainburg en Sebouna in Oostenrijk of te Triëst, sedert 1827 in de mark Ancona, in den winter te Rome, later te Lausanne en eindelijk meestal te Florence. Een verzoek om naar Frankrijk te mogen terug keeren, dat hij in 1847 bij de fransche pairskamer indiende, bleef in den begiue zonder vrucht. Maar daar de kamer der afgevaardigden zich genegen toonde om het verzoek in te willigen, gaf de regering hem het gevraagde verlof en Hieronymus keerde naar Parijs terug. Hier vond hem de februarij-omwenteling en hij was in de aanvankelijke omkeering van alle staatkundige betrekkingen terstond er op bedacht, om de napoleontische partij rondom zich te verzamelen. Hij gaf haar in de candidatuur van zijnen neef tot de waardigheid van president eene banier en legde bij de voorbereidingen (ter verkiezing van den prins eenen met goed gevolg bekreunden ijver aan den dag. De verkozene was hem daarvoor dankbaar en benoemde hem op den 27 dec. 1848 tot gouverneur-generaal van het huis der Invaliden en op den 1 jan. 1850 tot maarschalk van Frankrijk. Toen na den coup d'état van 1851 een regen van waardigheden en rijkdommen op den geheelen napoleontischen aanhang nederviel, werd Hieronymus tot president van den senaat benoemd, verkreeg zijnen titel als fransch prins terug en bekam een militair huis, eene civiele lijst, en nationale residentien in het Palais Royal, in Villers-le-Bel en in Meudon. In de afwezigheid des keizers heeft hij verscheidene malen in den ministerraad voorgezeten, doch het regentschap, waarnaar hij in het belang van zijnen zoon gestaan heeft, is hem ontgaan.

De oudste zoon van Hieronymus, geboren op den 24 aug. te Triëst, is op den 12 mei 1847 gestorven. De tweede, Napoleon Jozef Karel Paul, geboren op den 9 sept. 1822, goorloochte prins Napoleon genoemd, heeft als hoofd der oorlogszuchtige hofpartij in den laatsten tijd veel van zich doen spreken. De dochter, prinses Mathilde, geboren op den 27 mei 1820, als gravin Demidoff met eenen der rijkste russische landeigenaars gehuwd, leeft aan het hof van haren keizerlijken neef en bezit eenen aanmerkelijken staatkundigen invloed, dien zij gebezigd heeft, om na den oosterschen oorlog Frankrijk en Rusland weder nader aan elkander te brengen.

Achille Fould.

Staatkundige gelijkheid voor alle standen en alle godsdienstige gezindheden is eene der grondstellingen, welke de revolutie van 1789 verdedigd heeft, en daar Lodewijk Napoleon zich gaarne als de verdediger dier grondstelling op den voorgrond plantst, heeft hij slechts een bewijs van consequentie gegeven door eenen israeliet tot minister te benoemen. Achille Fould is den 31 oktober 1800 te Parijs geboren, en was de zoon van eenen rijken israelietischen bankier, die in 1855 overleed. Achille Fould was aanvankelijk ten huize van zijnen vader werkzaam, voltooide zijne opvoeding door reizen in het zuiden van Frankrijk, Italic en het Oosten, en nam later, met zijn ouderen broeder Benoit Fould, het beheer over van het sloop bekende bankiershuis Fould, Oppenheim

& Co., waarvan hij associë bleef, tot dat hij, na den 2 december 1851, voor het eerst de betrekking van minister van financiën bekleedde. Reeds negen jaren vroeger was hij zijne politieke loopbaan begonnen, daar hij in 1842 voor Tharbes als lid van de kamer der gedeputeerden gekozen werd. Hier deed hij zich voornamelijk kennen door zijne relevoueringen over finantieele en staathuishoudkundige onderwerpen, waarin hij weldra werd aangemerkt als eene autoriteit. Bovenal mengde hij zich ijdervig in de discussien omtrent de spoorwegen, de belasting op de beetwortsuiker, de spaarkassen en de renten-conversien. In de buitenlandsche politiek was hij een voorstander van het ministerie Guizot, gelijk hij ook, wat het overige betreft, met de toenmalige meerderheid instemde.

Na de februari-revolutie vereenigde Fould zich met de nieuwe orde van zaken, en door de resultaten zijner onderzending ondersteunde hij met zijnen raad de provisionele regering. Den 8 juli werd hij verkozen tot lid der nationale vergadering, nadat hij door twee brochures, getiteld: „geene assignaten!” en „gevoelens van den heer A. Fould over de assignaten,” waarin hij staathuishoudkundige theorien bestreed, welke sommige leden der regering in praktijk wilden brengen, een beslissend woord in eene der gewigtigste vraagstukken van den dag gesproken had. Datzelfde beginsel verdedigde hij op de tribune, en de wijze, waarop hij zich over het staatspapier en de aanwending van de gelden der spaarkassen, over de belasting op de dranken, over het plan ter voltooiing der Louvre enz. uitliet, verwierf hem het vertrouwen van de meerderheid der vergadering. Vooral als rapporteur der rekening en verantwoording van de provisionele regering geraakte hij in onmin met de republiekische partij der vergadering, van wie hij de hevigste aanvallen te lijden had, doch waaraan hij met vastberadenheid en moed het hoofd bood.

Als bewezen behoudsman en tegenstander der republiekische partij koos Fould al spoedig de partij van Lodewijk Napoleon, onder wiens regering hij viermaal minister van financiën geweest is. Als zodanig streefde hij er naar om het vertrouwen der kapitalisten te herstellen en hij trok de wetsontwerpen omtrent de belastingen op de inkomsten, de huurwaarden en de hypotheken in, doch eisehte daarentegen de voortdurende heffing der belastingen op de patenen, welke de provisionele regering had afgeschaft. Ook is van hem het denkbeeld afkomstig, om bij de opneming van leeningen de bemiddeling der bankiers te vermijden en zich direct te wenden tot het publiek, een denkbeeld, dat, toen het werd uitgevoerd, gewigtige gevolgen gehad heeft. Verder strekte zich zijne werkzaamheid als wetgever uit tot de regeling der registratie, het postwezen, het brievenpost, de opheffing van den gedwongen koers der banknoten, eene meer gelijkmatige verdeeling der grondbelasting, door eene nieuwe schatting van het inkomen der grondeigenaars, de burgerlijke pensioenen en eindelijk tot gewigtige hervormingen der houthuisterij en der handelswetgeving. De stichting der bank van Algerie en de inrigting van Cayenne als eene strafcolonie zijn hoofdzakelijk van hem uitgegaan. Wat de handelspolitiek betreft, daaromtrent koestert hij andere meeningen dan de keizer, want hij is een voorstander van het beschermend stelsel, doch niettemin is hij geneigd, bepaald noodzakelijke hervormingen in te voeren, door trapwijze sommige beschermende regten af te schaffen.

Het verschild van meening, dat gedurende het presidentschap van Lodewijk Napoleon tusschen hem en Fould menigvuldige meningen gebleken is, belette nogtans niet, dat laatstgenomde zich, na den coup d'état van 2 december

1851, wederom met de portefeuille van financiën belasten wilde. Hij behield die echter slechts tot den 20 januarij 1852, toen hij, ten gevolge van het besluit, hetwelk de verbeurdverklaring der goederen van het huis van Orleans bekrachtigde, zijn ontslag nam. Niettemin schijnt hij de gewetensbezwaren, welke hem tot dien stap noodzaakten, al spoedig overwonnen te hebben, want, nadat hij, op den dag van zijne sftreding tot lid van den senaat benoemd was, aanvaardde hij, korten tijd daarna, wederom de portefeuille als staats-minister en als minister van het huis des keizers, terwijl hij thans gerekend wordt, als tot de getrouwste aanhangers der politiek van Lodewijk Napoleon te behooren. In deze zijne nieuwe betrekking heeft Fould de wereldtentoonstelling van 1855 voorbereid; hij heeft de groote opera tot eene staatsinrigting verheven en de voltooiing der Louvre tot stand gebracht.

Joseph, prins van Chimay.

De onverwachte wending, die de zaken in Italie door den wapenstilstand van 8 juli 1859 genomen hebben, is volgens de geruchten in verband gebracht met eene geheime zending van den vorst van Chimay naar Italie, en het was ook niet de eerste maal, dat deze hooggeplaatste en onafhankelijke persoon zich in aangelegenheden van groot gewigt tot dergelijke doeleinden gebruikten liet.

Joseph van Riquet, vorst van Caramon en Chimay, spaansch grande der eerste klasse, kon zich noch van vaders-, noch van moederszijde beroemen op een oud of door den rang der voorvadersen aanzienlijk stamhuis; doch des te meer kan hij er zich op beroemen van beide zijden af te stammen van mannen, die door hun gelukkig gesternte, zoo wel als door verdiensten, uit lagere rangen en onaanzienlijke betrekkingen tot de hoogste standen hebben weten op te klimmen. Een zijner voorvaders van de mannelijke linie was Pieter Paulus Riquet, in 1604 te Besières geboren, die, in zijne jeugd tot tinman opgeleid, later ingenieur werd en na door zijn geluk, als ook door zijne vlijt en ondernemingsgeest rijk geworden te zijn, het voor zijnen tijd dubbel grootte plan ontwierp, om door het graven van het kanaal van Languedoc de Middellandsche Zee en den Atlantischen Oceaan met elkander in verbinding te brengen, en die de uitvoering van dat groot-sche werk uit bijdrogen, die hem door den koning en door de staten van Languedoc waren toegestaan, voor eigen rekening ondernam. De voltooiing van dat werk mocht hij echter niet beleven, daar hij in 1680 te Toulouse overleed en het kanaal eerst in het volgende jaar voor de communicatie gereed was. Zijn aanzienlijk vermogen, dat uit 3 miljoen francs bestond, had hij daaraan opgeofferd, en naar men wil zou hij er nog 2 miljoen francs schuld voor gemaakt hebben, terwijl het kanaal zelf eerst sedert 1794 voor de familie begon te renderen. Intusschen was zijn geslacht in aanzien geraakt en het genoot de gunst van Lodewijk XIV, die Riquet reeds in 1666 tot den adelstand verheven had. Een zijner zonen onderscheide zich als general in den spaanschen successieoorlog en verkreeg tot belooning daarvan het graafschap Caramon bij Toulouse, hetwelk hij vermaakte aan eenen neef en naar hetwelk de familie zich voortaan noemde. Een zoon van dien neef, graaf Victor Mouritz, trad in 1750 in het huwelijk met de zuster van den laatsten vorst van Chimay, uit het geslacht van Hénin d'Alsace, graaf van Bossu. Deze, die den 24 juli 1804 overleed, benoemde den jongsten zoon zijner zuster tot zijnen erfgenaam. In 1814 verkreeg

laatsgenoemde van den koning der Nederlanden den titel van vorst van Chimay voor zich en voor zijne nakomelingen in erfelijke linie, en den 3 maart 1843 ging die titel over op zijnen oudsten zoon, den tegenwoordigen vorst van Chimay. Deze had tot moeder de dochter van François Cabarrus, die, in 1752 te Bayonne geboren, later in Spanje met den handel fortuin maakte, zich verdienstelijk maakte bij het spaansche gouvernement en in financiële en commerciële aangelegenheden eenen grooten invloed bezat, onder een achtereenvolgende regeringen aanzienlijke betrekkingen bekleedde, tot den gravenstand verheven werd en als minister van financiën van koning Joseph den 27 april 1813 te Sevilla overleed. Zij zelf was de schoone, geestige en alom gevierde Thérèse Cabarrus, die, in 1775 te Saragossa geboren, haren gemaal, dien zij niet beminde, den parlementsråd de Fontenay, naar Parijs gevolgd was en zich aanvankelijk ijverig aan de revolutie had aangesloten. Later werd zij de beminde van Tallien en aan den val van Robespierre had zij het te danken, dat zij de guillotine ontkwam. Toen zij met Tallien in het huwelijk getreden was, werd zij ingeleid in de vertrouwde kringen van Beauharnais, Barras en Buonaparte. Daar zij echter later, in weerwil van hare vroegere vriendschappelijke betrekkingen, werd uitgesloten van het hof van den consul, later keizer Napoleon, die, zoo als men weet, niet bijzonder gesteld was op geestige vrouwen, sloot zij zich aan bij madame de Stael, in wier salons zij den vorst van Chimay leerde kennen, met wien zij, na al sedert lang van Tallien gescheiden geweest te zijn, in 1805 in het huwelijk trad. Zij overleed te Brussel den 15 januarij 1835.

Prins Joseph, haar zoon, die zijnen vader in 1834 als vorst van Chimay opvolgde, werd den 20 augustus 1803 geboren. Vader en zoon wisten eene onafhankelijke positie te handhaven tegenover de nederlandsche regering en zij sloten zich aan bij de belgische revolutie, ofschoon de vader tot hertoe lid was geweest van de Eerste Kamer der Staten-Generaal en ook daarna geen werkzaam aandeel meer genomen heeft aan de politiek. De zoon evenwel wijdde zich vele jaren achtereen toe aan de dienst der nieuwe belgische regering en hij representeerde den koning der belgen als gezant te 's Gravenhage, te Frankfort *o/d* Main en te Rome. Later nam hij zijn ontslag als gezant en woonde eenen geruimen tijd deels op zijn kasteel Chimay, deels te Brussel, waar hij voor het district, in hetwelk zijne goederen liggen, als lid van het congres zitting had. Hoofdzakelijk is hij echter door koning Leopold, tot wiens vertrouwelingen hij behoort, menigvuldige malen tot geheime zendingen gebruikt, zoo wel voor uitsluitend belgische belangen als voor aangelegenheden van meer algemeen aard. Volkomen eendekend met zijnen koning, goed bekend met diens inzichten en geheel ingewijd in de geheimnissen der europische mogendheden, en daarbij een menschkundig, bedreven en voorzigtig staatsman, wordt hij door koning Leopold steeds beschouwd als uitmuntend geschikt voor zulke zendingen. In 1853 verscheen hij het eerst in officieel karakter voor keizer Napoleon, dien hij, in den naam van den koning der Belgen, in het kamp van Helfant begroette. Toen zou de keizer, naar men zegt, den wensch hebben uitgedrukt om hem als belgisch gezant te Parijs te zien, hetwelk echter niet met zijne inzichten overeen kwam.

In welk verband zijne laatste reis naar Italië staat met het vroegere vertrek van den koning naar Londen en met den daarop gevolgden wapenstilstand, is tot heden (1859) nog een pant van velerlei gissingen en vermoedens.

Sedert 25 augustus 1880 is de vorst van Chimay ge-

huwd met Emlie van Pellapria (geb. 11 nov. 1808), die hem twee zonen en eene dochter geschonken heeft. Zijn oudste zoon, de prins Joseph van Caraman Chimay (geb. 9 oct. 1836), werd den 16 juni 1851 de gemaal eener dochter van den vicomte Napoleon van Montesquiou-Fezensac.

Robert Stephenson

was geboren den 16 oktober 1803 te Willington Quay, eenige mijlen van Newcastle-on-Tyne, in eene nederige woning, welke ter eere van hem en zijnen vader, den niet minder heroemden, in 1848 overleden George Stephenson, in 1858 in eene school hervormd werd. Zijn vader, ten tijde der geboorte van Robert, een eenvoudige landbouwer, streefde er ernstig naar om zijnen zoon eene goede opvoeding te geven; tot dit einde werkte hij onvermoeid en bespaarde wat hij kon, terwijl zijn voorbeeld tevens een bijzonder gelukkig invloed op den knap nitoevende. Robert Stephenson was reeds op zeer jeugdigen leeftijd getuige van zijns vaders proeven met steenkolenagas, toen deze zich, gelijkijdig met Sir Humphrey Davy, bezig hield met de uitvinding eener veiligheidslamp, waarvoor hij eenen eereprijs van 1000 guinjes ontving. Door zijn vader leerde hij plans en teekeningen begrijpen en deze onderhield zich met hem ook over de eigenschappen van den stoom, op welks studie hij zich voortdurend met ijver toelegde. Na eenige jaren als leerling in de steenkolen-groeven van Killingworth te hebben doorgebracht, werd de jeugdige Stephenson naar het *Edinburgh-college* gezonden, ten einde zich op de natuurwetenschappen toe te leggen; vandaar keerde hij na verloop van een jaar terug met den prijs voor de wiskunde.

Vervolgens was hij met zijnen vader bezig met het leggen van spoorwegen te Hetton en Darlington. In zijns vaders werkplaats werd hij tevens bedreven in de werktuigkunde, zoodat hij reeds op tweeëntwintig-jarigen leeftijd de vaste stoomwerktuigen ontwierp voor eene spoorweghelling in de nabijheid van Darlington. Daar door die aanhoudende werkzaamheden zijne gezondheid zeer geschokt was, nam hij eene plaatsing aan als ingenieur in eene mijn in Columbia, ten einde tevens verandering van bezigheid te hebben en van klimaat te verwisselen. Hij vertrok derwaarts in 1824 en vertoefde er tot het einde van 1827, toen zijn vader — destijds belast met den aanleg van den Liverpool- en Manchester-spoorweg — hem schreef om onverwijld terug te keeren. Na zijne terugkomst in Engeland nam hij onmiddellijk de leiding op zich van de fabriek van stoomwerktuigen, welke zijn vader omstreeks dien tijd te Newcastle had opgericht. De locomotief *„the Rocket,”* welke met den eereprijs van 6000 gulden werd bekroond, werd aldaar onder het persoonlijk toezigt van Robert Stephenson vervaardigd; en hoewel het denkbeeld en het algemeene ontwerp daarvan van den vader herkomstig waren, droeg de zoon toch door de bewerking van de onderdeelen er zeer veel toe bij, dat dit werktuig den uitgeoefenden prijs behaalde. Gedurende vele jaren wijdde hij zich met grooten ijver aan de verbetering van locomotieven, en hij deelt met zijnen vader den roem van die nuttige werktuigen te hebben verbeterd en volmaakt.

In bijna geheel Engeland, in België, in Frankrijk, in Zwitserland, op de landengte van Suez, enz. werden onder het toezigt van Robert Stephenson spoorwegen aangelegd. Bij de opening van eene hooge brug te Newcastle, in 1850, eener zijner voornaamste werken, deelde de voorzitter mede,

dat niet minder dan 1850 mijlen spoorweg, volgens Robert Stephenson's ontwerpen en onder diens oppertoezicht wareu tot stand gebracht, voor een bedrag van ongeveer 840 miljoen guilzens.

Ook door meesterstukken van anderen aard maakte hij zich beroemd. Zoo is de Britannia-kokerbrug over de Menai-straat, ter lengte van 450, ter hoogte van 40 Nederlandsche ellen boven den waterspiegel der zee, die in 1847 begonnen, in 1850 voltooid werd, een der meest grootse werken van onze eeuw, onder zijne leiding tot stand gebracht. Van 1846 tot 1849 bouwde hij de reeds vermelde brug over de Tyne bij Newcastle, die met het standbeeld van zijnen vader prijkt en naar hem Stephenson-brug genoemd is; en in 1853 in Canada bij Montreal over de St. Laurens-rivier in den *Grand-tronc* spoorweg de Victoria-brug. Ook in den Egyptische spoorweg over den Nijl bouwde hij twee groote kokerbruggen. Zijn laatste en grootste werk, eene kokerbrug van reusachtige afmetingen en onmetelijke sterkte, welke tien maal zoo lang is als de nieuwe Chelsea-brug over den Theems en vijf maal zoo lang als de Britannia-brug over de Menai-straat, zal weldra voltooid zijn.

Van Stephenson's geschriften vermelden wij hier zijne *Opmerkingen over atmosferische spoorwegen* (1845).

Sedert 1847 was Robert Stephenson lid van het Parlement, alwaar hij in conservatieve rigting werkte. Ook maakte hij in 1850 een deel uit der commissie tot regeling van de wereldtentoonstelling te Londen.

Deze waarlijk groote man, een der beroemdste Engelsche ingenieurs, overleed in den ouderdom van ruim 55 jaren te Londen den 13 oktober 1859.

J.

Pedro II, keizer van Brazilië.

Wegens geheel bijzondere omstandigheden werd eene spruit uit een der europische vorstenhuizen op den door de stormen der revolutie geschokten troon van een zuid-amerikaansch rijk achter gelaten, waar hij werd opgeleid tot de regering van dat land, de teugels des bewinds in handen heeft genomen en tot nog toe in betrekkelijke rust geregeerd heeft.

Dom Pedro de Alcantara, keizer van Brazilië, was het derde kind en de oudste zoon uit het huwelijk van keizer Pedro I en de aarts Hertogin Leopoldine van Oostenrijk en hij werd den 2 december 1825 geboren. Reeds een jaar daarna verloor hij zijne moeder (11 december 1826) en zijne tweede moeder, die hem zijn vader drie jaren later (17 oktober 1829) in de edele Amalia van Leuchtenberg gaf, volgde al zeer spoedig haren gemaal naar Europa. De vader van den tegenwoordigen keizer was, zoo als men weet, met zijnen vader Johannes VI van Portugal naar Brazilië gekomen, toen de inval der Franschen het portugese hof in ballingschap dreef naar zijne ver verwijderde bloeiende colonie (1808). Daar bleven zij vertoeven, zelfs nadat de portugese bodem ten gevolge van de overwinning der Engelschen weder vrijgevochten was, en het beheer berustte voor de eerstvolgende jaren werkelijk in de handen der Engelschen. Doeh juist dit, zoo wel als de invloed der in Spanje uitgebroken onlusten, gaf aanleiding, dat in 1820 te Lissabon de constitutie geproclameerd werd, en dit voorbeeld behaagde zelfs den troepen, die in Brazilië gestationeerd waren, zoo zeer, dat zij het hof noodzaakten, die constitutie te erkennen en die ook op Brazilië toe te passen. Onder deze omstandigheden vond koning Johannes goed, naar Europa

terug te keeren (1821), terwijl hij zijnen zoon Dom Pedro als regent in Brazilië achter liet. Toen nu de portugese cortes weigerachtig bleven, braziiaansche gedeputeerden tot hunne vergaderingen toe te laten, en verlangden, dat Brazilië voortaan als eene onafhankelijke colonie zou beschouwd worden, kwam het tot eene vredebreuk tusschen de colonie en het moederland, en de dynastie van Brazilië zou verloren geraan zijn, indien Dom Pedro zich niet terstond aan de zijde van Brazilië geschaard had. Hij gaf geen gehoor aan de bevelen, die hem uit Portugal werden toegezonden om aldaar terug te keeren, noodzaakte de portugese troepen het land te verlaten, convocerde eene nationale vergadering, en nadat deze den 1 augustus 1822 de onafhankelijkheid van Brazilië geproclameerd had, aanvaardde hij den 18 december 1822 de hem aangeboden keizerskroon. Weldra had hij evenwel met moeilijkheden te kampen, welke deels door den invloed van het republikeinsch beginsel, dat in de spaansche colonien de overmagt had, deels door het wantrouwen jegens Portugal en door de Portugezen zelveu veroorzaakt werden en slechts konden toenemen, toen in Portugal de constitutie weder viel en de absolute regeringvorm weder hersteld werd. Dom Pedro handelde zoo wel met geweld, als met overleg. Hij zegede over den tegenstand, die hem geboden werd door de kracht der wapenen (nov. 1823) en convocerde terstond weder eene nieuwe nationale vergadering, aan wie hij het ontwerp eener vrijzinnige staatsregeling aanbood, die dan ook den 9 januarij 1824 in werking kwam. Door bemiddeling van Engeland lukte het hem ook een verdrag tusschen Portugal en Brazilië tot stand te brengen, hetwelk de onafhankelijkheid van Brazilië en de wetigheid der regering van zijnen keizer erkende (15 nov. 1825). De spoedig daarop gevolgde dood van koning Johannes (10 maart 1826) had evenwel nieuwe verwickelingen ten gevolge, daar Dom Pedro nu tusschen de kroon van Portugal en die van Brazilië te kiezen had. Hij besliste ten voordeele van eerstgenoemde, doch tevens wilde hij zieh verzekeren van de tweede ten behoeve van zijne nakomelingen, en derhalve aanvaardde hij de kroon van Portugal slechts, om terstond daarvan weder afstand te doen ten behoeve van zijne dochter Donna Maria da Gloria, nadat hij getracht had aan deze bepaling eenen politieken steun te verleenen door eene liberale staatsregeling in het leven te roepen. Dit gaf niet te min aanleiding, dat zijn jongere broeder Dom Miguel zieh voor eenige jaren van den troon van Portugal meester maakte. Dom Pedro zou dat alles wel anders overlegd hebben, indien hij hadde kunnen voorzien, dat Brazilië hem de voorkeur, die hij voor dat land aan den dag gelegd had, op die manier vergelden zou. De partij der oppositie namelijk nam de zekere moeilijke omstandigheden te baat, die de keizer niet vermogt af te wenden, om eenen nadeeligen oorlog te bewerken met de la Plata-staten, en maakte hoofdzakelijk gebruik van de bemoeijingen des keizers ten voordeele zijner dochter, om de bevolking tegen den keizer op te zetten, tot dat deze eindelijk het beheer moede werd, den 7 april 1831 afstand deed van de regering ten behoeve van zijnen zoon en zieh nu verder met onverdeelden ijver toelegde, om de regten zijner dochter in Portugal te handhaven.

Dom Pedro II was toen eerst negen jaren oud. De Cortes stelden een regentschap zamen, hetwelk in de onrustige jaren, die daarop volgden, dikwijls van leden verwisselde, die het met elkander oneens waren omtrent de opvoeding van den jeugdigen vorst. Aanvankelijk was dez toevertrouwd aan de leiding van Jose Bonifacio d'Andrada

die echter in 1833 zijne plaats verlaten moest voor den markies de Itangbaem, tot het in 1840 aan den broeder van d'Andrada gelukte eene revolutie te bewerken, welke de moederjarigheid van den jeugdigen keizer proclameerde, die ten gevolge daarvan den 23 juli 1840 den troon besteg en den 18 juli 1841 gekroond werd. In de eerste tijden bleef hij wegens zijne jeugd een speelbal der partijen, die elkander in Brazilië bijna doelloos en zonder beginselen bestreden, ten zij men het streven naar het regt van den sterkste als haar doel zou kunnen beschouwen. Doch ook later heeft de keizer wegens de zeer beperkende constitutie en de overmagt der tegenpartij niet zelfstandig gehandeld, voor zoo veel zulks nog in zijne magt stond. Wat zijn persoon betreft, schijnt hij bemind te zijn en hij is bezield met ijver voor het goede. Hij heeft getracht zijn land nauwkeuriger te leeren kennen door menigvuldige en uitgestrekte reizen, en al is het ook waar, dat er in Brazilië nog veel te wenschen en te verbeteren overblijft en het land veel te lijden heeft gehad door buitenlandsche oorlogen en binnenlandsche verdeeldheden, toch moet men bekenen, dat de toestand van Brazilië gunstig is, vergeleken met dien der zuid-amerikaansche republieken, waardoor duidelijk de zegen aan het licht komt van het monarchaal beginsel, hetwelk ten minste de hoogste waardigheid in den staat aan de woelingen van eer en partijzucht onttrekt.

Reeds vóór de troonsbestijging van den keizer hadden de kamers gezorgd voor de zekerheid der troonsopvolging, daar zij in 1835 in het geval, dat Dom Pedro kinderloos stierf, zijne oudere zuster Donna Januaria (geb. 11 maart 1823), die den 28 april 1844 met eenen napolitaanschen prins, den graaf van Aquila, in het huwelijk trad, tot troonsopvolgster benoemde. Doch den 4 september 1843 koos Dom Pedro zelf tot gemalin de dochter van koning Frans der beide Siciliën, prinses Thérèse Christina Maria (geb. den 14 maart 1822). Uit dezen echt zijn twee dochters gesproten, die nog in leven zijn, namelijk, prinses Isabella (geb. den 29 juli 1846) en prinses Leopoldine (geb. den 13 juli 1847) en twee zonen, die echter reeds in hunne eerste levensjaren overleden zijn.

A. J. Ingenhouz.

Den 30 september 1859 is te Breda in den ouderdom van ruim 93 jaren overleden A. J. Ingenhouz, oud-lid van de tweede kamer der staten-generaal, ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw. Zijn stoffelijk overschot werd naar de gemeente Ter Heyde vervoerd, waar het, ingevolge zijnen uitersten wil, op eene eenvoudige, doch plegtige wijze is ter aarde besteld. Hij werd op den 4 mei 1766 te Breda geboren, genoot aldaar zijne wetenschappelijke opleiding, ging van daar naar de leydsehe hoogeschool, doch was uit hoofde van zijne zwakke gezondheid verplicht zijne studien te staken. In 1795, na het innemen der stad door de Fransen, werd de tot dien tijd bestaan hebbende stedelijke regering ontbonden, en de generaalcommandant hield zich dadelijk onledig met het organiseren van een nieuw stadsbestuur, hetwelk fungeeren zou onder den naam van Municipaliteit. De generaal bood hem het presidentschap dier Municipaliteit aan; herhaaldelijk weigerde hij die betrekking, doch op aandrang van den generaal, van eenige geoeede ingezetenen en in het belang der stad zelve aanvaardde hij haar eindelijk en bekleedde ze gedurende zeven jaren. Den 14 juni 1802 bedankte hij, in gevolge zijner benoeming tot lid van het

departementaal bestuur van Brabant. Omstreeks denzelfden tijd werd hij regent van het oude-mannenhuus te Breda, welk gesticht door het slordig beheer van vroegere regenten toen in eenen allerongunstigsten toestand verkeerde. Alle ingeslopen misbruken werden door hem dadelijk afgeschaft en de grootste zuinigheid in het bestuur ingevoerd, zoo dat men met regt zeggen kan, dat hij de grondlegger is geweest van den bloei, waarin dat gesticht thans verkeert. In 1795 maakte hij deel uit eener commissie uit de voornaamste ingezetenen van Staats-Brabant, die zich te 's Hertogenbosch geconstitueerd had, ten einde te bewerken, dat ook dit gewest deel zoude nemen aan de vertegenwoordiging, die te 's Gravenhage tot het vervaardigen eener constitutie zou bijeen komen. In 1797 werd hij commissaris van het fransch militair-hospitaal te Breda; in 1803 lid van het departementaal bestuur; in 1805 inspecteur over de belastingen van het departement Brabant, in het ressort Breda. Gedurende de inlijving onzes lands bij het fransche keizerrijk heeft hij geene andere dan onbezoldigde posten op zich willen nemen. In 1814 werd hij herkozen tot provisioneel directeur over de directe en indirecte belastingen in het departement der Monden van de Maas. Hij stelde in die betrekking al de ambtenaren der belastingen aan, welke aanstellingen allen door het gouvernement bekrachtigd werden. In dat jaar werd hij mede verkozen tot arrondissement- en militie-commissaris van het district Breda en tot lid der provinciale staten van Noord-Brabant. In 1818 werd hij lid van de tweede kamer der staten-generaal en der commissie van landbouw, in 1820 districts-schout over het 6de district van Noord-Brabant, in 1822 ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw. In 1829, door zijn zelfstandig stemmen als volksvertegenwoordiger tegen de tienjarige begroeting van dat jaar, werd hij als districts-commissaris eervol ontslagen met een aantal andere hoogerplaatste beambten, die leden der kamer waren. In 1830 werd hij lid der commissie van bezuiniging. In 1837 werd hij op nieuw benoemd tot districts-commissaris, doch in 1839 op zijn verzoek weder eervol uit die betrekking ontslagen. Zijne bijna 25jarige loopbaan als lid der tweede kamer heeft het bewijs gegeven, dat hij met een helder verstand was begaafd en veel financiële kennis bezat.

Louis Suson Pedro Meijboom

werd geboren te Emden in Oost-Friesland, den 2 april 1817. Zijne ouders waren de portretschilder Claas Meijboom en Maria Elisabeth Strauss. In 1822 vestigde zijn vader zich te Assen, alwaar de jeugdige Meijboom, zoo als hij zelf zegt, in de bosschen opgroeide en daar een onuitroefbaar gevoel van vrijheid opleed. Zijne eerste opleiding ontving hij op de lagere school van den verdienstelijken onderwijzer H. Schenkel, bij wien het onderwijs in het rekenen en de algebra op eene bijzondere hoogte stond, tot dat hij in 1827 op het gymnasium te Assen en onder de leiding kwam van Dr. H. J. Nassau, thans inspecteur van het onderwijs. Aan deze inrigting was de gang van het onderwijs bijzonder op ontwikkeling van het verstand gerigt, terwijl aan het stellen en ook aan de mathesis zeer veel zorg werd besteed. In 1833 vertrok Meijboom naar de Groninger academie, na van Dr. G. Benthem Reddingius, predikant te Assen, de beginselen van het hebreuwsch te hebben geleerd. Hij volbragt zijne propaedeutische studien onder de hoogleeraren van

Eerde, Wolters, ten Brink, van Limburg Brouwer, S. Brouwer, de Greuve en Lulofs; in 1834 ging hij tot de theologie over, en nam toen de lessen waar van de hoogleraren van Oordt, Hofstede de Groot en Pareno. Van het begin tot het einde studeerde hij met van Staveren, thans predikant te Leeuwarden; ook verkeerde hij gedurende zijne academische loopbaan veel met natuurkundigen, literatoren en medici.

Reeds als student toonde Meijboom, wat hij later zijn zoude, en onderscheidde hij zich door groote werkzaamheid. Zoo schreef hij in dien tijd, behalve eenige gedichten, eene latijnsche verhandeling *Oer het ideaal van den volkmaakte wijze bij de oude wijseeren*, welke in 1837 te Leyden bekroond werd; alsook eene latijnsche verhandeling *Oer de verdiensten van Frans Hemsterhuis in de behandeling van de vraag over God en godsdiensl.*, in 1838 te Groningen bekroond; bovendien bewerkte hij eene vertaling van Wagner's *Bijbelsche geschiednissen*, en schreef hij eene *Parodie op den twaalf lusschen Agamemnon en Achilles over Briseis*. Nog als student (in het jaar 1838) vormde hij ook een bepaald plan voor zijne latere studie, alsmede het eerste ontwerp van een *Leven van Jezus*, dat daarvan de kern zijn zoude.

In februari 1839 vertrok Meijboom als doctorandus naar Mr. D. de Bloq van Haersma de With, toen grietman van Oostdongeradeel, bij wien hij tot augustus 1840 vertoefde, als onderwijzer van diens twee jongste zonen. In dien tijd vertaalde hij eene verhandeling van Egbertus Roelant, *Oer de geschiedenis van de kerkelijke scheuring in het biskdom Utrecht, 1423—1457*, na den dood des schrijvers uitgegeven voor diens vrienden, met eene andere verhandeling *Oer de noordsche mythologie*, vertaald door den tegenwoordigen leyschen hoogleraar de Wal. Voorts schreef hij aldaar zijne dissertatie: *De ideis et rebus in facto positis, in re Christiana apte conjunctis (Oer de vereeniging van idealen en feiten in het Christendom)*, na welker verdediging hij, den 24 juni 1840, met veel lof werd bevorderd tot doctor in de godgeleerdheid.

Den 1 mei 1840 werd Meijboom beroepen als predikant te Hornhuizen en Kloosterburen, welk beroep hij den 6 september daarana volgende aanvaardde. In deze vrij talrijke gemeente was Meijboom aanstonds met den grootsten ijver werkzaam; ook wijdde hij zich aan het onderwijs van eenige jonge lieden. Gedurende het eerste jaar, toen er nog geen catechismus behoefde gepredikt te worden, behandelde hij aldaar in de namiddagbeurten de kerkelijke geschiedenis gedurende de drie eerste eeuwen. Het bouwen eener nieuwe kerk te Kloosterburen, waarvan de fondamenteen nog lagen, werd door hem bewerkt, en de nieuwe kerk den 26 december 1843 door hem ingewijd. Zijne geschriften uit dien tijd zijn: eene vertaling van Schmidt's *Timotheus en Filemon* (1841) en van Kalkar's *Bijbelsche geschiedenis* (eerste deel), eene *Preek over Hebreën XI, 27 b.*, en een *Vraagboekje*, over de geschiedenis van het Godsrijk op Aarde, onder den titel van: *Het werk van Gods genade of de goddelijke opvoeding van het menschelijk geslacht*, bewerkt met Dr. H. Huijssers, destijds predikant te Pieterburen. Ook werd nog gemaakt de afspraak over de uitgave van Hemsterhuis' werken met den boekhandelaar Eckhoff te Leeuwarden, en de voorbereiding daartoe, alsmede de afspraak over de uitgave van een *Leven van Jezus*, welke beide werken later het licht hebben gezien.

Den 5 december 1843 ontving Meijboom een beroep naar Stiens, in Friesland, eene gemeente van 1.500 zielen, waaronder gemiddeld 500 catechisanten, aan wier

onderrigt wekelijks 20 uren moesten besteed worden, terwijl hij zich bovendien iederen morgen met het onderwijs van een achttal knapen bezig hield. Met regt kan men van Meijboom zeggen, dat hij woekert met zijnen tijd, wanneer men in aanmerking neemt, wat hij bovendien gedurende zijn verblijf te Stiens heeft verrigt en geleverd. Het beroep derwaarts aanvaardde hij den 7 april 1844 en werd aldaar bevestigd door den hoogleraar Mourling. In deze gemeente hield hij in de week des avonds buitengewone voordragten over de geschiedenis des joodschen volks en over het leven van Jezus. Hij bewerkte aldaar de tegenwoordige regeling in zake van het zendelingsgenootschap in Friesland; ook stichtte hij te Stiens een departement der Mantschappij tot nut van het Algemeen. Tevens vertaalde hij het tweede deel van Kalkar's *Bijbelsche geschiedenis*, gaf de twee eerste deelen van Hemsterhuis uit, en bragt bovendien het plan voor het *Leven van Jezus* geheel in gereedheid.

Weldra werd Meijboom tot nog ruimer werkring geroepen. Hij ontving namelijk den 1 april 1846 een beroep naar Nijmegen, dat hij den 2 augustus van dat jaar aanvaardde met eene rede over 1 Corinthen III, 23a. Ruim vijf jaren was hij aldaar werkzaam, tot wezentlijk heil dier gemeente. Zelden vindt men predikanten, die al hunnen vrijen tijd zóó ten beste der gemeente besteden als hij. Hij werd dan ook te Nijmegen, even als op zijne vroegere standplaats, naar waarde geschat en genoot de achting van allen, die met hem in anraking kwamen, en de meeste deelneming in het lief en leed, dat hij daar ondervond. Uit zijne beweging hield hij zeer druk bezochte voorlezingen tweemaal 's weks, namelijk populair over een boek van het Nieuwe Verbond, en meer wetenschappelijke. Van deze laatsten, die gedeeltelijk in druk verschenen, handelde de eerste cursus over *De opvoeding des menschedoms door God tot op Christus* (1848); de tweede over *De hoofdzaken der christelijke waarheid* (als *Handboek* uitgegeven: eerste druk in 1850, tweede druk in 1854, met een *Vraagboekje* onder denzelfden titel); de derde over *Genesis I tot XI, de oudste oorkonde*; de vierde en vijfde cursus over *Het leven van Jezus* (ten deele). De geldersche predikanten-vereening werd met zijne medehulp gesticht, zoo ook te Nijmegen eene industrijschool. Voorts gaf hij aldaar in het licht: het derde deel der uitgave van Hemsterhuis; een drietal *Leerredenen*; twee twaalfstallen *Het Christendom kennelijk geschildt en bestemd om te worden de godsdiensl der wereld* (1849), en: *Lijden, strijd en zege op het gebied des christelijken levens* (1851); en bij zijn vertrek een zestal: *Een evangelisch woord bij onderscheidene plegtige gelegenheden* (1851). Eindelijk schreef hij nog: *Ook voor u staat de weg tot geluk open* (1850), een handboekje voor jonge lieden bij hunne intrede in de wereld; en *Wijzegeerte beschouwing van des menschen in de belangrijkste verschijnselen zijns levens*, eerste deel (1850), bevattende een viertal redevoeringen gehouden in het natuurkundig gezelschap te Nijmegen.

Al weder een ruimer werkring was voor Meijboom weggelegd; den 6 augustus 1851 werd hij namelijk beroepen naar Groningen. Hij deed aldaar zijne intrede den 2 november 1851 met eene rede over 2 Corinthen V, 19, 21. In deze gemeente werkte hij voorn door lidmatengesellschaften, waarin 400 leden der gemeente wekelijks deelden; ook zette hij de te Nijmegen geboude voorlezingen aldaar gedurende den winter voort en bewerkte daarin de drie eerste deelen van het *Leven van Jezus*. Behalve een aantal kleinere verhandelingen in verschillende tijdschriften, en leerredenen, gaf hij als predi-

knant te Groningen in het licht: *Geschiedenis van het Godrijk naar den Bijbel*, gemeenschappelijk met Dr. E. J. Diest Lorgion en A. T. Reitsma (drie deelen, 1853 en 1854); *De evangelische propaganda volgens de grondwet des Christendoms altijd en overal de plicht van alle Christenen, maar vooral thans in Nederland te beherigen* (1853), een open brief aan alle protestanten in Nederland. In 1852 en 1853 werden ook een drietal stukjes uitgegeven tegen Dr. J. I. Doedes, toen predikant te Rotterdam, thans hoogleeraar te Utrecht, ten gevolge van diens aanval op den hoogleeraar Hofstede de Groot; en in 1854 *Wenken en lezen voor vaders en moeders bij de opvoeding hunner kinderen*.

Groningen mogt den uitstekenden Meijboom slechts een drietal jaren onder zijne godsdienstleeraars tellen. Reeds den 3 oktober 1853 werd hij naar Amsterdam beroepen. Tegen dit beroep had intusschen van den kant van eenige leden dier gemeente verzet plaats, dat doorgezet werd tot een beroep in cassatie bij de synodale commissie. Ten gevolge dier moeilijkheden deed hij eerst ruim een jaar later, den 5 november 1854, zijne intrede te Amsterdam, met eene rede over 1 Corintho XI, 2. Gelijk elders is Meijboom ook hier met vrucht en met dezelfde onbezwaarde ijver werkzaam, ook in lidmatengezelschappen, waarin een 300tal leden der gemeente wekelijks deelt. Zijne voorlezingen over het leven van Jezus werden tot heden ook te Amsterdam geregeld voortgezet, eerst in *Oleôn*, toen in *Felix Meritis*, het laatst in *Eensgezindheid*. Het vierde en vijfde deel van het *Leven van Jezus* zagen gedurende zijne verblijf te Amsterdam het licht, het zesde is thans ter perse, terwijl het zevende en laatste deel van dit zoo hoogst belangrijke werk dezen winter (1859—1860) gelezen wordt. Verdere geschriften zijn: *Verhandeling over den oorsprong van het A. B. C.*, benevens een aantal leerredenen, en verhandelingen in vele tijdschriften. In *Felix Meritis* hield Meijboom in 1856 eene voortreffelijke verhandeling *Over de wederkerige verhouding tuschen de natuurkundige en godgeleerde wetenschap*, en eene *Over het wederkerig verband tuschen wetenschap, godsdienst, wijsgeerte en christendom*, beide uitgegeven, te gelijk met eene derde van den hoogleeraar Willem Vrolik, onder den titel van *Vraagpunten des tijds*. Ook werd in 1855 door hem het eerste deel van Wagner's *Bijbelische geschiedenis* geheel omgewerkt en uitgebreid tot eene volledige geschiedenis des joodschen volks en daarbij een *Vraagboekje* over dit onderwerp zamengesteld. Tevens redigeert hij sedert 1857 den *Evangeliespiegel*, een tijdschrift ter bevordering van christelijk leven, waarvoor hij een aantal kleine stukjes schreef.

Den 15 augustus 1857 werd Meijboom beroepen naar het dorp Blijham in Groningen, naar aanleiding van eene ziekte, welke men meende te moeten toeschrijven aan den invloed van het klimaat te Amsterdam; dit beroep werd evenwel niet aangenomen.

Als predikant onderscheidt Meijboom zich door eenen schat van veelzijdige kennis, door eene heldere denkwijze en door eene boeiende voordragt; zijne geschriften zijn duidelijk en hebben zeer veel bijgedragen tot opklaring en betere bepaling der denkbeelden bij de protestanten in Nederland.

De gobroeders Schlagintweit.

De drie beroemde broeders Adolf, Herman en Robert Schlagintweit, uit Beijeren afkomstig, hebben zich als natuur- en aardkundigen, voorsel door hunne wetenschappe-

lijke onderzoekingen van het Himalaya-gebergte eeneu blijvend roem verworven. Vóór dat zij den dertigjarigen ouderdom hadden bereikt, ondernamen de beide oudste broeders van 1846—1848 eeneu onderzoekings-togt in de oostelijke Alpen, welks uitkomsten, in een bij A. Barth te Leipzig uitgekomen werk bekend gemaakt, het eerst de opmerkzaamheid der berijnsche aardrijkskundigen op hen vestigden en de aanleiding gaven, dat zij zich in 1849 in Berlijn nederzeten. Onder de verschillende wetenschappelijke reizen, die zij in de eerstvolgende jaren in de westelijke Alpen ondernamen, is de door hen voor de eerste maal bewerkstelligde beklimming van den hoogsten top van den Mont Rosa (14.284 parijse voeten hoog) in 1851 merkwaardig. In 1854 verscheen het tweede deel hunner onderzoekingen, hetwelk de natuurkundige aardrijkskunde der heijersche en zwitsersche Alpen grondig behandelde. De uitgebreide kundigheden en eensgezindheid van hunne bemoeijningen deden Humboldt besluiten, om hen beiden met hunnen jongsten broeder Robert, door bemiddeling van Bunsen, bij de engelsche regering tot een natuur- en aardrijkskundig onderzoek van het Himalaya-gebergte aan te bevelen, een denkbeeld, dat door de oostindische compagnie met gretigheid aangenomen en door de voornaamste wetenschappelijke mannen in Engeland levendig ondersteund werd. Nadat zij op de mildeste wijze van kostbare instrumenten, geld en aanbevelingen voorzien waren, viagen de drie broeders op den 24 sept. 1854 uit Southampton hunne reis aan. Ofschoon de hun gegeven instructien niet opeentlijk bekend gemaakt zijn, blijkt toch uit de onderzoekingen der reizigers, dat zij voornamelijk in last hadden, om de magnetische kromme lijnen in het binnenland van Indie te bepalen, waarmede weerkundige waarnemingen, geologische en geognostische werkzaamheden en hoogtemetingen gepaard moesten gaan. Ook de topographische en ethographische eigenaardigheden des lands waren, zoo dan ook niet als hoofdzak, aan hunne waarneming aubevolen. Aan de meteorologie paarden zich, behalve de gewone waarnemingen over de temperatuur, de drukking des dampkrings en de vochtigheid der lucht, nog de stelselmatig te doene waarnemingen over vele andere atmosferische verschijnselen der streken, die wetenschappelijk opgehelderd moesten worden, b. v. over de zonnestraling bij dag en de nachtelijke radiatie, de doorschijnendheid der lucht, de luchtverschijnsels, de periodieke verschijnselen der vegetatie, de regentijden enz. Wij vermelden reeds bij voortbaat, dat, in weerwil van het veelomvattende der taak, de reizigers zich daarvan met de grootste volledigheid en nauwgezetheid kweten, en dat de uitkomsten hunner waarnemingen in rijkdom en volledigheid alles achter zich laten, wat door andere reizigers van het standpunt der natuurkunde geleverd is. Wij kunnen hier natuurlijk hunne reizen slechts in het algemeen schetsen. Na eenen vlingtigen, maar belangrijken togt door Egypte bereikten zij over Suez en Aden op den 30 oct. 1854 Bombay met eenen onder weg opgezameldeu schat van rijke waarnemingen over de temperatuur van de stroomingen der zee. Hier trokken zij het geheele schiereiland Dekan dwars door en kwamen op den 19 febr. 1855 te Madras, later te Calcutta en braken op den 25 maart van daar op, om den aanstaanden zomer den Himalaya te onderzoeken. Adolf en Robert kosen daartoe het westelijke en Herman het oostelijke deel van de bergketen.

De beiden eersten begaven zich alzoo het allereerst naar Naing-Tal, in de voorste keten van den middel Himalaya gelegen en van daar Miloum, eene kleine plaats dicht

bij de grenzen van Tibet en aan den voet van de hoogste bergen der aarde, die de reizigers van hier voor zich zagen liggen. Het onderzoek van den grooten Miloumgletscher en de trigonometrische meting van den Banda Devi hield hier voornamelijk de broeders bezig, waartoe zij eenen nacht op eene hoogte van 15.500 voet boven de zee doorbragen. Als Bhutias, de bergbewoners van den Himalaya, verkleed, trokken zij de tibethaanse grenzen over, die hier door woeste en wilde gestreken in den verhevsten stijl gevormd worden, en bereikten zoo aan gene zijde van den Himalaya het bronengebied van de Sudjedje en van den Indus. Van eene hoogte van 19.640 engelsehe voeten genoten zij het indrukwekkendste gezigt over de sneeuwtoppen der bergen. Zij wendden zich nu westelijk en namen den terugtocht over Gartok naar Gharwal aan, waarbij zij de gewigtigste waarnemingen en metingen op de gletscherree van den Ibi Gamin, den hoogsten berg van Tibet, deden. Zij overnachtten hierbij op eene hoogte van 19.000 voet en bereikten op den 19 aug. op dezen berg de grootste tot hertoe door Europeanen bestegene hoogte van 20.886 parijsehe voeten (22.260 eng.), want Humboldt kwam op den Chimborazzo slechts tot op 19.286 eng. voeten, en Gerard op den Purgeul tot op 19.411 eng. voeten. Slechts Gay-Lussac was in zijne luchtballon nog 714 par. voeten hooger gestegen. In weerwil daarvan bleven zij nog 3.000 voet van den reuzentop van den Ibi Gamin verwijderd, dien zij 25.260 voet hoog berekenden. In het middaguur zagen zij in den donkerblauwen hemel de zon, de maan en eene ster in den wonderbaarsten glans bijeen. — Terwijl zij het bronengebied van den Boven-Ganges en van de Jamna doortrokken, keerden de broeders op den 17 oct. naar Masuri in het voorgebergte van den Himalaya terug. De volgende winter werd aan het onderzoek van eenige onbekende en belangrijke punten van het binnenland van het oostindische schiereiland gewijd. Robert bezocht te dien einde het Vindhya-gebergte en het centrale plateau, waarop de Nerbuddah ontspringt — belangrijk door uitgestrekte lagen van fossiele beenderen — en ging in het voorjaar van 1856 over Allahabad en Agra naar Simla, het gezondheidsstation, dicht bij Masuri, en de verzamelplaats der broeders voor 1856; Adolf onderzoekt intusschen de Godavery en hare steenkolenbeddingen tot aan den mond in de golf van Bengalen, deed eenen uitstap naar Pondichery en kwam over Madras en Calcutta in mei 1856 insgelijks te Simla aan.

De ondernemingen van Herman Schlagintweit in het jaar 1855, die eigenlijk een dergelijk onderzoek van den oostelijken Himalaya ten doel hadden, leden in zoo verre schipbreuk, dat een tusschen Nepal en Tibet uitgebroken oorlog den reiziger verhinderden, de weinige passen te bezoeken, die deze landen verbinden. Herman sloeg daartoe zijn hoofdkwartier in Dartschilling (engelsch Sikkim) op, en ontwierp hier de eerste nauwkeurige kaart des lands. Later bezocht hij Assam en de oevers van den Bramapooter en bragt den winter in Calcutta door. In mei 1856 voegde hij zich bij zijne broeders te Simla. Belangrijk was de oogst des afgeleopen jaars, vooral geheel nieuw de ethnologische mededeelingen, die Robert uit centraal India medebragt. Van de verschillende oorspronkelijke stammen van Indie, de Gands, Bhils, Kols, enz. bragt hij photographien, gezichtsfiguursels en woordenlijsten mede.

De maand mei 1856 werd door de broeders, thans in Simla vereenigd, besteed, om hunne instrumenten te vergelijken en nieuwe toebereidselen voor de aanstaande reis

te maken, die, werkelijk gelukkig uitgevoerd, het schitterendste punt hunner onderneming uitmaakt. Zij besloten namelijk het onderzoek van den westelijken Himalaya verder voort te zetten, Ladak en Balti, de noordelijke hooglanden van den Himalaya, te bezoeken, den Indus over te steken, en over de naaste parallelketen van den Himalaya, den Kuen Lun, door den pas van Karakorum chineesch Turkestan binnen te dringen. Na den jezuit Benedictus Goës (1604) en den heer van Hallerstein (1760) was het nog geen europeaan gelukt, den Kuen Lun te overschrijden.

Uiterst leerrijk was voor de drie natuurkundigen het bezoek van het rijk Ladak aan den Boven-Indus, reeds aan gene zijde van den Himalaya gelegen, een land, dat men de alpineische Pendjab noemen zou kunnen, en waarschijnlijk het hoogste bewoonde land der aarde. De vereenigde invloed der hooge ligging (tot 19.000 voet) en de afgeslotenheid tusschen twee reusachtige bergketenen veroorzaken hier misschien het zeldzaamste klimaat der bekende wereld; het leverde daarom dan ook een rijk en leerzaam veld van werkzaamheid op. In de hoofdstad Leh kwamen de broeders en Herman langs verschillende wegen op den 6 juli 1856 bijeen, om zich nu naar den Kuen Lun (35° N. Br.) te wenden, die de grens van het groote chineesche rijk uitmaakt. De Chinezen, die aan gene zijde dier bergen de provincie Khotan of Iltsehi (gewoonlijk Turkestan genoemd) op dezelfde wijze beheerschen als de Engelsen de ingelijfde landen van britsch Indie, bewaakten ondertusschen streng de grenzen en wilden niet toestaan, dat europeische kooplieden die overbreiden. De broeders waren alzoo genoodzaakt zich andermaal te verkleeden. Door negen getrouwe Yarkand's, die met het geheim bekend gemaakt waren, vergezeld, trokken de reizigers over de gletschers van den Kuen Lun door den pas van Karakorum (18.300 eng. voeten hoog) en overschreden op den 9 aug. zonder vermindering de grenzen van Turkestan. Om alle gevaarlijke ontmoetingen te ontwijken, verlieten zij nu den grooten weg naar Yarkand en reisden een en twintig dagen lang, door een geheel onbewoond, 15 - 17.000 voet hoog land. In het begin gingen zij oostelijk, evenwijdig met den kasn van Karakorum, vervolgens trokken zij, ala de eersten, den Kuen Lun zelve over en volgden daarna 79 eng. mijlen ver de waterscheiding tusschen de Yarkand- en Karakaschivier onder de grootste ontberingen. Van 19 paarden bezaken er 7 door inspanning, koude en honger. Op den 25 aug. bereikten de reizigers eindelijk de geheel onbewoonde, van plantengroei onthloote woestijn Baschia, een dorp, door half-nomadische Tartaren bewoond, waar zij gastrij ontvangen werden. Iltsehi, de hoofdstad van Khotan, was slechts twee dagreizen verwijderd, maar naburige chineesche wachtposten maakten het onraadzaam verder te gaan. Daarbij waren de reizigers 1½ dagreizen van den noordelijken voet van den Kuen Lun voortgetrokken en het karakter der hoog-alpen van dit gebergte had geheel opgehouden. Zij zochten alzoo hun doel bereikt, en in enlle dagreizen ging daarom de expeditie twaalf dagen lang, waarin zij 220 eng. mijlen door het hooggebergte afgelegd had, door den pas van Karakorum naar Leh terug, waar zij op den 12 sept. gelukkig weder aankwam. In het begin van october vertrokken de broeders langs twee verschillende wegen naar Kaschmir en hadden het genoege in Srinagar, de hoofdstad van het paradijsachtige dal van Kaschmir en de woonplaats van den met de Europeanen bevrienden Ghulab Singh, hunnen broeder Adolf weder aan te treffen. Deze had zich reeds in juni op

den kam van den Himalaya van de broeders geseheden, om zich nog meer naar het westen te wenden en het gebergte tusschen den Kuen Lun en den Hindo Koh te bezoeken. Hij geraakte werkelijk naar Balti in het zoogenaamde westelijke Tibet, een steil bergland, en kwam tot Mustak, eenen gletscherpas van 18.000 voet hoog, die voor Balti de eenige weg van gemeenschap met Turkestan is. Vóór hem breidde zich eene ontzaglijke gletscherzee en bergmassa's van 24.000 voet hoogte uit. Slechts nog tien dagreizen was hij van Yarkand, maar sedert vier jaren versperden roofzuchtige stammen den pas aan de noordzijde, zoo wel als alle passen, die verder naar het westen liggen, waar de Indus zich naar het zuiden keert en de Himalaya en Kuen Lun zich tot ééne groote bergmassa vereenigen. Het was alzoo onmogelijk, dit westelijke deel te bezoeken en daarmede het onderzoek van den Himalaya te voltooien. Nadat Adolf nog Iskardu, de hoofdstad van Balti, bezocht had, ontmoette hij zijne broeders weder in Kaschmir. Op den 2 nov. reisden zij gemeenschappelijk van daar af, en op den 17 dier maand kwamen zij bij Rawul Pindi, eene kleine stad in de vlakten van de Pendjab aan. Hier scheidden zich de broeders op den 18 dec. 1856, om langs drie verschillende wegen naar Europa terug te keeren. Robert doortrok de Pendjab in zuidelijke rigting, bezocht daarbij de in de geologie beroemde zoutberkelen en Sind, en bereikte in het laatst van febr. 1857 Karradachi, de zeehaven van den Indus. Hier schepte hij zich naar Bombay en van daar naar Egypte in. — Herman nam den hoofdweg door de zoogenaamde noordwestprovincien en Bengalen over Lahore en Agra naar Patna en Calcutta. Van Patna deed hij nog eenen uitstap naar het nog niet onderzocht centrale deel van den Himalaya. Na vele onderhandelingen had hij het geluk, dat hem de toegang tot Katmandou, de hoofdstad van Nepaul, toegestaan werd. Deze plaats ligt te gelijk slechts 20—30 mijlen van de hoogste sneeuwbergen der aarde, die van hier herhaalde malen door driehoeksmeting gemeten werden. In het laatst van maart 1857 kwam Herman te Calcutta aan, schepte zich eene maand later naar Egypte in en vond aldaar Robert, met wien hij in juni naar Triest vertrok, waar de broeders na eene afwezigheid van 2½ jaren, den europischen grond weder betraden.

De derde der broeders, Adolf, was in Indie achtergebleven, om zijne geologische kaart van den westelijken Himalaya te voltooien en zekere magnetische waarnemingen in bijzonderheden over te doen. Te dien einde ging hij in oct. 1856 van Rawul Pindi naar Peschauer en in maart en april 1857 door de Pendjab naar Lahore en vervolgens naar Sultanpor. De middelwijd in Bengalen uitgebroken ontpand der Cipayers belette nogtans zijne terugreis naar Europa, zoo dat hij besloot, zich in den zomer nogmaals naar den Himalaya te begeven, en zijne terugreis over land door het chinesche Turkestan te wagen, om lange desten weg de russische bezittingen te bereiken, waar alle bezwaren en gevaren overkomen zouden zijn. Dit plan mislukte echter helaas! en Adolf werd het offer zijner liefde voor de wetenschap en van zijnen ondernemenden geest. Eene reeks van overeenstemmende berichten uit Indie en van de russisch-asiatische grensposen laten geen twiifel over, dat hij in aug. 1857 te Karschgar in Turkestan vermoord werd. Nadat hij verkleed over den Karakorum en den Kuen Lun verre tof in Middel-Azië was doorgedrongen, werd hij als europaan herkend. Volgens de verklaringen van eenigen werd hij reeds om de laatste rede door de dweepzieke Muzelmannen vermoord;

volgens andere berigten zou hij, toen gedurende eenen opstand der Mahomedanen tegen de chinesche overheden verscheidene engelsche onderdanen, Bhot Raajputen, door de eerste gevangen genomen werden, voor deze ongelukken een goed woord gedaan hebben, ten einde te bewerken, dat zij niet als slaven verkocht werden, en daarover zou een turkestansch opperhoofd, Buzruk Khan, die hem voor eenen chineschen spion hield, zoo vertoerd geworden zijn, dat deze hem liet ter dood brengen.

Herman en Robert Schlagintweit hebben zich na hunnen terugkeer in Europa wederom te Berlijn gevestigd en zijn daar nu vlijtig bezig om hunne rijke verzamelingen en manuscripten te regelen en voor de uitgave gereed te maken. De wetenschappelijke uitkomsten hunner reis zullen in 9 deelen met eenen grooten geographischen en chartographischen atlas in het licht verschijnen.

Sir Edward Bulwer Lytton.

Deze beroemde schrijver en staatsman is de derde zoon van generaal Bulwer en op Haydon Hall in het graafschap Norfolk in het jaar 1805 geboren. Daar hij zijnen vader reeds vroeg verloor, viel zijne opvoeding geheel ten deel aan zijne moeder, eene Lytton van geboorte, die van haren vader, een zeer beschaafd landeelman en vriend van den beroemden oosterling Sir W. Jones, eenen grooten smaak voor de schoone letterkunde geërfd had. Voor haar vervaardigde Bulwer reeds op zijn zesde jaar zijne eerste verzen, deels navolgingen der Percy-balladen, die ook Walter Scott in zijne jeugd tot bouwstof dienden. Het eerste onderwys ontving Bulwer in bijzondere scholen, later van twee huisonderwijzers en eindelijk bezocht hij de hogeschool van Cambridge. Terwijl hij hier aan al de buitensporigheden van het engelsche universiteitsleven deel nam, verzuimde hij zijne studien niet en bewees hij zijn vroegrijp talent door het gedicht de „Beeldhouwkunst“, dat de gouden medaille van den kanselierprijs behaalde. De vacantiedagen besteedde hij aan voetreizen door Engeland en Schotland en eene reis te paard door een groot deel van Frankrijk. Reeds in 1826 gaf hij een deeltje gedichten uit onder den titel van: „Onkruid en woudbloemen“, en in het volgende jaar eene dichterlijke vertelling: „O, Neill de Rebel“ zijn eerste prozawerk „Falkland“, eene sombere zielechildering vol hoogdravenden hartstogt verschen zonder naam ingelijks in 1827. Deze eerstelingen maakten weinig indruk op het publiek, des te meer echter de roman „Pelham“, dien hij in 1828, en de „Outerfild“, dien hij in 1839 uitgaf. De dichterlijke kracht en het vuur, waarmede vooral de eerste dezer romans geschreven was, verwierren den schrijver even zoo veel toejuiching als de satire, waarmede hij de ondengden en zwakken der aristocratische geeselde, hem hevige aanvallen der beleedigde standen op den hals haalde. De volksgunst en moed van den jongen schrijver namen daardoor slechts toe, en hij schreef snel achter elkander „Devereux“ (1829), „Paul Clifford“ (1830) met eenen straatroover als held, en „Eugenius Aram“, een psychologisch tafereel, welks groote gezochtheid bijna aan het ongeoorloofde grenst (1832). Zijn letterkundige roem was thans zoo zeer geklommen, dat hij uitgenoodigd werd, om de redactie van het beroemde tijdschrift „New-Monthly Magazine“ op zich te nemen, waarin hij eene reeks van humoristische studien schreef, welke hij in 1835 bijeen verzameld onder den titel „de student“ in het licht gaf. Reeds vroeger had hij op een geheel ander veld zijne krachten beproefd, en wel door

zijn boek „Engeland en de Engelschen”, eenige eenigzins bijzondere schildering van het volkskarakter en de maatschappij van Engeland (1833), een werk van veeljarige studie.

Met de „Laatste dagen van Pompei”, die in 1833 verscheenen, begon een tweede tijdperk van de vruchtbare werkzaamheid van Bulwer, dat zijn talent in nog grootere rijpheid en volheid aan den dag legde, en twee jaren later volgde: „Rienzi de laatste der Tribuns”, misschien het beste, dat Bulwer geschreven heeft. Elk jaar bragt eenen nieuwen roman: 1837: „Ernst Maltravers”; 1838 „Alice”, hetzelfde jaar „Lelia, of de verovering van Granada”; 1839 „Caldoron”, vervolgens „Nacht en morgen”; 1843 „de Laatste der baronnen”, eene gelukkige poging in het vak van den historischen roman, „Zanoni”, „Harold, de laatste koning der Saksers” en „Lucretia.” Nogtans schoten de krachten des schrijvers voor deze al te groote vruchtbaarheid — Bulwer schreef eindelijk twintig gedrukte romanbladzijden in de drie uren, die hij dagelijks aan den arbeid wijdde — te kort, te meer daar hij meer een overpeinzende dan een voortbrengende geest, meer een kunstenaar dan een dichter is, en daarom des te meer vlijt en oplettendheid aan de bewerking zijner stof moest wijden. De fijne opmerker der maatschappelijke toestanden en de grondige kenneer van het menschelelike hart, die de uitkomsten zijner waarnemingen in zulke klassieke perioden weet uit te drukken, verdwaaft ook dikwijls in gezegden van eene grootsprekende wijsbegeerte, waarin men vruchteloos eene kern zoekt, en de hand, die met zulke gloeiende kleuren magtige hartstogten weet te schilderen, verlaagt zich al te dikwijls tot het nsagen van tooneelmatige, op effect berekende schriktooneelen, die in de „Lucretia” bij voorbeeld regstreeks walging verwekken.

Bulwer zweeg nu verscheidene jaren, en toen zich onder het publiek het gerucht verspreidde, dat hij de vervaardiger was van den roman „de Caxtons”, die zonder naam in 1850 in Blackwoods Magazine verscheen, wilde bijna niemand dit gelooven, zoo zeer stak dit eenvoudige, roerende familie-taferel bij de aanmatigende hoogdravendheid van Bulwers vroegere werken af. Het was evenwel zoo, en hij liet dezen roman, die andermaal zijne begaafdheid van eene geheel nieuwe en voordeelige zijde deed kennen, spoedig door een vervolg onder den titel: „Mijn roman, door Pisistratus Caxton” volgen, die in verdienste voor den vorige niet onderdoet. In 1859 heeft hij eenen derden roman in hetzelfde genre: „Wat zal hij er mede doen?” voltooid.

Men zou kunnen gelooven, dat eene reeks van zulke romans voldoende moest zijn om de werkzaamheid van eenen zelfs zoo rijk begaafden man geheel en al in te nemen; maar Bulwer is buitendien nog als dichter, als tooneelschrijver, als pamfletist, en als redenaar in het parlement opgetreden, en is thans minister van coloniën. In 1830 verscheen een comisch gedicht „De Siamesche tweelingen.” in 1848 „Eva of het ongelukkige huwelijk, en in 1846 en 1848 zonder naam „De nieuwe Timou” en „Koning Arthur”, half satirische en half wijsgeerige schilderijen van den tijd. Voor het tooneel schreef hij eerst in 1837 „De hertogin van Lavallière”, dat weinig opgang maakte, waartegen zijne latere tooneelstukken „De dame van Lyon,” „Richelieu” en „Geld” in Engeland nog veel gespeeld worden en ook in het buitenland hier en daar opgevoerd zijn. Een schrijver van zoo grooten naam, die te gelijk de erfgenaam der Lytons en eene schitterende ster in de groote wereld was, moest wel spoedig

eene plaats in het parlement vinden. In 1831 trad hij als lid voor Saint Ives in het lagerhuis en stemde met de hevigste Whigs voor geheime stemming, de grootst mogelijke uitbreiding van het kiesrecht en den vrijen handel; de belangen der letterkundigen poogde hij door voordragen ter uitvaardiging van wetten tot bescherming van het dramatische auteursrecht en tot opheffing van het zegel der dagbladen te bevorderen. Toen na den val van het ministerie Grey in 1835 de conservatieve onder de leiding van Sir Robert Peel voor korten tijd weder aan het bestuur kwamen, gaf Bulwer een vlugschrift uit: „De crisis”, dat spoedig schitteren meer dan twintig drukken beleefde en eenen zeer grooten invloed oefende op de verkiezingen, die ten nadeele van het conservatieve cabinet uitvielen. Het nieuwe ministerie Melbourne benoemde hem uit dankbaarheid voor deze gewigtige aan de zaak der whigs bewezen dienst tot baronnet, en bood hem een ambt aan, dat hij evenwel afloog. Het was slechts eene flinkering van staatkundige werkzaamheid geweest, en Bulwer speelde in het volgende jaar geene uitstekende rol in het parlement, en verloor ook bij de algemeene verkiezingen van 1843 zijne plaats. Negen jaren lang bleef nu Bulwer in het burgerlijke leven, en eerst in 1851, nadat hij middelerwijl Knebworth met de bezittingen zijner moederlijke voorvaderen geerfd en den naam daarvan bij zijnen eigene gevoegd had, verscheen hij weder op het staatkundig tooneel met een vlugschrift: „Brieven aan John Bull”, waarin de voormalige radicale whig en verdediger van den vrijen handel zich als conservatief en beschermder der graanwetten deed kennen. Deze verandering van gevoelens deed hem zoo weinig nadeel, dat hij in 1852 na de ontbinding van het parlement zich met goeden uitslag in het graafschap Hertford tot lid kon voorstellen en als conservatief en aanhanger van lord Derby optreden kon. In den barden strijd, dien dit cabinet voor zijn kort leven had door te staan, alsmede in den veldtogt, dien de aanhangers van lord Derby na diens val tegen lord Palmerston openden, heeft Sir Edward in het lagerhuis eene voorname rol gespeeld, en toen in het begin van 1858 de uiteenvalling der liberale partij lord Palmerston tot aftreding dwong, werd Sir Edward Lytton Bulwer in het nieuwe ministerie Derby eerst minister van openbare werken en vervolgens van coloniën, welken post hij thans nog bekleedt. De laatste debatten in het parlement hebben evenwel zijne gezondheid zoo aangetast, dat hij zich gedurende de parlementsvacantie van zijn ambt ontslagen heeft.

Frederik Adolf Willem Diesterweg,

een der aanzienlijkste thans levende opvoedkundigen van Duitschland, de onvermoede kampvechter voor de verwezzentlijking der ideën van Pestalozzi en voor de verheffing van den onderwijzersstand in wetenschappelijk, zedelijk en stoffelijk opzicht, werd den 29 oct. 1790 te Siegen geboren, eene kleine stad, die destijds tot Nassau, thans tot de provincie Westphalen, behoort. Zijn vader, een algemeen geacht man, leefde daar als ambtman en advocaat. Als knaap onderscheidde zich Diesterweg door levendigheid van geest en door leergierigheid, welke laatste niet altijd door de san de gebreken van den tijd lijdende latijnsche stadschool zijner geboortestad, genoeg bevredigd kon worden. Op de hoogeschool te Herborn in Nassau en Tubingen vormde hij zich tot godgeleerde. Van zijn 21 tot 30 jaar vinden wij hem in zeer verschillende krigen werkzaam. Tot 1812 was hij huisonderwijzer in

het gezin van den heer van Venningen te Manheim, waar hij tevens te gelijk de kinderen van den voortvlugting generaal van Dörnberg onderwees; vervolgens werd hij tweede leermeester aan de *école secondaire* te Worms en in 1813 tot 1818 onderwijzer aan de modelschool te Frankfurt a. M., waar hij te gelijk wezentlijk bijdroeg tot de ahting der Frankfortsche Maatschappij ter bevordering der nuttige kunsten en harer hulpwetenschappen. Te Elberfeld, waar hij twee jaren sedert 1818 als tweede rector der latijnsche stadsschool werkzaam was, verkreeg de schoolopziener Wilberg door zijne onderwijzersvergaderingen grooten invloed op hem, en hij was het voornamelijk, die hem het besluit deed nemen, om zich geheel aan het volksonderwijs te wijden. In 1820 werd hij directeur van het seminarie te Mors, eene kleine stad, een uur van den Rijn, in het district Dusseldorf. Met goed drift aanvaardde hij zijnen nieuwen post, en met onvermoeiden ijver nam hij dien 12 jaren waar. Gelijk hij zelf zegt, trachtte hij „de jonge lieden tot levendigen ijver op te wekken, bij hen den grondslag van kennis en beschaving te leggen. Men met liefde voor hun ambt en de kinderen te vervullen, als kern der beschaving zedelijk-godsdienstige gevoelens en beginselen bij hen te voorschijn te roepen, hen tot werkers der volkskracht te stempelen, en — verstandig te maken.” Vasthoudende aan de denkbeelden van Pestalozzi wilde hij zijne seminaristen tot verstandelijk-opgewekte en zelfstandig denkende menschen opvoeden, ben van het inwendige uitgaande uitwendig vormen en hun sterkte van karakter bijbrengen. Een werkzaam leven op het gebied der opvoedkunde ontwikkelde zich door hem terstond aan den Rijn, waar gedurende de fransche vreeddenheerschappij bijna niets voor de opening van het duitsehe schoolwezen gedaan was. In 1827 hield hij eenen leercursus voor de jonge onderwijzers van het regerings-district Dusseldorf, en in hetzelfde jaar stichtte hij zijn tijdschrift, „die rheinische Blätter,” dat veel voortreffelijks en opwekkends bevatte. Reeds toen ontbrak het niet aan verkeerde opvatting van zijne grondstelling „den geheelen mensch door zelfwerkzaamheid tot zelfstandigheid en zedelijkheid” op te voeden; nogtans was het aantal der tegenstanders gering en strekte zich niet tot de hoogere kringen der regering nit. Het ministerie Altenstein riep hem zelfs in 1832 naar Berlijn, om daar den post van directeur van het seminarium voor de stadsscholen te aanvaarden. Hij werkte in dit ambt met gelijken ijver, volgens gelijke beginselen en met gelijk gunstig gevolg, als in Mors. In 1832 stichtte hij het „paedagogische genootschap” te Berlijn, en acht jaren later de „jongere berlijnsche onderwijzersvereniging.” Te gelijk vermeerdeerde zich van jaar tot jaar zijn invloed op de duitsehe onderwijzerswereld. Met niets sparende scherpte, behendige roedeneerkracht en onverschrokken moed streed hij in woord en schrift tegen alle gebreken van het schoolwezen en van de opvoeding, zoo wel als tegen de vijanden van eene natuurlijke ontwikkeling van den kinderlijken geest. In dezen tijd verschenen de volgende werken. „Wegwijzer voor duitsehe onderwijzers, strijdvrage op het gebied der opvoedkunde, bladen voor opvoeding en onderwijs, opvoedkundige reis naar de deensehe staten, het opvoedkundige Duitschland, leerboek der wiskundige aardrijkskunde en hemelbeschrijving, methodisch handboek voor het klassikaal onderwijs in het rekenen (in gemeenschap met Heuser uitgegeven), leidraad voor het klassikaal onderwijs in het rekenen, leidraad voor het onderwijs in de vormleer, leer- en taalboek, practische leergang in de duitsehe taal enz. Reeds in het jaar 1846 had hij 42 eigene werken en 260 op-

stellen in de rhijsche bladen gegeven, waarin hij, in zoo verre zij op opvoeding en onderwijs betrekking hebben, gelijk hij zelf zegt, „voor strenge opvoeding en ontwikkelend onderwijs, voor betrekkelijke, aan de zaak beantwoordende zelfstandigheid der school, voor bevrijding der school van het opzigt der niet bevoegde personen, voor eene dieper gaande en practische vorming der onderwijzers, voor dier grotere en vastere inkomsten, voor vrije inrigtingen tot verdere opleiding en vrije verenigingen der onderwijzers en andere dringende behoeften der school en der onderwijzers” trapwijze met grooter doozigt en met meer strengheid strijdt. Maar ook vraagstukken van meer algemeenen, van practisch staatkundigen aard, werden het onderwerp zijner uitgegevenen schriften, en hij behandelde die van het standpunt der paedagogie en philanthropie. De jammerlijke toestand der arme klassen gaf hem aanleiding om te Berlijn eene plaatselijke vereniging ter ondersteuning van armen in het leven te roepen, en de eerste verhandeling zijner „Bijdragen tot oplossing van de levensvragen der beschaving,” die de noodzakelijkheid van de armere klassen aantoot, te schrijven. Deze verschenen te gelijk met het opstel: „Zullen wij den 3 aug. (1835, den dag der zoogenaamde kleermakersomwenteling) niets leeren?” Een jaar later gaf hij zijne verhandeling: „over het bederf aan de duitsehe hoogeschoolen.” Deze werken wikkelden hem in verscheidene moeilijkheden, haalden hem menige bittere aanmerking van den kant zijner opperhoofden op den hals en waren met zijne vrijere rigting in kerkelijk opzigt, en zijn niet zelden kwalijk begrepen streven om tot zelfstandigheid en redelijkheid op te voeden, de oorzaken, dat hij in juli 1847 onder het ministerie Eichhorn van zijn ambt met behoud van zijne geheele jaarwede ontslagen werd, ofschoon de minister in eene persoonlijke bijeenkomst verklaarde, dat hij het betreude hem niet vroeger gekend te hebben, anders zou het niet zoo ver met hem gekomen zijn. In 1818 droeg hem het ministerie Schwerin en Redbertsna verscheidene werkzaamheden op, die het schoolwezen betroffen; maar reeds in 1850 werd hij gepensioneerd. Na dien tijd zijn nog zijne jaarboeken voor onderwijzers en schoolvrienden in het licht verschenen.

Diesterweg bezit een open en opregt karakter. Wat hij voor waar erkend heeft, verdedigt hij onbeschoord tegen elkeen. Waar hij komt, weet hij een werkzaam leven op te wekken. Van zijne vlijt en belesenheid zijn zijne scrijften het beste bewijs. Hij spreekt vlug en duidelijk, maar zijne kritiek is scherp. Het doel, dat hij zich voor bijna 40 jaren gekozen heeft, heeft hij onwankelbaar en onder kalmen strijd steeds nagejaagd. Schmittbener zegt van hem, toen hij nog in Mors werkte: „Praisien heeft aan den Rijn, te Coblenz, Keulen en Wesel drie vestingen gebouwd en versterkt tot bescherming tegen de naburen en tot beveiliging van het rijk. Maar het heeft nog eene andere gesticht, die nog sterker en vaster is, dat is de beschaving des volka. Aan deze nu heeft Dr. Diesterweg helpen opbouwen en bij de genie degelijke diensten gedaan, gelijk hij dan ook een uitmuntend meester is in het vervaardigen van licht en vuurwerk.”

Christian Gottfried Ehrenberg,

geboren den 19 april 1795 te Delitzsch, vertrok, nadat hij de school te Pforta had bezocht, in het jaar 1815 naar de universiteit te Leipzig, om in de godgeleerdheid te studeren. Weldra ontwaakte de lust tot de beoefening

der natuurwetenschappen in hem, waarvoor hij reeds van zijne eerste jeugd af neiging had gevoeld, en dien ten gevolge liet hij zich als student bij de geneeskundige faculteit overschrijven. In 1817 vertrok hij naar Berlijn, alwaar hij het volgende jaar tot doctor in de geneeskunde werd bevorderd. Het eerst werd het oog der geleerde wereld op hem gevestigd, toen hij eene hidrage leverde tot de kennis der zwammen; daarop beschreef hij 240 nieuwe, bij Berlijn gevondene plantenvormen en vestigde eindelijk de algemeene opmerksaamheid op zich door zijne ontdekking van de kiem der schimmels. Met geestdrift nam Ehrenberg vervolgens den voorslag aan van de akademie der wetenschappen om Egypte te bereizen. Zijne reisgenooten waren de generaal Minutoli en Hemprich. Ehrenberg maakte de uitkomsten zijner onderzoekingen, die hij gedurende zijne zesjarige reis (1820 tot 1826) in Egypte, Syrië en Arabië gedaan had, bekend in eene reeks van wetenschappelijke werken, als: *Naturgeschichtliche Reis durch Nord-Afrika und West-Aien* (1828), *Symbolae physicae* (1828 tot 1834), *Die Korallenhiere des Rothén Meeres* (1834), enz. Tot op zijnen tijd was er nog weinig of niets bekend aangaande het leven en de verschillende soorten van koraal-dieren, welke de koraal-eilanden en de koraal-riffen bouwen. Op de nog in den tegenwoordigen tijd plaats hebbende vervormingen der aardoppervlakte, hebben door hunne bouwlustigheid de koraal-polypen den grootsten invloed; want hunne ontelbare, uit koolzuren kalk bestaande, boven elkander opgehoopte woningen verheffen zich van den bodem der zee eene vorme bewoonbare eilandengroepen bij Australië, in den Indischen Oceaan, in de Roode Zee, en in de West-Indische Archipel. Ehrenberg beschreef niet minder den 150 soorten van die gewigtige kleine diertjes en legde den grondslag tot eene betere kennis aangaande het ontstaan der koraal-eilanden. — Na het einde der reis koerde Ehrenberg naar Berlijn terug en werd tot buitengewoon hoogleraar aan de akademie aldaar benoemd. Maar reeds in het jaar 1829 deed hij weder eene wetenschappelijke reis: hij verzegelde namelijk Alexander von Humboldt en Gustav Rose naar Azië. In het jaar 1839 werd hij gewoon hoogleraar te Berlijn.

Geen onderzoeker van den vroegeren noch ook van den tegenwoordigen tijd heeft op zoo uitgestrekte wijze als Ehrenberg een licht weten te doen opgaan over het kleinste, slechts voor het mikroskoop toegankelijke leven. Uit alle oorden der Aarde werden hem, als de hoogste autoriteit in de kennis der mikroskopische dieren- en plantenwereld, voorwerpen toegezonden, ten einde hij derzelver raadsels zoude oplossen, hetgeen hij op verrassende wijze deed. De bloedreng, waaraan het bijgeloof eene zoo onheilspellende betekenis toeschreef, werd door hem onderkend als eene vorming van schimmels, welke zich uit eenen vochtigen dampkring afzetten. Het passaatstof bestaat volgens zijne mikroskopische onderzoekingen uit fijne heerkuitgede deeltjes, uit infusie-diertjes en stuifmeel van planten. De sirocco-wind liet in Afrika een eigenaardig stof achter, dat onder Ehrenberg's mikroskoop dezelfde vormen van infusie-diertjes vertoende als een ook op Malta, te Genua, Lyon en in Tyrol uit de lucht afgezet stof; zoo konde Ehrenberg ook beslissen dat dit stof slechts uit Zuid-Amerika naar de vermelde plaatsen door den wind kon worden overgebracht; ook werd door zijne onderzoekingen aangaande de stofnevels de eigenaardige omloop in den dampkring wederom bevestigd, want die fijne zelfstandigheden worden door de benedenste passaatstroomingen van het zuidelijk halfrond naar de strek der

windstilten gebragt, daar met den opstijgenden luchtstroom omhoog geroerd en vallen op het noordelijk halfrond met den bovensten zuidwest-passaat weder neer. De ijstrekken der poolzee vertoonden in de sneeuw eigenaardige vormen; en aan de noordpoolreizigers, die proeven daarvan medebragten, konde Ehrenberg de verzekering geven, dat ook in de streken der strengste koude nog plantaardig leven zich ontwikkelde. Onder Ehrenberg's oog loste het stof, dat de asch der vulkanen uit het binnenste der Aarde naar boven voert, zich op in de wonderbare vormen des kleinsten levens, en de bodem waarop Berlijn staat, werd gedeeltelijk door zijne uitspraak, onderkend als eene stapelplaats van ontelbare levende wezens. Even als hij bij het krijt en andere bergsoorten, die een ontzaggelijk gedeelte der Aarde bedekken, waarnaam, dat zij bijna geheel uit mikroskopische schanltjes van buitengewoon kleine diertjes bestaan, vond hij ook dat de verzanding van vele havens het gevolg zijn kan van afzetting van zich snel vermeerderende eenciloos kleine wezens; uit eene diepte der zee van twaalfduizend voet werd hem het slijk van den bodem ter onderzoeking voorgelegd, en met groote zekerheid konde hij beweren, dat de lijken van mikroskopische individuen zich aldaar hebben afgezet.

Ehrenberg maakte eene lange reeks van zeer belangrijke daadzaken bekend, en nog heden ten dage is hij een van de werkzaamste leden der Berlijnsche akademie. Zijne belangrijke onderzoekingen werden bijna allen anstands op zeer hoogen prijs gesteld, en de meeste maatschappijen die de bevordering der natuurwetenschap ten doel hebben namen hem ten bijke daarvan onder hare leden op. De slotsom zijner ervaringen legde hij, behalve in eenige andere geschriften, neder in zijne beide groote werken: *Die Infusionalthierchen als volkommene Organismen* (1838), en *Mikrogeologie*. Maar reeds het eerste dezer werken lokte weldra eene scherpe kritiek uit en werd betreffende zeer vele punten bepaald tegengesproken. Wanneer een enkel man eene wetenschap geheel alleen op zijne schouders neemt en sonder hulp van anderen verder voortdraagt, gemaakt hij somwijlen wel eens op zijwegen en gaat dan al te ver in zijne vooronderstellingen. Zoo is het ook met Ehrenberg gegaan. Andere onderzoekers wezen hem na eenigen tijd klaarlijkelyke dwalingen aan; zijne phantasie maakte velen van die onzichtbare diertjes tot volkomene organismen met eene maag, darmen en ademhalingswerktuigen, welke daaraan inderdaad ontbreken; ook had hij verschillende vormen van infusie-diertjes, welke slechts overgangsvormen van een en hetzelfde wezen zijn, als even zoo vele soorten beschreven. De grootdeels regtvaardige tegenspraak welke Ehrenberg in dit opzigt vond, konde hem, tot hiertoe alleenheerscher op het gebied des kleinsten levens, niet tot de openlijke bekentenissen brengen, dat hij gedwaald had. En dit is de reden dat de jonge, op des meesters schouders staande school met eene zekere verbittering te werk gaat bij de sifting van hetgeen Ehrenberg heeft geleverd. Intusschen zal de tegenwoordige en toekomstige wereld steeds de groote vorderingen moeten blijven erkennen, welke men op het gebied van het kleinste leven aan Ehrenberg's studien te danken heeft. 2.

Margarethus Cornelis Verloren

aanschouwde het levenslicht den 8 november 1816 te Utrecht. Zijne ouders, behoorende tot de meest geachtten onder de aanzienlijke inwoners dier stad, waren in staat, hem gedurende zijne jeugd ruimschoots in de gelegenheid te stellen, om

de voorbereidende kundigheden voor het academisch onderwijs te beoefenen. In het jaar 1834 werd hij als student in de medicijnen aan de utrechtse hoogeschool ingeschreven; al spoedig ontwikkelde zich bij hem een voorliefde voor de natuurkundige wetenschap, waarmede hij als medisch student zich in de eerste jaren moest onledig houden; onder deze was de studie van het dierenrijk zijne meest geliefkoosde. Al spoedig kwam Verloren tot het besluit, zich uitsluitend aan de beoefening der natuurwetenschappen te wijden en liet hij zich als student bij de filosofische faculteit overschrijven. Dat het hem niet te doen was om zich met deze wetenschappen alleen niet louere liefhebberij bezig te houden, blijkt ons dadelijk, wanneer wij zien, dat hij in 1836 met goud bekroond werd voor de beantwoording eener prijsvraag in zijne *Commentatio de organia generationis in Molluscis gasteropodibus pneumoniis*, uitgeschreven door de filosofische faculteit der Leydsche hoogeschool. Dit is dan ook het eerste blijk van zijnen uitmuntenden geest van onderzoek, van zijn niet genoeg te bewonderen geduld bij het onderzoek der lagere diersoorten. Men mag gerust zeggen, dat met zijnen arbeid wederom een nieuw leven zich openbaarde in de beoefening der wetenschappen in ons vaderland, dat eertijds op dat gebied van wetenschappelijk onderzoek zulke voortreffelijke mannen had opleverd. Terwijl hij nog student was (1844), werd hij ten tweede male met goud bekroond, door de *Académie Royale de Belgique*, voor zijn antwoord op de vraag „*Eclaircir par des observations nouvelles le phénomène de la circulation dans les insectes, en recherchant si on peut la reconnaître dans les larves des différentes ordres de ces animaux.*” In het jaar 1846 werd Verloren bevorderd tot doctor in de filosofie na verdediging van zijn proefschrift: *De corpusculis chemico-organico-constitutio*. In 1846 was hij een der oprichters van de Ned. Entomologische vereeniging; uit de handelingen dier vereeniging blijkt, dat hij steeds een der meest ijverige leden is, dat hij voortdurend zijne krachten besteedt aan ene studie, die voor den oppervlakkigen waarmede alleen een waas van schoonheid bezit, doch door den geleerden natuuronderzoeker in al haar gewigt wordt begrepen. Alleen het grootste geduld, en dat is op hem van toepassing, alleen iemand die zoo veel naastgezetheid als Verloren bezit, is in staat zijn leven door te brengen te midden van die kleine wereld, waarom zich het weeliek publiek niet bekommerd of het moet het direct sehade aubringen. In één woord, men moet zijn arbeid gadeslaan, getuige zijne bijdragen in de verschillende genootschappen, die hem met hun lidmaatschap hebben vereerd, om te waardenen hoe nuttig hij is voor de grondige beoefening der natuurlijke historie en vergelijkende ontledkunde. In 1854 verscheen van zijne hand „*Levensschets van T. D. Schübart, in leven professor aan de Hoogeschool en 's Rijks veerartsnij-school te Utrecht.*” Hieruit zien wij, dat Verloren een mensch is, die een regtschapen hart bezit, als hij hnlde doet aan eenen zijner vrienden en leermeesters, als hij zijne zucht voor de studie zijner keuze, die hem als is aangeboren, deelt, ja ontleent uit den ijver en het vuur, waarmede hij dien vriend zag arbeiden. Wij leeren hem hoogschatten als hij, die zelf voortreffelijke eigenschappen bezit, die van anderen, vooral waar zij niet naar waarde geschat waren, doet uitkomen met al de opreghtheid, die ze verdienen. De aankoop van verschillende zaken, betrekking hebbende op de lagere diersoorten uit de nalatenschap van Schübart, met wien hij van zijne jeugd af heeft gearbeid, in de laatste jaren vooral op het gebied der ingewandswormen, geeft ons de

zekerheid, dat van zijne hand nog veel het licht zal zien, dat getuigen zal, welk een sieraad ons vaderland onder de beoefenaars der entomologie in Verloren bezit. a.

Schamyl.

Wegens de gewigtige rol, die het bekende circassische opperhoofd Schamyl tot nu toe in de geschiedenis der caucasische volken heeft gespeeld, is de navolgende biographische schets zeker niet onbelangrijk te achten:

Schamyl, het beroemde opperhoofd der caucasische volksstammen langs de Kaspische zee, in 1797 geboren, is afkomstig uit ene weinig bekende tartarische familie in het dorp Himry, ten noorden van Daghestan. Het gezag, hetwelk hij zich eenmaal verworven en in den oorlog uitgebreid heeft, had hij hoofdzakelijk te danken aan de godsdienstige begrippen dier volken, waarbij hij inzonderheid partij wist te trekken van het leerstelsel der soufisten, volgens hetwelk er om de honderd jaren een man opstaat, die onder den naam van Mourchio (uitverkorene) vier opklimmende graden van godsdienstige volmaaktheid doorloopt en tot gebied bestemd is. Uitgelokt door dit leerstuk van den arabier Djelal-Eddin, besloot Schamyl zich tot dien rang van uitverkorene te verheffen en wist het in der daad zoo ver te brengen. Hij begon daartoe zijne loopbaan in 1824 en nam ijerig deel aan den zoogenaamden heiligen oorlog, door het opperhoofd Kasi-Mollah aan Rusland verklaard, en in welken de Circassiers zich tot 1831 krachtig deden gelden. Toen zij nu kort daarop door general Rose nit nieuwe posities werden verdreven, waarbij Kasi-Mollah sneuvelde, hield iedereen zich zoo vast overtuigd, dat ook Schamyl in den strijd was gevallen, dat het volksgeloof zijne onverwachte terugkomst uitsluitend aan zijne verrijzenis in den dood toeschreef. Desniettenstaande werd zekere Hanifad-Bey tot aanvoerder der strijders uitgeroepen, doch toen deze kort daarop door de *Mouriden*, ene soort van priesterlijke lijfwacht, was omgebracht, werd Schamyl als profet en gebieder van den Caucasus erkend, ofschoon hem de titel van uitverkorene door de aanhangers van Paschaw-Hadschi werd betwist, tot dat zijne overwinningen op de rnsische generaals Ivelitch en Hañ, in 1837, daaraan een einde maakten. Twee jaren later vatte hij nu op nieuw de wapenen tegen Rusland op, welken strijd hij tot in de jongste dagen hardnekkig heeft volgehouden, niet alleen door de caucasische bergstreken voet voor voet aan zijne aanvallers te bewiستن, maar dezen zelfs meermalen met een gevoelig verlies terug te slaan. Gelijk men weet, heeft Rusland in dien krijg tien zijner bekwaamste generaals verloren, en ongetwijfeld zou in de laatste tijden ook aan den dapperen Woronzow en zijne 160,000 man hetzelfde lot zijn te beurt gevallen, wanneer general Freitag hem niet in de vallei van Akkai met versterkingstroepen ware te hulp gekomen. Te vreefs beproefden de Russen ene nieuwe taktiek, met de uitgestrekte bergwouden, die de Circassiers tot schuilplaats strekten, in brand te steken, want juist hierdoor was Schamyl genoodzaakt insgelijks van taktiek te veranderen, door in de trans-caucasische provincien te vallen, van waar hij, na de best versterkte plaatsen veroverd te hebben, met eenen rijken buit beladen, zegepraalend terug keerde. Had hij tijdens den Krim-oorlog van de gunstige gelegenheid tot eenen aanval op Stavropol en Tiflis willen gebruik maken, voorzeeker ware hij alden geen onwelkom bondgenoot der Engelschen en Franschen geweest. Na dien tijd, vooral in 1858, werd hem de

krijgskans minder gunstig. In 1859 werd Schamyl omsingeld en besloot eindelijk om zich over te geven, hij vervoegde zich toen voor den Russischen opperbevelhebber en verklaarde zijn lot in de handen des Keizers te stellen. Den 8 september werd Schamyl naar Petersburg gezonden. Zijne gevangenneming is voor Rusland eene gebeurtenis van het grootste gewigt, want zij zal dik waarschijnlijk het rustige bezit verzekeren van het oostelijk gedeelte van den Caucasus, waaraan het sedert de laatste 60 jaren zoo veel menschen en schatten heeft ten offer gebracht. Overigens heeft zijn bestuur eenen weldadigen invloed uitgeoefend op de verschillende volkstammen, tusschen welke hij langzamerhand ongemerkt eene inwendige en innige vereeniging heeft tot stand gebracht, zoo dat het, bij zijn gunstig uiterlijk, zijne mannelijke welsprekendheid, zijne strenge matigheid en echte fierheid niet te veronderzen was, dat het volksbegrip in hem den uitverkorene des hemels zag. — Het drama *Schamyl*, van Paul Maurice, hetwelk in den schouwburg *Porte St. Martin*, te Parijs, met zoo veel succes is opgevoerd, heeft er niet weinig aan toegebracht, om den held van den Caucasus ook buiten zijn vaderland eene uitgebreide populariteit te doen verwerven.

Albertus Ascanius van Heusden,

zoon van een verdienstelijk ambtenaar aan een onzer ministerien, werd den 25 februari 1808 te 's Gravenhage geboren. Zijnen ouders, die niet vermogend waren, ontbrak de gelegenheid om den begaafden jongeling aan eene onzer academiën zijne opleiding te doen genieten. Wat van Heusden aan stoffelijke middelen ontbrak, was hem in aanleg ruim vergoed. Zijne vlijt en zijn ijver getuigden reeds in zijne jeugd, dat hij door vermeerdering van kennis zich een bestaan in de maatschappij zocht te verschaffen. Alzoo versten om te midden der studerende jongelingschap de aandacht onzer meest uitstekende letterkundigen tot zich te trekken, ontging het toch den verdienstelijken en begaafden hoogleeraar Bosscha niet, wat van den aanleg en de onvermoeide vlijt, op het gebied der letterkunde, in de toekomst van van Heusden was te wachten. De nauwelijks 20jarige jongeling, door onzen toenmaligen gezant aan het spaansche hof aangezocht om de opvoeding zijner kinderen op zich te nemen, stond op het punt ons vaderland te verlaten, toen de hoogleeraar Bosscha, hiervan onderzigt, terstond alles in het werk stelde om hem eenen meer uitgebreiden werkring op te dragen, waarin hij slaagde doordien van Heusden in 1829 als leeraar der 2de klasse bij de koninklijke militaire academie werd benoemd. De toenmalige gouverneur dier inrigting, de later zoo beruchte generaal Gunckel, was met deze benoeming weinig ingenomen, vooral omdat de nieuw benoemde zoo jeugdijg was, doch weldra bemerkte Gunckel, door een ijverig bijwonen zijner lessen, dat zijne opvatting onjuist was en in de jeugd van den nieuwen leeraar een waarborg werd gevonden, dat hij eenmaal eene parel aan de kroon dier instelling zoude worden. Het noodlottige jaar 1830 maakte de tijdelijke opheffing dier academie noodzakelijk en nu moest van Heusden met wachtgeld afwachten, hoe later over zijnen persoon zoude worden beschikt. Dit na bleef langer achterwege dan hem lief was, waarom hij na eenigen tijd pogingen in het werk stelde om eenen anderen werkring te bekomen. Bosscha, die steeds zijn raadsmans bleef, en wien hij zijn voornemen kubaar maakte, waarschuwde hem, niet overijld te werk

te gaan en gaf hem den raad zich eerst te wenden tot den voormaligen gouverneur der academie, toen opperbevelhebber der vesting Breda; deze overtuigd van zijne geschiktheid, bood hem aan om hem tot zijnen adjudant te doen benoemen. Gunckel werd intusschen door den generaal Wildeman vervangen, aan wien hij op nieuw zijnen wensch kenbaar maakte; deze kende hem minder en gaf aan het voornemen van zijnen voorganger geen gevolg, doch benoemde daartoe zijn schoonzoon. In zijne verwachting alzoo te leure gesteld, besloot hij in de militaire dienst te treden; hiervan hield Bosscha hem terug en bewerkte, dat van Heusden hem in zijne betrekking van auditeur werd toegevoegd. In het jaar 1836, bij de restauratie der kon. mil. academie, werd hij van deze betrekking ontheven en op nieuw als leeraar der 2de klasse in de letterkunde bij die inrigting aangesteld, waar hij, even als vroeger, onvermoeid en nauwgezet zich van zijne taak kweet. Vier jaren later drong hij op bevordering aan, ieder, die zijne aangename en duidelijke voordragt had leeren kennen en zijn zaakrijk onderwijs waardeerde, was overtuigd, dat men zijn verzoek zoude inwilligen bij gelegenheid, dat de heer Bosscha, tot hoogleeraar aan het *Athenaeum illustre* te Amsterdam beroepen, deze academie verliet. De toenmalige eerste commandant der militaire academie, de generaal Seelig, doordrongen van zijn deugdelijk onderwijs, achtte, om anderen niet onangenaam te zijn, zijne bevordering nog niet wenschelijk, en alzoo werd de betrekking van chef van het letterkundig onderwijs, waar voor toen reeds niemand beter dan van Heusden kon gevonden worden, aan Bolhuis opgedragen. Thans moest hij zich met den titel van leeraar der 1ste klasse vergenoegen en eerst na den dood van Bolhuis (1844) werd hij tot chef van het letterkundig onderwijs met den titel van lector der 1ste klasse benoemd. Niettegenstaande de teleurstellingen, die bij ondervond, bleef hij met ijver aan zijne roeping beantwoorden. In 1849 gaf onze geëerbiedigde vorst door hem tot ridder der orde van de Eikenkroon te benoemen, een blijk van tevredenheid, terwijl hij later, in 1854, hem tot hoogleeraar aan die inrigting bevorderde. Blijkt uit het goede gehalte der jeugdige krijgslieden aan onze militaire academie opgeleid, hoe voortreffelijk het onderwijs, daar gegeven, is, de lust, die bij vele officieren, aldaar opgeleid, bestaat, om op het gebied der historie en der aardbeschrijving bijdragen te leveren, is een waarborg, dat de leiding aan bekwame handen is toevertrouwd, dat men daar den lust tot wetenschappelijke bearbeiding dier vakken weet in te bezoomen. Al is de beloofting voor zoo veel arbeid karig, het moet voor van Heusden eene aangename gewaardijding zijn, reeds zoo veel te hebben bijgedragen, tot de vorming van degelijke aanvoorders in ons leger.

Ten behoeve dier academie schreef hij: 1°. *Handleiding der aardrijkskunde* 1843 tot 1854; 2°. *Handleiding tot de kennis der nieuwe geschiedenis*, in drie deelen.

Toen in 1847 het eerste deel van dit overschoone werk verseehen, aanzelde de litterarische faculteit der utrechtsehe hoogeschool niet, den schrijver *honoris causa* tot doctor in de letteren te benoemen.

Zijn *Leerboek der aardrijkskunde*, waarvan reeds de 14de druk is verschenen, is op de meeste instituten in gebruik en heeft voorlang reeds in eene behoefte aan een kort en zaakrijk werk over aardrijkskunde ten behoeve der nederlandsche jeugd voorzien en dient tevens ten grondslag voor dat onderwijs, waardoor de toekomstige kadetten voor zijne lessen worden voorbereid.

nder in
 opperbe-
 in zo
 ulant
 den ge-
 s zijne
 en ge-
 e, dat
 schting
 diens
 erke.
 diens
 orate
 kking
 e jes-
 als
 taak
 aan,
 had
 was
 ge-
 het
 emie
 laire
 eug-
 m te
 alsoo
 oder-
 leus-
 agen.
 1°
 lhuio
 nder-
 emel
 vud.
 It
 idder
 k van
 glee-
 yede
 and-
 yre
 , be-
 dri-
 ding
 den
 et in
 lka-
 ant-
 is

 lie-
 duj

 eri
 st-
 tot

 4°
 nik
 es
 r-
 or
 se

Voorwaarden.

1. Het werk: ONZE TIJDGENOOTEN, de levensschetsen van omtrent 1000 personen bevattende, die thans nog leven, of in den loop des vorigen jaars gestorven zijn, zal een boekdeel uitmaken van nagenoeg 100 vel, en in afleveringen verschijnen van 4 of 5 vel (64—80 kolommen).
2. Het getal der afleveringen zal alzoo ongeveer 20 bedragen. Titel en inhoud worden bij de laatste aflevering gevoegd. Bij elke aflevering wordt eene alphabetische lijst gevoegd van die personen, welke in deze en in al de vorige afleveringen tot dus ver behandeld zijn.
3. Zoo mogelijk zal er om de 4—6 weken eene Aflevering verschijnen. — Men teekent in voor minstens 20 afleveringen.
4. De prijs der intekening is bepaald op 60 ets. de aflev., dat is tot den zeer geringen prijs van 15 cents per vel, *bevattende meer dan het dubbele van een gewoon vel druks*. Voor afzonderlijke afleveringen wordt de prijs met de helft verhoogd.
5. Het werk wordt bij het einde van een supplement voorzien, hetwelk verbeteringen en bijvoegselen van de geleverde levensschetsen zal bevatten. Dit supplement zal in alphabetische orde geraangschikt zijn.
6. Men teekent in bij alle boekhandelaren des rijks; te Batavia bij de Heeren LANGE EN COMP, en de Heeren G. KOLFF EN COMP.
7. **Bovendien kan men, om eene proef te nemen van hetgene het werk geven zal, afzonderlijk de vier eerste Afleveringen, zonder verhooging van prijs, bekomen.**

UTRECHT, Nov. 1859.

C. VAN DER POST Jr.

Het ligt in den aard van eene onderneming als deze, dat zij in waarde toeneemt, wanneer zij door *de medewerking van het geheele beschaafde publiek* ondersteund wordt. Waar zoo vele op zich zelf staande en ver uit elkander liggende bijzonderheden tot één geheel moeten vereenigd, waar zoo talrijke, menigmaal eerst in de laatste dagen bekend en beroemd geworden personen moeten geschilderd worden, zijn dikwijls alleen zij, die met deze personen verwant en ten naauwste bekend zijn, bevoegd, om de vereischte bijzonderheden met de gewenschte juistheid te leveren, en door de toezending van dergelijke bijdragen, alsmede van bijvoegselen en terugwijzingen tot de reeds geleverde artikelen, kunnen velen zich bij het publiek verdienstelijk maken.

DE REDACTIE.

ONZE TIJDGENOOTEN,

LEVENSSCHETSEN VAN VOORNAME MANNEN EN VROUWEN
UIT ALLE LANDEEN DER AARDE.

VRIJ GEVOLGD HET HOOGDUITSCH E WERK

„Männer der Zeit, Biograph. Lexikon der Gegenwart,”

EN VERRIJKT MET DE LEVENSSCHRIJVINGEN VAN NOG VELE NEDERLANDSCHE MANNEN.

DOOR

J. L. TERWEN

EN

CORSTIAAN DE JONG.

Inhoud.

	Bidsz.		Bladz.
Jacobus Ludovicus Conradus Schroeder van der Kolk	385	Friedrich Wilhelm Gubitz	416
Karl Rokitanaky	391	Richard Hildreth	417
Petrus Harting	394	Austen Henry Layard	418
Giambattista Amici	397	Henry Creswicke Rawlinson	420
Otto Linné Erdmann	399	Dionysius Lardner	421
Friedrich Wöhler	401	Aleide d'Orbigny	422
Michael Faraday	402	Friedrich Bülow	424
Frederik Willem Conrad	405	Hendrik Jacobus Herman Modderman	424
Isambard Kingdom Brunel	408	De baron Desvernois	426
Samuel Finley Breese Morse	409	Jacob Gerard van Nes	429
Ludwig Spohr	410	Alphonse de Lamartine	433
Adolph Bernhard Marx	412	Lord Macaulay	439
Prudens van Duyse	413	André Dupin	441
George Payne Rainsford James	414	Maximilian II, koning van Beieren	444
Nathaniel Hawthorne	415	Lord Elgin	446

UTRECHT,

C. VANDER POST JR.

1859.

GEFDRUKT BIJ GEBR. EN DE WOUT.

Prijs 60 Cents.

Alphabetische Naamlijst der Personen in Onze Tijdgenooten,

OP DE 1e—7e AFL.

	Bladz.		Bladz.		Bladz.
Abdul Meschid Khan.	120	Ehrenberg, Christiann Gottfried. 378		Lamartine, Alphonse de	433
Aberdeen, Lord	232	Erdmanu, Otto Linné	399	Lamorcière, General	204
d'Abiaing van Giesenburg,		Farady, Michael	402	Lardner, Dionysius	421
Baron	318	Faustinus I, Soulouque	193	Layard, Austen Henry	418
Agassiz, Louis	145	Ferdinand II, koning van de		Leo, Hendrik	107
Ahrens, Hendrik	24	beide Siciliën	139	Leopold I, koning der Belgen. 34	
Alexander II Nikolajewitsch	30	Fonld, Achille	358	Lesseps, Ferdinand de	329
Antonelli, Kardinaal	186	Frans Jozef, keizer van Oostenrijk. 303		Liebig, Vrijheer Justus van	46
Amici, Giambattista	397	Frederik Willem IV	69	Livingstone, David	105
Arndt, Ernst Maurits	152	Fromberg, Peter Frederik		Longfellow, Henry Wadsworth 242	
d'Azeglio, Marchese	142	Hondrik	280	Macaulay, lord	439
Bakunin, Michael	146	Furrer, Dr. Jonas	28	Mar-Mahon, Maria Patrick Maurits 292	
Barth, Dr. Hendrik	214	Garibaldi, Jozef	209	Magnan, Bernard Pierre	77
Benedek, Lodewijk van	98	George V, koning van Hannover. 336		Malmesbury, Lord	213
Berryer, Pierre Antoine	9	Gerstaecker, Frederik	290	Marmora, Luitenant-general	171
Bock, Karel Ernst	9	Gervinus, Georg Gottfried	286	Marx, Adolph Bernhard	412
Böckh, August	154	Greely, Horace	42	Maury, Matthew Fontaine	68
Bordeaux, Hendrik van	65	Goy van Pittius, Adriaan		Maximiliaan II, koning v. Beieren 444	
Bosquet, Marie Joseph	91	Rudolf Willem	189	Mazzini, Giuseppe	50
Bowring, Sir John	88	Goy van Pittius, Karol Fre-		Melville, Herman	83
Bravo Murillo, Juan	78	derik	192	Metternich, Vorst	165
Brazilië, Pedro II, keizer van 363		Girardin, Emile de	109	Mejboom Louis Suson Pedro 366	
Bright, John	129	Gunlay, Graaf Frans	212	Modderman, Hendrik Ja-	
Brofferio, Angelo	144	Gladstone, William Ewart	248	obus Herman	424
Brooke, Sir James	333	Goldschmidt, Hermann	282	Moleschott, Jacobus	66
Brougham, Lord Henry	186	Gortschakow, Vorst Michael	199	Montalembert, Graaf Charles Forbes 58	
Brunel, Isambard Kingdom	405	Grimm, de Gebroeders	94	Morny, Graaf Julius	19
Bülau, Friedrich	424	Gubitz, Friedrich Wilhelm	416	Morse, Samuel Finley Breese 499	
Bulwer, Sir Edward Layton	374	Gaerzazi, Francesco Dominic 99		Mulder, Gerardus Johannes 173	
Bunsen, Karel Christiana Jozias		Guizot, François Pierre Guillaume 273		Murat, Prins Lucien	164
vrijheer van	338	Haidinger, Willem	45	Napoleon III, keizer der Franschen 11	
Buel Schauenstein, Karel Ferdi-		Hall, Hermannus Christi-		Napoleon, Prius	160
mand, Graaf	184	aan van	350	Napoleon, Hieronymus	355
Burrit, Elihu	123	Hannell, Admiraal	251	Narvaez, Maarschalk, hertog van	
Campbell, Sir Colin	228	Hanka, Wenceslaus	16	Valencia	265
Canobert, Frans Certain	89	Harting, Petrus	394	Nena Sahib	17
Castellane, Maarschalk graaf	23	Hartman, Joannes	348	Nes, Jacob Gerard van	429
Cavour, Graaf Camillo	134	Hawthorne, Nathaniel	415	Niel, Maarschalk	296
Chaugarnier, General	206	Herzen, Alexander	149	O'Donnell, Maarschalk	269
Charras, Jean Baptiste Adolphe 239		Hess, Hendrik van	81	Omer Pacha	196
Chinay, Joseph, prins van	360	Hess, Hendrik, Vrijheer van 229		d'Orbigny, Alcide	422
McClure, Robert	259	Heusden, Albertus Ascanius		Palmerston, Lord	3
Cobden, Richard	226	van	533	Pelissier, Aimable Jean Jacques 114	
Conrad, Frederik Willem.	405	Hildreth, Richard	417	Pius IX	37
Cousa, Alexander	257	d'Hilliers, Graaf Achille Baraguay 53		Potter, Louis Joseph de	283
Cowley, Lord	317	Hoeven, Jan van der	300	Prescott, William Hickling	18
Derby, Lord	75	Hoeven, Cornelis Fruys van		Prim, Don Juan, Graaf van Reus 31	
Desverviers, de Baron	426	der	328	Pruisen, de prins van	118
Disraeli, Benjamin	32	Humboldt, Alexander van	1	Pruisen, Prins Adalbert van	43
Dickens, Charles	26	Ida Pfeiffer	178	Pückler-Muskau, Vorst Her-	
Diesterweg, Frederik Adolf Willem 376		Ingenhousz, A. J.	363	mann van	224
Donders, Franciscus Cornelis	176	James, George Payne Rainsford 414		Randon, Jacob Lodewijk	316
Dornseiffen, Mr Gerardus.	61	Jellachich de Buzim, Graaf, benus		Ras, Pieter	333
Dufour, General	262	van Croatie	201	Reau, Karel Hendrik	89
Dupin, André	441	Karmarsch, Karel	349	Rawlinson, Henry Creswicke. 420	
Duyse, Prudens van	418	Keihau, Balthasar Mathias	63	Ristori, Adelaide	264
Elgin, Lord	443	Kisselew, Graaf Paul	125	Roebuck, John Arthur	104
Ense, Karel August Varnhagen		Klapka, Georg	253	Rokitansky, Karl	391
van	169	Kolk, Jacobus Ludovicus		Ross, Kapitein Sir James Clark 97	
		Conradus Schroeder v d.			
		Kufferath, Johan Herman	385		
			309		

De met zwarter letter gedrukte namen zijn die van Nederlandsche of in Nederland levende maanen.

Zie het vervolg der naamlijst op de derde bladzijde van dezen omslag.

Jacobus Ludovicus Conradus Schroeder van der Kolk

werd geboren den 14 maart 1797 te Leeuwarden, alwaar zijn vader, Hendrik Willem van der Kolk, de geneeskundige praktijk uitoefende; zijne moeder, Coruelia Wilhelmina Philippina Schroeder, was eene dochter van Lodewijk Schroeder, hoogleeraar in de rechten te Groningen, hetgeen aanleiding gaf, dat de naam van Schroeder, om dien niet te doen uitsterven, aan den zijne werd toegevoegd.

In zijne vroege jeugd opgevoed te Wommels, een dorp in Vriesland, waar zijne ouders zich vestigden, wist zijn vader, bij het beperkte onderwijs dat hij aldaar konde ontvangen, hem, door het laten lezen van de natuurkundige werken van Martinus, Buys, Nollet, Desaguliers, Musschenbroek en anderen, vroegtijdig eene zekere voorliefde voor de studie der natuur in te boezemen, hetgeen een zeer grooten invloed heeft uitgeoefend op zijn geheel volgend leven en loopbaan.

In het jaar 1812 werd Schroeder van der Kolk student aan de hoogeschool te Groningen, alwaar hij zich gedurende de twee eerste jaren, tegen de gewoonte van dien tijd, op de voorbereidende studien toeliede, en vooral natuur-, schei- en plantekunde beoefende; nadat in 1814 de Fransche overheersching een einde had genomen, bepaalde hij zich tot de studie der geneeskunde. In 1815, toen voor het eerst prijsvragen werden uitgeschreven, had hij het geluk onder de eerst be kroonde studenten te behooren, namentlijk met de beantwoording der vraag *Quae sunt evolumenta precipua, quae ex calorico latente seu ligato aëris et aquae ad oecooniam animaleam reducant* (Welke zijn de voornaamste voordeelen, die uit de gebondene warmte van de lucht en het water voor het dierlijk leven voortvloeijen). Vier jaren later mogt hij andermaal het eermaal behalen door zijn antwoord op eene prijsvraag *De sanguinis vasis effluentis coagulatione* (Over de stolling van het uit de vaten vliedende bloed). Het laatste onderwerp, met een geschiedkundig onderzoek en vele proeven verrijkt, behandelde hij later ook in zijne dissertatie, getiteld: *Sanguinis circulantis historia cum experimentis ad eam illustrandam institutis*, ook in het buitenland meermalen met lof vermeld, na welker verdediging hij den 17 Junij 1820 tot doctor in de geneeskunde, en dienselfden dag ook tot doctor in de verloskunde bevorderd werd.

In den herfst van 1820 zette hij zich daarop neder als praktiserend geneesheer te Hoorn, alwaar hij echter ter naauwrood een jaar vertoefde. In 1821 werd hem namentlijk de zoo gewichtige betrekking opgedragen van inwonend geneesheer in het Buiten-gasthuis te Amsterdam, welke vroeger door twee geneesheeren nit de stad zelve was waargenomen. Hier vond hij overvloedig gelegenheid, zoewel om eene ruime praktische ervaring over allerlei ziekten op te doen, als ook om aan zijnen lust voor ontleedkunde en het vervaardigen van sijnne opgespoten preparaten te voldoen, waardoor hij vooral tot eene nadere kennis van den aard der ziekelijke veranderingen in het ligchaam trachtte te geraken, hetgeen aanleiding gaf tot het bijeenbrengen eener verzameling van pathologische voorwerpen, die de meeste gebreken van het menscheelijk ligchaam in verschillende serien vertegenwoordigt en ook in het buitenland zeer bekend is geworden. Als een gedeelte van de door hem verkregene uitkomsten op dit gebied gaf hij in 1826 eenen bundel uit, getiteld: *Observationes anatomico-*

pathologici et practici argumenti, waarvan de afbeeldingen door hem zelve op steen zijn gebragt. Dit werk, dat ook in het buitenland naar verdienste gewaardeerd werd, bevat, behalve eenige algemeene opmerkingen op het gebied van de ziektekundige ontleedkunde, hoofdzakelijk zijne onderzoekingen aangaande longtering en andere borst-ziekten.

Ook in andere opzigten was het verblijf in het Buiten-gasthuis voor Schroeder van der Kolk van het hoogste gewigt. In dit gesticht werden namentlijk te dier tijde tusschen de 160 en 170 krankzinnigen verpleegd, hetgeen hem gelegenheid gaf om deze ongelukkige ziekte te onderzoeken, welker ware aard en oorsprong toen nog zoo zeer in het duister legen, en waarran de kennis nog alle vaste grondslagen miste. Zijne studien dienaangaande leidden hem later tot eene niet genoeg te waarden algemeene verbetering van de verpleging en behandeling dezer ongelukkigen in ons vaderland.

In 1825 leverde hij in de *Geneeskundige bijdragen door Pruys van der Hoeven: Een werkwaardig voorbeeld van herstelling eener krankzinnige wiet enige algemeene daarbij verkregene resultaten*.

Na in 1826 het Buiten-gasthuis te hebben verlaten, ten einde te Amsterdam de geneeskundige praktijk uit te oefenen, werd hij reeds in datzelfde jaar benoemd tot hoogleeraar in de ontleedkunde en physiologie aan de hoogeschool te Utrecht, in de plaats van den hoogleeraar Jan Bleuland (overleden in 1838), die toen op 70jarigen leeftijd emeritus was geworden. Den 2 februarij 1827 aanvaardde Schroeder van der Kolk zijne nieuwe betrekking met eene redevoering: *De anatomiae pathologicae principae subtilioris studio utilissimo et ad mortuorum naturam intelligendam maxime commendando*, waarin hij den weg schetst, dien hij zelf later te beoefening der ziektekundige ontleedkunde heeft gevolgd.

In de eerste jaren van zijn professoraat gaf hij gewoonlijk zijne waarnemingen op het gebied van anatomie en physiologie ter verdere bewerking aan zijne beste leerlingen, naar aanleiding van welke vele hoogst belangrijke dissertatiën zijn verdedigd, die den roem der Utrechtsche hoogeschool, ook in het buitenland, zeer hebben helpen verhoogen. De voornaamste daarvan zijn: Koning, *De vi nervorum in ossificatione* (Over de werking van de zenuwen bij de verbeening), 1834; van Ghert, *De pleuribus choroidis* (Over de vaatvlechten), 1837; Hulshoff, *De mutationibus formae ossium vi aeterna productis* (Over de veranderingen van de gedaante der beenderen door uitwendig geweld te weeg gebragt), 1837; van der Lith, *De vitia nervorum organica* (Over de organische gebreken der zenuwen), 1838; A. F. H. de l'Espinasse, *De vasis pseudomembranarum tum arteriosis et venosis quam lymphaticis* (Over de slagaderlijke, aderlijke en lymphatische vaten der sehijvliezen), 1842; de la Coste, *De osteogenesis progressu defensione corporis infantis durante partu egrege accomodato* (Over de uitstekende wijze van den gang der verbeening, ter verdediging van het ligchaam, bij de geboorte des kinds), 1843; Bakker, *De structura hepatis* (Over den bouw van de lever), 1845; Adriani, *De subtiliori pulmonum structura* (Over het fijne samenstel van de longen), 1847; Ekker, *De cerebri et medullae spinalis systemate vasorum in statu sano et morbo* (Over het vaatstelsel van de hersenen en het ruggengraaf in den gezonden en zieken toestand), 1853. Van de laatste verhandeling, waarvan de platen door den hoogleeraar zelve naar de natuur zijn geteekend, is eene Nederduitsehe vertaling opgenomen in het *Nederlandsch Lancet* voor 1853.

Schroeder van der Kolk heeft zelf vele hoogst belangrijke werken uitgegeven, die over talrijke punten der wetenschap een nieuw licht hebben doen opgaan. Wij zullen de voornaamste hier laten volgen naar de vakken welke zij behandelen.

Op het gebied van anatomie en physiologie leverde hij: *Waarnemingen over het maaksel van de menschelijke placenta en over harens bloedloop*, in 1851 uitgegeven door het koninklijk Nederlandsch instituut. Later deelde hij in de *Aanteekeningen op de sectie-vergaderingen van het Utrechtsch genootschap* voor 1855 nog mede: *Eenige opmerkingen over de verandering in den bloedloop bij het kind na het beginnen der ademing, en bijzonder over het moeilijke der verklaring van de sluiting van de ductus Arantii*. — Vooral het zenuwstelsel was het onderwerp zijner nauwgezette onderzoekingen. De uitkomsten daarvan legde hij neder in de volgende bijdragen en verhandelingen: *Oer het nut van de onderscheidene deelen der hersenen, en over de wijze waarop de verschillende werktuigen van grijze stof door de witte stof of mergdraden onderling verbonden en als tot eenheid gebragt worden*. (*Aanteekeningen van het Utrechtsch genootschap* van 1846); *Oer het verband tuschen de gevoels- en bewegings-zenuwen* (*Tijdschr. voor de wis- en natuurk. wetensch.* van het koninklijk Nederl. instituut, 1847); *Oer het fijnere maaksel van het zenuwstelsel, en wel bijzonder van de grijze stof* (*Aanteekeningen van het Utrechtsch genootschap*, 1848). Het laatsgenoemde onderwerp werd vervolgens uitvoeriger door hem behandeld in het *Anatomisch physiologisch onderzoek over het fijnere samenstel en de werking van het ruggemerg*, 1854 (vertaald in het Zweedsch door den hoogleeraar Bonsdorf te Helsingfors), waarop de hoogleeraar later een vervolg leverde, getiteld: *Oer het fijnere samenstel en de werking van het verlengde ruggemerg, en over de onaste oorzaak van Epilepsie en hare rationale bebandeling*, 1858. Beide verhandelingen, uitgegeven door de koninklijke akademie van wetenschappen te Amsterdam, door den schrijver eenigzins omgewerkt en verrijkt, zijn in 1859 in het Hoogduitsch vertaald en als één boekdeel in het licht gegeven door den hoogleeraar Theile; ook in het Engelsch zijn zij in 1859 overgezet door Dr. D. W. Moore, en uitgegeven door de *New Sydenham Society*.

In het vak van vergelijkende ontleedkunde gaf hij eene uitvoerige Verhandeling over de *Gastrus Equi* (paardenhorzel), in de Franse taal, in 1840 door het koninklijk Nederl. instituut uitgegeven, met 13 ten deele gekleurde en gegraveteerde platen, door den schrijver naar de natuur getekend, onder den titel: *Mémoire sur l'anatomie et la physiologie du Gastrus Equi*. Vervolgens plaatste hij in het *Tijdschr. voor natuurk. geschiedenis en physiologie* voor 1847 eene *Bijdrage tot de anatomie van des Stenops Kukang*. Vrij heftige hierop gevallen aanmerkingen van den hoogleeraar Willem Vrolik wederlegde hij in eene volgende aflevering van genoemd tijdschrift, terwijl het verschil tuschen beide, wars van persoonlijke twisten, spoedig vriendschappelijk werd bijgelegd, en niet alleen aanleiding gaf tot eene warme en duurzame vriendschap, maar ook tot eene gemeenschappelijke behandeling van hetzelfde onderwerp door beide geleerden. Eene nieuwe monographie was hiervan de vrucht, die onder den titel van *Recherches d'anatomie comparée sur le genre Stenops d'Illiger* in 1851 in de *Bijdragen tot de dierkunde van het koninklijk zoölogisch genootschap Natura artis magistra* te Amsterdam is uitgegeven.

Een en ander gaf aanleiding dat, toen Schroeder van der Kolk, eene door hem gedane ontdekking, van het

aanwezen eener vaatvlecht in de aderen van den vleugel eens reigers, in de beoordeeling eener verhandeling van den hoogleeraar Willem Vrolik over de vaatvlechten, in het koninklijk Nederl. instituut had medegedeeld, beide geleerden zich vereenigden om zulks bij verschillende zijden nader te onderzoeken; de uitkomsten daarvan deelden zij mede in hunne *Nasporingen omtrent vaatvlechten bij onderscheidene diersoorten*, welke verhandeling in de vermeldde *Bijdragen tot de dierkunde* voor 1848 geplaatst, en later, in het Fransch vertaald, is opgenomen in de *Annales des sciences naturelles*. — Hiertoe behoort ook de door beide schrijvers bewerkte, door het koninklijk Nederl. instituut in 1849 uitgegeven *Ontleedkundige nasporingen over de hersenen van den Chimpanzé*.

Ook de ziektekundige ontleedkunde was meer-malen het onderwerp van zijn bijzonder onderzoek. In 1831 opende hij daarover bijzondere lessen, welke tot op dien tijd nog aan geene hoogeschool in ons vaderland waren gegeven. Betrekkelijk dit onderwerp plaatste hij in 1841, in de verhandelingen van het genootschap ter bevordering der genees- en heilkunde, een opstel *Oer Choroiditis als oorzaak van Glaucoma*, dat later, in het Hoogduitsch vertaald, werd opgenomen in von Ammon's ophthalmologisch tijdschrift. — Het onderzoek van sputa bij teringlijders gaf hem voorts aanleiding tot de gewigtige ontdekking van *Illet aaneezen van veerkrachtige longgezels in sputa van phthisici als een zeker teeken van het bestaan eener vomica*, onder welken titel hij in 1845 eene verhandeling ten beste gaf van het *Nederlandsch lancet*, en tegen eenige tegenwerpingen van den heer Goebie in eene latere aflevering van denzelfden jaargang van dit tijdschrift verdedigde. Zijne ontdekking werd sedert dien tijd algemeen, ook in het buitenland, aangemen; des hoogleeraars verhandeling werd in 1850 door Dr. Ploem in het Fransch, en in 1857 door Dr. Moore ook in het Engelsch vertaald. — Tot dit onderwerp behooren voorts zijne opstellen: *Oer den oorsprong en de vorming van tubercula pulmonum* (in het *Nederl. lancet* van 1852, door Dr. Moore in 1858 in het Engelsch vertaald) en *Onderzoekingen over ontsteking als alleen met slagaderlijk bloed voortspuitende, en over de structuur der longen bij de vogels* (*Mededeelingen van de koninklijke akademie van wetenschappen*, 1858). — Over ziekten en onttaardingden lever gaf hij eene korte bijdrage in de *Aanteekeningen van het Utrechtsch genootschap* van 1845, waarin hij in 1847 ook *Oer Mala parasitica in het algemeen en Scirrhus, Carcinoma, Fungus medullaris en haematodes* de uitkomsten zijner ontleedkundige nasporingen mededeelde, bijzonder aangaande de verhouding van de bloedvaten in die gebreken. De laatste verhandeling is in 1849 door T. Wahlgren ook in de Zweedsche taal uitgegeven. — In het *Nederl. lancet* van 1853 plaatste hij een opstel *Oer de vorming en verspreiding van kankercellen in den ontstek van kanker, en het gewigt hiervan bij het doen eener operatie*, en eindelijk leverde hij nog een opstel over eene *Waarneming van eene atrophie van het linker halfvond der hersenen* (in het koninklijk Nederl. instituut, 1852). — Behalve deze stukken deelde hij nog eenige bijzondere waarnemingen mede van belangrijke ziektegevallen, als van de *Ontdekking van uras calcis in de rokken der aderen bij arthritics*, van een geval van *Vernauwing van het darmkanaal door ingeslikte kersentenen veroorzaakt*, *Abnorme Verhijf van doorgeslikte voorwerpen in het darmkanaal zonder belangrijke wadelige gevolgen* (onder den titel van *Miscellanea*, in het *Nederlandsch lancet* van 1853); de twee laatste waarnemingen werden, in het Engelsch

vertaald en in de *Dublin medical Press* voor 1859 opgenomen. In het *Nederlandsch lancet* deelde hij voorts ook nog eene waarneming mede van eene *chronische Maagkramp*, 1854, en van *Myelitis met verschijnselen van borstaandoening*, 1855.

Vooraf Schroeder van der Kolk's arbeid en bemoeijingen omtrent de verpleging en behandeling van krankzinnigen in ons vaderland hadden zeer heilrijke gevolgen. Zoo als wij reeds vermeldden, had hij door zijn vroeger verblijf in het Buiten-gasthuis ruimschoots gelegenheid gehad om vele krankzinnigen waar te nemen en dieper in de kennis van dit zoo duistere lijden door te dringen; later werd het eene der hoofdwerkzaamheden van zijn leven. Slechts weinige dagen nadat hij als hoogleeraar was opgetreden, werd hij tot mederegent gekozen van het destijds zeer vervallen en in een ellendigen toestand verkeerende krankzinnigen-gesticht te Utrecht. Met de ijverige medehulp zijner mederegenten gelukte het hem, na zeer vele moeilijkheden, vooral van finantiëlen aard, dit gesticht aanmerkelijk te verbeteren en na verloop van eenige jaren zelfs op eene zoo groote hoogte te brengen, dat het het eenigste en eerste geneeskundige gesticht van dien aard in ons vaderland kon genoemd worden. Deze gelukkige uitkomst was vooral verkregen, doordien hem in 1830 de betrekking van hoogleeraar in de kliniek aan het Binnen-gasthuis te Amsterdam op zeer voordeelige voorwaarden was aangeboden, waarop door de stedelijke regering tot Schroeder van der Kolk de vercerende vraag werd gerigt, of men iets zoude kunnen doen om hem aan de Utrechtsche akademie te verbinden. De hoogleeraar gaf daarop het belangelooze antwoord, dat hij, hetgeen men aan het krankzinnigen-gesticht ter verbetering zou willen doen, zoude aanmerken als aan hem zelven gedaan, en daarop werd vervolgens door de stad en de provincie eene som van ongeveer tienduizend gulden aan dit gesticht ten geschenke gegeven. Hierdoor werd men in staat gesteld om een nieuwen aanbouw te beginnen, die, door de vermeerderde inkomsten, ten gevolge van de steeds toenemende opname van lijders uit de hoogere standen uit alle oorden des rijk, later uit eigene inkomsten konde worden voortgezet. — De wijze van verpleging dier ongelukkigen bleef echter op alle andere plaatsen in ons vaderland betreuenswaardig, terwijl ook de bestaande wetgeving, waarbij de opname der lijders werd geregeld, zeer gebrekkig was. Met het oogmerk om in dezen treurigen staat van zaken tot verbetering aan te sporen hield Schroeder van der Kolk in 1836, bij zijne atreding als Rector Magnificus, eene redevoering *De debita cura infaulam maniacorum sortem emendandi, eosque sanandi in nostra patria nimis neglecta*. Genoemde rede, waarin de hoogleeraar met nadruk op de verbetering van het zoo betreuenswaardige lot der krankzinnigen aandrong, werd ook spoedig in het Hollandsch vertaald en in 1837 uitgegeven, onder den titel: *Over de verwaarloozing der vereischte zorg ter leniging van het lot der krankzinnigen in ons vaderland*. Deze roepstem bleef niet ongehoord, vooral nadat Schroeder van der Kolk in aanraking was gekomen met den heer C. J. Feith, referendaris bij het ministerie van binnenlandsche zaken, die het gesticht te Utrecht in 1836 had geïnspiceerd; eene duurzame vriendschap en krachtige samenwerking in dit gewigtig onderwerp vloeide hieruit voort tusssen beide mannen. Ten gevolge daarvan werd aan den hoogleeraar van regeringswege eenige vragen voorgesteld aangaande de wijze, waarop het rampzalig lot der krankzinnigen in ons vaderland op de minst kostbare wijze zoude

kunnen verbeterd worden, en daar hiertoe reeds onderscheidene, zeer uitvoerig bewerkte plannen bij de regering aanwezig waren, werden deze aan hem ter beoordeeling toegezonden. Hij voldeed hieraan door een betoog, waarin het geheel verkeerde en ondoelmatige dier plannen overtuigend werd aangetoond; voor deze bewering werd hij door de regering met de groote gouden medaille van den tweeden rang, voorzien van een vereerd opschrift, vereerd. Intusschen stelde hij zelf een plan op om de verpleging dier ongelukkigen op de minst kostbare wijze te verbeteren, en drong daarbij tevens ten dringendste aan op de noodzakelijkheid van eene nieuwe wetgeving op dit stuk. Ten gevolge van de krachtige en hoogst welwillende medewerking van de regering werd aan des hoogleeraars voorstellen gehoor gegeven, en een uitvoerig opstel van zijne hand, getiteld *Bedenkingen over de wetgeving oopens de krankzinnigen*, in 1839 op kosten der regering gedrukt, aan de leden van de Tweede Kamer rondgedeeld, met het ontwerp van eene nieuwe wet op dit stuk, dat door hem in vereeniging met den heer Feith was ontworpen, en na enkele wijzigingen in 1841 werd aangenomen. Deze wet maakt de grondslag uit van de verbeteringen, welke later te dezen opzichte in Nederland zijn tot stand gebracht. Ten gevolge hiervan werden Schroeder van der Kolk en Feith in 1842 benoemd tot inspecteurs over de krankzinnigen-gestichten, in welke hoedanigheid jaarlijks deze door hen geïnspiceerd, en sedert 1844 *Statistische verslagen over den staat van de gestichten voor krankzinnigen* in het licht gegeven worden. Van deze verslagen, voorzien van uitvoerige tabellen, zijn thans zes stukken verschenen, waarvan de laatste onderscheidene jaargangen bevatten, die tot het jaar 1856 reiken, en waarop de latere vervolgen te wachten zijn. Daarin kan men de verbeteringen in deze zoo gewigtige aangelegenheid aangebracht nazien. Een en ander heeft het gevolg gehad, dat alle hoogst ongeschikte verblijfplaatsen voor krankzinnigen in ons vaderland zijn verdwenen, en dat 12 verschillende geneeskundige gestichten voor krankzinnigen zijn opgericht, waaraan ongeveer tweemiljoen gulden zijn ten koste gelegd zonder eenig bezwaar van 's landes schatkist, zoodat ons vaderland thans in vele opzichten niet zonder voordeel met het buitenland kan wedijveren, zoo als nog zeer onlangs door eene Belgische commissie ter onderzoek naar den toestand der krankzinnigen-gestichten in ons vaderland openlijk is getuigd, in haar *Rapport sur les établissements d'aliénés des Pays-Bas* (1859). — Tot dit gewigtig onderwerp aangaande het wezen en den aard der krankzinnigheid moeten ook nog worden gebracht des hoogleeraars *Waarneming betreffende eene Melancholica met neiging tot suicidie* (*Nederl. Lancet*, 1851); voorts eene verhandeling *Over de pathologie en therapie der krankzinnigen* *uiteengeset* (*Tijdschr. der Nederl. Maatsch. tot bevordering der geneeskunde*, 1852), welke door Dr. in 1837 in het Zweedsch is vertaald; alsmede *Een merkwaardig geval van broedermoord ten gevolge van krankzinnigheid* (*Nederl. Lancet*, 1853).

Ook door populaire geschriften trachtte Schroeder van der Kolk ten algemeenen nutte mede te werken; vooral zijne voorlezingen in het natuurkundig genootschap te Utrecht gaven daartoe aanleiding. Wij vermelden hier: *Natuurkundige naapringen over de meerdere of mindere waarschijnlijkheid, dat het menschelijk geslacht een fiscaal staat afkomstig zij* (in het tijdschrift *Waarheid en liefde*, 1844); *Oer den invloed van sterken drank op het ligchaam* (1851), welke stukje later herdrukt en door eenige kleinere opstellen betreffende dit belangrijke onderwerp ge-

volgd werd, onder anderen: *De mijlpaal, of wat hebt gij als afschaffers van sterken drank in 1850 gedaan?*

Voornamelijk koos hij echter onderwerpen van psychologische inhoud, inzonderheid ter bestrijding van het materialisme. Zoo gaf hij in 1835 eene voorlezing *Over het verschil tusschen doode natuurkrachten, levenskrachten en ziel*, later herdrukt, en in 1837 in het Hoogduitsch, in 1857 ook in het Zweedsch vertaald; in 1843 drie voorlezingen in éénen bundel *Over het verband en de werking van lichaams- en zielkrachten*, namentlijk: 1) *Over het instinkt*, 2) *Over het verschil tusschen den psychischen aanleg van het dier en van den mensch*, en 3) *Over den invloed van het lichaam op de ziel*. Eindelijk verrijkte hij ook het *Album der natuur* met zijne schoone verhandeling *Over de zelfstandigheid der ziel, gestaafd door eene beschouwing van den mensch in zijne verschillende ontwikkelingsperiodes* (1852), en *Over de moederijde in de natuur* (1853). Wij mogen hier den mensch niet onderdrukken (reeds de hoogleeraar C. W. Opzoomer sprak dien in 1855 uit, in de opdracht van zijn *Natuurkennis en natuurpoëzie* aan Schroeder van der Kolk), dat hij de kroon op zijn werken moge zetten door het leveren van eene populairre „beschrijving van den mensch, van eene beschouwing der rijke schoonheid die in den bouw van 'a menschen lichaam zoo luide spreekt!“

De ruimte verbiedt ons hier nog in het breede op te geven, hoe zeer Schroeder van der Kolk's verdiensten zijn gewaardeerd, door de benoeming tot vele vereerende betrekkingen, tot lid van onderscheidene geleerde genootschappen, als anderszins. Wij vermelden alleen nog, dat hij, als Rector Magnificus, bij gelegenheid van het tweede eeuwfeest der Utrechtsche hoogeschool in 1836, versierd werd met de orde van den Nederlandschen Leeuw, in 1855 door de Zweedsche regering met de orde van de Poolster, en in 1856 met het commandeurskruis van de Eikenroon. J.

Karl Rokitsansky,

wiens onderzoekingen aan de ontleedtafel eene zoo hoogst belangrijke hervorming in de geneeskunde hebben te weeg gebracht, werd geboren te Königgrätz in Bohemen, den 11 februari 1804. Nadat hij de gymnasia te Leitmeritz en Königgrätz bezocht had, studeerde hij aan de hoogeschool te Praag en vervolgens te Weenen in de geneeskunde. In 1828 promoveerde hij, en werd daarop benoemd tot assistent aan de inrigting voor ziektekundige ontleedkunde te Weenen, welke door Rokitsansky eene wereldheroerke vermaardheid heeft verkregen. Aanvankelijk werkte Rokitsansky in stilte voort, totdat hij in het jaar 1834 benoemd werd tot buitengewoon hoogleeraar in de ziektekundige ontleedkunde, en, met dit professoraat verbonden, tot hoogleeraar aan het groote ziekenhuis te Weenen, alsmede tot geregelijk ontleedkundige voor al de lijkopeningen, welke te Weenen van regtswege moeten plaats hebben. In deze betrekking kon hij beschikken over bouwstoffen voor de studie der ontleedkunde, zoo als vóór hem nog aan geen eene geneesheer hadden ten dienste gestaan. En hoe goed hij de uitkomsten der talrijke lijkopeningen had weten te verwerken, bleek in 1842 aan alle geneeskundigen, toen hij zijn *Handboek der ziektekundige ontleedkunde* (van dit werk werd eene Nederduitse vertaling uitgegeven, bewerkt door Jacobus Molesechott) in het licht gaf. In de laatste dertig jaren was de rigting der geneeskunde, vooral in Duitschland, zeer van

de exacte methode van onderzoek afgeweken: de geneesheer vroeg veel te weinig naar de wijze waarop de verschijnselen bij den zieke tot stand komen; men vergenoegde zich veeleer met het uiterlijk gemeenschappelijk voorkomen van verschijnselen, als eene bijzondere ziektevoort op te vatten. Deze ziektevormen beschouwde de praktische geneeskunde in vitalistischen zin als storingen der irritabiliteit, sensibiliteit, enz., en nam daarbij de inwendige anatomische storingen in verband met de physiologie beschouwd, bijna volstrekt niet in aanmerking. Maar weldra begonnen de geneesheeren te begrijpen, dat het eene ijdele poging ter verbetering is, wanneer men vraagt, op welke wijze men het organisme kan in orde brengen, bijaldien men niet weet te bepalen, wat eigenlijk in wanorde geraakt. Deze dwaling was voortgevoeld uit eene geringe schatting der physiologie en anatomie. In Duitschland moesten intusschen nog vele jaren verlopen, vóórdat de exacte waarneming zich ingang bij de geneesheeren verscheef en de plaats van eene ruwe empirie of van onzekere hypothesen vervangen konde. Zelfs de verdienstelijke Schönlein toonde nog groote neiging tot de natuur-philosophische opvatting, welke de strenge objectiviteit steeds belemmert. De hooge vlugt welke in de negentiende eeuw alle natuurwetenschappen genomen hebben, door het ter zijde stellen van natuur-philosophische invloeden, viel ook der geneeskunde ten deel, en daarmede werd zij dan ook opgenomen in de rij der natuurwetenschappen. De in 1858 overleden physioloog Johannes Müller en Liebig bragten zeer veel toe tot het streven om deze verschijnselen op natuur- en scheikundigen weg te verklaren. Maar eerst met de rijke ervaring van eenen Rokitsansky op het gebied der ontleedkunde, trad men, in verband met Skoda's bepaling der betekenis van ziekelijke verschijnselen bij het lichaam, een nieuw tijdperk in. Wij moeten hier eenigzins meer in bijzonderheden aantonen, waardoor Rokitsansky de aanvoerder en meester geworden is van eene nieuwe geneeskundige school, welke men de „Weener school“ genoemd heeft. Niet de menigte van nieuw ontdekte daadzaken is Rokitsansky's wezentlijke verdienste: hij heeft zich zijne hoofdverdiensten aangaande de te hervormen geneeskunde veeleer daardoor verworven, dat het hem gelukt is, met behulp van het gevondene in het doode lichaam, den loop en de opeenvolging der ziekelijke storingen bij het levend lichaam te verklaren. De vergelijking van verschillende ontwikkelingsstappen van hetzelfde ziekteproces, welke hij bij zijne talrijke (tusschen de 30 - 40,000) lijkopeningen vond, stelde hem in staat om den noodzakelijken gang der ziekelijke veranderingen, alsmede de mogelijkheid van eene natuurlijke veronzijding en opeffing van het ziekteproces te bepalen. Door de algemeene invoering en juiste toepassing van deze wijze van beschouwing, heeft de praktische geneeskunde zeer veel gewonnen; want daardoor wordt de geneesheer bekend met het verloop der ziekte, daardoor kan hij beoordeelen, of hij hopen mag hare loop te stuiten, te wijzigen, of te matigen, en daardoor wordt hij tevens ook gewaar, wanneer en hoe van zelf en zonder zijne tuschenkomst geneezing te verwachten is.

Slechts zeer enkelen hebben vroeger in Rokitsansky's geest gewerkt, zoodat hij zich bijna alleen tot de door hem zelfstandig bijeengebrachte bouwstoffen moest bepalen; zelfs in de methodische wijze wijze van voorstelling had hij geene voorgangers of voorbeelden, en daarom moest hij zich eene geheel nieuwe taal, geschikte technische uitdrukkingen en een eigenaardigen stijl voor het te beschrijven vormen. En daar hierin de gelukkige gave hem leidde,

dat hij steeds het juiste woord wist te vinden, werd ook voor de literatuur en voor zijne navolgers zijne even oorspronkelijke als doelmatige wijze, om hetgeen hij op ontdekkendigen weg had gevonden weder te geven, het rigtsnoer. Intusschen heeft Rokitansky ook in vele zaken gedwaald, hetgeen vooral het geval is met zijne voorstelling van de verschillende wijzen van bloedmenging in ziekten: de zogenaamde krasen-leer; zijn invloed was echter spoedig zóó groot geworden, en beërbeeste op zoo uitgestrekte wijze alle geneeskundigen, dat gedurende een tiental jaren een ieder trachtte, de geheele ziekteleer op den grondslag van deze door Rokitansky opgeworpen leer der bloedmenging op te bouwen; maar Rokitansky zag na eenigen tijd het onhoudbare van deze begrippen in, en in eene gelouterde, van dergelijke misslagen vrije omwerking, ziet thans, sedert 1855, de nieuwe bewering van zijn *Handboek der ziektekundige ontleekunde* te huis behoort. De zekerheid en scherpte waarmede hij overal, ook in onderscheidene voordrachten, welke hij vooral in de Weener akademie der wetenschappen hield, het door hem waargenomen in weinig woorden afschildert, geven der phantasie van den toehoorder eene levendige voorstelling van het behandelde onderwerp en drukken op zijn taferel den stempel der trouw en der waarheid. De grootste waarde voor ieder praktisch geneesheer verkrijgt zijn opvatting van het verloop der ziekteproeessen door zijn onpartijdig oordeel en objectiviteit, welke zich zelden door bezuizingen op het dwaalspoor laat leiden; met den juiststen tact neemt hij daarbij de praktische behoeften van den geneesheer in aanmerking; want hij verliest nooit het eiuddoel van de lijkopeningen voor de onderkenning en de geneezing van ziekelijke levenstoestanden uit het oog. Ook wil hij niet de uitsluitende heerschappij der ziektekundige ontleekunde, daar deze slechts tot eene grove empirie zoude leiden, maar hij wil haren invloed slechts in verbinding met de physiologie, dat wil zeggen met gestadigen blik op de gezonde en onregelmatige verrigtingen van het organisme. Daar hij de banierdrager is van de nieuwe geneeskundige school, is zijne in de Weener akademie der wetenschappen in 1858 gehoudene voordragt *Zur Orientirung über Medicin und deren Praxis* zeer gewigtig, dewijl deze in zekeren zin een programma van zijn streven bevat. Zijne „physische” rigting doet hem aannemen, dat alles wat in het organisme plaats heeft, wordt voortgebracht door krachten, welke met de bekende natuurkrachten overeenkomen; hij zegt derhalve de zogenaamde „levenskracht” ten deele vaarwel, omdat eene onbekende zaak niet door iets anders, dat evenmin bekend is, mag verklaard worden. Slechts in de overdrevene eischen aan de geneeskunde ligt de grond van de tegenwoordig luidere dan ooit uitgesprokene ontevredenheid met haar beperkt vermogen; eene zeer kleine, flauwuhartige en morrende, terugzakkende partij onder de geneesheeren doet deze ontevredenheid ook bij den leek ingang vinden, daar zij de rigting welke Rokitansky met zijne school heeft ingeslagen, als de oorzaak beschouwt van die beperking, en op hem, als het hoofd van die school, het onregtvaardige verwijt werpt, dat hij het „nihilismus,” „het niets doen aan het ziekbed,” het afwachten dat de natuur zelve de geneezing doet plaats hebben, bevordert. Maar aan den anderen kant levert eene schitterende reeks van Rokitansky's leerlingen, die leerstoelen aan vermaarde universiteiten bekleeden, het levende bewijs, welke zekerheid Rokitansky's openbaringen in het onderkennen van de ziekte, zoolwel als in het genezen daarvan opleveren. Het zal

dan ook wel niemand verwonderen, dat de man, die zoo hoog in aanzien staat bij alle geneesheeren van den tegenwoordigen tijd, talrijke bewijzen van hoogachting ontvangt, in weerwil dat van zijn werken betrekkelijk slechts weinig het licht ziet. In het jaar 1845, nadat het eerste derl van zijn *Handboek* verschenen was, werd hij gewoon hoogleraar aan de universiteit te Weenen, in 1848 Rector Magnificus aan die te Praag, in 1850 Rector aan die te Weenen. Hij is lid en erelid van talrijke geleerde genootschappen, en onderscheidene orden versieren zijne borst. J.

Petrus Harting

bekleedt eene eerste plaats onder de Nederlandsche geleerden, die niet alleen de wetenschap met voortreffelijke onderzoekingen en waarnemingen hebben verrijkt, maar ook zeer veel hebben bijgedragen om de natuurwetenschap voor den niet wetenschappelijk gevormde toegankelijk te maken, ja, haar bij velen in ons vaderland tot eene lievelingsstudie te verheffen.

Hij werd geboren den 27 februarij 1812 te Rotterdam. Zijnen vader verloor hij reeds in 1819; zijne moeder vestigde zich in 1821 weder in hare geboorteplaats Utrecht, vanwaar Harting in 1823 vertrok naar het instituut van opvoeding en onderwijs te Elburg, dat in 1806 door den luitenant-admiraal Jan Hendrik van Kinsbergen was opgericht. Na een vijfjarig verblijf aan die inrigting, werd hij in 1825 student in de geneeskunde aan de Utrechtsche hoogeschool. Bij het uitbreken van den Belgischen opstand in 1830 scheurde hij zich onder de vrijwillige verdedigers van het vaderland en maakte als jager den Tiendaagschen Veldtocht mede, na welks einde hij zijne studien hervatte en den 28 november 1835, onder het rectoraat van den hoogleraar Holtius, in de genes- en verloskunde promoveerde. Zijne akademische dissertatie bevat *Observationes Chorea Sancti Viti et Febria perperalis* (Waarneemingen over den St. Vitusdans en de Krasvrouwenkoorts). Hij vestigde zich toen als geneesheer te Oudewater, en reeds hier, hoewel door den aard zijner standplaats van letterkundige hulpmiddelen verstoken, leverde hij weldra veel belangrijks, onder anderen: *Bijdragen tot de mikroskopische kennis der zachte dierlijke weefsels*, 1839; *Mikrometrische bepalingen en mikroskopische aantekeningen*, 1840; *Gissingen betreffende de eerste vorming der cellen en derzeleer kernen in plantaardige en dierlijke weefsels, gegrond op het onderzoek van avorganische praecipitaten*, 1841, welke drie, vooral te hier tijdige gewigtige verhandelingen, zijn opgenomen in het *Tijdschrift voor natuurlijke geschiedenis en physiologie*, uitgegeven door J. van der Hoeven en W. H. de Vriese. Voorts: *Limites de la sensibilité des réactifs*, 1839; *Description d'un microscope à globules de verre très grossissans*, 1839; en *Etude microscopique des praecipités et de leurs métamorphoses, appliquée à l'explication de divers phénomènes physiques et physiologiques*, 1840, allen opgenomen in het *Bulletin des sciences physiques et naturelles en Neerlande*. In de *Konst en letterbode* voor 1841 gaf hij nog eene *Beschrijving van eene naauwkeurige en niet moeilijk te vervaardigen balans*.

In 1841 werd Harting benoemd tot hoogleraar aan het Atheneum te Franeker, alwaar hij met het onderwijs in de botanie, chemie en pharmacie belast werd. Aldaar verrijkte hij het bovengenoemde *Tijdschrift voor natuurlijke geschiedenis* met de volgende verhaaldelingen:

Bijdragen tot de anatomie der Carteen, 1842; *Oer de wijze van ontstaan, den oorspronkelijken vorm en de opvolgende veranderingen der door praecipitaten voortgebragte organische en anorganische vaste stoffen. inzonderheid over de verschijnselen bij de vorming van kristallen*, 1843; *Oer den invloed welke de warmte uitoefent op de metamorphen der praecipitaten, en beschrijving van eenen torstel om dezen te meten*, 1843; *Middel om mikroskopische voorwerpen te becaren*, 1843.

Na de opheffing van het Franeker-Athenaeum in 1843 werd Harting overgeplaat als buitengewoon hoogleraar bij de faculteit der wis- en natuurkunde aan de hoogeschool te Utrecht. Aldaar opende hij zijne lessen over mikroskopische anatomie van planten en dieren met eene rede *Oer de belangrijkheid van mikroskopische onderzoekingen voor de geneeskunde*. In 1845 werd hij gewoon hoogleraar. Zijne eerst gegevene lessen spilste hij toen in tweeën, namentlijk in die over mikroskopische dierlijke anatomie en die over planten-physiologie, waaraan hij later toevoegde een collegie over de natuurlijke geschiedenis van het plantenrijk en de daaraan ontleende geneesmiddelen. Met deze collegieën ging hij voort tot in 1856, toen hij tot directeur van het museum van natuurlijke historie der hoogeschool benoemd en hem tevens het onderwijs in de zoologie opgedragen werd; de beide botanische collegiën liet hij toen varen.

Harting's geschriften, uitgegeven gedurende zijn hoogleeraarschap aan de Utrechtsche akademie, zijn zeer talrijk, veelzijdig en onderscheiden zich allen door een zeer degelijk gehalte. De voornaamste laten wij hier volgen: *Over het mikroskoop en de dierlijke weefsel-leer: Recherches micrométriques sur le développement des tissus et des organes du corps humain, précédées d'un examen critique des différentes méthodes micrométriques*, 1845; *Bijdragen tot de geschiedenis der mikroskopen in ons vaderland*, 1846; *Het mikroskoop, deszelfs gebruik, geschiedenis en tegevoordige toestand, een handboek voor natuur- en geneeskunde* (1848 tot 1850). Van dit laatste werk, dat onze letterkunde tot een waar siernad verstrekt, verscheen in 1859 eene door den schrijver veel vermeerderde en verbeterde Hoogduitse uitgave, waarvan de vertaling door den hoogleraar Theile is bewerkt. Een vierde deel daarvan zag het licht in 1854, ook onder den afzonderlijken titel van *Mikroskopische voorwerpen uit beide organische rijken*, terwijl in 1858, ter aanvulling van de vier vroegere deelen verscheen: *De nieuwste verbeteringen van het mikroskoop, en zijn gebruik sedert 1850*. Voorts leverde hij op het gebied der mikroskopie nog: *Histologische aantekeningen* (*Tijdschrift voor natuurlijke geschiedenis en physiologie*, 1845); *Over varicose haarvaten*, 1849; *Beschrijving van eenen nieuwen verlichtingstoestel voor doorschijnende mikroskopische voorwerpen*, 1851; *Oer de vorming van kunstmatig bindweefsel uit eivit*, 1852; *Iets over de bloedschijfjes*, 1853 (allen geplaatst in het *Nederlandsch laetel*); benevens een verslag *Over den vermoedelijken nitroven van het mikroskoop*, gemeenschappelijk met den Amsterdamschen hoogleraar G. J. Matthes, in 1853; alsmede *Note sur les corpuscules sanguins du Cryptobranchus Japonicus*, 1858 (de beide laatste in de *Verslagen en mededeelingen der koninklijke akademie van wetenschappen*).

Op het gebied der zoologie en zootomie leverde Harting: *De magt van het kleine, zijglaar in de vorming der korst van onze aardbol, of oorzigt van het maaksel, de geografische en de geologische verspreiding der Polypen, der Foraminiferen en der kiezelschalige Bacillariën of Diatomeën* (1849), een werkje dat ook in het buitenland naar ver-

dienste gewaardeerd werd, blijkens eene Hoogduitse vertaling, die daarvan verscheen in 1851, bewerkt door Dr. A. Schwartzkopf, en voorzien met eene voorrede van den hoogleraar M. J. Schleiden; nit het Hoogduitsch werd dit algemeen als uitstekend erkende werkje door Mevrouw Oersted ook in het Deensch vertaald. Het bevat eenige voordrachten in 1849 gehouden in het natuurkundig gezelschap te Utrecht. De daarin opgenomen eigene onderzoekingen bragten hem tot de beoefening der geologie en palaeontologie, waaruit de volgende geschriften voortvloeiden: *Het eiland Urk, zijn bodem, voortbrengselen en bewoners*, in 1853 uitgegeven, na een driedaagsch bezoek aan dit eiland gebragt; *De vooroereldlijke scheppingen vergeleken met de tegenwoordige*, 1857, eene reeks van voordrachten gehouden in het natuurkundig gezelschap te Utrecht. Ook aan dit laatste werk viel de eer te beurt van door J. E. A. Martin in het Hoogduitsch vertaald en met een voorwoord van den hoogleraar M. J. Schleiden voorzien te worden. In de *Verhandelingen der eerste klasse van het koninklijk Nederl. instituut van 1852* werd van Harting's hand *De bodem onder Amsterdam onderzocht en beschreven* opgenomen; in de *Verhandelingen der commissie voor de geologische kaart van Nederland*, voor 1853: *De bodem onder Gorinchem onderzocht en beschreven*. In de verhandelingen der koninklijke akademie van wetenschappen voor 1858 leverde hij *Description d'un diamant remarquable contenant des cristaux; in de Aanteekeningen van het Utrechtsch genootschap voor 1851; Oer voorming in het Breukeler veen; en eindelijk in de Verslagen en mededeelingen der koninklijke akademie van wetenschappen voor 1855: Oer de daling van de Nederland-schen bodem in den vóórhistorischen tijd, beoehand in verband met die van geheel westelijk Europa*. Ook bezorgde Harting eene vertaling, met eenige aantekeningen voorzien, van Schmidt's *Handboek der vergelijkende ontleekunde*, 1854. In de *Aanteekeningen van het Utrechtsch genootschap voor 1851* leverde hij een bijdrage *Oer het gebruik van gereetificeerde steenkool-olie als bewaarmiddel van anatomische praeparaten*, en in 1854 *Oer kunstmatige nitroëding van eieren van vischen*. In de werken der koninklijke akademie van 1859 zijn opgenomen zijne *Recherches de quelques fragments de deux Céphalopodes gigantesques*.

Op het gebied der botanie hebben tot heden van Harting's hand het licht gezien: *Oer de ontwikkeling der elementaire weefsels gedurende den groei van den éénjarigen dikotyledonischen stengel*, 1844 (in het *Tijdschrift voor natuurlijke geschiedenis en physiologie*; vertaald in de *Annales des sciences naturelles* en in de *Linnaea*); *Recherches sur la nature et la cause de la maladie des pommes de terre* (in de *Nieuwe Verhandelingen der eerste klasse van het koninklijk Nederlandsch instituut*, 1846); *Mikrochemische onderzoekingen over den aard en de ontwikkeling van den plantaardigen celwand*, 1846 (in de *Onderzoekingen gedaan in het scheikundig laboratorium der Utrechtsche hoogeschool*), van welke belangrijke verhandeling een nitroërig uittreksel werd opgenomen in de *Annales des Sciences naturelles*. In de *Botanische Zeitung* plaatste hij in 1847 eenen *Brief an H. von Mohl zur Beantwortung seines Aufsatzes: Ueber das Wachsthum der Zellmembran*, en in 1848 *Ueber Blepharophora Nymphaeae*. In de *Aanteekeningen van het Utrechtsch genootschap voor 1850* en 1853 deelde hij proeven mede *Oer de opheffing in den wijnstok*, en in 1854 *Oer de bron der koolstof in de planten*. Gemeenschappelijk met den hoogleraar H. W. de Vriese bewerkte Harting in 1853 eene *Monographie der Marat-*

tiacées, waarin het anatomisch-physiologisch gedeelte van zijne hand is. In de *Comptes rendus des séances de l'Académie des sciences* voor 1855: *Récherches concernant l'assimilation de l'azote par les végétaux*; in de *Annalen der Physik und Chemie* voor 1855: *Ueber das Absorptionsvermögen des reinen und des unreinen Chlorophylls für die Strahlen der Sonne. Die Versagen und mededeelingen der koninklijke akademie van wetenschappen verkrijgt hij in 1855 met zijne, gemeenschappelijk met Dr. J. W. Gunning gedane Onderzoekingen over de bron der stikstof voor de planten en het ammoniakgehalte der dampkringlucht; in dat zelfde jaar met zijne *Tegenbedenkingen op het betoog van G. J. Mulder: Van waar bekomen de niet bemeste planten hare stikstof*; en eindelijk in 1856 met zijne *Opmerkingen naar aanleiding van de door Vülle onder toezigt eener commissie uit de Fransche akademie genomen proeven over de bron der stikstof in de planten*.*

Voorts leverde Harting (gemeenschappelijk met den hoogleraar Donders) in 1849 in het *Nederl. Lancet: Een regtelijk geneeskundig onderzoek van verdochte bloedlekken*; in de *Aanteekeningen van het Utrechtch genootschap* voor 1849 eene *Beschrijving van een nieuwen hygrometer, van eens drijfbalans en van een verdampingsmeter*; in de *Verslagen en mededeelingen der koninklijke akademie van wetenschappen* voor 1855: *Over kleine maalstroombewegingen in mengfels van water met vlugtige vloeistoffen*, vertaald in de *Annalen der Physik und Chemie*.

Vermelding verdienen hier ook nog des hoogleeraars *Gedachten over het hooger onderwijs*, 1858.

Vooraf verdienstelijk heeft Harting zich gemaakt door het, door hem sedert 1852, gemeenschappelijk met Dr. Lubach en W. M. Logeman, geredigeerde, zoo algemeen bekende en geliefde *Album der natuur*, een tijdschrift ter bevordering van natuurkennis onder beschaafde lezers van allerlei stand. Het is plaats niet om de groote verdiensten van dit tijdschrift in het algemeen, noch ook die der medearbeiders in het bijzonder na te gaan. Welk een schat van kennis in dit populaire werk is weggelegd, kan ieder beoordeelen, die zich de moeite geeft om den inhoud der verschenen jaargangen in te zien. De belangrijke stukken van Harting's hand daarin opgenomen bevatten veelal ook eenige uitkomsten van eigen wetenschappelijk onderzoek. Met het oog op dit laatste maken wij melding van de volgende opstellen: *De vogel* (1853), *De seonderboom in den Haarlemmerhout* (1853), *Waterdrippels* (1854). *Het alimierende leven* (1854), *Het verlat verleden en de verlate toekomst, een blik in de schepping der heetals* (1855), *De Kameleon* (1855), *De konigdauw* (1855), *Lichtbeelden* (1859). *Veenrook en andere drooge nevels* (1859), *De twee gevestigde Nederlandse natuurkundig gebied* (1859). — Harting's opstellen in het *Album der natuur* van 1852 tot 1855 zijn, in het Hoogduitsch vertaald door J. E. A. Martin, en, voorzien van eene voorrede van den hoogleraar M. J. Schleiden, in twee bundels uitgegeven, onder den titel van *Skizzen aus der Natur*; een derde bundel is thans ter perse. Wij eindigen met den wensch, dat de verdienstelijke Harting nog lang een siernaad onder de beoefenaars der natuurwetenschap in ons vaderland moge uitmaken en als zoodanig steeds meer en meer gewaardeerd moge worden.

Giambattista Amici,

geboren in 1786 te Modena, heeft zich een uitstekenden

naam verworven, vooral op het gebied der vervaardiging en toepassing van gezigtkundige werktuigen. In zijne geboortestad bestudeerde Amici de filosofie en genoot aldaar van Paolo Ruffini onderwijs in de hogere wetkunde. Van de regering van het koninkrijk Italië ontving hij verlof om den cursus op de universiteit te Bologna in één jaar te voltooien, waarna hij in het jaar 1807 den graad van *Ingegnere Architetto* verkreeg en kort daarna beroepen werd ter vervulling van den leerstoel der meetkunde en algebra in zijne vaderstad. Hier vertoefde hij tot aan de herstelling der oude universiteit, waaraan hij toen als hoogleraar in de mathesis werd benoemd. Toen hij door den groothertog van Toscane werd aangesteld als opvolger van den overleden sterrekundige Pons, begaf hij zich in het jaar 1831 met zijne familie naar Florence, en van dien tijd af bleef hij aldaar directeur van het sterrekundig observatorium. Sedert zijne vroegste jeugd had Amici eene bijzondere voorliefde voor optische studien, welke beoefening, vooral ook in praktisch opzicht, hem mogelijk gemaakt werd door de meer dan toereikende ondersteuning van zijnen vader, die de betrekking van chef van het finantie- en tolwezen bekleedde. Reeds in het jaar 1811 verkreeg Amici in het koninklijk instituut te Milaan, door het oordeel der sterrekundigen van de akademie, een gouden eerepenning voor eenen door hem met zeer veel kunst vervaardigden teleskoop, en in het volgende jaar wakte hij de algemeene bewondering door de tentoonstelling van een katadioptrisch mikroskoop en een reflexie-mikroskoop. Met dezen teleskoop, bij welken de buis onwrikbaar in evenwijdige rigting met de aardas staat, kan men de hemellichamen waarnemen door eene opening in een grooten, beweegbaren metalen spiegel, die het licht in de diepte der buis werpt. Dit zoogenaamde katadioptrische mikroskoop gebruikte Amici tot onderzochende physiologische onderzoekingen, vooral tot liet waarnemen van de sapstrooming, van de poreuse vaten en van de wijze van voortplanting der gewassen. Geleid door zijne praktische ervaring en wiskundige kennis bragt hij nu snel achtereens talrijke verbeteringen aan in den bouw en de zamenstelling der mikroskopen, zoodat men tegenwoordig met behulp van de door hem aangegevene werktuigen (achromatische dioptrische mikroskopen) de kleinste lichamen met de grootste nauwkeurigheid waarnemen en hunne grootte door meting bepalen kan. Het is eene daadzak dat de werktuigen der voornaamste tegenwoordig levende vervaardigers van mikroskopen (Oberhauser en Nachet te Parijs, Schiek, Becke en Wasserlein te Berlijn, Püschel te Weenen, enz.) in lang niet zoo veel vermogen, als die van Amici, wat betreft de aanzienlijke vergrooting en de fraaije helderheid van het beeld. De fijnste voorwerpen, de schubjes der vlinderleugels, de dunne hulsels der kleinste infusiediertjes vertoonen, door Amici's mikroskopen beschouwd, plaatjes en teekeningen, welke men door andere werktuigen niet waarneemt. Op die wijze hebben Amici's onderzoekingen het natuurhistorisch onderzoek zeer bevorderd; want in den nieuweren tijd hebben de natuurwetenschappen eenen nieuwen weg, dien van het zoogenaamde „exacte” onderzoek ingeslagen, waarop het meer dan ooit eene dringende behoefte is geworden, om zich van de meer en meer volkomen geworden mikroskopie als hulpmiddel te bedienen.

In zijne mikroskopen verkrijgt Amici den hoogen graad van sterkte en de zuiverheid van het beeld door verschillende middelen; eene hoofdzaak is vooral het zuiver slijpen der hoogst doelmatic verbondene lenzen van zijne

optische toestellen. Deze lenzen zijn allen kunstmatige edelgesteenten van een verschillend lichtbrekingsvermogen. De grootste sterkte hebben Amici's mikroskopen sedert 1857 daardoor verkregen, dat hij de voorwerp-lenzen in eene vloeistof dompelt, waardoor de storende invloed van de tusschen het voorwerp en de lens aanwezige lucht vermeden wordt. Die natuuronderzoekers welke in het bezit zijn van een zoo volkomen werktuig nemen het ter hand met de duidelijkste teekenen van liefde en zorg, welke de beste getuigenis afleggen voor het kostbare geschenk van den beroemden meester in de optika. Aan hem heeft men hovendien ook mikroskopische ontdekkingen te danken; zoo vond hij onder anderen eene nieuwe *Chara*, een kraswier, dat in de wateren van Modena voorkomt, en eene *Ocellularia*, een gelewier in de heete bronnen van Chianciano en Monte Catini.

Even doelmatige veranderingen en belangrijke verbeteringen bragt Amici aan bij den verrijker, op welks meest doelmatige samenstelling sedert Newton bijna alle koryphaeën in de astronomie en optika hunne krachten beproefd hebben. Zijn achromatische verrijker zonder lenzen, zijn mikrometer met verdeelde lens, zijn reflexieciel tot het doen van hoekmetingen op zee vermelden wij als zeer praktische verbeteringen. Van deze nieuwe telescopische werktuigen bediende hij zich onder anderen tot het meten van de middellijn van de Zon en de planeten, alsmede ter oplossing van vele honderden dubbelsterren, welke tot dusverre als enkelvoudige sterren bekend waren; met behulp van zijne sterrekundige werktuigen bepaalde hij den waren middag met groote nauwkeurigheid en toonde door zijnen verrijker zonder lenzen aan, dat men ook zonder het gebruik van twee stoffen van verschillend lichtbrekingsvermogen (flint- en kroonglas) achromatische verrijkers kan samenstellen.

In verschillende geschriften en verhandelingen, welke hij aan geleerd genootschappen inzend, beschreef hij zijne nieuw uitgevonden werktuigen en de daarmede gedane ontdekkingen. Zij doen ons in Amici te gelijker tijd den nauwkeurigen werktuigkundige, zoowel als den zeker verbindende wiskundige en den gealen onderzoeker op onderscheidene gebieden der natuur bewonderen, welke grootste invloed op de nieuwere natuurwetenschappen zich doet kennen door nieuwe hulpmiddelen ter verwijdering van ons gezigtveld en daardoor ook van onze waarnemingen.

Otto Linné Erdmann

werd den 11 April 1804 te Dresden geboren. Zijn vader was een geneesheer, die zeer veel heeft bijgedragen tot het invoeren der koepok-ienting in Saksen; deze wakte reeds vroeg bij zijnen zoon den lust voor de natuurwetenschappen op. Op dertienjarigen leeftijd werd Erdmann leerling in eene apotheek, en daar ontwaakte spoedig zijne voorliefde voor de scheikunde. Voor apotheker was hij echter niet in de wieg gelegd. De jongeling vond meer behagen in het vervaardigen van elektroforon als anderszins en in het nemen van scheikundige proeven, dan in het uitzoeken van kruiden, en haalde zich daardoor weldra de ontevredenheid van zijnen, weinig liefde voor de wetenschap bezittenden meester op den hals. Ten gevolge daarvan verliet hij na twee leerjaren de apotheek, ten einde zich op het gymnasium en later door privaatlessen voor de studie der geneeskunde voor te bereiden. Hij begon daarmede in 1820 op de akademie te Dres-

den en zette ze in 1822 te Leipzig voort. Bij de studie der geneeskunde had hij vooral de natuurwetenschappen, en wel bepaaldelijk de scheikunde, met voorliefde beoefend. De toenmalige hoogleeraar in de natuurkunde, Gilbert, wakkerde dezen lust voor de scheikunde zeer aan door zijne behandelingsdier wetenschap in den eersten des tijds. Toen Gilbert in 1824 overleden was, nam Erdmann het besluit, om zich geheel aan de scheikunde te wijden; weldra promoveerde hij, vestigde zich in 1825 als docent en opende toen zijne lessen, die door de studenten druk bezocht werden. — Reeds in 1826 verliet hij echter de universiteit, ten einde de technische leiding op zich te nemen van eene te Hassersode aan den Harz gevestigde inrigting ter gewinning van nikkel, met welks technische betekenis men toen eerst bekend was geworden. Die betrekking bekleedde hij echter slechts één jaar. Na eenige reizen en een verblijf te Berlijn vatte hij zijne betrekking als docent weder op en werd, ten gevolge van zijn in 1827 uitgegeven geschrift *Over het nikkel*, in datzelfde jaar tot buitengewoon hoogleeraar der philosophie benoemd. Het jaar daarna stichtte hij het *Journal für technische und oekonomische Chemie*, waaraan zich onmiddellijk het *Journal für praktische Chemie* aansloot; het laatste leverde hij deels alleen, deels in verbinding met Schweigger-Seidel en Marchand; tegenwoordig redigeert hij het nog met Werther. Door dit tijdschrift werkte hij zeer leerrijk op alle takken der natuurwetenschap en techniek, en van lieverlede kwam hij daardoor in betrekking met de voornaamste beoefenaars der scheikunde.

In 1830 werd Erdmann benoemd tot hoogleeraar in de technische scheikunde te Leipzig, terwijl hem tevens de taak werd opgedragen om een nieuw scheikundig laboratorium op te richten; bijna gelijktijdig werd hij aangesteld aan de pas gestichte handel-school te Leipzig als leeraar in de natuurwetenschappen, aan welke inrigting hij vijf jaren werkzaam was. Nadat hij de laatste betrekking had nedergelegd, was het hem mogelijk, eene groote wetenschappelijke reis te ondernemen. Te Gieszen, door Liebig het lichtende punt van de Duitse scheikundige wereld geworden, en te Parijs vertoefde hij geruime tijd. Toen maakte hij ook kennis met Marchand, waaruit een vriendschap voortspoot, welke slechts door den dood verbroken werd.

De scheikunde, inzonderheid de bewerkte, ontwikkelde zich met reuzenschreden na het jaar 1830. Het voorbeeld van Gieszen's hoogeschool strekte allerwege tot spoorlag. Het Saksische ministerie van eeredienst en onderwijs, aan welks hoofd de minister van Wietersheim stond, raakte overtuigd van de noodzakelijkheid eener inrigting voor de studie der scheikunde aan de hoogeschool te Leipzig. Erdmann werd daarop belast met de taak om een plan van een laboratorium samen te stellen, hetgeen dan ook onder zijne leiding met het beste gevolg werd uitgevoerd.

Erdmann heeft vele onderzoekingen gedaan, welke rijke vruchten voor de scheikunde hebben gedragen, vooral op het gebied der bewerkte scheikunde: wij noemen hier die over indigo en andere kleurstoffen, haematoxylina, euxanthinezuur, enz., en vervolgens de gemeenschappelijk met Marchand uitgevoerde, hoogst moeilijke bepalingen der atomegewigten van enkelvoudige stoffen, onder anderen van de koolstof, waterstof, het calcium, ijzer, koper, kwikzilver, de zwavel, enz. De hierbij verkregene, gedeeltelijk van Berzelius opgaven afrmijkende, en daarom door sommigen aanvankelijk tegengesprokene uitkomsten zijn door nieuwere onderzoekingen in alle deelen bevestigd. Zijn talent, om

de wetten der natuur ook den leek duidelijk te maken, heeft hem zijne wetenschap doen populariseren; zoo held hij voor niet-akademisch gevormden voordragten over scheikunde, welke met grooten bijval werden ontvangen. Aan de akademie te Leipzig heeft hij drie malen het rectoraat bekleed; daaronder eens in den moeilijken tijd van 1848 tot 1849. Onder zijne bijzondere leerlingen heeft hij velen gevormd tot degelijke technici en uitstekende onderzoekers. J.

Friedrich Wöhler.

sedert 1836 hoogleraar in de scheikunde te Göttingen, is den 31 Julij 1800 geboren, in het Kenr-Hessensche dorp Eschersheim bij Frankfort aan de Main. In 1812 vertrokken zijne ouders naar Rödelheim, alwaar zij een landgoed bezaten, naar Frankfort, alwaar hij tot 1819 het gymnasium bezoekt. Als student in de geneeskunde bragt hij een jaar te Marburg door en voltooide vervolgens zijne studien te Heidelberg, alwaar hij in den herfst van 1823 tot docter werd bevorderd. Hoewel hij zich tot hertoe met grooten ijver aan de praktische geneeskunde had gewijd, met de bedoeling om later de praktijk uit te oefenen, had hij daarbij toehoudtend zijn lust voor scheikunde en delfstofkunde trachten te bevredigen, welke door zijnen vader en eenen van diens vrienden, Dr. Buch, reeds vroeg bij den knaap was opgewekt; in die vakken werd vervolgens Leopold Gmelin zijn leermeester. Reeds als student gaf hij een en ander in het licht in Gilbert's *Annalen*, terwijl het hem toen ook gelukte, eene door Tiedemann uitgeschrevene chemisch-physiologische prijsvraag door talrijke proeven op te lossen. Leopold Gmelin had op zijne toekomstige loopbaan een zeer gewigtigen invloed; deze raadde hem namentlijk, de praktische geneeskunde voor goed vaarwel te zeggen, zich uitsluitend aan de scheikunde te wijden en tot dit einde te beproeven, om nog eenigen tijd onder Berzelius' leiding te werken. Wöhler slaagde er in bij dezen grooten scheikundige geplaatst te worden, en bragt bijna een jaar in diens laboratorium te Stokholm door. Velen van zijne eerste, niet onbelangrijke werken behooren tot dezen tijd. In 1824 verzegelde hij Berzelius en Alexander en Adolphe Brongniart gedurende twee maanden op eene geognostisch-mineralogische reis, welke deze door verschillende streken van Zweden en Noorwegen deden; bij die gelegenheid maakte hij ook kennis met Humphrey Davy en Oersted. In den herfst van 1824 keerde hij naar Frankfort terug, en hield zich daar aanvankelijk bezig met het bewerken eener vertaling van Berzelius' *Jahresbericht*. In het voorjaar van 1825 werd hij, op aanbeveling van Leopold van Buch, benoemd tot leeraar in de scheikunde te Berlijn, aan de aldaar pas opgerigte stedelijke nijverheidsschool. De betrekking aan deze inrigting, welke zich, onder van Bärensprung, snel ontwikkelde, bekleedde hij tot in 1832, toen hij, ten gevolge van familie-aangelegenheden, zijn ontslag nam en zich te Cassel vestigde. Gedurende zijn verblijf te Berlijn werkte hij voor het eerst gemeenschappelijk met von Liebig, met wien hij sedert dien tijd ook aanhoudend in wetenschappelijk verkeer en zeer bevriend geweest is. Te dier tijde deed hij ook zijne gewigtige onderzoekingen over onderscheidene bewerkte stoffen, welke den scheidsmunt verbraken, dien men tot hertoe tusschen de bewerkte en de onbewerkte wereld had opgetrokken. Vóór hem was het nog aan niemand gelukt, om, enkel door scheikundige middelen, uit onbewerk-

te stoffen zelfstandigheden eene bewerkte stof voort te brengen; Wöhler's kunstmatige bereiding van het ureum in 1828 leverde het eerste bewijs, dat de bewerkte stoffen niet alleen door de plantaardige of dierlijke kracht ontstaan. — Eene reeks van nauwkeurige onderzoekingen, welke eene betere kennis leverden aangaande vele scheikundige stoffen en hare eigenschappen, moeten wij hier met stilzwijgen voorbijgaan. De physiologische scheikunde verrijkte Wöhler met onderzoekingen betreffende den aard der uitscheiding van stoffen, die aan het dier vreemd zijn en in het ligchaam gebragt worden; de theoretische scheikunde, met bijdragen over dimorphismus en isomorphismus. Voor de technische scheikunde waren zijne werkzaamheden zeer gewigtig, door welke men nieuwe werken ter bereiding van vele voor de nijverheid hoogst gewigtige stoffen leerde kennen (de bereiding van het kalium, enz.). Behalve zijne ontdekkingen over de bereiding van het beryllium en het yttrium was vooral ook zeer belangrijk de reeds in 1827 door hem gevondene, eerst in de laatste jaren weder zeer besprokene afzondering van het metaal uit de kleiarden (het aluminium). Wöhler leerde het afscheiden door middel van natrium uit het chlooraluminium.

Te Cassel, alwaar hij aanvankelijk met de vertaling van eene nieuwe uitgave van Berzelius' handboek der scheikunde bezig was, werd weldra besloten tot de oprigting van eene hoogere nijverheidsschool, met welker organisatie Wöhler belast en waaraan hij als leeraar in de scheikunde delfstofkunde aangesteld werd. In 1835, na het overlijden van Stromeijer, werd hij beroepen naar Göttingen, tot hoogleraar in de scheikunde en pharmacie, tot directeur van het laboratorium der universiteit, alsmede tot hoofd-inspecteur der apotheken van het koninkrijk Hannover in welke betrekking hij tegenwoordig nog werkzaam is, en waar hij, met uitgebreide middelen tot zijne beschikking, in staat is geweest het gewigtigste gedeelte bij de studie der scheikunde, namentlijk het praktisch werken in het laboratorium, zeer uit te breiden en tot eene bijzondere hoogte te brengen.

Wöhler heeft slechts twee zelfstandige kleine werken uitgegeven, namentlijk zijne tot leidraad bij voorlezingen bestemde *Beginnelen der bewerkte en onbewerkte scheikunde*, van welker eerste deel reeds twaalf, van het tweede vijf uitgaven verschenen zijn (in 1844 in het Nederduitsch vertaald), en eene verzameling van voorbeelden voor analytische scheikunde. Des te talrijker zijn zijne in de *Annalen der Chemie und Pharmacie*, van von Liebig en Kopp, en Poggendorf's *Annalen* uitgegevene verhandelingen over andere onderzoekingen, waaronder in den nieuwereu tijd vooral die over het borium, titanium en silicium vermelding verdienen. J.

Michael Faraday

werd in het jaar 1794 te Londen geboren. Daar zijn vader, een weinig bemiddelde grofsmid, hem geene geleerde opvoeding konde verschaffen, werd Faraday reeds met zijn negende jaar bij eenen boekbinder in de leer gedaan. Vier jaren later werd hij geplaatst in eenen boekwinkel, alwaar hij gelegenheid had om wetenschappelijke boeken te leeren kennen, zijnen geest te beschaven en zijne talenten te ontwikkelen. Ten gevolge van zijnen ijver voor natuurwetenschappelijke studie werd in 1811 de opmerksaamheid van een der leden van de *Royal Institution*, Magraht genaamd, op hem vestigtd; op diens voorspraak verkreeg Faraday

vergunning om de voorlezingen te hooren, welke Humphrey Davy toen in dit genootschap hield. Deze voorlezingen maakten eenen zoo diepen indruk op den jongen man, dat hij in den herfst van 1812 besloot om zich geheel aan de studie der natuurwetenschap te wijden. Inzonderheid gevoelde hij lust voor de beoefening der scheikunde; hij wendde zich tot Davy zelve, deelde dezen zijne omstandigheden mede en verzocht hem om zijne geslechtheid voor die studie te onderzoeken, tot welk einde hij Davy eene uitwerking van de door hem gehoorde voorlezingen ter onderzoek voorlegde. Deze schrede had hoogst gewigtige gevolgen op den verdere levensloop van Faraday; want Davy koos hem reeds in het voorjaar van 1813 tot assistent in zijn laboratorium, leidde sedert dien tijd onmiddellijk de scheikundige werkzaamheden van den jongen man en nam hem in den herfst van hetzelfde jaar mede op eene reis naar het vaste-land. In 1815 keerde Faraday naar Engeland terug. Sedert dien tijd maakte hij eene menigte scheikundige ontdekkingen bekend, welke zijnen roem spoedig allereuwe verspreidden. In het jaar 1824 werd hij tot lid van de *Royal society*, en in het jaar 1828 tot directeur van het scheikundig laboratorium aan de *Royal institution* benoemd. Toen door zekerer Fuller in 1833 een bijzondere leerstoel der scheikunde aan de *Royal institution* gesticht werd, voor welken later om de drie jaren een ander moet aangesteld worden, werd Faraday door den stichter tot eersten bekleeder van deze plaats, en wel, hij wijze van uitzondering, voor zijn geheele leven benoemd, met de bijzondere vergunning, dat hij niet verplicht zoude zijn tot het houden van voorlezingen. Faraday bekleedt bovendien het professoraat in de scheikunde aan de militaire school te Woolwich, en door het gouvernement werd hem reeds sedert lang als bewijs van waardering zijner ontdekkingen en als hulpmiddel tot verdere onderzoekingen eene jaarwedde toegelegd.

Faraday's werkzaamheden hebben zoowel op de scheikunde als op de natuurkunde betrekking. Met eene zeldzame vijf onderzoekte hij vraagstukken, welker oplossing de schitterendste uitkomst is van een zuiver theoretisch streven, maar tevens ook heerlijke vruchten heeft gedragen voor vele beroepen en kunsten. Hij ontwikkelde de leer van het elektro-magnetisme en van het elektro-chemische zout, dat men thans in staat is, om door den elektrischen telegraaf zijne gedachten naar elders over te brengen, het zenuwleven in het ligchaam naauwkeuriger te leeren kennen, en zenuwziekten met behulp van de elektriciteit te genezen. Hij ontdekte namentlijk in 1821 den gewigtigen invloed, welken een elektrische draad op de pool van een vrij zwevend magneet uitoefent, en in 1831 deed hij de ontdekking van de elektrische inductie-stroom. In eenen metaaldraad namentlijk, welken men bij eenen den galvanischen toestel sluitenden draad gebragt heeft, ontstaat op het oogenblik, dat de sluiting daargesteld of verbroken wordt, een elektrische stroom, welks rigting echter tegenovergesteld is aan die, welke in den oorspronkelijk de beide elektriciteiten vereenigenden draad plaats heeft. In de plaats van den sluitdraad vertoont een magneet dezelfde werking, welke men zoo ver kan brengen, dat zelfs door deze, met behulp van eenen magneet te weeg gebragte elektriciteit vonken kunnen voortgebragt worden. Hiermede waren de naauwe betrekkingen tusschen magnetisme en elektriciteit angetoond, en daardoor heeft men geleerd, dat niet alleen de galvanische en de wrijvings-elektricitet en een dezelfde kraacht zijn, maar dat ook door het magnetisme elektriciteit kan ontwikkeld worden. Deze onderzoekingen

aangaande de „inductie-elektricitet“ waren de eerste schrede tot opheldering van het naauwe verband, waarin de zoogenaamde „physische“ krachten tot elkander staan, de eerste schrede om de zoogenaamde „imponderabilia“ of onweegbare stoffen uit de natuurkunde te verbanen. Sedert 1832 onderzoekt Faraday de verhouding van de scheikundige kraacht tot het magnetisme en tot de elektriciteit, en ook hier ontdekte hij de verrassendste daadzaken. Hij vond dat slechts de hoeveelheid der voorhandene elektriciteit, maar geenzins de elektrische spanning, invloed uitoefent op de scheikundige werkingen, zooals op de magneetnaald; en twee jaren daarna toonde hij aan, in welke betrekking de aggregatie-toestand van een ligchaam staat tot zijn vermogen om de elektriciteit te geleiden en zich onder den invloed der elektriciteit te ontleiden. Alle deeltjes van het te ontleiden ligchaam, welke tusschen de elektrische polen liggen, dragen bij tot de eindwerking, zoodat de voortbrengselen der ontleding ten gevolge van de rigting van den circulerenden elektrischen stroom om zoo te zeggen aan de polen uitgeworpen worden. In het jaar 1834 stelde Faraday zich door zijne ontdekking, dat door eene bepaalde hoeveelheid elektriciteit eene bepaalde hoeveelheid water ontleed wordt, in het bezit van een zeker werkenden toestel ter meting van de hoeveelheid circulerende elektriciteit; met behulp van dezen toestel bepaalde hij, dat de scheikundige verbindingen door zekere hoeveelheden elektriciteit kunnen ontleed worden in eene verhouding welke met het scheikundig equivalent-gewigt overeenkomt. Zoo hebben wij dan door Faraday den naauwen band leeren kennen, die de elektrische en scheikundige verwantschappen omsluit.

De ruimte verbiedt ons, het voordeel dat de scheikunde nit Faraday's verdere ontdekkingen heeft getrokken, hier in zijn geheel omvang aan te toonen; deze hebben betrekking op zoo verschillende bijzonderheden, dat wij slechts van enkele, voor de nijverheid hoogst gewigtige werkzaamheden van Faraday kunnen gewag maken. Reeds in het jaar 1823 verspreide hij door zijne onderzoekingen een helder licht over de leer der warmte en hare verhouding tot de scheikunde, daar hij vele stoffen, welke vóór hem slechts als gassen waren bekend geweest, in den vloeibaren toestand deed overgaan; hierbij werd men het eerst bekend met het gewigtige verschil tusschen gassen en dampen. Twee jaren daarna hield Faraday zich bezig met het onderzoek der verbindingen tusschen koolstof en waterstof, welke zich uit het gas der fabrieken bij het aanwenden van zekere drrukking afscheiden. Voor de staalbereiding hoogst gewigtig werden de door hem gedane onderzoekingen aangaande de middelen om het ijzer door toevoeging van verschillende zelfstandigheden eenen zoo hoog mogelijken graad van hardheid en deugdzamenheid te doen verkrijgen; de nitkomst van deze onderzoekingen, welke hij reeds in 1820 begon, was eene wezenlijke volmaking in de bereiding van fijner staalsoort. In het jaar 1830 leerde hij de bereiding van eene nieuwe glassoort voor gezigtkundige werktuigen. Eindelijk nam Faraday ook een belangrijk aandeel aan de daarstelling en verbetering der elektrische telegrafen, welker invoering eerst mogelijk was geworden, nadat hij den elektrischen inductie-toestel had uitgevonden. Hij toonde onder anderen in den laatsten tijd aan, welk eene verschillende snelheid de elektrische stroom bezit in de door de lucht gespannen telegraafdraden en in den onderzeeschen kabel; langs eenen in de lucht gespannen draad van 1500 Engelsehe mijlen lengte loopt de elektriciteit oogenblikkelijk van het eene einde naar het andere, terwijl zij om denzelfden weg langs een onderzeeschen

kabel af te leggen twee seconden noodig heeft. De moeilijkheden, welke zich bij de othulling van die verschijnselen opdeden, overwon hij op eene hoogst verrassende wijze door de daarstelling van zeer zinnig uitgedachte toestellen.

Faraday heeft, behalve eene reeds in 1827 verschenen handleiding tot het doen van scheikundige proefnemingen (*Chemical manipulations*), de uitkomsten van zijne onderzoekingen medegedeeld in een groot aantal opstellen in verschillende wetenschappelijke tijdschriften (*Philosophical transactions*, *Journal of the royal institution*, *Annals of philosophy*, enz.); deze opstellen voegde hij zamen in een zelfstandig werk getiteld: *Experimental researches in electricity* (1839). J.

Frederik Willem Conrad.

Wij aarzelen niet Conrad eenen der meest verdienstelijke ingenieurs te noemen, waarop niet alleen ons vaderland, maar geheel Europa zich kan beroemen. Zijn vader was de in 1808 overleden, met roem bekende inspecteur-generaal van den waterstaat in het koninkrijk Holland, door wien onder anderen de uitwateringswerken te Katwijk zijn tot stand gebracht; zijne moeder, overleden in 1815, was Wilhelmina Broestershuijsen.

Frederik Willem Conrad werd geboren den 15 Februarij 1800 te Spaarndam; in 1825 huwde hij met Jacqueline Marie Braber, die hem negen kinderen schonk, waarvan thans (1859) zes nog in leven zijn. Hij had twee oudere broeders, welke zich bij hun leven, beide in de betrekking van hoofd-ingenieur bij den waterstaat, zeer verdienstelijk hebben gemaakt: de oudste, Jan Willem Conrad, werd geboren in 1795, de tweede, Martinus Hendrik Conrad, in 1798.

Na den dood van bnn uitstekenden vader werden, uit aanmerking van de door dezen den lande bewezene diensten, de drie broeders door Lodewijk Napoleon, toen koning van Holland, benoemd tot *directeurs* van den waterstaat. Door Willem I, destijds soevereine vorst der Nederlanden, werd Frederik Willem Conrad in 1814 benoemd tot kadet op de artillerie- en genie-school te Delft, en vervolgens in 1817 tot aspirant van den waterstaat aangesteld. In 1825 werd hij ingenieur der tweede klasse voor Noord-Brabant, vervolgens in 1829 vandaar naar Zuid-Holland verplaatst, en in 1834 ingenieur der eerste klasse. Als zoodanig was Conrad werkzaam tot 1852, toen hij zijne benoeming ontving tot hoofd-ingenieur der tweede klasse, terwijl hij in 1854 tot hoofd-ingenieur der eerste klasse, en eindelijk in 1858 tot inspecteur van den waterstaat van de tweede inspectie werd aangesteld.

Van het begin zijner loopbaan af tot op heden heeft Conrad deelgenomen aan de belangrijkste werken, welke hier te lande door den waterstaat zijn tot stand gebracht. Aanvankelijk toegevoegd aan den inspecteur-generaal J. Blanken, was hij in 1818 en 1819 werkzaam aan de werken van het Nieuwe Diep, aan het groote Noord-Hollandsche en aan het Steenen-Hoeksche kanaal; vervolgens in 1820 bij de toen plaats hebbende inundatie, de Linje-werken, enz., in 1821 aan het Zederik-kanaal, in 1822 bij de dokwerken te Hellevoetsluis, in 1823 bij de opnemingen en pellingn der rivieren en kellen, in 1824 bij de uitvoering van het Zederik-kanaal. Van 1825 tot 1825 was hij in Noord-Brabant werkzaam bij de verruiming van den Baardwijkschen overlaat, de verhooging der dijken in de Langstraat, enz. In Zuid-Holland

werd hij van 1829 tot 1830 belast met de provinciale dienst bij de zeewerken, en leverde hij verschillende ontwerpen tot verbetering van de scheepvaart, rivieren en kanalen dier provincie, terwijl hij in 1838 medewerkte aan de ontwerpen ter droogmaking van het Haarlemmer-meer en later, van 1850 tot 1858, lid was van de commissie van beheer en toezigt over dit belangrijke werk. In 1831 werd Conrad toegevoegd aan de Hollandsche ijzeren spoorweg-maatschappij tot bestuur der werken van die maatschappij. Nadat hem in 1840 onbepaald verlof was gegeven om den Hollandschen spoorweg uit te voeren, was hij in de jaren 1840 en 1841 daaraan werkzaam. In 1845 werd hij benoemd tot 's konings commissaris bij de Hollandsche spoorweg-maatschappij.

In 1847 rigtte Coural, met medewerking van de heeren Simons, oud-minister van binnenlandseho zaken, en van der Kun, thans hoofd-inspecteur van den waterstaat, het koninklijk instituut voor ingenieurs te Delft op. Hij werd in 1848 tot eersten president dier iuriging gekozen en jaarlijks herkozen. — Bij het tienjarig bestaan van het instituut in 1858 droeg men hem met de beide andere oprichters het permanente lidmaatschap van den raad van bestuur op.

In 1851 werd Conrad door prins Albert tot lid der Jury voor de Londensche tentoonstelling benoemd, waarbij hem verschillende zeer vereerende onderscheidingen te beurt vielen.

Als hoofd-ingenieur der tweede klasse werd Conrad in 1855, met toestemming van den Koning, lid van de internationale commissie voor de doorgraving der landengte van Suez, tot welks president hij in dat zelfde jaar werd verkozen, — waarlijk wel eene zeldzame eer voor Nederland, dat het eene man heeft voortgebracht, bekwaam om bij eene commissie, zamengesteld uit de meest verdienstelijke ingenieurs uit alle staten van Europa, op waardige wijze het presidentschap te kunnen bekleeden. In zijne betrekking van president dier commissie deed hij in 1855, 1856 en 1857 twee reizen naar en door Egypte en door de woestijn van Suez; hij bezocht bij die gelegenheid ook het Heilige land. In 1859 werd hij benoemd tot lid van den raad van openertoezigt over de werken van het Suez-kanaal, terwijl de Onderkoning van Egypte hem tevens aanstelde tot zijnen commissaris bij de maatschappij van dat kanaal. Beide betrekkingen werden door Conrad met toestemming van den Koning der Nederlanden aanvaard.

Verscheidene werken van wetenschappelijken aard zijn door Conrad in het licht gegeven. Wij vermelden hier in de eerste plaats eene verhandeling *Over de verzakkingen en doorkveelingen der dijken*, in 1828 door de Hollandsche maatschappij der wetenschappen te Haarlem bekroond met de gouden medaille en eene premie van 150 guldens. Vervolgens leverde hij in *De vriend des vaderlands: Bijdrage tot de geschiedenis der eerste schutsluizen in Holland* (1831), *Iets over de duinen, en Over duinen en stranden* (1832), *De werking der grondgoleen beschouwd als eene der oorzaken van het ontstaan van stranden en duinen* (1833), *Iets over de Mac-Adam wegen* (1835); in *de Vaderlandsche letteroefeningen: Geschiedkundige aantekeningen omtrent het hoogheemraadschap van Rijnland* (1832), *Enige aantekeningen omtrent den aanleg van sommige dijken* (1833); in het *Tijdschrift voor de marine: Het zeegat van Goedereede* (1833); benevens *Drie artikelen over de doorgraving der landengte van Panama* (1831—1832). De artikelen in de vermelde tijdschriften opgenomen, zijn met eenige andere bijeen verzameld in het licht gegeven in

1849, onder den titel van *Verspreide bijdragen*. — Anonym leverde Conrad in 1838 een *Handboekje voor den machinist-geleider van locomotieven*. In 1842 werd eene door hem geschreevene *Geschiedenis en beschrijving van het Katwijkse kanaal*, met kaarten en teekeningen, door het instituut van civiele ingenieurs te Londen bekroond met de zilveren Telford-medaille en in de werken van dat instituut in het Engelsch uitgegeven. Hetzelfde instituut nam in 1849 Conrad's *Geschiedenis van den ijzeren spoorweg van Amsterdams naar Rotterdam*, welk geschrift met de Walkerpriemee werd bekroond, en in hetzelfde jaar ook zijne verhandeling, getiteld: *De brug over de Poldervaart* in zijne werken op. — Verder volgden: *Oter het al of niet voordelige voor Delfland van een kanaal naar Scherpeningen; De noodzakelijkheid eener bepaling tot voorloopige in besittingstelling bij de aet van onteigening ten algemeenen nutte, en Beschrijving van het kromme spoor bij Delft*, allen in 1845 uitgegeven; de laatste brochure in het Fransch en Hollandsch. In 1867 had Conrad een aanzienlijk deel aan alles wat over de doorgraving der landengte van Suez geschreven en uitgegeven werd, en vooral aan het *Rapport van de internationale commissie*. Over dit onderwerp gaf hij, behalve eenige artikelen in de *Economist* (1857), in de koninklijke akademie van wetenschappen te Amsterdam eene verhandeling, welke, onder den titel van *De doorgraving van de landengte van Suez*, in hare werken is opgenomen (1857). De werken van het koninklijk instituut van ingenieurs bevatten verscheidene artikelen van zijne hand. In 1858 gaf Conrad eene brochure uit, getiteld: *Canal de Suez; Etat de la question*, welke in het Engelsch, Hoogduitsch en Italiaansch werd vertaald; eene Hollandse vertaling daarvan is opgenomen in de bijlagen van zijne *Reizen naar de landengte van Suez, Egypte en het Heilige land* (1859). Dit laatste werk bevat, behalve kaarten, een tal van platen naar teekeningen uit des schrijvers album, benevens eenige poëzij, welke Conrad steeds uit liefhebberij heeft beoefend.

De groote verdiensten van onzen beroemden landgenoot zijn steeds op den regten prijs gesteld, zoo als blijkt uit de lidmaatschappen van onderscheidene geleerde genootschappen en de eere tekenen waarmede hij versierd werd. Het Bataafsche genootschap te Rotterdam nam hem in 1832, het instituut van civiele ingenieurs te Londen en de Hollandse maatschappij der wetenschappen te Haarlem in 1843, het provinciaal Utrechtsch genootschap in 1850, de maatschappij van letterkunde te Leiden in 1851, de *Académie nationale agricole, manufacturière et commerciale* te Parijs in 1852, de koninklijke akademie van wetenschappen te Amsterdam in 1855, het Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen in 1858 onder hare leden op. De genoemde Fransche akademie benoemde hem in 1856 tot *vice-président honoraire*. — In 1852 werd hij gekozen tot lid der provinciale staten van Zuid-Holland, waaruit hij in 1858 zijn ontslag nam. — Zijne Majesteit Willem II benoemde Conrad in 1842 tot ridder van den Nederlandschen Leeuw, Willem III in 1849 tot commandeur van de Eikekroon en vergunde hem in hetzelfde jaar tevens het annemen van de onderscheidingsteekenen der orde van Wasa, hem door den koning van Zweden en Noorwegen geschenken. In 1856 benoemde Zijne Majesteit Willem III hem tot commandeur van den Nederlandschen Leeuw. J.

Isambard Kingdom Brunel,

de zoon van sir Marc Isambard Brunel, die zich vooral door het bouwen van den tunnel onder de Theems beroemd heeft gemaakt, werd geboren in 1806 te Portsmouth. Hij genoot zijne opleiding in het college *Henri IV* te Caen en begon zijne loopbaan als praktisch ingenieur in het jaar 1826, onder de leiding van zijnen vader, dien hij bij de werkzaamheden voor den bouw van den tunnel behulpzaam was. Meer dan eens was hij in gevaar, om door het indringen van het water het leven te verliezen en had bij die gelegenheden zijn behoud slechts aan zijne bekwaamheid in het zwemmen te danken, daar hij tot het einde toe op zijnen post gebleven was. De groote doorbraak van 1828 verraste hem midden in den tunnel, hij werd door de golven medegesleept, maar gelukkigwijze aan land geworpen. Hij wijdde zich daarop vooral aan het bouwen van spoorwegen en aan het vervaardigen van werktuigen en toestellen voor de stoomvaart.

In het jaar 1833 werd hij benoemd tot ingenieur van de *Great-Western*-spoorweg, en onder zijne leiding kwamen alle tunnels, bruggen en andere grootsche werken van deze lijn en hare vertakkingen tot stand, waartoe ook de brug over de Theems te Maidenhead en die over de Wye te Chepstow behooren. Eene groote spoorwegbrug over de Tamar is nog niet geheel voltooid. Door hem werd ook de Hangerford hangende brug te Londen gebouwd, welke eene gemiddelde spanning heeft van 690 voet; ook heeft hij medegewerkt aan de uitvoering van de Conway- en Britannia-koekbrug. Vermelding verdient voorts ook, dat de dokken van Cardiff en die van Sunderland onder zijne leiding werden aangelegd. Bij de oprigting van het Glazen Paleis te Londen ondersteunde hij den ondernemer Paxton met zijnen raad en gaf aanleiding tot er vele verbeteringen in het oorspronkelijke plan werden aangebragt. Gedurende den Russischen oorlog werd hem het bouwen van het militaire hospitaal te Renkioi in de Dardanellen opgedragen, waarvoor hij waterleidingen deed aanleggen, ten einde de plaats van versch water te voorzien, en eenen spoorweg liet bouwen tot het vervoer der zieken van de landingsplaats naar het gesticht. Brunel bragt ook het eerst het bouwen van ijzeren schepen ter sprake, beval de invoering der schroef bij de Britsche vloot aan, en ontwierp het plan voor de groote stoomschepen, die een nieuw tijdvak in de scheepvaart hebben doen aanbreken. Zijn laatste en meest beroemde werk is het reusscheitje ijzeren stoomschip, dat aanvankelijk den naam van *Leviathan* voerde, en later in dien van *Great Eastern* verdoopt werd; reeds in 1852 leverde Brunel het plan hiervoor, dat hij eerst na jaren arbeids, en na het overwinnen van vele geldelijke moeilijkheden en materiele en physische hindernissen had kunnen verwezenlijken. Volgens sommigen heeft de buitengewone inspanning gedurende de uitvoering van dit zijn lievelingsontwerp veel bijgedragen tot zijn vroegen dood; etenwel was hij reeds vele jaren ziekelijk geweest en had zijne kolossale werken onder gestadig lichamelijke lijden tot stand moeten brengen. Te midden van zijne werkzaamheden voor eene proefvaart van de *Great Eastern* trof hem een aanval van beroerte, ten gevolge waarvan hij te Westminster den 15 september 1859 overleed. Met eene veelzijdige kennis en een zeer ondernemenden geest verbond Brunel een edel, van ijszucht en nijd vrij karakter. Hij ondersteunde het ontluikend talent waarmede hij in

aanraking kwam, liet zijnen ambtgenooten en mededingers steeds recht wedervaren en stond onder anderen met Robert Stephenson, dien hij op werktuigkundig gebied meer-malen bestreden had, tot diens dood toe in vriendschap-pelijke betrekking. Brunel's werken zullen zijnen roem aan de nakomelingschap overbrengen. J.

Samuel Finley Broose Morse.

Naast den Duitscher Steinheil en den Engelschman Wheatstone moet de Amerikaan Morse als de derde zelfstandige uitvinder van den telegraaf vermeld worden f). Hij is de oudste zoon van eenen predikant te Charlestown in Massachusetts, die zich ook als aardrijkskundige heeft onderscheiden. Den 27 april 1791 werd hij geboren en ontving zijne opleiding in het *Yale college*, dat hij in 1810 verliet. Reeds vroeg besloten hebbende om zich aan de schilderkunst te wijden, verwierf hij, na lang tegenstreven van zijnen vader, de toestemming, om de kunstenaarsooploopaan te betreden, en begaf zich te dien einde naar Engeland, alwaar hij in 1811 aanlandde. Te Londen geraakte hij zeer bevriend met den Engelschen schilder Leslie; aldaar maakte hij snelle vorderingen in het zelf gekozen beroep. In 1818 stelde hij in de koninklijke Akademie zijne eerste schilderij: *De sterrende Hercules* ten toon, dat den bijval van alle kenners verwierf; een gipsmodel, dat hetzelfde onderwerp voorstelde, en door hem zelf vervaardigd was, ten einde zich het vervaardigen zijner schilderij gemakkelijker te maken, werd bekroond met den voor het beste beeldhouw-werk uitgeoefenden eereprijs. Na zijne terugkomst in Amerika zette hij zich neder te Boston, maar vond aldaar zoo weinig aanmoediging, dat hij naar New-Hampshire verhuisde, alwaar hij portretten maakte voor 15 dollars het stuk. Meer op prijs werden zijn werk en talent gesteld, toen hij in 1822, na een tijdelijk verblijf te Charlestown in Zuid-Carolina, naar New-York vertrok. Voor de stedelijke overheid schilderde hij aldaar een levensgroot portret van den generaal Lafayette, die destijds de Vereenigde Staten bezocht. In 1829 deed hij eene tweede reis naar Europa en vertoefde er drie jaren. Op de terugreis naar Amerika met de pakketboot *Sully* in het jaar 1832 deelde een zijner reisgenooten hem een en ander mede aangaande de elektro-magnetische proeven, welke toen juist te Parijs werden genomen, en daarbij kwam het gesprek onder anderen ook op den tijd, dien de elektrische vloeistof zoude noodig hebben om eenen draad ter lengte van 100 voet te doorloopen. Toen de berigtgever zeide, dat daartoe eigenlijk in het geheel geen tijd noodig was, wierp Morse de meening op, dat de elektrische vonk tot op

alle afstanden in de verte voortgeleid en zelfs tot het overbrengen van berigten aangewend zoude kunnen worden. Van nu af hield hij in zijne gedachten zich ijerig met dit onderwerp bezig, ontwikkelde het verder, en, eer de pakketboot in Amerika geland was, had hij de uitvinding gedaan, die zijnen naam onsterfelijk zoude maken, en hare hoofdtrekken schriftelijk uiteenzet. Zijn hoofddoel was de daarstelling van eene verbinding door middel van de elektro-magnetische kracht, welke het medegeleide door teekens, die met een alphabet overeenkomen, zelf neder-schrijft, en die, hoewel op zeer grooten afstand daar-gesteld, ook het verkeer met tusschen-stations mogelijk maakt. Zijne eerste gedachte was om zich van eene strook papier te bedienen, welke hij met een scheikundig prepa-rant verzadigde, dat, in verbinding met den draad ge-bragt, door welken de elektrische stroom loopt, ontleed wordt en aldus een alphabet van, door hunne breedte en hun aantal verschillende tekens vormt, zonder dat de draad op de verschillende punten der elektrische gemeen-schap behoeft te worden afgebroken.

Na zijne terugkomst te New-York wijdde hij zich weder aan de schilderkunst, maar bragt al zijne vrije uren ten offer aan de verdere ontwikkeling zijner uitvinding. Nadat hij de onuitvoerbaarheid van zijn eerste denkbeeld ontdekt had, maakte hij gebruik van de werking der elektro-magnetische kracht op den hefboom, om daardoor schrijfpennen in beweging te brengen, even als bij de liniëermachine. Maar ook dit plan moest hij weder opgeven, en eindelijk kwam hij toen tot het denkbeeld om stalen stiften te gebruiken, die de verlangde teekens in het papier indrukken, welk beginsel nog tegenwoordig wordt toegepast.

Na vele moeilijkheden en mislukte proeven gelukte het Morse in 1835, de uitvoerbaarheid van zijne uitvinding in de New-Yorksche universiteit aan te toonen en zijn elektrischen schrijftelegraaf ten toon te stellen. Den geheelen toelst had hij met uitzondering van een daarbij behoorend houten uurwerk zelf vervaardigd. In 1837 nam hij te Washington een patent, en bet is in der daad wel merkwaardig, dat in hetzelfde jaar Wheatstone in Engeland, en Steinheil in Beieren eveneens een elektrischen telegraaf uitvonden, zonder dat een van de drie de geringste overeenkomst met een der anderen heeft. De telegraaf van Wheatstone is de onvolkomenste, daar deze niet schrijft, en be-stendig het oog daarop moet gevestigd blijven, dewijl het alphabet door afwijking eener naald (draaijng van eenen wijzer) wordt daargesteld; die van Steinheil is een schrijftelegraaf, maar is door zijne zamengestelde machinerie minder geschikt ter toepassing bij lange lijnen. Ter erkenning van de grootere volkomenheid van den telegraaf van Morse heeft, op Steinheil's eigen raad, de Duitsch-Oostenrijksche telegraf-vereeninging op de conferentie van 1851 dezen voor al zijne lijnen aangenomen. In 1840 werd Morse's patent te Washington uitgevaardigd, en daarop begon hij zijnen telegraaf in het praktische leven in te voeren. In 1844 werd de eerste elektrische telegraaf in de Vereenigde Staten tusschen Baltimore en Washington voltooid, en tegenwoordig zijn er alléén in de Vereenigde Staten reeds meer dan 15,000 Engelsche mijlen telegraf-lijnen in werking. J.

Ludwig Spohr

was de zoon van eenen geneesheer te Brunswijk. Hij werd aldaar den 5 april 1784 geboren. Van den bekwaamen

1) De bewerker van dit levensberigt voegt hierbij, dat onlangs door W. von Sommering te Frankfort aan de Main is aangetoond, dat zijn vader, Samuel Thomas von Sommering den 9 juli 1809 den galvanisch-elektrischen telegraaf heeft uitgedonden, en dat deze ook den 28 augustus 1809 zijne ontdekking in eene zitting der Akademie te Münden mededeelde (blijkens de *Denkschriften der Küniglichen Academie der Wissenschaften zu Münden* 1809—1810 S. 401). In eenen brief van den 14 november 1811 deelt de vader aan den te Genève wonenden zoon mede «dat men zulk eenen draad ook wel door eene rivier zou kunnen leiden». Den 5 november 1809 gaf von Sommering zijnen telegraaf aan den Franchen natuurkundige Larry mede naar Parijs, en deze legde hem aan Napoleon voor. In zijn dagboek zegt Sommering dienaangaande «*L'adversus*» (Wij zullen zien). Maar Napoleon, zegt men, twijfelde aan de uitvoerbaarheid, verwierp de uitvinding en noemde haar versachtelijk «*Une idée Germanique!*» J.

violist Mancourt genoot hij te Seesen, waar de familie zich later gevestigd had, het eerste onderwijs in het vioolspel, waarvoor zijn aanleg zich spoedig ontwikkelde. Weldra wijdde hij zich geheel aan de beoefening der toonkunst, en werd op nog jeugdigen leeftijd tot lid der muziek-kapel van den hertog van Brunswijk benoemd. Ondersteund door dezen, deed hij vervolgens met zijn tweeden leermeester, den violist Eck, eene kunstreis naar Rusland, terwijl hij later, sedert 1804, ook Duitschland, Frankrijk, Nederland en Italië bereisde. Zijn roem als de eerste vioolvirtuoos van zijnen tijd werd daardoor gevestigd, terwijl hij aldoo ook naar verdienste gewaardeerd werd als componist, vooral door zijne *Concerten voor viool*, welke hij zelf voordroeg. In het jaar 1805 werd hij benoemd tot kapelmeester van den hertog van Gotha, en in deze betrekking schreef hij, behalve vele muziekstukken voor viool, klarinet en harp, schoone *Liederen*, het oratorium *Das jüngste Gericht*, en twee opera's *Alrma* en *Der Zwicknapp mit der Geliebten*. Sedert 1813 was hij te Weenen als kapelmeester werkzaam, en aldaar, vooral ten tijde van het Congres, de held van den dag, wiens in grootschen stijl geschrevene opera *Faust* — eene stof, welker muzikale behandeling wel een buitengewoon waagstuk mag genoemd worden — toen eene even vurige en aanhoudende geestdrift verwekte, als zijne met den toenmaligen tijdgeest overeenkomende cantate *Die Befreiung Deutschlands*. Ook zijn beroemd *Octet* en *Nonet*, en zijne niet minder voortreffelijke *Quartetten* zijn in dien tijd geschreven; men mag met regt zeggen dat Spohr zich toen op het toppunt van roem bevond. In het jaar 1817 vertrok hij als muziek-directeur naar Frankfort aan de Main, alwaar hij de opera *Zemire en Azor* (1818) schreef. Het volgende jaar bracht hij te Londen door; hij verwierf zich daar, inzonderheid door zijne tweede *Symphonie*, welke hij voor de Philharmonische Maatschappij aldaar gecomponeerd had, eene groote populariteit, welke hij tot zijnen dood toe behield, en die zich ook steeds hernieuwde, bij gelegenheid dat hij later nog onderscheidene malen in Engeland vertoefde. Toen hij voor de eerste maal van Londen terugkwam, vestigde hij zijn verblijf te Dresden, totdat hij in 1822 tot hof-kapelmeester te Cassel werd benoemd. Hier voltooide hij in het volgende jaar zijne *Jessonda*, die later nog door een viertal andere opera's gevolgd werd, namentlijk door *Der Berggeist* (1825), *Pietro von Albano*, *Der Alchimist* en *Die Kreuzfahrer* (1844). Ook schreef hij te Cassel, behalve vele andere orkeststukken, zijne *Dubbele Quartetten*, alsmede zijne *Dubbele symphonie*; hij trachtte daarmede eene nieuwe soort van muziek in te voeren, waarin hij echter geene navolgers vond. In zijne groote oratoria, namentlijk in *Die letzten Dinge*, *Des Heilands letzte Stunden*, en *Der Fall Babylons*, deed hij zich eindelijk ook kennen als meester in de compositie van kerkmuziek, en vooral het laatste, in het jaar 1840 voor een groot Engelsch muziekfeest geschreven, werd zoowel aan gene zijde van het Kanaal als elders met groote geestdrift ontvangen. — In 1857 verliet hij de staatsdienst van Hessen onder omstandigheden, die den hoogbejaarden, langer dan een menscheleefduid in dienst der kunst zeer ijverig werkzaam man diep krenkten; daarentegen ontving hij, bij gelegenheid van zijn 50jarig jubilé, van het conservatorium te Praag en elders de meest vereerende bewijzen van hoogachting.

Spohr heeft zeer vele voortreffelijke leerlingen gevormd. Zoowel in zijn vaderland als in den vreemde oogstte hij veel roem in. Intusschen heeft deze roem zich niet in

allen deelen staande gehouden tegen de sterkere elementen van den nieuweren muzikalen tijd. Spohr's muziek is voor den tegenwoordige smaak te bepaald elegisch. De Duitse opera na hem tracht scherper te karakteriseren, maar is in vergelijking van den „Zwaan van Cassel" arm aan melodien. Van Spohr's opera's is nog slechts éene enkele op het repertoire gebleven, — niet de *Faust*, hoewel men de *Festpolnaisse* tot de lievelings-compositien van het Duitse volk moet tellen, — niet de *Zemire en Azor*, in weerwil dat deze opera boven vele werken van Bellini staat, — maar alleen de *Jessonda*. Van zijne liederen leven ook slechts nog weinigen in den mond des volks voort. Inzonderheid *Das Bild der Rose* („Rose, wie bist du so reizend mild").

Spohr overleed te Cassel den 22 oktober 1859. Zijne begravenis was vorstelijk en toonde ten duidelijkste, hoe zeer men wilde toonen, dat niet alleen Cassel, maar de geheele wereld, zoo ver Spohr's werken zijn doorgedrongen, een onherstelbaar verlies had geleden.

Adolph Bernhard Marx,

een der verdienstelijkste en meest invloedrijke schrijvers over muziek van den tegenwoordigen tijd, werd geboren te Halle aan de Saale, den 27 november 1799. Al spoedig verreesde hij een zoo grooten aanleg voor de toonkunst, dat zijn vader, eene geneesheer, besloot, den knaap te laten onderwijzen in den zang en het pianospel, terwijl hij hem tevens, ook de lessen over de theorie der muziek van den theoreticus Türk deed waarnemen. Het was aanvankelijk echter gezinszins de bedoeling, hem bepaald voor toonkunstenaar op te leiden; in tegendeel, hij werd door zijnen vader bestemd tot de studie der regten, zoodat het onderwijs in de muziek eigenlijk slechts als opvoedingsmiddel werd verstrekt. Nadat Marx het gymnasium verlaten had, werd hij dan ook student aan de hoogeschool zijner vaderstad, ten einde zich voor de regtsgeleerde loopbaan te bekwalen. Na het einde zijner academische studien oefende hij aanvankelijk de regtsgeleerde praktijk uit te Halle, Naumburg en Berlijn. In laatstgenoemde stad, alwaar de jeugdige regtsgeleerde zeer veel gelegenheid had om zijnen muzikalen aanleg verder te ontwikkelen, nam zijne liefde voor de kunst weldra zoo zeer toe, dat hij na rijp overleg besloot, het tot dusverre nitgeoeffende beroep voor goed vaarwel te zeggen en zich geheel en al aan de toonkunst te wijden. Hij gaf toen, ten einde een bestaan te vinden, muzieklessen, maar wijdde levens al zijnen vrijen tijd aan eene ijverige studie der toonkunst. Weldra begon Marx ook de pen te voeren, en wel als redacteur van het toenmalige *Berlijnsche tijdschrift voor muziek*, welks artikelen eene hoogst loffelijke getuigenis afleggen van de voortreffelijke leiding van dit orgaan der toonkunst; ook werkte hij mede aan Gottfried Weber's *Caecilia*, en later ook aan Schilling's *Universal Lexicon der Tonkunst*.

In 1830 werd aan Marx de eervolle betrekking opgedragen van professor in de muziek aan de Berlijnsche akademie, welke hij tegenwoordig nog bekleedt.

Behalve door zijne muzikale geschriften heeft Marx zich ook als componist eenigen naam gemaakt. Zijne werken op het terrein der compositie zijn onder anderen: de muziek bij *Jery en Bately*, bij het melodrama *Die Raube* van Willibald Alexis (Wilhelm Haring), *Choral- und Orgelbuch*, *Nahid*, een liederenkrans van Stieglitz, de oratoria *Johannes de Dooper* en *Moses*, alsmede twee *Sym-*

phonien voor orkest. Zijne compositiën hebben intuschen nimmer zoo algemeen bijval gevonden als zijne overige werken. De kunstwaarde zijner compositiën daar gelaten, kan niet ontkend worden, dat zijne muzikaal-scheppende werkzaamheid eenen grooten en bepaald voordeeligen invloed heeft uitgeoefend op de in zijne geschriften geleverde beschouwingen, stellingen en beoordelingen over de kunst; slechts hij toch (de zoogenaamde critici in ons land mogten dit wel meer ter harte nemen!) kan over het wezen der toonkunst iets ten voordeele en ten nutte van anderen zeggen, die zich door zelf scheppende werkzaamheid een helderen blik in het geheel heeft weten te verschaffen.

Het voornaamste werk, dat Marx tot heden heeft geleverd, is zijne algemeen gewaardeerde *Compositionslehre* in vier deelen. Bovendien heeft hij nog de volgende belangrijke werken in het licht gegeven: *Maigrus*, eene verhandeling *Ueber Tonmalerei*; *Allgemeine Musiklehre Die Musik des neunzehnten Jahrhunderts*, en eene in 1858 verschenen *Biographie Beethovens*. Met het laatste werk heeft Marx op nieuw alle vrienden en kenners der muziek aan zich verplicht, daar het eene uitstekende bijdrage is tot het leeren verstaan van den grooten, in zijne voornaamste werken nog maar al te dikwijls miskenden grooten meester in de instrumentalmusiek. Even als in zijne vroegere geschriften, onderscheidt Marx zich ook in deze, met veel zaakkennis grondig geschrevene levensbeschrijving van Beethoven door vrijzinnigheid van opvatting en heldere inzigten.

Prudens van Duyse

werd geboren den 13 september 1804 te Dendermonde. Zijn vader oefende aldaar de geneeskundige praktijk uit. Reeds van zijne vroegste jeugd af voelde hij neiging voor de dichtkunst, en leverde daaraan op nauwelijks vijftien-jarigen leeftijd eene eerste proeve in eene vertaling der *Herderszangen* en der *Landsgedichten* van Virgilius. Ten voorleede der voor hunne vrijheid strijdende Hellenen gaf hij vervolgens *Tyrtens' gezangen* in het licht. In het jaar 1827 schreef het koninklijk genootschap Concordia te Brussel als prijsvraag uit: een *Lofdicht op de Nederlandsche taal*, ten einde daardoor de dichtkunst in de zuidelijke gewesten van het vereenigd koninkrijk aan te moedigen; om die reden mogten dan ook alleen Zuid-Nederlanders daaraan dingen. Van Duyse's dichtstuk, dat in 1819 verscheen, werd te eer der bekrooning waardig gekeurd. In 1830 werd dit gevolgd door *De waarden en onwetteling op den Vlaamschen zangberg, in vier zangen, met eeuwigturende aanteekeningen*, enz. In deze beide stukken gaf hij blijken van een welderigen geest, gepaard met groote belesenheid. Na het uitbarsten van den Belgischen opstand vertrok van Duyse met een paar Hollandsche vrienden naar de noordelijke provinciën, alwaar hij in kennis geraakte met onderscheidene letterkundigen, waaronder Immerzeel, bij wien in 1831 een bundel *Gedichten* van zijne hand verscheen.

Weltra keerde hij echter weder naar zijn geboorteland terug, en woonde daar tot zijnen dood. Terwijl van Duyse in zijne jeugd naar hooge dichterlijke vlugt gestreefd en bij voorkeur de dithyrambe en het heldendicht beoefend had, jaagde hij in latere jaren het meer eenvoudige na, en deed, hoewel vergeefs, pogingen om den toon van het *volkslied* meester te worden. Gelukkiger was hij in zijne *hindergedichten*. Ook het hekel- en vooral het puntidicht

behoorden tot zijne geliefkoosde dichtoefeningen. Zijne voornaamste dichtbundels zijn: *Vaderlandsche lozing*, 1839; *De zwarte zuster*, 1841; *De spellings-oorlog, luimig heldendicht*, 1842; *Godfried of de godsdienst op 't veld, in vijf zangen*, 1842; *Groentje, naar Gresset*, 1843; *Gedichtjes voor kinderen*, 1844; *De zeilvogel van Simon Stevin*, 1846; *Het klaverblad*, 1848; *Nieuwe kinderdichtjes*, 1849; *Dicht-oespiegeling van Thomas à Kempis*, 1850; *Vrolijkheid*, 1853; *Bij de vijfentwintigste verjaring der Septemberfeesten*, 1855; *Jacob van Artevelde*, 1859. Zijn laatste gedicht maakte hij ter ere van Schiller; bij zond dit naar Stuttgart op, werwaarts ook van Duyse ontboden was om het eeuwfeest der geboorte van den grooten dichter te helpen vieren.

Voor het toneel bewerkte hij onder anderen *Willens Tell*, alsmede ook eenige vaudevilles.

Ook als geleerde heeft van Duyse zich naam gemaakt. Het koninklijk Nederlandsch instituut bekroonde in 1851 zijne verhandeling *Oer den Nederlandschen versbouw*. De koninklijke Belgische akademie kende hem in 1859 eene zilveren medaille toe voor zijne verhandeling *Oer de Nederlandsche kamers van rhetorica*. Reeds tien drie afleveringen het licht van zijn *Inventaire analytique des chartes et documents appartenant aux archives de Gand*.

Van Duyse was stads-archivaris en leeraar in de geschiedenis der Nederlanden bij de stads teeken- en schiederschool te Gent, corresponderend lid der koninklijke akademie van België, en van verschillende Noord- en Zuid-Nederlandsche genootschappen. Hij overleed onverwachts te Gent den 13 november 1859.

George Payne Rainsford James.

de vruchtbaarste der Engelsche romanschrijvers, is in het jaar 1801 te Londen geboren. Zijne eerste opleiding genoot hij op eene school te Greenwiel, en later bij een protestantsch geestelijke, bij wien hij tot zijn vijftiende jaar bleef; daarna vertrok hij naar Frankrijk en vertoefde daar onderscheidene jaren. De dood van zijn ouderen broeder bragt toen eene aanmerkelijke verandering in zijne vooruitzichten te weeg, en sedert dien tijd was hij zoo goed als zijn eigen meester. Uit liefhebberij had hij reeds van tijd tot tijd anonym eenige kleine bijdragen geleverd in Engelsche dagbladen en tijdschriften. Ook schreef hij een aantal korte verhalen, hoewel slechts voor zich en zijne vrienden, die niet zijn uitgegeven. Toen Washington Irving een daarvan had gelezen, raadde hij hem om eens iets grooters op touw te zetten, en zoo ontstond de roman *Richelieu*, die in 1825 was afgewerkt, maar nog eenige jaren in de portefeuille bleef liggen, totdat de dood van lord Liverpool, een oud vriend van zijnen vader, van wiens bescherming James' vooruitzichten voornamelijk afhingen, maakte dat de jonge schrijver zich bepaald een bestaan met de pen trachtte te verschaffen. Sir Walter Scott, wien het handschrift van den *Richelieu* ter beoordeeling was voorgelegd, velde daarover een zeer gunstig oordeel. De *Richelieu* zag het licht in het jaar 1829 en vond een buitengewonen bijval, dien de schrijver door de levendigheid zijner phantasie en schilderdingen van gebeurtenissen en karakters ook werkelijk verdiende. Evenwel vertoonden zich toen reeds de sporen van vlugtigheid in compositie en uitvoering, welke later bij zijne talrijke voortbrengelen nog zeer is toegenomen. James schreef zóó gemakkelijk, dat hij bijna ieder jaar twee of drie romans in drie deelen leverde; de opgave

zijner belletristische voortbrengselen beslaat in den nieuwsten Londenschcn boeken-katalogus niet minder dan 70 bladzijden. Wij kunnen hier van James' werken dan ook slechts die vermelden, welke met de meeste graagte zijn ontvangen. Het zijn: *Darney, misdaad en vergelding, of de ontmoeting van Hendrik VIII en Frans I*; *Marion Delorme* (1830); *Philip August of de wapenbroeder*; *Henry Masterton* (1832), en het vervolg *Johu Marston Hall* (1834); *Maria van Bourgondij of het oproer te Grand*; *De zigeuner, Een onder duizend* (1835); *Attila* (1836); *De hugenoot, Charles Tyrrel, eene bijdrage tot de kennis van het menschelijk hart* (1839); *Corse de Leon* (1841); *Morley Erastein en de Jacquerie* (1842); *De valache erfgenaam*, en *Maria Stuart* (1843); *Arrah Neil* (1845); *Heidelberg* (1846); *Russell* (1847), enz., enz.

Ook op geschiedkundig gebied leverde hij een en ander. Zijn eerste *De geschiedenis der ridderschap* (1830) gaf aanleiding dat hij door koning Willem IV tot geschiedschrijver van Engeland werd benoemd, welke eerepost hij echter weldra weder liet vaaren. Hij schreef vervolgens nog: *Levens van groote veldheeren* (1832); *Geschiedenis van Karel den Groote* (1832); *Leven van den Zwartcn Prijs* (1836); *Gedenkwaaardigheden betreffende beroende vrouwen* (1837), *betreffende staatslieden en het buitenland en biographien voor Lardner's Encyclopaedia*; *Lodewijk XIV en zijn tijd* (1838); *Geschiedenis van Richard Leeuwenhart* (1842—1849). Bovendien gaf hij in 1841 de *Briefwisseling van Sir James Vernon uit de jaren van 1696 tot 1708* in het licht.

In 1850 tot Engelsch consul te Massachusetts benoemd, vertrok James met zijn huisgezins naar de Vereenigde Staten, alwaar hij de pen weldra weder oppatte en eene tweede reeks van romans schreef. Wij noemen daarvan slechts: *Doel en hinderpalen* (1851); *Pequinillo* (1852); *Agnes Sorel* (1853), en in 1855 *Old dominion* (de naam dien de Amerikanen aan hun moederland, Engeland, geven). James' meeste romans zijn ook in het Nederduitsch overgebracht en hebben ook bij ons zeer vele lezers gevonden. Zij onderscheiden zich allen door rijke vinding en levendigen verhaaltant, hoewel door de vlugtigheid der compositie de karakters somwijlen wat triviaal zijn en het geheel te veel jacht op effect maakt.

Nathaniel Hawthorne,

een uitstekend Amerikaansch romanschrijver, werd te Salem in Massachusetts geboren en bezocht in 1825, te gelijk met Longfellow het *Bowdoin college* in den staat Maine. Hij schreef, iets dat in Amerika veel gebeurt, reeds op zeer jeugdigen leeftijd voor de nieuwbladen; een groot gedeelte van deze eerste *Verhalen* werd later bijeen verzameld in het licht gegeven, onder den titel van: *Tweemaal vertelde geschiedenissen* (1837; eene tweede verzameling in 1842), een werk dat door Longfellow ten zwaerste werd geroemd. Te dier tijd beoefende Hawthorne, even als vele andere letterkundigen, ook den landbouw op de *Bach-Farm*. Hier schijnt hij reeds het grondgebied voor de *Bilhedale Romance* (vertaald in het Nederduitsch onder den titel: *Een roman van Bijlandal*) te hebben opgevat. Het eerst verschen echter zijn *Dagboek van een Afrikaanschen kruiser*, waarin hij, met gebruikmaking van een handschrift van zijnen vriend Horatio Bridge, eene menigte scherpzinnige opmerkingen over de Canarische eilanden, Liberia, Madera, en in het algemeen aangaande Afrika's westkust heeft medegedeeld. Hawthorne vestigde zich vervolgens,

aanstonds na zijn huwelijk met Mis Peabody, te Concord, op eene oude boerenhofstede, waarvan hij in zijn *Mos van een oud huis* eene zeer bevallige beschrijving geeft. Curtis zegt, dat Hawthorne aldaar een volkomen knieznarsleven leidde, geheel en al van de wereld afgezonderd. Toen in het jaar 1846 Polk president en de geschiedschrijver Bancroft secretaris van de vloot werd, verschaften deze hunnen vriend eene betrekking als inspecteur der tollcn te Salem, welke hij echter slechts één jaar bekleedde. Ook van het tolgebouw en zijne bewoners gaf Hawthorne eene beschrijving in zijn *Scharlaken letter*, een psychologisch zeer interessante roman, die dan ook algemeen beviel. Van Salem vertrok hij vervolgens naar Berkshire in Massachusetts, alwaar hij een klein, bekoorlijk gelegen landgoed bewoonde. Hier schreef hij in 1851 zijn *Huis met de seven gevels*, welke roman, hoewel hier en daar aan de Rateliff-mannier herinnerende, menigen diepen blik in de nachtzijden der menschelijke natuur doet werpen. Dezelfde voorliefde voor het spookachtige en wonderbare verraadde Hawthorne ook in eenige vervolgens uitgegevene geschriften zijner jeugd, waarop eenige levensbeschrijvingen en eene nieuwe reeks van *Tweemaal vertelde geschiedenissen* volgden.

Met het aantal zijner lezers was inmiddels ook het vermogen des schrijvers zeer toegenomen en hij koest zich nu te Concord een fraai huis, waar hij ook zijn laatste grooter en meest oorspronkelijke werk, de reeds genoemde *Bilhedale Romance* schreef. Toen in 1852 zijn vriend Franklin Pierce tot president verkozen werd, gaf hij van dezen eene zeer goed geschrevene levensschets in het licht, en verkreeg hij de zeer gewigtige betrekking van consul te Liverpool. Hawthorne staat in geheel zijn wezen bepaald in tegenstelling tot de haastige, orustige levenspraktijk der Amerikanen. Hij is een in zich zelve gekeerd, en toch ook scherpe blikken om zich heen werpend, een de schaduwzijden der hem omringende maatschappelijke toestanden met voorliefde afschilderend en toch ook sympathetisch waarnemer. Daardoor is het dan ook zeer goed te verklaren, dat hij, hoewel hij met zijne allegorien en parabelen lang onopgemerkt is gebleven, tegenwoordig bij het Amerikaansche publiek als schrijver zeer gezocht is. Zijne voornaamste werken zijn ook in het Nederduitsch vertaald.

Friedrich Wilhelm Gubitz,

die zich zeer verdienstelijk gemaakt heeft ten opzichte der xylografie en als populair schrijver, werd den 27 februari 1786 geboren te Leipzig, alwaar zijn vader graaueur was. Aanvankelijk was het zijn voornemen om in de godgeleerdheid te studeren. Familie-aangelegenheden maakten echter, dat de jongeling zich zoodra mogelijk een bestaan moest trachten te verschaffen, en dien ten gevolge besloot hij boekdrukker te worden. Weldra legde hij zich echter meer bepaald op de houtsnijkunst toe; reeds in 1800 zond hij zijne eerstelingen in dit vak naar de tentoonstelling, en in 1805 werd hij aangesteld tot leeraar aan de akademie der beeldende kunsten te Berlijn, welke betrekking hij thans nog bekleedt. Al spoedig na het aanvaarden van dezen post kwam Gubitz echter in moeilijkheid; want gedurende de onrustige tijden van 1807 tot 1809 werden de bezoldigingen der professoren niet uitbetaald, en moest Gubitz met de pen den kost verdienen; het populairc tijdschrift *Des Vaterland* was daarvan het gevolg. Toen later de financieele aangelegen-

heden van het Pruisische rijk weder geregeld waren, legde Gubitz zich naastonds op de houtsnijkunst toe, waarin hij vele degelijke voortbrengselen geleverd en tot welker ontwikkeling hij zeer veel bijgedragen heeft. Zijn in kleuren gedrukte Heiland naar Lucas Kranach, het portret van de gravin van Vosz, enz. behooren nog altijd tot de beste voortbrengselen op dit gebied. Ook schreef hij toen ook voor het toneel. Zijn blijspel *Die Talentprobe* (1814) verwierf veel bijval, en daarop volgde een aantal stukken voor het toneel, welke in 1851 in twee deelen zijn uitgegeven. In het volgende jaar stichtte hij een nieuw blad: *Der Gesellschafter*, dat weldra onder het volk zeer grooten opgang maakte; ten gevolge der vele hieraan verbondene werkzaamheden werkte hij sedert dien tijd aan geene andere tijdschriften meer mede. In 1825 werd hij aangesteld tot verslaggever der *Fossische Zeitung* over de verrigtingen van het koninklijk toneel, welke betrekking de 7jarige grijsaard tot heden nog vervult. Gedurende de omwenteling van 1848 herschiep hij den *Gesellschafter* in den *Volksgesellschafter*, welke ook vele taferelen uit zijn eigen leven bevat. Een zeer populair naam had hij zich bovendien reeds vroeger verworven door de uitgave van *Gaben der Milde* (1818), van het *Jahrbuch Deutscher Bühnenspiele* (sedert 1822) van het *Jahrbuch des nützlichen und unterhaltenden* (sedert 1835), alsmede door de stichting van den *Deutscher Volkskalender* in 1835, welke laatste de aanleiding is geweest tot vele andere soortgelijke kalenders. Gubitz is door zijne verhalen en opstellen een waar volksschrijver geworden. Latere werken zijn: *Der Kaiser und die Müllerin*, *Herr und Welt*, *ehre*, *Verschiedene Wege*, enz. — Zijn zoon Anton Gubitz, die in 1857 overleed, heeft ook veel geschreven; vooral zijne beoorderlingen in de *Nationale Zeitung* hebben veel opgang gemaakt.

Richard Hildreth,

Amerikaansch geschiedschrijver, is de zoon van Hosen Hildreth, boogleeraar in de wiskunde aan de akademie te Exeter in Massachusetts; hij werd den 28 juni 1807 te Deerfield geboren. Zijne opleiding genoot hij in het *Harvard college*, alwaar hij in 1826 promoveerde; hij was vervolgens eenigen tijd werkzaam als zaakwaarnemer te Newburyport en werd in 1832 redacteur van de *Boston Atlas*. Als ijverig abolitionist hing hij van de neger-slavernij een afschriklijk tooneel op in *The Slave, or memoir of Archy Moore* (1836), waarop hij in 1852 *The white slave, or memoirs of a fugitive* (in het Nederduitsch vertaald, onder den titel van: *De blanke slaaf*), eene omwerking van het eerstgenoemde geschrift, en *Despotism in America, an inquiry into the nature, results and legal basis of the slave-holding-system* (1854) liet volgen. Bij de opschuddingen bij gelegenheid der verkiezing van eenen president, trok hij partij voor den generaal Harrison, van wien hij eene zeer lofjuivende levensschets in het licht gaf (*Life of the general William Henry Harrison*, 1839). Bovendien leverde hij eene apologie van het Amerikaanse bankstelsel, onder den titel van: *Banks, banking and paper currencies* (1837), en vertaalde Bentham's *Theorie der wetgeving* (1840) uit het Fransch. In september 1846 begaf Hildreth zich tot herstel van zijne gezondheid naar Demarys, alwaar hij een jaar vertoefde en de *Guaiana Chronicle* en *Royal Gazette* redigeerde, in welke hij de mantregelen der Britsche regering ter afschaffing van de slavernij ondersteunde. Naar de Ver-

eenige Staten teruggekeerd zijnde, schreef hij zijn *Theory of morals* (1844) en *Theory of politics, or inquiry into the foundation of governments and the cause and progress of political revolutions* (1853), waarin zijne overheiling tot socialistische denkbeelden zeer uitkomt. Zijn hoofdwerk, waaraan hij inzonderheid zijne krachten wijdde, is de *History of the United States of America*, 1849—52, tweede druk 1854—55 (in het Nederduitsch vertaald onder den titel: *Geschiedenis van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika sedert de ontdekking van Columbus*), welke zich minder door een schitterenden stijl, dan wel door strenge onpartijdigheid en door verachting van dichterlijke versierselen onderscheidt, hetgeen als de zwakke zijde van het meerendeel der Amerikaansche geschiedschrijvers, den gevierden Bancroft niet uitgezonderd, moet beschouwd worden. De drie eerste deelen behandelen het ontstaan der Noord-Amerikaansche Koloniën en hare lotgevallen tot aan de vereeniging in het jaar 1788, het vierde en vijfde deel den strijd der federalisten met de demokraten onder Washington, Adams en Jefferson, het zesde eindelijk den tweeden oorlog met Engeland en de gebeurtenissen tot aan het aannemen van het Missouri-compromis. De schrijver is voornemens hierbij nog een zevende en achtste deel te voegen, waarin de geschiedenis van den lateren tijd tot aan het presidentschap van Buchanan zal behandeld worden. Dit werk zal alsdan de volledigste en zekerste bron zijn voor de geschiedenis der groote republiek aan gene zijde van den Oceaan.

Austen Henry Layard.

Deze Engelsche reiziger, oudheidkundige en schrijver, die zich ook als lid van het Parlement eenigen naam gemaakt heeft, is den 5 maart 1817 te Parijs geboren; hij stamt af van eene protestantsche familie die, ten gevolge der herroeping van het Edikt van Nantes, uit Frankrijk was geweken. Zij vond een toevlugtoord in Engeland, maar hare leden hebben zelfs na verloop van anderhalve eeuw nog veel van de eigenaardigheden hunner zuidelijke afstamming behouden. Oorspronkelijk tot rechtsgeleerde bestemd, liet Layard in 1839 deze loopbaan varen, en ondernam toen met eenen vriend eene groote reis, op welke hij eerst het grootste gedeelte van noordelijk Europa bezocht, vervolgens door Duitschland en over Triest zich naar Albanij en Rumelië begaf, en eindelijk geruimen tijd te Constantinopel vertoefde, alwaar hij correspondent was van een Londensch nieuwsblad.

Van Constantinopel deed hij een langen togt door onderscheidene deelen van Azië en maakte zich zóó zeer vertrouwd met de zeden en talen van het Oosten, dat men hem voor een geboren Arabier zoude gehouden hebben. Gedurende den herfst van 1839 en den winter van 1840 bereisde hij Klein-Azië en Syrië, en den regter-oever van de Tigris, alwaar men vermoede dat Ninive eenmaal lag. In 1843 bezocht hij voor de tweede maal Mossul, en ontmoette aldaar den Franschens consul Botta, die op kosten der regering op uitgebreide schaal opgravingen had laten doen, en aan Layard inzage verleende van teekeningen, vervaardigd naar door hem gevondene merkwaardige beeldwerken en bas-reliefs.

Het verlangen om zelf ook dergelijke ontdekkingen te doen dreef Layard weder naar Constantinopel, alwaar hij zijne plannen kenbaar maakte aan Sir Stratford Canning, zonen Lord Stratford de Redcliffe, toen Engelsch gezant bij de Porte; deze billijkte ze niet alleen, maar verstrekte hem

zels uit eigene middelen de noodige fondsen toe het doen van opgravingen. Aldus uigierust reisde Layard in oktober 1845 naar Klein-Azië, over het doel van zijnen togt het strengste stilzigtigen in acht nemende. Van Mossul zakte hij op een vlot de Tigris af, landde na eene vaart van eenige uren aan haar linkerover, nam hier eenige rondzwerfende Arabieren in zijne dienst, en begon zijne opgravingen in een grooten aardheuvel, twintig minuten van den weg af en oostwaarts van het dorp Nimrud. Reeds den eersten dag werd zijne moeite beloond door het vinden van een dier kolossale gevelgedeelten, welke men thans als een der meest karakteristieke typen van Assyrische kunst beschouwt. Hoe verder hij zijne opgravingen voortzette, des te vaster raakte hij overtuigd, dat hij het oude Ninive had wedergevonden, en de uitkomsten der onderzoekingen, sedert dien tijd gedaan, hebben zulks in allen deele bevestigd. De talrijke bas-reliefs beeldwerken en opschriften, welke Layard heeft opgespoord en die tegenwoordig in het Britsche museum te Londen zijn ten toon gesteld, leveren een getrouw beeld van den toestand der beschaving, van het maatschappelijk leven en de geschiedenis der Assyriërs, en zijn ook hoogst belangrijk als voortbrengselen der kunst.

Layard heeft de door hem ontdekte voorwerpen zelf afgeteekend en uitgegeven in eenen folio-atlas; bovendien heeft hij ze beschreven in zijn in 1849 uitgekomen werk *Ninive en zijne overblijfselen*.

Nadat de opgravingen waren afgelopen, keerde Layard naar Constantinopel terug en werd tot *attaché* bij het gezantschap aldaar benoemd. Vervolgens begeleidde hij Sir Stratford naar Londen, alwaar Lord John Russell hem in 1852 aanstelde bij het ministerie van buitenlandsche zaken. Door de gedane ontdekkingen en vooral door zijn werk over Ninive was zijn naam in Engeland zóó populair geworden, dat het hem niet moeilijk viel voor de stad Aylesbury in het Lagerhuis gekozen te worden; ook schonk de stad Londen hem het eere-burgerrecht. Na den val van het ministerie Russell wilde Lord Derby hem behouden als onder-secretaris tot aan de terugkomst van zijnen zoon, Lord Stanley, maar op raad van Lord John Russell sloeg hij deze aanbieding van de hand. Ook het ministerie Aberdeen deed hem den voorslag om in staatsdienst te treden, maar dewijl zulks slechts konde geschieden op eene wijze, welke hem verwijderd hield van het vak der Oosterse aangelegenheden, waarvan hij eene bijzondere studie had gemaakt, verkoos hij een ambtelooz leven. In 1853 reisde hij met Lord Stratford de Redelijer weder naar Constantinopel, maar keerde weldra weder naar Engeland terug. In het Lagerhuis werd hij nu een der vurigste voorstanders van eene bepaalde politiek en hield vele degelijke redevoeringen over het Oosterse vraagstuk, welke op het publiek een diepen indruk maakten. In den herfst van 1854 begaf hij zich andermaal naar het Oosten, om als toeschouwer de gebeurtenissen in de Krim bij te wonen, en zag en beschreef den slag aan de Alma. Tot aan den slag van Inkerman vertoefde Layard in de Krim als stil maar opmerkzaam waarnemer der toestanden van het Engelsche leger, en werd toen, na zijne terugkomst in Engeland, een van de ijverigste leden van het Lagerhuis, die bij het onderzoek aangaande den oorlog in de Krim het woord voelden, waarbij hij zelfs ook als getuige optrad. Toen Lord Palmerston aan het hoofd van het ministerie kwam, bood hij Layard eene betrekking aan, welke deze afzloeg, terwijl hij zich bijna lijnrecht tegenover dit ministerie stelde en tegen Palmerston's politiek bepaald te veldc trok. Na de uitbarsting van den opstand

in Britsch Indië ondernam Layard eene reis derwaarts, ten einde ter plaatse van den opstand een onderzoek te doen; eerst in het laatst van het jaar 1858 keerde hij in Engeland terug.

Henry Creswicke Rawlinson.

De Engelschman Rawlinson behoort tot die merkwaardige mannen, welke Engeland alleen schijnt voort te brengen, die als soldaat, als diplomaat en tevens ook als degelijke geleerden, in een veelzijdigen werkring den staatkundigen invloed van hun land over de halve wereld hebben helpen verspreiden, en aan welke werkzaamheid Engeland ten deele zijne wereldheerschappij te danken heeft. Rawlinson is een type van deze soort van menschen. Hij stamt af uit een Engelsch adelijk geslacht, werd in het jaar 1810 te Chadlington geboren en genoot zijne opvoeding te Ealing in Middlesex. Reeds op zijn 16de jaar trad hij in dienst bij de Engelsche Oost-Indische compagnie, en vertrok toen naar het werelddeel, over welks oude geschiedenis hij aan de beschaafde naties zoo veel belangrijks zoude mededeelen. Eerzucht en lust om nuttig werkzaam te zijn gaven aanleiding, dat hij, met toestemming zijner regering, in het jaar 1833, met eenige andere Engelsche officieren, zijne diensten aanbood aan den *Schah* van Perzië, die hem met den rang van majoor bij zijn leger plaatste, welke betrekking Rawlinson in 1839 met die van politiek agent te Candahar in Afghanistan verwisselde. Zijne buitengewone bekwamsheden maakten dat de Britsche regering, die, zoo als bekend is, vele diplomatische betrekkingen in Zuid- en Middel-Azië te vergeven heeft, hem in 1843 den gewigtigen post van Britsch consul te Isfahad toevertrouwde. Gedurende de tien jaren welke Rawlinson te Bagdad als consul werkzaam was, ontwikkelde hij zich tot een uitstekend kenner der Oosterse talen, maar vooral vestigde hij het oog op die streken, welke toen de opmerkzaamheid van geheel beschaafd Europa tot zich trokken, en eene tot dusver onbekende wereld uit den nacht der vergetelheid rukten, — namentlijk op het oude Assyrië en op Babylonië. De groote ontdekkingen welke Botta en Layard in 1842 en 1845 deden, door het wederindien van het oude Ninive, in de nabijheid van de Tigris, bij het tegenwoordige Nimrud, verstrekten ten spoorslag, tot verdere onderzoekingen in het nog oudere Babylonië, welke belangrijke uitkomsten men ten deele aan den Engelschman Loftus, en ten deele aan Rawlinson verschuldigd is. Ontegenzeggelijk bezit Rawlinson de verdienste, dat hij de eerste geweest is, die reeds in 1846 de gevondene opschriften in het Oud-Assyrische spijkerschrift ontcijferde en tot een stelsel gebragt heeft, hetgeen zeer belangrijke ophelderingen geleverd heeft aangaande de oude geschiedenis van die rijken. In 1846 toog hij zelf op weg naar de woeste en gevarijde streken ten noorden van de Tigris, in het tegenwoordige Kurdistan, en deed hierbij zijne meest gewigtige ontdekking, namentlijk die van het groote opschrift in de rotsen aan den berg Bifutun (Behistun), in de nabijheid van Kermanschah, dat hij afteekende en waarvan hij in het *Journal of the Royal Asiatic Society* eene verklaring gaf. Talrijke belangrijke verhandelingen volgden daarop van 1846 tot 1851, en deze maakten den naam van Rawlinson, die inmiddels overste was geworden, wereldberoemd.

Van de volken welke vóór de Perzen over Azië heerschten meldt de geschiedenis bijna niets. De Babyloniërs,

Chaldeërs, Assyriërs en Meden hebben geene geschriften nagelaten, en slechts de ontdekte gelenkteekenen van bouwkunst en letterschrift zijn als eenig spoor tot ons gekomen. Hun schrift, het zoogenaamde spijkerschrift, is slechts in rotsen uitgehouwen of in baksteen afgedrukt, en dien ten gevolge gaat de ontcijfering daarvan met buitengewone moeilijkheden gepaard. Maar toch is het aan Rawlinson gelukt, om met zeldzame seherpzinigheid en groote vlijt niet alleen verschillende soorten van deze schriftwijze vast te stellen (Babylonisch of Assyrisch, Medisch en Perzisch), maar ook om daarvan vrij uitgebreide alfabetten bijeen te brengen. Zoo leverden hem de Oud-Assyrische geschriften van Persepolis en Belistan meer dan 90 namen, welke door vergelijking met het Perzische schrift een alfabet van meer dan 100 leetterkeken opleverden, dat thens reeds voldoende is om vele namen te ontcijferen.

De uitstekende onderzoekingen van Rawlinson zijn op hoogen prijs gesteld. De meeste geleerde genootschappen van Engeland, Frankrijk en Duitschland namen hem onder hunne leden op, alsook de aardrijkskundige vereenigingen te Londen en Parijs, de universiteit te Oxford, de Munchensche akademie, de Duitse geographische genootschappen, enz. Engeland, Pruisen, Perzië en Turkije versierden hem met ordetekenen. Nadat hij in 1854 nogmaals de puihoopen van het oude Babylon had onderzocht en talrijke opgravingen bij Birs Nimrud had laten doen, trok hij zich in het jaar 1856 geheel uit de dienst van de Indische compagnie terug en keerde naar Engeland terug, elwaar hij als lid van het parlement van Keigate werd verkozen. Bovendien bleef hij evenwel zijne onderzoekingen vlijtig voortzetten. Zijn laatste werk zijn de ophelderingen bij eene nieuwe vertaling van Herodotus, welke zijn broeder, George Rawlinson, in 1858 bij Murray te Londen in het licht heeft gegeven. Reeds in 1856 was Rawlinson benoemd tot lid van den raad der Oost-Indische compagnie. Bij de hernieuwing van den Indischen raad in 1858 heeft hij zijne plaats behouden, en wel als door de kroon gekozen medelid, waarop hij wegens zijne nauwkeurige kennis van de Aziatische eengelegenheden alle aanspraak had. In den zomer van 1859 is hem eindelijk de gewichtige betrekking van Britsch gezant aan het hof van Teheran toevertrouwd; zijn tegewoordige militaire rang is die van generaal-majoor.

Dionysius Lardner,

een der meest beroemde wis- en natuurkundigen van den lateren tijd, was geboren den 3 april 1793 te Dublin. Hij genoot zijne eerste opleiding in de Jersche hoofdstad, en begon op 14jarigen leeftijd op het bureau van zijnen vader, een zaakwaarnemer, te arbeiden. Daar de regtsgeleerde loopbaan niet naar zijn smaak was, vertrok hij in 1812 naar het *Trinity College* te Cambridge, nwaar hij buitengewone vorderingen maakte, een aantal uitgeschrevene prijsvragen beantwoordde en in 1817 den grond van *Bachelor of arts* verwierf. Lardner vertoefde daarop nog tien jaren aan de universiteit en gaf gedurende dien tijd onder anderen drie geschriften over wiskundige onderwerpen in het licht, van welke inzonderheid het werk *On the differential and integral calculus* (1825) zijnen naam zeer beroemd maakte. Van grooten invloed op de verdere ontwikkeling en uitbreiding der stoomvoort en de spoorwegen werden zijne *Lectures on the steam-engine*, welke acht uitgaven beleefden en in onderscheidene talen over-

gezet zijn. Bovendien leverde hij gedurende zijn verblijf te Cambridge vele zeer verdienstelijke bijdragen in de *Edinburgh Encyclopaedia*, in de *Encyclopaedia metropolitana* en de *Library of useful knowledge*. — In 1827, na de oprigting van de Londensch universiteit werd door Lord Brougham aan Lardner het professoraat in de natuur- en sterrekunde opgedragen, welke betrekking hij aanvaardde. Nauwelijks had Lardner in 1828 zich te Londen gevestigd, of hij begon de uitgave van een uitgebreid werk, dat naar hem den titel voert van *Lardner's Cyclopaedia* en in 185 deelen eene reeks van zelfstandige verhandelingen bevat over takken der natuurwetenschap, over onderwerpen uit het gebied van nijverheid, kunst, letterkunde, geschiedenis, enz. van de hand der meest beroemde Engelsche schrijvers, onder anderen Herschel, Brewster, Welter Scott, Southey, Maekintosch, Moore, enz. Lardner zelf leverde daarin, over meetkunde, rekenkunde, werktuigkunde, waterbouwkunde, elektriciteit, magnetisme, dempkringskunde en stoomkracht, zeer belangrijke bijdragen, die in Engeland als handboeken meerendeels onderscheidene drukken beleefden. Hij stond toen op het toppunt van zijnen roem, en was destijds ook zeer gezien in de hoogere kringen. Maar ongelukkigigerwijze geraakte de geechte geleerde in liefdesbetrekking met de jonge vrouw van eenen officier van goeden huize, betgeen een treurig einde nam. Lardner schaaekte nementlijk de jonge vrouw, voerde haar naar Parijs, en werd dien ten gevolge in een schandelijk proces gewikkeld, dat met zijne veroordeeling tot eene geldboete van 8000 ponden sterling eindigde en hem tot het onderwerp van talrijke epigrammen en vlugschriften maakte. In weerwil van zijne groote verdiensten waren hierdoor zijne verdere vooruitzichten in Engeland voor goed vernietigd. Van Parijs vertrok hij daarop naar de Vereenigde Staten, alwaar hij in de groote deelen voorlezingen hield, welke zeer druk bezocht werden. Deze voorlezingen zijn ook uitgegeven, en hebben (in 15 drukken) talrijke lezers gevonden. In 1845 keerde Lardner naar Europa terug en vestigde zich te Parijs, vanwaar hij ook Engeland nog eens een korten tijd bezocht. Nadat hij zijn voortreffelijk werk *On railway economy* (1850) had uitgegeven, schreef hij in 1851 voor de *Times* eene reeks van brieven over de wereldtentoonstelling welke in 1852 in één deel verenigd werden. Op deze werken volgde zijn *Handbook of natural philosophy and astronomy* (tweede druk, 6 deelen, Londen, 1855), en vervolgens het *Museum of sciences and arts*, in 12 deelen, dat in Engeland en Noord-Amerika ook weder tot een der meest gelezene werken behoorde. Lardner's talrijke geschriften onderscheiden zich niet alleen door duidelijkheid en populaire taal, maar tevens ook door rijken inhoud en wetenschappelijke grondigheid. De dood vernaste hem in de maand mei 1859 te Napels, werwaarts hij zich tot herstel zijner gezondheid had begeven. Gedurende eene reeks van jaren was Lardner ook werkzaam als correspondent van *The daily news*. 2.

Alcide d'Orbigny,

een beroemd Fransch reiziger en natuuronderzoeker, is de zoon van eenen geneesheer bij de marine, en werd in 1808 in de zeestad Larochele geboren. Door zijnen vader, een wetenschappelijk getroefd man, werd zijn smaak voor de beoefening der natuurwetenschap reeds vroeg ontwikkeld; door de nabijheid der zee hield hij zich inzonderheid bezig met de beoefening van hare voort-

brenghenschen. Reeds in 1824 konde hij bij de akademie der wetenschappen te Parijs eene verhandeling indienen over de mikroskopische dierklasse der Foraminiferen, welke bij de beoefenaars der wetenschap naar verdiensten gewaardeerd werd. Daarop werd d'Orbigny met de voor hem aangename taak belast om Zuid-Amerika voor het natuurhistorisch museum te bereizen. Van al het noodige voorzien, verliet hij Frankrijk in het jaar 1826, vertrok eerst naar Brazilië, vervolgens naar Uruguay en wijdde daarop 14 maanden aan het onderzoek van de Parana. Op last der regering van Buenos-Ayres onderzocht hij, in hoe ver de Pampas geschikt zouden zijn ter ontginning. Vervolgens vertrok hij naar het tot dusverre in natuurwetenschappelijk en ethnographisch opzicht ter nauwernood bekende noorden van Patagonië, aan welks onderzoek hij acht maanden wijdde. Vandaar begaf hij zich naar Montevideo, scheepste zich daar naar Chili in, en vertoefde vervolgens geruimen tijd in de pas gestichte republiek Bolivia. Met het onderzoek van dit rijke land, van zijne voortbrengselen en bewoners heeft d'Orbigny zich zeer grooten roem verworven. Nadat hij vervolgens nog Peru bezocht had, keerde hij uit Lima naar Europa terug en betrad in het jaar 1833 den Franschen grond weder. De rijke verzamelingen welke hij medebragt bevatten ongeveer 160 zoogdieren, 800 vogels, 300 kruipende dieren en vischen, 900 weekdieren en zoöphyten, 5090 soorten van insecten en schaaldieren, 3000 planten, alsmede eenen schat van bouwstoffen voor de geologie en palaeontologie. Na zijne terugkomst werd, op voorstel der akademie van wetenschappen, met de beschrijving zijner reizen begonnen en deze later met medehulp van eenige andere geleerden voltooid. Zijn werk *Voyage dans l'Amérique méridionale*, dat van 1835 tot 1849 in zeven deelen met 415 koperen platen, 18 kaarten en 2 atlasen verscheen, is een der meest gewigtige bronnen tot de kennis van de door hem bereisde landen van Zuid-Amerika. Eene afdeling daarvan is het opstel *L'homme Américain, considéré sous les rapports physiologiques et moraux*, dat in 1840 ook afzonderlijk in het licht is gegeven te Straatsburg.

Onder de overige geschriften van d'Orbigny, welke als de vrucht zijner reizen moeten beschouwd worden, verdient ook nog bijzonder vermelding de *Description géographique, historique et statistique de Bolivie*, waarvan tot heden nog slechts het eerste deel (1846) is verschenen. Zeer groote verdiensten heeft d'Orbigny zich verworven, aangaande de palaeontologie, waarin hij een der voornaamste autoriteiten mag heeten. Hij vestigde hoofdzakelijk de aandacht op de versteening der lagere dierklassen en heeft zeer veel bijgedragen om eene aanzienlijke geologische verzameling daarvan, die vroeger in Frankrijk nog niet bestond, bijeen te brengen. Grootendeels aan d'Orbigny's rustelooze vlijt hebben de Fransche geologen de meer dan honderdduizend stuks bevattende verzameling van versteeningen te danken, welke thans in het natuurhistorisch museum ten toon gesteld en in 1859 voor het algemeen geopend is. De uitkomsten zijner palaeontologische onderzoekingen heeft d'Orbigny in vier groote werken bekend gemaakt. Voorreest gaf hij de *Palaeontologie Française*, waarvan sedert 1836 reeds 400 met rijke lithographische afbeeldingen voorziene afleveringen zijn verschenen. Daarop volgden de *Palaeontologie universelle* en de *Mollusques vivants et fossiles* (1846), twee werken welke de krachten van één enkel persoon te boven gaan en daarom gestaakt moesten worden. Evenwel gaf hij nog den *Prodrome de palaeontologie* in het

licht (1858), waarin hij 18000 soorten zoo al niet beschrijft, dan toch vermeldt. Zijne denkbeelden over de geschiedenis van de vorming der aardkorst heeft hij in den *Cours de palaeontologie élémentaire* bekend gemaakt. d'Orbigny is ouder anderen lid van de akademie der wetenschappen en een der ijverigste leden van het geologisch genootschap te Parijs. 7.

Friedrich Bülow,

den 26 oktober 1869 overleden, als hoogleeraar te Leipzig, aanschooude het levenslicht te Freiberg in Saksen, den 8 oktober 1805. Hij studeerde te Leipzig van 1823 tot 1827 in de regten, en beoefende daar inzonderheid staatkunde, geschiedenis en klassieke letterkunde. Reeds in 1828 hield hij te Leipzig voorlezingen over het Saksische staatsregt, en werd in 1833 aangesteld tot buitengewoon, in 1836 tot gewoon hoogleeraar aan de hoogleeschool aldaar. Hij redigeerde onderseide wetenschappelijke en staatkundige bladen, onder anderen: van 1831 tot 1835, *Das Vaterland*; van 1838 tot 1849, de door Politz opgerigte *Jahrbücher der Geschichte, Staats- und Cameralwissenschaften*; van 1843 tot 1845, de *Allgemeine Deutsche Zeitung*, en in 1851 de officiële *Leipziger Zeitung*. Van 1837 tot 1844 was hij ook censor van de periodieke literatuur. Bovendien schreef hij talrijke werken, welke echter, ten gevolge van zijne menigvuldige andere bezigheden weinig meer dan compilatie zijn, onder anderen: *Geschichte Deutschlands von 1806–30*; *Allgemeine Geschichte der Jahre 1830–38*, en sedert 1850 *Geheime Geschichte und räthselhafte Menschen*, waarvan elf deelen het licht gezien, en waaraan ook anderen bijdragen geleverd hebben. Voorts heeft hij onderscheidene werken in het licht gegeven over onderwerpen, welke betrekking hebben tot de faculteit der praktische wijsbegeerte en politiek, waarin hij hoogleeraar was.

Wij vermelden daarvan: *Encyclopaedie der Staatswissenschaften* (1832), *Handbuch der Staatswissenschaften* (1835), en *Quaestiones ad jus gentium pertinentium specimen*. Bovendien leverde hij nog eenige andere geschriften, welke meer bepaald op het koninkrijk Saksen betrekking hebben.

In 1828 verscheen zijne met Weiske en von Leutsch bewerkte vertaling en opheldering van Tacitus' *Germania*, terwijl hij bovendien Thiers' *Histoire du Consulat et de l'Empire*, Macaulay's Engelse geschiedenis en kleinere geschriften, en Guizot's geschiedenis der Engelse omwenteling in het hollandsch vertaalde. — In 1849 en 1851 was hij Rector der Leipziger akademie.

Hendrik Jacobus Herman Modderman

werd den 24 april 1796 te Groningen geboren. Zijn vader, Mr. Tonco Modderman, practiserend advocaat aldaar en tijdens zijne geboorte lid der Nationale Vergadering, bestemde hem voor de rechtsgeleerdheid, waartoe hij reeds in zijne jeugd groote neiging aan den dag legde. In 1817, en toen hij dus den een-en-twintigjarigen leeftijd bereikt had, beantwoordde hij eene prijsvraag, door de Groningse hoogleeschool uitgeschreven: *De pactis et contractibus in jure Romano*, welk antwoord, volgens het eenparig oordeel der rechtsgeleerde faculteit, evenzer van uitstekende kennis van het Romeinsche regt, als van groote scherpsinnigheid getuigde. Den 30 januarij 1819 werd

hij tot docter in de regten bevorderd, na openlijke verdediging zijner dissertatie: *de substitutionibus fideicommissariis*, waarin hij dit moeielijke onderwerp geschied-, staat-, en regtskundig, maar voornamelijk met het oog op het hedendaagse recht behandelde. In het regtskundig gedeelte, handelende over het verbod der fideicommissen volgens het franse recht en over het keizerlijk decreet van 24 januarij 1812, ontwikkelde hij zijn eigen gevoelen omtrent deze door de grootste regtsgeleerden zeer verschillend besliste vraag, dat sedert het stelsel werd eener jurisprudentie, waartoe hij eenmaal geroepen zoude worden zelf mede te werken. Na zich door zulke grondige academische studiën op de wetenschappelijke beoefening der regtsgeleerdheid te hebben toegelegd, trad hij met een uitnemenden naam op als advocaat, en vestigde zich aanvankelijk in Veendam, alwaar hij van 1819 tot 1827 woonde. In dat jaar verplaatste hij zich naar Winschoten, en bleef daar de regtspraktijk uitoefenen, eerst als advocaat en van 1834 tot 1843 als advocaat en procureur bij de Arrondissements-Regtbank aldaar. Gedurende dit zeer bedrijvig tijdperk van zijn leven, van 1819 tot 1843, mogt hij zich verheugen in eene weldra zeer uitgebreide regtspraktijk. In 1843 werd hij benoemd tot kantonnier te Winschoten, en bleef in dat ambt tot 1847 met onbezweken ijver heeft waargenomen. In 1840 tot lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal verkozen, bleef hij mede tot het jaar 1847 deze waardigheid bekleeden, toen hij door zijne medeleden op de voordragt van de Tweede kamer der Staten-Generaal werd geplaatst ter vervulling van eene vacature in den Hoogen Raad, waartoe ook dit collegie hem had aanbevolen. Terwijl zijne staatkundige loopbaan zich kenmerkte door werkzaamheid, bezadigheid, vastheid van beginselen en vaderlandsliefde en hij in 's lands vergaderzaal steeds als leuze voor oogen hield het motto van *Portalis*, dat hij boven zijn academisch proefschrift had geplaatst: „il est utile de conserver tout ce qu'il n'est pas nécessaire de détruire. Il faut changer, quand la plus fineste de toutes les innovations serait, pour ainsi dire, de ne pas innover,“ onderscheide hij zich als regtsgeleerde door uitstekende wetenschappelijke kennis, zeldzame fijnheid van oordeel, onwaardeerbare practiese ervaring, kortheid en bondigheid zoowel van redenering als van stijl, en vastheid van eens gevestigde meening. Ook als Voorzitter van de Algemeene Commissie van Liquidatie der zaken betreffende de voormalige wees- en mombouwkamers, waartoe hij in 1852 werd benoemd, gaf hij blijken van zijn helder doorzicht, practisch talent en voorbeeldeloozen ijver. Hij was eindelijk een gelukkig beoefenaar der vaderlandsche letterkunde, en de onderscheidene verhandelingen, door hem in letterkundige vereenigingen en inzonderheid in het 's Gravenhaagse genootschap „Oefening kweekt Kennis“ waarvan hij in de laatste jaren onder-voorzitter was, voorgedragen, getuigen niet alleen van zijn vernuft en levenswijsheid, maar tevens van de rechtschapenheid van zijn gemoed, dat dikwerf spraken verdoende van dien echten humor, die tot geen bitterheid overslaat. Zoo is vooral zijne verhandeling: „Over de buiten-oorzaken, die op de vorming van den mensch van invloed zijn“ eene blijvende herinnering waardig. De met zoo vele gaven bedeelde Modderman overleed te 's Gravenhage op den 4^{den} september 1859 na eene ziekte van weinige dagen, in den ouderdom van drie-en-zestig jaren. Door den dichter van den Bergh werd bij zijn graf in eenige weinige, maar zeer roerende dichtregelen aan zijne groote verdiensten eene regmatige hulde gebracht, terwijl eenige dagen te voren door den heer advocaat-

generaal Gregorij in de openbare zitting van den Hoogen Raad Modderman werd herdacht „als een man, die door braafheid, groote regtskennis, scherpzinnigheid en uauwgezetheid nituimte en die voorzeker, zonder iemand eenigzins te willen te kort doen, onder de uitstekende leden van den Raad mogt worden gerangschikt.“ Ook de Voorzitter van den Hoogen Raad, de Grave, heeft hem later bij eene openbare, plechtige zitting van dat ligchaam, eene gepaste en welverdiende hulde gebracht. a.

De baron Desvernois

werd den 23 september 1771 te Lons-le-Saunier geboren. Hij trad zijne militaire loopbaan den 20 september 1792 als vrijwilliger bij de huzaren in, werd ten gevolge van zijn goed gedrag, zijnen moed en vlugheid van begrip zeer spoedig bevorderd tot de graden van brigadier, fourrier en kwartiermeester, en zag zich den 8 Fructidor jaar 2 als 2de luitenant aangesteld. Toen hij den 13 Vendémiaire jaar 3 van den adjudant-generaal Bellavesne bevel kreeg in de voorhoede van eene expeditie naar Frankenthal op te rukken, nam hij een hongarsehen huzarenpost van Wurmsers weg, en dreef den talrijken vijand op de vlugt, waarbij hij door een kogel in het linkerbeen gekwetst werd.

Den 19 Floréal jaar 4, na het bloedige gevecht te Tombis, waaraan hij reeds een werkzaam deel had genomen, viel hij aan het hoofd van een peloton huzaren, aan gene zijde van Codogno, een detachement uhlanen en hongarsehen huzaren aan, die 16 dooden, 38 gekwetsten en 22 krijgsgevangenen met vier en dertig paarden verloren. Hij zette de vlugtelingen na tot aan de ophaalbrug van de vesting Pizzighitonne, waar zij eene wijkplaats vonden. Hoewel hij in dit gevecht drie sabelwonden had gekregen, moesten nog dienselfden dag twee bataillons Oostenrijkers de wapenen voor hem nederleggen. De plaansen waar hij zich vervolgens onderscheide waren Lodi, Cremona en Borghetto. Te Lodi trok hij aan het hoofd der ruitterij de Adva over te gelijker tijd dat het franse volk met den stormps naderde om de brug af te breken. Den 23 Floréal, alleen gevolgd door een opperkwartiermeester der jagers en eenen huzaar, had hij de stoutheid Cremona op te eischen, en met goed gevolg. De overheid van Cremona, door sebrisk bevangen, stelde hem werkelijk de sleutels der stad ter hand, waarbij de luide toejuichingen der inwoeners weerklonken, die verband stonden over de onversaagheid van een zoo jeugdigen officier. Bij het gevecht te Borghetto, dat den 11 Prairial jaar 4 plaats greep, voerde hij een der drie pelotons van zijn regiment aan, welke heldhaftig strede tegen de napolitaansche ruitterij met den vorst van Gotto aan het hoofd, die met tien officieren en honderd ruiters krijgsgevangenen werd gemaakt. Bijna een jaar later, den 11 Pluvisse jaar 5, bemagtigde hij aan gene zijde der Faenza drie stukken geschut, drie caissons, en nam hij vier officieren en achttien kanonniers gevangen. Hoewel gekwetst hield Desvernois een met vier paarden bespannen ruittuig tegen, waarin de onderbevelhebber der pauselijke artillerie, drie kapiteins en twee monnikken gezeten waren, die zich aan hem moesten overgeven, niettegenstaande hun gewapend geleide.

In Nivôse jaar 6, behoorde hij met zijn regiment tot het franse leger dat, onder bevel van Alexandre Berthier, Rome binnenrukte. Ook maakte hij deel uit van de expeditie die in de haven van Civita-Vecchia, den 6

Prairial jaar 6, onder bevel van Desaix in zee stak, en die, nadat het fransche escader zich voor Malta bij haar had gevoerd, naar Egypte stevende, waar zij den 13 Messidor daaraanvolgende ontschepte. Ook op dien alouden bodem volgden zijne krijgssneden elkander spoedig op. Eerst gaf hij den 4 Thermidor jaar 7, bij den slag der Pyramiden, blijk van buitengewonen moed, doordien hij in de gelederen van een carré doordrong, waarin hij een Bey der Mamelukken met een pistoolschot doodde; den 24 van diezelfde maand voerde hij een detachement van 350 huzaren en jagers tegen 1,500 Mamelukken van Ibrahim-Bey aan, die zij ook op de vlugt jeeën. Dit detachement, dat wonderen van dapperheid deed, werd door den generaal in de dagorder vermeld, als hebbende één man tegen vijf gestreden, en tot loon van zijnen moed werd Desvernois kort na elkander tot inltinant en kapitein verheven. Den 3 Pluviose jaar 7, nam hij met vijftig huzaren en eenige compagnie karabiniers, de sterke stelling van Samanhout in; en nog den 13 Germinal van hetzelfde jaar streed hij op het plateau der woestijn Biz-el-Ambr, op twee mijlen afstands van Denderah, met vijftig man tegen vijf honderd Mamelukken, aangevoerd door de beys Hassan en Osman; hij hield met beleid den strijd vol totdat er eene versterking kwam van tweehonderdvijftig huzaren en dragonders van het 18de regiment, die door een welberekenend aanval den vijand op de vlugt sloegen. Hij werd door een kogel in de borst getroffen, die hem van het paard wierp, hetgeen echter geene ernstige gevolgen had, want den 21 Floréal jaar 7 zien wij hem weder in de voorhoede van eene expeditie die uit Liout naar Bénaldî optrok onder bevel van generaal Davoust. Op dezen togt maakte hij zich van negenhonderd kameelen en vijftig negers meester en nog den avond van dienselfden dag overviel hij driehonderd Arabieren en Fellabs, die hij dadelijk najoeg en noodzakke zieh te Montfaloush in den Nijl te werpen. Een steek van eene lans, dien hij bij deze gelegenheid in de rechterdij bekwam, belette hem niet zich den 7 Thermidor jaar 7, te Aboukir nieuwe lauweren te verwerven, even als te Heliopolis, waar hij streed onder bevel van Kleber, die met zesduizend man eene schitterende overwinning behaalde op zeventig-duizend Turken, door den groot-vrijer aangevoerd.

Den 30 Ventôse, jaar 9, verloor de opperbevelhebber Menou den slag van Aboukir tegen het engelsche leger. Desvernois, die eene afdeling tirailleurs aanvoerde ter linkerzijde van het vijandelijke leger, dat bij het meer Maerotis had post gevat, verkeerde in groot gevaar, doordien hem zijn paard onder het lijf werd doodgeschoten. Kort daarna begon de pest in het fransche leger te woeden, waardoor het zich genoodzaakt zag naar Groot-Kairo terug te trekken en, na zes weken heldhaftigen tegenstand, gedwongen werd Egypte te ontruimen. Den 31 Thermidor daaraanvolgende gaf generaal Belliard bevel om uit te zeilen en, na een overtocht van vijftienzesdagen, landde het fransche leger te Marseille aan. Na zijne terugkomst in Frankrijk, in het jaar 10, ging Desvernois in het 28de regiment dragonders over. Twee jaren later ontving hij het kruis van 't Legioen van eer. en na het beleg en de innam van Gaëta werd hij, den 17 september 1806, tot hoofd van een escadron en aide-de-camp van den minister van oorlog (graaf Mathieu Dumas) benoemd. In juni 1807 zilverde hij de kust van Amalfi van de reeroovers die haar ooreilig maakten, en in februari 1808 roeide hij, als luitenant kolonel van de onderdivisie te Lagnezegre, de roovers en boosdoeners in deze streek uit, waarvoor hij tot belooning door koning Jozef

tot Commandeur van de orde der Beide-Sicilien werd verheven. Den 2 december 1808 werd hij tot kolonel van het 1ste regiment jagers te paard bevorderd.

In oktober 1809 nam hij Méran in, de bakermat van den tyroolischen opstand, en deed aan twee duizend Tyrolers de wapenen nederleggen. Door deze krachtige daad verkreeg hij van den generaal Barguay-d'Hilliers het bevel over de voorhoede van zijn leger, die hij naar Starnaeh voerde, waar de overige opstaandelingen zich aan hem onderwierpen en waar hij oumiddeijk de volkomen ontwapening van Tyrol tot stand bragt. Zijne krijgsvrtingen bepaalden zich niet tot die streken; in 1810 ontmoeten wij hem in Spanje; daar oogste hij veel roem in te Cervia, bragt Cogul tot onderwerping en veroverde de stelling van Albacis. In januarij en februari 1811 werden hem verschillende expeditien op de beide oevers van den Ebro tot in het gezigt van Tortosa opgedragen, die hij allen gelukkig volbragt. Nadat hij tot baron der Beide-Sicilien was benoemd met een majornat van 110,000 francs, werd hij nog ditselfde jaar naar Napels teruggeroepen. Als generaal-majoor voerde hij den 3 juli 1813 het kommando over de 2de krigsdivisie, wier hoofdkwartier te Salerno was. Den 1sten november 1813 ontving hij het bevel over Calabrie; doch toen hij in februari 1814 vernam dat er een oorlog tussehen Frankrijk en Napels was uitgebroken verliet hij zijne divisie en trok naar Monteoneo terug, terwijl hij na den eersten afstand van Napoleon zijn voormalig kommando over Calabrie weigerde.

De generaal Desvernois werd den 20 januarij 1819 ridder van de Saint-Louis-orde.

Den 5 juni 1823 als kolonel op pensioen gesteld, dat hij te Lons-le-Saunier genoot, werd hij den 15 oktober daaraanvolgende tot generaal-majoor honorair benoemd. Hij bleef ruim zeven jaren buiten werkelijke dienst; na verloop daarvan trad hij bij besluit van 24 september 1830 weder in dienst als commandant van de vesting Roehfort, welken post hij verscheidene jaren bleef bekleeden.

De generaal Desvernois is in het begin van oktober 1859 in zijne geboorteplaats overleden, na zijne langdurige en eervolle loopbaan te hebben mogen besluiten te midden zijner medeburgers die hem innig hoogschachten, en in hem een der laatste overblijfselen van de eerste fransche krijgers van den reuzenstrijd der vorige en tegenwoordige eeuw aansehونده. Het innemede van zijn karakter, het welwillende en heusche van zijn omgang, deden hem door allen op prijs stellen. In zijne geboorteplaats, op het trotsche Jurs-gebergte, verwezenlijkte hij het beeld, door een Béranger met zoo veel waarheid geschilderd, van den ouden krijger die tot het leven op het land en te midden der zijnen terugkeert, omringd van de aehing en den eerbied van het algemeen. In 1857 bezocht keizer Napoleon het gewest en de woonplaats des nog krachtigen grijsaards, en herinnerde zich „den ouden *Egyptenaar*,” hem, die de sehrik was geweest van de Mamelukken der woestijn; het was bij gelegenheid der onthulling van het standbeeld van generaal Lecourbe te Lons-le-Saunier, dat aan generaal Desvernois het commandeurskruis van het legioen van eer werd overgereikt.

Zij die hem van nabij gekend hebben, en velen zijn het vooral in het gewest zijner geboorte en in de streken alwaar hij het bevel heeft gevoerd, roemen in hem den krijgsmann van den echten stempel, heldhaftig, edelmoedig, menschlievend van aard; zoo getuigde dan ook zijne begravenis van de algemeene deelneming, en welsprekend waren de woorden, die de advokaat Liebourt

voor zijne groeve sprak. „Er blijft,” zeide hij ten slotte, „van onzen geëerbiedigden medeburger op deze aarde niets dan zijn stoffelijk overschot en zijne herinnering.

„Maar hier geene tranen, althans geene bittere tranen. „Wanneer men geleefd heeft als hij, en men sterft onder wigt van roem en jaren, wanneer men zijne taak in deze wereld wél vervuld heeft, dan kan men met vertrouwen de hoogste uitpraak over ons leven verbeiden.

„Vaarwel, generaal Desvernois! Uwe geboortestad was lang fier op uw leven; zij is thans trotsch, dat zij nu graf bezit. Wanneer wij het onzen kinderen zullen wijzen, en hun zeggen wat gij geweest zijt, dan zullen wij eene hoop te meer mogen koesteren, dat zij brave lieden en goede Franschen zullen worden.” a.

Jacob Gerard van Nes.

Oudste zoon van J. van Nes, ambachtsheer van Meerkerk en lid van den Raad van Indië, werd den 11 oktober 1776 geboren. Hij bezocht reeds op jeugdigen leeftijd de Leidseche Hoogeschool, alwaar hij uitmuntende studien volbragt, onder de leiding van de beroemde hoogleraren Pestel en van de Keessel. Den 25 nov. 1797, en dus reeds op een-en-twintigjarigen leeftijd, werd hij aan genoemde hoogeschool tot meester in de rechten bevorderd, na de openbare verdediging van zijne dissertatie: *de argumento a contrario sensu petito*, en widdte zich dadelijk aan de uitoefening der regsgeleerde praktijk te Utrecht, onder het toezigt van zijn eerbiedwaardigen oom, Mr. G. van Nes, die reeds sedert het jaar 1740 als advocaat tot sieraad der Utrechtsche balie had gestrekt. Weltra werd hij tot advocaat van den toenmaligen algemeenen aanklager der stad Utrecht benoemd; in 1801 werd hij aangesteld tot adjunct procureur-generaal bij het Geregtschouf der provincie Utrecht en in 1802, in weerwil van zijn nog jeugdigen leeftijd, tot raad in hetzelfde Hof. Toen de Fransche Keizer in 1811 al de geregtshoven vernietigde, werd hem van wege den heer *Beyto* aanvraag gedaan, of hij begeeren zoude om als raad in het Fransche Keizerlijk Hof van Cassatie te Parijs geplaatst te worden; maar, hoe streelend deze onderscheiding ook voor hem zijn mogt, zijn gevoel voor het vaderland deed hem evenwel daarvoor bedanken. Maar dit was niet het eenige bewijs, dat hij gaf van zijne gehechtheid aan de zelfstandigheid van Nederland en van zijn diep gevoel over de inlijving van zijn vaderland in een vreemd rijk. Ook voor het aanbod, om in het Hooge Geregtschouf te 's Gravenhage geplaatst te worden, bedankte hij en hij werd op eigen begeerte tot vrederegtter van het kanton van Maarsseu aangesteld, welke betrekking hij in 1817 nederlegde, bij gelegenheid van zijne benoeming tot lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor den tijd van één jaar. Hij kenschetste zich ook hier door onafhankelijkheid van denkwijze en door de kracht en helderheid, waarmee hij zijne gevoelens voordroeg. In het begin van 1818 deed hij zich als een der meest verklaarde tegenstanders van de voorgedragen begroeting, en met name van die voor oorlog kennen, waaromtrent hij vele bezwaren in het midden bragt, die een antwoord van den toenmaligen intendant-generaal van dat departement uitlokten, en dit een weder-antwoord van den heer van Nes. De rede, bij deze gelegenheid door dien afgevaardigde uitgesproken, maakte een diepen indruk, zoo mede die, waarin hij de voorredingen der schuldeischers van den staat, tegen hunne verdediging in klassen, ondersteunde. Een en ander ver-

oorzakte hem veel ongenoegen, en hij werd in het volgende jaar in de Tweede Kamer, namens Utrecht, vervangen door den Heer van Utenhoven van Heemstede. Hoeveel hulde men ook aan de bekwaamheid van dezen geleerden wiskundige bragt, zagen vele met leedwezen den heer van Nes uit de volksverteenwoordiging treden, waarin hij meer dan gewone kennis en zelfstandigheid had aan den dag gelegd. In hetzelfde jaar 1818 werd hem onder 's hands voorgesteld, om zijne woonstede naar de provincie Friesland over te brengen, onder verzekering, dat hij dan dadelijk door de Staten van die provincie tot lid van de Tweede Kamer zou worden verkozen, maar hij kon daartoe niet besluiten, en bleef rustig, op zijn buitenverblijf bij Zuylen, den gang der staats-gebeurtenissen gadeslaan. Als lid van het Bovendams-Lekdijks-collegie, waartoe hij in 1810 was benoemd, was hij ook in 1816 naar Brussel geroepen, om aldaar, van wege zijne provincie, mede te werken tot het ontwerpen van eene nieuwe wetgeving op het onderhoud der rivier-dijken. Bij gelegenheid der Belgische onlusten werd hij in 1830 door de Staten van Utrecht wederom tot lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal gekozen, en bleef hij, ondanks zijne verzwakte gezondheid, die betrekking tot in 1836 vervullen. Hij bewees gedurende al dien tijd, dat hij dezelfde was gebleven in het voorstaan van eene onbekrompen uitlegging der Grondwet, en van die beginselen in staatsbestuur en op het gebied der staathuishoudkunde, die sedert meer en meer algemeen geworden en veelal in wet overgegaan zijn; menige rede, door hem uitgesproken, kan daarvan getuigen; scherpsinnigheid, kern van taal, diep indringen in het hart der zaken, kenschetsten hem niet minder dan moed, in vaak moeilijke omstandigheden. Zoo was hij een der bestrijders van de grannewet, en van het ziekbed af nam hij zijne plaats in, om deswege rondborstig, en wie het loofde of laakte, zijne stem uit te brengen. Die handelwijze berokkende hem echter weder ongunst; andermaal zag hij zich uit de Kamer verwijderd; en bij de Regterlijke Organisatie van het jaar 1838 werd hij, ofschoon de oudste regterlijke ambtenaar der provincie Utrecht, geheel voorbijgegaan. Het zij deze zoo onverdiende miskenning hem daartoe aandreef, het zij hem ook andere redenen bewogen, het was nog in hetzelfde jaar dat hij de provincie, waar hij tot dusverre zijn leven meest had doorgebracht, verliet en zijne woonplaats vestigde te 's Gravenhage, onder de oogen van hen, die hem deze verredening hadden aangedaan. Het was in 1840 dat hij door de Staten der provincie Holland tot lid van de Dubbele Kamer werd gekozen, ter beradenslagging over de toenmalige herziening der Grondwet. Zijne beginselen waren onwrikbaar dezelfde gebleven; zijne stem verhoef zich op nieuw in 's lands vergaderzaal met nadruk voor recht en waarheid; wederom toonde hij zich onbaatzuchtig, onpartijdig, onafhankelijk, steeds en zonder eenig voorbehoud het algemeen belang stellende boven plaatselijke of persoonlijke consideratieën, en terwijl door geen schrikbeelden zijne overtuiging werd geschokt, liet hij zich evenmin medelopen door verleidelijke schilderingen, en aanlokkelijke beschouwingen; steeds wees hij nu weder den weg aan, die later door de vrijzinnigen is gevolgd. Met kracht verzette hij zich tegen de instelling der vaste kiescollegieën. Hij betoonde zich een ijverig voorstander van de afschaffing der tienjarige begroeting en rondborstig wees hij al de misbruiken aan, waartoe deze wijze van raming had geleid. Zonder vrees of aehroom, en toch met de meeste waardigheid en kalmte, schreef hij den ongunstigen en verachterden toestand van het finantieuzen toe aan het gebrekkige der

staatsinstellingen en aan de bestaande leemten der Grondwet. Een wakkere strijder bleek hij te zijn voor de regstreeksche verkiezingen en voor de ministeriele verantwoordelijkheid. Was het wonder, dat hij in die dagen moest behooren tot die kleine minderheid, die hare dierbaarste verlangens zag schipbreuk lijden op het traditioneel conservatieve der regeringgezinden, wien het aan de noodige geestkracht scheen te felen om de rigting te volgen, die de tijdgeest aanwees; was het wonder dat hij zich moest rangschikken onder de leden der oppositie, wie door eene Regering, die noode tegenspraak duldde, niet zelden de mond werd gesnoerd, maar die niet naliet een krachtig protest aan te tekenen tegen iedere beperking van de regten der nationale vertegenwoordiging. Hij was dus een opposant, maar, zoo als hij zelve zegt, wars van alle onnoodige oppositie en gezinsins er naar strevende om 's konings ministers, bij een doelmatig oogmerk, het terrein voet voor voet te betwisten. Hij rekende het zich tot pligt, het goede aan te nemen, ook dan, wanneer het beter kon wezen, in zelfs om toe te geven, waar dit slechts eenigzins mogelijk was. Waartegen hij zich in de Dubbele Kamer wel met den meesten klem verzette, het was voorzeker tegen de splitsing van Holland. Met kalme waardigheid sprak hij in de zitting van 1 september 1840 hierover het volgende: „Bij mijne laatste redevoering had ik, een nieuwiging in de provincie Holland, dit onderwerp geheel overgelaten aan de behandeling van andere hollandsche afgevaardigden, meer van nabij met de aangelegenheden der provincie bekend; maar bij het einde der deliberatiën vroeg ik vruchteloos het woord, om datgene, wat niemand gezegd had, en wat bij mij een zeer voornamte grond tot afkeuring uitmaakte, aan het oordeel van deze vergadering en bijzonder van de hollandsche afgevaardigden te onderwerpen, dat namelijk het groot belang van den handel, hetwelk nitien Holland weinig verdeligers vindt, nu door de splitsing der provincie veracht wordt; dat het magtig Amsterdam zich te laat dien wensch zal beklagen, dat zij de zusterhand van eene andere koopstad verliest, zoowel als de ondersteuning van ettelijke landsteden; dat elke koopstad nu voortaan alleenlijk die takken van handel, welke bij haar gevestigd zijn, zal willen beschermen, met achterstelling van het overige, en dat beide steden, zoowel als het gansche vaderland, de bittere vruchten van die afscheiding zullen plukken.”

Het scheen, dat de ernst en de bezadigheid, maar vooral de overtuiging, waarmede van Nes in de Dubbele Kamer gewoon was te spreken, hem in hooge mate de goedkeuring van de Staten der provincie Holland hadden doen deelachtig worden; immers werd hij in november van hetzelfde jaar tot gewoon lid der Tweede Kamer gekozen. Drie jaren later verzocht hij echter de staten van Holland, om bij de verkiezing buiten aanmerking te blijven. Bij de troonsbestijging van Z. M. koning Willem II, werd hij door dien vorst vereerd met de ridderorde van den Nederlandischen Leeuw, en in februarij 1844 door Z. M. tot het lidmaatschap van de Eerste Kamer der Staten-Generaal gekozen. Koning Otto van Griekenland begiftigde hem omstreeks denzelfden tijd met de ridderorde van het gouden kruis van den Verlosser. Ook bij de nieuwe verkiezingen in november 1848 verzocht hij voor de keuze tot lid der tweede kamer van de staten-generalen, in het district Yselstein, niet in aanmerking te worden genomen. Sedert dat jaar curator der hoogeschool, heeft hij langen tijd aan de belangen der utrechttsche academie zijne krachten gewijd. Maar zijne georderde jaren deden hem

eene volledige rust wenschelijk achten: in 1857 vroeg hij ook als zoodanig zijn ontslag, en vestigde zich te Oudwijk, waar hij den 24 maart 1859 overleed. Als staats-huishoudkundig schrijver deed zich de heer van Nes kennen o. a. door zijne *Aanmerkingen over de Maatschappij van Weldadigheid*, in 1824 in de *Euphonia* opgenomen, en waarin hij met zijnen gewonen scherpen blik beschouwingen mededeelde, wier juistheid later, gelijk in zooveel wat hij voorzag, is erkend geworden. In maart 1827 sprak hij te Utrecht eene redevoering uit over den *publieken geest*, welke in de *Bijdragen tot regtegeleerdheid en wetgeving* van hetzelfde jaar is opgenomen. Hij was de voornaamste be-werker van de *Memorie der Commissie nopens den Lekdijk*, die in 1828 te Utrecht in 4°. gedrukt is, welk stuk tot eene welderspraak van den hoogleraar *Moll* heeft aanleiding gegeven.

Het zal uit deze korte trekken voldoende zijn gebleken, dat van Nes eene groote rol heeft vervuld in de voorbereidende beradslagen en handelingen tot de staatkundige gebeurtenissen, die in 1848 hier te lande plaats hadden, en waarin door den ijver en de bekwaamheid van standvastige mannen de onwaardeerbare waarborgen onzer constitutionele regten en vrijheden werden ontwikkeld; dat hij gunst en ongunst van het staatkundig leven ruimschoots op zijne loopbaan ondervonden heeft, maar dat de onderscheidingen, waarmede hij werd vereerd, hem niet de oogen deden sluiten voor het verkeerde en stelsellooze, dat hij in 't mechanisme van den Staat ontwaarde, en dat de achternitzettingen, die hem troffen, hem slechts een te krachtiger prikkel waren op den weg van vooruitgang en beschaving, waarin hij eene zoo geheel nederlandsche behoefte zag. Dien weg heeft hij met vasten tred blijven betreden, omdat hij dien hield voor den eenigen waren, die strekken moet om 's volks welvaart te verzekeren. Vol klem was ook zijn woord, soms wel scherp, doch altijd getuigend van rechtgeschapen streven naar hetgeen hij voor goed, voor het beste hield. Zoo maakte hij ten slotte zijne tegenstanders toch veelal tot vrienden, en had zijn oordeel een onmiskenbaar gewigt in 's lands raadzaal. Welverdiend was zijne rust in de jongste jaren; gelukkig was zij tevens, want hij mogt van alle zijden vernemen, hoe innig stad- en landgenooten zijne trouwe behartiging van elke betrekking, die hij vervuld heeft, wisten op prijs te stellen, hoe zeer zij van Nes hoogachtung en liefde toedroegen. Wat de levensbeschrijving vermeldt van den grooten pruisischen staatsman, den vrijheer van Stein, kan, ofschoon deze zich op een uitgestrekter terrein bewoog, allezins ook van van Nes worden gezegd: „Billijkheid, waarheid en onwankelbare moed waren de grondtrekken van zijn karakter, maar wat hem van al zijne tijdgenooten onderscheidde, dat was de onbreukbare wilskracht, en eene verheven energie.” Ware van Nes in een grooteren kring geplaatst geweest, hij zoude voorzeker een nog roemvoller naam verworven hebben; maar het nationaal gevoel, dat diep in zijn borst was ingeprent, deed hem zonder aarzeling iedere gelegenheid afwijzen, die hem werd aangeboden om de beroemdheid van zijnen naam te verhoogen. De liefde voor het vaderland was dan ook het voortdurend streven van zijn eeleven inborst, zij blonk in ieder zijner woorden en handelingen uit; het leven van van Nes is dan niet slechts eene aangename herinnering en opwekking voor zijne tijdgenooten, maar ook eene blijvende aansporing voor de aankomelingen.

Alphonse de Lamartine.

de uitstekendste dichter van Frankrijk, is den 21 oct. 1790 te Macon geboren. Zijn eigentlijke geslachtsnaam is Desprats, dien hij met den naam eens ooms van moederszijde verwisseld heeft. In zijne in 1849 en 1851 uitgekomen *Confidences* verhaalt hij veel van zijne jeugd, maar met zulk eene ooverdragelijke ijdelheid, dat men geneigd is het voor een verduitsel van eenen verzwakten ouderdom te houden. Hij was, naar zijn zeggen, een der schoonste kinderen, dat ooit met zijne bloote voeten den steenground zijner bergen betreden had, en wel in eene streek, waar het ras zoo gezond en schoon is. Donkerblauwe oogen, als die zijner moeder, zuivere en bijnaromeinsche vormen, verzacht door eene eenigzins peinzende uitdrukking, het geelaat door eenen verbindende straal van inwendige vreugde opgehelderd; zeer fijn en zacht kastanjebruin haar met eenen gouden weerschijn, dat in rijke lokken op zijnen door de zon gebruiden hals nedergoldte; eene hoogte gestalte, vlugge, bevallige bewegingen, en een bijna al te teeder huidwetsel, waarop de gemoedsbewegingen zich door afwisselend rood en wit telkens kenbaar maakten, kortom het volmaakte afdruksel zijner moeder. Met gelukkige vormen, een gelukkig hart en een gelukkig karakter — had hij de natuur niets te verwijten. — Het wonderkind ontving zijne eerste opvoeding in het eenzame slot Milly in Bourgondie, waar zijne ouders (zijn vader was een arm edelman en majoor in het kon. leger geweest) zich gedurende het schrikbewind hadden nedergezet. Daarna kwam hij in de dorpschool te Bassières, en eindelijk in de jezuitenschool te Belley aan de grenzen van Savoye, waar hij de overgevoelige godsdienstige opleede, die aan zijne gedichten zulk een bijzonder karakter gegeven heeft. De koningsgezindheid zijner familie weerhield hem, om zich in het openbare leven te mengen, dat toen blootelijk in krijgsdienst bestond, en terwijl de fransche jongelingschap op alle slagvelden van Europa lauweren oogstte, sleet Lamartine zijne jeugd in werkloze rust. Na een driejarig verblijf te Parijs (tot 1808), waar hij zich aan al de uitpattingen en onregeligheden eener ledige jeugd had overgegeven, ging hij op reis naar Italie, en brigt daar 2 jaren door. Toen hij in 1810 in het ouderlijke huis terug gekeerd was, ging hij andermaal naar het zuiden, van waar eerst de restauratie hem in het vaderland terug riep. Toen trad hij vol vurigen ijver in de koninklijke garde, maar reeds de omkeering der honderd dagen maakte aan zijne militaire loopbaan een einde.

Droomerijen, verstrooiingen en reizen namen de volgende vier jaren in, waarvan de *Méditations poétiques* in 1820 de eerste vrucht waren. Lamartine had met het manuscript lang vergeefs bij de boektrakkers rondgelopen; hij liet publiek daarentegen wachten hem eene even onverwachte als belangrijke zegespraal. Na het *Genie du Christianisme* was geen werk met zulk eene geestdrift ontvangen, en in minder dan 4 jaren werden 45 000 exemplaren alleen in Frankrijk verkocht. Het was dan ook voor de Franschen een geheel nieuwe toon, dien de lier des dichters aansloeg. Hij bezong de liefde, doch geene zinnelijke, beuzelende, maar eene liefde, die slechts half tot de aarde en half tot den hemel behoort, door wier sterfelijke onhuishel de gedachte van het eenwige en onsterfelijke zich voor hem opdedde. Wel was er redenering in deze gedichten, maar het was de uit het hart komende redenering des gevoels en der hartstogt, niet de geleerde

rhetorica der klassieke lyrik en van hare navolgers. Daarbij was deze inhoud, vol dweepende droomerij, in eenen vorm gekleed, die de ziel geheel en al boeide. Trouwens, om met Julianus Schmidt te spreken — „ontbreekt het den gemoedsbewegingen aan diepte, den gevoelsaan die kracht, die alleen de gedachte geven kan, den beelden aan zinnelijke frischheid. De gevoelsaan zijn zwak, de reflexien spelen op de oppervlakte, de verbeeldingskracht heeft weinig omvang. De ziel beweegt zich slechts in zachte trillingen voor zich zelve; zij is noch een kalme spiegel voor de buitenwereld, noch ontwikkelt zij eene inwendige kracht, die ons met haar voorslept.” Maar in de oogen des publieks behandelen de onloochenbare verdiensten des dichters de zegespraal, en deze eerste overwinning is hem ook steeds in het vervolg toegekend, zelfs toen in zijne latere voortbrengelen de aangeboren zwakheden zich meer en meer op den voorgrond plantten.

De goede uitslag der eerste letterkundige poging van Lamartine opende voor hem de diplomatische loopbaan. Aan het gezantschap te Florence verbonden, huwde hij met eene jonge en rijke engelsche, wier hart hij door zijne gedichten gewonnen had. Later werd hij gezantschapssecretaris te Napels en te Londen en daarna zaakgelastigde te Toskana. Een aanzienlijk vermoegen, deels de opbrengst zijner gedichten, stelde hem in staat, om in eene met zijne neigingen overeen komende weelde te leven, nogtans vergat hij daarom de poëzij niet. In 1823 verschenen de *Novelles méditations*, daarna „de dood van Socrates” en de „Laatste zang van Childe Harold.” Eene strofhe in het laatste gedicht, waarin hij klaagt, in Italie geene mannen, maar slechts menschenstof gevonden te hebben, haalde hem een tweegevecht met den bekenden overste Pepe op den hals, waarin hij eene gevaarlijke wond kreeg. Bij gelegenheid der kroonung van Karel X in 1825 uitte Lamartine zijne koningsgezinde geestdrift door eene „zalvingshymne”, die hem de orde van het Legioen van Eer verschafte. In 1829 verschenen daarop de *Harmonies politiques et religieuses*, waarin reeds veel meer reudeering voorkomt, maar die wegens haren bijbelschen toon en wegens hare geestdrift voor troon en altaar met buitengewone toejuiching ontvangen werden. In hetzelfde jaar keerde de dichter naar Frankrijk terug, waar hem de Academie in plaats van graaf Daru tot haar medelid verkoos.

Toen de juli-omwenteling uitbrak, was Lamartine tot gezant in Griekenland benoemd; hij wilde echter de nieuwe regering niet dienen, maar besloot, haar op staatkundig terrein te bestrijden. Zijne eerste mededingingen naar eene plaats in de kamer te Tonlon en te Duinkerken mislukten echter, waarop hij in 1832 eene reis naar het Oosten ondernam. In mei scheepste hij zich met zijne vrouw en dochter Julia te Marseille op een op eigen kosten uitgerust vaartuig in. Hij voerde eene bibliotheek, eene geheele rustkamer en eene verzameling van kostbare geschenken voor de vorsten en hoofden der landen met zich, die hij bezoeken wilde. De dichter, of gelijk hem de Arabieren noemden, Emir Frangi, de fransche emir, reisde als een vorst, kocht huizen om daarin te overnachten, en had geheele karavannen van paarden in dienst. Eenmaal had hij eenen wedstrijd in het iuprovieren met eenen der eerste dichters van Azie; een andermaal bezocht hij de bekende Laly Stanhope in haar bergkasteel, die hem verklaarde, dat van alle volken alleen Frankrijk nog eene zending te vervullen had, en hij geroepen was, om daarbij eene rol te spelen, — een bloot compliment, waarvan men

naderhand eene voorspelling van de rol, die Lamartine in 1848 speelde, heeft willen maken. De reis duurde 16 maanden, maar werd door den treurigen dood der dochter (in december 1832 te Beyrut) afgebroken, en in de lente van het volgende jaar keerde de dichter met het geliefde lijk naar het vaderland terug. De vrucht zijner reis was de in 1835 in 4 deelen verschenen „Reis in het Oosten, herinneringen, indrukken, gedachten, landschappen.”

Gedurende zijne afwezigheid was Lamartine voor Duinkerken tot afgevaardigde verkozen en trad nu in de kamer, zonder zich aan eene partij aan te sluiten, doch met den heimelijk gekoesterden wensch, om zelf eene partij te vormen, die, zich boven de gemeene en stoffelijke voorwaarden der staatkunde verheffende, eene staatkunde naar de dichterlijke behoeften des harten maken zoude. Deze idealistische strekking had, voor dat zij zich in al hare verderfelijke gevolgen openbaarde, ten minste het goede, dat zij in de toenmalige staatkunde somtijds eene hooger en meer algemeene opvatting trachtte te brengen. Lamartine liet echter om de staatkunde zijne dichterlijke werksamenheid niet varen. In tegendeel verscheen juist thans (1836) het gedicht „Joelin”, met de Méditations stellig het beste, dat Lamartine geschreven heeft. Het verscheen in den vorm van een bij enen dorpspastoor gevonden dagboek, en de dichter zelf gaf het als fragment van een wereldomvattend heldendicht over de ontwikkeling der menschheid. Het is eene bekoorlijke idylle, waarin hij den strijd des harten voorstelt, dien de katholieke priester, bestendig tusschen neiging en plicht, zinnelijke kraacht en onthouding, verstand en gezag kampende, heeft te voeren, en hij weet voor dezen zielstrijd de meest gepaste beelden te vinden. Evenwel werd het gedicht in het begin meer met stomme verbazing dan met luide toelooijng ontvangen; eerst later werd de laatste zoo groot, dat men het voor eene schets van het eenige heldendicht verklaarde, dat voor onzen tijd geschikt kon zijn. Een tweede fragment van het groote Wereld-epos verscheen twee jaren later in den „Gevallen engel” (*La chute d'un ange*), dat evenwel met koelheid werd ontvangen, en het jaar 1839 gaf de *Recueillements politiques* als laatste poging van streng lyrische poëzij, met eene voorrele, waarin hij de dichtkunst opeischte, om eene dienars der staatkunde te zijn.

In der daad begon Lamartine zich in de kamer eene naam te maken. Hij had den zedelijken moed, om buiten den kring der gewone partijen te treden, en zich als liberaal conservatief tusschen het ministerie en de oppositie te plaatsen. Nogtans ontbrak aan zijnen goeden wil en zijn hoogvliegend idealismus de onbevangen en heldere blik des staatsmans, en in alles, wat hij sprak, bleef de dichter kenbaar. Zijne talrijke redevoeringen in de kamer baarden daarom wel groot opzien wegens hare dichterlijke vlugt en de groote vrijheid, waarmede zij de vreemdeoortige dingen aan elkander verbonden, en b. v. van het oostersche vraagstuk op de kruistogten, van dezen op de ridderschap en de middeleeuwsche toestanden, van die op het christelijk-romantische beginsel, en van dezen weder op de spoorwegen en het pauperismus oversprongen; maar zij bleven op de staatkunde zonder invloed. Evenwel moet men het aan zijnen edelen afschuw van persoonlijke intriges toeschrijven, dat hij in de jaren 1837—1839 het ministerie Molé tegen de coalitie ondersteunde. Van toen af stond Lamartine in de kamer aan het hoofd eener partij, die zich de „sociale” noemde. Zij sloot de eigentlijke staatkundige vraagstukken buiten den kring harer bemoeijng, en poogde, zonder duidelijk te weten, wat zij

wilde, sint-simonistische begrippen met godsdienstige orthodoxie te verbinden, en daardoor den algemeenen vooruitgang des lands te bevorderen. Bij het oostersche vraagstuk wilde hij in eene lange redevoering, bij den onvermijdelijken val van het turksche rijk in Azië, naar een grootse en uitgebreid plan europaeische volkplantingen doen aanleggen, wier verhouding en beginsel door een congres der groote mogendheden geregeld zouden worden; het gelukte hem echter niet zijn gevoel en in de kamer door te drijven. Des te ijveriger werden zijne redevoeringen gelezen, daar zij voor het groote publiek, in weerwil van hare algemeenheid, de diepste staatkundige wijsheid schenen te bevatten.

Even weinig geluk hadden zijne redevoeringen bij de debatten over de bevestiging van Parijs, de wet op het regentschap, het regt van onderzoek op zee en andere gewichtige vragen. In het midden van 1840 naderde hij het ministerie weder, en meer dan eenmaal liet Lodewijk Philips hem eene portefeuille aanbieden. Hij kon echter niet besluiten, die aan te nemen en de vriendschap duurde ook niet lang. De staatkundige huismiddelen, waarmede Lodewijk Philips onder het ministerie Guizot de kamers beheerschte, konien bij den edelgezinden en idealistischen dichter slechts misnoegen verwekken. Maar bovendien zocht hij in de staatkunde bevrediging zijner phantasie, en die vond hij niet onder eene regering, welke door hare routine aan den heldhaftigen geest geene gelegenheid liet om zich te uiten. *La France d'ennemie!* riep hij uit, en eindelijk vond Frankrijk redeneu genoeg, om zijne vervelende regering omver te werpen.

Met zijne „Geschiedenis der Girondins,” die in 1847 in 8 deelen verscheen, trad Lamartine niet buiten zijne staatkundige rol. In dit werk, dat in den romanstijl geschreven en op schillerachtig effect berekend is, omringde hij de helden van het schrikbewind en hunne gruweldaden met eeren straalkrans der poëzij, die er niet weinig toe bijdroeg, om den lust in het koketteren met revolutionaire elementen te versterken. Het werk, waarvan een vernuftig criticus zeide, dat het de Guillotine vergulde, heeft, in weerwil van zijne weinige historische waarde, grooten opgang en Lamartines naam regt populair gemaakt. Gedurende de februarij-omwenteling was hij de gewichtigste man in Frankrijk. In de laatste en onstuimige zitting van de kamer der afgevaardigden in tegenwoordigheid der hertogin van Orleans, die daar eene toelugt voor de regten haar zoons zocht, was het Lamartine, die eene provisionele regering voorsloeg en de leden dezer, toen het gemeen reeds in de zaal gedrongen was, op eigen gezag benoemde en zich aan het hoofd stelde. Later heeft hij wel verklaard, dat de provisionele regering de republiek niet uitgeroepen heeft, maar dat deze door den mond des geheelen volks verkondigd is, en hij en zijne ambgenooten den kreet der natie slechts op het papier hebben gebragt; maar nogtans moet hij als de eigentliche schepjer der fransche republiek beschouwd worden. Het was een geluk voor Frankrijk, dat Lamartine aan een hoofd vol van de onduidelijkste staatkundige voorstellingen en hart vol van edele ideale gevoelens paarde, hetwelk voor de gruwelen der omwenteling terug beefde. Zoo werd dezelfde man, die vóór de crisis de omwenteling zoo schoon geschilderd en haar de rigting tot de republiek gegeven had, thans haar moderateur. Zijne welsprekendheid beheerschte de volksmening, en vooral op den 25 febr., toen de beweging in eene socialistisch-communistische dreigede over te slaan, werkte hij wonderen. Door woedende volkshoopen omringd en van alle leden der provisionele rege-

ring de eenige, die nog zedelijke en fysieke krscht bewaarde, betoomde hij de vijandige hartstogten door de krscht zijns woords, of ook door eenen gelukkigten inval. „Wat wilt gij?” riep hij eenen van wijn en woede dronken volkshoop toe, die op de kamer der afgevaardigden aanstormde. „Uw hoofd!” was het antwoord. „God gave,” antwoordde Lamartine, dat gij het allen op uwe schouders haddet, dan zoudt gij verstandiger zijn.” Een schaterend gelach en een algemeen „bravo” maakte aan het tooneel een einde. Met welsprekende woorden en met geluk sloeg hij het roode vaandel af. „Ik voor mij, zeide hij, zal het nooit aannemen. Want de driekleurige banier heeft met de republiek en het keizerrijk, met nwe vrijheid en uwen roem de reis om de wereld gedaan, terwijl de roode vlag slechts door het bloed des volks over het veld van Mars gesleept is.” Bij de verdeling der regeringsposten nam Lamartine het ministerie van buitenlandse zaken op zich, en hij aanvaardde dit ambt met het bekende manifest van 6 maart, dat aan de eenige zijde de verdragen van 1815 als verbindend voor de republiek verklaarde, en aan de andere de territoriale betrekkingen, die op deze verdragen rusten, als een feit erkende, hetwelk de fransche republiek als grondslag en punt van uitgang harer betrekkingen tot de overige volken aannam.

Gedurende eenige maanden was de populariteit van Lamartine buitengewoon groot; voornamelijk zag de burgerstand in hem den eenigen en laststen steun tegen de anarchie, en zijn woord, dat de massa's te Parijs beheerschte, hield geheel Frankrijk in bedwang. Bij de algemeene verkiezingen voor de constituerende vergadering, verkozen hem 12 departementen, en in Parijs stond hij met 260,000 stemmen aan het hoofd der lijst. Bij de opening der vergadering op den 4 mei was zijne verschijning eene ware zegepraal, die zich de volgende 4 dagen telkens herhaalde. De iekenschap, die hij van zijn bestuur aflegde, werd zoo dikwijls door toeluchtingen afgebroken, dat hij zelf om stilte verzoeken moest, om zijne voorlezing te kunnen eindigen. Toen het er echter op aankwam om een uitvoerend bewind te benoemen, kreeg zijne populariteit door zijne werkelijke of schijnbare toendering tot Ledru Rolin den eersten stoot. Men beschuldigde Cicero, dat hij met Catilina heulde, en in weerwil van de dichterlijke verontschuldigings van Lamartine, dat hij zamenspande als de bliksemflits met den bliksem om hem onschadelijk te maken, werd hij op den 10 mei slechts als het vierde van 5 leden in de uitvoerende commissie gekozen. Het was het voorteken van zijnen val, maar toch zou hij nog eenmaal het toppunt der populariteit bereiken. Toen op den 15 mei de socialistische democraten de nationale vergadering uiteen gejaagd en op het Stadhuis eene nieuwe regering uitgeroepen hadden, nam Lamartine, nadat hij zijne welsprekendheid zonder eenigen uitlag tegen het oproer versprekend had, de rol van den ontbrekende generaal op zich, besteed een dragonders paard, beval kanonnen aan te voeren en trok toen met eenige duizend man nationale en mobile garden naar het Stadhuis op. Toen de oproerlingen bedwongen waren, vierde Lamartine in het veroverde Stadhuis en op den terugweg naar de nationale vergadering de schitterendste zegepraal. De geestdrift, waarmede het volk en de nationale garde hem huldigden, werd menigmaal voor zijn leven gevaarlijk, en hij kon zich voor hare onstuimige uitbarstingen slechts met de grootste moeite in het paleis der nationale vergadering redden. Het was, zoo als gezegd is, het toppunt van zijnen luister. Bij het begin van den junij-opstand beproefde hij voor de laatste maal de tooverkracht zijner

rede. Maar schoone woorden konden den dreigenden storm niet meer bezwaren; daartoe was een koel en helder hoofd en eene vaste hand noodig, en beiden ontbraken aan den politiserenden diebster. Cavaignac trad als dictator aan het hoofd der regering en Lamartine was weder eenvoudig lid der nationale vergadering. Zijn invloed was even ras verdwenen, als hij gekomen was, en bij de keuze van eenen president werd hij nauwelijks als candidaat genoemd. Nog meer: bij de verkiezingen voor de wetgevende vergadering, in 1849, werd hij, dien vroeger 12 departementen kozen, door geen enkel departement — zelfs niet door zijne vaderstad — tot candidaat gesteld, en hij kwam eerst door eene tweede verkiezing voor het departement Loiret in de kamer. Bij den coup d'état van 2 febr. trad hij daarop geheel van het staatkundig tooneel af.

Het in ambtelooze leven terug gekeerd, zag Lamartine zich ten gevolge zijner door zorgelooze verspreiding en onverstandige speculatie verwarde gelijkelijke omstandigheden, die de mildheid van den Sultan, welke den dichter eene landstreek van zeer twijfelachtige waarde in Klein-Azië geschenken had, niet had kunnen verbeteren, tot een fabriekmatig schrijven van werken genoodzaakt, hetwelk aan zijnen vroeger verworven roem zeer grootte schade heeft toegebracht. Hij heeft alles geschreven, over geschiedenis, wijsbegeerte, staatkundige verhandelingen, dorpsgeschiedenissen, enz., maar met eene vlugtigheid en eene schralheid van inhoud, die het ijdele zelfsbeghen, waarmede de dichter altijd zijn eigen ik op den voorgroond plaatst, dubbel onaangenaam doen gevoelen. Wij kunnen hier slechts de voornaamsten zijner werken opnoemen: zij zijn: „Drie maanden in de regering (1848); Geschiedenis der ouwenting van 1848; Outboezemingen des harten (1849); *Genevieve*: gedeukschriften eener dienstmaagd; de Steenhouwer van St. Point (beiden in 1851); Graziella (1852); Geschiedenis der restauratie in 6 deelen (1851—53); Nieuwe reis naar het Oosten (1853); *Fissions* (1852), fragmenten van een gedicht, welks onderwerp de geschiedenis der menschelijke ziel, van haar ontstaan uit het niets tot op haren terugkeer in het middelpunt God, worden moest; Geschiedenis van Turkije (1854) in 6 deelen; Geschiedenis van Rusland (1855), 2 deelen; een *Cursus der letterkundige geschiedenis* (1856), waarin zich de onwettendheid op de laatste wijze doet kennen. Ook de beide tijdschriften: *Conseiller du peuple* *Civilisateur*, die hij in 1849 tot 1851 uitgaf, moeten hietoe gerekend worden. Maar welke aanzienlijke honoraria de schrijver ook genieten moogt; zijne speculatiewoede wist altijd nieuwe wegen te zoeken om zich weder van zijn geld te ontdoen. Onlangs heeft Lamartine daarom den weinig kieschen weg gekozen, om zich op het medelijden van het publiek te beropen, en door eenigen zijner vrienden eene inschrijving onder zijne vereerders te laten openen. Toen deze inschrijving het karakter van eene staatkundige demonstratie tegen de keizerlijke regering dreigde aan te nemen, plaatste Napoleon zich wijselijk zelf aan het hoofd, en bereidde alzoo aan het voorraalige opperhoofd der fransche republiek de vernedering, om alsmoegen van zijnen staatkundigen tegenstander te moeten ontvangen. Evenwel zag Lamartine zich in zijne verwachting bedrogen, want volgens de laatste berichten heeft de inschrijving op verre na niet genoeg opgebracht, om daarmee zijne groote schulden te betalen, zoo dat hij zich gedwongen gezien heeft zijne goederen aan zijne schuldeischers aan te bieden.

Lord Macaulay.

Thomas Babington Macaulay, baron Macaulay, de beroemde engelsche geschiedschrijver en staatsman, is in het jaar 1800 te Rothley Temple in Leicestershire geboren. Zijn vader, een rijk koopman, was in zijne jeugd naar Jamaica gegaan en daar zoo zeer overtuigd geworden van de afschuwelijkheid der slavernij, dat hij zich in latere jaren lang in het ongezuiderd klimaat van Sierra Leona ophield, alleen om het lot der vrijgelatenen en ge-coloniseerde negers te verbeteren. Hij was een der standvastigste kampvechters voor de afschaffing van den sla-venhandel, en een gedrekteken in de Westminsterabdij heeft hem voor zijne menschelevende pogingen beloofd. De jonge Macaulay onderscheidde zich reeds als student te Cambridge, waar hij tot het Drieënhuiscollegie behoorde, hij wijdde zich daarop aan de rechtsgeleerdheid te Lincoln's-Inn, waar hij in 1826 advocaat werd. Zijne neiging voerde hem echter in eene andere rigting. Reeds vroeg trad hij als schrijver op en leverde hij in 1824 eenige welgeslangde gedichten in het *Edonian* en het *Knight's Quarterly* tijdschrift; in 1826 begon hij met een artikel over Milton de reeks van die schitterende letter- en staatkundige portretten, die hem terstond aan het hoofd der engelsche essayisten plaatsten. Hij sloot haar eerst in 1844 met de karakteristiek van den grooten lord Chatham, waarmede te gelijk zijne medewerking aan het *Edinburgh Review* eindigde. In het volgende jaar verscheen de geheele reeks bijeen in 3 deelen, onder den titel: *Critical and Historical Essays* (2de druk 1852), nadat reeds eene onnaauwkeurige en onvolledige uitgave in Amerika verschenen was.

De Whigpartij liet niet na den jongen schrijver, die hare beginselen met zulk eene schitterende welsprekendheid verdedigde, nauwer aan zich te verbinden. Eerst was hij commissaris bij het gerechtshof der faillissementen, maar in 1830 kreeg hij voor het kiesvelk Calne eene plaats in het lagershuis, en vervulde hij eene zeer gewichtige rol bij de onstuimige debatten, waarvan de reformbill het gevolg was. Naderhand was hij als secretaris der controle een der welbespraakste verdedigers van het ministerie Grey en moest hij in den parlementairen invloed, dien hij uitoefende, alleen voor den tegenwoordigen lord Derby wijken. In 1832 koos hem de volkrijke stad Leeds tot haren vertegenwoordiger, maar reeds 2 jaren later deed hij van die plaats afstand, om als lid van den hoogsten raad en als voorzitter der commissie van wetgeving naar Calcutta te gaan. In weerwil der hevige tegenkanting dreef hij daar eene wet door, die de burgerlijke zaken der Engelsen, welke in Oostindie verstood leefden, aan de plaatselijke gerechtshoven onderwierp; daarentegen gelukte het hem niet, die hervorming ook tot de criminele zaken uit te strekken. Na 3 jaren dien voordeligen post bekleed te hebben, keerde hij naar Engeland terug, waar hij van zijne in Oostindie opgedane kennis bij de beweging zijner schitterende *Essays* over lord Clive en Warren Hastings een voortreffelijk gebruik maakte. Na zijne terugkomst ontving hij (in 1839) van lord Melbourne het ambt van secretaris van oorlog en hij hield zich daarin staande, tot dat het whigministerie in 1841 aftrad. Sedert 1840 zat hij weder voor Edinburg in het lagershuis, en gedurende het tweede ministerie van Peel was hij de nitstekendste redenaar der whig-oppositie. Toen daarop in 1846 de whigpartij onder lord John Russell weder aan

het roer kwam, kreeg Macaulay het ambt van betaalmeester-generaal van het leger en schotmeester der vloot met zitting en stem in het cabinet. Middelerwijl was een tweespalt tusschen Macaulay en zijne edinburghsche kiezers ontstaan, daar dezen, in hunnen bekrompen sechtacht misnoegd waren over zijne afkeurende stem tegen de ondersteuning van staatswege van het katholieke priesterseminarium Maynooth. Zij ontwaamen hem bij de nieuwe verkiezing in 1847 het mandaat en kozen in de plaats van den schitterendsten redenaar van Engeland en van den waren liberalen staatsman eenen rijken zeepzieder, Mr. Cowan, wiens godsdienstige gevoelens beter met die van de meerderheid der kiezers overeen kwamen. In gewone omstandigheden zou de verwijdering van zulk een gewichtig man uit het parlement zeer betreurd worden zijn; maar dit gevoel werd in dit geval eenigermate verzacht door de tijding, dat Macaulay zich gedurende zijne gedwongene staatkundige werkeloosheid bezig zou houden met het schrijven eener geschiedenis van Engeland, waarvoor hij reeds vroeger, in weerwil van talrijke bezigheden, eene groote menigte bouwstoffen verzameld had. In 1848 verschenen nu de eerste deelen zijner „*Geschiedenis van Engeland* sedert de trouwbestijging van Jacobus II,” die in 1856 den ellden druk beleefden, en in 1858, nadat zij met een derde en vierde deel vermeerdert was, in eene goedkoopere uitgave verscheen. Het werk werd voor beeldelooze toelichting ontvanger; het deed in zeker zin de rondreis door Europa en was binnen één jaar in alle europesche talen overgebracht. Het verkreeg die door den levendigen en kleinerrijken stijl, door de meesterlijke kunst in de schildering van karakters, zeden en geschiedkundige voorvallen, door de schrauderde opruiming der staatkundige betrekkingen, de kunstvolle schikking der stof, minder daarentegen door diepe studie der bronnen, waarvan soms zeer eenzijdig gebruik gemaakt is. Daarbij beschuldigt men Macaulay niet onrecht van bij zijne schilderingen de geschiedkundige trouw voor het effect achter te stellen en door phantasie aan te vullen, wat de bronnen niet leveren. Ook zijne sterke gevoelens als staatkundig partijman, zijne sympathie met de overleveringen der groote whigpartij, zijne bewondering voor de geenen, die hare magt in Engeland gevestigd hebben, en zijn onverholen afkeer van hare tegenstanders — gevoelens, die niet zonder invloed op zijn oordeel zijn, — hebben zich van de zijde der kritiek berispingen op den hals gehaald. Dezen zijn echter altijd heneden den lof gebleven, hetwelk door de schitterende bezaantheid des schrijvers volkomen gerechtvaardigd wordt. Een geheim van de levendigheid zijner schilderingen is, dat hij naar de natuur trekent, d. i. het tooneel der gebeurtenissen, die hij verhaalt, zelf bezoekt, en in de nog levende overlevering karaktertrekken voor zijn taferel opzammelt. Te Weston Zoyland, een dorp in Somersetschire, het tooneel der nederlaag van den hertog van Monmouth in den slag van Sedgemoore, is Macaulay welbekend. Hij woonde daar verscheidene weken in eene geringe herberg, maakte zich met de geheele streek volkomen vertrouwd, en schreef dit deel der geschiedenis, terwijl de indrukken van het gezien en versect waren, in eene kleine kamer, die thans nog aan de zeldzame bezoekers dier streek getoond wordt.

De universiteit van Glasgow koos Macaulay in 1848 tot haren rector, en 's jaars daarna werd hij tot hoogleraar der oude geschiedenis aan de koninklijke academie benoemd. Bij de algemeene parlementverkiezing werd hij door een aantal zijner staatkundige vrienden te Edin-

burg als candidaat voorgesteld, doch Macaulay hield zich verre van den verkiezingsstrijd en vaardigde noch een adres aan de kiezers uit, noch stelde zich persoonlijk aan hen voor. In weerwil daarvan maakten de Edinburgers hunne vroegere font weder goed en kozen zij met groote meerderheid den beroemden geschiedschrijver tot hunnen vertegenwoordiger. Daarop ging hij in den herfst zelf naar de schotsche hoofdstad, en hield daar eene redevoering, die er veel toe bijdroeg, om het tot stand komen van het coalitie-ministerie Aberdeen meer populair te maken. Hij ondersteunde dit ook later in het lagerhuis door twee redevoeringen, die evenwel zijnen vroegeren roem niet geheel en al waardig waren. Over het geheel was zijne deelneming aan de parlementaire debatten zeer gering, daar hij deels door ziekelijkheid, deels door de voortzetting van zijn werk daarvan werd terug gehouden. Eindelijk verschenen in 1854 twee volgende deelen, die met niet minder geestdrift dan de beide eersten ontvangen werden, ofschoon de verschillende oordeelvellingen over des schrijvers verdiensten of gebreken als historischrijver door geheel Europa eenen meer vasten voet hebben gewonnen. In 1854 deed Macaulay van zijnen zetel voor Edinburg afstand, en op den 10 sept. 1857 werd hij tot pair verheven. Reeds sedert 1839 is hij lid van den geheimen raad.

Macaulay heeft zich ook als dichter doen kennen, en wel, zoo als reeds gemeld is, in het begin zijner loopbaan als schrijver. Van deze voortbrengselen zijner jeugd zijn de beide schoone balladen: „De spansche Armada” enz. „De slag van Ivry” thans nog zeer bekend. In 1842 gaf hij zijne oud-romeinsche legenden uit, eene reeks van balladen, waarvan de stof aan den mythenrijk der romaineische geschiedenis ontleend is, en die zich door dramatische handeling, schilderachtige tafereelen en eene krachtigen stijl onderscheiden. Van de redevoeringen van Macaulay in het parlement is in 1853 eene keur verschenen.

André Dupin.

André Marie Jean Jacques Dupin, gewoonlijk Dupin de oude genoemd, van de thans levende aanzienlijke staatkundige personen van Frankrijk een der oudste, ofschoon dan ook niet een der stadsvastigste, en een beroemd rechtsgeleerde, is te Varzi op den 1 febr. 1783 geboren. Zijn vader, voormalig lid der wetgevende vergadering der eerste revolutie en gedurende het schrikbewind gevangen genomen, leidde hem al vroeg tot de rechtsgeleerdheid op: reeds in 1800 werd hij tot advocaat gepromoveerd en weldra werd hij door den geest en het vernuft zijner rede, de helderheid van zijnen geest en de grondigheid zijner kennis beroemd. In 1815 betrad hij voor het eerst de staatkundige loopbaan, daar hij voor Chateau-Chinon als afgevaardigde in de kamer werd verkozen, in welke hij als lid der liberale oppositie een levendig aandeel aan de debaten nam en zich door zijn verzet tegen de voortdurende van de regering des keizers en de overdracht der kroon op Napoleon II onderscheidde. Na de tweede restauratie dong hij echter zoo wel te Chateau-Chinon als te Clamecy vruchteloos naar eene plaats als afgevaardigde. Toen speelde hij de staatkundige rol, die de kamer hem ontzeld had, als advocaat, en maakte hij zich zeer dienstelijk door den zelflijken moed, waarmede hij zich gedurende de eerste hevigheid der reactie hare offers voor de rechtbanken aantrok. Terwijl de meerderheid beschroomd

zweeg, gaf hij zijn werkje: „Over de vrije verdediging der aangeklaagden” in het licht, en nam met de beide Berryers de verdediging van maarschalk Ney op zich. Zijn naam was nu gemaakt en bijna elk beroemd aangeklaagde der oppositie koos hem destijds tot advocaat. Wij zien hem als verdediger der drie engelschen Wilson, Hutchinson en Bruce, die Lavalette bij zijne vlugt geholpen hadden, van de generaux Alix, Savary, van den hertog van Vicenza en in talloze processen tegen de liberale pers als verdeliger optreden. Maar ook in talrijke burgerlijke rechtszaken, onder anderen in het beroemde proces van den ridder Desgravières 1824 was hij werkzaam, en hij verwierf zich grooten roem en voordeel. In 1817 had hem de hertog van Orleans aan zich verbonden en hem in 1820 tot lid van zijnen geheimen raad benoemd. 's Jaars te voren had Dupin den hem door de regering aangeboden post van secretaris-generaal in het ministerie van justitie met 40.000 francs inkomen afgeslagen. In 1829 verkoos hem het corps der advocaten van Parijs tot zijnen voorzitter.

Sedert 1827 zat Dupin weder in de kamer der afgevaardigden, en deed hij zich als lid der oppositie tegen het ministerie Polignac kennen. Hij ontleentekende het adres der 221. Na de ontbinding der kamer op nieuw gekozen, nam hij alleen door raad aan de juli-omwenteling deel, alzoo hij weigerde, om als afgevaardigde aan de maatregelen deel te nemen, die hij als advocaat tegen de ordonnances aanbeval. Evenwel werd hij terstond na de overwinning tot minister van justitie beuoemd en trad toen in het cabinet, dat Lodewijk Philips eenige dagen later vormde, zonder bijzondere portefeuilles of jaargeld aan te nemen. Hij had groot aandeel in de vestiging der nieuwe regering, en hij was het, die den titel van: „Lodewijk Philips I, koning der Franschen”, in plaats van dien van „Philips VII, koning van Frankrijk” doordreef. Beslissend voor de nieuwe opvatting van het koningschap in Frankrijk was ook zijne beroemd geworden uitspraak: „De hertog van Orleans wordt niet *ondad*, maar *ofschoon* hij Bourbon is, tot den troon geroepen.” Eveneens was het Dupin, die de proclamatie ontwierp, welke met het beroemde gezegde eindigde: „Het charter zal nu of waarheid zijn”, en die later aan de beaardslagingen der kamer over de nieuwe staatsregeling het karakter van overhaasting indrukte. Op den 6 augustus eenstemmig tot berigtgever over het door Bérard aangeboden ontwerp beuoemd, schreef hij zijn berigt in twee uren, deed het ontwerp bij de commissie aannemen en diende het 's anderendaags in, om er over te beaardslagen.

Voor deze talrijke verdiensten aan de nieuwe orde van zaken werd Dupin in augustus met de benoeming van procureur-generaal aan het hof van cassatie beloofd, en van nu af toonde hij zich den standvastigsten verdediger der juli-regering, waarvoor hij zelfs de onpopulariteit niet schuwde. In de binnenlandsche staatkunde bevorderde hij de ontbinding der staatkundige vereenigingen en de onderdrukking der clubs, zonder verschooning jegens de overwinnaars van gisteren, zonder zwakheid tegen zamenzweringen en bedreigingen. Ten opzichte van het buitenland wierp hij met vastheid elke gedachte aan eene revolutionaire propaganda verre van zich af en vervolgde de onverstandige dweeperij zijner landgenooten voor alle mogelijke nationaliteiten in het bijtendsten spot. De stoutheid en scherpte zijner taal hadden hem bijna het leven gekost. Na de plundering der aartsbisschoppelijke woning en der kerk van St. Germain l'Auxerrois op den

14 dec. 1831 werd ook zijn huis bestormd en hij zelf slechts met groote moeite door de nationale garde aan de handen van het woedende gemeen ontrukkt.

Ofsoehon Dupin bijna zonder uitzondering de repressieve maatregelen van het ministerie Perrier en over het algemeen diens staatkunde ondersteunde, stemde hij toch voor de afschaffing der erfelijkheid van het pairschap, en toonde na de beslissende overwinning van de zaak der orde in de aprildagen zelfs eenige sporen van oppositie, voornamelijk in de zaak van het budget. In het laatst van 1832 koos hem de kamer der afgevaardigden tot haren voorzitter, en 8 jaren lang bekleedde hij die gewichtige betrekking. In 1835 bestreed hij met groote levendigheid de septemberwetten en nam hij een aanmerkelijk aandeel aan de debatten, die met de afkeuring der bedoelde interventie in Spanje eindigden en daardoor den val van Thiers bewerkten. Jegens het ministerie Molé hield hij zich onzijdig, ofsoehon bij het hevig laakte, omdat het na den aanslag van Lodewijk Napoleon te Stratsburg aan het regt niet den vrijen loop gelaten had. Ook van de twisten der coalitie hield hij zich terug, maar gaf eindelijk aan het ministerie door de verklaring, dat het geene kracht en bekwaamheid genoeg bezat om de kroon te dekken, den doodsteek. In het nieuwe cabinet werd hem eene portefeuille aangeboden, doch hij sloeg dit aanbod, gelijk vele volgende, af. Evenwel ondersteunde hij met kracht de oorlogzuchtige staatkunde van Thiers in het oostersche vraagstuk, om na den val van het cabinet van 1 maart plotseling om te keeren; daar hij het adres opstelde, waardoor de kamer zich in de vernederende uitsluiting van Frankrijk van het europesche concert sehikken zoude. Dit adres, dat de kamer herzag en door Dupins vrienden te regt eene maladresse genoemd werd, verwierf hem groote ongunst bij het volk, welke eerst weder door de oppositie verminderde, die hij in verschillende gewichtige vraagstukken tegen het ministerie Guizot aansam. Aan de beweging der reformbatten nam hij evenwel geen deel.

Op den 24 febr. 1843 poogde Dupin als de omwenteling eene monarchale rigting te geven, daar hij den graaf van Parijs aan de kamer voorstelde en haar uitnoodigde, om den jongen prins als koning van Frankrijk en de hertogin van Orleans als regentes te erkennen. Dit bleef echter ook zijne eenige poging tot behoud der monarchie. Hij behield zijnen post als procureur-generaal aan het hof van cassatie ook onder de republiek en haastte zich, reeds op den eersten dag na hare zegenaar, te zorgen, dat de vonnissen van nu af „in naam des franschen volks" geveid zouden worden. In de bijeenroeping der constituerende vergadering opende aan zijne staatkundige werkzaamheid eene nieuwe baan. Ofsoehon hij slechts als de laatste eener geheel democratische lijst voor het departement Nièvre gekozen werd, kreeg hij toch door zijne parlementaire ervaring in de kamer binnen kort grooten invloed, werd voorzitter der gewichtige commissie van wetgeving en lid der commissie van staatsregeling, waarin hij zich tegen het stelsel van twee kamers verklaarde. Na de verkiezing van 10 dec. ondersteunde hij de binnen- en buitenlandsche staatkunde van Napoleon. In de wetgevendige vergadering daarentegen, die hem tot haren voorzitter verkoos en wier dikwijls stormachtige debatten hij met veel beleid en over het geheel met onpartijdigheid bestuurde, sloot hij zich aan bij de groote coalitie, die ten doel had, om Frankrijk tot eene monarchie terug te brengen, en Lodewijk Napoleon, ofsoehon hij dan ook anti-republikeinische gevoelens aan den dag legde, als haren voornaamsten tegenstander

bestreed. In weerwil daarvan maakte hij bij den coup d'état van 2 dec. 1851 geen gebruik van de regten en volmagten, die hij als president der vergadering bezat, en bleef met de hem eigene inschikkelijkheid, die hem altijd veroorloofd heeft, om zijne staatkundige gevoelens zoo te formuleren, dat zij aan zijne maatschappelijke stelling geen nadeel deden, in zijn ambt als procureur-generaal, om eerst zijn ontslag te nemen, toen het decreet tot verbeurdverklaring der goederen van de familie van Orleans uitgevaardigd was. Dit was een stap, die hem — den langdurigen vertrouweling der familie van Orleans en den executeur van het testament van Lodewijk Philips — door de eenvoudige regelen van staatkundige welvoegelijkheid voorgeschreven werd, dien hij evenwel naderhand betreunde en herstelde. Eenige jaren later trad hij in het ambtelooze leven terug en hield zich met schrijven voor de drukpers bezig, onder anderen met eene levendige polemiek tegen de ultramontane Univers, deels ook met de landhuishoudkunde. Maar reeds in 1854 droeg hij bij gelegenheid eener rede, die hij in de landhuishoudkundige vereeniging van zijn geboorte-district hield, zorg, te laten doorsehemen, dat hij geen onvoorwaardelijke tegenstander der nieuwe orde van zaken was. Het duurde echter nog 3 jaren, eer hij het loon voor deze bekeuring ontving, want eerst in het laatst van 1857 benoemde de keizer zijnen ouden tegenstander Dupin weder tot procureur-generaal in het hof van cassatie.

Zoo men in Dupin, den staatkundige, de eigenschap van vastheid van karakter smartelijk mist, neemt hij daarentegen als redenaar en rechtsgeleerde onbetwistbaar eene hooge plaats in. Even als hij in zijn uiterlijke de kenmerken draagt van uit den middelstand opgekomen te zijn, die zich echter over zijne afkomst niet schaaft, en met zijne verachting van het aristocratisch vernis in kleeding en manieren bijna praat, zoo is hij ook in zijn karakter als redenaar een zeer sterk beeld van den franschen derden stand, die door de omwenteling de zege behandt heeft en wel met al diens gebreken en voorregten. Meer van 'n scherpen, dan oorspronkelijken geest, rijker aan krachten en veruoftige gezonden dan aan beginselen, van meer logica dan hartstogt voorzien, in de taal bepaald, maar gaarne triviale, vol bijtende ironie en met weinig hoffelijke vrijmoedigheid, die er genoegen in vindt om aan allen bittere waarheden met de bitterste woorden te zeggen, is Dupin als advocaat en staatkundig redenaar te allen tijde een gevreesd tegenstander, dikwijls een onangenaam bondgenoot of een gevaarlijk vriend. Dezelfde eigenschappen toonen zich in zijne schriften, die bijna allen van rechtskundigen inhoud en veel te talrijk zijn, om die hier aan te halen. Men kan zich een begrip maken van zijne werkzaamheid als rechtsgeleerde, wanneer men nagaat, dat het aantal der processen, die hij behandelde, in 1840 reeds 4,000 bedroeg, dat zijne gedrukte gedenschriften 20 en zijne nog in handschrift bestaende consultatie 21 deelen in folio vormen. De fransche Academie heeft Dupin, meer als redenaar dan als schrijver, tot haar medelid verkozen, en buitendien is hij lid der Academie van de zedelijke en staatkundige wetenschappen. Sedert 1837 is hij Grootkruis van het Legioen van Eer.

Maximilian II, koning van Beijeren.

In Beijeren ontmoeten wij tegenwoordig het bijzonderste geval, dat een zoon bij het leven zijns wel bejaarden,

maar nog krachtigen vaders op den troon zit, en wel als verkend en alleenheerschend koning, niet als mederegent. Nog is de omstandigheid, die na het uitbreken der kortstondige beweging van 1848 daartoe aanleiding gaf, maar misschien ook het gevolg van kort te voren voorgevallen gebeurtenissen was, niet ten volle bekend.

Maximiliaan Jozef van Beieren is de ondsta zoon van den vroegeren kroonprins Lodewijk en van prinses Theresia van Saksen-Hildburghausen, en op den 28 nov. 1811 geboren. Op hem volgden nog 3 broeders en 5 zusters. Onder zulk eenen veelzijdig ontwikkelde, van geestdrift voor kunst en smaak blakende vader, en onder zulk eene edele, eenvoudige verstandige en gemoedelijke moeder kon de jeugd van den prins slechts onder de gunstigste omstandigheden ter ontwikkeling verlopen, tot dat de trouwsbeklimming van Lodewijk (13 dec. 1825) zoo wel daarin, als in de eenvoudige huiselijke omstandigheden zijner ouders eene verandering bracht. In 1829 vertrok de kroonprins naar de hoogeschool te Göttingen, waar ook zijn vader gestudeerd had, en verwijselde die in 1831 met die van Berlijn, waarop hij verscheidene reizen door Duitschland, Italië en Griekenland deed, welke beide landen hij later nogmaals bezocht. In Beieren werd hij wel voor den vorm in de militaire en burgerlijke dienst ingeschreven, maar daardoor kreeg hij toch geen invloed op de staatszaken. De prins hield zich het liefst, van het hof afgezonderd, op het schoone kasteel Hohenschwangau op, dat hij voortreffelijk deed opsiëren. Hier leefde hij, sedert 1842 gehuwd, voor zijn gezin, in ongedwongen omgang met geleerden en kunstenaars, voor wetenschappelijke studien en letterkundig genot. Nog van 1842—45 herhalde hij eenen volledige cursus in de staatkundige wetenschap, waartoe hij professor Dönniger van Berlijn beriep, die in 1847 geheel in zijne dienst trad en lang tot zijnen vertrouwelijksten kring behoorde. Men geloofde, dat hij, ontvredend met vele maatregelen en stappen zijns vaders, zelfs met het geheele regeringsstelsel misnoed was. Zoo zou hij met professor v. d. Pfordten, die in Beieren staatkundig verdacht en van daar naar Leipzig vertrokken was, eene vertrouwelijk staatkundige briefwisseling onderhouden hebben, en in 1847 zeide men, dat hij van mannen uit den kring der toenmalige „Deutsche Zeitung“ staatkundige verklaringen over de toenmalige tijdsomstandigheden gevraagd had.

De afstand zijns vaders op den 21 maart 1848 riep hem onverwacht op den post, waarin hij zijne eigene overtuiging kon trachten te doen gelden, en waarin hij ook spoedig ondervonden heeft, dat de magt der omstandigheden sterker is, dan de wil van den vorst. Toen werden in Beieren de gewone concessien gedaan, maar ministerien uit de tegenpartij benoemd, enz., maar toch ging men daarbij vergelijkenderwijs met gematigdheid te werk, gelijk dan ook in Beieren het gezag der regering minder verzwakt, en hare zelfstandigheid beter bewaard werd, dan in vele andere staten. Om die nog meer te bevestigen, begon de koning, zoo dra de uitwendige omstandigheden dit toelieten, zijn ministerie te veranderen, aan welks hoofd op den 18 april 1849 v. d. Pfordten trad, om dien post een tiental jaren te bekleeden. De beijersche regering weigerde niet alleen de erkenning der te Frankfort besloten rijksconstitutie, maar vrijdelde ook het pruisische unic-ontwerp, daar zij weigerde, aan een verbond deel te nemen, waarvan Oostenrijk uitgesloten zou zijn, eene weigering, die de terugtreding van Hannover en Saksen ten gevolge had.

Men houdt het er voor, dat Beieren gaarne de derde plaats in het verbond bekleed zou hebben; daar echter voor de verwezenlijking van dit plan geene hoop bestond, verbond het zich met Oostenrijk, om het tegenwigt tegen Pruisen te verzekeren. Hoevel persoonlijk aandeel voor het overige de koning aan het stelsel had, dat zijne ministerien volgden, is moeilijk uit te maken. Ziekelijkheid, vooral eene bestendig terug keerende hoofdpijn, verhinderd hem niet zelden, om groot aandeel aan de staatszaken te nemen, veroorzaakt, dat hij dikwijls op reis gaat of zich op het land ophoudt en geeft hem iets achterhoudens en zwijgens. Zelf heeft hij evenwel door zeer ijverige bevordering veel voor de wetenschap gedaan, en getracht, die in Beieren even zoo te doen bloeijen, als zijn vader dit voor de plastische kunsten gedaan had. Hij heeft veel voorname geleerden, en daaronder ook mannen van afwijkende staatkundige rigting, naar Beieren beroepen, een ceteroeterd voor wetenschappelijke verdienste ingesteld en besteedt zeer aanzienlijke sommen om uitstekende letterkundige voortbrengselen te beloonen. Nog in de jongste dagen heeft hij door verhooring der jaarwedden van 39 professoren der universiteit van München zoo wel zijne achtung voor de beoefenaars der wetenschap, als zijne liefde tot rechtvaardigheid aan den dag gelegd. Geleerden, dichters en kunstenaars vormen zijn geliefdste gezelschap, en juist dit gaf aanleiding tot talrijke kuiperijen van den kant der ultramontane partij, die de koning niet zeer genegen schijnt, daar zij er zich op toeleide, om eenige personen, die haar bijzonder mishagden, uit den kring des konings te verwijderen. Te grootte toegevendheid jegens deze partij, benevens uitgestelde of gebrekkige vervulling van vele vroeger gedane beloften, was het ook voornamelijk, dat in den jongsten tijd zulk een hevigen strijd tegen het ministerie Pfordten in het leven riep, en diens val veroorzaakte. Toch was het eene onvoorzigtigheid der ministers, dat zij van de verkiezing eens mans, die in eene geenszins staatkundige aangelegenheid zich aan het hoofd der oppositie geplaatst had, een politiek vraagstuk maakten, en daarom de kamer ontbonden. Gelijk gewoonlijk werd nu bij de nieuwe verkiezingen de partij der oppositie in de kamers versterkt, en ofschoon ook de koning aan de nieuwe kamer zijn misnoegen deed blijken, trad toch het ministerie kort na de sluiting van den landdag af en werd dit door een toegevend en verzoenend vervangen. De koning gaf duidelijk te kennen, dat hij eene verzoening wenschte, die ook getroffen schijnt. Bij het dreigend krijgsgevaar behoorde Beieren tot de staten, die het meest op oorlog aandrongen, en maakte het gewelddige toerusting. Het bleek daarbij echter, dat het hem niet aan manschappen, maar wel ten gevolge van vroegere overdrevene spaarzaamheid zeer aan krijgsbehoefte ontbrak, almede dat eene eerst beproefde leening niet naar wensch slagen wilde.

De koning is sedert 12 oct. 1842 met prinses Maria van Pruisen, (geb. 15 oct. 1825), eene dochter van prins Willem van Pruisen, oom van Frederik Willem IV en van den prinsregent, gehuwd, uit welk huwelijk de kroonprins Lodewijk Otto Frederik Willem (geb. 25 aug. 1845) en prins Otto Willem Luitpold Adalbert Waldemar (geb. 27 april 1848) gesproten zijn.

Lord Elgin.

George Karel Constantijn Bruce, graaf van Elgin en Kincardine, pair van Engeland, is op den 5 april 1800

te Pera, voorstad van Konstantinopel, geboren, waar zijn vader, dezelfde, die de beroemde Elgin-Marbles in 1814 van Athene naar Londen liet brengen, toen engelsch gezant was. De familie stamt af van het koninklijke huis der Bruces, en de tegenwoordige lord was de oudste van 14 zonen. Hij studeerde te Oxford en trad in 1841 voor Southampton in het Iagerhuis; daar echter zijn vader reeds den 14 nov. 1842 stierf, erfde hij de pairswaardigheid en ging in het hoogerhuis over. In hetzelfde jaar werd hij tot stadhouder van Jamaica benoemd, welken post hij tot algemeene tevredenheid vervulde en in 1846 met dien van stadhouder-Generaal van Canada met eene jaarwede van 7,000 pond verwisselde. Gedurende 8 jaren, onder 6 verschillende staatssecretarissen van Colonien, bekleedde hij dien gewigtigen post en versierf zich daarbij de groote verdiensten van de provincie, die door partijschappen en kuiperijen verscheurd werd en op het punt stond om zich van het moederland los te rukken, aan eene ordelijke zelfregering te gewennen, en haar tot eenen steun, in plaats van eene eeuwige opene wond voor Engeland te maken. Het gelukte hem ook, een op wederkeerigheid berustend handelsverdrag tusschen de engelsche bezittingen in Noord-Amerika en de Vereenigde Staten te sluiten. Lord Elgin toonde zich overal een man van onvermoede werkzaamheid, geduld en langmoedigheid, voorzien van de gave van welbespraaktheid en van den wil, om aan de zienwijze van anderen recht te laten wedervaren. De moeijelijke taak, die, zoo als velen geloofden, onoplosbaar scheen, om causadische rebellen in engelsche royalisten te veranderen, zonder iets van de waardigheid van het moederland op te offeren, gelukte hem zoo voortreffelijk, dat zijne populariteit zich tot buiten de grenzen der engelsche bezittingen uitstrekte en hem zelfs huldbeuweisen van de burgers der Vereenigde Staten verschafte. Ook voor de stoffelijke belangen van Canada was hij werkzaam en hij wendde alle zorg aan tot opebruiging van den handel, den landbouw en de nijverheid des lands. In 1854 keerde lord Elgin naar Engeland terug en nam zijne plaats in het hoogerhuis in.

Toen in de leute van 1857 de door de Sir John Bowring in China genomen maatregelen eenen oorlog schenen te zullen veroorzaken, en eene magtige partij in het engelsche parlement op de zijde der chineesche regering trad, zond lord Palmerston cabinet lord Elgin als gevolmachtigde naar Canton, om de oneenigheden te verfeenen. Bij zijne aankomst in de chineesche wateren vond de engelsche strijdkrachten in eenen nutte- en roemloozen strijd met eenen halbschurigen mandarijn gewikkeld, die eenen passieven tegenstand aan de overmagt bood, de onwetelijke gebieden van oostelijk Azie voor den engelschen handel gesloten en de bevolking met vijandschap en verachting jegens de Engelschen vervuld. De engelsche factorijen te Canton waren verwoest en de haven versperd, en zoo diep was de engelsche invloed gezonken, dat geen brit zich buiten den kring van het geslacht zijner schepen wagen kon, zonder gevaar te loopen, van mishandeld of zelfs vermoord te worden. Onzamenhangende en zonder energie uitgevoerde krigsooperatiën hadden haar werkt, zonder de Chinezen van de meerderheid der engelsche magt te overtuigen. Lord Elgins komst veranderde dien toestand geheel. Hij poogde eerst door de verzoenende stappen de billijke voorwaarden te verkrijgen, waarop de engelsche regering aandrong; maar toen hij zag, dat de Chinezen, verre van daarin te bewilligen, hem zelfs de bevelen weigerden, die eenen gezant eener vreemde mogendheid toekomen, besloot hij tot beslissender maat-

regelen. Hij viel Canton aan, nam het met een zeer gering verlies in, en snelde daarop, van den indruk der overwinning gebruik makende, met de te zijner beschikking staande schepen noordwaarts naar den mond der Peiho, die de Chinezen hem trachten te versperren. Elgins welsprekendheid en energie overwonnen den overdreven schroom voor verantwoordelijkheid, die den ijver van den anders stouren bevelhebber der flotille verlamde, en haalde hem tot den aanval over. Eene gemakkelijke overwinning was het gevolg, hetwelk de chineesche overheden spoedig deed inzien, dat alle verdere tegenstand nutteloos was. Lord Elgin had evenwel nog met andere zwargledten te kampen, vooral met de blijvende schroomvalligheid van zijnen medebevelhebber en met de kuiperijen der Amerikanen en Franschen, die hetzelfde doel als de Engelschen beoogden, maar — ofschoon zij als bondgenooten opratden — hen heimelijk bij de Chinezen tegenwerkten. Zonder zich te laten ophouden voor lord Elgin de rivier op, welker gevaren men hem te lichtgeloovig als bijna onoverwinnelijk had geschilderd, en nam met zijne flotille eene stelling in, van waar hij Peking, de hoofdstad van China, beheerschte. Hier sloot hij op den 26 juij 1858 het verdrag van Tientsin, waarbij aan de engelsche vlag elf nieuwe havens en de kustvaart geopend werden, hun de bevaring der Yantse-Kiang in hare geheele lengte en het bezoek van drie aan hare oeveren liggende havensteden tot handelszaken werd toegestaan, aan vreemden het reizen in het binnenland veroorloofde en het tolwezen door vaste bepalingen regelde. Daarmede was echter lord Elgin nog niet tevreden, want hij wist te goed, hoe gaarne de Chinezen in de practijk weder terug nemen, wat zij in den vorm hebben toegestaan, en hij rustte niet eer, dan nadat de bepalingen van het verdrag ook werkelijk ten uitvoer gebracht waren. Met zijn eskader voor hij de Yantse-Kiang, de groote handelsader van China, op, passeerde de battrijnen der opstandelingen, bannde zich eenen weg door de ondiepten en zandbanken der bovenrivier, kwam in de groote koopstad Hankau, die voor de Engelschen bij verdrag opgesteld was, en liet zelfs de engelsche vlag op de groote binnenzeeën van China waaijen. Canton werd door de terugroeping van den vijandig gezinlen stadhouder, door zijne beweging, tot rust gebracht, de handel hersteld, de nieuwe havens geopend, en in het voorbijgaan werd op den 27 aug. 1858 een handelsverdrag met Japan gesloten, hetwelk dit tot hiertoe zoo hardnekkig gesloten land door medewerking der Nederlanders ook voor de Engelschen opende, waarop lord Elgin in mei 1859 naar Engeland terug keerde. Hij kwam daar juist op een tijd stip aan, waarin de magtelooheid en onvruchtbaarheid der toria en de verdelheid der liberale partij het gebrek aan degelijkheid en zich boven de partijen verheffende staatslieden inzonderheid diep deden gevoelen. Na den val van het ministerie Derby werd hij daarom door de openbare meening terstond als een der uren aangezuid die in het nieuwe liberale cabinet eene aanzienlijke plaats moesten innemen, en zij werd slechts half bevestigd toen lord Elgin in het ministerie Russell slechts postuum ter-generalen werd en daarmede eene betrekking op zijne naam, die meer tot het bestuur en minder tot de staatskunde behooft, een bewijs te meer, dat zelfs de groot hoedanigheden van lord Elgin niet genoegzaam zijn, or op eenmaal den vastgesloten kring door te breken, die de whigs sedert jaren gewoon zijn te vormen.

	Bladz.		Bladz.		Bladz.
Rogier, Charles	208	Sprenger van Eijk, J. P.	299	Verloren, Margarethus Cor-	380
Rochussen, Jan Jacob.	219	Stanley, Lord Edward Henry.	302	nelis	
Ruge, Armoind	234	Stämpfli, Jacobus	35	Victor Emanuel II, koning van	
Russell, Lord John	244	Steenberghe, M. H.	284	Sardinie	131
Saksen, Johannes, koning van.	54	Stephenson, Robert	362	Victor Hugo	312
Saint-Jean-d'Angely, Regnaud de	295	Stratford de Redcliffe, Viscount	40	Vieuxtemps, Henry	127
Schamyl	382	Temminck, Coonraad Jacob	285	Vrolik, Gerardus	321
Schröder, Jan	303	Thiers, Adolf	343	Vrolik, Willem	324
Schelfhout, Andreas.	116	Thiersch, Frederik Willem	92	Walewski, Graaf Alexander.	27
Schlagintweit, Adolf	369	Tottleben, Generaal Frans Eduard	237	Washington Irving.	20
Schlagintweit, Hermann.	369	Tour, Charles baron Cagniard de la	269	Williams van Kars, Generaal	112
Schlagintweit, Robert	369	Uhland, Lodewijk	42	Wind, Samuel de	332
Schlösser, Friedrich Christoph.	56	Ulloa, Hieronymus	256	Wohler, Friedrich	401
Schubert, Gotthilf Heinrich von	306	Vaillant, Jean Baptiste Philibert.	293	Zwijzen, Joannes.	162
Spohr, Ludwig	410	Verdi, Giuseppe	281		

Voorwaarden.

1. Het werk: ONZE TIJDGENOOTEN, de levensschetsen van omtrent 1000 personen bevattende, die thans nog leven, of in den loop des vorigen jaars gestorven zijn, zal een boekdeel uitmaken van nagenoeg 100 vel, en in afleveringen verschijnen van 4 of 5 vel (64—80 kolommen).
2. Het getal der afleveringen zal alzoo ongeveer 20 bedragen. Titel en inhoud worden bij de laatste aflevering gevoegd. Bij elke aflevering wordt eene alphabetische lijst gevoegd van die personen, welke in deze en in al de vorige afleveringen tot dus ver behandeld zijn.
3. Zoo mogelijk zal er om de 4—6 weken eene Aflevering verschijnen. — Men teekent in voor minstens 20 afleveringen.
4. De prijs der teekening is bepaald op 60 cts. de aflev., dat is tot den zeer geringen prijs van 15 cents per vel, *bevattende meer dan het dubbele van een gewoon vel druke*. Voor afzonderlijke afleveringen wordt de prijs met de helft verhoogd.
5. Het werk wordt bij het einde van een supplement voorzien, hetwelk verbeteringen en bijvoegselen van de geleverde levensschetsen zal bevatten. Dit supplement zal in alphabetische orde gerangschikt zijn.
6. Men teekent in bij alle boekhandelaren des rijks; te Batavia bij de Heeren LANGE EN COMP, en de Heeren G. KOLFF EN COMP.
7. **Bovendien kan men, om eene proef te nemen van hetgene het werk geven zal, afzonderlijk de vier eerste Afleveringen, zonder verhoging van prijs, bekomen.**

UTRECHT, Dec. 1859.

C. VAN DER POST Jr.

Het ligt in den aard van eene onderneming als deze, dat zij in waarde toeneemt, wanneer zij door *de medewerking van het geheele beschaafte publiek* ondersteund wordt. Waar zoo vele op zich zelf staande en ver uit elkander liggende bijzonderheden tot één geheel moeten vereenigd, waar zoo talrijke, menigmaal eerst in de laatste dagen bekend en beroemd geworden personen mochten geschilderd worden, zijn dikwijls alleen zij, die met deze personen verwant en ten nauwste bekend zijn, bevoegd, om de vereischte bijzonderheden met de gewenschte juistheid te leveren, en door de toezending van dergelijke bijdragen, alsmede van bijvoegselen en teregtwijzingen tot de reeds geleverde artikelen, kunnen velen zich bij het publiek verdienstelijk maken.

DE REDACTIE.

ONZE TIJDGENOOTEN,

LEVENSSCHETSEN VAN VOORNAME MANNEN EN VROUWEN
UIT ALLE LANDEN DER AARDE.

VRIJ GEVOLGD HET HOOGDUITSCH WERK

„Männer der Zeit, Biograph. Lexikon der Gegenwart,”

EN VERRIJKT MET DE LEVENSBESCHRIJVINGEN VAN NOG ZEER VELE NEDERLANDERS.

DOOR

J. L. TERWEN

EN

CORSTIAAN DE JONG.

Inhoud.

	Bladz.		Bladz.
Anna Louisa Geertruida Bosboom, geboren Toussaint	449	Wilhelm von Kaulbach	482
Johannes Bosboom	450	Frans Liszt	485
Johannes Henricus Scholten	451	Moritz Hauptmann	488
Johann Friedrich Bruch	456	Alexander Dmitriewitsch Ulybyschew (Oulibicheff)	489
Nicolaas Christiaan Kist	459	François Josef Fétis	490
Arthur Schopenhauer	460	Thomas de Quincey	491
Joseph Chmel	462	Don Antonio Lopez Suasso Diaz de of da Fonseca	492
Jacobus Geel	463	Abd-el-Kader	493
Karl Ritter	464	Bu-Maza	496
Johann Günther Friedrich Cannabich	467	Esprit Charles Marie Espinasse	497
Karl Friedrich Wilhelm Dieterici	468	Joseph Wenzel Radetzky de Radetz	499
Asa Gray	470	Louis Blanc	504
Heinrich Ludwig Lambert Gall	471	Jean Gilbert Victor Fialin, Graf van Persigny	507
Ernst Mitscherlich	472	Henry Hallam	509
Carl Gustav Carus	474	Friedrich Karl von Savigny	512
Johannes Müller	477	Karl Adolph Agardh	513
Jacob Baart de la Faille	479		
Dietrich Wilhelm Heinrich Busch	481		

UTRECHT,

C. VAN DER POST JR.

1860.

ANLEVERING VAN GIBNEY & DUNSTON.

Prijs 60 Cents.

Zie vooral de andere zijden van dezen omslag.

Alphabetische Naamlijst der Personen in Onze Tijdgenooten.

(1e - 8e Afl.).

Bladz.	Bladz.
Abd-el-Kader 413	Diesterweg, Frederik Adolf Willem 376
Abul Meschid Khan. 190	Dicterici, Karl Friedrich Wilhelm 468
Aberdeen, Lord 232	Disraeli, Benjamin. 32
d'Abtaling van Giesenburg, Baron 318	Donders, Franciscus Cornelis 176
Agardh, Karl Adolph. 513	Dornseiffen, Mr Gerardus. 61
Agassiz, Louis. 145	Dufour, Generaal. 262
Ahrens, Hendrik. 24	Dupin, André 441
Alexander II Nikolajewitsch 30	Duyse, Prudens van 413
Antonelli, Kardinaal 136	Ehrenberg, Christian Gottfried. 378
Amici, Giambattista. 397	Elgiu, Lord 446
Arndt, Ernst Maurits 152	Ense, Karel August Varnhagen van. 169
d'Azeglio, Marchese 142	Erdmann, Otto Linné. 399
Bakunin, Michael 146	Espinasse, Esprit Charles Marie. 427
Barth, Dr. Hendrik 214	Faille, Jacob Baart de la. 492
Benedek, Lodewijk van. 98	Faraday, Michael 402
Berryer, Pierre Antoine. 504	Faustinus L. Soulongue 193
Blanc, Louis 9	Ferdinand II. koning van de heide Sierliou. 139
Bock, Karel Ernst 154	Féts, Francois Josef. 429
Boebom, Anna Louisa Gebruida geb. Toussaint 449	Fonseca Don Antonio Lopez 492
Bosboom, Johannes 410	Geurtsuero Diaz de <i>of da.</i> 358
Bosquet, Marie Joseph 88	Fould, Achille 303
Bowering, Sir John 78	Frans Jozef, keizer van Oostenrijk. 308
Bravo Murillo, Juan 129	Frederik Willem IV 69
Bright, John 144	Fromberg, Peter Frederik Hendrik 280
Brofferio, Angelo 333	Furrer, Dr. Jonas 28
Brooke, Sir James 186	Gall, Heinrich Ludwig Lambert. 471
Brougham, Lord Henry. 456	Garibaldi, Jozef 202
Bruch, Johann Friederich 408	Geel, Jacobus 463
Bruel, Isambard Kingdom 121	George V, koning van Hannover. 336
Büllau, Friedrich 374	Gerstaecker, Frederik 290
Bulwer, Sir Edward Lytton 486	Gervinus, Georg Gottfried 189
Bu-Maza 326	Gey van Pittius, Adriaan Rudolf Willem 192
Bunsen, Karel Christiaan Jozins vrijheer van 184	Gey van Pittius, Karel Frederik 212
Buol Schauenstein, Karel Ferdinand, Graaf 328	Girardin, Emile de 212
Burrit, Elibu 481	Giulay, Graaf Frans 248
Busch, Dietrich Wilhelm Heinrich 123	Gladstone, William Ewart 282
Campbell, Sir Colin 467	Goldschmidt, Hermann 199
Cannabich, Johann Günther Friedrich. 89	Gortschakow, Vorst Michael 470
Canrobert, Frans Certain 474	Gray, Ass 42
Carus, Carl Gustav 23	Greeley, Horace 94
Castellane, Maarschalk graaf Cavour, Graaf Camillo 134	Grimm, de Gebroeders 416
Changarnier, Generaal 560	Gubitz, Friedrich Wilhelm 99
Charras, Jenn Baptiste Adolphe 462	Guerrazzi, Francesco Dominico 273
Chimay, Joseph, prins van 226	Guizot, François Pierre Guillaume 45
Chmel, Jozeph. 405	Haidinger, Willem 350
Cobden, Richard 257	Hall, Hermannus Christiaan van 509
Conrad, Frederik Willem. 317	Hallam, Henry. 261
Consa, Alexander. 75	Hamelin, Admiraal 16
Cowley, Lord 445	Hanka, Wenceslaus 324
Derby, Lord. 348	Harting, Petrus 485
Desverniois, de Baron 149	Hartman, Joannes 413
Dikens, Charles 26	Hauptmann, Moritz 86
	Hawthorne, Nathaniel 149
	Hendrik van Bordeaux 173
	Herzen, Alexander 104
	Hess, Hendrik van 229
	Hess, Hendrik, Vrijheer van 383
	Housen, Albertus Ascanius van 417
	Hildreth, Richard 53
	d'Hilliers, Graaf Achille Baraguay 328
	Hoeven, Cornelis Pruys van der 312
	Hooven, Jan van der 1
	Hugo, Victor 365
	Humboldt, Alexander von 29
	Ingenhousz, A. J. 414
	Irving, Washington 201
	James, George Payne Rainsford 54
	Jellaachich de Buzim, Graaf, Benus van Croatia 349
	Johannes. Koning van Saksen. 482
	Karmarsch, Karel 63
	Kaulbach, Wilhelm von 125
	Keilhau, Bolthaus Mathias. 432
	Kisslew, Graaf Paul 253
	Kist, Nicolaas Christiaan. 389
	Klapka, Georg. 302
	Kolk, Jacobus Ludovicus Conradus Schroeder v d 389
	Kulforth, Johan Herman 433
	Lamarine, Alphonse de 204
	Lamoricère, Generaal 421
	Lardner, Dionysius. 418
	Leayard, Austen Henry. 107
	Leo, Hendrik 84
	Leopold L, koning der Belgen. 329
	Lesseps, Ferdinand de. 46
	Liebig, Vrijheer Justus von 485
	Liszt, Frans. 195
	Livingstone, David 242
	Longfellow, Henry Wadsworth 439
	Macaulay, lord 292
	Mac-Malon, Maria Patrick Maurits 77
	Magnan, Bernard Pierre 213
	Malmesbury, Lord 171
	Marmora, Luitenant-generaal 412
	Marx, Adolph Bernhard 68
	Maury, Matthew Fontaine 444
	Maximilian II, koning v. Beieren 50
	Mazzini, Giuseppe 23
	McClure, Robert 89
	Melville, Herman 165
	Meiternich, Vorst 366
	Meyboom, Louis Suson Pedro 472
	Mitscherlich, Ernst 424
	Modderman, Hendrik Jacobus Herman 64
	Moleschott, Jacobus 55
	Montalembert, Graaf Charles Forbes 19
	Morny, Graaf Julius 402
	Morse, Samuel Finley Breese 173
	Mulder, Gerardus Johannes 477
	Müller, Johannes 104
	Murat, Prins Lucien.

De met zwarter letter gedrukte namen zijn die van Nederlanders of in Nederland levende mannen.
 Zie het vervolg der naamlijst op de derde bladzijde van dezen omslag.

**Anna Louisa Geertruida Bosboom,
geboren Toussaint**

is eene Nederlandsche dame, afkomstig, zoo als de geslachtsnaam „Toussaint“ (en ook die van hare moeder „Rocquette“) reeds aanduidt, uit eene familie van Fransche vluchtelingen om het geloof. Zij werd geboren den 16 September 1812 te Alkmaar, alwaar haar vader (overleden in 1859), een man om zijne kunde zoowel als om zijn persoonlijk karakter hoog geacht, de betrekking van lector in de chemie en pharmacie bekleedde. Tot eene eigentlijke levensschets van ouze, ook in het buitenland zoo hoog waardeerde geschiedkundige en romansehriftster zijn de bouwstoffen minder voorhanden. Wij vermelden alleen, dat zij het grootste gedeelte van haar leven in hare geboortestad heeft doorgebracht; in het jaar 1851 in hare huwelijks getreden met den vermaarden kunstschilder Johannes Bosboom, woont zij sedert dien tijd met haren echtgenoot te 's Gravenhage.

Mejufvrouw Toussaint heeft zich zelve geheel en al gevormd. Reeds op jeugdigen leeftijd, vertoonden zich de spraken van het talent, dat zich later zoo heerlijk ontwikkeld heeft. In het jaar 1837 trad zij op met eene novelle, *Almagro* getiteld, die al aanstonds deed zien, wat men van haar te wachten had, en die dan ook niet alleen in Nederland met graagte ontvingen werd, maar zelfs de eer genoot, van in het Hoogduitsch te worden vertaald. Al spoedig werd deze novelle gevolgd door een historischen roman, *De graaf van Devonshire*, eene épique uit de jeugd van Elisabeth Tudor; — sedert dien tijd bleef de historische roman, inzonderheid op het gebied van de geschiedenis des vaderlands, hoofdzakelijk haar gebied. Hierop volgde *De Engelschen te Rome* (1839), een historische roman uit den tijd en de omgeving van paus Sixtus V, die, even als eenige kleine *Novellen*, met het grootste genoeven werd ontvingen. Voor goed vestigde Toussaint hare populariteit in Nederland, ja, verwierf zich een Europeeschen naam, door haar *Huis Laurernesse* (1840; derde druk 1851), een van hare uitstekendste romans, zoowel door de voortreffelijkheid der behandeling, als door de gelukkige keuze van het onderwerp, dat een taferel is uit den tijd der kerkhervorming; deze werd door Wolff in het Hoogduitsch, door Vogin in het Engelsch vertaald. De roem, dien zij zich met het *Huis Laurernesse* had verworven, dat alléén reeds genoeg zoude zijn, om haar eene cereplaat onder onze eerste letterkundigen te verzekeren, werd nog verhoogd door hare reeks van *Leycester-romans*, die achtereenvolgens, van 1845 tot 1855, in tien deelen, het licht hebben gezien, onder de titels: *De graaf van Leycester in Nederland*; *De vrouwen van het Leycesterse tijdperk*; en *Gideon Florents*. Terwijl in deze werken het romantische element minder op den voorgrond treedt, verraden zij eenen zeer diepen blik in de geschiedenis van den tijd van Leycester's verblijf in ons vaderland, over welke, voor de geschiedenis van de wording der Nederlandsche republiek, zoo hoogst belangrijke, maar minder bekende periode zij een geheel nieuw licht heeft doen opgaan.

Hare overige werken zijn: *Eene kroon voor Karel den Stouten* (1841); *Het rustuur van den kardinaal Ximenes* (1841); *De hertog van Alba in Spanje* (1842); *De prinses Orsini* (1843), waarop in 1847 een vervolg, *Diana* getiteld, werd geleverd; *Negen novellen* (1845); *Fantasiën* (1848); *Mejufvrouw de Mauleon* (1849); *Het huis Honseleoraadijk in 1638* (1849); *Don Abbonio II* (1849); *Gebedskriften van de inhuldiging des konings Willem III binne de hoofdstad des rijks*, 12 Mei 1849; *Eenige schetsen*

(1860); *Moedervreugd en moederlijden* (1851); *Media Noche, een taferel uit den Nijmegenchen vredehandel* (1852); *De Alkmaarache wees en eenige andere verhalen* (1854); *Historische novellen* (1856); *Roman van de Leidach student in 1598* (1858); *Graaf Popoli, de roman van een rijk edelman* (1860). Voorts gaf mevrouw Bosboom Toussaint nog onderscheidene novellen en losse geschriften in het licht, die, bijeenverzameld, het aantal hare werken nog zouden vermeerderen. — Hare romans behooften meest allen tot het historische genre; slechts de kleinere novellen kunnen onder de karakterromans gerangschikt worden.

In 1845 heeft de magistraat der stad Alkmaar, door eene officieel aan haar uitgevaardigde oorkonde, vergezeld van een kostbaar geschenk, openlijk getoond, hoe hoogten prijs zij stelde op de eer, om de geachte auteur onder hare burgeressen te mogen tellen. En, daar het blijkt dat de Nederlandsche geschied- en letterkundige gezelschappen de opening van dames-auteurs in den regel verbieden, verdient de uitzondering vermelding, dat aan mevrouw Bosboom Toussaint het lidmatmanschap is opgedragen van het Bataviasch genootschap van kunsten en wetenschappen, en van de koninklijke akademie van beeldende kunsten; ook het Archaeologisch genootschap te Athene nam haar onder zijne leden op. Dat men voorts in het buitenland hare verdiensten heeft weten te eeren, blijkt, behalve uit de veelvuldige vertalingen van hare geschriften in het Hoogduitsch, onder anderen ook uit een artikel van den geleerden J. J. Ampère in de *Revue des deux mondes* voor 1849, welk artikel, getiteld *Le roman historique en Hollande*, overgenomen werd in het *Magazin für die Literatur des Auslandes* (1850).

In de *Aurora* voor 1858 vindt men haar portret, dat alle vroegere vertc overtreft. J.

Johannes Bosboom.

Deze voortreffelijke Nederlandsche kunstschilder is geboren den 18 Februarij 1817 te 's Gravenhage. Zijn vader, Willem Johannes Bosboom, bekleedde aldaar de betrekking van rijksambtenaar. Reeds vroeg ontwikkelde zich bij den jongen Bosboom aanleg voor de schilderkunst, en dien te nu gevolge vertrouwde zijn vader hem op veertienjarigen leeftijd toe aan de leiding van den verdienstelijken stadsgezigt- en decoratieschilder Bartholomeus Johannes van Hove. Na gedurende vier jaren onder diens toezigt werkzaam te zijn geweest, en na den eersten prijs te hebben behaald aan de 's Gravenhaagse Teeken-akademie, mocht Bosboom op de in 1835 te 's Gravenhage gehouden tentoonstelling de goedkeuring wegdragen van den beroemden Andreas Schelfhout, daar deze het door de nu jeugdigen kunstenaar geschilderde *Gezigt op de Moeselbrug te Coblenz* terstond voor zich aankocht. In 1835 had Bosboom, gedreven door den lust om zijn talent verder te ontwikkelen door de beschouwing van de schoone voorbrengselen der Gothische bouwkunst, met zijnen kunstgenoot Verveer, eene reis gedaan naar Keuleu en Coblenz, terwijl hij zich twee jaren later met hetzelfde doel gedurende eenige maanden in België, hoofdzakelijk te Antwerpen, ophield. Ter verdere volmaking bezocht hij in 1838, in gezelschap van den kunstschilder Cornelis Kruseman, Parijs en Rouaan.

Bosboom's schilderingen zijn zoowel als zijne teekeningen steeds zeer gezocht. Zijne kunstwerken, die een grootschen en dichterlijken stijl ademen, geven de natuur naar waarheid terug, terwijl de waarde zijner stukken niet weinig verhoogd

wordt door eene menigte juist getekende, gelukkig geplaaste en geestig gegroepde figuren.

Reeds in het jaar 1836, behaalde de negentienjarige kunstenaar, bij zijne mededinging op eene prijsvraag, door de maatschappij *Felix meritis* nitgeschreven, de gouden eerepenning, met *Een stadsgesigt aan het water, met afzarend beurtschip*. Toen hij onstreeks denzelfden tijd te Rotterdam *Het inwendige der St. Janskerk te 's Hertogenbosch* exposeerde, ging deze schilderij onmiddellijk over in de verzameling van eenen der toenmalige kunstliehebbers aldaar. Twee jaar later viel hem andermaal de palm der overwinning te beurt, bij zijne mededinging naar de door de maatschappij *Felix meritis*, uitgeschrevene prijsvraag: *Eene Gothische kerk van binnen, met invallend zonlicht, eigenaardig geslofferd*. In datzelfde jaar werd hij benoemd tot lid van het te Rotterdam gevestigde schilderkundig genootschap *Artii sacrum*. Ook op de tentoonstelling te 's Gravenhage werd hem het eermetaal toegewezen: in 1839 voor zijne geëxposeerde schilderij, *Een gesigt op de Parijsche kade en de hoofkerk te Rouaan*, en andermaal in 1841 voor *Een kerkgesigt*. In 1840 voor het eerst te Antwerpen optredende, ontving hij een exemplaar van de bronzen gedenkpenning, bestemd voor buitenlanders, die bijzonder hadden bijgedragen, ter opluistering van de expositie tijdens het aldaar in Augustus gehouden feest bij gelegenheid der onthulling van het standbeeld voor Rubens. Ten jare 1842 werd aan Bosboom de vergulde zilveren, drie jaren later de gouden rijkts-medaille toegekend door het Belgische gouvernement, voor zijne bijdragen op de Brusselse expositiën; te Gend werd hij, bij eene dergelijke gelegenheid, in 1856 benoemd tot ridder der Leopolds-orde. Door zijne Majesteit Willem III werd Bosboom in 1849 vereerd met het ridderkruis der orde van de Eikenkroon, en het daarop volgende jaar werd hij lid der 4de klasse van het toenmalig koninklijk Nederlandsch instituut. — Wegens zijne op de Wereld-tentoonstelling te Parijs ingezonlene *Kerken*, werd aan Bosboom de groote gouden medaille toegewezen. Kort daarop volgde zijne benoeming tot ridder der orde van den Netherlandschen Leeuw. Bij de oprigting der *Société d'quarellistes* te Brussel behoorde Bosboom onder de eerst benoemde ereleden van die instelling. Boveuden is hij lid van de akademie van beeldende kunsten te Amsterdam en Rotterdam, enz., en sedert 1842 correspondent van de maatschappij *Artii et Amicitiae*, voor de ontwikkeling van welke bloeiende kunstenaarsvereeniging Bosboom steeds onvermoeid werkzaam is. Ten slotte maken wij hier nog melding van zijne medewerking aan het prachtwerk *Nederlandsche kunst*, dat thans door J. J. Weeveringh te Haarlem wordt uitgegeven, en waarin, naar uitsluitend voor dit Album vervaardigde teekeningen van Bosboom, de photographia zullen voorkomen van de *Nieuwe kerk te Amsterdam*, de *St. Janskerk te 's Hertogenbosch*, en de *Groote kerk te Zwolle*.

In het jaar 1851 in het huwelijk getreden met de beroemde schrijfster, mejufvrouw A. L. G. Toussaint, wier levensschets hier voorafgaat, blijreu beide voortdurend al hunne krachten wijden aan de beoefening van letteren en kunst.

Johannes Henricus Scholten,

Doctor in de Letteren en Godgeleerdheid, gewoon Hoogleraar der Theologie aan de Universiteit te Leijden en Academiedrediker, werd geboren den 17 Aug. 1811, te

Vleuten, een dorp in de provincie Utrecht, waar zijn vader, Wessel Scholten, gehuwd met Andreetta Christina van Heusde, Predikant was. Toen deze in het jaar 1817 bij de gemeente te Harderwijk was beroepen en dit beroep had aangenomen, ontving zijn zoon in die stad van Gelderland verder het onderrigt der jeugd. Vervolgens, in zijn 12de jaar daarmede aanvangende, genoot hij het onderwijs aan het Gymnasium te Delft, waar zijn vader in 1822 tot Predikant bij de Gasthuiskerk was benoemd. Reeds vroeg gaf hij blijken van zijnen uitmuntenden aanleg, die ook door het bijzonder onderrigt en het opwekkend voorbeeld van zijnen vader, een Godgeleerde gevormd door classieke studien, niet weinig werd ontwikkeld, zoodat hij aanvankelijk goede vorderingen maakte in de kennis der oude talen en met liefde voor de Grieksche en Latijnsche letterkunde werd bezield. Alzoo toegerust kwam hij in Sept. 1828 aan de Hoogeschool te Utrecht, om aldaar zich vooral aan de studie der Theologie toe te wijden, maar terens ook de classieke litteratuur en de wijsbegeerte te beoefenen. Het was vooral zijn oom van moeders zijde, de Hoogleraar P. W. van Heusde, die hem aantrok, om de Academie van Utrecht te bezoeken. Deze uitstekende man toch doceerde daar met zoo veel roem en toeljingheid de geschiedenis, de Grieksche letteren en de wijsbegeerte: hij was de lust en liefde zijner talrijke discipelen: en éénig als hij was in smaakvolle behandeling der oude schrijvers, in diepe kennis der oudheid, in wijsgeerige beschouwing van de geschiedenis der volken en der menschheid, in vruchtbare studie der wijsbegeerte, bijzonder der Socratische en Platonische philosophie, wist hij door zijne voortreffelijke methode zijne jeugdige behoorders aan zijn veelzijdig onderrigt te boeien en met geestdrift ook te bezien voor nl wat waar en schoon en goed is. Dit onderwijs van van Heusde, de gedurige omgang en veelvuldige gesprekken met hem, hadden dan ook een' groten invloed op zijne geheele ontwikkeling en vorming, op den gang zijner Academische, zoowel theologische als letterkundige studien, en dit gepaard vervolgens met het onderwijs van de Hoogleraar der Theologische Faculteit, inzonderheid van Heringa en Roijaards, droeg bij hem de schoonste vruchten, en strekte, om hem tot dien waren Godgeleerde te vormen, die hij in zijne verdere loopbaan door voortgezette zelfstandige studie geworden is. Aan de Utrechtsche Academie vertoende, schreef de Heer Scholten eerst eene litterarische dissertatie, *Disquisitio de Demosthenaeae eloquentiae character*, Traj ad Rhen. 1835, en verkreeg in 1835 daarop den graad van Doctor in de Letteren en bespiegelende Wijsbegeerte. Het volgende jaar, bij gelegenheid van het tweede Eeuwfeest der Utrechtsche Hoogeschool, werd hij op plechtige wijze, „*more majorum*,” tot Doctor in de Godgeleerdheid bevorderd, na voorsigzande verdediging eener theologische dissertatie, *Disquisitio de Dei erga hominem amore, principe Religiois Christianae loco*, Traj. ad Rhen. 1836. Beide deze stukken, voortreffelijk geschreven, verwrieten hem den grootsten lof. Na het gevorderde kerkelijk examen afgelegd te hebben, werd hij den 5 Oct. 1836 door het Provinciaal Kerkbestuur van Gelderland tot de predikdienst toegelaten. Den 3 Oct. 1837 reikte de Heer Mr. E. R. van Nes, lid van den Hoogen Raad der Nederlanden, Ambachtshoer van Meerkerk, een dorp in Zuid-Holland, hem de collatie der aldaar vacante gemeente uit. Den 4 Febr. van het volgende jaar deed hij zijne intrede in die gemeente met eene leere over *Gal. V. 1*. Hier verkondigde hij nu het Evangelie gedurende twee en een half jaar. Zijne

prediking deed eene schoone verwachting aan zijne gaven als redenaar opvatten: in zijne catechisticum kwam zijn talent, om zijne gelachten en begrippen helder, duidelijk en juist mede te deelen, bijzonder uit. In 1839 werd hij met Dr. Riehm aanbevolen en voorgedragen voor het Hoogleeraarsambt te Groningen, in plaats van Dr. J. F. van Oordt. Den 6 Mei 1840 werd hij tot Hoogleeraar der Godgeleerdheid aan het Athenaeum te Franeker benoemd. Nadat hij in de maand Augustus van dat jaar afscheid van de gemeente van Meerkerk had genomen met eene rede over *Luc. X. 42*, hield hij den 17 Sept. zijne inaugurele oratie te Franeker, *Oratio de vitando in Jesu Christi historia interpretanda Doctissimo, nobilit. ad rem Christianam promovendam, hodiernae Theologiae munere*, Traj. ad Rhen. 1840, welke redevoering de belangstelling en bijval verdiende, die daaraan door velen werd geschonken. Doch hij vond te Franeker geen werking, bij het diepe verval waarin deze inrigting van hooger onderwijs geraakt was. Zoo was het dus eene gunstige beschikking, eene hoogst gelukkige verandering voor den Heer Scholten, als hij, bij de opheffing van dat Athenaeum, den 25 Juni 1843 tot buitengewoon Hoogleeraar in de Theologische Faculteit en tot Academieprediker te Leijden werd benoemd. Deze nieuwe betrekking aanvaardde hij den 16 Sept. van dat jaar met het houden eener redevoering, *Oratio de Religione Christiana suae ipsa divinitatis in animo humano vindicæ*, Lugd. Bat. 1843, waarop hij de goedkeuring en toelichting van geleerde en aanzienlijke mannen ruimschoots ontving. Te Leijden nu was de Heer Scholten op zijne plaats, en werkte sinds dien tijd aldaar onafgebroken met lust en vuur. Toen hij den 10 Dec. 1845 tot gewoon Hoogleeraar bevorderd was, bekleedde hij kort daarop het Rectoraat der Academie, en hield bij het aftreden als Rector Magnificus den 8 Febr. 1847 eene zeer belangrijke redevoering, *Oratio de pugna Theologiam inter alique Philosophiam recto utriusque studio tollenda*, Lugd. Bat. 1847. Hoog geacht en vereerd door zijne leerlingen, mogt hij van hen de toenemende belangstelling in zijne openbare lessen bij voortdurende ondervinden: en zulks niet alleen van de kweekelingen der Hoogeschool, ook anderen, geleerde en eerwaardige mannen onder Leijden's ingezetenen, deden hem meermalen blijken, door sommigen van zijne colleges geregd te volgen, op hoeveel prijs men zijn uitstekend Academisch onderwijs schaatte. Dit onderwijs nu omvatte, bij afwisseling, de Theologia naturalis, de geschiedenis der Godsdiens en wijsgeerte, de symboliek, de dogmatiek, de inleiding tot de schriften des N. Test., de exegese en de hermeneutiek van het N. Test. In 1856 andermaal als Rector der Academie optredende, droeg hij die waardigheid in het begin van het volgende jaar aan zijnen opvolger over met het houden eener schoone redevoering, *De sacris literis Theologiae nostrae aetate libere excolitae fonte*, Lugd. Bat. 1857, welke ook in het Nederduitsch door hem werd uitgegeven, getiteld: *De vrije beoefening der Godgeleerdheid onzer dagen, gegrond in de Heilige Schrift*. Leijd. 1857.

Doch niet alleen door zijn mondeling onderwijs als Hoogleeraar en door zijne Christelijke redenen als Academieprediker, maar ook door zijnen schriftelijken arbeid, oefende hij enen grooten invloed uit. Veelvuldig zijn de vruchten van zijnen onvermoeid werkzaam en schranderden geest. Behalve de reeds vermelde twee dissertatiën en vier Academische oratiën, gaf hij de volgende schriften in het licht:

De leer des Vaders, des Zoons en des heiligen Geestes. Eene bijdrage tot de kennis van het wezen des Christendoms.

Utr. 1845 (geplaatst in de *Jaarb. voor wetensch. Theol.* 11de D.).

Toelichting der verhandeling ter beantwoording der bedenkingen van den Heer J. A. Coenen, Pred. te Hoorn, voorkomende in de Godgel. Bijdr. 1846, 2de St.

Oer het Godsgebegrip van Krause. Brief aan den Heer J. Nieuwenhuis, Leijd. 1846.

Mr. C. W. Opzoomer, op het gebied der Godgeleerdheid en Wijsgeerte beoordeeld. Eene bijdrage tot verdediging van het Christendom op het hedeudaagsche standpunt der wetenschap. Utr. 1846.

De leer der Hervormde Kerk in hare grondbeginselen, uit de bronnen voorgesteld en beoordeeld. 2 Deelen. Leijd. 1848 en 1850. — 2de vermeerderde druk, met *Voorrede en Naschrift*, 1850 en 1851. Daarbij ook een afzonderlijk *Register* voor de beide uitgaven. Leijd. 1852. — 3de vermeerderde druk. Met *Register*. Leijd. 1855.

Dr. J. J. van Oosterzee's beschouwing van het werk: De leer der Herv. Kerk enz., beoordeeld. Leijd. 1851.

Antwoord van J. H. Scholten aan Mr. Is. da Costa. Leijd. 1852.

Kritische Inleiding tot de schriften des N. Test., ten gebroeke bij de Akademiesche lessen. Leijd. 1853.

Historisch-kritische Inleiding tot de schr. des N. T., 2de vermeerderde druk. Leijd. 1856.

Dogmaticae Christianae initia. In auditorium sum. 2 Partes. Lugd. Bat. 1853 et 1854. — Editio secunda. Lugd. Bat. 1856 et 1857.

Geschiedenis der Goddienst en Wijsgeerte, ten gebroeke bij de Akademiesche lessen. Leijd. 1853. — Vermeerderde druk. Leijd. 1859.

Levenscript van H. J. Roijaards. Leijd. 1854 (in de werken van de Maatsch. des Nederl. Letterk. te Leijden).

Geschiedenis der Christelijke Godgeleerdheid, getuurende het tijdperk de N. Test., ten dienste der Akademiesche lessen. Leijd. 1857. — 2de vermeerderde druk. Leijd. 1858.

Teregtwijzing van Mr. Is. da Costa, naar aanleiding van zijn geschrift: „Wat er door de Theol. Faculteit te Leijden alzoo geleerd en geleverd wordt.” Leijd. 1857. 2de druk, met een *Naschrift als antwoord op zijn brief*. Leijd. 1857.

Brief naar aanleiding van D. S. Gorter's Geschrift: De Theologie van Prof. J. H. Scholten, enz. Leijd. 1858.

Heb ik in mijne verdediging der Groninger School tegen den blaam van pantheïsme hare gevoelens onjuist voorgesteld? (in de Godgel. Bijdr. 1855).

De vrije wil. Kritisch onderzoek. Leijd. 1859.

*Verh. over de oorzaken van het Materialisme, voorgelezen in de zitting der koninkl. Acad. Dec. 1859, en bestemd voor de *Verh. en Meded.* dier Acad. —*

Voorts exegetische en kritische verhandelingen, geplaatst in Tijdschriften:

Proeve eener nadere verklaring van het woord ἰσθῶς, Joh. III. 13 (in de Bijdr. tot beoording van bijb. nittelegk. van van Willes en Dresselhuus, 1844).

Krit. onderzoek naar de echtheid van Matth. XII. 40 (in hetzelfde Tijdschr. IV^{de} D.).

*Verklaring van het woord „trekken” Joh. VI. 44 (in het Tijdschr. *Waarheid in Liefde*, Gron. 1846).*

Geschiedk.-kritisch overzicht der exegese van Joh. V. 25 in verband met vs. 28, 29 (in de Jaarb. voor wet. Theol. 1848. VI^{de} D. 3de St.).

Exeg.-kritische opmerkingen over de uitdrukking ἡ ἐξ ἰσθῶς ἵσθῶς, Joh. VI. 39°, 40°, 44°, 64° en XII. 48°. (in hetzelfde Tijdschr. 1850. VIII^{de} D. 3de St.).

De nittevondige bemijzen vóór en tegen de echtheid van 29°

Joh. VII. 53 - VIII. 11 (in het *Mag. voor Krit. en Ereget.* van Dresselhuys en Niermeijer. III^{de} D. 1852).

Het geloof. Verklaring van Joh. XX. 29 (in de *Morgenster*. 1853. Jaarg. I. 4de St.).

Verklaring van Joh. I. 32-34, in verband met Matth. III. 16, 17, Marc. I. 10, 11 en Luc. III. 22 (in de *Godgel. Bijdr.* 1855).

De aërfdag van Jezus volgens het vierde Evangelie en de Paschastrijd tuschen Klein-Asië en Rome (in hetzelfde Tijdschr. 1856).

Verklaring van Joh. II. 19 (in hetzelfde Tijdschr. 1858).
Ook verder nog:

Eene krit.-historische schets van den ontwikkelingsgang der bijbelsche nitteykunde, inzonderheid van die der schr. des N. T.

Een opstel over Joh. XX. 29 (in het Tijdschr. *Licht, Liefde, Leven*).

Al de artikelen over de Inleiding tot de boeken des N. Test. in het *Bijbelsch Woordenboek*, uitgegeven door de Hoogl. Moll, Veth en Domela Nieuwenhuis.

Recessie van de *Chartae Theologicae* van den Hoogl. H. Bouman, het 1ste deel (in de *Alg. Konst- en Letterode.* 1854, No. 11).

Toespraak aan de Studenten bij gelegenheid van het overlijden van Dr. A. Niermeijer (in de *Morgenster*).

Tweetal Leerredenen. Utr. 1810.

Leerredenen. 's Hertogenb. 1853.

Leerredenen, geplaatst in de *Verz. van Leerr. tot bevordering van Eeang. kennis en Christel. leen.* uitgegeven te Arnhem: over 2 Cor. II. 14^e (1847); over 1 Kon. XIX. 9 (1850); naar anal. van Ps. CIII. 2 (1852); over *Hand. VI.* 9-15 (1854); over *Rom. IX.* 13^b (1856).

Afzonderlijk uitgegeven *Leerredenen*: over *Hand. IX.* 1^a (Leijd. 1851); over 1 Cor. IV. 8^b (Leijd. 1853); over 1 Cor. III. 11-15 ('s Hertogenb. 1853); over *Marc. IV.* 28-29 (Leijd. 1859).

Zijne schriften getuigen van veelomvattende kennis, van steeds voortgaand wetenschappelijk onderzoek, wijsgeerige beschouwing, heldere inzigten, van doordringend verstand, scherpe dialectiek, waarheidszucht, hooge ingenomenheid met het Christendom. Zijne verdedigingschriften strekten doorgaans tot opheldering en verduidelijking zijner gevoelens, tot naedere ontvouwing zijner gedachten, en zullen in dat opzigt van waarde blijven.

Het gezag der traditie verwerpende en de vrije beoefening der Theologie handhavende, kenmerkt hij zich als een waardig vertegenwoordiger der nieuwere Theologie, als een krachtig voorstander van het onafhankelijk onderzoek. Van zijne begaafdheden in de behandeling vooral van de dogmatiek, de historische critiek, de exegese, leveren zijne schriften schoone proeven.

Als afgevaardigde van de Leijdsche Hoogeschool nam hij meermalen zitting in de vergaderingen der Algemeene Synode van de Nederlandsche Hervormde kerk, en waakte ook daár voor de Christelijke vrijheid, en verdedigde met nadruk de vrijheid op het geestelijk en religieus gebied.

Hij is Medebestuurder van het Haagsche Genootschap tot verdediging der Christelijke Godsdiens. Door de Commissie voor het vervaardigen van eenen nieuwe Bijbelvertaling, ter medewerking uitgenoodigd, wilde hij zich aan die taak niet onttrekken, en nam de vertaling van het Evangelie en de Brieven van Johannes op zich.

In 1856 werd hij benoemd tot Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw. Hij is lid van de koninklijke Academie van Wetenschappen (Letterkundige Afdeling), van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leij-

den, van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen, en van andere geleerde Genootschappen.

D. H. G.

[S A] de Ruiter. Gron.

Johann Friederich Bruch,

Doctor in de Theologie, Deken der Theologische Faculteit en Hoogleraar aan het Protestantse Seminarie te Straatsburg, Evangelieprediker aan de „*Eglise de St. Nicolas*“ en kerkelijk Inspector, werd geboren den 19^{den} Dec. 1792, te Pirmasens. De naam zijner familie, die van eenen uitgeweken Hugenoot afstamt, was oorspronkelijk *Brugère*, en is eerst in den loop des tijds en in den mond van het Deutsche volk in *Bruch* veranderd geworden. Zijne vaderstad, tot den tegenwoordigen Rijn-Palts behorende en gelegen in een woeeste, bergachtige landstreek, was van 1740 tot 1789 de residentie van den Landgraaf van Hessen-Darmstadt, Ludwig IX, die haar gegrondest en een militaire colonie daaraan geleid had. In de oorlogen der Fransche revolutie had deze stad veel te lijden en geraakte in diep verval en groote ellende. Al hare inrigtingen van onderwijs gingen te grond, met uitzondering van een elementaire school, die zeer slecht voorzien was. De Heer Bruch ontving daarom zijn eerste onderrigt van twee Evangelische geestelijken der stad, die zich de kinderen der aanzienlijke families welwillend aantrokken. Veel, wat dit onderrigt hem niet aanbod, moest hij door eigen vlijt leeren. In zijn 14de jaar kwam hij op het vroeger zoo beroemde Gymnasium van Twee-bruggen. Ook hier moest zijn eigen vlijt het meeste doen. Ten einde zich aan de studie der Theologie te wijden, begaf hij zich in het jaar 1809 naar Straatsburg, alwaar uit de overblijfsels der voormaals zoo beroemde Universiteit, ter vorming van Evangelische geestelijken een „*Académie protestante*“ was gesticht geworden. Nevens vele andere uitstekende mannen, gaven hier destijds onderwijs de voortreffelijke geleerden Blesign en Haffner, met roem ook in het buitenland bekend, die op de ontwikkeling en theologische denkwijze van den Heer Bruch eenen beslissenden invloed uitoefenden. Gaarne zou hij, na voleinding zijner Academische studien, nog een Duitsche Universiteit bezocht hebben, wanneer het hem niet aan de daartoe gevorderde middelen had ontbroken. Genoodzaakt voor zijn onderhoud te zorgen, nam hij in 1812 eenen plaats als huisonderwijzer te Keulen aan, waar een van zijne ooms Predikant was bij de sinds kort gestichte Protestantse gemeente. De grondige philologische vorming en beschaving van dezen geestelijken gaf den Heer Bruch aanleiding, zich gedurende langen tijd vooral met classieke studien bezig te houden. In het jaar 1814 werd hij door het hooger kerkelijk bestuur uitgenoodigd, zich het lot eener gemeente van Duitsch Lotharingen aan te trekken, bestaande uit vijf ver van elkander gelegen dorpen, welke gemeente sinds drie jaren zonder herder was. Daar hij onder den last van den veelvuldigen arbeid, die hem hier bestormde, bijna bezweek, en wegens de hem ten deel gevonden geringe bezoldiging met gebrek had te kampen, verlangde de Heer Bruch reikhalzend naar eenen anderen werkkring. Dezen vond hij ook weldra bij een zeer aanzienlijke familie te Parijs, die de opvoeding van hare talrijke kinderen aan hem opdroeg. In den sehoort dezer voortreffelijke familie bragt hij de zes gelukkigste jaren zijns levens door. Hij verliet haar eerst, toen hij in het jaar 1821 bij de middelwelijk gestichte Theologische Faculteit en de daarmede in innig verband staande

Protestantsche Academie (thans Seminarie) te Straatsburg tot Hoogleenaar benoemd werd.

Toen het Fransche gouvernement in 1818 de Faculteit der Protestantsche Theologie te Straatsburg oprigtte, heeft het, overtuigd van het groote gewigt der beoefening van de classieke litteratuur en van de wijsbegeerte als voorbereiding voor de studie der Theologie, begrepen, dat het Seminarie in zijn geheel moest blijven zoodanig als het vroeger in 1803 eerst onder den naam van „*Académie protestante*” was ingesteld geworden en vervolgens in 1808, bij de stichting der keizerlijke Academie, onder den naam van „*Séminaire protestant*” in stand gehouden werd, zoodat ook met de Theologie het onderwijs in dat vak van kennis en wetenschap, door de Franschen zoo juist „*les humanités, les sciences libérales*” genoemd, daar voortdurend werd behouden. En te regt. Slechts zóó toch waren de behoeften van hooger onderwijs te bevredigen, hetwelk der eeuw waardig en overeenkomstig met den geest van het Protestantisme zijn zou. Het Seminarie bestaat alzoo uit twee sectiën, eene philosophische en philologische en eene eigenlijk gezegde theologische sectie. Behalve de lessen van de eerstgenoemde sectie zijn de studenten ook gehouden die van de Letterkundige Faculteit der Academie te volgen. Wat de andere, de theologische sectie betreft, daar bij de Theologische Faculteit der Academie zes catheders zijn, zoo dient het Seminarie tot complement der Faculteit. Het onderwijs der beide sectiën wordt door tien Professoren en eenige „*Professeurs agrégés*” gegeven, van welke tien Hoogleenaars vijf ook Professoren der Theologische Faculteit van de Academie zijn. Dit Seminarie mag alzoo geacht worden de voortzetting te zijn van de oude beroemde Universiteit, die eenmaal een der voornaamste steunsels van het Protestantisme in Europa was. Gevestigd in het aloude en vermaarde Straatsburg, die aanzienlijke en in vele opzichten merkwaaardige stad van den Elzas, die met hare prachtige Cathedral steeds van haren vroegeren luister behouden heeft en door hare ligging den overgang daartel tusschen Duitschland en Frankrijk, dus op de grenzen van dat land, hetwelk de voornaamste schouwplaats der theologische beweging en vooruitgang is, tracht het Seminarie van de voordeelen dier positie partij te trekken, om voortdurend met standvastigen tred op de hoogte te blijven der wetenschap, die het te onderwijzen heeft. Jaloersch er op, om in het Fransche vaderland een der vertegenwoordigers dier wetenschap te zijn, stelt het daarop niet minder prijs, om voor Duitschland, zoovel het vermag, de tolk te zijn van het Fransche denken.

In 1821 dan, tot Hoogleenaar benoemd bij de Theologische Faculteit en het daarmede nauw verbonden Protestant'sche Seminarie, werkte de Heer Bruch hier nu onafgebroken tot op den huidigen dag. Zijn Academisch onderwijs omvatte, in afwisselende collectiën, de dogmatiek, moraal, symboliek, exegese van het N. Test., homiletiek, catechetik, Hebruewsche archaeologie. In het jaar 1834 werd hij tot Deken der Faculteit benoemd. Van 1824 af begon hij zijne loophaan als Evangelieprediker aan de „*Eglise de St. Nicolas*” eerst als plaatsbekleeder van Hauffier, na diens dood als zijn opvolger. In het jaar 1849 werd hem het moeijelijke ambt van kerkelijke Inspector opgedragen. Met zijne andere ambten, die zijne kracht en zijnen tijd grootelijks eischten, vereenigde hij, van 1828 af tot het jaar 1850 toe, nog het ambt van Director van het Protestant'sch Gymnasium, dat in het jaar 1838 door de Reformatoren van Straatsburg gesticht, door alle politieke omwentelingen heen tot op den

huidigen dag heeft voortbestaan en nog altijd bijzonder bloeit.

Men zal het ligt begrijpen, dat onder den last der beroepsbezigdheden, uit deze ambten voortvloeiende, hem slechts zeer weinig tijd voor schriftelijken arbeid overbleef. Maar des te meer moet men zich er over verwonderen, dat hij nog zóó werkzaam ook als schrijver steeds zijn kon, en dat hij zoo vele schoone en degelijke boeken heeft in het licht kunnen geven. Van tijd tot tijd gaf hij de volgende werken uit:

Lehrbuch der christlichen Sittenlehre. 2 Bände. Strasz. 1829 en 1832.

Etudes philosophiques sur le Christianisme. Paris et Strasz. 1839.

Ideen zur Abfassung einer den Bedürfnissen der deutsch-protestantischen Kirche Frankreichs entsprechenden Liturgie. Ein Beitrag zur Liturgik. Strasz. 1839.

Christliche Vorträge. 2 Bände. Strasz. 1838 en 1842.

Die Lehre von den göttlichen Eigenschaften. Hamburg. 1842.

Betrachtungen über Christenthum und christlichen Glauben. In Briefen. 2 Theilen. Strasz. 1845 en 1846.

Weisheits-Lehre der Hebräer. Ein Beitrag zur Geschichte der Philosophie. Strasz. 1851.

Das Gebet des Herrn, erklärt und entwickelt in neun Predigten. Strasz. 1853.

Ueber das Princip der welterslösenden Macht des Christenthums. Gotha. 1856.

Die protestantische Freiheit. Ein Dialog. Strasz. 1857.

Die Lehre von der Präexistenz der menschlichen Seelen, historisch-kritisch dargestellt. Strasz. 1859.

Behalve deze werken vinden wij nog van zijne hand eenige artikels in Tijdschriften, zoals onder anderen in de *Theol. Studien und Kritiken*, Jahrg. 1843: *Zustände der protestantischen Kirche Frankreichs*; in de *Nouvelle Revue Germanique*, recueil littéraire et scientifique par une société d'hommes de lettres français et étrangers. Paris. Année 1830. Tome 4e et 6e: *Essai sur l'histoire de la Psychologie en Allemagne*; voorts ook in de *Revue d'Alsace*.

De voortreffelijke schriften van den Heer Bruch dragen het kenmerk van grondig onderzoek, van zeer uitgebreide kennis der feiten en ideeën, van zeer scherppinnig oordeel en diep nadenken, van edele beginselen, verhevenheid van gedachten, en van een diep religieus gevoel, en getuigen van den onafhankelijken geest, die den Schrijver in de beoefening der wetenschap bezield. Zij bevelen zich ook bijzonder aan door heldere voorstelling en een' duidelijken en schoonen stijl. Gelijk zij in het classieke land der wetenschap hoog gewaardeerd zijn, zoo vonden zij ook in Nederland bijzondere belangstelling en toelating. Van de meeste zijner schriften zijn in het Nederlandsch of vertalingen of uittreksels gegeven: ook in het Fransch werd daarvan vertaald of in uittreksel mededeeld, terwijl zijne *Etudes philosophiques sur le Christianisme* ook in het Hoogduitsch zijn overgezet.

Als wetenschappelijk man, als diepzinnig denker, als uitmuntend schrijver is zijn naam in de geleerde wereld met roem bekend. De Theologie en Philosophie beide op nitnemende wijze beoefenende, onderscheidt hij zich bijzonder als echt wijzeerig Godgeleerde. Overmoord en onafgebroken besteede hij de gaven en vermogens van zijnen geest, om de waarheid te zoeken, en sprak zijne overtuigingen uit met opregtheid en zonder omwegen, en waar zijne denkwijze en gevoelens van die van anderen verschilden, altoos met de meeste humaniteit. Groot is dan ook de invloed, dien hij steeds uitoefende. Van

de vereering, hoogachting en liefde, die van vele zijden hem omringt, gaf nog niet lang geleden ook de „*Conférence alaïcienne*”, in Juni 1858, een treffend en aandoenlijk blijk.

In het jaar 1846 werd de Heer Bruch tot Ridder benoemd van de keizerlijke orde van het Legioen van Eer. Hij is lid der „*historischen Gesellschaft in Leipzig*” en van vele andere geleerde Genootschappen. D. R. O.

(S. A. J. de Buren, Gronau)

Nicolaas Christiaan Kist,

overleden den 21 December 1859, als hoogleeraar te Leiden, was geboren den 11 April 1793 te Zalt-Bommel, alwaar zijn vader, Joost Gerard Kist, predikant was. Na te Bommel de lagere scholen te hebben doorloopen, genoot hij aldaar zijne opleiding voor de akademische studie onder den met roem bekenden rector Jacobus Terpstra. In het jaar 1811 werd hij te Utrecht als student in de godgeleerdheid ingeschreven. Aldar genoot hij het onderwijs van Parcau, Rossay, de Rhoer en anderen in de propeudeutische wetenschappen, terwijl hij vooral met grooten ijver en voorliefde de collegiën van van Heusde over *Historia gentium* en *Historia philosophiae* bezocht, waardoor de lust voor geschiedenis bij hem zeer werd opgewekt en bevorderd. In het jaar 1815 nam Kist, even als velen van zijne vrienden, met geestdrift de wapenen op, en maakte de campagne van 1815 mede; van den krijgsteruggekeerd, hervatte hij zijne studien met nieuwen lust en ijver. De lessen van den hoogleeraar Roynards leidden hem in de beoefening van de dogmatick, pastoraal en homiletiek, die van professor van Oordt in de natural-theologie, die van Heringa in de kritiek, hermeneutiek en exegese van het Nieuwe Testament en in de kanswelsprekendheid.

Op den 13 Maart 1817 werd Kist, na verdediging van zijne dissertatie *De commutatione quam Constantino auctore societas subit Christiana*, tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd. Den 13 Mei van het volgende jaar kandidaat tot de Heilige dienst geworden zijnde, werd hij weldra beroepen tot predikant bij de hervormde gemeente te Zoelen, alwaar hij den 13 September daaraanvolgende zijne intrede hield en door zijne oom, den beroemden Ewaldus Kist, bevestigd werd. In die gemeente bragt hij vijf jaren door in trouwe vervulling van zijne ambtspligten, waarbij hij tevens zijne letteroefeningen vlijtig voortzette. Gedurende dezen tijd leverde hij nu en dan stukken van zijne hand in het toen zeer gezochte *Magazijn voor bijbelsche wiskunde*.

In Maart van het jaar 1823 werd Kist naar Leiden beroepen als hoogleeraar in de kerk- en dogmengeschiedenis, welke beoefening toen in ons vaderland zeer verwaarloosd was; hij aanvaardde die gewigtige betrekking na de groote vakantie van dat jaar met eene redevoering *De progressionem ingenii humani in dogmatum historia Christianorum animadvertenda*. In 1830 gaf hij zijne bekroonde verhandeling in het licht, getiteld *De Christelijke kerk op Aarde*, welk werk eeuige jaren later in het Hoogduitsch vertaald werd en den naam van den schrijver zeer bekend maakte. In het jaar te voren had hij met zijnen neef en vriend H. J. Roynards, hoogleeraar te Utrecht, de uitgave begonnen van het *Archief voor kerkelijke geschiedenis, inzonderheid van Nederland*, welk werk, gedurende dertig jaren in vier seriën voortgezet, den naam van deze beide hoogleeraren ook in het buitenland zeer beroemd heeft gemaakt.

Kist was een man van groote scherpzinnigheid en bezat eene uitnemende gave van kritisch oordeel; dit getuigen zijne stukken over *Den oorsprong van het bischoppelijk gezag*, over Rothe's werk *Die Anfänge der Christlichen Kirche*, over *Pausin Johanna*, over *De literatuur van de geschiedenis der Waldenzen*, enz. Een en ander ging gepaard met een schoon vermoeden om het nieuwe te vinden of te waarderen en het gevondene te vermeerderen. Wij behoeven slechts te herinneren aan zijne opstellen over *De kerk en het patriarchaat van Aquileja*, over *De geschiedenis van de leer des Christendoms, voorgesteld als afzonderlijk vak van wetenschap*, enz. Inzonderheid wijdde hij zich aan de geschiedenis van de Nederlandsche Christenheid en leverde dienaangaande in het reeds genoemde *Archief* vele hoogt belangrijke bijdragen, onder anderen over *Petrus Bloccius, De Synoden der Nederlandsche hervormde gemeenten onder het kruis*, enz. Ook wist hij zijne wetenschap aan het leven dienstbaar te maken, zoo als blijkt uit zijne belangrijke studien over *De beginselen en het nog onvoltooid der kerkhervorming*, en over *Het vorstelijk regt van Placet*. Tevens wijdde hij sindelijk zijne krachten ook aan enkele deelen van de geschiedenis der kunst, vooral der kerkelijke, waaraan vóór hem in ons vaderland slechts zelden de aandacht was geschonken; men zie bij voorbeeld zijne verschillende bijdragen over *Janus Secundus als stempelsnijder*, over *Muurschilderijen*, over *Het orgelgebruik in Nederland*, over *Germaansche architectuur*, over *Het humoristisch karakter der Christelijke kunst*.

Tot in den avond zijns levens bleef Kist steeds met denzelfden ijver werkzaam. Zoo ging kort vóór zijnen dood een uitvoerig geschrift van zijne hand ter perse, dat *De christelijke wetenschap der sedelzer* tot onderwerp heeft en weinige maanden te voren was voorgesgaan door eene verhandeling, getiteld *De vrije wil*. — De naam van Kist zal steeds met dankbaarheid herdacht worden, zoo lang men prijs zal stellen op eene gezonde, oorspronkelijke en nauwgezette beoefening van de kerkgeschiedenis, welke door hem en door Roynards in zekeren zin bij ons ingeleid, door beider gezamenlijke pogingen zoo zeer bevorderd is geworden. J.

Arthur Schopenhauer

is den 23 Februarij 1788 geboren te Dantzig, alwaar zijn vader een zeer aanzienlijk en rijk koopman was. Zijne moeder was de geestrijke dichteres Johanna Schopenhauer, welker roman *Gabriele* vroeger zoo veel opzeggend heeft gemaakt. De voor eenige jaren overledene schrijfter Adèle Schopenhauer was zijne zuster. Op nog zeer jeugdigen leeftijd deed Schopenhauer met zijne ouders eene reis naar Frankrijk en Engeland. Sedert 1809 studeerde hij te Göttingen in de wijsbegeerte, waartoe de lude bij hem was opgewekt door Schulze. Na de werken van Plato en Kant, met welken laatsten hij van alle nieuwere filosofen zeker wel het meest verwant is, beoefend te hebben, wenschte hij zich toe te leggen op het studeel van Fichte, en begaf zich te dien einde in 1811 naar Berlijn, alwaar de groote wijsgeer van het ideale Ik toe leefde en werkte. Deze kon den jongen man niet bevredigen, en Schopenhauer maakte zich daarom weldra van hem los; ook verliet hij om den oorlog de Pruisische hoofdstad, en begaf zich toen naar Jena, alwaar hij in 1813 promoveerde. Den volgende winter bragt hij te Weimar door, bij zijne moeder en bij Göthe, welke laatste hem zoo veel belang-

stelling wist in te boezemen voor zijne kleurentheorie, dat Schopenhauer in 1816 zelf eene verhandeling, over het zien of de kleuren, in het licht gaf. In de jaren 1814—1818 vertoefde hij te Dresden, en dáár was het, zoo als hij zelf zegt, „dat zijn stelsel in zekeren zin zonder zijn toedoen straalsgewijze als een kristal aanschoot.“ Als joutdrukking van dit stelsel verscheen in 1819 zijn hoofdwerk *Die Welt als Wille und Vorstellung*, na welks voltooiing hij eene reis naar Rome en Napels ondernam. Na zijne terugkomst vestigde hij zich te Berlijn, maar hield slechts een half jaar voorlezingen en vertrok toen weder voor eenige jaren naar Italië. Sedert 1825 woonde hij vervolgens weder te Berlijn, van waar de cholera hem in 1831 naar Frankfort aan de Main deed wijken. Zonder ambt en zonder zorgen leeft Schopenhauer sldaar nog heden als een rijk burger. Van zijne geschriften vermelden wij nog: *Ueber den Willen in der Natur* (1836); *Die Freiheit des Willens* (in 1839 door de Noorweegsche maatschappij der wetenschappen met den eereprijs bekroond), en *Das Fundament der Moral*; voorts zijn ander groot werk *Die Grundprobleme der Ethik* (1841), en eindelijk eene in twee deelen verschenen verzameling *Parerga und Paralipomena* (1851). Sedert dien tijd heeft Schopenhauer niets meer in het licht gegeven, maar de verdediging van zijne leer aan eene jeugdige kracht, namentlijk aan Julius Frauenstädt, overgelaten. Hij zelf bewaart sedert dien tijd het stilzweigen.

Door Göthe werd Schopenhauer reeds in het jaar 1819 „een zeer miskend jongmensch“ genoemd, en in der daad is hij van verschillende kanten niet zoo zeer gewaardeerd als zijne buitengewone begaaftheden wel verdiend hadden. Hij is daarover zeer vertoerd, maar hij had toch de behandeling, welke hem wedervaren is, slechts moeten beschouwen als de vergelding voor zijnen alle grenzen te buiten gaanden, onverschoonbaren ijver tegen vroegere of gelijktijdige wijsgeerige stelsels, welke zich meer voorstanders en meer roem wisten te verschaffen. Pichte bijv. werd door hem een „windbuil“, Hegel een „onzinfabrikant“, Herbart een „dwarskop“ genoemd. Het hoofdgebrek in zijn leerstelsel, dat wel is waar op een onkondbaren en wankelenden grondslag, maar toch uiterst zinrijk en met zeldzame oorspronkelijkheid werd opgebouwd, is alleen dit, dat zijne begrippen aangaande de wereld bepaald op materialisme en pessimisme uitloopen. Vandaar het zwartgallige en troostlooze in zijne wijsbegeerte, welks bestaan hij intusschen ontkent, daar hij beweert, dat hij, „in plaats van als equivalent der zonde sprookjes op te diachen van eene toekomstige hel, heeft aangehouden, dat, waar schuld is, reeds deze wereld eene hel moet heeten.“ De wereld der objecten ligt slechts in onze voorstelling, 's menschen zijn en handelen berust slechts in den wil, het eindpunt en het doelwit van alle zedeleer is de berusting, d. i. het los worden van de wereld, duurzame bevrediging is eene onmogelijkheid, en alle geluk negatief. — Dit zijn de grondslagen van Schopenhauer's metaphysika en ethika.

Natuurlijk kon eene wijsbegeerte als die van Schopenhauer, hoe logisch volkomen en stelselmatig gerangschikt, slechts een voorbijgaand moment in de geschiedenis der philosophie zijn, maar nooit een bepaald ontwikkelings-trap daarvan aanwijzen, waaruit zich dan later eene andere tot het hoogste doel der wetenschap, namentlijk tot eene oplossing van alle vraagstukke zoude hebben kunnen vormen. Eene school heeft zich ook niet om Schopenhauer gevormd. Zijne philosophie staat geheel buiten het Christendom. Dit zou een voordeel voor haar hebben kun-

nen zijn, het voordeel der vrije zelfbepaling, dat Kant met hem deelt, terwijl Schelling en Hegel met moeite trachten te bewijzen en de waarheid op een Christelijk standpunt over te brengen. Maar Schopenhauer's philosophie staat ook buiten alle geschiedenis; zij erkent geene verdere ontwikkeling des menschdoms, en vat ieder tijdperk en ieder leven in het bijzonder op als een nieuw ruw begin. De som der eeuwen, waarop Hegel de wereld des geestes zoo krachtig opbouwde, is voor Schopenhauer, zoo als alles voor Salomo, ijdel niets. Dit nihilisme maakt zijne leer onvruchtbaar en onbruikbaar, terwijl daarentegen Hegel, als wijze der geschiedenis van het menschdom, zijne verdienste en zijne grootheid heeft. Het mag niet voorbijgezien worden, wat Frauenstädt als Schopenhauer's wezentlijke verdienste aanvoert, dat hij „der wiskunde nieuwe banen geopend, in de kleurenleer Göthe's gevoelens tegen Newton bestreden, en onderwerpen in het gebied der wijsbegeerte opgenomen heeft, welke anderen verwaarloosden, namentlijk de metaphysika der geslachts-liefde en die van het geestenzien en de daarmede verwante verschijnselen.“ Het is intusschen gelukkig dat hij voor zijne misanthropische wijsheid geene propaganda heeft kunnen maken. Op de hoogte van zijne beschouwingen is hij alleen gebleven „eenzaam als eene ster in de wolken“, en hij verheugt zich daarover, want voor hem bestaat er weinig samenhang der geesten.

Jacobus Geel,

een der uitstekendste humanisten, welke Nederland in den lateren tijd heeft voortgebracht, werd geboren in het jaar 1789 te Amsterdam. Aan het Athenaeum aldaar genoot hij zijne klassieke vorming, inzonderheid onder de leiding van den beroemden David Jacobus van Lennep. In 1811 vestigde hij zich te 's Gravenhage en bleef aldaar woonachtig, totdat hij in 1823 tot tweede bibliothekaris, en in 1833 tot eerste bibliothekaris en tot buitengewoon hoogleraar aan de Leidse hoogeschool werd benoemd.

Geel's philologische werken zijn: de uitgaven van Theokritus met de Scholia (Amsterdam 1820), van de *Anecdota Hensterkiana* (Leiden 1826), van de *Scholia in Suetonium* van Ruhnkens (Leiden 1828), van de *Escrptia Vaticana* van Polybius (Leiden 1829), van den *Olynscus* van Dio Chrysostomus (Leiden 1840), benevens de *Commentarius de reliquis Dionis orationibus*. Minder gelukkig was zijne bewerking van de *Historia critica Sophoclearum Graecorum* (Utrecht 1823); maar deze heeft toch de verdienste, dat naar aanleiding daarvan onderscheidene verhandelingen van Duitsehe philologen over dit toen nog weinig behandelde onderwerp het licht hebben gezien. Door de uitgave van de *Bibliotheca critica* (Leiden 1825) heeft Geel, met Bake, Peerkamp en Hamaker, verder zeer veel bijgedragen tot eene hernieuwde beoefening van de klassieke Schrijvers in Nederland. Bovendien leverde hij in de *Verhandelingen der derde klasse* van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, zijne beide *Commentationes: De Telepho Euripidis* en *De Xenophontia apologia Socratis ac postremo capite Memorabilium*. In zijne uitgave *De Phormissae* (Leiden 1846) van Euripides gaf hij eenen commentaar en eene wederlegging van Hermann's kritiek. In al zijne geschriften, verhandelingen en beoordelingen, welke zich bovendien door zuiver en bevallig Latijn onderscheiden, stelde hij door grondigheid en belezenheid, alsmede door smaak en methode een zeer schoon voorbeeld ter navolging.

Ook op het gebied van de Nederlandsche letterkunde heeft Geel zich zeer verdienstelijk gemaakt, daar hij niet alleen onderscheidene Hoogduitsche en Engelsche werken in de Hollandsche taal overgebracht, maar ook onderscheidene aesthetische verhandelingen in het licht gegeven heeft. Wij noemen hier: *Gesprek op den Drachenfels*, 1835; *Oer den gang van het onderzoek in oude geschiedenis en letteren en deszelfs grenzen* (in de *Verhandelingen der derde klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut*); *Voortzettingen*, 1830; *Mededeelingen aan alle recenserende geleerden in ons vaderland*, 1838; *Lettre à Mr. Haas sur le discours de Dion Chrysostome, intitulé: Eloge de la chevalerie*; *Onderzoek en phantasie*, 1838, welk schoon werkje in 1841 een tweeden druk beleefde en de eer genoot, van in het Hoogduitsch overgebracht te worden; *Het proca*, 1841 - Bovendien heeft Geel de geleerden van geheel Europa ten zeerste aan zich verplicht, in zijne betrekking van bibliothekaris, vooral ook door de welwillendheid, waarmede hij den aan zijne zorg toevertrouwen rijken sehat van handschriften toegankelijk maakte. Zijn *Catalogus codicum manuscriptorum, qui inde ab anno 1741 bibliothecae Lugduni Balaorum accesserunt* (Leiden, 1852) heeft bij de geleerden een zeer gunstig ontfang genoten.

In het jaar 1859 werd aan den hoogleeraar Geel, op zijne aanvraag, een eervol ontlag verleend, als bibliothekaris der Leidsehe hoogeschool. J.

Joseph Chmel.

Geboren in het jaar 1798 te Olmütz, werd Chmel in 1816 in het Koorheerzustift St. Florian opgenomen, welks verdienste voor de vorming van degelijke geschiedvorschers bekend zijn. Hij trad in de voetstappen van waardige voorgangers en begon als stiftsbibliothekaris uitstekende verzamelingen aan te leggen voor de geschiedenis van Oostenrijk in de Middeleeuwen, welke zich meer en meer uitgebreiden en de regering op hem opmerkzaam maakten. In 1834 werd hij tot tweede archivaris aan het hof- en staatsarchief, in 1840 tot eerste archivaris, in 1846 tot onderdirecteur van dit archief met den titel van regeringsraad, en in 1847 tot lid der nieuwe akademie van wetenschappen aangesteld. De Keizer schonk hem het ridderkruis van de Frans-Joseph-orde; de akademie der wetenschappen te Berlijn en die te Kopenhagen, de Boheemsche akademie der wetenschappen en onderscheidene andere geleerde genootschappen erkenden zijne verdiensten, door hem onder hunne leden op te nemen. Zijn leven bracht hij rustig door, geheel te midden van zijne archieven, en zelfs vernamen velen eerst toen de dood hem den 28 November 1855 van een langdurig lijden bevrijd had, welk een degelijk onderzoeker de historische wetenschap aan hem verloren had.

Zijne hoofdwerken: *Materialien, Regesten, Urkunden, Briefe und Actenstücke, Handschriften der Hofbibliothek zu Wien, Oesterreichischer Geschichtsforscher*, enz., hebben, even als zijne bijdragen in de berichten der Weener akademie allen betrekking tot de geschiedenis van Oostenrijk, en wel van den geheelen staat. In volle kracht schitterde hij in het vinden, verbinden en ziften van gewigtige oorkonden. Hij was een geschiedvorscher, maar geen geschiedschrijver. Het doode materiaal der geschiedenis wist hij meesterlijk te behandelen, maar met hare levende gestalten wist hij daarentegen niets aan te vangen; stijl, voorstelling en historische kunst der groepering waren voor hem ombekende grootheden. Zijne *Geschiede*

Friedrichs IV und seines Sohnes Maximilians I is een onleesbaar boek, en Chmel voelde dit zelf zo goed, dat hij dit werk met het tweede deel staakte.

Karl Ritter

was den 7 Augustus 1779 te Quedlinburg geboren. Zijn vader, die aldaar de geneeskundige praktijk uitoefende, stierf vroeg, maar zijne moeder leidde zijne opvoeding voortreffelijk, waarin zij door haar tweeden echtgenoot, den als schrijver voor de jeugd bekenden Zerrenner, werd ondersteund. De jonge Ritter werd vervolgens de eerste leerling aan de beroemde inrigting te Schnepenthal. Het vrij langdurige verblijf aan den schoonen zoom van het Thüringer woud werkte in meer dan een opzigt op den knaap. Zijn zin voor de natuur ontkiemde en werd daar gekoesterd, hij nam Thüringsche vrolijkheid in zijn Nederlandschen aard op en werd door dankbare liefde tot de inrigting te Schnepenthal tot het beroep van onderwijzer gebragt. Om zich tot paedagoog te vormen, ging hij naar Halle, alwaar hij door Niemejer onderwezen en door dezen geleid werd. In 1798 werd hij te Frankfurt, in het huis van Bethmann-Hollweg, gouverneur. Zijn goede gesternte liend hem ook thans weder voortreffelijk geleid, want niet alleen was dit huis, waarin hij jaren schateren een geëerde gast was, eene verzamelpiaats der beschaafde maatschappij, maar ook liet men hem al den tijd dien hij tot voortzetting van zijne studien behoefde. Te Frankfurt schreef Ritter zijn eerste werk, dat een geographisch historisch taferel van Europa leverf (1805). Hoewel deze cersteling nog op het standpunt der compilatie staat, vermaadt zich daarin toch zoo veel smaak, eene zoo talentvolle keuze en eene zoo duidelijke rangschikking, dat Ritter de gunstigste meeningen aangaande zijne toekomstige ontwikkeling tot aardrijkskundige deed opmaken. Bij dit werk behoorden zes kaarten van Europa, waaraan, ongeveer een vierde eeuw later, de eer te beurt viel, van door den Franschman Denax, onder den titel *Atlas physique de l'Europe* (1829), nagedrukt te worden.

Te Frankfurt vatte Ritter het voornemen op om eene *Aardkunde* te schrijven, waardoor de geographie tot wetenschap zou worden verheven. Dit plan, dat hem aanvankelijk slechts in algemeene trekken voor den geest zweefde, nam een meer bepaalde vorm aan, toen Ritter zijne leerlingen, onder welke de tegenwoordige Pruisische minister van Bethmann-Hollweg behoort, sedert het jaar 1809 op hunne reizen verzegelde. Deze reizen strekten zich uit over Zwitserland, Frankrijk, Savojie en Italië tot aan Napels. Het langst vertoefde zij in den Kerkelijken Staat, alwaar Ritter zich niet alleen door de Eeuwige Stad, maar ook door de Pontijnsche moerassen en het Albaansche gebergte voelde aangetrokken en den klassieke bodem van het oude Latium grondig onderzocht. Nu werd het hem helder voor den geest, dat eene geographie, welke den naam van wetenschap wil verdienen, in de eerste plaats 's menschen geschiedenis in zijne verhouding tot de hem omringende natuur moet behandelen. Op een van deze reizen bracht hij een bezoek aan Pestalozzi te Yverdun, ten einde diens nieuwe methode van onderwijs te leeren kennen en uit den omgang met dezen beroemde hervormer van het onderwijs voor zich zelven en voor zijn doel leering te trekken. Ook aan de akademie van Genève vertoefde hij geruimen tijd met zijne kweekelingen.

Naar Duitschland teruggekeerd, verzegelde hij zijne

jeugdige vrienden in 1814 naar de Göttingische hoogeschool. Te Göttingen verwezenlijkte hij zijn plan, om eene wetenschappelijke Aardkunde te schrijven, en gaf in 1817 het eerste deel daarvan in het licht, dat Afrika behandelt. In het volgende jaar werd het tweede deel, dat aan Azië gewijd is, gedrukt. In 1819 werd Ritter aangesteld tot leeraar in de geschiedenis aan het gymnasium te Frankfort, ter vervanging van Schlosser. Reeds in het volgende jaar ontving hij eene benoeming tot hoogleeraar in de aardkunde aan de Berlijnsche hoogeschool. Aan den minister von Altenstein was Ritter's *Afrika* door den uitgever toegesonden, en daarmede was de toekomst des schrijvers beslist.

Eenige andere werken, welke wij straks zullen vermelden, met stilzwijgen voorbijgaande, moeten wij zeggen, dat de veertig jaren, welke Ritter in Berlijn doorbringt, voor de eene helft aan zijnen leerstoel en aan zijne overige ambtsbezigdheden, voor de andere helft aan zijn groot aardrijkskundig werk gewijd waren. Hoe verder dit werd afgewerkt, des te meer verspreidde zich Ritter's roem, tot dat die roem eindelijk de geheele, door beschaafde menschen bewoonde Aarde omvatte, en des te levendiger werd de wensch, dat het hem vergund mogt zijn, zijn reuzenwerk te voltooien. Dit is niet geschied, en kunde uit den aard der zaak niet geschieden. Toen Ritter zijnen arbeid begon, hoopden de hoeken van aardrijks-, geschied-, volken- en spraakkundigen inhoud, welke over Azië in het licht gegeven waren, zich reeds tot bergen op, en terwijl hij schreef, kwamen er zoo veel nieuwe uitkomsten van reizen en onderzoekingen bij, dat de aardrijks- en geschiedkundige gezigtskring zich met ieder jaar verwijlde. Van kaap Comorin tot de Siberische Tundren, en van den zandigen oeverzoom van Gelukkig Arabië tot de oostkust van Nippon, was er ter naauwernood één Aziatisch land, waarover in die veertig jaren niet een nieuw licht was opgegaan. Welk eene menigte gewigtige reizen hadden er b. v. plaats tusschen van Humboldt's bezoek in Centraal-Azië en den togt der gebroeders Schlagintweit naar het Kuenlün-gebergte! Hoe vele berg- en stroom-stelsels traden uit hunne schemering in het licht, welk een grootse onderzoek had er in de talen plaats, hoe vele nieuwe ontdekkingen deed men betreffende de oorspronkelijke volken en de tegenwoordige bewoners! Al deze nieuwe bouwstoffen moest Ritter met de vroegere verwerken, en uit dit geheel een grootse taferel van een werelddeel zamenstellen. Wij mogen ons derhalve niet verwonderen, dat zijne Aziatische aardkunde niet geheel voltooid werd, maar wij moeten veeleer de onbegrijpelijke vlijt bewonderen, waardoor Ritter zijn werk tot een volledig repertoire van al hetgenen wij aangaande het werelddeel Azië weten, gemaakt heeft.

Aangaande den rijkdom zijner Aziatische Aardkunde behoeven wij verder niets te zeggen, dan dit, dat alleen de registers daarop dikke deelen uitmaken. Het werk begint met Oost-Azië, waartoe door hem de hoogvlakten van Centraal-Azië, Siberië, de Chinese en Indische landen gerekend worden, en behandelt vervolgens Iran en Turan, waaraan de gebieden van de Euphrat en Tigris zich aansluiten, Arabië, het schiereiland van Sinaï, Palestina en Syrië. De behandeling, zifting en rangschikking der stof is evenwel niet de eenige verdienste, waarop Ritter aanspraak mag maken: — de geest waarin hij schreef is het, die hem boven alle andere aardrijkskundigen stelt. Hij heeft eene nieuwe wetenschap, de vergelijkende aardkunde, in het leven groepen, en den weg gebaad tot eene physiologie der Aarde. In de andere

leerboeken vindt men eene ophooping van doode stof, eene opdeling van stroomen en bergen, van wegen en steden, van de meest verschillende elementen en krachten, die steeds ieder afzonderlijk opgevat en voorgesteld worden. Ritter stelde zich daarentegen tot wet, om „eene steeds hoogere verlichting van iedere zaak in het bijzonder voor en door het geheel te winnen.” Wat bij anderen niet vereenigde dadzaken bestond, groepeerde zich bij hem tot een stelsel, en alle omstandigheden vertoonden zich in een zamehangend overzigt. Zoo kwam hij tot algemeene wetten, welke hij in het physische en in het bewerktnigste meesterlijk aantoonde, en verkreeg, van het geheel uitgaande, overal de juiste standpunten ter beoordeeling van iedere zaak in het bijzonder. In ieder deel helderde hij, stemende op de bronnen welke zich in de geschiedenis en de natuurwetenschappen voor hem openden, 's menschen natuurlijke en nauwe betrekkingen tot de Aarde op. Hij regtvaardigde daardoor ten volle den titel van zijn heerlijk werk: *Die Erdkunde im Verhältnis zur Natur und zur Geschichte des Menschen, oder allgemeine vergleichende Geographie als sichere Grundlage des Studiums und Unterrichts in physikalischen und historischen Wissenschaften.*

De vierentwintig deelen van zijne Aardkunde kunnen natuurlijk geen volkboek zijn, zoo als von Humboldt's *Ansichten der Natur*. Niet alleen de groote omvang, maar ook de wijze van behandeling zou de meesten van de lezing afhouden. Ritter schreef voor den geleerde, die een goed deel der kennis, die de gewone lezer door het boek zelf wil verkrijgen, reeds vroeger zich eigen gemaakt heeft. Daar hij aan het onderzoek al zijne krachten wijlde, vrugde hij niet, in welk gewaad hij zijne wetenschap moest kleeden, om bijval te vererven. Zijn stijl is bijna altijd droog, en dikwijls zelfs onaangenaam. De ingevlochtene monographiën over het kameel, de verspreiding des tijgers, de palmen en verschillende handelsplanten maken eene uitzondering. De stijl benadeelt Ritter's wetenschappelijke verdienste wel niet, maar toch zouden wij het zeer wenschelijk achten, dat een degelijk schrijver eens de tank op zich nam, om hem dezelfde dienst te bewijzen ter popularisering, die Krieger aan Schlosser bewezen heeft. Geschiedt dit niet, dan blijft zijne „Aardkunde” eene rijke mijn, waarin echter zelden anderen zullen aflalen, dan degenen die het edele metaal daaruit voor hunne geschriften wenschen te verwerken.

Op de aardrijkskundige werken heeft Ritter eene zeer bepaalden invloed uitgeoefend. Men behoeft slechts de voor zijne „Aardkunde” verschenen werken met de tegenwoordige te vergelijken, om tot de overtuiging te komen, dat de opvatting en behandeling der geographie sedert hem een geheel ander aanzien verkregeen heeft. Veel droegen daartoe de talrijke leerlingen bij, die hij gedurende zijn veertigjarig werken om zich heen zag, en die zich uit zijne leerzaal in de wereld verspreiden. Als leeraar beschouwde men hem als onovertroffen.

Behalve aan de hoogeschool was Ritter ook werkzaam aan de militaire school als leeraar in de statistiek, aan het kadettenhuis als directeur der studien; bovendien was hij ook lid der commissie van onderzoek en van de akademie van wetenschappen. Ieder van deze betrekkingen vervulde hij zoo nauwkeurig en met zoo veel ijver, alsof hij niets anders te doen had, en inzonderheid beschonk hij de akademie der wetenschappen met vele en degelijke verhandelingen.

De werken, die, behalve de „Aardkunde,” door Ritter in het licht werden gegeven, zijn zóo talrijk, dat wij ons tot de vermelding der meest belangrijke moeten bepalen.

Zijn boek *Ueber die Ruinen am Rhein und die Alterthümer bei Cöln* behoort nog tot zijne eerste periode. Zijne reizen naar Zwitserland hadden hem de bijzondere kundigheden verschaft, welke hij in de monographie *Geographisch-historisch-topographische Beschreibung zu Kuumers Stercorama des Montblanc* ten beste gaf. Behalve zijne *Kinleitung und Abhandlung zu einer mehr wissenschaftlichen Behandlung der Erdkunde, zijn Blick auf das Nilquellend und Colonisirung von Neu-Seeland*, hebben de geschriften, welke hij gedurende zijn verblijf te Berlijn uitgaf, allen op Azië betrekking. Het zijn de volgende: *Die Stupa, oder die architektonischen Monumente auf der Indo-Baktrischen Königstrasse; Zur Geschichte des Petrischen Arabiens und seiner Bewohner; Ueber Alexander des Grozen Feldzug am Indischen Kaukasus; Der Jordan und die Beschiffung des Todten Meeres; Blick auf Palästina und die Christliche Bevölkerung.*

Een zeer gelukkig, hoewel kinderloos huwelijk, waarin Ritter leefde, werd reeds in 1833 door de dood zijner echtgenoot ontbonden. Gedurende zijne laatste 26 levensjaren had hij niemand bij zich dan zijnen, drie jaar ouderen broeder. Jaarlijkse reizen naar Zwitserland, en in den laatsten tijd gewoonlijk een bezoek te Teplitz, hielden zijn lichaam gezond. In 1857 trok hij voor het laatst de Alpen rond; in het volgende jaar vertoonden zich de eerste voorboden des doods, en in 1859 keerde hij in meer lijfden toestand van Teplitz terug, dan hij derwaarts vertrokken was. Eerst tegen het einde van Augustus begon men bepaald bezorgd voor hem te worden, en deze bezorgdheid was maar al te gegrond; want in weerwil dat het der kunst gelukte de eigentlijke ziekte te verwijderen, bleef Ritter toch hoogst zwak, hetgeen dagelijks verergerde. De brieven waarmede hij het vierentwintigste deel zijner „Aardkunde“ aan zijne vrienden zond waren zijn laatste werk. Den 28 September 1859 gaf hij den geest des voormiddags te tien ure.

Mat Ritter is niet alleen een uitstekend geleerde, maar ook een voortreffelijk mensch ten grave gedaald. In de wetenschap der aardrijkskunde zal hij voor langen tijd, wellicht gedurende eeuwen, een niet te overtreffen voorbeeld blijven. J.

Johann Günther Friedrich Cannabich.

Den 21 April 1777 te Sondershausen geboren, behoort Cannabich zoowel van vaders- als van moederszijde tot eene familie van geestelijken. Het was dus geen wonder, dat ook hij zich aan den geestelijken stand wijdde, en van 1794 af te Jena in de godgeleerdheid studeerde. Hij hoorde echter niet alleen bij Paulus en bij de andere geleerden van zijn vak, maar ook bij Pichte filosofie, bij Ilgen en Schütz philologie en bij Voigt wiskunde. Reeds op de school had hij de aardrijkskunde met grooten ijver beoefend, en uit de gebrekkige bronnen die hem ten dienste stonden, eene beschrijving van Duitschland zamengesteld. Deze studien zette hij te Jena voort, en doorsnuffelde menigen dag de met stof bedekte schatten der bibliotheek. Naar het ouderlijk huis teruggekeerd zijnde, ondernam hij eene eerste voetreis naar verschillende streken van zijn vaderland, welke hij, tot groot nut voor zijne kennis en gezondheid, bijna tot het einde van zijn leven heeft voortgezet. Hij had toen gezinsins het voornemen om schrijver over aardrijkskunde te worden, en zelfs in den tijd, dat hij als huisonderwijzer in het tegenwoordige koninkrijk Hannover in Hesse-Darmstadt leefde, kwam het in de verte

niet in hem op, om zijne lievelingsstudie door eigen werk te bevorderen.

De eerste betrekking welke Cannabich verkreeg was die van rector der Latijnsche school te Greussen in de nabijheid van Sondershausen. Zijne bezoldiging was hoogst karig (in het geheel zoo wat vijfhonderd gulden), en moest ten deele uit zeer wonderlijke bronnen gevonden worden. Een aanmerkelijk deel daarvan sproot namentlijk voort uit de kerstgeschenken der leerlingen, alsmede uit vrijwillige geschenken in geld van de inwoners, tot welker inzameling de meester met zijne leerlingen tegen het nieuwe jaar veertien dagen lang zingende huis aan huis rond ging. In deze gedrukte, naar ons gevoel veruederende omstandigheden leefde Cannabich, die inmiddels gehuwd en vader geworden was, van 1807 tot 1819.

Onmiddellijk na den vrijheidsoorlog deed een boekhandelaar te Sondershausen hem den voorslag om een aardrijkskundig handboek te schrijven, waarin de nieuwe in-deeling der rijken moest worden opgenomen. Cannabich nam dezen voorslag aan en schreef zijn beroemd *Lehrbuch der Geographie* (in het Nederduitsch overgebragt door Dr. Wap naar den vijftienden Hoogduitschen druk onder den titel van *Leerboek der aardrijkskunde*, 6 deelen), waardoor honderdthulzen leerlingen met de eerste beginselen der aardkunde werden bekend gemaakt. Het werk heeft tot in 1854, steeds in omvang toenemende, zeventien drukken beleefd, en is in 79,500 exemplaren verspreid. Te Greussen schreef Cannabich ook de *Schulgeographie* (in het Nederduitsch bewerkt onder den titel *Aardrijkskunde voor schoolgebruik*), waarvan achtereenvolgens 85,000 exemplaren onder het publiek zijn verspreid geraakt.

Door zijne benoeming tot predikant te Niederbösa (1819) kwam Cannabich in ruimere omstandigheden, die nog veel gunstiger werden, toen hij in 1836 tot leeraar te Bardeleben, de beste plaats van het kleine landje, werd aangesteld. In deze jaren, van 1819 tot 1836, werkte hij met het beste gevolg. Hij had thans meer tijd dan vroeger tot zijne bezigheid, zijn naam was bekend geworden en zoo werd hij van alle kanten tot zelfstandig werken of tot het leveren van bijdragen voor grotere werken of voor tijdschriften uitgenoodigd. Onder anderen werkte hij Balbi's Handboek der aardrijkskunde om, schreef voor de groote Aardrijkskunde van Gutschmuths, Hassel en Ukert het gedeelte dat Frankrijk, Holland en West-Indië behandelt, en leverde vele bijdragen in de door het Geographisch Instituut te Weimar uitgegeven *Neueste Länder- und Völkerkunde*.

In 1848 werd Cannabich op zijn verzoek uit zijne betrekking ontslagen. Hij vestigde zich daarop te Sondershausen, alwaar hij nog de zeventiende uitgave van zijn *Leerboek* bezorgde. Aldaar overleed hij den 2 Maart 1859. Terwijl hij een zeer voortreffelijk mensch was, verwierf hij zich als aardrijkskundige zulk eene achting, dat hij in den tijd van zijnen bloei onder de voornaamste autoriteiten werd gerekend. Vooral blonk hij uit door eene voorbeeldlooze nauwkeurigheid bij de vaststelling en de keuze der daadzaken, en door een zeer duidelijken en aangename stijl. J.

Karl Friedrich Wilhelm Diesterici

was de zoon van eenen boekdrukker. Hij werd den 23 Augustus 1790 te Berlijn geboren, bezocht eerst het gymnasium aldaar, en vertrok vervolgens in 1809 naar de hoogeschool van Königsbergen. Om zijne heerlijke vermo-

gens en zijne wetenschappelijke kennis genoot hij de eer, van gekozen te worden tot leermeester in de wiskunde van den tegenwoordigen Prins-Regent. Toen de hoogeschool te Berlijn werd opgericht, keerde hij naar zijne geboorte stad terug, alwaar hij de geschied- en rechtskundige voordrachten hoorde van Savigny, Eichhorn en Rühs. Het jaar 1813 bragt hij door als gouverneur ten huize van den minister van Klewitz, bij wiens ministerie hij tevens was aangesteld, en legde beide betrekkingen neder, om in den strijd tegen de Fransen de wapenen op te vatten. Ook nam hij deel aan de veldtogten van 1814 en 1815, in Blücher's hoofdkwartier, wien hij als ingenieur-geograaf was toegevoegd. De orde van het Ijzeren kruis versierde zijne borst, toen hij na den vrede van Parijs zijne burgerlijke loopbaan als assessor bij de regering te Potsdam weder opnam. Tot loon voor de diensten, welke hij in 1817 bij de regeling van de verhouding tusschen de boeren en hunne landheeren bewezen had, werd hij tot regeringsraad beaamd, welke betrekking hij twee jaren bekleedde, terwijl hij zich bovendien belast zag met de bijzondere leiding van het militaire departement. Op zijn beroep tot ambtenaar bij het ministerie van eeredienst (1820) volgde zijne benoeming tot geheim regeringsraad en tot geheim oppertogtingraad (1823 en 1831).

Het eerste werk, dat door Dieterici in het licht werd gegeven, was eene monographie, getiteld: *Die Waldenser und ihre Verhältnisse zum Brandenburgisch-Preussischen Staat* (1831). Zijne volgende werken, naamt hij in 1834 tot buitengewoon hoogleraar aan de Berlijnse hoogeschool was benoemd, behaalden de statistiek, tot welker ontwikkeling tot eene wetenschap hij zeer veel heeft bijgedragen. Zijn *Statistische Uebersicht der wichtigsten Gegenstände des Verbrauchs und des Verkehrs im Preussischen Staat und im Zollverein* was een zoo schitterend bewijs van zijn talent voor dit moeilijke vak, dat hij in 1844, in de plaats van Hoffmann, tot hoofdbestuurder der statistieke aangelegenheden werd benoemd. Van nu af aan wijdde hij zich uitsluitend aan de statistiek en gaf geschriften uit, die als ware reuzenwerken van menscheelijke vlijt kunnen beschouwd worden. Zelfs in die welke (zoo als *Ueber die Fortschritte der Industrie und die Vermehrung des Wohlstandes unter den Völkern; Ueber die Bevölkerung der Erde; Ueber den Begriff der mittleren Lebensdauer*) van geringen omvang zijn, verraadt zich een zoo onvermoede ijver in het verzamelen, en eene zoo zorgvuldige rangschikking in het ziften en ordenen, dat men van zelf met hooge achting voor dezen geleerde wordt vervuld. Het karakter van het reusachtige hebben intusschen meer zijne hoofdwerken, tot welke, behalve drie vervolgen op het reeds vermelde statistiek overzicht, behooren: *Der Volkswohlstand im Preussischen Staat, Statistische Tabellen des Preussischen Staats, Tabellen und amtliche Nachrichten neber den Preussischen Staat* en *Handbuch der Statistik des Preussischen Staats*. Aanname der praktische waarde van het laatste werk, dat tevens eene hooge wetenschappelijke betekenis bezit, zoid zekker general: „Napoleon I zou den geleerde die zulk een werk over Frankrijk had geschreven met een miljoen francs beloofd hebben!”

In 1847 was Dieterici tot gewoon lid der Berlijnse akademie benoemd, en naar gelang de roem van zijnen naam zich verspreidde, weldiervorden de meest beroemde geleerde genootschappen, zoo als het Instituut van Frankrijk en de Akademien van Londen en Petersburg, om hem onder hunne leden op te nemen. Intusschen waren er velen, die zijn regt tot het lidmaatschap der Berlijnse Akademie niet wilden erkennen, en Dieterici zag zich uit

dien hoofde aan vele vijandelijkheden blootgesteld. De rustige en waardige houding waarmede hij aan deze aanvallen het hoofd bood, had reeds velen van zijne tegenstanders doen zwijgen, er nog de steeds toenemende waardering der regeringen en der volken, welke aan zijne wetenschap, vooral ten gevolge van het congres voor statistiek, ten deele viel, zelfs zijne herigste tegenstanders van 'a mans verdiensten overtuigde. Ook zijne laatste vijanden moesten zwijgen, toen openlijk, onder den luiden bijval van alle mannen van het vak, werd uitgesproken, dat Dieterici eene nieuwe wetenschap, de statistiek van den staat, had in het leven geroepen.

Van zijn laatste werk, het *Handbuch der Statistik des Preussischen Staats*, mogt Dieterici slechts de helft voltooiën. Den 20 Julij 1859 maakte de dood een einde aan zijn werkzaam, geheel aan de wetenschap gewijd leven. — Dieterici was een zeer willend mensch, zonder de minste aanmatiging. Hij was statisticus met het volle bewustzijn dat zijne wetenschap alleen ophefdering kan geven over de grondslagen waarop het welzijn des volks moet worden opgebouwd. J.

Asa Gray.

Dese Amerikaanse kruidkundige werd geboren den 18 November 1810 te Parijs in den staat New-York, en genoot zijne opleiding in het *Fairfield college*, waar hij in 1831 tot doctor in de geneeskunde bevorderd werd. Hij vestigde zich daarop als geneesheer te New-York, maar liet de praktijk weldra varen om zich, onder de leiding van den hoogleraar Torrey, aan de studie der natuurkundige wetenschappen, en vooral der kruidkunde, te wijden. Daarin maakte hij zulke groote vorderingen, dat hij reeds in 1834 als kruidkundige bij de door de Vereenigde Staten uitgeruste ontdekkings-expeditie konde aangesteld worden, welke betrekking hij echter in 1837 liet varen, daar hij toen benoemd werd tot hoogleraar in de kruidkunde aan de universiteit van Michigan. In de jaren 1838 en 1839 ondernam hij eene wetenschappelijke reis naar Europa, en werd in 1842 tot hoogleraar in de natuurlijke geschiedenis te Cambridge in Massachusetts gekozen, welke betrekking hij nog bekleedt.

Als schrijver heeft Gray zich bekend gemaakt door zijne *Elements of botany* (1836), welke hij later omwerkte tot het *Botanical text-book* (1842; vijfde druk 1858), dat als handboek niet alleen aan alle Amerikaanse hoogeschoolen, maar zelfs ook aan die te Edinburg is ingevoerd. In het jaar 1838 begon hij in verbinding met John Torrey de uitgave van de *Flora of North-America*, waarvan de voltooiing echter, door den overloed van nieuwe bouwstoffen, welke onophoudelijk uit Texas, Oregon en Californië toestroomden, werd vertraagd. Inmiddels bewerkte Gray zijn *Manual of the botany of the northern United States* (1848; tweede druk, 1856), een voortreffelijk handboek, waarmede hij in eene laag gevoelde behoefte voorzorg, en gaf tevens jaarlijks de *Genera Borealis Americana illustrata* (1848) in het licht, waarin al de in Noord-Amerika inheemsche plantensoorten zullen beschreven worden, en waartoe de teekeningen door den uitstekenden kunstenaar Sprague geleverd worden. Tot de meest populaire werken van Gray behoort de door hem bewerkte kruidkundige *Course* voor de jeugd, die in 1853 in zes deelen werd uitgegeven. Bovendien redigeerde hij de *Botany of the United States exploring expedition* (1854—1857, met atlas in folio) en leverde voorts talrijke bijdragen in de ver-

schillende wetenschappelijke tijdschriften van Amerika, alsmede in Hooker's *Journal of botany*, en in de verhandelingen der *Linnæan society* te Londen.

In het jaar 1850 bezocht Gray ten tweeden male de Oude Wereld en keerde na eene afwezigheid van ongeveer een jaar naar Amerika terug, alwaar hij thans rustig voortwerkt aan de groote taak zijns levens, namentlijk aan de uitbreiding der Amerikaanse botanie. In Europa heeft men zijne nuttige werken naar waarde geschat. Onder anderen werd hij bij het honderdjarig jubelfeest van de akademie der wetenschappen te Munchen in Maart 1859 tot erelid daarvan benoemd. 2.

Heinrich Ludwig Lambert Gall

aanshoude het levenslicht den 28 December 1791 te Aldenhoven bij Jülich. Reeds in zijne jeugd toonde hij een standvastigen geest en groote vlijt. Op zijn 14de jaar ging hij ter school te Aken, werkte later bij den advocaat Littmann te Luik, en vervolgens te Keulen bij den vander van Jakob Venedey. Daarop werd hij te Kleef, dat toen onder Fransch bestuur was, *commiss greffier*, en van daar naar Dusseldorp verplaatst. Na den slag van Leipzig noodzaak om Dusseldorp te verlaten, nam hij tegen zijnen wil den post aan van eerste commiss bij den hertog van Tarente, Macdonald, te Kleef. Na het binnenrukken der verbondene mogentheden werd hij tot secretaris aangesteld en was bij onderscheidene moeilijkheden als regerings-kommissaris werkzaam. In het Saar-departement moest hij b. v. eenigen tijd 43 bataillons burgerlijke milite organiseren en inspecteren; in het hongerjaar 1817 bragt hij door zijne omzigtige maatregelen te weeg, dat de troepen te Trier beter van proviand werden voorzien. Hij oogtte daarvoor intusschen weinig dan en weinig geld in, dewijl hij een eerlijk man is. Eenigzins misnoedig verhuisde hij in 1819 naar Amerika, maar keerde reeds in 1820 zeer teleurgesteld terug; zijne lotgevallen aldaar beschreef hij in een hoogst leerrijk boek, getiteld: *Meine Auswanderung und meine Heimkehr*. Weldra vond hij in Pruisen (1823) weder eene betrekking. Gedurende zijn onrustig leven had Gall leeren te lezen, te zien en besluiten danruit te trekken. Inzonderheid legde hij zich toe op de techniek, en hier hebben aanleg en talent, vlijtig en ernstig zelfonderzoek het gemis aan voldoende opleiding bij hem in ruime mate vervangen. Met veel kennis verbindt zich bij hem een uitvindende geest, waardoor hij bekend geworden is, ja, zich hoogst verdienstelijk gemaakt heeft. Gall's uitvindingen zijn hoofdzakelijk van technisch-scheikundigen aard. Behalve uitvindingen deed hij gedurig voorstellen tot nuttige verbeteringen. Gall heeft den eersten aanstoot gegeven tot de verbetering van de brandewijnstokerij in Duitschland. In 1830 stelde hij met het beste gevolg zijne stoombrandrijen bij den beroemden Nathusius in Althaldensleben in werking, en later ook in de oostelijke provincien van Pruisen, in Gallicie, in de Bukovina en in Hongarije. Van 1836 tot 1849 werkte Gall in Hongarije ter verspreiding van nuttige kennis, hoofdzakelijk met het oog op landhuishoudkundig-technische bedrijven, aanvankelijk, door de stichting van eene inrigting tot het nemen van proeven en tot het geven van onwiltig in werkplaatsen tot het bouwen van destilleeroestellen op het landgoed van den baron Ghillany te Szeredyai (Hongarije). Daar evenwel aan den anderen kant zekere beloften niet konden gehouden worden, nam Gall de hoofdrol over zich van de fabrieken van den baron Cötvös, namentlijk van 10 brandrijen, 3 bierbrou-

werijen, 1 zetmeelsuikerfabriek, en vele molens in de nabijheid van Pesth. Het is niet te ontkennen dat Gall in Hongarije voor de ontwikkeling der technische wetenschappen zeer veel gedaan heeft, hoewel zijne plannen niet overal even goede vruchten droegen. Reeds in het jaar 1828 had Gall de proef genomen, om het overvloedige zuur in druivenmost door water te verdunnen en daarin wijgeest door toevoeging van suiker te verkrijgen, met andere woorden, om bij zuren wijnmost suikerwater te voegen; maar eerst na zijne terugkomst uit Hongarije begon hij in het jaar 1850 te Trier, in eene reeks van geschriften en in zijn blad *Das neueste und nützlichste*, zijne leer aangaande de wijnverbetering, door toevoeging van suikerwater vóór de gisting, meer algemeen bekend te maken. Aan hem komt de eer toe van methode gebracht te hebben in eene zaak, welke reeds lang door sommige fabrikanten in praktijk werd gebracht. Hij gaf de maat en den vasten regel daartoe aan de hand. Hij had regt in alles, hij maakte slechten most met suikerwater tot vrij goeden wijn en verkocht hem tegen mindere prijzen dan den slechteren. Ten gevolge daarvan ontstonden in korten tijd 15 fabrieken, die druivensuiker bereidden ten dienste der wijnveredeling, welke methode men met den naam van „galliseren” bestempelde. Maar Gall had in het oog van vele egoïsten en bevooroordeelden daarin niet goed gebeeld. Een en ander haalde hem de vijandschap op den hals van degenen, wier belang het niet was, dat men den wijn als een door toevoeging van suiker en water te verbeteren drank kende, en die het vooral ook niet wenschelijk achtten, dat deze methode bij het algemeen bekend werd. Door die vijandschap is Gall aan talloze vervolgingen blootgesteld geweest. Hij laat echter niet af, maar verkondigt thans in zijnen „*Telegraph*” en in zijne „*Praktische Mittheilungen*” te Trier aan de Moesel de kunst om de wijnen te veredelen en ze tevens goedkooper te maken. Boveuden beveelt hij de invoering aan van betere methoden in vele andere nuttige zaken, zoo als de invoering van den Silezischen beetwortel, het waterglas, enz. 2.

Ernst Mitscherlich

is te Neuende bij Jever in Oldenburg geboren den 7 Januarij 1794; zijn vader was aldaar predikant. Op het gymnasium te Jever genoot hij zijne eerste wetenschappelijke opleiding; de geschiedschrijver Schlosser, die destijds aan dit gymnasium verbonden was, wekte inzonderheid de liefde voor geschiedenis, philologie en Oostersche letterkunde in hem op. Aan deze vakken wijdde Mitscherlich zich dan ook aanvankelijk op de Heidebergse hooigeschool, wervwaarts hij in het jaar 1811 vertrok; met dezelfde studien hield hij zich verder in 1813 te Parijs en sedert 1814 te Göttingen bezig. Op laatstgenoemde plaats bewerkte hij eenige gedeelten der Oostersche geschiedenis. Vervolgens legde hij zich op de natuurwetenschappen en ook gedeeltelijk op de geneeskunde toe. Te Berlijn, alwaar hij in 1818 kwam, wijdde hij zich inzonderheid aan scheikundige onderzoekingen. Deze leidden hem in 1819 tot de ontdekking van het isomorphisme. Berzelius, die zich destijds juist te Berlijn bevond, werd hierdoor aanstonds op den jongen onderzoeker opmerkzaam; Mitscherlich moest Berzelius naar Stockholm vergezellen en werkte in diens laboratorium tot in 1821, toen hij, in Klaproth's plaats, tot hoogleraar in de scheikunde te Berlijn benoemd werd. Nog heden is hij aldaar als zoodanig werkzaam; hij strekt der Berlijnsche

akademie tot sieraad, en is een van de uitstekendste leden der Akademie.

Van Mitscherlich dagteekent het begin van eene geheel nieuwe rigting in de scheikunde. Deze rigting is intusschen minder van toepassing op het praktische leven dan de door von Liebig langs andere wegen verkregene uitkomsten. Maar de theoretische vorderingen, welke de scheikunde onder Mitscherlich gemaakt heeft, hebben eene buitengewoon gewichtige betekenis voor de natuurwetenschappen, zoodat wij daarvoor van een praktisch standpunt geene maatstaf hebben Mitscherlich werd de schepper van de zoogenoemde physische rigting in de scheikunde. Reeds lang had men beproefd, om vele scheikundige werkingen bij de verbinding der verschillende stoffen tot nieuwe lichamen door physische invloeden te verklaren. De wijze van aanzetting der atomen, dat is der kleinste regelmatig gevormde lichaampjes, door liet vinden van bepaalde, wiskundig te bepalen wetten tot eene fysika en mechanika der atomen op wetenschappelijke wijze terug te brengen, werd sedert lang als een der hoofdvragestukken van de natuur- en scheikunde beschouwd; en reeds was het aan Berzelius gelukt, om door getallen de gewichtverhoudingen der atomen te bepalen, want hij had overal Dalton's wet bevestigd gevonden, dat enkelvoudige en zamengestelde lichamen niet op eene willekeurige wijze, maar in bepaalde evenredigheden met elkander verbonden zijn, en dat deze evenredigheden zich bij dezelfde elementen steeds door overeenkomstige verhoudingsgetallen laten uitdrukken. Tot op hem nam men ook aan, dat de veranderde scheikundige samenstelling ook met eene verandering in kristalvorm overeenkomt. Mitscherlich toonde nu echter aan, dat er bestanddeelen zijn, welke in verbindingen in elkanders plaats kunnen treden, zonder dat eene vormverandering daarop volgt. Ten nauwkeurige bepaalde hij de groepen van elementen, welke leden inzonderheid de eigenschap bezitten, om elkander zonder vormverandering in verbindingen te vervangen, d. i. dezelfde kristalvorm daar te stellen. Verbindingen van gelijke scheikundige samenstelling en gelijken kristalvorm noemde hij isomorphen, d. i. gelijk gevormde verbindingen, en hij trok het besluit, dat alle atomen, welke een gelijken kristalvorm leveren, dezelfde gestalte moeten bezitten. Dit op het eerste oogeblik welligt onwaarschijnlijk, maar vele raadsels oplossende en door Mitscherlich scherpsinnig doorgevoerde denkbeeld geeft ons ook daár nog een zekeren grondslag, waar zelfs het sterkste mikroskoop zijne diensten weigert. Wij kennen nu met waarschijnlijkheid de onttrekken van die kleinste moleculen, waar buiten geene scheiding en verdeling meer plaats heeft, en die zich aan de waarneming door onze zintuigen tot hertoe geheel onttrokken, ja, zeker steeds voor onmiddellijk meten en wegen ontoegankelijk zullen blijven. Het gehalte en de waarde van deze nieuwe theorie bleek al aanstands aan haren vervormenden en vruchtbaren invloed op alle delen der wetenschap. Van nu af aan verkreeg de kristallografie in de wetenschap eene hoogere betekenis; uit den kristalvorm, dien de scheikundige lichamen vertoonden, kan men nu het atomegewicht van de daarin voorhandene elementen bepalen. Ook lieten zich met behulp van het isomorphisme de scheikundige elementen naar hunne veelvormige verbindingen beter dan vroeger in groepen rangschikken, en de rangschikking der delfstoffen van een scheikundig standpunt onderging daarmede ook eene belangrijke hervorming.

Mitscherlich bleef hierbij niet staan. Reeds in het jaar 1821 volgde op deze ontdekking eene even belangrijke:

hij vond, dat eene en dezelfde combinatie van elementen twee verschillende kristalvormen kan aannemen (dimorphisme). En in het jaar 1823 bevond hij, dat voor de lichamen welke gedaante niet tot het regelmatige steels behoort de kristalvorm met de verandering van temperatuur gestadig verandering ondergaat, zonder evenwel aanstands een geheel verschillende te worden. Schrede voor schrede gaf hij der atomistische theorie door eene zo wetenschappelijke verrijking der scheikunde nieuwe steunpunten. Zoo maakte hij in 1833 hoogst gewichtige onderzoekingen bekend betreffende het soortelijk gewicht van vele lichamen in dampvormigen toestand, alsmede betreffende den samenhang die tusschen deze eigenschap en het atomegewicht bestaat. Tot zoo hoogst belangrijke uitkomsten kon Mitscherlich slechts geraken, door hoogst zuurlijk uitgedachte toestellen, welke zorgvuldige samenstelling vooral bij de nauwkeurige meting der kristalvormen heerlijk bleek.

De groote uitgebreidheid der groote reeks van bijzondere onderwerpen, die Mitscherlich, inzonderheid op het gebied van de anorganische scheikunde bewerk heeft, is voor ideo leek slechts dan eenigermate waarneembaar, wanneer hij een of ander leerboek der scheikunde opslaait en Mitscherlich's naam bijna op iedere bladzijde vermeld vindt. Mitscherlich toonde in het jaar 1823 aan, langs welken weg men verschillende stoffen op kunstmatigen weg kan bereiden, die volkomen met de in de natuur voorkomende delfstoffen overeenkomen; later ontdekte hij het seleniumzuur, de verbinding van het natron met jodium, de zuurstofverbindingen van het mangaan, enz. Ook verwierf hij zich groote verdienste door het vinden van nieuwe methoden, ter ontleding van vele scheikundige verbindingen en ter bepaling van de samenstelling van vele delfstoffen. Ook onderzocht hij de constitutie van bewerkte zelfstandigheden; in dit opzigt verdienen vooral zijne onderzoekingen over het benzoëzuur, de aethervormingen en de aethervorming vermeld te worden. Voor eenigen tijd vond hij eenen toestel uit, door welken, naar de wetten van de polarisatie des lichts, de verschillende suikersoorten van elkander kunnen worden onderscheiden, en onlangs bepaalde hij de samenstelling van de in het moederkoorn voorhandene suiker. Bij de menigte van Mitscherlich's belangrijke ontdekkingen konden wij slechts de gewichtigste daarvan vermelden. Hij maakte ze meestal bekend in verhandelingen, welke hij sedert 1829, toen zijn *Lehrbuch der Chemie* (vijfde druk 1853) verscheen, in talrijke tijdschriften en in de berigten der Stokholmsche en Berlijnsche Akademien mededeelde. J.

Carl Gustav Carus

werd den 3 Januarij 1789 geboren te Leipzig, alwaar zijn vader eene groote werverij bezat. In zijn vijfde jaar werd hij naar zijne grootouders van moederszijde te Mühlhausen gezonden; aldaar besatte zijn oom, Dr. Jäger, die door zijne scheikundige verhandelingen bekend is, zich aanvankelijk met de opvoeding van den knaap. De aanleg van den jongen Carus ontwikkelde zich snel, toen zijn oom hem een jaar daarna te Leipzig door de beste meesters liet onderwijzen; vooral maakte hij goede vorderingen in het teekenen, onder de leiding van Julius Dietz. Na de Thomas-school te Leipzig bezocht te hebben, vertrok Carus in 1804 naar de hoogeschool, aanvankelijk met het doel om later zijnen vader in diens beroep op te volgen. Uit dien hoofde woonde hij dan ook inzon-

derheid de lessen bij over schei-, natuur-, wiskunde, enz. Na verloop van eenige jaren werd hij echter met zulk eenen lust bezield voor ontleed- en geneeskunde, dat hij, de toestemming van zijnen vader verkregen hebbende, de geneeskunde tot zijne studie verkoos. In 1809 bezocht hij de geneeskundige kliniek onder Reinhold's leiding; maar Clarus, Reinhold's opvolger, bragt in hem vooral eenen streng wetenschappelijken zin. In 1811 vestigde hij zich als docent te Leipzig, hield voorlezingen over vergelijkende ontleedkunde en werd in hetzelfde jaar tot doctor in de geneeskunde bevorderd. Behalve dat hij de armenpraktijk uitoefende, leefde hij voor eene ernstig wetenschappelijke studie, en oefende hij zich zelven verder in de schilderkunst. Zeer werkzaam was hij in 1813 bij de oprigting en het bestuur van een Fransch hospitaal; na den slag van Leipzig werd hij zelf ziek en herstelde eerst na een ziekbed van zes maanden. In den herfst van 1814 werd hij benoemd tot hoogleeraar in de verloskunde aan de chirurgisch-geneeskundige akademie te Dresden, nadat hij zijne vele ontleedkundige onderzoekingen het licht had doen zien (*Versuch einer Darstellung des Nervensystems und insbesondere des Gehirns*). In korten tijd verkreeg hij hier eene uitgebreide geneeskundige praktijk en verwierf zich veel naam in de wetenschappelijke wereld door zijne herhaaldelijk uitgegevene *Leerboeken over vergelijkende zoölogie* (1818) en *gynaekologie* (1820). In 1827 werd hij benoemd tot lijfarts van den koning van Saksen met den rang van hof- en medicinaalraad. Deze betrekking, waarbij hij bovendien ook nog deel nam aan de geneeskundige staatsregeling van het koninkrijk Saksen, verhinderde niet dat hij talrijke hulpbehoevende lijdens behandelde en, in de onvermoeide uitoefening van de moeijelijke pligten van praktisch geneesheer, steeds nieuwe ontdekking op het gebied der geneeskunde opdeed. Voor zijne liefde tot de kunst kwam zijn verblijf te Dresden hem zeer te stade, daar de schildergallerij en het verblijf van uitstekende kunstenaars te dier plaatse hem ten spoorslag strekten, om haar te blijven beoefenen.

Als schrijver is Carus buitengewoon veelzijdig. Hij nam met zijnen steeds voorwaarts strevend geest, steeds rijk aan denkbeelden, een belangrijk aandeel aan menigvuldige discussiën over belangrijke vragen op het gebied van natuur en kunst. Terwijl zijne geschriften, welke over onderwerpen, tot zijne studievakken behoorende, handelen (*Von den äusseren Bedingungen des Lebens; Sammlung kleiner geburtsärztlicher Abhandlungen; Erläuterungstafeln zur vergleichenden Anatomie; Blutkreislauf der Insekten; Grundzüge der vergleichenden Anatomie; Ueber die Ur-Theile des Knochen- und Schälengerüsts; System der Physiologie*; enz.), eene zeldzame grondigheid van methodisch onderzoek en eene echt wetenschappelijke zifting en rangschikking van het voorgedragene verraden, schittert hij in zijne in den volkstoon geschrevene werken, op het gebied der wijsbegeerte, wetenschap en kunst (*Briefe ueber Landschaftsmalerei*, 1831; *Goethe, zu dessen nähernem Verständniss*, 1838; *Physis; Psyche; Organon der Erkenntnis der Natur und des Geistes; Ueber Lebensmagnetismus*, 1857; enz.) door geestrijke verbinding en even heldere als bevallige wijze van behandeling en meermalen stijl. Met de stellige daadzak verbindt hij overal een grooten rijkdom aan denkbeelden. Carus heeft in der daad een deel van Goethe's geest in zich, dien hij zich van zijne jeugd af aan in vele opzichten zeer gelukkig tot voorbeeld koos. Grondige geleerden spreken hem wel is waar niet geheel en al vrij van eene zekere mate van dilettantisme, dat hem op al te ver van het exacte onderzoek verwijderde

velden leidde, maar hoewel hij zich vooral gaarne aan de oplossing der geheimzinnigste raadselen van het bewerkte leven waagt, kampt hij toch steeds om wetenschappelijke standpunten te verkrijgen, en zijne meestal ernstige beheersching van zijn onderwerp laat der phantasia slechts hier en daar eenige te vullen leemten over. Zijne wijsgeerige en natuurhistorische wijze van beschouwing plaatst hem bij de spiritualisten, niet bij de materialisten; hij vat alles wat het onbewuste van de natuur en onze ziel betreft in het kort samen, als „iets goddelijks." Het dubbel wezen van het gehele bestaan onzer ziel, volgens het bewuste en het onbewuste, is het, in welks kennis hij den sleutel zoekt tot het regte begrip van ontelbare levensomstandigheden. In dit streven naar stellige kennis van de verhouding tusschen ligchaam en ziel op den weg van het nadenken blijkt het, dat hij ook nog enigzins bezield is met het was der natuur-wijsgeerige vorming, in zijne jeugd de heerschende was, terwijl het nieuwere natuuronderzoek bijna enkel de metende en wegende rigting als eenige voorwaarde ter ontsluiting van de natuurwetten aanneemt. De laatste rigting volgt hij intusschen door eene behoorlijke wetenschappelijke behandeling van het dierlijk en het menschelijk organisme, zoo als het zich in anatomisch en physiologisch opzigt uit; maar voor de behoefte zijner wijsbegeerte is zulks nog niet genoeg, want hij beschouwt de verschijnselen als 's menschen ligchaam als het gevolg en de uitdrukking van een zich openbarend innerlijk leven der ziel en des geestes. De verdeling zoowel van de menschelijke als van de dierlijke hersenen in drie hoofdafdeelingen, en de nauwkeurige, oorspronkelijke overeenkomst van de drie schedelwervelen met de drie hersenmassa's leidden hem tot geheel nieuwe begrippen over kranioskopie of schedelbeschouwing, welke hij ontwikkelde in zijne *Grundzüge einer neuen und wissenschaftlichen Kranioskopie* en in zijnen *Atlas der Kranioskopie*. Hiermede had hij eene symboliek van den schedel zamengesteld en de phrenologische stellingen van eenen Gall grondig vervoormd, en vervolgens stelde hij ook, in de plaats van de bijgelooovige chromaatie der 16de eeuw en van Arpentigny's chirognomie, eene door de nieuwere physiologie en vergelijkende ontleedkunde gelouterde symboliek: *Ueber Grund und Bedeutung der Hand* (1846), waarbij hij de door hem aangename vier verschillende grondvormen der hand door Hübner liet teekenen. Zoo ontwikkelde zich van lieverlede uit zijne verdere beschouwing van den mensch de *Symbolik der menschlichen Gestalt* (1852, tweede druk 1855); door dit werk werd hij de grondvester eener wetenschap, welke van de algemeene evenredigheden der verschillende menschelijke individualiteiten uitgaat en alles tracht op te helderen, wat in eenig opzigt aangaande de physische beteekenis van alle bijzondere afwijkingen eenige opheldering kan geven. De oude leer betreffende de physiognomie van den vorm des levenden ligchaams veranderde hij, met behulp van de physiologische ontwikkelingsgeschiedenis, in eene organoskopie. Eene gelukkige vondst had aan deze wetenschap een steunpunt gegeven en verschafte te gelijker tijd aan de beëindende kunst eene vaste grondmaat voor de normale indeeling van 's menschen lichaamsvorm; hij had namentlijk ontdekt, dat wanneer men de wervelkolom in drie gelijke deelen verdeelt, in zulk een derde gedeelte een natuurlijke maat, een organische modul gegeven is. Het vinden van deze grondmaat, welke theorie hij in de *Proportionslehre der menschlichen Gestalt* (1854) ontwikkelde, heeft voor den kunstenaar eene groote praktische waarde ter bepaling van de verhoudingen des ligchaams. Terwijl

Carus met de *Proportionslekre* voor de opvatting van het uitwendig voorkomen des lichaams een vasten grondslag in het leven had geroepen, en in de *Symbolik* den zamenhang der verschijnselen van 's menschen gestalte met het zieleleven door een „fijner gevoel van het overeenstemmende en niet overeenstemmende” heeft leeren onderkennen en daarmede eene nieuwe wetenschap en kunst in het leven heeft geroepen, tracht hij in zijn geschrift *Ueber Lebensmagnetismus und über die magnetischen Wirkungen überhaupt* (1857) den sluier op te lichten, welke over de zoogenaamde nachtzijde des levens is uitgespreid. Hier beschrijft hij hetgeen de menschen iets wonderbaars, iets bovennatuurlijks noemen, als in allen deele natuurlijke en onbewuste werkingen der natuur en der ziel, welke haren weg slechts op eene ongewone en meer onmiddellijk tot het doel leidende wijze afleggen. Ten slotte wierp hij nog eenen blik op zijn eigen leven als praktisch geneesheer, en deelde in zijne *Erfahrungsergebnisse aus ärztlichen Studien und ärztlichen wirken während eines halben Jahrhunderts* (1859) aan zijne jongere kunstgenooten eene verzameling van geneeskundige waarnemingen mede; ook spreekt hij bij deze gelegenheid over de eischen des tijds voor eene hervorming van de geneeskunde.

Johannes Müller

was den 14 Juli 1801 te Coblenz geboren, alwaar zijn vader schoenmaker was. Na te Bonn gestudeerd te hebben, vertrok hij naar Berlijn om Rudolph te hooren. Weldra daarna werd hij tot hoogleraar aan de Bonn'sche hoogeschool benoemd. In deze betrekking gaf hij een werk in het licht over den bouw der klieren (1830), en eene nog met Hegel's geest vervulde verhandeling over de verschillende physiologie van het gezigtzintuig (1826). Uit zijne latere werken blijkt, dat hij sedert dien tijd de wijsgeerige rigting heeft laten varen. Minder belangrijk was zijn werk over phantastische gezichtsverschijnselen, terwijl hij daarentegen in de bewerking van vele hoofdstukken uit de ontwikkelingsgeschiedenis der dieren reeds duidelijke bewijzen van zijn scherpzinnigen en nauwkeurigen waarnemingsgeest leverde. Daarop volgde zijn veel omvattend werk *Handbuch der Physiologie des Menschen* (1833), dat niet alleen als een schat van kennis over 's menschen levensverrigtingen, maar ook door de klassieke wijze van behandeling voor de anthropologie en geneeskunde nog heden groote waarde heeft. Dit werk was in 1833 nog niet voltooid, toen Rudolph, zijn leermeester te Berlijn, stierf, en Müller tot diens opvolger benoemd werd. Sedert dien tijd bekleedde hij gedurende 24 jaren de betrekking van hoogleraar, en verzamelde door zijne uitstekende voordragten over vergelijkende en ziektekundige physiologie van den mensch een tal van jeugdige natuuronderzoekers en geneesheeren om zich heen. Door zijnen invloed op deze, en vooral ook daardoor, dat hij aanleiding gaf, dat men de verschijnselen in het levend organisme als scheikundige en physische werkingen oppatte, werd hij de stichter van de physisch-chemische school in de physiologie, welke thans de heerschende is. Hij keude de grenzen tusschen weten en gelooven zeer goed, stelde wel is waar de vroeger aangenomene „levenskracht” ter zijde als eene onzichtbaar heerschende magt in het levende lichaam, maar behandelde daarentegen het gebied van de werkzaamheid der ziel niet, dewijl dit voor het natuurwetenschappelijk onderzoek ontoegankelijk is. Vooral aan hem heeft men het te danken, dat men aan het mechanische in het organisme regt heeft laten wedervaren.

Een keerpunt in de geneeskunde was ook Müller's geschrift over den fijneren bouw der zieklijke gezwellen (1838). Sedert dit geschrift is het mikroskopisch onderzoek der gezwellen het middelpunt van alle geneeskundige onderzoekingen geworden, daar vervolgens eene menigte geneesheeren de pathologische mikrobiologie ging beoefenen. Eenen even grootten invloed op de heilkunde oefende Müller uit door de duidelijke grondvesting der leer van het bloed en door eene zorgvuldig bewerkte zenuwphysika, welke hij met groote duidelijkheid in zijn „Handboek der physiologie” ontwikkelde. Gedurende de laatste 18 jaren werkte Müller bijna uitsluitend op het gebied der vergelijkende ontleedkunde; dáárop vertoonde hij zich als de nauwkeurigste kenner van den bouw der organen bij de geheele dierenwereld. Zijne verhandelingen over dezen tak van wetenschap, welke hij gewoonlijk in de geschriften van de Berlijnsche akademie en in zijn beroemd tijdschrift: *Archiv für Anatomie und Physiologie* bekend maakte, zijn zoo talrijk en zoo veelzijdig, dat wij slechts op een klein gedeelte daarvan opmerkzaam kunnen maken. Men had in de geschriften van Aristoteles een en ander vermeld gevonden over levendbarende haavivissen, welke opgave men algemeen voor valsch hield. Om deze zaak uit te maken, ontleedde Müller vele gladder haaijen uit de Middellandsche Zee, zonder Aristoteles' waarneming bevestigd te vinden, maar dit was hem nog niet voldoende, hij liet zich haaijen van tot dus verre onbekende soort naar Berlijn zenden, aan welke eindelijk de jaistheid van de door Aristoteles opgegevene daadzaak ontwijfelbaar bleek. Vervolgens onderzocht hij het kolossale gesraame van een voorwereldlijk dier, dat Koch van Alabama in de groote steden van Europa aan het publiek onder den naam van *Hydrarchos* als een voorzondvloedischen hagedis vertoonde. Müller's scherpe blik herkende daarin een zeezoogdier; tegenwoordig wordt dit geranemt, na verwijdering van hetgeen niet daarbij behoort, de helft korter geworden, in het ontleedkundig museum te Berlijn bewaard. Terwijl hier de paleontologie met de kennis van een hoogst belangrijk schepsel, de *Zeuglodon cetoides* (owex) verrijkt werd, ontdekte Müller ook nog vele andere fossiele dieren. Het natuurlijk stelstel der visschen werd verder door zijne onderzoekingen (*Ueber den Bau und die Grenzen der Ganoiden*) geheel verformd. In den lateren tijd leverde hij zijn uitstekendste werk, dat over de stekelhuidige dieren (zeeegels, zeesterren, holothuriën) handelt, met welker ontwikkeling en ontleedkunde hij het wetenschappelijke publiek in onderscheidene verhandelingen bekend maakte.

Geen wonder dat aan zulk een buitengewoon natuuronderzoeker, zoowel door geleerde genootschappen en verenigingen als door vorstelijke personen, de hoogste eerbewijzen geschonken werden. Hij was een der schitterendste en ijverigste leden van de Berlijnsche Akademie. Men noemde hem dikwijls, en te regt, „den Duitschen Cuvier.” Even als deze Fransche onderzoeker, had hij over eene buitengewone mate van kennis op alle gebieden der natuurwetenschap te beschikken; even als deze wederlegde hij door de scherpzinnigste kritiek eene uitgestrekte woestijn van hypotheseën; en eindelijk bragt hij, even als Cuvier, door zijne klassieke werken eene groote hervorming in onze kennis van de bewerkte wereld tot stand. Daarbij genoot hij, als doortastend en onafhankelijk karakter, dat uit zich zelf de kracht tot bereiking van zijn heerlijk levensdoel ontwikkelde, de achting van al zijne wetenschappelijke kunstgenooten.

In het moeilijke jaar 1848 was Müller rector van de Berlijnsche akademie. Te dier tijde trok hij zich, wegens

ziekte, terug uit zijn akademischen werkring, om aan den zuikant van Frankrijk een half jaar voor stille natuurstudie te leven, maar vatte vervolgens zijne betrekking weder op. In de zomervacantie deed hij gewoonlijk wetenschappelijke uitstapjes naar de kusten van Italië, Noordwegen en Frankrijk, of naar Helgoland, om het leven der zeedieren gade te slaan. Tot aan zijnen dood toe genoot Müller eene goede gezondheid. Slechts kort voor zijn einde voelde hij zich eenigzins onpasselijk. Waarschijnlijk overleed hij ten gevolge van eenen aanval van beroerte; want men vond hem geheel onverwacht, in den morgen van den 28 April 1855, dood te bed liggen, nadat kort te voren een lid van zijne familie hem nog zeer welvarende had gezien en nog met hem gesproken had. De hoogleraar Virchow, aan wien Müller reeds voor eenige jaren den leerstoel voor ziektekundige ontleedkunde had afgestaan, heeft Müller's veel omvattende verdiensten in een helder licht gesteld.

Jacob Baart de la Faille,

gesproten uit een oud geslacht, werd den 25 Junij 1795 te Groningen geboren, waar zijn vader van 1790 tot 1823 hoogleraar in de wis- en natuurkunde was. Reeds vroeg in de oude en nieuwe talen volledig onderwijs ontvangen hebbende, werd hij, 13 jaren oud, als student in het althud der Groningsche Hoogeschool ingeschreven, en in 1812 gepromoveerd tot A. L. mag. phil. doctor, na het verdedigen eener *Dissertatio, in qua Hutchisonii germana acutentia de sensu morali explicatur*; en vervolgens in 1817 tot doctor in de geneeskunde op eene dissertatie: *De asphyxia, imprimis neonatorum*, en kort daarna tot doctor in de vroeke kunde. — Reeds in 1814 was hij door het collegie van denkenen, op voordragt van zijnen leermeester Thomassen à Thuessink, aangesteld tot het warmen der geneeskundige praktijk bij de armen in zijne gehoorsteplaats, wien behandeling toen genoegzaam aan hem allen verlaten overleefde. — Na in 1816 de voornaamste hoogeschoolen in Duitsland bezocht te hebben, legde hij zich nog meer bijzonder op de beoefening der verloskunde toe, en had den moed en de kracht, om ook in de provincie Groningen meer en meer het stelsel te doen zegewieren, dat bij zeer moeilijke verlossingen de dynamische en geneeskundige hulp dikwijls oncoördineerder en gelukkiger uitkomsten geeft, dan de ruwe, meer mechanische. — Toen in 1826 de provincie en vooral de stad Groningen zoo zeer door de bekende vreeslijke epidemie van koorts geteisterd werd, behandelde hij, vóór de aankomst der helpende militaire en andere geneeskundigen in October, bijna de helft van alle armen in zijne woonplaats, maar legde in het volgende jaar, schoon met weerin de armenpraktijk neder, die hij 23 jaren lang had waargenomen. — Ook verder schonk hem een buitengewoon uitgebreide werkring als geneesheer en vroedmeester de gelegenheid tot eene rijpe ervaring waardoor hij in moeilijke gevallen overal geredpleegd werd; — totdat hij in 1832 benoemd werd tot hoogleraar in de faculteit der geneeskunde te Groningen, welke betrekking hij den 21 December aanvaardde met het uitspreken eener oratie *De noxia quas recentiori praesertim tempore varia systemata Medicinae fecerunt*, gedrukt in de akademische *Annalen* van dat jaar. Hij belastte zich toen met het onderwijs in de algemeene ziektekunde, verloskunde en gergelijke geneeskunde; en verwisselde later, bij het emeritaat van den Hoogleraar S. E. Stratingh, het eerstgenoemde vak met dat van de bijzondere therapie, terwijl hij reeds 3 jaren

vroeger de kliniek in het akademisch ziekenhuis op verzoek der studenten had op zich genomen. Ook nu nog houdt hij iederen dag in het nieuw ingerigte, provinciaal-stedelijk en akademisch ziekenhuis, waar meestal, zoo in als uitwendig, 120 tot 130 zieken te gelijk verpleegd worden, zijne klinische lessen, waaraan hij driemaal 's weeks eene ambulatoire kliniek heeft verbonden, die telkens door een aantal zieken wordt bezocht en voor de studenten hoogst belangrijk is, én wegens de vele chronische ziekten, én vooral wegens de kinderziekten, die in het Nosocomium minder hare plaats vinden. Ook in de rampvolle jaren van 1847 en 1848, en verder in 1854 en 1855, toen in Groningen de cholera zoo hevig woedde, behandelde hij de in eene afzonderlijke afdeling van het ziekenhuis opgenomen choleralijders in het bijzijn der medische studenten.

Een goed diagnostisch oog, gepaard met een scherp oordeel en eene gelukkige behandeling, scheen hem het vertrouwen in de geheele provincie Groningen, zoodat hij daar overal als consulent gevraagd wordt en de vraagbaak blijft der genees- en verloskundigen. — Behalve lid van onderscheidene geleerde genootschappen, werd hij in 1840 ridder van den Nederlandschen Leeuw, in 1838 lid der provinciale commissie van geneeskundig onderzoek en toezigt in Groningen, en in 1849 lid van den Gemeenteraad, welke betrekking hij nog bekleedt.

Zijn schat van waarnemingen en opmerkingen aan het ziekbed is grootendeels in de dissertatie zijner leerlingen door de drukpers verspreid. Verder is gedrukt zijne oratie *Nova generi humano major vitae cultus ut causa perpetua incrementis debilitatis et degenerationis an vero cet.* bij het nederleggen van het rectoraat der Hoogeschool in 1841; en eene redevoering nitesproken in eene vereenigde vergadering van het natuurkundig genootschap en de afdeling van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, ter gedachtenis aan zijn vriend, den burgemeester Mr. H. de Ruijter in 1847. — Niets ging hem ten allen tijde meer ter harte dan eene goede staatsregeling der geneeskunde, en toen in 1841 een drielidde van de rap tot dat einde benoemde commissie in eene afzonderlijk rapport het Nederlandsch onderwijs in de geneeskunde en den toestand der akademische musea op eene overvloedige wijze havende en bezwakte, gaf hij eene Philippica tegen dat rapport in het licht, onder den titel van *Opmmerkingen betreffende de rapporten over de geneesk. staatsregeling*, 1842; gevolgd in 1845 door eene uiteenzetting van zijn gevoelen over de toen aan de Tweede Kamer aangeboden staatsregeling der geneeskunde. — In 1848 werd hij benoemd als lid eener nieuwe staatscommissie ter herziening van de geneeskundige wetten en ter regeling van het geneeskundig onderwijs, en werkte ook daár met alle kracht tot behoud der bestaande hoogeschoolen, en tegen het plan om ééne enkele geneeskundige akademie op te rigten in de hoofstadsplaats des rijk. Nog schreef hij verschillende kleine stukken, meestal naamloos, over hygiënisch en diacnetisch onderwijs, in couranten, en afzonderlijk over het oprigten van gezondheidsraden. In 1857 werd hij benoemd tot president der commissie van geneeskundig onderzoek en toezigt in de provincie Groningen. In 1842, toen hij zijn 25jarig feest als med. doctor vierde, boden de Groningsche geneeskundigen hem zijn portret aan, als bewijs van vriendschap en hulde aan zijne verdiensten; en toen hij in 1857 zijn 25jarig professoraat herbecht, ontving hij van zijne leerlingen een kostbaar geschenk. Vroeger reeds ontving hij wegens 25jarige belangelooze dienst, als consulent-geneesheer van het instituut van doofstommen, van de hoofddirectie eene gouden medaille met toepasselijk randchrift.

In de numismatiek, zijne uitspanning in verloren oogenblikken, heeft hij in ons vaderland een bekenden naam, vooral wegens zijne uitgebreide verzameling van oude en middeleeuwsche munten.

Dietrich Wilhelm Heinrich Busch,

den 16 Maart 1788 te Marburg geboren, alwaar zijn vader geheim hofraad en hoogleraar in de geneeskunde was, studeerde aan de hogeschool aldaar van 1804 tot 1808, en werd vervolgens door zijn eigen vader tot doctor bevorderd. In de jaren 1806 en 1807 wijdde hij zijn geneeskundigen bijstand aan de gewonden en zieken in het te Marburg opgerigte Fransche hospitaal, als tweede geneesheer. In Hessen werkte te die tijd, weldra na Schill's verheffing, een opstand uit; ook Busch had deel genomen aan de tegen den koning van Westphalen, Jerome Napoleon, gesmeede zamenzwering, en moest vlugten, toen het complot verraden was. Nadat hem, uit aanmerking van zijne bewezen diensten in het Fransche militaire hospitaal, amnestie verleend was, kwam hij uit zijne schuilplaats, die hij te Keulen had gevonden, te voorschijn, en verbleef sedert dien tijd tot in 1813 onafgebroken als geneesheer in het hospitaal. Even zoo was hij ook, toen de Russen Marburg waren binnengekomen, in hunne hospitalen werkzaam. In 1814 werd hij, op nog zeer jeugdigen leeftijd, tot Hessisch „general-veildmedicus bij den generaal staf" benoemd. Als zodanig schreef hij, ter naauwernood van den typhus hersteld zijnde, eene instructie voor jeugdige officieren van gezondheid.

Na zijne terugkomst uit den veldtog ontving Busch eene aanstelling tot buitengewoon hoogleraar in de chirurgie aan de hogeschool te Marburg. Maar nauwelijks had hij zijne lessen geopend, of hij trad weder in de krijgsdienst, in zijne vroegere betrekking, daar Napoleon inmiddels van Elba was ontvlugt. Na het einde van den oorlog zijn professoraat weder opgevat hebbende, begon hij inzonderheid de verloskunde te beoefenen, waaraan hij met het beste gevolg geheel zijn verder leven wijdde. In het jaar 1817 werd hij gewoon hoogleraar, en drie jaren later directeur der kliniek voor verloskunde. Zijn werken aan deze inrigting en in de wetenschap had hem binnen korten tijd zoo beroemd gemaakt, dat hij in 1829 werd beroepen tot hoogleraar en directeur der verloskundige kliniek te Berlijn. Met vreugde aanvaardde hij dit ambt, daar het hem gelegenheid bood tot eene veel ruimeren praktischen en wetenschappelijken werkring. Als geneesheer en als onderwijzer heeft Busch veel uitstekende verrigt. Spoedig verwierf hij zich het vertrouwen der vrouwen uit alle standen, en van dag tot dag vermeerderde het aantal zijner patienten. Onvermoed zag men hem van bed tot bed ijlen, om der lijdende vrouwenwereld zijnen op grondigen kennis en rijke ondervinding steunenden raad te geven. of wel door eene geschikte kunstbewerking twee levens te gelijk te redden; dan weder trad hij voor een aantal hoorders in de kliniek op, om de jonge geneesheeren in het onderrkennen en genezen der vrouwenziekten, en in de theorie en praktijk der verloskunde te onderrigten. Vooral hij heeft steeds met nadruk aangetoond, dat wetenschap en kunst bij de uitoefening der verloskunde ten nauwste met elkander verbonden moeten zijn. Zijne op nauwkeurige waarneming van de natuur der vrouw gegronde stellingen maakte hij bovendien ook met groot en duurzaam nut aan het geneeskundig publiek bekend.

Van zijne talrijke en degelijke geschriften verdienen vooral

vermelding: *Lehrbuch der Geburtshülfe* (1829, vijfde druk 1849; van de Nederduitsehe vertaling door Dr. Hageman, onder den titel *Leerboek der Verloskunde*, verscheen een derde druk); *Theoretische und praktische Geburtskunde* (1838, vertaald door Dr. Hageman, onder den titel: *Theoretische en Praktische verloskunde, door afbeeldingen opgehelderd*); *Das Geschlechtsleben des Weibes* (1839—1844, vertaald door Dr. Hageman, onder den titel: *De vrouw, nit een natuur-, ziekte- en geneeskundig oogpunt beschouwd*); *Atlas geburtskündlicher Abbildungen* (1841, tweede druk 1851; in het Nederduitsch uitgegeven als: *Atlas der verloskundige afbeeldingen in verband met het Leerboek der verloskunde*); en eindelijk het met A. Moser uitgegeven *Handbuch der Geburtkunde in alphabetischer Ordnung* (1840—1843). Het door hem geredigeerde *Zeitschrift für Geburtkunde* bevat, even als vele andere wetenschappelijke tijdschriften, zeer degelijke opstellen van zijne hand. In al deze werken deed Busch zich kennen als een voorvechter van de eerst op het einde der vorige eeuw gegrondeste, wetenschappelijke, op physiologische grondslagen rustende theorie der verloskunde. Door zijne rationele begrippen aangaande de ziekelijke processen in het organisme der vrouw, door nieuwe operatie-methoden en door het uitvoeren van doelmatige verloskundige werktuigen, zal zijn naam in de geschiedenis der geneeskunde steeds eene ereplaats bekleeden.

Ook wat de geneeskundige aangelegenheden van den Staat betreft heeft Busch zich hoogst verdienstelijk gemaakt, daar hij eerst als medicinaalraad en lid van het geneeskundig collegie, vervolgens sedert 1838 als geheim medicinaalraad, en sedert 1849 als lid der wetenschappelijke deputatie van het ministerie even zeer voor de ontwikkeling van de geneeskundige staatsregeling in Pruisen, als, bij zijn herhaald bekleeden van het rectoraat, voor den bloei der universiteit werkzaam was. — Busch overleed plotseling den 15 Maart 1858 ten gevolge van eenen aanval van beroerte.

Wilhelm von Kaulbach.

In de kleine, tot het vorstendom Waldeck behorende stad Arolsen, aanschouwden twee der grootste kunstenaars van den lateren tijd het levenslicht, namentlijk Wilhelm von Kaulbach en Christian Rauch, die met den vader van eerstgenoemde in der tijd had school gegaan en later veel bijdroeg, dat de zoon van zijnen vriend zich met ijver aan de kunst wijdde. Aan Kauch's tuschenkomst is het voor een groot deel te wijten, dat de oude Kaulbach voor de verdere ontwikkeling van zijnen zoon de noodige zorg heeft gedragen. De jonge Wilhelm werd geboren den 15 October 1805, en daar zijn vader, een horlogiemaker, slechts over geringe middelen te beschikken had, was des zoons eerste jngel niet zoo bijzonder gunoegelijk. Ook te Iserlohn en Muhlheim aan de Ruhr, waar de familie zich later met der woon vestigde, verbeterde zulks niet, en Wilhelm werd eindelijk toevertrouwd aan de zorg van bloedverwanten in Westphalen, bij wie hij echter ook niet in overvloed leefde. Daar ontwikkelde zich intusschen de tot hertoe in hem sluimerende liefde tot de kunst. Als 17jarig jongeling bezocht hij de Dusseldorfsche kunstschool, alwaar hij het onderwijs genoot van Cornelius, haar toenmaligen directeur, hetgeen op zijne geheele latere rigting eene zeer gewigtigen invloed heeft uitgeoefend. Het eerste werk dat hem werd opgedragen was het schilderen der kerk in het krankzinnigenziecht

te Dusseldorf, en tot loon daarvoor verkreeg hij de vergunning om met den opzigt der verblijven der lijdens eens te bezoeken. De ontzettende tooneelen, welke hij bij die gelegenheid aanschouwde, gaven hem later de stof tot zijne meest beroemde gewrochten, door welke zijn naam bij het groote publiek eigenlijk eerst gevestigd werd, namentlijk tot zijn *Narrenhaus* (1828-29), waarbij Guido Görres den tekst schreef. De indrukwekkende zijden van dit werk springen in het oog, en de hooge waarde van het geheel kan niet ontkend worden, hoewel de inhoud niet in alle deelen aan de eischen der aesthetiek voldoet. — Toen Kaulbach's leermeester, Cornelius, naar München beroepen werd, bleef deze zijn talentvollen leerling gedachtig en bewerkte weldra dat ook hij zich te München vestigde, ja, hij was zijne voorspraak bij koning Lodewijk, zelfs zóó dat deze vorst hem weldra Kaulbach toevoegde om de arcaden van den hofuin met fresco-schilderijen te versieren. Zes symbolische figuren, waaronder de Goden van de Bejersche stroomen, zijn van Kaulbach's hand. Na de voltooiing van dit werk werd Kaulbach ook belast om Apollo met de Muzen in het Odeon te schilderen. Vervolgens leverde hij 16 nieuwe schilderijen, de geschiedenis van Amor en Psyche voorstellende, in het paleis van den hertog Max, alsmede de tooneelen uit Klopstock's en Göthe's gedichten, terwijl hij bovendien ook vele ontwerpen maakte voor tafereelen uit de Duitse geschiedenis, alsmede de teekeningen voor de platen bij Wieland's gedichten. In 1837 voltooide Kaulbach zijn „*Hunnenschlacht*,” welk onderwerp hem door den architect Leo von Klenze was aanbevolen. Een oud schrijver verhaalt namentlijk de sage van eenen strijd tusschen de zielen der gesneuvelde Hunnen en Romeinen voor de poorten van Rome, en dit schimmengevecht, dat in het rijk der luelt, boven de grafsteden der verslagenen, zoude geleverd zijn, wordt ons aanschouwelijk voorgesteld in een werk, dat in grootscheit van opvatting en in stoutheid van uitvoering nauwelijks ergens zijns gelijke heeft. Eene reeks van teekeningen bij Schiller's *Verbrecher aus verlorener Ehre* en Göthe's *Faust*, alsmede de heerlijke *Bedieninggroep* en het begin van den *Reinecke Fuchs* liggen tusschen die eerste en eene tweede grootere heroische compositie, namentlijk de *Verwoesting van Jerusalem door Titus*, waarvan Kaulbach in 1838 de schets voltooide. In 1846 was zij in olie-voer afgewerkt, hetgeen den kunstenaar door den Koning van Beijeren voor de nieuwe pinakotheek was opgedragen, en te gelijker tijd legde Kaulbach ook de laatste hand aan zijne teekeningen bij de *Dierenfabel*, die dikwijls als de kroon van al zijne gewrochten zijn vermeld, en zeker wel tot de genialste werken behooren die er bestaan. Ook Ludwich Richter te Dresden leverde vroeger illustratiën bij den *Reinecke Fuchs*, maar op gemeoedelijk humoristische wijze, terwijl bij Kaulbach de stoutste satyre en uitgelatene moedwillige scheris daarin doorstralen. Zijn roem was intusschen zoo hoog geklommen, dat de koning van Pruisen hem belastte met het versieren van een gedeelte van het nieuwe museum te Berlijn. De kunstenaar koos daartoe zes nieuwe schilderijen, welke, gedeeltelijk door hem zelve, gedeeltelijk door zijne leerlingen Echter en Muhr, al fresco zijn bewerkt. Deze schilderijen stellen voor „den Torenbouw te Babel, den zingenden Homerus of Griekenland's bloei, de Verwoesting van Jerusalem door Titus, den Hunnenslag, de Kruisvaarders voor Jerusalem, en de Hervorming.” Deze stukken zijn van elkander gescheiden door breede pilasters, welke in hare bovenste helft de zinnebeeldige figuren van Aegypte, Griekenland, Italië en Duitschland, in de benedenste Moes, Solon,

Karel den Grooten en Frederik Barbarossa bevatten. Aan weerszijde van deze laatste bevinden zich raamsgewijze pilasters, welke ieder aan een bijzonder volk gewijd zijn, en deels in zinnebeeldige, deels in geschiedkundige tafereelen hunne godsdienst, hun eersten tijd, de ontwikkeling van hunnen staat en hunne beschaving voorstellen. Over de groote schilderijen loopt een arabeskenfries, waarop bevallige knaapjes zijn afgebeeld, waarin de geheele wereldgeschiedenis, van 's menschen schepping af, in onschuldig spelenden zin geparodieerd schijnt. Het geheel wordt afgesloten in de vier hoeken, waar de allegorische figuren der sage, der geschiedenis, der wetenschap en der kunst zijn aangebragt.

Te midden van de ontwerpen voor dezen schat van tafereelen, vond Kaulbach nog tijd voor andere kunstgewrochten, waaronder vooral de *Cyclus* van fresco-schilderijen aan de nieuwe pinakotheek te München vermelding verdient. Deze stelt de ontwikkeling voor van de Duitse kunst sedert haar nieuw leven bij het begin van deze eeuw.

Tegenwoordig werkt Kaulbach, die, in het voorbijgaanzeged, door den Koning van Beijeren in den აღდსlandt verheven en met vele orden versierd, en reeds sedert jaren te München directeur der Akademie is, aan eene voor het Maximilianeum bestemde schilderij, den *Slag van Salamis* voorstellende, en tevens ook aan de illustratiën voor eene *Shakespeare-gallerij*, waarbij Carrière den tekst schrijft, en aan een *Göthe-Album*, alsmede, met Kreling, aan het *Albrecht-Dürer-Album*. Een aantal portretten en kleinere teekeningen, alsmede een niet geheel afgewerkte schilderij, een Italiaanschen herdersjongen voorstellende, mogen bij eene optelling van zijne werken niet worden vergeeten.

Slechts zelden heeft een schilder, zoo verschillende genres behandeld en zulke groote tegenstellingen in zijn talent vereenigd, als Kaulbach. Te regt heeft men gezegd dat hij de hoeksteen is van de rigting, waarvan Cornelius de grondslag is. Gevormd in den idealen stijl van zijnen meester, dien hij bij zijne werken uit de eerste periode te München inzonderheid volgde, ging hij vervolgens, vooral door eene naauwlettende beoefening van Hogarth's werken, tot het realisme over en toonde ook daarin eene meesterschap, welke hem aanspraak geeft op een blijvend naam. Had hij zich in deze laatste rigting eenzijdig verder ontwikkeld, dan zou Kaulbach uitsluitend realistisch-schilder geworden zijn, maar daarvoor behoeftte hem de grondige school, welke hij bij Cornelius had genoten, en zoo zien wij hem vervolgens eenen vrij langen tijd nu eens op het ene dan eens op een ander terrein werkzaam, maar geen uitsluitend nieuwen stijl beoefenen. Zijn later werken, zijne gewrochten in het Berlijnsche museum, maakten door eene nieuwe, tot heden nog niet beoefende wijze van symboliek opgang. Deze rigting is in tegenstelling met de godsdienstige, welke, wat Duitse kunst betreft, inzonderheid in de werken der Nazareners is afgedrukt, die, geheel te regt, historische symboliek genoemd worden. Kaulbach's tafereelen uit de geschiedenis der wereld hebben niet zoo zeer de voorstelling van enkele bepaalde gebeurtenissen ten doel, maar, zich aan beslissende momenten der geschiedenis vastknoopende, omvatten zij, door hunne diepe conceptie, groote, eenen durende, belangrijke tijdvakken en spiegelen den geest daarvan zinnebeeldig af. Dit is waarlijk wel het toppunt en tevens de grens van hetgeen in het algemeen door eene met handen tastende en met oogen ziende, aan de ruimte gebondene kunst te bereiken is. Bovendien heeft de zoogenaamde historische symboliek nog in zoo ver zeer veel

voor boven de goddienstege, dat zij nooit zoo zeer als de laatste gevaar loopt om den grondslag der werkelijkheid te verliezen. Een dwaalweg is wel is waar ook hier mogelijk, daar de kunstenaar gemakkelijker er toe geraakt, om in betrekkelijk enge grenzen te veel sinnebeelden op te hoopen, of, wat hunner verstaanbaarheid en duidelijkheid betreft, op het dwaalspoor te geraken; dese dwaalweg is echter door Kaulbach zoo al niet geheel vermeden, dan toch hoogst zelden betreden. Even als wat den stijl, is verder ook wat den aard der stof betreft, Kaulbach's talent hoogst veelzijdig; zijne kunst is even zeer op hare plaats waar de geesten des humors een dol spel drijven, en de bonitate, dertelste invallen elkander afwisselen, als daar waar ernstige, verhevene, ja, huivering wekkende gestalten voorgesteld, of tragische ideeën en duistere gemoedstemmingen door de kunst uitgedrukt moeten worden. Wat de techniek betreft, stoot men op eene minder uitstekende zijde van zijne gewrochten, het koloriet is namentlijk dikwijls minder treffend en frisch als het wel zijn moest. Daarentegen zijn Kaulbach's lijnen en vormen onberispelijk, en hij onderscheidt zich in den vrien stroom zijner gestalten zeer wezenlijk van zijnen steeds diepzinnigen leermeester Cornelius.

Een neef van Wilhelm van Kaulbach is de hofschilder Friedrich Kaulbach in Hannover. Door zijn portret van de koninklijke familie van Hannover heeft deze zich reeds zeer gunstig bekend gemaakt.

Frans Liszt.

Deze wereldberoemde pianospeler en componist werd den 23 October 1811 in het dorp Raiding bij Oedenburg geboren, waar zijn vader ambenaar in dienst van Esterhazy was; reeds op zijn negende jaar werd hij om zijn uitmuntend klavierspel als een wonderkind beschouwd. Als zoodanig gaf hij te Oedenburg zijn eerste concert. Czerny en Salieri te Weenen werden vervolgens zijne leermeesters, de een in het werktuigelijke der kunst, de ander in de compositie. Ook Beethoven heeft den reeds bekwamen knaap nog gehoord. Nadat hij een concert te München gegeven had, bragt zijn vader hem naar Parijs, en daarmede begint het eerste grootte tijdvak zijner ontwikkeling, namentlijk dat zijner reizen door Europa als genial pianist. Te Parijs kon hij echter, als vreemdeling, in het *Conservatoire* niet opgenomen worden, maar toch volmaakte hij zich aldaar als virtuoos. Eene proeve van eene opera, in de *Académie royale* opgevoerd, mislukte in 1825. Des te werkzaam was zijne voortreffelijk spel op zijne reizen, door geheel Frankrijk, naar Loeden, en door Zwitserland. Frans Liszt werd, met al de genialiteit eener grillige en coquette virtuositeit, de Paganini der piano.

Ook als mensch had hij misschien vele sonderlingheden met dezen uitstekenden violist gemeen, maar in karakter stonden zij geheel tegen elkander over. De vorige Hongaar zweept met edele, groote, weldadige en algemeen nuttige denkbeelden, hij was een warm vriend voor zijne vrienden en vlijtige leerlingen. Van daar dan ook de groote toejuiching voor Liszt, ook als mensch, die zich later, van Weimar uitgaande, stelselmattig tot eene vaste school vormde, en tot heden steeds nieuwe scharen met geestdrift vervult. Liszt verkeerde in Zwitserland met George Sand, en te Parijs was de gravin d'Agout zijne vriendin; te Weimar zien wij eene Russische vorstin aan zijne zijde. Het jaar der Juli-omwenteling was daarin voor Liszt gewigtig, dat hij eene *Symfonie révolutionnaire* schreef, die echter niet uitgegeven is. Ook aan oogeblikken van nadenken

en godsvrucht ontbrak het te Parijs niet naast tijden van de onzinnigste uitspatting. Frans Liszt was een tijd lang Saint-Simonist en werd later Franciscaner monnik. Het was te gelijk een trek van dankbaarheid, die hem in de orde deed treden, want de Franciscanen van zijn Hongaarsch geboorteland hadden hem te Parijs ondersteund, zoodat hij met de schenking van eene aanzienlijke som, welke hem zijne Europeesche concerten hadden opgebracht, als eeredid in de Broederschap trad, ofschoon hij zich echter daarom het genot der wereld niet ontzegde. Zijne concerten maakten hem tot den lieveling van Europa. Na een verblijf in Italië, snelde hij op den noodkreet dergenen, die te Pesth door den waterloed alles hadden verloren, naar Weenen en gaf daar die concerten, waarmede hij zijnen zetogtot door Europa oeffende. Eveneens droeg hij geldsommen bij voor het gedenkteeken van Beethoven te Bonn, en zijn feesttogt langs den Rijn verhiel hem tot den held van dien tijd. In 1841 trad hij ook te Berlijn op, waar hij voor arme studenten concerten gaf; voors had hij onder nooit geoorde toejuichingen te Petersburg en Moskou lauweren, geld en ridderorden geogot. De geestdrift voor zijn spel geleek op eene bacchantische bedwelming. De hoogeschool van Königsberg verhiel hem tot doctor, de vorst van Hechingen tot hofraad. Van Parijs begon zijn togt in 1844 over de Pyreneeën naar Madrid en Lissabon. Twee jaren later trok hij als overwinnaar de vlakten van zijn vaderland, van Zevenbergen en Gallicië door; de opgewonden Hongaren schonken hem een eeresabel; in 1847 bragt hij Konstantinopel en Odessa half in oproer.

Daarmede eindigde het tijdvak zijner omzwerving en zijner loopbaan als virtuoos; na tot kapelmester te Weimar benoemd te zijn, betrok hij met de uit Rusland medegebrachte vriendin, eene vorstin Wittgenstein, den Altenburg en ving aldaar het tweede tijdvak van zijn kunstenaarsleven, dat van eigenlijk componist, aan. De compositie van zijn eerste tijdvak zijn meestal slechts werktuiglijke kunst; zij bestaan grootendeels in proefstukken van geniale, maar coquette virtuositeit, die de kunst slechts tot het willekeurige spel harer kunsten maakt, in arrangementen, overdragen van vreemde werken op de piano, met name symphonieën van Beethoven en liederen van Schubert, in paraphrasen en illustratiën, inzonderheid ook in overbrengingen van Hongaarsche volksmelodiën, die hij later weder opnam en met schepende hand vervoemde. Zijne piano song; maar zij verving ook een geheel orkest. Hierin lag het bewonderenswaardige, waarmede hij de tooverkracht der viool van Paganini nog overtrof, omdat hij de dipste en grootste ensemble-stukken voor instrumenten der Duitse orkesten op de toetsen der bijna alle omvattende piano, tronsens dikwijls met grillige willekeur, maar altijd met de overmagt van eenen roer. overdroeg. Hij legde daarmede tevens den grondslag voor de verkertheid en verbetering der hem navolgende „klavierhuzaren”, die het gebruik aan degelijke inwendige muziek door het maken van schrikbarend gemaas trachten te vervangen.

In het tweede tijdvak heeft Liszt al die compositie van het eerste, waarin de toon de gedachte opwekken moest, meestal weder ingetrokken, en die somtijds voor groote sommen weder aangekocht en vernietigd, terwijl hij zich nu aan scheppingen wijdde, waarin de gedachte den toon moest beheerschen. Hij opende zich als symphonist eene geheel nieuwe loopbaan Wagner geloofde aan het einde der instrumentale muziek, terwijl hij antoonde, dat Beethoven met zijne laatste symphonie het bereik

der toonen doorbraak eu naar het woord, naar Schiller's koor van de vreugde, greep. Wagner trachtte toon en woord tot een nieuw muzikaal drama ineen te smelten. Liszt verapreilde den *Tannhäuser*, den *Lohengrin*; maar hij werkte voor zich zelve op eene andere wijze aan den vooruitgang der zuiver instrumentale muziek. Wij spreken niet van zijne sonaten eu polonaises, noch van zijne mis, waarin hij den gevoelsinhoud der muziek nieuw wilde herschrijven; wij bedoelen zijne programma-muziek. De bloote toon moet hier niet slechts iets aanduiden, maar eenen concreeten inhoud, een voorwerp en eene gestalte volledig en zonder hulp der poëzij afmalen, beschrijven, in allen deele vaststellen en uitputten. Liszt wilde meer leveren dan de muziek zijn wil eu zijn moet. De muziek onderneemt het waagstuk om gestalten zelfstandig te ontwikkelen, den inhoud, dien de poëzij levert, niet alleen te illustreren, maar met eigene toonmiddelen te vervullen. Hierin ligt de dwaling der richting. De bijgegevene programma's moeten slechts tot noodhulp dienen, om den tekst, dien de muziek niet meer noodig heeft, te vervangen, maar doen den hoorder zeer nuchteren en droog meer dwaalen aan, dan wanneer de muziek zich vergenoegt om de gestalte der poëzij slechts te begeleiden.

Zoo schiep Liszt eene *Fant-Symphonie* en zijne 12 *Symphonische Dichtungen*. Wij zullen ze hier achtereenvolgens opgeven, zoo als zijne bewonderenswaardige werkzaamheid ze in den loop der jaren in het leven riep: 1) *Ce qu'on entend sur la montagne*, de zoogenaamde „Bergsymphonie.“ 2) *Tasso*, met het bijvoegsel: *Lamento e trionfo*, dat juist is dan de aanmatigende eerste titel, dewijl de muziek wel de weeklagen der ziel, haren hemel en hare hel schilderen, maar geen concrete Tasso-gestalten kan afmalen. 3) *Prélude*. 4) *Orpheus*. 5) *Prometheus*. 6) *Maseppa*. Hier gaat de muziek zelfs zoo ver, dat ze het snuiven van het voortbollende ros wil trachten af te malen, zelfs den hoefslag wil Liszt laten hooren, de vonken uit de hoeven laten zien, terwijl wolven en jakhalzen, verenigd met de raven, als koor den in doodsangst bedwelmenden, op het ros vastgebonden jongeling begeleiden. Zulke momenten hebben echter slechts een zinnelijk, leven makend thema, de zieleSMART voor de muziek daarentegen een veel dieper en meer dankbaar. 7) *Festklänge*. 8) *Heldenklänge*. 9) *Hungaria*. 10) *Dante*. Ook hier worden vagevuur en hel afgemaald, -- Dante's gestalte daarentegen niet voorgesteld. De toonkunst is niet in staat de poëzij te overvleugelen; zij kan geen plastiek zijn, zij kan de wereld oplossen, maar niet op nieuw vormen; zij kan de geveene wereld slechts illustreren. 11) *Schiller's Ideale*. 12) *Hamlet*. Dat de nieuwe school beproeft de hoogste vraagstukken der geheele menschheid in de muziek op te lossen, is een waagstuk. Waagstukken des geestes zijn altijd van belang, inzonderheid tegenover de armzalige beperkingen, welke de belangste geest zich stelt. De theoreticus Haaslick houdt de muziek enkel voor een wiskunstig spel met vormen en formelen. Ook Lazarus ontneemt haar allen schijn van volstrekte denkbeelden. Maar wanneer de muziek, in plaats van weerklink der ideeën te zijn, de ideeën zelve wil geven, en in plaats van de gestalten te illustreren, de gestalten zelve teekenen wil, dan miskent zij in deze onderneeming zich zelve, haar wezen en hare taak. „Breken met de oude vormen“ ziedaar de leus der nieuwe school. Met geest en moed toegerust zal zij in den strijd tegen den sleur der oude richting de zege wegdragen. Maar zij zal hare stellige roeping uit het oog verliezen, wanneer zij met de grenzen tevens het doel harer kunst miskent en

te buiten gaat. De strijd over de *Symphonische Dichtungen* van Liszt is zeer levendig. Vele tegenstanders van Liszt ontzeggen hem alle roeping voor de compositie. Elterlein kent hem slechts een muzikaal *capricio* toe. Zijne tegenstanders noemen zijne muziek een zamenraapfel van bizarrerien, van halsbrekende modulatiën, van het oor geeselende wanlianken, van vormelooze ophooping van perioden, van bedwelmende werkingen der massa. De school zelve zegt, dat niemand nog, zoo als Liszt, die melodische, harmonische, rhythmische en contrapuntische element tot een, en alle elementen door karakteristieke kleur tot gelijken bloei en hoogte heeft weten te verheffen. *Sub judice lis est!* Waar echter Liszt, zoo als in zijne vijftien Hongaarsche rhapsodien, zijne nationale liederen op nieuw in het leven geroepen en in kunstvormen heeft gebracht, daar kan er, volgens onze meening, geen twijfel meer bestaan om hem als een eigenaardig schepper in zijnen stijl te erkennen.

Moritz Hauptmann.

Onder de weinige levende, door waarlijk degelijke kennis uitmuntende muziekgeleerden, bekleedt Moritz Hauptmann, een der beste tegenwoordig levende theoretici, eene eerste plaats. Hij werd geboren den 13 October 1792 te Driesden, alwaar zijn vader architect was; aanvankelijk had hij het voornemen om zich aan het beroep zijns vaders te wijden. Uit dien hoofde beoefende hij inzonderheid de wiskunde, de bouwkunde en het teekenen. De muziek bleef intusschen niet geheel uitgesloten van zijne opvoeding, in tegendeel reeds vroeg genoot hij onderwijs in het vioolspel, alsmede in de gronden der theorie.

Op achttienjarigen leeftijd besloot Hauptmann zich uitsluitend op de muziek toe te leggen. Hij begaf zich te dien einde naar Spohr, en genoot bij dezen onderwijzer in het vioolspel en in de compositie, gedurende de jaren 1811 en 1812. Vervolgens keerde Hauptmann weder naar zijne geboortestad terug en was aldaar bij de Saksische hofkapel gedurende een jaar violist. Vervolgens ging hij op reis naar Praag en naar Weenen. Op deze vrij onrustige periode van Hauptmann's leven volgde eene meer rustige. Van 1815 tot 1820 was hij onderwijzer bij den Russischen vorst Reptin. Wel is waar veranderde de vorstelijke familie gedurende dezen tijd meermalen van woonplaats, en koos zij inzonderheid de steden Petersburg, Moskau, Pultawa en Odessa tot verblijf, maar er waren toch vrij lange rustpunten tussehen ieder vertrek van de eene plaats naar de andere, zoodat Hauptmann steeds tijd genoeg tot zijne vrije beschikking had om zijne stadiën voort te zetten.

In het jaar 1820 keerde Hauptmann weder naar Duitschland terug, en vertoefde toen het eerste jaar te Berlijn, waarna hij als violist in de keurvorstelijke hofkapel te Kassel werd opgenomen. Deze betrekking bekleedde hij tot 1842. Behalve dat hij de daaraan verbondene werkzaamheden waarnam, componeerde hij vlijtig en gaf tevens, inzonderheid aan Spohr's leerlingen, onderwijs in de theorie en compositie. Hierdoor ontwikkelde hij zich tot een uitteekend theoretisch onderwijzer, als hooftzinnig bij te regt zeer beroemd in. Uitstekende leerlingen van hem waren de reeds overleden componisten Norbert Burgmüller en Theodor Curchmann; ook de verdienstelijke J. H. Kufferath te Utrecht mag onder Hauptmann's leerlingen genoemd worden.

Hoe aangenaam Hauptmann's betrekking te Kassel was,

vooral ook door de nauwe betrekking, waarin hij tot Ludwig Spohr stond, was deze toch in geen deele overeenkomstig met zijne bewaamheden. Een hem waardigen post verkreeg hij eerst in het jaar 1842, toen hij tot cantor en muziekdirecteur aan de Thomas- en Nicolaï-kerk te Leipzig beroepen werd. — een werkkring, die door eene reeks van beroemde toonkunstenaars, inzonderheid door J. S. Bach, zeer in aanzien gekomen is. Te Leipzig bepande hij zich intusschen niet alleen tot de vervulling zijner ambtsbezigheden; in het jaar 1843 werd hem ook de eervolle betrekking opgedragen van eerste onderwijzer in de theorie en het contrapunt aan de Leipzigsche muziek-school, terwijl hij vervolgens ook eenigen tijd de *Leipzig algemeene Musikzeitung* redigeerde. Als theoretisch onderwijzer onderscheidt Moritz Hauptmann zich, bij groote geleerdheid, door zeldzame grondigheid en degelijkheid, alsmede door eene buitengewoon duidelijke en eenvoudige leer-methode.

Van Hauptmann's in druk verschenen werken verdienen vermelding: drie *Missen*, *Cantaten*, *Motetten*, *Sonates* voor piano en viool, *Duetten* voor viool, *Liederen* en vierstemmige *Gezangen*. Allen getuigen van des Schrijvers hoog en edel standpunt in de kunst en onderscheiden zich allen door degelijkheid. Ten slotte gewagen wij van zijn wetenschappelijk werk over de kunst, getiteld: *Die Natur der Harmonik und Metrik*. Hoewel dit werk om zijne, wat de stof en de geheele wijze van behandeling betreft, abstracte rigting weinig geschikt is, om de opmerksaamheden van het groote muzikale publiek te trekken, lijdt het toch geen twijfel dat de schrijver daarmede voor het wetenschappelijk gedeelte der toonkunst eene hoogst belangrijke bijdrage heeft geleverd, die in de toekomst zeker goede, onvergankelijke vruchten moet afwerpen.

Dat ware verdienste vroeg of laat steeds gehaardeerd wordt, bewijzen een paar onderscheidingen, welke Hauptmann onlangs zijn ten deele gevallen, en welke door hem, die niet de minste aanmatiging bezit, volkomen verdiend waren: wij bedoelen zijne promotie tot *phil. Dr.* door de Göttingsche universiteit, en zijne versiering met de koninklijke Beijersche orde van St. Michael.

Alexander Dmitriewitsch Ulybyschew (Oulibioeff),

bekend als kritikus op het gebied der kunst, was in het jaar 1791, uit eene oorspronkelijk Tatarsche familie in het gouvernement Nishnij Nowgorod geboren; hij studeerde op Duitse hogescholen en kwam vervolgens in dienst bij het Russische ministerie van buitenlandsche zaken, waaruit hij in 1831 met den rang van Staatsraad zijn ontslag nam. Als ambtelooos burger en in het genot van een onafhankelijk vermoogen op zijne goederen levende, wijdde hij zich thans geheel aan de beoefening der muziek, waarvan hij van zijne vroegste jeugd af een hartstogtelijk liefhebber was geweest. Inzonderheid vereerde hij de Duitse muziek, en vooral Mozart; gedurende vele jaren hield hij zich bezig met het bijeenverzamen der bouwstoffen tot het groote werk over het leven en de scheppingen van zijnen lievelingscomponist, dat hij eindelijk in het licht gaf onder den titel: *Nouvelle biographie de W. A. Mozart, suite d'un aperçu sur l'histoire generale de la musique et de l'analyse des principaux ouvrages de Mozart*; par A. Oulibioeff (3 deelen Moskau 1843) Dit werk, dat met algemeen en wel verdiend bijval werd ontvangen, is in onderscheidene Europese talen

overgezet en maakte Oulibioeff's naam als geniaal kunst-kritikus zeer bekend. Minder bijval vond: *Beethoven, ses critiques et ses glossateurs, par A. Oulibioeff* (Leipzig 1857; in het Hoogduitsch vertaald door L. Bischoff onder den titel: *Beethoven, seine Kritiker und seine Ausleger*. Leipzig 1859). Dit werk onderscheidt zich wel is waar door eenen overvloed van even fijne als diepziunige opmerkingen, maar de uitsluitende voorliefde des Schrijvers voor Mozart straalde daarin te veel door ten koste van Mozart's grooten opvolger.

In de Russische taal schreef Oulibioeff onderscheidene belangrijke opstellen over muziek en kunst voor de *Noord-sche bij* en voor andere tijdschriften. Een geschrift over Rusland's staatkundigen en maatschappelijken toestand, dat den stempel van een verlicht patriotisme draagt, heeft tot heden, door de censuur belemmerd, het licht nog niet mogen zien.

Oulibioeff stierf te Nishnij-Nowgorod den 24 Januarij (5 Februarij volgens den ouden stijl) van het jaar 1858. j.

François Josef Fétis.

de beroemdste Fransche muzikgeleerde van den lateren tijd, werd den 25 maart 1784 in de Belgische stad Mous geboren. Van zijnen vader, die zelf toonkunstenaar van beroep was, ontving hij onderwijs in de muziek, ten gevolge waarvan hij niet alleen viool, piano en orgel leerde, maar ook al spoedig zelf begon te componeren. De neiging tot de muziek, die daarin doorstraalde, gaf aanleiding dat zijn vader hem op zijn veertiede jaar naar het *Conservatoire* te Parijs zond, om daar verder tot de toonkunst te worden opgeleid. Fétis bleef daar onderscheidene jaren en onderscheidde zich door zijnen ijver en zijne vlijt steeds zoo zeer, dat hij, vóór dat hij die inrigting verliet, den eersten prijs won.

Toen Fétis den cursus op het *Conservatoire* geheel had doorgewerkt, legde hij zich meer bepaald op de geschiedenis der muziek toe, waarbij hij vooral de Duitse en de oude Italiaansche meesters bestudeerde. Door deze veelzijdige studien legde Fétis den grondslag tot hetgeen hij later geleverd en waardoor hij zich zoo gunstig onderscheiden heeft. Tevens was hij ook in onderscheidene vakken der compositie werkzaam, hij schreef eenige *Opera's* en *Missen*, een *Requiem*, een *Te Deum*, en boveendien verschillende werken voor kamermuziek; maar als toonzetter heeft hij nooit dien roem verworven, welken hij als schrijver over de muziek waardig is.

Fétis bezit een uitstekend talent om te compileren. Hiervan heeft hij met onvermoeide vlijt het beste gebruik weten te maken. Dit bewijst onder anderen zijn uitgebreid en hoogst belangrijk werk *Biographie universelle des musiciens*, alsmede zijn theoretisch geschrift *Traité complet de la théorie et pratique de l'harmonie*.

Het denkbeeld tot de *Biographie universelle* vatte Fétis reeds op in het jaar 1806; in 1844 was dit werk voltooid. Een groot gedeelte daarvan schreef hij te Douay, eene stad in het Fransche departement Nord, alwaar hij in 1811 de betrekking van organist alsmede het professoraat in de muziek aan de muzikeshool aldaar tot in 1818 bekleedde. In het laatstgenoemde jaar bedankte Fétis voor beide betrekkingen en vestigde zich toen te Parijs, alwaar hij in 1821 aan het *Conservatoire* tot leerling in de compositie werd benoemd.

Te Parijs was Fétis, behalve in de genoemde betrekking, zeer ijverig werkzaam, daar hij niet alleen voorle-

zingen over muziek hield en zoogenaamde „historische concerten“ gaf, maar ook een muzikaal blad, de *Revue musicale* redigeerde, dat bijna geheel door hem alleen werd bewerkt.

Fétis bleef tot 1833 in de Fransche hoofdstad, en vertrok toen naar Brussel als kapelmeeester van den koning van België en als directeur van het *Conservatoire* te Brussel. Deze betrekking bekleed hij nog beden, in weerwil van zijn gevorderden leeftijd, terwijl hij tevens rustig voortwerkt aan eene „Geschiedenis der muziek.“

Van Fétis' lexicographisch werk *Biographie universelle des musiciens* is inmiddels eene nieuwe, geheel omgewerkte en verbeterde uitgave verschenen, waarvoor de schrijver zelf op zijne menigvuldige reizen vele bouwstoffen heeft bijeenverzameld, zoodat deze uitgave veel voor heeft boven de eerste. En toch voldoet ook deze gezins in allen deele aan de eischen welke men aan een dergelijk „Woordenboek van toonkunstenaars“ mag stellen. Fétis is namentlijk, wat zijne begrippen over de kunst en stellingen dienaangaande betreft, geheel Franschman. Zijne geschriften zijn daarom meer in het bijzonder geschikt voor de Franschen. Fétis weet wel is waar naar den aard zijner landgenooten, met veel gemak en geest een oordeel te vellen, maar het ontbreekt hem niet zelden aan diepte van opvatting, aan poëtisch inzicht en algemeen blik, alsook aan karakteristiek onderscheidende scherpsinnigheid en bepaaldheid van uitdrukking. Hoewel dus aan Fétis' letterkundige werken door den buitenlander slechts eene betrekkelijke waarde kan worden toegekend, verdient toch de rusteloze vlijt en werkzaamheid van dezen verdienstelijken man op zeer hoogen prijs gesteld te worden. 2.

Thomas de Quincy.

een onder den naam van „den Engelschen opium-eter“ bekend Essayist, was de zoon van een welgesteld koopman te Manchester, alwaar hij den 15 Augustus 1785 geboren werd. Reeds als knaap onderscheidde hij zich door een levendig talent van opvatting en inzonderheid door zijne buitengewone vorderingen in de klassieke letterkunde, alsook door zijn excentriek en loszinnig karakter, dat hem bewoog van de *Grammar-school* in zijne vaderstad weg te loopen en eenige maanden hulpeloos en zonder middelen in Londen rond te zwerven, totdat zijne familie hem wist op te sporen en hem in 1803 naar de universiteit te Oxford liet vertrekken. Intusschen had hij zich, om de kwellingen van den bonger te doen bedaren, aan het gebruik van opium gewend, waaraan hij met de jaren steeds meer toegaf, zelfs zóó zeer, dat hij eindelijk tot eene dosis van 320 grein (!) daags gebruikte. De wonderlijke, indrukwekkend-poëtisch of baroque visioenen, welke onder den invloed van dit narkotisch middel in zijne gloeiende phantasie opstegen, beschreef hij zelf in de *Confessions of an English opium-eater* (1822), die het eerst in het *London Magazine* verschenen, en door hun schitterenden stijl, de nieuwheid van het onderwerp en de buitengewone openhartigheid, waarmede hij het publiek in het geheim van zijne afwalingen en zwakheden inwijdde, algemeen opzien baarden en den naam des Schrijvers zeer bekend maakten. Een vervolg op deze merkwaardige „Bekentnissen“ gaf hij later onder den titel *Suspens de profundis* en *Autobiographic sketches* (1853). Na zijn huwelijk zocht hij dezen voor zijnen geest, zoowel als voor zijn ligchaam, verderfelijken harstog te betwengelen, maar na tijden van onthouding verviel hij steeds weder daar-

toe en geraakte daardoor in armoedige omstandigheden. In zijn uitersten nood kwam de dichter Wordsworth hem te hulp, en van dezen genoot hij veel ondersteuning, tot in het jaar 1839, toen hij, door onbescheidene mededeelingen betreffende familie-aangelegenheden, met dezen in onmin geraakte. In het jaar 1832 zette hij zich in Schotland neder en was daar ijverig voor de pers werkzaam; in *Blackwood's Magazine*, *The North British Review* en andere journaalen leverde hij talrijke opstellen over de meest verschillende onderwerpen, waartoe ook vertalingen uit Kant, Lessing, Jean Paul en andere Duitse Schrijvers behooren. Voor de *Encyclopaedia Britannica* schreef hij karakteristieken van Shakespeare en Pope, welke tot het beste behooren, wat in de Engelsche literatuur over deze beide genien bestaat.

Van zijne overige werken verdienen vermelding: zijne *Essays* over Schiller, Göthe, Lamb, Mackintosh, Sir W. Hamilton, het protestantisme, de filosofie der Romeinse geschiedenis en de filosofie van Herodotus, de *Literary reminiscences* met belangrijke anekdotes betreffende Scott, Coleridge, Hazlitt en anderen, het *Note-Book of an English opium-eater*, en *Murder considered as one of the fine arts*. Allen onderscheiden zich door geestrijken humor, door nieuwe en oorspronkelijke denkbeelden en door eene voorliefde voor klassieke letterkunde en wijsgeerige analyse, maar dragen tevens vele sporen van eene abnormalen en zikkelijke gemoedsgesteldheid.

In de laatste maanden van zijn leven vruisde de Quincy, ten einde het toezigt te kunnen hebben over de uitgave van zijne gezamenlijke werken (14 deelen. Edinburgh en Londen 1837—1860) van het dorp Lasswade naar Edinburgh, alwaar hij den 8 December 1859 aan verzwakking door ouderdom overleed.

Don Antonio Lopez Suasso Diaz do of da Fonseca.

een Nederlander, bekend als schrijver over krijgskunde en politiek in den zin der reëtie, werd den 1 April 1776 te Amsterdam geboren. Hij was een afstammeling van de Spaansche familie Lopez van Biscaya, maar had krachten den laatsten wil van zijnen grootvader van moederszijde den naam en het wapen van zijne moeder, eene Diaz da Fonseca, aangenomen. Zijn vierde voorvader van vaderszijde, Don Antonio Lopez Suasso, was tot vrijbreder, en diens in Brabant gelegene heerlijkheid Avernas le Gras, thans Gras Avernas genaamd, in 1676 door koning Karel II van Spanje tot baronie verheven. Evenwel behoorde diens zoon reeds tot de ijverigste aanhangers van het huis van Oranje, zoo als daaruit blijkt, dat hij aan Willem III bij zijne expeditie naar Engeland een voorschot deed van één-, volgens anderen van twee-miljoen gulden, waardoor hij zeer veel bijdroeg tot het gelukken der onderneming. Zijne aankomelingen bleven Oranje-gezind, en toen de Fransche omwenteling den stadhouder Willem V noodzaakte Holland te verlaten, nam ook Don Antonio de vlugt. Hij ging eerst naar Hamburg, vernieuwde aldaar zijne kennis met den graaf Las Casas, en andere Fransche emigranten, die hij reeds te Amsterdam had leeren kennen, en was een van de vlijtigste bezoekers der letterkundige salons van den heer de Rivarot, die hem zeer genegen was. Vervolgens scheepte hij zich in naar Engeland, en nam, daar de stadhouder zijne diensten niet behoefde, dienst als officier bij het Engelsche leger. De eerste jaren van zijne militaire loopbaan bragt hij door

op het eiland Jamaica; bij zijne terugkomst in Europa konde hij zijnen wensch om deel te nemen aan den oorlog op het vaste land niet bevredigen. Zijn regiment kwam op het eiland Jersey in garuzoen en bleef aldaar totdat de vrede gesloten was. In het jaar 1816 gaf de Fonseca, die inmiddels met Esther Elisabeth de Carteret, eene spruit van eene der oudste en edelste families van het eiland Jersey, in het huwelijk was getreden, zijn eerste militaire werk uit: *The British drill*, dat in 1825 door een tweede: *The theory of the infantry movements* (tweede druk 1846) gevolgd werd. Daar hij echter in de krijgsdienst niet zoo zeer vooruitkwam, als hij, vooral na het optien dat zijn werk had gemaakt, gehoopt had, verzocht hij in 1829 zijn ontslag en verliet het Engelsche leger als kapitein. Het verlies van zijne echtgenoot, die den 13 September 1829 overleed, bewoog hem naar Holland terug te keeren. Hij vestigde zich daarop te Brussel, maar verliet deze stad weder bij het uitbarsten der Belgische onwetteling en vertrok toen naar 's Gravenhage, alwaar hij den koning der Nederlanden zijne diensten aanbood, maar van dezen een weigerend antwoord ontving. Sedert dien tijd leefde hij te 's Gravenhage en hield zich uitsluitend met letterarbeid bezig. Als vijand van alle liberale instellingen werd hij staatkundig schrijver en gaf in 1831 *La canne magique ou le libéralisme dévoilé*, in 1833 *Observations sur la loi fondamentale des Pays-Bas*, en in 1838 *La politique dégagée des illusions libérales* in het licht. Voor het laatste werk ontving hij van den Koning van Hannover een diamant ring. In het jaar 1839 verscheen het eerste nummer van *Tocsin*, in 1840 en 1842 een tweede en een derde nummer, en in 1844 volgde *La révision de la loi fondamentale des Pays-Bas*.

Toen in het jaar 1848 de ridderschap van Zuid-Holland, waarvan hij lid was, hare voorregten verloor, zich zelve ontbond en de voor de weduwen en wezen bestemde fondsen onderling wilde verdeelen, protesteerde da Fonseca heftig daartegen en weigerde bepaald de voor hem bestemde gelden aan te nemen, hoewel het bedrag daarvan niet on aanzienlijk was.

Zijn laatste werk was *La Hoge par un habitant*, dat in 1853 verscheen. In hetzelfde jaar verhuisde hij naar Mechelen, alwaar hij den 12 October 1857 overleed, nadat hij eene beschrijving van die stad in handschrift had voltooid. Van de overige werken, die de Baron in handschrift heeft nageslagen, verdienen vooral nog vermelding: *Maximes politiques*, *Une ordonnance sur l'infanterie* en *Mémoires*. Zijne dochter Eleonore, die zich door haren roman *Marguerite de Carteret* (Brussel 1855) en door eenige andere geschriften in de Fransche taal eenigen naam als schrijfster verworven heeft, is voornemens de nageslagen *Mémoires* van haren vader in het licht te geven.

Abd-el-Kader.

De groote hoofdman der Arabieren, die zestien jaren achtereen de heerschappij der Franschen in Algerië bestraft, en wiens standvastigheid en heldenmoed eens Europa's sympathie verworven, is in 1807 in de nabijheid van Maskara geboren. Hij is een spruit uit eene zeer oude priesterfamilie, die haren oorsprong van de Kalifen uit het geslacht der Fatimiden afleidt. Reeds als achtjarige knap verwierf Abd-el-Kader zich door eene beleevart naar Mekka den eeretitel van „pelgrim“ (*El hadsch*), en door zijnen vader, Sidi Mahiddin, na het bezoeken der hogeschool van Fez in de gebruiken en stu-

diën van den Mohamedaanschen priesterstand verder ingewijd, verkreeg de jongeling reeds vroegtijdig eenen zeer grooten invloed op zijne stamgenooten. Geen wonder dat de Arabieren, nadat de Franschen Algiers bezet hadden, aan den eenen kant hunne godsdienst als bedreigd beschouwende, aan den anderen kant eensklaps van den druk der Turksche heerschappij bevrijd, eenen aanvoerder zochten. Ten deele door kunstenaars, ten deele eigene innerlijke inspiratie volgende, werd Abd-el-Kader in 1831 onder een fanatiek gejubel door zijne aanhangers tot heerscher verkozen, en hield als zoodanig, even arm als zij, een feeatelijken intogt in Maskara. Intuschen was die keuze, ook van een onpartijdig standpunt beschouwd, waardig te noemen. Abd-el-Kader onderscheidde zich, zelfs naar het oordeel zijner toenmalige vijanden, de Franschen, door strenge en reine zeden, en door eene groote mate van zelfbeheersching, waardoor hij zich nooit tot toorn en wreedheid liet vervoeren. Slechts met eene enkele vrouw gehuwd, vrij van de gloeiende zinnelijkheid der Arabieren, iedere moeijelijkheid, ieder gevaar trotseerende, wist Abd-el-Kader de liefde en het vertrouwen der Kabylen in hooge mate te winnen, en hoewel zonder fanatisme, hunnen godsdienstijver zoo veel mogelijk aan te vuren. Reizigers, die hem zagen, malen hem af als iemand van kleine gestalte, maar met een zeer innemend uiterlijk, dat door groote zwarte oogen, een kleinen mond, eenen arendsneus en eenen frani gevormden baard nog belangwekkender gemaakt wordt. Zijn gedrag is waardig en vriendelijk. Aan de Franschen deed hij zich den 3 en 4 Mei 1832 kennen door onderscheidene krachtige, maar vergeefsche aanvallen op Oran. Sedert dien tijd tot 1834 hadden onophoudelijk aanvallen daarop plaats, die zijnen naam steeds meer gevreesd maakten. Te die tijd onderwierp hij alle stammen tusschen Maskara en de zee aan zijn bevel, en bij een, den 26 Februarij 1833 met den Franschen generaal Desmichels gesloten verdrag, werd zijne heerschappij, en zijn regt om in Frankrijk wapenen en ammunitie aan te koopen, uitdrukkelijk erkend. Reeds in het laatst van 1834 werd intusschen de strijd op nieuw begonnen en de volgende twee jaren met goed gevolg door de Arabieren voortgezet, die de Franschen aan de Makta en aan de Tafna versloegen en hun tallooze verliezen deden lijden. Zoo breide Abd-el-Kader zijne heerschappij uit over Titteri, en zelfs over een gedeelte van Algiers. Den 30 Mei 1837 sloot de generaal-gouverneur Bugeaud andermaal een vredesverdrag met den Emir, waarbij deze officieel als soeverein, slechts in naam onder de heerschappij van Frankrijk, werd erkend. Hij verkreeg zelfs het bestuur over Oran, Titteri en Algiers, met uitzondering van de hoofdstad en de Metdschah van Algiers. Evenwel was dit slechts geschied, om middelerwijl Constantine te kunnen veroveren. Maar ook Abd-el-Kader maakte een meesterlijk gebruik van zijnen tijd en organiseerde met goed gevolg de hem toegewezen stammen, ja, bij strekte zijnen invloed tot in de Sahara uit, vormde een geheel leger van overloopen en gelukzoekers, en voorzag zich uit Marokko en Engeland van wapenen. Eene ongelukkige onderneming van den Emir in 1838 en 1839 deed de fanatieke bevolking van de Oase van Aïo-Maadi in de Sahara, bragt de Franschen in den waan, dat Abd-el-Kader's magt gebroken was. Zij rustten zich ten strijde toe, maar Abd-el-Kader voorkwam hen, beweerde dat zij zijn gebied geschonden hadden en overviel hunne kleine posten in November 1839 zoo snel en zoo behendig, dat de Franschen na verloop van weinige weken tot hunne legerplaats en versterkte steden be-

perkt waren. Hunne stelling bleef in dit jaar en in het geheele daarop volgende bijna hopeloos. Zij konden Abd-el-Kader nooit tot een beslissend gevecht brengen, en verloren door kleine schermutlingen en geforceerde marschen zeer vele soldaten. Eerst toen in het jaar 1841 Bugeaud in de plaats van Valée kwam, en deze een nieuw stelsel van krijg voeren tegen de Arabieren in toepassing bragt, veranderde de zaak ten voordeele der Franschen. De generaal Bugeaud voerde het stelsel der Razzia's in, dat is, hij volgde de Arabieren na in hunne strooptogten, bij welke het vijandelijk gebied niet bezet, maar uitgeplunderd, uitgebrand en uitgemoord wordt. Alle mogelijke wreedheid en onmenselijkheid werd aan weerszijden in toepassing gebragt, en lang was de nitslag zeer onzeker, tot dat eindelijk de schaal ten voordeele der Franschen oversloeg, waartoe de verovering van de Smalch van Abd-el-Kader, door den hertog van Aumale, den 14 Mei 1842, niet weinig bijdroeg. Abd-el-Kader, tot aan den zoom der woestijn teruggedrongen, zocht een nieuw hulpmiddel in den bijstand van het naburige Marokko. Dit fanatieke land, door de oorlogsbedreigingen van Spanje tegen de Europeanen opgezet, leverde den Emir 10,000 man, met welke deze den 30 Mei 1844 eenen inval deed in het regentschap. De generaal Lamoricière sloeg den aanval echter bloedig af, en den 18 Augustus behaalde de generaal Bugeaud aan de Yali eene volkomene overwinning op het geheele leger der Marokkanen. De sultan Abd-el-Rhaman van Marokko werd hierdoor, alsmede door het beschieten van Mogador, genoodzaakt, om in 1845 vrede met Frankrijk te sluiten, waarbij hij tevens het voordeel had, dat hij Abd-el-Kader uit zijn land verwijderde, waarin deze zich zeer vele aanhangers had verworven. De gebeime geschiedenis der jaren 1845 en 1846 is te dezen opzichte nog zeer duister; zeker is het, dat, door Frankrijk gaaude gehouden, de spanning tusschen den Sultan en den Emir steeds grooter werd, dat de laatste van zijnen kant van lieverde alle krijgszuchtige stammen van Marokko op zijne zijde bragt, en zelfs naar den troon van Marokko streefde. In den zomer van 1847 liet hij het masker vallen, overviel de Marokkanen, en maakte zich toen meester van het Rif, de bergachtige kuststreek, welke langs de Fransche grenzen tot aan de zee loopt. In November van dit jaar trok echter Mulei Abd-el-Rhaman in eigen persoon met eene legernagt van de eene zijde tegen den Emir op, terwijl aan de Fransche zijde de generaal Lamoricière alle toegangen zorgvuldig bewaakte. In deze gevarrijke stelling vielen de meeste stammen trouweloos van Abd-el-Kader af; een laatste aanval van dezen op het Marokkaansche leger liep ongunstig af, en den 20 December werd de Emir door de in overeenstemming handelende Marokkanen en Franschen aan het zeestrand ingesloten. Den dapperen man bleef toen geen uitweg meer over! Nadat hij den 21 December met de laatste 1000 man, die hem trouw gebleven waren, het Fransche gebied bereikt had, trachtte hij, als laatste redmiddel, door den pas van Kerban, de groote woestijn te bereiken. Maar Lamoricière had dezen reeds bezet, en zoo bleef den heldhaftigen aanvoerder eindelijk niets anders meer over, dan zich den 22 December 1847 aan zijne doodvijanden, de Franschen, op belofte dat zij hem naar Aegypte of naar St. Jean d'Acre zouden brengen, over te geven. Hiermede was de rol van dezen nieuwen Jugurtha afgespeeld. Louis Philippe verbrak op eene trouwlooze wijze de door zijnen Generaal gedane belofte, liet den stouten Hoofdman naar Frankrijk overbrengen en als staatsgevangene in het slot Amboise opsluiten, — eene

eerlooze handelwijze tegenover den Mohamedaan, en hatelijk tegenover het leger en den generaal Lamoricière, dien men daardoor zeer compromitteerde. Keizer Louis Napoleon maakte dezen mislag weder goed, daar hij, bij zijne reis door het zuiden van Frankrijk in October 1852, den Emir in zijne gevangenis bracht, hem de hand reikte en hem zijne vrijheidstelling aankondigde. Reeds lang, zeide de Keizer, had hij hem de vrijheid willen schenken, maar thans eerst was de tijd gekomen, dat hij der inspraak van zijn hart konde gehoor geven. Louis Napoleon bood den gevangene vrijen overtocht aan naar Brussa in Klein-Azië, benevens een jaarlijksch inkomen van 200,000 francs. De Emir dankte met waardigheid en diep geroerd; vóór zijne afreis verkreeg hij verlof om Parijs te bezoeken, en daar overlaadde men hem gedurende eenige weken met beleefdheden. Getrouw aan zijne belofte, leefde de Emir sedert dien tijd te Brussa, ver van alle staatkundige bemorrijngen, met de herinnering van een groot verleden, slechts voor het gebied.

Bu-Maza.

Nevens den gevreesden naam van Abd-el-Kader was het die van Bu-Maza, welke de Franschen in de laatste 40 jaren te Algiers als een hunner meest verbitterde vijanden bekend werd. Een Kabyl van geboorte, wist hij denzelfden roep van onkwestbaarheid van zich te verspreiden, zonder evenwel zijnen grooten mededinger in zielegroetheid en reinheid van zeden te evenaren. Bu-Maza's eigentijke naam is Mohamed Ben Abdallah, de eerste slechts zijn bijnaam, welke „vader der geiten“ betekent, dewijl hij onder de Arabieren steeds vergezeld van eene tamme geit (volgens anderen eene gazelle) verscheen. In het jaar 1820, in het gebied der stammen tusschen Tiemsan en Maskara, in het tegenwoordige Algiers, geboren, sloot hij zich in zijn jeugd aan bij de godsdienstige sekte van Muley Trael en leidde hij drie jaren lang het gestrenge leven van derwisch. In 1841 trad Bu-Maza het eerst als vijand der Franschen op, predikte de uitroeiing der ongelooiven en wekte zijne toehoorders op tot godsdienstig nationale gestadrijf. Het toelod dat een Kabyl onderscheidene malen een pistool op hem losdrakte, zonder dat dit afging, maakte dat zijne bijgeloovige en onwetende landgenooten hem voor onkwetsbaar hielden, en dat deze hem, even als Abd-el-Kader, beschouwden als een uitverkoren profet der Godheid, die bestemd was om hun land te beviriden. Vol sluwheid en eerzucht droeg hij het zijne bij om dezen roep te verhoogen en allerwege bekend te maken. Terwijl Bu-Maza aan de Marokkaansche grenzen bezig was, gelukte het Bu-Maza in 1845, doordat hij het vaandel van den Profet aldaar plantte, de Dabra te veroveren en een ontzettenden opstand tegen de Franschen te verwekken. Vooral in de nieuw gestichte stad Orlans en omstreken sloten zich talrijke fanatieke stammen van Arabieren aan hem aan, die hij met even veel stoutheid als behendigheid tegen de Franschen ten strijde deed trekken, welke stelling hij het hoofd bij de belegering van laatstgenoemde stad, en leed hij tevens in de omstreken van Tenes eene bloedige nederlag. Op het einde van dit jaar verstand hij zich met Abd-el-Kader, zonder evenwel diens opperheerschappij te erkennen, en in het voorjaar van 1846 begonnen beide hunne oorlogs-operatiën op nieuw. Aanvankelijk bestreden beide de Franschen met goed gevolg.

want Abd-el-Kader vernietigde de colonne van den overste Montagnac, en Bu-Maza sloeg den generaal Bourjolly terug; maar op den duur konden beide aan de wijze van krijgeroeren van hunne vijanden geen wederstand bieden. Bu-Maza trok zich terug in de onse Ulled-Dachhell, welker bevolking bij tegen de colonne van Herbillon dapper verdedigde, maar ook hij moest eindelijk het onderspit delven en ontkwam slechts op wonderbare wijze aan de gevangenschap. De Kabylen van Dechurdachura werden allerwege onderworpen, en Bu-Maza dwaalde verloten en tevens zwaar aan den arm gewond van stam tot stam rond. In twist geraakt met Abd-el-Kader ten gevolge van zijne nederlaag, zonder hulpmiddelen, en overal afgeween, gaf hij zich, van alle ondersteuning beroofd, den 18 April 1847 aan den generaal Arnaud over.

Bu-Maza werd naar Parijs gebragt, en leefde aldaar, eenen tijd lang de held van den dag, in een prachtig huis in de *Champs Elysees* van de 15,000 franco jaarlijkse rente, welke de Fransche regering hem had toegelgd. De vroeger door hem uitgeoefde wreedheden waren oorzaak, dat hem niet een commando over de inlandsche troepen werd opgedragen. In de Februarirevolutie deed hij eene poging om te ontvlugten, maar hij werd te Brest achterhaald en in het kasteel Ham opgesloten. In het jaar 1849 verkreeg hij echter zijne vrijheid, hij vertrok toen naar Turkije en nam aldaar in 1854 in den Oosterschen oorlog het bevel op zich van een regiment van Baschi Bozuks onder den generaal Jussuf, met den rang van overste. De onbruikbaarheid van deze troepen was de hoofdoorzaak, dat Bu-Maza in geene belangrijke krijgsgesbeurtenissen geraakte en in het duister verscholen bleef.

Hij dient tegenwoordig nog met den rang van generaal-majoor bij het Osmanische leger.

Esprit Charles Marie Espinasse.

De Fransche generaal, die als minister van binnenlandsche zaken eene korte, maar invloedrijke staatkundige rol gespeeld heeft, nadat hij reeds vroeger veel diensten had bewezen bij het ontstaan van het keizerrijk, en die zindelijk op het slagveld van Magenta het leven liet, was geboren den 3 April 1815 te Saissac, een dorp in het Aude-departement. Hij genoot zijne eerste opleiding voor de krijgsdienst op de school van Saint-Cyr, en trad in 1835 als onder-luitenant bij het 47me linie-régiment in dienst. Sedert 1837 luitenant bij het vreemdenlegioen, werd hij naar Afrika gezonden, onderscheidde zich vooral bij Medea, werd, bij de oprigting van het corps jagers van Vincennes, daarbij overgeplaatst en in 1844 tot hoofdman benoemd. Bij den togt naar Biskara in een gevecht op den 16 Maart 1854, door twee geweerschoten, in de borst en in den buik getroffen, hield hij toch manmoedig stand op de hoogte, welke hij van zijne compagnie het eerst beklommen had, ontving nog twee wonden en werd door den hem inhelenden soldaat opgevangen, terwijl de Arabieren afdeinsden. Dit uitstekende gedrag verschafte hem eene eervolle vermelding in de dagorder, daar hij reeds sedert 1842 het kruis van het Legioen van Eer droeg; anderhalf jaar later, den 29 October 1845, volgde zijne benoeming tot bataillons-chef van het regiment Zuaven, waarmede hij in 1847 de eerste expeditie naar Kabylie medemaakte en zich den 18 April bij den aanval op Beni-Slem onderscheidde.

In 1845 bij het 22me linie regiment, en later bij het 42me linie-regiment overgeplaatst, nam hij met dit laatste

doel aan de expeditie naar Rome, bij welke gelegenheid hij het commandeurskruis der orde van den Heiligen Gregorius ontving.

Toen de Prins-President in de diepste stilte bij zich zelven zijne plannen tot den val der Fransche republiek tot rijpheid bragt, vestigde zijn vertrouwen Flcury zijne aandacht op Espinasse, die toen als overste aan het hoofd van het 42me regiment stond, en ten gevolge daarvan ontving dit regiment, toen de dag voor den *coup d'état* gekomen was, den last om de Nationale Vergadering uiteen te jagen, welken het ook, onder Espinasse's bevel, volvoerde, terwijl het voorts, ook onder zijnen Overste, de volgende dagen deel nam aan het onderdrukken der pogingen tot opstand in Parijs. Met generaal Canrobert, den lateren maarschalk, stond hij toen aan het hoofd der revisie-commissie, die verslag moesten uitbrengen betreffende de 50 tot 60,000 vonnissen, welke de militaire regtbanken over de tegenstanders van den *coup d'état*, of over degenen die slechts onder verdenking van tegenstand lagen, hadden uitgesproken, en Espinasse legde daarbij groote gestrengheden aan den dag. Voor deze aan den nieuwste Heerscher bewezene diensten werd hij den 20 Mei 1853 tot brigade-generaal en adjudant van den Prins-President benoemd.

Bij de uitbarsting van den Oosterschen oorlog, verkreeg Espinasse het bevel over de eerste infanterie-brigade en ondernam daarmede in Augustus 1854 eene ongelukkige verkenning in de Dobruclada, waarbij hij een groot gedeelte van zijne troepen door de vermoetenissen van den marsch en door de inmiddels uitgebroken cholera verloor. Redenen van gezondheid noopten hem vervolgens om naar Frankrijk terug te keeren, maar reeds den 8 October nam hij weder het bevel op zich over de eerste brigade van de eerste divisie infanterie van het tweede corps, werd den 29 Augustus 1855 divisie-generaal, nadat hij zich zoowel bij het Tschernaja-gevecht, als bij de eerste bestorming van den Malakoff zeer roemvol had onderscheiden. Met het commandeurskruis van het Legioen van Eer, de Engelsche Bath-orde en de Sardinische Dapperheids-medaille versierd, keerde hij uit den Krim-veldtogt terug.

Toen in den eersten schrik over den aanslag in Januari 1855 Louis Napoleon de regering en het bestuur van Frankrijk geheel op militaire wijze trachtte te organiseren, benoemde hij den generaal Espinasse den 8 Februarij 1855 tot minister van binnenlandsche zaken en algemeen veiligheid, en de nieuwe Minister bekleedde zijn ambt, dat sedert Napoleon I steeds door eenen burger bekleed was, met al de gestrengheden, welke hij reeds na den *coup d'état* van 1851 had aan den dag gelegd. Des daags na zijne benoeming zond hij eene circulaire aan alle prefecten, waarin hij onder anderen zeide: „Een militair aan het hoofd van het bestuur is noodzakelijk, dewijl Frankrijk sedert zes jaren zich aan een „al te groot vertrouwen“ heeft overgegeven. Een afschuwelijke aanslag heeft den lande de woeste dorst naar wraak van de revolutionaire partij ontuld; daardoor is het met zware zorgen vervuld en verlangt waarborgen voor de veiligheid. De beangste bevolking moet het weten, dat ook heden nog de goeden rustig zijn kunnen en slechts de boosen sidderen moeten.“ Om die reden was hij, volgens zijne circulaire, door den Keizer gekozen. Ondersteund door de door het wetgevend ligchaam goedgekeurde veiligheidswet, onder welke alle zekerheid voor leven en vrijheid opghield, begon thans een waar anbelrigement. Nachtelijke gevangenneming; verbanning naar Algiers, soms enkel omdat de patiënt

zich met eere in de gunst des volks verhefde, of wel, geheel binnen de zoo eng gestelde grenzen der wet, eenen der regering niet in allen deele aangename invloed op de verkiesingen had uitgeoefend; proscriptien per departement, waarbij den prefect alleen het verlangde getal werd opgegeven; eindelijk eene poging om de weldadige inrigtingen ten beste der staatsrenten te confiscuieren: dit alles zijn slechts enken der maatregelen, waardoor de generaal Espinasse den tijd dat hij zijne betrekking bekleedde voor altijd berucht maakte. Hoe grondig er in Frankrijk voor gezorgd is, dat de algemeene stemming zich geen lucht kan geven, werden toch allengskens de blijken van ontevredenheid in zoo hooge mate zichtbaar, dat de Keizer zich genoodzaakt zag, om zijn militairen Minister van binnenlandsche zaken reeds den 15 Junij 1858 zijn ontslag te geven, en hem tot belooning voor zijne bemoeijingen tot senator te benoemen. De opvolger van Espinasse was Delangle.

De uitbarsting van den oorlog in Italië gaf Espinasse gelegenheid om andermaal heldhaftig werkzaam te zijn. Hij verkreeg het bevel over eene divisie van het eerste legercorps onder Mac Mahon, trok daarmede de Tessino bij Turigo over en droog den 4 Junij daarmede voort naar het hardnekkig verdedigde Mgenta. Laat in den namiddag kwam hij, aan de spits van een zijner bataillons, vergezeld van den generaal Castagne, van den spoorweg bij den ingang van het dorp, alwaar een moorddadig gewecruur der Oostenrijkers het verder voortrukken der Fransen verhinderde. De straten van het dorp waren met lijen bezaid, en de generaal Espinasse steeg derhalve met zijne begeleiders van het paard en voerde zijne Zwaarden aan legen een hoog huis van onderscheidene verdiepingen op den linkerhoek der straat, dat door 300 Tyroler jagers allerhardnekkigst werd verdedigd. Eer dit is genomen, is aan geen verder voortrukken te denken; maar te vergeefs tracht men de deur in te slaan; want ter nauwernood heeft een wasghals die bereikt, of hij stort neder, doorboord door des vijands kogels. Van toorn buiten zich zelve, dat hij zoo vele dappere soldaten aan deze hindernis moet opofferen, klopt Espinasse met het geveest van zijnen degen op de jalousien van een venster en roept de hem volgenden toe: „Hier heen! Hier heen!” Maar pas heeft Espinasse deze woorden geuit, of een gewerschot knalt nit hetzelfde venster, vermorzelt hem den arm en dringt hem diep in den buik. Krampachtig laat hij den degen vallen en zinkt dood neder in de armen van den generaal Castagne. De Keizer liet het lijk van zijn getrouwen dienaar naar Parijs overbrengen en plegtig ter aarde bestellen.

Joseph Wenzel Radetzky de Radets

Deze eerwaardige veteraan, was een afstammeling nit een oud, oorspronkelijk nit Hongarije naar Bohemen verhuisd, later tot den stand van vrijheer en graaf verheven geslacht. De Bohoemsche zetel, de hurg Radeetz of Hradeetz, waarnaar deze familie zich noemt, ligt — sedert de 15de eeuw verwoest — als ruïne in de nabijheid van Smtkov; ook van een dorp van gelijken naam vindt men in oorkonden melding gemaakt. Weldra geraakten de Radetzky's met de meeste adellijke familiën van Bohemen vermaagschapt, en onderscheidene leden van dit geslacht vervulden in Oostenrijks burgerlijke of militaire betrekkingen. Ook de vader van den veldmaarschalk, Peter Eusebius, had als hoofdman bij de Armée gediend;

zijne echtgenoot, eene vrijvrouwe van Lazan, schonk hem den 2 November 1766 eenen zoon, Joseph Anton Wenzel Franz Karl, die later tot den rang van veldmaarschalk opklom. Beide ouders ontvielen den knaap op zesjarigen leeftijd reeds, en toen belaste zijn grootvader zich met zijne opvoeding, die hem later naar het Theresianum zond, hetwelk hij in 1784 verliet als kadet bij het tweede regiment kurassiers, dat toen te Gyongyos in garnizoen lag. Binnen drie jaren was hij luitenant en maakte, meest als ordonnans-officier van den veldmaarschalk Laxy, drie veldtogten mede tot aan den vrede van Sistowa, (4 Augustus 1791). Hij woonde de belegeringen van Berbir en Belgrado bij en vocht met zijn regiment dapper op den terugtogt van Illova naar Karansebes. De weldra daarna uitbrekende omwentelings-oorlogen gaven hem vervolgens gelegenheid om zich verder te onderscheiden. Hij vergezeld Beaulieu als ordonnans-officier naar België en maakte zich aldaar zeer verdienstelijk. Zoo was het b. v. vóór den slag van Charleroi (bij Fleurus, den 26 26 Junij 1794) van groot belang voor de Verbondenen om te weten of de vesting reeds gevallen was, dan of zij nog weerstand bood. Vrijwillig bood Radetzky zich aan om dit te gaan onderzoeken, zwom, van slechts drie huzaren en drie kurassiers vergezeld, de Sambre over, en keerde langs denzelfden weg terug met de tijding, dat Charleroi reeds in 'a vijands hand was. Dit berigt gaf aanleiding dat de prins van Coburg naar Mons en Brussel terug trok.

In den slag zelf aan het hoofd gewond, werd Radetzky tot tweede ritmeester benoemd, en maakte als zoodanig den veldtogt van 1795 aan den Rijn mede onder Clairfayt. Reeds in Februarij van het volgende jaar koos de graaf Beaulieu, die inmiddels tot opperbevelhebber van de Oostenrijksche troepen in Italië benoemd was, hem tot zijnen adjudant. Toen had hij ruime gelegenheid om met den zamenhang van groote krijgstoerusting bekend te raken, en was daarbij zoo gelukkig om zijnen veldheer van gevangenschap te vrijwaren. Beaulieu leg ziek te Valeggio, toen de Fransen bij deze plaats en bij Mozambano den 30 Mei de Mincio forceerden, en hij zou zeker in 'a vijands handen zijn gevallen, indien Radetzky niet, met twee krijgsmakkers, den ritmeester Alfamy en den luitenant graaf Hardegg-Glatz, eene divisie huzaren met eene batterij tegroover den vijand had gesteld, die, in weerwil van eene bijna tienmaal grootere overmagt, den vijand geruimen tijd verhinderde vooruit te dringen. Ten laatste moest men natuurlijk wijken. De batterij ging verloren, de Fransen drongen onstuimig op de brug in den rug der strijdenden los, en maakten zich daarvan meester. Bij de onmogelijkheid om hier doorheen te slaan, en vast besloten om zich niet gevangen te geven, nam Radetzky een stout besluit, en wierp zich in de rivier. Zijn paard bracht hem gelukkig aan den anderen oever, en van de vele kogels, die de Fransen tirailleurs op den koenen zwemmer losten, trof hem geen enkele.

Nadat Beaulieu was afgetreden, kwam Radetzky als majoor aan het hoofd van een nog door hem te organiseren bataillon pioniers, maakte als zoodanig de belegering in Mantua mede, bleef gedurende deselve vier en eene halve maand met zijne pioniers in de verschansingen bij Ceresa, voortdurend door den vijand aangevallen, en bevond zich mede onder de na de overgave der vesting met alle krijgseer uittrekkende bezetting.

De vrede van Campo-Formio en de daarop volgende onderhandelingen te Rastatt beloofden geene lange rust, en gedurende deze trad Radetzky den 9 November 1797

in het huwelijk met de, in 1854 overledene, gravin Francinea van Straoldo-Grafenberg, en was vervolgens in 1798 werkzaam bij den aanleg en de verbetering der wegen in de Euganeische henevel. Den voor de Oostenrijkers en Russen in Italië zoo roemrijken veldtog van 1799 maakte Radetzky, als general-adjutant van den generaal Melas mede, viel in den slag aan de Trebbia met eenige onder den vorst Liechtenstein juist op het slagveld aankomende bataillons en een regiment ruitrij der Franschen in den rug aan, en maakte daardoor het verdrijven van den vijand van de rivier gemakkelijker. Nog beslissender werkte hij in den slag van Novi. Toen de aanval van den generaal Melas tegen het vijandelijke centrum lang zonder gevolg bleef, bewoog Radetzky zijnen generaal om twee brigaden in de regter flank en in den rug des vijands beneden Serravalle te laten trekken, dat zijn scherpe blik hem als het zwakste gedeelte der stelling had doen kennen. Deze beweging besliste de nederlag van Joubert, en Radetzky, haar bewerk, ontving, op aanbeveling van Melas, daarvoor het ridderkruis van de Theresia-orde. In November van hetzelfde jaar volgde zijne benoeming tot overste.

Hoewel Radetzky met zijne bevelhebbers op zeer goeden voet verkeerde, was toch zijne stelling als general-adjutant hoogst moeilijk; want onmiddellijk had hij te doen met den general-kwartiermeester Zach, een zwaartillend en verwaand mensch, die den oorlog naar zuiver wiskundige regels en begrippen wilde voeren en wiens karakter met de koene vastberadenheid van Radetzky slecht harmonieerde. De raad van den laatste werd daarom zelden opgevolgd, en toen Zach, steunende op een schriftelijk bevel van den minister Thugut, dat hij in den zak droeg, in eenen krijgsraad, tegen de waarschuwing van alle aanwezigen, vooral ook van Radetzky, eenen winterveldtog doorzette op eenen tijd, dat het leger alle daartoe noodige behoeften miste, weigerde Radetzky verder de dienstzaken van den Generaal Staf waar te nemen. Zijne werkzaamheid bepaalde zich sedert dien tijd slechts tot het slagveld. Aan de zijde van zijnen veldheer droomt hij in den slag bij Marengo tot in deze plaats en verloor daarbij zijn tweede paard op dezen dag, die met zoo schoone verwachtingen voor het leger begon, maar, door het onverwacht opdagen van Dessaix, in eene nederlaag verkeerd werd. Met de verwijdering van den generaal Melas hield ook Radetzky's stelling als general-adjutant op, waarvoor hij tot loon zijner verdienste het commando ontving over het regiment kurassiers N°. 3. aan welk hoofd hij zich in den slag van Hohenlinden zeer onderscheidde; van acht uur des morgens tot des namiddags drie uur in het vuur staande, had dit regiment onderscheidene hoogst bloedige aanvallen te doen, en bij een daarvan geraakte de overste Radetzky zoo in het nauw, dat hij een vijandelijke officier een reeds afgeschoten pistool naar het hoofd wierp en hem daardoor buiten gevecht stelde.

Na den vrede van Luneville kwam het derde regiment kurassiers in garnizoen te Oedenburg, en toen in 1805 een nieuwe oorlog met Frankrijk uitbrak, werd het met zijnen overste Radetzky aan het hoofd bij de Armée in Duitschland geplaatst. Reeds onderweg volgde de benoeming van den overste tot general-majoor bij het leger in Italië, alwaar hij het bevel ontving over eenen ligte brigade, en zich daarbij herhaaldelijk onderscheidde, inzonderheid door eenen verkenningmarsch door de Karst, waarbij hij met een ruitregiment binnen vijf dagen 36 Duitse mijlen aflegde. Ook in 1809 voerde Radetzky weder eenen ligte brigade aan, en wel bij het vijfde legerkorps, en

dekte bij den terugtogt achter de Inn den marsch van drie legercorpsen onder den veldmaarschalk Hiller, bij welke gelegenheid hij den 2 Mei bij Lambach, een gevecht dag tegen eenen tien maal sterkere vijandelijke magt stand hield en alleen daardoor de divisie Schustek van vernietiging redde. Daarvoor ontving hij het commandeurskruis van de Maria-Theresia-orde, en werd den 27 Mei tot luitenant-veldmaarschalk bij het vierde legercorps Rosenberg benoemd. In deze stelling maakte Radetzky den slag van Wagram mede, alwaar hij met de taak ward belast om den vijand uit Grosshofen en Glinzendorf te verwijderen, en, toen dit plan op bevel van den hoofdkommandant werd opgegeven, met die om de teruggaande beweging van zijn legercorps te dekken. Na het verlies van den slag was het slechts aan zijne standvastigheid te danken, dat de talrijke artillerie-reserve door de moeilijke defilé van Gainersdorf geraakte, terwijl hij ook door zijne geslukte bewegingen den vijand sterds van het rechte spoor wist te brengen ten opzichte van de rigting van den terugtogt.

Na den wapenstilstand van Zsaim liet de aartshertog Karl het opperbevel over het leger varen, en de Keizer droeg toen deze hooge waardigheid op aan den vorst Johann van Liechtenstein, die Radetzky als chef van zijn generalen staf verzocht.

Als zoodanig bleef hij ook bij den vorst Schwarzenberg toen deze, nadat Oostenrijk tot de coalitie tegen Napoleon was toetreden, het bevel over het Boheemsche leger op zich nam, en maakte aan de zijde van dezen veldheer de beide, Duitschland's lot beslissende veldtogten van 1813 en 1814 mede, zonder evenwel geheel dien invloed te bezitten, waarop hij overeenkomstig met zijnen rang aanspraak zoude gehad hebben. Dezen bezat in veel hoogere mate de voormalige Saksische general Laugenan, wiens raad de niet altijd gelukkige bewegingen van Schwarzenberg veel meer bepaalde dan die van Radetzky. De laatste werkte wel talrijke plannen uit, die hem de gelegenheid gaven om de vruchtbaarheid van zijnen geest en zijnen krijgskundig en staatkundig scherpen blik aan den dag te leggen, maar het aannemen van deze plannen hing niet van hem af. Na den vrede verierden de orden van meest alle mogendheden, welke troepen tegen Napoleon hadden medegevochten, Radetzky's borst.

De volgende vijftien jaren waren voor Radetzky een tijd van rust, dien hij doels als cavallerie-divisionair te Oedenburg, doels als *ad latus* van den commandant in Hongarije, den aartshertog Ferdinand, te Ofen doorbragt, totdat hij, in 1829 tot general der cavallerie bevorderd, zich door het overnemen van het bevel der vesting Olmütz tot het pensioen scheen voor te bereiden. In dit stille leven stoorde hem echter de uitbarsting der Julij-revolutie, welke verlere gevolgen aanleiding gaven, dat Oostenrijk een aanzienlijk leger naar Italië zond, welks opperbevelhebber, general Primont, bewerkte, dat Radetzky als tweede opperbevelhebber werd aangesteld. Toen daarop in 1831 Primont tot president van den hofkrijgsraad benoemd was, kwam Radetzky geheel in zijne plaats. Met dit jaar begon voor Radetzky eenen nieuwen, door haren afloop in de geschiedenis der wereld zeer vermaard gewortene werkzaamheid. De gevaren waarmede het snel opflukkende nationale gevoel der Italianen Oostenrijk steeds bedreigt, bleven voor zijn scherpen blik, zelfs te midden van schijnbare rust, niet verborgen, en hij was onvermoed om maatregelen te nemen ten einde de ramp af te weren, welke vroeg of laat moest plaats hebben. Niet alleen ontwierp hij nieuwe

manoeuvres en veld-instructies voor de troepen, maar hij was ook aanhoudend bezig om ze te oefenen, intusschen niet in parade en militaire tentoonstellingen, maar in alles, wat zoowel den soldaat als den minderen en hooger en aanvoerder in tijd van vrede voor den oorlog geschikt kan maken. In weerwil van allen tegenstand der centrale overheid te Weenen, die bestendig op bezuiniging aandrong, begon hij ieder jaar op nieuw de van Mei tot October durende oefeningen in het veld, en bragt daardoor het Oostenrijksche leger in Italië tot eene mate van ontwikkeling, welke het, toen de ure des gevaars kwam, geschikt maakte tot de schitterendste wapenfeiten.

De gisting, welke sedert de verkiezing van Pius IX tot paus alterwege in Italië heerschte, beoordeelde de Veldmaarschalk (dat was Radetzky sedert 1836) veel juistere dan de Overheid te Weenen. Reeds in 1847 had hij op versterking van het leger in Italië aangedrongen, dat wel is waar voldoende tot het beteugelen van een inwendigen opstand, maar te zwak was, wanneer Sardinie zich de nationale zaak aantrok, waaraan Radetzky reeds toen nauwelijks meer twijfelde. Hij verzocht zelfs zijn ontslag toen zijne voorstellen te Weenen niet het minste gehoor vonden, en het was zijne schuld niet, dat na de uitbarsting der Februarij-revolutie Oostenrijk in Italië onvoorbereid tegenover de omwenteling stond. Na eenen strijd van vijf dagen moest Radetzky Milaan ontruimen en trok hij zich om niet van de basis zijner krijgsoperatiën te worden afgesneden, achter de Mincio terug, alwaar hij de vier maal sterkere Sardinische legermacht afwachtte; want hij voerde slechts 15,000 man uit de Lombardische hoofdstad en konde, met hetgeen te Mantua en Verona aanwezig was, op zijn hoogst 35,000 man in slagorde stellen. Alle gemeenschap met het inwendige der monarchie, met uitzondering van die door het dal van de Etsch, was afgebroken, de kas ledig, de levensmiddelen onzeker, en de rug en de linker flank door vrijbuiters bedreigd. Te Weenen heerschte regeringloosheid, en van het ministerie was eerder bevel tot het laten varen dan tot het ondersteunen van Italië te wachten. In deze moeilijke stelling stelde Radetzky eigenmagtig het leger op voet van oorlog, maakte den staat van beleg hekend en trachtte zich door het corps van Nugent, dat zich nog aan de Isonzo bevond, te versterken. Vóór dat dit konde geschieden hadden wel is waar de Piëmontezen een klein voordeel bij Goito behaald en de stelling van Rivoli, welke de verbinding met Tyrol bedreigde, bezet, maar daarvoor behaalde de Veldmaarschalk den 6 Mei, met slechts 16,000 man uit Verona eenen uitval doende, bij Santa Lucia eene eerste overwinning op den driemaal sterkeren vijand. Na het opdagen van het leger van Isonzo, volgde toen de grootsche en stoute marsch van Verona naar Mantua, die tot de gevechten van Curtatone leidde, maar die zijn eigenlijks doel, de ontzetting van Peschiera, niet bereikte, daar deze plaats nit gebrek aan levensmiddelen en ammunitie geëscapuleerd had, vóór dat de tijding van het naderen der bevrijders daar konde doordringen. Voorzigtig of koen, naar gelang van omstandigheden, wist Radetzky eerst te wachten zoo lang hij nog te zwak was, om iets van belang te kunnen uitgraven, ten einde vervolgens met des te meer klem door te tasten, toen hij door nieuwe troepen versterkt was. Bijna de geheele maanden Junij en Julij was het, afgezien van de vermeerstering van Virenza en Welden's krachtige operatiën aan de Beneden-Etsch, wapenstilstand, maar in de laatste week van Julij brak de veldmaarschalk plotseling uit Verona op, en versloeg den 23, 24, 25 en 26 van die maand bij Som-

macampagna, Custozza en Volta het ten minste even talrijke en in sterke stelling den aanval afwachtende Piëmontesche leger geheel en al, dat den 3 en 5 Augustus nog eenmaal onder de muren van Milaan stand trachtte te houden, maar ook hier wijkten moest.

Eene rust van slechts een half jaar volgde op dezen veldtogt; want reeds den 16 Maart 1849 verzocht Piëmont wapenstilstand en met den twaalfden klokslag van den 20 Maart, toen de termijn verstreken was, trok Radetzky met het Oostenrijksche leger bij Pavia over de Po en rukte over Mortara tot Novara voort. Daardoor was de vijandelijke regter vleugel van zijn centrum gescheiden, en den 23 Maart zagen de Sardiniers zich gedwongen, om onder de nadeeligste voorwaarden den slag van Novara te leveren, welke met eene volkomen nederlaag eindigde en op den vierden dag een einde aan den oorlog maakte.

Hoog geëerd en met de voornaamste eereteekenen van bijna alle Europese staten versierd, ook door den Keizer van Rusland tot veldmaarschalk benoemd, bleef Radetzky nog acht jaren in werkelijke dienst als opperbevelhebber van de tweede Armée, en als generaal-, civiel- en militair gouverneur van het Lombardisch-Venetiësch koninkrijk, tot dat de Keizer hem, op zijn herhaald verzoek, den 28 Februarij 1857, in zijn een-en-negentigste levensjaar en in zijn twee-en-zeventigste dienstjaar, eene eervolle rust vergunde. Franz Joseph had de keizerlijke kasteelen Stra, Monza, de Villa Reale te Milaan, alsmede te Weenen twee policeizen tot Radetzky's beschikking gesteld; maar de heldegrijsaard leefde meestal te Verous, alwaar hij den 21 Mei 1857 in zijne kamer het been brak. Het door den ouderdom zoo zeer verzwakte ligchaam had geen krachten genoeg meer om de breuk te genezen; na een langdurig ziekbed kwamen er kramen en aanvallen van koorts bij, en hoewel Radetzky in het midden van den zomer weder konde uitrijden, werd hij toch hoe langer hoe zwakker. Den 26 December werd hij bedlegerig, en den 5 Januarij 1858 bleef de dappere grijsaard rustig en zonder smarten den laatsten adem uit.

Louis Blanc

De bekende profet van het Fransche communisme is den 28 October 1813 te Madrid geboren, alwaar zijn vader onder de regering van Joseph Bonaparte generaal-inspecteur der snuittien was. Deze keerde na den val van het keizerrijk naar Frankrijk terug en zette zich te Rhodéz neder, alwaar zijn zoon vervolgens het eerste onderwijze genoot. Voor dat de jonge Blanc zijne studien voltooid had, vertrok zijn vader naar Parijs, en derwaarts volgde hem de zoon, toen hij kort na de Julij-revolutie het *Collège* verlaten had. Vroeg reeds in zijn eigen onderhoud moedende voorzien, onderhield hij zich met les geven, was eenigen tijd klerk bij eenen advocaat, en gaf sedert 1832 twee jaren privalessen te Arras. Aldaar schreef hij drie gedichten: *Mirabeau*, *l'Hôtel des invalides*, *Eloge de Manuel*, welke allen door de Akademie van Arras werden bekroond.

Naar Parijs teruggekeerd, schreef Louis Blanc artikelen voor *Le National* en andere bladen der republikeinse oppositie, totdat hij in 1836 de redactie op zich nam van de *Bon sens*. Na twee jaren liet hij deze varen, om de *Revue du progrès politique, social et littéraire* te stichten, welke hij tot orgaan van het radicale socialisme maakte. Den 16 Augustus 1839 gaf hij in dit blad

rekenschap van de Napoléontische denkbeelden, wat groot opzien baarde. Weingee dagen daarna werd hij bijna het slagoffier van een vuigen aanval, welks bewerkers onbekend zijn gebleven. Toen hij op zekeren avond naar zijne woning in de straat *Louis le Grand* terugkeerde, werd hij aangevallen, afgeraaid, en bleef hij voor dood liggen. Ten gevolge van de bekome wonden moest hij daarop onderscheidene weken het bed houden.

In de *Revue du progrès* ontwikkelde Louis Blanc in 1840 het eerst zijne theorie betreffende de organisatie van den arbeid. De oorzak van de lichamelijke en zedelijke ellende onder het menschdom vindt hij in de ingrijping der „maatschappij“ zelve, die aan „individualisme“ lijdt, waaruit de strijd van allen tegen alles — de concurrentie — voortvloeit. Om dezen ziekelijke toestand weg te nemen, moet de staat medewerken. „De regering“ zegt Louis Blanc, wordt als de hoofdleider van de productie beschouwd en, opdat zij deze taak kunne volbrengen, met eene groote magt toegerust. Wij willen eene sterke regering, dewijl er onder de heerschappij van de ongelijkheid, onder welke wij nog leven, veel zwaks bestaat, dat de bescherming van eene sociale maat behoefte. Wij willen eene regering, welke in het nijverbedwezen ingrijpt, dewijl daar waar men den rijken leent, een bankier der maatschappij voor de armen noodzakelijk is. Met één woord, wij willen de heerschappij der magt, dewijl de vrijheid der toekomst eene waarheid zijn moet. De regering doet eene leening, welke opbrengt tot het oprigten van maatschappelijke werkplaatsen voor de gewigtigste takken der nationale industrie wordt verbruikt. De staat leent aan deze werkplaatsen het noodige kapitaal zonder intrest, en de werkplaatsen staan onder reglementen, welke de volle kracht van weten hebben.“ De consequentie van dit stelsel is de gelijkheid van het loon, dat naar ieders behoefte, zonder het geleverde werk in aanmerking te nemen, wordt afgemeten. In de maatschappelijke werkplaatsen valt iedere bewegreden van individueel belang, alsmede ieder egoïstisch motief weg, en in de plaats daarvan komt de opoffering van ieder bijzonder individu voor het welzijn van het algemeen. Het erfregt wordt slechts voor ouders en kinderen behouden, en wanneer deze niet aanwezig zijn, valt de nalatenschap aan den staat ten deele. Op deze wijze wordt de staat ten slotte de eenige kapitalist, de werkverschaffer en voeder voor allen, en het zuivere communisme is daargesteld.

Even als Louis Blanc door zijne nieuwe maatschappelijke organisatie den voortbrengenden en bezittenden middestand denkt te vernietigen, is ook zijne *Histoire de dix ans* de 1830 à 1840, die sedert 1841 in zes deelen werd uitgegeven, niets anders dan een volumineus pamflet, waarin hij de Fransche burgers en het staatkundig stelsel daarvan in een all-rhathelijkt daglicht stelt. Het boek maakte ontzettenden opgang, dewijl het aan zijne hartstogtelijke aanklachten tegen Louis Philippe en diens regeringsstelsel door een zorgvuldig gepolijsten, somwijlen sierlijken stijl eenen glimp van historische waarde wist te geven, en met den schijn van geleerden ernst aan het zoogenaamde beschaafde publiek de ergste schandalen bekend maakte, zonder daarbij de waarheid al te streng in het oog te houden, wanneer daarvoor slechts de gehate *bourgeoisie* (een woord dat Louis Blanc tot het begrip van al het gemeene en verachtelijke gemaakt heeft) en hun burgerkoning zwart gemaakt werden. De regering van Louis Philippe heeft dit boek meer benadeeld dan honderd socialistische stelsels, en ook voor de verdere staatkundige toekomst van Frankrijk is het noodlottig gewor-

den; want daardoor dat het volk en burgerstand als natuurlijke en onverzoenlijke vijanden tegen elkander over stelt en deze onwaarheid met de hartstogtelijke hevigheid, welke de onbeschaafde menigte gemakkelijk voor zich neemt, aan het volk verkondigt, heeft het 't tegenwoordige Caesarisme, de heerschappij van het Absolutisme, gesteund op het onderdrukken van de beschaafde klassen door de onbeschaafde menigte en de Arme, mogelijk gemaakt. Onmiddellijk na de voltoojing van de *Histoire de dix ans* begon Louis Blanc eene *Histoire de la Révolution*, waarvan het eerste deel — het eenige dat vóór de Februarij-omwenteling konde verschijnen — de toekomende zege van het socialisme verkondigde.

De populariteit, welke Louis Blanc bij de Parijsehe werkliden geuoet, maakte dat hij na den val der monarchie onder de leden der Provisionele Regering werd opgenomen. Op zijne voordragt sprak de nieuwe overheid de afschafing uit van de doodstraf voor staatkundige misdrijven. Minder gelukkig was hij met zijnen voorslag om een „ministerie van vooruitgang“ op te rigten, dat de organisatie der maatschappij zonde op zich nemen. Dewijl hij daarop zijn ontslag dreigde te nemen, hetgeen bij de toenmalige stemming der Parijsehe bevolking van arbeiders, zeer gevaarlijke gevolgen zou hebben kunnen na zich alepen, vergunde men hem als equivalent daartoe het zamenstellen van een arbeiders-departement, uit welks beradslagen een nieuw stelsel zoude voort-spruiten, welks eerste eisch luide of stilzwijgend in dier voege gesteld werd, dat den werkmans eene vermindering van werk en eene vermeerdering van loon voor goed werd verzekerd. Deze vergadering van handwerkgezellen, fabriekwerkliden en dagloouers, of „Pairs van den arbeid.“ zoo als haar voorzitter, Louis Blanc, hem hoogdravend noemde, was in de oogen van de meer gekoede klassen eene bestendige bedreiging met communisme, maar had eindelijk toch het welhadige gevolg, dat door hare beradslagen de onbeduidendheid der socialistische stopwoorden en de onuitvoerbaarheid der maatschappelijke reorganisatie-plannen van Louis Blanc en anderen in een helder licht gesteld werden.

De geestdrift waarmede Louis Blanc aanvankelijk door de menigte werd gevierd, nam voor de overige leden der Provisionele Regering meermalen een drijvend karakter aan. De demonstratie van 17 Maart, waarbij Blanqui en de hoofden der revolutionaire clubs met een gevolg van ongeveer 200,000 menschen zich voor het raadhuis, den zetel der Provisionele Regering, verzamelden en een *coup d'état* daartegen trachten uit te voeren, was te gelijker tijd een verzoek aan Louis Blanc van den kant van het proletariaat en het socialisme om zich van de dictatuur meester te maken. Bevreemd gemaakt door zijne ambtgenooten, waagde hij echter niet de hand daar naar uit te strekken, en voor hem zelve hadden deze demonstraties slechts eene toenemende niet-populariteit in de hoofdstad ten gevolge, welke zich het duidelijkst bij de verkiezingen voor de Nationale Vergadering openbaarden, waarbij hij eerst als de negen-en-twintigste van de vier-en-dertig candidaten werd gekozen. Toen hij eenige dagen na de opening van de Vergadering rekenschap aflegde over het bestuur van zijn departement, werd hij zeer koel ontvangen, terwijl het meerendeel van zijne collega's van de Provisionele Regering luiden bijval oogstten. Eenige dagen later werd hij als angeklagde behandeld. Bij den storm van de sociaal-demokratische clubs op de Nationale Vergadering (van 15 Mei) trachtte hij het ingedronge gemeen door vleijerijen te bevredigen en werd

door de aanvoerders als het hoofd van eene nieuwe Provisionele Regering uitgeroepen, naar door de Nationale Garde met levensgevaarlijke mishandelingen bedreigd, waarvan hij slechts door de tusschenkomst van Laroche-Jaquelin en Arago gered werd. De voordragt om hem wegens het deel nemen aan dezen opstand voor het gerecht te stellen, nam de Nationale Vergadering wel is waar de eerste maal niet aan, maar wel den 35 Augustus, toen de tot het onderzoek van de oorzaken en het verloop der opstanden van den 15 Mei en den 24 tot den 28 Junij daargestelde commissie haar rapport dienszake uitbragt. Gedurende de afstemming verwijderde Louis Blanc zich en kwam gelukkig over de grenzen in België aan, van waar hij zich naar Engeland begaf. Gedurende zijne verbanning was Louis Blanc publicist en hield hij zich met historische werkzaamheden bezig. Behalve een aantal vlagschriften gaf hij gedurende twee jaren een weekblad uit, getiteld: *Le nouveau monde*. Inzonderheid werkte hij ook voort aan zijne *Histoire de la révolution*, waarvan het in 1850 verschenen achtste deel eerst tot de Septemberdagen reikt en als apologie van het Schrikbewind optreedt. De na den vrede van Villafranca door Louis Napoleon uitgevaardigde amnestie heeft Louis Blanc niet aangenomen.

Jean Gilbert Victor Fialin. Graaf van Persigny.

De graaf van Persigny, de invloedrijke Fransche Staatsman, heeft zich het hooge vertrouwen, dat de tegenwoordige Keizer van Frankrijk hem schenkt, door langdurige en trouwe diensten verworven. Geboren den 11 Januarij 1808 te Saint-Germain-Lespinasse in het Loire-departement, verloor hij zijnen vader, een der officieren van Napoleon I, reeds in 1812 in den slag van Salamanca en werd daarna ten huize van eenen oom opgevoerd. In zijn zeventiende jaar trad hij in de krijgsmacht, werkte vervolgens twee jaren den cursus door in de cavallerie-school te Saumur, en werd in 1833 wachmeister bij het vierde regiment huzaren. Van kind af bepaald der royalistische partij toegedaan, werd hij door zijnen kapitein Kersausie voor de liberale partij gewonnen, en nam een zeer werkzaam aandeel bij de militaire heweging van Pontivy ten gunste der Julij-revolutie. Hoewel de zaak, waarom de demonstratie plaats had, zegerivierde, haalde Persigny zich toch, door dat hij daaraan deel genomen had, de beschuldiging van insubordinatie op den hals en ontving dien ten gevolge onmiddellijk zijn ontslag.

Zonder vermogen en zonder beroep, begaf de ontslagen onder-officier zich in 1833 naar Parijs, om eene betrekking te zoeken, was eenigen tijd medewerker aan de *Temps*, werd een zeer ijverig aanhanger der Saint-Simonisten en vergezeldte zelfs den Vader Enfantin naar Meillemontant, om de praktische toepassing der Saint-Simonistische leer te beproeven. Op het einde van het jaar 1832 hield hij zich vervolgens eenige maanden in de Vendée op, alwaar de aanwezigheid van de Hertogin van Berry het sein tot het begin van den burgeroorlog had gegeven, en redigeerde na zijne terugkomst in de hoofdstad eene legitimistische correspondentie voor de nieuwsbladen der provincie. Te dier tijde nam hij ook weder den titel aan van heer van Persigny, welke zijne familie twee eeuwen had gedragen, hoewel zij dien sedert lang niet meer gevoerd had.

Door eene opmerkelijke lezing van het *Memorial* van St. Helena voor de zaak van het Bonapartisme gewonnen, droeg Persigny zorg voor deze partij een orgaan in het leven te roepen, en stichtte hij in 1834 te dien einde de revue *L'Occident Français*, waarvan echter, uit gebrek aan fondsen, slechts een enkel nummer in het licht werd gegeven. De ijver waarmede hij in dit geschrift Napoleon's denkbeelden als het heil zijner eeuw had aangeprezen, bragt hem in kennis met den gewezen koning van Spanje, Joseph, en verschafte hem eenen aanbevelingsbrief aan prins Louis Bonaparte, die zich toen te Arenberg aan de Bodensee ophield. Dit was het aanknopingspunt tot de vriendschappelijke verhouding, waarin Louis Napoleon van lieverlede aan Persigny zijn geheele vertrouwen schonk, en Persigny zelf aan den Vorst jaren achtereen bewijzen van zelfopoffering en verknootheid heeft gegeven. Hij wijdde zich nu geheel en al aan de Napoleonische zaak, ontzag geene moeite om eene imperialistische partij te organiseren, doorreisde tot dit einde Frankrijk en Duitschland, en gaf den hoofd-aanstoet tot de onderneming tegen Straatsburg. De akte van aanklacht schildert hem af als „een man van talent en vastberaden, werkzaam, verstandig, overal aanwezig waar voorbereidelen voor de samenzwering konden gemaakt of deelgenomen daarvoor konden gewonnen worden, en beter dan eenig ander in het geheim der drijfveren van de geheele samenzwering ingewijd." Wat zijn aandeel aan de uitvoering van het Straatsburgsche complot betreft, dit was hoofdzakelijk het volgende: hij nam den Prefect gevangen, begaf zich naar den Prins in de kazerne en werd daar met hem in hechtenis genomen, maar hij ontkwam door eene list van madame Gordon; eenigen tijd dwaalde hij daarna in het Schwarzwald rond, reisde vervolgens den Rijn op en begaf zich eindelijk naar Engeland, alwaar hij in Januarij 1837 een bericht over de onderneming van prins Louis Napoleon in het licht gaf, waarin hij het mislukken daarvan enkel op de luijen van het noodlot schuift.

Vier jaren later, in Julij 1840, nam Persigny ook deel aan de mislukte onderneming tegen Boulogne, en verscheen ditmaal als angeklaagde voor de Kamer der Pairs, welke hem, in weerwil van zijne welsprekende verdediging, die op de wettigheid der Napoleonische dynastie steunde, tot eene twintigjarige gevangenschap veroordeelde. De plaats zijner gevangenschap was aanvankelijk Doullens, maar toen hij aldaar ziek werd, bragt men hem over naar het militaire hospital te Versailles; na zijne genezing hield men hem nog slechts in een gevangenis, want hij mocht vrij in de stad rondwandelen. Gedurende dezen tijd schreef Persigny een werk *Over het nut der pyramiden*, waarin hij tracht aan te toonen, dat het doel van deze reusachtige gebouwen slechts geweest is, het Nijldal voor de zandverstuivingen der woestijn te vrijwaren.

Op de tijding van de Februarij-omwenteling ijde Persigny naar Parijs en begon nu weder met onvermoeiden ijver voor de Napoleonische zaak te werken. Hij stelde zich in betrekking met de leden der Napoleonische families, verzamelde deze om zich heen, organiseerde ze tot eene vereeniging, verschafte het Napoleonisme voorstanders bij de pers, inzonderheid in organen die invloed bij de menigte hadden, bereide de departementen, het zich ook in de conservatieve elab van de straat Poitiers opnemende, bereide, zoo veel hij vermogt, de keuze van den 10 December voor. Tot belooening ontving hij de aanstelling tot adjutant van den nieuw gekozen President en werd hij bij den Generaal Staf der Nationale Garde bevorderd. Bij de verkiezingen der Constituerende Vergadering was het

hem niet gelukt een mandaat te erlangen; daarvoor werd hij in 1849 in de eerste plaats in twee departementen, in dat *du Nord en du Loire*, gekozen; hij bepaalde zich tot het eerste en betoende zich in de vergadering een der krachtigste verdedigers van de politiek der *Élysée*; ook werd hij toen met eene diplomatische zending naar Berlijn belast, welke echter niet den gewenschten uitslag had. Op den dag van den *coup d'état*, in welks geheim Louis Napoleon hem in de eerste plaats had ingewijd, bezette hij aan het hoofd van het 4de regiment linietroepen het lokaal der Nationale Vergadering en werd medelid der Consultatieve Commissie.

Na het herstel der Napoleonische heerschappij werd Persigny een der meest invloedrijke werktuigen van de staatkundige plannen van den President en den Keizer. Den 22 Januarij 1852 verving hij Morny als minister van binnenlandsche zaken, onderteekende het decreet, waarbij de goederen der familie Orleans geconfiscieerd werden, leidde de eerste verkiezingen voor het Wetgevend Lighchaam, maar legde, om redenen van gezondheid, in April 1854 zijne portefeuille neder. Nadat hij eenigen tijd zitting had gehad in den Senaat, waartoe hij sedert den 31 December 1852 behoorde, vertrok hij in Mei 1855 als gezant naar Londen, alwaar hij, een warm aanhanger der Engelsche alliantie, tot in het begin van het jaar 1858 bleef; in Mei 1859 heeft hij de betrekking van Fransch gezant te Londen weder opgevat, na het vertrek van den Hertog van Malakoff, die hem als zodanig was opgevolgd. Persigny behoort voortdurend tot den kleinen kring van vertrouwden, waarin de keizer van Frankrijk zijne staatkundige plannen gewoonlijk bespreekt.

Persigny is den 27 Mei 1852 in het huwelijk getreden met de eenige dochter van den overleden prins van de Moskwa; bij deze gelegenheid ontving hij van den keizer den titel van graaf en een geschenk van 500,000 francs. Sedert 1849 ridder van het Legioen van Eer, prijkt zijne borst sedert den 16 Junij 1857 met het grootkruis van deze Orde.

Henry Hallam.

De beroemde Engelsche geschiedkundige, die den 28 Januarij 1859 in den hoogen ouderdom van 81 jaren overleden is, heeft zulk een stijl, geheel aan de wetenschap gewijd leven geleid, dat zelfs het Engelsche publiek met weinig bijzonderheden diensangaande is bekend geworden. Niet eens zijn geboortjaar is met volkomen zekerheid vastgesteld, hoewel meestal 1778 wordt opgegeven. Zijne opvoeding genoot hij te Eton en op de universiteit te Oxford. Nadat hij in 1799 te Oxford een akademischen graad had verworven, koos hij Londen tot verblijfplaats, sloot zich aan bij de Whigs, en maakte zich het eerst bekend als medewerker van de, toen, in de hoofdstad van Schotland, door de beste pennen der liberale partij opgerigte *Edinburgh review*. Als medewerker aan dit tijdschrift haalde hij zich den toorn van Byron op den hals, die hem in eene, ten gevolge van eene afkeurende beoordeeling van zijnen eersteling geschrevene satire, waarin hij het eerst de kracht van zijne pen toonde, ironisch „den klassieken Hallam, door Grieksch zeer beroemd” noemt. De Grieksche letterkunde was intuschen niet het eigentlijke vak des geschiedschrijvers, die veeleer alle gewigtige Europeesche talen aanleerde, om ze

als hulpmiddelen bij de beoefening der toestanden van Engeland gedurende de Middeleeuwen te kunnen bezigen. De vrucht van deze studiën was zijn eerste, en welligt zijn belangrijkste werk „Over den toestand van Europa in de Middeleeuwen” (*View of the state of Europe during the Middle-Ages*, 1818), dat zich even zeer door grondig onderzoek, scherpsinnigheid en gezond oordeel, als door rijkdom van denkbeelden en klassieke netheid van stijl onderscheidt, en, in weerwil dat het door zijnen omvang en vorm minder in den smaak valt bij het groote publiek dan nieuwere geschiedschrijvers, een doosje uitgaven beleefd heeft. Na eene negenjarige pauze trad Hallam op met zijne „Geschiedenis van Engeland's staatsbestuur sedert de troonsbeklimming van Hendrik VII tot aan den dood van George II” (*The constitutional history of England*, 1827). Op meesterlijke wijze behandelt hij hierin de geschiedenis van het Engelsche staatsbestuur van het eerste begin tot aan de volkomene ontwikkeling. Van het veld der staatkunde wendde Hallam zich tot de beoefening van de geschiedenis der letterkunde en gaf als vrucht daarvan zijne „Inleiding tot de geschiedenis van Europa's letterkunde van de 15de tot de 17de eeuw in vier deelen in het licht (*Introduction to the literature of Europe during the 15th, 16th and 17th centuries*, 1837 tot 1839) in het licht, en een tafereel van Europa's letterkundige ontwikkeling in den tijd van de beroving der wetenschappen, welk werk zich zeer onderscheidt door een sijn gevoel voor het poetisch schoone. Voor zijn werk over het Engelsche bestuur ontving Hallam in 1830 den door koning George IV uitgeoefden prijs, bestaende in eene gouden medaille ter waarde van 50 guinees.

Hallam leefde in zeer gelukkige huiselijke omstandigheden, maar had het verdriet, van twee zeer begaafde zonen, juist toen zij op het punt waren de op hen gevestigde hoop te verzesentlijken, door den dood te verliezen. De dood van den jongste, Arthur Hallam, in 1833, gaf zijnen vriend, den Engelschen dichter Tennyson, stof tot de schoone elegie *In memoriam*.

Friedrich Karl van Savigny.

Van alle thans levende juristen van Duitschland, en der oudsten, werd deze hoofdleider van de historische school der rechtsgeleerden in 1790 te Frankfort aan de Main geboren, studeerde te Marburg, verwierf hier in 1800 de doctorale waardigheid, benevens de *venia legendi*, en doceerde vervolgens aan de universiteit, aanvankelijk zonder bepaalde aanstelling, maar daarop als buitengewoon hoogleeraar, gedurende vier jaren, in welke hij ook zijn beroemd, in vele drukken verspreid werk: *Das Recht des Besitzes* voltooide. Vervolgens begaf hij zich op reis en vertoefde vrij lang in verschillende deelen van Duitschland en Frankrijk, om nog onbekende of nog weinig gebruikte bronnen van het Romeinsche recht op te sporen. In 1808 vertrok hij als hoogleeraar naar Landsbut, vanwaar hij in 1810 bij de oprigting der Berlijnsche universiteit als een harer eerste leeraren naar de Pruisische hoofdstad beroepen werd. Sedert dien tijd bleef hij in den Pruisischen staat en kwam daar seer in aanzien. Hij werd lid van de Akademie van wetenschappen, in 1816 geheim justitierraad, in 1817 lid van den Staatsraad, in 1819 ook lid van het voor de Rijnprovinciën opgerigte Revisie-hof, en eindelijk in 1843 minister van

justitie, totdat hij ten gevolge van de gebeurtenissen van 1848 een ander vrijwillig nederlegde en sedert dien tijd ambtelooz leefde. De in dit jaar zoo plotseling opgekomen vervorming maakte Savigny's val noodzakelijk, daar hij geheel en al de vroegere politiek volgde, die de beginselen en begrippen der regering van een tot het verledene behoorende tijdvak der geschiedenis nog niet vaarwel wil zeggen, en iedere, ook nog zoo zachte of regmatige uiting van een nieuwen tijdgeest als een vreeselijk symptoom van eene zich voorbereidende omwenteling meent te moeten vervolgen. — Als docent vond Savigny buitengewonen bijval door zijne voordragingen over de Instituten en Pandekten, verbonden met de geschiedenis van het Romeinse regt, waarin hij een der eerste autoriteiten is; eene eigenaartige stelling neemt hij, zoo als 'ij, reeds zeiden, in als een der aanvoorders, van de historische juristschool, welke door hem eigentlijk zoo genoemd is, en welke hij tegenover eene niet-historische stelde. Zijne begrippen dienaangaande heeft hij meereendeels nedergelegd in het werk: *Vom Berufse unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, waardoor Savigny tegen Thibaut en diens aanhanger trachtte te polemiseren, toen deze geleerde bij gelegenheid van de nieuwe staatsregeling van Duitschland de behoelste aan nieuwe wetboeken verkondigde. „Onze tijd is niet geroepen om wetten te geven:“ dit was het hoofdbekend van dit toen veel opzien barende strijdschrift, en de ernstig en consequent denkende Savigny stelde daarin met den vernuftigsten van alle diplomaten, Gentz, vrij wel overeen. Savigny's tegenstelling tot de wijsgeerige rigting der regtsgeleerdheid te Berlijn, inzonderheid tot Eduard Gans, den jurist ouder de leerlingen van Hegel, was even bepaald, maar Savigny achtte zich te voornam om den handschoen op te nemen en een voorvechter in dien strijd te worden. Zijne benoeming tot minister van justitie en tot president der commissie van wetgeving, terwijl hij aan zijnen tijd en dus ook zich zelf, de roeping ter wetgeving ontzegt, was eene eigenaardige ironie van het lot. Het jaar 1848 met zijne stormen en het begin van een constitutioneel Pruisen bewees, dat deze eeuw wel degelijk genoodzaakt, en ook geroepen was, om zich nieuwe wetten te geven. Vrij van eene bepaalde rigting zijn de hoogst belangrijke echt historische onderzoekingen, die deels in Savigny's *Geschiede des Römischen Rechts im Mittelalter* werden opgenomen, deels aanleiding gaven tot vele afzonderlijke opstellen in de Verhandelingen der Berlijnse akademie, en in het *Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft*, dat Savigny in vereeniging met Eichhorn en Rudorff, sedert 1815 uitgaf. Later ontstond daaruit eene verzameling onder den titel *Vermischte Schriften*. Vooral verscheren nog een tweede hoofdwerk *Das System des heutigen Römischen Rechts* met een vervolg *Das Obligationenrecht*. — Savigny is gehuwd met eene zuster van Clemens Brentano en Bettina von Arnim; een zijner zonen is Pruisisch diplomaat.

Karl Adolph Agardh.

Den 28 Januarij 1859 overleed Agardh, bisschop van Karlstadt, een van de korypheu der wetenschap, niet alleen van Zweden, maar van het geheele Skandinavische Noorden. Hij was geboren den 23 Januarij 1785 te Bastad, in de provincie Schonen, alwaar zijn vader koopman was. Reeds in 1799 werd hij student aan de hooge-

school te Lund, in 1805 *philosophiae magister*, in 1807 docent in de wiskunde aan de genoemde hoogeschool. De geniale man hield zich intusschen niet enkel met de wiskunde bezig, hij beoefende ook de natuurwetenschap op uitgebreide schaal, en reeds op den jeugteligen leeftijd van 27 jaren werd hij aangesteld tot hoogleraar in de kruidkunde. Op dit gebied hield hij zich inzonderheid bezig met het onderzoek der Wieren en leverde dienaangaande onderscheidene verhandelingen, alsmede zijn beroemd *Systema Algarum*; tevens leverde hij in verschillende talen bijdragen tot de voornaamste journaals van Europa, schreef dertien verhandelingen, en voltooide een groot werk over organographie en biologie der plant, dat zijn bepaald studievak op eene geheel nieuwe en oorspronkelijke wijze behandelde. Hij ondernam ook herhaalde malen, in de jaren 1821 en 1827, wetenschappelijke reizen naar het Buitenland, en zocht Duitschland, Polen, Holland, Engeland, Frankrijk en Italië. Verder werd hij lid van geleerde genootschappen en akademien in Pruisen, Oostenrijk, Frankrijk, Holland, Rusland en Amerika; buitenlandsche kruidkundigen eerden hem door nieuw beschrevene planten naar zijnen naam te noemen, en de Flora buiten die van Zweden telt niet minder dan achttien planten, welke zijnen naam voeren.

Maar niet alleen in de kruid- en wiskunde, ook in vele andere takken der wetenschap en der buschaving was Agardh te huis en beroemd. Er bestaan van hem verhandelingen over volksonderwijs, hypotheekvereenigingen, spaarkassen, bank- en finantiewezen, staatschulden, het boescheven en een groot aantal dergelijke staathuishoudkundige vragen. Hij was ook de stichter der hypotheekbank en brandwaarborg-maatschappij op Schonen, alsmede stichter der spaarkaas te Lund; tevens vertegenwoordigde hij de Zweedsche priesterschap op onderscheidene rijksdagen en bekleedde de plaats van lid bij het comité ter behandeling van het onderwijswezen.

Nadat Agardh gedurende 22 jaren hoogleraar geweest was aan de universiteit te Lund, werd hij in 1834 benoemd tot bisschop te Karlstadt, en sedert dien tijd maakte hij de godgeleerdheid tot zijne hoofdstudie. Reeds in 1816 had hij de wijding tot priester ontvangen en onderscheidene jaren als zoodanig gefungeerd bij de St. Petruskloosterkerk te Lund; na zijne benoeming tot bisschop gaf hij nieuwe vertalingen in het licht van verschillende hoofdstukken uit de Bijbel, alsmede zijne gezamenlijke werken van godsdiensigen en godgeleerden inhoud, die op dit gebied eene uitstekende plaats bekleeden. Nevens deze werken en nevens de getrouwde vervulling van zijne bisschoppelijke ambtspligten, betrad Agardh ook steels op nieuw weder de banen, waarin hij zich vroeger bewogen had; hij schreef op den duur over wiskunde, kruidkunde, onderwijs, en verder — als bewijs van een nieuw element zijner bijna universele kennis — over de Aegyptische hiërogllyphen, over de wijsgeerte van Hermes en Schelling, alsmede een groot werk in drie deelen, „Staathuishoudkundige statistiek van Zweden“ (1852).

In stantkundig opzicht behoorde Agardh tot de liberale partij; even als in de wetenschap, was voor hem ook in het staatsleven, vooruitzigt het hoogste wat hij kende, en vooral hield hij zich ook steeds bezig met de bevordering van kennis onder de lagere volksklassen.

